

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

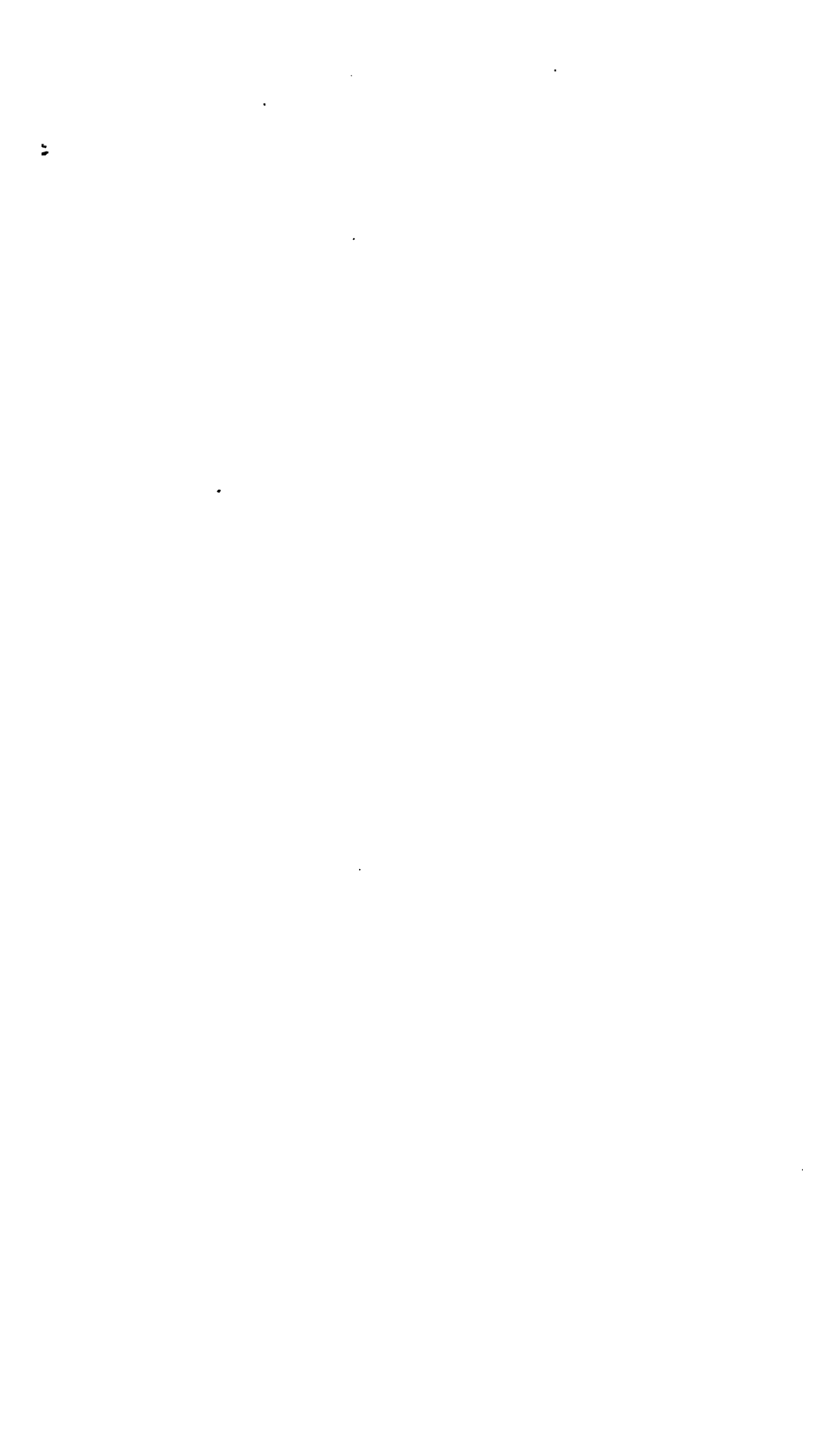
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

879.8

M 975-

1789

_____

M. ANTONII MURETI,

OPERA OMNIA,

*Ex MSS. aucta & emendata,
cum brevi annotatione*

DAVIDIS RUHNKENII.

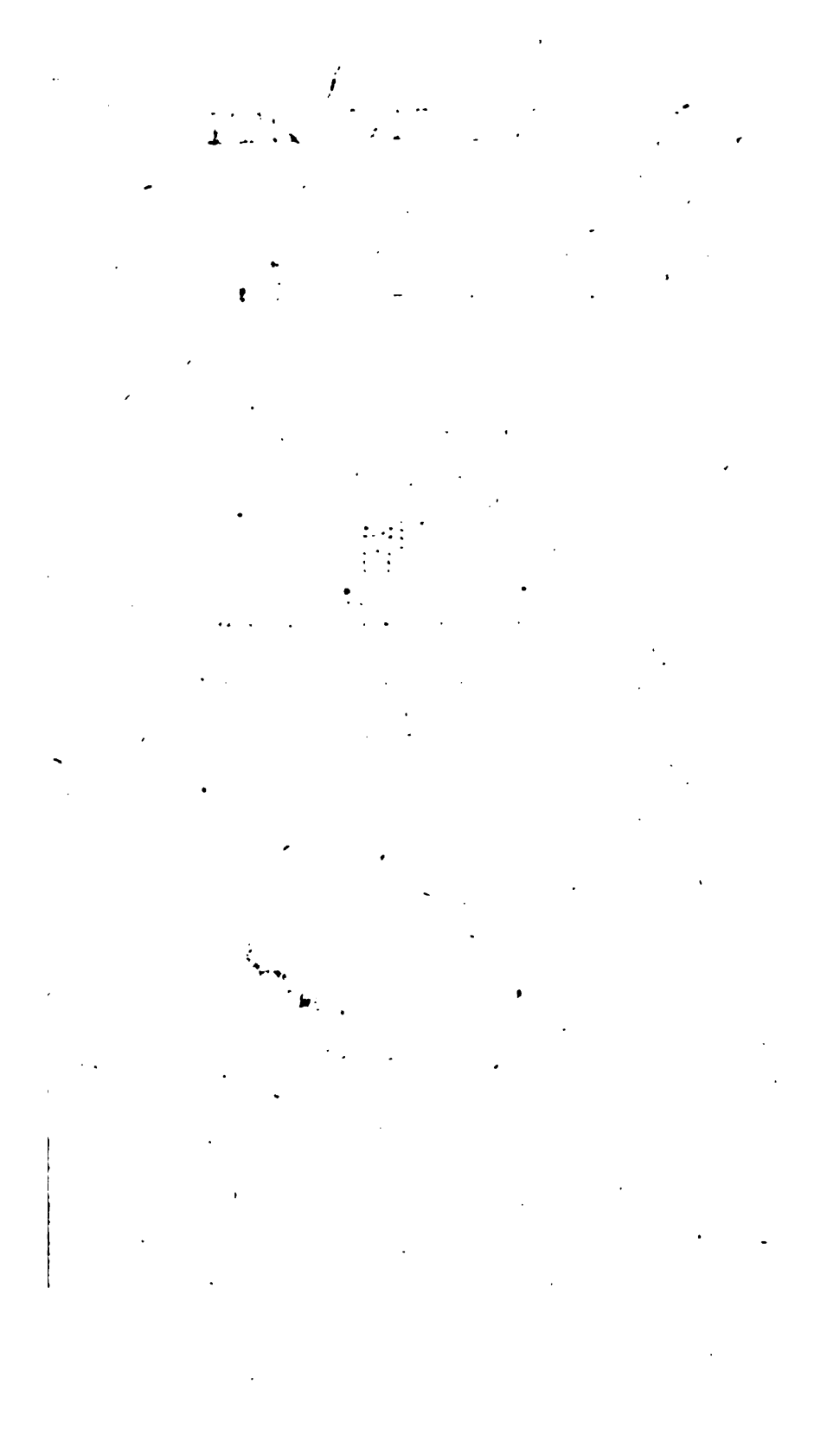
TOMUS II.

LUGDUNI BATAVO.

Apud SAMUELEM ET JOHANNEM L.

MDCCLXXI

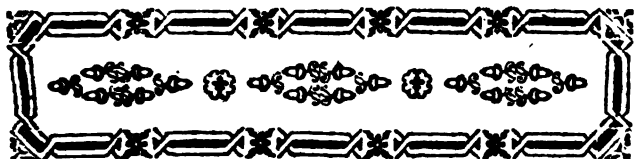
M. ANTONII MURETI
V A R I A R U M
L E C T I O N U M

L I B R I X V.

A D

HIPPOLYTUM ESTENSEM,
CARDINALEM, AC PRINCIPEM
ILLUSTRISSIMUM.

M. ANTONII MURETI
IN LIBROS
VARIARUM
LECTIONUM
PRAEFATIO

A D

HIPPOLYTUM ESTENSEM,
CARDINALEM, AC PRINCIPEM
ILLUSTRISSIMUM,

Singularem omnium honestarum artium
patronum.

*M*agnopere peccare mihi viderer, Hippolyte,
Cardinalis Illustrissime, si otium illud,
quod & plurimum & honestissimum tua
mihi benignitate conceditur, alia ulla re,
quam litterarum, & earum artium, qui-
bus te insigniter oblectari video, assidua tractatione
consumerem. nam cum ea te praecipue causa commo-
verit, ut aditum mihi ad familiaritatem tuam ultro

patefaciendum putaris, quod ad te de mea erga illas
 incredibili voluntate, meis fortasse scriptis, & amicis
 de me summorum hominum concitata sermonibus fama
 pervenerat: quis me ferendum putet, nisi quam de me
 opinionem incognito adhuc & absente conceperas, eam
 praesens ipse omni studio, omnique corporis & animi
 contentione confirmem? Ita igitur facio. quarum arti-
 um singularis pulchritudo mentem meam, usque a pue-
 ro, admirabili quodam sui desiderio incenderat, eas
 nunc demum beneficio tuo alii omnibus curis solutus,
 magno & alacri animo persequor: neque sane committo,
 ut qui me tibi tanquam hominem & non ineruditum,
 & eruditionis ac doctrinae sitientissimum commendarunt,
 cum in illo priore indulserint amori erga me suo, in
 hoc etiam altero eidem obsecuti, ac non potius id quod
 exploratum haberent, vere apud te testati esse videan-
 tur. quod cum facio, primum, quo nihil dulcius est,
 nihil optabilius, naturae meae propensionem sequor.
 Vere enim hoc tibi affirmare possum, si quis mihi deus
 omnes opes, omnia commoda, omnem potentiam propo-
 nat, ea lege ac conditione, ut semel deponam haec
 studia, & has qualescumque litterulas, altrices adole-
 scentiae meae, fidisimas meorum omnium temporum co-
 mites deseram: nunquam id faciam: neque quicquam
 tanti esse ducam, quod mereri velim, ut a suavissimo
 earum amplexu & contubernio abducar. quare, ut
 dixi, cum in eas toto pectore incumbo, naturae meae
 pareo: idque facio, quod si facere vetarer, vitalem mi-
 hi esse vitam non putarem. deinde, quo mihi nihil
 prius ac potius neque est, neque esse debet, voluntati
 tuae

tuae morem gero: saepe enim mihi, quae tua est huma-
 nitas, affirmasti, nullum tibi a me genus obsequii
 praestari posse jucundius, quam, si omne tempus ar-
 bitratu meo ponerem in litteris, & aliquid assidue,
 quantum in me esset, excuderem, quod & mihi orna-
 mento, & aliis usui, & tibi oblectationi esse posset.
 neque vero me, ut id faciam, oratione tantum cohor-
 taris, verum etiam exemplo. Quid enim facere nos
 oportet, quicumque tuis opibus non aliam ob causam fo-
 remur, sustentamur, ornatur, quam ut in his studiis
 omni cogitatione defixa, dies noctesque exercamur:
 cum te, te, inquam, ipsum, quem moderatrix humana-
 rum rerum providentia in altissimo dignitatis gradu
 collocatum, perpetua gravissimorum munerum prae-
 tione districtum teneri voluit, inter tot, tam graves,
 tam multiplices curas, tantopere ad tranquillitatem &
 salutem publicam persinentes, quotidie tamen aliquid
 temporis harum artium tractationi tribuere videamus?
 Nimirum & unusquisque nostrum naturae suae, ut ait
 poeta quidam, semina sequitur: & quibuscum diu ac
 familiariter vixit, eorum mores & instituta vivendi fa-
 cile ac libenter imitatur. Te vera cum omnis honesta-
 tis ac dignitatis amantissimum, omnium, quae ad
 comparandam veram ac solidam gloriam pertinent,
 appetentissimum natura genuisset: consecuta deinde
 Francisci Valefii, Galliarum Regis optimi, ac maxi-
 mi, intima illa, quae tot annos usus es; consuetudo
 magis etiam iucitavit ad easdem illas vias, in quas
 ipsa te natura deduxerat, animosius & constantius per-
 sequendas. Ille homines eruditos ad se ex omnibus or-
 bis terrarum partibus, amplissima eorum industriae

praemia statuens, convocabat. idem illud exemplum
 jam dudum Italia te, maxima cum tua laude, renovan-
 tem intuetur. Ad regalem illius mensam non ullum acro-
 ama aut libentius, aut saepius, quam vox alicujus
 eruditi hominis, audiebatur. epulae quoque tuas quoti-
 die nulla re magis, quam gravissimis & honestissimis
 virorum doctrina praestantium sermonibus, condiuntur.
 Ille igitur ad ceteras suas laudes eam addidit, qua
 nulla, meo quidem iudicio, major est, nulla praecle-
 rior, ut communi omnium populorum consensu Littera-
 rum Pater nominaretur. idem illud cognomen tibi apud
 posteros tributum iri, cuius per fasile est, qui tuam
 erga homines liberalium artium scientia excultos muni-
 ficam, planeque regiam voluntatem cognoverit, augu-
 rari. Nos interea, qui per te hoc otio fruimur, omnem
 industriam eo conferre oportet, ut quacumque ratione
 possumus, heroicis ac prope divinas virtutes tuas omni
 genere monumentorum ad immortalem posteritatis memo-
 riam consecremus. non quod rerum a te gestarum gloria
 nostro testimonio indigeat: sed quod alia nobis via nulla
 relinquitur, quo ingrati animi notam effugere valeamus.
 Igitur alii quidem, quibus major doctrinae copia est,
 alia tibi graviora, & majores operas inscribent. ego
 autem, qui nondum eam facultatem consecutus sum,
 ut a me quicquam egregiam expectari debeat, scribam
 tamen, qualiacumque potero, & hisce parvis ac tenui-
 bus munusculis testabor hominibus magnitudinem ob-
 servantiae erga te meae. Illud quidem certe omni ope
 conabor efficere, ut scripta mea, si nullam aliam ob
 causam in pretio sint, utilitate tamen tueantur ipso
 se,

se, & hoc saltem nomine a studiosis hominibus non negligantur. quod & alias feci, & in iis maxime, quos nuper apud te scripsi, Variarum Lectionum libris. Primum enim cum in praestantissimis utriusque linguae scriptoribus multa, vel temporum vel hominum culpa, corrupte & depravate legantur: eaque res, vel non animadversa errorem, vel animadversa molestiam, & difficultatem legentibus objicere soleat: ejus incommodi ut pars aliqua per me tolleretur, operam dedi. deinde, cum & illud constet, veteres Latinos summo studio esse in Graecorum imitatione versatos, & eorum locorum, quos illi ab his acceptos in usum suum transtulerunt, diligens, & accurata notatio magnam his temporibus utilitatem habere credatur: hujus quoque generis inspergenda nonnulla esse duxi. narratiunculas etiam aliquot admiscui quarundam historiarum, quas neque contritae ac communes essent, neque fore injucundae cognitae viderentur. Ubi autem ita res tulit, ut ab iis qui vel aetate nostra, vel etiam superioribus temporibus in hoc ipso curriculo indystriam suam exercuerant, dissentirem: feci id, ut & natura & consuetudo mea fert, libere: sed ea tamen moderatione servata, ut imminutam esse a me dignitatem suam, nemo conqueri posset, nisi qui tantum sibi tribuat, ut errare se posse non putet. quod neque cuiquam unquam contigit, & majus est, quam ut convenire in humanam fragilitatem queat. sed nos quid fecerimus, ipsa res indicabit. testatum quidem omnibus esse volumus, nihil aliud nobis propositum fuisse, quam ut sine cujusquam offensione, auxilii aliquid attulisse huic studiorum generi diceremur. A te autem,

8 M. A. MURETI PRAEFATIO.

Hippolyte, Principum decus, etiam atque etiam petimus ut qua nos humanitate in familiarium tuorum numerum recipere dignatus es, eadem hos labores nostros, qui nulla re magis, quam tui nominis auctoritate, nixi, in publicum prodeunt, tibi accipiendos putes: neque tam, quid amplitudini tuae conveniat, quam, quid praestari a nobis possit, expendas. nam & haec ipsa novis in dies accessionibus crescent, & alia suo tempore, quae tibi gratiora fore confidimus, proferentur.

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. E. CARDINALEM

AMPLISSIMUM ET ILLUSTRIS.

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER PRIMUS.

C A P. I.

*Tres Isocrates. Cujus sit ~~questio~~ ad Demo-
nicum, indicatum.*

Elegans in primis, & cum saluberrimis re-
ferta praeceptis, tum omnibus condita dicen-
di festiuitatibus oratio, quae Paraenesis ad
Demonicum inscribitur, non ejus scriptoris
est, cujus vulgo putatur. nam cum ab Iso-
crate. illo qui Socratis & Platonis aequalis fuit, cujusque
domus officina eloquentiae habita est, fluxisse, ejusque
ingenio elaborata esse credatur, id secus est: quodque
enam in aliis contigisse scimus; errorem hic objecit ho-
minibus nominum similitudo. tres enim facundi ac disertii
fuerunt homines, quibus omnibus idem Isocratis nomen
fuit. Unus is, quem modo diximus: qui a Socrate coin-
mendatur in Phaedro; quemque Cicero, dissentiente Bru-
to, tantopere laudabat. alter, hujus discipulus: cujus
apud Suidam mentio est. neutrius autem horum est ea,

de qua loquimur, oratio: sed tertii (*) cujusdam Ifo-
cratis, qui Ciceronis temporibus floruit. Id ita esse,
didici ex Dionysio Halicarnaseo, qui in aureolo libello
de Arte rhetorica, quendam ex ea citans locum, Ifo-
cratem ipsius auctorem, suum, & Echeocratis, ad quem scri-
bit, sodalem vocat. ejus verba sunt: Ἰσοκράτης μὲν ὁ τοῦ
ἐταύρου καὶ ἰμβροῦ, ὁ Ἐχέοκρῆτις, εἰπερ αὐτοῦ π, φησι χρῆσαι ἀποσπῆ-
σαι τοῖς ἀποδιδάσκουσιν ἀνθρώποις, ἐν τῇ ἀποσπῆσει τῆς αὐτοῦ τῆς Ἰωπυκίου,
(ita enim legendum est, non, ut in vulgatis libris, αὐτοῦ τῆς
Ἰωπυκίου) καὶ τῆς φιλοσοφίας ἑταίρου, ὅπως ἐν τῷ ἀποσπῆσει τὸν ἀπαρ-
ταῖον, ὡς αὐτοῦ φησι. Locus autem, quem indicavit Dio-
nysius, ita apud Isocratem legitur: Τῶ μὲν πρότερον γίνετο
φιλοσοφία, τῶ δὲ λόγῳ ἀποσπῆσι. ἔα δὲ φιλοσοφίας
μὴ τὸ ἀποσπῆσει τὸν ἀπαρταῖον, ἀποσπῆσι δὲ τὸ τοῖς λόγοις
αὐτοῖς οἰκίαις ἐπιγίνετο. Harpocracion tamen, qui sic
ἐκπατὸς ἔρη, exponens, Isocratem Apolloniātēn ejus,
de quo agimus, libelli auctorem facit. at is veteris illius
Isocratis auditor fuit: ut apud Suidam est. Hermogenes
autem aperte eundem Isocratem hujus Paraneseos, &
ceterarum orationum; de quibus nulla dubitatio est, quin
sint ejus qui cum Socrate & Platone vixit. Sed magis
me ea, quae supra recitavi, verba Dionysii movent.

CAPUT II.

*Mithridatem cur Dionysium Tralliani honoris causa vo-
carent. Illustratus locus ex oratione pro Flacco. Ejus
qui Plutarchi συμποσιακῶν interpretatus est, notatus error.*

M. TULLIUS in oratione pro L. Flacco cum per-
censeret eas laudes quas Tralliani in Mithridatem, regem
populo R infestissimum, congesserant, ita scribit: *Μι-
θριδάτην θεῖον, illum patrem, illum conservatorem Asiae;
illum Dionysium, Bacchum, Liberum nominabant.* atque
hoc Petrus Victorius admonuit dictum esse ad Demosthe-
nis imitationem, cujus illa sunt ex oratione De Corona:
Οἱ μὲν πρώτιστοι θεῖοι λαοὶ, καὶ ἀναίθρητοι θεοῦ χάρις ἔσαν, Διὸς γάρ
τῶν, οὐκ ἔστιν ἡ φιλίαν ἔχοντες. καὶ οὐκ ἔστιν ἡ αὐτοῦ. protu-
lit

(*) Errat. Vide Fabricium Bibl. Gr. Vol. I. p. 348. De Apollo-
niate Isocrate diximus in Hist. Crit. Orat. Gr. p. 84.

lit etiam locum ex Athenaeo, quo confirmatur, Mithridatem vivum ac videntem, divinis affectum honoribus. sed cur Liberi patris potius, quam cujusquam alii dei nomine honestaretur ille rex, quando de eo sibi non liquere subobscurè indicavit Victorius, ego aperire confitui. Duae autem ejus appellationis causae à Plutarcho libro primo *συμπροσθηκασι* afferuntur. una, quod Mithridates praemium proposuerit, qui plurimum edisset, quique plurimum bibisset: ipseque in utroque certamine palmam tulerit: utpote qui omnes aetatis suae homines bibendo superaret. ob id igitur Dionysum vocatum. sed eam causam Plutarchus ipse, ut inanem, commenticiamque, & minus idoneam reprobat. ac plane, si haec vera esset, videri poterant Tralliani, cum Mithridatem Dionysum salutarent, non tam ei honorem tribuere, quam contumeliam facere: quasi ebriosum eum & helleuonem ac gurgitem vocare. quare haec altera causa putanda est *ve-*rior. (*) bis eum fulmine appetitum fuisse: ita ut innocuus incolumisque remanserit. nam cum adhuc infans in cunis vagiret, collapsum fulmen, fascias, quibus involutus erat, exussit, neque tamen ipsum laesit. vestigium modo quoddam ignis in fronte relictum est: quod facile occultaret coma. rursus cum jam vir esset, ita propinquum ei dormienti cecidit, ut tela in pharetram, quae haud procul à lecto pendeat, condita conflagraverint. ipse tum quoque intactus, iis expofitis, addit Plutarch. *Οι μὲν δὲ μάντις ἀποφθέουσι, πλεῖστον αὐτὸν ἰχθύουσι δὲ τῆς τελευτῆς ἐν κέρως ἑρπύλλῃ. οἱ δὲ πάλαι Διόνυσον αὐτῷ, δὲ τῷ κερωνοβελίῳ ἰμοσίῳτῃ ἔπειθεσ ἀποσημείωσαν.* id est, Igitur vates quidem pronuntiarunt, plurimum ipsum sagittariis, & levi armatura esse valiturum. Vulgus autem ei Dionyso nomen fecit, ab illis fulminum jactibus: quod ei simile quiddam, atque Dionyso, contigisset. Hanc postremam partem quidam, qui librum illum Plutarchi Latinum facere studuit, ita reddidit: *Quam ob causam vates plurimum sagittariorum manu, levisque armaturae copiis praestiturum praedixerant. Quanquam non desunt, qui Bacchi nomen a morbo sideratis ac de caelo tactis familiare datum illi existiment. quae interpretatio ita est*

absurda

(*) Ne haec quidem ratio probanda est. Veriorem attulimus ad Vellej. Pat. II. 82. p. 345.

absurda & aliena, ut valde mirer, quid tum illi homini in mentem venerit,

CAPUT III.

Locus quidam Ciceronis in Verrem vindicatus a prava aliorum correctione. Plinii alter declaratus.

UTUNTUR interdum Latini scriptores Graecis quibusdam vocibus, easque Latinis tamen litteris notant; quod qui non animadvertunt, facile in errorem incidunt; praecipue cum eae voces ejusmodi sunt; ut etiam Romanae videri queant. id quod accidit homini in primis erudito explicanti orationes Ciceronis in Verrem. Nam cum Cicero impurum illum hominem aetate summa, quo tempore ceteri praetores obire provinciam, & concursare consueverant, totum se ad nequitiam & ad libidinem contulisse diceret, & tabernacula carbaisis intenta velis in litore collocari jussisse, ubi totos dies cum impudicis mulieribus perpotaret: haud ita multis interjectis verbis, ita postea locutus est: *Illo autem tempore iste, tamen si ea est hujus impudentia, quam nostis, ipse tamen, cum vir esset Syracensis, uxorem ejus parum poterat animo soluta ac libero tot in acta dios secum habere.* quorum verborum ille, quisquis est, sensum non videre se dixit: nisi pro, *in acta*, legatur, *in lecto*. neque intellexit, Ciceronem, quod antea Romano more *litus* dixerat, id postea *actam* voce Graeca, ut videlicet in Sicilia loquerentur, nominasse. notum est autem, Siculos eo quondam sermone usos, qui e Graecis, Latinisque vocibus permixtus esset. *Actam* vero solitos eos dicere pro litore, etiam Virgilius indicio est, qui illud ipsum *litus* eo nomine vocavit;

*At procul in sola secretis Treades acta
Amisum Anchisen stabant.*

Ita igitur *actam* uterque, ut Terentius, & Cicero ipse urbem Atheniensem, *Astu*. Sed & S. Ambrosius eadem voce usus est libro quinto Hexameron: *Quae, inquit, non in acta, nec in littoribus, sed in Atlantici maris profundo*

scilicet feruntur videri. Neque dissimili modo C. Plinius libro VII. Naturalis historiae probata pro pecudibus dixit. ejus verba sunt: *In eadem Africa familias quasdam effascinantium Ifigonus & Nymphodorus tradunt: quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emorianitur infantes. non enim quae familiae illae probassent, ea interire affirmavit, sed, ut dixi, πὶ αἰθέρι.*

C A P U T I V.

Horatii locus ex Euripide expressus.

Q U O D Horatius libro primo Epistolarum pereleganter scripsit, esse verba & voces quasdam, quibus animi morbos lenire ac mitigare fas esset, respexisse ipsum arbitror ad locum quendam Euripidis ex Hippolyto coronato, ubi nutrix Phaedram insano privigni amore incensam alloquens, admonet eam, ut morbum illum suum fortiter ferat: esse enim cantus & sermones quosdam, in quibus insit vis ad eum mulcendum ac molliendum. Versus Euripidis hi sunt:

Νῆστορ δ' ἄλκιος τῆς νόσου κραινέθυ.
 Εἶπ' δ' ἰατρῶν, καὶ λόγου θλακτήριος.
 Θυμῶσσι π' ἴσθι φάρμακον νόσου.

Horatii autem hi:

*Pervet avaritia, miseroque cupidine pectus?
 Sunt verba, & voces, quibus hunc lenire dolorem
 Possis, & magnam morbi deponere partem.*

non tamen uterque idem intellexit. nam illa de magicis carminibus: hic de sermonibus philosophicis loquitur, a quibus vera omnium morborum animi petenda medicina est. quanquam si quis Euripidem quoque idem κατ' ἀλλήρησιν πρὸς σημαίνειν significare voluisse censcat, libenter me socium ipsius sententiae ascripserim. Gaudet enim poeta ille ejusmodi sententiis, quae neque a populari consuetudine discedant, & philosophicum tamen intra se aliquid oc-

cultent. nam quod in versibus Horatii lego, *miferoque cupidine*, non, ut in plerisque libris legitur, *miferaque cupidine*, in eo veteres libros auctores habeo, ac praeterea, esse id ex Horatii consuetudine, nullo negotio probare possum. ita enim alibi:

*At bona pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit. & in Odis:
Nec leves somnos timor, aut cupido
Sordidus aufert.*

ut dubitari plane non possit, quin ea vera scriptura sit.

C A P U T V.

Ejusdem Horatii locus ex Isocrate prope conversus.

VENIT mihi in mentem quorundam ejusdem poetae versuum e Sermonibus, quibus exponit, quae primis temporibus vita hominum fuerit, agrestis videlicet, & ferina: utque post, rationis & orationis beneficio, ad civiliorum vivendi modum, & humanae naturae magis consentaneum venerint: qui quidem versus tantam habent cum Isocrate a quadam ejusdem rei narratione similitudinem & convenientiam, ut eam poeta non modo imitatus, sed prope interpretatus esse videatur. qua de re ut cuivis utriusque linguae intelligenti existimare liceat, utriusque verba subjiciam. His igitur versibus eam Latinus vates sententiam est executus:

*Cam proreperunt primis animalia terris,
Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter,
Unguibus & pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus:
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque inveniēre dehinc abfistere bello,
Oppida coeperunt munire, & ponere leges.*

Isocrates autem ita Nicoclem loquentem facit: Ἐξιστομένη
ἢ ἔργῳ ἢ πείθῃ ἀνάγκη, καὶ διὰ τὴν αἰσῶν ἀρετὴν αἰσῶν ἀπὸ αἰ
βουλ-

καταλείπει, ἢ ῥῆσιν τῆς δημοτικῆς ζῆν ἀποκαθάρσει· ἀλλὰ καὶ ἐν
 ἰδίῳ πάλαι ἀκρίβηται, καὶ ῥῆσιν ἰδίῳ, & quae sequuntur.

C A P U T V I.

*Ciceronis locus ex oratione pro P. Quinctio pulchre
 a Paulo Manutio correctus.*

Q U O D si facere nolit, atque inhibuerit ejusmodi ratio-
 nibus illam ad suas condiciones perducere: sese nihil pre-
 cari, & si quid agere velit, judicio defendere. Ita le-
 guntur Ciceronis verba haec ex oratione pro P. Quinctio
 in omnibus impresis libris, praeterquam in Manutianis.
 quae cum corrupta esse constaret, fuerunt, qui pro, in-
 hibuerit, reponerent, instituerit. At praeclare, ut solet,
 Manutius: de quo viro merito dubitari potest, plus ne
 ipse Cicero, an ipsi Cicero debeat. Nam & ipse tra-
 ctandis assidue Ciceronis scriptis eam assecutus est elo-
 quentiae laudem, qua vincit omnes: & cum ad ingenium,
 quo excellit, addidisset eam diligentiam, eamque labo-
 rum perperfectionem ac tolerantiam, qua vires, ipsamque
 adeo valetudinem suam, magno nostro omnium, quot-
 quot eum, quia plane novimus, plurimi etiam facimus,
 dolore prostravit; incredibile est, quot ab errorum milli-
 bus eos libros felicissime vindicavit. at aetas nostra mi-
 rificam quandam extulit vim hominum improborum, qui
 magnam laudem in obtræctatione positam putant, neque
 quicquam cupidius faciunt, quam ut quicquid possunt,
 quacunque ratione possunt, ex aliena gloria deterant,
 creduntque ita se demum emerfuros, si eos qui extant,
 depresferint. quam rationem grasfandi ad famam nemo
 unquam sapiens approbavit. sed me amoris quidam aestus
 ab eo, de quo dicere coeperam, abduxit. omnino autem,
 cum de Paulo Manutio loquendum est, moderari orationi
 meae neque volo, neque possum, neque debeo. alii com-
 plures rationem inire poterunt, quot ipsi locos in Cice-
 rone correxerint: illi aut uni, aut cum paucissimis, licet
 dicere,

Pauperis est numerare pecus.

in illius igitur libris (tandem enim ad propositum me refe-
 rami

ram tamen) is, de quo agebam, locus ita legitur: *Quod si facere nolit, atque imbiberit ejusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere, &c.* praeclare, ut dixi. *Imbiberit* enim est, hoc sibi plane proposuerit, hoc ita in mente ac cogitatione sua defixerit, ut evelli non queat. est autem ita scriptum omnibus litteris, in longe plurimis vetustis codicibus. Sed insolentia locutionis fecellerat alios, quae Manutium non fugit. meminerat enim ita locutum Lucretium lib. 111.

*Qui petere a populo fasces, saevasque secures
Imbibit. & libro sexto,
— non quod violari summa deum vis
Possit, ut ex ira poenas petere imbibat acres.*

ut ergo a Lucretio dictum est, *imbibat petere*, sic a M. Tullio, qui eum postquam studiosissime legerat, *imbiberit perducere*. Usus eodem modo & Livius libro secundo *Annalium: Neque memor ejus, quod initio consulatus imbiberat, reconciliandi animos plebis.*

C A P U T V I I.

*Epitheton, quo Corinthum ornavit Horatius, e
Graeca voce expressum videri.*

BIMAREM (*) Corinthum cum diceret Horatius, non dubito quin exprimere voluerit Graecam vocem ἀμφιάλαος. est autem ea vox non admodum frequens, proba tamen & antiqua: ususque ea est Xenophon, cum urbis Atheniensis commoditates celebraret, doceretque, eam opportuno admodum loco sitam ad importanda & exportanda quae opus foret. ita enim loquitur: Καὶ μὴν ἡ ἀθήνη τις ἐστὶν, ὅμοιος ἄσπερος γῆθεν πᾶσαν ἀθήναις ἀποστέλλεται τῆ ἀνδρῶν, καὶ καταβύβεται ἡ βύβλη ἀμφιάλαος καὶ ἴα. Hoc eo annotare visum est, quoniam in scholiis Horatianis, quae abhinc annos quatuor, ad Jo. Avansonium V. C. qui tum Romae Gallorum regis legatus erat, miseram, cum cetera-

(*) Vide Lambini epistolam ad Muretum, quam dedimus T. I. p. 497.

C O N T I N E N T U R

V O L U M I N E I I.

Variarum Lectionum Libri XV. 1—372.

————— Libri IV. 373—500.

Observationum Jusis Liber Singularis. 503—520.

Commentarius in Ciceronis Catilinaris. 523—648.

Scholia in Terentium. 651—706.

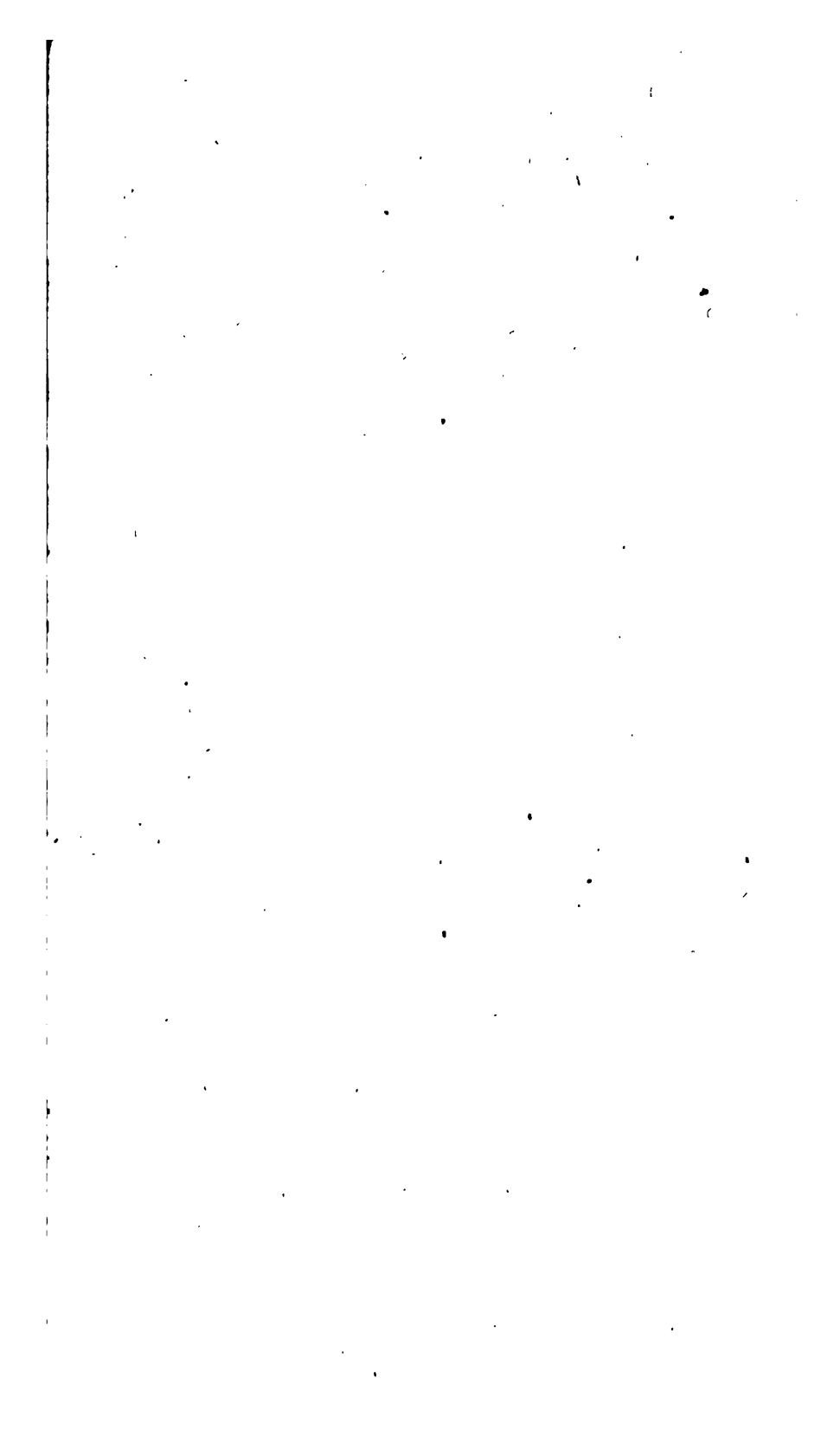
Commentarius in Catullum. 709—810.

Scholia in Tibullum. 873—900.

————— *in Propertium.* 903—932.

————— *in Horatium.* 935—972.

————— *in Ciceronis Philippicas.* 975—1010.

ceterarum urbium epitheta unde sumpta essent, indicassem: nescio quo modo contigit, ut hoc, quod minime decuerat, praetermitteretur.

C A P U T V I I I.

Horatii locus, qui multis in libris corrupte legitur, explicatus.

VERSUS HI (*) sunt e secundo Odarum Horatii:

*Vivet extento Proculejus aevo,
Notus in fratres animi paterni.
Illum aget penna metuente solvi
Fama superstes.*

quorum qui proxime ultimum antecedit, ita in multis libris legitur:

Illum aget penna laud metuente solvi.

constat autem ita correctum esse ab aliquo, qui sententiam quidem videret, sed vim verborum non satis perspiceret: putaretque ita melius aeternitatem famae significatum iri, si particula illa negandi vim habens adderetur. alioqui fore, ut parum firmitatis inesset ea in fama, cujus pennae solutionem metuere dicerentur. firmitas enim fiduciam, infirmitas metum parit. at ille, quisquis fuit, inani & frivolo argumento delusus est. nam, quia quae metuimus, refugimus, longissimeque nos ab iis abducimus, factum, ut Horatius pennam metuentem solvi dixerit eam, quae semper longissimo ab omni solutione abfutura esset. est autem simile illud Virgilii,

Arctos Oceani metuentes aequore tingi.

nam ut metuentes tingi dixit is, quae nunquam tingerentur: ita hic pennam metuentem solvi, quae nunquam solveretur. Hoc eo libentius annotavi, quod ut alia multa, ita hoc quoque mendam in eos libros, quibus addita sunt mea scholia, operarum negligentia, me absente atque inscio, irreperat.

;) (*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 197.

CAPUT IX.

Sententia quaedam Terentiana ab Aeschylō etiam prolata ostenditur: Ὁ, qui eandem continet, Graecus incerti scriptoris versiculus indicatur.

QUOD apud Terentium adolescens amore faucius dixit, *Facile omnes cum valemus, recta consilia aegrotis damus:* ejus non dissimile quiddam Prometheum dicentem fecerat Aeschylus. cum enim miserum illum & aerumnosum deum nympheae Oceanitides reprehenderent, quod peccasset: ita eum respondentem induxit: facile esse iis qui malis soluti sunt, admonere ac corripere eos qui adversis rebus premuntur. Versus Aeschyli, si quis eos requirit, hi sunt:

Ελαφρὸν, ὅς τις πληρώται ἔξω πόντου
 Ἐξα θυμῶν, ἰσχυρῶν τε τῶν κραιῶν
 Βεβηρωμένους.

id est,

*Haud difficile est, pars nulla quem attingit mali,
 Monere eos, ac corripere, qui miseriis
 Urgentur.*

tale igitur aliquid eo loco dixerat & Menander. sed & hunc versum alicubi legere memini:

Ἰσχυρὸς ἰσχυρῶν ἰσχυρῶν πᾶς τις ἰσχυρῶν.

CAPUT X.

Equitandi verbum quod Euro tribuit Horatius, Euripidem quoque eodem modo locutum esse.

AUDACI sane metaphora usus videtur Horatius, cum Euro vento equitandi verbum tribuit. notus est enim ille versiculus,

Per Siculas equitavit undas.

neque unquam id, ut opinor, sine veterum exemplo ausus esset. sed meminerat, Euripidem quoque eodem modo locutum esse de Zephyro. itaque fecit more suo, ut, perfe-

persequendis Graecorum vestigiis, τὸ τ' ἀξίως κενὸν τοῦ
ἑταίρου quaereret, seque quam longissime a trita & plebeja
loquendi consuetudine abduceret. quo in genere plane
singularis fuit: neque, meo quidem iudicio, Graecas lo-
quendi formas Latinorum poetarum quisquam vel fre-
quentius, vel fidentius, vel felicius imitatus est. Locus
autem ille Euripidis, quem dico, ita scriptus est in Phoe-
nissis:

Ζεφύρου πτεροῖς ἰωνδύωνι^ο οὐ ἕσαν^ο.

C A P U T . X I.

*Currum pro navi, ut a Catullo, sic & a Graecis
poëtis dictum esse.*

ETIAM illud Graecorum exemplo fecit Catullus, ut
navim *currum* vocaret, in libello De nuptiis Pelei &
Thetidos:

*Divā quibus retinens in summis urbibus arces,
Ipsa levi fecit volitantem flamine currum.*

si quidem apud Aeschylum Prometheus in illa longa enu-
meratione artium, quas a se in usum mortalium excogi-
tatas & inventas gloriatur, ait repertum (*) suum esse
currus illos nautarum, qui lineis alis vagentur per mare:

Θαλασσίπλοους δ' ἕως ἄλλ^ο αἰτ' ἔμ^ο
Δροσί^ορ' ἄρι ἰωνύων ὀχημάτων.

Sed & Euripidem eadem figura usum memini, apud quem
nuntius, qui Medeam admonet, ut se mandet fugae, prae-
cipit ei, ut neque id vehiculum spernat, quod navigan-
di, neque id, quod terrestris itineris conficiendi causa
comparatum est:

εἰ δὲνδον ἔχον πρὸς ἡνίκας ἀργασμένη
δάδρια, φεύγε, φεύγε, μήτε ἰαίω
λαύ^ο ἀπένε, μήτε ἔγωγε εὐδένε^ο.

Sed hoc quoque, ut totum prope veteris eloquentiae chi-
ragium,

(*) *Ἀρπυγιά*, pro *ἰωνύων*, Lucretii est, non Cicero^ο.

ragium, ab Homero est: qui primus aurigam navis pro gubernatore dixerat: *ἄρχατος δὲ δίοχος τῆς κυβιστοσύνης*, & navis, equos maris vocaverat:

*Νηὺν ἀκυβέρνητον ἐπιβουλίῃσι, αἴθ' ἄλλοι ἔπικου
Ἀνδράσι γίγνεται).*

C A P U T X I I.

Libidinosarum mulierum, quae calumniatae sunt eos a quibus spretae ac repudiatæ erant, exempla octo.

EXEMPLA octo memini legere earum mulierum, quae viros a se impudice appetitos, cum eos ad restinguendum libidinis suae ardorem flectere nequivissent, calumniatae sunt postea, tanquam ab ipsis tentatae forent: eisque partim creantur ingens periculum, partim etiam exitium attulerunt. eorum unum est in sacra historia, de Josippo Jacobi filio, qui, cum obtemperare herae suae, Putipharis uxori, noluisset, structis ab ea calumniis in vitae discrimen adductus est. atque hoc, ut quod omnibus notum sit, nihil est necesse pluribus verbis exponere. Hippolytum quoque Thesei filium ut Phaedra noverca tentavit; seque ab eo spretam videns, reverso ab inferis marito persuaserit, eum sibi vim afferre voluisse, (quam paulo aliter est apud Euripidem) utque castissimus adolescens crudelissime ob eam rem discerptus dilaniatusque sit, & Ippis, ut ait Horatius, & tonsoribus notum est. Sed & Tenni, Cycni filio, Neptuni nepoti, idem contigisse memoratur. ejus enim ephebi jam, & ut Graeci dicunt, *ἀνδρικόμοιο* desiderio tacta noverca Phylonomē, seu, ut alii vocant, Periboea, sermonem cum eo de stupro contulit. Rejecta & repudiata, insimulavit eam apud patrem, eodem plane modo quo Hippolytum Phaedra. Credulus parens inclusum in capsam quandam filium projecit in mare. tulit opem Neptunus innocenti nepoti. delataque est capsam ad insulam Leucophrya: quam cum incolae aperuissent, remque cognoscent: non tantum Tenri regnum detulerunt; sed etiam de nomine ipsius, insulam Tenedon nominarunt. quin & mortuum coluerunt pro deo. Eodem modo prope perditus est Bellerophon

phon ab Antaea, Proeti uxore: & Peleus ab Hippolyte, uxore Acasti. de quibus apud Horatium sunt illa:

*Ut Proetum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus, nimis
Cajis Bellerophonti*

Maturare necem, refert.

*Narrat paene datum Pelea tartaro,
Magneſſam Hippolyten dum fugit abſtinens.*

Nos autem utramque sive historiam sive fabulam alibi copiosissime exposuimus. Hippodamia quoque cum eam aueretur Pelops, siti aliquando correpta esse dicitur. cumque Pelops, quaerendae aquae causa descendisset e curru, jamque longius abiisset, (magnae enim circum solitudines erant) illa Myrtilum aurigam, cum quo sola remanserat, sollicitare coepit, ut secum rem haberet. volebat videlicet, interea dum reverteretur Pelops, aliam quandam sitim restinguere. sed cum Myrtilus morem gerere nolisset: accusatus est apud reversum Pelopem, quod ipsam violare conatus esset: ob idque projectus in vicinum mare: quod ex eo Myrtoium usurpari coepit. Philostratus libro sexto De Vita Apollonii; Timasionem quandam Aegyptium a noverca frustra adamatum, deinde illius calumniis solum vertere coactum esse narrat. est illa quidem alio quodam modo, quam ceterae, privignum calumniata est. Denique Fausta, Maximiani filia, Constantini Magni uxor, eodem modo ut Phaedra, Crispum privignum suum accusavit. itaque imperator optimus, sed hac quidem in re non satis consideratus, immerentem filium morte multavit. idemque postea, re cognita, etiam de uxore supplicium sumpsit. Sunt & alia duo exempla non dissimilia in libro De Fluminibus, qui Plutarcho tribuitur; in Hebro, & in Lycorma.

C A U T X I I I.

Falsam quandam historiam a Petro Victorio pro vera traditam esse.

FALSUM est, quod Victorius tradidit libro duodecimo Variarum lectionum, extitisse quandam capitaleni importunum-

tunumque hominem Athenis, qui dixerit, se, dum regno Athenarum uno die potiri posset, nullum supplicii genus recusaturum: pasurumque aequo animo, ut acerbissimis cruciatibus postea afficeretur: omnisque ipsius familia funditus periret. Nam quod putavit id Plutarchum in Solone dicere: declaravit exemplo suo, quamvis eruditos homines caecutire & *πυροῶν*, ubi aliquid conniventes legunt. Nihil enim tale Plutarchus, quale Victorius credidit, narrat; tantum, Solonem, cum delatam sibi a civibus suis tyrannidem maximo animo rejiceret, & aspernaretur: a multis reprehensum esse, & parum sanæ mentis habitum. ajebant enim, eum, si sciret, accepturum fuisse tyrannida, vel propositis iis conditionibus quas supra exposuimus. Ergo eos reprehensorum suorum sermones his versibus trochaïcis inclussit Solo:

Οὐκ ἔφην Σόλων βαθέφρων, ἢ δὲ βυλδότης αἰτήρ.
 Ἐθάλα γὰρ ἦν δίδωτο, αὐτὸς σὺν ἰδέεατο.
 Περιβαλὼν δ' ἄχραν, ἀχρόντης σὺν αἰτίποισι μίγχα
 Δίκτοι, θυμῷ δ' ἀμικρῶν, ἢ φρεῖων ἀνοφθαλμῶν.
 Ἡθελε γὰρ κτε περὶ τῶν, πλάττει ἀσθῆνοι λαβῶν,
 Καὶ περὶ δόξας Ἀθηῶν μῶτον ἡμίχρον μίαν,
 Ἀσπὸν ἔστρω δὲ δάφθα, κ' ἀκπατεῖφθα γίνεο.

Neque ego haec indicarem, nisi viderem, periculum esse, ne quis Victorii testimonio fretus, ne quaerendum quidem amplius putaret, vera essent, an minus.

CAPUT XIV.

Aristotelem in Hippodamo reprehendendo parum bona fide versatum esse.

VIDETUR Aristoteles (*) interdum non satis bonâ fide retulisse eorum sententias, quos redarguere ac reprehendere statuisset: cujus rei libet nunc exemplum proferre unum, ex quo de multis similibus conjectura fieri possit.

Etenim

(*) Hanc disputationem reprehendit P. Victorius Var. Lect. xxviii. 2. Muretus, ut potuit, respondit Var. Lect. xv. 12. Sed Mureti sententiam melius, quam ipse fecerat, defendit H. Valesius Emendat. xv. 10.

Etenim lib. 2. Πολιτικῶν, ubi exagitat eam reip. formam quae ab Hippodamo Milefio descripta erat, ait civitatem ab eo distributam esse in tres partes: nempe in artifices, in agricolas, & in milites. Καταδιόζει δὲ, inquit, τὴν πόλιν εἰς τρεῖς μέρη διηρημένῳ. ἑπὶ μὲν τῷ μέρει τῶν ποιητῶν, ἐπὶ δὲ τῷ μέρει τῶν γεωργῶν, ἐπὶ δὲ τῷ μέρει τῶν πολεμικῶν, καὶ τὸ ἅπλῳ ἔχει. quod si verum esset, inscicenter sane, & imperite se gessisset Hippodamus, qui civitatem sine consilio, tanquam corpus sine animo, esse voluisset. at vero non ita inconsultus fuerat. extant enim magna ex parte leges ipsius, quae Aristotelis, hac quidem in re, singularem quandam improbitatem manifesto patefaciant. Descripserat autem ille civitatem tres in partes, quarum primam fecerat eorum qui consilio remp. gubernarent: alteram eorum, qui eandem armis defenderent: tertiam ex iis constituerat, qui artes necessarias exercerent. atque in hanc postremam, & opifices, & agricolas, & mercatores incluserat. Id adeo prolatis ipsius verbis intelligitur. Φασι δὲ ἔχει εἰς τοὺς ποιητῶν τρεῖς διατάχων τὴν σύμψασιν πολιτείαν, καὶ μίαν μὲν αἰσθητικῶν ἢ κηρῶν, κυβερνῶντων τὰ κοινά. δούλους δὲ ἢ δοῦλῳ, τρεῖς δὲ, ἢ ἐκκλησιαστικῶν καὶ χρηστικῶν ἢ αἰσθητικῶν. ἀρχῶν δὲ τὸ μὲν αἰσθητικῶν πλῆθος, βουλευτικῶν δὲ δούλων, ἰπικῶν δὲ τρεῖς, βίβλων. & aliquanto post: Τῶν δὲ βαναύσων καὶ βιοποικικῶν, τὸ μὲν ἐν γαίοντι, καὶ αὐτῶν τὴν κτηνοτροφίαν τὰς χεῖρας ἐπιτηδεύουσιν ἢ τὴν τεχνικῶν, ἔργων καὶ ἐπιτηδεύουσιν αὐτῶν τὸ βίβλῳ αἰσθητικῶν ἐπιτηδεύουσιν. τὸ δὲ μεταβατικῶν καὶ ἐπιτηδεύουσιν, ὅ τὸ μὲν ἐν τῇ πόλει αἰσθητικῶν, ἐπὶ τὴν ξένην διαίτην τὰ δὲ τὸ μὲν ἐξ ἑαυτῶν ἐς τὴν πόλιν. Sed & cetera si quis attente consideret, videbit, non tam multa in iis reprehendenda esse, quam videtur eis, quib. audita tantum altera parte, pronunciant. sunt autem apud Stobaeum ἐν τῷ αὐτῷ πολιτείας.

C A P U T X V.

Durae compositionis duo insignia exempla: ex Euripide unum, alterum e Sophocle.

INTER ea quae duram atque insuavem orationis compositionem efficiunt, vix quicquam est, quod magis reprehendatur a dicendi magistris, quam crebra & convoluta ejusdem litterae repetitio. Itaque in Virgilio,

casus *Cassandra* canebat: in Terentio, tantam, tam improvisam, et, consilia consequi consimilia: in Cicerone, statua tua stabat: et, invisae visae, & in Coeliana; unquam, quanquam, ejusdemque modi alia in aliis primae classis auctoribus notantur. sed enim quae duobus ejus rei exempla in duobus optimis ac praestantissimis poetis reperi, ea (ita insignia visa sunt) hoc loco proponenda esse duxi. eorum unum Euripidis est: apud quem *Medea* cum Iasoni exprobraret, illum sua opera servatum esse, ita loquitur:

Ἐποῦά σ' ὡς ἴσασιν Ἑλλᾶσι ὄσοι
Ταυτὸν Ἰωνιστίησιν Ἀργείοι σκάρφθ'.

quorum versuum in priore, crebra illa repetitio litterae σ , locum etiam comicis jocis ac salibus dedit. si quidem Plato comicus, & Eubulus, ejusdem homo artificii, Euripidem ea de causa urbanissime tetigisse traduntur. Alterum Sophoclis, & quidem ea in fabula, quae quasi regnum possidere inter tragoedias dicitur. ibi enim Oedipus cum Tiresia jurgans, eique & aurium, & mentis, & oculorum caecitatem objiciens, hoc eum versu indignabundus incessit:

Τυφλὸς τὰ τ' ἄπει, τοῖ π' ἰού, τὰ τ' ἔμμαν' εἶ.

ubi cum saepius etiam inculcaverit litteram τ , quam ille alter litteram σ ; tamen Euripides dicacium acuteos expertus est: Sophocles a nemine, quod sciam, notatus. Sophoclei non dissimilis est Ennianus ille, me puero, decantatus in scholis,

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

neque valde ab eo abludit Homericum illud,

Μετὶ γίγαντι κάκιστον κενόκορμος.

CAPUT XVI.

Conjecturae de aliquot locis e libello Demetrii *ἱερωνίαις*.

QUICUNQUE ille Demetrius fuit, cujus est libellus qui nunc omnium manibus teritur, *ἱερωνίαις*, (non enim mihi facile quisquam persuaserit, Phalereum esse) utile profecto nobis; & minime trivialis doctrinae plenium ingenii sui monumentum reliquit. neque vero parvum emolumentum Petrus Victorius studiosis attulisse censendus est, cum olim ad eum librum purgandum incubuit: laborque ipse, ut semper alias, ita hic quoque admodum utilis & fructuosus fuit. cujus summi viri exemplo nos etiam incitati, longe quidem ac multum impari facultate, sed non dispari voluntate, eandem viam sequimur, & veterum scripta, quantum in nobis est, obscura illustrare, depravata emendare conamur. Igitur quae; cum eum librum attente diligenterque legeremus, nobis & correctione aliqua indigere, & non ita difficile corrigi posse visa sunt, eorum hic partem aliquam cum studiosis communicabimus: si forte nostra quoque industria tamposito scriptori opis aliquid afferri queat. Ipsum autem libri principium scio negotium exhibuisse multis. ita enim legitur: *Ὅσπερ ἡ κοίτης διαίρει τῆς μήτρας, οἷον ἡμιμήτρας, ἢ ἱεμῆτρας, ἢ τοῖς ἄλλοις ἔτι καὶ τῆς ἱερωνίαις τὴν λογιῶν διαίρει καὶ διακρίνει τὰ καλύμματα κἄλλ.* sed cum absurdum sit, pro metrorum exemplo *ἡμιμήτρα* ponere, pro, *οἷον ἡμιμήτρας*, legendum censeo *οἷον ἢ διμήτρας*.

Item, ubi loquitur de iis periodis quae habent speciem aliquam *ἀντιθεσίαις*, cum tamen *ἀντιθεσίαις* in eis nulla sit, exemplo quidem hoc Epicharmi utitur,

Τόση μὲν εὖ τῶσις ἔγαν ἡ, τόση δὲ πῶς τῶσις ἔγαν.

deinde addit: *τὸ αὐτὸ μὲν ἦδ' ἄρῃ, ἢ ἄδιν ἑκαττίαν ἢ ἢ σφῶκα ἢ ἱερωνίαις μεμεγμένῃ, ἀντιθεσίαις πᾶσι κλαυῶσι ἴοικω.* quam ultimam partem ita lego: *Ὁ δὲ τρίτῃ τῆς ἱερωνίαις μεμεγμένῃ ἀντιθεσίαις πᾶσι, κλαυῶσι ἴοικω.* Haud ita multo post, ubi de similiter desinentibus verbis disputatur, ostenditur

que id ornamentum ad affectus exprimendos inutile esse: ubi legitur, Ποῖον δὲ πάλιν ἔχθρῶν τοιαύτων ἴλαστον, οἷοίαν τῆς ἰδίας ἀπίθαλοι; pro ἴλαστον, libentius legerim, ἀπίθαλον. Ubi de magnifica oratione differitur, cum dixisset scriptor ille, de Aristotelis sententia, paeonicam orationem magnificam esse: paeona etiam duplicem esse docuit, unum ἑσκαταρτυπῶν, qui quatuor syllabis constet, longa prima, ceteris brevibus: ejusque exemplum ponit, ἡξαστὶς: alterum, qui superiori illi ex altera parte respondeat, & a tribus exorsus brevibus, in longam desinat. hujus autem exemplum esse vult, τὸ ἀρχόντισσα. quod quin corruptum sit, dubitari non potest. legi autem debere arbitror, παρβία. Exemplum Antiphontis, quo docet, negligentiam quamdam interdum orationi dignitatem ac granditatem comparari, ita legendum videtur: ἢ δὲ ἡσθεῖς ἢ ἀρχομένοις δάλα μὲν, ἢ πωρῆσθαι μὲν ἔστιν ἰψυλλῶν, ἢ τραχύτης, ἢ τὴν μὲν κρήνημα ἢ ἰσγνάσμονα μίσησθαι αὐτῆς ἔστι, τὸ δὲ ἀργαῖα πολλὰ, σμικρῶς αὐτῆς ἔστι. Paulo post autem, ubi agit ἐπὶ τῶν ἀπληρομακῶν, notatque nonnullos qui eis intempestive utebantur: ubi est, ἢ τῶν ἰσ, ἢ τῶν πύπυροι: lego, ἢ τῶν ἰσ, ἢ τῶν πύπυροι. Unum si addidero, cetera in aliud tempus rejiciam. ubi enim eos ipsos, quos modo dixi, comparat cum ineptis fabularum actoribus, verba, quibus ea comparatio exponitur, ita in omnibus libris leguntur: Οἱ δὲ αὐτοὶ ἀπληρομακῶν, φησὶ, ἢ συνδουμοί, ἰσθῶν τῶν ὑποκριτῶν τῶν τὸ ἢ τὸ αὐτοὶ ἀπὸ λίγυσι. quibus in verbis insit fortassis etiam aliquid aliud vitij: illud quidem certe vix dubium est, quin postrema pars ita legenda sit: ἰσθῶν τῶν ὑποκριτῶν, τῶν τὸ αὐτοὶ, ἢ τὸ φησὶ αὐτοὶ ἀπὸ λίγυσι. non quin sciam, τὸ ἢ τὸ, Graecis valere, hoc, ἢ illud: sed exempla ipsa, quae ponuntur a Demetrio, faciunt, ut ad eum, quem dixi, modum legi debere suspicer.

CAPUT XVII.

De forium aperiendarum ratione, apud veteres Graecos. multis Plauti ac Terentii locis allata lux.

QUAERITUM est ex me, cur in Plauti ac Terentii fabulis nunquam fere quisquam egrederetur domo, ut non antea

antea crepuisse fores dicerentur. Respondi, eas fabulas e Graeco conversas esse, iocircoque quarundam consuetudinum, quibus olim Gracci usi essent, impressa in eis extare vestigia. Quod autem Romae antiquis temporibus M. Valerius Poplicolae frater honoris insignis habuisse dicitur, ut fores aedium ipsius, non introrsum trahendo, sed in viam publicam pellendo aperirentur, id quondam in Graecia vulgatum fuit: omnesque omnium aedium fores eo modo pandebantur. quoniam igitur periculum erat, ne quispiam, qui aut praeteriret, aut pro foribus staret, ab impulsâ janua pelleretur: ideo qui exituri erant domo, solebant prius ipsimet intrinsecus fores aedium suarum percutere: ut in hoc strepitu admonerentur, qui foris erant, cavere sibi, atque eatenus abstinere, ut ne laederentur. Hoc a Plutarcho memoriae proditum est: cujus haec sunt in Poplicola: *Τὰς δὲ ἑκλήσεις, de januis loquitur, ἀσπίρων ἄτας ἔχον ἀσπίσσι λέγουσιν, ὡς τὸ παραδῆν λαμβάνουσι. ἔτι κλέψῃ καὶ ψοφῶσι τὰς ἰσοτὴ θύρας ἔσθλιν, οἱ πρὸς τὰς μίλωντες, ἴσως ἀσπίσσι ἔξω γίνονται τοῖς περιχρημένοις, ἢ ἀσπίσσι, καὶ μὴ ἀπὸ λαμβάνουσι προΐσθῃσι τὰς κλεισάσιν οἷς τὸ εἰσπεῖν.*

C A P U T X V I I I.

Quod de fama Virgilius dixit, idem Callimachum de Cerere, Homerum de contentione dixisse.

SUSPICARI fortasse possit quispiam, versum illum, qui de fama apud Virgilium lib. 4. AENEIDOS legitur,

Ingrediturque solo, & caput inter sidera condit,

e Callimacho versum esse, quamvis Callimachus non de fama id, sed de Cerere dixerat. sed potuit Latinus poeta, quod de una dea Graecus dixisset, ad aliam accommodare. versus quidem certe tantum non ad verbum expressus est:

Ἰάσπερος μὲν χέρον, κεφαλὰ δὲ οἱ ἄψω' ἐλύμπω.

sed tamen verisimilius est totum illum Latini poetae locum expressum esse ex iis quae apud Homerum De Contentione dicuntur:

*Ἦτο' ἐλέγῃ μὲν πρῶτος χεῖρσιν, αὐτὰρ ἴσπερος
Ὀύρεσσ' ἰσπερὶ χεῖρα, καὶ ἐπὶ χεῖρσιν βάλω.*

CA-

CAPUT XIX.

Quid sibi velit apud Ciceronem in Epistolis ad Atticum pastoricia fistula, explicatum.

CICERONIS e libro primo Epistolarum ad Atticum verba sunt haec: *Itaque & ludis, & gladiatoribus mitandas ἐπισημοσίας sine ulla pastoricia fistula auferebamus.* quo loco ἐπισημοσίας vocat plausus, acclamationes, & similia; quibus populus bonum suum animum erga quempiam significare solitus erat, & laetitiam, quam ex illius aspectu caperet, ostendere. hoc enim Graeci vocant ἐπισημοσίαν. ut apud Isocratem in Panathenaeo: *Καὶ τῶν ἀλλων ἰδίῳ τῶν ὁ ταῖς ἑπισημοσίαις διαλαμπυρῶν, καὶ πᾶσι ἀκούστας ἐπισημοσίαν καὶ θορυβῶν ἀρχηγιστῶν.* sed quod addit, *sine ulla pastoricia fistula*, id ita declarat Paulus Manutius: Pastores qui fistula scienter utuntur, ita interdum delectant, ut qui audiunt, influentem sensibus voluptatem gestu significant. at nos, inquit, populo ita cari sumus, ut ludorum gladiatorumque confesum mirandas ἐπισημοσίας, id est, significationes dare, non ulla pastoricia fistula per motus, sed amore studioque impulsus. quae declaratio eur mihi nullo modo placeat, non dicam, quod mihi verum videtur, id proponere satis habebō. veritatis enim prolata lux omnes facile tenebras dissipabit. Intelligendum igitur est, non nunquam contigisse, ut cum quispiam alicui parti multitudinis carus & acceptus erat, ceteris autem odiosus & invisus, partim plausu exciperetur, partim sibilis. plaudentibus enim iis quos aspectus ipsius hilarabat; ceteri sibilabant. Ergo Cicero ut ostendat, ἐπισημοσίας illas suas ejusmodi non fuisse, sed puras omnino, & ἀλικενοῦς; ait eas fuisse sine ulla pastoricia fistula: id est, sine sibilis; cujus similem sonum notum est e pastoriciis fistulis reddi. itaque Graeci in utroque dicunt *συσίζων*: idemque interdum *οὐδὲνα*, id est, *pastoriciam fistulam*, pro sibilis dicunt. Haec cum iam scripvissem: venit ad me Petrus Morinus, Parisiensis, adolescens utriusque linguae peritissimus, idemque omnium artium, quae quidem ingenuum hominum decent, scientia mirifice instructus, quicum ego, quam diu hic fuit, mea omnia jo-

ea seria, ut dicitur, libentissime communicabam: cum prope assidua quadriennii consuetudine raram quandam in eo & exquisitam eruditionem pari conjunctam bonitate cognossem. is igitur non modo declarationi meae calculum iuum adjecit, verum etiam, quod tum in legendis Platonis libris De Legibus studiosissime versabatur, locum mihi indicavit, qui eam summopere confirmaret. quem appingere libuit: ut & sententiam stabilirem meam, & jucundissimam magni amici memoriam grata recordatione renovarem. ergo ita scriptum est in extremo tertio De Legibus: Τὸ δὲ πρῶτον τούτων, γινώσκειν τι, καὶ ἄλλο γινώσκον διακρίνειν, ζῆλον τε αὐτῶν μὴ πείθεσθαι, ἢ σύλλογον δὲ, εἰδὲν οὐκ ἄμωστον βροτῶν πλείους, ὑπάκουσιν τοῦτον, εἴη αὐτῶν κρείττονι ἰσχυρίῳ ἀποδιδόντες· ἀλλὰ οὕτως μὲν γινώσκουσιν ἀλλὰ πείθεσθαι, διδόντες αὐτῶν δὲ αὐτοῖς μὴ σιγήσειν διὰ πλείους, πῶσι δὲ καὶ παιδαγωγῶσι, καὶ τῶν πλείων ἕχλην ἰαυδῶν ὑπερβαίνειν ἢ ἐπιτάσσουσιν ἐγγίνονται. ubi Plato idem plane σύλλογον dixit, quod Cicero *pastoriciam fistulam*. Sed quam supra ad verbum e Pauli Manutii commentariis declarationem descripsi, eam admoneo in iis tantum exemplaribus legi, quae edita sunt antequam hi libri a me in publicum emitterentur. Nam ab iis quae biennio post edidit, deleta sunt ea omnia: & in eorum locum substituta quaedam, quae cum hac mea interpretatione consentiunt. cujus rei eo admonere lectores volui, ne quis forte quae a me, *ut suo jure potest*, accepit Manutius, ea me ipsi surripuisse suspicaretur. Profiteor enim, me, non more multorum, quicquid ab aliis accepi, id semper ad auctores ipsos referre: cum contra quidam, (*) qui mea impudenter compilavit, compilatum se a me impudentius conqueratur.

C A P U T X X.

Alius locus ex iisdem Epistolis declaratus.

NE haec quidem satis intelliguntur, quae posita sunt in Epist. prima lib. secundi: *Prognostica mea cum orationibus propediem expecta*. ait enim Manutius, putare se, libellum significari, qui prognostica Ciceronis de rep. complecteretur. sed ego malo tenere quod scio, quam putare quod nescio. Scio autem Ciceronem interpretatum verbis Arati prognostica: ut constat e libris De Divi-

na-

(*) Laisiōnes.

natione, quare non habeo dubium, quin ea intelligat. meminuit horum etiam libro earundem Epistolarum xv. his verbis: *Equidem etiam pluvias metuo, si prognostica nostra vera sunt. ranae enim p̄tor̄antur.* Respicit autem ad illos versus:

*Vos quoque signa videtis aquae dulcis alumnae,
Cum clamore paratis inanes fundere voces,
Absurdoque sono fontes & stagna cietis.*

qui conversi sunt ex illis Arateis, sed liberius, id est, Ciceronis more,

*Ἡ ἄρα δὲν δουλὰ γινώσκ' ἄφρονες ἔρται,
Ἀνείδων ἰξ' ἰδύων· κωπίης βοῶσι γοῶντες.*

Hic quoque meam sententiam secutus est Manutius, in libris quos biennio post horum edicionem divulgavit.

M. ANTONII MURETI
 AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,
 S. R. E. CARDINALEM
 ILLUSTRISSIMUM,
 VARIARUM LECTIIONUM
 LIBER SECUNDUS.

C A P. I.

Correctus & explicatus locus e primo libro Aristotelis De Arte dicendi.

MORES dicentis plurimum valere ad persuadendum, & a magnis ac sapientibus viris traditum est, & res ipsa loquitur. omnes enim facile adducimur, ut asentiamur iis quos bonis moribus praeditos esse opinamur. sed opinio & fama probitatis duobus modis comparari potest. primum ipso genere ac ratione vivendi; quae certissima & honestissima est via. deinde etiam spargenda ejusmodi sententia oratione, quae significationem habeant animi ingenui ac liberalis, & honestatem omnibus aliis rebus anteponentis. prior ille modus ad rhetoricum artificium non pertinet. posterioris cum ab aliis dicendi magistris, tum in primis ab Aristotele multa praecepta traduntur. qui etiam negat se eorum sententiae accedere; qui iis in libris quos De Arte ediderant, posuerant; probitatem dicentis nihil habere momenti ad faciendam fidem. a quibus ipse ita dissentit, ut fere plurimum in ea positum esse dicat. Sed cum verba quibus hoc exprimitur, corrupta sint in eis codicibus qui non immerito ceteris emendatioribus putantur: homoque doctissimus, qui primus vero ac serio praetulit facem omnibus Aristotelicam in eo genere doctrinam intelligere cupientibus, in eorum

explicatione sui dissimilis fuisse videatur: constitui primum ipsa philosophi verba proponere, ut legantur. deinde quid in eis mutandum putem, & cur putem, indicare: quo praestito, simul etiam sententia, quae illum, quem dico, summum virum latuit, facile intelligitur. Ergo ita Aristoteles: Οὐ γὰρ, ὅσπερ ἴναι τὴν περὶ λογικῆς πῆλασι ἐστὶ τῆς τέχνης καὶ τῆν ἐπιείκειαν τῶν λόγων. quibus verbis optimus interpretis accusari putat eos qui, cum artem exponerent, in arte dicentis integritatem collocabant. deinde, αἱ δὲ συμβαλλομένην ὡς τὸ πιδανόν. hoc idem interpres putat cum stomacho & contemptu illorum magistrorum pronuntiatum esse. sed profecto & valde coacta videtur haec declaratio: & ipsemet, quasi hoc sentiens, titubanter loqui videtur. Sequitur, ἀλλὰ σχῆδον, αἱ εἰπέον, κρηματίζων ἔχει πῆλασι τὸ ἴδιον. ubi ille, Hinc, inquit, inficitia horum doctorum intelligi potest: qui nihil momenti ad fidem faciendam habere crediderint, quod maximam omnium ferme vim habet. Haec ille. quae quam cohaereant, quamque inter se apta sint, omnibus perspicuum esse arbitror. Ego quae ille divulgavit, conjungenda duco: & quam scripturam ipse, cum reperisset in illo suo optimo & antiquissimo libro, rationem ejus se non dispicere fasus est, verissimam esse statuo: (*) συμβαλλομένην videlicet, non συμβαλλομένην. etiam voculam καὶ deleo multis impressis libris auctoribus: atque ita lego denique: Οὐ γὰρ, ὅσπερ ἴναι τὴν περὶ λογικῆς πῆλασι ἐστὶ τῆς τέχνης τῶν ἐπιείκειαν τῶν λόγων, αἱ δὲ συμβαλλομένην ὡς τὸ πιδανόν. ἀλλὰ σχῆδον, αἱ εἰπέον, κρηματίζων ἔχει πῆλασι τὸ ἴδιον. quid autem tam manifestum, quam illud, συμβαλλομένην, ὡς τὴν ἐπιείκειαν referri? ἐστὶ τῆς τέχνης autem est, in libris de arte scriptis. Particulam σχῆδον, eo addidit, quia sine dubio plurimum ad fidem valent αἱ ἀποδείξεις. In eodem etiam libro, ubi ostendit rhetoricen aequalem esse dialecticae: atque inter cetera argumenta ejus rei ponit id quoque, ut dialecticus adhibeat ad probandum duo instrumenta, syllogismum & inductionem, sic a rhetore adhiberi alia duo, quae illis respondeant, enthymema & exemplum, non dubito quin ita legendum sit: τῶν δὲ διὰ τῶν δευτέρων, ἢ φαίνεται διευκύνει, κρηματίζων ὡς τοῖς διαλεκτικῶν τὸ μὲν ἐπιεικῆ ἐστὶ, τὸ δὲ συλλογισμῶς. κρημῶν δὲ οὐδὲν ἔστι μόνον, ἴδιον.

(*) Vide Lambinam epistolam l. c. p. 398.

ἰσχυρῶς ἐπιμαρτυροῦντες, ἐπιμαρτυροῦντες. quaecumque autem inculcata sunt, recte aberant ab aliis libris: & addita sunt ab iis qui, errore ducti, deesse aliquid existimarent: cum tamen nihil desit. hoc enim dicit Aristoteles: Eorum quae faciunt fidem, quod aut demonstrant, aut demonstrare videantur, aliud syllogismum esse, aliud inductionem: quemadmodum & in dialecticis. se enim vocare enthymema, syllogismum oratorium; exemplum vero, oratoriam inductionem. Verbum *ἰσχυρῶς*, & vox *ἐπιμαρτυροῦντες* objecisse errorem videntur iis qui aliquid praeterea addendum censuerunt.

CAPUT II.

*De Pysyllis, & ophiogenesis. Allatus locus Varro-
nis, cujus testimonio usus erat Plinius.*

PLINII verba sunt haec e capite secundo libri VII. Crates Pergamenus in Helleponto circa Parium genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat, serpentum ictus contactu levare solitos, & manu imposita, venena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi, quorum salivae contra ictus serpentum medeantur. Similis & in Africa gens Pysyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, a Pysylo rege dicta, cujus sepulcrum in parte Syrtium majorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, ut cujus odore sopirent eas. Mos vero, liberos genitos protinus objiciendi saevissimis earum: eoque genere pudicitiam conjugum experiendi: non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Haec Plinius. qui cum Varronis testimonio utatur, cujus scripta, maximo studiorum incommodo, desiderantur; ego autem ea, quibus hoc ipsum doctissimus ille scriptor exposuerat, verba repererim, operae pretium facturum esse me duxi, si ea hic apponerem, ac cum Pliniani contenderem. Citat igitur haec Priscianus e Varronis libro primo Rerum humanarum: *Ut habent Parii, qui vocantur ἰσχυρῶς, & in Africa Pysylos. quorum ἰσχυρῶς cum arbitrantur, suppositum esse aliquem in stirpe, ei admovent, ut pungat, colubram. cum pupugerit, si de genere sit, vivere; si non sit, mori.* In eodem: *Admora aspis*
C cum

cum pupugerit, si non occidat, sciat, ex Psyllorum stirpe esse.

CAPUT III.

Sententiam illam, Patria est, ubicunque bene est, acute a Lyfia reprehensam.

QUOD in vetere tragoedia Telamonis filius Teucer dixisse traditur, Patriam esse cuique, ubicunque cuique esset bene; id etiam pulchre ac sapienter dictum videtur, profectumque ab animo excelso, & despiciente omnes acerbitates; quas homini obijcere fortuna posset: graviter tamen & vere reprehensum est ab oratore prudentissimo & acutissimo, Lyfia: demonstratumque, eam sententiam hominis esse de suis tantum commodis solliciti, neque ad civilem communionem apti. non enim valde laborabit, quid patria sua fiat, quicumque eo erit animo, ut illius caritatem opportunitatibus suis metiatur. solum ipsum, cui primum institit, & caelum ipsum, unde primum spiritum duxit, diligat oportet, qui se bonum civem perhiberi vult: aut, si forte, cum alibi natus esset, civitate donatus est, eam imbibat opinionem, ut, nisi civitati bene sit, ne sibi quidem putet bene esse posse. Itaque Ulyxes, ut est in fabulis, cum apud Calypsonem posset in omnibus deliciis vivere, tamen illam asperam & lapidosam patriam suam anteposuit etiam immortalitati: non ita facturum, si illam, quam diximus, Teucri sententiam approbasset. Verum ipsa verba, quibus eam exagitat Lyfias, praestat, ut opinor, ascribere. Sunt autem in oratione adversus Philonem, hoc modo: καὶ οἱ οὖτοι μὲν πολιταὶ εἰσι, γένει δὲ ἄλλῳ, ὡς πάντες γὰρ πολιταὶ αὐτοῖς εἰσιν, ἐν ἧ δὲ τὰ ἐπιτήδεια ἔχουσι, οἱ δὲ ἄλλοι εἰσιν, ὅτι αὐτοὶ περιήτες τὸ ἴδιον ἔχουσιν ἀγαθόν, ἐπὶ τὸ ἴδιον ἴδιον κέρδιον ἔλαβουσι, διὰ τὸ μὴ τὸ πᾶν, ἀλλὰ τὴν οὐσίαν παρ᾽ ἑαυτοῖς ἔχειν. Igitur dictum illud Teucri, bonum quidem virum aliquando fortasse non dedecet: bonum certe civem non decet. Est apud Ovidium sententia quaedam non valde dissimilis, nisi quod latius patet. ita enim apud eum Carmenta:

*Omne solum forti patria est, ut piscibus aequor:
Us volucris vacuo quicquid in orbe patet.*

Sunt

Sunt autem ii versus expressi ex illis Euripideis: (*)

Ἄλλος ἢ αὐτὸς αὐτὸς παρὰ τὸν πατέρα.
 Ἄλλος ἢ ἑαυτὸς αὐτὸς ἠορῶν πατρός.

C A P U T I V.

De vi verbi Alloquor. Horatii in Odis explicatus locus.

ALLOQUENDI verbum proprie admodum & venuste usurpatum esse a veteribus in eo sermone qui levandi ac minuendi alieni doloris causa haberetur, e Varronis libris jam pridem Petrus Victorius annotavit. acceptum autem id a Graecis videtur. ἄλλοιός enim, aut παρὰ τὸν, verbum e verbo, est *alloqui*. praecclare igitur Seneca; apud quem ita in Troade Ulysses:

*Alios parentes alloqui in luctu decet.
 Tibi gratulandum est.*

quo exemplo haud scio an nullam in scriptoribus antiquis extet insignis & illustrius. & est profecto postea ille praeclearior, & vetusti sermonis diligentior, quam quidam inepte fastidiosi suspicantur. *Allocutionem* etiam dixerunt *παρὰ τὸν* & *ἄλλοιός* ut Catullus,

*Quem tu, quod minimum facillimumque est,
 Quae solatus es allocutione?*

& *alloquium*, ἄλλοιός, quod cum esset ignotius, data est occasio impericis corrumpendi carminis cujusdam Horatiani. quod cum in veteribus libris ita legeretur,

*Illic omne malam vino cantuque levato,
 Deformis aegrimoniae dulcibus alloquitis,*

istū fecerunt, *Deformis aegrimoniae, & dulcibus alloquitis.*

(*) Apud Stobaeum S. 38. p. 214.

quii. atque ita interpretati sunt, moneri Achillem a Chirone, ut ad Trojam levaret omne malum deformis aegrimoniae tribus rebus; vino, cantu, & jucundis sermonibus. Non autem id dixit Horatius: sed vinum & cantum vocavit dulcia deformis aegrimoniae alloquia, id est, *γλυκία παρεμύθια*.

CAPUT V.

De Callisthene & Philisto. locus Ciceronis emendatus, & declaratus. Capitales interdum a veteribus ingeniosos dictos esse.

M. TULLII verba haec sunt in Epistola quadam ad Q. fratrem: *Itaque ad Callisthenem & Philistum redeo: in quibus te video volutatum. Callisthenis quidem vulgare & notum negotium: quemadmodum Graeci aliquot locuti sunt: Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides.* Sed est apud me liber vetus, in quo haec ita scripta animadverti: *Itaque ad Callisthenem & Philistum video: in quibus te video volutatum.* Unde suspicor, primum quidem errore librariibus positum esse verbum, *video*, quod semel tantum peni oporteret. deinde aliquem, qui corrigere vellet, ex *video*, illo priori fecisse *redeo*. satis autem erat delere. videtur enim Cicero *ἰστορικῶς*, ut saepe alias, locutus, hoc modo: *Itaque ad Callisthenem & Philistum: in quibus te video volutatum.* eo magis, quod in iis quae antecesserunt, de duobus illis historicis nulla mentio est: ut ad eos redire dicatur. Sequitur in eodem illo libro: *Callisthenes quidem vulgare & notum negotium: quemadmodum Graeci aliquot: Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides.* quam scripturam veram & emendatam esse iudico. Ipsum enim Callisthenem dicit esse *vulgare & notum negotium*, id est, *ἀναπείρητοι πρᾶγμα, ἢ ἢ πᾶσι ἔγνω*. negotiumque ita dixit, ut Graeci interdum *πρᾶγμα*. Lucianus in alino: *πῶς, ἀναπείρητον πρᾶγμα.* aut *ἔγνω*. Theocritus: *σφοδρῶς πρᾶγμα ἄνθρωπον.* & Cicero ipse alibi: *Teucris illa, tentum sane negotium.* *Vulgare* autem & *notum*, triviale, & in quo nihil admodum excellat. Horatius,

Festinus stomachus raro vulgaria tenuit.

Idem:

veteres, docet Ovidius libro tertio Fastorum, qui de Minerva capta disferens, multasque ejus appellationis causas proferens: hanc primam ponit, dictam videri posse captam, quasi capitalem: quod ingeniosa sit. Versus, quibus ea sententia continetur, hi sunt:

*Parva licet videas captæ delubra Minervæ,
Quæ dea natali coepit habere suo.
Nominis in dubio causa est. capitale vocamus
Ingenium sollers. ingeniosa dea est.*

neque me latet, alibi Philisti brevitatem a Cicerone laudari. sed aliud est brevem esse, aliud capita rerum attingere. Brevitas quidem etiam in Thucydide, Sallustioque laudatur. Fieri tamen potest, ut ille aliud quippiam secutus sit, quod me fugiat. neque ego ipsius judicio meum anteponi postulo. tantum, quid mihi videatur, aperte ac libere dico: judicium aliorum facio.

CAPUT. VI.

*Pauperum cognationem a nemine libenter agnoscî.
Terentii loco allatus non dissimilis Menandri.*

QUOD homo impurus apud Terentium subdole & malitiose Phormio dicit, iccirco nolle Demiphonem agnoscere eam puellam, cujus ipse se defensorem esse simulabat, tanquam cognatam sibi; quod illa egens relicta esset: id olim Menander generatim atque univèrse, summa cum elegantia, dixerat: pronunciaratque, difficile & operosum esse, reperire cognatum pauperis. neminem enim fateri, sibi quicquam esse eum, qui auxilii alicujus indigeret: propterea quod statim putaret a se aliquid petiturum iri. Terentii versus sunt:

*Quia egens relicta est misera, ignoratur parens,
Negligitur ipsa. vide, avaritia quid facit.*

Menandri autem,

— ἴσθαι δὲ τὴν συγγενῆ
Πλητὸς τῶν ἰδιῶν καὶ ἐμυλοῦν,
Αὐτῆς ἀπορήτους ἢ βοήθειαν αὐτῆς

Διπνῆς, αἰνῶντος ὅτι ἀμὲρ ἢ ἀποδύει.

Menandrea vero haec ita in Latinum sermonem converterit quippiam:

— *aegre inveneris*

*Cognatum egentis. nemo enim agnoscit libens,
Ad se attinere eum, opis alicujus qui indiget.
Nam mox petitem quippiam a se iri putat.*

CAPUT VII.

Ciceronis locus e Dinarcho expresus ostenditur.

M. TULLIUM in Orationibus suis multa e Graecis oratoribus mutuatum esse constat: neque tantum artificii, quo illos in versandis ac regendis auditorum animis usos esse perspiceret, acrem ac diligentem imitatoreme fuisse, verum etiam integra non parum saepe enthymemata illorum, in orationes suas transtulisse. Juvat autem me, quatenus licet, id observare: profiteorque, me ex ejusmodi locorum contentione singularem quandam, eamque, ut opinor, neque illiberalem, neque frugis expertem capere animo voluptatem. & quia ex meo sensu de aliis judico, puto ceteris quoque idem usu venire: nemo ut sit paulo humanior, cui non gratum ac jucundum sit cognoscere, quid a quoque Cicero sumpserit, quoque modo quae illorum erant, imitando fecerit sua. Quocirca talia quaedam his libris inspergere est animus: non ullo quidem certo ordine, neque enim genus hoc scriptiois ordinem postulat; sed ut quicque in mentem venerit. Nunc autem occurrit illud quod scriptum est in priore actione in Verrem. Nam cum iudicium fidem non nihil suspectam haberet orator, acute vidit, quomodo eos excitare ac perterrefacere, ne se corrumpi sinerent, oporteret. affirmavit enim, totam civitatem esse in speculis, observantem, quam quisque reipublicae praestaret fidem: & , ut ipsi de Verre judicassent, ita de ipsis populum R. iudicaturum. Idem autem, & iisdem prope verbis, dixerat antiquis temporibus Dinarcho in acerbissima oratione qua infectatus est Demosthenem: ut non

sine causa videri possit, Ciceronem, cum illa scriberet, Dinarchi locum sibi propositum, quem imitaretur, habuisse. quod ut magis intelligatur, Ciceronis primum, deinde Dinarchi verba subijciam. Cicero: *Nunc autem homines in speculis sunt: observant, quemadmodum se unusquisque vestrum gerat in retinenda religione, conservandisque legibus.* & paulo post: *Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus R. de vobis iudicabit.* Dinarchus: *Ὅσον ἴδ', οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι οὐδὲ μὲν ὑμῖν Δημοσθένος ἔτος κείνη, οὐδὲ ἵ πῆς ἀλλοῖς ὑμῖν. οἱ σκοπεῖσι πᾶσι πᾶσι γινώσκοντες ἔστιν αὐτῶν τῆ πατριᾷ συμφερότων. καὶ πῆτοι τὰς ἰδίας τῶτων δουροδικίας καὶ πονηρίας ἀναδιχάζει οἷς ὑμῖν αὐτοῖς, ἃ φαίνεται πᾶσι ἀνθρώπων κοίτην, ὅτι μάλιστα τῆς κατὰ τὴ πολιτικῆς δόξης λαμβάνουσιν.*

CAPUT VIII.

Quod Victorius de auctore libri De Mundo ad Alexandrum credidit, verum non videri.

LIBER qui vulgo Aristoteli tribuitur, De Mundo ad Alexandrum, quin Aristotelis non sit, nemini dubium esse arbitror. nam, si nihil aliud, ipsum certe dictionis genus ita ab Aristoteleo disidet, ut eam discrepantiam qui non videat, nihil omnino videat; etsi Iustinus Martyr *ὁ τῶ αὐτοῦ Ἐκδόσεως οὐκ ἔστιν ἄλλο λέγει*, eum Aristoteli tribuere videtur. sed quod Petrus Victorius putavit se verum illius auctorem reperisse, in eo falsus opinione sua videtur. neque sane satis mirari possum, quid hominem & magna doctrina, & acri iudicio praeditum moverit, ut, nullo alio argumento, nisi quod Nicolaus Damascenus aliquid iisdem de rebus scripserit, librum eum illius esse affirmaret. Nicolaus enim, ut notum est, Augusti temporibus vixit. at liber ille ad Alexandrum Philippi filium scriptus est. quomodo igitur haec quadrare possunt? non enim minus ridiculus fuisset hac ratione Nicolaus, quam si quis hodie ad Priamum, aut ad Heclorem scriberet. Itaque etiam si antea creditum esset, librum illum a Nicolao scriptum, tamen id falsum esse, aperte, eo, quod dixi, argumento convinceretur. nedum, in tanta temporum repugnantia, sine ulla firma ratione ei tribui debeat.

C A P U T I X.

Pisces parvulos a majoribus devorari, multorum scriptorum testimoniis confirmatum. emendatus Varronis locus.

PETRUS Victorius libro sexto Variarum lectionum, cum doceret, id quod hodieque proverbii loco dicitur, minutos pisces majoribus pro cibo esse, etiam antiquis temporibus dici solitum: confirmavit id duobus locis prolatis, uno Polybii, altero Varronis. sed Varronis verius, nisi me fallit opinio, non satis emendate scriptos protulit. Visum est igitur ita eos proponere, ut distinguendos emendandosque arbitrarer. Varro Margopoli *αἰχμῶν*.

Natura humanis omnia sunt paria.

*Qui pote plus, urget. pisces ut saepe minutos
Magni comest: ut aves enecat accipiter.*

eam autem esse in piscibus feritatem, ut in genus suum faeviant, multi optimae notae auctores prodiderunt: ut Oppianus libro secundo *αἰλιδικῶν*, his versibus:

*Ἰχθύες δ' ὑπὸ δίκῃ μετατρέσσονται, ὑπὲρ τις αἰδώς,
Ὅς φιλότις. κάρτις γὰρ αἰετοῖσι ἀπὸ ἁλίου
Δοσμοῖς πλέων. ὃ δὲ κροσσώτερος αἰὲθ
Δαίτην ἀμφοτέρως. ἄλλο δ' ἐπιπέλας ἄλλο
Πόντος ἀγῶν ἵππερ' ἢ ἵππερ' ἰσχυροῖσι ἰδιωδύ.*

neque tantum a majoribus minores, sed interdum quoque majores a minoribus arte superari ac vorari docet. Homerus quoque Trojanos Achillem fugientes comparat piscibus delphina fugientibus, ne ab ipso vorentur. Verus ipsius sunt Iliados φ.

*Ὡς δ' ὑπὸ δελφίνῳ μαζακήτην ἰχθύος ἄλλοι
Φάλαγγες πιμπλάσι μυχὸς λιμῆν' ὄρεται,
Δαδόντες. μέγα γὰρ τι καπιδίον ὅν τις λάβουσι.
Ὡς Τρώες ποταμῶν ἐξ δεινοῖο μέγιστον
Πᾶσιν ὑπὸ κροσσῶν.*

Sed & apud Aelianum principio librorum De Varia historia, & apud Aristotelem libro VIII. De Natura animalium, quaedam idem confirmantia leguntur.

CAPUT X.

Jugurtham, cum in triumpho ductus esset, desipere ac delirare coepisse. Plutarchi in Mario locus.

DE vi doloris Venetiis, magno stipatus studioforum hominum corona, aliquando disputabam: cumque mihi occurisfet, ut dicerem, eo dolore, quem e magnis infortunis & calamitatibus homines caperent, mentem quoque ipsam saepe turbari; adigique ad insaniam eos, qui antea cati in primis & follertes fuissent: cum alios complures nominavi quibus id contigisset, tum Numidarum regem Jugurtham. ejus autem rei testem atque auctorem laudavi Plutarchum in Mario. Postridie ejus diei venit ad me unus eorum qui sermoni illi interfuerant, homo & probus, & ceteroqui non ineruditus, sed Graecarum inscius litterarum. Is cum mihi prius, sive officii causa, sive quod ipse errore ductus ita sentiret, magnopere gratulatus esset, dixissetque, me & sibi & aliis valde in eo sermone placuisse: Unum, inquit, est, quod magnam hercule mihi molestiam exhibuit. nam cum, domum reversus, in bibliothecam me abdidissem, coepi ea quae tu dixeras, mecum in animo recollere. ac cetera quidem, nihil abfuit, non sane multum, quin ita uti tu dixeras, in iis, quos dixeras, libris scripta repererim. unum de Jugurtha reperiendi nulla potestas fuit. & quidem ea causa totam Marii vitam ita diligenter perlegi, ut ne littera quidem una me fugerit. Velim igitur, si commodum est, quem mihi injecisti scrupulum, tute eximas; recogitesque tecum, unde id sumpseris. nam de Plutarcho quidem, fugit te ratio. Tum ego, Facile istuc quidem, inquam, fuerit. nam & memoria nemo est hominum qui valeat minus: & here ad dicendum non sane valde meditatus accesseram. sed tamen quid vetat Plutarchum a me quoque inspicere? Ut tibi quidem, inquit, plane satisfacias, animumque expleas. nam quod reperire te id posse censeas, nihil est. Haec eo dicente, ego jam puerum codicem poposceram: in quem ut primum conjeci oculos, obtulit se mihi id quod quaerebam, his verbis explicatum: *Καὶ Μάροσ ἐν Λιβύῃ μὲν ἔγραψεν ἀπορομίδεις, αὐτὰς καλῶνται Ἰανναρίαις, ἐν ἔντι ἀρχὴν ἀγνοοῦσαν Ἰανναρίαις, ἢ πρὸς Ἰανναρίαις ἀνίσταται, καὶ ἔπειτα ἀνίσταται ἀπὸ τοῦ*

ἀπὸ ἐπιδειξάμενος Ἰάκωβον Ρωμαίοις, Ἰερὸν ἄρχηγόν τε, ἔχοντα δὲ αὐτὸν ἡλίον πολέμιον κερτήσαν, ὅτι πρὸς τὸν πολέμιον ἀνὴρ τῶν αἰμαλῶν, καὶ πανουργία πολλῆ μισογυμνῶν ἔχον τὸ ἰουδαϊκόν. ἀλλ' ἐξίστην γὰρ κομπάθει, ὡς λέγουσι, τότε δὲ φρονεῖν καὶ μετὰ τὸ θείον αἰὶν ὡς τὸ διαμαρτυροῦν ἑμπεδῶν, ὡς οἱ μὲν αὐτῷ βία ἀδείρησαν τὸ χρωτιστικόν, οἱ δὲ ἐπέδιδαν ἀφιλίαν βίαν τὸ χρωτιστικόν αἰὶν, ἄμφω δὲ λούον-συναπείρησαν, ὡς οἱ δὲ γομῶν οἱ τὸ βαλεῖον περιβλήθη, μιστὸν αὖν περὶ χῆς καὶ διασπέρως, Ηγεκλας, ἄπυ, ὡς ψυχρὸν ἄπυ τὸ βαλεῖον. quae, pro tempore, ipsius causa, ita tum a me in Latinum sermonem conversa sunt: *At Marius ex Africa cum exercitu adven-
tus, Kal. Jan. ipse, quod anni principium Romanis est, tum consulatum denuo iniiit, tum triumphum egit, in quo incredibile Romanis spectaculum exhibuit, captivum Jugurtham; quo vivo se potiturum nemo hostium ipsius sperasset. ita vario erat vir ille, & multiplici ingenio, & ad fortunae vicissitudines versatili; & ea praeditus audacia, cui multa calliditas esset admista. sed in triumpho ductus, desipere, ut fertur, ac delirare coepit. itaque post triumphum, in carcerem compactus, ut ei alii quidem violenter abruperent turriculam, alii autem auream in aurem per vim eripere properantes, infamam una quoque auriculam disciderunt: ipse autem nudus in barathrum pulsus ac dejectus est, stuporis plenus, relictis, videntis in morem, dentibus, Jupiter, inquit, ut frigidum vestrum balneum est. His lectis, & interpretatis, miratus ille, suum quoque librum afferrī voluit. sed in eo ita erant omnia haec non illepide modo & incondite, verum etiam absurde, & procul a vero posita, ut meminisse pigeat. Indignatus igitur, & multa mala precatus istis librorum contortoribus, ita tum discescit a me, ut qui se, etsi natu jam grandior, primo quoque tempore alicui Graecae linguae magistro operam daturum esse juraret. Non est autem praetereundum silentio, suspicari me, quod apud Plutarchum legitur, τῶν αἰμαλῶν, legi debere, αἰμαλῶν. (*) puto enim τῶν αἰμαλῶν, esse, naturam suam versare, & ad fortunae mutationes inflectere. sed de hoc alii iudicabunt.*

(*) Infelix conjectura. Vide H. Casaubonum ad Theophrast. Char. 3. p. 102.

CAPUT XI.

Aristotelis locus, allatis Theognidis versibus, qui eandem sententiam continent, illustratus.

ARISTOTELES primo Rhetoricorum, cum enumeraret ea quae animum facere alicui possent ad injuriam alteri inferendam, id quoque posuit, quod quotidie experimur: amicitiam, non illam quidem veram & perfectam, sed ut vulgo amicitiae nomine utimur, cum quamlibet familiaritatem ac consuetudinem vitae, amicitiam vocamus: eam igitur efficere, ut homines improbi ad imponendam injuriam sint audentiores. facilius enim se id quod volunt, effecturos esse credunt: cum ab inimicis omnes sibi caveant: ab amicis nemo sibi cavendum putet. id autem ante Aristotelem sapientissimus poeta dixerat Theognis: cujus hi versus sunt:

Ἐχθρὸν μὲρ χαλεπὸν τῷ θυμῷ ἱκανῶτα,
Κύρην. φίλον δὲ φίλῳ ῥᾶδιον ἱκανῶτα.

quos versus ita ludibundi convertimus:

*Fallere difficile est inimicum. at amicus amicum
Fallere non magno, Cyrna, labore potest.*

Sed & Cicero libro primo accusationis ait, *nullas esse occultiores insidias, quam eas quae latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine.*

CAPUT XII.

*Genus quoddam loquendi Horatianum indicatur e
Graeco fonte manasse.*

CUR me quærelis exanimas tuis?
Nec diis amicum est, nec mihi, te prius
Obire, Maecenas, mearum
Grande decus columenque rerum,

Versus hi sunt, ut notum est, e secundo lib. Odarum Horatii; in quibus genere loquendi usus est apto illo quidem

dem & eleganti, sed apud Latinos non valde, nisi me fallit animus, usitato. nam *amicum esse* (*) *aliquid diis*, pro eo quod est, diis ita videri, ac placere, ubi praeterea legatur, equidem haud facile dixerim. neque sane ea dicendi ratio Romanis domestica ac vernacula est, sed trans mare petita, ob idque non obefae maris hominibus *ιδίως* πρὸς ἕξασιν *ξυνισ*. id ut magis perspiciatur, aliquot illius exempla e duorum post homines natos eloquentissimorum hominum sumpta libris proferam; Homeri, & ejus quem Panaetius Homerum philosophorum vocabat. apud Homerum igitur Pallas ad Jovem pro Ulyse verba faciens, orat eum, ut, si quidem diis amicum est eum domum redire, Mercurium mittat, qui id Calypsoni nuntiet. ejus verba sunt:

Ω πάτερ ἠμίτερε Κρονίδη ἕκαστε κροκόλον,
 Εἰ μὲρ δὴ ἴον τῶτο φίλον κροκόμοσι θεοῖσι.
 Νοτήσῃ Ὀδυσῆα δαιμόνεια ἴδα δαιμόνιδι, &c.

Apud Platonem autem Socrates, in Apologia, cum dixisset, se tentaturum, si posset e judicium animis evellere pravam illam opinionem, quam, adducti calumniarum sermonibus, de ipso conceperant: sed putare, id difficile factu fore: Verum tamen, inquit; hac quidem de re ita sit, ut deo amicum est. ἔγνω δὲ τῶτο μὲρ ἴον; ὅτι καὶ θεῶ φίλον. & in dialogo περὶ ἀρετῆς, cum ei dixisset Crito navem eo die e Delo appulsuram; ideoque ipsi postridie e vita migrandum fore: Atqui, inquit, ο. Crito, bene eveniat: si ita diis amicum est, ita esto, ego tamen eam hodie venturam non ruo. Αἰ, ὡ Κρότων, τίχῃ ἀγαθῆ. εἰ ταύτῃ καὶ θεοῖς φίλον, ταύτῃ ἴσῃ: εἰ μάλιστα οἶμαι ἔχον αὐτὸ τίμηρον. & in Theage: Εὐεῖ μὲρ τοῦ θεοῦ φίλον ἔσῃ. πρὶν ἂν αὐτὸ ἐπιδῶναι, εἰ μὲρ. & libro κ. legum: τὰ μὲρ εἰ δὲ τῶ. ἀρχαῖον πρῶτον, καὶ γὰρ οὕτως, εἰ ὅτι θεοῖσι φίλον, παλαιῶν ταύτῃ. tale quoque est illud Aeschyli:

— εἰς μὲρ εἰ δὲ τῶ.
 Δεῦρ' εἰ μὲρ ἀρχαῖον πρῶτον φίλον.

Sed & illa non dissimilia sunt: Πυλῶδ' ἄρα, εὐ μὲρ ὅσα ἴον ἴον φίλα ταῦτ' ἀρχαῖοι: & in Protagora: εἰ καὶ φίλοι; & apud Eurip.

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 397.

CAPUT XIV.

Ciceronis locus, quem Silius eleganter imitatus est.

SILIVM Italicum poetam, meo quidem iudicio, praestantem, Ciceronis apprime studiosum fuisse, ejusque libros diligentissime atque assiduisime lectitasse, non modo Martialis, qui ejus coevus (*) fuit, testimonio cognoscimus, sed multo magis ex eo intelligimus, quod eum multa Ciceronis in poema suum transfulisse, eaque scienter admodum accommodasse ad illa, quae tum tractabat, videmus. cujus rei exemplum hic unum proponere libitum est. Libro igitur septimo, cum Q. Fabius Annibalem ludificando, & cunctando, & bellum trahendo frangeret; Romanique milites pugnae avidi, & conferendarum cum hostibus manuum ingenti desiderio incensi, quidque mora proficeretur, nescientes, imperatorem suum, tanquam ignavum, & ut Horatius loquitur, inaudacem, summa verborum immoderatione increparent: jamque sublato clamore, injussum ipsius rem gerendam esse vociferarentur: gravi oratione furem illorum impetum represurus Fabius, ita exorditur, ut dicat, nunquam sibi Romanos in tanto discrimine summam rerum tradituros fuisse, si se talibus clamoribus turbatum iri credidissent:

*Ferrida si nobis corda, abruptumque putasent
Ingenium patres, & si clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem: non ultima rerum,
Et deplorati mandassent Martis habenas.*

Cicero quoque in ea oratione qua C. Rabirium perduellionis reum protexit & eripuit, cum quiddam paulo confidentius dixisset, clamorque concionalis secutus esset, *Nihil me, inquit, clamor iste commovet; sed consolatur: cum indicat, esse quosdam cives imperitos, sed non multos. Nunquam, mihi credite, populus R. hic, hic qui filii, consulum me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur.*

(*) *Caerore* vox minus Latina, iudice Lambino in epistola l. c. p. 198.

usus esset. in illis fragmentis elegantius, ni fallor, & verius ita scriptum est: Cui tamen ipsi regi veniam te daturum fuisse dicebas, si, cum auxilia Pompejo, vel etiam filium misisset, ipse tamen excusatione aetatis usus esset. Item hoc, quod non ad nitorem & elegantiam orationis, sed ad sententiam ipsam non mediocriter pertinet. In his enim libris quibus vulgo utimur, ita legimus: *Ego mehercule C. Caesar initio, cum est ad me ista causa delata, Philippum medicum, servum regium, qui cum legatis misus esset, ab isto ipso adolescente existimavi esse corruptum: hac suspitione sum percussus. medicum indicem subornabit, finget videlicet et aliquod crimen veneni at in illis idolois, (ita enim plane vocari possunt). multo sincerius multoque emendatius, meo quidem iudicio, scriptum est: *Ego mehercule C. Caesar initio, cum est ad me ista causa delata, Philippum medicum, servum regium, qui cum legatis misus esset, ab isto adolescente esse corruptum: hac suspitione sum percussus. medicum indicem subornavit? finget videlicet aliquod crimen veneni. Quae scriptura quidem plane integra & incorrupta sit, nemo dubitabit, qui locum illum paulo attentius consideraverit.**

CAPUT XVII.

Illustratus locus ex oratione pro Coelio.

IN oratione pro Coelio cum conatus esset M. Tullius impuram mulierem Clodiam in eam suspicionem adducere, ut qui aderant, veneno ab ea sublatum Q. Metellum existimarent; hac postea amplificatione usus est: *Ex hac igitur domo progressa ista mulier, de veneni celeritate dicere audebit? nonne ipsam domum metuet, ne quam vocem eliciat? non parietes conscios, non noctem illam funestam ac luctuosam perhorrescet?* Suspitor autem, ubi ebrietas legitur, *ejiciat legi debere.* significat enim, hoc ipsum meruere debere Clodiam, ne vocem ipsa domus tam impii facinoris conscia emittat. eliciendi autem verbum, ad hoc indicandum, non minus aptum videtur. Euripidis etiam versibus quibusdam ex Hippolyto coronato hanc conjecturam non nihil adjuvari puto: e quibus totus ille locus manifesto expressus est. sunt autem hi:

Ὅτι αἰεὶ φοβέσθαι τὴν συμπερίστασιν,
 Τίτρωσά τ' οἴκῳ, καὶ αὐτὴ φθογγὴν ἀφ' ἧ;

Id est:

*Neque tenebras noctis perhorrent consciae,
 Neque, ipsa ne quando ejictas vocem domus?*

loquitur autem ibi Phædra de mulieribus, quæ se pudicas esse simulant, cum tamen clanculum libidini serviunt: quas miratur prodire audere in conspectum virorum: neque timere, ne a nocte ipsa, & a domo conscia indicentur. Hanc meam conjecturam Lambinus, (*) homo omnium, sed nolo in mortuum, quoquo modo de me meritum, gravius dicere, principio quidem ita exagitavit, ut illa sollempnia effunderet, Barbaros esse, & omnium bonarum rerum imperitos, & quaecumque præterea solebat, quoties ab aliquo dissentiebat, si qui putarent, *ejicere vocem*, Latine dici. deinde, mutata sententia, in Notis ad Ciceronem, ipse se ad illum imperitorum numerum aggregavit: neque tamen mihi prorsus assensus est, sed nutavit, ut plerumque in gravioribus rebus solebat: fassus, conjecturam meam duorum veterum librorum testimonio comprobari. Exiit deinde, qui, gratiam, credo, Lambini aucupari volens, quam tamen, *cujus modi esset, ipse postea expertus est*, cum emendationem meam aliquot Lucretii locis confirmari videret, secutus quidem eam est: sed ejus Lambinum fecit auctorem, a quo illa diu oppugnata, non me, a quo primum prolata erat. Sed hæc & levia sunt, & a me ipso mirabiliter negliguntur. Aut non curanda gloria, aut ex gravioribus rebus petenda est.

C A P U T X V I I I.

*Cicero in oratione pro Sylla, locum quendam
 Demosthenis imitatus ostenditur.*

V I D E T U R Cicero duobus ex Oratione pro Sylla locis Demosthenicum quendam adumbrasse: qua in parte exci-

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 398.

fat se, quod in reo defendendo multa de se ipso dicere cogatur: cuius sermonis impositam sibi esse dicit ab accusatore necessitatem. nam & Demosthenes idem in defendendo Ctesiphonte dixerat: quem quomodo Latinus orator sit imitatus, ut appareat, utriusque verba describam. Ita igitur Demosth. *Εἰ μὲν ἢ ἀπὸ τῶν ἰδιωτῶν μῦθοι κρηττότεροι δίκηντες, καὶ γὰρ ἀπὸ αὐτῶν τῶν συμβουλευμάτων ἀδύνατον ἀπολογημάτων ἰπιπιδῆν ἢ εὖ ἐλαττω λέγειν. πῶς δὲ δίκην ἀνάλαστον, καὶ τὰ πλεῖστα κρηττότερόν με, ἀναγκαῖον εἶπαι νομίζω καὶ δικαιοῦ ἄνευ, ἀρχαία, ἃ ἀνδρῶν Ἀθηναίων, ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀπὸν* Cicero autem: *Et quoniam L. Torquatus, meus familiaris ac necessarius, iudices, existimavit, si nostram in accusatione sua necessitudinem familiaritatemque violasset, aliquid se de auctoritate meae defensionis posse detrahere, cum hujus periculi propulsatione conjungam defensionem officii mei. Post autem etiam apertius: Nam si Torquatus Syllam solum accusasset, ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum qui accusatus esset, deserderem. sed cum ille tota oratione in me esset investus, & cum, ut initio dixi, defensionem meam auctoritate spoliare voluisset, etiam si dolor meus respondere non cogeret, tamen ipsa causa hanc a me orationem flagitasset.*

CAPUT XIX.

Alius Ciceronis locus e Demosthene expressus.

SUMPTUM ex eadem illa Demosthenis oratione videtur & id, quod in secunda Philippica scriptum est: *Us igitur in seminibus est causa arborum & stirpium: sic hujus luctuosissimi belli semen tu fuisti.* Nam & ille cum Aeschinem omnibus calamitatibus, quibus Athenienses conflictati erant, causam prae buisse dixisset, ita id confirmavit: *Ὅ γὰρ τὸ σπέρμα τῆς πόλεως, εἶναι τὸ φόντον καὶ τὸν αἴτιον*

CAPUT XX.

Theocriti Ἀδωνιάζουσις correctus & explicatus locus.

Non puto me rem studiosis ingratam facturum fore, quanquam hic Latinorum praecipue scriptorum causa susceptus a me labor est, si non numquam etiam Graecis
opis

opis aliquid afferre coner. jam pridem enim persuasum esse existimo omnibus qui versantur in literis, sine Graeci sermonis cognitione mancā omnem ac mutilam esse doctrinam, & qui ejus expertes sint, ab eis ne Latine quidem scripta penitus percipi nunc igitur Theocriti versus quosdam, quos neque satis emendate scriptos circumferri, neque satis intelligi arbitror, quomodo scribendi, quoque modo accipiendi videantur, aperiā. sed primum eos describam ita, ut leguntur:

I. Μῦ μῆν ἀγροῦ ; τίδ' ἐν αἰ' ἀντιλή σιμῆς ;

Προσάμει' ἐπιπῶσι. Συρακοσίαις ἐπιπῶσιν,

Ὡς εἶδ' ἢ τῶτο. Κορίνθιαί σιμῆς ἀγροῦ,

Ὡς ἢ ὁ Βιθινοῦν, Πιλοπυπασσὶ λυλλῶμιν.

Δαριάνδ' ἢ ἔξω, δὴκα, τοῖς Δαορίαισι.

II. Μῦ φῶν μιλ. τῶδ' ἢ, ὅς ἀμῶν κερπρῆ εἶν,

Πλᾶν ὄσι. ὅτι ἀλίω μὴ μὲν κινῶν ἀπὸ μῆδ' ἔξω.

Inducuntur autem ibi duae mulieres Syracusanæ, Gorgo & Praxinoa, quae profectae ad spectandam pompam factorum Adonidis, cum, qui mos mulierum est, asidue garrientes, impleant omnia strepitu, & aures eorum, qui prope erant, obtunderent; offensus tanta earum garrulitate hospes quidam, illamque ferre amplius non valens, subcontumeliose imperavit eis, ut tacerent. Tum indignata Gorgo, quæso, inquit, quid hoc tandem hominis est? quid vero tua refert, si garrulis esse nobis libet? addit deinde: Προσάμει' ἐπιπῶσι. ubi legendum censeo. προσάμει', non προσάμει'. neque vero parum interest. nam πῶσι' prima syllaba brevi, est γῶσι'. ex quo poetæ, cum eam syllabam producere volunt, faciunt πῶσι'. at πῶσι' prima longa, est πῶσι'. unde est πολυπῶσι'. estque ea vox Dorum propria erit igitur προσάμει' ἢ, κερπρῆ ἢ. atque hoc dicet Gorgo hospiti: Impera ancillis tuis, ἐπιπῶσι αἰς κίετση. nobis enim cum imperas, scito te Syracusanis imperare: ne forte nos viles aliquas & abjectas esse feminas putes. Corinthiæ sumus a prima origine, non minus quam Bellerophon. Postremo quoniam hospes reprehenderat eas, tanquam πλατυσθῆσαι, id est, lato & diducto ore pronuntiantes: (erat enim Dorum in Graecia eadem fere pronuntiatio, quae in Italia Bergomatium) iccirco addit, se ita loqui, ut

in Peloponneso loquerentur: ceterum non putare, causam esse ullam, cur non Doribus Dorice pronuntiare fas esset. In iis autem duobus versibus, qui postea dicuntur a Praxinoa, mihi quidem tenebrae sunt. Nam quod Scholiastes ait, *μελιτώδη* vocari Persephonem; vix credibile mihi videbatur, ante quam legerem Porphyrii Commentariolum *ἐπὶ τῷ Ὀδυσσεύει τῶν νεμεσίων ἄνευ*; qui mihi omnem hac de re scrupulum exemit. Ita enim ibi scriptum est: *Πυγαὶ δὲ τῆς εὐμενίας οὐκ αἰσίου ταῖς ἀθεμίαις ὑμέμφωνας. καὶ ἔτι γε μετὰ τὸν ὑμέμφωνας ταῖς ψυχαῖς· αἱ ἰδίως μελίτωδες οἱ πελαγοὶ ἠγέλου, ἡδονῆς ἕνεκα ἰερατικῆς· ὅθεν καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐπὶ ἀνοικτοῦ τῆς ψυχῆς ἴσθι. Καρμῶν δὲ νεμεσίων σμικρῶν, ἔρχεται δὲ ἄλλῃ. καὶ τοῖς Διωμοστέσις ἰερείας, αἱ τῆς χθονίας θεῶς μεμίδας, μελίτωδες οἱ πελαγοὶ ἠγέλου, αὐτῶν τε τῶν Κέρκυ, μελιτώδη.* Optat igitur mulier a Persephone, quae partibus praest, ne quis unquam nascatur, qui in ipsas imperium exerceat. addit autem, praeter unum: quoniam alicui male precari videretur reginae, & optare, ne quis unquam ex ipsa filius nasceretur. Jam quod sequitur, *ἐπὶ ἀλίγω, μή μοι ποταῖν δαυμοστέσις*, quam sententiam habere voluerit Scholiastes, ipse viderit, cum illa sua praeclara expositione: *μή μοι ποταῖν δαυμοστέσις, μή μοι ποταῖν τὸ μίερον δαυμοστέσις.* & ille alter, qui ita reddidit:

Non metuo, ne mensura tibi ludar inani.

ego non dubito, quin pro *ποταῖν*, legendum sit *ποταῖνο*: ut hoc mulier dicat: Non vereor, ne in me pulverem abstergeas: id est, ne me impune contemptam ac despiciatam habeas. esset enim extremi contemptus signum, si quis pulverem e calceis, aut e veste sua, ludibrii causa, abstergere in alios vellet. sed & in illo versu qui paulo infra est,

Ἄνε καὶ Σπίεζον τὸ ἰάλεμον ἰερείαν,

pro *ἰάλεμον*, legendum crediderim *ἰαλίωον*. Sed & illud *ποταῖνο* defendit & explicat in Novis lectionibus Cantorus: idque ex Aurati sententia Cedamus igitur non invicti. Aurato enim in litteris adversari, ἢ Σπίεζον.

M. ANTONII MURETI
 AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,
 S. R. E. CARDINALEM
 ILLUSTRISSIMUM,
 VARIARUM LECTIIONUM
 LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

De quorundam admirabili memoria.

HIPPITAS apud Platonem, tanquam de magno quodam & praestanti bono gloriatur, posse se quinquaginta nomina semel tantum audita recitare. at hoc nihil est, praeterea quae de se Seneca scribit: cujus haec sunt e libro primo Declamationum: *Sed cum multa jam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetaverit, nervorum firmitatem facigaverit: inter ea quae retuli, memoria est, res ex omnibus partibus animi maxime delicata & fragilis, in quam primum senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque procederet, non nego. Nam duo millia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam: & ab iis qui ad audiendum praecceptorem nostrum convenerant, singulos versus a singulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum, recitabam. nec ad complectenda tantum quae vellem, velox erat mihi memoria, sed etiam ad continenda quae acceperat. Haec Seneca; quae semper mihi mirabilia, ac prope dixerim, incredibilia visa erant, donec vidi ipse, quod nunquam credidissem. Habebat Patavii in vicinia mea homo adolescens, genere*

Coriscus, (*) honesto, ut ferebatur, & credibile erat, apud suos loco natus, qui eo venerat ad jus civile discendum: quo in studio ita diligenter & attente annos aliquot consumpsit, ut magna jam esset de doctrina illius hominum opinio. Ventitabat autem fere quotidie in aedes meas, de vexo jam & inclinato Sole, aestas enim erat: ibique, quod aedes fatis amplae erant, fatisque apricae, aut sub dio ambulans, & cum aequalibus suis jucundissime colloquens, aut saltu, aut lucta, aut trigonali pila corpus exercens, fessas studiorum laboribus vires honestissime reficiebat. rumor erat, ~~venire eum~~ artem quandam memorariae, cujus auxilio multa efficeret, quae credi, nisi spectata, non possent. is cum ad aures meas perlatus esset, cupido me incesit mirabilia ista & inaudita spectandi. ejusmodi enim in rebus minime omnium auditis credulus esse soleo. visum est igitur, quando ipse domo mea arbitrato suo uteretur, hoc ab eo quasi ~~voluerit~~ exigere, ut, quod sibi commodum foret, praesente me, artis suae speciem aliquod daret. ille nihil gravatus, ludentissimo animo se, cum vellem, facturum esse respondit. placuit. statim, cum per ipsum nota non esset, una omnes qui aderamus, in proximum obbolum ingressi, consedimus. coepi ego dicere nomina Latina, Graeca, & Barbara, significantia, nihil significantia, tam varia, tam nihil inter se cohaerentia; tam multa, ut & ego distando, & puer, cui mandatum erat, ut ea exciperet, scribendo, & ceteri qui aderant, audiendo atque expectando, fessi jam miris modis essemus omnes. ipse unus ex omni numero alacer ac recens, assidue plura posebat. Sed cum ego ipse modum aliquem fieri oportere dixissem, abunde mihi satisfactum iri, si vel dimidiam partem eorum quae dicta erant, recitare potuisset: tum ille fixo ad terram obtutu, magna nostra omnium expectatione, tacitus aliquamdiu stetit. quid verbis opus est? vidi facinus, ut ille ait, mirificissimum: ~~o deus~~ exorsus loqui, plane omnia, eodem ordine, nusquam prope inflexens, nusquam haecitans, nobis stupentibus, reddidit. deinde ab utrimo incipiens, sursum versus pervenit ad primum, rursus ita, ut primum, tertium, quintum, ac sic

(*) Ego nomen hominis raro mirabilis citius, quam patriam, ex quo suspicor. Idque pertinere ad fidem narrationi faciendam.

deinceps omnia diceret, quo denique quisque voluerat ordine, sine ullo errore omnia reserebat, idem postea, cum ei jam familiarior factus essem, saepe expertus, usquequaque verum deprehendi, ipse mihi aliquando affirmavit, & erat ab omni jactantia alienissimus, se triginta sex millia nominum eo modo recitare posse. Quodque admirabilis est, ita haerebant omnia in animo, ut vel post annum diceret, se quaecumque memoriae commendasset, minimo negotio repetiturum. ego certe post multos dies facto periculo, verum comperi. Neque hoc factis Diversabatur apud me Franciscus Molinus, patricius Venetus, adolefcens optimarum artium studiis mirifice deditus, qui cum se memoria perum firma esse sentiret, oravit hominem; ut se artem illam doceret. vix ostenderit se id velle; cum Corsicus operam ei suam prolixissime detulit, dictus est locus, dicta hora, ad quam cotidie conveniret, nondum sex aut septem dies abierant, cum ille quoque alter nomina amplius quingenta sine ulla difficultate, aut eodem, aut quocumque alio tribuisset, ordine repetebat. Haec ego vix auferam litteris prodere, mendacii suspicionem reverens, nisi & res adhuc recens esset. (Spondum enim annus est) & Nicolaum Lippomanum Petri Alexandri filium, Lazarum Moticenicum Francisci filium, Joannem Malpctrum Nicolai filium, Georgium Contarenum Laurentii filium, patricios Venetos, optimos & nobilissimos adolefcetes, aliosque praeterea innumerabiles ejus rei testes habebam, a quibus, si mentirer, vanitatem meam coargui nohem. artem vero illam Corsicus accepisse se dicebat ab homine Gallo, quo puer domestico praeceptore usus esset. Huic ego ne ex antiquitate quidem, quem opponam, habeo: nisi forte Cyrum, quem Plinius, Quintilianus, & alii Latini scriptores tradiderunt, requisisse omnium militum nomina. Sed hoc, ut verum fatear, semper veritus sum, quam considerate atque explorate tradidissent. Xenophon enim, a quo illi vel uno, vel praecipue, quae de Cyro dicebant, accipere potuerunt, istud tam incredibile non dicit; sed tantum eum tenuisse nomina *τῶν αὐτῶν ἰσχυρῶν*, quod ut in imperatore laudabile est, ita non excedit fidem. Locus, si quis requirit, est libro quinto *πυρίδας*. Fieri autem potest, ut Latinarum aliquis, qui locum illum Xenophontis male accepisset, alios postea auctoritate sua in

errorem induxerit. hoc enim non semel novimus contigisse. sed tamen hac de re nihil affirmo. Non erit alienum, ut puto, ascribere hoc loco *distiçhon*, quo Simonides, qui ejus, de qua locuti sumus, artis pater fuisse traditur, jam octogenarius gloriatus est, neminem sibi memoria parem esse:

Μνήμης δ' ἔπειθ' ἔφη Σιμωνίδῃ ἰσοπαλεῖσσι
Ὀρθοκροματῶ κατὰ Διωνυσίου.

At Apollonius Tyaneus, cum centum haberet annos, tum quoque memoria excelluisse fertur.

C A P U T I I.

Sublata menda quas inhæserat in Euripideo versu apud Porphyrium. Item de formae dignitate quaedam non indigna cognitu.

CUM Porphyrii libellus De quinque vocibus, quo vis muniri putatur ad totum illud corpus librorum Aristotelis quod *ἑρπῆρας* vocant, teratur quotidie omnium manibus, mirum est tam diu in eo insedissem mendam quoddam, quod nunc indicabo. etsi enim non est ejusmodi, ut cuiquam errorem possit objicere; tamen in bonis libris ut ne qua vel minima macula insit, opera danda est. Porphyrius, ut probet, *ἴδιον* usitate dici de forma corporis ea quae sub aspectum cadit, ex qua formosi aut deformes nominantur, citat hunc Euripidis versum;

Πῶτος μὲν ἴδιον ἄξιον ἰεραῖδων.

ita enim vulgo legitur: cum tamen non *ἄξιον*, sed *ἄξιως* legi debeat. si quidem erant haec verba apud Euripidem cujuscumque optantis videre e filiis, ut opinor, suis maribus procreatos mares, qui primum quidem ea forma essent, in qua inesset regalis quaedam dignitas, deinde aliis etiam bonis excellerent. hoc cognoscere est de Stobaeo, apud quem eo *τῷ ἴδιον καὶ ἄξιως λέγει* haec scripta sunt:

Ἰδὼς δ' αὐτῶν ἔργα' ἄρην' ἀρίστην,
 Πρώτη μὲν αἰὲν ἀρίστη νεανίδου.
 Πλάστου γὰρ ἀρετὴ τῆ' ὑπερέχον ἢ βίῳ,
 Τῆν ἀξίωσιν ἢ καλῶν τὸ δῶμα' ἔχου.

Ut autem Euripides quandam formam esse voluit quae regum quiddam haberet: ita Plautus; qui eam etiam formam regiam dixit:

*Sed ubi Artotrogus? Hic est. stat propter virum
 Fortem atque fortunatum, & forma regia.*

Xenophon quoque in convivio ait, *φύσι βασιλικῆς π τὸ πρῶτον αἰ*. Aristoteles primo Politicon affirmat, si qui reperirentur ea corporis pulchritudine, quam in deorum statuis cernimus, aeminem dubitaturum, quin eos aliis omnibus imperare oporteret. Idemque libro quarto & libro septimo ait, Aethiopas & Indos in mandandis imperiis, proceritatis ac pulchritudinis habere rationem. & notum est, multatum a Lacedaemoniis Archidamum regem, quod exiguam duxisset uxorem: querebantur enim, non reges, sed regulos sibi procreatum iri. Ita enim hoc dictum commemorat Athenaeus libro XIII. *βασιλικὴ ἀπὸ βασιλίου*. At Plutarchus *ὁ τῆ' ἄξι καλῶν ἀρετῶν*, paulo aliter: *ἢ βασιλικῆς, ἢ καὶ βασιλίδος*.

C A P U T I I I.

Locus Terentii e Phormione illustratus.

ITA scripti leguntur in omnibus libris hi versus e Terentii Phormione:

PH. *Imo vero tu uxorem cedo.* DE. *In jus ambula.*
 PH. *In jus? enimvero si porro esse odiosi pergitis.*

ego autem in scholiis quibus nonnullos ejus poetae locos illustravi, fassus sum, mihi non satis constare, quid de illo *in jus* facerem. nam & non inavensitam esse illam repetitionem, & confirmari auctoritate librorum veterum, & tamen versum, ea recepta, uno pede, quam deceret, fieri longiorem. postea autem mihi venit in mentem, fo-
 litos

litos esse olim histriones talia quaedam de suo in recitan-
dis fabulis addere; ut oratio quotidianae similior vide-
retur: id quod & Demetrius in libello *περὶ ἱστορικῆς* pro-
didit: & multa ejus rei vestigia in Euripidis fabulis repe-
riuntur. quorum aliquot hoc loco proponam: ut, quod
dico, clarius ab omnibus perspici queat. Ita ergo loquitur
Polydorus in Hecuba:

Φιδ, ὃ μᾶτ' ἦται ἐὰν τελευτησῶν δῆμον,

ubi illud *Φιδ*, extra versum est, ab histrione additum. &
in eadem Agamemnon:

Εκ. Πελομῆστρε ὃ δὲσται, τίς σ' ἀπέλιται;

& Clytaemnestra in Iphigenia in Aulide:

Φιδ. Πῶς ἂν σ' ἱπαιρίσταιμι μὴ λίαν λόγῳ;

& Medea:

Εἰσ. ἢ δὲ τεθῆσαι τίς με δέξει) πόλις;

Sed talia multa colligere, nihil negotii fuerit. Ut ergo
illa *Φιδ*, *ἐκ*, *εἰσ*, sunt extra versum; sic & illud, *In jus?*
ejusdem generis esse apud Terentium puto.

C A P U T I V.

*Duo genera loquendi, quibus Latini poëtae utun-
tur, a Graecis accepta esse.*

Virtutem (*). Catonis pro Catone ipso dixit Horatius
in hoc versu,

*Narratur ὃ magni Catonis
Saepe vero caluisse virtus.*

& alibi quoque eodem genere loquendi usus est:

Virtus Scipiadæ, ὃ mitis sapientia Laeli.

Di.

(*). Vide Lambini epistolam l. c. p. 397.

Dicitum autem id est ad Graecorum poetarum consuetudinem, qui *βίβη Ἡρακλείδω*, & *βίβη Ἰφικλείδω* pro Hercule & Iphiclo dicunt, ad eundemque modum alia multa: quod & alii notarunt, & Plutarchus in lib. adversus Coloten. sed & ejusdem generis est, quod *Turni corpus* pro ipso Turno Virgilius dixit,

— *quo pulchrior alter*
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni,

ita enim & Eurip.

Εγὼ τὸ μὲν σὺν σὺμ' ἔπερ ἠτύχων,
 Σάξον ἱπιμὸς οἶμι.

& alibi:

Ἄλ' εἰσσεῖ δ' τῷδε διαπίτε δῆμος
 Ἀγαμέμνονος.

& in Phoenissis, *σὸ δῆμος θρασύμηνος*. ut ergo illi Graeca dicendi genera exprimebant, ita facere oporteret eos, qui se nostris temporibus poetas perhiberi volunt.

C A P. V.

Aeris Corinthii temperatura quomodo inventa.

SUPER aere Corinthio, quaenam illius origo fuerit, varia tradita sunt ab antiquis. Plinius casu mistum esse ait, Corintho, cum caperetur, incensa. L. quoque Florus eandem sententiam sequitur, a quo ita hac de re scriptum est: *Aeris notam pretiosiore[m] ipsa opulentissimae urbis fecit injuria: quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris, aeris, auri, argenti[que] venae in commune fluxere*. At alii unam modo antiquis temporibus domum Corinthi artisse dicunt, in qua cum auri argenti[que] nonnihil inesset, aeris autem magna vis; commista illa, & in eandem confusa massam, ex eo metallo cujus major inerat pars, Corinthii aeris nomen acceperint. Alii etiam, quod propius ad veri similitudinem accedere videtur, narrant, aerarium quendam fabrum Corinthi fuisse, qui

qui cum incidisset in thecam auri plenam, eamque sibi abstulisset, ne id resciretur, metuens, disiectum in minutas particulas aurum paulatim aeri admiscuerit, admirabilemque illam temperaturam effecerit, qua magnas sibi opes postea comparavit.

CAPUT VI.

Indicata vetus scriptura duum locorum e libro secundo De Divinatione.

BENE & emendate scriptus erat in veteribus libris locus hic e secundo De Divinatione: *Ad nostri augurii consuetudinem dixit Ennius:*

*Quom tonuit laevum bene tempestate serena.
At Homericus Ulyses apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid hoc modo nuntiat:
Prospera Jupiter his dextris fulgoribus edit.*

atque ita eum legit Petrus Marfus: indicatque, verum esse sumptum ex Iliados nono. ut valde mirer, quae fuerit eorum audacia, qui Ajacem postea pro Ulyse scripserunt. Nam quod Victorius credidit esse ~~paraphrasin~~ Ciceronis ~~in Iliados~~, non viderat videlicet veteres libros, neque commentarium Marfi. Quem si legisset, cognovisset etiam, se non valde necessariam operam sumere in emendando quodam loco e primo eorundem librorum: ubi de Iamidarum familia mentio est. eum enim Marfus & probe ac incorrupte scriptum repererat, & erudite interpretatus erat, adducto (*) eo ipso Pindari loco, quem adduxit postea Victorius. Iniquum autem puto, quentiam sua laude fraudari: ideoque verum harum emendationum auctorem indicavi. neque dubito, quin Victorius ipse, quem ut insigniter eruditum esse video, ita insigniter probum & plane ingenuum esse audio, si & haec, & alia quaedam, quae ut nova profert, ab aliis notata scivisset, aut non attigisset, aut suis auctoribus accepta retulis-

(*) *Adducere & producere locum*, pro afferre, non reperitur apud antiquos. Recentiorum consuetudo. sic verbum usurpans, nobis quoque aliquando fraudi fuit. Vide quae ad T. I. p. 133. notavimus.

tulisset. quod idem mihi etiam de aliis quibusdam eruditissimis hominibus facile persuadeo. Elegantem enim & liberalem doctrinam liberalis etiam natura plerumque comitatur.

C A P U T V I I.

Cur Tibullus porcum hostiam mysticam dixerit.

NON satis, quod sciam, a quoquam explicatum est, cur Tibullus porcum hostiam mysticam vocaverit, eo versu,

Hostiaque e plena mystica porcus hara.

quin etiam ejus rei ignoratione, in quibusdam libris e *mystica* factum est, *rufica*. sciendum autem est, in iis Cereris sacris quae mysteria dicebantur, eam consuetudinem fuisse, ut quisque pro se Cereri porco faceret. seu quod animal illud infestum Cereri crederent: quia semina pando, ut ait Ovidius, eruisset rostro, annique spem intercepisset; ob idque deam ejus caede gaudere crederent: seu quod e suo rostro arandae & invertendae terrae ratio primum accepta esset: nam id quoque multi prodiderunt. neque sane satis convenit inter antiquos scriptores, de causis, ob quas hoc aut illud animal huic aut illi deo immolaretur. alii enim, quod cuique deo *gratisimum* esset, id ad illius aras mactari solitum ajunt. itaque equus Martis erat hostia. & quod aper Adonin interfecisset, apro Veneri rem divinam fieri nefas erat. alii, quod quisque deus odisset, ejus potissime illum caede oblectari putabant. itaque Nocti sacrificabatur gallus gallinaceus: quod cantu suo diem provocare. noctem fugare videretur. capra Palladi: quod oleam insigniter laederet. Sed utra de causa porcus Cereri caderet: illud certe observabatur, ut & praepinguis esset, & nulla sui parte mancus ac mutilus. quod etiam universe in totis victimarum genere servabant: ergo *porcos mysticos* aut *mystericos* vocabant, qui pinguisissimi & integerrimi essent. Plautus *sinceros sacres* vocat. quare Megarensis ille Aristophaneus, qui filias suas pro porcis vendere cuperet, jubet eis, ut saccum ingressae ita grunnt, ut porci *mysterici* esse videantur:

Κ: ἀρατε ἰσ. τ. σπικου. ἀδ. δολομυτη
Οπας 3. ἀρατε ἰσ. τ. σπικου.
X. ἀρατε ἰσ. τ. σπικου. ἀδ. δολομυτη.

& paulo post interrogatus a Dicaeopoli, quid ferret, porcas se mysticas fetre respondet:.

Αρ. π. ἀδ. δολομυτη;
Με. χοίρας ἰσ. τ. σπικου. ἀδ. δολομυτη.

CAPUT VIII.

C. Verres qua ex gente fuerit. emendatus locus e libro quarto accusationis.

ORIUNDUM e gente Cornelia fuisse C. Verrem, a quibusdam Romanarum antiquitatum peritissimi hominibus traditum est: quod tamen mihi persuaderi non potest. vix enim verisimile videtur, e tam illustri gente ortum eum, cujus pater fur ac divisor fuisse dicatur. Sed & illud non immerito miretur aliquis: hoc, quod isti volunt, posito, cur nusquam eum Cicero gentis nomine appellaverit: praesertim eum illud ipsum iudicium lege Cornelia exerceretur. non enim obscurum est, ex eo sententiam quampiam aptam & accommodatam ad exasperandos iudicum animos, facile potuisse duci. sunt & alia non pauca, quae mihi quidem videntur aliquid justae admirationis habitura, si Cornelium eum fuisse fateamur. nituntur autem, qui hoc dicunt, argumento, quod sciam, unico. ajunt enim libertum quendam Verris a Cicerone Cornelium haruspicem vocari. Sed ego cum omnes accusationis libros & saepe & diligenter evolverim, videor affirmare posse, nullam in eis esse istius Cornelii mentionem. ipsi igitur viderint. Cornelius quidem Verris lictor libro primo accusationis nominatur. Sed quid ad Verris gentem ea res pertinet? Fieri ergo potest, ut fallar: nunquam enim harum rerum valde diligens indagator fui: non equidem quo eas contemnam ac despiciam; sed quod diffidam parum esse me posse perferendo labori, quem videto capiendum esse iis qui subtiliter talia perscrutari volunt: & alioqui suo quisque studio ducitur. quare, ut ante dixi, fieri potest, ut fallar: sed tamen existimo
ipsum

ipsum Verris nomen gentilicium esse. Hoc arbitror colligi posse e fine libri secundi, ubi de illa tabularum corruptione sermo est, in quibus Verres se pro Verre Verrutium fecerat. nam si in illis ita scriptum fuisset, C. CORNELIUS VERRRES, non sane oportuerat, ex Verre fecisse Verrutium. neque procederent illa, quae a Cicerone urbanissime dicta sunt: *Responde mihi nunc tu Verres, quem esse hunc tuum prae gentilem Verrutium putes.* nam nominis cum cognomine similitudo nihil ad gentilitatem pertinet. Alium locum proferam. qui hoc quod dico, ita manifesto confirmet, ut vix ullum dubitationi locum relictum iri putem. atque hunc eo recitabo libentius, quod & in vulgatis libris corrupte legitur, & quidam emendare conati, magis etiam corruerunt. Ita igitur Cicero libro quarto accusationis: *Ridiculum est nunc de Verre me dicere, cum de Pisone Frugi dixerim. verumtamen, quantum interfit, videte. Iste cum aliquot abacorum faceret vasa aurea, non laboravit, quid non modo in Sicilia, verum etiam Romae in iudicio audiret. ille in auri senuncia totam Hispaniam scire voluit. unde praetori annulus fieret. nimirum ut hic nomen suum comprobavit, sic ille cognomen.* Nunquam, ut opinor, ita locutus esset Cicero, si & Verres, & Frugi cognomina fuissent.

CAPUT IX.

Correctus Plauti locus e Milite glorioso.

APUD Plautum in Milite glorioso ita vulgo leguntur hi versus:

*Nam ego hanc machaeram mihi consolari volo,
Ne lamentetur, neve animum despondeat,
Quia se jam pridem feriatam gestitem.
Quae misera g'st'it fractum facere ex hostibus.*

Cum autem illud, *fractum facere*, depravatam esse, liquido constaret, homo eruditissimus, cujus labore & industria Plautinae fabulae plurimis sane locis emendatiores leguntur, scribendum eo loco censuit, *frarrem facere*, & quoniam fratres interdum a Graecis *φρατρες* dicuntur, qua in voce ejusdem sanguinis significatio est, iccirco hoc

militem dicere credidit, cupere machaeram, tingi hostium sanguine. quod si reciperem, *fratres* tamen potius legerem, quam *fratrem*: ne perturbata numeris esset oratio. sed suum cuique, ut dicitur. mihi displicere nondum potest ea conjectura, quam, cum adolefcentulus in Gallia Plautinas fabulas explicarem, jam dudum de hoc loco feceram. *fartum* enim legendum admonueram, ubi vulgo legitur *fractum*. atque ea voce farcimen, ut isitium, aut ejus generis aliquid, credideram indicari. ut, quoniam tales cibi e carnibus minutissime dissectis confici solent, diceretur machaera gestire hostes ita minutatim concideret, ut ex eis farcimen fieri posset.

CAPUT X.

Quae se facturos juraverint Graeci cum Xerxis copiis congressuri.

PRAECLARUM sane & magni animi plenum est jusjurandum illud, quo se obstrinxerunt Graeci omnes, cum adversus copias Xerxis dimicaturi essent. id autem in haec verba conceptum est: *Vitam libertate pluris non faciam. neque deseram imperatores, neque vivos, neque mortuos, sed eos e sociis, qui in proelio occubuerint, omnes sepeliam: Et ubi barbaros devicero, ex iis quidem civitatibus quae pro Graecia pugnaverint, nullam devastabo: quae autem barbari partes sequi maluerunt, omnes decimabo. sanorum quae a barbaris incensa et diruta sunt, nullum omnino excitabo, sed finam, impietatis barbaricae extet in omni posteritate monumentum.* Adscribam & Graeca, si quis ea forte cognoscere cupiat, Οὐ ποιήσωμαι ἀπὸ πλείονος τὸ ζῆλον ἢ ἰσοθιμίαι· ἢ δὲ καταλείψω τὴν ἡγεμονίαν, ἢ πειζώμενος, ἢ πρὸ δουλοσύνης. ἀλλὰ τὸν ὅτι τῆ μὲν πλεονησίαν ἢ συμφορῶν ἀπὸ τῶν θανάτων. καὶ κερτήρας τῆ πόλεως τῶν βαρβάρων, ἢ ἢ δὲ κερχισμένον ὀπίρ τ' Ἐκαίδε πάλιν ὑδραίων ἀνάγειον ποιήσω. τίς ἢ πρὸ τῶν βαρβάρων ἀπολομένης ἀπὸ τῶν διαπραξῶν. καὶ ἢ ἰερῶν ἢ ἱεραιοτήτων καὶ κερταλῶν ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἢ δὲ ἀνοικοδομήσειον ποιήσω. ἀλλ' ὑπομένω τίς ἰπποτομίαις ἢ ἡσυχασίας ἢ βαρβάρων ἀποδοίαις.

C A P U T. X I.

Locus quaedam, quae Euripidis esse credebatur, rejecta: Et ipsius poetae emendatus locus.

TRADITUM est a quibusdam, & quidem iis in libris, qui clarissimi, & utriusque linguae intelligentia praecellentissimi viri, Gulielmi Budaei nomen prae se ferunt, κληύωνος φήμας apud Euripidem legi, pro eo quod est, *Victoriam reportare*. ego autem, qui poeta illo singulariter oblectatus sum, plurimumque studii in ejus fabulis posui, praestare ausim, nusquam id loquendi genus apud ipsum reperiri; sed eos ita putasse, inductos in errorem, his e *Medea* versibus:

Ἀνὴρ ἴσας ἔσται βῆδινος καὶ συμβαλλὸν
 Ἐχθρῶν ἕς αὐτῆ, κληύωνος οἴσι).

cum tamen ibi legendum sit, αἴσι), non οἴσι). est enim κληύωνος genus cantilenae, quod canebatur victoribus; quos etiam honoris causa κληύωνος appellabant: ut, *Io paeana*, aut, *Io triumphae*. idque diserte tradidit Athenaeus libro XIV. tripudiantes autem eam cantilenam canebant. unde apud eundem poetam in *Hercule furente*,

Τὸν κληύωνος μὲν Στῆν ἐκέρχεται.

sic igitur nutrix, non facile fore; ut paeana canat, qui cum *Medea* inimicitias susceperit. ne quis autem dubitet, quin ita, ut dixi, legendum sit, proferam alium locum similem ex eodem poeta, eaque, quam proxime nominavi, fabula, ubi senum chorus se ait *Herculi* reduci κληύωνος canere velle. Versus hi sunt:

Ἔστω μὲν Ἡρακλῆος
 Κληύωνος οἴσι).

& in *Electra*:

Ἄλλ' ἰσχυρὸν κληύωνος ἔδει ἐπιχέειν.

C A P U T X I I.

*Atticum loquendi genus, quod imperiti ex Euripidis
Hecuba sustulerant, restitutum.*

APUD Euripidem Hecuba, versus hi sunt Ulyssis Hecubam alloquentis:

οἷδ' ἔν δ' ἄρ' ἔστι; μέτ' ἀπαυαθῆς βία,
μέτ' οἷς χερῶν ἀμύθημα ἔξελθῃς ἱμοί.

In quorum priore erratum est ab iis qui Atticae linguae imperiti essent. non enim scribendum erat, οἷδ' ἔν δ' ἄρ' ἔστι; sed, οἷδ' ἔν δ' ἄρ' ἔστι; quod valet quidem plane idem cum illo superiori: sed venustius, & Ἀπικώτερον dicitur. Itaque scholiastes quoque ita legit: & simile exemplum e Menandro citat:

οἷδ' ἔ, π πύρρον;

Ego autem saepe admodum Euripidem ita locutum annotavi. ut Iphigenia in Aulide:

οἷδ' οὐν δ' ἄρ' ἔστιν ἃ γαίῃ; πῦθ' δ' ἔμοι.

& in Helena:

οἷδ' ἔν δ' ἄρ' ἔστι; π' πῦθ' λαβίματα.

& in Ione:

οἷδ' ἔν δ' ἄρ' ἔστι; χερῶν ἐξ ἱμοῦ λαβῶν
Στύραμα Ἀλάνας, &c.

sed & alii Attici eodem modo locuti reperiuntur, ut Aristophanes in Avibus,

οἷδ' ἔν δ' ἄρ' ἔστι, ἃ ἀρχίλι; π' διαπέτω
Ἡμῶν κελίτων.

quare sine controversia ita etiam in illo ex Hecuba versus legendum est. etiamque illud, quod in Cyclope ita legitur,

οἷδ' ἔν δ' ἄρ' ἔστι, ὡς ἀπαυαθῆς χερῶν;

eodem modo emendandum facile crediderim.

CAPUT XIII.

Antelogium quid. Plauti e Menaechmis correctus locus.

QUOD dixi supra, cum, quid valeret apud Cicero-
nem, in *acta*, explicarem, Siciliam eo olim fermone
usam, qui neque plane Graecus, neque plane Latinus,
sed quasi cinnus quidam ex utroque mistus esset: id & e
Cicerone, & e Q. Asconio intelligi potest. Plaurus au-
tem, qui jocandi occasionem undique quaereret, in *Me-
naechmis*, quod ea fabula, ut ipse ait, Sicilicisabat, no-
men quoddam finxit e duabus vocibus, altera Latina, &
Graeca altera junctum. *Antelogium* enim dixit pro eo,
quod olim Pacuvius dixerat *prologium*. quod qui non in-
telligebant, ex *Antelogium* fecerunt *ante elogium*: cum
tamen *elogium* nihil neque Graecis, neque Latinis signi-
ficet: ut alibi docebimus. sed praestat Plauti versus sub-
jicere, simul enim alia corrigentur:

*Atque adeo hoc argumentum Graecisat tamen:
Verum non Atticisat, at Sicilicisat.*

Pabergensis Plauti corrector, praeter cetera peccata, e
secundo horum versuum detraxerat particulam, *at*: dein-
de cum animadverteret, una syllaba minus esse, quam
requireret *lex carminis*; pro *Sicilicisat*, scripsit, *Sicili-
cisat*. acute. Siciliciam pro Sicilia hac ratione dicere-
mus. sequitur:

Huic argumento antelogium quoddam hoc fuit.

Idem, una lepidissima voce lacerata, nullo sensu scri-
psit, *ante elogium*. & pro, *quoddam, quidem*. sequitur:

*Nunc argumentum vobis demensum dabo,
Non modio, neque trimodio, verum ipso horreo.
Tanta ad narrandum argumentum est benignitas.*

Tanta enim legi debet: non, ut in illius libris, *tantum*.
quippe cum hoc dicat, tantam esse sibi benignitatem ac
largitatem ad narrandum argumentum, seque ita illius

est *αεινως*. ut daturus sit illud demensum, non modio, neque trimodio, verum ipso horreo. Sed & ex eadem illa, de qua dixi, Sicularum consuetudine, joco dictum est in eadem fabula, *Epidamni* nomen junctum esse ex *ειν*, & *damnum*: quia illuc nemo fere, nisi damno suo, divertere soleret. quod omen fugiens populus R. antiquum oppido restituit Dyrrachii nomen. Haec a me ante hos quindecim annos edita, nuper Coelius quidam pro novis ac suis venditavit.

CAPUT XIV.

[Historia de oraculo quod Peleo (*) redditum est, Xenophontis locus correctus.

QUI crebro Veneri operantur, eorum genitalem humorem liquidiorum, iccircoque minus aptum ad generandum effici constat. quare inter ea quae praecipui solent iis qui liberos procreare cupiunt, id quoque est, ut congressu Venereo non ita frequenter utantur. atque is erat sensus oraculi quod Aegeo quondam redditum traditur, qui cum petiisset a deo indicari sibi rationem aliquam, qua pater fieri posset; multos enim jam annos frustra uxoris hortum consererat: responsum hoc tulit:

*Ne solvas ex utre pedem qui prominet, ante
Cecropiae pingues quam sis delatus in agros.*

Ita enim putavi hos versus reddi utcumque posse:

*Τὸν πρῶτον ἀνὰ πηδῶν. ἢ φίλτων λαῶν,
Μὴ λύσῃ, πρὶν γυῖον Ἀθηνῶν ἀφικέσθαι.*

Utram vocabat deus ventrem ipsius Aegei: ex quo qui promineret *πηδῶν*, nihil ullo opus est Oedipo ad intelligendum. illo igitur verborum circuitu praecipiebat, ut se uxori castum & integellum servaret, afferretque ad eam graves & plenos probatae pecuniae loculos. Illud quoque cognitum est & ratione & experientia, si quid gigna-

(*) Imo, *Aegei*, quem memoriae lapsus correxit Paulus Leopardus Emendat. VII. 13.

gignatur ab iis qui se nimis saepe in illa palæstra exercent, infirmum id atque imbecillum esse: cum contra qui præ ac bono modo id faciunt, robustiores plerumque ac solidiores filios edolent. Quam ob causam Lycurgus instituerat, ut novi mariti & raro & furtim congregarentur cum uxoribus: hac ratione iudicans fore, ut & ardentis se mutuo desiderarent, & vegetiores liberos producerent. Xenophontis verba, quibus hoc de Lycurgo exponit, hæc sunt: *ἔχει δὲ αἰδοῦναι μὲν οὐσίηα, αἰδοῦναι δὲ ἐξοίηα. ἔχει δὲ σπουδῆν, πειθεστέρας μὲν ἀσάγει σφῶν αὐτῶν ἔχον, ἕμιμασιν δὲ γέγρασθαι, οὐ βλέπειν, ὕψι μύθων, ἢ, εἰ διακροεὶ ἀπὸ τοῦ οὐνοῦ* Recitavi autem illa, ut legi debere censeo, non ut vulgo leguntur. in omnibus enim, quos ego quidam viderim, libris, pro *βλέπειν*, legitur: *βλάπτειν*. qui primo aspectu pusillus error quas Francisco Philelpho teneras offuderit, scient, qui interpretationem illius inspererint. quin autem verbum *βλαπτέω* ab iis quæ oriuntur e terra, elegantissime ad homines transferri potuerit, dubitaturum existimæ neminem.

C A P U T X V.

Xenophontis alius locus correctus.

MILTA depravata sunt in Xenophontis libris: plura male intellecta ab iis qui eos in Latinum sermonem converterestuduerunt: quale est quod modo protulimus: itidemque quod nunc prolaturi sumus. sed hoc Xenophontis proprium non est. optimi quique scriptores & Graeci, & Latini, iuanquam Graeci magis, sed tamen & Graeci & Latini ita multis ulceribus scætant, ut vix eorum *καταμνησκειν* quoddam sanum integrumque permanserit. Indoctorum autem audacia nunquam solutio, nunquam projectio, quam nostris temporibus, fuit. Convertunt, aut inverteunt pius, & pervertunt omnia, philosophos, poetas, oratores, historicos, rhetores, grammaticos, etiam ea quæ naturam, ut verti possint, non habent: suntque ita impudenes, ut quæ se intelligere profiteri non audent, audeant interpretari. Quo magis laudanda est Petri Victorii, Pauli Manutii, Adriani Turnebi, praeclarorum hominum, ac primorum, signiferumque; & aliorum similitudinem industria: qui omne studium suum eo conferunt,

ut omnes, καὶ ὅτι οἴοντο, maculas ex antiquorum monumentis eluant; & labore suo laborem minuunt iis, qui ex animo aspirant ad veteres illos vero ac serio intelligendos. Equidem neque horum institutum satis laudare, neque illorum impudentiam satis mirari queo: neque satis miserari eorum vicem, quibus, quod aditum sibi ad fontes patefacere neglexerint, ex impuris illis ac turbulentis talium interpretum lacunis hauriendum est. Sed omnitamus haec, & quod instituimus, unum etiam mendun e Xenophonte tollamus. etsi enim parum videri potest, cum tam multa sint, unum aut alterum tollere: tamen nihil est tam pusillum, quod non avide accipi debeat, quod quidem ad usum politum, tamque utilem scriptorem pertinet. Parvum est, quod afferimus; sed minus is, quem adjuvamus. Ergo in illo de rep. Laedaemoniorum, cum dixisset ita instituisse Lycurgum publica illa civium suorum convivia; ut neque deessent epulae, neque superessent, addit: πολλὰ δὲ καὶ παράλογα γένεθαι τῶν ἡγεμονικῶν. οἱ δὲ πλείους οὐκ ἔτι καὶ ἀνεπιτηδεύουσιν. οὐκ ἔτι ἔργον τιτὶ ἐτεροῦ βιωτῶν γίγνεται, ἢ ἂν διασκεύουσι, ἢ πολυδακρυῶσι. quae verba ita interpretatus est Philadelphus: *Per multa quoque ab otiosis & absurda parari solent. ac locupletes interdum otiosi similitudinem redunt. proinde neque vacua cibus mensa unquam fit, quod discahuerint; neque item sumptuosa.* In quo illud primum est; quod admirer. crediderit ne re vera, id quod ipse diceret, e Xenophontis verbis colligi posse. si enim ita credidit, valde stupidus, valdeque imperitus fut. si, cum sibi conscius esset, Xenophontem nullo modo hoc dicere: quidvis tamen maluit, quam institutum mutare, & abjicere illas paucas paginas, quas jam convertisset, & convertere se ad aliquid aliud, quod praetare posset: hoc, inquam, si fecit, nolo quicquam asperius dicere. malo in aliorum cogitationibus relinquere, quo illum nomine fuisse dignum putem. Deinde illud libenter ex eo, si viveret, quaerem: illa absurda, quae parari ab otiosis diceret, quid tandem ad convivium attinerent: aut qua ratione fieret, ut, quia multa absurda pararentur ab otiosis, scilicet mensa neque inanis, neque sumptuosa esset. sed ego, fortasse culpandus, qui tam aperte tam stultitiam tam multis verbis insecter. Locus Xenophontis corruptus est. hoc primum: ita autem corrigendus

dus videtur : ut pro *ἀργυρομαίνας*, quod verbum nihili est, legamus, *ἀργυρομαίνας* : & pro *ἀργύριον*, *ἀργύριον*. Ita hoc dicit Xenophon : praeter quotidianum illum & legitimum apparatus, multa inexpectata afferri solita ab iis qui venati essent. Illi enim libenter ea quae ceperant, ad publicas illas mensas afferebant. interdum etiam divites afferre solitos aliquid, quo quasi compensarent aliorum capturam : ne viderentur a symboli venire ad ea fruenda quae alieno labore parata essent. Hac ratione mensa sine magno sumptu commode instruebatur.

C A P U T X V I.

Particulam ε, e quodam loco ex apologia Socratis apud Platonem, delendam videri.

ACCUSATORES Socratis, ut ejus orationi fidem detraherent, eamque suspectam iudiciis efficerent, praemonuerant eos, ut caverent sibi: multum enim eum posse dicendo, & habere eam vi n eamque calliditatem, ut inferiorem causam dicendo efficeret superiorem. Quare Plato in defensione, quam homini sanctissimo scripsit, ita eum, cupientem amoliri a se illam opinionem, loquentem facit: ut dicat, se mirari quid ipsis venerit in mentem id dicere, quod ipse statim re ipsa refutaturus esset: locutum enim non ornate & exquisite, sed simpliciter & populariter, ut soleret. itaque sperare, omnes facile iudicaturos, se minime esse, quod illi dixerant, *δειδὸν λέγειν*. addit deinde: *εἰ μὴ ἄρα δειδὸν καλεῖται αὐτὸν λέγειν, ἢ τὸ ἀληθῆ λέγειν. εἰ γὰρ τούτο λέγουσαν, ὁμολογήσει αὐτὸν ἴσχυαι εἰ κατὰ τούτους εἶναι ἴσχυαι.* Sed ego ex illo *εἰ κατὰ τούτους*, particulam *ε*, delendam putarem: ut hoc diceret Socrates: si illi forte aliter acciperent nomen eloquentis, quam vulgus soleret: & eloquentem vocarent non eum qui ornate diceret, sed eum qui vera loqueretur: se tunc facturum se non illo usitato ac populari modo, sed ex ipsorum sententia rhetoricum esse. Marsilius tamen illud *ε*, agnoscit, & alio quodam modo exponit: cui non assentior.

CAPUT XVII.

Emendatus Plauti locus e Milite glorioso.

PLAUTINI versus sunt e Milite glorioso:

Quid istuc quaeso? quid oculo factum est tuo?

PL. *Habeo quidem hercle oculum.* PYR. *at laevum dico,*
PL. *eloquar.*

Maris causa hercle ego hoc utor oculo minus:

Nam si abstinuissem a mari, tanquam hoc uterer.

in quibus cum jocus elegantissimus, & Plautino dignissimus ingenio subdit, una litterula depravata ita eum corrumpt, vix ut a quoquam scitari queat. nam cum Atheniensis ille adolescens, qui ornatu nauclerio amicam a milite per fallaciam abducturus venerat, oculum sibi laevum, ne agnosceretur, obligasset: interrogatus a milite, cur id faceret, urbanissime responder, se id maris causa facere. nam, inquit, si amare abstinuissem, eo aequae atque altero uterer. ludit autem militem ambiguitate vocabuli. cum enim dicere videatur duabus vocibus, si a mare abstinuissem; non id dicit: sed, si amare abstinuissem. revera enim amor ipsi in causa fuerat, ut eo oculo minus uteretur: aut saltem ita fingeret. Mate autem sexto casu dixisse veteres constat. Sic Varro:

Clauditur Oceano; Libycæ mare, flumine Nila.

Sed & Ovidius: — & Libycæ, inquit, de mare carpat aquam. ita igitur Plautinus ille versus legendus est:

Nam si abstinuissem amare, tanquam hoc uterer.

Hoc quoque pro suo nuper edidit Coellus: sed Secundus. Ego enim abhinc quindecim annos prius edideram.

CAPUT XVIII.

Lentos debitores aliter a Cicerone, aliter a Lucilla dictos. Lucillii versus apud Nonium emendati.

Lentos usitate vocamus tardus & segnes: opponique tunc id nomen prompto ac celeri videtur. interdum autem
len.

lentum aliter accipimus: ut cum *lentum vimen* dicimus; & cum Virgilius *lentam salicem*: & — *lento ducunt argento*. *lentum* enim tum idem valet quod molle, cedens, quodque, quocumque velis, facile trahi ducive possit, id denique, quod *καθῆρος* Graeci vocant, Latini nonnunquam *facile*: ut Tibullus:

*Fistilia antiquus primum sibi fecit agrestis
Pocula, de facili composuitque luto.*

eandem enim qualitatem significavit in luto, quam in cera Plinius his versibus:

*Ut laus est cerae, mollis cedensque sequatur
Si doctos digitos, jusfaque fiat opus.*

flexibilem videlicet naturam quandam, & minime contumacem. Ad priorem illam hujus vocabuli vim respexit M. Tullius, cum C. Antonium *lentum* vocavit: *Teucris*, inquit, *illa, lentum sane negotium*. hoc enim significavit, eum libenter subterfugere, & tergiversari, & diem ex die ducere, neque promptum esse ad dissolvendum quod deberet. at contra olim Lucilius *lentum solvere* acceperat, pro eo, qui facile solveret, bonumque nomen esset. Credo, quod *lenta* quae sunt, facile sequuntur quo velis: *lentum* quoque vocavit eum, qui facile ad solvendum adduceretur. Versus ejus, in quibus hoc vocabulum ita ponitur, extant apud Nonium Marcellum: sed misere depravati. sic enim ibi legitur: *Tricones, morosi & ad reddendum duri*. Lucilius *Satyrarum lib. ix.* Lucil. *Cotta senex Crassi pater hujus pacem magnus fuit triconum, Marius solvere nulli lentus, id est, facilis*. Mihi ita legendum videtur: *Tricones, morosi & ad reddendum duri*. Lucilius *Satyr. lib. ix.*

*Luciu' Cotta senex Crassi pater hujus peracor,
Magnu' fuit trico nummartu', solvere nulli
Lentus, id est, facilis.*

Jam qui fuerit ille Cotta, & qui potuerit, nisi forte per adoptionem, Crassi cujusquam pater esse; cum alterum Aurelium, alterum Licinium fuisse verisimile sit: quam

quam fieri etiam potest, ut Crassi nomen hoc loco proprium non sit: sed hoc, utut est, quaerant, quibus ista curae sunt. ego quod potui, praefiti.

CAPUT XIX.

Horatii versus e quinto Odarum illustrati.

HORATIANI (*) versus sunt ex Ode qua *respondens* veniam a Canidia venefica petit:

*Unxere matres Iliæ additum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem:
Postquam relictis moenibus rex prociidis
Heu pervicacis ad pedes Achillei.*

variant autem libri veteres: quod in aliis, *Unxere*, legitur, in aliis, *Luxere*. quam posteriorem scripturam mirifice Homerus confirmat: apud quem Iliados omega, Hectorem relatum ad suos Andromacha, & Hecuba, & Helena *ἠνείων*, ceterae autem mulieres *ἠνείων*, & *ἠνείων*. neque tamen illa prior repudianda est: cum constet, ungi solita apud antiquos cadavera, ut diutius integra conservarentur: ejusque muneris muliebrem curationem fuisse, vel ex illo Ennii,

Tarquiniū corpus bona femina lavit & unxit.

Itaque & urbanus scurra Martialis, non illepidum dictum ex eo duxit:

*Qui non coenat, & ungitur, Fabulle,
Is vero mihi mortuus videtur.*

& quidam Graecus Epigrammatum scriptor ait, malle se vivum madere unguentis & vino, quam utrumque servare ad exequias suas. sed ea quidem res dubitationem non habet. quare utro quis modo legerit, peccatum non crediderim. Id quod sequitur, *additum feris alitibus atque canibus*, Homericum est: nota enim sunt illa,

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 397.

— αὐτὸς δ' ἰλαίριε τῆς κούρου
Οἰνοῖσι πᾶσι.

&

Οὐκ εἰς ἰγὸν ἀπείδητος μύχης πτώσσοντα ἰσθῆν;
Μικροῦ παρὰ ἡνὸς κρηναίαν, ἢ οἱ ἔπειτα
Λακίαι ἰατρῆ) φησὶν κούρις, ἢ οἰνοῖσι.

epitheton quoque, quo Hector ornatur, ex eodem poeta sumptum est:

— ἰστ' ἀνὴρ κακοὶ ἰφ' Ἑκτορῷ ἀνδροφόνει
Θνήσκοντι πίπτουσι.

&

Θασιτῆρ' ἀλαλήτη ἰφ' Ἑκτορῷ ἀνδροφόνει
Θνήσκοντι.

itemque,

Ἑκτορῷ ἀνδροφόνει κῆρυ μὲν χερσὶν ἔχουσι.

languidius tamen, & ut ita dixerim, enervatius est Latinum, quam id Graecum unde expressum est. ἀνδροφόνει enim significari videtur is, qui viris fortibus in acie animam eripiat: at homicida magis est ἀθροποκτόνι. ut quantum inter hominem & virum interest, tantum inter haec duo epitheta interesse videatur.

C A P U T X X.

Declaratus locus quidam e Ciceronis Hortensio.

CICERONIS ex Hortensio apud Nonium haec verba referuntur: *An cum videat me, & meas comites, fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam, constantiam, gravitatem, fidem, ipsa se subducatur?* quamvis autem liber ipse non extat, tamen non est difficile homini in Ciceronis scriptis exercitato videre, quorsus illa dicta essent. Erat enim magnis inter philosophos agitata contentionibus quaestio: posset ne quis in tormentis beatus esse. Theophrastus dixisse putabatur, vitam beatam in rotam non ascendere. Stoici contra pugnabant: & qui beatitudinem in sola virtute ponerent, acerrime defendebant, etiam in faevissimis asperrimisque cruciatibus, hominem

vir-

virtute praeditum beatum fore. Utebantur autem ad eam sententiam illustrandam, & subjiciendam ante oculos quadam imagine: ut dicerent, cum chorus ipse virtutum reperetur ad tortorem, beatam vitam non subducere se, neque manere extra ostium, sed illas usque comitari. Cicero igitur aut justitiam, aut quam aliam virtutem, sed justitiam, ut puto, ea de quibus agitur verba dicentem fecerat, id ita esse cognoscitur e V. Tusculanarum; ubi Cicero ipse ita loquitur: *Quid igitur? sola ne beata vita quae so relinquitur extra ostium limenque carceris; cum constantia, gravitas, fortitudo, sapientia, reliquaeque virtutes rapiantur ad tortorem, nullumque recusent nec supplicium, nec dolorem?* & in eodem libro: *Dabit, dabit, inquam; se in tormenta vita beata, nec justitiam, temperantiam, in primisque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam persecuta, cum tortoris os viderit, confistet; virtutibusque omnibus sine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, restet extra fores, ut ante dixi, limenque carceris.* Possem multo plura colligere; quae hoc verum esse ostenderent: sed haec satis esse ducō.

M. ANTONII MURETI
 AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,
 S. R. E. CARDINALEM
 ILLUSTRISSIMUM,
 VARIARUM LECTIIONUM
 LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

*Historia de Pindaro poëta, multato a suis, ornato
 ab Atheniensibus.*

AUSANIAS in Atticis narrat, Athenienses, quod a Pindaro in quodam asmate laudati essent, tanti fecisse ampli illius ac grandiloqui poëtae testimonium, ut & dona et plurima ob id miserint, & statuam in civitate sua statuerint. Non igitur mirum est, si illis temporibus multi ac praestantes poëtae fuerunt; cum qui ea facultate excellabant, & maximis muneribus honestarentur, & honoribus amplissimis mactarentur. aetate nostra vocalis ille olim Musarum chorus conticuit; quaeque avaritia marsupia potentium clusit, eadem venas Heliconii liquoris obstruxit. Sed quod de Pindaro perstringit Pausanias, id fusius edidit in quadam epistola Aeschines. Ait enim illum, cum Atheniensium urbem commendasset his verbis, *αὐτὸν ἑαυτοῦ καὶ ἀλλοτρίων ἑκάστων ἰσοπέθως*, multatum esse a civibus suis, aegre ferentibus, alienis eum potius, quam suis, illam tantam laudem dedisse, quod ubi rescivere Athenienses, confestim miserunt ei duplum ejus pecuniae, quam multae nomine erat exactus: ipsumque aenea statua ornavunt. ea statua visebatur Aeschines aetate ante regiam porticum: sedens Pindarus

darus cum pallio, & diademate, lyram tenens: & supra
 genua apertum librum.

C A P U T I I.

*Quod Aristoteles sensit de iis qui se ipsos interficerent,
 Euripidis testimonio confirmatum.*

CUM vulgo crederetur, viri fortis esse, mortem sibi
 consciscere potius, quam grave aliquod & acerbum ma-
 lum perpeti: sapienter animadvertit Aristoteles, falsam
 esse illam hominum opinionem: eosque qui ita facerent,
 non modo fortes, sed ignavos, parvique & abjecti animi
 habendos pronuntiavit. docent enim, se id quod fugi-
 unt, ferre non posse, neque pares esse ei casui sustinen-
 do, propter quem vitam relinquunt. id autem effemina-
 tam potius animi mollitiem, quam magnitudinem arguit.
 Disputavit eadem de re doctissime ac sapientissime divus
 Aurelius Augustinus lib. 1. De Civitate Dei, multisque
 rationibus ostendit, Lucretiam, Catonem, ceterosque
 ejusmodi, frustra in historiis a fortitudine laudari. longius
 etiam progressus, demonstravit, nullam esse posse bono
 ac sapienti viro *εξαγωγή*, ut Stoici loquebantur, *ἀλογον*.
 Sed & Euripides id ante docuerat: qui Herculem primo
 facit succumbentem magnitudini ejus doloris quem hau-
 riebat e caede uxoris & liberum, quam ipsemet, furore
 divinitus immisso correptus, perpetraverat: & ob id e
 vita discedere meditantem: deinde redeuntem ad se, &
 mutantem consilium, verentem, ne id sibi ignaviae adscri-
 beretur, si lucem relinqueret, tanquam aegritudini impar
 ferendae. Aristoteles ita hac de re scribit, lib. III. *Νικησε-
 χείων· τὸ δ' ἀποπέσειν, φάσματι πύλων, ἢ ἴσσην, ἢ π λυπηρὸν,
 εἴτε ἀνδρῶν, αἰκὰ μάλιστα δευλῶ. κρηλακία δ' τὸ φάσμα πὲ ἐπίπυρα.
 τῆ ἕχ ὅτι κρηλὸν, ἰσσημένοι, αἰκὰ φάσμα κρηλόν.* Eurip. autem
 versus hi sunt:

Ἐπιπέσειν ἢ, καίπερ εὖ κρηλόν ἄν,
 Μὴ δευλίαν ἔφλω πῖ, ἐκλιπὸν φάσ·
 Ταῖς συμφοραῖς δ' ὅτις ἕχ υφίπυρα.
 Οὐδ' αἰδρὸς αἰ δεινὰδ' ἰσσημένοι βίλασ·

sed & apud Martialem memini esse Epigramma quoddam in hanc sententiam: cujus haec clausula est:

*Rebus in adversis facile est contemnere vitam.
Fortiter ille facit qui miser esse potest.*

C A P U T I I I.

Correctus Ciceronis locus e libro tertio De Legibus.

DE tribunicia potestate longa & copiosa est disputatio apud Ciceronem lib. III. De Legibus. nam cum illam Q. Cicero pestiferam & exitiosam esse dixisset; respondens Marcus, multa ei vitia inesse non negat: sed quae tamen facile compensentur pluribus & majoribus bonis: eo maxime, quod nihil ea utilius cogitari potuerit ad plebem cum patribus in concordia continendam. tum dissolvens ea quae Quinctus adversus eam dixerat, ita loquitur: *At duo Gracchi fuerunt. & praeter eos, quamvis enumeres multos licet, cum deni crearentur: nulli in omni memoria reperies perniciosos tribunos: loyes, etiam non bonos fortasse plures. invidia quidem summus ordo caret. Sed habet dubitationem, quid sit quod Cicero ait; Cum deni crearentur: ita enim loqui; quasi deni creari desierint, videtur. Neque melius, aliquanto etiam deterius, videtur, quod Adrianus Turnebus scripsit, qui locum hunc ita edidit: At duo Gracchi fuerunt? & praeter eos, quamvis enumeres multos; licet Cum deni creantur, nulli in omni memoria, &c. quasi aliquando deni creentur, aliquando aliquo alio numero: &, cum deni creantur, cum nulli perniciosi reperiantur. quod si esset, nae mirificam ille vim numerus habuisset. ego addendam particulam, non, & totum locum ita legendum puto: At duo Gracchi fuerunt. Et praeter eos quamvis enumeres multos licet, cum deni creantur. Non nulli in omni memoria, &c. Illud enim, At duo Gracchi fuerunt, quasi ex Quincti persona Cicero dicit. Deinde respondens, ait non eos tantum proferi posse, verum etiam eorum similes quamvis multos. neque id mirum esse, cum deni creentur. etenim in tanto numero, non est mirabile, plures improbos exiitisse, quam in his magistratibus qui hinc creabantur. Tum subjungit: si evolvantur annales, &*

antiquitatis memoria replicetur; nonnullis repperunt. isti perniciosos tribunos: leves aut etiam non bonos fortasse plures. Hoc tamen magnum bonum in tribunatu inesse: quod efficit, ut ordo senatorius invidia careat. Nullos autem in omni memoria perniciosos tribunos fuisse, nemo, opinor, nisi plane *αὐτοψήθε*, dixerit.

CAPUT IV.

De veteri proverbio, quo dicebatur, quod pulchrum, est, placere.

QUAE pulchra sunt, habere eam vim, ut statim conspecta, omnium sibi voluntatem concilient, amoremque adjungant, nemini ignotum esse, nisi communis sensus exporti, potest. Itaque scitum est illud Aristotelis, qui interrogatus ab aliquo, quis fieret, ut pulchri tam facile ab omnibus amarentur: caeci eam interrogationem esse respondit, & Graeci sapienter sua lingua pulchro ex eo indidere nomen, quod omnes ad se alliciat: dixerunt enim *καλόν, πᾶσι τὸ καλόν, ὅτι πάντες ἐφ' ἑαυτὸν καλοῦνται*. Testati sunt idem vulgato olim proverbio, quo dicebant, quod pulchrum esset, id demum amicum esse. evidus est Euripides in Baechis: ubi hic versiculus legitur.

Ο, π καλόν, φίλον αἶσι.

& Plato in Lyfide: *Ἄρα τῶν ὄντων αὐτὸν ἐλογισθῆναι ἕκαστος τὸ εὖ λόγου δυνάμει, καὶ ἀποτιθέσθαι τῆς τῶν ἀρχαίων παρανομίας, τὸ καλὸν φίλον εἶναι*. Ejus autem originem ad Musas & Gracias referunt: quae cum convenissent ad nuptias Cadmi & Harmoniae, pulchrum carmen, quo ea sententia contineretur, immortalis ore cecinerint: novae nuptiae pulchritudinem, ut verisimile est, commendantes. Hoc de sapientissimo poeta Theognide cognovimus: cujus haec sunt,

*Μῦσας καὶ Χάρμεις, ἡρώδης Διὸς, αἱ ποτὶ Κλέμην
 Ἐς γάμον, ἐλθέτω, καλὸν αἰεὶ αἶσι τ' ἔστω.
 Ὅτι, π καλὸν φίλον ἐστὶ, τὸ δ' εὖ καλὸν εἰ φίλον ἐστὶ.
 Τῶν ἑσθ' ἀγαθῶν ἡλθὶ διὰ σφραγῶν.*

nam ad illas nuptias venisse divos, testatur etiam Euripides in Phoenissis:

Ἀπολλόδορος δὲ καὶ τὸς ἱμενίους
 ἔλαθον ἱερνιδας.

Sed & Hellanicus, & Apollodorus Musas eecinisse in nuptiis Cadmi, ad easque convenisse divos, & novae nuptiae munera obtulisse scripserant.

CAPUT V.

De loco quodam Varronis adversus Petri Victorii sententiam disputatum.

POSTUI jam pridem magnum studium in his fragmentis M. Varronis, quae dispersa passim apud veteres Grammaticos, ac praecipue apud Nonium leguntur. magis autem mihi placere meum illud studium coepit, posteaquam Petri Victorii (quem ego hominem, etsi saepe ab eo dissentio, longe tamen facio plurimi) variarum lectionum libri praeclari sane & utiles in lucem prodierunt. Laudat enim ille pluribus locis eos qui id faciunt: datque plurimas luculentas significationes diligentiae quam ipse in iisdem illis fragmentis reconcinandis adhibuerit. sed ita contigit, ut multos locos, quos ego conjectura tantum usus emendare conatus eram, ipse postea longe aliter a se emendatos ediderit. quare etsi non sum tam stultus, ut me cogitem tanto viro ἀντιπατριόλογον, profetam tamen veteres quasdam opiniones meas, ut de his cum ab aliis, tum ab ipso in primis Victorio judicetur. Citantur igitur illa e Varrone Margopoli, *οὗτοι δὲ οἱ ἀντιπατριος λεμματος λογος* Antipatri Stoici filius rursus caput displinat. quae cum corrupta esse appareat, putat Victorius, legendum esse *dilemmatos logos*. Sed ea conjectura mihi quidem parum digna auctore suo videtur. primum, quod nimium recedit a vetere scriptura. Deinde quod Antipater logis utebatur non dilemmatis, sed monolemmatis, ut testatur Alexander his verbis: *ὅτι δὲ οἱ ἀντιπατριος μονολεμματος συνλογημῶς λέγουσι, οὐκ οὐκ συνλογημῶς, ἀλλ' ὡς διὰ τὸν ἱμενίον*) quae verba ille cum ad stabilieandam conjecturam suam attulit, videtur suo se gladio, quod ajunt. Nam dilemmati quidem syllogismi sunt ex Aristotelis sententia. quis est enim ita hospes in analyticis, ut nesciat, duo lemmata praecedere ad efficiendam conclusionem?

Sed quid in hac re pluribus moror? Ego, nihil addens, nihil detrahens, locum ita legendum semper credideram: neque sane me sententiae poenitet: *Cui celer si ius lemmatos logos.* Idem enim puto esse *λόγος μονολημμάτος*, & *λόγος δὲ ἰσὸς λιμμάτος*. cujus rei volo Victorium ipsum judicem esse.

CAPUT VI.

Fragmentum Varronis e Marcipore; quo tempestas eleganter describitur.

ATTEKAM etiam huic loco elegantem quandam descriptionem tempestatis, quae versibus jambicis inclusa, apud eundem Grammaticum, & Varronis Marcipore legitur; sed diversa. neque tamen quenquam puto inficiaturum, eam a me recte & vere conjunctam esse. est autem haec:

*Nubes aequali frigido velo leves
Caeli cavernas aureas subduxerant,
Aquam vomentes insetam mortalibus.
Ventique frigido se ab axe eruperant
Phrenetici, septem trionum filii,
Secum ferentes tegulas, ramos, syrus.*

mutavi pauca quaedam: tuto, ni fallor. sed tamen indicabuntur. *Aurea*, in vulgatis libris legitur, non, *aureas*: & *frigidus*, ubi scripsi, *frigido se*: &, *erumpebant*, non, *eruperant*. sed hoc posterius verum esse demonstrat carminis lex, & praeterea orationis ipsius *αιγλαδία*, propter illud, *subduxerant*.

CAPUT VII.

Enniani versus ex Euripide expressi. notata Nonii inconstantia.

CERNEKE, ait Nonius, amittere. Varro *ἀποκέραιον*. Non vides, apud Ennium esse scriptum, *ter sub armis malim vitam cernere, Quam semel modo parare?* Sed falsam esse & ineptam illam ejus verbi declarationem, ipsomet, qui eam attulit, teste pervincam. cum eam

enim paulo post docuisset, *cernere*, nonnunquam esse idem, quod dimicare, aut contendere: ei rei probandae hoc exemplum subjicit. Ennius Medea exule:

Nam ter sub armis malim vitam cernere.

Hoc autem Euripides, ex quo illam fabulam verterat Ennius, dixerat, *πρὸς ἀσπίδα γῆρας*. cum enim Medea multa quæstæ esset de infelicitate mulierum: addit, errare eos, qui putant, melius agi cum mulicribus, quam cum viris; propterea quod illæ domi vitam sine periculo exigant: cum viris sæpe sit de vita in bello dimicandum. se enim, si optio detur, malle ter vitam sub armis, ut locutus est Latinus poëta, cernere, quam semel parere. Euripidi versus subjiciam:

Λόγους δὲ ὀμῶς, ὡς ἀνδρῶν βίον
 Ζῆσαν πρὸς ἀσπίτι, δι' ἢ μὲν ἄνδρα
 Κακῶς φρονῶντις ὡς τοῖς ἐν πρὸς ἀσπίδα
 Στῆσαι θάλοισι ἀν' ἰσθμῶν, ἢ πικρῶν ἄπαι.

C A P U T V I I I.

Emendati Varronis loci d. 10.

ARISTOTELES libro tertio ad Nicomachum, homines *intemperantes & असोस*, cum in iis voluptatibus versari dixisset quae communes sunt nobis cum mutis animalibus, iis nempe, quae gustatu percipiuntur, quaeque tactu; addit postea, eos gustatu aut nihil omnino, aut perparum uti. cum enim gurgites illi ita vinum in guttur suum quasi in utrem aliquem invergant, nihil curantes, nisi ut quam plurimum exhauriant, prope ut percolando vino nati esse videantur, non admodum possunt ejus suavitatem gustando percipere: cum contra delicati & elegantes homines, qui grato illo liquore linguam sibi ac palatum probe titillari volunt, paulatim eum in gurgulionem insillunt verius, quam infundant, guttatim prope ducentes: etiam antequam bibant, oculis poculum saepe ac naribus admoventes, nulla ut sit in eo particula suavitatis, quam non ipsi accurate exprimant, exquisitaeque percipient, quod in Euripidi Sileno optime cerni potest.

id non faciunt, qui gutture tantum pro infundibulo utuntur. Hoc autem auguror dixisse etiam Varronem in ea Satyra quae inscribatur, *Est modus matula* & *potus*, inde enim citantur haec: *Quis in omni vita helio mos olfacit temetum*; quae ego ita quodammodo legenda censuerim; *Quis in omni vita heluo probe olfacit temetum?* potest autem aut proprie usus esse olfaciendi verbo, aut etiam illud ad gustatum transtulisse. Sed haud alienum fore puto, si ex eadem Satyra versus aliquot attulerim, quibus vinum elegantissime celebratur:

*Vino nihil jucundius quidquam cluit.
Hoc aegritudinem ad medendam invenerunt.
Hoc hilaritatis dulce seminarium.
Hoc continet coagulum convivium.*

CAPUT IX.

Duo versus Horatii conversi e Simonide.

DUDUM admonui, versum illum Horatianum,

Mors & fugacem persequitur virum,

ad verbum expressum esse e Simonide; illum enim ita cecinisse:

Ὁ θάνατος ἰσχυρὸς ἄνθρωπον καὶ φευγόντα.

nunc cum in alium inciderim, qui itidem ex eodem poeta conversus est, annotandum duxi. est igitur Horatii quidem hic:

Quicumque terrae munere vescimur:

Simonidis vero, *Ἐπειδὴ πάντες κερταὶ αἰθέριον χροῖός.*
qui ex Homero, ut videtur, sumpserat:

Ἐὶ δὲ πᾶσι βροτῶν, εἰ αἰθήρ κερταὶ ἴδμεν.

reperitur autem Simonideus apud Platonem in Protagora, & apud Plutarchum in Commentario De Communibus notionibus adversus Stoicos: sed lacer & mutilus. Utinam exstarent veterum illorum lyricorum poemata non dubito, quin propemodum omnia ornamenta, quibus Horatius splendet, ab eis corrogata esse constaret.

C A P. X.

Sententiae cuidam Ovidianae allata similis ex Euripide.

OVIDIUS in epistola quadam earum quas scripsit exul, cum multa incommoda collegisset, quae in tali fortuna obstarent sibi carmen pangere cupienti; illud etiam ponit, quod tristitia & moerore confectus esset, cum carmina sint opus hilarae mentis, *serenoque*, ut ipse loquitur, *animo deducta proveniant*. Idem autem multis ante saeculis dixerat & Euripides: addideratque hanc causam: quod qui domesticis ac propriis doloribus angitur, alios delectare non possit. Sed praestat, (*) ut versus quibus ea sententia continetur, ascribam. Sunt autem *ἴασις*

*Τὸν δ' ἰσχυροῦς, αἰσῆς δὲ κέρυ μῦθον,
 Χαιρέτω μῦθον. ἅψ' ἵ μὲν ἀνὰ γὰρ τῶνδε,
 Οὐδὲν δαίμων' ἂν ἀγῶνι γ' ἀμύνηται,
 Τίμησ' δὲ ἀμῶς. ἰδὲ δὲ δὴ δὴ δὴ δὴ.*

Utrum igitur Ovidius ad illa Euripidea respexerit, an idem ipsi, quod illi, in mentem venerit, incertum est. idem certe uterque dixit.

C A P U T X I.

Quod Aristoteles in antiquis dicendi magistris reprehendit, idem Isocrates antea reprehendisse ostenditur.

NON primus Aristoteles accusavit eos, qui ante ipsum de arte rhetorica scripserant, quod cum una eademque sit methodus deliberativi generis & judicialis, illi, relicto eo in quo multo plus inerat dignitatis, tractandarum modo causarum forensium se rationem tradere professi essent, omnesque praeceptiones suas ad id unum genus contulissent. Sed & Isocrates antea idem reprehenderat, insignemque eorum fuisse stultitiam ostenderat, qui arti suae nomen ab ea parte quae odiosissima erat, indidissent: cum tamen artis rhetoricae praecepta nihilo magis ad litteras judicarias, quam ad quodlibet aliud orationis genus per-

(*) *ἴασις*, certo *ἴασις*, est *ἴασις* cum *ἴασις*.

ne non omnes idem sentiunt: omninoque confunduntur haec apud veteres. In Romanis scriptoribus reperio *filatum*, live *gentaculum*, *prandium*, *coenam*, *vespernam*. miror autem, quid sibi voluerint, cum sibi vinum condiderent: jucunditatemne aliquam in eo, an salubritatem spectaverint.

C A P U T X I I I.

Terentianus versus imitatus e Caecilio. loci cujusdam e quarta Tusculana vulgata scriptura adversus Nonium defensiva. item ejusdem Grammatici alia quaedam improbata. Correctus locus e libro quarto De Finibus.

V E R S U S est Terentii, in fabula quae inscribitur *Adelphoe*, in extremo:

Quod proluvium, quae istaec subita est largitas?

cum autem constet, multa sumpsisse eum e veteribus poetis Latinis: non injuria credi potest, in hoc versu *Caecilium* imitatus esse. ejus enim est illud ex *Hypobolimaeco*:

— *mea rustraria,*
Quod proluvium, quae voluptas, quae te laetat largitas?

Hunc versum citat *Nonius*, exponens, quae sit vis verbi, *laetare*: apud quem tamen, vicio librariorum, *Coelius*, non *Caecilium* legitur. sed enim quem ibidem *Ciceronis* e quarta *Tusculana* adducit locum, melius in vulgatis libris legi, quam quomodo ipse vult, arbitror; ostendit enim se ita legere, *Voluptati malevolentia laetans malo alieno, delictatio, jactatio, & similia*. melius autem vulgo legitur, *malevolentia laetans malo alieno* non enim dubium est, quin *Cicero* expresferit Graecum vocabulum *inχαριστία*. Sed multa eo modo & apud *Nonium*, & apud ejusdem classis alios parum emendate leguntur; quale est illud ex *Academicis*, *Qui enim sortus honores adamaverunt;* in quo quis est, qui aliquem sermonis Romani sensum habeat, quin multo malit, *adamaverunt?* ejus generis est & illud quod apud eundem *Nonium* legitur, *Conjectari-*
F 5 um,

um, *efficax, perfectum*. M. Tullius de Finibus bonorum & malorum libro quarto, *Illud vero minime conjectarium, sed in primis hebes illorum*. Haec ille. Sed profecto aut locum ipsum non legerat, aut quid eum hominis fuisse dicam, nescio, si, cum legisset, non animadvertit, *conjectarium*, non *conjectarium*, legendum esse: eamque vocem neque efficaciae, neque perfecti significationem ullam habere. Utcunque, autem sit, praeclare agitur cum quibusdam Grammaticis, quod tam multa eorum qui ab ipsis citantur, auctorum monumenta perierint, perierant ipsi, nisi illa periissent. emolumento mihi tamen alicui hoc quoque loco Nonius fuit; lumen enim praetulit ad locum illum e libro quarto De Finibus corrigendum, neque pigebit, hoc quicquid est lucelli ac quaestivoli communicare cum ceteris. Ciceronis igitur verba ita in vulgatis libris leguntur: *Illud vero minime conjectarium, sed in primis hebes, illorum scilicet nominum gloriatioe dignam esse beatam vitam, quas non possit sine honestate contingere, ut jure quisquam gloriatur*. Quare primum miratus sum, quid ita venisset in mentem Nonio, ut in voce, *illorum*, sisteret; curque non aut eam omisisset potius, aut aliquanto longius progressus esset. deinde attentius cogitanti illud quoque loquendi genus insolens visum, *illorum scilicet nominum gloriatioe dignam*. etenim, *gloriatione dignum*, apud Ciceronem reperias: *dignum gloriatioe alicujus nominis*, non videor legisse. Quid plura? coepi suspicari, voces illas duas, *scilicet nominum*, supposititias esse; & delapsas ex aliquo glossemate, locum occupasse non suum. post autem idem illud non jam suspicatus sum, sed ita visus videre, ut ea quae cernuntur oculis, inspecto vetere libro, in quo exat, *Illorum scilicet nominum aut Stoicorum gloriatioe*, &c. quis est enim, qui dubitet, quin totum illud, *scilicet nominum, aut Stoicorum*, magistri fuerit ἀπαρτίως, ἢ ἀπὸ μέρους, & illud, *illorum*, quo referri diceret, ambigentis? comprobavit autem ille, quicumque fuit, exemplo suo Euripidis dictum: posteriorem enim cogitationem habuit sapientiorum. sed & in eodem libro scriptum erat paulo post; *quod non possit*, non, ut in aliis, *quas non possit*. Quare ἀπαρτίως ita legendum est: *Illud vero minime conjectarium, sed in primis hebes illorum: gloriatioe dignam esse beatam vitam: quod non possit sine honestate contingere,*

gere, ut jure quisquam gloriatur. Atque hoc ita esse, magis, qui magis consideraverit, judicabit.

C A P U T X I V.

Theriacam olim bibi solitam, verum non videri. emendatus Varro's locus.

PRŌPECTO quo quisque plus auctoritatis habet in literis, eo sollicitius ac circumspectius cavere debet, ne quid sibi, quod parum exploratum habeat, excidere patiat. nam leves ac contempti homines, cum tale aliquid designant, facilis jactura est. non est verendum, ne quis eos sequatur duces horum ut maximo quisque in pretio est, ita maximo periculo peccat. sed humanus animus novitatis studio ducitur. ejus interdum specie illectus, neque satis id quod objectum est attendens, vana pro veris, pro solidis mania amplexatur. Equidem de Petro Victorio nihil a me, nisi ut de viro summa doctrina praedito, dictum velim. neque aliter decet: qui non fateri tantum, sed prae me ferre etiam ac praedicare soleam, tantum me ex illius vigiliis cepisse fructus, quantum ex alii, qui hoc tempore vixerit, neminis. sed cogor interdum, quod bona ipsius pace ac venia dictum sit, plusculum in eo diligentiae & accuratationis desiderare. Nam quale tandem est, quod de Leda matre Helenes prodidit? eam, Euripidem facere, in laenam esse conversam: cum in eadem illa tragoedia, unde ipse se mirificam illam metamorphosin eruere putavit, tam saepe legatur, Ledam laqueo sibi elisisse fauces, prae dolore quem e filiae dedecore percepserat. sunt enim hi versus in ipsa embasi:

Ελέ. ἀπολήμεθα. Θείας δ' ἐπὶ χόρον;
 Τὸ Λέδαυ ἱλεῖται; οἷον Ἰουῖον δὲ.
 Ελέ. Οὐρα ἢ ἑλίνος ἀλγέτω ἄλιστα κλίθε;
 Τὸ. φασί, βρέχη γ' ἄψαστο δὲ γυνὴ Νηῶ.

Itaque Helena ipsa paulo post mala sua percensens, ita de matris morte loquitur:

Λέδα δ' ὦ ἀγγέλαις
 Θάνατον ἱλαθεῖν ἀλγέτω
 καὶ ἱμεῖς ὦν' ἀλγίστων.

se enim legendum puto. & chorus ἰπποκρίτων
 Μέστωρ μὲν οἷον.)

locum

locum autem illum, quem ipse de Leda accepit, de Calistone accipiendum esse, vel caeco appareat. quid, quod in primo De Oratore, *actionibus*, sine ullo certo argumento, legi voluit? ubi noster postea Duarenus, *cretionibus*, legendum esse demonstravit. ac sunt sane in illis Variarum lectionum libris ejusmodi plura, quam vellem. valde enim ejus viri gloriae faveo. sed quod libro primo de theriaca prodidit, id, cui errorem objicere alicui potest, distimulandum non videtur. Ait enim theriacam videri olim bibi solitam: quare necesse esse, ut cum liquidior fuerit: hoc enim tempore crassiorem ac duriozem conformari. hoc elici ex verbis M. Varronis, quae leguntur apud Nonium, e libro De Liberis educandis. sunt autem haec: *Vel maxime illic didici, & sitiens; theriacam, mulsam; esurienti, panem cibarium, filigineum: & exercitato somnum suavem.* Non; ita vivam, possum satis mirari, hoc Victorium, talem ac tantum virum, dixisse. primum enim ubi tandem verbum unum de ista liquida theriaca legerat? nam nostram quidem, quae, ut opinor, & veterum fuit, cujusmodi sit, omnes agyrtae ac pharmacopolae sciunt. deinde cum constet, ibi Varronem vulgares, & plebejos cibos lautis & opiparis opponere: quaero, cui se hoc probare posse speraverit, tenues olim & egenos homines, ut panem cibarium esse, ita theriacam, amaram videlicet quandam & tristem portionem, bibere solitos. quam quidem cuiusmodi fingas, oportebit, ut reor, pluris venire, quam mulsam, quasi vero aquam gratis sumere non praestiterit, quam emere quod torqueret. nam si amarum aliquid e medicinis quaerebat, quod mulso opponeret; debuit sane eadem ratione filigineo pani opponere, non panem cibarium, sed agaricum, aut colocynthidas. Ego quod senseram de illo Varronis loco, antequam Victorius Variarum lectionum libros ederet; idem nunc quoque sentio: idque nunc aperiam, ut ex contentione, utra verior sententia sit, existimetur. Puto igitur ita legendum esse: *Vel maxime illic didici, sitiens videri acam mulsam, esurienti panem cibarium filigineum, & exercitato somnum suavem.* Nam e duabus vocibus, *sitiens videri*, suspicor factum ab imperitis librariis, *sitiens teri*. *Acam* autem pro, *aquam*, antiqua scriptura est: ut *loci*, pro *loqui*: *cord*, pro *quoad*: *cotidie*, pro *quotidie*. Hoc igitur dicet Varro, se illic didi-

didicisse, fidenti videri aquam mulsam. quae conjectura si cui displicet, ipse meliorem afferat. quidvis certe potius, quam ut illam liquidam theriacam sorbeamus. Crediderim autem, Varronem, cum illa scriberet, respexisse ad hunc locum Xenophontis e primo παιδικας. οὐ δὲ πρὸ αὐτῆς αἰῶ) ἡ ἰατρικὴ αἰσθῆσις, ὅταν κριθῆται μῖνον ἔχουσι ἐπὶ τῆς αἰῶσις, ἡ πῖνον αἰσθῆσις, ὅταν ἕδωκε πῖνον, ἀπομαρτυροῦν, οὕτως ἰδὲ μὲν μὲν, τῆς αἰῶσις πῖνον φασγῆσι, πῶς ἢ ἰδὲ ἕδωκε δὲ πῖνον πῖνον. eo magis, quod alium locum reperio ex eodem Varronis libro, qui ex eodem Xenophontis conversus est. Xenoph. αἰσθῆσις μὲν δὲ ἐν τῆς πῖνον ἐν Πίπῶσι, τῆς πῖνον δὲ πῖνον, τῆς πῖνον πῖνον, τῆς πῖνον πῖνον. Varro: *Persae propter exercitationes pueriles modicas, eam sunt consecuti corpore siccitatem, ut neque spuerent, neque emiserentur, sufflatoque corpore essent.*

C A P U T X V.

Sententia quaedam Horatii ab Arato prius prolata ostenditur.

QUOD Horatius in Odis elegantissime cecinit, cura ostenderet, quanta facta esset ad hominum nequitiam accessio, quasque vaticinaretur, eam majorem assidue factum iri, videndum est, num ex Arato (*) sumpserit. Certe ut hic noster dixit, ab avis deteriores esse procreatos patres; se deinde editos nequiores patribus; ac liberos etiam corruptiores a se procreatum iri: ita Graecus ille Justitiam fecerat, cum argenteae aetatis mortales alloqueretur, exprobrantem iis, quod tantopere degenerassent a patribus, simulque praedicentem, fore, ut tamen perditiores etiam liberos gignerent:

Οἴλω, inquit, γενναῖοι πατέρες γεννῶ ἰλίπῶσι...
 Σειροτέλω, ὁμοῖς ἢ ἀκατέλω τελέωσι.

a quibus non ita multum abluunt Horatiana illa:

*Aetas parentum pejor avis tulit
 Nos nequiores: mox daturus
 Progeniem vitiosorem.*

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 327.

Princeps autem Homerus, tot ante saeculis, materiam huius sententiae dederat; cum sapientissimam deam introduxisset dicentem, paucos filios patrum similes evadere, deteriores plerisque, paucos praestantiores.

Παῖδες γὰρ τοὶ παῖδες ὁμοῖοι πᾶσι γίνονται,
οἱ πολλοὶ ἥϊον, ὀλίγοι δὲ τὴν πλεονεξίαν ἀρίστοι.

CAPUT XVI.

De loco quodam e quarto Aeneidos adversus Servium.

NAM quia nec fato, merita nec morte peribat,
Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygisque caput damnaverat Orco.

Hos e quarto Aeneidos versus Servius Grammaticus oscitantiter interpretatus est; ita enim scribit: *Trahit hoc de Alcesti Euripidis; qui inducit Mercurium ei comam secantem, quia fato peribat marito.* Sed apud Euripidem nulla prorsus, hac quidem in re, Mercurii mentio est. Introducitur quidem Mors, quae se venisse ait, ut illi optimae mulieri crinem secet: neque tamen id fieri ait, quod illa marito fato peritura esset. quin ostendit, eum secari solum eis omnibus quibus fatalis advenisset dies. Universe enim pronunciat, eum sacrum esse diis manibus, eujus ipsa crinem hasta libaverit. ita enim loquitur:

Στάχον δ' ἐν ἄντη, οἷς κρητέρονος ἔπι.
Ἰερὸν δ' ἄρ' ἔστω τῆς χροῆς ἡμῶν,
Ὅρα τὸ δ' ἵστω ἀργυρῆς ἀγνίστην στήχον.

Haec igitur apud Euripidem i. *Alkestis* loquitur: qui tamen illic quoque, librariorum vitio, falso esse putatur Charon.

CAPUT XVII.

Proverbium quoddam ab illo scriptore qui tam multa alia collegit, praetermissum.

MULTAE ac variae sectionis hominem, qui memoria nostra ex utriusque linguae scriptoribus tantam vim collegit proverbiorum, fugere quaedam, & quidem illustri in pri-

primis loco sita: quod quidem mihi nonnunquam per videri mirum solet. Nam, si omisa essent, quae vel e raris inventu, vel obscuris & ignobilibus libris petenda erant, minus mirum foret: at vero praeterita esse, quae & in promptu posita sunt, & apud praestantissimos auctores leguntur, id vero iustam, ut opinor, admirationem habet. Ex hoc numero est, quod apud Ciceronem legitur, *familiam ducere*. eo enim proverbio homo eloquentissimus utitur, cum praecipuum aliquid significat, quodque principem in re quapiam obtineat locum. Ter autem id me legere memini. Primum in epistola qua C. Trebatium Testam commendat Caesari. nam cum eum multis laudibus affecisset, ad postremum addit: *Accedit etiam, quod familiam ducit, in jure civili singularis memoria, summa scientia*. quibus verbis significavit, hanc primam & praecipuam Trebatii esse laudem: ceteras ei cum multis fortasse communes: hoc esse ipsius paene proprium bonum. Deinde libro quarto De Finibus: ubi Catonem alloquens, *Sed primum illud, inquit, vide: gravissimam illam vestram sententiam, quae familiam ducit, honestum quod sit, id esse solum bonum, honesteque vivere, bonorum finem: communem fore vobis cum omnibus, qui in una virtute constituunt finem bonorum*. Et quinta oratione in Antonium: *Lucius quidem frater ejus, uspothe qui peregre depugnavit, familiam ducit*.

CAPUT XVIII.

In bonorum comparatione dissenso inter Platonem & Aristotelem indicata.

INTER multas ac varias bonorum divisiones quas antiquis sapientibus accepimus, haec quoque tradita est. Bonorum partim supra tantum vi expeti: neque usquam alio referri: alia & per se, & aliorum causa, quae ex ipsis efficiantur: nonnulla etiam, cum in se nihil expetendum habeant, aliorum modo gratia amari. Primi generis est voluptas. neque enim eam propter aliud expetimus, ipsa per se, a quocumque sentiri potest, ei desiderium locuti sui. in secundo ordine sensus collocari licet, quos & per se, & propter vitae commoditates diligimus. sed & valetudinis ac vigiliae firmitas eandem in numerum con-

fici potest. Tertise, ut ita dixerim, classis sunt laboriosae exercitationes corporum, sectiones venarum, adustiones quarundam partium, amarorum medicamentorum sumptiones. quae omnia, & eodem de genere alia, eo tantum expetuntur, quod ad aliud quippiam conducere possentur. Hac igitur tripartita distributione proposita, utri superiorum generum debeatur principatus, (nam tertium quidem in hoc se certamen non offert) non convenit inter principes philosophorum. Plato enim principio secundi *πρωτον* Socratem ei generi, quod secundo loco posuimus, *τα πρωτα* adjudicantem facit. quod enim duobus nominibus expetitur, melius esse, quam quod uno tantum. At Aristoteles a magistro dissentiens, id summe bonum esse definit, quod tantum propter se, nullo autem modo propter aliud expetatur. Finem enim omnium optimum esse. Itaque ut in quodque *ε τῷ εἶναι λεγόμενον* maxime conveniat, ita id optimum ac praestantissimum esse. Finis autem proprium est, cum ad eum pertineant cetera, ipsum nusquam alio dirigi. Hunc nodum dissolvent ii, qui Platonem & Aristotelem ubique *εὐνομοῦν* volunt. ego quidem, quid mihi tenendum sit, non valde dubium habeo.

CAPUT. XIX.

*De loco quodam ex Oratione in Pisonem adversus
Petrum Victorium.*

RECTE emendatus est locus Ciceronis ex Oratione in Pisonem, ubi de rationibus a Pifone ipso ad aerasium relatis agitur, & Plautinus hic e Trinummo versus adducitur,

Ratio quidem hercle apparet: argentum αἰς).

nam quod Budaeus, deceptus corruptis antiquae scripturae vestigiis, putavit, legendum esse, *Ratio quidem hercle apparet: argentum decoctum αἰς)*: id ipsa carminis ratio manifesto repudiat. Tota enim illa pars apud Plautum trimetris jambicis constat; qualis hic quoque est: qui plane corrumpitur, si vocem illam inferferis. quare non illi peccarunt, qui eam sustulerunt: sed ii peccant, qui peccasse illos putant. Nam quod Petrus Victorius (is enim se corruptae illius scripturae defensorem professus est) pro firmo ac solido

ar-

argumento attulit, Graecos veteres semper adungere eo modo participium aliquod ad verbum οἶχθ) : miror equidem, homini accurate & diligenter versato in Graecia litteris, earumque, ut res ipsa loquitur, in primis intelligenti, quicquam ita perspicue falsum excidisse. neque vero nego, id eos interdum ac saepe facere: sed interdum etiam, ac non minus saepe aliter eo verbo uti, sexcentis exemplis, si opus sit, me docere paratum esse profiteor. Aliquot proferam: ne Victorii auctoritas quæram inducat.

Homerus:

Ὡς μὲν Τηλεμάχῳ ὁ μὲν οἶχθ)· εἰ δὲ οἱ ἄλλοι
 εἴω', εἰ κεν κῆ δῆρον ἀλάλοισι κηκίτητο.

Aeschylus:

Τούτῃ ἀπὸ Παρθῶν αἴας
 Οἶχθ) ἀδρήν.

Sophocles:

Ἰὺ, Ἰὺ. δῖον αἶχθ) πάλαι.

Theognis:

Ὡχθ) μὲν τίς μεγίστη θύς.

Euripides:

Μάτρη μὲν οἶχθ),
 Διδουρί τι Διὸς εἶπε δῖ-
 δουροῦ τίς κεν φίλα.

Idem:

Μερίλλαι λέγουσι ἀγαλμα; εἰς αἰθῆρ' οἶχθ).

Idem:

Ἄπ' ἐξέθρανον, εἰς πάλαι μὲν οἶχθ),
 τοχὴ δὲ βράθυ.

Idem:

Βίβλας δῖον αἶχθ)· αἶχθ) αἶχθ)
 Ἀπέλας, εἰ δὲ δυσχερέστερ' αἰσίου κλήρη.

Plato Parmenide; *αὐτὸν δὲ ἰδέσθαι εἰκασθὲν εἶχεν*). Idem Hippia
 majore; *ἡσίοιο ἄλλ' ἄριστον εἶχεν*), ἢ ἑκατέρωτε τι εἰς ἄριστον ἀλλάξ
 ἄλλ' ἄριστον. Aristophanes: *Ἄβη δὲ ἴσως ἢ πικρὰ εἶχεν*).
 Aristoteles: *Ἄμ' εἶχεν*) ἢ ἢ εἰς τὸ ἕλκεν ἐκ τῆς θύρας. Lucianus
 δὲ *ἡσίοιο ἄλλ' ἄριστον*. *Ἄριστον ἔχει ἄλλ' ἄριστον πικρὰ πικρὰ πικρὰ πικρὰ*
ἄριστον τὸ εἰς ἄριστον, ἢ εἰς ἄλλ' εἰ τὸ ἄριστον ἢ πικρὰ. Plutarchus
ἄλλ' ἄριστον ἡσίοιο ἄριστον. *Ἄριστον* δὲ ἢ *ἄριστον*, ἢ *ἄριστον* δὲ *ἄριστον*
ἡσίοιο ἄριστον δὲ ἄριστον. Sed mihi facile fuerit vel justae ma-
 gnitudinis librum ex ejusmodi exemplis conficere: nisi sic
 quoque verer, ne qui haec legent, in re satis aperta
 plus satis immoratum esse me judicent. cujus tamen rei
 in me culpa non haeret: non enim qui diligenter falsa
 convincit, sed qui indiligenter ea pro veris prodit, cul-
 pandus est.

CAPUT XX. (*)

Horatiana quaedam ex Grasco ducta.

LEGEBAMUS Tibur, aestivis mensibus, a prandio,
 dum se calor frangeret, vitandi somni causa, & *διωγμὸς*
χρόνου, Odas Horatii, easque libentissime, quae de vetere
 illius loci salubritate atque amoenitate loquebantur: ac,
 si quid veniebat in mentem, quod aut e Graecis effictum,
 aut exquisitius dictum, aut denique ab ejus poetae inter-
 pretibus praetermissum, neque tamen cognitu indignum,
 videretur, id, pro suo quisque captu, quasi symbolas
 quasdam, amice & simpliciter in medium conferebamus.
 Atque ex illis collocationibus excerpta pleraque in his li-
 bris legentur. Quale est hoc, quod cum recitata essent illa,

*Quem tu Melpomene semel
 Nascenssem placido lumine videris:*

& quae sequuntur: dixi, ea mihi videri expressa de sen-
 tentia quadam Callimachi, qui in epitaphio patris sui po-
 suit, quos Musae pueros aspexerunt, eos per totam vi-
 tam Musis amicos manere:

Musae

(*) Pro hoc capite aliud est in prima Editione, gravam ha-
 bens interpretationem Euripidis EleAr. 1216. quod Muretus, a Lam-
 bino in epistola saepius laudata p. 400. admonitus, adiecit, hoc in
 eius locum substituit.

V A R. L E C T. L I B. I V.

Μῦσαι δ' ἄρα ἴδον ἕρκου παῖδας,
 Ἄχαι βίη, καλῆς οὐκ ἀπείρου φίλων.

Venit & ex eo in mentem, quod ex vetere quodam refert Eustathius, quos non aspiciunt Musae, eis Circes pocula exitio esse. ἔς ἡ. ἀποσπῶσιν αἱ Μῦσαι, τῆτις ποτῶ δολήγατο Κίρκη. Sed & illud quasi praetereuntes notavimus, quod in eodem illo Epigrammate est,

ὁ δ' ἄρα κείνῃ κρείσσονα βασιλῆας,

consimiliter locutum videri Heratium quodam alio loco, ubi se *invidia majorem* vaticinatur fore.

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. E. CARDINALEM

ILLUSTRISSIMUM,

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Insularum fortunatarum descriptio, & situs.

PRODITUM est a veteribus poëtis, esse quasdam in Oceano insulas, ad quas post mortem deferantur eorum animi qui sancte religioseque vixerint. ibi eos inter se jucundissime ac suavissime vivere, in amoenissimo quodam prato, quod gemmea florum oculis naribusque gratissimorum varietate perpetuo distinctum picturatumque (*) sit. nunquam non illic nitere caelum, frondere arbores, pubescere herbas, ridere omnia. spirare assidue mollissimos Favonios, quorum flabellis arborum comae leniter ventilatae, placidissimo murmure auribus blandiantur. eo accedere innumerabilem vim ac copiam immortalium avicularum, quae usque & usque liquidissimos cantus tenui gutture funditantes, intimos audientium sensus incredibili voluptate permulceant. pratum ipsum perennibus rivulis varie Intersecari, quorum aquula nitidissima ad versicolore lapillos molliter fracta & allisa susurrum efficiat dulcissimum. ita, qua flosculorum ambrosios odores exhalantium suavitate, qua Zephyrorum viridantibus arborum ramis illudentium sibilo, qua volucrum concentibus, qua blan-

(*) *Picturatus*, poëticum verbum.

blando murmurantium rivulorum strepitu beatas illas mentes continenter hilarari. ergo alios ad Orphei, Amphionisve lyram choreas agere, alios psallere, alios corollas texere, alios in herba fufos, qua tellus tremulis laurorum ac myrtorum opacatur umbraculis, jucundissimos sermones conferere: humum ipsam opum suarum prodigam, sine ullo cultu, ter quotquot annis, ubertate summa, alimentorum copiam eis suggerere ac ministrare. Haec aliaque similia de insulis illis poëtae, ut dixi, fabulantur. sed de earum situ non idem ab omnibus traditur. nam cum plerique omnes, Homerum secuti, eas in Hispaniae finibus collocent: non desunt tamen qui Indiae vicinas esse dicant. in primis autem mihi visum est admirabile & absurdum, quod apud Graecum quendam Grammaticum reperi, eas in Britannia esse. talem enim quandam fabulam narrat. esse in littore ejus maris quod insulam Britanniam alluat, homines quosdam piscibus capiendis victitantes: qui Francis quidem parent, neque tamen sint vestigales. Ii nonnunquam in aedibus suis dormientes, audiunt vocem, qua inclamantur; sentiuntque, pro foribus adesse multitudinem quandam hominum summa cum hilaritate plaudentium. expergefacti autem, & domo exeuntes, neminem quidem conspiciunt: naves tantum quasdam reperiunt, non suas, quas, ex ipso strepitu, vectorum plenas esse intelligunt. subeunt igitur illas, & ex consuetudine, remigant Britanniam versus. & quo alioquin velis quidem passis, secundo vento, suis navibus pervenire brevioris quam quatuor & viginti horarum spatior solent: eo tum unica, eaque non longa, remigatione deferuntur. ibi incognitos illos vectores exponunt. cumque neminem omnino videant, sentiunt tamen ingentem concursum fieri ad littus, hominum congratulantium iis qui recentes venerunt, eosque maxima cum laetitia excipientium. audiunt etiam eos inter se humanissime consulantes: cum alius aliud proprio nomine, alius a tribu, alius ab artificio, alius etiam gentis ac cognationis nomine appellet. tum iisdem illis navibus conscensis, qua celeritate venerant, eadem revehuntur domum. Quis etiam a quodam historiae scriptore proditum est, C. Julium Caesarem eo aliquando una triremi cum centum hominibus delatum: cumque incredibili loci amoenitate captus, sedes ibi ca-

pere vellet, ab illis *aditum* incollis invitum & reluctanter ejectionem esse.

CAPUT II.

Tibulli versus illustratus.

SUPERIORE anno edidi Scholia quaedam in Tibullum; & quantum licuit per angustias temporis, perque occupationes quibus distinebar, operam dedi, ut mea industria poetam ille & emendatius legi, & minore negotio intelligi posset. multos enim locos depravatos restitui, obscuros declaravi, nonnullos etiam, qui integri putabantur, mancos ac mutilos esse indicavi: ne quem obducta foras cicatrix falleret. sed, inter cetera, cum versus illi in libro secundo ita legerentur,

*Ludite. jam Nox jungit equos: currumque sequuntur
Martis lascivo sidera fulva choro:*

admotui, non *Martis*, sed *Matris*; legendum esse. ipsam enim Noctem, matrem siderum dici. Hoc nullo tum testimonio confirmandum ratus sum: quod neminem putabam ita stolidum fore, qui non statim illius emendationis bonitatem ac veritatem perspiceret. Nunc, cum videam, reperiri quosdam usque eo *αμύνης*, ut negent, factis lepide dici posse Noctem siderum matrem: ideoque ad illam vulgatam scripturam defendendam inepta quaedam de *Martis* sidere comminiscantur: visum est testari, primum in libro vetere, qui penes me est, *Matris*, non *Martis*, legi: deinde ita etiam locutum Euripidem; ac Noctem *siderum nutricem* (*) vocasse. ita enim apud eum *Electra* loquitur:

Ως οὐκ ἄλλοις, γενεῖαν ἄστρων τροφί.

id est:

Nox auroreorum furva nutritrix siderum.

sed

(*) In Editione prima Muretus scripserat *siderum alimentum*; quod miravit de admonitione Lambini in epistola laudata p. 399.

fed & alia, quae idem confirmarent, afferre quamlibet multa possem: nisi hoc satis superque fore arbiträrer.

C A P U T I I I.

Virgilii versus, in quo Ciceronem imitatus videri potest.

MULTA sumpsisse Virgilium non a poetis modo, qui ante ipsum fuerant, verum etiam ab iis, qui soluta oratione scripserant, notum est. quare facile crediderim, versum illum e secundo Aeneidos,

Quonquam animus meminisse horret, luctuque refugit,
 e Cicerone imitatum esse. ita enim ille Oratione xiv. in Antonium scripserat: *Refugit animus, P. C. eaquo formidat dicere, quae L. Antonius in Parmensium liberis & contra jugibus effecerit.*

C A P U T I V.

Platonis in Hippia majore emendatus locus.

APUD Platonem in Hippia majore, cum sophistes ille de cuius nomine dialogo impositum nomen est, ter jam ad eum definire conatus esset; neque tamen attulisset quicquam, quod non Socrates falsum & absurdum esse docuisset: ita denique loquens inuenitur. ponam autem verba Platonis, ita ut vulgo leguntur: deinde Marfilii interpretationem subtexam: tum demum, quia ea depravata esse existimo, ostendam, quomodo corrigenda, quoque modo interpretanda videantur. Platonis igitur haec sunt:

*Ἐγὼ σοὶ ἴππῃ ζῆτον γὰρ σοὶ δευτέρῃ, τοσοῦτόν τι τὸ καλὸν ἁπορίσασθαι, ὃ μάλιστα ἀνθρώποι μάλιστα μάλιστα φανῆναι. Ἐγὼ. Πάλιν σοὶ δὲ ἰσχυρῶς, ὃ καλλίον γὰρ τοῦ ἁπορίσασθαι. ἀπερὶ δὲ. ἀπερὶ δὲ τούτου ἰσχυρῶς ἴππῃ δὲ, ἢ ἀπορίσασθαι, φανῆναι. ἴππῃ δὲ ἰσχυρῶς. λέγει δὲ αἰ τὰ ἄλλα ἀπερὶ δὲ. quae Marfilius ita interpretatur: *Hip. Dicam equidem, requirere namque mihi videris tale quiddam pulchrum respondere, quod nunquam alicui turpe videri queat. Soc. Omnino, e Hippia, recte nunc accipis. audi modò, & vide si quis contra hoc obicit. Ego vero primum mala distinctam esse personis o-**

tionem existimo: deinde, non *ἰσχυροῦ*, sed *ἰσχυρίου* lego: describam autem eam tantum partem, in qua vitium inesse arbitror. Σο. Πάντ' ἴσῃ σοῦ, ὃ ἰσχύει, ἢ κριτῶς γὰρ οὐκ ἔπιλαμβάνεται. ἰπ. Ἄκου δὲ. σοῦ γὰρ τῶτο, ἰσχύει, ἰσχύει πρὸς ἕχθ' ὃ, π' αἰτίας, φάναι ἰσχύει μὴδ' ἰσχύει ἰσχύει. Σο. λέγει δὲ ὡς πρὸς σοῦ θίσι. Jam totum locum hoc modo interpreto: *Hip. Ego dicam tibi. videris enim mihi quaerere, quomodo tale aliquid pulchrum esse respondeas, quod nullo unquam modo cuiquam turpe esse videatur. So. Plane, o Hippias, recte tu quidem nunc putas. Hip. Ausculta igitur. adverlus id enim, quod nunc afferam, si quis quod dicere possit habeat, scito me fasurum, nullius me omnino rei narum atque intelligentem esse. Hanc ego interpretationem vefiorem puto. cum autem & Platonis auctoritas tanta sit; & Maritii conversio merito ab omnibus magni fiat: non male mihi operam navare videor, cum, quae minus bene ab eo reddita putem, indico. neque vero id facio, quod de ipso parum magnifice sentiam. potius ex eo intelligi volo, cum a me iam bonorum & eruditorum interpretum numero haberi. nam ni ita esset, nunquam sane ipsum tanti facerem, quid bene aut male vertisset.*

CAPUT V.

Emendatus locus e Ciceronis agrariis.

CICERONIS in Rullum haec verba sunt, ubi eum cum Cn. Domitio comparat: *Ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodammodo dedit; hic, quod adimi nullo pacto poterat potestate, quadam ratione eripere conatur.* quae si emendate leguntur, necesse est, ibi Cicero dixerit, *potestate*, id quod alibi, *pro potestate*, aut, *per potestatem*, dicere consuevit. Sed ego quidem eam scripturam vitium in se continere arbitror: neque admodum dubito, quin ita legendum sit: *Hic, quod adimi nullo pacto poterat, potestive, quadam ratione eripere conatur.* Nondum tamen mihi contigit, quemquam veterem librum videre, qui conjecturam meam confirmaret. sed facile iam tibi potuisse librariorum, nemo, ut opinor, non videt.

C A P U T V I I.

Plautinae Stichii principium emendatum, & distinctum.

CUM multa mihi impedimento sint, ne possim Plautum a me emendatum tam cito, quam speraveram, edere; constitui interea inspergere libris meis nonnullos ejus poetae locos, eosque quomodo legendos arbitrer, exponere: ut & aliquem gustum dem conatus mei, & juxta (*) praeceptum Heliodi, *επιταρῶν ἐπὶ ἐπιταρῶν κρηθίσματος*, paulatim totum opus absolvam. neque vero me pigebit, Apellis exemplo, si quis quid monuerit, in quo peccasse videar, errorem corrigere, & quod rationi magis consentaneum videbitur, id amplecti. quin id ab eruditis & harum rerum intelligentibus hominibus in magni beneficii loco etiam atque etiam peto, ut qua tum libertate, tum moderatione alienos a me errores detegi vident, eadem ipsi meos deregant: ut sine ulla maledicentia studia harum vere ingenuarum artium adjuventur. Nunc igitur principium Stichii, quod in omnibus libris corruptissime legitur, describam ita, uti legendum alicui. in quo optima fide affirmare possum, vovulas aliquot, quas fustuli, auctoribus antiquis libris esse sublatas. in ordine ipso verborum, & in versibus distinguendis, fateor, me conjectura tantummodo esse usum. cum enim quidam homo eruditus tradidisset, versus illos esse numeris permixtis, *τεμπεταί, & ἀρτέται, ἀπρωλάγυιαι, κρηθίσματα, & βραχυκρηθίσματα*, putavi hanc confessionem potius quandam esse *ἀμαρτωλοῦ*, quam certi atque explorati iudicii professionem. itaque qui omnes scenarios esse crederem, ita distinxī:

*PANEGY. Credo ego miseram fuisse Penelopam, soror,
Ex animo, quae iam diu suo caruit viro.*

Nam nos ejus animum de nostris noscimus.

Quarum viri nunc hinc absunt: quorumce nos

Negotiis, ut aequom est, absentium

Solicitae noctes & dies, soror, sumus.

*PIA. Semper nostrum officium nos facere aequom est: neque
Id faciemus magis, quam nos pietas monet.*

Sed

(*) Inso, *formidulo*. Alteram est cadentis Latinizatione. Idem vocavit Scioppius Rhetor. Exerc. p. 17.

Sed hic mea soror es: multa dum volo
 Tecum loqui de re viri. PA. Salvarem, amabo?
 PI. Spero quidem, & volo: sed hoc crucior soror:
 Patrem tuum, meumque adeo qui unus unice
 Ego omnibus perhibetur civibus probus,
 Eum nunc improbi officio fungi viri.
 Tantas viris qui absentibus nostris facit
 Injurias immerito: nosque abducere
 Ab eis vult. hae res vitae me saturant, soror:
 Hae mihi dividiae & senio sunt. PA. ne lacruma,
 Soror: neque tuo id animo fac, tibi quod tuus
 Minatur facturum pater. spes est, eum
 Malis facturum. novi ego illum. istaec joco
 Dicit. neque ille mereat Persarum sibi
 Montes, qui esse perhibentur aurei, istud ut
 Faciat, quod tu metuis. & si faciat, tamen
 Minime irasci deoet. neque id immerito eveniet.
 Nam, tertius hic est aditus, ut nostri domo
 Viri abierunt. PI. ita ut memoras. PA. cum ipsi interea,
 Vivant, valeant, ubi sint, quid agant, ac quidve agant,
 Neque participant nos, neque redeunt. PI. an id doles,
 Soror, quia illi officium non colunt suum,
 Cum tuum facis? PA. ita pol. PI. tacasis. cave audiam
 Ego istuc posthac ex te. PA. nam quid jam? PI. quia
 Pol meo animo sapientis officium suum
 Aequomst colere, & facere. quamobrem ego te hoc, soror,
 Tametsi es major, monea, ut memineris tuum.
 Et si improbi sint illi, atque aliter nos faciant,
 Quam aequomst, tamen, ne quid malis obnoxiae
 Simus, opibus omnibu' nostrum officium nos decet
 Meminisse. PA. placet. taceo. PI. at, ut memineri, facito.
 PA. Nolo ego, soror, me credi esse inmemorem viri.
 Neque ille honores mihi quas habuit, perdidit.
 Nam pol miki grata acceptaque hujus benignitas.
 Et me quidem haec conditio nunc non poenitet.
 Neque est, cur studeam has nuptias mutarier.
 Verum postremo in patri potestate est situm.
 Faciendum id nobis, quod parentes imperant.
 PI. Scio, atque cogitando, moerore augeor.
 Nam propemodum jam ostendis suam sententiam.
 PA. Igitur quaeramus, nobis quid facto usu sit.

Quæsi autem, si qui reprehendere hæc. volent, ut prius diligenter & accurate considerent. nolim enim me ita reprehendi, ut. in refutandis temerariis reprehensionibus novus mihi capiendus sit labor. Hoc quoque Coelius, os hominis, non veritus est pro suo vendicare.

C A P U T V I I.

Adonin Dianæ ira interfectum.

DIANA (*) apud Euripidem in Hippolyto coronato, indigne ferens honestissimi adolescentis mortem, cujus culpa omnis in Venere hærebat, minatur, eam non impune laturam. nam se quoque interfecturam aliquam, qui Veneri eximie carus sit, ut ipsam pari dolore afficiat.

Εγὼ γὰρ, inquit, αἰεὶς ἄλλοις ἐξ ἡμῶν χρεῖς,
 ὅς ἐσ' ἡρώδης φίλωντος κρητὸν ἄποτῶν,
 Τίξεις ἀφύστικε πικρὴν τιμωρίστην.

quem locum declarans Scholiastes, Sunt, inquit, qui putent, obscure significari Adonin, sed nugari hoc quidem est. neque enim Dianæ sagittis, sed a Marte, interfectus est Adonis. quem igitur dicat, obscurum est. Hæc ille. Apollodorus tamen, non malus harum quidem rerum auctor, libro tertio Bibliothecæ, Adonis, inquit, ἐν πατρὶ ὄν, Ἀρτίμυδος χέλερ πλεγκτὸς ἐὸν θάνατος ὑπὸ τοῦς ἀπίθων.

C A P U T V I I I.

*Confirmatae duorum locorum Ciceronis emendationes.
 a R. Victorio factæ.*

RECTE judicavit Victorius, locum illum e secunda Ciceronis Philippica ita legi debere, ut in multis antiquis libris, & in Manutianis legitur: *Illam suas res sibi habere jusſi, ex XII. tabulis claves ademit, exegit. non; ut in aliis, Causſam addidit, exegit.* Nam & Nonius Marcellus aperte id confirmat, qui in libro De Varia significatione

(*) Hæc capite respicit et, quæ scripsit R. Victorius (Var. Lect. IV. 17.

fione sermonum, cum dixisset, *exigere idem esse quod excludere*; M. Tullius, inquit, *Philippicis lib. II. Claves ademit, forasque exegit*. Illud autem, *forasque*, an recipiendum sit, alii viderint. mihi quidem non displicet. quamvis non legitur in veteribus libris, quos ego quidem viderim. Sed & aliam conjecturam ejusdem Victorii de loco quodam e primo libro accusationis, sive ex actione secunda in Verrem (ita enim liber ille citandus est; non ut a Victorio; qui, accommodans, credo; se ad consuetudinem vulgi, septem facit actiones in Verrem, cum sint tantum duae) eam igitur conjecturam non inane fuisse, idem Grammaticus ostendit. Cum enim vulgo ita legatur, *Quod ubi est Philodamo nuntiatum, tametsi non erat ignarus*, &c. Victorius admonet legendum, *tametsi erat ignarus*. apud Nonium autem paulo aliter legitur, sed eadem plane sententia; nempe hoc modo: *Tametsi erat ignarus*. Has igitur doctissimi hominis conjecturas veteris Grammatici auctoritate confirmare, operae pretium duxi.

CAPUT IX.

Emendati loci aliquot e Mostellaria Plauti.

APUD Plautum in prima Mostellaria lepidissimum colloquium est duorum servorum, Grumionis rustici, qui, absente sene, herilem filium corrumpi, remque familiarem dissipari doleret: & Tranionis, nequam hominis, qui hero adolescentiori esset voluptatum ac libidinum administrator. sed ea tota pars & in omnibus libris corrupte legitur, & in his, quos Joachimus emendavit, corruptissime. Nunc igitur libet locos aliquot emendare: cetera alias, cum videbitur. ubi ergo Grumio ita minitans dicit:

Augebis ruri numerum, genus ferratile:

legendum est:

Augebis ruri numero genus ferratile.

genus enim ferratile vocat servos, qui ruri in compedi-
bus agerent; atque id *genus numero*, id est, brevi, nempe
cum

eum redierit senex, a Traponione actutum iri ait. Aliquot versibus post, ubi ita loquitur Tranio:

Quid tibi, malum, mea, ut quid ego agam, curatio est?

legi debet:

Quid tibi, malum, me, aut quid ego agam, curatio est?

ita enim dictum est, ut illud, *quid tibi hanc curatio est?* ille autem versus,

Meum bonum me, te tuum maneat malum

à Traponione dicitur, hoc sensu: Non recuso, quo minus ego nunc duriter vivam, tu laute, & opipare: dum me quidem maneat bonum meum, te vero maneat malum tuum, cum venerit senex. Unum etiam mendum tollam: cetera in aliud tempus rejiciam. In libris Joachimi ita leguntur hi versus:

Quid est? quid tu me nunc obtuere surcifer?

GR. Pol tibi istuc credo nomen actutum fore.

TR. Dum intereas, sic fit istud actutum sino.

postremus autem eorum ita legendus est:

Dum interea sic, fit istud actutum: sino.

est enim haec oratio hominis praesentia tantum spectantis, futura negligentis. Dum, inquit, interea sic fit, ut nunc est, quid actutum futurum sit, non laboro.

C A P U T X.

Ciceronis locus conversus e Chryssippo.

Q U O D apud Ciceronem libro secundo De Natura deorum, de societate, quam parandi cibi gratia inest pinna cum parva squilla, e Chryssippo sumptum esse arbitror: eo magis, quod ibi Balbum de Stoicorum sententia disputantem facit: ut credibile sit, magnam partem illius disputatio-

rationis non aliunde potius, quam e Stoicorum libris esse haustam. Sunt autem Ciceronis verba haec: *Pinna vero (sic enim Graece dicitur) duabus grandibus patula conchis, cum parva squilla quasi foetetatem contrahit comparandi cibi. Itaque cum pisciculi parvi in concham hiantem innataverint, tum admonita a squilla pinna morsu, comprimit conchas. sic dissimilibus bestiolis communiter cibibus quaeritur.* In quo admirandum est, congressum aliquo inter se, an jam inde ab ortu natura congregatae sint. Neque non eam conjecturam adjuvat, quod hanc ipsam societatem exponi facit a Catone, libro tertio De Finibus: ubi etiam Stoicorum placita defendebat: ut plane videatur hoc Stoicum quiddam esse. Chrysippus autem libro quinto *καὶ καλὴ ἡ ἰστορία* ita scripserat: *Ἡ πinna ἢ ἡ πιννοθήνη ἑσπέρῃ ἀναλαίῃ, κατ' ἴσταν ἢ ἀναμύροντα συναίθουσι. ἢ μὴ οὐκ ἔστιν ἄλλο ἕτερον ἢ πιννοθήνη ἀναμύροντα. ἢ ἡ πinna διακρίσασα τὸ ὄργανον ἑσπέρῃ, τὰ ἑσπέρῃ ἰσπέρῃ. ἢ ἡ πιννοθήνη ἀναμύροντα, ἕταν ἰσπέρῃ τι, ἕταν αὐτῶν ἑσπέρῃ συναίθουσι. ἢ ἡ ἀναμύροντα ἑσπέρῃ, ἕταν τὸ ἀναμύροντα, ἕταν πιννοθήνη καὶ ἡ ἀναμύροντα πιννοθήνη αὐτῶν, ἢ ἡ ἀναμύροντα πιννοθήνη καὶ ἡ ἀναμύροντα πιννοθήνη. neque tantum eo in loco, sed & multis aliis eandem historiam repetierat: ut ostendit Plutarchus in Commentario quo quaerit, Terrestriane, an in aquis degentia animalia prudentiora sint, his verbis: *ἢ ἡ πinna ἢ ἡ πinna ἑσπέρῃ ἀναμύροντα πιννοθήνη, καὶ ἡ πinna ἢ ἡ πinna ἑσπέρῃ ἀναμύροντα πιννοθήνη.* Plinius quoque postea & Oppianus libro secundo idem prodiderunt.*

CAPUT XI.

*Explicatus & emendatus locus e secundo Epistola.
tum ad Atticum.*

CICERO in quadam Epistola libri secundi ad Atticum, cum scripisset, se cupere Alexandriam & reliquam Aegyptum visere, rogat eum postea, ut ad se scribat, quoniam Nepos proficiscitur, cuiam auguratus deferatur: *Quo quidem, inquit, uno ego ab istis capi possum.* addit deinde: *Videte civitatem meam. sed quid ego haec, quas cupio deponere, & toto animo, atque omni cura φιλοσοφῶν? sic, inquam, in animo. sic vellem ab initio.* Haec igitur verba, *Videte civitatem meam, quem sen-*
sum

sum habeant, alius viderit. Manutius ait, esse hemistichium ex veteri poeta in miserabilem civitatis aspectum, ego locum corruptum esse opinor, & ita legendum, *Vide levitatem meam* plane enim levitatem quandam & inconstantiam consiliorum suorum tota illa Epistola indicat Cicero. fieri autem potest, ut ex, *vide is*, factum sit, *videte*. deinde illud, *vitatem*, quod nihil significaret, transierit in *civitatem*.

C A P U T X I I

Virgilii versus ex Aeschilo imitati.

PRÆCIPERE ac praesumere oportere sapientem omnia, quae homini acerba & gravia accidere possunt: talique praemeditatione leviora illa, & perpesu faciliora effici, disputatum est copiose a Cicetone, libro quarto Tusculanarum, allatique versus Euripidis e Théséo, & Terentii e Phormione, quibus id confirmaretur. Virgilius autem Aeneae suo, quem omnis virtutis exemplar esse voluit, ut ceteras laudes, ita hanc quoque tribuit; cum eum his verbis de se utentem fecit:

— non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies, inopinave surgit.
Omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi.

qui quidem videri non immerito possit hoc ex Aeschilo fumpsisse, apud quem Prometheus ita loquitur:

Καίτοι τί φημι; πάντα προέβλεψα μόνον
Συζήσας τῷ μέλλοντι. ἔτι μοι ποταίνω
Πᾶσι ἔδωκεν ἔτι.

id est:

Quantquam quid ajo? cuncta praetovi optime
Futura. nec ventura calamitas mihi
Inoptna quisquam est.

CAPUT XIII.

Ennii hemistichium ex Euripide.

CICERO libro secundo De Finibus adversus Epicu-
reos disputans, qui summam voluptatem detractio-
nis doloris terminabant, *Hoc, inquit, dixerit potius En-
nius:*

— *nimum boni est, cui nil mali est.*

*nos beatam vitam non depulsiōne mali, sed adeptiōne boni
judicemus. quanquam autem non exprimit, ubi id Ennius
dixerit: facile tamen crediderim, esse hoc hemistichium
ex Hecuba; idque Hecubam ipsam pronunciasse. apud
Euripidem certe infelix anus exemplo suo docet, inania
esse bona illa, quae plerumque in animis hominum super-
biam pariant. eum itaque felicissimum habendum, cui
nihil eo die obtingat mali. versus hi sunt:*

— *καὶ τὸ ἀβίαστον,
ὄτις ἔστ' ἄρα τοῦτο μὲν ἄριστον.*

CAPUT XIV.

*Falsum argumentum allatum esse ab A. Gellio ad asten-
dendum, inter Platonem & Xenophontem aliquā
simultatis intercessisse.*

A. GELLIUS lib. XIV. Noctium Atticarum, aliquot
argumenta collegit, quibus doceret, inter Platonem &
Xenophontem nescio quid occultae simultatis intercessisse.
multo plura autem, & multo accuratius exposita apud
Athenaeum lib. undecimo leguntur: sed eorum, quae po-
suit Gellius, primum falsum esse, comperi. ait enim,
*neque a Platone Xenophontis, neque contra a Xenophonte
Platonis ullam unquam factam esse mentionem: cum tamen
uterque complurimum Socratis sectatorum meminert.* Ego
autem, ecquid Plato Xenophontem usquam nominaverit,
non sane pronunciare ausim. apud Xenophontem quidem
libro tertio *ἀπομνημονεύσεων*, Platonem nominari video.
Narrat enim Xenophon, Glauconem Aristonis filium,
qui ad populum verba facere, & remp. gerere cuperet,
cum

cum annos viginti nondum haberet, saepe ob id delusum, & detractum e suggesto: neque tamen amicorum ac domesticorum precibus a tam temerario incepto eum revocare cupientium obtemperantem, delitisse tandem Socratis auctoritate adductum. Socratem autem eiasmque fuisse ait propter Charmidem Glauconis filium, & propter Platonem. Γλαυκῶνα δὲ, inquit, ἔλεγον, ὅτι ἐπιχθίον δαίμονα τοῦ ἐπιθεῶντος ἀποφασίζοντες ἔπεισαν, εἰδὶν εἰσθῆναι ἐν γαστρὶ, ὅπως αἴθου οὐρανὸν ἢ φῶσιν, εἶδεν ἰδύσασθαι πάντα, ἰλιχμοῖσι τε καὶ ἔσπεροισι, ἢ πτωχολογοῖν ἴσται. Σωκράτης δὲ ἄνους οἱ αὐτῆς διὰ τοῦ Κραχιδίου ἔλεγον, ἢ διὰ Πλάτωνος, ἢ ἄλλοι ἴσται. Hoc cum primum scripsi, non memineram, idem a Laërtio in Platonis vita notatum esse.

C A P U T X V.

Secundam fortunam difficile ferri, multorum graviter scriptorum testimonio confirmatum.

GRAVEM admodum sententiam Gobryae Xenophoni dedit: quamque quotidianam experientia veram esse declarat. Difficilius videlicet reperiri qui secundam, quam quae adversam fortunam bene ferant. Secundis etiam rebus insolentescunt (*) plerique homines, & efferuntur: adversis omnes ad temperantiam moderationemque revocantur. id quod ille expressit his verbis: *δουὸ δὲ μῖσι, ἃ κέρει, χαλεπότερον εἶναι δεῖν αἰδέσθαι τὰ κατὰ κράτος φέρονται, ἢ τὰ ἀνὰ τὰ μὲν ἃ ἔβου τῶν καλοῦς, καὶ ἢ ἐπιφροσύνῃ τῶν πᾶσι ἐπιπέδῳ.* M. autem Cato ille censorius, etsi a Xenophonte, ut opinor, non hauserat, ut qui a Graecis litteris abhorreret: prope tamen idem dixerat in Oratione pro Rhodiensibus. ex ea enim citantur haec: *Adversae res se domant, & docent, quid opus sit factis: secundae res laetitia transvorsum trudere solent, a recte consulendo atque intelligendo.* Itaque non sine causa dictum est ab Horatio:

*Bene ferre magnam,
Disce fortunam.*

(*) V. de Lamberti epistolam 1. c. p. 490.

&

*Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem: non secus in bonis
Ab insolenti temperatam*

Laetitia.

&

*Rebus angustiis animosus atque
Fortis appare. sapienter idem
Contrahens vento nimium secunda
Turgida vela.*

aliaque multa eodem pertinentia. Non paucos enim fortuna, quos adversa non moverat, propitia perculit: multisque contingere videmus id quod Tantalò consigisse ait Pindarus: quem ait nequisse concoquere felicitatem suam.

οὐδὲ γὰρ τὸ ἀδελφὸν θανάτῳ Ὀλύμπου σκοπεῖ τιμωρῶν, ἢ Τάνταλον
ἔειπεν. αἰεὶ δὲ καταπίψας μέγαν ἄλκυον ἢ ἰδωμένῳ.

CAPUT XVI.

*Ebrii nomen ad alia quaedam a vino eleganter
trahatum.*

INFATUATUM prosperis rerum successibus Cleopatrae animum eleganter admodum ac significanter expressit Horatius, cum eam *dulci fortuna ebriam* fuisse dixit. Pari autem elegantia olim Euripides, cum induceret Electram conquerentem de contumeliis quas patri suo mortuo imponeret Aegisthus, fecit ipsam dicentem, ea omnia illum Clytaemnestra ebrium facere. Ita enim loquitur:

Μίση δὲ βραχέως τὸ ἴμαρ κρατὸς πόσις
Ὁ κλαυδί, αἰς λυγροῦ, ἐπιμένει τῶνδ',
Πίστευε τι λάβω μὲντοι λάβω κρατὸς.

Sed & Flavius Philostratus in Herodis vita simili modo dixit homines divitiis ebrios. ita enim scribit: οὐδὲ γὰρ πλείων μὲνόντες, ὅσον τοῖς ἀφράτοις ἐπαναλῶν. & alicubi Lucretius homines *ebrios curis*. quam ad formam nos quoque haud ita pridem in Ode quadam ad Anastasium Jusbertum Melchioris F. adolescentem eleganti ingenio, moribusque optimis praeditum, ita cecinimus:

— non

— non didicit modum
 Servare, nec se legibus alligat,
 Sed semper impermissa querit
 Immodico ebria mens amore.

C A P U T X V I I.

*Horatiana quaedam genera loquendi e Graeco
 expressa.*

CUM multa & in his libris & in aliis loquendi genera notaverim, quas Horatius a Graecis poetis mutuatus est, videor mihi convenienter instituto meo consuecendi nique facturus, si plura etiam notare perrexero. nam de me ipso conjecturam faciens, hanc curiositatem meam iis qui colunt haec studia, non injucundam fore ducō: & utile puto esse iis, qui pangendis versibus laudem aliquam sibi parare in animo habent, pernoscere, quomodo veteres Latini poetae Graecos loquendi modos in Latium invexerint: ut ipsi quoque, illorum exemplo, in eodem illo peregrinitatis aeuo elaborent. Ergo quod Nereus Paridi praedicens ea mala quae ob raptam Helenam consecutura erant, quasi jam in ro praefanti versaretur, ita loquitur:

— ecce furit te reperire atrox
 Tydides melior patre:

Id quisquis legit, sciat, opinor, quiddam transmarinum, neque in Romanorum consuetudine positum. Nam, *furis reperire*, vehemens quidem, & illustre, & evidentiae plenum loquendi genus est; sed Latinis non usitatum. est autem Euspidis, apud quos in Phoenisio, is qui errat, quemadmodum mutuis se ictibus Eteocles & Polynices interfecerint, ita eos mox pugnaturos describit:

Ἐρως ἢ ἀπορως, ἄρως ἢ ἀπορως,
 Μαγυλὴν ἢ ἀμαγυλὴν ἴσως ἴσως.

Id est:

*Steterunt coruscī, vultu eodem quo prius,
 Hastam ferentes mittere alter in alterum.*

Et a

Beque

Orontopagas, tribunus apilicatus, censuit significari, eos: omnium rerum deditionem esse facturos: donorum: hoc aurem innuere. (*) aquarum, agris, armorum, regionis: harum rerum symbola esse, Iram, avem, sagittam, aratrum. At Xiphodres longe alio modo interpretatus, Nos vero, inquit, quantum haec symbola ostendunt, nisi aut terram subeamus, ut muros: aut aquam, ut raras: aut evolemas, ut aves: non effugiemus ipsorum tela. neque enim terrae, quam ipsi erant, domini sumus. Hoc Pherecydem Syrium narrare, ait Clemens Alexandrinus Herodotus autem in Melpomene hanc ipsam historiam aliter narrat.

C A P U T X I X.

*Locus Virgilii aliter, quam a Servio & Macro-
bio, expositus.*

EXCESSERE omnes, adytis, arisque recessis,
Di, quibus imperium hoc steterat.

Hos versus, qui ab Aenea in secundo Aeneidos proferuntur, Servius, & post eum Macrobius referendos consueverunt ad veterem quandam Romanorum consuetudinem, quae tum obsiderent urbem hostium, eamque jam capi posse considerent, certoamine evocarent tutelares illos deos: quos aut aliter urbem capi posse non crederent: aut, etiam si posset, nefas existimarent, deos habere captivos. Ego autem, cum iis qui hanc opinionem sequuntur, non sane contenderim: nam & ratione satis probabili nititur, & a bonis auctoribus profecta, neque non tamen hanc verisimilem & simpliciterem puto: ea nota, quae captus est Troja, visos esse deos Aeneae, exoptesque templis, & simulacris sua apportantes. Solitas certe ad iduis deserti eas civitates, quae mox in hostium potestatem venturae essent, aut: saltem eam fuisse veterum opinio nem, ostendit Aeschylus, apud quem Eteobolus affectus superstitione mulierum, quae vagantes per templa, in tantis civitatis periculo, implebant omnia clamoribus, jubet, eas id modo optare ac precari, ut turris cives ab armis

(*) *Immo, pro signatio, barbarum est.*

hostium protegat. quem cum illas interrogassent, unde?) nam id, nisi a diis, futurum putaret: respondens ille, quasique illudens, ait vulgo dici solitum, excedere deos, cum urbs aliqua capitur. Versus hi sunt e fabula, quae inscribitur *ἰντὰ ἰντὶ Θέσπιδι*.

Σκ. Πύργου εὐχόμενος ἐκχρόνι νεκρῶν ἄφρο.

Χο. Οὐκ ἔστιν ἔτι οὐδὲν ἐπὶ θεῶν, Στ. ἔτι δὲ θεῶν

Τῆς τ' αἰθέρος πύργου κατασκευάζει;

quem in locum Scholiastes ait, id contigisse Trojanis. *Διχτὸν δ*, inquit, *ὅτι ὅταν ἡμιχθὶ περὶ τῶν εἰς Τροίαν, ἐκείνην οἱ θεοὶ τοῖς Τροσίν ἀπελάσαντο ἐπὶ τ' ἑαυτῶν τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν* Acneae autem (*), propter singularem ipsius pietatem, eos potius, quam quicum alii, apparuisse, creditur est. Sic & Tyriorum multis, cum Tyrum Alexander Philippi filius obsideret, visus est in somnis Apollo dicere, se ad Alexandrum abire: non enim sibi placere quae in civitate fierent. neque ita multo post capta est Tyrus.

CAPUT XX.

Illustratus Platonis locus ex Alcibiade primo.

URBANO & eleganti artificio usus est Socrates ad reprimendum Alcibiadis fastum, in eo dialogo qui inscribitur Alcibiades primus, nam cum sibi persuaderet adolescens ille, (quod ejus aetatis esse ingenium solet) abunde jam instructum esse se iis omnibus rebus, quae ad administrandam remp. pertinerent, blande aggressus hominem Socrates, paulatim interrogando eoperduxit, ut ex ipsius responsionibus aperte efficeretur, eum nullam esse adhuc justae & injustae scientiam consecutum. cumque aegre ferret quodammodo Alcibiades, & indignaretur, quod inscientiam sibi exprobrari putaret: purgat se Socrates, affirmatque, se nihil proflus tale in eum dicere: ipsum esse Alcibiadem qui de se fateretur. Ita autem loquitur: *Τὸν αὐτὸν εὐχόμενος ἐπὶ τῶν εἰς Τροίαν, ἐκείνην οἱ θεοὶ τοῖς Τροσίν ἀπελάσαντο ἐπὶ τ' ἑαυτῶν τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν*

(*) Huius loci constructionem reprehendit Casaubinus epistola laudat. B. 199

ἢ ἀπὸ μάλιστα. Uſu venit, inquit, nobis, o Alcibiade, id quod ait Euripides. periculum eſt, ne tu ex te ipſo haec, non ex me, audias: neque ego ſum hujus ſermonis auſtor, ſed tu. me autem fruſtra ineuſas. Quae verba, ſi quis forte avet ſcire, quem ad locum Euripidis referantur: legat Hippolytum coronatum. ibi enim hoſ verſus reperiet:

Tg. Τί φης; ἴσῃς, εἰ τίς τις, ἀδρόμων τίς;
 Θuy. Ὅρις καὶ ἔτ' εἰδ' ἰ τ' Ἀμαζόνων.
 Tg. Ἰππόλυτος ἀνδρῆς; Θuy. εὖ τίς, ἐκ ἡμῶν κλίους.

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. E. CARDINALEM.

ILLUSTRASSIMUM ET
VARIARUM LECTIIONUM

LIBER SEXTUS.

CAPIT. I.

De prænotionibus, quibus scientiarum omnium principia debentur, explicatum & correctum principium posteriorum Analyticarum Aristotelis.

ORUM quae ab hominibus aut discuntur, aut docentur, nonnulla ejusmodi sunt, ut plane nullam mentis agitationem requirentia, sensu prope nitantur uno: alia, in quibus motus quasi quidam mentis necessarius est, progredientis ex uno in aliud, viamque sibi paulatim ex aliis ad alia munientis, etenim ubi quis, exempli causa, saltare discit, nullo ad eam rem mentis motu indiget: tantum opus est, ut quod magistrum facientem viderit, id ipse quoque imitari studeat, & ea quae videt, in memoria infigere: ut, cum volet postea, etiam sine doctoris opera, eodem modo, atque ordine corpus movere possit, iis autem in rebus nullum omnino mentis esse munus, vel ex eo intelligi potest, quod talia etiam bestiae discunt: quodque in hominum genere non minus saepe tardo & hebeti quam celeri & acuto praestitis ingenio, talium artium praestantiam contingere videmus, ac cum illa philosophiae, ut ita dixerim, progymnasmata discimus, quae, propter perfectiorem, commune disciplinarum nomen effecerunt suum;

multoque magis, cum ad illam ipsam honorum omnium parentem philosophiam accedimus; ibi vero cernitur & exercetur illa vis, quam Graeci, quorum fuit & doctrina major, & verborum copia uberior, *διειρη*, vulgares sapientiae magistri, non usitato veteribus, magis quam ad rem exprimendam non apto vocabulo, *discursum* nominarunt. Quod utinam venisset in mentem praeis illis, Latini sermonis auctoribus, aut hoc ipso uti, aut aliud nobis quo uteremur tradere; simulque alia quam plurima procudere, quorum ope philosophia Latinis litteris explicari, commode posset. praetiterat, aliquid diligentiae, sine furo, & sine pompa, conferre ad eam rem, quam studiosos illos non modo ante victoriam, sed prope ante pugnam pacanas canere; & tam saepe gloriari, ac claudere, victam a se etiam verborum copia Graeciam: cuius ipsa lautam illam ac copiosam supellectilem non modo adaequare, sed ne contemplari quidem satis atque inspicere potuissent. sed profecto ita est, ut dicam; nulli unquam, qui res ignorarent, non sine, quibus eas exprimerent, quaesierunt. beati autem illi, & opulenti, & omnium gentium victores Romani in petendis honoribus, & in praenandi civibus, & in exteris nationibus verbo componendis, re compilandis occupati, philosophandi curam servis aut libertis suis, & Graeculis esurientibus relinquebant, ipsi, quod ab avaritia, quod ab ambitione, quod a voluptatibus reliquum erat temporis, ejus si partem aliquam aut ad audicandam Graecum quempiam philosophum, aut ad aliquem de philosophia libellum vel legendum, vel scribendum conculiscent, jam se ad eruditionis culmen pervenisse, jam victam a se & profligatam jacere Graeciam somniabant. sed nos, eis omisissis, pergamus id exequi, de quo dicere institueramus. Est igitur quaedam *διδασκαλία* in *ἡ μὲν δὲ διδασκαλία*; quaedam in qua *οὐδὲ διδασκαλία* nullum munus, nullum officium est. ad hanc nullius rei necessaria est praenotio: illa perfici, nisi antecepta aliqua & antegressa notione, non potest. e perceptis enim quibusdam & cognitis rebus moveatur. *διδασκαλία*, necesse est: & ex iis ad alia quae nondum etiam cognita sunt, feratur. atque id causa est, cur summus magister, Aristoteles, principio libri tertii Analyticorum scripserit, omnem *διδασκαλία*, & omnem *μὲν δὲ διδασκαλία*, quae quidem sit *διδασκαλία*, effici & existare ex anticipata notio-

no. Atque id in Geometria, ceterisque mathematicis facillime perspicitur: etenim quem, quaeque, ordinem tenent, qui eas docent? num acceptum auditorem confestim deducunt ad ea, in quibus vi & facultate *ἡ διανοία* opus est? minime vero: sed primam tradunt finitiones, postulata, communes sententias: quae omnia sine ullo, ut ita dicam, discursu mens apprehendit. tum demum veniunt ad theoremata, & ad problemata; in quibus jam *ἡ διανοία ἐπιπέτω*: quod facere nunquam posset, nisi eae, quas diximus, notiones antecessissent. Semper enim (dicam Graece, quo dicam melius) *ἡ ἐπιπέτω διανοία ἐπιπέτω ἔστω, ἢ ἀλλοίωται ἀπορροῦν*. Neque non idem in ceteris artibus fieri videmus. etiamque tum qui syllogismo, tum qui inductione ad aliquid probandum utuntur, eandem viam tenent. illi enim sumunt *ἢ ἡσθη*, tanquam notam & exploratam his quibuscum verba faciunt: hi e singulis rebus, quae notae sint ei quocum disputant, probant *ἢ ἡσθη*: eandemque apud rhetoras exemplorum & enthymematum ratio est. Duo sunt autem genera praenotionum. nam & quae sit cuiusque vocabuli vis, praecognitum esse oportet, antequam accedas ad ullam *διδακτικὴν διανοήσασθαι*, & quae ponuntur in disputando, ut ea esse praecognoscatur, necesse est. duae igitur praenotiones: *ἢ ἡσθη* & *ἀλλοίωται*, *ἢ ἢ ἢ ἢ*: quarum aliis in rebus altera tantum necessaria est, in aliis utraque. Jam poterat ex iis, quae dicta sunt, dubitatio quaedam exoriri. Si enim discere est cognitionem alicujus rei assequi, quomodo fieri potest, ut e praecedenti cognitione fiat *μάθησις*? quid autem opus est doceri, id, quod jam antea praenoveris? ad hanc dubitationem eximendam, ait Aristoteles, *Ἐστὶ δὲ γνωρίζου, τὰ μὴ ἀσθητοῦ γνωρίζου, ἢ δὲ ἢ ἢ ἢ ἢ ἀπορροῦν τῆν γνῶσιν*. id est: Fieri autem potest, ut aliquis *γνωρίζου* id, quod partim prius *γνωρίζου*, partim ejus eo ipso tempore *ἀπορροῦν* τῆν γνῶσιν. Scio autem, haec verba longe aliter ab omnibus interpretibus accipi. quorum si sententiam probarem, causa non erat, cur his de rebus verbum facerem. Nunc, recte, an minus, alii viderint: certe quidem ab eis toto, ut dicitur, caelo dissentio. *τὰ μὴ ἢ ἢ δὲ ἢ*, (*) accipio, ut in illo e libro primo De Arte dicendi: *τὰ μὴ, ἢ ἀπορροῦν, ἢ δὲ ἢ, ἢ ἀλλοίωται, ἢ δὲ ἢ ἢ ἢ ἀπορροῦν*.

Ac

(*) Vetus Lambini epistolam l. c. p. 399.

Ac quamvis posteriore loco vulgo legitur, η ζ , tamen in quibusdam vetustis libris, eam, quam ipsi afferimus, scripturam fuisse, vel de Philopono cognosci potest. neque non libentius, pro $\gamma\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\alpha$, legerem, $\gamma\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\alpha$, sed tamen nihil refert. Non est igitur absurdum, etiam si quis dicatur discere id, quod antea quodammodo sciebat, sed si diceretur eodem modo discere quo antea scieverat: id demum absurdum esset. quod Aristoteles ipse his verbis exprimit: $\Delta\epsilon\omega\sigma\tau\iota$ δ , $\delta\epsilon$ $\epsilon\iota$ δ $\epsilon\delta\iota$ $\sigma\tau\alpha\varsigma$ $\mu\alpha\theta\eta\tau\iota\varsigma$, $\epsilon\iota\alpha$ $\epsilon\iota$ $\epsilon\delta\iota$. $\epsilon\iota\omega$ η $\mu\alpha\theta\eta\tau\iota\varsigma$, $\kappa\alpha\iota$ $\delta\epsilon$. ita enim legenda illa sunt, non, ut vulgo leguntur, idque etiam de illa rudi & inculca, sed fidei veteri translatione cognoscitur. Etenim fieri potest, ut quis univcrse sciat, omnia frigida habere vim ad inducendum somnum, qui tamen papaver aut lactucam ejus generis esse nesciat. Is cum de cornu alterutro idem $\gamma\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\iota$, discit id, quod quodammodo antea scieverat. quod enim de toto genere scitur, etiam de qualibet parte scitur: sed tamen ita distincte ac definite nescieverat. Ergo $\kappa\alpha\iota$ $\mu\epsilon\lambda$ $\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\iota$ $\delta\gamma\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\iota$, $\kappa\alpha\iota$ η ζ $\epsilon\mu\alpha$ $\lambda\alpha\mu\beta\alpha\iota$ $\tau\eta$ $\gamma\omega\delta\iota\omega$. Sic quoque qui didicit finitiones, postulata, communes sententias, a quibus exorditur Euclides: is cum postea discit, Super proposita linea recta triangulum aequilaterum constitui posse; discit id, quod quodammodo praescieverat: nam ex illis hoc efficitur. & qui novit principia, novit quodammodo conclusionem. non tamen discit, η ζ $\epsilon\iota$ $\delta\gamma\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\iota$, sed distinctius & enucleatius. Non autem in omnibus quae discuntur, $\delta\iota\alpha$ $\tau\omega$ $\mu\iota\omega$ $\tau\omega$ $\epsilon\chi\alpha\tau\omega$ $\gamma\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\iota$: imo vero sunt quaedam, quae $\alpha\pi\alpha\tau\iota$ cognoscuntur: ut principia, & ea quae sub sensum cadunt. Mentis enim & sensus $\alpha\mu\epsilon\tau\epsilon$ cognitio est. Aristoteles eo loco ponit tantum exemplum δ $\nu\epsilon\kappa\epsilon$ $\mu\alpha\theta$ $\iota\sigma\tau\alpha$: sed de principis idem alibi docet. Cum autem vulgo legatur, $\epsilon\iota\omega$ $\epsilon\iota\omega$ η $\mu\epsilon\lambda$ $\iota\sigma\tau\iota$ $\tau\omega\chi\alpha\iota\sigma\tau\iota$ $\delta\gamma\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\iota$, non $\epsilon\iota\omega$ legendum est, sed $\epsilon\iota\omega$, ut $\epsilon\iota$ veteris interpret legit. in quo falsi sunt ii qui se disertos, quam intelligentes, haberi maluerunt. His autem de rebus disputaverat etiam Aristoteles eo libro qui proxime antecesserat, $\epsilon\iota$ $\tau\omega$ $\epsilon\mu\epsilon\iota$ $\tau\omega$ $\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\iota$ $\delta\gamma\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\iota$. Haec judicari cupio ab hominibus & Graecae linguae intelligentibus, & re, non verbo, philosophis. $\alpha\gamma\gamma\alpha\mu\alpha$ $\kappa\alpha\iota$ $\delta\gamma\mu\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\iota$ $\kappa\omega\mu\omega\delta\iota$ $\alpha\epsilon\kappa\epsilon\tau\upsilon\tau\iota$ $\sigma\tau\alpha\iota$, $\epsilon\iota$ $\sigma\tau\alpha\iota$ $\iota\sigma\tau\alpha\iota$.

tandi sunt, inquit, nobis sapientiores medici: qui phar-
 maca ea, quae amariora sunt, circumlito prius melle po-
 culo, bibenda praebent. *quoniam ipsi res amarissimas & hinc,
 in ni melleos & quosdam, quibus res adhaerent mercurio,
 non adhaerent.*

C A P U T I V.

Ut multas alias diphthongas, quae nunc usurpatae
 fuerunt, ita *oi* pro *oe*, apud veteres fuis-
 se. emendatus Plantae locus.

MULTIS usus diphthongis veteres, praeter eas, quibus
 hodie utimur, constat. nam & *Folias* dicebant pro
Furis; & *Paitas* ac *Aimilios* pro *Pactis* & *Aemiliis*;
 & de *Sabineis* triumphasse *Tarquinnium*, de *Etruscis* *Ser-*
Tullium, in veteribus monumentis legimus. Quin etiam
 ut *ni* pro *oe*, sic *oi* pro *oe* interdum scribere, ut *optior*,
 solebant. itaque apud *Plautum* in *Menaechmis* *proitium*,
 & *proitto*, in veteribus libris scriptam animadverti, pro
 eo, quod nunc *proitium*, & *proitio* scriberemus. Ver-
 sus hi sunt, quibus *Eroci* meretricis cum parasito *Peni-*
culo, & cum *Menaechmorum* fratrum altero colloquium
 quoddam continetur.

ER. *Anime mi Menaechmo salve. P. R.* quid ego? *ER.*
extra numerum es. nihil.

P. R. *Istud idem alibi a scriptivis fieri ad legionem solvi.*

M. R. *Ego istic mihi hodie apparere iussi apud te proitium.*
Hodie ut fiet. in eo uterque proitio posabimus.

doe qui non intellexerant, priore loco disceserunt a ve-
 tere scriptura, & fecerunt, *proitium*: posteriore autem,
 eam vocem disceserunt in duas, & scripserunt, *pro*
itio. quod qui ad *Trojanas* pugnas retulerunt, etiam cum
 plurimum tribuo, adduci tamen, ut ipsis assentiar, hoc
 quidem in parte non possum.

CAPO V.

Dominos, nisi cupiditatibus suis imperent, ne servis quidem suis imperare possent.

QUIBUS in domibus aut paterfamilias, aut materfamilias nequiter libidinosèque vivat, in eis servos non esse servos, neque communi conditione servitutis uti, sed liberius, licentius, dissolutius vivere, & quotidiana docet experientia, & M. Tullius in Coeliana defensione gravissime ac sapientissime dixit. servi enim, ut alicubi falsissimus, urbanissimusque scriptor posuit Lucianus, omnium conscientium sunt, quare a dominis aut pulchre aut turpiter fiunt. quocirca qui ea designant flagitia, quae latece atque occultari expedit, illi tantum abest ut metuatur a servis, ipsimet metuunt servos: utpote quos necessario habeant assiduos suorum facinorum (*) testes. Hoc igitur argumento usus est Cicero, ut doceret, verisimile non esse, M. Coelium cum Clodiae servis consilium de veneno ei praebeundo communicasse. Lyfias (†) quoque in Oratione, quam scripsit ei qui sacrum oleum incidisse arguebatur, hoc ipso eum argumento utentem fecit: nunc quam ausurum fuisse se id facinus committere, cum esset conscientios ejus servos adhibere oporteret, & ipse, eo perpetrato, non servos eos postea, sed dominos habiturus esset: neque illo modo ausurus in eos animadvertere, quicquid illi tandem fecissent. *ὡς δὲ, inquit, εἰς αὐτὸν ἀποβύθη τὸ ἀφρόνιστον ἐπιάντων, οὐ τὰς ἐπινοίας διακρίσαντας, μόνον δὲ αὐτὸν ἀμαθῶς ἔχον, ἀλλὰ δυνάμει τὸ λοιπὸν βίαι, πῶς οὖν ἔργον οὐκ ἔδειξεν, ἀλλὰ εἰς τὴν πρὸς πόρον αὐτὸν ἐπὶ κερματιστῶν, αὐτὸν δὲ οὐκ ἔτι βίαι, διὰ μὲν τῆς αὐτῶν λαμβάνου. εἰ δὲ αὐτὸν οὐκ ἔδειξεν, ὅτι τὰς ἀκούσις ἐστὶν: ἐπὶ πρῶτον αὐτῶν, καὶ αὐτῶν μετὰ τὸν ἐπιάντων ἀφροσύνης ἕνεκα.* Miserissima igitur est impura ac turpiter viventium conditio, quibus ad cetera damna illud etiam accedit, ut in quos imperium exercere debuerant, eos revereri ac metuere adigantur.

(*) Latina consuetudo postulat flagitium, ut recte animadvertit Lambinus in epistola laudata p. 399.

(†) Vide Lambinum l. c,

C A P U T . V I .

*Homerum & Aeschylum Athenienses, Tyrtaeum
Lacedaemonii quo honore affecerint.*

HOMERI poemata quanti fecerint Athenienses, quanti-
que utilia esse ad inflammandos honestatis ac dignitatis amore
animos judicant, hinc existimari licet: quod legem tulerunt,
ut quinto quoque anno in Panathenaeis, ejus unius
ex omni poetarum numero carmina publice canerentur: ita
enim cogitabant, leges praecipere quidem, quid faciendum,
fugiendumque sit, sed propter brevitatem, non docere:
at poetas, qui vitam hominum imitantes, res praecelae
ac fortiter gestas, copiose exponerent, easque propemodum
ante oculos constituerent, aptiores esse ad persuadendum.
Similem autem honorem habuerunt Lacedaemonii Tyrtaeo. eum enim ceteroqui a poeticis studiis
alieni essent, neque poetarum cantus libenter audirent,
lege tamen constituerant, ut quoties cum hostibus dimi-
caturus in procinctu conlitisset exercitus; convocarentur
milites in tabernaculum regium: ibique audiendis Tyrtaei
carminibus ad spernendam (*) pro patria vitam incitarentur.
Aeschylus quoque idem prope honora a populo Atheniensi
tributus est. unius enim ex omnibus tragicis fabulae,
ipso etiam mortuo, ut docerentur, decreto publico statutum
erat.

C A P U T . V I I .

Illustratus locus ex Aristotelis Categoriis.

ARISTOTELIS in extremo libro Categoriarum cum
docuisset, multis modis habendi verbum accipi, addit:
αὐτὸς ἢ ἡ ἀνὴρ ἢ ἡ γυνὴ ἢ ἡ πόλις ἢ ἡ οὐρανός. Quid autem
illi d sit, cum vir mulierem, aut mulier virum habere dicitur:
id quia vulgo non satis intelligi video, explicabo.
Is ergo mulierem quampiam habere dicebatur, aut qui
eam uxorem duxerat, aut etiam cui illa dicto audiens
erat, qui ad eam, pro suo jure, cum volebat, ventitabat,

(*) Lambinus in epistola tradita p. 199 docte disputans de distinctione inter spernere & contemnere, vult continendum.

bat, eaque ad arbitrium suum fruebatur. atque ita dictum est olim ab Aristippo. ἔγωγε Λαίδη, αἰὲν ἐν ἔξοπῳ. & apud Lucianum: τὸν ἐπιπύρρον, οὐκ ἐν Ἀχαρνῶν, ὅτι νῆδον παρὰ Ἀχαιοῦν ἔξε, παρὰ τούτου ἰδέσθαι. ἔξο; neque non Latini idem eodem verbo indicabant. ut Cicero, qui illud voluptarii philosophi dictum, quod modo memoravimus, ita exulit: *Sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus dubitavit, cum esset obsecrum, habere eum Latina. habeo, inquit, non habeo. Graece hoc melius. tu, si voles, interpretaberis.* Nam illum Cicerois locum, ut hoc illi mihi admoneam, ita legendum iudico: & quas omni voces, glossas esse: neque alio sensu dictum est in Terentio:

— heus puer,
Dic sodes quis heri Chrysidem habuit?

ad eandem etiam rem exprimendam ductandi verbo utebantur. ut enim ducatur exercitum is, cui parat exercitus: ita ducere mulierem dicitur is, cui illa obtemperat, morigataque est in rebus omnibus. Plautus:

Solus solitudine ego te atque ab egestate abstuli.
Salus si ductim, referre gratiam nunquam potes.
Solut ductato, si semper solus quae poscam dabis.

& eodem modo Terentius,

Ut phaleratis dictis ducas me, & meam ducis gratias?

atque ita intelligendum est illud Fabii libro octavo: *Ducere exercitus, & patrare bellum, apud Sallustium dicta sunt: & antiquae, videntur a nobis, si diis placet.* Nam de illo altero verbo in Catullum diximus. Sed & idem significantes, mulierem cum aliquo esse dicebant. Plautus:

Mone, mone, audi, dic quid me equum censet pro illa tibi dare.

Annum hunc ne cum quicum alio sit?

Idem:

Thabulus filius Nicolis Clorae
Lenae deat dono argenti viginti minas,
Philanem ut secum esset noctas & dies.
Munt annu. totius.

Graeci

Graeci autem *συνόμας* saepius, ut videtur, *σφι τ' εὐεργότας αὐτῆς*, hoc est, de ipsa corporum commistione accipiebant. nonnunquam tamen aliter, ut, *ὁ μὲν ἠλευσίους ἐν Χαρμίδας, ὁ τὴν γείτονα Λαέρτιον πρὸς γαμοῦ ἔδει, καὶ σφροδῶν. σὺ δὲ μέχρι τίνος ἑταίρα σάων;* Neque non Aristoteles ipse significavit, se hoc, quod dico, intelligere: sed tecto verbo, & pudoris ac verecundiae pleno. subjunxit enim: *ὅστις ἂν ἄλλο τὰ ἔχον γαμικῶν συμφαινοῦν, ἢ ὅτι στωικῶν.* nam *στωικῶν* si quis hoc loco idem valere putat, quod in iisdem aedibus degere, ac non illud potius ipsum, quod supra dixi *σφι τὰ ἔχον*, fallitur. ita enim eos hoc quoque usos esse constat. Hippocrates, *σφι παρθένων Κελδίων δὲ ἔγχετο πρὸς παρθένους, ἀκόταν τὸ τοιοῦτον πάχυνσι, ὡς πύχιστον βυσι- κῆσιν ἀιδεῖσθαι.* Andocides: *καὶ συνήκει ὁ πάντων χιτλιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ.* Lucianus, *Θεῶν κρείσσι Δακτύ πρὸς τὴν στωικῶν ἰδία γυνή.* & Laërtius in Aristippo: *Πρὸς τὴν αἰσθημάτων ὅτι ἑταίρα στωικῶν, ἀρῶ γὰρ, εἰπέω, μή τι διηγήσασθαι οἰκίῳ λαβίῳ, ἐν ᾧ πολλοὶ ποτὶ ἄκησαι, ἢ μηδὲν;* id autem quod vocaverat *στωικῶν*, paulo infra vocat *συνόμας*,

C A P U T V I I I.

Correcti loci duo e primo libro Topicorum. Item alius e quinto Ethicorum.

LI B R O primo De Arte Dialectica, quae Topica vocantur, ita scriptum est: *Ἐξομῶν δὲ πολλῶν τὴν μίθεον, ὅταν ἰμοῖος ἔχουσιν, ἀπὸ πρὸς ἰσχυρῶν καὶ ἰσχυρῶν, καὶ τὸ τοιοῦτον ἀνέχουσιν.* τῆτοι δὲ ἴσιν, τὸ αἰ τὸ ἀδελφομίαν ποιῶν ἢ ἀσφαίρημίαν. semper autem mihi suspectus fuit is locus: neque unquam aliter mihi persuadere potui, quam totum illud, τῆτοι δὲ ἴσιν τὸ αἰ τὸ ἀδελφομίαν ποιῶν ἢ ἀσφαίρημίαν, inducendum esse: neque scriptum ab Aristotele, sed temere inculcatum ab aliquo imperito. nullus enim iis verbis videtur subesse sensus: et si non sum nescius, quomodo ea vulgo accipi soleant. sed qui purgatas aures habent, facile mihi hoc, ut sperare videor, assentientur. Neque leve argumentum ad hanc conjecturam firmandam putari debet: quod vetus Latinus interpret facit a me; illaque verba omnino non agnoscit. nam constat eum & expressisse, si non eleganter, fideliter quidem certe, omnia quae repererat: & ultimum libro, *ἀμύχανον ὄσον, μείλιον & ἐμην-*

commendatione iis omnibus qui nunc circumferuntur. Alexander quoque, aut quisquis est Graecus ille, qui Commentarios scripsit, nullo modo ea videtur agnoscere. quod me magis, ut in sententia permaneam, facit. Sed & paulo infra, eodem modo peccatum est. ubi enim vulgo legitur: ἴα δὲ ἀεὶ μὴ ἴσα κὴ τὰ αὐτὰ, ἐξ ὧν τι οἱ λόγοι, κὴ αὐτὸ δὲ οἱ συλλογισμοί. γίνου) μὲν γὰρ οἱ λόγοι οὐκ ἔσονται, αὐτὸ δὲ ἢ οἱ συλλογισμοί, τὰ ἀσυβλήματα ἴσα: ibi ego neminem, qui Aristotelicam dicendi rationem calleat, dubitarum puto, quin praestet ita legi: ἴα ἢ ἀεὶ μὴ ἴσα, κὴ τὰ αὐτὰ, ἐξ ὧν τι οἱ λόγοι, κὴ αὐτὸ δὲ. γίνου) μὲν γὰρ οὐκ ἔσονται, αὐτὸ δὲ δ', τὰ ἀσυβλήματα ἴσα. λόγων autem nomine & syllogismos intelligit, & inductiones. eodem prope modo memini, correctum esse a me jam pridem locum quendam e quinto Νικομαχείου, qui vulgo ita legitur: οἱ δ' ἀδικῶν ἴα αὐτὸ τὸ πλείον αἰρεῖ), ἀδικῶν κὴ τὸ ἕλαττον ἐπὶ τῷ ἀπλοῦ κακῶν. ἀδικῶν ἔν τε δουρὶ κὴ τῷ μύρῳ κακῶν ἀγαθῶν πως εἶναι, τῷ δ' ἀγαθῷ ἴσῳ ἢ πλείονεσσι, διὰ τῶν δουρῶν πλείονεσσι εἶναι: ἴα δ' αἰσῶν: τῶν γὰρ ἀδικῶν, κὴ κριτῶν. λόγων αὐτὸν πῶσιν ἀδικῶν, κὴ κριτῶν ἴσῳ πῶσιν ἀδικῶν. ego autem legendum censeo: ἴα δ' αἰσῶν, κὴ παρῶσιν. τῶν γὰρ ἀδικῶν κὴ κριτῶν ἴσα. cetera verba, iis admitta, delenda esse. In quo quid librariorum deceperit, non est difficile conijcere hominibus in hoc genere exercitatis. Hanc correctionem a me acceptam, Dionysius Lambinus, vir acutissimo ingenio, acerrimoque iudicio praeditus, retulit in Scholia in eos libros sua. nisi quod, cum meam sententiam exponeret, verba illa, πῶσιν ἀδικῶν, & πῶσιν ἀδικῶν, reliquit. quae mihi vel maxima causa fuit hoc quoque loco testificandi, quid sentirem. non tantum enim existimo, e glossematibus illa fluxisse, verum etiam e falsis & ineptis glossematibus. nam verba illa, ἀδικῶν, κὴ κριτῶν ἴσα, si quis attente consideret, non αὐτῶν πῶσιν ἀδικῶν, sed αὐτῶν τὸ πλείον, κὴ αὐτῶν τὸ ἕλαττον referenda sunt.

CAPUT IX.

Videri Plautum dixisse rem voluptatum eodem plano modo, quo Graeci dicerent τὸ χαῖμα τῶν ἡδονῶν.

REM voluptatum, pro ipsis voluptatibus dixisse videtur Plautus in Amphitruone: ubi Aleumenam ita loquentem facit:

Sap.

*Satin' parva est res voluptatum in vita atque aetate agunda
Prae quod molestum est? cuique hominum in aetate ita
comparatum est.*

*Ita dis est placitum, voluptati ut magror comes conse-
quatur.*

quod si est, haud facile dixerim, ubi praeterea in tota
lingua Latina hoc loquendi genus reperitur. sed videri
potest sumptum a Graecis. illi enim plane ita dicerent,
τὸ ζῆμα ἢ ἄδω. Ita locutus est Euripides in Phoe-
nisistis:

Θεοίφρον, τὸ ζῆμα θηλαῖν ἔφθ.

qui tamen versus ab imperitis depravatus, ita vulgo le-
gitur,

Θεοίφρον, τὸ ζῆμα θηλαῖν ἦν. ἔφθ.

sed vocem ἦν delendam esse, & lex carminis indicio
est, & e scholiaste facile colligitur. Ita etiam Xenophon
libro secundo παλαιά: Τὸ Ἀρχαῖον ἢ Μόραρον, ἰκατάς τε
αἰετῶν, ἢ ἀρμασὶν εἰς ἰκατὸν, ἢ σφαιροδουτῶν ἀμύμαλον π
ζῆμα. & Herodotus libro tertio: παλὸν α ζῆμα ἢ ἄδω
καλιόταν. & Aristophanes Pluto,

Παλὸ ζῆμα παραχρῆν, ἢ ἀρμα ἀπταρῶσαν.

& principio παλαιῶν,

Ὡ ζῶ βασιλῆδ, αὐ ζῆμα ἢ νικατῶ, ἔφθ
Απίεστυ. ἀπὸ ἀμῆσθ ἦν ἦν;

quos versus ita olim pueri interpretati sumus, cum eam
fabulam, exercitationis causa, in Latinum sermonem
converteremus:

*Rex Jupiter, quam immensa res est notitium.
Nunquamne pulsa nocte nascetur dies?*

CAPUT. X.

De quodam Plautino joco, itemque de loco quodam e Catone majore Ciceronis. disputatum.

JOCATUS est, ut solet, Plautus, cum in Pseudolo ita cum lenone loquentem induxit coquum:

*Quia sortitione faciam ego te hodie mea,
Item ut Medea Peliam concoxit senem;
Quem medicamento, & suis venenis dicitur
Pecisse rursus ex sene adolescentulum,
Item te ego faciam.*

Nec enim Peliam Medea, sed Aesonem e sene juvenem reddidit: cum autem recepisset, idem se facturam Peliae; effecit, ut infelix senex natarum suarum manibus concideretur. quod si coquus ille item fecisset juvenem Ballionem, ut Medea Peliam fecerat; non sane bonam neque expetendam operam ei dedisset: fieri etiam potest, ut personae servierit: & cum loquentem induxisset hominem sordidum & abjectum, de industria peperam ab eo narrat veterem illam fabulam fecerit. Quod si Ciceronis etiam istud e Catone majore ita legendum est, ut sane legendum puto: Quo quidem me proficiscentem haud sane quis facile retraxerit: neve tanquam Peliam recoxerit: nimirum tale aliquid hic quoque comminiscendum est. nam aut decorum id & consentaneum Catoni credidit: quod & memoria vacillare *καταμαρτυροῦν* & interdum habet aliquid gravitatis in magnis viris minus accurata fabularum & talium rerum cognitio: aut hoc quoque inter *καταμαρτυροῦν* Ciceronis *ἀπαρτίσματα* numerandum est.

CAPUT XI.

Euripidem aliter, quam ceteros omnes, de Helenae sidere locutum.

De sidere Helenae non idem ab omnibus traditum est. Plinius quidem libro secundo Naturalis historiae, de eo, ut navigantibus exitioso, locutus est. nam cum geminas *ἄστας* *ἄστας*, quae Castoris ac Pollucis esse putabantur, fa

salutares ac prosperi cursus praenuncias esse dixisset: *Harum, inquit, adventu fugari diram illam ac minacem, appellatam Helenam serunt.* Solinus quoque cum exposuisset multa mala, quae menstruus mulierum efficeret cruor: *Habet, inquit, plane id solum salutare, quod avertit fidus Helenae perniciosissimum navigantibus.* Papinius quoque idem de illis fulgoribus sentire se ostendit hoc versu:

— cum jam damnata sororis
 Igne Therapnaei fugerunt carbasa fratres.

Quin etiam Franciscus Vicomercatus Aristotelis Meteorologica exponens, & cur Castor ac Pollux salutares sent; & cur diri omnis Helena; causas, ut in ejusmodi re, satis probabiles reddidit. At Euripides tamen in Oreste salutarem eam nautis esse pronunciat. Ita enim de ea Apollinem loquentem facit;

Ζαῖος δ' ἄπειν, ζῆν' ἢν ἀφ' ἑσπ' ἤϊον.
 Κάποι π, Πολυδάει τ' ἐὶ αἴτην πτοχῆϊς
 Ζῆταε ἰσαί, ἰανύλοισι γαῖηαι.

C A P U T X I I .

Emendatas Plinii locus.

REDUNDARE videtur vox, *voluptatibus*, apud Plinium libro XIV. ubi de natura vini agitur. cum enim vulgo ita legatur, *Prorsus ut jure dici possit, neque viribus corporis utilius aliud, neque aliud voluptatibus perniciosius, si modus absit:* melior videtur fore sententia, si ea quam dixi, vox deleatur. hoc enim dicet: immodico vino maxime debilitari corporis vires. quod & Lucilius dixerat his versibus:

*Scito etenim bene longinquum mortalibus morbum
 In vino esse, ubi qui invitavit dampnatus se.*

Et Theognis:

Ὅπ' ἀπόμενον πολὺς κρείς, ἢ δὲ πρὸς αὐτῆς
 Πῶν ἐπισημαίως, ἢ κρείς, ἀλλ' ἀγαθῆς.

Et Panyalis:

Ὡς αἰὲς ἐπιπλεῖ καὶ πᾶσι δῶρα δέσσει,
Πιπέριον ἔξ ῥιζῶν, ὑπερμετῶν ἃ χερσὶν.

sed & libri testimoniorum pleni sunt, & exemplorum plena vira. illud tamen, *voluptatibus*, quod nos expungendum esse credimus, & Hermolaus, & Politianus agnoscunt.

CAPUT XIII.

*Emendatus versus quidam Horatianus.***H**ORATII versus hi sunt e libro Odarum tertio,

*Testis mearum centimanus gigas
Sententiarum notus, & integras
Tentator Orion Dianae
Virginea domitus sagitta.*

Ramque scripturam veteres Grammatici comprobant: qui etiam centimanum giganteum Briareum accipiunt, ego autem in quibusdam non contemnendae auctoritatis libris scriptum reperio, non *gigas*, sed *Gyges*. & sane de Gyge illud etiam apud Ovid. legere memini:

*Sphingaque, & Harpyias, serpentipedesque gigantes,
Centimanumque Gygen, semibovemque virum.*

Hesiodus quoque Caeli & Terrae filios facit Coetum, Briareum, & Gygen, centenis singulos manibus, quinquagenis capitibus motuendos:

Αἰεὶ δ' αὖ γαίης πρὸς ὑπερῷ ἐξέρχονται
πρὸς πᾶσι μεγάλοι καὶ ἄρσενες, καὶ ἀνεκτόν,
Κετῶν τε, Βραχάρης τε, Γύγας δ' ὑπερβότα σκῆρα.
τῶν ἐκπῶν ῥαὶ χεῖρες αἶψ' ἄμωι πύσσονται
Ἀπλασι, κεφαλαὶ δὲ ἐκάστη πινυμένοντα
ἔξ ἄμωι ἐπίφυρα.

Sed & jam pridem admonui, scriptum esse in quibusdam veteribus libris, *Gyas*; meque de eo amplius quae-

rendum putare. quanquam enim mihi novum erat illud nomen; tamen ne eam quidem varietatem aut dissimulandam, aut contemnendam esse ducebam. Nuper ergo cum Apollodori bibliothecam, quae tunc primum in meas manus venerat, percurrerem; in ipso statim principio haec reperi: *Ἐγείνητο ἄρα τῷ πρώτῳ ἡμετέραν κίβητα. γῆρας δὲ γῆς, ἰσχυρῶς ἄρα τὰς ἡμετέρας ἐκτετακτικῶτας, Βερίαιον, Γῆν, Κοῖον.* quae verba ita reddidit Benedictus Aegius Spoletinus: *Caelus primus orbis universi imperio praesuit. qui ducta uxore Tellure priores ex ea filios sustulit, quos Centimanos appellarunt, Briareum, Gyan, ac Coeum.* quin & apud Hesiodum in iis, quos citavi, versibus, quaedam optimae notae exemplaria non *ῥῆς* habent, sed *ῥῆς*.

C A P U T X I V.

Correcti apud Ciceronem Ennii versus.

ENNII versus de Q. Fabio Maximo ita vulgo apud Ciceronem leguntur:

*Unus homo nobis cunctando restituit rem.
Non ponebat enim rumores ante salutem.
Ergo postque magisque viri nunc gloria claret.*

sed in multis veteribus libris eorum postremus ita scriptus est,

Ergo magisque viri nunc gloria claret.

ut valde verear, ne quis, ut versum, ad cuius mensuram aliquid deesse videbat, expleret, de suo addiderit illud, *postque.* ego autem potius crediderim, illud, *magisque,* geminandum esse. non raro enim contingit, ut eae voces, quae geminandae erant, semel tantum ab imperitis librariis ponerentur. notum est autem, *magis magis,* & *magis magisque,* saepe ab antiquis scriptoribus dici, pro quo Ennius fortasse dixerit, *magisque magisque.* ut sit simile illi Catulliano:

*Omnibus inque locis celebretur fama sepulti:
Clarescatque magis mortuus atque magis.*

CAPUT XV.

*Ecquid adhibenda sint in conviviis acroamata,
an minus.*

RECTENE faciant, an secus, qui tibicines, aut citharoedos, aut alia id genus acroamata in conviviis adhibent, merito ut dubitari posse videatur, duorum in philosophia summorum hominum hac de re, ut videtur, dissentientium facti auctoritas. Nam apud Platonem in Protagora Socrates abjectos modo, & imperitos, & circumforaneos homines id facere solitos dicit: qui cum eam vim non habeant, ut urbana aliqua & eleganti collocatione tempus illud epularis accubationis traducere, & musis sermonibus animos suos hilarare possint, ejus rei remedium a mimis, & ab histrionibus, & a vocum fidiumve cantibus petunt. at quas ad epulas boni & eruditi convivae convenerint, in eis neque tibicinam, neque psaltriam audiri, neque saltatricem spectari ullam: ablegatis eos ejusmodi nugis atque ineptiis, modeste inter se & hilare colloqui: neque unquam deesse ipsis de quo sermones jucundissimos conferant, etiam si multam in noctem convivium producat. itaque ex illo nobili apud Agathonem convivio ejicitur tibicina, & aut sibi, aut mulieribus canere jubetur. At hercule alumnus ejusdem disciplinae, Xenophon in id convivium in quo & Socrates esset, & Antisthenes, & alii sapientia praestantes viri, non modo Philippum excitandi risus artificem induxit, verum etiam sublati epulis, Syracusanum illum comesatorem cum tibicina, & saltatrice, & formoso puero, qui & ipse tum saltando, tum fidibus canendo, summa eos, qui aderant, voluptate perfunderet. In Homericis etiam epulis & Phemius canit, & Demodocus; & in Virgiliano Jopas. sed haec fortasse aliquis, intemperantium procorum, & luxuriosi regis, & reginae jam tum amoris telo percussae dixerit esse convivia. Quid, quod epulantiibus diis, canere Apollinem & Musas ferunt? Nam Euripidi quidem sententiam mirari saepe soleo: qui non in conviviis, sed in lectu potius Musaeam adhibendam esse censet: quod convivia satis ipsa per se laeta sint: in lectu autem quaerendum sit aliquid, quo minuatur dolor. Ego vero si usquam, inter pocula maxime, talibus blandimentis & relaxa-

larationibus animi locum esse duco: neque, dum ea moderatio retineatur, ut turpitude omnis & obscœnitas absit, causam video ullam, cur in mensa aut comoedum averfari, aut auloedum, fidicinemve refugere sapiens debeat. nam si semper tam facundi æ disertis convivæ contingerent, quam illi sunt Platonici: tum fortasse non immerito talia omnia excluderentur. quod enim esse potest tam mirabile acroama, quod non collatum cum illorum sermonibus sordeat? quos equidem arbitror, si Apollinem vidissent ipsum cum lyra & plectro ingredientem, uno ore omnes oraturos fuisse, ut aut abscederet, aut necantuo suo sermones abrumperet institutos. Et tamen, ni valde fallor, non multo turpius fuisset, tibicinae alijus cantum audire, quam vel orationem Aristophanis, vel ea quae de Socratis temperantia ebrjus Alcibiades in temperantissime narrat.

CAPUT XVI.

Correctus locus e secundo De Divinatione.

TOTAS noctes somniamus: neque ulla fere est, qua non dormiamus: & miramur aliquando id, quod somniamus, evadere? Ciceronis haec verba sunt e secundo libro De Divinatione, exagitantis vanitatem somniorum, & negantis, si quaedam somnia eventus comprobet, ex eo effici, ut ne somnia pro somniis habenda sint. nam in tanta copia & varietate, magis mirum foret, si nihil unquam eorum quae per quietem videntur, eveniret. quamquam autem, ut ego Ciceronis verba recitavi, ita in omnibus, quos vidi, libris leguntur: tamen excuti hoc mihi non potest, quin depravata illa, & ad hunc modum corrigenda sint: *Totas noctes dormimus: neque ulla fere est, qua non somniamus: & miramur, aliquando id, quod somniamus, evadere?* Quod quidem ita mihi perspicuum videtur, ut ne confirmatione quidem egeat. aliorum tamen iudicium facio.

CAPUT XVII.

Semiramis quo astu ad regnum pervenerit.

VAPRA in primis & astuta ratione ad regnum ex humili & abjecta conditione pervenisse Semiramis dicitur. quae historia cum haud ita multis nota sit, neque Latinis, quod sciam, litteris prodita, referetur a me ita, ut scriptam in Graecorum Commentariis reperi. Ajuat igitur eam initio vernae cujusdam regii ancillam, ac concubinam fuisse. in quam cum aliquando incidisset rex Ninus, forma ipsius & lepore captus, amare coepit. obsecuta regi mulier, ita eum sibi paulatim stupri consuetudine astrinxit: ut nihil esset tantum, quod aut a rege petere non auderet Semiramis, aut potenti rex auderet negare. Ergo cum aliquando injecisset in sermone, quiddam se valde cupere, rexque eam, quicquid tandem illud esset, aperte ac libere proferre jussisset: Cuperem, inquit, hoc mihi a te tribui, ut unum modo diem federe mihi liceret in folio tuo, & jus dicere: utque omnes toto illo die, quemadmodum tibi faciunt, ita mihi obtemperarent. Risit rex: & quod petebatur, concessit. nec mora. edicatur, ut certo quodam die omnes Semiramidi dicto audientes sint. ita regi placere: eam illo die, regio imperio ac potestate praeesse omnibus. ubi ille advenit dies: mulier regio culta in folio asedit. fit concursus maximus. illa de principio, experiendi causa, quaedam haud magni momenti imperat. ubi serio omnes sibi omnibus in rebus parere vidit, jubet satellitibus, ac stipatoribus corporis regii, ut regem ipsum comprehendant. comprehenditur. ut vinciant. vincitur. ut interficiant. interficitur. ita imperium ex diurno diuturnum efficitur. haec est, quae Babylonem muris latericis cinxit: cujus horti illi pensiles tantam admirationem habuerunt: quae cum equo concubuisse dicitur: quae postremo, cum filii quoque sui concubitum petisset, ab eo trucidata memoratur.

C A P U T X V I I I.

Ut honorem Latinis, ita Graecis ἕως & κλίω
ambigua vocabula esse.

SIGNIFICATIONIS ambiguae verbum esse honorem, tradidit Gellius: idque probavit his verbis ex Oratione Q. Metelli Numidici de triumpho suo: *Qua in re quanto universi me unum anteflatis, tanto vobis, quam mihi, majorem injuriam atque contumeliam facit, Quirites. Et quanto prohi injuriam facilius accipiunt, quam alteri tradunt: tanto ille vobis, quam mihi, pejorem honorem habuit. Nam me injuriam ferre, vos facere vult, Quirites: ut hic conquestio, istuc vituperatio relinquitur. Eodem autem modo Graeci quoque ἕως (*), cum fere in infamiae ac turpitudinis significatione ponatur, nonnunquam tamen pro gloria accipiunt. ut,*

Καλὸν γὰρ μοι τῶνδ' ἕως ἡμετέρας.

&

Θίβωνος τῶνδ' ἕως.

&

Καλὸν γ' ἕως ἐπὶ κατὰ τὸν νόμον.

Sed & κλίω nonnunquam in malam partem accipitur, idque non ex eo tantum intelligi potest, quod apud Homerum saepe legitur πολλὸν κλίω: ut ex eo conjiciamus, esse etiam aliquod κλίω ἢ κλίω: sed multo magis ex hoc Euripidi versu, quem apud ipsum dicit Helena:

Ὅσον τοῦ ἑλένης αἰσχροῦ ἄλλοι κλίω;

In illis autem Metelli verbis nescio, an illud annotare de-
bet.

(*) Aliiter ἕως accipit Lambinus in epistola laudata p. 400: At cum Mureto sentit Valckenarius ad Euripidis Phœniss. v. 828.

beam: *facere contumeliam*, quod loquendi genus Cicero in Antonio reprehenderat, legi. sed & apud Plautum, & apud Terentium crebra illius exempla sunt. Neque tamen injuria notaverat Antonium Cicero: quod vulgo creditur. nam Antonius ita dixerat, *facere contumeliam*, ut, *facere damnum*, aut *facere jacturam* dicimus. quo modo nunquam quisquam, opinor, praeter eum locutus reperitur.

CAPUT XIX.

Correctus locus ex Oratione Ciceronis pro Domo sua.

VOCABULUM, *actus*, pro eo quod Graeci dicunt *επιχειρημα*, plane barbarum est, & praeis illis temporibus, quibus Romani sermonis integritas viguit, inaudieum. eo tamen nonnullos uti video, & quidem eorum, qui se non Latine modo, sed etiam, si diis placet, Ciceronis more loqui putant. Decipiuntur autem praecipue corrupto quodam loco ex Oratione pro domo sua ad pontifices: quem emendare institui: ut isti, qui se e Nizolii libro germanos Cicerones esse credunt, errore hoc suo liberentur. Non enim ita locus ille legendus est: *Omnem diu collectam vim improborum, quae inveterata compresso odio atque tacito jam erumpebat in actum, tam audaces duces excepi meo corpore.* Sed hoc modo, ut in antiquis libris esse, homines certi & fide digni affirmant: *Omnem diu collectam vim improborum, quae inveterata compresso odio atque tacito jam erumpebat, nam etiam tam audaces duces, excepi meo corpore.*

CAPUT XX.

Correctus locus e secundo De Finibus.

FIJUSDEM generis est *adulicium*: quae inepta vox, & nihil plane significans, ita infedit in loco quodam e secundo De Finibus, ut omnes prope jam libros occupasset. ita enim ibi legitur: *Asini etiam formosi pueri,*
qui

qui ministrant, resplendeat his vestis, argentum, odrilicium, locus ipse. at in libris veteribus hoc modo: *Asunt etiam formosi pueri, qui ministrant. respondeat his vestis, argentum, Corinthium aes, aut Deliacum, aedificium, locus ipse.* quae quia vera scriptura sit, non est cur quisquam dubitandum putet. Itaque ipsum quoque *resplendendi* verbum mihi quidem valde suspectum est. nam hoc uno loco nitebantur, qui illud, ut Latinum, recipiebant. nunc autem, nisi aliquod aliud testimonium reperiatur; videtur sane ei quoque lege Papia periculi aliquid imminere. hoc igitur alii cogitabunt.

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. E. CARDINALEM

ILLUSTRISSIMUM,

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Sorores uxores ducere, num apud Athenienses licuerit.

PRELEGANS extat Aemilii Probi ad T. Pomponium Atticum libellus, quo Graecorum imperatorum vitae mundisimo ac castissimo orationis genere explicantur. eum nuper cum animi causa evolveremus, in ipsa statim praefatione, quiddam reprehendimus, quod sane mirati sumus. Negat enim, Cimoni, summo Atheniensium viro, turpe fuisse, sororem germanam habere in matrimonio: quippe cum cives ejus eodem uterentur instituto. Ego vero de Persis & aliis quibusdam barbaris nationibus saepe id legeram: de Atheniensibus nihil tale, nisi ab eo, memineram proditum esse. Itaque cum attentius de eo cogitare coepissem, quasque excutere memoriam meam; recordatus sum loci cujusdam ex oratione, quam antiquissimus & nobilissimus orator Andocides adversus Alcibiadem habuit: qui ex diametro, ut ajunt, cum eo, quod ab Aemilio dicitur, pugnat. ostendit enim, eam ipsam fuisse causam, cur Cimón in exilium missus sit, tanquam legum contemptor. neque quicquam ei profuisse, quod & ipse Olympia vicisset, & pater. veteres enim illos, non certaminum, aut victoriarum, sed legum & institutorum, in judicando habuisse rationem. Andocidis

ver-

verba si quis requirit, haec sunt: *Αναμνήσθητι δὲ τῶν εὐργιώνων, αἷς ἀγαθῶν τῶν ἐπιθροῦντων ἡμῶν. εἰπίσις ἕξουσιον Κίμωνος διὰ τῶν ὄψεων, ὅτι τῇ ἀδελφῇ τῇ ἰαστῷ συνήμιον. κρητίσις ὁ μόνον αὐτῶν Ὀλυμπιονίκης ἦν, ἀλλὰ τῶν ὁ πατὴρ αὐτῷ Μιλτιάδης. ἀλλ' ἡμῶν ἰδὲ ἡμετέροισι τῶν νίκων. εἰ δὲ οὐκ ἄγχιον, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἀναμνήσθητι, ἡμετέροι αὐτῶν.* in vulgatis tamen libris *Κίμωνος*, non *Κίμωνος* legimus: quod mendum esse librariorum puto. ab aliis enim omnibus Cimonem vocari video. Neque pigebit emendare locum quendam e libro sexto Valerij Maximi, ubi de hoc ipso Cimone ita scriptum est: *Cimonis vero incunabula opinione stultitiae fuerunt referata. ejusdem stultitiae imperia salutaria Athenienses senserunt.* Ego autem non dubito, quin vox, *stultitiae*, e posteriori loco delenda sit. Cimonis enim, non stultitiae, dicit imperia Atheniensibus salutaria fuisse.

C A P U T I I.

De consuetudine Graecorum non adhibendi honestas mulieres ad convivia virorum. Illustratus locus ex Eunuchio Terentii: itemque locus Ciceronis e libro primo in Verrem.

IN convivij liberius & hilarius fere loqui homines solent: neque quisquam ita severus est, qui non inter vinum & epulas cum jocetur interdum ipse, cura libenter jocantes alios audiat. fieri autem vix potest, quin vacuo & soluto animo jocantibus nonnunquam parum verecundum aliquid excidat: quodque si sibi diceretur, reprehensione merita non careret. quocirca prudenter olim Graecorum consuetudo muliebrem sexum a conviviis amoverat: neque ulla in virorum symposiis accumbebat mulier, nisi quae quidvis non audire modo, verum etiam perpeti posset. videbant enim alioqui fore, ut aut matronalem virginalemve pudorem libertas jocantium offenderet, aut jocandi libertatem illius habita ratio retardaret. Inde igitur est, quod cum apud Terentium Thrax introduci jusisset in convivium Pamphilam, indignata Thais, *minime*, inquit, *gentium. In convivium tu illam?* quod enim suis integram eam ac pudicam reddere ac restituere cupiebat, vix id consequi posse videbatur, si hoc, quod postulabat miles, passa esset. Ex eadem etiam con-

consuetudine intelligendum est id quod apud Ciceronem libro primo accusationis legitur. *Posteaquam satis calere res Rubrio visu est: Quaesio, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari jubes? homo, qui & summa gravitate, & jam id aetatis, & parens esset; obstupuit hominis improbi dicto. instare Rubrius. tum ille, ut aliquid responderet, negavit, moris esse Graecorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres. hic tum alius ex alia parte: Enimvero ferendum hoc non est: vocetur mulier. & simul servis suis Rubrius, ut januam clauderent, & ipsi ad fores assisterent, imperat. Quod ubi ille intellexit, id agi, atque id parari, ut filiae suae vis afferretur, servos suos ad se vocat: his imperat, ut seipsum negligant, filiam defendant.* Nam quod nonnullos ceteroqui non ineruditos homines opinari video, id tum a Philodamo pro tempore confictum esse: quantopere in eo fallantur, vel de his, quae subjiciam, nobilissimi oratoris Isaei, quem veteres Demosthenicae in dicendo facultatis fontem vocarunt, verbis cognosci potest. ita enim loquitur in oratione, qua de Pyrrhi cujusdam hereditate contenditur: *Καίτοι ἔδηπυγα ἐπὶ γαμοῖς γυναικας ἔδειξεν ἂν κομίζων πλεῖστον, ἔδει αἱ γαμοῖται γυναικας ἔργαται μὲν ἢ ἀνδρῶν ἐπὶ τῷ δέπνῳ, ἔδει τωδεσπυῶν ἀξίως μὲν ἢ ἀποστῆσαν, τῷ πῶτον μὲν ἢ ἐπιπυῶντων.* Romani autem in nuptas modo virgines, quod quidem sciam, a conviviis amovebant: quod haec Varronis verba ostendunt: *Virgo de convivio abdicatur ideo, quod majores nostri virginis acerbae aures Veneris vocabulis imbui noluerunt.*

CAPUT III.

Euripidis locus in Medea correctus & declaratus.

INTERPOSITA jurisjurandi religio in observandis conventionibus homines plerunque diligentiores facit. quam enim boni viri est fidem servare etiam nullo ejusmodi vinculo alligatam; contingere tamen videmus, ut saepe causam aliquam reperiant, qui ea quae receperunt, praestare nolunt: cum in iis quae affirmate quasi deo teste promissa sunt, nemo id facere, nisi plane impius, soleat. itaque prudenter & callide apud Euripidem Medea, cum Aegeus tutum ei apud se hospitium fore

PRO-

Nam si ignis vivet, tu extinguere extempulo.

& Horatius *vivas lucernas dixit accensas:*

*Vivaeque producent lucernae,
Dum rediens fuget astra Phoebus.*

quod autem mihi rarum in primis visum est, etiam *inter-*
fectum torrem pro extincto Accius dixit. ejus enim extant
hi versus Meleagro:

*Tum suum vitae finem, ac fati interfectionem fore
Meleagro, cum torris esset interfectus flammeus.*

CAPUT VII.

*Correctus locus e primo Rhetoricorum Aristotelis. item
locus Callimachi ex hymno in Apollinem.*

ARISTOTELES libro primo De Arte dicendi, ubi
felicitatis partes percenset, *ἀγαθόν*, id est, ut Victorius
erudite & eleganter interpretatur, bonam commodamque
senectutem in eo positam esse dicit, ut & tarde sene-
scat quis, & sine dolore ac molestia senescat: nam neque
quem cito deserit juvenus, feliciter senescere dicendus
est; neque is, cujus ingravescentem aetatem magni dolo-
res molestiaeque comitantur. In his autem verbis, quae
statim apud Aristotelem sequuntur, vitii aliquid inesse
arbitror: neque Victorii aut scripturam, aut interpreta-
tionem ea in parte probo. Ille enim legit: *Ἐὰν ἢ ἐν εὐφρο-
νίᾳ ἀρετῇ, ἢ τυχῆι. μὴ αἰῶσιν ἢ δὲ, μὴδὲ ἰσχυρῆι, σὺν
ἰσχυρῆι ἀπαθείᾳ, ἢ ἀλυσίᾳ, ἢ πολυχρόνιᾳ, ἢ δὲ ἀποτυχῆι
ἀκαρίῳσιν αἰ.* quibus ex verbis quam sententiam efficiat,
ex ipsius commentario perspicui potest. ego autem ita le-
gendum censeo: *μὴ αἰῶσιν ἢ δὲ, μὴδὲ ἰσχυρῆι, σὺν ἰσχυ-
ρῆι, ἢ ἀλυσίᾳ, ἢ πολυχρόνιᾳ αἰδὲ τυχῆι ἀκαρίῳσιν αἰ.* cum
enim dixisset, ad *ἀγαθόν* concurrere oportere cum corporis,
tum fortunae bona: causam statim addidit, cur utraque
necessaria essent. nam & nisi qui prospera utatur valetu-
dine, integrisque sit corporis viribus, is ut ἀπαθείᾳ sit,
feri prorsus non potest: & cui parum amica fortuna sit,
neque vacare molestiis poterit, neque diu vivere. multa

enim fortuito objici possunt, quae partim magnas & graves molestias afferant, partim etiam vitae spatium contrahant. hoc est igitur quod ait, *αὐτὸ πῆχος, ὅτι ἄλυτον, ὅτι πολυχρόνιον διαμένει εἰς τοὺς αἰῶνας*. Eodem prope modo me mini correctum olim esse ab Jo. Aurato, homine doctissimo, mihiq; amicissimo, versum quandam Callimachi ex hymno in Apollinem: qui cum vulgo ita legatur:

Οὐδ' ὁ χρόνος τ' Φοῖβον ἐφ' ἰσὺς μέγας ἴμεν ἀείδει,
 καὶ γὰρ ἄμωρος, πρὶν εἶναι Φοῖβον ἀείδει.

legendus est, ut is, quem modo dixi, vir eruditissimus admonuit, hoc modo:

Ἐπὶ γὰρ ἄμωρος. πρὶν εἶναι Φοῖβον ἀείδει;

hoc enim dicit poeta, neminem esse usque eo rudem & indifertum, cui non facillimum sit laudare Apollinem. nam ita multa in eo laudanda esse, ut nemini, ne infantissimo quidem, qui eum celebrare instituerit, deesse possit oratio.

CAPUT VIII.

Conatus emendandi duos locos e tertio libro Aristotelis De Arte dicendi.

SUMMUM studium adhibere debent, quicumque aliquid dicendo persuadere meditantur, in ipso dicendi artificio occultando & obtegendo. natura enim comparatum est, ut facilius assentiamur iis, qui ita uti naturae impetus fert, loqui videntur, quam illis, a quibus naturalem illum cursum arte quadam inflecti opinamur. etenim veritatis, ut ait Euripides, simplex est oratio. quo fit, ut quicumque ab illa naturali simplicitate discedunt, veniant nobis in suspicionem, quasi decipere nos, ac circumscribere moliantur. Sapienter igitur a dicendi magistris praecipitur, summam artem in arte dissimulanda sitam esse. quod Aristoteles libro tertio his verbis complexus est: *Δὲ δὲ λαθάνειν, καὶ εἶναι. ὅτι μὴ δοκῶν λέγειν κατασκευάσει, ἀλλὰ πρὸς αὐτῶν. τὰ γὰρ παλαιῶν, καὶ οὐ τῶν νεωτέρων. ὅτι γὰρ αὐτῶν ἐπιβουλεύεται διαστρέφει*. Quae verba exponens optimus interpre-
 ται

tum, ait, verbum *δυσβίασθαι*) alio quodam modo accipi, quam plerunque solet. cum enim *δυσβίασθαι* usitate dicatur pro eo quod est criminari, aut calumniari, hic valere idem, quod male animo affectos esse. ego autem, quod bona ipsius venia dictum sit, nunquam id verbum eam vim habere arbitror: neque sane eo loco quem ipse ex Plutarcho protulit, declarationem illam ullo modo confirmari puto. potius autem crediderim, erratum esse a librariis, qui *δυσβίασθαι*) scripserint, cum scribendum esset *διδασκῆσαι*). ac ne illud quidem pigebit admonere: paulo supra eum quem modo recitavimus, locum, ubi in vulgatis libris legitur, *ὡς ἢ τοῖς φιλοῖς λόγοις παρὰ ἑαυτοῖσι, μηδὲν ἑαυτῶν λέγειν*, *ὡς ἢ τοῖς φιλοῖς λόγοις παρὰ ἑαυτῶν αἰετῶς*. ipsa enim orationis ἀσυνταξία, nisi valde fallor, aliter constare non potest.

C A P U T I X.

Illustratus locus e primo Topicorum Aristotelis.

QUODAM loco e primo Topicorum Aristotelis, vis particulae *ἑαυτῶν* non satis e Latinis interpretibus percipi potest: ubi sic philosophus loquitur: *Μὴ λατῶνται δ' ἡμῶν, οἷα καὶ αὐτῶν τὸ ἴδιον, καὶ τὸ γένος, καὶ τὸ συμβεβηκός πάντων λεγόμενα, καὶ αὐτῶν τοῖς ἑαυτῶν ἀρμόδιαι λόγοις*. Non enim vertendum est, ita ut illi faciunt, *ad proprium, ad genus, ad eventum, ad definitiones: sed adversus*. Hoc enim docet philosophus: quae argumenta afferri solent ad docendum aliquid non esse alicujus rei proprium, aut eventum, aut genus, eadem valere adversus definitiones. Nam ut, si quid non recipiatur, proprium non est, ita neque definitio. & si doceatur, genus non esse id, quod in definitione positum est: ipsa quoque definitio perimitur. quin etiam si quid ostendatur eorum quae ad definiendum adhibita sunt, *μηδὲν ἑαυτῶν*, tollitur definitio: cum in tollendis etiam eventis eadem ratio valeat. est autem ita dictum *ἑαυτῶν*, ut in illis, *αὐτῶν λεπτῶν, αὐτῶν τῶν φιλίωτων ἐπιπέδων*, & similibus. Sic & libro secundo *τὸ αὐτῶν τῶν θεῶν* vocavit ea, quae ad oppugnandam *θεῶν* valerent.

Correctus & illustratus locus e secundo Topicorum.

SI QUANDO thesis nobis aliqua impugnanda sit, quae sterilis, ut ita dicam, & jejuna sit, neque magnum ullum habeat campum, in quo excurrere possit oratio: qua ratione huic incommodo occurrere ac mederi debeamus, copiose Aristoteles libro secundo Topicorum docet. inter cetera autem quae ponit apta & accommodata ad orationem in planum ac patentem locum ex illis angustiis educendam, vastrum quoddam & callidum artificium deiecit, quo sophistae uti solerent: ob idque locum illum sophisticum vocat: ~~est~~ enim plane, non ~~est~~, eo loco legendum videtur. id erat huiusmodi. habebant sophistae meditatores ac paratos multos diversos de rebus communes locos. in iis & ornamentorum & argumentorum omni genere abundabant. ergo si forte in suis illis ~~indis~~, quaestio inciderat quaepiam, ad quam ipsi tractandam minus instructi forent, quacunque via poterant, abducebant disputationem a re proposita ad unum aliquem e locis illis communibus, in eoque postea se se iactabant. Id quatuor modis fieri potest. quorum priores duo neminem dedecent: tertius habet aliquid sophisticum: ideoque parce ac modice eo utendum. quartus autem continet apertam significationem impudentiae. quare totus sophistis relinquendus est. Primus modus est; cum eorum quae a nobis sumuntur ad evertendam thesin, aliquid negatur ab adversario. ita autem res fert, ut ad id ipsum, quod negatur, tractandum instructiores simus, quam ad eam, cujus causa id sumptum erat, quaestionem. tunc enim licebit, diis hominibusque approbantibus, quanta maxima poterimus orationis ubertate ac copia versari in eo confirmando quod negatur. Exempli causa. singe, disputari inter duos de summo bono: quorum unus in voluptate illud ponendum esse defendat: alter eam sententiam impugnet. hunc autem ponamus, non valde tritum esse in ea parte philosophiae, quae format mores: sed in physica egregie exercitatum. nempe igitur ad propositam quaestionem, quae ethica est, non poterit ei magna vis argumentorum suppetere. quod si quid physicum ageretur, haberet, ubi facultatem ostentaret suam, accingit

promississet; non temere tamen ei statim fidem habere vult: sed illud ipsum iurejurando sibi confirmari petit. quod cum ille miraretur, quaereretque ex ea, an non sibi videret: ita vafra & astuta mulier respondens inducitur:

Πένουα. Πείθε δ' ἔχρησ' ἐν μοι θεῶν,
 Κρίνον τε. τούτοις δ' ἐπίοισι μὲν ζυγαίαι,
 ἄγασθαι δ' ἢ μολῆς ἄν' ἐν γαίῃσιν ἐπι.
 Ἀθήνη δ' ἄστυβας, ἢ θύων ἀνέμοισι,
 Φίλον ἦσσι: ἀδ', ἔ' ἀπαρηυδύμενον
 Οὐκ αἶψ' ἴσθης. τῆρ' μὲν ἢ ἀδινῆ,
 Τούτ' δ' ἔλδοι ἐν, ἢ δῆρ' ἄπορον.

qui quidem versus & aliquot locis depravati vulgo leguntur, & a Scholiaste, mea quidem sententia, non intelliguntur. ego igitur ita eos interpretor. Fido equidem tibi. ceterum mimica mihi est Peliae domus: itemque Creon. τούτοις δ', nempe Peliae & Creonti: ἄγασθαι ἐν οὐ γαίῃσιν, si venerint, cupientes me a finibus tuis abducere: ἢ μολῆς ἄν', tu id non permittes, neque me eis trades: si quidem iurejurando fidem mihi tuam obligaveris. At si nudis tantum sermonibus mecum conveneris: (hoc enim est, ἀθήνη δ' ἄστυβας) neque deos testes adhibueris: tum te fortassis amice cum illis geres, neque stabis iis, quas inter nos convента erunt. ea enim vocat ἀπαρηυδύμενον. addit deinde causam probabilem, cur veteatur, ne ita eveniat. Cum autem vulgo legatur μολῆσιν, aut μολῆς ἄν', ubi ego legendum sentio, μολῆς ἄν': & ἀνέμοισι, ubi ego, ἀνέμοισι: quantam ea res ἀπαρηυδύμενον Scholiastae objecerit; quamque longe eum a poëtae sententia abduxerit: dicerem, si liberet ostentare me in exagitandis aliorum erroribus. nunc eo ingenio sum, ut id, quod mihi verum videtur, aude ac simpliciter proponere, facilius ducam.

C A P U T I V.

Quid intersit inter imperium patris & domini. Emblematis Afranii versus apud Gellium.

MULTUM interesse inter imperium patris & domini, longeque alia ratione rogandos esse liberos, alia servos,

multi & philosophi, & poëtae, verbera tradiderunt: nam
 ferriville quidem animus naturali quodam dominorum odio
 inbutus, coerceri fere, nisi malo, non potest. liberi,
 quos cum parentibus arctissimo caritatis vinculo natura
 copulavit, officii sunt, & obsequio, & benevolentia de-
 vincendi. sed habendus diligenter est modus, neque
 enim laudandi sunt, qui ita indulgenter filios habeant, ut
 ad omnia eorum peccata conniveant: qualis a Terentio
 inducitur Mizio: multoque minus si qui se eis praebent
 inhonestarum libidinum administros, & quod ait apud
 Euripidem Medae nutrix, *ἰασηται κακοῦ σωτηριουζου*.
 Ut fugiamus enim, proponuntur illa in theatris, non ut
 imitemur:

*Omnes parentes, Libane, liberis suis
 Obsequiam facient, qui auscultabunt mihi:
 Quippe qui magis amico utantur, gnato, & benevolo.
 Atque ego me id facere studeo: volo amari a meo.
 Volo mei patris me similem, qui, causa mea,
 Naucleria, ipse ornatu per fallaciam,
 Quam amaram abduxit a Ionone, mulierem.
 Neque puduit eum id aetatis sycophantias
 Struere, & beneficiis me emere, gnatum suum sibi.
 Eos me detretumst persequi mores patris.
 Nam me hodie oravit Argyrippus filius,
 Amasti ut facerem argenti copiam sibi,
 Et id ego percipio obsequi gnato meo.
 Volo amari obsecutum illius. volo amat me patrem.*

Flagitiosa quidem illa sunt, & a paterna lenitate nimium
 quantum abhorrentia. an vero si quis pater filium aut
 brachio, aut crure, aut aliqua corporis parte debilitet,
 inutilemque reddat, teter & immanis habeatur: qui ani-
 mum, quo nihil est divinius, detorquebit, depravabit,
 corrumpet, hunc lenem atque indulgentem putemus?
 ego vero immitem potius, & crudelem nominaverim.
 non hercle minus, quam si desipienti ac deliranti, & men-
 tis vicio mortiferum venenum petenti pro cibo praebet-
 at, eique se nihil negare posse dicat. Satis sit errantes
 admonere, & admista blanditiis severitate in viam redu-
 cere, lapsos erigere, ignoscere: non saevire, non domo
 excludere, non in manibus & compedibus habere: praeci-
 pi-

capitare quidem labantes, & suapte sponte ruentes in exitium impellere, non comitatis est, neque clementiae, sed crudelitatis, & dementiae: neque hoc qui faciunt, benigni patres, sed importunissimi filiorum suorum hostes sunt iudicandi. Pari quoque propemodum in vitio sunt, qui ad illam summam veritatis normam exigere omnia, quae a liberis fiunt, volunt: neque fas putant, inconsultam illam & improvidam aetatem usquam offendere, & illicitam blanditijs voluptatum a rationis praescripto deflectere: cum senes quoque ipsos, quibus multo facilius est domitas & compressas libidines habere, nonnunquam tamen abripi earum aestu, neque *ita ut non* perpetuo tenere posse videamus. Illi ergo superiores a filiis pro amore contemptum ferunt: nunquam enim contemptam cognita nequitia effugit. hi, quibus, naturae lege, vita ipsa cariores esse debuerant, eis invisos se, odiososque reddunt: & illud consequuntur, ut filii paternae vitae finem, suae principium putent fore. Jam qui ne liberis quidem carus sit, cum, consentaneum est, ne ceterae quidem familiae carum esse. Cui autem dulce quicquam esse posset in vita, qui se vivere tota sua domo non sit invita?

Οδύσειος δὲ, ὡς ἔνι πατρὶσι λέγει, ἔτατος.

ait ille, non male. nam quid miserius, quam ita vivere, ut neminem videas, qui te salvum velit? quod consequuntur illi, ut dixi, qui metu potius, quam reverentia quadam, filios in officio continendos putant. Itaque praecclare Afranius:

*Horumce parentum est vita bilis liberis,
Qui malunt metui, quam vereri se a suis,*

cujus versus eo libentius adduxi, ut emendarem. apud Gellium enim mirabiliter depravati leguntur. Quare neque exultanti juvenum libidini frena laxanda sunt: neque ferox aetas duriore, quam par est, imperio magis etiam exasperanda: sed ea utendum dexterritate, ut il qui reprehenduntur, ipsi, non odio sui, sed amore potius & benevolentia id fieri sentiant: omninoque ita temperantia

omnia, ut & ab odio severitatem comitas vindicet, & contemptu severitas comitatem.

CAPUT V.

Emendatus Varronis locus, qui citatur a Nonio.

Asse vinum: asse pulmentarium. sed eas, quo natura aurigatur, non necessitudo. Ita plane citantur haec verba Varronis a Nonio; nisi quod librarium vitio, sedear, conjuncte legitur pro, sed eas. Mirum est autem, Vigorium, qui haec verba diligenter consideravit, eorumque sententiam satis commode exposuit, non vidisse, magnum in eis adhuc haerere visum, idque tale, ut sententiam plane absurdam & ineptam efficiat. nam quid est tandem, quo natura aurigatur, non necessitudo? aut quo aurigatur natura, nisi quo etiam necessitudo? puto autem tres primas litteras ultimae vocis ab aliquo librario sine causa geminatas esse, hoc modo; nec necessitudo. deinde illud, nec, mutatum esse ab aliis in, non. ut plane ita legendum sit: *Asse vinum: asse pulmentarium: sed eas, quo naturae aurigatur necessitudo.*

CAPUT VI.

Ab igne ad vitam crebro tralatas esse multas ab antiquis scriptoribus voces.

IGNEAE naturae esse animum, plerique veteres crediderunt. adducebantur autem in eam opinionem, quod calore foveri, ac vegetari omnia viderent: tum quod frigere cadavera: unde & frigidam vitae pausam dixit Lucretius. Sed & movetur per se ignis, & pascitur: quae certo quodam modo propria animalium sunt. ergo ex ea opinione, multa loquendi genera fluxere in quotidianam loquendi consuetudinem. nam *extinguendi* verbum, quod in igne proprium est, etiam in animalibus dicitur. ut, — *natumque patremque Cum genere extinxim. & animam extinguam seni. & vivere*, ab iis quae animata sunt, ad ignem transfertur. Plautus:

Nam

obtinendam, magistratus: ex quibus maxime consules, deinde tribuni plebis. Ad conficiendum centurias, homines excellenti gratia. Illud autem, Qui tribuent centuriam, alterius periodi principium est. quae ne ipsa quidem vitio vacat. Haud ita multo infra, in eodem libello ita legitur: *Et omnino, quoniam eo genere amicitiarum petitio tua maxime initiata est, quod causarum defensionibus adeptus es, &c. Ego pro initiata, libenter legerim, innixa. Paulo post: Et quemadmodum memini, quod nulla in re illis unquam molestus fuisti, sic cura, ut intelligant, omnia te, quae ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reservasse. Sed quis est, qui cum illas sermonis fordes videt, Memini, quod nulla in re fuisti molestus illis, non clamet, *ὦν ἡσυχία?* Vox illis, adest a quibusdam olim impressis libris. unde mihi verisimile fit, ita legi debere: *Et quemadmodum nemini ulla in re unquam molestus fuisti, &c.**

C A P U T X I I I.

Ex eodem libello emendati aliquot loci.

PRAESERTIM cum id tibi casus afferat, uti tecum petant, quorum amicitia aut contemnienda, aut fugienda sit. ex eodem illo commentariolo sunt haec: in quibus libentius legerim, *Ut si tecum petant*: at hoc non magni momenti est. Illud paulo gravius: quod, *rem honestam*, scripserunt, ubi sine dubio scribere oportuerat, *honestatem*. Quis enim non offendatur, haec legens? Haec tu plane ab iis postulato, ut, quoniam nulla impensa per te alii rem honestam, alii salutem ac fortunas omnes odierint. &c. *Honestatem* autem dicit dignitatem & estimationem. Assentior etiam homini eruditissimo, Dionysio Lambino, qui ignoratione antiqui verbi locum hunc ex eodem libro depravatum iudicat. Nam cum id petitur, quod *honeste*, aut *sine detrimento* nostro promittere non possumus: quomodo si quis roget, ut contra amicum aliquam causam recipiamus; velle negandum est: ut ostendas necessitudinem demonstras, quam molestus feras: alii te id rebus exacturum esse persuadeas. neque enim censet ille, ibi legi debere, *exacturum*: sed, *exaratum*: idemque ita legit versus illos ex Heautonimorumenno:

AN.

*Ancillas, servos: nisi eos, qui, opere rustico
Faciendo, facile victum exsarcirent suum.*

unum etiam locum Q. Ciceronis corrigam: qui in opti-
culo omnium Manuzianis libris asterisco notatus est: dein-
de alio me convertam. Ita ergo ibi legitur: *Præsertim
cum multo magis irascantur iis qui negent, quam iis quem vi-
deant ea causam impedire, ut facere quod promissit cupiat, &
ulla modo possit.* Legendum autem videtur, *Quam ei,
quem videant, &c.* Errorem objecit obsoleta jam scri-
bendi ratio. *Iis enim scribebant, pro ei: & rei, pro rei,
& de eodem genere cetera ad eundem modum.*

CAPUT XIV.

*Quod apud Ciceronem in Epistolis ad Atticum legi-
tur, ἐὶ αἰνυμένῃ, unde sumptum sit.*

NOTUM est, Ciceronem in veteribus utriusque lin-
guæ poetis lectitandis multum fuisse: crebroque eorum
modo integros, modo dimidiatos versus, modo etiam leviter
immutatos scriptis suis immiscuisse: quin & nonnunquam
nam aut alteram vocem ab iis sumptam usurpasse, quæ
tamen facile ab hominibus in eodem studio tritis agno-
sceretur. Tale est, quod in Epistola quadam ad Atticum
posuit, ἐὶ αἰνυμένῃ. Cum enim diceret, se, si perfide-
jam haberet tabellarium, omnia de rep. scripturum pla-
ne: sin aliter esset, subobscurè quidem: sed tamen, ut
Atticum facile intellecturum consideret: *In iis, inquit,
epistolis me Laetium, te Furium faciam. cetera erunt ἐὶ
αἰνυμένῃ.* Sumpsisse autem hoc videtur ex Euripide: apud
quem in Rhelo ita loquitur chorus:

*Τὸ δ' εἶναι ἐὶ αἰνυμένῃ σπουδαῖον καὶ
βαρῆς δ' αὐτῷ σπουδαῖον δλονδον.*

CAPUT XV.

*Proverbium quoddam, quæ Cicero De Senectute usus
est, ex Euripide sumptum esse.*

PRINCIPIUM libri De Senectute e primo Platonis
ἀλλοτῆας prope ad verbum conversam esse, nemo paulum
modo

modo humanior nescit: sed quod ibi discentem facit Sci-
pionem de quibusdam senibus, quibus ita odiosa senectus
esset, ut onus se Aetna gravius dicerent sustinere: id
unde sumptum sit, a nemine, quod sciam, profidum
est. Eruditus sane vir, ac multae lectionis, qui tot mil-
lia *καταρτήτων* unum in corpus contulit, hoc non vidit. Est
autem ex Euripide: apud quem *Ἠρώλει μαστιχάτω* chorus,
qui e senibus constat, juventutem quidem celebrat ac
praedicat: malam vero, ut veteres loquebantur, aeta-
tem miris modis exagitat, eique multa mala preca-
tur. inter cetera autem, eam dicit onus esse Aetna gra-
vius, quo perpetuo prematur solum capot. Versus hi
sunt: qui tamen vulgo aliter leguntur. sed ego ita legen-
dos puto:

*ὁ νόσος μοι φίλος.
καὶ ὁ γῆρας ἀχθὸν ἀπὸ
παιδείας ἄλλως τρυφῶν
ἐστὶν ἀπὸν καὶ.*

Sed & apud Plautum non raro ita senes de aetate sua,
at de gravi aliquo ac ponderoso opere loquuntur.

C A P U T X V I.

Ut Cicero dixit, conficere famam, ita Graeci

δυσχερῆ ἀνὰ δόξαν.

In dialogo De claris oratoribus ita de Catulo loquitur
Brutus: *Catulus erat ille quidem iustitiae iudicatus, ut a
te paulo est ante dictum: sed tamen sanctus vocis & lenis
appellatio hinc ab eo bene loquendi famam confecerat. Vi-
detur accipere hoc loquendi genus, quo nec quaequam alicuj
famam conficere dicitur, a Graecis mansisse. Socrates
quidem certe apud Platonem in Apologia eo utitur:
cum enim dixisset, vitium nonnullis videri posse, si
nulla in se vitia antecellat; quia tandem ipse certam
famam, tanquam invidiam conciliare poterit: Ego
vero, inquit, amabo demonstrare vobis, quid vitii & fa-
mam & caducitatem confecerit. Verba, quibus hoc dicit,
haec sunt: *ὁ γὰρ ἐπιπαινεῖται δόξαν, ἢ καὶ ἐν ἑαυτῷ,
ἢ ὑπὸ μάλιστα, ἢ καὶ ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων.**

CAPUT XVII.

*Quod Theopompus de Lacedaemoniis dixit, idem de
fortuna quoque merito dici posse.*

EVOLVEBAM super Theodori cujusdam Metochitae
librum, cujus mihi copiam fecerat homo cum philoso-
phiae ac Theologiae scientia praestans, tum ita comis at-
que amabilis, ut eum ipsae suis manibus Gratiae finxisse
ac composuisse videantur, Sixtus Medicus, Dominicanus
continet autem liber ille centum viginti non sane contem-
nendas variis de rebus disputationes Graeco sermone con-
scriptas: quarum in una reperimus haec quae subjeci-
mus in fortunae instabilitatem atque inconstantiam non
inurbane, neque illepide dicta: quae nobis causa fuit,
cur ea hoc loco proponeremus. Theopompus historicus
aculeata Lacedaemonios oratione perstringens, improba-
rum eos mulierum cauponam exercentium similes esse di-
cebat. quae hospitibus ad se divertentibus vinum initio
& gustatu suave, & usui salubre praebent, callide id actu-
teque facientes, ut argentum ab eis siliant. postea vero
aliud infundunt vile, & corruptum & acidum, eoque ip-
sos uti cogunt. Sic etiam & Lacedaemonios initio ejus
belli quod adversus Athenienses gesserunt, callide fecisse,
ut ceteros Graecos, tanquam suavissimo poculo obla-
to, allicerent; cum quasi tabellis publice propositis pro-
fiterentur, ac promulgarent, cupere se Graeciam a domi-
nato Atheniensium vindicare. post autem eis amarissimam
& insuavisima pocula miscuisse, refertae undique mole-
stis vitae, & negotiorum acerbissimos dolores inurentium:
cum praeficerent civitatibus X viros, & praefides im-
portunissimos, qui eas tyrannico imperio pederent, age-
rentque ea quae asperissima perpesu; planeque intolerabi-
lia essent. Sed enim quod Theopompus de Lacedaemo-
niis dicebat, id meo quidem iudicio de hominum fortuna
convenientius dici potest: quae quidem multis initio obvi-
am se fe ferens, miris eos ad se blandicia allicit, tum
inani praesentium succosuum laetitia complens, tum spe
ita semper in posterum fore. ubi autem inhiantes sibi ho-
mines sua levitate in altum sustulit, saepe eis praeter
opinionem maximas exhibet difficultates. nonnumquam
etiam illos, qui futura non prospicientes, magnos spiri-
tus,

se tamen ad disputationem : in eamque ingreditur hoc modo. Motionem omnem imperfectum quiddam esse, quare voluptatem, cum motio sit, esse etiam imperfectum quiddam : neque dignandum summi boni nomine. Neget ille alter, quod prioris syllogismi initio sumptum est. omnem videlicet motionem esse imperfectam. quis inficiari audeat, voluptatem impugnantem licere, transferre orationem ad demonstrandum id quod negatum est? pandet igitur vela, & emerfus ex illo, in quo deprehensus erat, fretu, in explicanda vi ac natura motionis, pleno mari feretur. quippe. est enim ea tractatio Physicorum. Altera ratio his verbis ab Aristotele exponitur : *ἡμεῖς δὲ τῆς ὅλης ἀπαιροῦμεν ὡς πρὸς τὸ ἀποκρίναι περὶ τῆς ἀπαιροῦμεν ἐπιχειροῦμεν. τὴν δὲ ἀπαιροῦμεν, τῆς τὸ ἀποκρίναι ἀπαιροῦμεν*. quae verba magnum negotium faceserunt Alexandro. ita enim sane vocemus eruditum illum interpretem, si non suo, at usitato tamen nomine, cuius quae hoc loco ἀπαιροῦμεν, videre est. ego autem, cum ab eo dissentiam, non constitui sententiam ipsius referre petant eam e libro, qui volent. meam proponam : ut, cui placuerit, eam sequatur. Primum igitur Aristotelis verba ita legenda censeo : *ἡμεῖς δὲ τῆς ὅλης ἀπαιροῦμεν ὡς πρὸς τὸ ἀποκρίναι περὶ τῆς ἀπαιροῦμεν ἐπιχειροῦμεν. τὴν δὲ ἀπαιροῦμεν, τῆς τὸ ἀποκρίναι ἀπαιροῦμεν*. In quo, ne quis forte aliter putet, profiteor, me unam tantum litteram ex me mutare esse ausum. nam quod pro *ἀπαιροῦμεν*, scripsi *ἀπαιροῦμεν*, conjectura ductus, ut verum fatear, feci. *ἀποκρίναι*, ubi vulgo legitur *ἀπαιροῦμεν*, apud Alexandrum reperi. idque melius visum est, propter id, quod sequitur : *τῆς τὸ ἀποκρίναι ἀπαιροῦμεν. περὶ τῆς ἀπαιροῦμεν*, antiqua scriptura est. ut apparet ex eodem Graeco interprete. unam autem litteram mutare, non nimis improbum, neque inverecundum esse arbitror. Nunc dicam, quam subesse his verbis sententiam putem. In illa superiori ratione, abducebatur disputatio ad antecedentia : hic ad consequentia abducitur. ait enim, si non satis multa nobis occurrant argumenta, quae proprie pertineant ad labefactandam thesin : videndum esse : num. quid ex ea consequatur, quod multis argumentis impugnamus. licebit enim eo traducere disputationem : cum, si quid alicui consequens est, everso eo, id quoque unde consequitur corruat. Exempli gratia. si quis disputet adversus eos, qui animos, cum corporibus inter-

quidem certe, Q. etiam Tullio ejus fratri praestemus idem officium: & quem illius unicum habemus de Petitione consularis commentariolum accuratissime atque artificiosissime scriptum, operae aliquid in eo purgando sumamus. Igitur ex ipso quidem limine ac vestibulo mendum unum fustulimus jam, iis in Scholiis, quae anno in Propertium edidimus. cum enim vulgo ita legatur, *Et si tibi omnia suppetunt, quae consequi ingento, aut usu homines, aut diligentia possunt.* docuimus, vocem, *homines*, temere additam, & illud, *consequi*, ~~καθημερόν~~ positum esse. paullo post autem ubi fratris amicitias generatim enumerat, ita legitur, *Deinde & amicorum multitudo, & genera appareant. habes enim ea, quae novi habuerunt: omnes fere publicanos, totum fere equestrem ordinem, multa praeterea municipia,* &c. quo loco, quin isti ~~καθημερόν~~ qui praeclaras suas glosas ubique inferciebant, verbum, *habuerunt*, de suo addiderint, neminem, considerata re, dubitaturum opinor. Nam qui tandem illa novi habuerant? aut quid magni erat, ea habere Ciceronem quae novi habuissent? *Novi* igitur, priore syllaba producta legendum est: ut sit: *ἔχουσιν δὲ τὴν γλῶσσαν*: non autem *ἔχουσιν δὲ εἰς αἴχρην οἱ κτηνοὶ*. (*) leviusculum hoc est, quod dicturus sum: sed dicam tamen. nulla est enim tam parva macula, quam non pulchrum sit, e bonis libris eluere. ubi ergo est, *Jam P. Galbam, & L. Caspium*: pro *Jam*, legendum puto, *Nam*. Illud gravius. quod cum exposuisset multas causas, ob quas Antonium Cicero pro nihilo putare deberet, de Catilina ingrediens loqui, ita scribit: *Alter vero, dii boni, quo splendore est? primum nobilitate eadem. num majore? non: sed virtute.* lidem autem illi stercorei glosfographi, quos glosis suis aliquid aliud facere, non libros contaminare oportebat: ad illa verba, *Primum nobilitate eadem*, auctarium addiderunt. *qua Catilina*. atque ita fuere bardi, ut non animadverterent, de ipso Catilina sermonem esse. Nam illa, quae sequuntur, *Quamobrem qui inanius umbram suam metuit*, corrupta esse video: quomodo emendari debeant, non video. Venit mihi quidem in mentem ali-

quid:

(*) Editio prima male. et sic. quod Muretus correxit admonitus a Lambino epistola laudata p. 400. ubi etiam Q. Ciceronis locus restituitur emendatur.

quid: sed nihil satis firmi. nemo autem, qui praestat quod potest, quod quaedam non possit, reprehendus est.

CAPUT XII.

Ex eodem libello emendati aliquot loci.

NON eos modo, qui corruptos praestantium scriptorum locos emendant, praeclare operam suam ponere arbitror: verum illos quoque, qui, cum aliud nihil possunt, eos indicant; proponunt enim hominibus ingeniosis, & copiosa veterum codicum suppellectile instructis, materiam, in qua se exercent: eosque excitant ad aliquid excogitandum. quod nunc faciam: locumque indicabo, ex eodem illo libello, qui sine dubio corruptus est. quomodo corrigi debeat, divinabit fortassis alius. *Deinde ut quisque optimus, ac maxime domesticus, ut is amet, quisque fidelissimum esse te cupiat, valde elaborandum pu- to: tum ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti, postremo etiam servitus.* Hujus periodi prima pars ita deformata est, ut, quid sibi velit, suspicari potius, quam intelligere, liceat. in extremo autem, ubi est, *servitus*, legendum censeo, *servi tui*. Sequitur: *Nam fere omnis sermo ad forensam famam a domesticis emanat auctoribus.* quae verba ut integra & incorrupta sunt, ita depravata & male distincta, quae sequuntur, *Deinde instituendi sunt cujuscunque generis amici ad speciem hominis illustrii honore ac nomine: qui etiam si suffragandi studia non navant; tamen afferunt petitori aliquid dignitatis ad justitiam obtinendam.* Magistratus, ex quibus maxime consules, deinde tribunos plebis ad conficiendum centurias homines excellenti gratia, qui tribuent centuriam, & cetera. Spero, omnes homines mihi assensuros, nullam omnino idoneam sententiam ex iis verbis extundi posse. Ego autem puto eum facere tria genera amicorum; unum, ad speciem: alterum, ad justitiam obtinendam; si quis forte competitorum malis artibus eum dejicere moliatur: tertium, ad conficiendum centurias. ac, ne longum faciam, ita legendum censeo: *Deinde instituendi sunt cujuscunque generis amici. Ad speciem, homines illustres honore ac nomine: qui etiam si suffragandi studia non navant, tamen afferunt petitori aliquid dignitatis.* *Ad justitiam*
obti-

tus, ipsius inflati favore, conceperant, deserit: non aliter, quam dolosus quispiam, & perfidus itineris comes, qui quibus maxime in locis societate, & viribus, & mutua defensione opus est, ibi potissimum fugiens confisum sibi comitem derelinquit. Ita fere Theodorus: cujus liber cum adhuc divulgatus non sit, judicavi, si haec ex eo pauca describerem, non malam me a studiosis gratiam initurum. Sed Plutarchus in Lyfandro hoc ipsum narrans, Theopompum hunc comicum vocat.

C A P U T X V I I I.

Ciceronis e Lucullo correctus & declaratus locus.

EXPERIRI libet, ecquid opera mea corrigi possit locus quidam e Ciceronis Lucullo, quem cum depravatum esse constaret, extiterunt etiam alii, qui emendare velent: sed eos, quod petebant, assecutos non puto. habetur autem ibi sermo de iis qui ab ineunte adolescentia ita se alicui disciplinae philosophorum addixerant, ut ejus omnia placita ac decreta sequerentur: & ut Ulysses Homericus ait, solum Tiresiam apud inferos sapere, ceteros *οὐκ ἀκούειν*, ita ipsi qui ex eadem essent haeresi, iis veritatem patre solis, ceteros omnes vagari temere, & huc illuc a vero avfos ferri judicarent. negat autem id eos statuere potuisse: non enim aliorum cognovisse rationes: ut, omnibus diligenter examinatis ac perpensis, constituerent, qua tandem una cunctae aliae praeponderarentur. Scitum autem est illud, sive *Ἡσόδου* est, sive, ut creditur, *Ψευδοπίδαμου*: *Μαθὴ δὲ τοῦ δικέως, πρὸς ἀποδῶν μὲν ἀσέως*. id igitur non fecisse ipsos; sed infirmissimo tempore aetatis, aut obsecutos amico cuidam, aut una alicujus, quem primum audiissent, oratione captos, de rebus incognitis judicasse, & ad quamcumque disciplinam quasi tempestate delati essent, ad eam, tanquam ad saxum, adhaesisse. Porro eandem stultitiam eleganter exagitavit. Lucianus in dialogo qui *ἐπὶ αἰρέτων* inscribitur. & multo gravius Origenes lib. primo *ἑπὶ κλάρυ*. Sed Cicero (ejus enim causa haec suscepta & instituta oratio est) ita haec de re loquitur: *Nam quod dicunt, omnia se credere ei quem judicent fuisse sapientem: probarem, si id ipsum rudes & indocti judicare potuissent.* statuere enim, qui sit

sapiens, vel maxime videtur esse sapientis. sed ut potuerunt, omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis, judicaverunt: aut re semel audita, ad unius se auctoritatem contulerunt. Ex his postremis verbis cum apparet, aut nullam sententiam effici, aut eam, quae quodam modo cum ipsius Ciceronis mente pugnaret: visum est homini eruditissimo, & alioqui in sanandis ejusmodi vulneribus felicissimo, ita legi debere: *Sed ut potuerunt, omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis, judicare: ita; re semel audita, ad unius se auctoritatem contulerunt.* quam ego correctionem eo probare deterreo; quod Cicero, si ita legamus, fateri videbitur, eos tanta de re judicare potuisse, si omnium sententias audiissent. at rudes & indocti erant. non igitur poterant, ne auditis quidem & cognitis omnium sententiis, judices idonei esse. Quocirca alio modo (*) corrigendum arbitror: nempe ita, ut pro *potuerunt*, legamus *potuerint*: pro *illo aut*, substituamus, non *ita*, sed *an*: totam autem comprehensionem interrogando efferamus, ad hunc modum: *Sed, ut potuerint: omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis judicaverunt, an, re semel audita, ad unius se auctoritatem contulerunt?* Ita enim duobus modis eorum judicium reprehendetur. quod neque judicare potuerunt, cum rudes & indocti essent: &, ut eos potuisse demus (ea enim vis inest in his verbis, *ut potuerint*) non tamen cognoverunt omnium sententias: sed indicta causa condemnatis aliis, unius auctoritatem sunt secuti. de rebus autem neque auditis neque cognitis recte judicare nemo quamlibet sapiens possit.

CAPUT XIX.

Ciceronis locus ex Isocrate, ut videtur, imitatus.

ISOCRATES cum Euagorae laudationem ad Nicoclem ejus filium mitteret, principio usus est pereleganti, valdeque ad ornandum ac commendandum munus suum accommodato. putare enim se dixit, si quis eorum quae hic fiunt, sensus ad mortuos perveniret, nihil posse ipsi Euagorae accidere optatius, quam ut res ab ipso praeclear

(*) Aliter emendat Lambinus l. c. p. 407.

jam pridem diligenter ponderans Paulus Manutius judicaverat, aliquid vitii subesse in voce, *gramina*: ostendatque se suspicari, pro *gramina* legendum *praedia*. Multis annis post, P. Victorius lib. vi. Variarum lectionum, vulgatam scripturam defendere conatus est, planeque pronuntiavit, eam mendo carere. Duobus autem argumentis id probat. primum, quod *gramen* non tantum valeat certam herbam, quam *ἄχυσον* Graeci vocant, sed alias etiam ostendat, ex quibus foenum cogitur. deinde, quod Cicero lib. secundo De Natura deorum de eadem re disputans, ita scripsit: *Prata & arva, & pecudum greges diliguntur isto modo, quod fructus ex his capiuntur.* Mihi difficile & arduum videtur, a duobus ejusmodi hominibus dissentire: quorum utrumque, ut debeo, pluri mi facio, alterum etiam incredibiliter diligo. sed tamen quia, quod de se fortissimus ille Trojanorum apud Euripidem dicit, — *φίλῳ λίγων τ' ἀλαθῆς αἰεὶ, κ' εἰ δὲ πλεῖς πέφυκ' αἴης*, non possum reticere, quid mihi videatur. Primum igitur, cur Victorii sententiam non probem: post cum Manutio agemus. Quid igitur ait homo eruditissimus Victor us? *Gramen* proprie quidem esse eam herbam, quam Graeci *ἄχυσον* vocent: interdum tamen id nomen patere latius, ita ut complectatur eas omnes herbas e quibus cogitur foenum. quod quidem ita esse, nemo nescit, eorum dumtaxat, qui Latinarum literarum penitus rudes non sint. foenum esse oporteret, si quis, qui tractaret literas, ad hanc rem doctore egeret. Sed illud quoque intelligendum est, quod Victorius, causae, ut opinor, serviens, omisit dicere, hoc posteriore modo, *graminis* nomine solos uti poetas: idque eadem licentia, qua *notum* pro quolibet vento, pro qualibet arbore *pinum* interdum, aut *abietem* dicunt. quam licentiam nunquam sibi sumptissent, qui soluta oratione scribebant: & minime omnium, nisi fallor, Cicero. nam quod in ejus scriptis nusquam hoc nomen legitur, nisi hic, dubio & controverso loco, id etsi tantum valere non debet, ut haec vox propterea expungatur: (multa enim sunt apud Ciceronem singularia, & magna pars librorum ipsius intercidit) non immerito tamen, cum praesertim alia concurrant, scripturam reddiderit suspectiorem. Victorius certe, quem ego libenter auctorem ac duce sequor, hoc argumento utitur, ut e quodam loco ex epistolis de-

leat

leat vocem, *fugacia*. Non postulo tamen, ut hoc mihi in numerum procedat. nam ipse quoque quandam hoc loco vocem reponere cogito, quam nusquam praeterea apud Ciceronem reperiri arbitror. id me magis movet, quod graminis nomen pro illo toto genere herbarum pratensium, quibus exiccatis & aridis ad passionem animalium utimur, apud solos poetas lego. Deinde, ut satis hoc e Ciceronis consuetudine dici posse demus: infusa tamen & illepidata erit oratio. hoc enim denique dicit Cicero: *Num igitur utiliore tibi hunc Triarium esse posse putas, quam si tuae sint Puteolis herbae?* At dices: prata hoc loquendi genere intelligit. Et potest cuiquam persuaderi, Ciceronem tam contorte locutum, ut, cum vellēt prata dicere, noluerit ea suo nomine appellare, gramina maluerit: ut qui audirent, legerentve, pro graminibus herbas, pro herbis prata accipere necesse haberent? Nam locum quem e primo De Natura deorum adduxit Victorius, quid valere ad illam scripturam confirmandam crederet, nescio: ego, qui eam impugno; eum ipsum locum valde facere a me puto. Etenim si ita dixisset Cicero; gramina, & arva, & pecudum greges diliguntur isto modo; tacērem, quiescerem, verbum amplius non adderem: nullo modo de scripturae illius integritate dubitarem. nunc quid ait? *Prata, & arva, & pecudum greges & cetera.* nempe igitur, ut hic prata suo nomine expressit, ita illic quoque, si prata dicere voluisset, prata dixisset, non gramina. recte igitur iudicavit Manucius, locum hunc vitio non carere. illud minus recte: quod sine auctoritate vetusti codicis, *praedia*, pro, *gramina*, substituendum putavit. Ego in quibusdam satis veteribus libris ita scriptum reperio: *Num igitur utiliore tibi hunc Triarium putas esse posse, quam sint tua Puteolis granaria?* atque haec postrema vox ita etiam in quibusdam olim excussis legitur. quae scriptura cum absurdum nihil habeat, cur ei quae vulgo recepta est, anteponenda non sit, non video. nihil enim prohibet, Torquatum hunc granaria quaequam Puteolis, e quibus magnos fructus perciperet, habuisse.

C A P U T X X I I,

Ciceronis ꝑ tertio De natura deorum locus ex
Aristotele expressus.

SEMPER existimavi ea quae libro tertio De natura deorum Cicero Cottam dicentem facit, ut ostendat in diis virtutem inesse non posse, deprompta esse ex Aristotele. Sed ut de hoc meo iudicio ceterorum iudicium faciam, hoc loco utriusque verba proponam. Ita ergo loquitur Cotta: *Quid enim? prudentiamne Deo tribuimus? quae constat ex scientia rerum bonarum & malarum, & nec bonarum nec malarum. Cui mali nihil est, nec esse potest, quid huic opus est delectu bonorum & malorum? quid autem ratione? quid intelligentia? quibus utimur ad eam rem, ut apertis obscura assequamur. at obscurum Deo nihil potest esse. Nam iustitia, quae suum cuique distribuit, quid pertinet ad Deos? hominum enim societas & communitas, ut vos deistis, iustitiam procreavit. temperantia autem constat praetermittendis voluptatibus corporis: cui si locus in caelo est, est etiam voluptatibus. nam fortis Deus intelligi qui potest? in dolore, an in labore, an in periculo? quorum Deum nihil attingit.* Apud Aristotelem autem libro x. De moribus ad Nicomachum haec leguntur: *Περὶ τοῦ ἵπλου διαφέρειν ἄλλοις ἀπὸ τοῦ πτωχοῦ τὸ δυνάμει· ἡ γὰρ φιλοσοφία καὶ ἡ ἀρετή τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἐστὶν ἐν τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπων· οὐδὲν γὰρ ἐστὶν ἐν τοῖς θεοῖς τὸ πρᾶξι καὶ τῷ πάθει, οὐδὲν τὸ κινεῖσθαι, οὐδὲν τὸ εἶναι ἐν πόνῳ, οὐδὲν τὸ εἶναι ἐν φόβῳ, οὐδὲν τὸ εἶναι ἐν πόνῳ, οὐδὲν τὸ εἶναι ἐν φόβῳ, οὐδὲν τὸ εἶναι ἐν πόνῳ, οὐδὲν τὸ εἶναι ἐν φόβῳ.* quanquam autem inter utriusque questionem non ita magna est dissimilitudo, longe tamen aliud Cottae, aliud philosophi consilium fuit. ille enim scelerate & impie efficere voluit, nullam ullas generis in diis inesse virtutem. hic cum docere vellet, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἀφροσύνας ἐπιφέρει πρὸς τὰς ἀφροσύνας, ostendit, has humiliores esse & abjectiores, quam ut in divinam naturam convenirent. Praeclare autem Platonici, omnes omnino virtutes in Deo inesse dicebant. sed longe alio modo, quam in hominibus: nempe ἀφροσύνας καὶ ἀφροσύνας. nobis quidem nihil esse certius atque

exploratus debet, quam Deum esse principium ac finem omnium virtutum, bonorumque adeo omnium: ipsum solum vere ac per se bonum: cetera: eo tantum bona, quod ab ipso proficiunt, ad eundem referuntur.

CAPUT XXIII.

Locus e Miloniana cum duobus Demosthenis uno, altero Lyfiae comparatus.

CALLIDE & ingeniose locutus est Cicero in Miloniana, cum illuc venisset, ut fatendum esset, Clodium a servis Milonis occisum fuisse. nam qui prospiceret, rem ipsam per se odiosam esse (nemo enim fere est, qui ad caedis mentionem non exhorrescat; & aversetur eum, a quo illa perpetrata dicitur) noluit eam suo ac proprio nomine appellare; sed eam orationi suae sententiam intexit, quae ad avertendum odium, & ad facinus ipsum excusandum cogitari potuit aptissima: *Fecerunt, inquit, servi Milonis, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.* neque enim non satis ex eo intelligitur occisum Clodium: sed asperitas rei tollitur, mitigatur quidem certe, cum cogitat quisque, se quoque idem facturum fuisse, si in tale discrimen incidisset. Omnes enim facile ignoscunt, cum quis quid fecit, quod ipsi quoque fecissent. Usus est autem in re quidem & dissimili & dispari, sed tamen usus est eadem sententia Demosthenes in oratione adversus Midiam. Se enim dicit, contumeliis affectum a Midia, id fecisse, quod eorum qui iudicabant quisque sibi faciendum esse duxisset. *Ἐγὼ δ' ἔπαρ' αἰν' ἰμοῦν ἠγάπησ' ὑβριδῶν ἀσώτατον πράξας, τῶν δ' αὐτῆς ἰουσίαν.* Idem artificium adhibuit subtilissimus oratorum Lyfias in oratione quam scripsit ei qui Eratosthenem quendam in uxore sua deprehensum occiderat. non enim aperte ac simpliciter dicit, eum a se interfectum, sed consecutum ea quae legibus constituta essent in eos qui talia facinora facerent. *Ἔτις, ἢ ἀδίκη. εὐαῖα τῶν ἰσχυρῶν, αἵτις δ' ἴμοι κελύειν τῶν πᾶσι τὰ πάντα πρῶτον.*

[The majority of this page is obscured by heavy horizontal black lines, rendering the text completely illegible.]

M. ANTONII MURETI

AD HIPPOLYTUM ESTENSEM,

S. R. E. CARDINALEM

ILLUSTRISSIMUM,

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER OCTAVUS.

CAPUT L

*Poëtarum & apum comparatio. Illustratus Horatii
versus, Nectis meo Lamiae coronam.*

LIBENTER ac saepe faciunt poëtae, ut se quidem apibus, studium autem suum melificio cuidam comparent, neque, si quis diligenter inspiciat, parum multa utrisque inter se similia reperientur. Apes in struendis operibus suis naturam tantum magistram sequuntur: artem non adhibent. sic & poëtae natura tantum valent: arte si qui se poëtarum nomen tueri posse confidunt, eos gravissimus auctor Plato pronunciat, nihil unquam egregium ac memorabile effecturos. Itaque Pindarus eo se gloriatur adversariis suis, Bacchylide nimirum & Simonide, esse superiorem: quod ipse natura poëta fit, illi autem didicerunt a magistris: in quo tantum esse vult, ut eo potissimum nomine se aquilae, illos corvorum similes esse dicat.

σοφίς, inquit, ὁ πολ-
λά σιδὰς φυσ-
μαθόντις ἔ, λάβροι
παργυλασσία, κέρμας δέ,
ἀνεχόμεναι γὰρ ἰσσοῦ
Δίος ὡς ἔρηκα θάλα.

Apes,

Apes, nisi iritentur, innocuae sunt: irritatae figunt acu-
 tis eos a quibus laesae sunt, & acerbissimos eis dolores
 infligunt. idem poëta ingenium. nulla, ubi non laedun-
 tur, innocentior hominum natio: lacesiti, ita se ulci-
 scuntur, ut interdum eos quibus offensi erant, ad mor-
 tem adigisse narrentur. nam praeter id quod de Archilo-
 cho accepimus; novi ego, qui hac aetate tantum versi-
 bus suis inimico dolorem inusserit, ut ex eo ille sit mor-
 tuus. neque non hoc de se ipsis poëtae praedicant, quo-
 rum sunt illa:

*Cave, cave: namque in malos asperrimus,
 Parata tollo cornua.*

&

*Ne quisquam noccat cupido mihi pacis. at ille,
 Qui me commorit: (melius non tangere, clamo)
 Flebit, & insignis tota cantabitur urbe.*

Quocirca Plato in Minoë præcipit iis qui bonae famae
 studiosi sunt, ut diligenter caveant, ne cum poëtis inimi-
 citias suscipiant. Apes e variis floribus succum experi-
 mentes, opus dulcissimum conficiunt. Poëtae quoque
 vagantes per hortos illos Gratiarum & Veneris, de quibus
 est apud Pindarum, & ex iis bellissimum quodque car-
 pentes, ea concinnant carmina, quibus ne mel quidem
 ipsum mellitius videri potest. Inde igitur illa sunt:

*Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
 Omnia nos isidem depascimur aurea dicta,
 Aurea perpetua semper dignissima vita.*

&

— ego apis *Matinae*
Mere modoque
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum, circa nemus, uvidique
Tiburis ripas, operosa parvus
Carmina fingo.

Merito igitur Eustathius ait, apem ζῷον ἀναγκαστικὸν τῶν ποιητῶν, διότι πρὸς τὸ μέλι τὸ ἐπι τῆς ἑσπερίας, καὶ διὰ τὸ εἶναι ἕρως.

*Puris honestus quos rigat lymphis Pudor.
 Illis, magistri quos sine opera, perpetem
 Natura docuit ipsa temperantiam,
 Fas carpere illinc: improbis autem nefas.
 At tu aureae regina vinculum comae
 Amica suscipe. pia quod porgit manus.*

& quoniam semel audere coepi, subjungam etiam versus aliquot ex Edyllio, quod abhinc annos novem ad FRANCISCUM TURNONIUM, Cardinalem omnibus maximis honoribus dignissimum, scripsi. In eo igitur ita erat, in extremo:

*Ipse ego tum e terra pennis sublatus Amoris,
 Per Charitum, Venerisque hortos, pictosque perenni
 Flore ferar campos, & vulgo incognita prata.
 Unde metens violasque, & purpureos hyacinthos,
 Intactasque rosas, immortalesque amaranthos,
 Non prius audito texam tibi more corollam,
 Quae, damnosi expers senii, tua tempora circum
 Ardeat, aeternoque nitens scintillet honore:
 Donec ad aequoreis ignotos fluctibus ignes
 Clara Ariadnae rutilabunt signa coronae.*

C A P U T I I.

De quodam loco e libro secundo Rhetoricorum Aristotelis, adversus Petri Victorii sententiam.

AEQUIORE animo se puniri ferunt, quicumque se, qui puniantur, dignos putant. Quocirca Aristoteles libro secundo De Arte rhetorica, inter ea quae ad mitigandum animum pertinent, ponit id quoque, ut iis qui sibi factam injuriam censent, ostendamus, ipsos priores in injuria inferenda fuisse, & merito ipsis contingere ea de quibus queruntur. ira enim ex opinione injuriae (*) nascitur. quare si desinent putare, injuriam sibi fieri, irasci desinent. Sed in ejus rei tractatione quaedam verba sunt, quorum sententiam Victorium assecutum esse non existimo. Sunt autem haec: Διὸ τῶν λόγων οἱ ἀποβλάσκον ἀγαπαίῃσιν ἢ ἄλλοις καταζέονται ἢ οἱ θεοὶ. quae ita exponuntur

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 401.

N. A. M. U. R. E. T. I

ut: *ut*: Ne facile irascatur, & ex tenui quaque
 & de re magna accendatur animo, qua ex re magna
 de re magna accendatur, praecipit, quo modo nos genere
 de re magna. Ne tenete igitur, in alios irruamus,
 ut de irascibilitate ratione animus praeparare, & quasi
 de re magna de re magna instigare: haec enim causa est, cur ser-
 vus non tenetur de re magna animo ferunt, nec valde indignan-
 tur. Sed non tenetur suam conditionem cogitantes, to-
 rantur de re magna & praeparantur: Id autem apud Plau-
 tum in re magna de re magna Periplectomenus tradit. Nam
 de re magna de re magna habere oportet oculos; & ma-
 gis, de re magna. Haec Victorius; quae an vera sint,
 de re magna non videntur. Credo autem, hoc
 de re magna de re magna. Cum respice punire aliquem volumus,
 de re magna de re magna esse castigandum, atque efficiendum,
 de re magna de re magna, quaeque oculis cernat, se com-
 mittere de re magna. Nam & servi minus indigne ferunt sup-
 plicia, quae de re magna feruntur, si hoc modo cum eis
 agamus.

CAPUT III.

Collatio inter Platonem & Phaedro Platonis cum ejus-
 dem inter interpretatione Ciceroniana.

NOVILEM hanc Platonis & Phaedro locum, ubi ani-
 morum immortalitas necessaria ratione probari creditur,
 Cicero, ut notum est, & in Ebris De Rep. & in primo
 Tusculanarum disputationum interpretatus est. mihi au-
 tem hoc loco decretum est, cum Platonis verbis, Cice-
 rois interpretationem, quam diligentissime potero, con-
 tendere. puto enim, cum apud utrumque nonnulla haud
 satis emendate leguntur, ex hac collatione aliquid emerfu-
 rum. Plato: *ἡμῶν δὲ αἰώνος ἀθάνατος, ὁ δὲ αἰώνος, ἀθάνατος.*
 Cicero, omisa propositione: *Nam quod semper movetur,*
aeternum est. In quo illud observatione dignum puto,
 quod *ἀθάνατος* vertit *aeternum*. quamvis enim Plato ani-
 mos non immortales modo faciebat, verum etiam aeter-
 nos; neque quicquam apud philosophos immortale sit,
 quod non sit etiam aeternum: tamen haec vocabula vulgo
 distingui solent, cum Cicero plane pro eodem accipiat.
 Plato: *ὁ δὲ αἰὼς αἰώνος, ὁ δὲ αἰὼς αἰώνος, αἰώνος ἕως*
αἰώνος, αἰώνος ἕως αἰώνος. Cicero: *Quod autem motum as-*
fert

fert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, vivendi quoque finem habeat necesse est. Præclare omnino reddita hæc pars videtur. cum autem illa ejusdem verbi repetitio, quæ in Græca oratione nihil habet insuavitatis, in Latino sermone parum elegans, neque satis dilucida fore videretur, varietate vitavit hoc incommodi: motum afferre, dicens, pro movere: & agitari, pro moveri. sed & illud ἔρον, in quo colligendi vis inest, ita expressum est, ut nihil melius optari queat. Plato: *μῶνος δὲ τὸ αἰτὸ κινή, ἅπ' αὐτὸ δαπάνηται ἑαυτῷ, ὅπως λέγει κινήσεις. αἰτὸν τῶν πῶς αἰτῶν ἑαυτὸ κινή, τὴν παρὰ τῆς ἀρχῆς κινήσεις.* Cicero: *Solum igitur quod sese movet, quia nunquam deseritur a se, nunquam ne moveri quidem desinit, quin etiam ceteris quas moventur, hic fons, hoc principium est movendi.* In quibus illa præcipue annotanda duco: *αἰτὸ, commode verti, quia: & κινήσεις, movendi.* Plato: *ἀρχὴ ἢ ἀγένεσις.* Cicero: *Principii autem nulla est origo.* eleganter. neque enim poterat una voce dicere ἀγένεσις: cum ingenitum sit ἄσφωτος. Plato: *ἐξ ἀρχῆς ἢ ἀνάγκης πάν τὰ γινώσκονται γίνεσθαι· αἰτὸν ἢ μὴ ἐξ ἑαυτοῦ.* Cicero: *Nam ex principio oriuntur omnia; ipsum autem nulla ex re alia nasci potest.* ἀνάγκης γίνεσθαι, dixit simpliciter, oriuntur. & illud, τὸ γινώσκονται, omisit. Plato: *οἱ ἢ ἐν τῷ ἀρχῆς γίνονται, ἢ ἐν αἰτῷ ἀρχῆς γίνονται.* Cicero: *Nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde.* videtur ergo apud Platonem legisse: *οἱ ἢ ἐν τῷ ἀρχῆς γίνονται, ἢ ἐν αἰτῷ ἀρχῆς γίνονται.* quod mihi, ne quid dissimulem, verius videtur. Aristoteles quoque principiorum tres proprietates esse voluit: ut ne gignerentur ex aliis: ut ne ex se invicem: & ut ex ipsis cetera gignerentur. Plato: *ἐπειδὴ δὲ ἀγένεσις ἐστὶν, ἢ ἀλλοθεν αἰτῷ ἀνάγκης αἰτῶν. ἀρχῆς ἢ δὲ δαπάνηται, ἅπ' αἰτῷ κινή ἐν τῷ, ἅπ' αἰτῷ ἐξ ἑαυτοῦ.* Cicero: *Quodsi nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur: nec ex se aliud creabit.* (in quibusdam libris legitur, recreabit.) *si quidem necesse est, a principio oriri omnia.* Plato: *Ὅπως δὲ κινήσεις μὴ ἀρχῆς, ἢ αἰτῷ κινή.* Cicero aliquanto liberius: *Ita fit, ut motus principium ex eo fit, quod ipsum a se movetur.* Plato: *τῶν δὲ ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἢ ἐκ γίνεσθαι ἑαυτοῦ.* Cicero: *Id autem nec nasci potest, nec mori.* legit igitur apud Platonem, *ἐκ γίνεσθαι, ἢ δαπάνηται.* & sane is ordo melior, & magis

naturae consentaneus videtur. Plato: ἢ πάντες τὴ ἀρχὴν
 πάντες τὴ γῆν συμπιέζουσιν εὐνοίᾳ, καὶ μὴ ποτὶ αὐτῆς ἔχουσιν εὐνοίᾳ
 ὅθεν κινεῖται γῆρα (Cicero: *Vei concidat omne caelum,*
omnisque natura, & consilietur necesse est: nec vim ullam
nanciscatur, qua, ut a primo, impulsu moveatur. Qua
 in parte id primum animadvertendum est, voculam *&*,
 quae in vulgatis Ciceronis libris non est, In veteribus
 legi: & necessariam videri. Deinde, cum Plato dicat,
 πάντες τὴ γῆν: non est, ut opinor, dubitandum, quin apud
 Ciceronem legendum sit, non, *omnisque natura*, sed
omnisque terra In verbis autem Platonis delendum vi-
 detur illud secundum εὐνοίᾳ, quod neque Cicero agnoscit,
 & sententia repudiat. Postremo cum in quibusdam Cice-
 ronibus ultima pars ita legatur, *Qua primo impulsu*
moveatur, testificor, veterem scripturam a me repraesentatam
 esse: neque dubitare me, quin ea vera sit. Αὐτῆς
 autem reddidit Cicero, *ut a primo*. Plato: ἀθιμάτου δὲ
 πρῶτον τῷ ἰσθμῷ κινεῖται, ψυχῆς ἕσιον τὴ γῆν τῆτο
 αὐτὸ τὴ γῆν, οὐκ αἰχμαλωτῆς. Cicero: *Cum pateat igitur,*
aeternum id esse, quod a se ipso moveatur (in aliis libris,
quod se ipsum moveat) *quis est, qui hanc naturam animis*
esse tributam neget? Cujus periodi posteriorem partem si
 Cicero ita legit, ut hodie legitur (neque aliter legisse
 puto,) nae ille mirificus in ea convertenda fuit. Hoc
 enim dicit Plato: si quis ita definiat animum, ut dicat
 animum esse id quod se ipsum movet, eam definitionem
 numquam auctori suo incusuram pudorem. nam ἕσιον &
 λέγον, & paulo post φῶσι vocat id, quod Aristoteles τὸ τὴ
 γῆν εἶναι. ea vero sententia quomodo e Ciceronis verbis
 efficiatur, Deus aliquis viderit. Plato: πάντες γὰρ σῆμα, ἢ
 μὴ ἔχουσιν τὸ κινεῖσθαι, ἀψυχοί. ἢ δὲ ἴδδθαι αὐτὸ ἐξ αὐτῶν, ἰμψυ-
 χοί. ὡς ταύτης ἕσιον φῶσις ψυχῆς: ubi non dubito quin legen-
 dum sit αὐτῶν ἐξ αὐτῶν. Cicero: *Inanimum est enim omne,*
quod pulsu agitur externo: quod autem animal est, (in
 quibusdam libris, *Quod autem est animatum*) *id motu cie-*
tur interiore & suo. nam haec est propria natura animae
(in quibusdam libris animi) atque vis. Invertisse vide-
 tur Cicero ordinem τῶ ἀσπίστον, id est, fecisse ἐξ ἰσθη-
 μῶν κρηνηρῶν, καὶ ἀσπίστον. Plato: εἰ δὲ ἐν τῆτο ἕσιον ἔχου,
 καὶ ἄλλο τὴ εἶναι τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινεῖσθαι, ἢ ψυχῆς, ἐξ ἀνάγκης ἀφῶσις τὴ
 καὶ ἀθιμάτου ψυχῆς αὐτῆς. Cicero: *Quae si est una ex omnibus*
quae sese moveat; neque nata certe est, & aeterna est.

CAPUT IV.

Correctus & explicatus locus Platonis
ex Apologia Socratis.

QUOTIDIE magis intelligo, verum esse id quod semper existimavi: nullam esse mendam ita pusillam, quam non permagni interfit, e veterum monumentis tolli, ad corrigi: neque ullum hominum genus magis prodesse studiis, quam eos qui accurate & fideliter operam in illis purgandis emendandisque ponunt. unius enim litterulae erratum interdum eas etiam eruditissimis hominibus offundit tenebras, ut, tanquam in illumi nocte errantes, quovis potius perveniant, quam quò volunt. quod & saepe alias animadverti, & nuper cum Platoniam Socratis Apologiam evolverem. in qua cum alia peccata a Marfilio deprehendi, tum hoc, quod nunc ostendere institui nam cetera, est cur rejecta in aliud tempus velim. ad ipsum igitur illius orationis finem ita legitur: Τοσοῦτο μὲν τοι αὐτῶν δοκῶ: τὰς γὰρ μου, ἐπειδὴν ἤξιότατος, προσηγοροῦτο, ἂν ἀνδρῶν, ποτὶ καὶ τοὺς λεπτὰς, ἀπὸ ἐγὼ ὑμῶν ἐλυποῦμαι, εἰς ἡμῶν δουλοῦσι ἢ χερμαῖων, ἢ ἀλλὰ τῶ ἀσπίων ἐκμαλίσθη, ἢ ἀρετῆς. καὶ εἰς δουλοῦσι ἢ ἀσπίων, μαθὲν ὄντες, ἐπιδίδου αὐτοῖς ἀσπίων ἐγὼ ὑμῶν, ὅτι εἰ ἐκμαλίσθη ἢ δὲ, καὶ αἰσίου π ἀσπίων, ὄντες ὅθεν ἀξίως. καὶ εἰς ταῦτα ποτὴν, διὰ τὴν ἀρετῆς ἐγὼ ὑμῶν ὅτι ὄντων, αὐτοῖς π, καὶ οἱ ἡμέτεροι. quae verba ita Marfilius reddidit: *Tantum tamen, vos precor, o viri, ut meos quoque filios, cum adoleverint, si ipsi, similiter atque ego, vobis molesti sint, poentis similiter afficiatis; praesertim si videanter vobis vel pecuniarum, vel alterius cujusquam rei majorem quam virtutis curam habere: atque si videri velint, putentive, se alicujus esse pretii, cum nullius sint, illos objurgetis, quemadmodum ego vos: quod non illis incumbant, quibus est incumbendum: ac existiment, cum nullius pretii sint, se aliquid esse. Quodsi haec feceritis, justa a vobis passus fuero egoque & filii.* In quibus id admirabile atque absurdum videtur: quid sit cur Socrates ab Atheniensibus petat, filios suos interfici, si paternam hominum admo-
nendorum & adjuvandorum consuetudinem, ubi adoleverint, imitentur. quid enim? peccasse fortassis sibi ipse videbatur, quod eam vivendi viam insecutus esset? minime omnium. nam se in eo & deo obtemperasse dixerat,

& meritum, ut ea causa in Prytaneo aleretur: & si vita daretur longior, unquam aliter facturum negarat. qua igitur de re ipse se merito amabat, summisque dignum honoribus vere gloriabatur: quid erat causae, cur ejus in studio versari filios nollet? At, dicet fortasse aliquis: ita demum eos ab Atheniensibus ultimo supplicio affici cupit, si ita reprehendant alios, ut ipsimet interim nihili sint, aliarumque rerum majorem, quam virtutis, curam gerant. Itane quaeso? Sic quoque eos morte multari, quam admoneri, ac corrigi mavult? nam si diceret se potere, primum ut liberi sui, si quid peccarent, reprehenderentur, atque increparentur diligenter: deinde, si viderentur ita depravati, ut corrigi non possent, vita privarentur denique: non inhonesta, neque aliena personae Socratis esset oratio. sed & multa alia proferre possem, quibus ejus sententiae absurditas ostenderetur: nisi fatius ducerem, iis omisissis, veritatem ipsam detegere, cujus splendor exigui erroris nubecula obumbratus Marfilii aciem fugit. Ubi enim *λυσιππος* vulgo legimus, legendum est *λυσιππος*. qua tantula mutatione scripturae, quanta fiat sententiae mutatio. videamus. hoc enim dicit Socrates: Peto a vobis, Athenienses, cum filii mei adoleverint, ut eos ulciscamini, easdem illis molestias exhibentes, quas ego vobis exhibere consueveram: si aut pecuniae, aut ullius omnino rei, quam virtutis, studiosiores esse videantur. Quas enim solebat exhibere molestias Atheniensibus Socrates? admonere eos, urgebat, instabat, ne ullam rem virtute potiore esse ducerent: neve quicquam illius studio praevertendum putarent. eandem igitur molestiam filiis suis exhiberi cupit. itaque addit: Quodsi, nihili cum sint, aliquid tamen esse se existiment: exprobrare eis, ut ego vobis, quod non in iis, in quibus oportet, studium collocent: quodque, nulli pretii cum sint, aliquid se esse arbitrentur. Id enim se fecisse ipsemet dixerat: cum eos, qui se sapientes putabant, longe abesse a sapientia ostenderet. Sequitur: Haec si feceritis: tum & mihi & filiis meis id quod justum est, tribueritis. Mihi quidem: quoniam quod ego beneficium in vos contuli, id vos conferetis in filios meos. Ipsi autem: quoniam afficietis illos ea poena, quae errantibus debita est. quatenam autem poena illa sit, e primo *παιδείᾳ* cognoscere est: ubi cum Trasymachus quae-

fisset de Socrate, quid tandem perpeti paratus esset, si ipse talem justitiae definitionem attulisset, quae reprehendi nullo modo posset: Quid vero, inquit, aliud, Socrates, quam quod cum perpeti par est, qui aliquid nescit? par est autem cum h. sciente discere: egoque de me quo minus ea poena sumatur, non recuso. Haec tamen praecclara sententia in unius litterae perversione lacuerat.

C A P U T. V.

Virgilli versus e sexto Aeneidos, ex Homero imitati.

CUM studiose fecerint aliquot eruditi homines, ut indicarent locos Homeri, quos Virgilius imitatus esset, multos tamen (neque aliter in tanta copia fieri potuit) praetermiserunt. qualis est ille e sexto Aeneidos: ubi, accipiente in navim Charonte

*Ingentem Aeneas, gemuit sub pondere cymba
Sutulis, & multam accepit rimosa paludem.*

ita enim Iliados e, cum insiliret Minerva in currum Diodamedis, gemuisse sub tanto pondere axis faginus dicitur:

Ἡδ' ἔκ' ἄλλοις ἰδούσι: μέγα δ' ἄποψιδε δίδω
Ἐμπερικέτην θεία. ἰσχυρὰ δ' ἰβανχὶ θυρή. ὄξυον
Βεβηρωμένη. θάρη δ' ἄλλο θεία, ἀσπρά τ' ἀέστου.

C A P U T. V I.

Notatum Petri Victorii περὶ τοῦ πρώτου ἀμφότερα.

PETRUS Victorius libro sexto Variarum lectionum, narrans notum illud Socratis somnium, quo, cum in custodia publica esset, praevidit, sibi post tertium diem esse moriendum, admonitus ille versu,

Ἠρώτι καὶ τελευτῆ. ὄξυον ἰβανχὶ θυρή.

Versum, inquit, esse e primo libro Iliados notum est, praenunciaturque illuc ab Agamemnone in iurgio illo: cum enim dixisset Achilles se domum reversurum, copiasque sunt

bello abduclurum, compulsum injuriis ipseus, libere permittit illi, ut hoc si vellet, faceret, rex regum: utque se ostenderet nihil curare discesum illius, monstravit in sermone, eum brevi tempore domum perventurum. Haec Victorius. quae omnia, ut uno verbo dicam, falsa sunt. vcrsum enim illuin esse, non e primo, sed e nono libro Iliados, notum est: pronunciatumque illic non ab Agamemnone, neque in jurgio; sed ab Achille, qui Ulyseum alloquens, abiturum se dicit, &, si Neptunus prosperum cursum dederit, tertio die in patriam perventurum.

Εἰ δὲ κεν Ἀπλοῖου δῶν κλυτὰς ἐνοσίχθων,
ἤρπυδι κεν τριπέτῃ θῆκεν ἰσχυρῶν ἰσχύριον.

id est,

*Quodsi Neptunus facilem dederis mihi cursum.
Tertia lux Phthias laetis me sistet in arvis.*

cur autem apud Platonem ex ἰσχυρῶν factum sit ἰσχυρῶν, facile est videre. Neminem igitur memoriae suae valde confidere oportet: cum Victorium quoque ipsum, tanta doctrinae copia praeditum hominem, in rebus non abstrusis neque reconditis, interdum tamen vacillare videamus.

CAPUT VII.

*De facultate contrariorum. emendatus & declaratus
locus a secundo Aristotelis De arte dicendi.*

TRIBUS modis intelligi potest id quod in philosophorum scholis tritum ac celebratum est, contrariorum eandem esse vim ac potestatem. aut enim de vi ea quae inest in ipsis contrariis, aut de ea qua contraria apprehenduntur, aut de ea qua efficiuntur. nos, docendi causa, vim insitam, vim percipientem, & vim efficientem vocabimus. Ergo si de vi insita quis loquatur, non eadem est vis ac potestas contrariorum, immo vero, contraria. exempli gratia: non eadem vis est insita frigori ac calori; cum frigus contrahendi vim habeat, laxandi calor: non eadem albo & nigro: cum illud visionem dissipet, hoc colligat. omnino autem, cum de hoc genere potestatis proprie ac per se agitur: valet illa regula quae pos-
si-

fita est in primo dialecticorum, Contraria de contrariis dicta, probabilia esse. Quodsi agatur de vi percipiente: tum simpliciter & absolute dici potest, eandem esse vim contrariorum. etenim album & nigrum eadem facultate cognoscimus: itemque consonum & dissonum; calidum & frigidum, & similia. & de hac potestate intelligendus est locus ille e principio quinti Ethicorum, ubi hoc dicitur. quin etiam ob hanc ipsam causam contrariorum eadem est ars, eademque scientia. *πάντα γὰρ αἰ τήναι, καὶ αἰ παρρηταί, καὶ αἰ διατήρηται, διατάσεις εἶναι*, ait Aristoteles lib. octavo *καὶ μὲν καὶ φρονεῖ*. Ubi autem sermo est de potestate efficiens, adhibenda quaedam distinctio est. nam causa efficiens contrariorum & quodammodo eadem est, & quodammodo non eadem; nempe eadem quidem genere, sed non eadem specie. Verbi causa: eadem res efficit sanitatem & morbum: nempe temperatio quatuor humorum, e quibus corpus constitutum est. sed illam bona temperatio, hanc mala, itidemque efficiendae virtutis, & efficiendi vitii potestas eadem in re sita est: in consuetudine, non tamen una eademque consuetudo vitiosum & virtute praeditum efficit hominem: sed contraria. atque ita intelligendus est locus ille e secundo Rhetoricorum: *καὶ γὰρ αὐτὴ διαίτης καὶ διαστροφῆς, καὶ διαστροφῆς*. (*) in quo Victorius sui se dissimilem praebuit. legendum autem ibi est, *καὶ διαστροφῆς*: non, ut vulgo legitur, *καὶ διαστροφῆς*. quod ego cum a primo conjectura tantum fretus judicasset: reperi postea libros & calamo notatos, & typis descriptos, qui opinionem confirmarent meam. Quodsi una eademque specie, aut etiam numero res potestatem efficiendi contraria in se continere dicatur: id necesse erit contingere aut non in eodem *ὑποκειμένῳ*: aut quod, si idem sit, non sit tamen affectum eodem modo: aut contraria illa non eadem ratione efficientur, aut non eodem quasi instrumento. Ut idem ignis & adstringit & resolvit: sed adstringit fortasse corium: ceram aut glaciem laxat. Aestas appetentiam rerum venerarum & auget, & minuit: sed minuit in viris: auget in feminis. Ebrietas alii garrulitatem affert, alii silentium. doctrinae copia alii confidentiam, alii timiditatem. Fieri etiam potest, ut sit idem *ὑποκειμένῳ*: sed non eodem modo affectum. ut vini aut

ve-

(*) Vide Lambini epistolam l. c. p. 401.

veneris usus uni eademque homini / sed alter atque alter affecto, modo salubris est, modo noxius. Quodsi & idem sit, & eodem modo affectum: oportebit, ut dixi, contraria illa aut non eodem modo, aut non eodem quasi instrumento effici. Nam diuturna nivis contrectatio & frigus affert, & calorem: sed alterum quidem per se, alterum per quandam *ἀναρτήσιν*. Vinum & hamestat, & exsiccat: sed alterum per se, alterum *ἢ ὑποδύσει*. sic senectus adveniens & sicciore & humidiores facit. At idem medicus eandem hominem & interficere potest, & sanare: non tamen eodem plane instrumento, sed hoc remedio, illud veneno. & idem geometres potest in eodem auditore & scientiam, & ignorantiam efficere; sed illam demonstratione, hanc paralogismo. Hæc mihi de hisce rebus cogitanti vererant in mentem; quæ cum haud prorsus *ἀκατάληκτα* viderentur; placuit aliorum iudicio committere.

CAPUT VIII.

Alius locus ex eodem libro explicatus.

IN EST obscuritatis aliquid etiam in iis verbis, quæ proxime antecedunt eum, quem modo adduximus, c Rhetoricis locum. ait enim Aristoteles; Si unum contrariorum eam naturam habeat, ut aut esse, aut fuisse possit: posse id probabiliter etiam de altero colligi. quod quidem verum esse non videbitur, nisi, quomodo hic accipiatur *ἕνα*, intelligas. idque victorium nullo modo attingisse nator. *ἕνα* enim nomen interdum ita late patet, ut amplectatur & id quod necessario vel fit, vel est, *ἢ κατὰ τὴν ἀνάγκην ἢ κατὰ τὴν ἀπόδειξιν*: & id quod citra ullam necessitatem. interdum autem ad hoc tantum genus, quod posteriore loco posuimus, pertinet, *ἢ ἀποδείξει ἢ κατὰ τὴν ἀνάγκην*. Illo priore modo si accipias, falsum erit, quod hic ab Aristotele traditur. non enim si potest ignis esse calidus, sequitur, ut etiam frigidus esse possit. neque si potest moveri caelum, potest etiam quiescere. nam in iis quæ necessario sunt, non utrumque contrariorum est *ἢ ἕνα*. sed alterum tantum; neque utrumlibet, sed certo quæ de iure alterum. Nemo autem cavilletur hic, motum & quietem non esse proprie contraria. constat enim, hinc, ut

ut saepe alibi, Aristotelem. accipere τὴν ἐναντίαν αἰτίαν ἢ ἰσοδυναμοῦσιν ἀντικειμένον. posteriore igitur modo accipiendum hoc loco est τὸ τῆς δουλείας ὄνομα. & ita verissimum erit, quod docetur. nam hoc modo πᾶσι τὸ δουλωτὸν εἶναι, δουλωτὸν ἴση ἐξ μὴ εἶναι. Ita disputantur haec ab Aristotele οὐ τῆς πρὸς ἰσοδυναμίας.

C A P U T I X.

Correctus Ciceronis locus ex oratione pro C. Rabirio perduellionis reo.

MISERA est ignominia judiciorum publicorum, misera multatio bonorum: miserum exilium. sed tamen in omni calamitate retinetur aliquod vestigium libertatis. mors denique si proponitur, in libertate moriamur. carnifex vero, & obductio capitis, & nomen ipsum crucis absit non modo a corpore civium R. sed etiam a cogitatione, oculis, auribus, harum enim omnium rerum non solum eventus atque perpesio, sed etiam conditio, expectatio, mentio ipsa denique indigna civis R. atque homine libero est. Ciceronis haec verba sunt e luculenta illa oratione, qua consul C. Rabirium defendit perduellionis reum. in quibus cum duae voces, seu merito, seu immerito, semper mihi suspectae fuerint: non possum, quin suspicionem meam exponam. Harum vocum prior est, *obductio*. quanquam enim non sum nescius, *obducere*, interdum esse idem quod, obtegere, libentius tamen hoc loco legerem, *obnuptio*. nam quod hoc vocabulum nusquam alibi apud Ciceronem legatur; ne *obductio* quidem. & *obnuptio* melius, ni fallor, conveniret cum diro illo & horrendo crimine, quod paulo supra recitaverat; *Caput. obnubito*; *arbori infelici suspendito*. Altera carum, quas dixi, vocum est *conditio*: pro qua malle, *condictio*. Etiam *condicere*, vetere lingua, est denunciare; & *condictio*, denunciatio; ut & veteres Grammatici, & Jurisconsulti docent. quo sensu, mirifice hic, ut opinor, quadraret. Sed haec opinione tantum nixa sunt. quare cohibeamus assensionem, dum aliquid certius & exploratius afferatur.

CAPUT X.

Ciceronis loci duo ex Aeschine, ut videtur, imitati.

CICERO, cum in tertia oratione in Catilinam commemoraret ea signa, eaque prodigia, quibus dii immortales imminens periculum praemonstraverant, affirmavit, eos ita praesentes opem tulisse, ut paene oculis videri possent. & paulo post, tam multa signa se consule divinitus extitisse dicit; ut haec, inquit, quae nunc fiunt, capere dii immortales viderentur. Credi autem potest imitatus esse hac in parte locum illum Aeschinis ex oratione adversus Ctesiphontem; ubi ait, deos ita praedixisse ac praesignificasse populo Atheniensi mala, quae ei Rhetorum quorundam culpa imminerent, ut prope humana voce assumpta clamarent, cavendum esse. Verba Graeci oratoris haec sunt: ἀλλ' ἢ πρῶλιγον, ἢ ἀσιτάμωτοι ἡμεῖν οἱ θεοὶ φυλάξασθε, μοινοῦν ἀνθρώπων φωνῆς ἀσχετηάμωτοι. nam quod, *videre oculis*, ibi Cicero dixit, eodem loquendi genere Aeschines usus erat paulo supra; etsi non eadem de re loquens: ἴσῳπ τις ὀφθαλμοῖς ἢ ἰσάσῃ καὶ ἰκίεστος ληρίνα πτερισμῶτος. eam autem orationem converterat, ut quidem creditur, Cicero. quo facilius ipsi, quae ex ea imitaretur, in mentem venire potuerunt. nam pulcherrimum illum locum e secunda agraria, *Ponite ante oculos vobis Rullum in Ponto*: & illum item ex undecima Philippica, *Ponite igitur ante oculos P. C. miseram quidem illam & flebilem speciem, sed ad incitandas animas vestros necessariam, nocturnum impetum in urbem Asiae clarissimam*, & quae sequuntur: eorum igitur locorum utrumque quin ex eadem Aeschinis oratione expresserit, non sane admodum dubito. Locus autem Aeschinis, unde illos imitatos esse credo, hic est: Ἔτιθετε δὲ μοι μακρὸν χρόνον. τῆς διάνοιας, μὴ εὖ τῆς διασηχῆς, ἀλλ' εὖ τῆς ἡσυχίας, καὶ νομισασι δὴν ἀσιότα τὸν κέρυκα, &c. & paulo post: Ἀλλ' ἰπειδὴ ταῖς σάρμασι ἢ περιχθῆσθε, ταῖς καὶ διανοίαις ἀπεβλήσῃ αὐτῶν εἰς τὰς συμφορὰς, καὶ νομισασι ἴσῳ ἀλισκομένην τὴν πόλιν, ταχῶς κατασπαφας. ἰμπεύσῃσι εἰσῆδον, ἀσχεμῆνας γυναιχῶν, καὶ πιδῶς εἰς ἀλλείας, ἀσχεύσῃτας ἀνθρώπους. πτερισμῶτας γυναιχῶν, εἴη μεταίμασθαι οἱ καὶ τῆς ἐλπίσεως, κλαίοντας, ἰστέλοιστας ὑμῶν, ἀσχεμῆνας, ἢ τὰς πτερισμῶτας, ἀπὸ ταῖς τῶν αἰπίαις. qua quidem subjectionis exemplo vix ullum posse reperiri pulchrius puta.

C A P U T X I.

E declamatione in Sallustium loci duo, quorum alter ex Aeschine, alter e Demosthene expressus videtur.

Ex eadem Aeschinis oratione sumptum est id quod positum est ad finem illius declamationis, qua Cicero, tamquam a Sallustio provocatus, respondere ei fingitur. ita enim ibi scriptum est: *Finem dicendi P. C. faciam. saepe enim gravius vidi offendere animos auditorum, eos qui aliena flagitia aperte dixerunt, quam eos qui commiserunt.* apud Aeschinem enim ita legimus, ἄδη γὰρ ποτε εἶδον μισοῦντας τοὺς πρὸς τῶν ἀλλοτρίων αἰσχρὰ λόγων ἐπιφάνει λόγωντας. quod autem statim subjungitur: *Mihi quidem ratio habenda est, non quid Sallustius merito debeat audire; sed ut ea dicam, si qua ego honeste effari possim:* videtur imitatum ex illo Demosthenis: οὐκ ἔστι μὲν ἀλλὰ ἐν τῷ ἀποσπασμένῳ λόγῳ, αὐτῶς δὲ ἀποσπασμένας λέγωντας λέγειν ἀποσπασμένας λέγωντας. aut ex hoc, quod in eadem oratione legitur: πολλὰ γὰρ ἔτιρ' εἰπῶν ἔχων ἀπὸ αὐτοῦ ἀποσπασμένα. ἢ ἢ δ' ἂν δείξαιμι ἀποσπασμένα αἰσχρὰ τῶν τε ἀποσπασμένων, πάντ' εἰπῶν δὲ αἰσχρὰ λόγων. ἀλλ' ὅσα μάλιστα αἰσχρὰ εἶπῶν ἰστέλ.

C A P U T X I I.

Inficetum, non ut vulgo, Infacetum, scribi oportere: & ex eadem conjugatione cetera ad eundem modum.

CUM jam pridem in veteribus Catulli libris scriptum reperissem,

O saeculum insipiens, & inficetum:

itemque,

Pleni ruris & inficetiarum:

&

Idem inficeto est inficetior rure:

praeterieram ea omnia, tanquam errata librariorum; etiamque secutus vulgarem consuetudinem, qua jam receptum est, ut per *a* litteram, non per *i*, cuncta illa vocabula & scribantur, & pronuncientur. nuper autem cum ea de re paullo attentius cogitasset, plane addu-

Etus sum in eam sententiam, ut veterem illam scribendi rationem probam & incorruptam; eam autem qua vulgo nunc utimur, pravam & corruptam iudicarem. Ut enim ab aequo, non *inaequus*, sed *iniquus*: & ab amico, non *inamicus*, sed *inimicus*: & a sapiente, non *insapiens*, sed *insipiens*: & a facto; non *infacio*, sed *inficito* dicitur: sic a faceto, non *infactum*, sed *inficetum* dicendum videtur. Nam illud quoque nonnihil est, quod Angelum Politianum, eruditissimum & accuratissimum hominem, ita scribere solitum constat. Hermolaus quoque Barbarus, qui, quae urbs orbis terrarum lumen est, ejus ipse urbis maximum lumen fuit, ita scribenda haec censuit. illius enim verba haec sunt ex emendationibus Plinianis: *Cum inficetus, non infactus dicatur, auctore vel Catullo, scribendum est, Inficetissime.*

CAPUT XIII.

Correctus & illustratus Aristotelis locus e libro quinto Ethicorum.

ARISTOTELES libro quinto Ethicorum cum jus civile ita divisisset, ut aliud naturale esse, aliud legitimum diceret: legitimi exempla haec posuit, Mina captivos redimere: capram, non oves duas immolare: Brasidae sacra facere. quorum primum & postremum unde sumpta sint, satis constat: mediam ita non commune ac contritum est, ut Michaël Ephesius temere id confictum, non ex ulla historia sumptum putarit. Quod cum mihi semper suspectum visum esset; memini me, octo-abhinc annos, cum eum librum Lutetiae publice interpretarer, ita dicere, mendosum mihi ejus loci scripturam videri; sic tamen, ut non magno negotio corrigi posset. neque enim legendum, *αἷα δύο, ἀλλὰ μὴ δύο πρόβατα*: sed, *αἷα ἄν δύο, ἀλλὰ μὴ πρόβατα*: id est, capra, non ovibus, rem divinam Jovi facere. Id acceptum esse ex Herodoto, qui in Euterpe narrat, ab iis Aegyptiis qui Jovis Thebani templum accolunt, suntve e Thebana praefectura, non oves, sed capras tantum immolari: cum contri, qui sunt e praefectura Mendesia, capris abstineant, immolent oves. utriusque autem ritus fabulosas quasdam origines pluribus verbis persequitur. Hoc ex me postea audi-

audicum Dionysius Lambinus, homo singulari doctina & accuratissimo judicio praeditus, ita probavit, ut interpretationem Aristotelei loci suam, ad meam correctionem accommodarit.

C A P U T X I V.

Verbum ἀναψίδας, quodam loco e secundo Rhetoricorum Aristotelis non videri ita accipiendum, ut Victorius censuit.

TRIA omnino sunt quae efficiunt, ut ii qui consilium dant, digni judicentur quibus credamus, quosque duces in rebus suscipiendis ac gerendis sequamur: prudentia, probitas, & benevolentia erga nos. horum trium si quid abfuerit, non satis tutum est, eorum consilio fidere. nam & qui tum bonus vir erit, tam amicus nobis, si idem parum prudens ac consideratus fuerit, falsus ipse, nos faller. & qui callidus acque acutus est, si aut improbus sit, aut male animatus in nos, in fraudem inducat potius, quam bono & utili consilio adjuvet. etiam si qui & prudens est, & vir bonus, nisi benevolentia nos aliqua complectatur, non valde laborabit, quid nobis futurum sit. itaque dabit quidem ille nobis consilium bona fide, & sine fallacia: sed tamen non ita cogitate, ut si aliqua nobis cum ipso esset conjunctio. quare poterit fallere. quodsi etiam inimicus sit: numquam sane nobis auctor erit, ut id faciamus, quod ipse nobis optimum fore cognoscet tria illa in quo inerunt, is neque volet fallere, & vix poterit falli. Hoc Aristoteles libro secundo Rhetoricorum his verbis docuit: Τὸ μὲν οὖν αὐτὸς εἶπεν περὶ τὰς λέξεις, ὅτι ἐστὶ τὰ αἴτια. παρὰ τὰ γὰρ ἐστὶ, διὰ τὰς δὲ ἀναψίδας, ἔστι τὸ ἀποδείξαι. ἐν ἧ ταῦτα, φρίκησις, καὶ ἀρετὴ, καὶ ἀνομία. ἀναψίδας) ἢ εἰς τὸν λέγουσι, ἢ συμβουλεύοντι, ἢ ἀλλὰ πάντα ταῦτα, ἢ ἀλλὰ τῶν π. ἢ ἢ διὰ ἀφροσύνην ἐν ἐθέλει δεικνύσαι, ἢ δεικνύοντι ἐθέλει, ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰ τὸ δευτέρω λέγουσι, ἢ φρονοῦσι μὲν, καὶ ἰπτικῶς οἶον, ἀλλ' οὐ ἀνοί. ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῶν μὴ τὰ βέλτερον συμβουλεύοντων γυγνώσκοντας. καὶ παρὰ ταῦτα εἶπεν. quibus in verbis Petrus Victorius illud ἀναψίδας), exponit, labuntur, ac decipiuntur: & probat, id verbum interdum eo sensu capi, prolato alio quodam Aristotelis loco. Ego autem, ut probes, verbum ἀναψίδας hoc aut illo modo

accipi, non puto hoc fati esse, si doceas, etiam alibi eam vim habere. videndum illud quoque arbitror, ea quam afferas, interpretatio ei loco, quem declares, conveniatne, an minus. nam si in illo versu,

*Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere :*

dicerem, taurum esse secundum signum Zodiaci: non eo minus errarem, si ostenderem, eam vocem id valere in illo,

*Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus.*

Quamquam igitur ἀψαλδῆν interdu[m] valet idem quod labi ac decipi: tamen qui in eo quem recitavi, loco ita exponat, labi ipsum ac decipi puto. nam is qui cognoscens quid sit optimum factu, nihilo minus aut malitia, aut odio ductus, aliud suadet, ἀψαλδῆν ex Aristotelis sententia: neque tamen labitur ac decipitur; sed fallit ac decipit. ergo praestare arbitror, ut ἀψαλδῆν, exponamus, *fallunt*. quodsi quis objiciat, id verbum hoc senon convenire in eum qui vir bonus amicusque sit, sed per imprudentiam inutile consilium det; huic ego respondeo, fallere dici nonnumquam etiam illos qui sine ulla mala, ut ait Plautus, malitia, in errorem inducunt eos quibuscum agunt. Non enim vetus illud jusjurandum ita concipi voluissent, *Si sciens fallo*: nisi etiam inscientem posse fallere judicasent.

CAPUT XV.

*Quid apud Catullum, asini nomine intelligendum
esse videatur.*

ASINUM videtur Catullus dixisse, non animal, quod vulgo notum est, sed lapidem molarem: in epigrammate, quo exagitavit Aemilii cujusdam deformitatem, quem ait pistrino atque asino tradi oportere. Graeci certe & bestiam illam, & molam eodem nomine appellant. itaque Hesychius *ἀσινος* ait esse superiorum in pistrino lapidem:

dem: Eustathius autem, τὸ κούριον ἔριδος. & Antronium asinum ex eo in proverbium abiisse, quod Antronii lapides habeant aptos ad conficiendas molas. & in primo ἀναβάσιος, ita scriptum est: Οἱ ἢ Ἰουδαῖοι, ἢ οὐκ ἀλλὰ περὶ τὸ πτωχὸν ἰσχυροῦσι, καὶ πτωχοῦσι, οἱ Βαβυλωνῶν ἦσαν, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ ἀναβασιζοῦσι αἶνον, ἔζον. quorum verborum haec est Romuli Amasaei interpretatio: *Incolae asinarias molas circa flumen caedunt, excusasque Babylonem deportant, iisque venditis coempto frumento famem levant.* qui cur asinarias molas dixerit, non video, ego lapides molares tantum dixissem. **nam** illud ἀλλὰ, additum est in Graeco sermone ad tollendam vocis ambiguitatem, quae in Latino nulla est. Quin etiam *piscem* ἰσος ex eo vocatum esse credo; quod in cerebro lapides habeat molarum similes. quamquam alii ab asinini corii similitudine dictum autumant.

C A P U T X V I.

Male converfos videri a Cicerone tres Euripidis versus.

NON sine causa, ait Cicero, cum Orestem doceret Euripides, primos tres versus revocasse dicitur Socrates:

*Neque tam terribilis ulla fando oratio est,
Neque fors, neque ira caelitum inVectum malum,
Quod non natura humana patiendo ferat.*

Qui, si cuique fas est, id quod sentit, dicere, videtur eorum versuum sententiam aut non satis percepisse, aut non fideliter reddidisse. quod ut judicari ab aliis possit, Graecos Euripidi subijciam:

Ὅσα ἴσῃ ἴδῃ διδοῖ, ἂν οἰκῶν ἴσῃ,
Οὐδὲ πῶρος. ἢ δὲ ζυμοῦσθαι θεύλατῃ,
Ἐς αἶνα δὲ ἄρῃσθαι ἄλλοις ἀνθρώποις φῶσις.

primum igitur versum, si Ciceronem sequare, ita accipias necesse est: *ὅσα ἴσῃ ἴδῃ ἴσῃ. ἂν διδοῖ οἰκῶν* id est: *nullum est verbum ita terribile dictu.* quod sane, ne quid disimulem, mihi quidem non placet, ac fieri potest, ut **fas**.

fallat. sed dico id, quod videtur. Deinde, *mitis* quant apte reddatur *fors*, alii viderint. postremo in tertio versu nulla est patientiae ac tolerantiae significatio. potiusque hoc dicere Euripidem puto: Nihil, ut uno verbo eloquer, durum ac terribile est: neque morbus, neque a diis inuenta calamitas, cuius gravitati hominum natura ac econditio exposita non sit. id quod statim confirmat iniustitiae, & antea inaudito supplicii genere, quo a diis affectus est Tantalus. Neque ignoro, quam sit periculosa, ut ait Flaccus, plenum opus alicae, a Cicerone dissentire: *veruntamen*. Mecum quidem Graecus cuius poetae explicator, quaequae est, facit.

CAPUT XVII.

De quodam loco ex epistolis ad C. Trebatium accurate disputatum.

ANGELUS Politianus capite xxvii. Miscellaneorum illustrare conatus est hunc Ciceronis locum ex epist. ad Trebat. Hoc tibi tam ignoscemus vos amici, quam ignoverunt Medae, quae Corinthum arceam altam habebant, matronae opulentiae optimates, quibus illa manibus gypsatisissimis persuasit, ne abs vitio illas verterent, quod abesse a patria.

Nam multi suam rem bene gessere, & publicam patria procul:

Multi qui domi aetatem agerent, propterea sunt improbat.

quod enim neminem ante se ne suspicatum quidem esse gloriatur, ait, hos duos esse versus ex Ennii Medea ex his Euripideis expressos:

Κορυνθίαις γυναικίσι, ἔξελθον δ' ἄμφω,
μή μοι πρὸς ἰβίαν ἔλθῃ. αἶδω δ' ἄνθρωπος
στρατιῶν μεγάλαι, τῆς μὲν ἐμμέτων ἄνω,
τῆς δ' ἐν ἰσθμοῖσι. οἱ δ' ἀφ' ἑσυχου πρὸς
δυσκλειῶν ἐκτίσθητι καὶ ἰαθρημίας.

Petrus quoque Victorius libro xx. Variarum locutionum
idem

idem sentire se, quod tradiderat Politianus, offendit. neque unquam quenquam audivi, qui ea de re ullo modo dubitandum putaret. Ego autem, quanquam apud me plurimum & Politiani & Victorii valet auctoritas, mirifice tamen ab utroque dissentio. quocirca hoc loco, quid de illis versibus sentiam, aperire constitui; ut ab eruditis hominibus, merito an immerito id faciam, judicetur. In primis igitur Latinos versus male ab eis distinctos, ad hunc autem modum distinguendos censeo:

..... nam multi suam
*Rem bene gessere, & publicam, patria procul.
 Multi, domi qui aetatem egerunt, propterea
 Sunt improbatii.*

nam quod *egerunt*, lego, ubi vulgo legitur, *agerent*: veteres in eo libros auctores habeo. & ipse quoque Victorius ita legit. at hoc quidem leve est. illud gravius, quod plane iudico necesse esse, ut aut ne sint ii versus Euripidis a Latino poeta conversi: aut ut eos, sive Ennius, sive quis alius fuit, qui ita interpretatus est, non intellexerit, & in sententiam alienissimam detorserit. Nam apud Euripidem quidem cum Medea prae dolore iam non compos animi, domi clausam se contineret, excruciaroque se, & eos, quasi a furiis agitata, clamores ederet, qui etiam foris exaudirentur: Corinthiae mulieres, e quibus constat chorus, orant nutricem, ut ad eam adeat, ipsamque educat ex aedibus. sperabant enim se aspectu & alloquio suo illum doloris ardorem aliqua ex parte mitigaturas. Paulo post igitur domo egrediens Medea ita eas affatur:

Κορινθίαι γυναῖκες, ἐξ ἄλλοι δέουσι,
 μὲ μοι π μὲ μὲ μὲ μὲ.

id est: *Corinthiae mulieres, egressa sum ex aedibus, ne quid mihi succenseatis. quasi diceret: Non equidem libenter hoc tempore in aspectum hominum prodeo. omnes enim, quos gravior aliquis urget dolor, tenebras & solitudinem quaerunt: lucem & frequentiam oderunt. voruntamen cum vestro nomine rogata essem, ut huc prodirem, prodii: ne, si prodire nollem, vos id forte sus-*
 per-

perbia quadam ac contemptu vestri a me fieri crederetis. At illo altero modo, ita accipienda erunt haec verba: ἔξ' ἄλλου δῖμον. id est, patriam meam reliqui. μή μοι μίμνησθε. id est nolite id mihi vitio vertere. quod mihi quidem alienum et ἀπεροδίνουσι videtur. Sequitur: εἶδον γὰρ πολλὰς ἀρο- τῶν στυγῆς γεγῆσθαι, τὰς μὲν ἰσχυρῶν ἄνθρωπων, τὰς δὲ οὐ θνητῶν. quae ita interpretor: novi enim multos mortalium, qui arrogantes habiti sunt, quod se videndos exhibere nollent. alios contra, quod in atriis sedentes, viderentur de se quasi spectaculum quoddam praebere, in eandem opinionem venisse. Nam quod ille Ciceronianus poeta στυγῆς accipit eos qui rem suam et publicam bene gesserunt: ego eo nomine superbos et arrogantes accipio. & ita accepit Euripides in illo versu ex Hippolyto: Μωρῶν τὸ στυγῆν, καὶ τὸ μὴ πᾶσιν φίλον. & in illo ex eadem fabula: Οἴμοι. τὸ στυγῆν ὡς μὲν δόκουντο τὸ εἶναι. & in illis pulcherrimis versibus ex Alceste:

Οἶμοι δὲ θνητῶν, θνητὰ καὶ φρονεῖν χεῖρα.
ὡς τίς γε στυγῆς, καὶ καταφρονεῖται
ἀπασίν ἴσιν, ὡς γὰρ ἰσχυρῶν καὶ κρείττων,
ὁ βίος ἀλλοτῶν ἢ βίος, αἴμα συμφορῶν.

Sequitur: οἱ δὲ ἀφ' ἑσέχου κατὰ δύσκειαν ἐπέστησαν καὶ ἰαυρίαν, id est; alii contra, quod se quieti tradidissent, inglorii habiti sunt, et ignavi. Hoc enim significare vult, solere homines omnia quae ab aliis fiunt, ad deteriores partem accipere, & undique captare maledicendi occasionem. Illa autem quomodo interpretatus sit Latinus ille, si modo interpretari voluit, nihil attinet dicere. res ipsa loquitur. ex his, caecutiam ipse, an merito alios παραφροσύνης arbitrer, existimari potest.

CAPUT XVIII.

Locus Platonis e Phaedro, allata vetere quadam Atheniensium consuetudine illustratus.

SOCRATEM Phaedrus cum adducere vellet ad idem argumentum tractandum, quo ipse scriptam Lyfiae orationem paulo ante recitarat, ita ei blandiens apud Platonem inducitur: Καὶ σὺ ἰσὺς, ὅσπερ οἱ κοῖτις ἀρχαῖος, ἴσως

ἡ ἀποδομένη χρυσῆ ἀφ' ἧς ἐπιπέσειν οἱ Δελφοὶ ἀναθήσειν, ἢ
 ῥήσασθαι, ἀλλὰ ἐξ ἐμῆ. quaesitum est autem ex me,
 quanam esset aurea illa statua, quam Delphis ponere
 solitos archontas ex eo intelligeretur: & qua de causa id
 fieret. Respondi; novem Atheniensium archontas, id
 est, eponimum, regem, polemarchum, & sex theso-
 phetas, cum magistratum inirent, publice jurare solitos,
 se observaturos esse leges, neque passuros fidem suam
 donis muneribusve corrumpi: si quis ipsorum secus fe-
 cisset, eum multae nomine auream statuam suam penfu-
 rum esse. Ejus rei auctor est Julius Pollux libro Ono-
 mastici ad Commodum Caesarem octavo. Cypselidarum
 autem anathema, de quo non ita multo post ea, quae
 posui, verba apud Platonem mentio est, quodnam fue-
 rit, copiose Pausanias in Eliacis docet.

C A P U T X I X.

*Quod discrimen fit accusationis & maledictionis,
 e Demosthene & Cicerone.*

TRADITUM est accurate & diligenter a M. Tullio in
 Coeliana defensione, quid inter accusationem ac maledi-
 ctionem interesset. olim autem Demosthenes etiam ista
 distinxerat: ut quamvis non plane idem ab utroque dica-
 tur; dubium tamen non habeam, quin Cicero in ea re
 tractanda summi Gracci oratoris vestigia sit persecutus.
 Utrumque igitur locum meo more describam, ut compa-
 rentur. Demosthenes *περὶ τοῦτά τε καὶ τοὺς τῶτο, ὁ ἀσθεὶς*
ἄλλοιαι, ἐπὶ λοιδορίας καταγγείας τῆς διαφίτου ἰγύματι, τῶ
τεν ῥόν καταγγείας ἀδικίματι ἴχου, ὡς ὁ τῆς νόμοις οἰσὶν αἰ
προβίαι. τῆν ἕ λοιδορίας βλασφημίας, ὡς ἐξ τῆν αὐτῶν φῶσι
ταῖς ἐχθροῖς περὶ ἀμύλων συμβῶναι λόγῶν. Cicero pro Coelio:
Sed aliud est maledicere, aliud accusare. Accusatio cri-
men desiderat: rem ut definiat: nomine ut noiet: argu-
mento probet: teste confirmet. maledictio autem nihil ha-
bet propositi praeter contumeliam: quae, si petulantius ja-
ciatur, (ita enim legendum est: non, ut vulgo, jacta-
tur.) conviciium: si facetius, urbunitas nominatur.

CAPUT XX.

De vi veritatis Ciceronis sententia ex Aeschins.
Livii loci duo emendati.

EMERGERE tandem & existere veritatem, neque ullis umquam machinis ita premi, ut opprimatur, multi gravesque auctores saepe dixerunt: Cicero inter ceteros, qui cum hanc gravissimam & dignitatis plenissimam sententiam ponere in Coeliana defensione vellet, ex Aeschinae eam prope interpretatus est. O magna, inquit, vis veritatis, quae contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias facile se per se ipsa defendat. Aeschines autem ἐὸ τῆς ναυῆς Τιμάρχου Ὀρθρὸς ἔχρησεν ἐαυτῷ, inquit, ἢ ἀλλήτων, ὅτε πάντων ἐπινοησῆναι ἢ ἀνθρωπίνων λογισμῶν. Etiam apud Livium Q. Fabius Maximus idem dicit, in illo pulcherrimo sermone, quem habuit cum L. Paulo adversus Annibalem proficiscente. sed is locus ita depravatus circumfertur, ut intelligi non queat. ita enim legitur: *A veritate laborare nimis jus saepe ajunt: extingui numquam.* Sed vocem *jus*, in veteribus libris non legi, admonuerunt etiam alii. Mihi, cum eum locum accurate legerem, incidit suspectio, ita corrigendum esse: *Veritatem laborare nimis saepe, ajunt: extingui numquam.* id igitur in libri mei margine adscripseram, addita ea nota, qua conjecturas meas distinguere soleo ab iis mutationibus, quas vetustis libris auctoribus facio. Sed cum postea διὰ χρόνου accidisset mihi, ut eum ipsum locum inspicerem; visum est, librum quoque veterem, quem habeo, consulere; si quid is forte meam conjecturam adjavaret. Reperi autem plus etiam, quam volebam. etenim ne una quidem littera plus minusve habebat, quam ut ego divinaram. sed ea inspectio iter mihi aperuit ad tollendum ex eo loco mendum alterum. nam quod statim subjicit Fabius: *Gloriam qui spreverit, veram habebit:* vix verum videtur, ita simpliciter, & sine ulla adjectione prolatum. quid enim? ἀφιλότιμον ὄντας, laudine datur, an in vitio ponitur? quam multi gloriam spernunt ignavi & nulli pretii homines! Cum igitur in meo libro legatur, *Gloriam quam qui spreverit, veram habebit:* conjicio legendum, *Gloriam vanam qui spreverit, veram habebit.* sic enim & verior erit sententia, & illa contrariorum re-

latione ornatior, & melius cohaerebit cum eo quod paulo supra dixerat Fabius: *Resistes autem adversus famam rumoresque hominum, si satis firmus steteris: si te neque collegae yana gloria, neque tua falsa infamia moverit.* quam facile vero librarius in eo labi potuerit, cum quivis facile videat, *λεπτολογεῖν* non est meum.

C A P U T X X I.

Mulieres eruditas plerumque libidinosas esse, duorum poetarum testimoniis confirmatum. Juvenalis locus cum quodam Platonis collatus.

V A P E R R I M U S poeta, qui quae omnia suae tempestatis hominum vitia & noverat optime, & insectabatur liberrime, Juvenalis, in ea satyra, qua mulierum improbitatem detexit, non obscure significavit, displicere sibi mulieres eruditas, & disertas.

Non habeat, inquit, matrona, tibi quae juncta recumbit, Dicendi genus, aut curtum sermone rotato Torqueat enthymema, nec historias sciat omnes.

Euripides quoque, magnus & ipse mulierum osor, etiam dictus est a quodam eas odisse in choro, amare in thoro, ejusdem sententiae fuit. putavit enim, id quod res est, catas & ingeniosas feminas promptiores & acutiores esse ad struendas machinas, quibus decipiant viros. itaque apud eum ita Hippolytus loquitur:

Σαφῆς ἢ μοῦν. μὴ γὰρ ἴσ' ἔμοιγε θέματα
 εἰς φρονέον ἄλλοις, ἢ γυναικῶν γέλω.
 Τὸ γὰρ κραιπνὸν μάλιστα συνέτελε Κρατῆς
 ἐν ταῖς σφραῖσιν.

id est,

*Odi eruditam. ne meae unquam sit domi,
 Quae plus sciat, quam mulierem scire expedit.
 Namque eruditis ipsa majorem Cyprus
 Astutiam indit.*

& sane non nimis pudicas esse ingeniosas & eruditas mulieres, fidem facere poterit Sappha neque mirum. mul-

tas enim historias legunt, peccare, ut ait Flaccus, doctentes. sed in iis quae supra retuli Juvencialis verbis, constat, metaphoram esse a jaculis sumptam, quae brevia cum sint, rotando torqueri solent. eadem autem usus est Plato; cum Lacedaemoniorum loquendi consuetudinem exponeret; quos ait, initio videri solitos rudes & imperitos; sed postea torquere ac vibrare breve aliquid dictum: ut is quicum differebant, puer prae ipsis videretur. ejus verba sunt: *εἰ γὰρ ἰθὺλοι πε Λακεδαιμονίους τῆς φασολοπίης συγκροτοῦν, πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐν τοῖς λόγοις ἀρήσει αὐτοὺς φανῶν πρὸς φαιρόμενοι. ἔπειτα ὅπου αὐτὸν τῶν ἄλλων ληθύνονται, εὐκόλοισι γὰρ αὐτοῖς λόγοις βραχὺ καὶ κρητισσομένους, ὡστὶς διὰ τοῦ ἀκριβοῦς, ὡς φαίνεται ἢ ἀποδιδάσκονται παιδὸς μηδὲν βελτίον.*

CAPUT XXII.

Iphicratis multa dicta, quibus elatus & excelsus ipsius animus ostenditur.

RERUM bellicarum gloria non aetatis modo suae imperatores vicisse, sed superiorum etiam quemlibet adaequasse Atheniensis Iphicrates (*) dicitur. idemque eloquentiae studiis deditus fuisse, & cum saepe dixisse in publico, tum ostentationis quoque gratia domi nonnumquam declamatae perhibetur. erat autem excelfo vir & elato animo, quique de se interdum magnificentius, quam vulgi aures libenter ferre possent, praedicaret. Itaque cum orationem de statua sibi ab Atheniensibus posita adversus Harmodium quendam e veteris illius tyrannicidae posteris haberet, multa dixit de se ipso animose, & prope arroganter: ut Dionysius Halicarnasaeus non alio magis argumento refellerit eos, qui orationem illam Iphicrati a Lyfia scriptam esse dicebant, quam quod a Lyfiae moderatione nimium longe abesset. In ea hoc dixit, quod adversarius generis sui nobilitatem extollens, illius obscuritatem, & ignobilitatem exagitaverat, *ut quisque virtute maxime praestaret, ita nobilissimum esse.* nam ne Harmodium quidem & Aristogitonem nobiles fuisse prius, quam praeclarum aliquid designassent. Item illud: *se majorem habere cognationem cum illis, quam ipsum illum quocumque*

(*) De eo nos quoque diximus in Hist. Crit. Orat. Gr. p. 52.

contenderet: quo sua, quam illius facta propius ad eorum gloriam accederent. &, Meorum nobilitas a me incipiet: tuorum in te desinet. quae omnia imitatus est, quicumque scripsit declamationem in Sallustium. sed & ex eadem oratione haec reperi: Si qualis ego sum, tales vobis septem imperatores fuissent, deserta jam esset & inculta Lacedaemon. Et cum de Harmodio & Aristogitone ageret: Quorum, inquit, ego si temporibus fuisset, aut assumpsissem eos ad societatem praeclari illius operis, aut ipse ab eis ascitus essem. Et, Vos fortasse Athenienses istam mihi columnam; & istas in ea inscriptas litteras, praeclarum quiddam, & gloriatione dignum a vobis contigisse arbitramini. at mihi columna caelum attingens in Peloponneso virtutis meae testis constituta est. Haec postrema quibus verbis Graece pronunciata sint, si quis videre cupit, reperiet apud Aelium Aristidem *εσ τῆς ἐπι τῆς ἀσπίδος*.

C A P U T X X I I I.

Medicum fuisse Herculem, & sanatum ab eo Alcestin, quum jam deposita esset.

SCRIBIT Plutarchus, fortissimum heroum Herculem medicinae peritum fuisse. itaque quod apud Euripidem legitur de Alcestide, quam, cum mortem pro viro suo Admeto obiisset, Hercules cum ipsa Morte luctatus, per vim ei eripuisse, & vivam ad Admetum reduxisse narratur: ita intelligendum esse: cum Alcestis ita graviter aegrotaret, ut deposita jam & desperata esset, venisse Herculem, & medendi arte, qua excellebat, ei valetudinem pristinam reddidisse. Admeto autem ea in re gratificari voluit. non enim minus amabat Admetum Hercules, quam Alcestin Admetus.

C A P U T X X I V.

De immani crudelitate regis Dejotari.

ATROCI admodum & barbaro ingenio fuisse oportet regem Dejotarum: si verum est, quod de eo idem ille quem modo nominavi, Plutarchus memoriae prodidit. &

sane is est auctor Plutarchus, quem nemo rejicere ut parum idoneum possit. Ait autem Dejotaro plures fuisse filios, quorum cum ipse uni relinquere imperium, atque omnè patrimonium suum cuperet: quo id facilius efficeret, ceteros omnes manibus suis trucidavit; vinitorum exemplo, qui cum vitis aliqua complures emisserit furculos, unum modo ex eis relinquere, alios amputare consueverunt; ut is qui relinquitur, major & robustior fiat.

CAPUT XXV.

De lege quadam Persarum humanitati plena.

MULTAE olim apud Persas leges fuisse traduntur: ex quibus facile intelligi potest, singularem quandam ejus gentis sapientiam fuisse. Atque earum in usam nuper cum inciderim, quae neque multis, nisi me fallit animus, cognita est, & dignissima quae cognoscatur ab omnibus: judicavi non ingratum fore iis qui haec legent, si eam hoc loco proponerem. Erat igitur apud eos ita constitutum, ut cum quis in judicio argueretur aliquid fecisse contra leges, etiam si liquido constaret, eum culpae affinem esse, non tamen statim condemnaretur; sed prius inquireretur diligentissime in omnem illius vitam, inireturque ratio, plurane turpiter & flagitiose, an bene laudabiliterque gessisset. tum si vincebat turpium numerus, condemnabatur: sin praeponderabantur (*), honestis turpia, absolvebatur. Cogitabant enim, humanarum virium non esse, rectum cursum perpetuo tenere: habendos pro bonis viris eos, non qui numquam peccarent; sed qui saepius honeste agerent. Hanc ipsam legem ego ab iis quoque, quorum in manus hi libri venient, observari summopere cupio: ut ne statim eos rejiciant ac condemnent, si quid in eis a me peccatum deprehenderit. nam si, ratione fideliter inira, major ἢ ἰσχυροτέρων, ἢ ἢ ἡγεμονίων, numerus fuerit: tum equidem, quin rejiciantur, & fordeant, non recuso.

(*) Fotte Muretus scripsit, praeponderabunt.

M. ANTONII MURETI

J. C. ACCIVIS R.

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER NONUS.

CAPUT I.

*De genere quodam loquendi quo in magni amoris
significatione veteres utebantur.*

INTER omnia loquendi genera, quibus veteres mirificam quandam vim amoris in aliquem sui exprimebant, illud mihi excellere videtur, quo significabant, cupere se, si quo modo id fieri posset, annos sibi ad vivendum constitutos conferre ac contribuere cum eo quem diligenter, ita ut quod ipsis superesset vitae, ejus pars aliqua ad illius vitam adderetur. Ita blanditur anui cuidam Tibullus:

*Five diu, inquit, mihi dulcis anus. proprios ego tecum,
Sis modo fas, annos contribuuisse velim.*

Ita apud Plautum adolescens quidam amicos, quae cum ei dixisset,

Cur tu obsecro immerito meo me morti dedere optas?

hoc ab ego responsum fert:

*Ego te? quam si intelligam deficere vita, jam ipse
Vitam meam tibi largiar, & de me ad tuam addam.*

Atque hoc in consuetudine positum fuisse, ostendit Seneca in libro De Brevitate vitae, his verbis: *Dicere solent eis quos validissimo debigunt, paratos se partem anno-*

rum suorum dare. Et ex illa consuetudine triumphantibus imperatoribus occinebatur,

De nostris annis tibi Juppiter augeat annos.

quod relatum est a Tertulliano. Sed & sanctissimus, pariterque disertissimus scriptor Gregorius Nazianzenus ita locutus est in oratione εἰς Βασίλειον· Καὶ προσδοῖται πρὸς τὸν ἱερὸν ζῶντος Ἰησοῦ, εἰπερ εἴσεται ἡμῶν, ἀσέβητος ἦν.

CAPUT II.

Illustratus Horatii ex Odis locus.

CUM tanta esset apud veteres infamia eorum, qui abjecto clypeo fugerant, quosque contumelioso nomine, ut notum est, ψάσπιδα vocabant, quid in mentem venisse dicemus elegantissimo poetae, Horatio, eam ut notam sibi ipse versibus suis inurere voluerit? Nota etiam sunt illa ex oda ad Pompejum Varum:

*Tecum Philippos & celerem fugam
Sensu relicta non bene parmula:
Cum fracta virtus, & minaces
Turpe solum tetigeré mento.*

An id ei ingenium fuit, ut non ita alio modo, sed in se ipsum quoque, libenter dicta diceret, vinetaque, ut alibi ait, ipsemet caederet sua? An in homine minime militari, Mercurialique potius quam Martiali, neque ad arma, sed ad amores, & ad pocula, & ad libros tractandos nato aperta illa & simplex timiditatis suae professio jucunda potius quam ignominiosa est? Nam quod cum quoque ipsum ad quem scribit, in ejusdem culpae societatem vocat, videri potest fecisse Xenocrati Atheniensis exemplo, cujus est nobilis illa responsio ad cives suos objurgantes eum quod fugisset, μεθ' ὑμῶν γὰρ, ὃ φίλων κτεφθαλαί. Omnino tamen verisimilius esse arbitror, Horatium hac quoque in re Archilochi, ad cujus se imitationem studiose comparaverat, similem esse voluisse. si quidem & ille, ut alia turpiter a se facta, quod apud Aelianum legimus, praedicaverat, ita cum in proelio adversus Saïos, Thraciae

ciae populos, eadem ratione expediasset salutem suam, notum id posteris suo ipsius praeconio esse voluit: ceciditque hoc modo:

Ασπίδα μὴ Σαΐων πρὸς ἀγάλα), οἱ παρὰ θυμῶν
 Ἐπὶς ἀμόρῳτος ἠγέλλῳτος οὐκ ἰδίῳτος.
 Τυχλῶ δ' ἐξῆκῳτος φουγῶν: αἰδ' αἰσῳς ἐκῳτος
 Ἐρίῳτος. ἧς αἰδῳς κῳτῳτῳτος ἢ ἠκῳτος.

Ita enim eos versus lego; etsi aliter Alciatus. sed & ille bello ferox, ille tyrannorum exactor, Alcaeus, quem etiam apud inferos, ut hic ait, canentem pugnas & exactos tyrannos mirantur. Umbræ, non ita fuit prodigus animæ, ut non fugere aliquando maluerit, quam mori: qui & ipse, ne hoc nesciremus, versibus id suis mandavit, ut auctor est Herodotus in Terpsichore: in quo malitiam quandam Herodoti notat Plutarchus. ita ut videatur ἢ φιλοφροσύνη postarum quasi quidam morbus: possintque ad multos eorum accommodari, quæ apud Homerum Veneri Jupiter dicit:

Ὅτ' οἱ τίς τις ἐμῶν δῖδῳ πολυμῳία ἔργῳ
 Ἀλλὰ εἰ γ' ἰμῳροῖντῳ μετῳτῳτα ἔργῳ γῳμῳτα
 Τῳτῳτῳ δ' Ἀρηῳ γῳτῳ, εἰς Ἀθῳνῳ πῳτῳτῳ μελῳτῳτῳ.

C A P U T I I I.

Emendatus versus ex Asinaria Plauti, & locus quidam Appuleji in Floridis.

Locus est Plauti in Asinaria ita scriptus in omnibus, quæ mihi quidem videre contigerit, exemplaribus:

Proficiscin. hoc nunc dixerim. nemo etiam me accusavit Merito meo. neque me Athenis est alter hodie quisquam Cui credi recte asque putent.

In quem homo eruditissimus, & de quo inter eos qui posteam illum emendare aggressi sunt, propemodum dici potest, οἷος πῳτῳτῳ), hæc notavit: Mendum hoc est, & in nostro scriptura depravata, etiam interpolatione litterarum: quaeramus ergo emendationem. Ego autem, quem-

admodum ei loco medicina facienda sit, jam dudum reperisse mihi videor: in quo, num quid ipse me fallam, alii judicabunt. Vetus erat opinio, periculum esse ali- quod a fascino, ubi quis impensius aut laudaret ipse se, aut praefens ab alio laudaretur. Ejus rei causas, quoniam alii & curiose quaesierunt, & copiose tradiderunt, nunc persequi non est operae. Sed ex ea opinione receptum erat, ut in laudando plerumque adderent vocem *praefiscine*, aut *praefiscini*, qua invidiam & fascinum a se amolirentur ac deprecarentur. Quale est, quo etiam hodie utimur; *Dixit absit invidia*. Est autem *praefiscino*, aut *praefiscini*, idem quod *praefiscinatio*. Cum igitur magnificus de se locuturus esset veterator ille, cujus ea apud Plautum verba sunt, quasi invidiam a se amoliri cupiens, ait,

Praefiscini hoc nunc dixerim.

Neque enim dubito quis ita legi coporteat. Hujus vocis citantur exempla haec a Charisio: Titinnius in Setina:

*Paula mea, amabo pol tu
Ad laudem addito praefiscini, ne puella fascinetur.*

Afranius in Confobrinis:

Scis habitum ita ut nunc obtinet, praefiscine.

Sed & apud Appulejum, multo eruditorem, multoque plurius faciendum scriptorem, quam vulgo putant, locus est ejusdem vocis ignoratione corruptus libro tertio Floridorum: *Igitur, quod difficile factu erat, quodque re vera arduum nobis existimabatur, gratum esse populo, placere ordini, probari magistratibus, & principibus, id, praefuscive dixerim, jam quodammodo mihi obtigit*. *Praefiscine* enim, non *praefuscive*, eo loco legendum est. Jam pridem haec scripseram, cum ad me Tibur allatae sunt litterae ab Oberto Giphanio, homine in pristis erudito, in quibus scriptum erat, Quod vulgo apud Gellium libro decimo Noctium Atticarum, & ejus libri capite xxxiv. legitur *pristini & pristinae*. in Veteribus legi, *praefiscini*, & *praefiscino*. certeque in vetere Macrobio quem mihi

com-

commodavit Hercules Ciofanus Sulmonensis, ubi illa omnia ex Gellio, ut solet Macrobius, descripta referuntur, legitur *fiscine* & *fiscini*, depravatis quidem, sed tamen manifestis rectae scripturae vestigiis.

C A P U T I X.

De loco quodam ex Odis Horatii.

OMINOSUM esse crediderunt veteres illi, verae religionis ignoracione occaecati, occursum serpentis, viam qua quis iter facturus esset quasi dissecantis, exque ea superstitione dictum ab Horatio est,

Rumpat & serpens iter institutum.

apertius autem etiam idem cognoscitur ex Heliodori, suavissimi scriptoris, Aethiopicon libro tertio, ubi ita legitur: *αὐτοὶ δὲ ἄρα τὸ κέρως οὐκ ἐχρῆσαν, καὶ τοῦ ἔχου τοῦ Νείλου ἐξορῶντες, προσηλασθεύοντες ἀπὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἰσθμοῦ ἀναστρέφοντες, καὶ τῶν ἰσθμῶν ἐν ποταμῷ οὐκ ἐξέειν τῆ ἰσθμῶν ἀναστρέφοντες. οἱ μὲν δὲ ἄλλοι συνήθη τε καὶ ἀνεπίστατοι τῶ ἰσθμῶν ἔσαν. πλὴν οὐκ ἔστιν ἡ Καλάστριος ἐκείνη πρὸς τὸν ἔδου ἐπισημαίνουσα ἀναστρέφου.* Sed hoc aut nihili est, quod ipse quoque non invitus fatebor, aut, si non prorsus indignum erat quod notaretur, reperiretur certe, qui vel a se jam pridem animadversum, vel etiam e scidis atque advcrsariis suis a me subiectum esse contendat.

C A P U T V.

Emendatus locus ex Politicis Aristotelis

ARISTOTELES septimo Politicon quorundam errorem notans, qui felicitatis causam non in virtute, sed in opibus ac copiis esse censent, ait, perinde eos ridicule facere, ac si, quod musicus aliquis bene caneret, ejus rei causam non in artem, sed in lyram referrent. Id autem his verbis exprimit: *Διὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις τὸ ἀδελφικῶς ἀκούειν οὐκ ἐστὶν οὐκ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς. οὐκ ἔστιν οὐκ ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς. οὐκ ἔστιν οὐκ ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς.* Quibus in verbis, ut illud praeteream, quod legi malim aut

αἰσῶντο, aut αἷ τις ἔκλυεζον, aliud nāhi multo gravius subesse mendum videtur. Neque enim τῆ κλυεζον λυμ-
 πον ἢ κλυός. sed τῆ κλυεζον Δάριον κλυός legendum
 puto: Λάμπρος enim veteris musici proprium nomen
 fuit: quam boni, nihil ad rem: hoc enim tantum signifi-
 cat Aristoteles, si *Lamprius bene canat*, id non lyra, sed
 artificio ipsius effici, & ridiculum fore, si quis id non
 artificio ipsius, sed lyrae tribuendum esse contendat.
 Lampri autem mentio est apud Platonem principio Me-
 nexeni: ubi Socrates ait, facile esse, Athenis Athenien-
 ses laudare; non ei modo qui praestantes magistros na-
 ctus sit, quales ipse habuerat, rhetorices quidem Aspa-
 siam, musices vero Connum: sed ei etiam qui minus bo-
 nos, ut musices Lamprum, rhetorices Antiphontem.
 Hunc Lamprum Athenaeus, non sane ex consuetudine
 musicorum, abstemium fuisse ait: profertque in eum
 amara quaedam dicta veteris poëtae Phrynichi, quibus
 ait, lugere gavius mortuo illo aquae potore; quem etiam
 vocat mirificum artificem lugubro quiddam & querulum
 concinendi, Musarum aridum & exsiccatum cadaver, lu-
 sciniarum febrem, Plutonis hymnum. Ejus igitur, qui-
 cunque tandem fuit, jam pridem apud Aristotelem obli-
 terata memoria, reposita a nobis ac restituta sit.

CAPUT VI.

De locis aliquot Plauti ex Pseudolo.

INEPTE post tot emendatores etiamnum legitur locus
 hic e Pseudolo Plautina:

*Phoenicium Calidoro amatori suo
 Per ceram & linum litterasque interpretes
 Salutem mittit, & salutem abs te expetit.*

Nou enim *linum* legendum est, sed *lignum*. nam in tabu-
 lis ligneis cera oblitis veteres, ut notum est, scribere
 solebant. Tabulas igitur ipsas vocat *lignum*: & sic lo-
 quuntur juris auctores cum bonorum possessionem con-
 tra tabulas, vocant *contra lignum*. Quod autem in eo-
 dem illo diverbio scriptum est,

*Atque id futurum unde unde dicam nescio:
Nisi quia futurum est: ita supercilium salit:*

& apud Theocritum, *oculus dexter salit*: e stulta illa veterum superstitione ductum est, qua credebant, si pars aliqua corporis suapte sponte subiliisset ac mota esset, ejusmodi palpitationibus aut prosperi aliquid, aut adversi portendi. S. Augustinus libro secundo De doctrina Christiana: *His adjunguntur millia inanissimarum observationum: si membrum aliquod salierit: si junctim ambulanti- bus amicis canis aut lapis aut puer medius intervenerit.* Idem in libro De Natura daemonum: *Salitores vocati sunt, qui, dum eis membrorum quaecumque partes salierint, aliquid sibi exinde prosperum, seu triste significari praedicunt.* Tales saltus Graeco nomine vocabant *μαλπίς*: extatque liber Melampodis *ὁ ἐπιμαλπίς*, quo ejus vanitatis quasi disciplina quaedam continetur. Sed & ultimus ejusdem diverbii versus male in vulgatis libris ita legitur:

Atque ipse egreditur penitus perjurum caput:

cum ita legi debeat,

Atque ipse egreditur Poenus perjurum caput.

Poenum enim vocat leonem, cum significet esse infidum, perjurum, fraudulentum, quales Poeni meritissimo & habebantur, & habentur. Ne illud quidem pigebit adscribere, quod paulo supra de se dixerat Calidorus:

*Quasi solstitialis herba paulisper fui:
Repente exortus sum, repentino occidi:*

esse ejus herbae mentionem & apud Ausonium in Professoribus, qui etiam, ut puto, hunc ipsum Plauti locum imitatus est his versibus:

*Solstitialis velut herba solet,
Ostentatus raptusque simul.*

CAPUT VII.

De duobus locis ex primo Odarum Horatii.

APUD Horatium libro primo Odarum in plerisque veteribus libris ita legitur:

*Scriberis Vario fortis & hostium
Victor, Maeonii carminis alite,
Qua rem cumque serox navibus aut equis
Miles te duce gesserit.*

non, ut in vulgatis, *Quam rem cumque*. eaque scriptura mihi verior ac sincerior videtur, ut hoc dicat, Quacumque in parte terrarum miles Agrippae ductu rem gesserit, id est, cum hostibus populi R. confixerit, eosque fuderit, ac fregerit, insignemque aliquam victoriam ex eis retulerit, Varium ea omnia versibus suis celebraturum. Hoc enim dicebant, *rem gerere*. ut in epistola ad Augustum:

*Rem gerere & captos ostendere civibus hostes,
Attingit solum Fovis.*

& senex Terentianus;

*In ipsa turba atque in peccato maximo
Quod vix sedatum satis est, potastis, scelus,
Quasi re bene gesta.*

Et in Fastis Capitolinis tam saepe legitur aliquem creatum esse dictatorem *rei gerundae causa*. At hoc fortassis leve alicui videbitur. Addam igitur aliud itidem leve: si forte quae singula parum habent ponderis, conjuncta ac conglobata aliquid adquirant ad lancem deprimendam. In explicandis igitur primis versibus odes illius qua Quintilii mors defletur, dissentio ab omnibus & vetustis & recentioribus, & illud **QUIS**, quod principio positum est, sexti casus, posterioris numeri esse arbitror. neque referendum ad illa nomina *pudor & modus*: sed ad nomen *cantus*. Petit enim, ut mihi quidem videtur, poeta a Melpomene, ut sibi praecipiat *cantus lugubres* qui-

quibus aut pudor aut modus aliquis imponatur desiderio Quintilii. Itaque delenda est illa interrogationis nota, quam post nomen *capitis* primus Paphlago invenit.

C A P U T V I I I.

Illustratus locus Senecae ex epistolis.

APUD disertissimum eundemque sapientissimum scriptorem, Senecam, cujus inter ceteras summas laudes hanc quoque non postremam esse statuo, quod inepte fastidiosus & olim displicuit, & hodie displicet, multa sunt non publici saporis, quae qui surdiore, ut ita dicam; palato sunt, ingustata praetereunt: cum elegantiores homines, & talium deliciarum intelligentes mirificam quandam ex eis percipiant suavitatem. Quale est, quod in epistola ad Lucillum sexagesima octava, cum multis verbis docuisset, quicquid cum virtute conjunctum est optabile esse, multaue in eam sententiam genere orationis, ut solet, masculino, & nihil vulgare aut plebeum sonante dixisset, ad ipsum epistolae finem ita scribit: *Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi secede paulisper: cape quantum debes virtutis pulcherrimae ac magnificentissimae speciem, quae nobis non fertis, sed sudore & sanguine colenda est. aspice M. Catonem sacro illi pectori purissimas manus admoventem, & vulnera parum demissa laxantem. Utrum illi tandem dicturus es, Vellem quae velles, & maleste fero, an, Feliciter quod agis?* Quibus in verbis notanda sunt duo antiqua loquendi genera vulgo non satis cognita, quorum altero ad eos qui in malis essent, altero adversus eos quibus prospere aliquid obtigisset, utebantur. Nam cui boni ac secundi aliquid obtigerat, ei, omnis causa, gratulabundi dicere solebant, *Feliciter*, aut *Feliciter quod agis*; cum significarent, cupere se eum perpetuo eadem felicitate uti, idque bonum ipsi proprium ac perpetuum esse. Juvenalis Satyra secunda:

*Signatae tabulae: dictum Feliciter: ingens
Coena: sed & gremio jacuit nova nupta mariti.*

Contra cui male & adversus animi sententiam erat, eum alloquentes dicebant: *Vellem quae velles.* cum indicarent,

rent, dolere sibi, quod illi male esset: ac si dicerent: Vellem tibi ita esset, ut tu quoque velles: mihiq̄ aegre est, quod tibi quidquam praeter voluntatem tuam evenerit. Hujus generis exemplum est apud Plautum *M. stellaria*:

El. *Quid est? Me miserum! occidi: Qui? Quia
Venit navis nostrae navi quae frangat ratem.
Velim ut velles, Tranio: sed quid est negotii?*

Hoc igitur significat: si quis M. Catonem animo concipiat extremo illo vitae tempore sua viscera lacerantem, & exiturae animae facientem viam, numquam ei ut in malis posito consolationem adhibiturum, sed potius ut pulcherrimum & gloriosissimum facinus obcunti gratulaturum. Nonnumquam etiam hoc posterius loquendi genus in nuda & simplici amicitiae significatione ponebant. Horatius:

Suaviter, ut nunc est, inquam: & cupio omnia quae vis.

Plautus *Amphitruone*:

*Debetis velle quae velimus. metuimus
Et ego & pater de vobis & republica.*

CAPUT IX.

*De potu aquae aut vini circumdata nive refrigerati,
Macrobii locus emendatus.*

AQUAM ex dissoluta ac colliquefacta nive pessimam & corporibus perniciosissimam esse, & jam pridem Aristoteles, quasi oraculo edidit, & eorum qui palato obsequi, quam illius auctoritatem sequi, malunt, quotidiana experimenta declarant. Incommoda igitur quae nivis potum sequuntur fugere, & tamen aestivis mensibus frigidum bibere qui volunt, vasis duplicibus uti solent e tenuissima lamina eo artificio factis, ut vinum aut aquam quae potui paratur, omni quidem ex parte nix ambiat, sed eorum tamen neutrum contingat, neque cum eis commisceatur. Ita fit, ut neque bibant nivem, & tamen nihilominus
fri-

frigidum bibant, quam si biberent nivem. - Ea me confuerudine utentem cum amicus quidam, qui medicinam faciebat, pro nostra familiaritate reprehenderet: Vel ex Macrobio, inquit, si forte nostrorum libros minus frequenter lectitas, discere poteras, nivem quis, an aquam isto modo refrigeratam bibit, nihil interesse. Cumque ego subridens, quidquam tale apud Macrobius legi abnuissem: Jubesis, inquit ille, proferri librum. Quo prolato, ita quidem in eo scriptum reperimus: *Jam dudum*, inquit Avienus, *nosse aveo, cur aqua, quae obfusa globis nivium perducitur ad nivalem rigorem, non minus in potu noxia est, quam ex ipsa nive aqua resoluta.* Sed ad libri marginem adscriptum erat mea manu, particulam NON, redundare, & delendam videri. At ille, Isto, inquit, modo facile fuerit cuilibet scriptori quamlibet sententiam adingere, si ex negatione affirmationem facere liceat. Tum ego, Quaeso, inquam, considera earum rationum momenta quibus statim sententiam suam confirmat: ut aperte videas negationem esse tollendam. At enim aquam e nive liquefacta non solo frigore nocere: quod si esset, faterer tibi, aequè noxiam esse aquam ex fonte aut ex puteo, aut etiam eam, qua ego, ut omnium saluberrima utor, aquam pluviam, circumdata nive refrigeratam: sed esse in illa aliud non minus incommodum. Cum enim humor vi frigoris densetur ac concrevit in nivem, aut in glaciem, quae partes in eo subtiliores ac tenuiores sunt, eas in illo ipso compressu evanescere ac diffuari necesse est: solas autem manere crassiores, & ponderosiores, id est, ipsius aquae quasi faeces quasdam ac recrementa. Itaque si quis vas aquae gelu adstrictum admoto igne dissolvat, minor modus aquae, quam antea fuerat, reperietur. Quod argumento est, in illa concretione partem aliquam abisse, ac dissipatam esse. Nocet igitur corporibus non tam frigore ipso, quam crassitudine, ac pondere. Itaque etiamsi dissoluta calefiat, aequè noxia erit. Hoc vitium quod maximum est, ab hac, qua ego utor, abesse certe vides. His dictis, & re paulo accuratius considerata, acquievit. In eodem autem illo Macrobiani loco leviuscula quaedam praeterea ex veteris libri fide a me emendata erant. Nam ubi legitur, *quae est corpulenta post terram*: vetus habebat, *qua est corpulenta post terram.* Et paulo post, *cau-*

lescit, ubi vulgò legitur, *calafcit*: & paucis post verbis, cum *denferetur*, non, ut vulgò, *cum denfaretur*. Certeque *denferi*, non *denfari*, etiam apud Virgilium & apud Horatium legi, alii quoque jam pridem annotaverunt.

CAPUT X.

De locis quibusdam e prima epistola libri primi ad Atticum.

MULTA sunt adhuc in epistolis ad Atticum depravata: etsi eis & Manutius jam pridem, & post eum alii eruditi homines magno conatu multum opis attulerunt. Nos quoque pro captu nostro aliquid earum studiosis præstare conabimur, dabimusque operam, ut liber prudentiæ & elegantiae plenissimus nostra quoque opera nitidior & emendatior legatur. Ac primum non dubito, quin locus ille ex epistola prima ita distingui debeat: *Prensat unus P. Galba. sine fuce ac fallaciis, more majorum, negatur*. Neque enim sine fuce ac fallaciis Galbam prensare dicit: sed ei prensanti homines aperte, ac sine circuitione ulla negare: quod jocans ipse more majorum fieri dicit, qui simplicius vivebant, & aperte ac sine fuce quæ in pectore habebant eloquebantur, nondum reperto artificio mentendi. Jam illud, quod paulo infra positum est; *Ut frontem ferias*: non dubium est, quin habeat significationem indignationis; ut recte annotavit Manutius. Sic & apud Plutarchum in Pompejo: *ἢ πλαγίως τὴν κεφαλὴν, εὐλαδίᾳ τῆς αὐτῆς τῆς ἰφίλειος ἀφ' ὀφθαλμῶν*. Eum autem, qui statim nominatur, *Caesonium*, in quibusdam libris *Caesoninum* lego; ut dubitem, num significetur L. Piso; quem aliquoties in ea qua illum infectatus est oratione, non sine quadam contumelia *Caesoninum* vocat. Atque ut hoc propositum magis, quam adseveranter dictum velim: ita quæ de Catilina sequuntur, non habeo dubium, quin hoc modo legenda sint: *Catilina, si judicatum erit licere, certus erit competitor*. In quo sequor etiam testimonium optimi & eruditissimi senis, Jacobi Taurelli, qui mihi confirmavit, in veteribus optimæ notæ libris ita legi: *Catilina si judicatum erit merid lucere*. ut in hoc erraverit vetus librarius, quod scripsit *erit pro erit*, deinde

de sine cruce gemisavit quinque litteras MERID: ac pro licere scripsit Iuvencus. De illo autem, Curjum obducere, ita certum atque exploratum videtur, quod jam pridem attulit, Victorius; ut mirer, repentem esse postea quendam quicquid sceleris: nisi quod forte sit, ut quos non amamus, eorum ne sententiam quidem amemus. Curte eodem modo usus est eo verbo, & Seneca in Troiabus:

*nam statim fufus cruor,
Humorq; fames fluxit: obduxit statim,
Scevasque totum sanguinem tumulus bibit,*

ubi vulgo male legitur, obduxit. Sic, & educere apud Plautum in Stichis est edibere: Si hoc educeris, & paulo infra: Tene tu, hoc educe. In extremo etiam malim, istius arthura, quam dabo arthura. Quid enim efficere potuit quamvis bella Hieronathanae collocatio, ut propterea gymnasium videretur Solis anathema? At potuit ita belle posita esse, ut principem ibi locum obtineret, utque totum gymnasium credi posset ei dicatum ac consecratum esse.

C A P I T U L U M X I.

Illustratus Plauti ex Afinaria locus.

INCREDIBILE dictum est quam pusilla menda quantas tenebras interdum etiam eruditissimis hominibus objiciant: ut quod multa interdum saecula summos viros latuit, id postea inditum, vel pueri primis litteris imbuti assequi debuisse videantur. Tale est quod nunc ex Plauti Afinaria proferam. qua in fabula cum amore perditus adloquens lenae persuadere conaretur, ut sibi puellam quam amabat concederet: se postea pro ea pecuniam persolurum: vestra autem & artificii sui insigniter perita mulier praesenti pecunia sibi opus esse diceret, ipsa denique ita loquitur:

*Semper oculatae nostrae sunt manus: credunt quod vident.
Votus est, nihil cotto est.*

In quo illud cotto quot & quibus viris negotium exhibuit? cum & Erasmus ridicula quaedam attulisset, &

Alciatus in Pargis nihil meliora, & postremo is, qui unus plus opis Plauto attulit, quam ceteri ante eum omnes, ab hoc loco nulla se ratione explicare potuisset. Res tamen est ejusmodi, ut mirum sit, eam non vel a vulgaribus ludimagistris jam pridem deprehensam fuisse. Quis enim est qui nesciat litteram o, & diphthongon au saepissime apud veteres & scribendo & pronuciando inter se permutari solitas? Nam & *aulam* & *ollam* dicebant, & *Paullam* & *Pollam*, & ad eundem modum pleraque alia. Nempe igitur & hoc loco quae *cautio* usitate dicitur, facta est *cotio*. Hoc enim dicit Iena, vetus dictum esse, nihili esse cautionem sive syngrapham aut chirographam: multoque tutius ac cautius agere eos qui numeratam pecuniam sibi in manum dari volunt. Nam qui cautionem habet, saepe litigare cogitur: at cui soluta pecunia est, ei res omnis in tuto est. Itaque & scriptores nostri *fragilitatem cautionis* dicunt in l. Qui ita institutus. D Ad SC. Trebell. & *incertum cautionis eventum* in l. pupilli. Quod fal. tut. auct. gest. es. dic. | & Seneca syngraphas cautionesque vocat *vocua habendi simulaera*. Hoc quod ita perspicuum est, eorum tamen quos dixi oculatissimorum hominum aciem fugit.

CAPUT XII.

De veteri proverbio quo usus est Cicero in Catilinam.

PROVERBII speciem habet, quod scriptum est a Cicerone libro secundo Catilinarium: *Qui homines primum, si stare non possunt, corruant: sed ita, ut non modo civitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant.* Quoniam enim quid a quoque fiat, vicinis fere ignotum esse non solet, quod etiam vulgari legulejorum proverbio circumfertur, idcirco quod sine ullo prorsus tumultu ac strepitu fieret, id ne vicinis quidem sentientibus fieri dicebant. E veteri autem comico id acceptum esse cognovi ex Platone in Alcibiade primo, ubi ita scriptum est: *ἡμῶν δὲ ἡγομένην, τὸ τῶ κακοδοκῶν, εἰδ' αἰ γόντιος σφίση το αἰδῶν), δ' ἄλλοβιόδη.* Et ex Plutarcho in Phocione, ubi de oratore Demade ita loquitur: *Δημῖος δὲ τῶ εἴη νόμφων εἰργασίῃ, ἰμῶ πῶν, αἰσῶ, δ' πῶν, δ' εἰδ' πῶν πῶν γαμῶν, εἰδ' ὁ γῶν.*

γάρτοι ἤδιστα. τίς δ' αὖτε γάρτοις τῆ βασιλείας τῆ δουρασίον ἀγ-
 χροῦται. Ac versus comici, quantum suspicor, hic fuit,

Ἐμὲ γάρτοις ἤδιστα ἢ δ' αὖτε γάρτοις.

C A P U T X I I I.

De locis quibusdam e Truculento Plautina.

MIRIS modis deformatus est Plautus: & quidem ita male acceptus multis admodum locis, ut, quod in pugilem ait poeta quidem Graecus, eum e pugna talem rediisse, ut si in speculum inspiciat juraturus sit, se eundem non esse qui fuerat; ita videatur Plautus, si quis eum ab inferis Aesculapius excitet, juraturus, fabulas illas suas non esse. Mirum autem me semper studium tenuit illius, si qua ratione possem, adjuvandi: fuitque aliquod tempus, cum sperabam fore, ut omnes illius comoediae multis a me vulneribus sanatae ederentur. sed consilium meum cum alia remorata sunt, tum magnificae multorum pollicitationes, qui mihi per litteras significabant, idem opus aut sibi, aut aliis quibusdam magnis & praeclaris viris esse in manibus: ut vererer, si cum talibus antagonistis in arenam descenderem, ne non inanis modo ac supervacaneus, sed ridiculus etiam meus omnis exigeret labor. Illi autem interea partim mortui sunt, partim cessant, tamquam sibi satis esse ducentes, quod novum opus aliis nunciarent. Sunt & fuci quidam qui quae jam pridem & a me & ab aliis notata ac publicata sunt, ea colligentes, & pro suis impudenter venditantes, Plautinas comoedias in quibus multa integra depravarunt, multa corrupta foedius etiam corruerunt, ut a se in pristinum nitorem restituta, edere non verentur. Quamquam igitur quod in aliis mihi accidit, idem in eis quoque, quae his libris inspergam, mihi eventurum auguratur animus: experiar tamen, neque tantum apud me valere sinam quamlibet iustam indignationem, ut non plus valeat utilitatis publicae ratio. Ac nunc quidem veteres conjecturas meas proponam de quibusdam locis e Truculento: quibus *δ' αὖτε γάρτοις* Turnebus aliter medicinam facere conatus est. Quod enim ita vulgo legitur:

Supplicium ad te hanc minam sero tauri. Si mihi ridespice:

Ille ita legendum censet:

Si mihi rides, spice.

At ego hoc modo conieceram:

Supplicium ad te hanc minam sero purissimi auri. respice,

neque dum me poenitet coniecturae. Quod autem in eadem fabula est;

Non enim possunt militares pueri & a via educere:

ille ita legit, & a via educier. Ego autem rectum iudicabam, quod in veteribus libris repereram, *setania educier*: aut, ut in aliis item veteribus, *setanio educier*. *Setanium* enim, aut *setania*, aut, ut apud Dioscoridem & Theophrastum legitur, *stanium*, vel *stania*, genus mespili est: Italia frequens: cuius multis locis & apud Plinium mentio est. Hoc igitur dicit meretrix, non posse militares pueros vilibus & parvi pretii cibus educari, cuiusmodi est *setania*. Ac nescio quo modo durat hodieque apud Italos idem loquendi genus in sermone vulgi: ut, si multa ac magna requiri ad aliquid efficiendam significant, dicant, aliud requiri quam *mespila*. Est & *caepae* genus *setania*. Nam de *tintinnabulis*, semper idem, quod ille tradidit, *seteram*: & praeter solum *Zonarae*, habebam alium ex *Pseudoto*:

Jam hic ero: verum extra portam Metiam currendum est prius.

Quia eo? Ianos inde accersam duos cum tintinnabulis.

Eadem duo grexer virgarum inde ulmarum adegero:

Ut hodie ad litationem hinc suppetat fatias Fori.

In malam crucem istic ibit, Iuppiter Ienonius.

enim extra portam Metiam habitabat carnifex: & ibi comburebantur cadavera damnatorum. Unde in *Casina*:

Num ede pot videre ardentem te extra portam Metiam?
Credo quae velle.

Nunc

Nunc igitur haec. alia posthac, ut quidque occurret, proficemus.

C A P U T X I V .

E Ciceronis Academicis emendatus locus.

LOcus est Ciceronis ad finem libri primi Academicarum quaestionum, depravatus ille quidem in omnibus libris, sed cujus ita facilis emendatio est, ut diu pigerit me eam in litteras referre, cum putarem, ita obtusum neminem fore, quin eam facile videret, si paululum animum adverteret. Nunc cum videam, neque hominem eruditissimum, Tarnebum; qui eleganti sane commentario librum illum illustravit, neque alios qui postea Ciceronem a se, ut ipsi quidem putabant: nam quid praestiterint, videbimus: emendatum ediderunt; quidquam de mendò cogitasse, indicabo eum, & purgabo; ne diutius macula illa in tam polito scriptore haereat. Verba autem, quae dico, Ciceronis haec sunt: *Cum Zenone, inquam, ut accepimus, Arcefilas sibi omne certamen instituit, non pertinacia aut studio vincendi, ut mihi quidem videtur, sed earum rerum obscuritate, quae ad confessionem ignorantiae adduxerant Socratem, veluti amantes Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes pæne veteres, qui nihil cognosci, nihil percipi, nihil sciri posse dixerunt.* Haec Cicero. Sed quomodo, Socratem amare potuerant Democritus, Anaxagoras, Empedocles, & veteres illi, qui ante, ut opinor, mortui erant; quam avia Socratis nasceretur? At in re perspicua nihil pluribus verbis opus est. Neque enim quemquam posthac dubitaturum existimo, quin ita legendum sit: *Quae ad confessionem ignorantiae adduxerant Socratem, velut jam ante Socratem, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, omnes pæne veteres.* Ut significet, illam confessionem ignorantiae non a Socrate primum inductam, sed multo ante eum a veteribus prolatae fuisse.

De locis quibusdam e Truculento Plautina.

Versus hi sunt ex Truculento:

*Ras mane dudum hinc ire me iussit pater,
 Ut bubus glandem prandio depromerem.
 Post illuc veni, quam advenit, si diis placet,
 Ad villam, argentum qui meo debebas patri:
 Qui ovis Tarenti erat mercatus de patre.
 Quaeris patrem, dico esse in urbe, interrogo quid eum velit.
 Homo crumenam sibi de collo detrahit:
 Minas viginti mihi dat, accipio libens.
 Condo in crumenam, illo abiit, ego perperaminas
 Ovis in crumena hac in urbem detuli.*

Quis autem est, qui divinare possit, quas dicat oves perperaminas? sed nimirum corruptus est locus. legendumque hoc modo:

*ego propero minas
 Ovis in crumena hac in urbem detuli.*

De pecunia enim, id est, de illis viginti minis, quas pro ovibus acceperat, ita ut de ovibus loquitur; eadem urbanitate, qua viginti item minas pro asinis acceptas vocat alibi alinos.

*Nimis vellem habere perticam. Qui rei? qui verberarem
 Asinas, si forte acceperint clamare hinc ex crumena.*

Simul autem eo alludit, quod oves quae ventrem pilosum non haberent, vocabant oves minas aut apicas, quas etiam in emendo rejiciebant: ut est apud Varronem libro secundo De re rustica. Erant illae igitur plane oves minae: neque enim pilosi sunt numi. Quod autem sequitur:

*Fuit aedepol Mars mea periratus patri.
 Nam oves illius haud longe absunt a lupis.*

inde

Inde dictum est, quod lupo Marti sacras putabant. Unde & hujus urbis conditores, quod a Marte geniti essent, aluisse dicitur lupa. *lupas* etiam vocabant meretrices, a quibus non longe abesse dicit eas oves quas ipse tunc in crumena ferebat. Parva sunt haec, & facilia: dicit aliquis. fateor. neque ego ea pro magnis aut reconditis vendito. Sed tamen quae homines eruditissimi obscura sibi esse facti sunt, ea illustrasse me numquam pigebit.

C A P U T X V I.

De Mitylene Horatii loci duo illustrati.

NON temere est, quod Horatius Mitylenen inter urbes pulcherrimas numerat: tum in Odis;

Laudabunt alii pulchram Rhodon aut Mitylenen:

tum in Epistolis:

*Incolumi Rhodos & Mitylene pulchra facit, quod
Paenula solstitio, campestre nivakibus auris.*

Talem enim fere fuisse proditum est, quales sunt quae hodie non Italiae modo, sed universo orbi terrarum ornamento sunt Venetiae. Nam & in Mitylenen influens mare multis eam euripis distinguebat, ac dissecabat: & pontes tota urbe plurimi erant ex candido ac polito lapide facti, ut non urbs, sed insula amoenissima videretur. Id ita exponit dulcissimus ac suavissimus scriptor, Longus principio *περιστοιχῶν* his verbis: *πίλις ἐπὶ Διόσκου Μιτυλήνη μεγάλη ἐν πλάτῃ. διόλου) ἢ δὲ ἀρίστου ὑπερμάτου ἢ θαλάσσης, ἐν κρησσοῖ) γαφύρουσι ζῆται ἐν λευκῷ λίθῳ. νομίματα ἢ πῆλιον ἔργον, ἀλλὰ τίον.* Eo autem libentius ex eo pauca haec protuli, quod & confirmant Horatii de nobilissima urbe testimonium, & Longi liber lectu dignissimus nondum, quod sciam, publicum accepit.

CAPUT XVII.

Illustratus locus Horatii ex Odis.

PERELEGANTI comparatione usus est Flaccus ode duodecima libri primi, cum ornare Caesarem vellet:

*Micas, inquit, inter omnes
Julium fidus, velut inter ignes
Luna minores.*

In eo autem imitatus est Pindarus: etsi quod hic no-
ster de Luna, id Graecus ille in Isthmiis de Lucifero dixe-
rat: λάμπα κενόφορος θαντίς ως ἄστροις ἐν ἄλλοις. A Luna
autem obscurari ceterarum stellarum splendorem, suavis-
simis versibus dixerat etiam Sappho:

*Λήρος μὲν ἀμφὶ πάλαι πλάσσει
Ἄψ' ἀπυρόπυσι φαεινὸν ἴδιον,
Ὅππότε' αὖ πλῆθεισσι μέλιτι λάμπει.*

Sed & Quintus Smyrnaeus in celebranda Penthesilea can-
dem comparationem adhibuit:

*Ὡς δ' ἄρ' ἐν ἑσπερῷ κηλὴ αὐτὸν ἀστροῖν ἴδιον
ἐκείνη.*

Puto autem, hujusmodi locorum collatione, ac conten-
tione inter se, & magis elucere veterum poetarum prae-
stantiam, & ejusdem gloriae cupidus, quomodo in eis
imitandis versari debeant, admoneri.

CAPUT XVIII.

Emendatus & illustratus locus quidam Plutarchi.

ERUDITIONIS & prudentiae plenissimus scriptor
Plutarchus, in commentariolo quo docuit principum vi-
rorum amicitiam ac consuetudinem eruditus hominibus
non esse fugiendam, sed expetendam potius, & adhibito
studio quaerendam: quod multo plus profint humano ge-
neri,

scri, si praeceptis, disputationibus, exemplo suo unum aliquem ex iis qui principem in civitate sua locum obtinent, quam si cerdonem quempiam aut bajulum, meliorem ac sapientio rem effecerint. eo igitur in libro ita scribit: *ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἑταροειδῶν καὶ δούλων οὐ φιλικὸς ὁ ἀδούλος, ὁ μὲν οὐδὲ φιλικὸς τοῦτο ἀποδίδωμι μισθῶ ἴσθαι*. Quae verba homo eruditissimus, quique labore & industria sua numquam desinit adjuvare honestarum artium studia, ita interpretatus est: *Divitias autem & principis dignam gloriam ac potentiam in amicitiiis neque sectabitur, neque, si modice affluant, averfabitur*. Sed si Plutarchi verba paulo attentius considerasset, vidisset omnino, verba illa, *ἀποδίδωμι μισθῶ ἴσθαι*, nullo modo ita reddenda esse, *si modice affluant*. Hoc enim ait Plutarchus: hominem vere philosophum in parandis ac conciliandis amicis, non illum quidem divitias spectare aut gloriam ac potentiam, ut vulgus solet: sed tamen, si incidit in aliquem divitem ac potentem qui idem apto ad virtutem ingenio, & modestis, ac compositis moribus sit, non absterri, neque ipsius consuetudinem propterea refuge-re, quod divitiis ac potentia praestet. Idque statim declarat eleganti similitudine. Philosophi, inquit; in amandis adolescentibus non formam sequuntur, sed mores, & ingenium, & studium, erga liberales disciplinas: neque tamen formosos reformidant, neque abstinēt ab eorum consuetudine, si eosdem modestos ac bene moratos & discendi cupidos esse videant. Deinde addit: *ἄνθρωπος δὲ αἰχμῶν ἑταροειδῆς, καὶ δουλείας ἀνδρῶν μισθῶ καὶ ἀποδοῦ ἀποδοῦναι, οὐ φιλικὸς ὁ ἀδούλος, οὐδὲ φιλικὸς τῶν ἀδούλων, οὐδὲ φιλικὸς τῶν ἀδούλων καὶ δουλοειδῶν*. Interpretes autem hoc modo: *Ita dignitate & potentia principe digna praeditus homo civilis ac moderatus non abstinebit amando & diligendo, nec veretur aulicus appellari, & qui principem colat*. In quo certe a Plutarchi sententia aberravit: qui hoc ait, Si quis sit vir bonus eleganti ingenio praeditus, cui praeter ea adsit hoc quoque ut dignitate ac potentia excellat, non idcirco abstenturum esse sapientem ab eo amando, ac colendo, neque veriturum, ne propterea aulicus, aut adfentator vocetur. Sequitur apud Plutarchum: *οἱ δὲ κλεινοὶ φιλικῶς ἀνθρώπων ἀγαθὰ ποιοῦν. ὁμοίως τοῖς ἀγαθοῖς ἡγεμόνευσι, καὶ οἱ ἀπὸς ἡδύτων ἄνθρωποι καὶ ἑταροειδῶν φιλικὸν ἔχουσι*. Quae illo ita reddidit:

Nam

*Nam qui Venerem fugiunt nimis mortalium
Aegrotant,*

Et qui bona sectantur: itidem errant gloriam & gratiam apud principes fugiendo. quam sententiam nullo modo ex Plutarchi verbis effici posse, omnes, ut opinor, vident. Sed hoc facilius excusare debemus hominem insigniter & eruditum & industrium, quod Graeca manifesto depravata sunt. quae mihi quidem videntur ita emendari posse:

Οἱ δὲ Κλέην φέροντες ἀσπόμενοι ἄγαν
Νοσῶν' ἀμύλας τῆς ἄγαν ἰσχυροτάτης.

id est:

*Namque Venerem quicumque refugiunt nimis,
Peraeque aegrotant, atque qui appetunt nimis.*

itidemque qui erga principum ac potentum amicitiam aut hoc aut illo modo affecti sunt. & puto hanc veriore esse scripturam horum Euripidis versuum, quam quae est apud Stobaeum:

Οἱ δὲ Κλέην φέροντες ἀσπόμενοι ἄγαν
Νοσῶν' ἀμύλας τῆς δάουτος ἄγαν.

Atque haec eo notavi, ejusdemque generis alia posthac fortassis notabo, ut prosum studiosis: non ut quidquam detraham de gloria & existimatione eruditorum hominum, quos in magnis & arduis operibus interdum dormitantes qui non ferat, aut qui eos propterea minoris faciendos putet; is mihi ab omni humanitate alienissimus esse videtur.

CAPUT XIX.

Tres antiquae voces Ciceroni restitutae.

VETERA quaedam vocabula sunt apud Ciceronem, corrupta ab iis qui quicquid minus usitatum est, pro suo jure expungere, & quicquid collibuit, substituere audent, etiam invitatis, nam hoc nonnumquam profitentur, & reclamantibus omnibus libris. quorum nisi regatur & coër-

ceatur audacia; paucis annis in Cicerone minima pars Ciceronis futura est. Quosdam hic proponam locos, ex quibus hoc quod dico intelligi possit. Ita igitur scriptum est libro quinto De finibus: *Stoici restant. hi quidem non unam aliquam aut alteram a nobis, sed totam ad se nostram philosophiam transtulerunt. atque ut reliqui fures earum rerum, quas ceperunt signa commutant, sic illi ut sententiis nostris pro suis uterentur, nomina, tanquam rerum notas, mutaverunt.* Sed in libris veteribus, *cleperunt*, legitur, non, *ceperunt*. quod sine dubio rectum est. Cicero ipse alibi: *Spartae, rapere ubi pueri & clepere discunt.* Eodem modo peccatum est libro primo De divinatione, in versibus veteris poetæ de Casandra:

Sed quid oculis rapere visa est derepente ardentibus?

Non enim *rapere*, sed *rabere* legendum est. Et libro secundo Tusculanarum: *Ingemiscere nonnumquam viro concessum est, idque raro. Ejulatus ne mulieri quidem. Et hic nimirum est fletus, quem duodecim tabulae in funeribus adhiberi vetuerunt.* Neque enim *fletus* in vetustis libris, sed *lesus* legitur. Quod autem quidam homo eruditus, pro *vetuerunt*, voluerunt legi vult, id tale est, ut ne ipsi quidem, si diligentius considerarit, probatum iri putem.

C A P U T . X X .

De quibusdam locis Laërtii.

MULTA sunt adhuc apud Laërtium corrupta: est præclaram in eo emendando navavit operam homo & industria & eruditione præstans, qui libros ipsius cum vetustis exemplaribus collatos haud ita pridem edidit. Nos vero eum & amare ac laudare debemus ob ea quae præstitit, & si quid ipsius diligentiam fugit, id ingenue cum studiosis communicare. In vita igitur Socratis (hinc enim exordiemur) ita scriptum est: *Euthyphro δ' ἄλλοτε γὰρ ἔλεγε τὸν πατέρα αὐτοῦ εὐσεβεῖν ἢ τὸν θεόν.* Sed qui Platonem vel primoribus, ut dicitur, labris attigerunt, satis sciunt, non fuisse illam *ἔλεγε*, quam Euthyphro intendebat patri: accusabat enim eum, quod mercenarium quendam enecasset: ut dubium non sit, quin

quā pro *fabula* legendū sit; *quod* *Paulo* post. *an-*
tem; ubi *Eucledem* a *Socrate* reprehensum narrat, quod
 in contentiosis syllogianis nimium studium poneret, ita
 legitur: *ἄγαν δ' ἐπὶ αἰσῶν ἐστὶν αἰὲν ἀρρολογίαν*; cum
 omnino legendum sit, *μικρολογίαν*; et sic aliter *Victorius*.
 Et quoniam, quam haec, quae tradimus, inter se co-
 haereant, non valde laboramus, addemus aliam locum
 ex *Heraclidis* vita, ubi unius litterae depravatio festivam
 & elegantem historiam corrupit. est autem haec: *Διονύ-*
σιος Μεταθέμενος, qui, ut est apud Ciceronem, propter
dolorem oculorum a Stoicis deservit, & in Epicuri castra
se contulit: is igitur Dionysius cum tragoediam quandam
scripsisset, cui Parthenopaea nomen fecerat, Sophoclis il-
li nomen inscripsit. Hac ementita inscriptione delusus
Heracledes in commentariis quibusdam suis versus ex ea
 fabula pro *Sophocleis* citaverat. Tum ei *Dionysius*
 rem, ut erat, aperit, sequē ejus fabulae auctorem esse
 profitetur. Quod cum etiam tum *Heracledes* negaret,
 etque fidem habere nollet, scripsit ad eum *Dionysius*,
 ut quendam ex ipsa tragoedia locum inspiceret. In quo
 ex primis versuum litteris conficiebatur ac contexebatur
 fomen ΠΑΡΚΑΔΟΣ. Erat autem id nomen formosi
 quē, quem *Dionysius* amabat; cuiusque nomen amoris
 causa, occulte & artificiose poemati suo inperere volue-
 rat. Sic olim *Ennius* versus quosdam, ut a *Cleone*
 proditum est, scripserat, quorum ex primis litteris effi-
 ciebatur, *Q. Ennius fecit.* In Graecis autem *Laërtii*
 libris ab eo quem supra significavi editis, nisi quod *πα-*
καλος pro *παγκας* scriptum est, cetera omnia *ἑκείνου*
ἔργου. Qui pusillus error tantas tenebras objecit inter-
 preti, ut hujus historiolae in ejus interpretatione nullum
 prope vestigium appareat. Ac putassem in Graecis erra-
 tum esse operarum vitio; nisi homo eruditus in his notis
 quas ad finem libri adhibet, ostendisset, se verae illius
 scripturae sententiam non esse assecutum. Certe in op-
 timo & vetustissimo libro *Alexandri Parnesi* *Cardi*us
 multis nominibus maximi aperte legitur ΠΑΡΚΑΔΟΣ.
 ne quis de scripturae illius integritate dubitandum putet.
 Recte etiam idem *Mo* liber in vita *Cratetis*, ubi ponitur
 locum quoddam ejus *Philosophi* diatrium, quo ostende-
 bat a diuitibus magnos sumptus fieri in coquos, in adula-
 tores, in scorta, cum in bonos & eruditos viros parci ac

reſtricti ſint, recte, inquam, in eo libro ſcriptum eſt *μί-
λαται κίντι*, non, ut editum eſt, *πίλαται κίντι*. Sunt enim
tres verſus jambici, qui propter vocis illius depravatio-
nem non agnoſcuntur.

*Τίτοι κρογόνια κιντὶ δία, ἰατρῶν δραχμῶν.
Κόλασι πίλαται κίντι, συμβόλιον κιντίν.
Πόση πίλαται, φιλοσόφου τελέβηλοι.*

Sed & quod in vita Pythagorae legitur, fuiſſe medicum
quendam Pythagoram, qui ſcripſerit de Hernia, id non
quidem omnino vere, ſed tamen propius vero ſcriptum
eſt eodem in libro. *περὶ κίλων*, enim habet, non *περὶ κίλων*.
legendum autem *περὶ κίλων*. Id ita eſſe conſtat ex Pli-
nio; cujus haec ſunt ex capite quinto libri xix. ubi de
generibus ſcillae, quod bulbi genus eſt, loquitur: *Unum
de iis voluimus condidit Pythagoras philoſophus, colli-
gens medicas vires, quas proximo telaximus libro.*

M. ANTONII MURETI

J. C. A. C. CIVIS R.

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

Quam vetus sit consuetudo, in honore alicui habendo, manum suam ad os admovendi.

Q UOD hodieque in consuetudine positum est, ut in salutandis potentibus, aut in honore eis habendo nostram ipsi manum ipsi admovere soleamus, id quaesitum est ex me, num a veteribus quoque factitatum esset, an, ut alia pleraque, ita hoc quoque inepte adulandi genus servilia recentiorum aulicorum ingenia excogitassent. Respondi, eum morem usque ab impia illa, & ridicula veterum, qui multos deos colebant, superstitione ductum ac propagatum videri. Solebant enim & illi, cum aut fanum aliquod praeterirent, aut lignum, lapidemve aliquem adspicerent, in quo divinitatis aliquid esse opinarentur: neque enim vilior illis temporibus ullius rei, quam deorum, annona erat: manum ad os referre, & tenui murmure illos ligneos aut lapideos deos, ut sibi faverent, precari. Ovidius:

Ecce lacu medio sacrorum nigra favilla

Ara vetus stabat tremulis circumdata cernis.

Resistit, & pavido, Faveas mihi, murmure dixit

Dux meus: & simili, Faveas mihi, murmure dixi.

Appulejus Apologia prima: *Nam, ut audio, percensentibus iis qui istum novere, nulli deo ad hoc aevi supplicavit; nullum templum frequentavit: si fanum aliquod praetereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admovere. Mi-*

nutius Felix in Octavio: *Caecilius, simulacro Serapidis denotato, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori adma-vens, osculum labiis presfit.* Quo igitur gestu illi diis suis honorem exhibebant, eodem nos hodie in potentibus ac fortunatis hominibus colendis utimur.

C A P U T I I.

Unde sumpsisse videatur Ovidius, quod in oraculo terram, matrem, lapides autem ossa illius vocavit.

S A P I E N T E R interpretatur Ovidianus Deucalio sortem sibi a Themide datam, quaerenti qua arte genus humanum aquis extinctum reparare posset: qui iussus ossa magnae matris post tergum jacere, matris nomine terram intellexit, cujus in corpore ossa lapides vocarentur. Atque equidem existimo, ingeniosissimum poetam in illo responso fingendo, quod terram quidem matrem vocavit, sumpsisse ex historia Romana, ubi, cum regis adolescentibus responsum esset, eum regnaturum Romae, qui primus matri osculum tulisset, Brutus is, qui reges exegit, e navi exiens, simulato casu, terram osculatus esse dicitur: quod autem *lapides, terrae ossa*, secutum esse auctoritatem veteris tragici, qui & ipse illos eodem nomine affecterat. Citantur enim haec a vetere Grammatico:

Ἔστι ἰσχυρὸν (*) ἰσχυρῶτος ἄλλο.

de eo qui ad lapidem offendisset. Sic autem, & *sanguinem terrae* Aristoteles in quadam ad Alexandrum epistola *vinam* vocasse dicitur. & vulgò *venas in terra* dicimus aut quibus aqua conclusa latet, aut e quibus metalla eruntur.

(*) Hanc versum sine auctoris nomine laudat Eustath. ad Il. B. p. 309. Sed auctorem Chærilum edit Trzemes MS. cuius locum ad Longinum p. 125. attulimus. Ceterum non Aristoteles *vinam* *terrae sanguinem* dixit, sed Androcydes apud Plinium H. N. XIV. §.

CAPUT III.

Versum quendam ex Odyssea multo aliter a nonnullis accipi, quam ut ab Horatio acceptus est.

Non est dubium, quin Horatius in epistola ad Lollium, illo versu,

Dum sibi, dum sociis reditum parat,

exprimere valuerit illum Homericum:

ἄρτιον δὲ πὶ ψυχῶν ἢ ἰόνι ἰταίρον.

sed Homericum tamen, non eodem quo Horatius sensu omnes accipiunt. Didymus enim, cujus extant in Odyssean eruditissimae notae, aliam etiam quendam ejus declarationem tradit, an veriore nescio, ipsi certe Ulixi honestiorem ac gloriosiore. Illum videlicet eo animo fuisse, ut & vitam impendere, & omnem reditus spem sibi praeccludere non recusaret, dum modo saluti sociorum confuleret. Verbum enim *ἄρτιον*, ut apud Eustathium legitur, ab agnis ductum est, quos Graeci *ἄρτιον* vocant: ut & *ἀντίον* λέγει ἴστωρ, & *πύλον* λέγει ἴστωρ: quod prisca nondum reperto numerorum usu, agnis, asinis, equuleis, aliisque ejusdem generis animalibus parare ea, quibus indigebant, solebant. Hoc igitur Homerum dicere ait, paratum fuisse Ulixem, si res ita tulisset, *ἄρτιον*, id est, quasi pro pretio dare *ἢ ἰόνι ἰταίρον*, ἢ ἴστωρ *ἰταίρον*: sed distinguendum hoc modo, *ἢ ἰόνι*, *ἰταίρον*. Lucianus tamen prorsus Horatianae sententiae adstipulatur, qui in *Ἐπιπέδι* Ulixem multa in errore illo suo mentiri solitum dixit, *πῶς πὶ αὐτῷ ψυχῶν χροίματι; ἢ ἢ ἰόνι ἢ ἰταίρον*. Hanc sententiarum varietatem, quam Horatiani interpretes vel non animadverterant, vel praetermiserant, non indignam duxi, cujus rudiores admonerentur.

CAPUT IV.

*De duobus locis ex primo libro Commentariorum
Caesaris de bello Gallico.*

LEGEBAMUS animi causa primum librum commentariorum Caesaris De bello Gallico ego, & Horatius Macaranus, elegantissimo ingenio, & honestissimis moribus praeditus adolescens: & ut ei quidque occurreret, in quo haereret, ita aut ex me sciscitabatur sententiam meam, aut etiam suam ipse modesto ac verecunde proferebat. Cum igitur ventum esset ad eum locum, ubi Ariovistus Caesaris legatis respondet, *Aeduis se obsides redditurum non esse, neque iis, neque eorum sociis injuria bellum illaturum, si in eo manerent quod convenisset, stipendiumque quotannis penderent: si id non fecissent, longe iis fraternalium nomen populi R. a futuram: iis recitatis, paululum substitit Horatius: &,* Quando, inquit, mihi licere voluisti, omnia dicere quae in mentem venirent, non dissimulabo, vereri me, ne hoc loco, ubi est futurum, una littera extrita, legi debeat futurum. Recens enim sum a lectione ultimi Aeneidos, ubi commemini ita Turnum loqui,

*Longe illi dea mater erit, quae nube fugacem
Feminea tegat, & vanis sese occultat umbris.*

Ut ergo illic Turnus minatur, longe Aeneae futuram matrem: ita hic Ariovistus, longe Aeduis fraternalium nomen populi R. fore. Tum ego, Acute, inquam, istuc a te, Horati, & ingeniose cogitatum est: & quo tibi magis etiam de ista tua conjectura placeas, scito, eandem adprime eruditi hominis, Gabriels Faëni fuisse, cum uno illo quo tu quoque usus es Virgilii testimonio niteretur: certeque eodem modo locutus est optimus & ipse Latinitatis auctor, Ovidius octavo Metamorphoseon:

*Pone, age, nec titulos intercipo femina nostros,
Thestiadae clamant: nec te fiducia formae
Decipiat: ne sit longe tibi captus amore
Auctor.*

Sed tamen cum eadem veterum librorum scriptura sit, quae vulgata, nihil est causae, cur quidquam mutandum putemus. Nam hoc quoque alterum loquendi genus veteribus non inusitatum fuisse, ex eodem illo quem modo citavi, Ovidio cognoscitur; apud quem ita legimus libro quarto:

*Huic quoque, vade procul, ne longe gloria rerum,
Quas mentiris, ais, longe tibi Juppiter abfit.*

Paulo autem infra eum, quem dixi, Caesaris locus locus alius est in omnibus, quos ego quidem viderim, libris depravatus; quem qui nuper emendare voluerunt, magis etiam corruperunt. Nam cum dixisset Caesar, e Gallorum sermonibus de Germanorum virtute, tantum extitisse in exercitu Romano metum, ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret: *Hic*, inquit, *primum ortus est a tribunis militum ac praefectis, reliquisque qui ex urbe, amicitiae causa, Caesarem secuti magnum periculum miserabantur; quod non magnum in re militari usum habebant.* Ita enim habent veteres tum calamo notati, tum typis descripti libri. At in iis qui postea editi sunt, addita est negatio, hoc modo: *Non magnum periculum miserabantur.* Sed qui attente totum locum consideraverit, facile intelliget legendum esse, *Magnum periculum esse rebantur.*

CAPUT V.

Expensus locus ex Afinaria Plauti, in quo Poeta ipse quiddam non satis ex arte fecisse videri potest.

CUM animi causa Plauti Afinariam evolverem, quiddam reperi, quod mihi scrupulum objecit: neque audenti accusare ~~scriptor~~ Plauti, neque tamen ad eum defendendum, ac vindicandum ab illo crimine quidquam satis probabile reperienti. Nam in prima fabula senex cum servulo colloquens, scire se ostendit, filio opus esse viginti annis. Ita enim loquitur:

Nunc

*Nunc verba in pauca conferam, quid te velim.
Viginti jam ajust filio argenti minis.
Face id ut paratum jam fit.*

Multo autem post, Argyrippa lena super illis viginti minis cum adolescente paciscitur: cumque adolescens dixisset,

*Mane, mane, audi. dic quid me aequum censes pro
illa tibi dare,
Annuum hunc ne cum quiquam alio fit:*

subjicit impura mulier:

*Tene? viginti minas.
Atque ea lege: si alius ad me prius attulerit, tu vale.*

Ante igitur resciverat senex, quantum argenti filio opus esset, quam id filius ipse ex lena cognoscere potuisset. Ac scio, visum esse nonnullis etiam Terentium in Adelphis similiter ipsum quoque peccasse. Sed Terentii quidem causam veteres critici facile expediunt, eumque omnibus suffragiis liberant. Plautinum hoc, vereor, ut aequae facile defendi queat.

C A P U T V I

*Locus quidam Juvenalis adversus aliorum omnium
sententiam declaratus.*

MIRUM est, quanto opere vexatus sit ab hominibus eruditis versus ille Juvenalis e Satyra undecima:

Qui Lacedaemonium pseudomate lubricat orbem:

et. vix ullus jam superesse videatur novae aut emendationi, aut interpretationi locus. Primum enim Domitius, & alii cum secuti *pysmate* legerunt, non *pedumate*: eumque Lacedaemonium orbem interpretarentur annulam; putarunt hoc versu significari divitem delicatum, qui anulum, quem in digito gestaret, identidem extraheret, sputoque illineret, ut habilis & commodius versari

fari posset. At Merula, saltationis genus esse pytisma quo Lacedaemonii uterentur: idque homo ingenuus falsus est se nusquam legisse: sed ita sibi in mentem venisse, ut ea quae somniamus. Tertius accessit Georgius Vala, qui cum putaret, vix satis sibi decorum fore, si ad has epulas a symbolus veniret, orbem Lacedaemonium trochum esse dixit e pinu factum, quae Graece pitys diceretur. Adhuc haec erant, cum ecce tibi homo acutissimus, & eruditissimus, Politianus, qui, explosis omnium superiorum sententiis, *pitylismate* legendum censuit: id enim ex Galeno esse exercitationis genus, quo in Lacedaemoniis, id est, in sudatoriis, uterentur, peruncto prius corpore: atque eo lubricandi verbum pertinere. Et fortassis obtinisset haec sententia propter summam Politiani in litteris auctoritatem, nisi animadvertissent homines, eam cum iis de quibus eo loco Juvenalis ageret, nullo modo coherere. Alciatus quidem cum se in idem illud a Politiano extractum sudatorium conjecisset, ut tamen adferret aliquid novi, *pyreximate* legendum censuit, novo, & ante ipsum maudito vocabulo. Exiit deinde Flavius quidam, cujus scripta nondum in manus meas venerunt, qui ratus sit legendum, *poppysmate*: & orbis Lacedaemonii nomine intellexerit *πυρρυσμῆν*, versum hunc ad nefariam libidinem referendum putans: quod mihi quidem absurdissimum, & a poetae sententia alienissimum videtur. Secutus est homo multae ac variae lectionis, Johannes Brodaeus, qui *pedemate* legendum pronuntiaverit. Hujus ego Miscellanea, in quibus hoc tradidisse fertur, quamquam magno studio quaesita, numquam usque adhuc reperire potui: sed facile tamen ex ipso pedematis nomine video eum aliquod saltationis genus intellexisse: & mihi verisimile sit eodem modo legisse etiam Merulam. Postremo Turnebus *pytisma* sputum; orbem trochum videri voluit. Quis post tot, ac tales viros quidquam sibi praeterea quaerendum putet? & aut idoneum se inter eos arbitrum profiteri, aut quod eorum nemo intellexerit: id se verius explicaturum polliceri audeat? Quando tamen in hoc litterarum genere, minime periculo peccatur; non deterrebatur ego quoque, quid sentiam, dicere. Puto igitur quod in vetustis libris legitur *pedemate*, leviter depravatum esse, ac legendum *petroumate*, a verbo *πιδω*: significarique eo versu divi-

rem aleae studio deditum. Quod confirmant & ea quae
statim sequuntur :

*Namque ibi fortunae veniam damus. alea turpis,
Turpe & adulterium mediocribus. haec eadem illi
Omnia cum faciunt, hilares, nitidique vocantur.*

Orbem autem *Lacedaemonium* vocat mensam ex marmo-
re Laconico, ut & Martialis *Libycum orbem*; mensam
ex marmore Africano:

*Tu Libycos Indis suspendis dentibus orbes:
Fulcitur testa fagina mensa mihi.*

Et Seneca ad Albinam: *Magni, levatique mensarum or-
bes. lubricantur* autem, id est, levantur, ac poliuntur
assidua attrectatione marmora super quibus assidue alea
luditur. Vix ullum reperiri posse versum in omnibus an-
tiquorum poematis puto, quem tam multi tam varie in-
terpretati sint.

C A P U T V I I.

Non modo, pro; non modo non, saepe apud vete-
res legi, idque loquendi genus a Graecis duc-
tum esse.

NOTAVERAT jam pridem Paulus Manutius, non
modo, pro non modo non, saepissime apud veteres legi:
idque & ego postea libro primo commentariorum in Ca-
tilinarias confirmaveram, & alii homines eruditissimi suo
calculo comprobarant. Sed inciderunt nuper in manus
meas, cum in taberna quadam libraria otiosus sederem,
ibique cum amicis aliquot eruditis hominibus colloque-
rer, notae cujusdam sane docti ac diligentis viri in scrip-
ta Ciceronis, in quibus, quodam loco vehementer no-
strum omnium in eo judicium improbat, & illis omnibus
locis, quibus nos ad id confirmandum utebamur, nega-
tionem addendam esse contendit. Ego autem, si quis
adversus veterum consuetudinem multorum librorum
consensu testatam, opinione quadam, ac judicio suo,
aut etiam rationibus quae speciem aliquam probabilitatis

habeant, nisi velit, non sane propterea cum eo alterea-
 bor, neque pugnabo. Sed tamen non proinus de sen-
 tentia demovebor. Scio enim in omnibus linguis multa
 dici, quorum ratio non constat: sed in usu loquendi,
 ipsam bene, loquentium consuetudinem pro ratione ha-
 bendam puto. Congeram igitur huc aliquot Ciceronis,
 & aliorum primae classis scriptorum loca, quae ipse in
 optima notae libris, ita prorsus, ut subjiciam, scripta
 legi: ut, eis inspectis, hac de re ab hominibus eruditio
 judicetur. Cicero in epistola ad Lentulum: *Non modo
 praemiis, quae apud me minimum valent, sed ne pericu-
 lis quidem compulsus ullis.* Idem ad Paetum: *Haec ta-
 men scito, non modo me, qui consiliis non intersum, sed
 ne principem quidem ipsum scire, quid futurum sit.* Idem
 lib. decimo ad Atticum: *Regnum non modo Romano ho-
 mini, sed ne Persae quidem cuiquam tolerabile.* & eodem
 libro: *Mihi non modo irasci, gravissima injuria accepta,
 sed ne dolere, quidem impune licet.* Atqui hi omnes loci
 ita leguntur etiam in libris proxime a Victorio editis,
 quos ex optimis omnium exemplaribus cum fide descrip-
 tos esse constat. Idem libro tertio in Verrem: *Volue-
 runt eos in suis rebus ipsos interesse: eorum animos non
 modo lege nova, sed ne nomine quidem legis novo commo-
 veri.* Idem libro primo in Catilinam: *Nihil agis, nihil
 moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed
 etiam videam planeque sentiam.* Idem pro Sex. Roscio
 Amerino: *Qui tantum facinus commiserunt, non modo
 sine cura quietescere, sed ne spirare quidem sine metu pos-
 sunt.* Idem pro Coelio: *Haec genera virtutum non solum
 in moribus nostris, sed vix jam in libris reperiuntur.*
 Sed & in eadem oratione in libris veteribus ita legitur:
*Huic oberit tuum maledictum, qui istius facti non modo
 suspitione, sed ne infamia quidem est aspersus?* Et libro
 primo De oratore: *Neque solum inscientiam meam, sed
 ne rerum quidem magnitudinem perspicit.* Et lib. 2. De
 officiis: *Quod eo firmiore anima facient, quae non modo
 illi invidetur aetati, verum etiam favetur.* Et libro ter-
 tio: *Etenim si is, qui non defendit injuriam, neque pro-
 pulsat a suis cum potest, injuste facit, ut in primo libro
 si servi, qualis habendus est is, qui non modo repellit,
 sed etiam adjuvat injuriam?* Varro libro primo De re-
 rustica: *Bono animo esse, inquit Agrius: nam non modo*
 illud

illud sublatum est, quod ludis Circensibus novissimi curriculae finem facit quadrigis: sed ne illud quidem vidimus, quod in Ceriali pompa solet esse primum. Livius libro XXV. Postremo ita assuetudine mali efferverant animos, ut non modo lacrimis, iustoque comploratu prosequerentur mortuos, sed ne efferrerent quidem, aut sepelirent. Haec, inquam, omnia, aliaque ejusdem generis plurima ita in antiquissimis libris scripta sunt, quorum tantum confensum pro nihilo putare, hominis esse ingenio suo praesidentis puto. Praesertim cum Graeci quoque ita loquantur, apud quos, ἄρ' ἔτι, μὴ ἔτι, ἄρ' ἔτι, interdum valent, non solum: interdum, non solum non: quod & docuit, & multis praestantissimorum scriptorum testimoniis confirmavit decus atque ornamentum Gallici nominis, Gulielmus Budaeus in Commentariis linguae Graecae.

C A P U T V I I I.

De loco quodam ex secundo De Officiis.

DUBITANT eruditi homines, quomodo accipiendum sit, quod ait Cicero libro secundo De Officiis: *multū saecula expectanda fuisse C. Pontio Samniti, si a fortuna reservatus esset ad id tempus quo Ramani dona accipere coeperunt.* Bellavit enim cum Romanis Pontius anno ab urbe condita CCCXXXII. lex autem Calpurnia de pecuniis repetundis lata est anno MCCIIII. ut si saeculum sit centum annorum, quomodo accipiendum, & Grammatici veteres docent, & ludorum saecularium appellatio confirmat, non tota duo saecula ei expectanda fuerint. Sed certe saeculum interdum est tria: ut ostendit & Naevius, qui Nestorem, ut est apud Gellium, *trifaeclisenem* vocavit, ex illis videlicet Homerj versibus:

Τῶ δ' ἔτι δὲο μὴ ἦσαν μετέπειτα ἀϊθάτων
 Ἐπὶ δὲ, οἱ οἱ ἀϊθάτων ἀπὸ τῶν ἡδ' ἑλπίων
 Ἐν Πύλλῳ ἑτάβῃ, μὴ δ' ἑταβίτων ἀνοκτων.

Trias autem triginta annorum est, Itaque illi Homerici versus ostendunt tantum, Nestorem, cum illa loqueretur, sexagenario majorem fuisse: quamvis illic quoque

pro centum annis accepisse etiam veteres Latini poëtae videntur.

CAPUT IX.

Illustratus locus ex Oratione pro Flacco.

MIRIFICE abjicit, & extenuat Cicero in oratione pro Flacco vim, & auctoritatem plebiscitorum (*) sive psephismatum, quae fiebant in Graecia, quod in eis neque per capita, neque per tribus, neque per centurias exquirebantur sententiae; sed per praekonem edicebatur, ut qui ita sentirent, manus tollerent: atque ita clamore multitudinis, & sublacione manuum, de rebus gravissimis, temere, & inconsulte decernebatur. *Sic sunt, ait summus orator, expressa ista praeclara, quae recitantur, psephismata, non sententiis, neque auctoritatibus declarata, non jurejurando constricta; sed porrigenda manus, profundendoque clamore multitudinis concitatae.* Et paulo post: *Porrexerunt manus: psephismâ natum est.* Atque eo respicientes apud Aristophanem *αι αυλασιζουσαι*, ajunt, videndum sibi esse quomodo manus tollere debeant, ad confirmandum videlicet id quod Praxagora proposuerit:

Καὶ οὐδ' ἂν κεραισίνωνται, ἄρα κέρων
 Τὰς χεῖρας ἄλλων μετακίεοντες ἴσθι.
 Εὐθιχολοῖται γὰρ ἕρμαι αἴψων ἐπὶ οὐλίῳ.

Et si Victorius libro duodecimo Variarum lectionum alio id referendum putavit. Hujus autem consuetudinis & apud Aeschylum in Supplicibus mentio est:

Παοδημία δ' ἔχει δεινότητις
 Ἐπειὲν αἰθρῆς τοῦτο κεραισίνων ἄλλων.

& paulo post:

Ταῖσ' ἄλλων, ἄλλων Ἀργείοισιν
 ἔκτανον.

Ubi etiam Scholiastēs formulam verborum ponit, quae

(*) Rectius dixisset plebiscitorum.

in ejusmodi rebus praeconi usitata erat, *de quo meo piteo*
de p. meo deo. Meminit & alicubi Scholiastes Nicandri.

CAPUT. X.

Emendatus Plauti locus in Epidico.

STULTA quaedam consuetudo est ignavorum, & nul-
 lius pretii hominum, ut cum quid ignave, indecoreque
 fecerunt, si ostendere possint magno alicui, ac praeclearo
 viro idem quoque modo contigisse, satis id sibi esse aut
 ad defensionem, atque excusationem, aut etiam ad glo-
 riam, & commendationem arbitrentur. Sic jocans alicubi
 Martialis, quendam qui malos versus faciebat, etiam lau-
 dandum esse dicit; quod ea in re Cloezenis similis sit.
 sic inepti olim quidam cum illud impedimentum linguae
 quo Demosthenem laborasse legerant, imitarentur, ger-
 mani sibi Demosthenes videbantur. Sic Platonis paulo
 elatioribus humeros, Aristotelis unam *την αληθειαν*, qui stu-
 diose effingerent, multi erant. Et apud Terentium Thru-
 so cum aedes meretricis oppugnaturus, loco sibi cavis-
 set, *Idem, inquit, hocce Pyrrhus factitavit.* quasi eadem
 ratio Pyrrhi fuisset, quae tum erat illius. & in eadem
 fabula cum de deditione cogitaret, jamque se impurae
 mulierculae in servitutem mancipaturus esset, *Qui mi-
 nus, inquit, quam Hercules servivit Omphalae?* Est au-
 tem horum consimilis jocus & apud Plautum in Epidico,
 ubi servus e militia rediens, de herili filio qui arma aut
 amiserat, aut vendiderat, loquens, ait, id ei gloriosum
 fore: nam idem olim etiam Achilli contigisse. Notum
 est autem, ut, interfecto Patroclo, ad Trojanos Achillis
 arma pervenerint. sed Plauti locus in omnibus vulgaris
 libris depravatus est. ita enim legitur:

*Sed quid ais? TH. quid rogas? EP. ubi arma sunt
 Stratippacis?*

TH. Pol illa ad hostes transfugerunt. EP. armant?

TH. Et quidem cito.

*EP. Serio dixisti haec tu? TH. serio, inquam. hostes
 habent.*

*EP. Aedepol fasinus improbum. TH. ut jam ante alii
 fecerunt idem.*

Erit illi illa res honori.

sed

dam animi nihil quod satis probet reperientis. Est etiam in eadem epistola locus supervacanea vocum aliquot adjectione depravatus, quem ita hoc loco describam, ut ex veteris libri mei auctoritate legendus est: *Nihil video quod sperem, aut quod jam putem fieri posse: sed tamen hoc ipsum est unum τὸ ἀπολαύματα ἀνιπρόβητων, veniendumne sit in consilium tyranni, si is aliqua de re bona deliberaturus sit.* Hanc scripturam qui cum vulgatis conferet, de ejus integritate dubitaturum non puto.

CAPUT XIII.

Ex Amphitruone Plautina loci aliquot emendati.

APUD Plautum Alcumena cum dixisset, multo plus esse in vita molestiarum, quam voluptatum, neque fere quidquam boni cuiquam obtingere, quin aliqua statim molestia consequatur: sibi id ipsius exemplo cognitum, ac compertum esse dicit:

Nam ego, inquit, id nunc experior de me, atque ipsa de me scio.

sed in meo vetere libro, multo, ut mihi quidem videtur, elegantius scriptum est:

Nam ego id nunc experior domo, atque ipsa de me scio.

Domo enim dixit, οἴκῳ, ut cum Graeci dicunt, οἴκῳ ἢ οἴκῳ, de eo qui se ipse indicat: & cum quod cujusque proprium, ac suum est, id οἴκῳ vocant. Eodem autem illo in diverbio cum Amphitruo ab exercitu rediens, ita salutasset uxorem:

*Amphitruo uxorem salutat laetas speratam suam;
Quam omnium Thebis vir unam esse optimam dejudicat:
Quamque adeo cives Thebani vero rumificant probam:
Valuistis usque? expectatusne advenio?*

neque illa quidquam responderet, quod virum a se paulo ante abuisse, seque ab eo illud arbitraretur: jocos, qui eis adstabat, servus Sosia,

haud,

*haud, inquit, vidi magis
Expectatum: eum salutat magis haud quisquam, quam
canem.*

ubi illud, *haud vidi magis*, venustissime dictum est, & ex contrario intelligendum. Sic in Captivis:

*At etiam te suum sodalem esse ajebat. Haud vidi magis.
Et quidem Alcmaeo, atque Orestes, & Lycurgus postea
Una opera mihi sunt sodales qua iste.*

Et in Poenulo:

*At amans per amorem si quid feci, Milphio,
Ignoscere id te mi aequum est. Haud vidi magis.
Es ego nunc amore pereo: sine te verberem:
Item ut tu mihi fecisti ob nullam noxiam.
Post id loquor tu mihi amanti ignoscito.*

& simile illud Ciceronis pro Sextio: *Est enim homo iste
populo Romano deditus. Nihil vidi magis. Quod autem
in illo Amphitruonis, & Alcumenae colloquio ita vulgo
legitur,*

*Obsecro ecastor, quid tu me deridiculi gratia
Sic salutas, atque appellas, quasi dudum non videris!
Quasque nunc primum recipias te domum huc ex hostibus?
Atque me nunc proinde appellas; quasi multo post videris?*

moneo, horum quatuor versuum posteriores duo neque in meo illo vetusto libro legi, & plane otiosos videri. Et aliquanto inferius, ubi vulgo,

Si obsequare, una resolves plaga:
melius in illo,

Si obsequare, una te absolyas plaga.

Multis autem versibus interjectis:

*Jam illud non placet principium de osculo.
perge exsequi.*

non ut in vulgatis, *pergam exsequi*: est autem *exsequi*, narrare, *ἀγγεῖλαι*. Neque indignum puto quod notetur verbum *capere*, Graeco more, positum esse pro eo quod est coarguere, ac convincere: in illo versu,

Tu si me impudicitiae captas, non potes capere.

Ita enim illi *ἐλλειπόμενος*: sed cum versus eo modo non constet, curtusque ac mutilus sit, facile equidem adducor, ut ita legendum putem,

Tu si me impudicitiae captas, capere non potes.

neque minori aut commodiori mutatione arbitror eum redigi posse ad modum, ac mensuram ceterorum. Et, quando haec pusilla colligere coepi, addam illud quoque, ubi ita legitur:

Namque de illo subdititio Sofia mirum nimis est.

sine ulla dubitatione legendum esse, *mirum est minus*. neque hoc omittam, ubi Mercurius se ad Amphitruonem deturbandum comparat, legendum videri:

Ibo intro, ornatum capiam, qui potius decet.

non ut vulgo, *qui potius decet*. Idem enim significat, quod paulo ante dixerat:

Capiam coronam mi in caput: adsimulabo me esse ebrium.

est autem ita dictum, quomodo in hac ipsa fabula, *nostro generi non decet*: & apud Terentium, *ut vobis decet*: Graecorum hoc quoque imitatione, & exemplo. Sic in libris juris: *Decet enim tantae majestati, eas servare leges, quibus ipse solutus videtur.*

C A P U T X I V.

*Emendatus, & declaratus locus quidam ex epistolis
ad Atticum.*

SOLET Cicero cum proverbii utitur, multa saepe ea, & decurtata proferre: quod & alii tu n Latini, tum Graeci scriptores saepe faciunt: videturque in eo inesse aliquid leporis, ac venustatis, cum unusquisque ejus linguae non ignarus, audito eorum principio, facile reliqua per se subiecturus esse videatur: Sed adfert tamen ea res interdum orationi aliquid obscuritatis, cum ex una, aut ex altera vocula non quilibet statim proverbium esse animadvertit, neque ejus statim recordatur. Itaque ea quoque res non paucas maculas scriptis veterum adspersit. Quomodo equidem arbitror depravatum fuisse locum quendam libro XIII. epistolarum ad Atticum, ubi ita legitur: *sed, quae so, epistola mea ad Varronem valdene tibi placuit? Male mihi fit, si unquam quicquam tam enitar.* Quis enim haec postrema verba legens, non sentit in suave quiddam, & a consuetudine Ciceronis alienum? Cum autem in factis vetere libro, quo me donavit lumen, ac splendor amplissimi ordinis, Gulielmus Sirletus Cardinalis, legatur: *Male mihi fit, si unquam quidquam tam invita: fieri potest, ut fallar, sed mihi plane persuadeo legendum esse; si unquam quidquam tam invita: & subaudiendum, Minerva: ut significet, se nihil unquam tam invita Minerva scripsisse, quam illam epistolam ad Varronem, ob idque mirari, quod illa Attico tam valde placuerit.*

C A P U T X V.

Locus Caesaris emendatus.

JAM PRIDEM animadverti, multa in optimis quibusque scriptoribus ita manifesto depravata, ut ea ipsa mihi causa fuerit, ne publice testarer, quomodo emendanda viderentur, quod neminem ita hebetem arbitrabar fore, quin id per se videret: maleque mihi videbar judicaturus de ceterorum ingeniiis, si ne illa quidem quae in oculis incurrerent, nisi monente me, animadversum iri existimarem. Nunc, cum hujus generis pleraque illis quoque in

Q

libris

libris haerere, ac residere videam, qui quotidie emendati ab hominibus doctissimis prodeunt, distimulandum amplius non putō: cum praesertim in illa tanta hominum multo majori, quam ego sum, doctrinae copia, multoque acriori iudicio praedictorum consensus interdum addubitare me cogat, ne mihi nimis ipsemet blandiar, neve solus iis ipsis in locis caecutiam, in quibus alios parum esse arbitror perspicaces. Tale est, quod nunc e tertio libro commentariorum Caesaris De bello Gallico proferam. Ubi cum dixisset Caesar, in vico Veragrorum Octodoro, qui positus in valle, altissimis undique montibus contineretur, Galbam cum aliquot cohortibus ad hiemandum confedissee: & quia is vicus in duas partes flumine divideretur, alteram partem concessisse Gallis, alteram attribuisse cohortibus: tum deinde cum dies complures hibernorum transissent, subito captum a Gallis consilium renovandi belli, opprimendaeque legionis, ejusque rei causa montes qui impenderent, noctu ab eis occupatos, haud ita multo post subjicit: *Hostes ex omnibus partibus, signo dato, decurrere, lapides, gessaque in vallum conjicere. Nostri primo integri viribus fortiter repugnare, neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere: ut quaeque pars castrorum nudata defensoribus premi videbatur, eo occurrere, & auxilium ferre.* Sed profecto aut ego plane desipio, aut totum illud, neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere, alieno loco positum est. Neque enim in Romanos convenit, qui, ut constat, in valle inclusi obsidebantur. sed in Gallos, qui noctu, ut dictum est, juga impendentium montium occuparant. Censeo igitur, verba illa statim subjicienda post verbum *conjicere*: idque mihi ita certum videtur, ut in re perspicua argumentis abutendum non putem.

CAPUT XVI.

Ovidii locum quendam ex Apollonia Rhodio sumptum esse.

TERRAM Africam serpentibus plurimis infectam esse constat: ejus autem rei Ovidius hanc causam adfert, quod Perseus

Viperæ referens spoliis memorabile monstri,
 Æra, carpobat tenerum stridentibus alis:
 Cumque super Libycas victor penderet arenas,
 Gorgonæ capitis guttas cecidere cruentas,
 Quas humus, exceptas varios animavit in angues.

Quam fabulam videtur hausisse ex Apollonio Rhodio, cujus versus ex quarto libro Argonauticon subjiciam: quod eos Ovidius non imitatus modo, sed prope interpretatus videtur:

Εἴην δ' ἰαυθὸν ἀβύλῳ κατακτάσῃ Περσίδε
 Ἑρμιόδω, καὶ γὰρ πὶ κλέιστ' οὐκ ἀποκαίμενος,
 Γοργόνῳ ἀετάρῳ κρηναίῳ βαρῆσι τοπίων.
 Ὄσσει κροεῖν τῆς αἰχμῆς ἕδωκε κροεῖν,
 Αἰ τῶν καὶ κείνῳ ἴσῃον γρηθὶ ἰβλάσσοντο.

C A P U T X V I I.

De quibusdam qui habitati sunt impiis, cum ex omnibus popularibus suis longissime ab impie arte abessent.

De Diagora Melio, Theodoro Cyrenaico, aliisque nonnullis ita plerique veteres quasi de hominibus summe impiis, loquuntur, quique nullum omnino deum esse crederent. Eandem etiam notam calumniatores Socrati inurere voluerunt: eamque ob causam Aristophanes, quem ipsum atheus fuisse non dubito, Socratem Melium vocat. At de Socrate quidem longe alia est Iustini Martyris, sanctissimi, & eruditissimi viri, sententia, qui in apologia secunda pro Christianis, eum quodam modo Christianum fuisse ait. ita enim scribit: *Οἱ εἰς λόγῳ βίαντες Ἰουδαῖοί σιν, καὶ εἰς ἀθεῖς ἐσσημιάσαντες, αἱρετοὶ δὲ Ἐβραῖοι καὶ Σαμαριτῆς καὶ Ἡεβραῖοι, καὶ οἱ ἄλλοι αὐτοῖς ὡς βαρβάρους, Ἰβηρῶν, καὶ Ἀσσυρίων, καὶ Ἀραβίων, καὶ Μισσηθῶν, καὶ Ἑλλήνων, καὶ ἄλλων πολλῶν.* Et certe Socrates nunquam docuit nullos deos esse: sed tantum esse supremum quemdam deum, immensum, infinitum, æternum, multo superiorem, ac potentio rem iis omnibus, qui tum pro diis publice celebrantur. De Diagora astem, & Theodoro, itemque de Euemero Agrigatino, & aliis quibusdam, Clemens

Alexandrinus in Protreptico mirari se scribit, quid ita eos antiqui pro impiis & atheis habuerint: cum illi tamen, & modeste ac frugaliter viverent, & hoc propius accederent ad veram pietatem, quam ceteri, quod, etsi veri Dei cognitionem consecuti non erant, eos tamen qui colerentur a popularibus suis, deos non esse intelligebant. Verba pii ac sancti scriptoris haec sunt: *ἡμεῖς δὲ Ἰουδαῖοι, ἢ Ἰππεῖς, ἢ Ἰταλῶνες, ἢ Ἰσπανοὶ, ἢ Ἰταλῶνες, ἢ Κέραι, ἢ Διαβόχοι, ἢ Ἰππῶνες, ἢ Μήλιοι, οὗτοι τε Κυριώτατοι ἐπὶ ταῦτις εὐαῖοι, ὁ Θεόδωρος ἴσως αὐτῶν, καὶ πῶς ἄλλῃς συχρῶς, ἀφείρας βιβλιοτάτας καὶ κρητιστάτας ἐξυπέρει πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις, τὰν ἀμφὶ τὰς θείας τῆς κλάσης, ἀφῆκε ἱπποκλήσει, ὅτι τὴν ἀλήθειαν ἀντὶ μὴ πνοήσῃ, ἀλλὰ τὴν κλάσιν γε ἐπιπλάσῃς ἕπει ὁ σμικρὸν εἰς ἀληθείας φρασεῖας ζῶντων ἀναφύεται ἀνθρώπων. constat igitur, novum non esse, sed illis etiam temporibus in consuetudine positum fuisse, ut illi ipsi, qui in ratione divini numinis colendi foedis-
simis implicati erroribus tenebantur, hominibus eruditissimis quibus intelligerent stultitiam suam non probari, impietatis, καὶ ἀθρησκείας, maculam adspargere conarentur.*

CAPUT XVIII.

*De leco quodam ex Eunucho Terentiana: verius videtur
ensisse Donatum, quam Furnebum.*

RECTISSIME ac verissime exposuerat eruditissimus Grammaticorum Donatus dictum illud Phaedriae Terentiani,

*Si non tangendi copia est,
Eho! ne videndi quidem erit? si illud non licet,
Saltem hoc licebit, certe extrema linea
Amare, haud nihil est.*

Cum diceret quinque amoris quasi lineas esse, quarum prima est, videre eam quam ames: secunda, cum ea sermonem conserere: tertia, posse eam contingere: quarta, osculari: quinta, potiri: Vetus tamen poeta Graecus eas tantum quatuor fecerat, noto disticho:

*Ἐὐδαίμων ὁ βλάπτει σε, τοῖς ἔλβε, ὅπως ἀπέειπε,
Ἡμεῖς δ' ὁ φίλων, ἀφῆκεν δ' ὁ στωϊκός.*

Ne-

Neque cuiquam mirum videri debet, eandem, quae prima est, extremam vocari. Prima enim est in conciliando amore, quasique munienda via ad id quod amantes concupiscunt. Sed si quis a fine, qui, ut ait Aristoteles, omnis actionis principium est, retro versus numerare incipiat, eadem efficitur extrema: ut *ἐν ἀναλήσει διαγράμματος* extrema sunt, quae in componendo fuerant prima: & ut quod in deliberando ultimum est, idem in exsequendo consilio primum est. Ut nullo modo absurdum sit, idem primum & extremum nominari. Hadrianus tamen Turnebus, homo immensa quadam doctrinae copia instructus, sed interdum nimis prope, & nimis cupide amplexari solitus ea, quae sibi in mentem venerant, capite decimo libri duodecimi Adversariorum, longe aliam hujus dicti interpretationem prodidit: *Amare, inquit, extrema linea, est amare impensissime, ducta translatiōe a curriculis vel stadiis, in quibus prima linea cursus erat in carceribus, ultima in fine, quae & calx dicebatur, quod scilicet calce, vel creta notaretur.* Haec Turnebus: quae tamen, quod sine ulla contumelia dictum accipi volo; Turnebum enim & amavi, ac colui vivum, & me semper ab eo amari sensi: mihi videntur alienissima esse, neque ullo modo cum iis quae paulo ante Phaedria dixerat, cohaerere. Quid enim frigidius est hac sententia: Certe impensissime amare haud nihil est. At illud contra elegantissimum: Si nihil aliud consequi hoc biduo possum, certe tamen aliquid erit, amicam videre. Quare qui mihi auscultabunt, veterem interpretationem tenebunt. Eodem illo in capite emendat locum quendam ex eadem fabula, ubi ait vulgo legi,

G. Rex te ergo in oculis. T. scilicet. G. gestire.

sed legendum, *gestare*: quod ut *ferre*, ita *gestare in oculis*, recte dicatur: *gestiendi* autem verbum ab hoc loco alienum sit. At ego totis decem annis antequam Turnebus Adversaria ederet, ita emendaram, & edideram: ut & illum locum ex eadem fabula,

qui illum flocci fecerim.

Neque fuit causa, cur homo tam eruditus ea denuo reponeret, aut obtruderet pro suis. Sic *impetritum* Cicroni,

& Valerio restituisse primus videri voluit, capite xviii. libri quinti, quod tamen cui acceptum fereidum sit, scient, qui legerint scholia Pauli Manutii in libros de Divinatione, edita abhinc annos viginti. Atque ego, quæ tum Manutio indicavi, eadem publice docueram Lutetiae, quinquennio antè, & cum ipso Turnebo commuticaveram. Sic *venustatè* anni & *eo tunc ipse dicitur*, & *invenustum* pro eo qui parum in amore felix esset, tanquam a se primum animadversa prodidit, cum ego ante annos plus minus triginta eadem docuissem in Scholis quibusdam meis in Terentium, quæ tum edidit Iulietæ Michaël Vascofanus. Sic *detestata* apud Ciceronem De legibus: quod tamen mihi se debere postea fassus est. Sic alia multa, quæ percensere & longum, & molestum foret. Atque adeo hæc ipsa reticulissem libens: scio enim lectoris nihil interesse, quis primus aliquid docuerit. & tantus in litteris Turnebus fuit, ut suo quodam jure mea omnia sibi vindicare potuisset videatur. Sed mihi stomachum interdum movent suruncull quidam egerites, ac famelici, qui, quod a me talia negligi ac disimulari vident, mea jam Myforum, ut dicitur, prædam putant. Quos ut quiescant, moneo: & si quidvis sibi putant licere in ea quæ a me privatim acceperunt, iis saltem abstineant manus, quæ edita jam ac publicata sunt: ne, etiam tacente me, plurimos & injustitiæ & impudentiæ suæ testes suo sibi præconio colligere velle videantur.

CAPUT XIX.

Illustrati ex Odis Horatii aliquot loci.

SOLITAS deorum tutelarium effigies in prora, aut in puppi navium edito atque eminenti loco collocari, & alii vere notarunt, ad illum Horatii versum,

Non di, quos iterum presfa voces malo:

& confirmari potest auctoritate veteris Grammatici exponentis hos versus ex Iliados nono:

Σπερὶ γὰρ ἡμῶν ἀτακτοῦ ἀκροῦ κερμῶν,
 Αὐτοῖς τ' ἐμπέσσει μελάρω πικρῷ.

Ait

Ait enim quaeri posse, cur Hector minari dicatur, se abscisurum summas Graecarum navium partes, deinde autem ipsas naves incensurum. respondetque id eum facere, *ἰκανὸν ἑστὶ τὸ ἀεροστασίαι ἰσὺν ἀγέλασθαι καὶ εἰσὶναι τὸ θῆναι*. ne videlicet deos quoque ipsos inflammare velle videatur. Sed quid est, quod Horatius in Archytæ Taréntini epitaphio, quod eodem in libro legitur, bis pulverem nominat? Ex opinor eum respexisse ad superstitionem veterum, qui non integras, ac solidas glebas, sed tritum, ac minutum pulverem injiciebant mortuis: credo, ne presu dolorem eis aliquem adferrent. Nam eis etiam levem ac mollem terram optare soliti erant. In quo non videntur abhorruisse a sententia Democriti, qui cadavera quoque ipsa sentire opinabatur. Itaque Eustathius exponens illud Homericum,

Τυλιὸν δὲ Θέβησι χυτὴ καὶ γαῖα κελύβησι,

χυτὴ ὅ, inquit, καὶ τὸν γαῖαν ἢ ἐπιχομίζου νεκροῖς. ἢ τὸ βῆλαι ἀπὸ τῆς ἐπιχῆς, ἀλλὰ χυτὴ, ὡς ἐν τῷ χυτὴ.

Romani tamen, ut ex Cicerone ac Varrone notum est, glebam injicere solebant. libet adjicere, principium illud Odarii in Venerem,

*O Venus, ἑβήνη Γαῖα, Παρθίαque,
Speræ dilectam Cypron:*

expressum videri partim ex Alcmanæ, cuius hæc citantur,

Κύπρον ἡμετέροισι λιποῖσιν καὶ Παφόν. ἀβήροισιν.

partim ex Aeschylo, ex quo hæc adducuntur,

Κύπρον Παφόν τ' ἔχουσι πάντα κλέρον.

C A P U T X X.

Caesaris locus e primo De bello civili emendatus.

LIBRO primo commentariorum Cæsaris De bello civili haud procul a principio ita scriptum est: *Haec Scipionis oratio, quod Senatus in urbe habebatur, Pompejus-*

que *aderat*, ex ipsius ore Pompeji missi videbatur. Sed quia perspicuum est; Pompejum tunc praesentem in Senatu non adfuisse: idcirco jam pridem homo eruditissimus, Petrus Victorius, capite primo libri tertii Variarum lectionum, legendum censuit, *aberat*. qua in re auctoritatem ipsius secuti sunt omnes, quorum postea in eis libris emendandis versata est industria. Ego veterem librum habeo, in quo neque *aderat*, necque *aberat* legitur, sed *averat*. Quae scriptura etsi videri potest confirmare conjecturam Victorii; si quidem librarius veteribus nihil aequè usitatum fuit, quam v pro b, & b pro v scribere: mihi tamen longe fecus videtur. Puto enim legendum, *A. v. erat*; iisque notis significari, *ad urbem erat*. Etenim tunc Pompejum ad urbem fuisse, nemini esse obscurum potest, qui totam illam paginam legerit. Memini me hoc ipsum ante aliquot annos Paulo Manutio dicere, elque vehementer probatam esse conjecturam meam. Quam quidem ita nunc quoque probatum iri confido omnibus idoneis existimatoribus, ut pluribus verbis confirmandam non putem.

M. ANTONII MURETI

J. C. A C C I V I S R.

V A R I A R U M L E C T I O N U M

L I B E R U N D E C I M U S.

C A P U T I.

Emendati loci aliquot ex primo libro Annalium Taciti ab excessu divi Augusti.

 ULTA jam pridem notavcram in C. Cornelium Tacitum, eaque, ut soleo, cum amicis compluribus communicaveram: cogitabamque eum, si daretur occasio, edere a multis, studio, atque opera mea, errorum maculis vindicatum. Sed dum diem ex die duco, expectans ejus quod animo conceperam efficiendi atque exequendi maturitatem: ecce tibi Justus Lipsius, adolescens eleganti ingenio praeditus, mihiq;e, dum Romae fuit, perfamiliaris, tam diu sibi cunctandum esse non putavit. Sed cum ipse quoque ex veteribus libris, quos hic nactus erat, multa correxisset, nonnulla etiam acute, & ingeniose excogitasset, Taciti libros a se emendatos, & illustratos publicavit. Qui cum ad me perlatis essent, eosque una ego, & Gibertus Oddus Perusinus, quicum ego ante hos duodecim annos Tacitum totum diligenter eolveram, curiose cum eo, qui tum a me emendatus erat, conferre, ac contendere coepissemus, deprehendimus ita saepe incurrisse utrumque nostrum in eadem vestigia, ut, qui rem non nosset, pleraque suspicasse alterum ab altero suspicaretur. Quam tamen suspicionem & a me, si nihil aliud, temporum ratio facile amovitur: neque cadere in Lipsium finit fides ipsius, ac probitas, qua ille non minus, quam ingenio, excellit. Gavissus sum adolescenti, cujus ego crescenti gloriae plurimum faveo, tantam exitisse mecum his quoque in rebus, consensionem, ac judicii similitudinem: & tamen

pauca, quaedam in quorum nonnullis non p̄forſus mihi cum illo conuenit, ſubjicienda duxi, non tam certandi ſtudio, quam propter amorem, ut ait vetus poëta. Primum igitur ſub principium libri primi Annalium lego: *Donc glifcens adulatione detererentur*; ut Aemilius, non detererentur, ut Lipſius. libertate enim aluntur, & glifcunt ingenia: adulatione, qua nihil ſervilius eſt, degenerant, & deteruntur. Eſt autem oratio venuſtior illa contrariorum contentione. *glifcere enim eſt crefcere: deteri, deminui.* Illud, *pluribus munimentis infisteret*, jam pridem a me ita emendatum erat, eodemque modo verſus Ennianus apud Ciceronem:

Nam tibi munimenta mei peperere labores.

Paulo autem infra eum locum ita lego: *Igitur verſo civitatis ſtatu, nihil uſquam priſci, & integri moris: omnes, exulâ aequalitate, juſſa principis aſpectare: non ut vulgo, omnis.* Et de Tiberio: *Ne iis quidem aſinis, quibus Rhodi, ſpecie ſecelus, exul egerit: ubi vulgo exulem egerit.* Jam illud: *ſerviendum ſeminae, duobus: quæ inſuper adoleſcentibus, qui temp. interim premant, quandoque diſtrahant:* proſus integrum eſſe cenſeo, hoc ſenſu: fore ut duo illi adoleſcentes interim dum imperaturus eſt Tiberius, temp. premant, quæ eos quoque aliqua ex parte dominos habitura ſit: quandoque autem, nempe Tiberio mortuo, quandoque tandem id futurum ſit, eandem diſtracturi ſint. cum veriſimile ſit, fore, ut uterque fautores, & ſectatores habeat, per quos operam det, ut, ſummoto altero, ipſe in imperium ſuccedat. Tunc igitur temp. in partes, ac factiones diſtractum iri. *Quandoque* autem ita poſitum eſt, ut in illo loco libri quinti: *Et tu Galba quandoque deguſtabis imperium.* Sed nihil mihi tam præter opinionem accidit, quam eam conjecturam, qua ipſe mihi præcipue placebam, quam eruditiffimis hominibus ſæpiſſime oſtentaveram, quam, ut filiolum amplexabar meam, legendum eſſe, *Gnarum id Caefari*, ubi ante me omnes nullo ſenſu legerant, *C. Navum id Caefari*, eam Lipſio quoque in mentem veniſſe. Cogitavi autem idem mihi eveniſſe, quod multis patribus, qui dum adultas, ac nobiles filias nimium diu domi habent, eiſque conditionem quaerere negligunt, efficiunt interdum, ut ipſæ ſibi maritos quaerant.

men ipse *gnarum* pro *cognito*, *ignarum* pro *incognito* dicere. Sic *incautum iter* dicit, de quo hostes non cogitarant, neque caverant, ne illac Romanus transire posset. hoc ipso in libro: *Inde saltus obscuros permeat, consultatque, ex duobus itineribus, breve & solitum sequatur, an impeditius, & intentatum, eoque hostibus incautum.* Sic in eodem *nescium*, pro *incognito* dixit: *Aliis gentibus ignorantia imperii Romani in experta esse supplicia, nescia tributa.* *Gnari* autem, & *ignari* vocibus tam saepe ~~utitur~~ utitur, ut difficile sit locos omnes enumerare. Hoc ipso in libro: *Quod gnarum duci.* & alibi: *In paludem gnaram vincentibus.* libro secundo: *Per occulta, & vigilibus ignara.* libro tertio: *Gnarum id Tiberio fuit.* eodem libro: *Non quidem sibi ignara quae de Silano vulgabantur.* libro quarto: *Non quidem sibi ignarum posse argui.* libro quinto: *Sed quaedam secus quam dicta sint cadere, fallaciis ignara dicentium,* libro XI. *Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui gnara Claudio cuncta, & venire promptum ultioni adferrent.* libro XII. *Nihil tam ignarum barbaris, quam machinamenta, & astus oppugnationum: At nobis ea pars militiae maxime gnara est.* libro XV. *Idque nulli magis gnarum, quam Neroni.* Sed & lib. XIII. ubi est, *cognitum id Neroni*: e veteris scripturae vestigiis lego, *Gnarum id Neroni.*

CAPUT III.

Ex eodem libro alii aliquot loci.

AGRIPPA interfecto, nuncianti centurioni, ut mos militiae, factum esse quod imperasset, neque imperasse sese, & rationem facti reddendam apud Senatum respondit. Verbis illis Taciti, ut mos militiae, propemodum adducor, ut illam quasi solemnem quandam fuisse verborum formulam putem: *Factum est quod imperassi.* eo magis, quod hac ipsa in re narranda, eandem retinet & Suetonius, cujus haec verba sunt: *Tiberius renuntianti Tribuno factum esse quod imperasset, neque imperasse se, & redditurum eum senatui rationem respondit.* Itemque in Claudio: *Die ipso Claudii, & Agrippinae nuptiarum in quinque & triginta senatores, trecentosque amplius equi-*

equites Romanos tanta facilitate animadvertit, ut de noce consularis viri renuntiante centurione, factum esse quod imperasset, negaret quidquam se imperasse: nihilominus rem comprobaret. In eo autem, quod paulo post subjicitur: *Eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur*: frustra tentatur a quibusdam vetus scriptura, qui putant melius legi posse, *ut non aliter rata constet*. Hoc enim dicit Tacitus, rationem cujusque facti constare non posse, si pluribus, ut senatui, reddenda sit. semper enim idem factum alios probaturos, alios improbaturos. unum esse oportere, cui reddatur ratio, & cujus judicio stetur. si aliter fiat, imperii vim resolvi: & pro monarchia aristocratia quandam, aut oligarchiam constitui. Paulo post autem, legendum puto: *Lacrimas gaudio, questus adulatione miscbant*. Nam hoc modo & venustior est, & numerosius cadit oratio. Jam vero ubi de testamento Augusti agitur, locus est mirifice corruptus, de quo quid mihi videatur exponam. Primum igitur quod ait, *Legata non ultra civilem modum*, nihil omnino arbitror ad legem Falcidiam pertinere: quae cum, ut notum est, ne in militari quidem testamento locum habeat, multo minus locum habere potuit in testamento Imperatoris, quem hujusmodi legibus solutum esse constat: neque hoc dicere Tacitum, non esse oneratam legatis ab Augusto hereditatem suam ultra modum Falcidia lege praescriptum: sed legata ab eo fuisse modica, & modesta, neque excedentia usitatum locupletibus civibus in testamentis condendis modum. Certe enim *civile* etiam in libris Juris saepe dicitur, quod moderatum est, & usitatum, & ordinarium. Et ita dixit Cicero *odium civile*, non ulla propria, ac privata de causa susceptum, sed quod omnium bonorum civium commune esse solet adversus improbos. *Quid enim adisset Clodium Milo, segetem, ac materiam suae gloriae, praeter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus?* Peccat enim Victorius qui *commune* eo loco, non *civile*, adversus omnium librorum fidem scribendum putat. Sic Ovid.

Exercet memores plus quam civiliter iras.

Augustus igitur legata non reliquit ultra civilem modum,
prae-

praeter pauca quaedam, quae subjungit his verbis: *Nisi quod populo, & plebi cccclxxxv. praetoriarum cohortium militibus singula unum milia, legionariis autem cohortibus civium R. trecentos unum virorum dedit.* Haec enim legata magna plane, & ampla sunt ultra civilem modum: & imperatoria potius, quam civilia. Sed verba Taciti, non dubito, quin corrupta, & ad hunc modum e Suetonio emendanda sint: *Nisi quod populo, & plebi quadringentes, tribubus tricenis quingies.* Ut intelligamus, praeter quadringentes legatum populo, etiam in singulis tribus centena milia relicta esse. Quod autem apud Suetonium professus dicitur Augustus, non plus ad heredes suos perventurum esse, quam anillies, & quingentes, non ita intelligendum est, ut ex ea pecunia legata praestanda essent, sed omnibus legatis, atque omni onere deducto. Ita enim id verbum accipiendum esse, juris auctores docent. quod non adscripsissem, nisi a quibusdam, quos minime decebat, aliter accipi viderem. Aliquanto post, ubi ita legitur: *Caesis Hirto & Pansa, sive hostis illos, seu Pansam venenum vulnere adsumum, sive milites Hirtium, & machinator doli Caesar abstulerat.* non dubito, quin illud posterius, sive, deleri debeat. Hujus generis multa sciens omitto: non quoniam e re sit, ea quoque indicari: sed quod arida quodammodo, & legentibus nihil voluptatis allatura videam: cujus in hoc scriptorum genere aliquam habendam esse rationem puto.

CAPUT IV.

In eodem libro notata, & emendata nonnulla.

MODESTIAE nomen tribus omnino locis apud Tacitum animadverti longe aliter acceptum, quam vulgo solet. Nam cum *modestiam* fere vocare soleamus affectionem animi de se modice ac modeste sentientis, ipse contra interdum *modestiam* pro tenuitate quadam, & infirmitate virium dicit. Eorum locorum unus est hoc ipso in libro, ex quo pleraque jam emendavi: *Versae inde ad Tiberium preces: & ille varie diserebat, de magnitudine imperii, sua modestia.* *modestiam* enim dicit modicas & exiguas vires suas, & nequaquam tanto oneri pares. Alter est libro tertio: *Simul modestiae Neronis, & suae magni-*

magnitudini fidebat. et si eo loco fortasse possit aliquis modestiam, animi moderationem interpretari. Sed mihi altera illa interpretatio verior videtur. Tertius est libro XII. Quindecim dierum alimenta urbi, non amplius, superfuisse constitit: magnaque deum benignitate, & modestia hiemis, rebus extremis subventum. Modestum quoque pro modico aliquoties dixit. Quando autem semel Tacitum in manus sumpsi, non tam facile ab eo avellar: sed pauca quaedam ex eodem illo primo Annalium libro, quomodo mihi legenda videantur, aperiarn. Ubi igitur Afanii Galli sententia refertur, puto legendum hoc modo: Addidit de laudibus Augusti: non, ut vulgo, Addidit laudem de Augusto. & paulo post ita lego. Quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent, aut inpares vellent: vel iidem possent, cuperentque, M. Lepidum dicereat capacem, sed aspernantem: Gallum Afanium avidum, sed minorem. Verba autem Haterii, quae tam varie leguntur, ita puto legenda: Quousque patieris Caesar desse caput reipublicae? Est autem vetus scribendi ratio, desse, pro deesse.

C A P U T V.

Notatus usus quidam verbi labor, aut dilabor.

CUM coetus aliquis dissolvitur, sequae, aut domum quisque aut quo vocant negotia; aut denique quo fert animus, alius alio recipit, in eo significando dilabendi verbum ponere Tacitus solet. Ac fieri potest, ut & apud antiquiores quoque ejus usurpationis exempla reperiantur; rariora tamen, ut opinor. quo mihi putavi minus vitio datum iri, si huc congesta nonnulla sub uno adspectu ponerem. Libro igitur primo Annalium ab excessu D. Augusti ita scriptum est: *Impellere paulatim nocturnis colloquiis, aut floxo in vespere die, & dilapsis melioribus deterrimum quemque congregare.* Id est, cum meliores jam se ad curanda corpora recepissent. Et libro secundo: *Neque Caesaris copiam pugnat obsesores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi.* Et libro XI. *Ceteris passim dilabentibus affuere centuriones.* Et libro XII. *Ut anteirent populatores, vel dilapsis improvisi circumfunderen-*

rentur. Et libro tertio annalium ab excessu Neronis: *Donec fatisceret seditio: & extremo jam die sua quisque in tentoria dilaberetur.* Sed & aequalis Taciti Suetonius in Vitellio: *Cum deserta omnia reperisset, dilabentibus & qui simul erant, zona se aureorum plena circumdedit.* Iam etiam pro eodem dixit Juvenalis satyra sexta: *Labente officio crudis donanda.* Labente enim officio, est, iis qui ad celebrandas nuptias officii causa conuenerant, discedentibus, ac dilabentibus.

CAPUT VI.

Inanes videri regulas duas, quas super versibus heroicis & trimetris jambicis tradidit Gellius.

NON tantum in iure civili, sed etiam in levioribus artibus periculosa est omnis definitio: perarum enim est, ut subverti non possit. Certe duarum ad artem metricam pertinentium, quas Gellius libro duodevicesimo tradit, quarumque alteram ad M. Varronem auctorem refert, neutram perpetuo veram esse, nullo negotio probari potest. Quod mihi eo magis indicandum putavi; quia memini quendam in urbe magni nominis grammaticum, qui etiam faciendorum versuum leges sibi aut uni, aut cum perquam paucis notas esse iactabat, duos illos canones, tamquam abditum quiddam, & *μυστικὰ*, familiaribus suis *ἐκ κρυπτάων* tradere solitum esse. Eorum prior est: *In longis versibus, qui hexametri vocantur, item in senariis duos primos pedes, item extremos duos habere singulas posse integras partes orationis: medios haud umquam posse. Sed constare eos semper ex verbis aut divisis, aut mistis atque confusis.* Sed nos quo ludicrum praeceptum refutemus, ex ludicro poemate sumamus. *Homerus in Ranis:*

Ἰφίμαχος δὲ πέντε πλεονάζον καταλῆα.

Quaero, in eo versu tertius pes habeatne integram partem orationis, an minus. &, si gravius testimonium requiritur, arcesamus hoc ex Iliade:

Ὡς αἰών, τὸς μὲν λίαν αὐτῷ, ὅς ἔ μοι ἄλλος.

NON.

Nonne hic & tertius & quartus partem orationis absol-
vunt? Ad Jam & alium ex Lucretio:

Concussitur tum sanguis viscera perferens.

& ex Aristophanis Plato:

Αἰὲς ἴδι οὐ ποτὶ πᾶσις θρασύων. ἢ ἦδ; τίγα.

Altera regula est: *observasse M. Varronem in versu hebraeo, quod omni modo quintus semper verbum finiret.* Sed hoc quoque quam sit *λεγέαιος*; tamen et si ex iis ipsis versibus quos supra posui, cognosci potest: addamus ta-
men alios. Et primum quidem occurrit primus versus
Odysseae:

Ἄδρα μοι ἔπειτα Μῆνιν κελίχραστον.

Et secundus Iliados:

Οὐλομένην, ἣ μοῖρ' Ἀχαιοῖς ἄλκι' ἴθυστο.

Quid in illis Virgilianis: *Nisi nostri miserere?* & *Cum*
κατὰ πρῶτον: & *ἔπειτα*, *ἐμὲ δίκην*: ac similibus, num
quintus semper verbum finit? Sed si plura testimonia in-
te perspicua congeriam, ipse tibi videor ridiculus fore.

C A P U T . V I I .

*Quiddam quod oculus significaverat Numerus, non
minori artificio a Virgilio significatum esse.*

Ut inferos esse, ubi a secleratis hominibus poenae
post mortem exigantur, nemini unquam sano dubium fuit,
ita excubantem pro inferorum foribus Cerberum, & Ache-
runtis transvectionem, & causae dictionem ad Minos
tribunal, & peritus dolis aquas haurientes puellas, &
Ixionis sibi assidue imminentem fugam, & meventem, ne
aut Ixi, aut impendens saxi casu deus moriatur, Tan-
talem, & totam denique illam in Platonis domo tragoe-
diam, quicumque ex veteribus paulo cordatiores erant,
in somniorum, aut anilium fabellarum loco semper ha-

buergunt. Itaque & Cicero primo libro Tusculanarum ea irridere, ac pictorum, & poetarum porrenta vocare non veretur, quae convincere nihil negotii sit: & aliorum quamlibet multa testimonia colligi possunt, ex quibus constet, eandem illorum quoque his de rebus fuisse sententiam. Sed & antiquissimus poetarum Homerus tecta quadam urbanitate significavit, quaecumque ipse de inferis cecinisset, talia esse, qualia interdum mulierculis & puerulis ad focum sedentibus aut fallendi aut conciliandi somni gratia narrari solerent. Facit enim Ulixem monei a matre, ut quam primum superos repetat, quaeque apud inferos vidit, mente condita teneat, ut habeat quod axori narrare possit.

Ἄλλ' αὖ φίλονδ' ἵκεται λιλαίετο. πῶτα δ' ἴπικτο
 ἰδ', ἵνα εἴ μετόπισθε πῆ ἴκησθαι γυνομένη.

ut tantum non aperte dicere videatur,

Πᾶρ πύρρ' ἔχ' ἰπικτῆτα λίγων χαρμῶνδ' εἰ ἄρ'.

summus autem Homericarum virtutum imitator, Virgilius aliam rationem commentus est, quae idem obscure ac symbolice indicaret. Nam cum duas, ex Homero hoc quoque, Somni portas fecisset, Corneam unam, qua vera; Eburneam alteram, qua falsa infomnia mitterentur: Aeneam, spectatis illis inferorum portentis, porta eburnea egredientem facit, ut sagacibus lectoribus suspicandum relinqueret, talem esse totam illam *πύρρ' ἴπικτῆτα*, qualia somnia ex inferis eadem illa porta exire dixisset.

CAPUT VIII.

Veterum comicorum loci duo inter se collati.

FACETE expressit Plautus in *Menaechmis* Peniculi parasiti edacitatem, qui cum *Cylindrum* coquum, jussum tribus parare prandium, interrogentem fecisset, quoniam illi tres futuri essent, respondissetque meretrix, se, & *Menaechmum*, & parasitum ejus, ita statim ratiocinantem inducit coquum:

γὰρ

*Jam isti sunt decem:
Nam parasitus octo nomen hominum facile fungitur.*

Videtur autem Eubulum veterem comicum imitatus esse, qui Philocratem quendam in mensa facile pro duobus aut pro tribus esse dixerat. Sed Plautus, ut solet, modum excessit. Eubuli versus hi sunt apud Athenaeum:

Εἶσι δ' ἄλλοι ἑπτακλίσιον δύο
 Ἐπὶ δύοτιν ἀμφοῖ, Φιλοκράτης ἢ Φιλοκράτης.
 Ἐκὰ δ' αἰετοῖ ἄνω, δύο λογιζόμενοι,
 Μᾶλλον ἢ ἄλλοι.

sed Eubulus, ut mihi quidem videtur, urbanus. qui cum duos dixisset, unum Philocratem bis nominari fecerit. Nam insulsi profecto, & illepidi fuerunt, qui apud Athenaeum in secundo horum versuum scripserunt, Φιλοκράτης ἢ Φιλοκράτης. corruperunt enim & urbanitatem dicti, & versus modum. Eodem autem sale condidit verus quidam poeta distichon, quo cum quaedam cavenda ac fugienda complaxus esset, bis in eis Laodiceas nominavit. Id distichon in Synesii epistolis legitur; sed non satis emendate. Sic autem legendum videtur:

Λαοῖδα, ἄρβον, ἔδω ἢ Ἀυδῖδας ἀδελφῶν,
 Καὶ πῶς λαοῖδα, ἢ πῶς Ἀυδῖδας.

C A P U T IX.

*Radians pro sole. Emendatus apud Ciceronem veteris
poetae versus:*

RADIANTEM veteres poetae Latini interdum sine ulla adjectione vocabant solem. Et ita hoc nomine usus est Cicero in Arato:

Hoc metu radiantis, Etesiae in vada ponti.

neque enim dubium est, quin expreserit illud Arateum,

Ἡλέκω τὴν ἄρσενον ἐπιπέμπειν ἄλιον,
 Ἰσχυρὸς ἢ καλαδῶντος ἰσχυρῶς ἄλλοι πόντος
 Ἄλλοι ἰσχυρῶς.

Quo fit, ut in versibus vetusti poetæ, qui citantur li-
 bro tertio De oratore,

Vive, Ulixes, dum licet.

● *Oculis postremum lumen radiatum rape.*

non dubitem, quia melius omnino sit, quod in vetere
 libro meo legitur,

Oculis postremum lumen radiantis rape.

CHAPTER X.

*Quo fit apud Homerum Vulcano blandiens, clau-
 dum eum vocet.*

QUÆRIT P. Victorius libro XXXIX. Variarum lecti-
 onum, quo consilio Juno apud Homerum Vulcano blan-
 diens, verita tamen non sit eum *καλαδῶντος* vocare: id-
 que eo factum ait, quod cum vitium pedum ipsius aper-
 tum esset, neque ullo modo regi posset, nullo verbo
 magis eum mator ostendere potuit, quam si inde ipsum
 vocasset. id autem fecisse *καλαδῶντος*, ut ostenderet
 eum a se valde amari. Quae fortassis vera sunt. Sed
 Plutarchus, gravis imprimis & idoneus auctor, aliam hu-
 jus rei causam adfert, nihilo, ut ego quidem arbitror,
 deterforem. Ait enim, voluisse summum ac sapientissi-
 mum poetam ostendere, neque bona, neque mala corporis
 talia esse, ut aut ad laudem, aut ad vituperationem
 cujusquam valde pertineant. Itaque apud eum etiam
 qui aliquem objurgant, ac reprehendunt, eo tamen ipso
 tempore commendare ipsius formam, si bona est, non
 verentur. Ut Hector Paridi convicium faciens,

Διάρχει, ἰδοὺ ἄλλοι, γαυροφρονὲς ἀπεροδοσί.

& ipsi Hectori Glaucus,

ἔστι δ' αἶδος ἄρα, μή τις ἄρα πατρὶς ἰδέσθαι.

neque unquam in probri loco objiciunt ea quae corporis sunt, sed quae animi; ut Ulixes Therfitae non quod claudus esset, aut calvus, aut gibberus, exprobrat, sed quod immodice, & intempestive loquax. Contraque mater ipsa ne tum quidem cum filio blanditur, veretur eum claudum, ut erat, vocare; quod ea res nullo modo ad vituperationem ipsius pertineat, neque quidquam de dignitate ipsius detrahat. ἄρα, inquit, Ὀμηρὸς κεντραλὰ τῶν αἰσθημάτων ἐπὶ χυλότητι ἢ πφλότῃ, ἄτι ψικτὸν ἄγαμαί. τὸ μὴ αἰσχρὸν, οὐκ αἰσχρὸν τὸ μὲ δὲ ἡμῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χειμῆτος. eodemque modo Attius in Philocteta, quem Ulixi blandientem induxerat, ab eo id commemorari facit, Ulixem formosum non esse.

*Inclute, parva praedite forma,
Nimine celebri, claroque potens
Pectore Achivis clasibus ductor,
Gravis Dardaniis gentibus ultor,
Laërtiade.*

Ubi etiam illud notant, quod patris nomen in ultimum locum rejecerit: quia in laudibus magnorum virorum postremum locum generis nobilitas teneat: ea autem posuerit primo loco, quae ipsius Ulixis propria essent: in quibus nihil sibi neque Laërtes, neque Anticlea, neque Acrisius vindicaret.

C A P U T X I.

Quod de Scipione & Laelio dictum est, idem de duobus antiquis Philosophis dictum esse. Diogenes Laërtius locis aliquot illustratus.

SCIPIONIS, & Laelii amicitia nemini ignota esse paulum modo humaniori potest. cum autem praestaret sapientia Laelius; ex qua etiam ei cognomen inditum fuisse notum est: nihil admodum in rep. gerebat, nihil moliebatur, nihil suscipiebat Scipio, nisi de consilio, & sententia Laelii. Unde qui aut tales viros inter se committere, aut de Scipionis gloria aliquid deterere, ac de-

minuere volebant, actorem modo esse aiebant Scipionem, sed Laelium poetam. Eadem autem orationis figura dictum vulgo erat & antea de duobus eruditissimis hominibus Eretrienti Menedemo, & Asclepiade. Qui cum inter se ita conjuncte viverent, ut Pyladea quaedam esse ipsorum amicitia putaretur, essetque Asclepiades natu grandior: non deerant, qui dicerent, poetam quidem Asclepiadem, nihil autem aliud quam actorem, & histrionem quendam esse Menedemum. Hunc Menedemum, gravem postea, & severum philosophum, principio scenarum pictorem fuisse ajunt; id est, *σκηνογράφος*, non, ut vulgo putant, *σκηνοποιός*. Quod & ex vetustis Laertii libris cognoscere poterant, & ex aliis quae in ipsius Menedemi vita leguntur. Ut quod cum psephisma quoddam scripisset, dictum est in eum a quodam Alexini sectatore, *οὐκ ἔστι σκηνοποιός, ἔστι ψήφισμα ἀποφασίς τῆς σκηνῆς γραφῆς*. Joci enim venustas est in multiplici significatione verbi *γράφος*, quod est & scribere, & pingere. Item quod adolescentuli cujusdam ferocientis audaciam compescuit, cum in eum quidem nihil dixisset, sed tantum humi delineasset mullebraria patientem. Hoc enim est, *παραινόμενος*: quod male interpretes convertit, *trajectum*. Et eodem modo accipitur verbum illud paulo post in illo mordaci, & aculeato adversus Hieroclem dicto, *οὐκ ἔστι αὐτῶν ἡ ἀπόψη τοῦ πικροῦ*. Et in vita Arcesilai: quem locum ita male accepit interpretes, ut verae sententiae ne vestigium quidem appareat: Diogenis enim verba sunt: *οὐδὲ ἢ τὸ αἰεὶ τῶν ἡρώων περιουσία, ἢ τὸ αἰεὶ τῶν αὐτῶν, ἢ τὸ ἀδικῶν ἵππερ ἵππερ μολίζον εἶναι, ἢ ἡρώων, οἱ οὐδὲ τὸ διαδιδόντες τῶν ἰσχυροτέρων*. Ea ita reddidit interpretes: *Quam retulisset ad eum quidam vitiose concludens, non videri altero alterum majus, Nec decem, inquit, digitorum longitudo senorum longitudinae.* Ego autem hoc modo: *Cum quidam, quem, opinio erat, mollem, atque impudicum esse, ad eum retulisset, non videri sibi aliud alio majus: interrogavit eum, num ne id quidem, quod decem digitos longum esset, longius videretur eo quod sex tantum digitos longum.* Quid autem significaret, neque difficile est cogitare; neque honestum eloqui.

CAPUT XII.

Ciceronis locus a Sophocle expressus.

PARACLARUM sapientiae praeceptum est, debere unumquemque nostrum majorem curam habere ejus temporis quod post mortem nostram consecuturum est, quam brevis illius, & exigui, quo in hac vita sumus. Itaque graviter, & magnifice Cicero in quadam ad Atticum epistola: *Longum, inquit, illud tempus, cum non ero, magis me movet, quam hoc exiguum.* Nam quod ita locutus est, *cum non ero*: in eo securus est consuetudinem vulgi: non quod eos, qui ex hac vita migrassent, non amplius esse opinaretur. Quamquam autem haec sententia suapte sponte in mentem ei venire facile potuerit; tamen facile addocor, ut hominem eruditissimum, & in Graecorum poetarum lectione exercitissimum cogitasse putem de loco Sophoclis, apud quem Antigone, cum fratrem insepultum jacere nollet, & certo tamen sciret, si eum adversus Creontis edictum sepelisset, sibi quoque moriendum esse; non tamen propterea absterretur ab illius pii erga fratrem muneris functione: eum dicat, multo longius esse tempus, quo se placere, ac probari oporteat inferis, apud quos perpetuo futura sit, quam iis qui in hac vita versantur. Verba ipsius haec sunt:

Φίλοι μετ' αὐτῷ ποίωμεν, φίλοι μίμνῃ,
 Ὅσα πανουργίαι· ἐπεὶ κλέος χρεῖν εἶναι,
 Ἐν δὲ μ' ἀρίστη τις κήρυξ, τῶν εὐχαιῶν.
 Καὶ δ' αἰεὶ ποίωμεν.

CAPUT XIII.

Elogium. Concocturae. Divinae. Tres loci emendati apud Suetonium in Vitellio.

SCRIPSERAM jam pridem *elogii* nomen neque Graecum esse, neque Latinum; deinde mirantibus quibusdam amicis dixeram, ablatumque *elogium* legeretur, neque *elogium*; neque *eulogium*; sed *eclogium* dici debere. Id duo ex ipsis a me susceptum in me transferunt. cum enim

de elogii nomine disputassent, ultroque eos accusassent, qui vocem probam, & antiquam nimis imperiose e civitate deturbare vellent: postremo eo venerunt, ut *elogium* quidem non, sed *eclogium* recte & emendate dici docerent. Ac mihi quidem, ne vivam, si non & haec & talia omnia ridiculo sunt. Sed interdum tamen nescio quid stomachi movent. Nunc expungamus praeclearum istud *elogii* nomen e quodam Suetonii loco, in quo jam pridem insedit. Ita enim vulgo legitur in Vitellio: *Extatque elogium ad Q. Vitellium D. Augusti quaestorem libellus, quo continetur, Vitellios Fauno Aboriginum regis, & Vitellia, quas multis locis pro numine coleretur, ortos, tota Latia imperassa.* Sed quis iste est libellus *elogii*, aut a quo scriptus? An factum est id quaerere: cum in veteri libro ita legatur; *Extat Q. Clodii ad Q. Vitellium D. Augusti quaestorem libellus.* eodem modo peccatum est in omnibus libris editis lib. v. in Verrem: ubi legitur, *Posteaque Pompejus*: cum legendum sit, *Postea Q. Pompejus*, sed, ut ad Suetonium redeam, in eodem veteri libro paulo infra eum locum ita legitur: *Cujus filius sectionibus, & conciliatoris uberius compendium nactus*: non, ut vulgo, *confusuris*, aut, ut quidam emendare voluit, *cognitoris*. *Conciliatores* autem erant, qui Graeco vocabulo *proxenetae*, & in eadem Vitellio; *Nullis tamen inferior, quam, divinaculis, & mathematicis, ut quisque deferreretur, inauditum capitis puniebat.* Ubi vulgo inepte legitur, *vernaculis*.

CAPUT XLV.

Restituti Ciceronis loci duo, in quibus libraria duorum veterum scriptorum nomina corruperant.

LIBET duorum eruditorum hominum nomina apud Ciceronem corrupta integritati suae restituere: quando isti, qui tota plaustra librorum veterum habuisse se jaebant, quorum collatione Ciceronem emendarint, aliquanto pauciora praestant, quam pollicentur. Apud Ciceronem igitur in Lucullo ita vulgo legitur: *Nicetas Syracenus, ut ait Theophrastus, caelum, Solem, Lunam, stellae, supra denique omnia stare censebat: neque praesertim terram, rem ullam in mundo, quae cum sitissem*
axem

quam se summa celeritate convertat, & torqueat, eadem affiri omnia, quae, si, stante terra, caelum moveretur, atque hoc etiam Platonem in Timaeo dicere quidam arbitrantur, sed paulo obscurius. Haec Cicero: sed, qui illius admirabilis sententiae auctor putatus est, ei Hicetas, non Nicetas nomen fuit. Laërtius in vita Philolai: *ἡ τὰ γὰρ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ἐπίστασις ἐστὶν ἐκείνη, ἣν ὁ Λαίρτιος Εὐγενίου φησὶν.* Apud eundem Ciceronem lib. primo De divinatione ita scriptum est: *Quid ego, quae magi Cyro illi principi interpretati sunt, ex Dionysii Persicis libris proferam? Sed praeclare in vetere libro meo: ex Dinonis Persicis proferam?* Dinonis enim Persica saepe & ab Athenaeo, & a Diogene Laërtio citantur. Neque vero addenda est vox, *libris*. non enim cum dicunt, *Indica, Persica, Iberica*, & similia, intelligunt *Graecis*: sed res Indorum, res Persarum, Iberorum; eodemque modo in ceteris.

C A P U T X V.

De fideis quibusdam amicis, qui levia amicorum peccata reprehendunt, ad graviora connivent.

VEBEMENTER vituperare, ac reprehendere solebat Hippolytus Cardinalis Ferrariensis, cujus ego memoriam perpetuo colens, eique pacem ac veniam a Deo precibus omnibus exposcere debeo, sententiam Plauti de amici officio: neque unquam audiebat hos versus,

*Amicum castigare ob merita noxiam,
Immane est facinus:*

quin prope exardesceret, diceretque, nihil potuisse stultius, aut a veri amici natura, ac consuetudine alienius cogitari. Vix enim ullum esse aut viri boni, aut amici hominis majus, ac praeclearius munus, quam amicum vel peccare paratam retinere, atque impedire, vel cum jam peccasset, reprehendere atque increpare: dum tamen constaret, id non alio animo fieri, quam ad incutiendum ei pudorem, ne quid postea tale committeret, sed in eo magnam adhibendam esse cautionem, ne deciperemur ab hominibus improbis, qui ut amice ac libere agere videntur, in iis, quibus se amicos esse simulant, levia quaedam, & pusilla peccata reprehendunt, ad majora & gra-

cumque eum hujus loci collatione oblectatum viderem: addidi tertium e sanctissimo & disertissimo scriptore, Johanne Chrystostomo in oratione *αὐτὸς τὸς ὑπερβαλλόντας ἐπὶ τῶν μαθητῶν ἡ αὐτοῦ*: ubi ita scribit: *Ναὶ ἢ αὐτὸς μὲν ἰδὼν μου εἴρηται ἢ ἡτανύτατος ἔχοντα ὑπερβαλλόντων ἐν πλεονίᾳ, ἢ ἐπὶ αὐτῶν πλεονεξίας ἀδικημάτων, διαβήματα ἢ καταρροῦντων. ἂν ἢ ἰδὼν αὐτῶ τὴν ζωὴν ὑπερβαλλόντων, ἢ διὰ λόγου ἀδικημάτων.* Hujus generis sermonibus partem aliquam temporis prope quotidie mecum consumebat ille omnium quos unquam vidi prudentissimus, & consilii plenissimus senex: cujus aut excellitatem animi, aut perpetuam erga eruditos homines munificentiam ac liberalitatem qui exaequet, & adhuc requiro, & vereor, ne semper frustra requiram.

C A P U T X V I.

*Quod Epicurum merito a Plutarcho reprehensum
A. Gellius frigide atque inepte defendere
conatus sit.*

EPICURUM dialectices imperitum fuisse, ac putasse etiam omnem operam ludi, quae in ea cognoscenda ac perdiscenda poneretur, ita notum est, ut confirmatione non egeat. Itaque illius artis ignoratione ruebat in dicendo: saepeque aliquid probare aggressus, ea sumebat, quibus datis ac concessis, id tamen quod probare instituerat, non concluderetur. Quale est, quod cum docere vellet, mortem nihil ad nos pertinere, ita ratiocinabatur: *Ὁ θάνατος ἐστὶν ἀπὸς ἡμῶν. τὸ δὲ διαλυθὲν ἀνασθῆναι. τὸ ἢ ἀνασθῆναι ἐστὶν ἀπὸς ἡμῶν.* Neque enim sequitur, si id quod dissolutum est, sensu vacat, Idcirco ipsam quoque dissolutionem non sentiri. Neque mors est *τὸ διαλυθὲν, ἀλλὰ αὐτὸ ἢ διάλυσις.* Meritoque Plutarchus secundo librorum quos de Homero composuit, imperfecte, atque praepostere, atque inscite syllogismo usum esse eum dixerat: non quod praetermississet illud, *ἀνασθῆναι ἢ θάνατος ἢ ἀνασθῆναι ἀπὸς ἡμῶν*: quo addito, nihilo magis efficeretur, quod ipse voluit: sed quod, stupiditate quadam, & crassitudine ingenii, non pervidisset, quantum inter id quod dissolutum est, & ipsam dissolutionem interesset. Naevus autem est patronum tali profus cliente dignum, Gellium; qui dum alienam stultitiam tegere vult, prodie suam.

suam. Tantum enim abest ab eo defendendo, ut ne intellexisse quidem videatur, quid in eo reprehenderetur. Neque enim difficile est conjicere, ita eum a Plutarcho reprehensum, ut & ab eruditissimo Aristotelis interprete, Alexandro Aphrodisiensi reprehenditur: cujus haec sunt ex commentario in primum Topicorum: τῶν ἐν τῷ ἰσχυρῷ ἀποδείξεων, τὸ διαλοθῆναι ἀποδείξεσσι, τὸ ἀποδείξασθαι ἐπὶ ἀποδείξεσσι ἰσχυρῶν (καὶ τὸ, ὁ ἰσχυρῶν ἐπὶ ἀποδείξεσσι, οἷον ἀποδείξεσσι ἰσχυρῶν) τὸ, ὁ ἰσχυρῶν ἐπὶ ἀποδείξεσσι, οἷον ἀποδείξεσσι ἰσχυρῶν, ἀλλ' ἂν τὸ διαλοθῆναι ἐπὶ ἀποδείξεσσι, ἀλλ' ἐπὶ ὁ ἰσχυρῶν τὸ διαλοθῆναι ἐπὶ ἀποδείξεσσι, ἀλλ' ἂν ἀποδείξεσσι ἰσχυρῶν, ἀλλ' ἂν ἀποδείξεσσι ἰσχυρῶν, ἀλλ' ἂν ἀποδείξεσσι ἰσχυρῶν, ἀλλ' ἂν ἀποδείξεσσι ἰσχυρῶν. Neque minus iuste ac graviter reprehenditur ab eodem Plutarcho, quod τὸ ἀλογεῖν posuisset ἀπὸ τῶν ἀλογεῖν. Cujus enim stultitiae est, confundere id quod dolorem excipit, ac patitur, cum eo quod dolorem facit? At istas curas vocum, verborumque elegantias, ait Gellius, non modo non sectatur Epicurus, sed etiam insectatur. Nostra sane nihil interest, quid ille aut sectetur, aut insectetur. Sed qui tam saepe monuerat, diligenter videndum esse, quae vis, quaeque notio unicuique voci subiecta esset, tam negligens esse in loquendo non debuit, ut aliud sentiret, aliud diceret. Neque si Epicuro esse negligenti licuit, causa ulla est, cur aliis diligentibus esse non liceat.

CAPUT V X I I.

*De duabus antiquis vocibus, Tamenetsi
& Insuperhabere.*

VOCES quasdam Latinas, quae jam ita exoleverant, ut prope a nemine agnoscerentur, retraxit ex fuga summus, & cum illis veteribus comparandus J. C. Jacobus Cujacius: quas diligenter retinendas censeo, & quam plurimis testimoniis corroborandas: ne lingua satis per se inops, nostra negligentia, atque incuria magis etiam pauperetur. Ex illis vocibus est *tamenetsi*, pro *tamenetsi*: de qua, quoniam nonnullos adhuc dubitare video, propo-
nam hic locos aliquot, praeter eos quas attulit Cujacius: ex quibus constet, frequentem apud veteres illius usum fuisse. Plautus Milite: *Deos sperabo, teque postremo: tamenetsi istuc mihi acerbum est, quia vero te cavendum*
ste

est optimo. Cicero in Verrem: *Hoc si tuus inimicus tibi fecisset, tamenetsi animo aequo provincia tuisset, inimici iudicium grave videretur.* Idem libro xix. ad Atticum: *& tamenetsi continuo congressuri sumus, scribes ad me, si quid habebis.* Caesar libro septimo De bello Gallico: *Quae tamenetsi Caesar intelligebat, tamen quam mirisime potest, legatos appellat.* Idem eodem libro: *At tamenetsi dextris humeris exertis animadvertabantur.* Ennius: *At Romanus homo, tamenetsi res bene gesta est, Corde suo trepidat.* Lucanus in carmine ad Pisonem: *tamenetsi bella quierunt, Non perit virtus.* Seneca libro quinto De beneficiis: *Cui, tamenetsi malus est, ipse quoque in simili materia gratus esse debet.* Ejusdem generis est verbum *insuperhabere*, pro eo quod est negligere: cuius ipse testimonia multa ex libris juris: unum praeterea ex Appulejo protulit. Sed & Gellius cap. xix. libri primi eo verbo usus est: *Eam, inquit, constantiam, confidentiamque non insuperhabendam intelligit.* Ita enim plane, id est, non duabus vocibus, sed uno juncto verbo legitur in vetere libro Fulvii Ursini. Appulejus quoque libro primo De asino aureo: *Hic qui meis amoribus insuperhabitis, non solum me diffamat probris, verum etiam suam infruit.* Ita enim habent veteres libri, non, ut editi, *subterhabitis.*

C A P U T. X V I I I.

Locos quosdam e primo Rhetoricorum Aristotelis e Platone sumptos videri.

NON semper nominat Platonem Aristoteles, neque cum ab eo dissentit, neque tum ab eo aliquid sumit, neque denique cum quid dicit, quod ad aliquem Platonis locum pertinet: sed interdum, quasi praetoriana, & aliud agens, id facit: ita ut lectorem minus attentum facile lateat. Ut libro primo De arte dicendi, cum opus, ac finem *Rhetoricos*, ait, non in persuadendo positum esse, sed in videndo, quid in quaque re aptum sit ad persuadendum: non dubium est, quin verba illa, *καὶ ὅτι τὸ πρῶτον ἔργον αἰσῆς*, dirigantur adversus id quod apud Platonem ait Gorgias: *τῆς ματαιότητος ἀφ᾽ ἧς ἀκροῦσθαι εἶναι, καὶ τὸ ἐπιβλέπειν κατὰ τὴν εἰς τὸν πλάτωνος.* Itemque paulo post, cum

ait ? *ἐπιπέσει δὲ αὐτὸν τῆς δυνάμεως, αὐτὸν δὲ τῆς ἀγνοίας*
 & libro quarto *Ναυαρχίας*, cum idem dicit *αὐτὸν τῆς ἀνα-*
ξίας, quibus verbis perferat ea quae apud Platonem in
 Hippiam minore fufius, ac copiofius difputantur. Illud
 quoque quod paulo infra eum locum tradit, unamquam-
 que artium artium efle *ἀδυναμία*, ἢ *ἀγνοία* in eo quod
 tractat, ut geometriam in iis quae magnitudinibus acci-
 dunt in numeris arithmetice, fimiliterque in aliis aliis:
 manifefte fumptum eft e difputatione Socratis adverfus
 Gorgiam. Haec notare non alienum putavi: quia P.
 Victorius, qui mihi adhuc videtur folus in eos libros
 fcriptiffe, id facere omiferat. Neque fane ab uno fcribi
 omnia aut potuerunt, aut debuerunt. fatis efle debet Vi-
 ctorio ad gloriam, quod ea in illis libris praefitit, quae
 nemo hac tempeftate alius praefititiffet.

CAPUT XIX.

*Locis aliquot e Poenulo Plautina emendati &
 illustrati.*

APUD Plautum in Poenulo ita cum Milphione fervo
 Agorastocles adolefcens colloquitur:

*Quid nunc mihi es auctor Milphio? MIL. ut me
 verberes.*

Atque auctorem facias. nam impuniffime

Tibi quidem hercle vendere haefce aedis licet.

*AG. Quid jam? MIL. majorem parte minore habi-
 tas mea.*

AG. Superfede iftis verbis.

Sed Turnehus e veteri, ut ipfe ait, membrana unam
 litteram addit, legitque hoc modo:

Majorem partem minore habitas mea.

atque hanc fententiam efle dicit: Tibi licet impune
 haefce aedes vendere in auctione: major enim pars tua
 eft, minor mea: ut accessifuncula mea impedire vendi-
 tionem, legemque mancipii non poffit. quae declaratio
 fi vera eft, primum de Turnebi fententia novum jus ci-
 vile

vile recipiendum erit, ut quarum aedium major pars aliquis est, ei, etiam invito eo, cujus est pars minor, eas totas aedes vendere liceat. Sed hoc jus, nisi obstat Turnebi auctoritas, valde controversum futurum est: & vix, aut ne vix quidem, illius sententia obtinebit. Sed & aliud nobis multo absurdius devorandum erit. Quomodo enim aedes domini, & servi communes esse possunt? aut qui sui dominus non est, is partis aedium dominus esse? An eam partem dicitur habere in peculio? At nonne dominus & servi, & peculii dominus est? An qui facile pronunciant, facile etiam *ἔλαττον*: nosque ipsi ridicule facimus, dum in declaratione tam ridicula confutanda tam multi sumus? legendum enim plane est,

Majorem partem in ore habitas meo.

hac sententia: Licet tibi has aedes impune vendere, ut quibus tibi jam opus non sit: ita enim saepe mihi contundis os pugnis, & calcibus, ut, non in aedibus, sed in ore meo majorem temporis partem habitare videaris: In eadem autem fabula, ubi legitur:

Res serias

Omnia extollo ex hoc die in aliam diem.

Profecto festos habeam decretum est mihi:

una littera mutata, legendum, *Pro festo*. Habere autem dies festos pro festo, ita dictum est, ut, *sonnis pro somnis* habenda. ut, apud hunc ipsum, *pro sano*: ut apud juris auctores, *pro herede*, *pro domino*, *pro possessore*: ut apud Appulejum; *neque pro amico*, *neque pro philosopho facturum*. Et cum ait, se res omnes serias extollere in alium diem, procul dubio respexit ad illud vetus dictum, *ἡς ἀγῶν τῆς ἀριστείας*. Sed & in eadem fabula, in Agorastoclis *ἀναγωγῆς* depravati sunt hi versus:

Ostende, ut inspiciam: iam aperti, audi, atque ades.

Ag. Mi patris salve. Por. & tu saluto Agorastocles.

Legendique hoc modo:

Osten-

*Offenda; ut inspiciam. aperī. A. G. vide. eorum. adest.
Mi. patruē salve. P. O. E. & tu salve. Agorastocles.*

Sed in illo versu, qui in extrema fabula legitur,

Injuriarum multa induci satius est,

qui vulgatam scripturam mutare conantur, nimis ingenio-
si sunt. *Induci est ἰναμιχῶν*; & de hoc verbo consulendus
est Hudaëus in commentariis linguae Graecae.

CAPUT XX.

*Unde sumpsit Horatius, quod Amorem in Chias
genis excubare dixit.*

NEMINEM esse opinor, dumtaxat Graecarum deli-
ciarum *ἢ ὕδατος*, quin peregrini, & transmarini saporis
aliquid sentiat in his Horatii versibus:

*Et cantu tremulo pota Cupidinem
Lentum sollicitas. Ille virentis, &
Doctas psallere Chias
Pulchris excubat in genis.*

Ego quidem quoties illum tremulum Lycea cantum cogi-
to, videre mihi videor libidinosam illam & *κραταύου*
anum, quae apud Aristophanem, cerussa, & purpuris so-
lventibus buceis, cantare se ait, ut virum aliquem sibi
conciliet:

*Ἐγὼ δὲ κραταύουσαν ψαλλῶ
Ἐστῆς, καὶ κραταύου ἡμθυσιμῆς,
Ἀρρῶς, μινυραμῆς π' ὅτι ἐκρυτὴ μίλλῳ,
Παύσῃ, ὅπως αἰ σφαιλάβοι' αὐτῶν πρὸ
Παυλόντι. Μῦθος δὲ ἴ' ἐπὶ τ' ἄρα τὸ γέρας,
Μελῳδρῖον εὐρῶσι π' τῶν Ἴωνικῶν.*

Jam in iis quae sequuntur, Graeca plane omnia. non in
eo modo quod virentem Chiam dicit, id est, *χλαρὸν ἢ
ἄρα*.

ἤθεον : sed multo etiam magis, quod Amorem ait in pulchris illius genis excubare. Sumpsit autem hoc e gravissimo poëta Sophocle, apud quem ita in Antigona canit Chorus :

Ἔρως ἀνίσταται μέγαν,
 Ἔρως, ὃς εὖ κτερίζει ψίπυρα,
 Ὅς εὖ μεταλαβῆσιν περὶ αἴσας
 Νικαιῖδ' ὀτυχέσσης.

Hoc certe quidam, si viveret, aut sibi subreptum esse, aut sibi alicubi in via excidisse diceret.

M. ANTONII MURETI

J. C. A C C I V I S R.

V A R I A R U M L E C T I O N U M

L I B E R D U O D E C I M U S.

C A P U T I.

Emendati loci aliquot e libro primo Senecae De beneficiis.

UT emptoris & venditoris, locatoris & conductoris permutata esse inter se aliquot in jure civili locis nomina docuit princeps & nostrae & superioris memoriae jurisconsultorum, Cujacius, ita notasse mihi videor quodam apud Senecam loco creditorem pro debitore positum esse. Ita enim vulgo legitur, lib. primo De beneficiis: *Nemo beneficia in calendario scribit: nec avarus exactor ad horam & diem creditorem appellat.* Ubi, nisi me fallit animus, legendum est, *debitorem.* Neque hoc, quando haec rudioribus navatur opera, monere omiserim, non id dicere Senecam, ab avaro exactore non appellari debitorem ad horam & diem, quod manifesto falsum esset: sed eum qui beneficium dat, non facere item ut avari exactores solent, qui, quod crediterunt, id sibi ad horam & diem solvi volunt. Similis ergo locus est illi Horatiano: *Nec excitatur clasfco miles truci.* non enim negat militem clasfco excitari; sed eum, qui rus suum colit, negat ita excitari clasfco, ut milites solent. Sic in epistola ad Pisones: *Nec verbum verbo curabit reddere fidus Interpres.* negat enim bonum imitorem id sibi studio habere, ut verbum verbo reddat, quemadmodum fidi interpretes solent. Emendabo & ex eodem libro alia. Ubi ergo de Gratiis loquens ait: *Inveniam alium poetam, apud quem praecingantur, &*
spisfis

spissis prodeant: legendum est ex veteribus libris, & spissis auro Phrygianis prodeant. Phrygianarum vestium mentio est & apud Plinium. spissas auro dicit, quibus Phrygio multum ac densum aurum intertexisset. Et, ut quaedam in medio leviora omittam, veniam ad locum quendam mirifice depravatam, qui cum minimo negotio ex vetere scriptura sanari posset, tales medicos invenit, ut cuilibet eorum dici potuerit,

Τὸ φάρμακόν σου τὴν νόσον ποιεῖν καί.

Vulgo enim ita legitur; *Ad hanc honestissimam contentionem beneficiis beneficiis vincendi sic nos adhortatur Chrysippus, ut dicat, verendum esse, ne quia Charites Jovis filiae sunt, putemus certe parvum ingerere sacrilegium, si tam bellis puellis fiat injuria. Postquam ostendere, quomodo alii scribendum censuerint. Sed quid opus est, exagitandis illis, ostentare me? Veterum librorum scriptura haec est: parum sacrate gerere sacrilegium sit, & tam bellis puellis fiat injuria. Ubi est, sacrate, scribito, se grate plana omnia & emendata erunt. Unum etiam locum ex eodem libro appingam; qui vulgo ita legitur: Itaque boni recitant sarræ ac fœdili religiosi sunt: mali rursus non effugiunt impietatem, quamvis aras sanguine multo cruentaverint. Libri veteres, &, ut Turnebus loquitur, manuales, pro fœdili habent fritilla. Sed legendum, fritilla. Id genus erat pultis, quo utebantur in sacris. Arnobius libro septimo adversus Gentes; Quid fritilla, quid frumen, quid asyscia, quid gratilla, catumem, conspolium, cubula? ex quibus duo, quae prima sunt pultium nomina, sed genere & qualitate diversa. series vero, quae sequitur, librorum significantias continet.*

C A P U T . I I .

Ejusdem Senecae locus illustratus.

MULTI sunt, qui, cum & libenter & prolixè alios laudent, neminem tamen habent, qui se, quod ab eis laudatus sit, quidquam propterea eis debere arbitretur. Laudant enim sine ullo dilectu ac discrimine omnes: ut id non aut judicio aut benevolentia adducti, sed morbo

quodam animi facere videantur. Sed & in pecunia idem, quamquam rarius & a paucioribus, fieri videas. Ejusmodi igitur homines & elevant auctoritatem iudicii sui, & omnem benefactorum gratiam amittunt. De quibus praeclare Seneca: *Beneficium, inquit, quod quibuslibet datur, nulli gratum est. Nemo se stabularii aut cauponis hospitem iudicat, nec convivam dantis epulum: ubi dici potest, Quid enim in me contulit? Nempe hoc, quod in illum & vix notum sibi, & in illum etiam inimicum ac turpissimum hominem. Numquid enim me dignum iudicavit? Morbo suo morem gessit. Puto autem hoc, quod postremo loco positum est, veteris poetæ Graeci exemplo dictum esse, ex quo quadratum versus perclegantem citat [Plutarchus:*

Οὐ φιλάδημος σὶ γ' ἴσ'. ἔχει νόστον, χαίρει δίδεσθαι.

Ibi enim quisquis ille est, qui loquens inducitur, negat, quod alius quispiam multis pecuniam largiatur, id ab ipso humanitate ac liberalitate proficisci: eum enim illo quasi morbo teneri, ut dandis pecuniis gaudeat.

C A P U T I I I.

Alius ejusdem scriptoris locus emendatus.

EXCEPTA *Macedonum gente*; ait libro tertio De beneficiis Seneca, *non est in ulla data adversus ingratum actio.* Sed ubi quidquam tale de Macedonibus lectum est? Immo vero apud solos mortalium Persas ingrati actionem dari, ex Xenophonte didicimus; cujus verba describam, non ut vulgo leguntur, sed ut legenda sunt: *δικάζουσι ἢ ἐν ἰσχυρίσιν ἢ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μάλιστα μὲν ἀπὸ τοῦ μάλιστα, δικάζουσι ἢ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.* Numquid igitur Senecam memoria lapsum esse dicemus? At eam ipsemet (*) profitetur sibi usque eo firmam fuisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque procederet. Equi-

(*) Confundit patrem Marcum, qui hoc de se praedicat Praef. L. 1. Contr. cum filio Lucio, quem saepe memoria lapsum esse, ad Rutil. Lup. L. p. 9. monuimus.

Equidem vidi veterem Senecae librum, in quo non *Maedonum* legebatur, sed *Maedonum*. neque dubium habeo, quin legendum sit, *Medorum*. *Medos* autem pro *Perlis* antiqui saepe dicebant: ut jam pridem docui in illum Catulli locum:

Cum Medi irrupere novum mare.

Itaque Aristophanes gallinaceum, quem jocans ait olim *Perlis* imperasse, ea de causa *Μέδης*, *ἑστίν*, vocat: *ἰσὶν ἢ τὰς Νίψου Μέδου ἰσσοῦ*: ait qui scholia in ejus fabulas scripsit.

C A P U T I V.

Vetus quaedam consuetudo satisfaciendi iis quibus male precati erant.

IN consuetudine apud veteres positum fuit, ut qui alicui male precatu erat, is si eum placare, eique satisfacere vellet, optaret, eo praesente, ut in caput suum reciderent ea quae in ipsum dixisset. Duobus hoc e Seneca locis cognosci potest: quorum unus est libro tertio De beneficiis, ubi ita scriptum est: *Rufus vir ordinis senatorii inter cenam optaverat, ne Caesar salvus rediret ex ea peregrinatione, quam parabat: & adjecerat, idem omnes & tauros & vitulos optare. Fuerunt, qui illa diligenter audirent. Ut primum diluxit, servus, qui cenanti ad pedes steterat, narrat, quae inter cenam ebrius dixisset. Hortatur, ut Caesarem occupet, atque ipse se deferat. Usus consilio, descendenti Caesari occurrat. Et cum malam mentem habuisse se pridie jurasset, id ut in se & filios suos recideret, optavit, & Caesarem ut ignosceret sibi, rediretque in gratiam secum, rogavit. Alter est libro quarto: quem & ipsum subjiciam: loquitur autem de homine impurissimo Mamerco Scauro. Pollioni Afimio jacenti, obsceno verbo usus dixerat se facturum id, quod pati malebat: & cum Pollionis attraxiorem vidisset frontem: Quidquid, inquit, mali dixi, mihi & capiti meo. Sed & festivissimus poeta Tibullus, cum januae cuidam multa mala dixisset, eamque postremo placare vellet, ita canit:*

*Et mala si qua tibi dixit dementia nostra,
Ignoscas. capiti fini precor illa meo.*

Urbanissime autem apud Aristophanem Dicaeopolis cum Megarensem *καίριον*, id est, gaudere aut salvere iussisset: idque ille respondisset sibi *ἐκ ἐπιχέριον αἴμα*, precatur, ut id in caput suum recidat.

Πολυαεγυρωμένος γὰρ, ἐς κεφαλῶν ἔριπον' ἔργι.

Ubi Scholiastes eam, quam dixi, consuetudinem etiam Atheniensium fuisse tradit.

CAPUT V.

Linguarium quid vocarit Seneca.

QUÆRIT Seneca libro quarto De beneficiis, si quis cui quid tamquam digno se daturum promiserit, quem postea indignum esse comperiat, quid facere debeat: num recedere ab eo, quod promisit, an etiam indigno dare. Et hanc questionem distinctione dissolvit: *Aut enim magnum aliquid promissum est: & tunc præstat semel pudere, quam semper paenitere: aut exiguum aliquid: quo casu etiam indigno dari potest.* Hoc posterius ipse ita exprimit: *Si exiguum est, dabo: non quia dignus es, sed quia promisi. Nec tamquam munus dabo: sed verba mea redimam, & aurem mihi pervellam.* Id est, scribam hoc in animo diligenter, & in memoria infigam, ut mihi documento sit in posterum, ne temere promittam. Aurem enim vellebant, cum quid volebant in memoria hæcere. Plinius libro undecimo: *Est in aure ina memoriae locus, quem tangentes antestamur.* Et inde est illud Horatii: *licet antestari? ego vera Oppono auriculam.* Ac vidi veteres numos aereos, in quibus viri duo insculpti erant, quorum unus alteri aurem vellebat: in orbem autem scriptum erat, ΜΗΜΟΝΕΥΕ, Seneca ipse libro quinto: *Dicere solemus; Sine tu, loquar necum: & Ego mihi aurem pervellam.* Sed in eo loco, de quo dicere coeperam, statim sequitur: *Damno castigaba promittendi temeritatem, Ecce, ut doleat tibi, ut postea consideratius loquaris, quod dicitur, linguarium do-*

bo. Quibus in verbis dubitari potest, quid sit *linguarium*. & Turnebus quidem ait esse tamquam linguarum thecam & repositorium, in quo dicat Seneca se linguam conditurum, ne temere promittat. Ego autem longe aliter eam vocem accipio: neque dubito, quin *linguarium* sit id quod pro lingua, quae temere locuta est, penditur. Idque mihi aperte ostendere videntur verba illa Senecae, *Verba mea redimam: & Damno castigabo promittendi temeritatem*. Sic *vasarium* dicebatur pecunia, quae pro vasis, id est, pro utensilibus attribuebatur ex aerario magistratibus in provincias proficiscentibus. Sic *cerartum* vocabat Verres pecuniam, quam quasi pro cera exiebat. Sic *salarium* antiquitus, quod dabatur pro victu, in quo principem locum tribuebant fali. Sic *unguentarium* apud Plinium libro secundo Epistolarum, quod Marius Priscus a provincialibus, quasi pro unguentis exegerat. Sic *honorarium vinum*, quod regibus & potentibus honoris gratia offertur. Cato de innocentia sua: *Cum essem in provincia legatus, quam plures ad praetores & consules vinum honorarium dabant, numquam accepi nec privatus quidem*. Sic *hordearium*, quod equiti pro hordeo ad alendum equum dabatur. Sic denique *uxorium*, poena quae publice exiebatur ab iis qui uxores non haberent.

C A P U T V I.

De naturali quadam spei & metus conjunctione.

CUM spei nihil aequae adversetur ac timor: notatum tamen est a sapientissimis viris, ubi omnis omnino sublata spes est, ne timorem quidem posse subsistere. Pendeat enim oportet metuentis animus: qui si spei, quo sustentetur, nihil prorsus reliquum sit, plane jacet. Atque hoc eleganter admodum expressisse videtur adolescens Terentianus:

Vae misero mihi.

Ut animus in spe atque in timore usque antehac attentus fuit,

Ita, postquam adempta spes est, lassus, cura confectus stupet.

Itaque negat Aristoteles eos qui ad mortem ducuntur, timere; ut quos jam spes omnis reliquit. Et qui timent, quaerunt, si qua ratione id, quod imminet, vitare possint. At in rebus desperatis nemo consultat. Immo vero ita spe alitur metus, ut omni spe adempta, plerumque in audaciam transeat. Idque in extremum periculum adductis saepe salutis fuit. Hac de re dictum Hecatonis commemorat Seneca: *Defines timere, si sperare defieris.* Cui ipse postea addit: *Dices, quomodo ista tam diversa pariter sunt? Ita est, mi Lucili. cum videantur disfidere, conjuncta sunt. Quemadmodum eadem catena & custodem & militem copulat: sic ista, quae tam dissimilia sunt, pariter incedunt.* Sed in his postremis verbis omnes editiones depravatae sunt. Non enim *custodiam* legendum est, sed *custodiam*. Vocabant autem *custodias* reos ipsos, qui sub custodia erant, ut alibi: *Cum adveheretur inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus.* Et saepe ita accipitur hoc nomen in libris juris civilis. Dabantur autem fere militibus custodiendi,

C A P U T VII.

De piscibus subterraneis emendati Senecae loci duo.

IMMENSAM quandam aquarum vim in subterraneis specubus latere philosophi tradunt, quae etiam interdum erumpant, secumque magnam piscium multitudinem efferrant. Ceterum pisces illos, ut in tenebris faginosos, tum aspectu deformes atque horridos, tum gustatu noxios ac mortiferos esse. In Caria quidem cum id aliquando contigisset, quicumque illos ederant pisces, omnes ad unum periisse, litterarum monumentis proditum est. Sed quam ad urbem id contigisse Seneca dicit, is enim hujus historiae auctor est, ejus urbis nomen ita in libris ipsius corruptum circumfertur, ut sine veterum librorum ope vix quispiam, non dicam ad verum pervenire, sed de mendo suspicari queat. *Circum Myndum enim Cariae urbem id evenisse in vulgatis libris legas.* Ego olim librum veterem habui, quem postea clarissimo, & cum incredibili omnigenae (*) eruditionis copia, tum virtute atque integritate praestanti viro, Vincentio Laureo, episcopo.

(*) *Omnigenus, publica vox.*

scopo Montisdivitis, dono dedi: quo in libro scriptum erat, *factum id in Caria circa Iotuma urbem*. Ex qua leviter depravata scriptura facile conjeci legendum esse, *circa Loruma urbem*. Nam & in epitoma Stephani De urbibus nominatur *Λόρυμα πόλις Καρίας*: & a Strabone libro XIV. & a Ptolemaeo libro quinto, & a Plinio, & a Mela, nisi quod apud hunc libroriorum vitio, *Latumna*, non *Loruma* legitur. Emendabo & alium ex eodem libro locum, quem omnes usque in hunc diem aliquot vocibus mancum ac mutilum ediderunt. Ubi enim narrat Seneca, quosdam fluvijs palam in specum aliquem decidere, & terra absorberi, deinde in remotissimis locis exire, cursumque ac nomen suum repetere: cum id de Lyco amne exposuisset Ovidii versibus; subjungit: *Idem & in oriente Tigris facit: absorbetur & desideratus diu, tandem longe remoto loco purgamenta eiecit, ut Arctusa in Sicilia quinta quaque aestate per Olympiā.*

C A P U T V I I I.

De Arimasps, cur dicti sint unum tantum oculum habere: item de populis, apud quos pueri oblongo capite nascuntur.

HOMINES esse quosdam in Scythia, tradiderunt ex antiquis nonnulli, qui unum tantum in media fronte oculum haberent. *Arimasps* nomen est, quos & Aeschylus ex eo *μῦδῆσπις* vocat. Ipsum quoque Arimasporum nomen ex re illis inditum putant. Scythica enim lingua *ari* unum esse: *maspon* oculum. Sed quibus curae fuit veritatem rerum diligentius indagare, eam gentem arcu & sagittis excelluisse memorant, quas cum dirigerent, alterumque, ut fit, oculum clauderent, adstidue in eo studio essent, dicti sunt uno tantum oculo uti. Fortassis etiam, quod ei rei a pueris adfuesierent, alterius oculi orbe erant contractiore: versaque paulatim, ut saepe accidit, in naturam consuetudine, patrum similes filii nascebantur: quaeque in patribus deformitas ex oculorum inaequalitate *ἐπισημῆτος* & adventicia, eadem in filiis innata atque insita erat. Ita certe de quibusdam in Asia populis gravis auctor Hippocrates narrat; cum apud eos pulchrum haberetur oblongo capite esse: ob

§ 5

id.

idque nutrices recens editorum infantium tenella capita manibus contrectando ac comprimendo, globosam & orbicularem figuram corrumperent, eaque fastigiarent (*) ac fasciis etiam adstricta in acumen croicere cogèrent, paulatim studium in naturam vertisse; ut omnes ea in gente oblongis capitibus nascerentur; ex eoque Macrocephalos vocari. Idem & hodie, serio an joco, de gente quadam in Italia dicitur.

CAPUT. IX.

*De loco quodam Terentii ex Eunucho confutata
Marcelli Virgilii sententia.*

JOCOSÆ quidem dictum est a Chaerea in Eunucho Terentiana, *Pesfulum ostio obdo*: subestque omnino obscenior sensus: neque tamen adsentior Marcello Virgilio, qui putat respexisse poetam ad medicorum *πασίς*, qui mulierum naturalibus ad provocandos menses subjici solent. Primum enim ex voce non Graeca modo, sed & medicorum propria quotusquisque assecutus esset vim joci? deinde non puto voces Graecas admittere eam formam imminuendi, quae Latinis usitata est, neque si Graeci exiguum *πασίς* dicunt *πασάριον*, licere continuo Latinis *pesfulum* eo sensu dicere: non sane magis quam *logulum* ἀπὸ λογαρίου, aut ejusmodi alia, ipsumque Marcellum peccasse arbitror, qui *πασάριον* *pesfulos* vertit. Sed *pesfulus* est *πίσσαλον*: quo nomine significabant interdum jocantes id quo mares sumus. Aristophanes:

Ταῖς πισσοτύρσις γυναιξίν ἔσω τ' εἶον
Ἐλευν αἰσῆ, λαβομένης τῆ περτάλυ.

Suspicio & Horatium in illo versu,

*nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus,*

cum allegoriae ferviret, eo etiam respexisse, quod illam partem Graeci interdum *πασίς* vocant: unde & *πασίς*. Quin & temporibus Romuli, cum consulta Ju-
NO,

(*) Rectius, *fastigians*. Vide Drakenborch, ad Sil. It. V. 50:

no, matronas Romanas, si fecundae fieri vellent; a capro iniri oportere respondit, Graece potius quam Latine locuta est, neque tam caprum intellexit, quam illum *καπρος*, in quo praecipuum putatur esse remedium adversus mulierum sterilitatem.

C A P U T X.

De quibusdam, qui piloso sunt corde.

ARISTOMENIS Mesfenii, qui trecentos Lacedaemonios occiderat, quique & fortitudine & calliditate praestiterat, mortui cor hirtum & densa quasi silva pilorum obsitum repertum esse tradit Plinius. Idem de Lyfandro Lacedaemonio, qui & ipse tum fortissimus, tum astutissimus fuit, Graeci quidam memoriae prodiderunt. Ipse quoque memini, cum Venetiis essem, sumptum esse capitis supplicium de nobili quodam latrone, qui cum a carnifice dissecaretur, corae admodum piloso repertus est. Roboris quidam, astutiae & calliditatis alii esse id argumentum volunt. Ab ingenti certe calore proficitur, quo qui abundant, ii & robusti esse, & callidi solent. Itaque eruditus & grandiloquus poeta, Nonnus libro xxvi. Dionysiacon Sabiris populis ait esse cor densis vestitum pilis: ideoque audacissimos esse, neque unquam in proeliis metuere.

Τοῖς ἐπὶ Δυναταίων κενναὶ ἀχῆς, οἷσι καὶ αὐτῶν
 Θεοκτὶ δακτυλίτων ἐκπορεύσασιν φῦλα Σαυθίρων.
 Τοῖσι τοῖσι κεννῶν λάσιαι ἀχῆς, ὅν χαλεπὸν αὐτῶν
 θυγῆς δάρεθ' ἔχουσι, καὶ οὐ πλώσασιν εὐνά.

C A P U T X I.

De adverbis quibusdam, quae aliter apud veteres interdum scribebantur, quam nunc solent. Emendatus Ciceronis apud Fabium locus.

QUOD nunc perpetuo *istinc* & *illinc* scribimus, veteres nonnumquam *istim* & *illim* scribere solitos constat. Recteque factum a Petro Victorio est, quod in libris Epistolarum Ciceronis, antiquam scripturam hac quoque

in parte cum fide repraesentandam putavit. ut in epistola ad Valerium: *Qui istim nunc veniunt, & aliis locis.* Hujus autem rei ignoratione depravatus est Ciceronis locus ex epistolis ad Brutum, qui citatur a Fabio: neque correctus ab eruditis hominibus, qui Ciceronis fragmenta studiose collegerunt. Ita enim vulgo legitur: *Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferamus illinc mali quid: etsi argumentum simile non erat.* In vetusto autem Fabii codice, qui penes me est, hoc modo: *Veritus fortasse, ne nos in Catonem nostrum transferremus illum aliquid: etsi argumentum simile non erat.* Hoc ne cui leve videatur, moneo, alios quoque primae classis scriptorum locos eodem modo corruptos esse, quos aut nos ipsi, aut alii quandoque indicabunt.

CAPUT XII.

De Thalete Milefio historia elegans.

THALES Milefius magno vir & sublimi, ut notum est, ingenio fuit: multaque admirabilia cum in aliis disciplinis, tum in astrologia primus excogitavit. Is cum reperisset, quam rationem haberet magnitudo Solis ad magnitudinem ejus circuli, quem Sol ipse annuo cursu metitur ac conficit, quoque modo id geometrica subtilitate demonstrari posset: eam rationem cum Prieneusi quodam, homine & talium rerum curioso, & divite ac copioso communicavit. Qui & acumen Thaletis, & inventi pulchritudinem admiratus, praemium a se illum, quantum vellet, optare jusfit. *Nullum te, (*)* inquit, *aliud praemium posco, nisi, ut ne tibi unquam hujus inventi gloriam arroges: sed si quando ejus alios participes facere volueris, auctorem illius esse me perpetuo profitearis.* Non igitur contemnunt gloriam ne sapientissimi quidem: nedum nos, qui sapientes non sumus, aequo animo feramus, si quid a nobis interdum, ex quo laus aliqua possit existere, animadversum est, id injuste atque impudenter ab aliis occupari.

C A.

(*) Ex Appuleji Floridis p. 361.

C A P U T X I I I.

De quibusdam locis e primo Rhetoricorum Aristotelis.

ARISTOTELES libro primo De arte dicendi, ubi docet neminem sanae mentis deliberare de iis quae uno tantum modo evenire possunt, qui modo ea talia esse existimet, ita loquitur: *οὐδὲ γὰρ τὸ ἀδυνατῶν αἰσῶσι ἢ ἡσυχῶσι ἢ ἰσχυρῶσι, ἢ ἔχον, ἢ οὐκ ἔχον, ἢ ἄλλοις ἢ ἑαυτοῖς*; ubi putat optimus interpres, cum complecti tria tempora. & certe tria verba, quibus utitur, facile id alicui persuadere possunt. Sed tamen eum omnis deliberatio futurum tempus respiciat: quomodo, quaeso, quis deliberare de rebus praeteritis potest, si illae uno, si pluribus modis aut esse aut fieri potuerint? Possunt quidem urbes pluribus modis capi atque expugnari. Sed si quis hodie deliberet atque in consultatione ponat, quemadmodum Troja capta sit, nonne ad agnatos & gentiles deducendus esse videatur? Quaerere, quomodo id factum sit, possumus: deliberare non possumus. Omnis autem consultatio quaestio ista quidem est, sed non contra. Ne praesentia quidem in deliberationem cadunt, nisi ut eis in posterum consulatur, ac denique omnis deliberatio ad futurum tempus refertur. Ita igitur interpretor, ut cum rerum, quemadmodum multis locis Plato & Aristoteles docent, quaedam dicantur *ἴσως*, ut numi, aedes: quaedam *ἄνευ*, ut bellum aut nuptiae: utrumque genus hic Aristoteles complexus sit. Aoristus enim *γινώσκω* non magis praeteriti quam praesentis aut futuri temporis significationem habet. Et rectissime Victorius hoc ipso in libro verba illa Aristotelis, *ὅσα ἰσχυρῶσι καὶ ἡσυχῶσι καὶ μὴ* interpretatus est, *quae eam naturam habent, ut fieri & non fieri possint*. Saepe autem consultamus non tam *οὐδὲ γὰρ γινώσκω, ἢ ἰσχυρῶσι*, quam *οὐδὲ γὰρ πῶς μίμνημι ἔχον*. igitur & hoc addidit, non deliberare homines *οὐδὲ τῶν ἀδυνατῶν αἰσῶσι ἔχον*. Deinde subiungit: *οὐδὲ γὰρ πάλιν, ἢ οὐτως ἐπιβλέποντες*. Sed ego totum illud, *ἢ οὐτως ἐπιβλέποντες ἐπιβλέποντες*, delendum censeo: legendumque simpliciter, *οὐδὲ γὰρ πάλιν*, & ita interpretor: *nullis enim usus ejusmodi deliberationis esset*. Sic Plato libro quarto De Rep. *ἐν ἀπορίῃ καὶ πάλιν οὐδὲν*. Idem epistola quinta: *εἰ μὴ μὲν*

τῶν μὲν κολωνίους ἦεν, πλείον' ἔδιδε κριτικῶν. Aristophanes in Pluto: κριτικὴ ἢ πλείον' κλυταί; quod Scholiaſtes ita exponit, ἢ ἄλλοι ἐν τῷ κλυταί; Hoc qui non viderant, putarant aliquid deesse.

CAPUT XIV.

Locus Virgilii expreſſus. e. Choerilo.

VIDEATUR Choerilus non ita contemptus & abjectus poeta fuiſſe, ut eum haberi voluit Horatius: quamquam & alii, quorum major eſt auctoritas, male de eo multo ante Horatium ſenſerant. Sed tamen, & hic verſus ipſius:

Πῆχυν κολωνίους ἴσους ἔδιδε κριτικῶν.

multos magnosque imitatores habuit: & prope auſim dicere, locum quendam optimi maximi poetarum Virgilii ex eo mihi expreſſum atque effictum videri. Cum enim Choerili verſus quidam legantur, quibus queritur præcipua argumenta ſcribendorum poematum a vetuſtis poetis occupata jam eſſe: eadem etiam conqueſtio tertio libro Georgicon apud Virgilium legitur. Choerili verſus hi ſunt:

Ἄ μιν ἄρα, ὡς ἔλω κείνην χρόνον ὕδρις ἀνοδῶν,
Μουσίων διδάσκων, ὅτ' ἀκρίβητος ἔω ἐν λογιῶν,
Νῦν δ' ὅτι κείνη διδάσκων, ἔχρησ' ἢ πλεονα πηχῶν,
Ἴσους ἔστ' ὅραμον κολωνίους, ἔδιδε κριτικῶν.
Πῆχυν κολωνίους ἴσους ἔδιδε κριτικῶν.

Virgilii autem hi:

Cetera, quae vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia jam vulgata. Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Buſſridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, aut Latonia Delas,
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburne
Acer equis? tentanda via eſt, qua me quoque poſſum
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

Illud

Illud certe, *Omnia jam vulgata*, profusè compar ac geminum est illi, *Non d' ore verbum didicimus.*

C A P U T X V.

Emendata multa in oratione Ciceronis pro Archia.

CICERO in oratione pro Archia cum multis verbis doctrinae studia commendasset, eaque magnam vim ad laudem atque virtutem habere dixisset: addit postea, etiam nihil ex eis aliud quam delectatio peteretur, nihil esse, quo quasi divertere, & in quo honestius ac liberalius requiescere fessus gravium negotiorum tractatione animus posset. In hac autem re explicanda verba ipsius haec sunt: *Quodsi non hic tantus fructus ostenderetur: & si ex his studiis delectatio sola peteretur: tamen, ut opinor, hanc animadversionem humanissimam ac liberalissimam iudicaretis.* Sed cum animadversionis nomen pro certo aliquo studiorum genere nusquam neque apud Ciceronem, neque apud ullum alium bonum Latinitatis auctorem legatur, Lazarus Bonamicus ajunt, cum eam orationem interpretaretur, non animadversionem, sed *animi remissionem*, ibi legendum censuisse, qui mihi videtur, quod animadversionis nomen ei loco non convenire censuit, rectè ac verè iudicasse: sed in eo peccasse, quod a veterè scriptura nimis longè recessit. Ego cum eam orationem abhinc triennium publice in urbe interpretarer, usus sum veterè libro Fulvii Ursini, viri optimi, & hominis eruditissimi: quo in libro scriptum erat *animi aversionem*. Unde ego una littera detracta scribendum censui, *animi aversionem*. *Avertere enim animum aut cogitationem a re aliqua*, saepe, ut notum est, Cicero dicit. Eodem in libro veterè aperte scriptum erat: *Haec studia adolescentiam agunt: non, ut vulgo, alunt.* Ferri tamen potest, *alunt*. Sic enim alibi Cicero, *ingeniamelius ali Graecis exercitationibus*. Jam quod eadem in oratione legitur: *Bestiae saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt*: si quis attente consideret, videbit nullo modo referri posse ad Orphei & Arionis fabulam: quod tamen erudito homini, Paulo Manutio visum est. Nam quod perraro factum poetae fabulantur, quo ore id Cicero dixisset saepe fieri? Melius igitur Victorius, qui id jam pridem ad serpentes re-

tulerat: quos carminibus flecti ꝛc consistere opinio est. Gotthicarum quidem rerum scriptores narrant; urfos ita delectari tibiaram & fistularum pastoriarum sono, ut, cum in pastores impetum facturi sunt, saepe ab eis cantu mulceantur: atque hanc usitatisimam pastoribus ejus regionis rationem esse expediendae ab urforum impetu salutis suae. Vix tamen est, ut existimem id Ciceroni notum fuisse. Illa autem de Homeri patria ita in eodem illo libro leguntur: *Homerum Colophonii civem esse dicunt suum: Chii suum vindicant; Salaminii repetunt: Smyrnaei vero suum esse confirmant.* melius omnino, quam ut vulgo, *confitentur.* Quis enim in significatione gloriationis, *confitendi* verbo utitur? Quod autem statim sequitur: *Itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt:* causa nulla est, cur mutetur. Quamvis enim letae quoque Homerum suum esse contenderent, non tamen Ciceroni propositum fuit eas omnes urbes nominare, quae sibi summum illum poetam vindicarent. Et notum est apud Smyrnacos Homeri delubrum fuisse. Strabo libro quartodecimo: *Ἦν δὲ τῆ βιβλιοθήκη τῆ τῶ Σμάρων, τῶν περὶ γὰρ Ἰχθυῶν καὶ Ομήρου τῆ ξύλων. ἀναπιστοιῦ) ἦ δὲ τῶ ἀπὸ Διόφροντος ἔκτιστο. τῆ δὲ τῆ κήρυξις τὴν χαλαρὴν παρ αὐτῶν Ομήρου λίξη).* Cujus me loci admonuit, unumque ejus generis aereum numum perveterem ostendit idem ille, quem antea nominavi, summe doctus, & summe in amicos officiosus Urfinus. Puto etiam in eadem oratione ita legendum: *Nam nisi Ilias extitisset, ille idem tumulus.* non ut vulgo: *Nam nisi Ilias extitisset illa.* Sed hoc leviusculum est, & conjectura tantum nititur. Ad ipsum autem orationis finem ita vulgo legitur: *Haec vero sive a meo sensu post mortem asutura sunt: sive, ut sapientissimi homines putaverunt, ad aliquam animi mei partem pertinebunt: nunc quidem certe cogitatione speque delector.* Sed a libro vetere abest vox *animi*, quod verius puto. Ita enim veteres loquebantur. Horatius:

*Non totus moriar, magnaue pars mei
Vitabit Libitinam.*

Ovidius:

*Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar.*

Seo

Sequitur locus, qui valde torsit & alios homines eruditos, & ipsum in primis Manutium; ubi ita Cicero: *Quare conservate iudices hominem pudore eo, quem amicorum studiis videtis comprobari tum dignitate, tum etiam venustate.* Manutius autem ita: *Quem hic locum habet dignitas aut venustas?* satis valere debet, ad conciliandam Archiae iudicum voluntatem pudor ipsius & ingenium: plurimum vero ipsa causa: quibus singulis aliquid addit, quo pateant illustrius. at haec, *tum dignitate, tum etiam venustate*, nescio quo modo intrusa, prorsus tuda sunt. Ut omittam, quod hic loquendi modus, *Conservate hominem tum dignitate, tum etiam venustate*, mihi quidem parum satisfacit. Adde, quod venustas jucunda quaedam vel in vultu vel in corporis motu species est, quae ad commendationem Archiae, praesertim aetate proveci, nihil pertinet. Itaque prorsus videtur abundare. glossemam dicerem, si, quo adjungi posset, viderem. nam glossemata, quae vocant, interpretandi causa ponuntur. Sed ita hic aperta sunt omnia, de pudore Archiae, de ingenio, de causa, ut nullum interpretationis lumen desiderent. Hoc tamen, quicquid est, & omnino, quaecumque sentimus & scribimus, ita probamus, dum ne hominibus eruditis, & in hoc studiorum genere exercitatis improbanda videantur. Haec Manutius: ut homo disertus ac copiosus, multa; ut in loco depravato, non multum opis adferentia. Ego rem paucis expediam. *Vox studiis*, abest ab omnibus antiquis libris. Delenda igitur: & pro *venustate*, legendum *vetustate*. Hoc enim dicit: pudorem & integritatem morum in Archia comprobari amicorum ipsius tum dignitate, tum vetustate. Lucullus enim & Metelli & Catuli, & alii praeterea viri gravissimi, quos antea nominat, non tantum Archiae amici, sed veterissimi amici erant. Numquam autem ille, nisi plane vir bonus fuisset, talium virorum amicitiam aut tam facile comparare, aut tam diu conservare potuisset. Vocem *studiis* redundare, viderat & alius: sed inepte in talibus viris, quasi in pulchellis pueris, venustatem commendari, non viderat. Idque illorum qui eum noverant, nemo miratur. Nescio, an hoc quoque addere debeam; quod paulo post legitur: *Quique est eo numero qui semper apud omnes sancti sunt habiti atque dicti: non esse, cui*

quisquam calumniatur. Ita enim & pro Marcello: *As ex eo numero, qui uno tecum fuerunt?*

CAPUT XVI.

Proverbium ab aliis praetermissum e Plutarcho.

REPERIUNTUR nonnulli homines, qui dum faceti ac dicaces videri volunt, nullam false aliquid dicendi occasionem praetermittunt, maluntque saepe amicum, quam dictum perdere: faciliusque flammam ardentem in ore, quam dictum aliquod aculeatum continerent. *Ta is erat ille, de quo Horatius:*

dum modo risum

Excutiat sibi, non hic cuiquam parcat amico.

Neque in privatos modo ac fortis suae homines, sed & in principes immoderata illa maledicendi libidine abutuntur: non cogitantes, quam stultum sit scribere in eos qui possunt proscribere; & ut Cicero (*) alicubi loquitur, gladio ἀπομυκτηρίζω. Vitae igitur periculo dicacitatis famam aucupantur, sparguntque voces per jugulum fortasse redituras: ac plerumque levisimae rei, ut Plato ait, verborum, gravissimas poenas sufferunt. Ac ne mortui quidem aliam mercedem ferunt, quam ut de eis dicatur, quod de Tantalo Euripides,

αἰχμάσσει ἔσχε γλώσσων, αἰσχρῶς ἴσσει.

Ejusmodi homines Plutarchus in commentario, quo tradit, quibus notis adulator ab amico discerni queat, ait, *ὅτι αἰσχρῶς ἔσχεσσι γλώσσῃς ἀντιχρῶς ἐσχεῖσθαι*. Quod cum proverbii figuram habere videatur, quaesivi nuper, num in illam praeclaram congeriem adagiorum, quae Florentiae cum tot speciosis ac magnificis titulis impressa tum primum prodierat, relatum esset. Sed hoc dum quaero, ea vidi, quae vidisse piguit. Neque ego ullum unquam inspexi librum, qui magis confirmaret vetus dictum: *Magnus liber, magnum malum*. Sublata quidem omnia, quae piorum animos offendere poterant, existimo: neque

(*) Imo, *Cassius* ad Div. XV. 19.

dubito, quin Episcopus Regionis, qua rerum sacrarum intelligentia, & qua in rebus sibi mandatis diligentia est, quod suarum partium erat, egregie praestiterit: sed vellem aliquid diligentiae ab aliis collatum ad ea quoque tollenda, quae meruditis errorem objicere, eruditis nauseam movere possent. Nam cum is, qui primus aliquot proverbiorum millia collegerat, qui utinam aut ne attigisset umquam theologica, aut in eis religiosius & sincerius versatus esset, homo, qui neque legendo expleri, neque scribendo defatigari posset, multa in illo praecipiti scribendi calore male interpretatus esset, multa coniecisset in illum acervum proverbiorum, quae proverbia non erant: decuit certe utriusque incommodi partem aliquam ab eis tolli, qui provinciam illius operis perpurgandi susceperant: & in eorum quae detracta essent, locum substitui, si quae ab eo omisa viderentur. Nunc omnes fatuas interpretationes intactas reliquerunt, eisque tanquam sacris pepercerunt: quae proverbia non sunt, non tantum non rescuerunt, sed multa praeterea, ut liber grandior fieret, addiderunt: & tamen sic quoque multa, quae vere proverbia sunt, omiserunt. Ac vellem suum cuique tribuissent, eorum saltem, quorum nomina damnata non sunt. Ita enim sciret quisque, quid in quoque aut laudaret aut reprehenderet. Nunc quicumque rudem illam & indigestam molem congescit: Paulum enim Manutium fuisse, nemo mihi umquam persuaserit: qui etiam brevi scripto testatus est, se ea tantum, quae imprimenda acceperat, aliis imprimenda dedisse: credo, quod ipse non satis digna pleraque judicaret, quae typis suis excusa legerentur: ille igitur *εἰς τὸν λόγον τῶν ἁγίων, οὐκ ἔγραψεν, ἀλλ'*, omnes omnium reprehensiones in caput suum traxit. Cum enim nobis interdictum sit lectione aliorum omnium librorum quibus proverbia explicantur: quicquid stolide, quicquid imperite, quicquid ineleganter dictum erit: id scilicet ei uni, cujus ille liber est, imputari oportebit. Ita homines interdum, dum aliorum gloriam ad se trahere conantur, alienae stultitiae succidanei, ut Plautus loquitur, fiunt. Sed haec, si videbitur, alias. Nunc, quod coeperamus, exequamur: *Quorum puteorum neque obstruckta ora sunt, neque crepidines paulo altius exaggeratae: neque dentique quidquam est, quod objectu suo prohibeat, ne quis in eos incautior prelabatur: quales*

multos ruri videmus: si qui circa eos choreas agant, magnum periculum adeunt, ne, dum progrediuntur, regrediantur, corpus in orbem movent, saltitant, in puteum delapsi mergantur. Proverbii igitur usus esse poterit in eos, qui per ludum ac lasciviam tale aliquid faciunt, ut eo ipso se in magnum aliquod periculum conjiciant.

CAPUT XVII.

De libro Proverbiorum nuper edito Florentiae.

NE quis me putet, quae superiori capite dixi de Florentina Proverbiorum editione, sine causa dixisse, & alienae industriae iniquum existimatorem fuisse: proponam hic aliquot exempla, ut quidque occurreret: non enim mihi tantum est otii, ut plures horas ca in re perdere libeat: ex quibus illa vere ac merito dicta esse intelligatur. Atque ut hinc exordiar: ait alicubi in Odis Horatius, se Veneri sacrificare velle; quam in se nimis faevam experiatur: sperare autem, ubi ei hostiam mactaverit, illam sibi leniorem fore. Atque hoc ita exprimit: *Mactata veniet lenior hostia*. Inde Erasmus, aliud cogitans, proverbium fecerat, *Mactata hostia lenior*. & adfirmarat, dici de spontaneis ac mansuetis. Nonte oportuit tam ridiculam interpretationem tolli ab iis, qui a se falsas interpretationes sublatas esse profiterentur? Nam si quis vel inspecto Horatii loco, non viderit, quam hoc ridicule dictum sit: prope est, ut alia proverbii figura dicar aliquis, minus ei esse sensus, quam mactatae hostiae. Plautus ludens dixerat, Amphitruonem suam neque tragoediam, neque tamen plane comoediam fore, sed tragocomoediam. Isti hanc ipsam vocem *καταδοξουμένη* proverbium esse dixerunt, de re, quae ex lactis simul & tristibus constaret. Quis igitur modus proverbiorum scribendorum futurus est, si talia quoque proverbja accipimus? Cognoverant ex Varrone, in bulgam seu vesicam olim condi solitos numos. statim natum proverbium est: *Ad oculos magis, quam ad vesicam pertinet*. Quo praeclaro proverbio quis, quaeso, umquam antiquus scriptor usus est? Saltem unum citasent. Eiusdem generis sunt illa: *Fluvii cursus non detorquendus: Pauca male parta, multa bene comparata perdunt: Conscientia crimen prodit:*

Pa-

Patere legem, quam ipse tulisti: Tonderi pecus, non rati debet: Temporibus servire decet: Pygmaei vel Thiodamas cum Hercule: Amor fit ira jucundior: Voluptas malorum astra: & talia, &c. Ut enim quibusdam hominibus male affectis, quicquid edunt, in bilem aut in pituitam, ita istis, quicquid legunt, in proverbium vertitur. Versus est Catulli ex Epithalamio: Omnia omnibus annuit. Descripserunt ad verbum, quae ego ab hinc viginti annos ad eum versum scripseram, eaque profusa sumentes, novum proverbium concinnarunt. Versus est, opinor, Euripidis:

ἰν' ἰσθρὸς θυμὸς ἐπιλήξει χιερ.

id est,

In hostes ipsamet ira armat manum.

Eum isti ita verterunt: *inimicitias armabit ira manum.* Quid illa? *ἠσπὴν ἀσπιδος*: *Manuarium, aespis: Sternutaverunt, Amores: Bilis in naribus: Planus semel exura fregit, Abers heres non exit: Queso fraudare lucernas: & illa, Nexa caput sequitur: Hercules clypeus: Ab aula reces: fit: Levato velo de causa cognoscere: & illud omnium stultissimum, Lex Africana: & qualia in eo libro tam multa sunt, ut ea quaerere, sit aquam in mari quaerere: tanti fuerunt, ut propter tales nugas librum in tantam molem exolescere oporteret? Addam pauca quaedam, ut occurrant, & si potero, insignia: quamquam ita multa sunt insignia, ut hoc ipso difficile sit reperire quae dicantur insignia. Versus est Luciani: *Περὶ πλοῦτος περιπατῶν ἰν' ἄλλοις.* Hunc quidam ex illis proverbium facit, & ita vertit: *Barbam vellit a puerorum ulnis.* Quot verba, tot peccata. *πλοῦτος*, id est, *harbam*, interpretatur pilos, qui in ulnis nascuntur, nihil ineptius. *τὴν αἰχμήν*, non est *velle*: sed, *vellit*. Ridicule autem *ἐκ τῶν ἄλλοις* facit *ulnas*: id est, *ex tonsoribus, pueros*. Et *ἰν' ἄλλοις*, inepte interpretatur, *ab ulnis*, cum *ἰν' ἄλλοις περιπατῶν*, sit, *sub pedibus tonsorum*. Versus est Aristophanis, principio *ἰν' ἄλλοις*. *ἄλλοις*, id est, *ab aliis*. Eum ajunt esse ab eruditis proverbii loco referri. Quaero, qui sint illi eruditi: aut quis unquam idoneus auctor hoc versu, ut proverbio, usus sit. Erasmus in quodam versu scripserat,*

rar, facile videri, proverbii scribere; idque se non negare: sed difficile esse chiliadas scribere. At si talia proverbii recipiamus, jam non chiliadas, sed myriadam myriadas scribere facile fuerit. Quanto enim iustius in hunc ordinem referretur istud ex Pluto?

Ως ἀρχαίον ἀγγύρον ἰαν. δ. Ζεὺς ὁ θεός,
 ἄλλοι γαστήρι παρὰ φρεσίν ἔσσι διακρίναι.

Ut dicas, proverbii usum esse posse in eos, qui servant libidinoso amori, aut avaritiæ, aut denique alicui cupiditati. & illa ex Nebulis:

Ω Ζεὺ βασιλεῦ. πὶ ζεῦσσι, πῶς νεφελῶν, ἄνω
 Ἀπίστυν. πρὸς ἄμεινον γαστήρι;

Ut dicas, proverbio uti posse aliquem, qui, exempli causa, dicitur, tot gentes hæreticorum præstigis & cæcitas tam diu in tam crassa errorum caligine versari, cuique longum videatur, dum eis veritas illucescat. Sed non quicquid eodem modo in varios sensus flecti potest; statim proverbium est. *Insuere in saccum vel culatam* &c. quicumque est ex illis perdemologis, vulgo dicimus, pro circumvenire aliquem vel ludere. Nescio an ita loquantur in Germania, aut in alia quâpiam gente, tunc est, quisquis est, qui hoc scripsit. Sed ego putabam, non Germanicæ, aut Gallicæ, aut Italianæ, sed Latinæ tantum, & Græcæ vetera proverbii eo libro contineri. Latini autem de patriciis loquentes, dicunt quidem eos in coelum insuendos esse, non tamen ludos, neque ut eos circumveniant; neque hoc proverbio dicunt. Plato libro decimo De Rep. dixerat, postularum metra, spoliata nunces coronibus, similia esse eorum vultui, qui actate quidem integra sunt, sed formosi non sunt, id est, *ὡς ἀλάτρη ἀπὸ τῆς ἀλάτρου, ὡς ἄλλοι ἄνθρωποι ἰσχυροὶ ἔσσι, ἀλλὰ γαστήρι δὴν ἄνω πρὸς ἄμεινον γαστήρι*. Isti proverbium fecerunt: *Formosus sine pulchritudine*, in eos qui præmentis exortam, hæc tam loquuntur, formam adscribunt. Perstant reges, quibus a populis potestatem omnium rerum sibi tradi volebant, ab eis symbolice per legatos terram & aquam petebant, quam qui dabant, significabant, se imperium accipere. Res vulgo nota est. Isti proverbium fecerunt.

Terram & aquam postere, & , terram & aquam dare, pro bellum alicui inferre, & bellum cum aliquo suscipere. *Masilienses mores* colere dixerat Plautus in *Caſina* eum senem, qui armigero filii sibi pro puella supposito facere id voluerat, quod novae nuptae solet, eo respiciens, quod *Masilienses*, etſi ab aliis ut feveri praedicantur, mollitiei tamen nomine male audiebant, ut est apud Athenaeum, credebanturque *γυναικιστῶν*. At isti *Masilienses mores* apud Plautum, optimos & probatissimos interpretantur. S. Hieronymus verba, quibus usus erat *Jovinianus*, irridens, ita scripserat: *Rogo, quae sunt haec portenta verborum? quodve descriptionis dedecus? Nonne vel febrem somniare eum putes, vel arreptum morbo phrenetica, Hippocratis vinculis alligandum? respiciens videlicet ad ea vincula, de quibus Hippocrates ab vq̄ q̄s loquitur.* At isti, quae argumentis fortissimis roborata sunt, vel scripturarum testimoniis, ea tradunt ab Hieronymo dici vinculis Hippocratis alligata. Quod si quis obstinatius defendere audeat, ipsemet vinculis Hippocratis alligandus esse videatur. Sed haec hydra quaedam est. quo plura capita amputaveris, plura saecrescunt.

C A P U T X V I I I.

*Dictum elegans Jo. Antonii Lucatelli, episcopi
Venusini.*

V E R E & graviter dicere solitum memini Jo. Antonium Lucatellum, & virum & philosophum optimum, qui postea episcopus Venusinus fuit, tunc autem in familia magni illius Hippolyti Cardinalis Ferrariensis mecum amicissime conjunctissimeque vivebat, quod Socrates in cibo ac potu faciendum esse monuisset, id contra fieri oportere in iis quibus animus aleretur. Etenim apud Xenophontem Socrates eos cibos summo studio vitandos esse dicit, quibus etiam, qui non esuriunt, ad edendum provocantur: & eos potus, qui etiam non sitientem adducunt, ut bibat. Contra autem illi sermones utilissimi sunt, atque omni studio consecrandi, qui in animis languentibus excitant cognitionis & scientiae cupiditatem.

CAPUT XIX.

Emendatus Plauti locus e Bacchidibus.

DEMUS aliquid istis, qui Plautum alieno labore emendare cupiunt, quod, cum libuerit, ut solent, arripiant pro suo. Versus sunt e Bacchidibus:

*Postquam aurum abstulimus, in navem conscendimus,
Domum cupientes, forte ut ad sedi in stega,
Dum circumspedo: atque ego tum lembum conspicio,
Longum est rigorem maleficum exornarier.*

Ubi illud *Atque*, ita positum est, ut in illo Virgilio;

Atque illum in praecipis prona rapit alveus amni.

Sed hoc fortassis omnes vident, eorum autem versuum postremum quis, quaeso, intelligit? *Strigas* vocabantur mulieres maleficas, quas etiam noctu volare arbitrabantur. Eodemque modo *strigones*, homines maleficos, quorum vocabulorum utroque hodieque vulgus in Italia utitur. Vaser igitur ille servus, quem lembum maleficum vocaturus erat, quod eo piratas vectos esse simularet, eum prius, quasi idem valente vocabulo, *strigonem* nominavit: ut plane legendum sit hoc modo:

Longum, strigonem, maleficum exornarier.

CAPUT XX.

Loci quidam ex Oratore Ciceronis ad Brutum illustrati.

M. CICERO etsi de laudibus suis non invitatus praedicabat, potiusque in eam partem peccabat, ut in eis immodicus atque immoderatus esset; tamen diligenter cavit, ne sibi ingenii laudem arrogaret: potiusque videri voluit labore & diligentia, quam ingenii praestantia aliquam dicendi facultatem consecutus. Intelligebat enim, nihil esse invidiosius, quam de ingenio suo
glo-

gloriarī: cum quavis laude facilius homines alii, quam laude ingenii cedant, ut vere p̄c̄h̄it Martialis:

*Aurum & opes & rura frequens donabit amicus.
Qui velit ingenio cedere, satius erit.*

Nota igitur illa sunt: *Quominus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparavi; & Si quid est in me ingenii, judices: quod sentio quam sit exiguum: & Aristoteles ait omnes ingeniosos melancholicos esse: ut ego tardiorē esse me non moleste feram: & similia. Sed & in Oratore ad Brutum locus quidam est, in quo sibi ingenii laudem detrahit: quod tamen eo minus animadvertitur, quia locus ille aliquot vocibus mancus ac mutilus legitur etiam in iis libris, qui cum librorum veterum acervis collati esse dicuntur. Ita enim cum vulgo scriptum videas: *Atque haud scio an plerique nostrorum Oratorum ingenio plus valuerint, quam doctrina; itaque illi dicere melius quam praecipere, nos contra fortasse possumus.* Sed complures jam anni sunt, cum Alexander Globertius, tunc quidem magnae spei adolescens, nunc autem vir clarissimus, quique magnis in rep. muneribus praefectus, concitatae jam pridem expectationi praeclaro omni ex parte respondeat, librum veterem mihi utendum dedit, in quo ita integrius & emendatius legebatur: *Atque haud scio an plerique nostrorum oratorum, contra atque nos ingenio plus valuerint, quam doctrina. Itaque illi dicere melius quam praecipere: nos contra fortasse possumus melius docere.* Eodem illo in libro ita scriptum erat: *Quomodo enim vester Axilla Abala factus est, nisi fuga litterae vastioris? Quam litteram etiam e maxillis, & axillis, & vexillo, & paxillo consuetudo elegans Latini sermonis evellit. & paulo infra; decemviro- rum stilitibus iudicandis: non ut vulgo, litibus iudican- dis. Neque haec indigna visa sunt, quae adnotarem.**

industria sua sibi unde vivant quaerere. eis veteri versu jubemur panem dare: & insuper quasi pro opsonio pugnum impingere: illud quidem; quia homini panem petenti negare, vix hominis videtur; hoc autem, ut discant ab illa foeda parandi victus ratione abstinere, & intelligant, se bonis omnibus merito odiosos esse. Versus Graecus hic est:

Ἄδ' ἄρτιν πίναξ, κ' ἀνδύλας ἕψον ἐπ' αὐτῆς.

est autem versus ἀνίφαλλος, ut cujus prima syllaba brevis sit. Aliter eum ab Eustathio & legi & exponi scio; sed, ut suam cuique, mea mihi interpretatio magis aridet.

C A P U T V.

De loco quodam Horatii adversus sententiam cujusdam, qui eum corruptit, disputatum.

HORATIUS cum veteres tragicos ac comicos Latinos in componendis Jambicis versibus mire negligentes fuisse dixisset: indignamque eis veniam datam esse: quaerit, num idcirco si quis scripturus sit, eorum negligentiam imitari debeat, & ut Teucer sub Ajacis clypeo, ita sub auctoritate eorum latere; an potius imitari severitatem ac diligentiam Graecorum, qui tantam sibi licentiam non sumpserunt, sed versus suos multo certioribus, multoque arctioribus legibus adstrinxerunt. Tum subjicit, eum qui nihil aliud in scribendo studeat nisi ut tutus sit a reprehensoribus, & ut se aliorum exemplo tectat; neque ulterius cavet, quam ne quid admittat, in quo veniae spem promptam ac paratam non habeat; nullam laudem mereri: sed, ut liberalissime cum eo agatur, hoc tantum dici posse, eum vacare culpa. Hortatur ergo Pisones, ne id sibi satis esse ducant: sed versent diurna ac nocturna manu Graecos poëtas, & ad eorum exemplum scripta sua dirigere conentur. Versus autem quibus id praecipit, hi sunt:

*Non quivis videt immodulata poemata iudex:
Et data Romanis venia est indigna poëtis.
Idcircone vager, peccemque licenter: an omnes*

*Visuros peccata putem mea? tutus & intra
Spem veniae cautus, vitavi denique culpam,
Non laudem merui: vos exemplaria Graeca
Nocturna versate manu, versate diurna.*

Tutus, inquit, id est, si tantum me tutum alieno exemplo praestitero; & si cautus fuero intra spem veniae: neque aliud caverò, quam ne illos quasi cancellos & limites transiliam, intra quos eandem veniam sperare possum, quae jam aliis ante concessa est: culpam denique vitasse, non laudem meruisse dicar. Quae sententia cum & vera & perspicua sit: quidam tamen, qui eam non intelligeret, ausus est locum depravare: & ubi recte legebatur, *intra spem veniae*, quasi pro imperio jubere, ut legatur, *extra spem veniae*. Verba ejus subjeci, e quibus hominis & cautio & modestia cognosceretur. Mendose in omnibus libris legebatur, *intra spem veniae cautus*. quae scriptura mire torsit eos omnes, qui in hanc Epistolam commentarios scripserunt. Ego autem conjectura ductus, & ab ipsius veritatis voce admonitus, locum corruptum ita emendavi: & *extra spem veniae cautus*. Neque hoc fatis. addit sanctionem. Si quis dissentire audeat, e doctorum numero summotum iri. Sed ipsum audire praestat: Sic, inquit, *legendum; quicquid obstrepant semidocti seu potius indocti quidam. Nam quid perversius lectione vulgata? Haec ille. Mibi vero sive semidocto, sive etiam, si quis ita malit, indocto sesquidoctus ille plane extra spem veniae peccasse in Horatium non hoc tantum loco videtur.*

CAPUT VI.

Alius Horatii locus illustratus.

HORATII versus sunt e primo Epistolarum:

*Rupit Hyarbitan Timagenis aemula lingua,
Dum studet urbanus, tenditque disertus haberi.*

Quos in versus decuit interpretem illum, qui quicquid usquam viderat, legerat, audierat. somniaverat, *omnes* in commentarios suos congregabat, de Timage-
ne,

ne, si quid haberet, dicere. Et tamen in priori editione silentium: in posteriori pauca quaedam ex Suida. Praetermittenda certe non erant, quae de eo leguntur apud Senecam libro tertio De ira: ex quibus & Timagenis maledicentia & contumax animus, & Augusti comitas ac facilitas optime cognoscitur. Addi poterant & illa Plutarchi, ex libro De discrimine adulatoris & amici: *τις μεγάλως ἐξίπνος τῆς Καίρας φιλίας, ἰλευθίρε μὲν εἴλωται φαιρῆ χειροπέδῳ. ἐν δὲ πῖς συμποσίαις, τῆ πῖς ἀεκαπίτης ἰμνήσσει αὐτὸς ἀδ' ἄρπυιῶν ἀνυδὲν, ἀλλ' ὃ, τὶ εἰ ἤσκητο γολθίον Ἀργαίαι: σιν, αἰνίαν φιλίας, ἄσκιε σέφισσε λαυδολίαν προσφερέμεσθον.* Sed non dubito, quin haec quoque habuerit in sceldis & adversariis suis: in quibus jam pridem notaverat quicquid alii aut jam dixerant, aut quandoque dicturi erant.

C A P U T V I I.

Illustratus locus Tibulli.

DISTICHON est Tibulli ad amicam:

*Tunc veniam subito, nec quisquam nuntiet ante:
Sed videar caelo misfus adese tibi.*

Cujus priorem partem interpretati sunt alii ex Plutarcho. eam videlicet Romanorum fuisse consuetudinem, ut domum ex peregrinatione redituri, praemitterent, qui uxoribus nuntiarent ipsos adventare, sive ut illae se diligentius ad viros decenter excipiendos praepararent: sive ne viri tanquam de illarum pudicitia dubitantes, subito eas opprimere velle viderentur: sive, ut quidam alii dixerunt, ne repentina vis gaudii ex subito virorum adpectu eas graviore aliquo incommodo adficeret. Sed ad posteriorem versum nemo adhuc, quod sciam, quidquam notavit, quo is illustrior fieret. Sciendum igitur est, fuisse illud vulgare loquendi genus, ut *caelo misfos* dicerent, quos inopinato viderent. Neque mihi hoc credi postulo, sed gravi & erudito scriptori, Minucio Felici, qui ita scribit in Octavio: *In hodiernum, inopinato visos, caelo misfos; ignobilas & ignotos, terrae filios nominamus.*

CAPUT VIII.

[Refutatum impudens & impium mendacium Petri Criniti.]

PETRUS Crinitus, Florentinus, patrum nostrorum memoria libros aliquot scripsit De honesta disciplina: de quibus in unversum quid sentiam, non habeo necesse dicere. Illud quidem certe negari non potest, multa in eis vulgaria pro reconditis, falsa pro veris, nova pro veteribus legi, quale est turpissimum illud & impudentissimum, ut ipse vocat, Senatus consultum, ex quo concinnavit caput octavum libri undecimi: quod nemo, nisi plane obsecæ naris, non statim animadvertit, nihil prorsus redolere antiquitatis, sed aut ab ipso Crinito confictum esse, aut, quod credibilis est, a nebulone aliquo, qui ipsi Crinito illudere voluerit. At hoc quidem non magni momenti est: nisi quod talia indigna certe erant, quae referrentur in eos libros, quorum in scriptio honestam disciplinam polliceretur. Illud gravius & acriori reprehensione dignum, quod veritas non est optimo & religiosissimo imperatori, Theodosio violatae religionis crimen adfingere. Etenim libri noni cap. 9. tradit Valentem & Theodosium Augustos ita scribere ad Eudoxium, praefectum praetorio; etsi ipse quidem Eudoxium non nominat: *Cum sit nobis cura diligens in rebus omnibus superni numinis religionem tueri: Signum Salvatoris CHRISTI nemini quidem concedimus, coloribus, lapide, aliave materia fingere, insculpere, aut pingere. Sed quodcumque reperitur, tolli jubemus, gravissima poena eos multando, qui contrarium decretis nostris & imperio quidquam tentaverint.* Atque id referre se ait ex libris Augustalibus: ita enim, inepta quadam ostentatione, Codicem Justinianum vocat; nolens eum usitato nomine appellare, ut reconditos aliquos libros tractare videretur. Sed profecto dignus fuit, qui falsi poena plecteretur, ausus sanctissimae Constitutionis verba corrumpere, & eam ad impietatem detorquere. Ita enim legitur in Codicis Justiniani libro primo, titulo octavo: *Impp. Theod. & Valent. A. A. Eudoxio P. P. Cum sit nobis cura diligens, per omnia superni numinis religionem tueri: Signum Salvatoris CHRISTI nemini licere*

vel in solo, vel in filice, vel in marmoribus humi positis insculpere vel pingere, sed quodcumque reperitur tolli: gravissima poena multando eo, qui contrarium statutis nostris tentaverit, specialiter imperamus. Dat. xii. Kal. Jun. Hierio & Ardaburio Cos. Ac ne quis fortasse putet, allam veterum librorum scripturam fuisse: habeo ipse Codicem scriptum annos abhinc fere sexcentos, in quo plane eodem modo, ut in vulgatis, legitur. Licuerit fortasse Crinito in rebus ludicris ac levibus leges ac Senatusconsulta confingere: certe in re ad cultum divini numinis pertinente, imperatoris commemorandi pietate ac religione praediti constitutio corrumpenda non fuit.

C A P U T I X.

Puerorum lusus quibus maximi momenti negotia praesignificata sunt.

SOLENT pueri interdum colludentes imitari ea quae maxime seria sunt; neque raro animadversum est, eorum ludicris quandam futurae fortis ac conditionis significati-
onem contineri. Romulus certe, cum adhuc ignarus suae originis inter pastores educaretur, rex ab illis per ludum creatus, & per eam occasionem ad magnum patrum perductus, puerilis simplicitatis praesagitionem re ac factis comprobavit. Quod ipsum & de Cyro aliisque pro-
ditum novimus. Sed & L. Septimium Severum, qui postea Romano imperio praefuit, tradit Spartianus, cum adhuc puerulus esset, nullum alium ludum inter pueros exercuisse, nisi ad iudices: cum ipse praelatis fascibus ac securibus, ordine puerorum circumstante, federet ac iudicaret. Quod autem his omnibus multo majus ac praestantius est, sanctissimo viro Athanasio summus ordo in Ecclesia Dei puerili quodam ludo praesignificatus est. Nam cum eum aequales sui, festo quodam die in littore maris colludentes, Episcopum creassent: & ad eum alios quosdam puerulos nondum baptizatos perduxissent: ipseque eos, observatis ad unguem omnibus Ecclesiasticis ritibus salutare aqua tinxisset: Alexander episcopus Alexandriae, qui totum illum ludum eminus spectaverat, atque etiam a principio iniquo animo tulerat: cum, vocatis ad se pueris, rem totam diligenter cognovisset: pronuntia-
vit,

vit, pueros illos rite baptizatos videri, neque amplius baptizandos esse; adjicienda tantum ad illud mysterium ea, quae more atque instituto Christiano a sacerdotibus obiri oporteret. Ejus autem Alexandri S. Athanasius succesor fuit. Neque absimile est, quod de S. Ambrosio, Episcopo Mediolanensi, S. Paulinus, Nolanus Episcopus, memoriae prodidit, eum adhuc puerulum solitum esse quasi per jocum manus sororibus suis osculandas dare; cum sacerdotibus eum honorem ab illis tribui videret: nam se aliquando Episcopum fore.

CAPUT X.

Locus Demosthenis a Cicerone, singulari artificio expressus.

NON quicquid more fit, jure fit: aliudque multo est, solere aliquid fieri, & aliud licere. & haec tamen turpiter factis excusatio plerumque praetexti solet: neque fere quisquam est, quin injuriam sibi fieri putet, quod alii complures diu impune fecerunt, si a se potissimum ejus ulciscendi ducatur exordium. Sed acerrimus ac pugnacissimus oratorum Demosthenes, quem perurbane amicus quidam meus Aristotelem oratorum vocat, quod, ut in Aristotele, ita in Demosthene nihil otiosum, nihil redundans reperiatur, densa & compacta omnia & nervorum ac virium plena: is igitur graviter labefactat ac concutit hanc rationem defendendi, ejusque fundamenta, impacto hujus vehementissimi enthymematis quasi ariete quodam subruit: ἢ ἴδ' εἰ π' οὐδέποτε μὴ ποτὶ τῶν νόμων ἐπαρκεῖται, οὐδ' ἔτι πῶτε ἐμιμήσθω, διὰ τοῦτο ἀποφύγοις αὐτὸν ἀδικίᾳ, ἀδικεῖς ποτὲ μὴ ἀδικεῖς. ἴσασιν ἴδ' ἢ περὶ ἐλάφου, ἐν αὐτῷ περὶ ἀνέγκυρας, ἔπειτα αὐτὸν ἴδ' ἀδικεῖς, ἀλλ' οὐδ' ἐξέφυγε. quae ita Latine reddita sunt a Fabio: *Non enim si quid unquam contra leges factum est, idque tu es imitatus; idcirco te convenit poena liberari: quin e contrario damnatus multo magis. Nam ut si quis eorum damnatus esset, tu haec non scripsisses: ita si tu damnatus fueris, non scriberet alius.* Summus autem Latinus orator, ut positum imitatore dederet, vim quidem ac pondus sententiae retinuit: sed eam, toto dicendi genere immutato, suam fecit. Ita enim scribit libro tertio accusationis: *Quid igitur dicet? scis-*

cisse alios? quid est hoc? utrum crimini defensio, an comitatus exilio quaeritur? Tu in hac repub. atque in hac hominum libidine, & ut adhuc habuit se status judiciorum, etiam licentia, non ex jure, non ex aequitate, non ex lege, non ex eo quod licuerit, sed ex eo quod aliquis fecerit, id quod reprehenditur, recte factum esse defendes? & paulo post: Ut, ego adsentiar orationi, defensionem tamen non probabo. Potius enim te damnato, ceteris angustior locus improbitatis defendendae relinquetur, quam te absoluto, alii, quod audacissime fecerunt, recte fecisse existimentur. Talium exemplorum collatione velim studiosis eloquentiae adolescentibus veram & rectam imitandi rationem judicari; non ut a plerisque fieri video: qui cum, ut picae & psittaci, easdem voces reddiderunt, magnos se luculentorum scriptorum imitatores arbitrantur.

C A P U T X I.

Oleum numquam congelari, contra quam a Gellio proditum est.

SAEPENUMERO miratus sum quaestionem quam Gellius libro XVII. propositam esse dicit in cena Athenis apud philosophum Taurum, cur oleum saepe & facile, vina rarius congelascant. ac doluit mihi quod puer ille qui emptum oleum ierat, tam cito rediisset, aut non alibi guttum fregisset in via: erat enim tanti, corrumpi ollam illam lentis Aegyptiae, & cucurbitae, dum quaestiones quae propositae erant, explicarentur. Saltem olla vacua, pleno ventre rediissent ad disputationes institutas. sed, ut opinor, una cum olla deferbuerat etiam ardor disputandi. Equidem ita semper accipi ab iis quibus omnis prope census in oleo est, oleum frigore crassescere quidem, sed nunquam congelascere. Quin & si qui congelari usquam negant mare, inter ceteras eam quoque causam adferunt, quod innatet mari pinguis quidam & olei similis humor. & Heraclio in *Iliados* ψ, numquam ait congelari oleum, propter calorem qui ei admixtus est: τὸ ἔλαιον, inquit, ἐν διαρροῦσι κλάσται, καὶ οὐκ ἔχει ἐν αἰσὶ τὸ θέρμα. Et hoc philosophus Taurus cognoscere potuerat ex Aristotelis libro quarto *Meteorologicon*,

ubi docet summus Philosophus, ὅτι ἀπὸ ψυχρῶν πύργων τὸ ἔλαιον, ἢ πὶ ἀπὸ πυρὸς, αἰθέρα ἔσθ' ἀμφοῖν παχύνεται. propterea quod aëris plenum sit: ex quo etiam fieri, ut aquae innatet: quod ipsum tradit & libro secundo De generatione animalium, ubi ita legitur, ὡς πῦρ ψυχρῶν ἢ τῶν πύργων παχύνεται τὸ ἔλαιον, πύργων δ' αἰθ'· διὰ μὲν γὰρ θερμότητος ἢ πύργων· ὁ γὰρ αἰθήρ θερμὸν τῶν ἀπηναιτων. Ac dicerem, Gellium ita intellexisse, non plane in crustam concrefcere oleum, sed crassius ac densius fieri, nisi puerum aperte utentem fecisset verbo κενρωτάθηται.

C A P U T XII.

Jucunda narratio super ambiguitate voculae cujusdam, quae ducibus eruditissimis hominibus errorem objecit.

I N T E R P R E T A B A R nuper publice librum Senecae, quo sanctus ille philosophus quaerit, quare mala bonis viris accidant, cum sit Providentia. Cumque ventum esset ad eam partem in qua ipse graviter infectatur luum temporum suorum, accidit, ut ego quoque in eo loco tractando enumerarem multa genera peregrinarum avium quas veteres Romani e remotissimis totius orbis partibus petitas mensis inferre soliti essent. Venit ad me triduo post unus eorum qui tum interfuerant, homo & suo judicio eruditissimus, & meo non ineruditus. Isque cum aliquot e familiaribus meis mecum una esse vidisset, dissimulanter quidem, sed ita tamen ut artificium appareret, coepit operam dare, ut sermo noster, aliis de rebus susceptus, in mentionem ejus disputationis quae triduo ante a me habita erat, sensim delaberetur. Tum quasi occasionem nactus ostentandae eruditionis suae, Nollem, inquit, a te tum praetermissam unius avis mentionem, ex qua una inexplabilis veterum libido in exquisitis dapibus conquirendis vel maxime cognosci poterat. Quam, quaeso? inquam. Phoenicem, inquit ille. Obsecro te, etiam phoenicem illi estabant? certe, inquit. Neque multum, inquam, neque saepe id facere poterant. ajunt enim eam avem unicam toto orbe reperiri, & vivere annos, opinor, sexcentos sexaginta, & cum ipsa sibi rogam construxerit, funusque fecerit, tum eodem illo

illo ex rogo renasci. Sed ego figmenta esse illa poetarum putabam. Tu vero, quem, ut illos raræ inventu dapes, ita omnia in studiis rara & exquisita delectant, ede nobis nomen gulonis illius, qui tanti putaverit palato gratificari, ut tam pulchram avem in perpetuum sustulerit. certe enim, cum unica toto orbe sit, neque nisi ex se renascatur: interfecta una, totum genus extinctum est. Atque ea fortassis causa est, cur nullus jam pridem phoenix reperiatur. Ludis tu quidem, inquit ille, & solita illa tua dissimulatione uteris: sed si tum inspexisses librum Plutarchi De valetudine tuenda, didicisses ex eo, istius avis, quam tu nullam esse putas, cerebrum dulce quidem esse, sed dolorem capitis inducere: quod tam gravis auctor numquam prodidisset, nisi saltem ab iis qui id gustassent, audivisset. Istud vero, inquam, magis etiam mirum fuerit, qui semel eum cibum gustassent, neque enim potuere saepius, tam cito, & tam distincte naturam illius percipere potuisse. Nam ego ita ex Aristotele didiceram, e memoria ejus quod saepe eodem modo contigisset, experientiam, e multis autem, scio hoc Latinum non esse, sed dabitis veniam, experientis artem effici. De isto, inquit, tu videris: mihi satis erit, si tibi Plutarchi locum ostendero. Simulque librum e sinu protulit, in quo cum aliis quibusdam erant & *ὄρνις* Plutarchi, Erasmo, ut puto, interprete: nomen enim ita deletum erat, ut tamen ex ductibus litterarum agnosceretur. In eo autem ita plane scriptum legebatur: *Nam phoenicis cerebrum cum sit admodum dulce, tamen ajunt capitis dolorem parere.* Homo igitur qui eam unam ob causam venisset, atque id unum operis habuisset, cum dicto, vix salutatis nobis, causatus sibi nescio quid negotii esse, discessit. Eo digresso, visum est iis qui aderant, etiam Xylandri interpretationem inspicere. Is autem ita locum illum reddiderat: *Cerebrum phoenicis dulce admodum est, sed dolores capitis inducere fertur.* Tum ego, Una, inquam, Graeca vox paulo negligentius expressa, videte, quantum errorem & sodali illi nostro, qui modo discessit, & fortasse etiam aliis objecerit. *ὄρνις* enim Graece palma est, cujus arboris non tantum fructus esui sunt, sed etiam medulla, quam & Graeci *ὄρνις*, & Latini *cerebrum* vocant. De illa autem loquitur Plutarchus, non de phoenicis

nici commenticiae avis cerebro. Theophrastus libro secundo *ἀπὸ φρυγῶν*, ubi de palmarum generibus agit: καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς τῆ ἐγκυφάλλου, ζῶσι, καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ῥιζῆς πικρὰ βλαστάνουσιν. Plinius: Sunt & caeduae palmarum quoque silvae, germinantes rursus ab radice succisae. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptaeque vivunt, quod non aliae. Meminit & Galenus libro octavo De facultatibus simplicium medicamento- rum, & alii. Quod aurem hic ait Plutarchus, e Xenophonte videlicet sumpsit, apud quem id relatum est libro secundo Anabaseos.

CAPUT XIII.

Quidam de Urforum adipe dictum a Theophrasto, non satis ex fide a Plinio relatum videri.

VIDEATUR Plinius non semper inspexisse veterum libros, cum quae ab eis scripta erant, referre vellet: sed interdum nimis fidens memoriae suae, quaedam non satis fideliter tradidisse. Quale est quod scribit libro octavo, Theophrastum credere, certo quodam tempore anni, quo latere urfi & supra modum pinguescere, altissimo somno oppressi solent, coctas quoque eorum carnes, si asferentur, increfcere. Neque enim id Theophrastus de coctis carnibus, quod prorsus incredibile est, sed *mei auctore*, id est, de adipe dixerat. Adscribam verba nobilissimi philosophi ex libro De odoribus, ut ea politissimus & accuratissimus interpret, Turnebus reddidit: ita enim nunc quidem malo, quam Graece: *Hujusmodi autem naturae consensio atque contagio in aliis etiam quodammodo evenit. Vinum enim cum uva efflorescens tentari videtur: & allia cepaeque tum acerrimi sunt odoris, cum in terra germinant. Sed praeterea accidit, ut una etiam ipsa germinent: atque omnino omnia quae tunicata constant radice, modo non exaruerint, germinationis tempore moventur: cum insita cuique vis sollicitetur & excitetur. Sed omnium istorum admirationem facile superat, quod in adipe urfino evenit, qui latebrarum tempore exundat, intumescensque vasa implet.* Theophrasti verba paulo altius repetit, ut e simillium collatione magis intelligeretur id quo de agebatur.

CAPUT XIV.

Cur major in nonnullis civitatibus, quam in aliis, exsistere fortium virorum copia soleat, ex Hippocrate explicatum.

QUOD lauti ac sumptuosi homines facere in cibis solent, ut iis quae in mari nascuntur, magis in mediterraneis, quam in maritimis locis gaudeant: contraque cum in mari versantur, iis vescantur libentius, quae nisi in continenti reperiri non solent, ut ipsa peregrinitas pro condimento esse, & cibis praecipuam quandam gratiam conciliare videatur: idem ego in studiis interdum facio: & si quid aut apud grammaticos, quod ad jus civile; aut apud physicos, quod ad politicen; aut denique apud quemque, quod ad aliam artem quam eam, quae ab eo praecipue tractatur, pertineat, reperio, eo mirifice capior: multoque magis afficior, quam si id ipsum reperissem apud alium scriptorem, cujus ea tractatio propria esset. Ut nuper, cum quaestionem politicam, & magni quidem momenti, deprehendi a principe medicorum Hippocrate verissime ac sapientissime explicatam. Cum enim constet, majorem copiam virorum fortium existere solere in civitatibus liberis, quam in iis quae unius dominatu tenentur: ut in historiis veteribus multo plures legimus Athenienses, Lacedaemonios, Romanos, quam Assyrios, Persas, Medos, fortitudinis laude excelluisse: quaeri non injuria potest, quae id causa efficiat. Ait igitur Hippocrates, id ex eo evenire, quod homines pro suis quam pro alienis commodis, pro sua quam pro aliena gloria, longe alacrius atque animosius pugnant. In iis autem civitatibus, quae suis legibus vivunt, si quid bello partum sit, ejus intelligit quisque civium aliquid ad se pro virili parte pertinere. At ubi summa rerum omnium penes unum est, ibi labores quidam militares, & pericula, & vulnera, & caedes pertinent ad eos qui imperio subsunt: gloriae autem & imperii amplificatio, & omnis denique fructus qui ex victoria capitur, ad eum unum redit, qui ceteros oppressos tenet, eosque habet in mancipiorum aut in pecudum loco. Haec in hanc fere sententiam disputantur ab Hippocrate in libello, quo explicat, Quid efficiant caeli, aquarum & locorum varietates.

CAPUT XV.

Bacides tres.

RECTE iudicavit P. Victorius, apud Aristotelem in Problematis, ubi vulgo legebatur, Σίδωνος ἢ Βακιδίς, legendum esse, Βάκιδις. Sed non veram causam reddidit, cur Aristoteles Bacidas, ac non potius Bacidem dixerit. Putavit enim, unum quidem fuisse Bacidem: sed numero multitudinis, nota figura usum, summum Philosophum dixisse Βάκιδις, cum intelligeret non illum solum, sed ceteros omnes ejus generis atque illi similes. Id autem secus est. Duo enim Bacides fuerunt: quorum uterque futura praenosceret ac praedicere putabatur. Docet id Clemens Alexandrinus, cujus haec verba sunt e primo *ερωμάτων*. Ἦδη ἢ καὶ παρ' Ἐλάσι χρησιμολόγοι συχνοὶ γερμίας φέρονται, οἷς οἱ Βακιδίς, ὁ μὲν Βοιωτῶν, ὁ δὲ Ἀργεῖς, πολλὰ καλοῖς ἀπαγορεύσαντες. Sed & tertium Atheniensem addit Philetas apud Suidam. Boeotij tamen frequentissima apud veteres mentio,

CAPUT XVI.

Locus Virgilii e Thucydide effictus.

QUI collegerunt indicaruntque locos Virgilii ex aliis scriptoribus expressos, ad illum versum ex quarto Aeneidos,

*Ille dies primus leti primusque malorum
Causa fuit,*

alii alia notarunt. Ego autem existimo, Virgilium habuisse tunc in animo dictum Melesippi Spartiatae, qui principio belli Peloponnesiaci cum ad pertentandos animos Atheniensium missus esset: eumque illi inauditum statim ad suos redire jussissent, ex Atticae finibus excedens dixisse fertur, illum diem Graecis magnorum malorum principium fore. qua de re ita Thucydides libro secundo: ὁ δὲ ἐπιπέθ' ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἔχοντο καὶ ἡμεῖς διαλύσας, ποσὶ δὲ οὐκ ἔπειτα, ὅτι καὶ ἡμεῖς τοῖς Ἐλάσι μεγάλων κινῶν ἀρχή. fuit autem Virgilius gravissimi illius rerum scriptoris studio.

diosifimus: ut multis certisque argumentis pervinci facile potest.

C A P U T X V I I.

Probam vocem esse, Exanclare, & temere ab aliis damnatam.

Exantlandi verbum numquid a Latinis scriptoribus usurpatum sit, pro certo & explorato statuere non auisim. Si quis tamen ex me, quid sentiam, roget, peregrinum esse existimo: & Graece quidem recte dici *ἐξαντλῶ*: sed Latine loquenti *exanclare*, non *exantlare*, dicendum. Quo magis miror, quid acciderit cuidam, qui eam vocem, ipsa enim hominis verba ponam, neque ab ulla Latina, neque ab ulla Graeca voce originem habere posse, & ex totius linguae Latinae finibus ablegandam esse, audacter pronuntiavit. Poterat certe, qui tam multis locis alienam in hoc genere audaciam accusat, ipsemet modestius loqui. Sed non est novum, ut quo quisque vitio maxime laborat, ejus se in aliis acerrimum ac vehementissimum reprehensorem profiteatur. *Ἀγκύλος* curvum est: & inde est *angulus*, & *ancylia*, scuta, ut ait Nonius, grandia: & *ancyle*, ut ait Hesychius, poculi genus: id est, ut ego arbitror, scutella: & inde est Latinis *anculare*, id est, haurire: & *συγκλημαίνω* *anclare*, & *exanclare*, id est, exhaurire: eadem forma, qua *poplum* pro *populo*, & talia multa dicebant. Neque haec vel ex Festo & Nonio ignota esse debebant. Itaque apud Plautum, Ciceronem, aliosque scriptores Latinos ubicumque *exantlare* legitur, una littera mutata, *exanclare* legendum puto.

C A P U T X V I I I.

Emendatus e Plauti Bacchidibus locus.

THESAURUM quendam malorum Plautinae fabulae continent: ita quo plura in eis hulcera coeunt, ac confanescunt, eo plura erumpunt ac deteguntur. Itaque non est verendum, ne istis, qui ex veterum scriptorum emendatione ingenii gloriam aucupantur, quid agant, de-

desit. Ut omnes omnia conferant, unus eis Plautus factis superque negotii usque & usque exhibebit. Quando igitur nos quoque in eis quorundam opinione censetur: agedum, opis ei aliquid pro nostra virili parte, quantula ea cumque est, adferamus. Mnesilochus in Bacchidibus cum amorem suum, quem per litteras sodali Pistoclero, commendarat, recte & cum cura ab eo procuratum esse audiisset: itemque bonam sibi operam a servo Chrysalis datam in reperienda techna, qua patrem argento interverteret, negat, committendum sibi esse, ut ingratus habeatur: ideoque diligenter sibi videndum, quomodo gratiam Chrysalis referat. Id exponit his versibus:

*Nam ut in Ephesum hinc abii, hoc factum est ferme
abhinc biennium.*

*Ex Epheso huc ad Pistoclerum meum sodalem litteras
Misi, amicam ut mihi inveniret Bacchidem. illum in-
telligo*

Invenisse, ut servus meus mihi nuntiavit Chrysalis.

*Condigne is quam technam de auro adversum meum
fecit patrem,*

*Ut mihi amanti copia esset. Sed eccum video inco-
dere.*

Sed quis, quaeso, ille est, quem ait videre se incedere? certe enim neque patrem suum, neque sodalem, neque Chrysalum videt: quos nominarat unos. Atque hoc non modo non emendavit is qui se Lynceum, ceteros Hypsaea caeciores putabat, sed ne mendum quidem subsese animadvertit. Legendum autem videtur hoc modo:

Sed aequum id eii reddere.

idque aperte declarant, quae statim subjicit:

*Nam per meo quidem animo, ingrato homine nihil
impensius.*

Illa autem depravata scriptura extitisse videtur ex eo quod paulo post scriptum est:

Utus

Ut ut eris, moneo, haut celabis. Sed ecce video incedere
Patrem sodalis, & magistrum. hinc anstultabo, quam rem agant.

C A P U T X I X.

Loci aliquot veterum scriptorum apud Nonium emendati.

CORPORA nostra vi animi moveri, ex se autem immobilia esse dixerat Varro, Mucuum muli scabunt. cuius ea de re verba citantur a Nonio, sed ita depravata, ut difficile sit eorum sententiam consequi. leguntur apertem in voce Grallatores, hoc modo: Grallatores, qui gradiuntur grallis, quas sunt perlicae lignae ab homine isto qui in ista tangantur, scilianimi nostri sunt, galeae crura ac pedes nostri esfiarum: sed ab animo moventur. Puto autem ita emendari posse, partim veterum librorum auctoritate, partim conjectura fretus: Quae sunt perlicae lignae sine animo: sed ab homine, qui in istis stat, agitantur. sic illi animi nostri sunt: grallae, crura ac pedes nostri, ex se ~~adibunt~~: sed ab animo moventur. Alio-ter divinat Junius. Erit igitur aliorum iudicium. Ad- dam & corollarium ex eodem grammatico in voce De- precor: ubi enim legitur, Ennius: Eripite oculi nunc aerumnam a libertate para quibus servitutem meam misera-ram deprecor: ita emendat Junius:

Ennius: Eripite o cives quibus
Nunc aerumna mea libertatem paro,
Quibus servitutem mea miseria deprecor.

Ego, Ennius Erechtheo:

Quibu' nunc aerumna mea libertatem paro.

In ceteris Junium sequor. In voce Obscenum, versus Lucilii ita lego:

Vos ite actutum, atque opere magno edicite
Per urbem, ut omnes, qui arcem astuque accolunt.
non,

non, ut Junius, *Arpinam & Arsam*: quorsus (*) enim necesse est, praecones, quibus per urbem aliquid edicendum est, in Elidem & in Hispaniam mittere? Video haec quam levia & pusilla sint: sed, ut horum temporum mos est, talia multa ab aliis quoque in censum deferuntur.

CAPUT XX.

De Nili & Istrum magnitudine non idem videri sensire Sallustium & Arrianum. tum poenae cujusdam militaris ratio aliter, quam a Gellio, explicata.

TRIA maxima Europae (†) flumina esse, Nilum, Istrum, & Rhodanum, traditum est: sed principem locum omnes tribuunt Nilo. ab eo autem secundum Istrum facit Sallustius. At Arrianus Istrum omnium maximum esse adfirmat his verbis: *Απὸ δὲ τῆς μέγιστης ἀφαινομένης Ἀλιβανθοῦ ἐπὶ τῷ ποταμῷ τῷ Ἴστρῳ, ποταμῶν τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ μέγιστος ὄντων καὶ πλείων γῆν ἐπερχόμενος.* hoc igitur appingi poterit ad ea quae de his fluminibus tradidit Gellius capite septimo libri decimi. Sed & hoc, quod dicam, adjici poterit ad id caput ejusdem scriptoris quod proxime sequitur. Ibi enim sanguinis missionem narrat fuisse olim inter ignominias militares: neque causam ejus rei ullam a veteribus proditam esse. Se igitur putare id factum, quasi minus sani viderentur omnes qui delinquerent: ob idque tali purgatione egerent. Ego autem potius id factum puto ut sanguinem quem cum gloria fundere pro patria noluerant; eum cum ignominia amitterent.

(*) Loquendi modus, *quorsus necesse est*, ut parum Latinus, notatur a Seioppio Rhetor. Exerc. p. 17. At Horatius II. Sermon. 7. 116. dixit: *quorsum est opus?*

(†) Mureti errorem castigat J. Gronovius ad Gell. X. 7.

M. ANTONII MURETI

J. C. ACCIVIS R.

VARIARUM LECTIONUM

LIBER XIV.

CAPUT I.

Duo gravissimorum scriptorum loci, quorum in utroque eadem macula haeserat, emendati.

VERRO interdum, ne sint quibus hoc totum scriptionis genus leve ac contemnendum esse videatur, quod ad maculas e veterum libris eluendas refertur. Ut enim vera sint quae scribimus: fere tamen, simulatque quis unam aut alteram litteram vocemve in libro suo aut mutaverit, aut deleverit, aut addiderit, ita singula horum librorum capita concerpat licet: ut quorum vix usus praeterea ullus esse alius possit. Sed tamen si quis secum reputet, primum, quanta utilitas ex veterum scriptorum lectione capiatur, deinde, quantam difficultatem depravata scriptura illorum studiosis exhibere soleat, magnam gratiam habendam esse judicabit iis, qui suo labore laborem aliis minuunt: & in quibus ipsi fortassis aliquando haesitant, in eis ne alii quoque haesitent, elaborant. Qua spe fretus, subsecivis horis, eorum librorum, quibus olim usus sum, oras inspicio, & si quid in eis notatum video, quod usui etiam aliis esse posse arbitrer, colligo: atque ita haec qualiacumque concinno: ut, si minus ipse de meo excudere possum digna quae legantur; at certe aliquid efficiam, quo ii qui lectione digna scripserunt, facilius intelligantur. Nunc igitur duos locos indicabo, quorum in utroque *divisio* legitur, cum utrobique *legi*

legi debeat: idque eo libentius faciam, quod in utroque & eruditissimi interpretes lapsi sunt: neque id isti animadverterunt, qui, quasi ipsi nusquam offendant, exultant in aliorum erratis, eaque mimico orationis genere tam cupide persequuntur. Eorum prior est apud Thucydidem lib. sexto, in oratione qua Alcibiades adversus Nicias de mittendis in Siciliam copiis disferit. Cum enim prior eum tetigisset Nicias, quod majores sumptus quam pro re faceret: respondet delicatus ac sumptuosus adolescens, sumptus illos ad ostentandam externis hominibus civitatis magnitudinem ac potentiam pertinere: neque illam imprudentiam inutilem esse (ita enim *αἰρηδολογία* vocat) cum quis sumptibus suis non sibi solum prodest, sed etiam civitati. Verba ejus haec sunt: *καὶ ἐκ ἀρχαῖς τῆ ἀνοίας, ὅς ἐστι τῆς ἰδίας τιμῆς καὶ ἰουτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως ἀφελῆ.* Ita enim legendum esse, non ut omnes pervulgati libri habent, *διάνοια*, vel de scholiis Graecis intelligi poterat, in quibus ita notatum est: *ὁρμηθέντα ὁ Alcibiades, λέγων ὅτι, οἱ καὶ ἀνοία φαινόμενοι πάντες, ἀλλ' οὐκ τῆ πόλεως ἐκ ἀρχαῖς μόνον τῆ ἀνοίας, ἀλλὰ καὶ ἀφελόμενοι.* Idemque plane confirmat, quod in eadem oratione haud ita multo post legitur: *καὶ τούτων ἢ ἐμὰ νόστις καὶ ἀνοία καὶ φῆσι δακρυοὺς εἶναι ἐς τὴν Πελοποννησίαν διαταμίαι λόγους καὶ ἀρτίουσι ἀμύληται, καὶ ἄρα τῆ πόλεως παρεργαμίαι, ἔπειτα.* Alter locus est in libello; qui Plutarchi quidem non videtur, sed inter ipsius opuscula tamen legitur, De liberis educandis: ubi graviter peccare ostendit eos, qui parvulos quidem liberos sub magistris ac paedagogis habent; sed puberes jam factos, suo more ac modo vivere patiuntur: ait enim, eos non animadvertere, se in eo imprudentiae ac temeritati licentiam ad faciendas iniurias dare. Atque hoc exponit his verbis, *ὡς οἱ μὴ ἢ ἡλικίας τούτων ἰσχυρότως ἀνταναγκασμένοι τῆ ἀνοίας ἀδόντες ἱεραῖων ἐπὶ τοῖς ἀδικήμασι, λαοβάνουσι.* Sed hic quoque τῆ *διάνοια* perperam in vulgatis libris legitur.

CAPUT II.

Illustrati loci duo ex Aeneide.

N IHIIL temere aut inconsiderate a Virgilio dicitur: omnia propriis & accommodatis ad id quod agitur vocibus

bus exprimuntur: & , ubi minime putes, aliquid plerumque reconditae eruditionis latet. Ut in illis versibus e sexto Aeneidos :

*Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore fetus.*

nemo, quod sciam, veterum, ac ne Fulvius quidem aut Guellius notarunt, cur *operta telluris* dixerit. Bonam deam & Tellurem eadem esse, vel ex Macrobio constat. Ubi autem Bonae deae fiebat, *opertum* vocabant, quo viris ingredi nefas erat. Cicero primo Epistolarum ad Atticum: *Quasi in operto dicas fuisse.* Et in Paradoxis: *Ut, si in opertum Bonae deae accessisses, exulares.* Jam igitur constat, cur *telluris operta* dixerit. Sed & in illis e quinto versibus:

*Stans procul in prora pateram tenet, extaque sales
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.*

ut veterem esse illam porriciendi exta in mare consuetudinem notarunt: ita vellem, aliquid de fundendi meri consuetudine notasent. Poterant autem e Thucydidis libro sexto: ubi Nicias, Lamachus, & Alcibiades solventes e Piraeo aureis & argenteis pateris vinum in mare fudisse dicuntur. Verba scriptoris omnium gravissimi haec sunt: *κατῆρας πη κεραιωντες παρ' ἄλλων τὸ σκεπτικόν, ἐξ ἀπαρμύσεων γενεαῖς πη ἐξ ἀργυραῖς οἷον ἰαμβάκων ἐξ οἱ ἀργυραῖς ἀνίσδονται.* Quod & a Diodoro libro tertio decimo bibliothecae, in ejusdem historiae explicatione memoriae proditum est.

C A P U T I I I.

Emendati loci aliquot e tertio libro Ciceronis, De officiis.

CICERONIS e lib. tertio De Officiis verba sunt: *Tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium. non licitatore[m] venditor, nec qui contra se liceatur, emptor apponet. Uterque, si ad loquendum venerit, non plus quam semel loquetur.* Quibus in verbis memini ab
eru-

eruditus hominibus dubitatum esse, cur diceretur emptor neminem, qui contra se liceretur, appositurus. Certe enim solent interdum venditores in auctionibus licitatorum aliquem apponere, qui se emere velle simulet: & pluris liceatur ea quae venum exposita sunt, quam quanti sunt: ut eo modo ceteri emptores inducantur. Atque hoc saepe fieri vidimus. Emptor autem cur, quaeso, quemquam, qui contra te liceatur, apponat? Id enim si faciat, obstabit sibi: neque hoc dubium est, quin qui emere aliquid vult, illud potius optare debeat, ut nemo, qui contra liceri velit, reperiat. Quare si qui contra se liceatur opponat, non sibi consulat, sed venditori. Quid igitur est? Multa ab istis *magis de opibus* allata sunt, quae qui accurate refellere velit, ridiculus sit: ita sunt ridicula ipsa & levia. Peccatum hic est, ut & in aliis libris saepe, & in Pandectis Florentinis saepissime, ut semel tantum positae sint litterae, quas geminari oportebat. Legendum enim est, *qui contra se liceatur*, id est, qui contra asse liceatur. Ut enim venditor dolose apponit, qui pluris liceatur, ita emptor qui minoris: ut sibi facilius res addicatur. *Assem* autem pro minimo pretio veteres saepe dicebant: eoque nomine in rebus extenuandis & abjiciendis utebantur. Socrates apud Varronem: *Asse vinum, asse pulmentarium*. Cato: *Quod non opus est, asse carum est*. In ludicro poemate: *Non assis faciunt, euntque recta*. Catullus: *Omnes unius aestimemus assis*. Horatius: *In triviis fixum qui se demittit ob assem*. Persius: *Et centum Graecos curto centusse licetur*. *Asse* igitur liceri, est pretium rei extenuare & abjicere; quod qui faciat, si emptor apponat, improbe eum facturum Cicero putat. In eodem libro quod vulgo ita legitur: *ut omnes simul in rostra post meridiem descenderent*. *vetus liber meus habet, ascenderent*. Recte omnino. Neque enim *descendere in rostra* dicebant, sed *ascendere*. *Ascendere* autem vetere lingua & *ascendere* idem est: ut alibi docui. In eodem libro ita legitur etiam in iis libris, qui ut hiantes inducantur emptores, cum totis plaustris librorum veterum collati esse dicuntur: *Nunc abeo ad vulgi opinionem, quae major utilitas quam regnandi esse possit? nihil contra inutilius ei qui id injuste consecutus sit, invenio, cum ad veritatem coepi revocare rationem*. legendum autem hoc modo: *Non habeo ad vulgi opinionem*

nem, quae major utilitas, quam regnandi esse possit. nihil contra inutilius ei qui id injuste consecutus sit, irventio, cum ad veritatem coepi revocare rationem. Sed ut pisces sale, ita correctores isti correctore indigent. Quid autem est, quod in versu Ennii, qui eodem in libro citatur, *fides alma, apta pinnis* dicitur? Plerisque simulacris Deorum, ut Victoriae, ut Famae, affingebant alas: ut Deos ubique praesto esse indicarent. *Apta* autem pinnis est *πτερόεσσα*. Appulejus apologia prima: *Si verba, ita ut poetae ajunt, pinnis apta vulgo volarent.* Exprescit autem illud Homericum, *ἔπι πτερόεσσα*. Attii autem versus eodem in libro ita legendus est:

Neque do infideli cuiquam, neque dedi fidem.

ut sit scenarius. Addam & alia, quae cum addidero, sic quoque alia supererunt: ita diligenter praestant isti quae pollicentur. Ubi ergo de Epicureis ita scriptum est, *Dicunt enim voluptatis magnitudinem doloris detractio fieri*: non fieri legendum est, sed finiri. Hoc enim dicebant Epicurei, ubi dolor detractus esset, finiri ac terminari, & quo verbo ipsi utebantur, *ἐπιτέλει* voluptatem: neque crescere amplius, sed variari tantum, id est, *παραλλάττειν*. Sed & paulo post, ubi vulgo legitur: *Nec vero finis bonorum & malorum qui simplex esse debet, ex dissimilibus rebus misceri & temperari potest.* ibi ergo, si quis attente rem ipsam consideraverit, animadvertet, duas illas voces *& malorum* ab hominibus fortasse minime malis, sed certe non fatis intelligentibus, additas esse.

C A P U T. I V.

Plinii locus emendatus.

RISI nuper Plinium legens, cum in ea, quae ille de bonafio refert, incidissem. Haec enim ipsius verba sunt: *Tradunt in Polonia feram quae bonafus vocetur, equina juba, cetera tauro similem, cornibus ita in se inflexis, ut non sint utilia pugnae. quapropter fuga sibi duxtiliari, reddentem & fimum interdum trium jugerum longitudine, cujus contactus sequentes, ut ignis altius, ambulat.* Sane enim mirificum siphonem illius bestiae esse

X

opar-

oporteret, quo illa suum illud causticum sterco ad cxx. passus, tot enim efficiunt tria jugera, jacularetur. Quae autem ballista aut quae catapultae cum illa ignivoma fitula comparari posset? Sed modestius Aristoteles, quid ipsum referens, ait bonasum jacere stercoreum illud incendium *εις τριπλασις ὄργυιας ἀπ' ἰαυρῆς*, id est, ad quatuor passus. Quare aut foede erravit Plinius, aut, quod verius puto, peccatum est a librariis: & ubi legitur *iii. jugerum*, legendum est *iv. orgyiarum*. Quod autem *orgyinae* nomen in Latine loquentium consuetudine non esset. eam erroris causam fuisse librariis arbitror.

CAPUT V.

Plauti loci aliquot illustrati.

EPICCHARMUM tradidit Aristoteles, & post eum Demetrius in commentariolo *Ἐπιχάρμου*, risus captandi causa, interdum sententias quasdam ita conformat, ut e contrariis constare viderentur, cum tamen in eis bis idem diceretur: quarum exemplum hoc uterque ponit: *ῥῆμα μὲν πᾶσι κοινόν ἐστὶν ἐστὶν, ῥῆμα δὲ πᾶσι κοινόν ἐστὶν*. Ita enim legendum est, ut trochaici metri ratio constet, quo gaudebat Epicharmus. Risum autem commovet illa stultitiae imitatio, *ἢ τὸ πᾶσι κοινόν ἐστὶν*: cum auditor qui aliquid aliud expectabat, sua se spe delusum videt, quo in genere facetissimum est illud Ciceronis ad Atticum: *Noli putare pigritia facere me, quod non mea manu scribam; sed me hercule pigritia: nihil enim habeo aliud quod dicam: & tamen in tuis quoque epistolis Alexin videor agnoscere*. Plautus autem, quem dixit Horatius *ad exemplar Siculi properare Epicharmi*, & frequenter ita ludit: & interdum sine illa simulata contentione contrariorum, ridiculi causa ejusmodi enuntiationes ponit, in quibus, ut dialecticorum more loquar, idem sit *τὸ κοινὸν ἐστὶν τῶν ἀντιθέτων*, idque nonnunquam paulo aliis, nonnunquam etiam plane iisdem verbis. Sic ille in Curculione Ieno:

Quoi homini di sunt propitii:

expectes dum dicat, ei omnia succedunt sub manum: aut aliquid ejusmodi. at ille,

ei.

ei, inquit, non esse iratos puto.

quod tale est, ac si quis diceret, *Utrum quod album est, nigrum non esse arbitror.* Itaque ridicule quidam illic acutus esse voluit, & argumtati; cum a contrariis dixit. Simile illud e Sticho:

*quanta mea sapientia est,
E malis multis malum quod minimum est, id minimum
est malum.*

Talia erant illa quae ridentur in Stoicis: *Si dies est, dies est. Est autem dies. Est igitur dies.* Cui enim dubium esse potest, quin quod malum minimum est, id sit minimum malum? Sed sunt quidam *μειροψοι*, qui haec perinde accipiunt, ac si serio dicerentur. Simile est illud e principio Captivorum:

*Hos quos videtis stare hic captivos duos,
Illi qui stant, hi stant ambo, non sedenti.*

Hoc enim dicit, eos captivos qui illic stant in conspectu omnium, eos igitur stare, non sedere. neque dictum est, *Hos duos captivos, pro horum captivorum duorum, ut quidam putat: sed talis verborum constructio est, qualis illa,*

Urbem quam statuo, vestra est.

& illa,

Eunachum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?

& in Amphitruone,

Naucratem quem convenire velui, in navi non erat.

Deinde, quasi res dubia sit; aut testibus egeat, ita lenius causa;

Vos, vos, inquit, mihi testes estis, me verum loqui.

Ubi, *Vos, vos, valet vosmetipsi: quomodo memet disti-*
X 2
mas

mus me ipsam, & ait, te ipsam Haec omnia praetermissam, ac per se vel tuis no a. nisi istos sua & quorundam opinione Lyactos nihil in eis vidisse vidissem.

CAPUT VI

Dixitum de iis quae tradit Gellius super vi musficorum cantum in morbis quibusdam sanandis.

APRUD Gelliam cap. xiii. libri quarti haec leguntur: *Credendum hoc a plerisque est, & memoriae mandatum, Isthici cum maxime doleant, tum si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores. Ego nuperrime in libro Theophrasti scriptum inveni, viperarum moribus tibicenae sicte modulateque adhibitum mederi. Haec Gellius: quae vereor, ut ab eo satis fideliter relata sint. Certe quidem Theophrastus non lenibus modulis levare Isthicos scriperat: sed harmonia Phrygia, quae omnium vehementissima est, & aptissima ad animos audientium vino quodam furore incitandos. Ideoque eam adhibebant in orgiis Bacchi & Berecynthiae. & hoc est quod ait Catullus:*

Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.

Et propterea ait Aristotel s tibiam adhibendam esse *ὡς οἱ ἡ θορία πιδαστοι μάλλον δυνά?) ἢ μωθου.* quod non animadverterunt, qui eum Aristotelis locum interpretati sunt. Verum au. em esse quod dixi de Theophrasto, constat ex his quae sunt apud thenaeum libro XIV. *ὅτι ἢ ἐν ἰστικῆ ἰατρῆ μυσικῆ, Θεοφραστῆς ἰφίησεν ἐν τῷ ἀπὸ ὀδονασμοῦ, ἰσχανῆς φασκον ἀίονος διαπλοῖν, ἢ κρηπυλῆσιν πε τῆ ἰστικῆ τῆ Φρυγῆ ἀρμονίᾳ.* Sed & quod statim subjicit de morfu viperarum, vereor ne non de viperis scripserit Theophrastus, sed de iis phalngiis. quae hodie vulgo Tarantolae vocantur, quarum morsus hic Romae, quod sciam. innoxius, in Appulia, si negligatur, lethalis est: neque aliud mali usitarius aut exploratius remedium, quam in citharoedis & tibicinibus: quibus auditis, velut e gravi somno excitatus, qui morsus est, attonitus & extra se positus saltare ac tripudiare incipit; neque unquam desinit, dum ne illi quidem intermittant, donec delassatus,

ac

ac sudore fluens, prope exanimis concidat. Hoc quidem & certissimum ac notissimum est, & a praestanti medico, Marthiolo litteris proditum. Apud Gellium autem eodem loco ubi legitur *ἐπὶ λοιμῶν ἢ λοχῶν*: non dubium est, quin *λοιμῶν*, non *λοχῶν*, legi debeat.

C A P U T V I I.

Quid significet vox περιδείαξ.

VERBUM *περιδείαξ*, quo utitur M. Tullius in epistola quadam libri primi ad Atticum: (verba ejus sunt: *Ego autem ipse, dii boni, quomodo ὅτι περιδείαξις νονο ἀυτοῦ τοῦ Πομπηίου?*) quoque usus est & Paulus Apostolus in priore epistola ad Corinthios, *ἢ ἀγάπη*, inquit, *ἢ περιδείαξ*, raro admodum in scriptoribus Graecis legitur: ideoque varie & a Grammaticis & ab aliis exponitur. Est autem *jaclare* & *ostentare se*, & *inanis gloriae fructum ex re aliqua aucupari*. Id didici ex illo vere magno Basilio, cujus haec sunt *ὁ ἀνεπιτηδεύων πᾶν ἢ μὴ διὰ χρεῖαν, ἀλλὰ διὰ κηλοπισμὸν ὡς λαμβάνει*, *περιδείας ἔχει κτητορίας*. Neque usquam melior ejus vocis interpretatio reperiri potest.

C A P U T V I I I.

Loci aliquot ex epistolis ad Atticum emendati.

EMENDABO, aut saltem emendare conabor ex iisdem epistolis alia. Libro igitur secundo ita vulgo legitur: *Cura, amabo te, Ciceronem nostrum. ei nos θεῶν videmur.* ubi quam, quaeso, idoneam sententiam efficere potest illud *θεῶν*, sive patruos, sive divinos interpretere? Sed non libet *περιδείαξ*. In libro satis vetere, quo me donavit vir multis nominibus illustrissimus, Gulielmus Sirletus Cardinalis, ita scriptum est: *Cura, amabo te, Ciceronem nostrum CINOS CYNOC TIN videmur.* Ex quibus depravatae veteris scripturae vestigiis conjicio legendum: *Cura, amabo te, Ciceronem nostrum: cui nos εὐνοῦται videmur.* Aegrotabat apud Atticum Q. Cicero Q. F. E. um igitur patruus avunculo diligenter commendat: & quo magis declaret suam erga illum voluntatem, ait, se

sibi videri una cum eo aegrotare. In ea autem epistola quae statim sequitur, ubi vulgati libri habent, *SED ME KATAKPICIC MEA ILLA COMMOMET*, in meo est: *sed me pecis mea illa commovet*, ut susciper pro *reputat* legendum *īm*. Ita enim veteres *īm* nomine ufos scio. Illud autem miror in eodem libro a nemino emendatum esse, *Subito cum mihi dixisset Caecilius quaefflor, puerum se Romam mittere, haec scripsi raptim*. Non enim subito legendum: sed s. v. n. quo scribendi compendio significabant, *Si vales beneff* & ita jam pridem emendarat Rivius eodem modo corruptum locum non earundem Epistolarum.

CAPUT IX.

E libro quarto earundem Epistolarum emendata alia.

SUPPUDET me interdum quaedam referre in litteras, verentem, ne nimis obvia & protrita sint: sed cum in eis animadverto errasse eos qui quasi columina quaedam litterarum habentur; venio in spem, fore, ut ea, quamvis levia & pusilla sunt, aliquos tamen inveniant amatores. In epistola quadam libri quarti ad Atticum ita scriptum est in libris Manutianis: *Sed quoniam qui nihil possunt, ii me nolunt amare: demus operam ut ab iis qui possunt diligamur. Dices, vellem jam pridem. scio te voluisse, & me ast nugigeram manum fuisse*. sed illud, *ast nugigeram manum*, quid tandem monstri est? Manutius ingenue fatetur, locum sibi depositum ac desperatum videri. Malaspina, sane fidenter, *astigiam germanum* legit: & est qui occinat, nihil hac conjectura divinius. Eo enim jam stultitiae ventum est, ut satis non sit in his quisquiliis laudandis dicere, eleganter, acute, ingeniose, *īm*: dicendum, nihil divinius: ne frigide laudasse videaris. In libro Victorii est: *scio te voluisse, & me. Ast num germanum fuisset?* Manutius in quodam se legisse ait: *Ast num gerammanum fuisset*. meus habet, *Ast num germanum fuisse*. Muta unam litteram, ut sit, *& me asinum germanum fuisse*: vitium omne sustuleris. Hoc enim dicit, se merum asinum fuisse, qui bene monenti Attico non obtemperavit. Erat autem illa jocularis con-

tumētia. Terentius: *qui status esset, stibellum tenere te afinum tantum.* idem, *Quid? tu asine huic auscultas?* in eodem autem libro, in epistola cujus principium est, *Epistola tua in extremo ita lego: Quid superest? etiam. Puerum Ciceroney curabis, & nos amabis, ut facis.*

C A P U T X.

Item alia ex eodem libro.

Q UANDO quartus Epistolarum ad Atticum est in manibus: unum etiam locum ex eo emendabo, qui in omnibus editis libris mirabiliter depravatus est. Legitur autem in libris quidem Victorii fere ad finem ejus epistolae, cujus principium est, *Occupationum mearum*: at in aliis, in epistola, *O expectatas.* Vulgo igitur ita scriptum reperias: *Quid aliud novi? & tamen absoluto Gabinio stomachantes alii judices, hora post, Antiochum Gabinium nescio quem, accensum Gabinii, solidis pectoribus libertum, lege Papia condemnarunt.* Itaque dixit statim reus lege majestatis, ** ΟΥ COIMΠICAMA ΦΙΛΙ. Ego autem ita emendo: *Quid aliud novi? Est tamen. Absoluto Gabinio, stomachantes alii judices, & quae sequuntur.* deinde Graeca illa hoc modo: ΟΥ CΥ ΜΚ ΠΡΟΙΚ' ΑΦΙΝΙC. Hoc autem dicit, Libertus ille Gabini, cum patronum suum tam turpiter absolutum videret, se quoque sperabat absolutum iri, etiam si nulla mercede judices corrupisset. At ubi se praeter spem, lege Papia condemnatum vidit: reus factus lege majestatis, intellexit, judices eadem via sibi expugnandos, qua Philippus Macedo omnia castella expugnari posse dicebat. itaque coepit eos circumire, & illam eis cantilenam occentare, ὅτι οὐ μὲν ἀφίειν ἀφίειν. qua significabat, qui se absolvisset, gratis id facturum non esse. Suspicio autem fuisse hemistichium veteris alicujus poetae; cujus eadem esset sententia cum illo Homérico, Ζάγην Ἀφίειν ἔειπε, οὐδ' ἀφίειν δέξαι ἀφίειν.

C A P U T X I.

E libro quinto earundem emendata quaedam.

P E R S E Q U A R & alia ex iisdem Epistolis. dignissimae enim sunt ad quas perpurgandas omnia ab omnibus con-

ferantur. Quod igitur est in epistola secunda libri quinti in Manutianis, *cum me e Pansae villa, num quid vellem, rogasset*: certo certius est, exturbandum hinc esse *Pansam*. Victoriani & veteres habent, *cum me expense sua villa*. Unius litterulae mutatione locus integer fiet, ut sit, *cum me exiens e sua villa*. Epistola duodecima ubi vulgo ineptissime legitur: *Itaque erat in animo, nihil festinare, nec me Delo movere, nisi omnia auspicio jura vidissem*. e depravatis veteris scripturae vestigiis, quae haec sunt, ΑΚΡΑ ΤΗ ΚΙΙΥΡΑ: ex eis igitur legendum puto. ἀκρῶν τῆς ἕξια. Hoc enim dicit, non esse sibi consilium navigare, nisi serena & tranquilla, ac secunda omnia viderit. In illa quae sequitur, mirum est, homines eruditos, Manutium, Corradum, alios, tam nihil vidisse, ut, cum paulum modo vetus scriptura abesset a recto, ipsi tam longo deflexerint. Veteres libri; *Veruntamen Decumanus venissem cum imperio*. At illi, *Veruntamen cum civis Romanus venissem cum imperio*. Erat autem rectum, *Veruntamen decumani, ut si venissem cum imperio*. Ne intellexerunt quidem id quod statim sequitur: *Ex quo te intelligere certo scio, multarum annorum ostentationes meas nunc in discrimen esse adductas*. Quorum verborum sententia haec est: Et ostentarat se Cicero semper amicissimum ordini publicanorum: & semper item servire instituerat provincialium commodis. Nunc, cum inter decumanos & provinciales male conveniret, periculum erat, quicquid inter eos decrevisset in provincia sua, ne in alterorum offensionem incurreret. Ait igitur, se usurum ea palaestra, quam ab Attico didicerat. Multa sciens praetermitto: neque enim omnia huc congerere decrevi. In epistola, *Quam vellem*, ita legitur: *Stamus animis: & quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam manu; tuto confedimus, copioso a frumento, Ciliciam prope conspiciente, expedito ad mutandum locum*. Sed neque illud sperare manu, recte dici arbitror: & illa tam multa epitheta, *tuto, copioso a frumento, conspiciente Ciliciam, expedito*; cum quo cohaereant, non habent. Quid, quod illi ipsi qui ita legunt, fatentur, se hoc excogitasse, cum in antiquis libris extaret aliud? Illi enim habent: *Stamus animis: & quia consiliis, ut videmur, bonis utimur, speramus etiam arno tuto confedimus copioso a*
stru-

frumento. Ubi si minima mutatione facta legas, *speramus; & jam arvo tuto confedimus*: recte, ut mea quidem opinio est, legeris. Sic locutus est & poeta:

Nec venit in mentem, quorum confederis arvis?

Taurum autem montem, ubi tunc erat Cicero, magna ex parte arvom esse, notissimum est vel e Tibullo, cuius illud est,

Quantus & intonso Taurus alat Cilicas.

C A P U T X I I.

Emendatus locus e secundo Politicorum Aristotelis.

NO T A est lex Pittaci, qua caverat, ut, qui ebrii peccassent, iis non modo poena non imminueretur, sed duplaretur. Meminit ejus Aristoteles tertio Ethicorum, secundo Rhetoricorum, & secundo Politicorum. Nisi quod in politicis dicere videtur, id tantum constitutum in eos qui ebrii aliquem pulsassent, aut verberassent. Ita enim ait: *Ἐχότιτο ἢ καὶ Πίττακος νόμον διμικρῶς, ἀλλ' ἢ πολιτείας. νόμος δ' ἴδιος αὐτῷ, τὸ τῶς μολύοντας αἰνὰ τοπήσασσι, πολλῶν ζημίας λαμβάνειν ἢ ἰσφύοντων.* Quid igitur, si in alio aliquo genere peccaverint? An tum tantum crescet poena, si quem percusserint? Et verius est, idem in ceteris quoque peccatis constitutum. Nam & in secundo Rhetoricorum, *καθ' ἑαυτοῦ* dicitur, majores poenas statuisse, *ἢ ἐν πλείονσι ἀμφοτέρωθεν*. quare non dubito, quin locus ille e secundo Politicorum depravatus sit, ut, ubi legitur *αἰνὰ τοπήσασσι*, legendum sit, *αἰνὰ καὶ πλείονσι*. Neque hoc ulla confirmatione egere arbitror.

C A P U T X I I I.

Qui sint versus ἰσόψηφοι. Declaratum epigramma Graecum. Item aliquot quaestiones ludicrae, quae apud Gellium proponuntur, dissolutae.

NON equidem unquam cuiquam auctor fuerim, ut
X 5
quae-

quaerat apud Homerum versus *ισόψηθους*: si quis tamen neque habet quod agat, & nihil agere non potest, indicabo ei, qui versus dicantur *ισόψηθοι*: quos si quaerere postea volet, praestabo, non defore illi ubi se exercent. Cum igitur litterae Graecorum etiam ad numeros significandos, ut notum est, adhibeantur, quorum versuum omnes litterae pro numeris acceptae, eundem numerum efficerent ac constituerent, eos versus *ισόψηθους* vocabant. Ejus rei exemplum ostendam in duobus nominibus: eademque declarabo epigramma Graecum incerti auctoris e libro secundo anthologias; quod qui explicarit, neminem adhuc video extitisse. Primum igitur illud adscribam:

Δαμαγόρας ἢ λοιμὸν ἰσόψηθόν τις ἀκούσας
 ἔσπευ' ἀμφοτέρων τὸν πρῶτον ὡς κρείσσον.
 Ὡς π μέρθ' ἢ κρηπίδατ' ἀνελευθὴν τὸ πύλαστον
 - Δαμαγόρου. λοιμὸν δ' εὖρεν ἰλαφρότερον.

Jocatur quisquis est in flagitiosum quandam, Damagoran nomine: cujus nomen cum pestis nomine *ισόψηθον* esse, quidam cum audiisset, quasi in statera expendit ingenium pestis & ingenium Damagorae: praeponderasse autem eam lancem, in quam Damagorae ingenium impositum erat: quod videlicet multo leviora essent mala quae a peste, quam quae a Damagora, importarentur. Sunt autem *ισόψηθα* plane nomina *Δαμαγόρας*, & *λοιμὸς*, ut e subjecta descriptione perspicitur potest:

δ	4	λ	30
α	1	ο	70
μ	40	ι	10
α	1	μ	40
γ	3	ο	70
ο	70	ς	200
ρ	100		
α	1		420.
ς	200		

Multum igitur negotii habuit, aut potius multum ei ab re sua otii superfuit, quicumque ille fuit Gellii familiaris, qui conquisserat, quinam ita inter se affecti versus apud Homerum forent. Quod autem praeterea notarat, quorum nominum in Homérico poemate reperiretur *αἰετός*: notat Eustachius, e primis litteris quinque primorum versuum ultimi libri Iliados effici nomen *αἰετός*, ubi etiam tradit, veteres ejusmodi quaestiunculis lusitare solitos esse, quales aliquot ponit & explicat, leves illas quidem & ludicras, sed tamen cognitu non injucundas. Nam quod ibidem amicus ille Gellianus quaerit, quis Homeri versus sit, qui per singula vocabula singulis syllabis increscat, non dubito, quin illum significaverit e tertio Iliados,

Ω μάλιστα Ἀφρική μοιραγὰς ἀλβιδοίμων.]

Sed & illius quaestionis explicationem, qua ratione dicat Homerus, singulas pecudes in Africa, in singulos annos ternas parere, reperiet, qui hoc tanti putabit, apud Eustachium in quartum Odysseae. Levia haec esse fateor: sed ut in eis quaerendis defatigari stultum fuerit, ita cum se sponte offerunt, non omnino repudianda esse arbitror.

C A P U T X I V.

Emendatus locus e septimo Politicorum Aristotelis.

CUI unquam vel fando auditum est, vel persuaderi potest, eas domos, eave cubicula quae Aquiloni exposita sunt, esse ad hiemandum accommodatiora? Certe enim, si ita est, magnam hominum partem in magno errore versari necesse est, qui hiemi quidem loca tepida praecipiant, aestate autem aliosia. Notum autem est, quae ad Aquilonem obversa sunt, omnium frigidissima esse. Itaque Horatius villam suam commendans, *Est, inquit, mihi plus tepeant hiemes?* Illae vero in locis aquilonaribus minime tepent. Et Cornelius Celsus ad salubritatem monet habitandum esse aedificio lucido, perflatum aestivum, hibernum Solem habente. Et hoc est quod Aristoteles ait in Oeconomicis, *οportere domίαν πρὸς ὑγίαιαν εἶναι ὑπὸ τοῦ ἡλίου, καὶ τὸ χειμῶντος.* Quomodo autem ad septentriones exposita, hibernum Solem habitura sunt?

sunt? Mirari igitur non immerito possit aliquis, cur Aristoteles lib VII. Politicorum, ut nunc quidem libri illi collocari solent: mihi enim dubium non est, quin quartus liber sit, qui vulgo numeratur septimus: sed cur in eo libro, quotuscumque tandem ille sit, obversas ad Boream habitationes, aptiores esse dicat ad hiemandum. Nam cum omnium saluberrimas esse dixisset eas quae excipiunt eos ventos qui ab Oriente flant, statim subjicit: *διούρειος ἢ ἡγεμὴ βορέας. εὐχαιρέτοι ἢ ἀστραὶ μακρόν.* At quomodo, si Aquilonem spectabunt, futurae sunt *εὐχαιρέτοι*? Tales autem, ut ex Oeconomicis reculimus, hieme esse oportet: sed non dubito, quin ubi legitur *εὐχαιρέτοι*, legendum sit *εὐδιέροι*: quod cum per me suspicatus essem, magis etiam confirmatus sum in sententia, cum veterem interpretem eodem modo legisse animadverti. Vertit enim *recentiores*. Sunt autem *εὐδιέροι μακρόν*, altiores & salubriores: quales esse quae Aquilonem excipiunt. Siquis forte dubitat, audiat verba Varronis e libro primo De re rustica: *Permagni interest, ubi sint positae villae, quantae sint, quo spectent porticibus, ostiis ac fenestris.* Annon ille Hippocrates medicus in magna pestilentia, non unum agrum, sed multa oppida scientia fervavit? Sed quid ego illum voco ad testimonium? Non hic Varro noster, cum Corcyrae esset exercitus ac clasus, & omnes domus repletas essent aegrotis ac funeribus, immisso fenestris novis Aquilone, & obstructis pestilentibus, januaque permutata, ceteraque ejus generis diligentia, suos comites ac familiam incolumes reduxit?

CAPUT XV.

*Himeracae mulieris de Dionysio tyranno somnium
eodem prope modo Graece a Timefia quo Latine
a Valerio relatum.*

NON inutilem studiosis elegantioris doctrinae navavit operam Sebastianus Corradus, qui brevibus notis ad Valerii Maximi libros additis, aliorum scriptorum locos, unde ille singula sumpsisse videretur, aut certe in quibus eadem historia legeretur, indicavit. Pauca autem quaedam reliquit, quae unde sumpta essent, pervestigare non potuerat: quale illud est quod libro primo legitur de som-
nio

nio Himeræae mulieris, quo Dionysii tyrannis praesignificata est. Ego igitur cum deprehenderim antiqui scriptoris Timæiae (*) locum e libro sexto Historiarum, quem prope ad verbum interpretatus est Valerius, utriusque verba proponenda duxi, ut conferri queant. Valerii igitur haec sunt: *Intra privatum habitum Dionysio Syracusano adhuc se continente, Himeræa quaedam, non obscuri generis femina, inter quietem opinione sua caelum conscendit: atque ibidem deorum omnium lustratis sedibus animadvertit praevalentem virum, flavi coloris, lentiginosi oris, ferreis catenis vindictum, Jovis solio pedibusque subjectum: interrogatoque juvene, quo considerandi caeli duce fuerat usa, quisnam esset; audiit illum Siciliae atque Italiae dirum esse fatum, solutumque vinculis, multis urbibus exitio futurum: quod somnium postero die sermone vulgavit. Postquam deinde Dionysium inimica Syracusarum libertati, capitibusque insonitium infesta fortuna caelesti custodia liberatum, velut fulmen aliquod, otio ac tranquillitati iniecit, Himeræeorum moenia, inter effusam ad efficiam & ad spectaculum ejus turbam, intrantem ut adspexit, hunc esse quem in quiete viderat, vociferata est. Id cognitum tyranno causam tollendae mulieris dedit.* Timæias autem hoc modo: *γυναικὸς πια τὸ ἦσθ' Ἱμεραίας ἰδεῖν ὄναρ ἀνιόσσαν αὐτῶν οἷς τ' ἕρπον, καὶ αὐτὸς πρὸ ἄρχ' ἀναστρέφειν πρὸς τ' θεῶν οἰκῆσας. ἴδεν ἰδὲν καὶ τ' Δία κρηζίζομενον ἐπὶ θρόνῳ, ἐφ' ᾧ ἰδιδίτη πύριος πρὸς ἀήρην καὶ μίγξας ἄλυσσ' ἐκ κλειῶν. ἔριον οὐκ ἔσχευον ὅς πρὸς ἴδεν, αὐτὸν δ' οἶπὸν ἄλασσε ἐπὶ τ' Σικελίας καὶ Ἰταλίας. καὶ οἶπε ἀφ' ἧς πρὸς χέρσιν φησὶ. ἀναστρέφει δὲ, χεῖρας ὑψέροις ὑπ' αὐτῆσιν Διονυσίῳ τῷ τυραννῆι μετὰ δρυφοῦσιν ἰδὲσσαν δὲ ἀνακρηξῆν, ὡς ἔσθ' ἢ ὅτι πρὸς ἀλάσσε δειχθεῖς καὶ ἄρκα πᾶσα λίγυσσαν, πρὸς οἷον τῶν ἀφ' οὐλοῦσσαν. μετὰ δὲ τελεμνοῖ οἷον ἐπ' ἐφθλάσιν τῶν γυναικῶν, ὑπὸ δὲ Διονυσίῳ ἀφθαρτίσιν λατῆρα.* Putavi autem horum inter se neque inamoenam, neque inutilem collationem fore.

(*) Ἰμῶ, *Timari*. Locus sumptus est e Scholiast: Aeschini de fals. legat. p. 751. quem nuper edidit J. J. Reiskius.

CAPUT XVI.

*In Plauto & in Euripide notata quaedam nobis
satis ex arte facta.*

MULTA admodum notavi in Plauto, in quibus puto illius oeconomian (*) merito reprehendi posse, ni vetustatis auctoritas obstet. Quale est quod in Captivis, vix unius horae spatio Philocratem ex Aetolia euntem in Elidem, & rursus ex Elide, confecto negotio, quod certi aliquid temporis postulabat, redeuntem in Aetoliam facit; ut non multo citius fenex e foro domum se receperit, quam ille totum illud iter confecerit. Itaque ridiculus est Hecio, cum ei profecturo dicit,

Sequere me, viaticum ut dem hinc a trapezita tibi.

Quid enim ante horam unam rediturus viatico egit? Nisi forte & senii ipsi, cum in forum iret, viatico opus fuit. Sed si in peccatis magna exempla ad defensionem valent, cueri se Plautus Euripidis exemplo potest: qui in Supplicibus tam cito redeuntem Thebis Athenas nuntium facit, ut volasse, & ea quae interea facta refert, vix tantulo temporis spatio somnare potuisse videatur. At in Amphitruone nimis certe sibi Plautus licentiae sumpsit, qui eadem illa nocte quam triplo longiorem esse voluit Jupiter in Hercule procudendo occupatus, redeuntem e bello Amphitruonem, & eo ipso die qui illi nocti proximus illuxit, decimo post mense Alcmenam parientem facit. Si quis quid hodie tale faceret, exhiberetur: sed quadam antiquitatis majestate fit, ut quae in nostris reprehenderemus, in veteribus admiremur.

(*) Simile adversus leges dramaticas peccatum in Aristophanis Acharnesibus notavimus ad Hesych. v. *Διοδοσία*. In quo forte minus acerbe nos reprehendisset Gaspar Aloyf. Odericus de Marmor. Didascal. p. 102. si hanc Mureti disputationem legisset. Sed satis est, nostram sententiam probari acutiori judici, Dan. Wytenbachio Bibl. Crit. Vol. II. Part. III. p. 69.

Diverbium Plautinum e Rudente restitutum.

PRINCIPIUM Stichi Plautinae jam pridem emendavi: & meam in ea re sententiam secuti sunt, qui postea Plautum ediderunt. Sed vellem, ipsi quoque ad versus distinguendos aliquid operae contulissent. Quod quando facere ut non potuerunt, aut noluerunt, alia quoque eodem modo a me emendata, his libris inseram: si forte tam venustus poeta paulatim pristinum nitorem recipere possit. Nam ut nunc quidem est, qui ei post Joachimum adroverunt manus, magna professi, parva admodum praestiterunt. Sed mihi quidem neque a iena abjicere animus est, neque mea venditare tanti videtur. In Rudente, ad ipsum finem actus primi, colloquium est aniculae, quae Veneris sacerdos erat, cum puellis ejectis, ita confusum ac perturbatum, ut nullus prope versus integer sit. Id igitur proponam, ita uti legendum censeo:

SACERDOS.

Qui sunt, qui pacem a patrona expetunt mea?

Nam vox precantum me exivit huc foras.

Bonam deam sequuntur, obsequentemque haud gravatim,

Multumque benignam. PALAESTRA. Mater hem. salvere te jubemus.

SA. *Salvete puellae. Sed vos unde cum uvida Vestre ire dicam, tam vestitas moestiter?*

PA. *Haud longule imus illico hinc ex hoc loco, Verum longe hinc abest, unde huc vestrae sumus.*

SA. *Nemped equo ligneo caeruleas per vias Vestrae estis. PA. admodum. SA. Aequius ergo vos erat*

Venire candidatas hostiatasque: ad hoc Fanum istunc ad modum venire non solet.

PA. *Quaene ejectae sumus e mare nunc ambae, obsecro, Unde hostias nos agere voluisti huc tibi?*

Amplectimur tibi nunc genua, egentes opum,

Quae nescia spe in nesciis locis sumus,

Tecto recipias ut tuo ferrorque nos:

Uti-

*Utique te miserarum ambarum misereat :
 Quibus neque spes parata est ulla, nec locus :
 Neque quidquam est nobis amplius, quam hoc quod vi...*

- S A. *Manus mihi certe ambae a genibus exsurgite.
 Me feminarum nulla est misericordior.
 Sed res puellae has pauperes inopesque sunt.
 Egomet vix vitam colo. Veneri cibo meo
 Servio. A M. Veneris fanum, obsecro, hoc est? S A.
 Sane. Ego
 Hujus sacerdos clueo. Verum, quicquid est,
 Fient comiter a me omnia, quorum copia
 Cluebit. ite hac mecum. P A. amice nostrum habes
 Honorem mater, ac benigne. S A. oportet.*

Sunt autem tertius & quartus versus jambici quadrati catalectici: postremus trimeter catalecticus: ceteri omnes trimetri acatalecti.

CAPUT XVIII.

- *Num qui capiuntur in bello, ignavi propterea habendi
 sint. Illustratus Plauti e Captivis locus.*

FORTIUM virorum videtur in proeliis aut vincere, aut mori: qui enim capiuntur, vix interdum effugiunt ignaviae aut certe φιλοφρονίας notam. Atque hoc significavit Philocrates Plautinus, qui cum ex Hegione apud quem victus adservabatur, audiisset,

Ut vos hic, itidem illic apud vos meus adservatur filius,

Captus est? inquit: deinde adfirmante scne; *Non igitur, inquit, nos soli ignavi fuimus.* Sed tamen Lacedaemonius quidam ex iis qui ab Atheniensibus capti sunt in Pylo, urbane a se ignaviae notam amolitus dicitur. Cum enim Atheniensis quidam ei per ludibrium dixisset, *Ex vestris videlicet optimi ac fortissimi quique ceciderunt: Magni, inquit, faciendus esset susus, si viros fortes dignoscere ac discernere ab ignavis posset.* susus autem, Lacedaemoniorum more, vocabat sagittam: & significabat, non fortissimos quosque mortuos esse, sed eos, qui casu sagittis icti fuissent: ut qui hostium potiti erant, non
 pro-

propterea minus fortes habendi. esse, quam quae esse de-
 rant. Eminus enim cum illis proelium erant Athenien-
 ses. Ita hoc a gravissimo. historiae scriptore, Phueydidē
 accepimus.

C A P U T X I X.

*Nihil esse verbum excolubrandi, quod quidam pro
 Plautino obstrudere condas est.*

S A E P E contingit, ut in magnis scriptoribus vitia late-
 ant, & quae corrupta acque vitiosa sunt, integra puen-
 tur: nonnumquam etiam, ut quae recta & incorrupta vide-
 antur, hominibus non satis intelligentibus corrupta vide-
 antur. Ut autem medicamenta bene valentibus, ita rec-
 tis & veris correctiones, ac mutationes nocent. Ejus
 rei exemplum proferam a Scicho Plautino, ubi Dinacium
 e portu rediens, iniquo animo fert, sibi a parasito Gela-
 tino molestiam exhiberi: *Varasisti sunt*

GE. Ibo, atque hunc, compellabo.

Salvos sis. DI. Et tu salve.

GE. Jam tu piscator factus?

DI. Quam pridem non edisti?

GE. Unda is? quid fore? quid festinas?

DI. Tua quod nihil refert, me

Cures, GE. Quid istae inest?

DI. Quas tu vides colubras?

GE. Quid tam iracundus? DI. Si in te

Pudor asse, non me appellois.

Illud igitur de colubris Joachimus quo pertineret, non
 videns, hanc notam, ad illum locum addiderat: *Suspecta
 haec scriptura mihi est. Ac si sciam, quid hoc verbi sit,
 suspicor sic fecisse possam, Qua tu id re excolubras?*
 Haec ille: frustra quidem, sed modeste tamen & alio-
 qui homini eruditio, qui Plauti fabulis hoc tempore, fa-
 tendum enim est, saluti fuit, sicuti falsus sit, facile
 condonari potest. Vetus est, non omnia uni deos dare.
 Secutus est alter multo confidentior, qui illam tenuem
 & obscuram Joachimi conjecturam, nihil dubitans, arri-
 puit pro vera, & contestatus, sic sine ulla litura esse in
 suis veteribus libris (habebat autem plerumque bonus &

obliquitate libris) interpretatus est etiam nobis verbum *excolubrendi*; ut sit *excolubrata*, illo quidem auctore, quariose, & oculis eminentibus, quales sunt oculi colubrorum, & cervicibus inflexis, & oculis extantibus enquirere. Verbosa sane declaratio sed, cui si crediturus sim, locupletiore eam auctorem requiro. Atque ut sine furore & fallaciis agam, emendationem illam non tam refutatione, quam risu, dignam puto. Insanum enim dicit esse paratitum puer, & a furiis atque intemperis agitari; ideoque ex eo quaerit, quas colubras videat: quod furiae non tediis modo ardentibus, sed colubris quoque ac serpentibus insectari eos quos agitabant, putabatur. Et inde est illud e veteri tragoedia,

*Ω μὲν, ἰσχυρὰ αὖ, μὴ δ' αὖτ' ἴσῃ
Τὰς ἀσπίδας τῶν ἀσπίδων ἴσῃ.*

Quare *excolubrendi* verbum, qui pepererunt, sibi habent licet.

CAPUT XX.

Detectum Ciceronis erratum in quinto De finibus.

MAGNORUM videntur errores qui notant, dum id modeste & sine scurrilitate faciant, publice prodesse arbitror. Nam neque quidquam propterea de illorum estimatione detrahitur: & ceteri, ut cauciores ac confidentiores in scribendo sint, admonentur: & si quid cui, ut sunt humana, tale contigerit, habet exempla quibus aut excusare se aut solari queat. Eo igitur animo indicare hoc loco iustitiam insignem Ciceronis negligentiam, quam a nemine usque adhuc notatam esse demoror. Quinque sunt, ut notum est, illius libri De finibus, quibus explicatae & excusatae veterum philosophorum, sed praecipue Epicuri, Stoicorum, & Peripateticorum, de summo bono sententiae continentur. Et prima quidem disputatio, qua Epicuri sententia examinatur, habita fingitur in Cumano Ciceronis, cum eo L. Torquatus & C. Triarius salutandi Ciceronis causa venissent: neque quisquam praeterea alius interesset. Secunda autem in Tusculano Luculli, inter Ciceronem ipsum & M. Catonem, cum & illi in Luculli bibliothecam sine arbitris abdidissent.

As

At tertia Athenis in Academia, cum ibi una essent M. Q. & L. Cicerones, & Atticus, & is, cui disputandi partes tribuuntur, M. Piso. Certe igitur aperte constat tres illas disputationes & locis, & temporibus, & personis esse distinctas. Et tamen, perinde ac si unus & idem, iisdem superstitionibus praesentibus, ut in formulis dicebant, & adversus Epicurum, & adversus Stoicos disputasset, ita Piso loquens inducitur: *Quoniam igitur & de voluptate cum Torquato, & de honestate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone est disputatum: & quae sequuntur.* Haec si Cicero ipse in prooemio ejus libri ex sua persona diceret, ferri possent: a Pisonem quidem quomodo apte & convenienter dici queant, neque video, neque videre quemquam puto. Sed certe Cicero, cum illa scriberet, oblitus erat, non se, sed Pisonem loqui. Quod ei tum quoque contigisse arbitror, cum eodem in libro versus Homericos, quibus Sirenes Ulixem alloquuntur, Pisonem sibi tribuentem ac vindicantem facit. Non enim dubium est, quin eos Cicero suos, ut erant, videri voluerit.

M. ANTONII MURETI

J. C. A. C. CIVIS R.

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER XV.

CAPUT I.

Sermo habitus cum Dario Bernardo de stultitia quorundam qui se Ciceronianos vocant.

VENERANT ad me in Quirinalem visendi ac salutandi causa nobiles aliquot Germani adolescentes, qui cum totam prope Italiam perlustrassent: neque quemquam fere praetermississent eorum qui nomen aliquod habent in litteris, quin eum vidissent, allocutique essent, me quoque, ut ipsi quidem dicebant, eadem de causa viderent, mecumque colloqui voluerant. Cumque ipsi me de studiis meis, ego contra eos de Germaniae statu, deque illis qui illic hodie florere dicerentur, eruditissimis hominibus interrogarem, quae cujusque aetas esset, quae habitudo corporis, quae fortuna ac conditio vivendi, in primis autem, quinam ex eis patriam atque avitam religionem constanter tuerentur, neque illo se pestiferarum opinionum aestu abripi sinerent: varie illis ut de quoque interrogati erant, respondentibus, una atque altera hora consumpta est. Complexus igitur illos, & abeuntes fastis omnibus persecutus dimisi. Interfuerat illi sermone ac colloquio nostro Darius Bernardus, juvenis & festivo ingenio, & sanctis plane atque incorruptis moribus, qui, eis digressis, Verum omnino, inquit, est quod dicitur, in nullis hominibus hoc tempore, praeterquam in transalpinis, promptam atque expeditam reperiri Latine loquendi facultatem. Vel ii, qui modo abierunt, ut nusquam in loquendo haerent, nusquam titubant, nusquam offendunt.

dunt; ut omnia in numero habent, ut tota eorum sine ullo impedimento ac salebris decurrit oratio. At nostri homines, etiam ii qui sibi e studiorum laboribus pallorem & maciem & senium contraxerunt, si quando Latine loquendum est, ut luctantur, ut sudant, ut anhelant. Credas, eos magna vi ex sinis pulmonibus verba eruere: cum istis contra sine ulla cura ac cogitatione jugis quaedam ac beata Latinarum vocum copia ultro ex ore manare ac decurrere videatur. Est istuc quidem, inquam, ita ut dicis, Dari: sed tamen habet & Italia praeclaros viros, quique & ornatisime scribant, & disertissime ac copiosissime, cum opus est, loquantur. Manutium, inquit, fortasse dicis, & Sigonium, & Petrum Joannem Maffejum, aut ex eadem sodalitate eum cuius audita morte ubertim tibi nuper lacrymas isse meministi, Perpinianum: & si quos tales vix singulos singulae aetates ferunt. Et istos, inquam, & alios, quamquam is quidem quem tu postremo loco nominasti, Hispanus, non Italus, fuit: sed ita diu in Italia fuerat, ut pro Italo haberi posset. Quem tu virum, Dari, utinam audire potuisses, neque te, quo tempore ille in hac urbe eloquentiae praecepta tradebat, alio vitae genere implicatum aula tenuisset. Nunquam enim quemquam audiisti, ac ne audies quidem, ut opinor, in quem illud de Nestore eclogium melius conveniret; *Cujus ex ore melle dulcior fluebat oratio*. Sed quid est quod tu, colloquentibus nobis, bis terve, nutu mihi nescio quid significare visus es? Egone? inquit: Dolebam excidere interdum grandiori illi, qui tecum colloquebatur, voces quasdam minus Latinas, quibus ille perpetuus subitae orationis nitor quasi maculis quibusdam infuscaretur. Quas quaeso? inquam; nam me quidem alia cogitantem praetervolarunt. *Caelos*, inquit, & *caelorum orbis* aliquoties dixit, & *eam doctrinam quae caelitus ad homines lapsa esset*. Quid tu? recte haec dici non putas? *Caelestia*, inquit, *corpora*, & *orbis caelestes*, & *caelo lapsam doctrinam dixissem lubentius*. Non male tu quidem; sed tamen ne illa quidem suos auctores non habent. Citat haec Servius a Ciceronis Hortensio. *Epiturei plures volunt esse caelos*. Et Lucretii sunt haec e libro secundo:

*Quis regere immensam summam, quis habere profundam
 Endo manu validas potis est moderantior habenas?
 Quis pariter caelos omnis convertere?*

Quamvis autem caelos illi dicebant mundos, quos putabant esse innumerabiles: tamen ex eo factis constat, caeli nomen apud Latinos & singulare esse & multitudinis. Nam de illo caelitus, me quoque olim reprehensum meminisse a quodam, qui nisi quod Ciceronis esset, nihil Latine dici putabat. Itaque iridebat me, non modo eum citarem Servium, qui versum illum e primo Georgicon,

Sic te digna manet divini gloria ruris;

ita exponit, si id tibi concessum est caelitus, ut gloriam ruris habeas: sed etiam, cum multa meliorem istis omnibus Ciceronis imitorem, Lactantium, cujus haec sunt e libro quinto Institutionum: *Nemini dubium potest esse, quin is doctor qui caelitus mittitur, tam scientia fit rerum omnium quam virtute perfectus.* Quid tu igitur? inquit: fatissime istos idoneos auctores Latinitatis putas? Ego dicam tibi, inquam, Dari. Diu & ipse in eo errore versatus sum, ut nisi qui aut Ciceronis aetate, aut paulo ante vixissent, aut certe illi aetati supparet fuissent, non fatis dignos esse arbitrarer, quorum exemplo qui Latine aut scribere aut loqui vellent, niterentur. Sed postea, re tota mecum accuratius considerata, visus ipsi mihi sum nimio plus mihi sumere, qui de Seneca, Livio, Valerio, Celfo, Quintiliano, Columella, utroque Plinio, Tacito, Suetonio, Vellejo, Q. Curtio, Lactantio, aliisque ejusmodi scriptoribus, quos & ab his ipsis temporibus, quibus Latina lingua floruisse diceretur, propius afuisse, & suo quemque saeculo, diversissimos habitos esse constaret, temere pronuntiare audeam. Certo enim neque quisquam unquam veterum eos male Latine locutos esse dixit: neque nos, tam longo intervallo, valde boni ejus rei existimatores sumus. At multa simplicia vocabula, multa etiam loquendi genera in eorum libris leguntur, quae apud Ciceronem & ejus aequales nusquam reperias. Primum quis haec praestare audeat? Ciceronis scriptorum vix decimam partem reliquam habemus, eamque multis partibus mancam ad

inacilam, multis vulneribus, multis cicatricibus deformatam: Sallustii vix centesimam, Varronis tantundem, Catonis e tam multis voluminibus unum De re rustica commentariolum: tot philosophorum, tot oratorum veterum, tot poetarum; tot historicorum, tot jurisconsultorum scripta perierunt, & ex illis fractis ac laceris, quae ad nos pervenerunt, Romani sermonis reliquiis adfirmare audemus, si quid in eis non reperiat, id apud veteres in usu non fuisse? Quanto credibilis est, nova multa atque inusitata nobis videri, quae si eorum libri exstarent, in frequentissimo usu posita fuisse constaret? Illi autem, quos stultae & arroganter, ac minus eleganter locutos, despiciere audemus, cum & bibliothecas haberent omni generis librorum instructissimas, & eas diligentissime pervolutarent, & acerrimo iudicio praedicti essent; quis scit, an ea ipsa ex vetustioribus sumperint quae frustra nobis aut novitatis aut peregrinitatis nomine suspecta sunt? Cum saepe contingere videamus, ut multae voces diu ab istis censeantur inter novas quae postea usque ab ultima antiquitate a nobilissimis auctoribus proditae ac propagatae reperiuntur. Quid, quod in istis ipsis Ciceronis reliquiis multae sunt, quae semel tantum leguntur? Ergo si paululum chartae, aut mus, aut tinea adrosisset, aut sitis & caries corrupisset, aut scintilla e lucerna in certam aliquam libri partem incidisset, hodie *pigrandi* & *contraversandi* verba, multaque alia istis delicatis barbara essent: quae nunc ita non refugiunt, ut inculcent. Et ut magis intelligas notum hoc e stulta quadam opinione pendere, sciro multos ex istis inepte fastidiosis, quibus qui quid dicant, quod Ciceronis non sit, meros lapides loqui videantur, quibus, ut olim athleticis in arenam descendentibus, circumdandae essent amphotides, quoties in publicam prodeunt; ne delicatae ipsorum aures vocem non Ciceronianarum verbis contenderentur, saepe esse a me magna cum voluptate delictos. Nam cum voces quadam observassem, Ciceronis quidem illas, sed minus contritas, neque a Nizolio in illum praecellarum indicem, qui istorum obruta est, relatae: admiscebam eas de industria orationi meae, cum ad me audendum amici quidam hoc, de quo loquer, morbo laborantes venissent. Illi ut certum quamque audierant, cer-

vicem contorquere, humeros attollere, frontem contra-
 here, alius alii in aurem insuffurrare, excuti sibi cere-
 brum, perire aures, cum talibus vocibus verberarentur.
 Quin etiam coetu dimisso, cum me, ut sit, officii caus-
 sa domum redirent, male se a me habitos atque acce-
 ptos esse conquerebantur. Ego aliquandiu eos ambigua
 sermone frustratus, tandem sponcione lacescebam, ni il-
 lae ipsae voces quibus auditis, caput sibi condoluisset di-
 cerent, ipsius Ciceronis essent. Quid quaeris? cum id
 ita esse pervigissem; jam voces illae omnem duritiam at-
 que asperitatem deposuerant; jam lenes, suaves, jucun-
 dae auditu factae erant: & ut lupini aqua maerati,
 omnem amaritiam exuerant, simulatque eas Ciceronis
 esse confiterat. Meministine, cum vox *illustrissimus*
 apud istos seniores in urbe jus togae tueri non poterat,
 sed pro peregrina habebatur? *Nec miseras prodesse*
in tali tempore quibat, quod Gellius *illustrissimas ora-*
tionis, et *illustrissimos philosophorum* alicubi dixis-
 set. Itaque si quis Latine loquens *Cardinalem* quem-
 piam *illustrissimum*, ut sit, vocaverat, in eum *illu-*
strissimus, ut Graeci dicunt, utebantur. Neque ex-
 torqueri eis poterat, ut non *maxima illustrem*, pro
illustrissimo dicerent, nisi postquam ex Varrone au-
 dierunt, *illustrissimum quemque ex veteribus pastorem*
fuisse. Et quidem eam vocem nemo majori cachinno
 excipere solitus erat, quam ille quem sui ita esse Cice-
 ronem similem praedicabant, ut dicerent, *καὶ οὗτος ὁ ἀ-*
καταστάτης: eique illud occinerent, *ὁ μὲν ἄλλοις, οὐδὲ ἑαυ-*
τῷ. Qui cum aliquando ad me libros tum Aristotelis
 ad Nicomachum interpretantem venisset, audissequae
 affirmantem, innumerabilia esse in omnibus philosophiae
 partibus, quae Latine dici non possent ab iis qui tam
 severi esse vellent: egresso mihi, cum circumfusa nobis
 esset magna eruditorum hominum corona, mirari se di-
 xit, quid ita mihi videretur fieri non posse, quod jam
 egregie Perionius praestitisset. Credo, inquit, illam di-
 cis, qui quod quinto quoque anno (*) faciendum sig-

(*) Huc pertinet animadvertio G. Scloppii de Stilo Histor. R.
 226. Fuit Murretum ratio, cum pro *stipulis quinque annis* diceret-
 ur, cum dicitur *quinque annis*. Nec enim eadem utriusque dictio est.

nificari vellet, id *singulis quinque annis* fieri oportere scriptis. Eum ipsum, inquam, & Ciceronis eloquentiam vides. Sed ut me ad propositum referam, etiamsi hoc demus, novata esse multa ab iis qui post Ciceronem fuerunt, quid causae est, cur ea rejicere debeamus? Quorsus igitur illud Horatii? *Ut folia in silvis*, & illud:

— *licuit semperque licebit*
Signatum praesente nota producere nomen.

Nonne Cicero & multa novavit ipse, & Catonem, Varionem, Brutum, aliosque, ut idem facerent, hortatus est? An fortassis personale illud privilegium fuit: ut cum Cicerone, & cum iis,

Qui tum vivebant homines atque aevum agitabant,

extinctum esse videatur? *Incomprehensibile* Ciceroni fingere licuit: quidni aliis alia ad eundem modum postea licerit? Equidem existimo, Ciceronem, si ad Quintilianum, & Plinii, & Taciti tempora vitam producere potuisset, & Romanam linguam multis vocibus eleganter conformatis eorum studio auctam ac locupletatam vidisset, magnam eis gratiam habiturum, atque illis vocibus cupide usurum fuisse. Nam istorum quidem audire est operae pretium amentiam. Ad Taciti aut Suetonii voces nauseant: ipsi eas scriptis suis intexunt, quae ne in culina quidem istorum patienter audiri potuissent. Mentior, nisi tibi, eum voles, in scriptis quorundam qui hujus sectae coryphaei habentur; *speculationem, ingratitude-m, contrarietatem*; aliaque ejusdem generis plurima ostendero. *Sed satis est dixisse, ego pulchra poemata pango.* Cum semel in hanc disciplinam nomen dederis, quocumque modo & scribas, & loquere, dicas licebit:

Tacit. in Silvis in 25. in 25. in 25. in 25.

Fuit

sententia. Si quid enim fiat, quod quinquennio, seu singulis quinquennialis semel, nihil necesse est id quinto semper anno fieri, cum etiam primo, secundo, aut quocumque quinquenniali anno factum intelligatur.

Fuit haec de principio laboriosa quaedam, & exquisita diligentia. nunc in ignaviam vertit. quid enim magis in promptu est, quam, cum quid scribere ingressus sis, de singulis voculis Nizolium consulere? Quid tu igitur? inquires. ex omnibus antiquis scriptoribus, nullo discrimine, verba quibus utare, depromes? Immo vero adhibebo iudicium, habebo dilectum, & cum ex iis potissimum qui antiquitatis quoque ipsi principes visi sunt, Cicerone, Caesare, Terentio, aliis, quam plurima sumpsero: cum orationis meae genus ad eorum exemplar quam maxime potuero, conformaro, ex aliis quoque bellissimum quodque carpiam, & quo quisque maxime excelluisse videbitur, id imitari atque exprimere conabor: neque in iis modo quos paulo ante nominavi, sed in Tertulliano, (*) Arnobio, Hieronymo, Augustino, Ambrosio, & quod magis mireris, Appalejo, Casiodoro, Martiano etiam & Sidonio Apollinari multa reperiam, quibus suo loco positis oratio uberior & ornatio fiat. Tibi quoque, Dasi, auctor sum, ut idem facias, in primisque ut ne eorum stultitiam imiteris, qui usque eo antiquitatis studiosi sunt, ut voces quoque Christianae religionis proprias refugiant, & in eorum locum alias substituunt, quarum nonnullae etiam impietatem olent: qui non *fidem*, sed *persuasionem*; non *sacramentum corporis Domini*, sed *sacrosanctum crustulum*: non *excommunicare*, sed *diris devovere*: non *Angelos*, sed *genios*: non *baptizare*, sed *abluerere* dicunt: aliaeque eodem modo depravant: qui, ut opinor, nisi sibi metuerent, etiam pro Christo *Jovem optimum maximum* dicerent. est enim magis Ciceronianum. Quae autem insania est, cum *porricere*, cum *impetrare*, cum *tripudians solissimum*, cum *pateras* & *sympuvia* legimus, notare ea

(*) Gasp. Scioppius Rhetor. Exercit. p. 17. & de Sulo Hist. p. 64. existimat, haec Muretum non ex animi sententia scripsisse, sed ut in hac professione, si quid sibi minus Ciceronianum exordia set, latebram haberet. Adversus Scioppium disputat Jac. Thomaeus Praefat. p. 8. Mihi in tali re non quid quisque dixerit, praesertim tempori serviens, sed quid certo & constanti iudicio fecerit, spectandum videtur. Atqui res ipsa loquitur, Muretum non alios, nisi Ciceronem, & reliquos optima aetatis scriptores imitando expressisse; Appaleji autem, Casiodori, Sidonii, & similium verba, tanquam inopinatam, fugisse. Vera igitur est Scioppij sententia.

tamquam dicta sapienter: quod ex auguralibus & pontificalibus libris deprompta sint; propria Christianae fidei, & Christianorum rituum verba, ut non satis Latina contemnere? Plura dicere cum pararem, amicorum quorundam interventus institutum sermonem abrumpere coëgit.

C A P U T I I.

Conatus emendandi locum quendam Taciti pessime a librariis acceptum.

SOLENT interdum medici eos quoque aegrotos, quorum salus ab omnibus deposita jam ac desperata est, curandos suscipere, interposita prius cautione, fraudi sibi non fore, si quid eis interea deterius acciderit. Eadem ego quoque conditione locum quendam Taciti suscipiam, ita male affectum & in vulgatis & in veteribus libris, vix ut ulla spes ejus sanandi supersit. Si quid igitur boni efficere potuero: sin minus, veniam tamen ut spero, ab aequis iudicibus consequar. Ita ergo scriptum est libro XIV. Annalium ab excessu Divi Augusti: *Ne sament ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit contractis quibus aliqua parzendi facultas. Nec dum insignis aetatis nati considerare simul, & allatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba quovuo modo prolata supplere: quod spectat ipsa carminum docet, non impetu & instinctu, nec ore uno sumis.* Neque multum opis in veteribus libris, in quibus ita legitur; *Nec dum insignis aetatis nati considerare simul & natos vel repertos ibidem versus connectere.* Nunc quomodo ei mederi coner, aperiam. Primum illud *tati*, ex quo ab aliis factum est, *nati*, deleo: & puto frustra geminatas esse ab indocto & oscitante librario litteras ejus vocis quae proxime praecesserat. Deinde ex illo aetatis, *facio erat. li.* Postremo ubi est & *natos vel repertos*, deleo illud *vel repertos*: & puto dubitationem fuisse librarii legere nescientis. Quae si mihi concedantur, praestare aulim, locum integrum esse hoc modo: *Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis quibus aliqua parzendi facultas, necdum insignis erat. si considerare simul, & natos ibidem versus connectere, at-*
que

que ipsius verba quoquo modo prolata supplere: quod species ipsa carminum docet; non impetu & instinctu, nec ore uno fluens. Si quis igitur melius aliquid novit, imperiat: si non, his mecum utatur licet.

CAPUT III.

Emendata quaedam apud Tacitum in vita Julii Agricolas.

IN vita Julii Agricolae, quam idem ille Latinus Thucydides scripsit, oratio est ducis Britannorum Galgaci, ardoris & vehementiae plena, qua ille milites suos ad fortiter pugnandum cohortatur, facilemque eis, si praesenti animo sint, spem victoriae ostentat. In ea ita vulgo legitur: *Brigantes, femina duce, exuere soloniam, expugnare castra, ac, nisi felicitas in saecordiam vertisset, exuere jugum potuere: nos integri, & indomiti, & libertatem non in praesentia laturo, primo statim congressu unde ostendamus quos sibi Caledonia viros seposuerit.* In quibus acute vidit Lipsius, legendum *prima statim congressione.* Idque ipsi mihi magis placet, quam quod ego antea suspicatus eram, vocem *unde* delendam esse: tamenctsi utroque modo eadem sententia efficitur. Sed ea quae proxime antecedunt, ut obscuriora, & ad corrigendum difficiliora sint, Rhenani temeritate factum est, qui, ut in Taciti libris nonnulla correxerit, multo certe plura corrupit. Libri Romae impressi habebant, & *in libertatem non in praesentiam laturo.* Rhenanus fecit, & *libertatem non in praesentia inlaturo,* & stultae mutationi stultiorum interpretationem addidit. Significat, inquit, prius ipsis libertatem fuisse, pro qua adipiscenda non erat opus pugnare, sed conservanda. In praesentia dixit de futuro. Equidem Rhenanum, cum illa scriberet, sobrium fuisse non puto. Sed, eo omisso, adferamus si quid verius possumus. Censeo igitur, ubi est, *in praesentiam laturo,* legendum esse, *in P. R. servitium nati.* ut totus locus legatur hoc modo: *Nos integri, & indomiti, & in libertatem, non in populi Romani servitium nati, prima statim congressione ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit.* Non magnam, aequae violentiam esse mutationem, qui in hoc genere exercitati sunt facile videntur;

dent: vulgus quid probet, quid non probet, numquam laboravi.

C A P U T I V.

Quid sit apud Ciceronem amor amicitiae: & cur idem in flagitiosi amoris mentione, dixerit, more Graeciae.

VETERES philosophi Graeci libentius fere versabantur cum adolescentulis, quam ut sermones hominum, & aliquam turpitudinis suspensionem effugerent. quanquam enim illorum se ingenia amare dicebant, ea tamen fere potissimum amabant, quae bene habitarent. Itaque id Cicero in eis urbane, ut solet, exagitas, ita scribit, libro quarto Tusculanarum: Ad magistros virtutis philosophos venimus: qui amorem negant stupri esse. & in eo litigant cum Epicuro, non multum, ut opinio mea fert, mensente. quis est enim amor iste amicitiae? cur neque deformem adolescentem quisquam amas, neque formosam senem? Quibus in verbis, quaesitum est: ex his, quem aut Cicero, aut illi *whorem amicitiae* quiderent. Respondi, hoc eos *αφελος* nequitiae suae obtendere solitos esse, ut dicerent, amorem suum non ad foedam & nefariam corporum commisionem, sed ad constituendam amicitiam referri: atque ita eam vocasse *ἁπλοῦς ἢ φιλία*, id est, ut Cicero interpretatur, amorem amicitiae. Plutarchus: *ἴσως δὲ ἀφελός ἐστι τὴν ἀφελῆ ἀφελος*, sic *ἁπλοῦς ἢ φιλία* *καλοῦνται*. & paulo post: *ὁ ἀφελός ἐστι τὸν ἴσον, ὡς δὲ καὶ τὸ γινώσκον*. Idem in Numae: *ἀφελὸς ἢ ἴσος ἐστὶν ἁπλοῦς ἢ φιλία*, *ἢ ἴσος ἐστὶν ἁπλοῦς ἢ φιλία*, *ἢ ἴσος ἐστὶν ἁπλοῦς ἢ φιλία*, *ἢ ἴσος ἐστὶν ἁπλοῦς ἢ φιλία*. Fuisse autem amores illos in Graecia usitatos, etiam illud indicio est, quos qui eo vitio laborabant, more Graecorum facere dicebantur. Cicero quinto Tusculanarum de Dionysio tyranno loquens: Cum abundaret & aequalium familiaritatibus & consuetudine propinquorum, haberet etiam, more Graeciae, quosdam adolescentes amore conjunctos, crederet eorum nemini. Aemilius Probus in Alcibiade: Ineunte adolescentia, amatus est a multis, more Graecorum. Xenophon libro secundo *παιδείας*. *Ἀμὲν ἢ ἐστὶν, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἔθηκα, ἐπὶ πολλοῖς ἰσὺς, περιεχόμενος τὸ πρῶτον*. C A P U T

CAPUT V.

Vetus quaedam Aemilii Probi reprehensio adversus eruditum virum qui Aemilium defendere voluit, confirmata.

SCRIPSI jam pridem, errasse mihi videri Aemilium Probum, qui negasset, turpe fuisse Cimoni, summo Atheniensium viro, sororem germanam habere in matrimonio, quippe cum civis ejus eodem uteretur instituto. Exiit biennio aut triennio post homo non indoctus (*), qui in notis, quas ad Plutarchi vitas in Latinum sermonem a se conversas addidit, a me dissentiens, Aemilium defendere conatus est. Ait enim, Cimone pulsum esse in exilium, non quod sororem duxisset uxorem: sed quod ea citra nuptias abusus crederetur: idque ex ipsis Plutarchi verbis colligi posse, si quis attentius ea consideret. addit, Athenaeum libro XIII. hac ipsa dere loquentem non simpliciter dicere, ὅτι ἀδελφὴ γαμήλα, sed addere ὡς γαμήλα, ex quo intelligi damnatum Cimone, non simpliciter quod cum sorore germana corpus commiscuisset, sed quod id fecisset adversus leges, id est, priusquam illam uxorem duceret. Postremo Plutarchum aperte idem quod Aemilium dicere, qui Themistoclis filio Mnesiptolemam Themistocelis ipsam quoque, sed ex alia matre filiam, ex ea consuetudine nupsisse narret. Ego autem non eram nescius Heracleo Atheniensibus, sorores eodem patre, dum ne eandem matre, natas uxores ducere. Docuerat me id Theon (†), qui in Nebulas Aristophanis ita scribit: κατὰ Ἀθηναίους ἔργον γαμήλας μετὰ τῆς πατρὸς ἀδελφῆς: Sciebam hoc interfuisse inter Solonem & Lycurgum, quod ille τῆς ἀγορανομίας ducere permiserat: hic τῆς ἀγορανομίας. Docuerat me id Philo, cujus haec sunt: Ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος Σόλων ἀγορανομίας ἐπίσης ἑαυτοῦ, τῆς ἀγορανομίας οὐκ ἔπειτα, ἡ δὲ Λακεδαιμονία τὸ γαμήλα, τὸν δὲ μετὰ ἀγορανομίας γάμοις κατατρεφῆναι.

(*) Guilielmus Xylander. Ceterum Murerus, Nepotem erroris arguens, ipse errat, quod veram potestatem vocis *γαμήλας* non satis tenebat. Vide Jan. Rutgersium Var. Lect. I. 9.

(†) Theon Scholia in Aratum, Theocritum, & Apollonium Rhodium, non in Aristophanem, scripsit. Vide quae diximus in Praefatione ad Hesychi, p. 2.

quis, in eorum nisi dixerit, alicui. At de germanis sororibus nusquam tale quidquam legere memineram. Ita enim semper existimavi, qui eodem patre, sed non eadem matre geniti essent, consanguineos; qui eadem matre, sed non eodem patre, utermos; qui hisdem & patre & matre interdum quidem consanguineos, sed suo ac proprio vocabulo germanos vocari. Itaque neque umquam apud Athenienses germanam sororem habere in matrimonio licuit: & , si Elpinice consanguinea tantum Cimonis fuit, non etiam *Agrippa*: bis erravit Aemilius, qui eam germanam ipsius sororem fuisse dixit. Imo vero si consanguinea tantum fuit, dicere ausim, causam non fuisse, cur Atheniensium legibus Cimon in exilium pelleretur. Stuprum enim, non incestum fuisset. Incestum si quidem non committitur cum ea, quam quis ducere uxorem potest. Sed certe verissimilius est, germanam fuisse: & eo illum exulasse, quod eam *Agrippa* uxorem ducere ausus esset. Nam illud quidem argumentum ex Athenaeo, non fuisse additurum *Agrippa*, nisi idem fieri posset etiam a *Agrippa*, aequè bellum est, ac si quis, quia Cicero alicubi dicit; Catilinam pestem patriae nefarie moliri, colligat, idem non semper nefarie, sed interdum etiam sine scelere fieri posse. Postremo sanctissimus & eruditissimus vir, Cyrillus Alexandrinus libro secundo adversus Julianum, non furtivos concubitus; sed nuptias cum sorore Cimoni, ut scelus nefarium objicit, non facturum si id apud Athenienses legitimum & usitatum fuisset. Tunc enim accusari Solonem oportuerat, qui id permisisset, non civem qui patriae suae legibus paruisset.

C A P U T V I.

De Chaldaeis Ciceronis locum e Theophrasto conversum videri.

CHALDAEI, ait Cicero libro primo De divinatione, non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturnam observatione siderum, scientiam putantur effecisse, ut praedicti possent, quid cuique eventurum, & quo quisque facturus esset. In quo, quod ait Chaldaeos ex gentis, non ex artis, vocabulo nominatos, pertinet ad communem errorem refellendum; quo generatim, cuiuscumque

que gentis forent, *Chaldaeos* vocabant; ita ut id artis, non gentis, vocabulum haberetur. Quod autem ait de illo sum, scientia, aut vanitate potius, & falsa opinione scientiae, ex Theophrasto sumptum videri potest: qui eos temporibus suis in magna admiratione fuisse dicit, quod non ea tantum praedicerent: quae communia essent, ut tempestatem, serenitatem, & iis similia, sed etiam quomodo quisque victurus, quomodo moriturus esset. Atque hoc de Proculo cognovimus: apud quem ita scriptum est: *Θεοφραστος δὲ καὶ φησὶ ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ἐν τοῖς ἡμετέροις αἰσῶσι τῶν ἑλληνικῶν ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν ἀπολύματων, καὶ τῶν βίαις ἰσχυρῶν, καὶ τῶν θανάτων, καὶ τῶν κινήσεων, οἷον χειμῶνα, καὶ ἄδριας ἀναρῆς καὶ ἄλλων. Ἐμφυλὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ἐσθραῖ Ἰσχυρῶν ψυχῆ σημαίνει, καὶ ἡμετέροις ὁ θεὸς ἐκ ἐστῆρος αἰσθημάτων. πάντες δὲ οὐδὲ αὐτὸς καὶ τὰ ἴδια, καὶ τὰ κινήματα ἀπολύματων ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν, ἐν τῇ ἀπὸ ἀπὸ τῶν βίαις φησὶ βακίῳ.*

CAPUT VII.

De honore qui Olympionicis & interdum imperatoribus re. praeclare gesta habebatur. Emendatus Aemilii Probi locus.

QUANTO in honore fuerint antiquitus Olympionicae, nemini, qui paulum modo versatus sit in hoc litterarum genere, ignotum est. Solebant autem, inter cetera, donari coronis aureis: unde & Pindarus Olympiam, vocat *καυρῶν χρυσοφόρον στέφανον*. Imperatores quoque, re bene & feliciter gesta, interdum, quamquam admodum raro eodem honore genere afficiebantur. Sic Cyro, post tam multas tamque insignes victorias in avicum regnum redeunti Cyaxaris filia, quae ipsius postea uxor fuit, coronam auream offert. Xenophon libro octavo: *ἡ δὲ καυρῶν χρυσοφόρον στέφανον καὶ ἰδέσθαι, ἀποσπῆσαι δὲ αὐτῇ τὸν θυμῶν στέφανον τὴν χρυσοῦν, καὶ ψίμα φέρουσαν*. Habitus est hic honos Alcibiadi quoque, cum comita Lacedaemoniorum superbia, in pergram rediret: qua de re ita Probus: *Hic in navi egresus est, quamquam Theramenes, & Thrasibulus eisdem rebus praesuerant, simulque venerant in Piraeum, tamen illius unum omnes prosequuntur: & id quod nunquam antea usu venerat nisi Olympias victoribus, coronis aureis aeneisque vulgo donabatur. Sed cur aeneas quoque coronas ad-*

est, non immerito quaeri potest. Nam ut Glauci Homericæ vecordia ridetur permutantis χρύσεια χαλκίαι, ita ridicula videri potest haec χρυσαίαι ἢ χαλκίαι permistio. Ego vero non dubito, quin Probi verba corrupta sint, ita ut ubi est aeneisque, legendum sit taeniisque. Solebant enim fere taeniae cum coronis conjungi. Empedocles:

Ταυρίας τε περιπέσοι, τριβίαι τε θαλαίαι.

Idque manifesto confirmat quod apud Thucydidem de Brasida legitur: quem Scionaei, re praeclare gesta, ut Olympionicem excepisse, & ut Graeciae liberatorem, corona aurea & taeniis revinxisse dicuntur. Thucydidis verba haec sunt: ἢ οἱ μὲν Σκιωναῖοι ἐπέδησαν τὴν τοῖς λόχοις, ἢ ἰσοσημασίαις πύκτις ἐκρίνας, ἢ οἱ εἰς μὲν ἀστυριον ἤσαντες τὰ ἀφασσόμενα, πρὶν τε πόλιμιν διανοῦντο ἀστυρίας εἶναι, ἢ τὸν Βρασιδαν τὸ ἴσθα χαλκῶς ἰδέξαντο, ἢ δημοσίᾳ μὲν χρυσαίαι ταφάσιν ἀνιδήσαντο, ἢ ἐλευθεροῦντες τὴν Ἑλλάδα, ἰδίᾳ τε ἰταυρίαιον τε, ἢ ἀστυρίαν χροῖον, ἢ ἀστυρίαν ἀφασσῶν. Athletam autem cum dicit, Olympionicem intelligit.

C A P U T V I I I.

Emendata quaedam e libro sexto Epistolarum ad Atticum.

In hoc scribendi genere non modo exigi ordo non solet: sed ipsa potius εὐταξία, & melius Variarum lectionum nomen tueri, & minus facietatis adferre lectoribus creditur. Ego itaque qui horis exceptis haec qualiacumque procudo, ut quisque liber venit in manus, ita ex eo aliquid excerpo, quo mea haec auctiora fiant. Nunc igitur percurram sextum librum Epistolarum ad Atticum. In cujus prima epistola haud procul a fine ita legitur: *Nam Coelius libertum ad me misit, & litteras accurate scriptas, & de pantheris, & de civitatibus.* Puto pro civitatibus legendum *Cibyrtis*: idque iis qui rem totam accurate consideraverint, probatum iri confido. In eadem epistola paulo infra libri editi sic habent: *C Vennonius domum Vindulli venit. cum omnia obsignaret, in Vedianus ses incidit. In iis inventae sunt quinque imagunculae matronarum, in quibus una sororis amici tui hominis Brutus, qui hoc utatur, & illius Lepidi qui haec tam negit-*

genter ferat. Vetus liber meus pro illo *amici tui* habet *amici tuos.* Bruti autem & Lepidi nomina non habet. Quare totum locum ita lego: *In quibus una sororis amici tui. Os hominis, qui hoc utatur: & illius, qui haec tam negligenter ferat.* Significat enim, duri admodum oris esse & Brutum, qui utatur eo, propter quem soror sua adulterii suspecta esse possit: & Lepidum, qui tam turpem suspicionem in uxore tam lente ac negligenter ferat. Neque dubium est, quin de Bruto & Lepido loquatur: sed in talium rerum narratione, ac significatione, propria eorum, de quibus agitur, nomina multo venustius multoque verecundius subticentur. Addita autem puto jam pridem ab aliquo erudito homine, qui locum declarare vellet. Jam illud, *os hominis*, ita dictum est, ut apud Martialem:

*Santonica medicata dedit mihi pocula virga.
Os hominis. mulsam me rogat Hippocrates.*

Libet & notare usum verbi *placet*, sane elegantem: si quis forte eum minus adverterit. Cum igitur in manifesto peccato aliquem deprehenderant, ita ut ne ipse quidem factum suum defendere posse videretur: ita eum interrogabant: *Placet hoc tibi?* Sic Thais Terentiana deprehensum Chaeream leviter objurgans, *Satin' hoc tibi placet?* Cicero epistola sexta ejus libri, in quo nunc versamur: *Sed heus tu vixisti is dixerit. placet hoc tibi?* Tibullus in carmine obscuro: *Placet . . . . qui sud arborum coma:* & quae sequuntur. piget enim adscribere. In eadem epistola, ubi vulgo legitur, *At nunc Coelius, non dico equidem, quid egerit: legendum est, quidquid egerit.* In octava, *meros terrores, non ut vulgo, miros.* In ultima vero, *Accepi ab Acasto, meo statore, tuas litteras. non ut edicti libri habent, Accepit ab Acasto servo meo statim tuas litteras.*

CAPUT IX.

Emendata multa e libro tertio De officiis.

CICERONIS verba sunt e tertio De officiis: *Accedis eodem testis locuples, Posidonius, qui etiam scribit in quadam*

dam epistola, P. Rutilium Rufum, qui Panaetium quid-
 veras, dicere solere, ut nemo pictor esset inventus, qui
 Veneris eam pariter, quam Apelles inchoatam reliquis-
 set, abolveret: pris enim pulchritudo reliqui corporis
 imitandi spem auferebat: sic ea quae Panaetius praeter-
 misisset, & non perfecisset, propter eorum quae fecisset
 praestantiam, neminem persecuturum. Quibus in verbis
 saepe admiratus eram, cur additum esset illud, & non
 perfecisset. certe enim quae praetermiserat Panaetius, ea
 non modo non perfecerat, sed ne inchoaverat quidem.
 Sed veteres libri admirationem sustulerunt, quorum in
 plerisque postrema ejus comprehensionis pars ita legitur:
 Sic ea quae Panaetius praetermisisset, propter eorum
 quae perfecisset praestantiam, neminem persecutum. In
 eodem libro, ubi de Caesaris caede, etsi eum non nomi-
 nat, loquitur, ita vulgo legas: *Vicit igitur utilitas ho-
 nestatem: imo vero honestas utilitatem secuta est.* At in
 vetustioribus quanto melius? *Vicit igitur utilitas hone-
 statem: imo vero honestatem utilitas consecuta est.* Sig-
 nificat enim, factum illud honestum fuisse per se, utile &
συνεχόμενον. Unum praeterea locum subjiciam, qui nus-
 quam ille quidem in vulgatis libris emendate legitur: sed
 in libris praeclari illius correctoris ita depravatus est, ut
 ipsius sententiae, aliquot vocum temere additarum con-
 gestu obrutae, vix, quasi per nebulam, tenue quoddam
 vestigium appareat. Et fuit ea illius consuetudo, ut non
 tam quaereret interdum, quid dixisset Cicero, quam quid
 ipse eum dicere oportuisse censeret. Sed tota res mihi
 paulo altius repetenda est: ut etiam in his Ciceronis ver-
 bis quae non multo antecedunt eum quem purgare insti-
 tuimus locum, maculae quaedam eluantur. Quaerit igitur
 Cicero, liceatne interdum viro bono alium laedere,
 deque illius commodis aliquid detrahere. Ac primum il-
 lud quasi principium ponit, humanae societatis artissim-
 um vinculum esse; magis arbitrari esse contra naturam,
 hominem homini detrahere sui commodi causa, quam
 omnia incommoda subire vel externa, vel corporis, vel
 etiam ipsius animi, *servantem justitiam.* Ita enim plane
 legendum est, non ut vulgo, *quae vacent justitia.* Ve-
 tus scriptura depravata est, *evitent justitiam.* Deinde,
 paucis interjectis, addit: *Quid? si Phalarin, crudelem
 tyrannum, & immanem, vis bonus, ne ipse frigore con-*

*fiatur, vestitu spoliare possit, nonne faciat? Hic libri mei veteres habent, ne ipse algore pereat. sed utroque modo eadem sententia efficitur. Deinde totam quaestionem, adhibita distinctione, explicat his verbis: Nam si quid homini ad nullam partem utili, utilitatis tuae causa detraxeris, inhumane feceris contraque naturae legem. quibus verbis ne homini quidem plane inutili significat, quidquam sapientem detrudere debere, utilitatis suae causa. At ille, quem dico, ita edidit: Nam si quid homini, homo ad nullam rem utilis, utilitatis tuae causa detraxeris. Inepte. Instituta enim quaestio est hoc modo, Num sapiens homini ad nullam rem utili aliquid aliquando detrudere possit. non autem: Num homo ad nullam rem utilis. Ita enim paulo ante quaesitum erat: Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri homini ad nullam rem utili? Negat igitur Cicero, id utilitatis privatae causa licere. Deinde addit: Sin autem is tu sis, qui multam utilitatem reip. atque hominum societati, si in vita remaneas, adferre possis: si quid ob eam causam alteri detraxeris, non sit reprehendendum. Ob eam causam; id est, non obtuam utilitatem, sed publicam. Sequitur: Sin autem id non sit ejusmodi: suum cuique incommodum ferendum est potius, quam de alterius commodis detrahendum. Liber autem vetus, quo nunc utor, ita habet: Sin autem is non sis ejusmodi. unde colligo, librarium, primo per errorem, cum scripsisset *sin*, rediisse de novo ad superius membrum, cujus principium erat, *sin autem is tu sis*. deinde, errore animadverso, non delevisse quidem duas voces, quas frustra repetierat, *autem is*, sed cetera perfectum. Ut sit vera lectio: *sin non sis ejusmodi*. Solebant enim homines imperiti, qui avorum aut proavorum nostrorum temporibus, victum sibi describendis libris quaeritabant, quae perperam scripserant, non delere: ne libros suos, multis lituris deformatos, minus vendibiles redderent, iterumve totas paginas describere cogerentur: sed iis ut erant omnis cetera persequi. Atque ea res innumerabilem errorum copiam in omne scriptorum genus iniecit.*

CAPUT X.

Xenophontis loci duo emendati.

LIBET hoc loco proferre conjecturam meam de duobus locis Xenophontis e primo ἀναβάσις; de quibus dubium non habeo, quin & in omnibus usque in hunc diem editis libris corrupte legantur, & tuto ac facile corrigi possunt. Eorum primus est, ubi Cyrus in Cilicium transit, superatis montibus in quibus Syennesis praesidium collocarat. Cum enim Cilices ad primam Cyri adventantis famam sese in fugam dedissent, sine ullo negotio Cyrus & montes conscendit, & Cilicum castra cepit. Ibi Xenophontis verba sunt: Κέρως ἡ ἀρίστη ἐπὶ τὰ ὄρη, ἡδὴν ἀλλούρω, καὶ εἶδη πᾶς οὐρανὸς ἢ ἰφύλακτον οἱ Κίλικες. Quid autem attinuit dicere eum, superatis montibus, vidisse castra quae Cilicum fuerant? Certe enim ita necesses fuit, nisi aut caecus fuisset, aut clausisset oculos. Sed nos quoque caeci, opinor, fuerimus, nisi videamus, εἰλε, non αἶδι, legendum esse. Alter locus est, ubi Cyrus ad flumen Chalum pervenisse dicitur: cujus pisces Syri, ut & columbas, pro diis habebant. Ibi enim ita legimus: Αἱ δὲ κάρυες ἐν αἰς ἰσχυρῶν, Πάροισι δὲ ἦσαν, οἱς ζῶντο διδμύρας. Sed mihi excuti non potest, quin ζῶντω, non ζῶντω legere oporteat: ut dicamus eam totam regionem reginae Parysatidi in cingulum adtributam fuisse. Reginis enim Persarum multa oppida, multaeque regiones in singulis mundi muliebris partes adtribui solebant: verbi causa, *in strophium, in amiculum, in cingulum, in sandalia.* Idque locupletissimus testis confirmat Plato in Alcibiade primo his verbis: ἰστέον ποτ' ἔχουσα ἐγὼ ἀνδρῶς ἀξιοπύου ἢ ἀναβύχου πρὸς βασιλῆα, ὅς ἐφ' ἡμῶν παρελθεῖν χάριος πάντων ποικίλῃ καὶ ἀγαθῇ, ἐγγύς ἡμετέρας ἑδῆς, ἢ καλεῖται τὰς ἰπταχίους ζῶντω ἢ βασιλῆος γυναικός. εἶναι δὲ καὶ ἀπὸ τῶν, ἡ δὲ αὐτὴ καλεῖται καλὴν ἡμῶν. καὶ ἀπὸ τῶν καλῶν τῶν πρὸς χάριος καὶ ἀγαθῶν οἱς τὸν κόσμον ἐξηρημάτους ἢ τὸ γυναικός, καὶ ἀνδρῶν ἔχον ἰσχυρῶν ἢ τῶν ποικίλων καὶ ἰσχυρῶν. Sed & Lutetiae Parisiorum vestigial quoddam vino impositum est, quod vulgo *cingulum reginae* vocant. Sic Themistocli apud eosdem Persas quinque urbes, Magnesia, Lampfacus, Myus, Percope, & Palae-scepsis, in panem, vinum, opsonium, stragula & vestitum adtributae fuisse dicuntur.

CAPUT XI.

Suetonii in Galba unus, & alter in Otthone emendatus & illustratus locus.

MIRAM & prope fordidam Galbae Imperatoris parsimoniam fuisse & Tacitus, & Suetonius, & alii tradiderunt. Cujus exempla multa cum retulisset Suetonius, adjicit: *Quare adventus ejus non perinde gratus fuit: idque proximo spectaculo apparuit. Si quidem Aetlennis notissimum canticum exorsis, Venit id finus a villa: cuncti simul spectatores, consentiente voce, reliquam partem retulerunt, ac saepius versu repetito egerunt. Quae Turnebus libro quinto Adversariorum emendatum se & explicaturum professus, nihil de suo adfert, nisi id esse interjectionem exultantis omnibus notissimam. Miror autem, cur tantus vir, cum manus depravato loco admovisset, nihil protulerit, nisi quod pueri paulo grandiores in schola si ignorarent, caderentur. Certe si nodus ille tam facile solvi poterat, non tali vindice indigebat. Quomodo autem populus, iterando eam vocem quae exultantium propria est, declarare potuisset, parum sibi gratum esse imperatoris adventum? Sed nos tentemus, si quid melius possumus. Servis olim & libertis interdum nomina ex moribus ipsorum imponi solebant. atque id magis etiam fiebat in comoediis. Puto igitur in vetere Aetlana vel servum vel libertum dispensatorem fuisse, qui, quod frugi & parcus, & dominis utilis foret, ex re Onesimus vocaretur. Servile autem illud nomen esse, etiam e S. Pauli epistolis notum est. Eum igitur conservi cum in Aetlana fabula viderent redeuntem e villa, intelligerentque, parcus sibi jam edendum ac bibendum fore, quod eos Onesimus dure contenteque habiturus esset, cecinerant, *Venit Onesimus a villa:* & addiderant, opinor, alia quae ad parsimoniam & severitatem ipsius exagitantem pertinerent. Eadem igitur illa cum in Galbam, qui nuper venerat, praecclare convenire viderentur, populus jocans crebro iterasse dicitur. Plane autem in veteribus libris legitur *Venitons finus*. quod testati sunt & alii: ut minimo negotio mendum tolli potuerit. Sed saepe fit, ut etiam perspicacissimos ea quae sunt ante oculos posita, fu-*

fugiant. Fuit autem ipsi Suetonio pater vir fortissimus, & spectatae virtutis: cujus nomen cum in filii libris decurtatum ac depravatum legatur, restituere, operae fuerit. Sic ergo legimus in Otthone: *Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiae decimae legionis tribunus angusticlavius.* Ita vulgo. At vidi ego librum qui cariem & tineas fenserat, in quo post nomen *Suetonius* foramen erat exiguum: deinde sequebatur *linus*: & supra alia manu emendatum *lenis*. Omnino autem legendum est *Paullinus*. (*) id enim ei verum cognomen fuit. Testem in eam rem laudabo Tacitum, qui fortis viri neque nomen, neque virtutem tacitam esse sivit. Ejus enim & saepe in Annalibus & in Agricolae, vita perhonorificam mentionem facit.

C A P U T X I I.

Aristotelis è primo Politicorum, Hippocratis e libro
de natura hominis emendati & illustrati loci.

ARISTOTELES libro primo Politicorum erudite ac copiose disputat de origine servitutis: ostenditque verae servitutis causam in natura positam esse: ita ut ii qui mente ac consilio valent, corpore autem sunt ad obeunda necessaria munera non satis habili, natura facti sint ad imperandum: qui contra valido ac robusto corpore, sed ingenio hebeti ac stolido, tantum ut imperata facere, non etiam ipsi, quid agendum sit, prospicere possint, eos natura ipsa eorum qui plus sapiunt imperio subjecisse videatur. Qui autem bello capti, aut alio modo in servitutem redacti sunt, ii, si liberali sint ingenio, fortuna quidem ac conditione servi sunt, sed natura liberi. Sunt igitur quidam liberi natura, quos in servilem sortem casus aliquis deduxit: sunt contra multi quos servire oportet, quique natura servi sunt, qui melioribus & natura liberis imperant. Neque omnis aut libertas, aut servitus contra naturam est: neque omnis congruens ac consentanea naturae. Sed ad ipsum ejus dis-
pu-

(*) *Suetonius Lenis* diversus est a Taciti *Suetonio Paullino*. Muræti errorem notavit H. Casaubonus ad Sueton. l. c. cap. 10.

putationis finem ita legitur in libris emendatis a Victo-
 rio, & in aliis prope omnibus: ἂν μὲν ἔν ἔχει πρὸς λόγον ἢ
 ἀμφοτέρωθεν, καὶ ἔκ τούτων ἢ μὲν φύσει δοῦλοι, εἰ δ' ἐλευθέροι,
 δῆλοι. quae ita interpretatur Victorius: *Continere igitur
 in se rationem quandam hanc controversiam, & non esse,
 hos quidem natura servos, hos autem liberos, planum est.*
 Atqui Aristoteles ipse nihil tam docere conatus est, in
 iis quae antecesserunt, quam esse quosdam natura ser-
 vos, & quosdam natura liberos. Itaque in libris Aldi-
 nis hoc modo legimus: καὶ εἴτι οἱ μὲν φύσει δοῦλοι, οἱ δ'
 ἐλευθέροι, id est, *& esse alios natura servos, alios liberos.*
 Sed ne hoc quidem ferri potest. Utrumque enim docu-
 it, quosdam natura, quosdam praeter naturam, & ser-
 vos & liberos esse. Verum igitur est, quod ego, cum
 prius coniecissem, postea scriptum reperi in eis libris,
 quos Aldi heredes edidere: καὶ εἴτι καὶ ἔκ τούτων οἱ μὲν φύσει
 δοῦλοι, οἱ δ' ἐλευθέροι, id est, *Et esse, & non esse alios
 quidem natura servos, alios autem liberos.* Similis locus
 est in libro Hippocratis De alimento: qui ita lae ac
 mutilus est, ut & Cardanus & ceteri, quos ego quidem
 viderim, aetatis nostrae medici, qui eum declarare vo-
 luerunt, meras nugas attulerint. Ego autem eum ita in-
 terpretabor, ut non verear, ne quis mihi illud objiciat:
 τίκτω ἢ εἰ ἰσχυρὸς ἢ πενιχὴ. Exposuerat Hippocrates
 varias super tempore puerperii sententias, dixeratque,
 aliis quidem videri tempus id esse dierum ccc, qui qui-
 dem efficiunt septem menses, si quis Aegyptiorum more,
 quem tum fere sequebantur, tricenos dies singulis men-
 sibus tribuat: aliis trecentorum, qui eadem ratione effi-
 ciunt decem menses: aliis denique cccxl: qui eadem ra-
 tione octo menses efficiunt. Deinde ad hanc postremam
 opinionem respiciens, subjicit: ἔκ τῶν καὶ ἔκ τῶν. Quae verba
 quid sibi velint, ne Mopsus quidem aut Oedipus divina-
 rit. Legendum autem hoc modo: ἔκ τῶν καὶ ἔκ τῶν ἰσχυρῶν
 καὶ πενιχῶν. Atque ita intelligendum esse quodammodo par-
 tum octimestrem, & quodammodo non esse. Potest
 enim mense octavo mulier parere: sed fetus vitalis non
 est. Atque ideo Sabinus, Galenus, ut notum est, an-
 tiquior medicus, ea sic exposuerat: ἔκ τῶν μὲν φαιόμενα εἰς
 ζῴα, καὶ τῶν ἰσχυρῶν, ἔκ τῶν δὲ, εἰς θνήσκοντα μετὰ τοῦτον. καὶ
 ἔκ τῶν οὐκ ἐπιπέσει μὲν παραστῆσαι ὄντι, δεινὰ μὲν ἢ ἔκ τῶν. ex qui-
 bus etiam Sabini verbis conjicio, ubi apud Hippocra-
 tem

rem legimus *in* *Plautum*, legendum *in* *Terentium*. Sunt &, quae sequuntur, depravata in Hippoeratis libris: quae quomodo emendanda sint, cognosci poterit e Gellio, libri tertii capite xvi. unde etiam sumpta sunt quae modo attuli. ut mirum sit ea tam diu latuisse, cum tam aperto ac celebri in loco paterent. Eodem autem loquendi genere usus est & Plautus in Trinummo:

*Est atque non est mihi in manu Megaronides.
Quin dicant, non est. merito ut ne dicant, id est.*

C A P U T X I I I.

Emendati e Trinummo Plautina loci duo.

FACTA me Trinummi mentio admonet, ut insignem ex ea locum emendem: in quo & versus perperam collocati sunt, & personarum nomina locis non suis posita, & depravati versus, & denique *id est* *in* *ipsis*. Nolo autem otium, quo minime abundo, inanibus verbis consumere. tantum proponam locum ipsum, ita ut mihi legendus videtur:

P H I L T.

*Non edepol tibi pernegare possum quidquam quod velis.
Cui egestatem tolerare vis? loquere audacter patri.*

L Y S I T E L E S.

*Lesbonico huic adolescenti, Charmidae hujus filio.
Qui illic habitat. P H. qui comedit, quod fuit, quod non fuit?*

LY. Ne opprobra pater. eveniunt multa homini quae vult, quae ne vult.

Sapientiae aetas condimentum est: sapientia aetati cibust.

P H. Mentire edepol nate. atque id nunc facis haud consuetudine.

Nam sapiens quidem pol ipse fingit fortunam sibi.

Nulli quae ne vult eveniunt, nisi fictor malus fiet.

LY. Multa est opera opus ficturae, qui se fictorem probum

Vitae agendae esse expetit. sed hic admodum adolescentulus.

PH. *Non aetate, verum ingenio apiscitur sapientia.*

Agedum, eloquere. quid dare illi nunc vis? LY. nihil quidquam pater.

Tu modo ne me prohibeas accipere, si quid det mihi.

Quod autem ait Lyfiteles ad excusandum sodalem, *sapientiae esse condimentum aetatem & sapientiam aetati cibum*; hanc sententiam habet. Quidam cibi sunt, qui recentes quidem non sunt esui; sed reponi solent in longam usionem, & muria aut aceto, aut sale, aliisque modis condiri. mitescunt autem, ac concoquuntur tempore, & ad vescendum utiles fiunt. sic sapientiam ait in juvenibus immaturam esse: procedente aetate condiri ac mitigari, quasque maturefcere. In eadem autem fabula jocularis quidam versus qui a Stasimo pronuntiatur, & corrupte legitur, & male explicatur. Lambinus hoc modo:

Coena haec annona est, sine sacris hereditas.

& exponit, Coena haec est instar annonae. At Lipsius *ἡ ἀννα τῆς κοινῆς*: *Coena haec an non est? Ego veterem scripturam retineo:*

Coena, hac annona, est sine sacris hereditas.

Est autem, *hac annona*, ablativus, ut grammatici vulgo loquuntur, absolutus; & hoc significat, hac annonae caritate quae nunc est. Sic alibi:

Mirum est lolio vixitare te, tam vili tritico:

Id est, cum triticum tam vile sit.

C A P U T X I V.

Notata quaedam apud Livium, in quibus ipse sibi pugnare videri potest.

LIVII, historiarum scriptoris disertissimi ac copiosissimi, errores quosdam notavit olim Laurentius Valla, unum etiam

παρὰ τὴν ἑαυτοῦ, ἀδελφός, ait Eustathius. Sed quod homo eruditus putat, se apud ipsum Nonium ejus vocis exemplum reperisse in exemplo Varronis ab eo adducto, cum verbi *betere* notionem explicat, de eo mihi quidem longe aliter videtur. Verba Varronis in veteribus libris ita scripta sunt: *Asfanos multos quod ea parere non poterat mulier, eum betere foras jusfit.* quae is, quem dico, ita emendat: *Asfa non multo post, quod ea parere non poterat mulier, eum betere foras jusfit.* & tamen ait, ibi *asfam* vocari non nutricem, sed obstetricem. Quod si admitteremus, non tamen dicendum esset, repertum exemplum ejus quod Nonius dixerat; sed repertam aliam significationem nominis *Asfa*, quae ipsum quoque latuisset Nonium, neque usquam a veteribus tradita esset. Id autem quam credible sit, non disputo: mihi certe nondum displicet, quod de illis Varronis verbis jam pridem existimavi: ea pertinere ad Sp. Carviliū, qui primus Romanorum uxorem repudiasse dicitur, non quod ejus mores aut ingenium parum probaret, sed quod conjugem se velle diceret liberorum quaerendorum gratia: illam autem sterilem esse. Lego igitur hoc modo: *A se annos multos quod ea parere non poterat mulier, eam betere foras jusfit.* Erat enim hoc quoque verbum usitatum in repudiis. Cicero: *Claves ademit. foras exegit.* Martialis: *Uxor vade foras, aut moribus utere nostris.*

CAPUT XVI.

Emendati complures variorum scriptorum loci in quibus a librariis eodem modo peccatum erat.

AD medicinam melius & certius faciendam, non mediocriter utile est, scire, quibus in rebus is qui aegrorat, peccare solitus sit: quo & causa morbi facilius reperiat, & ad eam medendi ratio accommodetur. Sic & iis, qui se veterum scriptorum quasi medicos quosdam esse profitentur, nosse expedit, quibus potissimum modis veteres librarii peccare soliti sint, ut latentia hulcera quae in optimis quibusque scriptoribus inveterarunt, sagacius deprehendant. Inter cetera igitur saepe multa genera depravationum, animadverti, solitos eos, si quando veterioris libri, ex quo aliquid describebant, scripturam satis certam

certo ac liquido perfpicere non poterant; dubitabantque, hoc an illo modo scriptum foret, aut si quando aliud in aliis exemplaribus scriptum reperiebant, utrumque ponere, & lectorum iudicio permittere, utrum verius videretur. Eo modo, vix credibile est, quam multa in optimis & nobilissimis quibusque scriptoribus maculata sint. Libet ejus rei aliquot exempla proponere: ut ab aliis quoque alia consimilia notentur. Apud Xenophontem libro primo Anabaseos ita legimus: τὸ δὲ κράτιστον ἐστὶν ἐπίλοιπαι, καὶ περιεσθῆσιν ἐν τῷ, οἱ μὲν δὲ τῆς Ἀσθίας ἀρχαῖ, ὡς τῆς Κόρυς βαρβαρικῆς, τὸν κρατίστον ἀλλοτρίων ἢ ἀλλοτρίων, πεπλάται σὺν γλῶσσοι. ubi qui diligenter attenderit, facile videbit, legendum tantum esse, τὸν κρατίστον ἀλλοτρίων. Apud Aristotelem libro primo De arte dicendi: Αἰσχύνη συνθεσζόμενον ἢ ἐπιπύρροντα δευτερεύουσι ἐπιπύρρον ἢ ἐπιπύρρον, ubi frustra se torquet Victorius. illud enim ἢ ἐπιπύρρον plane delendum est: quod ego cum jam pridem conjerissem, confirmatus sum in sententia, auctoritate Halicarnasæi, qui hunc locum ita citat, ut illam librariorum ἀσθενία non agnoscat. Apud Ciceronem in Academicis: *Et veluti amantes Socratem, ubi docui legendum, Et jam ante Socratem.* Apud Livium libro XXIV. in libris a doctissimo Sigonio emendatis: *Cum illud potius agendum, atque eis cogitandum sit, si quomodo fieri possit, ne qui socii a populo R. desciscant: Et non vocitent, documentum autem ducant, statui oportere, si quis respiscat, Et antiquam societatem respiciat.* Libri autem veteres ita habent: *Documentum aut ducant, statui oportere non nocitivum.* Ita igitur emendo eum locum quem insanabilem esse pronuntiavit Sigonius. Primum illud, *Documentum aut ducant*, a jo librarii esse, utro modo scriptum esset, ambigenti. Deinde illud, *Et non vocitent*, factum esse ex eo, quod paulo post sequitur *non nocitivum*, & positum loco non suo. Quibus positis ita lego: *Documentum statui oportere, non nocitivum, si quis respiscat, Et antiquam societatem respiciat.* Est autem optima & gravissima sententia, & Thucydides: *ἔτι ἀλλοτρίων κρατίστοι τῆς ἀσθίας, ὡς ἐκ τῆς μετὰ γυλάται.* Apud Senecam libro primo De beneficiis: *Ergo Et Mercurius una stat, non quia beneficia ratio commendat vel oratio, sed quia pictori ita visum est, legendum: Non quia beneficia commendat oratio.* Apud eundem epistola XXXIII. *Ego vero utar via veterj: sed si priorem plani-*

oremque invenero, hanc muniam. Libri veteres: Sed si priorem vel planiorem. Ego, sed si planiorem invenero. Apud Plinium capite XXI. libri XIV. Spazante miraculi gratia Tiberio principe in senecta jam severo, atque etiam alias saevo, sed ipsa juvena ad merum pronior fuerat. Totum illud, atque etiam alias saevo, delendum est. Apud eundem capite III. libri XXVI. Abstinentiam cibi, alias vini. Dele illud, alias vini. dicit enim *ἀσπίαν*. Apud Tacitum libro XI. ab excessu Divi Augusti: Ut sacrificantes vel insanientes Bacchae. Utrum non facile dixerim: alterum certe *καρπύων*. Apud eundem libro XIII. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rufus Burrus. Liber vetus: inde devilis rursus aut Burrus. legendum, inde debilis Burrus. debilem autem vocat, quia trunca erat manu: ut statim subjicit. Apud eundem libro XIV. Per insidias serviles, quas nemo prohibuit, aut prodidit. delendum illud, aut prodidit. Apud Plutarchum in Theseo: *ἰσχυρὸν αὐτῶν ἡ διαπύθησιν τῆς Αἰθρας συγγενεῶν*. delendum illud, ἡ διαπύθησιν. Parcam plura congerere: ne ipsa copia lectoribus molesta sit.

CAPUT XVII.

Recte scriptum a Donato, his verbis, Hoc age, silentium & attentionem imperari.

DONATUS in Phormionem Terentii scripserat, hoc loquendi genere, *hoc age*, silentium imperari. Gabriel Faernus, homo Latinae quidem linguae non ignarus, sed Graecae profus expertus: neque hoc detrahendi studio dico: ita esse sciunt, quibus ille notus fuit: neque id ipse diffitebatur: ne poterat quidem: is igitur hoc, quia nusquam alibi legerat, ferre non potuit: &, ut erat ingeniosus, confugit ad illud suum, ut diceret, in veteribus libris Terentii scriptum fuisse, *hoc age st.* sed unam aut alteram litteram erasam esse: & verba illa Donati ad illud st, non ad verba *hoc age* pertinere. Credo hoc acute excogitatum esse: & agnosco ingenium hominis, non tantum quid in vetustis exemplaribus scriptum esset, legere soliti, sed divinare etiam quid deletum fuisset. Sed quia tradior sum, quam ut illam tantam celeritatem ingenii subsequi possim: continebo me intra septa, & contentus

tus ero iis quae ab aliis confirmata reperio. Videor autem legisse, in sacris imperari solitum silentium his verbis, *favete linguis*. & Graece *ἄνευ φωνῆς ἵνα λαλῆς*. & eadem de causâ clamari solitum, *hoc age*. & hoc puto dicere non malum auctorem Plutarchum in Numa: *ὁ Ἰχρύος τὴν μίσην τοῦ δημοκόρου, ἴσως ἀρχαῖον ἔφη ἕρπον, ἢ Ἰουλίαν διακρίβη, ἠκούων, ἀπὸ ἀγῆ*. Hoc igitur tenebo: curam legendi ea quae crasa sunt, perspicacioribus delegabo.

C A P U T X V I I I.

Confirmatum quod de Aristotele & Hippodamo in superioribus scriptum est adversus frigidam defensionem ejus qui quod ipsemet ignoravit, aliis pro certo & explorato obtrudere voluit.

SCRIPERAM, non satis bona fide versatum Aristotelem videri in Hippodami rep. reprehendenda: idque cognosci posse de quibusdam ipsius Hippodami fragmentis quae apud Stobaeum extarent. Extitit, qui decennio post, Aristotelis defensionem fusciperet: meque ejus rei historiam ignorasse diceret: se autem planum facturum, fideliter, ut docebat, se summum philosophum in toto illo negotio praestitisse. Expectabam igitur, ut ipse quoque se in suscepto negotio fideliter praestaret: & quando me inani argumento usum dixerat; solidis ipse ac gravibus argumentis in meâ opinione refutanda uteretur. Reperio historiam quidem nullam: argumenta autem ita levia, ut ea dum refello, videar mihi cum Aenea Virgilia no persequi *tenuis sine corpore vitas*. Alium esse ait Hippodamum, cujus multa apud Stobaeum leguntur, alium qui ab Aristotele reprehenditur. Illum enim Italicum, hunc Milesium fuisse. Vellem alicujus veteris scriptoris testimonium protulisset, a quo horum duorum Hippodamorum, Milesii & Italici, quorum uterque optima resp. speciem informasset, mentio fieret. Quamquam enim plurimum illi tribuo; non tantum tamen, ut satis sit, *αὐτὸς ἴσα*. Haec videlicet illa historia est, cujus ignoratione lapsus esse me dicit. Quae si in ipsius ingenio delituerat, neque a quoquam veterum prodita erat, qui, quaeso, eam non ignorasse potuit? At quia testimonia non suppetunt, ab argumentis auxilium mutatur.

tur. *Hippodamus*, inquit, *Aristotelis Milesius fuit. Fa-*
teor: Stobaei vero ut existimare licet, Italicus, quod di-
sciplina illius, & sermo etiam Doricus, quod utitur, de-
clarat. alter Hippodamus Ionico usus fuisset. Miletus
enim Ioniae civitas fuit. Nemo quidquam hac ratione
concludi. Nam neque omnes qui Italicam philosophiam
coluere, fuerunt genere atque origine Italici: cum Py-
thagoras, ejus disciplinae auctor, Samius fuerit: neque om-
nes Dorico sermone scripsere. Empedocles certe Ionice
scripsit; qui tamen Pythagoreus fuit. At alter, inquit,
Hippodamus Ionico usus fuisset. Miletus enim Ioniae
civitas fuit. Quasi vero necesse sit, unumquemque ejus
gentis lingua in scribendo uti, in qua ipse natus est. Fru-
stra certassent septem urbes de stirpe insignis Homeri, si
ulla in hoc argumento firmitas esset. Neque ego puto ca-
lingua usos Stagiritas, qua Aristoteles scripsit: aut, quia
Aristoteles scripsit Theophrastus, ideo ita locutos Eresios.
Petrum Bembum optime Etrusce scripsisse ait bonus in
primis ejus rei existimator, Joannes Casa. at Bembus Ve-
netus fuit. Quid autem vetat, Hippodamum, cum Mi-
leti quidem natus esset, seu diu versatus in magna Grae-
cia, in qua philosophia illa florebat, ejus gentis sermone
scripsisse, non in qua natus esset, sed in qua viveret,
& cui fortasse potissimum scriberet? Dorienus fuit Hip-
pocrates, ait Aelianus: sed in Democriti gratiam Ionice
scripsit. Qui magis licuerit Dorienis Ionice, quam Ioni-
co Dorice scribere? Hoc saltem admonere debuit ipsum,
non minus acri judicio, quam acuto ingenio praeditum,
ut non statim propterea duos Hippodamos esse concluder-
et. Addit: Quanto autem plura sunt, quae judicio Sto-
baei, in scriptis ipsius Hippodami discrepant a sententiis
Aristotelis, tanto facilius intelligere poterat, ipsos longe
alios esse. neque enim existimandum est, philosophum ita
perfricuisse frontem, ut tam aperte mentiretur: praesertim
eo tempore, cum omnes nullo negotio hoc redarguere po-
tuisent. Hoc loco arduam mihi & lubricam defensionem
esse fateor. nam neque de Aristotele, quem quanti fa-
ciam, norunt, quicumque me norunt, quidquam sequius
loqui velim: & tamen res ipsa subigit me, ut dicam,
eum nonnunquam reprehendorum veterum paulo quam
par erat, cupidiorum fuisse. Plato civitatis salutem in
eo positam esse dixerat, si quam maxime una esset. Quam

Id sophistice Aristoteles calumniatus est? Non libet de
 Ideis dicere. Sed tamen non desunt ex ipsis Aristoteleis,
 qui Aristotelem in eis labefactandis non optima fide cum
 Platone egisse fateantur. Parmenidem quidem defendit
 Simplicius, nihil Aristotelis auctoritate deterritus. Et
 Platonis aut Parmenidis scripta non minus illa tempestate
 in manibus erant, quam Hippodami. Sed si duo Hippo-
 dami fuerant, quorum uterque de republica scripserat,
 cur eorum alterum Aristoteles infectatus est, alterum ne
 nominavit quidem? cum praesertim quosdam nominave-
 rit, quorum nusquam alibi memoria extat. An illud ve-
 rins est, ex his duobus Hippodamis alterum Miletici, alte-
 rum, ut Palladem et Jovis, ita ex hominis eruditissimi
 cerebro Florentiae natum? Et addit postremo: *Quod*
autem Aristoteles significavit, eum, quem improbat, Mi-
lesium fuisse, putari debet id fecisse, ut distingueret ab al-
tero hoc, eodem nomine vocato, Pythagoreo. Non video,
 cur ita putari debeat: multos enim a patria nominat,
 etiam ubi nihil opus est distinctione: ut cum dicit, Γε-
 ρίας ὁ Αστυνός. Et libro primo cum dicit: οὗτος ἔστιν ὁ Μιλήσιος
 ἔ Μιλήσιος, non opinor, Milesium dixit, ut eum ab ali-
 quo Thalete Italico distingueret. Illum igitur *Ἰπποδάμοιο*
 Hippodamum omittam: pertinacius contendenti occinam:

Sol p̄is t̄stra d̄nḡit̄ igit, ἰσῑ ὅ τ̄ιδ̄.

C A P U T X I X.

*D litteram vocibus in vocalem desinentibus antiqui-
 tus interdum addi solitam. Et ejus rei
 proposita aliquot exempla.*

A LATINI veteribus concursum vocalium non amantibus fieri saepe solitum, ut vocibus in vocalem desinentibus adderent litteram D, cum maxime, cum subsequenti vocis prima littera vocalis esset, notum est & ex Fabio, & e fragmento columnae rostratae C. Duillio posita, quod e foro superioribus annis erutum, nunc in Capitolio visitur. Atque idem observatum est in jungendis verbis, ut ex re & eo, *redeo: ex re & emo, redimo: ad eundemque modum plurima, Sed & mederga, tederga, se-*

dergo, ad sed ear, ita frequenter apud Plautum legitur; ut nemini ignota esse possint. Superescent & in posteriori ævi scriptoribus multa ejus consuetudinis vestigia, nisi per errorem obliterata essent. Nam & apud Catullum plane ita legendum: *At tu Catulle obstinatus obdu- ra.* quod ex me in sermone familiari auditum probavit Turnebus: & apud Horatium duo loci sunt hujus vetustæ consuetudinis ignoratione depravati. Nam & libro tertio Carmium, ubi vulgo est,

*vos, ô pueri & puellas
Jam virum expertæ, male ominatis
Parcite verbis;*

ex quo alii fecerunt, *male nominatis*: plerique veteres libri habent, *maled ominatis*. quod ut (*) verum est, & libro primo Epistolarum:

Omnes oréde diem tibi illuxisse supremum.

ex quo factum est, *tibi diluxisse*. Est autem ita locutus Horatius, ut Livius in illo: *Hic speciosus ultimus dies P. Scipioni illuxit.* Apud Plautum quoque in Rudente, in extrema fabula, ubi vulgo ita legitur:

Tibi propino decuma fonte: tu tibi inde, si sapiis.

non habeo dubium, quin ita legendum sit:

Tibi propinod eccum a fonte: tu tibi inde, si sapiis.

Aquam enim conservo propinat, & eum jubet vinum sibi ipsum miscere. Quin etiam lib. XLVII. Digestorum, sub titulo, *Ne quid in loco publico vel itinere fiat*, ubi legitur: *Idem ait, si odore solo locus pestilentiosus fiat: non esse ab re de ea interdicto uti: legendum eccumco, non esse ab re de interdicto uti.*

(*) Transpone: *quod verum est, ut et.*

O A T U R X X.

Essentia nomen a Cicerone novitum esse. Amen-
datus Seneca ex epistolarum locis.

MAGNUS in saeculo suo laudem consecutus est & di-
corat facultate, & philosophiae scientia, & gravitate mo-
rum. Ser. Flavius Fabianus: multaque de eo cum aliis,
tam locupletissimis testis Seneca honorificentissime scrip-
sit. Is cum philosophum civitate donare vellet, multa
verba novaeque, neque enim aliter fieri poterat; cum
in Graeco neque sermone, neque Romano immensum
quiritum copiosus esset: veteres illi necesse habuissent
mota procedere. Putabatur autem primus, quam Graeci
usiam dicunt, eam Latine essentiam nominasse. Ita certe
Quintilianus credidit, qui libro secundo, cum rhetori-
cam a quibusdam Latine loquentibus oratoriam aut ora-
tricem vocari dixisset, & haec, inquit, interpretatio
non minus dura est, quam illa Flavii essentia. & libro
tertio: usiam, quam Flavius essentiam vocat, neque sane
aliud est ejus nomen Latinum. & libro octavo: Multa
ex Graeco formata nova, ac plurima a Ser. Flavio: quo-
rum dura quaedam admodum videntur, ut ens & essentia:
quae cur tantopere aspernemur, nihil videtur nisi quod ini-
qui iudices adversus nos sumus: ideoque paupertate sermo-
nis laboramus. Primus tamen eam vocem fluxerat Cice-
ro: sed quod eam Fabianus primus usu trivisset, quodque
alias multas fabricatus esset, hujus quoque origo ad
eum referebatur. Sed eam Ciceroni vindicat Seneca epi-
stola LIX. nisi quod locus corruptus, ne id vulgo ani-
advertatur, impedimento est. Ita enim legitur: Cupto,
si fieri potest, propitiis auribus tuis quid sentiam dicere &
sin minus, dicam & iratis. Ciceronem auctorem hujus
verbi habeo, puto locupletem. Si recentiorem quaeris,
Fabianum, disertum & eloquentem, orationis, etiam ad
nostrum fastidium, nitidae. Sed pro illo quid sentiam,
omnino legendum est essentiam alioqui enim ejus illos
verbi habere se auctores diceret? Idque manifesto de-
clarant, quae statim sequuntur: Quid enim fiet, mi Lucili?
quomodo dicetur ΟΥΣΙΑ, res necessaria naturam con-
tinens, fundamentum omnium. Rogo itaque permittas

mihî hoc verbo uti. Quamquam autem res aperta est, ne quis tamen calumnietur, alium testem in eam rem dabo. Is erit Sidonius Apollinaris: ejus hæc sunt ex epistola quadam ad Polemium: *Lecturus es hic etiam novum verbum, id est, essentiam. sed scias hoc ipsum dixisse Ciceronem. Nam essentiam, nec non & indolentiam nominavit, addens: Licet enim novis rebus nova nomina imponere. & recte dixit: Nam sicut ab eo quod est, verbi gratia, sapere & intelligere, sapientiam & intelligentiam nominamus regulariter, & ab eo quod est esse, essentiam non taceamus.* Jam igitur qui ad Nizolii epulas bellaria inferunt, *essentiae* nomine auctorem ejus librum faciunt licet. *Indolentiam*, me quidem auctore, non addent. nam & apud Sidonium ipsum *indolentiam* legi debere arbitror.

F I N I S.

M. ANTONII MURETI

J. C. [ET] CIVIS ROM.

VARIARUM LECTIONUM

LIBRI IV.

ET

OBSERVATIONUM

JURIS LIB. SINGULARIS. (*)

(*) Hos IV. libros *Variarum Lectionum*, una cum *Observationibus Juris*, ab Andrea Schotto acceptos, post Mureti mortem, Augustae Vindelicorum a. 1600. 8. edidit Marcus Velferus, Muretinæ disciplinae alumnus, e cujus bibliotheca etiam reliqua Mureti Postuma Ingolstadii prodierunt.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

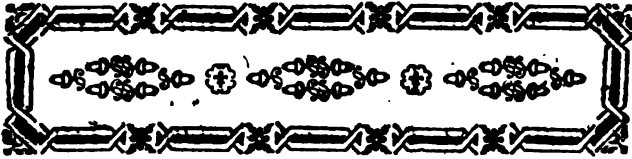
PHYSICS 311

LECTURE 1

LECTURE 2

LECTURE 3

LECTURE 4

MARCI VELSERI
PRAEFATIO.

VIRO REVERENDÓ,
ANDREAE SCHOTTO,
SOCIETATIS IESU
SACERDOTI.

Doctus & disertus vir, inquis, Muretus,
meo quidem palato. Et cujus non item,
mi Schotte? Si quis est, illi vero non
tam palatum, quam mens obbruit.
Novi qui serio contenderet, a mille ro-
tro annis neminem vixisse, eloquentia cum hoc uno
comparandum. De me si quaeris, nihil quisquam tam
magnificum praeterea adjiciat, cujus ego auctoritatem
defugiam. Sic tamen, ut eam primam Mureti lau-
dem nunquam statuam. Prudentia & judicio excellere
semper visus. Quid tibi nunc exsequar? Ultra asfen-

tireris, si hominem, fere dixi vidisses, certe coram novisses unquam. At id jam serum est. Nescio quomodo, Ego nullam ejus lego paginam, in qua praesentem intueri, & grave illud limatumque iudicium agnoscere non videar. Quod itaque volebas, feci omnino lubens, ut acceptos a te posteriores quatuor Variarum libros, & Observationum juris singularem, typographo vulgandos traderem. Unaque publice attestaret, cui beneficium hoc deberemus: sine enim tua pietate fuisset, perierant profecto haec planissime. De reliquis ne desperes. Enitemur quacumque, ne semper omnia lateant: nam praecleara sunt haud dubie pleraque. Tu in Photio civitate Romana donando perge, perinde ac coepisti, alacriter, & in difficili labore, te identidem memoria posteritatis excita, quae tibi, quam diu quidem litterae Latinae erunt, gratias aeternum habitura est. Vale, et Deum pro me ora.

M. ANTONII MURETI

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER XVI.

CAPUT I.

T. Livii locus e philosophia depromptus.

Philosophicam sententiam fecit Livius, libro quinto Annalium, ab Ap. Claudio, dici in ea oratione quam ad populum adversus Tribunos habuit. Hæc enim ipsius verba sunt: *Labor, voluptasque dissimillima natura, societate quadam naturali inter se juncta sunt.* Constat autem, id multo ante apud Platonem dictum esse a Socrate, qui cum paulo post moriturus, vinculis, ex more, solutus esset, *Quam mirabile, inquit, videtur id, quod suave homines vocant: & mirabiliter affectum natura erga id, quod ei adversari videtur, molestum: cum ambo quidem in homine simul esse nolint: alterum autem eorum si quis persequatur ac capiat, alterum quoque fere capere cogatur: tamquam ex eodem utraque capite apta, ac colligata sint.* Neque tamen omnino verum est, voluptatem, & molestiam simul in eodem esse non posse: multae enim sunt voluptates, quibus aliquid molestiae admistum est: ut ea ipsa quantum sentiebat Socrates: & pleraeque earum, quae ad corpus pertinent: quae propterea purae ac liquidae esse non possunt; ut sapientissime disputatur ab Aristotele, libro decimo Ethicorum. Et ut in tepido, remissi caloris,

ris, ac frigoris quidam quasi cinnus est: ita multae sunt voluptatis ac doloris permissiones. ut cum alibi, cum in amatoria levitate. Propterea enim Musaeus Grammaticus stimulum amoris vocavit *ἄλυστρον*. Et Catullus a Venere *dulcem amaritorem cutis misceri* ait. Neque vero aut detracta molestia, necessario in locum illius subit voluptas, aut detractam voluptatem statim consequitur dolor. Media enim inter utrumque *indolentia* est: et sic eam Epicurus non voluptatem modo, sed summam voluptatem esse dicebat. Multum tamen inter voluptatem, & doloris vacuitatem interesse, & Cicero multis locis docet, & multis antè eum saeculis in Philebo docuerat Plato.

CAPUT II.

Animalia in igne degentia. Plinius corrigitur.

Cum varia animalium genera caelo, terra, marique, ut poetae loqui solent, nascantur, solus ignis nullum ex se animal procreare dicitur: ideoque veteres, cum Vestae nomine ignem intelligerent, & ipsam virginem fecerunt, & ei virgines consecrarent. Ovidius:

*Nec tu aliud Vestam quam puram intellige flammam,
Nataque de flamma corpora nulla vides.*

Aristoteles tamen libro quinto de historia animalium, in Cypro, ubi lapis chalcites excoquitur, in medio igne bestiolas quasdam alatas nasci ait, quae per ignem saliant, atque ambulent, morianturque, simulatque ab igne abscesserint. Ad eas respexit Seneca libro quinto naturalium Quaestionum, ita scribens: *Ignis qui omnia consumit, quaedam etiam creat: & quod videri non potest simile veri, sed tamen verum est, animalia igne generantur.* Plinius autem libro undecimo, Aristotelis verba prope ipsa interpretatus est, hoc modo: *gignit aliqua & contrarium naturae elementum. Si quidem in Cypro aerariis fornacibus ex medio igni majores muscae magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyrales, a quibusdam pyrausta. Quam diu est in igne, vivit: cum evasis longiore paulo volatu, emoritur.* Plinii verba levi-

leviter reparata esse constat: legendamque, aut, *majoris musca magnitudinis*, aut *majoris muscae magnitudinæ*. Aristoteles enim ait, *ἡμεῖς τῶν μεγάλων μᾶλλον ποιεῖν ἢ μικρῶν.*

C A P U T I I I.

Terentii Adelphi locis aliquot castigantur.

Repetierasce me cogit amor in meos. Itaque qui jam pridem & Comœdias, & cetera ludicra posueram, ut graviora, & huic aetati convenientiora curarem, nunc ut consulam studis M. Antonii, qui natura fratris mei filius est, caritate, & benevolentia meus, Terentium, amores olim ac delicias meas, fumo interdum in manus, ejusque fabulas, cum optimæ spei puerulo, magna cum animi mei voluptate percurro. Reperio autem ad oras librorum meorum notata nonnulla, quæ fortassis non ingrata fuerint illius poëtae amatoribus. Quaedam igitur, ut fors feret, ex illis in hos libros referam, si cui forte, aut usui, aut oblectamento esse possint. Ac alia quidem alias: nunc ex Adelphis hæc pauca, quæ ad manum sunt. Demea cum audisset ex Hegione de Pamphila gravida, conturbatus, neque habens quid aliud responderet,

Fratrem, inquit, conveniam, Hegio.
Is quæd mihi de hac re dederis consilium, id sequar.

Sed quomodo ait, secuturum se id consilium, quod super ea re frater dederit? An nesciebat, quicquid libidinosæ & intemperanter faceret Aeschinus, de Micionis, si non consilio, at certe permisû illius ac voluntate fieri? Deinde diceret potius, se auctorem ac suasorem fratri fore, quid ipsum e re nata facere oporteret: non secuturum, quod ille suasisset. Neque enim Demeæ, sed Micioni de illo negotio statuendi potestas erat. Neque is qui negotii alicujus præcipuus est arbiter, solet aliis consilium dare, quod sequantur: sed ipse potius aliorum sententias exquirere, & quod optimum factu visum fuerit, sequi. Quæ cum ita sint, non dabit, quin totus ille versus, *Is quæd mihi, ex hoc loco expungendus*

us sit: ut tota responsio Demeae contineatur his tribus verbis,

— *Fratrem conveniam, Hegio.*

ut sententia sit: Ego tibi hic aliud nihil praestare possum, Hegio, nisi ut cum fratre colloquar. Scis enim, Aeschinum non in mea potestate esse, sed in illius. Hoc & Dematus confirmat: cujus haec verba sunt: *Vultuose pronuntiandum hoc quod addidit, HEGIO, quasi dicat, In manu fratris est constitutum, non mea.* Traktus autem huc est versus ille ex Phormione, ubi ita loquitur Demipho:

— *frater est expectandus, mihi.*

Is quod mihi de hac re dedit consilium, id sequat.

Ita enim plane illic quoque legendum videtur. In illo autem, quod paulo post sequitur, colloquio Ctesiphonis & Syri, ubi legitur:

Nunc eum maxime operis aliquid facere credo.

prorsus legendum est, *Nunc cum maxime*. quo modo & Plautus, & Cicero, & Seneca, & Facius, & alii optime notae scriptores saepe locuti sunt. Quod autem, cum adolescens patri, qui voluptates suas ab eo impediri nolle, triduanam perpetuam lassitudinem precatus esset, subjicit Syrus,

Ita fiat: & istoc si quid potis est rectius:

tum Ctesipho,

Ita, nam hunc diem

*Miseri nimis perpetuum, ut coepi, cupio
in laetitia degere.*

Videri in eo poterat poeta non satis diligens servandi decori fuisse, qui improbo servo, non lassitudinem, sed mortem Demeae precanti, ingenium adolescentem as-

sen-

fentientem fecisset. Sed totum hujus loci artificium subtilissime aperuit elegantissimus Grammaticorum Donatus: qui verba haec duobus modis accipi posse ostendit: quorum utrovis posito, id quod alioqui poetae objici poterat, diluatur. Aut enim negabimus mortem a Syro intelligi: neque illam quidquam aliud precari dicemus, nisi ut ad illud triduum aliquid praeterea addatur, sitque aliquanto longior lassitudo: aut, si mortem significare voluit, quod mihi quidem in seruo, & in tali seruo, verisimilius videtur, dicemus, eum, cum illa diceret, & *istoc*, si quid potis est rectius, avertisse se a Crispione, ita ut ab eo non audiretur. Prior illa expositio si cui magis probabitur, *istoc*, non sextus casus erit, sed adverbium antiquum, pro, *istuc*. Et haec quidem ex Donato hausta sunt: sed intelligi ex eo non queant, nisi verba ipsius prius emendata fuerint. Legenda igitur sunt ad hunc modum:

Et istoc si quid potis est rectius. Deest, addi nam si mortem significaret, non conveniret adolescentem, ita, dicere. Videtur ergo plus temporis optasse daturum. Vel & *istoc si quid potis est rectius*, ut moriatur scilicet. Et hoc avertisse servus debet dicere ne indecorum adolescentis personae sit, ita, dixisse quamvis ejusmodi adolescentes inducant Comici. Ut Naevius in *Tribulo*,

Deos quaeso, ut adimant & patrem & matrem meos.

Haud magni pretii haec esse, dicat aliquis? licet, ego ea nunquam pro pretiosis venditabo: ut ne illud quidem, quod illius versiculi, qui non ita multo post legitur,

Quam ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis.

tanta est similitudo cum illo Euripidis ex Cyclope

Quam ego modo puerum tantillum in manibus gestavi meis.

ut si illa Euripidis Satyra periisset, & hic unus versus non expresso auctoris nomine, citatus ab aliquo vetere Grammatico reperiretur, facile suspicaturus fuerit aliquis,

quis, eum esse ex Adelpis Menandri. Tale enim quiddam in aliis evenisse scimus.

CAPUT. IV.

Hippolyti Card. Estensis prudenti de severitate sermo.

SAEPTE mihi observatur ante oculos Hippolytus Cardinalis Ferrariensis; saepe de illo vigilans, saepe etiam dormiens cogitor: & magna causa est, cur id facere debeam. Primus ille fortunarum mearum, quantum illae tandem cunque sunt, auctor atque inceptor fuit. Quindecim annos, & eo amplius, cum eo familiarissime vixi: cum optimus & humanissimus Princeps, sua mecum gravissimis de rebus consilia saepe numero communicaret: nonnunquam etiam eodem plane modo quo magister discipulorum ingentia interrogando experiri solent, meam super eis sententiam exquireres: a se interdum dissentientem aequissimo animo ferret: errantem instantissime redargueret, multarumque rerum ad vitam pertinentium, pro singulari prudentia, qua praedictus erat, admoneret. Praecipue autem cum tibi secesseramus, ubi ille quotannis activos menses transigere solebat, nullus fere abibat dies, quin, per studiorum speciem, aliis omnibus exclusis, horas aliquot una jucundissimis sermonibus confumeremus. Utinamque eorum, quae quotidie ab illo audiebam, commentarios & confecissem diligentius, & studiosius conservassem. Sed hominum incogitantium more, qui, quorum in praesens copia est, ea sibi perpetuo parata fore confidunt; & e plurimis paucissima seligebam, quae, memoriae causa, consignarem litteris, & eas ipsas scidas in quas illa conieceram, postea ita negligenter habui, ut earum bona magnaque pars perierit. Incido autem nonnunquam in eorum nonnullas, quae me actione reliquarum desiderio incendunt. Ut haec est, quae nunc aliud agenti venit in manus. Habitus erat in praedio sermo de summo quodam, & potentissimo Principe, qui cum in omnibus aetatis partibus admirabilem quandam integritatem, & innocentiam praestitisset, jam senex ad imperium evectus, peccata hominum ferre non poterat; caque virioribus ac se-

verioribus legibus, quam inveterata saeculi licentia postulare videretur, coercerat. Multi ac varii sermones fuerant, aliis, ut sit, rigidam illam & praefractam severitatem commendantibus, neque aliter vitia refecari posse dicentibus: quibusdam modice culpantibus, cum dicerent, ab illis repentinis mutationibus naturam quoque ipsam abhorrere, quae nos non statim ab hieme ad aestatem, aut ab aestate ad hiemem, sed interjecto inter illas vere, autumnoque perduceret. Abscessus quoque & vomicas in corporibus nostris a medicis, lenibus primo fomentis ac cataplasmatis molliri solere, neque prius incidi, quam suppuraverint. Cardinalis, cum & blande omnes ad dicendum invitaret, neque patienter modo, sed & libenter audiret, dicebat, in iis reprehendi posse severitatem, qui ad formulam suam non viverent, sed alia facerent ipsi, alia publice facienda praescriberent: in eo non posse qui nullam aliis legem poneret, quam non ipse sibi multo ante posuisset. His aliisque in eadem sententiam sermonibus super mensata habitis, Hippolytus, dimissa ceteris, ex more, me in cubiculum ad se vocari jubet. Ibi cum alia multa sapientissime dixit, quibus se sibi quidem illam tantam severitatem proptus probari ostenderet, quam tamen certo sciret ab optima mente proficisci: tum has, quas subijciam sententias, adhaesit orationi suae: quas ego, quod & graves, & eleganter expressae viderentur, ut primum ab eo discassem, in libello, quem tum forte in sinu gestabam, annotavi.

Nihil prohibet, esse aliquem & optimum virum, & non optimum Principem. Optandus est medicus, qui aliquando aegrotavit. Non satis aptus est ad rogandos homines, qui ab hominibus eam quae sunt supra hominum, etigit. Miseras homines, & sola innocentia tutos facit. Cogitet, qui imperat, quomodo sibi olim alius imperare voluisset. Deinde, quasi sum ipsum de quo sermo erat, alloqueretur, Quae tu, inquit, alios praestare non posse miraris, id te alii praestare posse mirantur. Si quid tu quoque olim tale fecisti, ignosce & aliis, ut ignotum est tibi: si nihil: cogita, non eandem a Deo datam esse omnibus animi firmitatem. Qui ad minora peccata interdum commovere non vult, saepe ad majora homines cogit. Aliud ultio est, aliud correctio. Qui ulcisci vult, iratus est: qui corrigere, amicus. Ille, cum qui peccavit, non amplius

plius esse vult: hic esse quidem, sed non amplius talens esse. Non sunt ferenda vitia, sed qui nullum vitium fert, nullum hominem feret. Haec optimus, & longo rerum usu exercitatus senex: quae tanquam oracula quaedam fuisset, eventus ipse postea docuit.

CAPUT V.

Unus pro millibus, a Democrito primum dictum videri.

NON numerandas, sed ponderandas esse sententias, saepe a sapientibus dictum est: plurisque faciendum esse ubius gravis, & cordati viri iudicium, quam imperitam multitudinem, cui probari ac placere, olim a peritis Musicis argumentum habitum est. Ex quo proditum etiam est literis, Periclem, si quando plaudentem sibi coronam videret, metuere solitum, ne quid peccasset, neu quid plus minusve dixisset, quam oportebat. Et laudatur Antimachus, qui cum grande illud saum poemata recitans, ab omnibus, praeterquam a Platone, relictus esset, Legam, inquit, nihilominus. Plato enim mihi unus instar est multorum millium. Neque non illud Epicuri generosum ac magnificum est: qui ad Metrodorum scribens, & parvi tum sibi, tum illi, facienda esse vulgi iudicia, disserens, Satis magnus, inquit, uterque alteri theatrum sumus. Sic Cicero, dum Catoni probaretur, aliorum iudicia non extimescebat. Cato ille noster, inquit, qui mihi unus est pro centum millibus. Et alibi de Peducaeo, Tu vero, inquit, leges Sexto: ejusque iudicium mihi perscribes. Cum autem Graeca illa verba alicujus veterum esse constet: neque quisquam adhuc, quod sciam, cujus sint, prodiderit: non alienum putavi, restari, quid de illis opiner. Suspicor igitur Democriti esse: cujus hoc dictum refertur a Seneca: Unus mihi pro populo est: et populari pro uno.

C A P U T V I.

Servi ad pedes coenantibus stabant. Magdalenam pedes Domini stans utxisit.

DISCUMBENTIBUS olim cenandi causa, servi retro ad pedes stare consueverant, qui Dominorum iussa exciperent. Quod vel ob eam causam observatione dignum putavi, ut magis intelligeretur quod in sacrosancto Evangelio scriptum est, Magdalenam, cum in domo (*) Pharisei cenanti communi omnium domino, ingreſſa eſſet, retro ad pedes ipsius stetiſſe. Neque enim adveniens, ulla ratione majorem animi submissionem significare poterat, quam cum eum sibi nobilissima mulier locum delegit, qui servis proprie erat attributus. Stans retro, ait S. Lucas, *ad pedes ejus, lacrimis coepit rigare pedes ejus. Seneca libro tertio de Beneficiis: Ut primum diluxit, servus, qui cenanti ad pedes steterat, narrat, quae inter cenam ebrius dixisset.* Martialis:

*Omnia cum retro pueris obsonia tradas,
Cur non mensa tibi ponitur a pedibus?*

C A P U T V I I.

Aridaeus & Apollodorus tyranni. Seneca emendatus.

QUAEſIT ex me per epistolam homo eruditus, qui me auctore, Senecam studioſe legere coeperat, cum ab eo prius, more multorum, abhorruisset, qui fuissent rex Arrhideus, & Apollodorus, qui ab eo inter feros, & crudeles nominarentur. Respondi, de Arrhideo quidem ut dubitaret, factum esse culpa librariorum, qui *Arrhideum* pro *Aridaeo* scripſissent. Fuisse autem Aridaeum Alexandri Magni fratrem, ex ignobili muliere ortum: cujus meminisset & Plutarchus ad finem Alexandri. Sed & in commentario, *Num seniori gerenda sit respublica*, ita legi: *καὶ ὁ κ. Ἀριδαῖος ἡ δὲ πόλις, γέννησεν Ἄρριδον. αὐτὸ δὲ πρὸς ἀπαιεὺς ἔλιπον δὲν ἀπικυήσαντες τὴν Ἀσίαν, οἱ δὲ αὐτοὶ ἐπὶ αὐτῶν διαφείροντες, κερδοὶ ἡ δὲ ἵσχυρ βασιλείας, ἐξ ἀδύνατον ἔπει*

(*) A. Mureto scriptam videtur: *cum in domum Pharisei, cenante communi &c.*

ἡ δὲ αἰὶ κατὰ τὴν παραδίμωτον. Philinnam saltatriculam Aridaei matrem fuisse legimus apud Athenaeum libro tertio decimo. Apollodori autem tyranni mentionem esse & apud eundem Plutarchum, libro, quo disputat, *Philosopho cum iis qui rerum potiuntur, vel maxime sermonem conferendum esse*, & apud Suidam in voce *Ἰσπάρη*. Haec, quaequam recondita non sunt, quod illi tamen scrupulum injecerant, putavi, evenire posse, ut aliis quoque molesta essent.

CAPUT VIII.

Tria Livii loca numerorum notis depravata!

DEPRAVATA multa in optimis quibusque scriptoribus, cum librarii eas litteras quibus numerus indicabatur, conjungerent, atque ex eis vocem aliquam conficerent, saepe judicavi. Nunc proponam quosdam e Livii annalibus locos, in quibus ejus generis maculam tam diu haecisse mirum est. Eorum unus est libro *xxiii.* ubi agitur de auxiliis, quae Karthaginenses miserunt ad Hannibalem, cum, male pugnato a Romanis ad Cannas, spes esset, bellum brevi tempore perpetratum iri. *Itaque, inquit Livius, fit Senatusconsultum, ut Hannibali XL. Numidarum millia in supplementum mitterentur, & XL. elephantanti, & argenti multa talenta.* Sed quis non miretur, cum & militum, & elephantorum humerus senatusconsulto definitus ac certo comprehensus fuerit, de pecunia ita *deceps* decretum esse? Non immorabor in re perspicua longius. Fuit haec paulo supra nostram aetatem ab hominibus ineruditis invecta scribendi ratio, ut cum quingenta significare vellent, ita scriberent *Vta*. Erat igitur scriptum in veteri Liviano libro, *M. Vta.* id est, *mille quingenta.* Quod qui non intellexerunt, inepte scripserunt *multa*. Contrario vicio laborat hic locus e libro *xxvi.* Eodem tempore *septem tabernae, quae pestae quinque, & argentariae, quae nunc novae appellantur, arsere.* Numeri notam putarunt esse, quae, non erat. Habebat enim antiquus liber: *septem tabernae quae postea vet. & argentariae quae nunc novae appellantur.* Nam, ut novae, ita veteres tabernae in foro erant. Unde locorum nomina, *sub veteribus, & sub novis.* At illi, delectis duabus litteris, quas frustra geminatas putarent, illud

illud V notam esse quinaril numeri judicarunt. Addam & tertium, qui tamen quoto ex libro sit, nunc quidem recordari non queo. Sed alicubi extare tam certo scio, quam me vivere. Exposito proelio quodam, Livius, ut plerumque solet, subiiciens humerum eorum qui utrinque ceciderant, ita scribit, ut vulgo quidem legitur: *et Romanis cecidere victores*. In veteribus erat *victi*. Sed qui Romanos ex eo proelio viderent superiores discessisse, *ex victis fecere victores*. Erat autem scribendum *Vlxi*, id est, sexcenti. Sexcenta adhuc hujus generis in scriptis veterum latent: quae aut a me aliquando, aut ab aliis detegentur.

C A P U T I X.

Si forte. Ciceronis in Miloniana locus interpunctione sanatus.

APUD Ciceronem in Miloniana ita legitur: *Hicne vir patriae natus, usquam, nisi in patria morietur, aut si forte pro patria, hujus vos animi monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini?* Sed vitiosa interpunctio vim omnem illius enervat, pulchritudinem delet, sententiam obscurat. Atque equidem putabam, id ita perspicuum esse, ut supervacaneum esset monere. Sed cum videam, id mendum haerere etiam in iis libris, qui, jure, an injuria, videbimus, sed certe vulgo ceteris emendatiores putantur, praetereaque animadvertam, hominibus ceteroqui non ineruditis in explicanda ejus sententia oculos caecutire, potius hujus opellae jacturam faciam, quam eos diutius errare patiar. Est igitur ita legendum: *Hicne vir patriae natus, usquam, nisi in patria morietur, aut, si forte, pro patria?* Atque hic subsistendum: ut quod sequitur, sit novae periodi principium. Hoc enim significat, indignum esse, talem virum usquam, nisi in patria mori, nisi forte casus aliquis ita tulerit, ut in aliquo externo bello, mortem, pro patria dimicans, oppetat. Est genus loquendi Graecum, *si forte, si vero*. Sic libro primo Epistolarum ad Q. fratrem: *Intelligis, nihil esse a me, nisi orationis acerbis, et iracundiam, et, si forte, raro litterarum missorum intelligentiam representam.* Et libro tertio de

oratore: *Ex quo vereor, ne nihil sim tui, nisi supploti-*
onem pedis imitatus, & aliquem, si forte, motum. Sed
 & Ovidius in primo *Metamorphoseon*:

Figitur in viridi, si fors tulit, anchora prato.

ei vno iure; cujus ignoracione vulgo fecerunt, sic fors
tulit.

C A P U T X.

Suetonii de claris Rhetoribus libellus emendatur.

IN his libris conscribendis imitari mihi videor eorum
 consuetudinem, qui tesferis ludunt. Ut enim illi, quod
 temere jecerunt, eo utuntur: sic ego pomeridianis horis,
 dum se calor frangat, in bibliothecam meam ingressus,
 qui primus liber in manus venit, eum arripio, & si quid
 olim a me in eo notatum sit, inspiciens, unum aut alte-
 rum horum capitum concinno. Nunc igitur, cum sese
 obtulerit libellus sane elegans Suetonii *de claris Rhetori-*
bus; tentabo, num ex iis, quae pridem in eo notavi,
 possim quasi corollam aliquam texere. *Rhetorica quoque,*
inquit, apud nos, perinde atque Grammatica fere recepta
est. Ego pro; *fere*, non dubito quin legendum sit, *Jero-*
Sequitur paulo post, Quod ne cui dubium sit, vetus item
ensorium edictum subjiciam. Lego, *vetus S. C. & cen-*
sorium edictum subjiciam. Addo & praenomen prioris
 consulis, ut sit, *C. Fannio Strabone, M. Valerio Mes-*
salla cos. Ac paulo post, *uti ei. non, ut vulgo editum*
est, ut. si ei. Notum autem est, & Senaticonsultum hoc
 & Edictum totidem verbis apud Agellium extare. Quod
 autem aliquanto post legitur, *dum utilia & necessaria*
dum perniciofa & supervacanea ostendere. si locus vitio
 vacat, illud *dum* geminatum valet, *in. ad, in. n.* Ad
 ipsum autem proemii finem, cum ita legatur, *petitur*
puer, quod domini voluntate fuerit liber, in libertate:
legendum est, in libertatem. Hoc enim dicit, eum pue-
 rum peti *in libertatem*, id est, liberall causa manu asseri,
 quod domini portitores fraudare cupientis, voluntate li-
 ber habitus sit. Ubi autem de L. Plotio Gallo disserens
 ita scribit: *hunc eundem (nam diutissime vixit) M. Cae-*
lius in oratione, quam pro se de vi habuit, significabat
 (ma-

(niallm legere, significat) dictasse a Cratino accusatori suo actionem. ibi ergo pro Cratino, legendum esse Atratio constat ex oratione Ciceronis pro Coelio. Neque negligendum est, quod ait, *L. Otacilium, cum esset ostentatius, veteri more, in catena fuisse.* Ejus enim moris mentio & apud alios, & apud Ovidium in illo versu,

Janitor indigne dura religata catena.

Quem autem *Epidium Nuncionum* vocat, *Nurfinum* fortassis vocare melius fuerit. Et, ut haec leviora sint, hoc certe quod subjiciam, conciliare aliquam huic capiti gratiam, vel apud fastidiosos aestimatores (*) potest. *Sex.* inquit, *Clodius e Sicilia Latinae simul Graecaeque eloquentiae professor, male oculatus, & dicax parvulorum.* In amicitia *M. Antonii Triumviri* extitisse se ajebat. Ita vulgo legitur. Sed aquam quis citius e pumice, quam ullam ex his verbis idoneam sententiam expresserit. Emendentur igitur ad hunc modum: *Sex. Clodius e Sicilia Latinae simul Graecaeque eloquentiae professor, male oculatus & dicax: pari oculorum amicitiam M. Antonii Triumviri stetit sibi dicebat.* Cum enim *M. Antonius* & plurimum biberet ipse, & eos, qui idem facerent, amaret, ut ex historia notissimum est; *Clodius*, qui, ut *M. Antonio* obsequeretur, dies noctesque cum eo perpotabat, oculis sibi constitisse illius amicitiam distitabat: eos enim potando corruperat. Itaque in compotorum illius numero a Cicerone censetur. *Compotorum* enim legendum plane est, non *competitorum.* & alia quoque in verbis Ciceronis, quae hic referantur, ex Cicerone ipso emendanda. Hic aliquis ex istis novis *Astydamantibus* *Acquino* suam admiraretur, & Musarum fidem imploraret, & sibi inauratam statuant ipse decerneret. Sed ego istam novam eloquentiam nondum didici: & senex sum. Satius fuerit, his nugis omissis, alias nugae (quid enim aliud haec nostra sunt?) huc congerere, & quaedam in ultimam ejusdem libelli partem notare. In iis igitur, quae de *C. Albutio* narrantur, ita legenda sunt haec: *receptusque in Planci oratoris contubernium, cui declamaturus mos erat prius aliquem, qui ante diceret, excitare, suscepit eas partes.*

(*) Potius. *estimator.* Vide quae notavimus ad T. I. p. 43.

tes, atque ita implevit, ut Plauto fiantium imponeret, non audenti in comparationem se dimittere. Et mox, ubi legitur, solitus proposita contraversa sedens in opere, legendum, incipere. Ac statim pro, declamare aut genere vario, lego, declamare autem genere vario. Et paulo post, ubi vulgo, tantummodo trivialibus verbis, legendum, tantum non, *μὴ οὐκ*. Mox, dum amplissimam quamque sectatur, non, ut vulgo, quamquam. Tum pauculis versibus interjectis, & rursus cum in cognitione caedis Mediolani a L. F. R. di. v. c. c. k. m. h. v. ita excaudit, ut deplorato Italico statu: & quae sequuntur. De illa autem M. Bruti statua, quae Mediolani viseretur, jucundum cognitu quiddam est apud Plutarchum in Bruto, in extremo. Tantulus libellus unam prope mihi horam abstulit.

CAPUT XL

Notati in transcursu errores aliquot cujusdam, qui libellum illum Suetonii Commentario explanavit.

CUM superiora scripsissem, venit ad me amoenissimi homo ingenii, Alexander Riparius, qui, cum ea, pro nostra aretissima familiaritate, legisset, Vezeor, inquit, ne tota tibi haec opella perierit. Levis, inquam, fuerit jactura. Sed cur id, quaeso, vereris? Am tu, inquit, nescis, a vetere illo amico tuo & hunc libellum, & alium argumenti quidem consimilis, ejusdem autem auctoris, jam pridem emendatos prodiisse? Quem tu, inquam, amicum mihi veterem nominas? quaeso te, etiamne is in hunc librum aliquid scripsit? Immo vero, inquit, domi, ut puto, commentarium ipsius habeo, quanquam fortassis aliqua jam parte lacerum. mitte, quaeso, qui afferat. Ille puerum confestim ire ac redire jusfit. It, redit, affert tres aut quatuor conscissas chartas. Itaque mittendum ad librarios fuit. Apud quos vix tandem repperum commentarium, quanquam non valde metuebam, ne quidquam eorum, quae a me notata erant, occupasset, excutere tamen libuit. Eorum pauca quaedam notare placuit: neque enim vacabat omnia, in quibus ab illa discessit. Primum igitur illa, C. Fannio Strabone, M. Valerio Mesalla Cos. notat, esse initium editi:

neque videt esse principium Senatusconsulti. & ambigit, scribendumne sit *Cons.* an potius *Cens.* cum tamen censorum nominibus nunquam tempora notari soleant: hos autem *Consules*, non *Censores* fuisse, etiam pueri sciunt. Addit, multa edicta & Senatusconsulta apud Cicronem, & apud Agellium, & apud Frontinum legi, quasi dubium sit, aut non apud alios quoque aequè multa legantur: neque tamen videt, illud ipsum s. c. & illud ipsum Edictum, de quibus hic agitur, apud Agellium extare. Sequitur: *Uti Romae ne essent. Ne, pro, non*, inquit, antiquo more. Immo vero qui dicat, *uti Romae non essent*, non Latine loquatur. *De isdem.* in v. imp. *de isdem.* in veteribus monumentis semper *isdem*. Haec levia sunt. *Ad quos juventus.* Nagis, opinor, e veterum consuetudine in v. impresso, *juventus ad quos*. Hic recta depravat. *Eos sibi nomen imposuisse Latinos rhetoras.* In v. imp. *eos sibi nomen imposuisse Latine scilicet Rhetoras.* Lego ego, *haud Latine scilicet Rhetoras.* vel potius, *haud Latine*, tantum, ne in edicto verbum *rhetoras* fuisse intelligamus. Mirabar, si tibi quidquam potius videretur, quod non omnium deterrimum esset. Neque vero ignotum est, veteres sedulo cavisse, ne peregrinas voces Edictis aut Senatusconsultis admiscerent: quod tamen non ita superstitiose vitabant, ut piaculum ducerent, si quid secus factum esset: sed hoc loco id ipsum ad invidiam in illos dicendi magistros confidam pertinebat, quod sibi Graecum vocabulum imponerent, cum ante id tempus nunquam Rhetorum Latinorum nomen auditum esset, totumque illud artificium Senatui displiceret. Mitto multa, neque enim tanti est. Hoc tamen omittere non possum. Suetonii verba sunt: *Nam et dicta praeclare per omnes figuras, per casus: & apoloagos aliter, atque aliter exponere, & narrationes tum breviter & praese, tum latius & uberius explicare consueverant.* Ubi *dicta praeclare* vocat quas Graeco vocabulo dicuntur *Chriae*. de quibus Quintilianus libro 1. Aphthonius in Progymnasmatibus, & alii. Ad eas per casus variandas assuebant pueri in scholis, hoc modo: *Socrates dicebat. Socratis dictum est. Socrati placuit. Socratem dixisse a-* *sunt. O Socrates, praeclare a te dictum est. A Socrate dicti solitum accepimus.* & hoc aperte constat cum ex

aliis, tum ex Diomede, libro primo. Ad haec quae vel pueris nota esse oportebat, mox ita scripsit: *Per casus. eventus. Ut quid quoque casu dicendum. Vel casus intelligit, de quo Quintilianus in v. Casus autem, inquit, qui & ipse praestat argumentis locum, sine dubio est ex insequentibus.* Sed quid ego plura persequar?

CAPUT XII.

Plinii minoris Epistola contra interpretis eruditae sententiam explicata.

UT epistolas Plinius accuratissime scripsit, ita interpretationem nactus est accuratissimum, Jo. Mariam Cataneum, hominem, patrum nostrorum memoria, exquisitae doctrinae, diligentiae singularis. Qui tamen interdum, ut homines omnes sumus, offendit. Sed bene agitur cum iis, quorum errata, in opere praesertim longo, numerari queunt. Atque ita mihi omnia quae opto, eveniant, ut ego, cum magnorum, ac praestantium virorum errata quaedam detego, nihil minus propositum habeo, quam ut quidquam de illorum existimatione, ac gloria deteram, quibus me nullo modo parem esse, sentio, & profiteor: sed quo major est eorum iustioritas, eo majus periculum est, ne alios secum in eundem errorem trahant: quae mihi una causa est ea interdum, in quibus ipsi *ἀσφαλιότης ἐπινοήθη*, indicandi. Plinius igitur libro quarto ad Paternium scribens, & ad eum suos quosdam hendecasyllabos mittens, de quibus iudicium ipsius cognoscere cupiebat, ita epistolam claudit: *A simplicitate tua peto; ut quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas. Neque est difficile, quod postulo. Nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset, aut solum: fortasse posset durum videri dicere. Quaere quod agas. molle & humanum est, Habes quod agas.* Quae ita declarantur a Cataneo: *Quaere quod agas. jocosando monet, quid judicandum sit. Molle & humanum. respexit ad genus carmini; quod lascivum, & urbanum est. Quod agas. quomodo judicys.* Equidem suspicor, hominem eruditum, studendo defesum, dormitasse, cum haec scriberet: ita longe, praeter consuetudinem suam, a Veritate Plinii aberravit. Videtur autem errorem illi ob-

eisse, quod librarii *opusculum* scripserant, cum *opus* tantum scribendum foret: ut magis intelligamus, nullum esse tam pusillum mendum, quod non e bonis scriptoribus tolli expediat. Hoc enim dicit Plinius, nihil esse causae, cur vereatur Paternus libere aperire sententiam suam: etiamsi forte hendecasyllabos illos non satis probet: nam si hoc, inquit, *opus nostrum aut potissimum esset aut solum*, id est, si poetae praecipue nomine censerem, ejusque facultatis mea praecipua professio esset, aut etiam sola; ita ut nusquam alio animum, quam ad faciendos versus, applicarem; *fortasse posset durum videri dicere, quare quod agas*: quare aliud studium, in quo te exerceas: nam ad hoc, quod delegisti, parum aptus es. *Molle & humanum est*, cum aliud studium mihi praecipuum habeam, nempe studium eloquentiae, *habes quod agas*: poeticam laudem aliis relinque, & urge id studium cui te dedisti: *Συμμετρίως ἄλλοις, πότερος ἴσθης*.

C A P U T X I I I.

Plauti Curculio locis aliquot castigatur.

Q U O D oculorum usus natura nobis carissimus est, ex eo duxit Plautus occasionem fingendi novi vocabuli, ut *oculisimum ostium* diceret, quod carissimum significare vellet. Sed hoc ei non placuit, qui Plautum Commentario onustum emisit, pluribus locis emendatum, non facile dixerim. Is cum recte legeretur in Curculione,

Huic proximum illud ostium est oculisimum.

nactus libros a quibus verbum *est* aberat, & veterum librorum, & Sex. Pompeii auctoritate contempta, addidit unam litteram, fecitque; *oculeisimum*: idque & rationem Latini sermonis, & legem carminis, postulare dixit. Inepte utrumque. Non enim a nomine *oculeus*, quod Plauti quidem est, sed nihil huic pertinet: sed a nomine *oculus*, factum est *oculisimum*: ut, si oculus carus est, quod carissimum est, oculisimum vocetur. De lege autem carminis, non est mihi valde laborandum,

ut eum in illa partem exercitatum fuisse demonstrat.
Sed & proximum verbum ita corripit:

Salve. valuisti' ostium acuteisimum.

cum legendum sit ex veteri libro qui penes me est,

Salve. valuisti' usque ostium ocualisimum.

Et certe erat haec consuetudo interrogandi eos, quos
ex intervallo videbant, non ut ita simpliciter dicerent,
Valuistine? sed hoc modo, *Valuisti' usque?* aut,
Perpetuone valuisti'? Sic in Epidico:

Quid agis? perpetuon' valuisti?

& in Bacchidibus senex ita de filio interrogat:

Beneus usque valuit?

& in Mostellaria:

*Here salve. saluum te advenire gaudeo.
Usquene valuisti?*

Non abutar otio in similibus colligendis. Sequitur apud
Plautum:

*Caruitne febris here te, vel nudius tertius?
Et here coenastine?*

Quae ita explicat noster interpres: *Significat servus,
absurda interrogando, herum suum absurde quaerere ab
ostio, valuerit, nec ne. Dicimus enim aliquem febris ca-
rere; non febrem aliquo homine carere: Vel dic; non
est esse ineptam vel absurdam interrogationem; quod ita
quaerit ex Phaedromo, caruitne te febris? sed quod,
caruitne te febris heri vel nudius tertius? nam debet quis-
que scire, valuerit heri & nudius tertius, nec ne. Haec
ille: Ego sat habeo dicere, illa omnia, quae huc ab
eo allata sunt, esse ~~indebita~~. Quoniam enim homi-
nes ex febre, aut ex longa jejunio delirare interdum, &*
men-

mentis errore affici solent, idcirco interrogat horam
 fervus, curvatus febre prolixum biduum, & num
 vespere cenaveris. Videbatur enim ei delirare, quæ tali-
 bus verbis otio blandiretur. Itaque tantundem tribus
 verbis dicere poterat. *Satis sanus es?* Ubi æquum vul-
 go legitur, *nec me illo finis Juppiter*, legendum est, *si-
 ris*, in postulante & lege carminis, & ratione Latini ser-
 monis. *Mox autem duo quidem libri mei veteres
 habent,*

Ita tuum conferto amarem semper, si sapis.

non, quod ille maluit, *quare*. Tam quod ille ita legit,

P. R. Quid istuc est verbi? P. A. causa, ut incidas vitæ.

comit, aliter mulea, ut videatur, *malis*,

P. R. Quid istuc verbi est? P. A. causa, ut incidas vitæ.

& versu proximo sequenti,

*Nemo hinc prohibet, nec vetat,
 Quin quod palam est venale, si argentum est,
 emas,*

Nemo, inquit, prohibet te amare hinc, id est; a le-
 none: nec vetat, quin emas quod palam venale est.
Mox, versus ille ita legendus est:

P. R. Leonis hæc sunt aedas. P. A. male istis eveniat.

non, ut vulgo, *eveniat*. Deinde interjectis patris,

*Ita ut occæpi dicere, eis ancillula est.
 P. A. Nempe, hinc lanoni, qui hic habitat.
 P. A. recte tenet.
 P. A. Nimis formido, ne exordia.*

In quibus, explicandis miror qui libuerit interpreti, tam
 mulea, tam foeda, tam flagitiosa congerere. Satis su-
 perque, cum vol, spurcus, & obscenus est Plautus:
 &

& quod olim dixit Varro, *Mafas*, si Latino loquitur velent, non alio, quam Plautino sermone; usuras esse: nae illae saepe, si Plautino more loquerentur, meretricio magis quam virginali more loquerentur. Sed ubi nihil obscenitatis est, velle in ea reperienda ingeniosum videri, & implere totas paginas ejusmodi rebus, quae etiam si vere dici possent; reticere tamen debuerant; certe non erat hominis *Asynxidis*, Stragenaxii, quique cum ea scriberet, uxorem ac liberos haberet. Quid, quod omnia, & inepta prorsus, & aliena sunt. Jocus enim totus consistit in verbo est. Nam cum dixisset adolefscens,

Eii ancillula est.

cavillans servus; quasi verbum est, non a verbo sum, sed ab *edo* ductum esset: id est, quasi non *emexo* significaret, sed *id est*; metnere se ait, ne non edat tantum, sed etiam exeat. Monebo etiam, versum hunc prope in extremo ita legendam esse:

Vultisne olivas? pulpamentian? ruppant?

Est enim senarius: quem corrumpam, quae alia inferciunt.

CAPUT XIV.

Plauti scena, Curculione, suis numeris reddita

QUONIAM Plautus in *manibus* est, faciam, quod jam in his libris aliquoties feci, ut integram scenam, cujus versus prope omnes perturbati sunt, ita proponam, ut, partim conjectura, partim veteribus libris fretus, legendam putem. Est autem ea, quae proximo sequitur illam, quam modo emendare conatus sum. Meminisse autem oportet eos, qui Plauti versus dimetiuntur, crebras esse apud eum crases, & synacreses: neque semper elidi ob sequentem vocalem ultimas syllabas vocum in litteram *m* desinentium: ut ne ipsas quidem vocales ultimas earum vocum, quae alias item a vocali incipientes, antecedeat. Item ultimas syllabas verborum, quae imperandi vim habent, etiam si praei secundo ordine sunt, ab eo cum libet, compli: ut *aha*.

vide, tace, cave, & talia. Haec enim, & ejusdem generis alia qui minus cogitet, in versuum dimensione frequenter haerebit. Sed quoniam haec contrita, ut puto, jam sunt, aegedum, praestemus quod polliciti sumus.

P H A E D R O M U S. P A L I N U R U S.

- L. E.** *Flos veteris vini meis naribus objectus est.
Ejus amos supidam me huc per tenebras praecitit.
Ubi ubi est, prope me est. Euax, habeo.
Salve animae mi,
Liberi lepos ut veteris vetusti cupida sum,
Nam prae tuo, unguentorum omnium odos nautes
est.
Tu mihi stacte, tu cinnamomum, tu rosa,
Tu crocum, & casia es, tu bdellium. nam ubi
Tu profusus, ibi ego me sepultam pervelim.
Sed quum adhuc naso est obsecatus odos meo,
Da nunc vicissim gutturi meo gaudium.
Nihil ago tecum? ubi ipse est? ipsum expeto
Tangere, & invergere liquoras in me tuos
Sino ductim. sed hac abiit. hac persequar.*
- P. H.** *Sitit haec anus. P. A. Quantaliam sitit?*
- P. H.** *Modice sitit.*
- P. A.** *Capit. quadrantal. P. A. pol quidem, ut tu praedicti
cas,
Vindemia haec huic anusi non soli sat est.
Canem quidem esse hanc par magis fuit. sagax
Nasum habet. L. E. Amabo, quoniam vox sonat pro-
cul?*
- P. H.** *Anum appellandam hanc censeo. Adibo. redi,
Et respice ad me huc. L. E. quis imperator est?*
- P. A.** *Vini pollens lepidus Liber,
Tibi qui siccae, semisomnae,
Screanti, potum affert, & sedatum it sitim.*

Elegantissime autem fecit, ut, quasi Liberi patris sacra ferret, senariis interjecerit duos versus ejus generis, quos in ejus choris utebantur.

LE. *Quam longe abest, quaeso, a me?* PH. *Iamen hoc vide.*

Fae grandiore ergo, obsecro, huc ad me grndam. Salve. LE. *Ego ne salva sim, quae sicca sum fiti?*

PH. *At jam bibes.* LE. *diu fit.* PH. *En tibi lepida.*

LE. *Salve oculissime homo.* PA. *Age, age, effunde hoc cito*

In barathrum. propere prolue cloacam. PH. *tace.*

Nolo huic maledici. PA. *faciam igitur male potius.*

LE. *Venus de paulo paululum hoc tibi dabo haut*

Lubenter. namque amantes potantes, tibi

Vinum propinant semper omnes. ac mihi haut

Saepe hac veniunt haereditates. PA. *hoc vide, ut*

Ingurgitas impura in se avariter merum,

Faucibus plenis. PH. *perii hercle. huic jam nescio,*

Quid primum dicam. PA. *Em. istuc, quod mihi dixisti.* PH. *quid est?*

PA. *Periisse ut te dicas.* PH. *Di male faciunt tibi.*

PA. *Dic isti.* LE. *ah.* PA. *quid est? acquid bibere lubet?* LE. *lubet.*

PA. *Etiam mihi quoque simulo fodere te lubet.*

PH. *Tace. moli.* PA. *taceo. ecce autem bibit arcus, pluet,*

Credo, hercle hodie. PH. *jam dico?* PA. *Quid dixerurus es?*

PH. *Me periisse.* PA. *age dice.* PH. *anus audi, hoc volo*

Te scire. perditus sum miser. LE. *At pot ego oppido*

Servata. sed quid est? quod perditum lubet

Te dicere esse? PH. *quia id quod amo carco miser.*

LE. *Ne plora Phaedrus me. curato tu, amabo, me, Ne fitiam; ego, quod anas, jam huc adducam tibi.*

PH. *Tibine ego? quin si mecum sernas fidem,*

Vineam tibi pro aurea statua statuum, quae tuo

Monumentum gutturi fit. Quis me in terra erit

Adaeque fortunatus, si illa ad me bitet,

Palinure? PA. *aedepol qui amat, misera afficitur, si eget,*

Aerumna PH. *non ita est. nam confido ego,*

Parasitum hodie huc cum argento adventurum meum.

PA. *Magnum inceptas, id si expectas, nusquam quod est.*

PH.

- PH. *Quid, si ad fores adeam, atque occentem? PA. si lubet.
Neque veso, neque jubea: quando video ego te
Immutatis moribus here esse, atque ingenio.*
- PH. *Pesuli, heus pesuli, vos saluto libens.
Vos amo, vos volo, vos peto atque obsecro.*

Sunt autem hi duo versus e quaternis creticis. quibus usus est, quoniam is numerus ad saltationem est accommodatus. Itaque eis utebantur in Pyrrhicha.

Amanti mihi morem gerite amoenissimi.

Redit iterum ad creticos.

*Fite causa mea Ludii barbari.
Susfilit, obsecro, & mittite istanc foras.
Quae misero amanti sanguinem ebibit mihi.*

Rursum ad creticos.

*Hoc vide ut dormiant pesuli pesulmi,
Nec mea gratia commoveat se ocyus.
Perspicio nihili meam vos facere gratiam:
St. iace. PA. iaceo hercle. quid est? PH. St. fonitum fonpis:
Tandem aedopol morigeri sunt pesuli.*

Ita puto scenam illam restitui oportere. Sed varietatem conlectanti, omittendus in praesens Plautus est.

C A P U T X V.

De misera rerum humanarum conditione e Seneca Tragico, aliisque scriptoribus disputatum.

Ex omnibus Senecae Tragoediis plurimum mihi semper placuerunt *Troades*; quarum etiam olim magnam partem, animi causa, Graecis versibus expresseram. Nam quoque earum principium agitati multa in mentem veniunt, quae committam huic chartae; si quid forte in eis inierit quod aliquis non invitus legat. Verus hi sunt:

Qui-

*Quicumque regno fidit, & magna potens
Dominatur aula, nec leves timuit deos,
Animumque rebus credulum laetis dedit,
Me videat & te, Troja.*

Quid autem est in rebus humanis, cui fidere, quoque niti aliquis possit, si ne regno quidem factis tuto fiditur? Et tamen ne potentissimorum quidem regum stabilis & fixa fortuna est. Quis enim rex Priamo potentior, aut perditio fortunatior fuerat? At aetate confectus in eas incidit calamitates, quae & perpetuam, quasque restibilem poetarum ingenii scribendi segetem, ac materiam subministrarunt, & ab Aristotele prope in proverbii loco nominantur. Recte igitur & sapienter Solon in illo nobili sermone, quem cum Croeso habuisse dicitur, neminem beatum vocari debere censuit, quam diu viveret: & quod in longitudine temporis *καὶ εἰς ἴδιον καὶ μετὰ τὴν ἐξουσίαν, καὶ εἰς τὴν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ.* Multis enim, ut in eodem illo sermone est, magnas opes ad tempus concessit Deus, quos postea radicitus extirpavit. Idque Croesus quoque ipse expertus est: qui e summis opibus summaque potentia eo tandem perductus est, ut captus a Cyro, parum afuerit, quin vivus cremaretur. Sapienter etiam Herodotus: *ἢ ἀσφαλοῦς ἀδαιμονίῳ ἕδαρτι εἰς ταυτὸς μίαν.* Et ob id Plauto homines esse dicebat *ἡὸν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ.* Ex quo Plautus,

Enimvero di nos homines ut pilas habent.

*Ἦτοι εἴ τι θεοὶ βελίαί, ἦτοι εἰ βελίαισι χαλίωσι.
Ἦτοι εἰ ἀείθλοισι μινύει, εἰ ἀθλοῖσι δὲ
Ζεὺς ὑψιβερίαισι, εἰ ὀπίστω δαιμονίαισι.*

ait Hesiodus. ex quo Horatius:

— *infirmam attenuat Deus
Obscura promens. hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit, hic perfuisse gaudet.*

& alibi ait eam esse potentem,

— *vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos.*

Aesopum etiam Phirygem interrogatum; quid ageret Jupiter; respondisse ajunt, *οὐδὲν εὐαγγελιστὴν, οὐδὲν ἀποκαταστάτην*,
 Et Euripides praesclare,

Ὅτι μὲν ἴσθις ἀνθρώπων ἔστιν ἄβυσσος.

& , nisi me memoria fallit , Menander ,

Ὅτις ἴσθις ἀνθρώπων ἔστιν ἄβυσσος.

Omnia enim ut sperare, ita & metuere homines possunt. Meritoque Apelles, cur, praeter eeterorum pictorum consuetudinem, fortunam sedentem pinxisset, interrogatus, *Quoniam*, inquit, *stare non potest*. Immo vero cum maxime arridet, tum maxime metuenda est. Ut enim ait Hippocrates *ἔστι δεικνύουσα*, cum ad summum pervenerint, periculosissimas esse: ita periculosissima est eorum conditio, quibus fortuna immodice favet. Recteque Bias: *Fortuna vitrea est. cum splendet, frangitur*. Quod vel maxime intelligi potest ex iis, quae de Amasi regis Aegypti, & Samiorum tyranno Polycrate apud Herodotum leguntur. Hanc humanarum rerum infirmitatem ad fragilitatem jam pridem indicaverat Homerus illo versu,

Ὅτις οὐκ ἴσθις ἀνθρώπων, οὐδὲν εὐαγγελιστὴν.

& illo,

Ὅτις ἀνθρώπων ἔστιν ἄβυσσος.

& Pindarus his verbis,

Τὴν δὲ πᾶσι; πᾶσι δὲ ἴσθις ἀνθρώπων.

Sed & eadem de re pulcherrimus locus est apud Sophoclem Ajace Mastigophoro: ubi Minerva, cum ostendisset Ulyssi Ajacem Telamonis filium, qui maximo inter Graecos in pretio fuerat, furore divinitus immisso percitum, & , dum Graecos ulcisci se putat, in pecudes saevientem: ita Ulixem ipsum alloquitur:

*Ὅτις ὄφρα ὄφρα τὴν Στῆν ἴσθις ἀνθρώπων;
 Τὴν δὲ πᾶσι; πᾶσι δὲ ἴσθις ἀνθρώπων;
 ἢ δὴν ἀνθρώπων ἴσθις ἀνθρώπων;*

*Vides, Ulixo, quae potestas sit Deum?
 Quis hac viro prudentius antehac fuit,
 Aut ad gerenda, quae opus erant, praestantior?*

Tum Ulixes, cum respondisset, eum plane & prudentissimum & fortissimum fuisse: seque ejus in tantam infelicitatem collapsi misericordia commoveri, etiam si eum sibi infensum esse sciret: addit, commoveri se non tantum ejus causa, sed, etiam sua. Videre enim se, quantum hominum viveret, nihil aliud esse, quam vanas imagines, & inanem umbram. Tum Minerva praeceptum sapientissimum subjicit; & nunquam ex hominum animis delendum: ut talia intuens, nihil unquam in eos superbe loquatur: neque se extollat, sive robore, sive opibus alium superet. Unum enim diem satis esse ad omnia humana & deprimenda, & rursus erigenda. moderatos autem homines diis caros esse; invisos, improbos. Sed & illud eleganter a Seneca dictum, *Nec leves metuit Deos.* mutari enim deos dicebant, cum conditio hominum mutaretur. Horatius,

*Mutatoque deos flehit, & aspera
 Nigris aequora ventis
 Emirabitur insolens.*

His autem paucis verbis, *me videat & te, Troja*, plus dixit, quam si plura dixisset. *Videas me* ex regina captivam, ex tot liberum matre orbam, ex felicissima etiam hostibus miserabilem. Videat Trojam ex urbe omnium pulcherrima, & opulentissima; eo redactam, ut vix illius vestigium supersit. Haec cum viderit, eat, & fidat rebus humanis.

CAPUT XVI.

Avidia, pro aviditate. Sallustii locus conjectura correctus.

ETSI vitium omne natura foedum, & homine indignum est: quaedam tamen vitia sunt, quae minus averferis; quaedam contra ita turpia; ut stomachum omnibus ac nauseam moveant. Et ut herbae quaedam noxiae, qui-

quibus tamen in locis sponte proveniunt, bonitatem solum, si cultus accedat, indicant: ita e quibusdam vitis excelsus tamen, & erectus animus intelligitur, quique, si excolatur, egregii aliquid praestare possit: cum contra alia quaedam vitia sint, quae degenerem, & abjectum, ac servilem animum manifesto arguant. Huic rei argumento esse possunt *avaritia*, & *ambitio*: quarum illa sordida, & humilis est: haec magnis ac generosis animis plerumque comes addita. Illa nihil magnum ac sublime cogitat, semper avida, semper hians, semper querula, infestis serugine manibus, quod recondat quaerit, non quo fruatur, parata amicos, cognatos, parentes, patriam, numis, si res ferat, addicere. Haec saltem aliquid perit, quod & magni ac fortes viri petunt: neque aliud fere interest, quam quod vir bonus honestate in ipsam sequitur, gloriam, quasi accessionem alioquam, & publicum virtutis suae testimonium non recusat: ambitiosus gloriam sibi praecipue proponit: ea quasi mercede detracta, ne virtutem quidem ipsam amaturus. Sed tamen contemptus pecuniae semper laudi: contemptus gloriae interdum vitio datur. Itaque Alexandrum Macedonem, C. Caesarem, & tales viros ab avaritia alienissimos fuisse legimus, ab ambitione non item. Nota est Alexandri quidem illa vox: *Interfecissem; si quis me tertium nominasset*: Caesaris autem illa, cum ignobile oppidulum praeteriret, *Malle se illic primum esse, quam Romae secundum*. Tantum erat in utroque *φιλονεψία*. Fere igitur si alterutrum necesse sit; ambitionem facilius ac libentius homines, quam avaritiam, agnoscunt. Ut Sallustius (ejus enim causa sermo hic a me susceptus est) in prooemio libri de conjuratione, de se fatetur *Ac me*, inquit, *cum ab reliquis malis moribus dissentirem; nihilominus honoris cupido eadem quae ceteros, fama, atque invidia vexabat*. Sed cum sententiam nobilissimi scriptoris videre difficile non sit, in verbis tamen depravatum aliquid videtur. Idque mihi assensuros esse omnes arbitror, qui attente ac diligenter ea considerarint. Ego cum saepe ac diu de illo Sallustii loco & cogitarem, & quaesierim ex aliis, & vetustos libros consuluerim; tandem in eam sententiam veni, ut pro certo arbitrer ita legendum esse: *Ac me; cum ab reliquis malis moribus dissentirem, nihilominus honoris cupido eadem quae ceteros, fama* *et* *invidia*.

dia vexabat. Ut honoris cupidinem, & avidiam famas dixerit φιλοτιμίαν & φιλοδοξίαν. Avidiam autem, pro aviditate, dixisse Sallustium nemo mirabitur; qui eum jam tum, ut immodicum antiquarum, & insolentium vocum affectatorem notatum esse meminit. Jam vero ut a perfido perfidiam, ab invido invidiam, sic ab avido avidiam dici, analogia quidem facile patitur. Et veteres quidem multa hoc modo formarunt: defidiam, serociam, ignaviam, dividiam, inaniam, imbelliam; quorum pleraque in usu esse postea deserunt. Indolentiam etiam, si Sardonio credimus, Cicero dixit. Hanc opinionem meam mihi quidem, communi fortasse vitio, valde probari fateor: aliorum tamen sententiae non praecedo.

CAPUT XVII.

M. Tullii Philippicae decimae locus explicatur.

GRAVI admodum sententia usus est Cicero libro decimo Philippicarum, cum recuperandae libertatis causa nullum detrectandum esse periculum diceret. Vitam enim, quae omnino semel relinquenda sit, nunquam gloriosius, quam in libertate defendenda, posse deponi. Atque etiamsi, vitato aliquo ejusmodi periculo, immortalitas viro forti proponeretur, ita ut perpetuo in servitute victurus esset; tanto debere eum alacrius mortem optetere: ne, morte vitata, incideret in illam perpetuam servitutem. Mala enim omnia eo magis fugienda sunt; quo ea diuturniora fore prospicimus. Hoc ita divinus orator expressit: *Ita praeclara est recuperatio libertatis; ut ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. Quod si immortalitas consequeretur praesentis periculi fugam: tamen eo magis fugienda videretur; quo diuturnior esset servitus.* Constat autem, Homericam quidem esse sententiam, sed finem illius summo artificio ab eloquentissimo viro immutatum, & in contrariam partem in-
~~teritum~~ *periculi* ~~esse~~ *addidit.* At Ciceronis corrector hoc quoque loco diligens esse voluit. judicavitque legendum, *Eo magis ea non fugienda videretur.* Et addidit declarationem correctione dignam, ut operculum patella. *In illis, inquit, verbis Ciceronis, Ea non fugienda videretur, subaudiendum est, mors. Nam si sine negatione le-*
gas,

gas, ut in vulgatis, subintelligetur, immortalitas. Hominem admiror, qui non viderit, de servitute, non de morte, aut de immortalitate Ciceronem loqui.

C A P U T X V I I I.

In Mureniana Cicero, & in Odis Horatius, Graecorum scriptis illustrati.

INTER commoda rusticorum, hoc quoque ponit Horatius, quod dormientes non excitantur tubae sono, ut milites. id enim significatur illo versu,

Nec excitatur clasfico miles truci.

Neque id Cicero praetermisit: sed id inter jurisperitos & militares viros etiam interesse dixit. Sulpicium enim cum Murena comparans, Te, inquit, *gallorum: illum buccinarum cantus exsusitat.* Sed & ante eos quidam vetus poeta Graecus id dixerat, eos qui in pace dormirent, non tubarum clangore, sed gallinaceorum cantu a fomno excitari. Ejus verba haec leguntur apud Plutarchum in Nicia: *Τὸς ἐν οἴκῳ κηλιδόντας ἢ σὺλλογγας, αἰὲν ἀλεαργότες ἀφραγίζουσι.* Non araneorum telae hac observatione tenuiores sunt: sed habent haec quoque λεπτομέρειες interdum aliquid voluptatis. Subtexam & alia ejusdem generis. Quod cornicein libro tertio Odarum eleganti admodum epitheto *aquae augurem* vocat, ab Euphorione, ut mea fert opinio, sumpsit. Ejus enim citantur haec,

ὀπίμηντος ὅτι κελύων κορώνα.

Sed nunquid parum prudenter fecisse videri potest, qui libro secundo, cum Pompejum Varum, cujus insperato reditu exultabat, adventicia cena excepturus esset, etiam ex apio properari sibi coronas jusserit? ita enim canit:

— *quis udo
Deproperare apio coronas,
Curatye myrto?*

Aliis quoque locis coronas ex apio in conviviiis adhibet :

*Neu desint epulis rosae,
Neu vivax apium.*

Et alibi,

*Est in horto
Phylli nectendis apium coronis.*

At apium apud veteres ferale & ominosum habebatur, quod eo tumuli coronari solerent : & quibus aegrotis mortem imminere significarent, eos apio indigere dicebant. Certe Timoleonis milites, cum in colle quodam superando in mulos apio onustos incidissent, ita omen illud exhorruisse memorantur ; ut prope concidissent animis, nisi eos fortissimus imperator docuisset, victoriam potius portendi : cum in Isthmiis victores illis temporibus apio coronari solerent. Itaque ab hominibus eruditissimis proditum est, ex omnibus passim herbis ac floribus in conviviiis hilarioribus solitas necti corollas, praeterquam ex apio. Absit tamen a nobis haec audacia, ut elegantissimum & eruditissimum poetam in eo peccasse dicamus. Habet enim ille hyperaspisten, in his rebus sane valentem, ac strenuum, & si amare ac potare sapientia est, quovis Thalete sapientiolem, Anacreontem, cujus haec sunt :

Ἐπὶ δ' ἔφρ' ἴσ' ἑλλήων περὶ ποικίλης
Θήρας, θάλλειν ἰορτῶν ἀγάρθρη Διονύου.

Haec igitur corona huic capiti coronis esto.

C A P U T X I X.

Ciceronis Quinctiana, locis aliquot perpurgata.

Locos quosdam ex oratione Ciceronis pro Quinctio hic subnotare animus est, quos aliter, quam ceteri, aut intelligo, aut lego. Primus hic erit: *Tum Naevius ipse pueros circum amicos dimittit. ipse suos necessarios ab atriis Liciniis, & a faucibus macelli corrogat.* Ubi homo eruditus, *Ex atriis, inquit, Liciniis auditionarios praecones, ex faucibus macelli nobiles homines otio afflu-*
en-

entes, qui cupidis inhiabant, aut otio ibi suo fruebantur. Non equidem negarim, gulae proceres in macellum nonnunquam ventitasse. Notanda sunt illa Juvenalis,

*Multos porro vides, quos saepe elusus ad ipsum
Creditor introitum solet expectare macelli.*

Sed tamen opsonatorum opera saepius utebantur: neque est verisimile, nobiles homines in turpi, ac prope infami loco sedere solitos, tanquam publice profitentes, se ventri ac gulae deditos esse: & habebant alia honestiora loca, in quibus otium suum oblectarent. Neque haec conveniunt, & nobiles fuisse, & praeconis Naevii necessarios. Ex utroque igitur loco corrogatos accipio homines abjectos, ignobiles, Naevii amicitia dignos. Sed scellit interpretem, quod statim subjicitur: *Tabulae maximae signis hominum nobilium consignantur*: quod cum illudens Cicero dixisset, ipse, ut vere ac serio dictum, accepit. Nam quod opinionis suae confirmandae causa citat locum ex libro tertio Accusationis, ubi ita legitur: *Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam, vicisse Verrem*: miror, si eum, quod Aemilius vocaretur, aliquem esse et numero nobilium existimavit: cum paulo post ita de eo loquatur Cicero: *Albam habeo iudicem, eum hominem, qui se ipse scurram improbissimum existimari vult, qui a scurris potius semper gladiator quam scurra appellatus sit*. Sponsionem autem illam de qua Cicero, ut nova & iniqua, conquiretur, ita fuisse conceptam puto: *Ni bona sua ex edicto possessa non essent*: quomodo & Budaeus legit, non hoc modo, *Si bona tua ex edicto possessa essent*. nam ex hae posteriore formula, necesse habuisset Naevius probare, bona Quintii ex edicto possessa esse: at ex illa onus probandi tralatum est in Quintium. ideoque priore loco eum dicere oportuit: de quo non injuria Cicero conquiri videtur. Quod autem citat interpretes locum quendam e libro ultimo in Verrem, ubi de sponsione Servilii agitur, alio loco docebo, quam longe ab illius sententia aberrant. Ex eadem oratione: *Quum in altera re causae nihil esset, quin Vetus judicaret ipse de se*. Liber vetus, sequitur: cui voci librarii videntur aliquando inimici fuisse: ac pernacitor conjuravit ad eam ex

omnibus libris obliterandam. Ex eadem: *Itane est?* quod viri optimi faciunt, si qui suos propinquos, & cetera. At in eodem vetere libro multo melius: *Itane?* Quod viri optimi faciunt, ii qui suos propinquos ac necessarios claros & honestos esse atque haberi volunt, id Sex. Naevius non faceret? Quomodo si legas, tollitum omnis illa in qua interpret frustra luctatur, difficultas. Ex eadem: Si debuisset, Sexte, petisses statim; si non statim, paulo quidem post: si non paulo, at aliquando. Aliquanto melius est, quod in eodem libro legitur, Aliquanto. Multa praeterco, quod jam ab aliis notata sunt. Ex eadem: Ego pro te nunc hoc consulo, post tempus, in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. Lego, hos, & quos, & ita legendum, manifesto ostendunt ea, quae statim sequuntur. Sed interjungamus ipsi, ut & qui haec legent, interquiescant.

CAPUT XX.

Elegans Ciceronis, Tusculana secunda, locus illius stratus.

CICERO libro secundo Tusculanarum, cum multis verisque laudibus philosophiam ornasset, acerbique exagitaset philosophos quosdam, qui cum optima instituendae vitae praecepta aliis traderent, ipsi tamen turpissime ac flagitiosissime vivebant: eum quicum loquitur, facit hoc ipso quasi argumento utentem adversus philosophiam, ut ostendat, eam non tantas utilitates adferre, quantas diceretur. Cui respondens ipse, ait id hominum vitio evenire, ut enim quamvis bona semina non in omnibus agris idem efficiunt; ita neque praecepta, quamlibet bona, in quibuslibet animis. Hoc autem ita explicat: *Nam ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: falsumque illud ac improbe,*

*Est in segetem sunt deteriores datas
Fruges, tamen ipsae suapte natura emittent;
Sic animi non omnes culti fructum ferunt.*

Sed latere hic aliquid vitii, primum ostendit prior ver-
sus;

fus, qui vix satis numeris suis constat: nisi aut ultima
vocalis in *etfi* non elidatur, aut ita legamus,

Etfi segetem sunt iz deteriozem datae:

quomodo olim, auctore me, edidit Manutius, & post
eum alii. Sed postea ipsi mihi diligentius cogitanti, visa
est mutatio illa vitium occultasse potius quam sustulisse.
Neque enim satis cohaerent haec, *Falsum & improbe.*
Itaque alii ediderunt, *Falsoque illud & improbe.* Ego
autem falsam quidem esse sententiam illam video, im-
probitatis nullam in ea significationem reperire possum.
In vetere libro, quem habeo, ita legitur, *Falsumque illud
at improbae.* ex qua depravata scriptura conjecturam fe-
ci, ita legendum esse: *Falsumque illud Attii,*

*Probas etfi in segetem sunt deteriozem datae
Fruges, tamen ipsae suapte natura emitent.*

ut Cicero & poetam nominaverit, qui id dixerat: &
praecepta philosophiae, non simpliciter cum feminibus,
sed cum probis & lectis feminibus comparavit.

M. ANTONII MURETI

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER XVII.

CAPUT I.

*Recte inscripti libri M. Tullii de Finibus
bonorum & malorum, disputatum.*

QVAESITUM est, cur Cicero pulcherrimos libros, in quibus varias veterum philosophorum de summo bono sententias excutit, inscripsisset, *De finibus bonorum & malorum*. Ac facile quidem illos absolvimus, qui Caesarii Calcagnini errorem secuti, melius eos *De fine*, quam *De finibus* inscribi potuisse censebant. Cum enim variae philosophorum disciplinae, varios fines facerent, & de iis ipse disputare instituisset, recte libros suos *De finibus*, potius quam *De fine* nominavit. In illo plusculum laboris fuit, cur non solum *bonorum fines* dixisset, sed etiam *malorum*. Nam nomen quidem ipsum *finis* sumpserunt philosophi ab illo omnis elegantioris doctrinae fonte, Homero:

Οὐ γὰρ ἴσμεν πὸ φρενὶ τίλῳ χαρίσιμον εἶναι.

Sed tamen nunquam dixerunt τίλῳ κακόν: ac ne videtur quidem dici posse, Etenim τὸ τίλῳ πλοῖον. Malum autem non perficit. Itaque mors vocatur τίλῳ, κατὰ μεταφορὰν. & cum furem, aut sycophantam τίλῳις dicimus, improprie loquitur: non secus, quam cum *bonum furem*, aut *bonum sycophantam* dicimus. Auctor & fundus huic rei Aristoteles libro quarto τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ. qui etiam secundo Physicorum irridet poetam quandam, qui ita dixerat,

Ἐχει πλοῖον, ἕσπερ εἶνε ἰσθίον.

Non

Non enim quodlibet extremum *finis* vocatur, sed quod optimum. quod ille ita exprimit: *βέλτερον ἢ τὸ πῦρ εἶναι τὸ ἕρως πῖλον, ἀλλὰ τὸ βέλτερον.* Quae verba ideo referre & interpretari placuit, quod a quibusdam interpretibus pessime accepta sunt. Item *πῖλον*, & *τὸ, ἢ ἕρως*, idem sunt. At *malum* nullo modo potest, ut finis, cuiquam propositum esse. *Bonum* enim expectunt omnia. Neque ullus, quamvis malus, quidquam ipsius mali causa facit. Voluntas enim nunquam fertur ad malum, quatenus malum est. At fortasse dicat aliquis, *finem malorum* dici, non quem spectent, & quo referantur mala omnia, sed id quo nihil pejus sit. Quid, quod ne id quidem fieri potest? Quodcumque enim malum proposueris, id, addito alio, pejus & deterius fiet: neque quisquam unquam malum ullum tantum nominabit, (de iis malis loquor, quae homini in vita accidere possunt) ut non eo pejus aliud reperiat. Et recte Pythagorici dicebant, bonum finitum esse, malum infinitum. Recto nihil rectius, at perverso & depravato, semper aliquid contortius reperiri potest. Nisi forte malum unum tantum dixeris: ut Stoici, cum solum vitium in malis habendum docerent: qui & vitia ipsa, & peccata paria esse dicebant. Sed tunc inepte dixeris *summum malum* aut *maximum malum*, aut *finem malorum*. Nam haec, nisi in comparatione, non dicuntur. Comparatio autem non nisi inter plura. Et inter paria nihil summum, aut maximum est. An ut felicitas honorum omnium cumulus, ita *finis malorum* erit omnium malorum cumulata complexio? At non potest. Nam bona quidem conspirare possunt, mala noti possunt. Quia bonum *ἑαυτοῦ* est & sui, & ejus in quo est. Malum *ἑαυτοῦ* & aliorum & sui. Itaque omnes virtutes in uno aliquo esse, nihil prohibet. Immo vero qui perfecte habet unam, omnes habeat necesse est. Neque ceterae sine prudentia sunt: neque absoluta prudentia sine ceteris. Longe aliud in vitiis, quibus major inter se, quam cum virtute pugna est. His adductus, facile in eam sententiam prolaberer, ut dicerem, inscriptionem librorum esse *De finibus*, aut certe *De finibus bonorum*, nisi me Ciceronis ipsius revocaret auctoritas: ejus haec verba sunt ex libro secundo de Divinatione: *Cumque fundamentum esset philosophiae positum in finibus bonorum & malorum, perpurgatus est is locus a nobis,*
quin-

quinque libris: ut quid a quoque, & quid contra quemque philosophum diceretur, intelligi posset. Positum sic igitur, veram esse inscriptionem, De finibus bonorum, & malorum: finem autem malorum dici, id quod tale est, ut ~~χρησθῆναι~~ deterius sit alio quolibet per se sumpto: aut etiam aliis omnibus coacervatis: dummodo hoc unum non sit in illo acervo. Aliter accipi posse, nullo prorsus modo existimo.

CAPUT II.

*Epithetorum in poetica usus. Mater leonum
Africa. Horatius illustratus.*

OMNIA ornamenta, omnemque quasi mundum Latinae poëseos a Graecis acceptum esse, nemo jam nescit, nisi qui ea quoque, quae nota sunt omnibus, nescit. Cum autem ut caelum stellis, ita poësis concinnis praecipue & suo loco positis epithetis illuminetur; multa, quibus Horatius utitur, unde petita essent, alias indicavi. Nunc unum etiam indicabo in Ode ad Aristium Fuscum; ubi de lupo, qui sibi in silva Sabina occurreat, ita canit:

*Quale portentum neque militaris
Daunia in latis alit aesculetis,
Nec Fubae tellus generat, leonum
Arida nutrix.*

Quod enim Mauritiam *nutricem leonum* vocat, Homericum est: qui poeta saepe vocat Idam *μητέρα λέωνος*, id est, *matrem leonum*. *Ἐυρίς* enim nomen, quanquam aliarum quoque ferarum commune est, proprie tamen de leone dici, notat Galenus. Ut mirum non sit, cum Ida tam multos leones habeat, cur eis potissimum ad cursum Phrygia mater utatur. Sic idem poeta Thracen vocat *μητέρα μύλων*, id est, *pecudum matrem*. Sic alias docui, a Tibullo noctem *matrem fidorum* dici, quae ab Euripide, *fidorum nutrix* diceretur. Sic Olympiam Pindarus, *matrem certaminum*, in quibus victores aureis coronis donarentur; sic Syracusas *equorum bellicorum nutrices* vocavit. Neque pigebit appingere locum illum ex ode prima libri quarti,

— *Lyraeque & Bercynthiae*

Delectabere tibiae

Mistis carminibus, non sine fistula.

imitatum esse ex tertia Ode Olympiorum, unde haec sunt:

Ὀρχήστραί τε ποικιλοῦσαι
καὶ βοῶν αἰλῶν, ἴππων τε ἦισι
Λύραδ' ἄρ' ἄρα
Παῖδι σαρμίζας ἀρετῆσσι.

Atque id genus symphoniae, quo hodie quoque saepe utimur, *ὀρχήστρα* Graeco vocabulo nuncupatur. Vereor, ne dicar nimis disimilia copulare: sed tamen quando de epithetis e Graeco fonte ductis agere coeperam, dicam quod nunc in mentem venit epithetum, quo summus Latinorum poetarum afficit undam inferorum, cum eam *irremediabilem* vocavit, ipsum quoque a Graecis fluxisse. Sic enim & Theocritus:

Ἀγγάλας ἰμοὶ πρὸς αἰζήδου αἰς Ἀχίρην.

& hanc unam vocem Catullus versu integro expressit,

Illuc, unde negant redire quemquam.

C A P U T I I I .

Avaritia, & ambitio rerumpubl. pestes. Sallustii super ea re locus Catilinarii castigatus.

SAPIENTER Sallustius malorum omnium, quibus res Romana confictata est, duos quasi fontes fuisse scribit, *ambitionem*, & *avaritiam*. Sunt enim duae illae civitatum praecipuae pestes: cum cives inter se committant, tollantque concordiam, qua civitatum salus continetur. Idem autem ante illum dixerat gravissimus scriptor Thucydides his verbis, *πάντων ἢ αἰσῶν ἢ ἄρχῃ ἀπὸ πλεονεξίας ἢ φιλοπορίας*. Aristoteles quoque in Politicis, maximas & perniciosissimas contentiones ex honoris, aut pecuniae studio, ait existere. *Διὰ εὐξέου*, inquit, *καὶ ἀπὸ πλεονεξίας αὐτῶν αἰσῶν*. citatur & versiculus a Graecis, Theognidis an Solo-

nis, qui eandem sententiam complectitur, qua ibi utitur Sallustius, cum ait avaritiam omnia venalia habere. Est autem hic,

Πικρότατ' ἂν ἰ κρυφὸς πάντα αὐτὸς ἀργύριον.

Sapiens autem ille Hebraeus ait, avari etiam animam ipsam esse venalem. φιλαργύριον, inquit, ἰσθὶ ἀποβάττει. ἕτερον γὰρ οὐ πλὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἱεραρχεῖται ποιῆ. Sed antequam manum de tabula tollam, libet considerare locum ex illa scelerata ac pestifera oratione, qua Catilina suos ad conjurandum cohortatur; in quo latere mendii aliquid sentio. Verba illius haec sunt: *Nam postquam resp. in paucorum potentiam jus atque ditionem concessit, semper illis reges, tetrarchas vectigales esse: populi nationes stipendia pendere: ceteri omnes strenui, boni, nobiles atque ignobiles vulgus fuimus.* Non probo illud *nobiles atque ignobiles.* Ornare enim suos volebat, non deprimere. & hoc ipsum illos urebat, quod homines novi & ignobiles ad gubernacula civitatis admoti essent: cum ipsi qui maxima ex parte nobiles erant, jacerent. Proponam scripturam vestiti libri, quem habeo, quam plane veram esse existimo: *Nam postquam resp. in paucorum potentiam, jus, dominationemque concessit, semper illis reges, tetrarchae vectigales esse: populi, nationes stipendia pendere: ceteri omnes strenui, boni, factiosi, gnobiles, vulgus fuimus. Factiosos olim dictos esse, impigros & aptos ad res gerendas quos Graeci ἠαργεῖναι vocant, notum est. Itaque opponuntur inertibus.* Plautus: *Lingua factiosus, inertes opera.* Gnobiles autem pro nobilibus antiquo more dixit Sallustius. Sic gnarigare dicebant, pro narrare: ἄgnatos, gnavos, gnaros, gnotos, & similia. Sic in XII. tabulis: *Ante meridiem causam gnoscito.*

C A P U T I V.

Plenus auferendi casui saepe Cicero adjunxit, contra atque Victorio placuit.

QUIDDAM valde minutum, ac pusillum notavit Victorius, capite XVII. Libri XXVI. variarum lectionum: Ciceronem semper, cum potest, conjungere nomen *plenus* cum

Cum patris generandique casu: hæc enim ipsius verba sunt, nunquam autem cum sexto, nisi necessitate quadam coactum: cum tamen hac altera constructione, & Varro, & Caesar utantur. Profert autem locum unum ex Accusatione, ubi Cicero ab illa sua consuetudine recessit, ita scribens: *Verres ornamentis fanorum, atque oppidorum habeat plenam domum.* Sed cum excusat, quod insuavis futura erat oratio; si dixisset *ornamentorum*, propter duas contiguas voces eodem modo desinentes. Ego aliam causam adfero, quod si dixisset *ornamentorum*, videri poterat dicere, tribus generibus rerum plenam esse Verri domum, ornamentis, fanis, & oppidis. Nam si nihil aliud obstabat Cicero, quam quod ait Victorius, ne illam consuetudinem suam retineret, poterat pro *plenam* dicere *referam.* Sed non solent politici, & eruditi scriptores ea nomina quorum unum ex atpendet, uno & eodem casu, genere, ac numero ponere; quod ea res ambiguam, obscuram, insuavem orationem facit. Itaque *ornamenta fanorum* recte dixeris: sed, cum illud dicere velles, magnam fuisse multitudinem eorum (*) illorum, qui fanorum ornamenta expectarent, dixeris, magnam fuisse multitudinem spectatorum ornamentorum fanorum: nescire te loqui etiam pueri dicent. Atque hoc est, quod rhetores monent, casibus, generibus, & numeris, distinguere debere orationem. Quod ut magis intelligatur, removeamus alteram ex illis duabus vocibus: ut sit, *ornamentorum fanorum plenam domum*; aequè inepta erit oratio. Non igitur quod tres voces eodem modo terminarentur, eo ita loqui Cicero noluit: sed propter eam, quam modo exposui, causam. ea enim sublata; conjunctio non tritum modo, sed & plurium similiter desinentium vocum, vitii nihil habitura est. Cicero in Miloniana: *Scutorum, gladiatorum, frenorum, spatorum, pistorumque etiam multitudo deprehendi posse indicabatur.* Vides, quam illa similiter desinentia non fugiat? Addit homo eruditissimus, sed certe interdum minus accuratus, quam par erat, invenisse se etiam alterum locum in Cicero scriptis, in quo ille a consuetudine sua discesserit, neque se tantæ consilii mutationis causam adferre posse; nisi aliquis putet id natum ab animi perturbatione

ma-

(*) Sic legitur in M. Velferi Editione. Sed Muretus scripsit: *m. f. multitudinem eorum, qui fanorum ornamenta spectarent.*

magna, qua tunc premebatur. Esse enim in tertio libro Epistolarum ad Atticum, quas scripsit, cum patria expulso foret: illic igitur ita scripsisse: *Ex tuis litteris plenus sum expectatione de Pompejo, quidnam de nobis velit, aut ostendat.* Quid non in animis hominum efficit doloris acerbitas? Ita perturbatus erat Cicero, quod patriae, quod uxoris, quod liberorum adspectu careret; ut, cum consilium cepisset nominis plenus nunquam nisi urgente necessitate, cum sexto casu conjungendi, in tanta re imprudens consilium mutaverit, & non *expectationis*, sed *expectatione plenum* esse se scriperit. Sed tamen hoc patrono effugiet quoquo modo inconstantiae notam. At hoc quomodo excusabimus, quod scriptum est in oratione pro Sextio? *Otiosa vita, consortia & plena voluptatibus.* Quid, hoc ex libro tertio de Finibus? *Eo beator quisque, quo sit corporis aut externis bonis plenior.* Quid alia ejusdem generis multa? Cogitationem hanc suscipiat alius. Nam mihi quidem nihil occurrit, quo tantam consilii mutationem excusare posse videar.

CAPUT V.

Ciceronis pro Rabirio Postumo oratio, ex veteribus libris duobus, locis aliquot emendata.

PERCURRAM, animi causa, orationem Ciceronis pro C. Rabirio Curiano Postumo, in qua multa notaveram abhinc annos prope viginti, ex duobus veteribus libris; quorum unum mihi commodato (*) dederat Alexander Glorierius, tunc auditor meus, nunc vir clarissimus, quique sibi, universa civitate plaudente, ad altiores dignitatis gradus viam virtute quotidie munit; alterum donaverat homo eruditus, idemque antiquae probitatis ac fidei, Hercules Ciofanus. Sed cum eorum pleraque postea etiam Lambinus notaverit, inspiciam eodem tempore notas ipsius, & quae ab eo animadversa erunt praetermittens, si quid aut ipsius diligentiam fugerit, aut aliter in illis, quos dixi, libris scriptum fuerit, adnotabo. Statim igitur in ipso principio ita vulgo legitur: *Si quis est, iudices, qui C. Rabirium, quod suae fortunae fundatas praefertim, atque optimo constitutas opes potestati regiae libidinique commiserit, reprehendendum putes.* At in eorum

(*) Muretus scripsit, certe scribere debuit, *commodaverat.*

librorum utroque: *Quod suas fortunas, fundatas praefertim atque optime constitutas, potestati regiae, & cetera.* Neque mihi dubium est, quin haec scriptura verior sit. Certe enim, *Opes fortunae suae* Latine dici non puto. Quod autem *Curtius* fuisse dicitur hujus Rabirii pater, recte in veteribus libris legitur *Curius*: quod cum a Lambino quoque ita emendatum sit, praetermississem, nisi cum incogitantia quadam in eundem errorem denuo provoluam viderem. Nam qui recte aliquot locis *Curium* scripsisset, immemor sui, in extremo, ubi rectissime legitur, *Tunc es Curii filius*, mutat, neque precario, sed plane directis verbis Imperat, ut legatur, *Curtii*. Vix illud notandum puto, quod in illo, *Quamvis patrem suum numquam viderat*, ab utroque libro abest vox *suum*. Sed certe multo melius in Glorieriano, *Multas partes habuit publicorum*, quam ut vulgo *publicanorum*. In eodem etiam corrupte, *Cujus redditum consulicum datum*: unde conjicio legendum: *Consuli commendatum*. In libro autem Ciofani illud praeclare: *Sunt lites aestimatae A. Gabini. nec praedes dati: nec ex ejus bonis quanta summa litium fuit, servari potest.* quae plane incorrupta est illius loci scriptura. Illud quoque in utroque recte legitur quod in omnibus divulgatis depravatum est: *Si est hoc novum in lege Julia, sicuti multa sunt severius scripta, quam in antiquis legibus, & sanctitas, inducatur sane etiam consuetudo hujus generis judiciorum nova.* Quae autem subjiciam, & in vulgatis libris, & in veteribus corrupta sunt. Utrorumque scripturam proponam: tum, quid mihi videatur, aperiam. Lambinus igitur ita edidit: *Illo*, inquit, *capite*, quod erat in *Postumum*, quod in *Gabinium judex eses*, nihil *Gabinio datum*, cum in eum lites aestimarentur. Quibus ex verbis non meliorem sententiam extuderit quisquam, quam ex febricitantium somniis. Libri veteres hoc modo, *Illo*, inquit, *capite*, quod in *posterum*. Puto verba illa, *quod in posterum*, esse principium ejus capituli ex lege Julia, quo accusator *Postumum* teneri dicebat: & propterea grandiusculis, ut fit, litteris scribi oportere. Sequitur in eisdem libris: *Quom in Gabinium judex eses, nihil Rabirio datum, nihilque ei lites aestimarentur.* Puto legendum, *Quom in Gabinium judex eses, nihil de Rabirio auditum: nihil quom ei lites aestimarentur.* Et spero, assensuros mihi eos, qui totum locum attente considera-

rint. Omitto quaedam pusilla: cõjus generis hoc est, quod in eis ita legas: *Neque solum hoc genus pecuniæ capiendæ turpe; sed etiam nefarium esse arbitrabantur: ac tamen, & cetera.* At non illud omittendum, quod in eorum uno legitur: *Quare aut judici mihi non esse liceat, aut legem Senatoriam non timere.* Prorsus enim absurdum videtur, quod in vulgatis omnibus legitur, *Aut legem lege Senatoria non timere.* Est & hoc ita perscriptum in veteribus: *Non patitur mea met jam fides.* unde deleo litteram T, ut sit, *Non patitur mea me jam fides.* Equidem, ut verum fatear, muscas mihi capere video, cum hæc tam minuta confector. Sed tamen cum semel coeperim, persequar usque ad extremum. quanquam enim genus hoc scriptionis, & scribenti molestum est, &, ut opinor, legenti: scio tamen, in purgandis veterum scriptis operam bene & utiliter collocari. Alias igitur oblectationis aliquid dabimus. Nunc vincat utilitas. Haud ita multo post, in uno ex eis libris ita legitur: *Quid vociferabere? Decem millia talentum Gabinius esse permisit. Hui. videlicet puer blandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu vis, avarissimum exoraret, HIS bis millies, & quadringenties ne magnopere contemneret.* Hoc ego, nequid dissimulem, verius & sincerius puto. ut & hoc, quod sequitur: *Et quidem in custodia fuit etiam regia: & visa ei ablata paene est.* Et statim, *Quæ necessitas cogit perferre, pertulit.* Aliquanto autem inferius: *Nec vero id homini tum quisquam, sed tempori assignandum putavit.* Et paulo post: *Nam ut ventum est Alexandream, iudices, hæc una ratio; & quæ sequuntur.* Sunt & aliae quaedam in iis, quæ sequuntur, varietates, sed non magni momenti. Cetera prorsus cum Lambini editione consentiunt.

CAPUT VI.

Lycurgi orationis locus emendatus & auctus.

U T Euripides interesse ait, non tantum quid dicatur, sed etiam a quo dicatur: quod a persona dicentis multum iis, quæ dicuntur, vel accedit auctoritatis, vel decedit: ita non tantum quid dicatur, refert, verum etiam quò modo dicatur. Eadem enim sententia alioque alio verborum genere elata, modo jacet ac languet.

guet, modo attollitur, & audientium mentes admiratione perfundit. Declarant id vel maxime poëtae, qui cum interdum vulgares, & e medio petitas sententias proferrant, quia tamen eas & numeris vinciunt, & figuris illuminant, seque ab usitata loquendi consuetudine abducunt; quia grandius & sublimius dicunt, grandiora etiam, & sublimiora dicere existimantur. Non aliter in vestitu ac cultu corporis accidere videmus, ut principibus, ac magistratibus ex eo dignitatis aliquid accedere videatur. Neque non, quod dixi poëtis evenire, idem etiam oratoribus evenit, ut, si quis eorum verba immutet, quamvis eandem sententiam retineat, multum tamen eis & dignitatis, & vehementiae detrahat. Ut contigit acri sane & pleno spirituum oratori, Lycurgo, qui, cum in pulcherrima oratione adversus Leocratem multa de virorum fortium, qui mortem pro patria oppetierant, laude dicturus esset, ne nimis a re proposita digredi videretur, ita sibi viam ad eam disputationem praemuniit, ut diceret, duabus de causis libenter sudiendam esse virorum fortium commendationem. Nam & ex contentione, inquit, magis intelligitur eorum, qui ab illis degenerant, ignavia: & justum est, laudem, quae sola viris fortibus praemium periculorum est, eis non denegari, qui animas ipsi suas in publicis certaminibus civitatis, pro salute communi, profuderunt. Verba autem, quibus haec sententiam complectitur, haec sunt: *αἱ δὲ τῶν ἀγαθῶν αἰδηρὰν ἀλλοτρίαν τὴν ἕλεγχον σαφῆ κατὰ τῶν κινήσεων ἐπιπέδωσαν ποιῶσι.* Sed a libris excusis abest vox *αἰδηρὰν*, quae tamen & sonum & granditatem addit orationi. At hoc leve est, praeterea quod sequitur: *ἐπὶ δὲ καὶ δικαίων τὸ ἔκαστον, ἐξ ἑαυτοῦ ἄλλοι τῶν κινήσεων τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι ἐὼ, τῶν τε, ἐπιδὲ καὶ αἰσῶσι οἱ τῶν κινήσεων τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀνδράσι, ὡς τοῖς ἀγαθοῖς καὶ κατὰ ἀγαθὸν πόλει καὶ ἑαυτοῖς.* In libris, qui usque in hunc diem editi sunt, omnibus, ita legitur: *ἐπιδὲ καὶ αἰσῶσι οἱ τῶν κινήσεων τὰς ψυχὰς ἀνδράσι ἐπιπέδωσαν.* quomodo sententiam quidem eandem manere, sed de pulchritudine ac vehementia orationis plurimum detrahi, nemo non videt.

CAPUT VII.

Antiphontis Rhamnufii oratio correcta.

ANTIQUISSIMI rhetoris, Antiphontis Rhamnufii, quo Thucydides magistro usus dicitur, quique ob insignem suaviloquentiam Nestor vocitatus est, oratiunculae aliquot extant lectu jucundae, ut in quibus primos rudis adhuc, & inchoatae eloquentiae conatus licet agnoscere. In omni autem re jucundissimum est principia ipsa, & progressus videre. Nam & qui herbarum, ac stirpium naturas curiose inquirunt, satis se studio suo fecisse non putant, nisi eas & ex terrae gremio primulum erumpentes & pubescentes, ac succrescentes, & florentes denique ac vigentes, postremo etiam arescentes ac decidentes contemplati fuerint. Quod si quis tam perspicacibus oculis uteretur, ut ipsius naturae unumquidque procurrentis, & ad justam magnitudinem paulatim perducentis artificium spectare posset, ac tum quomodo quidque mutaretur, tum quantum quoque momento accresceret, intueri; nemo reperiretur, qui non illius spectaculi suavitati vel inemori velle. Sed ut ad Antiphontem, ejus causa hic sermo institutus est, redeam, in perparva oratione, qua homo adolescens, qui senem in certatione pugno interfecisse arguebatur, crimen illud a se repellens inducitur, duae maculae haeserunt, quas tollere haud ab re fuerit. Primum ergo ubi legitur, *διὰ τὸ εὐρεῖν μὲν ἀδικίας λανθάνουσιν, ἔτιον τῷ φέρον τῆς διαπραξίαις λανθάνουσι*, manifesto constat, duas voces omisfas: legendumque; *μὲν δίκαιος, μὲν ἀδικίας λανθάνουσιν*. Paulo autem infra eum locum, hoc quoque ita emendandum est: *οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν πρῶτων ἢ ἀπὸ τῶν ἑξῆς ἀδικίαν ἀπέχουσιν, ὅσα ἰμῶν μὲν, δίκαιος δὲ αὖ ἐπιθῆκεν. τῶν δὲ πρῶτων ἡμετέρας ὕστερον*, & quae sequuntur. Illa autem omnia, ἢ γὰρ τῶν, ἀλλὰ μάλιστα & πλείονα δίκαιοι οἱ ἀρχόντες ἀναπύργου αἰῶν, ex hoc quidem loco delenda sunt: quae cum paulo superius recte ac loco suo posita essent, ut tam exiguo intervallo denuo hic legantur, librariorum stupor effecit. Haec non adnotarem; nisi eos quoque libros, qui merito omnium emendatissimi habentur, eodem ac ceteros modo depravatos viderem.

CAPUT VIII.

Peregrinatio sine utilis, quaesitum: & liceatne laudare aliud, aliud sequi.

PEREGRINATIO ad tempus, homini praesertim adolescenti, neque injucunda, neque inutilis est. nam & novitas, ac varietas mirificam oblectationem habet: & qui mores multarum gentium novit, magnum sibi ad prudentiam instrumentum comparavit. Sed plerique juvenum hodie, qui longinqua itinera suscipiunt, multasque regiones perlustrant, id sibi fere unum studio habent, ut quo quaeque urbs loco sita sit, cujus generis aedificia habeat, quae in quaque sit mercium, ceterarumque rerum ad explendas cupiditates accommodatarum copia, cum domum redierint, narrare aequalibus possint: quibus legibus, atque institutis temperata sit, quibus magistratibus utatur, quomodo ea quae ad se conservandam utilia sunt, persequatur, declinetque contraria; horum omnium ne cogitationem quidem suscipiunt ullam. Et tamen nihil prodest, multa loca vidisse, nisi harum rerum notitiam adjunxeris. Praeclareque de Ulyse Homerus:

Πολλὰν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνων.

Urbes, inquit, multorum hominum vidit, ingenia naturasque cognovit. Quae re ipsa distincta sunt, ea distinctis etiam verbis. Negligentius Horatius:

Qui mores hominum multorum vidit & urbes.

Urbes etiam a praetereunte videri possunt: mores cognosci, nisi adhibita cura & studio, non possunt. Solon, Pythagoras, Plato, aliique olim magni ac praestantes viri, eo consilio peregrinati sunt, ut quam maximam sibi talium rerum suppellectilem compararent. Quanquam enim ut in aliena domo, sic in aliena rep. negant curiosum esse oportere; haec tamen, quam dico, curiositas, & privatim semper, & publice utilis fuit. Aliam quandam rationem secutus est Plato, qui hujus generis peregrinationes, neque, nisi magistratus permisso, neque, nisi a quinquagesimo usque ad sexagesimum aetatis annum sus-

cipl voluit: quod probarem & ipse, si qua usquam civitas, qualem ipse describit, reperiretur. Nam quod ille verebatur, ne alienigenarum hominum multitudine in provinciam aliquam conflente, ibique sedes figente, & adolescentibus, quorum improvida aetas ad libidinem plerumque quam ad virtutem, pronior est, extrâ patrios fines vagantibus, externa potius vitia importarentur, quam domestica tollerentur: hunc metum ipsius non vanum fuisse, satis declarant eae gentes, quae, cum multa saecula floruisent, nunc in exitium suum verfae, peregrinis potius moribus laborant, quam suis. Sed, ut me ad propositum referam, cum & utilis & jucunda sit bene instituta peregrinatio: tranquillam tamen & quietam vitam amantibus, domi vivere jucundissimum est. οἴκος φίλος, οἴκος ἀειπός, dixisse ait testudinem Aesopus. Quid senex ille, an corporis oculis captus, nescio, mentis certe oculo Lynceus?

Οἴκος φίλος οἴκος, ἐπὶ Ἀλαβείῳ τῷ θύρῳ.

Ubique enim, ut vaser quidem & improbus, sed politus & urbanus scriptor ait Lucianus, ἀπομαθημένος πρῶτος ἐξέσῃ. Itaque in illa aurea aetate, si qua poëtis fides, aemo peregrinabatur,

Nullaque mortales praeter sua litora norant.

Equidem afficior intimis sensibus; cum illud Claudiam poëmation lego, quo senex ille Veronensis describitur, qui nunquam e patriis finibus excesserat: de quo vere & elegantior idem poëta:

*Erret, & extremos alter scrutetur Iberos,
Plus habet hic vitae: plus habet ille viae.*

praecclareque Horatius:

Romae laudetur Chios, et Samos, & Rhodος absens.

Sed, ut aliud ex alio; quid est, quod longinquas sive urbes, sive insulas, laudari jubet, adire vetat? Certe enim hoc dicit: laudata peregrinationes; sed ipse te do-

domi contineto. An aliud laudare jubemur, aliud sequi? At aliud in ore, aliud in pectore habere, turpissimum est. Et tamen multa talia sunt postarum: ut illud Hesiodi, laudandam esse parvam navim: sed merces in magnam imponendas. & hoc Virgilii,

— *Laudato ingentia rura:
Exiguum colito.*

Et hodie in Italia usitatum est simile proverbium agriculturalium: laudandos montes: sed a planitie non recedendum. Capitale in eodem genere illud Sophoclis: laudandam justitiam: sed haerendum lucro;

Αἰνῶν τῶν ἀνδρῶν, § 3 ἀρετῶν ἔχου.

a quo praecepto etiam improbisimi verbo, re & factis ne ii quidem, qui boni viri habentur, omnes abhorrent. Nunquid igitur, ut aliam vestem domesticam habemus, aliam forensem: ita alia aliis laudabimus, alia ipsi confectabimur? An hoc potius significant vetera illa poetica proverbialia: cum saepe variae, ac multiplices sint hominum sententiae, ita ut eadem alii laudent, alii vituperent, gravesque interdum inimicitiae ex ejusmodi disensionibus orientur: debere nos sinere unumquemque iudicio suo uti: & potius quam ullam dimicationem aut contentionem suscipiamus, laudare iudicium ipsius: sed tamen id quod optimum est, sequi? Ita mihi quidem videtur. Et cetera quidem hoc sensu accipi queunt: Sophocleum illud non potest: neque alia ratione summum poetam defendi posse arbitror, quam ut dicamus, eum habuisse rationem decori, & sententiam protulisse convenientem ei personae, quae tum loquens induceretur.

C A P U T I X.

*Ciceronis Divinationis in Verrem locutio contra
Asconii Paediani sententiam defenditur.*

PRINCIPIMUM divinationis in Verrem hodie in omnibus vulgatis libris depravate legitur hoc, *Si quis vestrum,*
D d 4 judi-

judices, qui eorum qui adsunt, forte miratur me, quod tot annos in causis judiciisque publicis ita sum versatus, ut defenderim multos, laeserim neminem, subito nunc mutata voluntate ad accusandum descendere: is si mei consilii causam rationemque cognoverit, una & id quod facio probabit, & in hac causa profecto neminem mihi esse praeponendum actorem putabit. Manavit autem error ab Asconio Paediano, qui, cum in veteribus libris legeretur descendere, putavit, speciem esse soloecismi, nisi aut aliquid adderetur, aut pro descendere, descendere legeretur: quomodo & quosdam legere affirmat. Sed hoc ab Asconio (quae enim invidia est, vera proloqui?) incogitantius dictum est. Nulla enim hic neque umbra, neque species soloecismi est. Fefellit eum, quod putavit verbum miratur absolute positum esse: & illud me conjungendum cum iis, quae sequuntur: quod si esset, omnino legendum esset, descendere. Sed non ita est. immo vero illud me conjungendum est cum verbo miratur: quod si feceris, omnis illa falsa soloecismi species somniorum in morem evanescet. Ita enim locutus est Cicero, ac si quis diceret: *Asconium miror, qui aliis in rebus tam accuratus fuerit, in hac tam pueriliter erraverit. Miror te, qui heri tantum biberis, hodie tam mansurrexeris. Miror te, qui semper antehac tibi praeculare moderatus sis, hodie continere te non poteris. Miror Ciceronem, qui semper usque huc descenderit, nunc, subito mutata voluntate, ad accusandum descenderit.* Hoc ego non aliam ob causam notandum putavi, quam quod tam multos Asconii auctoritate in eundem errorem pertractos esse mirabar.

CAPUT X.

Ciceronis & Lucullo lectio defensa, de Herculis sagittis ex Euripide.

NON abfimili modo conatus est homo eruditus, & hac aetate in *antiquitate*, locum Ciceronis & Lucullo murare, qui tamen mutationis illius nihil indigebat. recteque & emendate scriptus omnibus in libris circumferebatur hoc modo: *Quid, apud Euripidem Hercules, quum, ut Eurysthei filius, ita suos configebat sagittis, quum*

uxorem interimebat, quum conabatur etiam patrem? Hinc enim censuit is quem dico, tollendam esse particulam *ita*, motus ea ratione, quod Hercules apud Euripidem, in ea fabula nusquam Eurysthei filios confixisse dicatur, sed suos: quos insania correptus putabat esse Eurysthei filios: quod ut probet, quasi valde dubium, adducit etiam Euripidis versus. Atqui, *ὅτι*, quod tu dicis, id ipsum Cicero dicit: tuque dum, ut corruptum, ita integrum, & vitio carentem locum emendare conaris, ostendis te aliud egisse, cum illa scriberes. Non enim hoc significatur, confixos esse ab Hercule ut Eurysthei filios, ita etiam suos: sed ita confixos suos, ut si Eurysthei, quod ille insaniens putabat, filii fuissent. Equidem si quis hoc modo loquatur: Socrates capitis damnatus, ut mulsum, ita hilaris obduxit venenum: non ita accipiam, ut & mulsum & venenum a Socrate epotum putem: sed eadem hilaritate obductum ab eo venenum, ac si mulsum fuisset. Sed ne optimi quidem jaculatores semper collimant. (*)

C A P U T X I.

Lyfiae laudatio eorum qui Corinthiis opem ferentes occubuerunt, locis aliquot emendatur.

SI putarem fore, ut optimi scriptores, Graeci praesertim, qui ab optimis & accuratissimis typographis editi jam sunt, vivo adhuc, & spirante me, denuo ederentur: nihil fortassis necesse haberem, quae in eis depravata video, quomodo emendanda putem, in hos libros referre: satisque haberem ea novas editiones adornantibus indicare. Sed cum & aetas me jam id sperare prohibeat, & litterarum Graecarum studia, saltem in Italia: nam de aliis

(*) Scioppius Rhetor. Exerc. p. 17. „ Hujus porro generis non vā apud Muretam sunt: *ne optimi quidem jaculatores semper collimant*, „ *pro callinaeque*. quod non est ferire destinatum, sed dirigere telum.” Haec reprehensio omnia inanis fit, intelligitur e Cicrone de Divin. II. 59 *Quis est enim, qui totum diem jaculans non aliquando collimat?* Sic Ernestus e libris suis edidit. Alii *collimare* praeferebant, ut Fr. Oxendorp. ad Appulej. Met. IX. p. 675. Utrum verius sit, in pari veterum librorum auctoritate, nemo facile decernat.

aliis gentibus nihil affirmare possum: ita quotidie refrigerare videam, ut existimem, a nova praestantium librorum editione librariorum emptorum raritate detereritum iri: non puto me perperam facere, si optimam quamque editionem cum his libris, quibus adolescens utebar, conferens, ubi quid a me notatum video quod & alicujus momenti, & ab eis tamen omisum sit, communicandum id cum studiosis putem. Neque me illud movet, quod prospicio, fore, ut hujus generis scripta fordeant ac negligantur, simulac quis e singulis capitibus pauca quaedam, quae in hoc, aut illo nobili scriptore emendantur, excerpserit: non enim gloriae ac nomini meo, sed studiosorum utilitatibus servio: quibus cum hi qualescumque libri mei utiles esse desierint, dum semel profuerint, quominus in perpetuum abiciantur, non recuso. Interea cum veteres illos & sapientiae, & eloquentiae laude ita floruisse videam, ut neque a me, neque a quoquam eorum, qui nunc sunt, a me quidem certe minime omnium, quidquam scribatur, quod vel *ut* *ut* ad illorum praestantiam accedat; malo ceteris, quoad possum, viam ad eos facilius intelligendos sternere, quam scribere quae parum cauti, novitatis studio allecti, illis omisissae legant. Ut enim dictum est a nobili poeta, *moribus ac viris antiquis rem Romanam stare*, ita libris & scriptoribus antiquis veram ac solidam eruditionem stare dicamus licet.

*Vino qui utuntur vetere, ait quidam, Sapientes puto,
Et qui veteres spectant libenter fabulas.
Nam nunc novae quae prodeunt comoediae,
Multo sunt nequiores, quam numi novi.*

Id leviter inflexum ad omne prope genus librorum accommodari potest. Et tamen, quod mihi interdum risum, interdum stomachum movet, obscuro homunciones reperiuntur, qui nobilissimos quosque scriptores, quosque tanquam in caelo, ut ita dicam, merita collocarunt, in ordinem cogere, & de eis adversus tot saeculorum sententiam judicare, audeant. Alius Homerum damnat, alius in Virgilio multa reprehendit, alius praecipua Horatii de arte poetica irridet, alius Ovidium nescisse ait Latine loqui: quasi nos hodie, quid sit Latine loqui, sciamus: alius alia, quorum me pudet, pigetque. Miseri, quanto

quanto melius facerent, si ad eos intelligendos, & ad vires eorum penitus cognoscendas, & quantum cuiusque vires ferunt, imitandas studium conferrent, quam nunc cum, caelum Lunam aflatrantium more, ad quos adspirare non possunt, eorum famam lacerare contenti-
 dont. Neque negaverim, esse & in veteribus, quae culpari possint: homines enim fuerunt: sed ut in formosis corporibus naevos notamus, non propterea totam formam despiciamus: sic & in illis, si qua non placens, modeste notanda, non ipsos tribu movendos censeo. Modesta iudicia fero: impudentiam & arrogantiam non fero. Sed sentio me longius proVectum, quam proposueram. Ac vereor interdum, ne nostra haec disiaci cuiquam videantur esse ex genere Macrocephalorum, quibus caput toto reliquo corpore longius esse dicitur: sic enim & nobis prodemum saepe longius est, quam cantilena. Sed suum cuique vitium. Senes interdum natura loquaciores sumus. In hanc, qua modo usus sum, φλασεῖον, nescio quo modo, incidi, cum constituissem emendare locos aliquot ex pulcherrima & ornatissima oratione Lygiae, qua eos laudavit, qui Corinthiis opem ferentes occubuerant: quam quidem orationem, ut & ceteras, ἔρχασθε νπογράφων ita emendatam edidit, ut tamen aliorum industriae aliquid reliqui fecerit. Sub principium igitur, ubi ita scriptum est, ἰκανὴ δὲ τῆ πῖς ἐπιχειρήσεις ἐξῆς εἰπέειν, pro ἐξῆς legendum ἐξῆς. mox, ἐν τῆς πηλείων ἔργου, adde articulum, ut sit, ἐν τῆς πηλείων ἔργου. deinde, Ἀρσῆντος μὲ γὰρ. Dele illud μὲ. & statim, μῖον δὲ ἀπλοσῆσαι. Scribe, μῖον μὲ. Paulo post, τῆ ἔργου μὲ: τὸς ἀπὸ αὐτῆς πρὸ διδασκαλῆσαι. lege, ἔ ἀπὸ αὐτῆς. ut referatur ad illud quod antecessit; πρὸ αὐτῆς. Sed & ubi est, ἔν δὲ τῆ πῖς πάλιν μὲ πῆς, libri veteres habent, ἐν τῆ πῖς πάλιν. Sed haec levia. illud gravius, quod, ubi est, ἀπὸ αὐτῆς μὲ ἀπὸ τῆς ἑσθῆς τῆς αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἐπιδείξεως, legendum est, τῆς ἀπὸ αὐτῆς. Illam autem impletatem dicit, qua Thebani impedire volebant, ne interemptorum corpora sepelirentur. Paulo infra legendum, αὐτῆς δὲ ἐν αὐτῆς. & de liberis Herculis, τὸ αὐτῆς ἀπὸ αὐτῆς πῖς ἐξῆς τῆς πῖς. expuncta particula δ: est enim ἐπιδείξεως, ut,

Tantae molis erat Romanam condere gentem.

&

& simile aliud hac ipsa in oratione legitur. At ubi est, *μήτοι δ' ὑπὲρ ἀπίστευ τῆς Ἑλλάδος* *αὐτῆς πολλὰς μορμίδας τῶν βαρβάρων διανοησάμενος*, alii libri pro *μήτοι*, habent *μήτοι*. & utraque scriptura defendi potest. Nam & decem milia Atheniensium fuisse constat: & solos dimicasse, quantum mille Plataeenses adfuerunt, etiam Demosthenes in epitaphio dicit: *οὐτοῖσι αὐτῶν ἐξ ἀπίστευ τῆς Ἑλλάδος ἄλλοι ἐλθόντες* *μήτοι δὲ ἐμωσάμενοι καὶ πρὸ τῆς ἐξ ὑπὲρ Ἑλλάδος*. Quo fit ut apud Lyfiam quoque libentius legam *μήτοι*, & διὰ *ἐκνοησάμενος* quam *διανοησάμενος*. Locus autem qui sequitur, in omnibus editis libris & mutilus & corruptus est hoc modo: *ἀφ' ἧς δὲ ἀγαθὸν φρονεῖται, καὶ τῶν μὴ σωμάτων ἀφαιρούμενος, ὑπὲρ δὲ τῆς ἀρετῆς φιλοψυχώμενος, & κατὰ τὸν παρ' αὐτοῖς νόμον ἀσχετικώμενος, ἔφησεν μὴ σέπεται ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τῶν βαρβάρων αὐτῶν αὐτῶν ὑπὲρ χρημάτων εἰς τὴν ἀπορρίαν ἐμβαλόντων παρὰ τοὺς ἔρετας τῶν χρέων.* Multa hic & gravia peccata sunt: quae tollentur, omnia, si veteres membranas secutus, ita legas: *ἀφ' ἧς δὲ ἀγαθὸν φρονεῖται, & τῶν μὴ σωμάτων ἀφαιρούμενος, ὑπὲρ δὲ τῆς ἀρετῆς ἀφιλοψυχώμενος, καὶ κατὰ τὸν παρ' αὐτοῖς νόμον ἀσχετικώμενος, ἔφησεν μὴ σέπεται ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, τῶν βαρβάρων αὐτῶν αὐτῶν ὑπὲρ χρημάτων εἰς τὴν ἀπορρίαν ἐμβαλόντων παρὰ τοὺς ἔρετας.* *Ὅπου δὲ λέγεται, & quae sequuntur.* In sequentibus pauca sunt, neque magni momenti: quae omit- tam. In iis autem quae expressi, nullam mihi ingenii aut *ἀσχηματῶν* laudem appeto: sunt enim omnia e duobus veteribus libris, altero Veneto, altero Vaticano.

C A P U T . X I I .

ROMA CXX, & a quo orbis compendium dictum.
Gregoris XIII. Pont. laus.

IN excerptis e primo libro Deipnosophistarum Athenaei legimus, non aberraturum, si quis urbem Romam *epitimen totius orbis* vocaverit: quod & Romam ex omnibus terrarum partibus longe plurimi confluent, & quicquid usquam visendum, ac spectabile est, Romae spectari potest. quam laudem etiam hodie post tot Barbarorum insultus, tot strages, tot direptiones, *aeterna urbs*, ut eam veteres vocarunt, magna ex parte retinet. ut nunc quoque cum Propertio vere dicere liceat:

Omn.

*Omnia sunt pariter rerum miracula Romae,
Natura hic posuit, quicquid ubique fuit.*

Atque haud scio, an unquam eam epitomen orbis, aut communem patriam verius vocare licuerit, quam hoc tempore, cum Gregorius XIII. Pontifex maximus, incredibili animi magnitudine, & depraedicanda omnibus saeculis in universum hominum genus caritate, Hebraeorum Christianam religionem suscipere volentium, Graecorum, Armeniorum, Germanorum, Britannorum collegia instituit, magnifica eis, ubi habitent, aedificia extruxit, reditus, quibus alantur, attribuit, templa ingentia posuit: ut, singulari temporum nostrorum felicitate, sacrosanctum Christi nomen ac numen omnium populorum linguis, ac ritibus una in urbe celebretur. Cujus Pontificis inexhausta, & indefesa liberalitas orbis nostri finibus non contenta, penetravit etiam ad gentes veteribus incognitas, & nostro primum saeculo repertas, constitutis quaternis annorum aureorum millibus, quae quotannis usque in Japonem ad sustentandos eos, qui caelesti doctrina populos illos impuerent, mitterentur. Hoc est vere communem omnium pastorem, vere Christi vicarium esse. Sed ad laudes illius pleniore ore celebrandas alius mihi, si Deus volet, constitutus est locus. Nunc quod dicere coeperam, cum Athenaeus non indicaret, quis e veteribus *Romanæ epitomen* *in singulis* vocasset, visum est monere, ejus appellationis auctorem fuisse oratorem Polemonem, ut testatur Galenus commentario primo in Hippocratem *de articulis*.

C A P U T X I I I.

Neque vivus, neque mortuus sum, a pluribus usurpatus esse.

Q U O D apud Euripidem in Supplicibus, mulier nobilis, sortem suam deplorans, ait, se jam *neque in vivis, neque in mortuis posse numerari*, id a Dante, poeta Etrusco, in magni timoris significatione positum esse, dicit Victorius *capite XL libri XXXI variarum lectionum*. Quamquam autem, quod tantum acumen in eo dicto sit, curve id tantopere admitti debeamus, non

video: saepe enim & homines, neque ingeniosos, neque eruditos, & mulierculas ita vulgo loquentes audivi: quia tamen vir eruditissimus tanti esse duxit; notabo ego quoque a Plauto in Curculione eodem modo loquentem virginem induci. versus Plautini hi sunt:

*Ego pertimesco. tum ibi me nescio quis arripit
Timidam atque pavidam, nec vivam, nec mortuam.
Nec quo me pacto abstulerit, possum dicere.*

Hoc quoque, etsi stipula levius, notetur, in illis Euripidis versibus, non *δουρίστος* legendum, sed *δουροστος*. Sic enim paulo post, *ἀρμαυρίστος* & *ἴχθυος*.

CAPUT XIV.

In Plauti Poenulo notata non pauca.

IN Poenuli Plautinae prologo quaedam notare constitui. Statim autem in ipso limine duo vetera exemplaria, quae habeo, variant. in uno est,

Achillem Aristarchi mihi imitari lubet.

in altero, ut in editis, *commentari*: quod si retineamus, scribendum, ut puto, erit *Achilem* unico *l*: ut versus constet. sic saepe apud Graecos *Ἀχιλλεῖ*, & *Ὀδυσσεῖ*. quod si quis etiam Latine scribens imitari audeat; equidem non reprehenderim. Secundum versus ita legendum arbitror:

Inde mihi principium capiam ex tragoedia.

Nam, ut vulgo legitur, *ex ea tragoedia*, non video, quomodo versus constare possit. Quod autem servos, vel sedere vocat, vel aes pro capite dare vult; eo pertinet, quod subsellia quaedam erant, quae ab ipsis histrionibus locabantur: pro quibus mercedula solvenda erat, si quis in eis sedere vellet. Quas autem *scribitas* Plautus; eas Martialis *στυγερὰς* *scribitas* vocat:

Circumlati tui mensis scribita secundis.

Sed

Sed quid est, quod ait, velle se ad argumentum remigrare, cum ejus nullam profus partem attigisset? Nimirum *remigrare* hoc loco nihil aliud est, quam *migrare* & *transire*. Sic *reddere* interdum idem est quod *dare*. Celsus Jurisconsultus, *Verbum reddendi*, inquit, *quanquam significatum habet retrodandi: recipit tamen & per se dandi significationem*. Plautus Pseudolo,

Hercle haut te finam emoriri, nisi mi argentum redditur.

Sic *redire* dicitur *haereditas*, quae tum primum deferretur. Terentius:

Ea ad hos redibat lege haereditas.

Cato de re rustica: *Nunc ad rem reditam, quod promissi institutum principium hoc erit*. Sallustius de bello Jugurthino: *Verum ego liberius altiusque processi, dum me civitatis morum taedet pigetque. Nunc ad institutum redeo*. & tamen in id nondum ingresus erat. Sequitur:

*Ejus regiones, limites, confinia
Determinabo. ei ego tum factus finitor:*

Ubi Joachimus, & eam secutus Lambinus notant, *finitor*, legendum esse penultima brevi. quod certe non pro cetera earum rerum sapientia sua dixerunt. Nam & *auditor* & *amator*, qui correpta penultima enunciet, si cui risum debebat, illo se aere alieno exsolverit. Quanto fatius mutare ordinem vocum: ut sit,

— *ei ego finitor factus sum.*

Paulo post autem suspicor legendum:

Latine Plauti Poenulus pultiphagonidae.

Se ipsum enim, non Poenum illam, pultiphagonidem vocat. Venustissime autem illud:

*Vosmet nunc facite conjecturam ceterum,
Quid id sit hominis, cui Lyco nomen fiet.*

quasi

quasi ex cujusque nomine de moribus conjectura fieri possit. Sic in Bacchidibus:

*Adeon' me fuisse fungum, ut illi crederem?
Cum me ipsum nomen ejus Archidemides
Clamaret, dempturum esse si quid crederem.*

Sic ex nomine *Verris* augurabantur homines fore, ut ab ea Sicilia verteretur. Quin etiam qui hodie criminalia judicia exercent; in torquendis reis, interdum ex nomine ipso conjecturam capiunt.

Ubi quamque est in urbem ingresfus.

Melius videtur, quod in uno e meis est, *Uti quamque in urbem ingresfus.* Ille quoque versus,

Dat aurum. ducit, noctem rogat. post ibi,

neque numeris suis constat, & absurdam sententiam continet. Quid enim opus est, ut qui aurum dedit, & duxit, noctem postea roget? At in meis rectissime hoc modo,

*Dat aurum: ducit noctem: rogitat post ibi,
Unde fit.*

Hæc quamquam pauca (*), non usquequaque tamen Plauti amatoribus ingrata erunt.

CAPUT XV.

In eadem Comœdia difficilis nodus explicatus. Sesamum & papaver.

IN eadem fabula adolescens amore perditus, cum amicæ verba audiret, ac sibi, eis audiendis, mel, ut ajunt, lingere videretur, *Obsecro*, inquit, *ut mulsæ loquitur?* Tum vafer servus dominum irridens,

NI-

(*) Scribe, parva.

*Nihil, inquit, nisi laterculos,
Sesamum, papaveremque, tritium, & frictas
nuces.*

Quae verba ita exponit interpres: *Servus Milphio ad Spectatores conversus, plane contraria Adelpasium loqui respondet, quam dicat herus ejus Agorastocles; nempe dura, & injucunda omnia. Laterculos, id est, parvos lateres. Addit ex Dioscoride, sesami esum nocere stomacho: & postremo ea omnia esse palato injucunda. Non potuit, si maxime voluisset, a Plauti sententia longius aberrare. Laterculi, placentulae erant a figura vocatae, quibus sapa admiscebatur, ut ex Catone notum est. Sed hoc, ut opinor, faciebant parci & restricti patresfamilias: nam ab elegantioris palati hominibus melle condiebantur. Apulejus libro x. *Panes, crustula, juncunculos, hamos, laterculos, plura scitamenta mellita.* Vulgo tamen male *lacterulos* legunt, litterarum sede mutata. Sic alias quasdam ab orbiculari figura *globulos* vocabant. *Sesamum* autem vel principem locum obtinebat inter bellaria, ut ex Athenaeo & Polluce notissimum est. Papaverem quoque ex eodem numero fuisse, vel ex Petronio discere poterat; cujus haec verba sunt: *Melitos verborum globulos, & omnia dicta factaque tanquam papavere & sampsucho sparsa.* Jam ex tritico multa placentarum genera & olim fiebant; & hodie sunt: & ut amygdalae, sic & nuces frictae ex melle in secundis mensis apponebantur. Sic cicor frictum, sic fabam frictam ex melle edebant. Dulcia igitur enumeravit servus, non hero contraria locutus est.*

C A P U T X V I.

Plautina formula, *Haud vidi magis.*

GENUS quoddam loquendi est ironicum, quo uterentur, cum ostendere volebant, id quod dixisset alius sibi non probari: neque ita esse, ut ille dixisset. Dicebant igitur, *Haud vidi magis.* Quare Milphio cum se pridem ab hero, qui tunc sibi blandiretur, valide vapulasse dixisset: respondissetque adolescens, quod per amorem fecisset, sibi ignosci aequum esse: subjicit servus, *Haud*

vidi magis. quae verba noſter ita interpretatur: *Haud vidi quenquam qui magis amaret, quiſque magis amore incenſus, in ſervos ſaeviret*. At ego haud vidi quenquam, qui aut ſaeplus, aut longius a Plauti ſententia aberraret. Hic quidem perinde eſt, ac ſi diceret irridens ſervus: *Nihil vidi unquam aequius: eum ex contrario intelligi velit, iniquiſſimum eſſe*. Sic in Amphitruone:

*Exſpectaturne advenio? ſo. haud vidi magis
Exſpectatum: eum ſalutat magis haud quiſquam,
quam canem.*

& in Captivis:

*At etiam te ſodalem ſuam eſſe ajebat.
TYND. haud vidi magis.*

quos locos eum hic noſter ſatis commode interpretatus eſſet, in hoc ad ingenium rediit.

CAPUT XVII.

Poenulus Plauti contra atque a Turnebo explicatur.

JAM Plautum e manibus poſueram, cum inſpicere vohi, ut plerumque ſoleo, nunquid eorum, quae a me notata erant, alii occupaviſſent. Sed ea mihi ipſa res plures ex Poenulo locos ſtrictim attingendi ocaſionem dedit: quos ab eruditifſimo viro, Turnebo ita explicatos reperi, ut facere nullo modo poterim, quin teſtificarer, quantum ab eo diſſentirem; jure, an injuria, lectorem judicem facerem. Turnebi igitur verba ſunt:

Scitum eſt per tempus, ſi obviam eſt verbum vetus:

vel, ut alii legunt, ſi obviam eſt, quo ſenſu dictum eſt? opinor ſignificari verba vetera, id eſt, proverbialia & ſententias, ſcita eſſe, cum tempeſtively uſurpantur. verbum autem vetus eſt, quod ante Agoraſtoctes dixerat, deberi ei libertatem & grates gratias. Si Turnebum igitur ſequamur, illius verſiculi ſententia erit, proverbialia & ſententias conciliare orationi gratiam, ſi tempeſtively adhibe-

antur. Et ita, Milphio, quasi quidam dicendi magister, herum suum docebit, scite & eleganter loqui, eique de proverbiorum usu praeceptum rhetoricum tradet. Bene sane. Sed quodnam illud est proverbium, Turnebe? *Deberi*, inquit, *ei libertatem & grates gratias*. ignosce, quaeso, tarditati meae. nam neque hic proverbium, neque sententiam ullam video. Sequar igitur interea veterem librum meum, in quo est:

Scitum est, per tempus si obviam is: verbum est vetus.

quod ita interpretor: Tu mihi saepe blandiris, saepe gratiam deberi agnoscis, saepe libertatem daturum polliceris: sed istaec omnia verba sunt. nihil enim praestas praeter pugnosc, quibus saepe me peccis. atque hi quidem solvuntur praesenti pecunia in probro & aspero: illa autem blandidica dicta in diem differuntur. *Verbum autem vetus est, Scitum est, per tempus si obviam is*. id est, scitum atque elegans est, cum quid promissisti, ne exspectare quidem dum rogeris: sed suo tempore occurrere, atque obviam ire, & promissa patrare: quod tu non facis. Dixi quid mihi videatur. Nunc lectores in consilium mitto. Sequitur alius locus, de quo Turnebus:

Primas ut inferremus ignem in aram.

In membranis pervetustis reperi,

Prima cum ut inferremus.

ut sit, prima cum, pro, cum prima luce; quod genus loquendi apud Nonium in quodam auctore me legisse recordor. Sint illae membranæ per me vel Ogygiae. nunquam propter eas adducar, ut versum corrumpam: qui, si eas sequare, corrui. Est enim Trochaicus, ut ceteri. Retinebo igitur vulgatam scripturam, quae ipsa quoque cariosas & edentulas chartas auctores habet. Nunc ad alia. *In iisdem*, ait Turnebus, *membranis erat,*

Ego saxo, si non irata es, nintium pro te dabit.

Sat scio, ninnium equuleum interdum Graecis significare; sed puta tamen scribendum esse, numulum pro te dabit, id est, te pecunia sua liberabit. Ego vero hic neque ninnium, (quid enim huc equuleus pertinet?) neque numulum lego. Si numulo uno liberari potuisset Adelphasium, non diu serviisset. Dixerat paulo ante Agorastocles, sibi domi esse sexcentos numos Philippos. Retineo igitur hic quoque vulgatam scripturam, quae ne ipsa quidem fugientium & exolescentium librorum testimonio destituta est:

A T. Ego faxo sine MIL. trata, es nimium, argentum pro te dabit.

Minatur enim puella amatori suo. Ego, inquit, faxo, ut eum poeniteat, quod mihi verba tam diu dederit sine modo. Tum ei Milphio, ut iustus erat, subblanditur. *Argentum autem dare pro aliquo, aut pro capite alicujus, unde ~~deponere~~, ita est in frequenti usu apud comicos, ut putidum sit exempla congerere. Ait Turnebus: Lego etiam*

Qui bene volunt, bene vis item,

non, ut vulgo, bene visitent. Ego vero hac in parte popularis sum, & vulgus sequor. Hoc enim quasi proverbium est: Qui bene volunt, bene visitent: id est, ita visitant quos amant, ut eis boni aliquid faciant, non, ut eos verbis inanibus pascant. quod tu facis. Haec quoque ita lego, longe aliter, quam Turnebus:

*Atque hic ne me verberet, (illud facies, nisi te propitio)
Male formido.*

Nam quod ille secundarum partium in his omnibus Turnebo accinit, non hujus facio Turnebum miror: certitos miror quidquam unquam pro faxo loqui.

C A P U T X V I I I.

Duorum rursus in Poenulo locorum explanatio, & accessio.

PAENE me jam Poenulus delasavit, sed fatius est semel defungi, quam quidquam reliquiarum facere. Adolescens impatiens morae, advocatorum, quos secum ducebat, tarditatem accusans, ita loquitur:

Nequidquam hos procos mi elegi, loripedes, tardisimos.

Quod Turnebus ita accipit, ut subsit irrifio: quod senes sint, nec ea aetate qua procos quis suis filiabus deligere debeat. Ego vero contra sentio: & procorum nomine intelligo adolescentes, ea aetate, ut de uxore ducenda cogitare possint. Adolescens enim, qui properaret, senes sibi advocare noluerat: adolescentes sumpserat: sed id sibi nihil profuisse dicit: cum prae mollicita & deliciis, ob id enim eos *procos* vocat, nihilo celerius incederent, quam *senes*. Idque ipse ita perspicue dicere videtur, ut mirer, non dico Turnebum, hominem perspicacissimum, & eruditissimum, sed quemquam omnino fuisse, qui aliter accipere potuerit. Versus hi sunt:

*Atque equidem hercle dedita opera amicos fugitavi
senes,
Scibam aetate tardiores. metuo meo amori moram.
Nequidquam hos procos mi elegi, loripedes, tardisimos.*

At id per se videre quilibet dantaxat non tardissimus potuit. Hoc quod subjungam, non item. ubi enim & in Joachimi, & in Dionysii libris ita legitur:

Potare, amare vult, ne qui sciant,

deesse aliquid ad versum, nemo est, quin sentiat. Sed unam modo aliquam vocem deesse facile quis crediderit: cum tamen duo propemodum versus desiderentur. Ita enim est in veteribus meis:

Potare, amare volt. LX. locum lepidum dabo.

A. D. At enim hic clam furtimque esse volt, ne qui sciant.

Verbum, *volt*, non longo intervallo bis positum, errori occasionem obtulit. Sunt & alia multa in hac ipsa fabula, quae corrigendo deteriora facta sunt. Sed ego mihi jam uno in diverforio nimis diu videor commoratus.

CAPUT XIX.

Seneca emendatur. Suetonius in Caligula ex Homero illustratur.

RECTISSIME & verissime judicarunt duo singulares viri, Victorius & Turnebus, apud Suetonium in Caligula legendum esse,

ἢ π' ἀνάγκη ἢ ἰπὶ αἰ.

eodemque modo apud Senecam, sub finem libri primi de ira. Sed quia is Senecae locus nondum plane perpurgatus est; subijciam eum, & paulum quiddam, quod in eo adhuc residet & obscuritatis & vitii, si potero, tollam. *C. Caesar, inquit, iratus caelo, quod obstreperet pantomimis, quos imitabatur studiosius, quam spectabat: quodque comisatio sua fulminibus terretur, prorsus parum certis, ad pugnam vocavit Jovem, & quidem sine intermissione, Homericum illum exclamans versus,*

ἢ π' ἀνάγκη ἢ ἰπὶ αἰ.

Parum certa vocat fulmina, jocans, quomodo parum certas sagittas dicimus, quae non attingunt scopum. Ovidius

Cer-

*Certa quidem nostra est: nostra tamen una sagitta
Certior, in vacuo quae vulnera pectore fecit.*

Parum certa igitur fulmina, quae ipsum Caligulae caput non tangerent, quod unum petere debere videbantur. At illud sine intermissione plane depravatum est: neque dubium quin legendum sit, sine missione. Vocabant autem pugnam sine missione, cum gladiatores ea lege descendebant in arenam, ut neutri fas esset petere missionem, sed necesse haberent, usque eo dimicare, dum alter caderet. quod optime versus Homericò congruit. Sic apud eruditum in primis & venustum scriptorem, Appulejum: Proeliare, inquit, & fortiter proeliare. Et paucis interjectis: Grasseare gnariter, & occide moriturus. hodierna pugna non habet missionem.

C A P U T X X.

Xenophontis libri primi Anabaeos locus non satis fideliter ab erudito interprete redditus.

NON fraudabo gloriola sua scito & eleganti praeditum ingenio puerum, M. Antonium, fratris mei filium, qui hodie iussus a me Xenophontis primum anabaeos conferre cum interpretatione Romuli, cum alia satis multa notavit ab interprete partim omisa, partim negligentius reddita, tum hoc, quod mihi animadversione dignum visum est, cum & insigne sit, neque ab optimo typographo, qui tamen in notandis Romuli erratis satis alioqui diligens fuit, animadversum. Xenophon enim, cum, exposita Cyri morte, de moribus & ingenio ipsius, ut solet, discereret, multaque argumenta colligeret, quibus ostenderet, eum multitudini eximie carum fuisse, hoc quoque inter cetera utitur, quod quamvis ipse fratris servus foret, nemo tamen, desertis ipsius partibus, ad fratrem transfugerit: cum multi contra quotidie a Xerxe deficerent, seque in Cyri castra conferrent. Unum excipit Orontem, qui conatus sit a Cyro transfugere, sed conatum illum infaustum ei atque infelicem fuisse. Καὶ ἀρ-
στῶ δ', inquit, ἐν πύρρῳ πύρρῳ αἰ εἰσὶν, ἔχον αὐτῶν ἄρσι κέρου
E e 4. φύλαξι-

φιλάνθρωπος, ἢ ἰανθός. quae verba ita interpretatur Romulus: *Quem tamen rex, dum sibi fidelem putat, Cyro paene quam sibi amiciorem invenit.* Atque nihil minus dicit Xenophon, quam quod eum Romulus dicentem facit. Neque de rege loquitur: sed eum cui uni ex omnibus plurimum fidei Orontas habebat, repertum esse dicit Cyro, quam Orontae amiciorem. Litteras enim, quas ad regem de proditione ferre iussus erat, ad Cyrum attulit: atque ita proditione detecta, Orontas capite poenas luit. Hoc, cum & ad historiae veritatem vel maxime pertineret, &, mirante me, a puero nondum duodecim annos nato sagacissime animadversum esset, dignum, quod adscriberem, iudicavi.

M. ANTONII MURETI

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER XVIII.

CAPUT I.

De vocalibus eleganter disputatum, ex Platone & Plutarcho; de E, & O. Athenaeus lib. X. castigatus.

AURE tenui hujus libri principium ducam: sed quae cognita & voluptatis & utilitatis aliquid habitura est. Aliud esse litterarum nomina, aliud cujusque litterae vim ac potestatem, omnes, opinor, sciunt. Et omnes quidem consonantes nomina habeant, necesse est. Vis enim & potestas ipsarum, nisi aliqua vocali addita, neque plane exprimi, neque percipi potest. Itaque apud Latinos earum nomina sunt, Be, Ce, De, Ef, & similia. Vocalium apud Latinos quidem nomina nulla sunt, sed mera ac nuda ipsarum potestas eis pro nomine est. Merito. Possunt enim per se, &, ut ita dicam, *α, ο* pronunciari. Graeci tamen etiam vocalibus quibusdam nomina indiderunt, aliis breviora, aliis longiora: duabus tantum vim ac potestatem suam nominis loco esse voluerunt. Nam *Alpha* quidem, & *Fota*, & *Eta* manifesto litterarum nomina sunt. Duae quoque vocales natura breves, cum per se nimis exiles viderentur, & plusculum temporis in eis appellandis ponendum esset, sortitae (*) sunt, non nomina quidem proprie, sed tamen quaedam quasi nomina, neque ea, quibus hodie Grammatici utuntur, qui Epsilon & Omicron vocant: sed alia. Nam E quidem EI, O autem OY veteres nominabant. Sed e consonantibus *Sax* vocabant, quae hodie *Sigma* dicitur. Vetustissimi autem neque Eta, neque

(*) *Saxiri*, pro nancisci, non est melioris aetatis.

que eam quae hodie *Omega* dicitur in usu habebant, sed aut ipsis brevibus earum loco utebantur, aut brevibus geminatis, longitudinem indicabant. quod & figurae ipsarum demonstrant. nam. si duo E adversis frontibus scribas, eaque inter se conjungas hoc modo $\epsilon\alpha$, deletis postea transversis lineolis, quarum altera in summo, altera in imo est, habebis H. Sed & O productum ita signabant ω . unde effectum est ad scribendi celeritatem illud quo hodie utimur ω . Y autem & ω non, ut hodie, Ypsilon & Omega, sed simpliciter Y & O nominabant. Plato in Cratylō: τῶν στοιχείων, εἶδη, ὅτι οἰόμεθα λίγρον, ἀλλ' οὐκ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, πλὴν πεποιμένων, τῷ ε, καὶ εἶναι, καὶ εἶναι, καὶ εἶναι. οὐκ ἂν ἀποκρίσθαι οὐ καὶ ἀποκρίσθαι, εἶδη ὅτι ἀποκρίσθαι ἀλλὰ χεῖρματι λίγρον, οἰόμεθα ποιῆσαι. Longum eset totum locum adscribere. plura qui valent, ab ipso petant. In eodem dialogo ait, quosdam e veteribus dixisse *ιμίρον* quae postea *ιμίρον* vocata sit. $\epsilon\epsilon$ quoque fuit, qui postea $\epsilon\epsilon$. τῷ γδ ε, inquit, αὐτὸ εἶναι ἐξέμελλε. Et in eodem, εἶναι ἢ ἐξέμελλε, ἀλλὰ εἶναι τὸ πάλαιον. Sed & ante repertum ω , scribebant τῷ λαοῖ pro τῷ λαῶ, τῷ λόγῳ pro τῷ λόγῳ, & cetera eodem modo. Unde apud Euripidem in Phoenissis σὺ τοῦ ἀγρίου pro τῷ ἀγρίου. quod qui non intelligebant, fecerunt, σὺ τοῦ ἔκτροισι. Cum autem quod nunc Epsilon dicitur, id veteres, ut dixi, $\epsilon\iota$, nominarent: factum est, ut littera illa in templo Apollinis Delphici consecrata, multis eruditorum hominum disputationibus celebrata sit: quae cognosci possunt ex Plutarchi libro $\epsilon\epsilon$ εἰς Δελφοῖς: unam enim litteram fuisse, & apertissime ex eo ipso libro intelligitur: & e quodam ejusdem scriptoris loco in libro $\epsilon\epsilon$ εἰς ἐκλεισιπέτων χεῖρματι, ubi ita legitur: οἱ δὲ τὸ ἴδιον ἐκβεβάζοντες ἰσὺς ἀγρίου, ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἄλλοι πάλαιον ποιῆσαι, εἰ πάλαιον δημιουργόν, καὶ εἰς ἴσιν εἶναι ἀεὶ τῷ τέτι σὺν τῷ πάλαιον λόγῳ. ἄλλοι δὲ μοι δυὸ μάλιστα, εἰ τῆς ὁμοιωμένης εἰς εἰς ἀδελφάντων τῷ ἀδελφάντων. Cumque item quod nunc vocamus Omicron, ipsi vocarent OY, ea fuit una littera, qua Lacedaemonii Philippo regi responderunt: εἰ, ut quidam inepte somniant, quae nota nuper inventa, non littera est, sed O, cujus nomen negandi vim habebat. Et ita intelligendus Aufonius:

*Una fuit tantum, qua respondere negantes,
Littera, & irato regi placuere negantes.*

Et

Et rectissime in divina Apocalypsi, Ego sum Alpha, & O. nam parvum quidem o vocabant o y, ultimae autem litterae idem nomen & potestas erat. Itaque nihil necesse est Latine loquentibus addere illud *mega*. Libet hic adscribere verba Eustathii e principio Commentarii in quintum Iliados, quibus haec confirmantur: Ἰστοῖς ἔπι τῆ ε ποιχῶν Εἰ ἴλαροι οἱ παλαιοί, ἀποσημῶσαι τὸ ι, ὡς τῆ Αἰφ ἀφθόγγυ εἰπέσαι, δυνάμει ἀδυνατῶν τῆ αὐτῆ, κρητὴ τῆ οὐδὲν ποιχῶν. τοῦτοι ἔ ποιῶσι τῆ ἐπὶ Ε̄ μικρῆ υ. τῆ οὐδὲν ἡδ Αἰφ τῶν αὐτῶν αἰτίων λέγουσι. His de rebus extant versus Calliac apud Athenaeum libro decimo, sed mirabiliter depravati, quos ut partim ex veteri codice, partim etiam conjectura ductus, legendos putem, exponam, si prius breviter eorum sententiam exposuero. Inducitur mulier alias mulieres Grammaticam docens, quae primum quidem eas monet, primam vocalem vocandam esse *Alpha*: secundam autem *Xi* tantum, at tertiam non simpliciter vocandam *Ξ*, sed *Ξτα*. Tum interrogat eam una ex discipularum numero, num quarta quoque vocalis ita simpliciter vocanda sit, ut sonat. cui respondet magistra, non suo tantum sono vocandam; sed *Ξota*. Interrogata rursus de quinta; respondet eam vocandam esse *o y*, at sextam vocari tantum *Υ*: & ultimam *Ω*, & sic esse septem vocales, sed in metris tantum. nam *ε* & *υ*, *ο* & *ω* tempore tantum differunt, ceteroqui sunt eadem. Addit denique, eam, cum haec semel dixit, denuo repetere, ut magis in animis discipularum infigantur. Versus hi sunt,

ΑΑΘΑ αἰῶτες, δ γαυαῖτες, ΕΙ τὸ δόκτερον μέτρον
 Χρὲ λέγουσι. Τεῖνον ἔ μέτρον ε̄ χρὲ λέγουσι, αἰε' ΗΥ' ἑρῶε.
 Ἄρε φῶμα τῆ τὸ τίποτερον αὐ̄ μέτρον; Οὐα, ΙΩΤΑ γῶν.
 Τί ἔ τὸ πέμπτον, Πέμπτον, ΟΥ, τὸ δ' ἐκτὸν Ῡ μέτρον λέγου.
 Δολεθῶν Ω̄ ἔ ἐκτὸν φωνῶν, ἐκτὸν δ' εὐ̄ μέτρον μέτρον.
 Καὶ τῶν λέγου, αἰετὸς δις πᾶσι λαλεῖ.

Quinque versus sunt trochaici, quibus unus senarius jambicus subjungitur.

CAPUT II.

Loci duo Athenaei integritati restituti.

LIBERT. & alios quosdam emendare: ac primum eum qui haud longe a principio hujus sermonis de griphis legitur, quo mulier quaedam apud Comicum Alexin somnum obscure describens inducitur:

Οὐ θνητὴ, εἴθ' ἀθάνατος, εἰμ' ἔχον πατρὸς
 Σύγκρατον, ὅτι μὲν ἐς ἀνδρῶν μοῖρα,
 Μῆτρ' ἐν θεῶ ζῆν, ἀλλὰ φύσασ' ἑ' αἰεὶ
 Κωνίως, φῆνεν π' τῶν περιούσιων πάλιν
 Αἰετῶν ἕψεν, γυναικῶν δ' ἄπαντι ἄν.

Illi duo postremi versus in omnibus Athenaei editionibus desiderantur: qui tamen sunt in veteribus libris: & leguntur apud Eustathium. Est & valde corruptum distichon, quo Apollo ipse, ubi & qua matre genitus sit, exponit. Legendum autem hoc modo,

Ἐν φανερῇ θείῳ. πάρος δ' ἐμὲ ἀλεγομένη ὕδαρ
 Ἀρφίος ἔχει, μοῖρας δ' ἐς ἀεθλοῦσι παῖσι.

In eodem libro, in extremo, exagitat Athenaeus turpe quoddam & flagitiosum genus quaestionum, quae sua tempestate in conviviiis proponi solēbant, indicatque alias elegantiores, & liberaliter educatis hominibus digniores, ex quibus & voluptas percipi, & simul quam diligenter quisque in studiis versatus sit, intelligi possit. Sed similitudo duarum vocum, παιδῶν & παιδείων, induxit librarios, effecitque, ut in vulgatis libris locus hic ita decurtatus legatur: ὅτι τῶν παιδῶν μὴ ἀδικησῶν ἕως μύνησιν π' ἰσχυρῶς τῆς ἰσχυρῶς παιδείων οἰκιστῶν. Hujus generis multa admodum in Athenaei libris emendata jam pridem habeo. Diligenter enim Venetiis primum, deinde Romae totum illum scriptorem cum libris veteribus contuli. Sed in eis proferendis ero parcior: quod & a diligentissimo typographo novam Athenaei Graecam editionem adornari au-
 dio:

dio: & scio esse in Belgis (*) hominem eruditissimum, qui studium in eo emendando posuerit, cumque a se Latine incredibili felicitate redditum brevi editurus sit. Illorum igitur industriae pleraque omnia integra servare malo.

C A P U T I I I.

Elegans Horatii locus de ira, ex vetere libro restitutus.

QUI irati sunt, eos apud se non esse, & exisse ex potestate dicimus, & a furiosis atque amentibus tempore tantum differre. Itaque cum ad se redierunt, poenitet plerumque illos eorum, quae per iram fecerunt: eaque, si poscent, infecta reddent. Hoc ita expressit Horatius in Epistola ad Lollium:

— *Qui non moderabitur iras;
Infectum volet esse, dolor quod suaserit, & mens.
Dum poenas odio per vim festinat inulto.*

Sed ille *audiaris* doloris & mentis mihi semper visus est. *infectum*: neque unquam satis intelligere potui, quomodo quae facta essent per iram; ea mens suasisse diceretur: cum, ut furiosi, sic irati mente minime omnia mutantur. Neque tamen quidquam mutare audebam, donec in vetustissimo libro Vaticano aperte, & sine ulli liturae vestigio ita scriptum reperi:

Infectum volet esse, dolor quod suaserit amens

Amens profecto sit, qui hanc scripturam vulgatae non anteponat.

C A P U T I V.

Dolus alius bonus, malus alius apud Jurisconsultos.

Q UOD Juris studiosi notant, alium bonum dolum esse, & alium malum, idem Graeci quoque Grammatici docent ad

(*) Intelligit, in fallor, Guillelmum Canterum, qui paucis ante annis praeflare de Athenaeo. meritis erat insigni ejus lacuna e MSS. explicanda, Nov. Lect. III, 32.

ad illum Homeri e secundo Iliados locum, ubi Agamemnon non se a summo Jove dolo malo in fraudem inductum conqueritur :

Ζῆς μοι μίαν Κρονίδης ἄτη εἶδεναι βασιλῆα,
 Σχίτηλον, ὃς ἄβη μὲρ μοι ὑπάρχει, τῆς κρηίδου
 Ἰλιον ἀντίστασι' ἀτάχαυ δάπτεισθαι.
 Νῦν δὲ κρηλὸν ἀπείτην βυλάσσωτο.

Bonus autem dolus est, qui prodest ei ipsi qui decipitur : ut ille, quo medicos absinthia pueris propinantes, uti ait Lucretius, & a tali dolo ne deum quidem abhorrcrc Aeschylus dixit,

Ἀπίστῃ δουλίῃ ἢ δάπτουσι Ζεὺς :

Et ita accipiendum illud Herodoti : ἔστι Ζεὺς ἔ ψεύδῃσι λέγεισθαι, λέγεισθαι. Plato quoque ita distinguit mendacia, ut quaedam utilia esse fateatur : & iis quidem qui praesunt, licere putat in tempore adversus eos, quibus praesunt, mendacio uti : cum tamen idem iis qui alieno imperio subsunt, adversus eos quibus parent, licere non debeat. Sed & in bello laudantur qui hostem circumveniant, dum ne quid adversus fidem interpositam fiat : & illa sunt, quae vocantur *strategemata*. Et quod Homerus *dolosum* Ulixem vocat, ad commendationem ipsius pertinet, quod multa solumter & ingeniose adversus Trojanos machinaretur.

C A P U T V.

Aristotelis locus I. Physicorum ex Galeno emendatus, & auctus.

NOBILIS est, & celebratus Aristotelis locus e libro primo de Principiis, ubi ait, sibi, si summo jure agere velit, nihil causae esse, cur adversus Parmenidem & Melisum disputet : sibi enim institutam esse disputationem de principiis : at ab eis principia ipsa tolli. Nam cum eorum uterque unum modo esse ens diceret, quamvis ipso nomine principium intelligeret, hoc ipso tamen vim ipsam & notionem principii funditus evertibat. Ut enim pater intelligi non potest sine filio : ut nugetur, si quis

quis causam aliquam esse dicat, quae tamen nullius rei causa sit, ita ridiculus est, qui dicit principium quidem esse, sed praeter ipsum principium, nihil. Certe enim si principium est, alicujus aut aliquorum principium sit, necesse est: quo posito, sequitur, ut plura sint. Qui ergo dicit unum esse principium, & praeter illud, nihil esse, compungit, quasiq; comest ipse se, & id ipsum quod ponere vult, eadem oratione labefactat. Omni autem disputationi propositum esse debet aliquid de quo disputetur: idque oportet constare esse: quomodo enim de eo quisquam disputet quid sit, aut quale sit, quod sit, necne sit, ambigatur? Sed & cum id ipsum quaeritur, sine aliquid, an ne sit; convenire & constare oportet inter eos qui disputant, cujus vel rei vel speciei temere effectae vox illa, qua id appellatur, symbolum sit. Ut, si quaeramus, sit omnino Satyrus, an non sit, explicari aliter disputatio non poterit; quam si ponatur, sive hoc animal, sive hanc inani opinione conceptam animalis imaginem esse, quam Satyrum vocent. Ita quod sit, nec ne sit, ambigimus; id ipsum, cum de eo disputatur, esse quodammodo ponimus. Formarum enim inanium & commenticiarum ~~quae sunt in mente informari ac concipi~~, ut somniorum, nihil aliud est quam ita in mente informari ac concipi. Utitur autem Aristoteles, ad id quod agitur illustrandum, comparatione quadam Geometrae cum Physico. Nam Geometres, si quis neget vera esse, ea quae principio tanquam certa ab eo & explorata ponuntur, ut communes sententias, postulata, finitiones, a quibus omnes geometricae demonstrationes tamquam a quibusdam fontibus manant: haerebit, si quidem artis suae finibus continere se voluerit: neque enim poterit ea demonstrare, ut Geometres, quae in Geometria omnium prima sunt. Ut igitur geometres adversum illum, qui tollit principia, non disputabit, ita nec Physicus. Quod igitur adversum eum, qui artis alicujus principia tollere conatur, periculum est? Si qua sit ars superior, cui haec quae ita vexantur, propriae subsit, & ex qua pendeat; ab ea auxilium petimus. Exempli causa, cum medicinae praecepta ita ex physicis apta sint, ut ubi desinit physicus, incipiat medicus, sintque principia medicinae ea ipsa quae conclusa sunt a Physico: si medicinae principia negentur; a Physicis petenda erit eorum confirmatio. Sic si negentur prin-

principia optices, ad Geometriam: si Musices, ad Arithmeticen recurremus. Sin ejusmodi nulla succurret; ea imploranda erit, quae omnium suprema est, quam Plato *Dialecticam*, Aristoteles *primam philosophiam* vocat. Neque inutilis ad hanc rem futura est ea quoque quam Aristoteles *Dialecticam* nominat: quamque octo Topicorum libris complexus est: nam & ipsa de aliarum artium principiis disputat, sed molliore, ut dicitur, brachio, quippe quae probabilitatem tantum consecetur: cum illa altera ad veritatem ipsam dirigatur. Et hanc quidem fere Aristotelis esse sententiam constat. Sed verba ipsius non omnes eodem modo legunt. Etenim in omnibus, quos ego quidem viderim, Aristotelis libris ita scriptum videas: *ὡςπερ ἂν καὶ τῆς γεωμετρίας ἕκαστη λέγουσιν ἐν αὐτοῖς τὴν ἀναρτήσαντες ὡς ἀρχαίς, ἀλλὰ ἔτι ἐπιτελεῖ ἐπιτηδεύματα, ἢ καὶ αὐτὸν κινήσει, ἢ δὴ τῆς φυσικῆς.* Neque aliter legit rudis ille Latinus interpres, qui ita vertit: *Sicut enim Geometriae non amplius ratio est ad destruendam principia, sed aut alterius scientiae, aut omnibus communis, sic neque alicui de principiis.* At apud Galenum libro primo de Elementis hoc modo: *ὡςπερ ἂν τῆς γεωμετρίας ἕκαστη λέγουσιν ἐν αὐτοῖς τὴν ἀναρτήσαντες ὡς ἀρχαίς, ἀλλὰ ἔτι ἐπιτελεῖ ἐπιτηδεύματα, ἢ καὶ αὐτὸν κινήσει, ἢ δὴ τῆς φυσικῆς.* Est autem non leve discrimen inter haec duo, *καὶ αὐτὸν κινήσει*, & *κινήσει καὶ αὐτὸν*. Illò enim significatur ars aliqua, quae ad alias omnes permanet ac pertineat. At Galenus ad illam quidem communem artem refert id quod antecessit, *ἐπιτελεῖ ἐπιτηδεύματα*: hoc autem *κινήσει καὶ αὐτὸν* ita accipit: omnes homines, cujuscunque artis scientiam profiteantur, quasi conjuratione facta, concurrere debere ad oppugnandum eam, qui principia evertit, ut qui ipsam vitam evertere videatur. Idque apertè constat ex verbis ipsius, quae subjiciam: *τίς ἂν ἀναρτήσει, ὡς ἀρχαίς θανόντων, ἢ κινήσει καὶ αὐτὸν ἀνηρτήσαντες μέμνηται αὐτοῦ, αἱ ἀναρτήσαντες τὸ βίον, ἢ τὸ γένος πρὸς τὸ ἄρχον ἀναρτήσαντες αὐτοῦ.* De his varietatibus ita censo, *ἀναρτήσει* melius legi quam *ἀναρτήσε*, sive *καὶ αὐτὸν κινήσει*, sive *κινήσει καὶ αὐτὸν* quis legat, magnos habiturum sententiae suae adstipulatores: omnino autem melius legi, *ἢ δὴ τῆς φυσικῆς*, quam *ἢ δὴ τῆς ἀρχαίς*.

CAPUT VI.

*De Ciceronis e Philippica secunda loco diligenter
quaesitum.*

APUD Ciceronem, libro secundo Philippicarum locus est tentatus a multis eruditis, & ingeniosis hominibus, sed a nullo tamen usque adhuc integritati suae restitutus. Legitur autem in vulgatis libris hoc modo: *Venisti e Gallia ad Quaesturam petendam. Aude dicere, te prius ad patrem tuum venisse, quam ad me.* Atque ego ante hos viginti annos cum Lutetiae libros illos a me purgatos edidi, secutus sum vulgatam scripturam: quamvis in optimo libro, quo usus eram, scriptum reperissem, *ad parentem tuum*: quod illud *parentem*, eo quidem loco, ingenue ut loquar, mihi subineptum videretur: neque tamen celavi lectores, quid in optimo libro scriptum extaret. Faërus qui paulo post, ipse quoque eodem libro usus, easdem orationes hic Romae edidit, veterem scripturam hoc quidem loco cum fide repraesentavit. Extitit postea homo ingeniosissimus & eruditissimus, qui de eo loco satis copiose scripsit, necessariisque rationibus pervicit, neque *patrem*, neque *parentem* legi posse: quod neque de patre Antonii, neque de vitrico, neque de patruo, neque de quoquam ex fratribus dictum hoc intelligere liceret. Statuit igitur, legendum esse *ad matrem tuam*: idque ab aliis magno consensu probatum est. Magis autem confirmatus esset in illa sententia, si veterem librum vidisset, quem ego postea nactus sum, in quo legitur quidem *ad patrem tuum*: sed ita ut manifesto ex littera appareat, scriptum prius fuisse, *ad matrem tuam*, deinde crasa littera *m*, substitutam in locum illius litterae *p*, ab aliquo videlicet, qui tam apertum soloecismum ferre non posset. Ego autem non dubito, quin duae potius litterae adjungendae fuerint, scribendumque, *ad amatorem tuum*: ut intelligamus Curionem, cujus impurae libidini pro scorto tunc erat Antonius. Atque hoc ita mihi perspicue verum videtur, ut ne confirmandum quidem pluribus verbis putem. Certe Carolus Sigonius, cum sententiam super eo loco meam decem abhinc annos per litteras exquisisset, ita eam probavit, ut ad me postea

scripserit, nihil sibi videri potuisse rectius aut verius cogitari.

CAPUT VII.

Alia item ex eadem oratione menda sublata.

Sunt in Philippicis adhuc quaedam, quae & meam & Faëni diligentiam fugerunt: quae, ut quodque occurrerit, notabo. Tale est illud e libro secundo: *Licinium Denticulam de alea condemnatum, collusorem suum, restituit: quasi vero ludere cum condemnato non liceret: sed ut quod in alea perdidit, beneficio legis disfolveret.* Ubi ita legendum est: *Licinium Denticulam de alea condemnatum, collusorem suum restituit: non quasi ludere cum condemnato non liceret, & cetera.* At Lambinus quam multa de suo addidit? neque mirum. non enim librariorum errata tollebat, sed Ciceronem ipsum, si quando non satis commode locutus videretur, corrigebat. *Volumnia* autem *mima*, de qua illic tam multa dicuntur, filia erat Volumnii mimi, quem secum in castris Antonius habebat, ut cognoscitur ex Plutarcho in Bruto: & nisi me fallunt omnia, is ipse est Volumnius, ad quem Cicero jocosè & familiariter scribit libro septimo Epistolarum, quae *Familiares* dicuntur, in extremo. At quod in eadem oratione legitur, *postea cultus sum a te: tu a me observatus in petitione Quaesturae*; semper mihi, ut jam tum testatus sum, suspectum fuit. Vix enim est, ut eum a se Cicero observatum dicat, a quo ipse coleretur: neque videtur par esse, ut adolescentulum Quaesturae candidatum Consularis senex, ea gloria, iisque rebus gestis, observasse dicatur. Cum igitur in optimo quidem libro legatur *ovatus*, in altero autem meo deterioris notae, *beatus*, verebar, ne legendum esset *sublevatus*. Ita certe loquitur Caesar libro primo, de bello civili: *Quod in petitione Consulatus ab eo erat sublevatus.* Sed hoc meum quoddam somnium est, de quo verator (*), aut conector aliquis judicabit. *Charybdin* quamdam in eodem libro esse Antonium dicit: aut certe cum Charybdi eum comparat. *Quae Charybdis*, inquit, *tam vorax?* Et fieri quidem potest, ut neminem in eo imitatus sit. Sed tamen qui

pu.

(*) *Verator*, suspectum vocabulum.

putet eum hoc ab Aristophane sumpsisse, non multum, ut opinor, erraverit. Sic enim & ille in Cleonem :

Παῖς, παῖς ἢ παιδῶν ἢ περιπατήρατος,
ἢ αἰ πλάκην, ἢ φάεργον, ἢ χάρυβδι ἀραυγῆς.

C A P U T V I I I.

Elegans Platonis librorum de Rep. initium. Lyſiae ſtilus. Fabius Quintilianus correctus.

IN ſcriptoribus peſtendae ac comendae orationis ſtudioſis, ea ipſa nonnunquam quae ſponte fuſa omnibus videntur, ſummo ſtudio elaborata & expolita ſunt. Quod ego mihi ſaepe in Lyſia obſervare videor: ut cum verbis plerumque quotidianis utatur, ſtructura tamen & collocatio eorum nullo modo mutari queat, quin aliquid de gratia & ſuavitate orationis deteratur. Tantum apud peritos artifices in ipſo ſingularum vocum ordine, & conjunctione momenti eſt. Audivi a maximis viris, quique id facillime noſſe poterant, Ludovicum Arioſtum, nobiliſſimum nobiliſſimae domus praeconem, in duobus primis grandioris illius poëmaticis ſui verſibus plus quam credi poteſt laboraſſe, neque ſibi prius animum explere potuiſſe, quam cum illos in omnem partem diu multumque verſaſſet. Idem accidit & nobiliſſimo Etruſcorum poëtarum, Franciſco Petrarchæ: cujus ex autographo, quod habuit vir præſtantiſſimus, Petrus Bembo, facile cernitur, eum in limando ſecundo item poëmaticum ſuorum verſu ſaepe fuſaſſe. Sed hoc in poëticis fortasſe minus mirum eſt, qui verba dimetiuntur, omnesque lepores ac feſtivities dicendi aucupantur, voluptatique lectorum ſe vel maxime ſervire profitentur. Juſtius id aliquis in Platone miretur, cujus poſt mortem repertas fuiſſe tabulas dicunt, in quibus principium librorum de Republica, quo nihil videtur eſſe ſimplicius, iisdem vocibus, ſed alio atque alio ordine collocatis, ſaepe ab eo variatum viſeretur. Auctor hujus rei Dionyſius Halicarnæſeus, cujus verba ſubjiciam: Οἱ δὲ Πλάτωνι τὰς ἑαυτοῦ Διαλέκτους κενεῖται ἢ βορρυλῶν ἢ πάντα ἄνθρωποι ἀναπλάκτοι ἢ διέλκτοι ὀδύνην γὰρ γὰρ ἴπ. πᾶσι δὲ δῆμι τῆς φιλαλήθους γὰρ ἔμελλε ἔχει τῆς φιλοποίας τ' ὠδὴς ἰσχυρῶς, ἢ, πᾶσι αἰ δὲ δι τῆ

Ἐπειδὴ τῶν δῆλων, ἐν πλεονεξίᾳ αἰὲς λίγουσιν ἀρθῆσαι
 πενήτων μισθωτηρίων τῶν ἀρχῶν τῆς πολιτείας ἔχουσιν τῶνδ'
 Κατήλων καὶ οἱ Πισσαῖοι μὲν Γλαυκῶν τοῦ Ἀθήνῃσιν. Nar-
 rat idem & M. Fabius libro octavo Institutionum, his
 verbis: *In ceris Platonis inventa sunt quatuor illa ver-
 ba, quibus in illo pulcherrimo operum in Piraeicum se de-
 scendisse significat, plurimis modis scripta.* Scio, Fabii
 verba aliter in vulgatis libris legi: sed ego meum secutus
 sum, qui, ut cariosus mucidusque non sit, est tamen

Jam senior: sed cruda libro viridisque senectus.

CAPUT. IX.

*Plautus Mercatore, locis aliquot restitutus & auctus.
 More majorum, contra ALCIATI sententiam.*

Tuis ingratis.

ITERUM mihi Plautus vocandus ad partes, & magna
 quidem gratia iis, qui eum tam multis corruperunt.
 nam, absque illis esset, saepe haec opera nostra haere-
 ret. Nunc ut boni patresfamilias succidiam domi para-
 tam & suspensam habent, ex qua cenam petant, si quan-
 do ex macello non licet: sic & nos, cum aliud deest, a
 Plauto petimus, quo has epulas instruamus. Hic igitur
 misus e Mercatoris prologo apparabitur. In quo hoc
 primum ferre non possum, quod is ipse adolesceas, cu-
 jus primae partes in ea fabula sunt, fabulam esse eam
 confitetur, & tum Graeci, tum Latini poëtae nomen
 eloquitur: & attentionem a spectatoribus postulat: quod
 etsi aliis quoque locis factum a Plauto est, ex arte ta-
 men non esse constat: neque cuiquam unquam excusa-
 tioni fuit, quod alias etiam saepe peccasset. Eodem jure
 in Cistellaria tum demum ἀσφάλισον, cum jam inter se mul-
 ta locutae mulieres essent. Miror, posteaquam semel
 omnia audere coeperat, non expectasse aliquando, dum
 aulaea tollerentur: ut epilogus esset, non prologus. Si
 quis eorum, qui hodie comoedias scribunt, talia face-
 ret, (de iis loquor, qui in eo poëmaticis genere cum laude
 versantur) sibilis subsellia omnia circumsonarent. Sed
 Plautus, dum diceret aliquid quod risum moveret; quid
 ex arte, quid minus esset, non nimium laborabat. Mol-

to nitidior Terentius, multo accuratior. Neque immerito fabulae ipsius a Laelio ac Scipione scribi putabantur. Tertius versus in uno ex meis ita legitur:

*Non ego item facio, ut alios in comœdiis
Vidi facere amatores.*

neque tamen nego *idem*, ut in aliis, legi posse. Sed certe hunc ita legendum arbitror:

Graece haec Philemonis vocatur Emporos.

ne hic unus versus inter tot rectos claudicet. In meis autem corruptè legitur, *matii*, pro quo legendum *M. Attii*, & nomen illud per *t*, non per *c* litteram scribi oportet. Jam duo illi versus,

*Et hoc parum esse more majorum institi,
Per me percontatus, sumque index illico.*

ita, ut eos scripsi, in meis libris leguntur. Sed aut mirabiliter corrupti sunt, aut quod mihi verisimilius videtur, aliunde huc iuncti. Nulla certe sententia, quae quidem huic loco conveniat, ex eis extundi potest. At noster, Alciatum secutus, ita legit:

*Neque haec pernosse more majorum institi:
Per me percontatus sum, sineque indice aliquo.*

& ita interpretatur: *Non coepi haec pernosse more majorum, id est, indicibus auditis, seu per indices. Per me, hoc est, solus, ea perquisivi, & sine ullo indice. Hic Alciatus quidem, apud Plautum, inquit, in Mercatore more majorum cognoscere, est, indicibus prius auditis, de re capitali cognoscere. nec enim prius nomen cujusquam inter reos recipiebatur, quam indicium factum esset. Quae, per Deum immortalem, res capitalis hic agitur? quod iudicium exercetur? Quid huc mos majorum pertinet? quid ullis indicibus opus est? Incautus adolescens, se, cum Rhodum venisset, mulierculae amore captum confitetur. Et ait, si Alciatum auctorem sequare, se adversus morem majorum fecisse, qui per se haec percontatus*

fit, sine indice aliquo. Videlicet is mos majorum fuit, ut adolescentes, quos amor meretricis alicujus cepisset, non per se id percontarentur, sed expectarent indicem aliquem, antequam ipsis de ea re cognoscere liceret. Quae istaec deliria sunt? quae febricitantium somnia? Ea cujus responsa pro oraculis habere debeamus. Venio ad alia. In veteribus libris est, recte, ut puto,

Ineptia, stultitiaque adeo & temeritas.

Neque metuendum est versui. nam duae consonantes, a quibus vox sequens incipit, producunt vocalem, quae antecessit, ut *inno sapientis*, & in illo Ennii,

Caesa accidisset ad terram abiogna trabes.

Sic enim plane veteres libri: & in illo Catulli,

Et inde tot per impotentia freta.

& saepe alibi. Grammaticos autem non habeo nauci, qui inepte *ineptiam* dici vetant, *ineptias* jubent. Magis me Terentius movet:

*Ita me di ament, ut video ego tuam ineptiam,
Facturum credo, ut habeas quicum cantites.*

In illo Plautino versu,

Principio atque animus ephēbis aetate exiit.

voce illae *atque animus*, delendae sunt: ut quae huc e principio versus sequentis irrepsissent. Nam Lambinus, qui pro eis substituit, *ut animus*, occultavit vitium, non sustulit. Et ridiculum est dicere, animum exisse ex ephēbis: quasi animi quoque pubescant, ut corpora. Legendum autem,

Principio ut ex ephēbis aetate exiit.

& ubi vulgo, *Summo haec clamore, interdum mihi se colloqui*, reponendum, e sanctuariis, ait Turnebus, bibliothecarum:

Summo

Summo haec clamore, musfans interdum loqui,

& paulo post, *Omnes tenerent mutuitanti credere.* Sed & illud in veteribus hoc modo,

Omnes labores invenisset perferens.

ut rectissime Scaliger ita legendum conjecerit. Nunc quos subjiciam tale est, ut non videar iniquus fore, si dicam, aliquid mihi pro eo a Plauti amatoribus debitum iri. Nam & versum unum in integrum restituam, & alterum, qui jam pridem ab omnibus editis libris exulat, Plauto ipsi reddam ac restituam. In libris Joachimi ita legimus:

*Convicium tot me annos jam si pasceret.
Quod nisi puderet, ne luberet vivere.*

Lambinus emendat,

Convicium tot me annos jam sic pascere.

& ita exponit: *Se tot jam annos sic pascere me, per appositionem, convicium suum, hoc est, turpitudinem suam, & dedecus suum.* Deinde mutat, & confingit nobis novam vocem *commulcium*: quam ait esse non omnibus auditam aut cognitam. quod ego non tantum fateor; sed illud etiam addo, eam ne ipsi, quidem auditam aut cognitam fuisse, antequam eam cuderet. Ait autem, ea significari vibicem. In quo pugnare nolim. Nihil enim aequius, quam, ut patres quae volunt filiis nomina imponunt, ita eum qui vocem aliquam gignit, ipsum edicere quid ea significari velit. Sed cum *commulcii* nomen eadem forma percussum sit, qua verbum *excolubrandi*, utrumque auctori suo diligentius excolubrandum relinquamus, censeo. Interea melius credemus veteribus membranarum, quae sic habent:

Convicium tot se annos jam mihi pascere.

nisi quod corrigemus ridiculum errorem librarii, qui scripsit *pascere*, cum scribendum esset, *facere*, at alii, delica

lita aspirationis nota, fecerunt *pascere*. Statim autem post illum versum, hic sequitur,

*Suisque ingratis me vitam agere perperam
Quod nisi pudeset, ne luberet vivere.*

Praeclare omnino, est enim, *suis ingratis*, se invito ac renitente, sic hac ipsa fabula:

nimis multum scis. Tuis ingratis.

& in *Casina*, *amborum ingratis*. Jam in illo versu,

Ibi multo primum se familiarium,

& lex carminis, & vetus liber docet, pro *primum* legendum *plurimum*. & in illo,

Tibi aras, tibi occas, tibi seris, tibi eidem metis,

multo melius, quod in vetere est, *metes*. & illud,

Ades dum, quae sum haberet, peperisset bona.

ubi male vulgo, *quaestum*. Sed jam caput hoc nimis excrevit.

C A P U T X.

In Nonio Marcello emendati scriptores, Plautus, Varro, Cicero, Turpilius, Lucilius, & Afranius.

MULTA pridem notavi in Nonio: sed pleraque ita mihi levia videntur, ut pigeat edere. Quia tamen multos eruditos homines his quoque leviculis delectari video, unum aut alterum apponam. In verbo *alivitatem*, citatur Varro *de re publica* libro primo: cum legendum sit *de re rustica*. Ibi autem, ut saepe, ineptus est in referendis Varronis verbis Nonius, qui quaedam, quae ad mala Punica pertinent, ita conjungit cum iis, quae ad oleas, ut ea ipsa quae citat, ab eo intellecta esse non putem. Ac
puta-

putarem librariorum culpa id contigisse, nisi id ipsi Nonio non inusitatum esse scirem. In verbo *curfus*, Plautinos versus ita lego:

*Pol ad cubituram, mater, magis tum exercita
A te, quam ad cursuram. eo sum tardiuscula.*

In verbo *lanitium*, Laberianos hoc modo:

*Nihil refert, o lanitia mollem Attica,
An ex hircorum pecore vestitum geras.*

In voce *mercatus*, verba Varronis, hoc modo: *Ubi tum comitia habebant, ibi nunc fit mercatus.* Versus Turpilius hoc modo:

*Consilium hoc cepi: litteras misi ad senem
Nostrum, processe nobis ex sententia
Mercaturam.*

In verbo *capi*, non video quo colore defendere negligentiam suam possint, qui se Nonii emendatores professi, passi sunt, verba Ciceronis ita legi: *Non possum adduci & suscipere pecuniae captum.* cum vel caeco perspicuum sit, legendum: *Non possum adduci, ut suspicer te pecunia captum.* In verbo *slidere*, lego: Lucilius Satyr. lib. II.

impuratum hunc

In fauces invasit, animamque elisisse illi.

Sed & illud nimis crassae ac supinae negligentiae est, quod in verbo *offendere*, Plautinum versus ita depravatum reliquerunt:

Eo more expergefatum adveniens tenebrosum offendi dominum.

cum in omnibus exemplaribus Plautinis recte legatur,

Eo more expertem te factam adveniens offendi domum.

In vōce *spurcum*, versus Afranii ita legendos suspicor :

*O dignum facinus, adolescentes, qui optimas,
Bene convenientes concordisque cum viris,
Repente viduas faciat spurcitia & probris.*

Et mox in verbis Varronis *lictorem*, non *lectorem*. Pi-
get plura addere. Ita mihi quo plura sunt, eo minoris
videntur.

C A P U T X I.

*Principem legibus solutum quomodo intelligendum sit,
ex Platone disputatum, qui & corrigitur.*

IMPROBA olim & pernicioſa plurimorum animos occu-
pārat opinio, id demum jus eſſe, quod utile foret poten-
tiori : eaque diſerte ac copioſe a Thraſymacho apud Pla-
tonem deſenſa, quanquam a Socrate poſtea refutata di-
vinitus, ita firmiter tamen hæſit in potentiorum animis ;
ut propagata, quaſique per manus tradita, & ſummo ſtu-
dio retenta, ne nunc quidem eis facile detrahi poſſe vi-
deatur. Ac ſi quidem recte, ut par eſt, intelligeretur,
veriſſima & honeſtatiſſima eſſet. Eadem enim
proſus eſt imperantium, & eorum quibus imperatur utili-
tas : neque poteſt quidquam a communi utilitate ſejun-
ctum, principi, qui modo nomen illud tueri velit, utile
videri. Cum igitur quæ juſta ſunt, ex publica potiſſi-
mum utilitate ſpectentur : vere Flaccus utilitatem quaſi
matrem quandam *juſti & æqui* eſſe dixerit, ſi hoc pri-
mum ponatur, nihil principi utile eſſe, niſi quod publice
utile ſit ; recte ex eo. non aliud eſſe jus, quam quod
principi utile ſit, conſequetur. Sed plerique potentium,
quibus ab aliis occupationibus tantum otii non eſt, ut
vacet iſta tam tenuiter acuteque rimari ; in ſcholis iſta in-
ter pueros, & inter homines a rerum agendarum ſtudio
remotiſſimos jaſtari ſi-
nunt : ipſi crasſius & ſimplicius phi-
loſophantur : neque quod juſtum eſt, id ſibi utile eſſe :
ſed quod ſibi utile putant, idem juſtum etiam eſſe con-
cludunt. Utilitatem autem ſuam opum & potentiaſ magni-
tudine & nullis infrenata legibus explendarum cupi-
ditatum licentia meriuntur. Neque ullam cantilenam, aut
illum acroama libentius audiunt, quam leges ipſas dice-
re.

re, principem legibus solutum esse, &, valere jussis interpretibus quibusdam nimio acumine molestis, qui dictum illud non tam late patere, sed de certo quodam duntaxat legum genere accipi volunt, ipsi, ut leges condere, ita leges interpretari, suum esse dicentes, omnibus se & humanis & divinis legibus solvunt. Atque ut Homerus *aliis vocabulis uti homines* ait, *aliis deos*: ita isti humani Joves, alio jure alios uti jubent, alio utuntur ipsi. Nec eadem sunt earundem rerum vocabula. Quae vulgo *scortationes, adulteria, rapinae, caedes* nominari solent: eadem a quibusdam admissa, *ludos, amores, delicias, & a magno ac contumeliarum insolenti animo profectas ultiones* vocari videas. Silent inter ista miserae leges: &, si malo cavere velint, ipsae quoque tantum non aut musfare, aut adulari jubentur. Nam ut ad Olympi cacumen venti, sic ad excelsa & in sublimi posita leges non perveniunt. Neque tamen negaverim, si princeps sit, qualis esse debet, nullis eum legibus teneri. Oportet enim principem omni virtute longe ac multum supra usitatam consuetudinem excellere: ut quantum inter pastorem & pecudes interest, tantundem, si fieri potest, inter pastorem populi & populum intersit. Qui si contigerit; Aristoteles quoque ipse non diffitetur, utilius esse tali principi parere, quam legibus omni humano consilio adhibito positis gubernari. Leges enim una voce perpetuo loquantur: at bonus princeps, sese ad varietatem casuum, ut usus poscit, accommodat. Lege itaque nihil indiget, cum ipse viva spiransque lex sit: & *justo legem positam non esse*, etiam libri illi, a quibus omnis mendacii suspicio remotissima est, docent. At improbo & tyrannico nihil minus expedit, quam legibus solutum esse. Ut enim furiosis utile est alligari, & in mancis ac compedibus haberi, non ut resipiscant, sed ut minus sibi, minus aliis noceant: ita tyranno ipsi utile est, legum vinculis adstrictum teneri ac coerceri, non quo bonus fiat, neque enim potest: sed ut illis quasi cancellis ac repagulis conclusus, rabiem suam minore damno & aliorum & suo exerceat. Haec disputantem Platonem Dionysius iniquo animo tulit: Nec mirum. Ut enim pudicae mulieres quamlibet multa adversus impudicitiam dici aequo animo ferunt: impudicae, quidquid de toto genere dixeris, ad suam proprie contumeliam pertinere arbitrantur: ita boni principes

eipes aequis auribus, quae in malos dicuntur, accipiant: quos scelerum suorum conscientia stimulat, quanquam univérse loquaris, neminem nominatim perstringas, sua quisque hucera illo sale defricari putant. Sed quod de Platone dixi, jam enim factis *ἑρλωρίσται*, id cum apud Laërtium ita legatur, ut etiam in optimis & á principe typographorum emendatis libris depravatum sit; ita subjiciam, ut vulgo legitur: deinde ut mihi partim conjectura, partim veterum membranarum auctoritate freto, legendum videtur. Librorum igitur editorum scriptura haec est: ὁ δὲ Ἀλεξάνδρῳ ἐστὶ τυτυπίδῳ, ἢ φάσκων ὡς εἶναι τὸ το κρεῖττον, ὁ συμφορὸν αὐτῶν μέγιστος, οἱ μὲν τῆ ἀρετῆ Ἀσφορίοι, ἑστῆσαν αὐτῶν. In his nihil mutavit ὁ Στίθωνῳ, nisi quod pro *συμφορὸν*, scripsit *συμφέρει*. At in veteribus hoc modo: ὡς εἶναι ἢ τὸ δὲ κρεῖττονῳ συμφορὸν, αὐτῶν μέγιστος αἰτία, οἱ μὲν τῆ ἀρετῆ Ἀσφορίοι. Ego ex duabus vocibus αὐτῶν μέγιστος, trajecisti litteras, unam facio, *ἀπώτερον*. In ceteris veterem librum sequor.

CAPUT XII.

Thetica, & Paradoxa an eadem sint. Cicero contra Turnebi sententiam explicatus.

SAEPE audivi quaeri, quae dicerentur a Cicerone *ῥημάτων* in praefatione paradoxorum. Et Turnebus quidem interpretatur ea, quae de toto aliquo genere disferantur, nullis circumscripta personis, locis, temporibus. Notum est enim, theseon nomine quaestiones infinitas, hypotheseon, definitas in scholis rhetorum intelligi. Mihi tamen hoc quidem loco semper probabilius visum est, thetica, & paradoxa eadem esse: ut hoc Cicero dicat, se ea ipsa quae vix in scholis audiri solent, ita abhorrent ab opinione communi, tentasse nunquid dicendo posset efficere, ut in forenses ac senatorias orationes includerentur, & illic etiam ineruditus hominibus probarentur. Thesis enim vocatur magni alicujus viri a communi hominum sententia discrepans opinio. Aristoteles primo *Τοπικῶν*: *Θησις ἐστὶν ἀπόλητος παραδόχος πρὸς γινώσκοντα πρὸς ἀπὸ φιλοσοφίας, εἶναι ὅτι ἢ ἐκ ἰσῶ ἀναλύονται, κρημνιστῶν ἢ ἀντιθέσεων. ἢ ὅτι πάντως κωλύεται κρημνιστῶν, ἢ ὅτι ἐν τῷ ὄντι, κρημνιστῶν ἀλλοτρίως φησιν.* Idem *1. Physicorum*: *ἔργων δὲ τὸ ἀνα*

αὐτὸς οἱ ἴσως ἐν, ἔσθ' αὐτὸς ἵκται ἐπισημῶς ἀφ' ἑαυτοῦ τῶν λόγων
 ἕως ἀποδείξει. Ita tamen meam sententiam propono, ut
 eam Turnebi sententiae non anteponom.

C A P U T X I I I.

T. Lucretii locus de noctibus serenis, alter item
 Plinii. Lucubrare quando optimum. Kalendis
 Januarii quid fieri solitum. Marcelli Cer-
 vini, & Gul. Sirleti Cardinalium laus.

LUCRETIVS libro primo cum ostendisset summam
 difficultatem esse in philosophia Latino sermone expli-
 canda, ut studium suum Memmio magis commendaret,
 adjecit:

*Sed tua me virtus tamen, & sperata voluptas
 Suavis amicitiae, quemvis efferre laborem
 Suadet, & inducit noctes vigilare serenas.*

Quibus in versibus non injuria quaeri potest, cur *serenas*
 potissimum *noctes vigilare* se dicat. Neque enim perpe-
 tuum illud epitheton est: neque majus negotium videtur,
 vigilare noctes serenas, quam obscuras, & caliginosas.
 Sed certe, hieme ut quasdam noctes serenas esse fatea-
 mur,

— *postas cum glaciis nives
 Puro lumine Juppiter.*

pleraeque tamen nimbiae ac ventosae, & turbidae sunt.
 At aestate prope omnes serenaе, & breves, & multa luce
 suffusae. Cum igitur hieme, propter longitudinem nocti-
 um, homines studiis dediti & vesperi lucubrare, & mane
 multo ante auroram radiorum ardentium indicem, librum
 cum lumine poscere soleant: aestate tamen non multi re-
 periuntur, qui non illas breves ac contractas noctes inte-
 gras dormiant: idem veteres videlicet fastidiant: ne-
 que antelucanam lucubrationem fere incipiebant, nisi
 sub finem autumnii. Juvenalis:

— — — *at nunc
 Post finem autumnii, media de nocte supinum*

Cla-

*Clamofus juvenem pater excitat. Accipe ceras,
Scribe puer.*

Erat quidem in confuetudne positum, ut de mense Augufto, Vulcanalibus lucubrare inciperent: fed id tantum *ἀφοσιώσασθε χάρας* plerique faciebant: eodem plane modo, quo Kalendis Januarii fuas quisque artes modice attingebant, aufpicandi caufa. Ovidius:

*Quisque fuas artes ob idem delibat agendo:
Nec plus quam folitum teftificatur opus.*

Ita Plinius junior illam parciffimum temporis difpenfatorum, avidiffimum librorum belluonem, avunculum fuum, qui mihi videtur prope tot horas legisfe aut fcripiffe, quot vixit: eum igitur laudans, *lucubrare*, inquit, *a Vulcanalibus incipiebat, non aufpicandi caufa, fed ftudendi*. Negat eum ita feciffe, ut ceteri solebant, qui tunc dicis tantum caufa incipiebant lucubrare: ac deinde id differebant ad finem autumnii: cum

*Jam Phoebus breviora via contraxerat ortum
Lucis, & obfcure crefcebant tempora fomni.*

at illum vero ac ferio a Vulcanalibus incipere folitum. Lucretius igitur fe, dum munus illud fuum Memmio concinnat, ait vigilare, & lucubrare non hieme tantum, quod omnes faciunt, fed etiam, quod pauciffimi, aestate, cum ferena plerumque eunt noctes. Eodem prope modo commendat Cicero Bruto libellum paradoxorum. *Accipies igitur, inquit, hoc parvum opusculum elucubratum his jam contractioribus noctibus*. Hoc ego, quod mihi sane acute atque ingeniofe animadverfum videtur, non ut meam profero: fed ut acceptum ab illo vivo ac fpirante mufeo, Gulielmo Sirleto Cardinali, ἡ δὲ δὴ γλῶττις non melle tantum, fed ambrosia dulcior manat oratio. Atque is hoc fe olim audiviffe dicit ab eo quem ipfe praecipue colebat, cuique merito cariffimus erat, Marcello Cervino, Pontifice maximo, cujus fanctiffimi & eruditiffimi viri longiore pontificatu, Deus vitiis noftris offensus, indignos efse nos iudicavit.

C A P U T X I V.

*Virgilium, quod neque Homeri, neque Ciceronis
meminerit, ingratum videri.*

K_α *αὐτὸς ὀκυρωλίδος* id est, ejusdem illius Sirloti, a quo discere potest quisque & quantum cupit, & quantum capit. Ita sacrum illud os uberem perpetuo rerum scitu dignissimarum copiam fundit. Praestantissimus Latinorum poetarum, Virgilius videri non immerito potest duorum summorum virorum gloriae invidisse, Ciceronis, & Homeri. Nam cum tres poetas sibi praecipue proposuisset ad imitandum, Theocritum in Bucolicis, Hesiodum in Georgicis, Homerum in Aeneide, duorum quidem priorum mentionem urcunque fecit. Nam & *Sicelidas Musas* invocavit, & illo versu aperte significavit Theocritum:

*Prima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra nec erubuit silvas habitare Thalia.*

Hesiodum autem illo loco,

*Hos tibi dant calamos, en accipe, Musae,
Ascraeo quos ante seni, quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.*

& rursus illo,

Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.

At Homeri, cui tam multa debebat, quem prope totum compilarat, nulla usquam mentio. Quin etiam cum odoratum illud lauri nemus describeret, in quo felices agebant pii vates & *Phoebo digna locuti*, Musaeum ante omnes collocat, Homerum ne nominat quidem. Neque in Ciceronem aequior.

*Excudent, inquit, alii spirantia mollius aera,
Orabunt causas melius.*

cum tamen Cicero hanc gloriam Graecis praeripuisse crederetur. Apertius autem libro octavo, cum Catilinam appellasset,

— *Et te Catilina minaci
Pendentem scopulo, furiarumque ora trementem.*

cujus invidiae fuit, statim ad Catonem transire: de Cicerone, cuius virtute pestis illa patriae oppressa erat, verbum nullum facere? Cujus ornandi nulla certe justior esse potuit occasio. His argumentis, fateor, vix videre me, quid pro Virgilio responderi queat.

CAPUT XV.

*Xenophontis e tertio anabaseos locus correctus
& explicatus.*

LUCULENTA est Xenophontis oratio, qua libro tertio anabaseos milites cohortatur, ne concidant animis, etiam si multis magnisque difficultatibus consistentur: eas enim omnes posse animi praesentia, & virtute superari. Summo autem artificio facit, ut eas singulas proponat ac refutet, quae universae debilitare atque infringere illorum animos poterant, singulae faciliores ad superandum videntur. Atque a diis quidem exorditur, eosque, ait, suis quidem, qui jurisjurandi fidem servarint, aequos ac propitios: barbaris autem, qui eam pro nihilo putarint, saevos & infensos fore. Deinde autem proponit eis majorum exempla, qui parva manu magnas saepe barbarorum copias fuderant. Addit, ne ipsos quidem parum dignos esse majoribus, cum superioribus diebus, congressi cum ingenti eorundem barbarorum multitudine, nullo eos negotio profligarint. Quod cum fecissent, pro Cyri imperio ac potentia dimicantes, multo alacrius idem facere oportere, cum vita & salus ipsorum agatur: cumque praeterea experimento cognoverint ignaviam barbarorum, cujus antea periculum non fecerant. Neque quod a quibusdam deserti essent, quibus sociis & adiutoribus Cyro vivente utebantur, idcirco eis pertimescendum: quod illi etiam in victoria, fugae auctores ac principes fuissent: cujusmodi homines in hostium castris, quam in suis videre praestet. Nam quod ipsi equitatu careant, quo hostes abundant: equos nihil aliud hostibus praestituros, quam faciliorem ac celeriore fugam. Neque equos pugnare, sed homines: eosque ipsos terrae solo, quam equi

equi dorso firmius & tutius niti. Jam si ad dimicandum quidem prompto & alacri, inquit, animo estis: sed illud vos angit, quod neque Tisaphernem amplius itineris ducem habebimus, neque rex nobis vendi amplius jubebit ea, quae ad victum necessaria sunt, cogitate, quanto meliores itineris duces futuri sint captivi quam Tisaphernes: & utrum optabilius sit, magna vi pecuniae, qua plerique nostrum tenuiter instructi sunt, paucos cibos mercari, an arbitrato suo pinguem; & rebus omnibus abundantem hostilem agrum diripere ac depraedari. Quod si haec quidem meliora esse sentitis, sed flumina ne vobis obstant veremini, scitote ea, quo quis propius ad eorum fontes & capita accesserit, eo facilius posse transiri. Haec omnia breviter proposui, ut ex ipsa orationis serie magis intelligatur, id quod sequitur depravatum esse. Legitur autem etiam in optimis libris haec modo: *Ἐὶ δὲ μήθ' οἱ ποταμοὶ διέσχουσιν, ἢ γαμῶν πημάτων φασκίται, εἰδ' ὡς ἡμεῖς καὶ ἀθροιστοί.* Quae ita vertit Komulus: *Sed, esto, obstant nobis flumina: neque duces nanciscamur. non tamen idcirco animum despondere debemus.* Ego vero, quid verba illa significant *μήθ' οἱ ποταμοὶ διέσχουσιν*, non video: non significare id quod Komulus putavit, plane video. Ac ne longum faciam, ita apud Xenophontem legendum censeo: *Εὶ δὲ μήθ' οἱ ποταμοὶ διέσχουσιν, ἢ γαμῶν πημάτων φασκίται, εἰδ' ὡς ἡμεῖς καὶ ἀθροιστοί.* ut sit sententia; *Quod si videtis fore, ut ne flumina quidem itineri nostro obstatura sint: sed illud veremini, ne dux itineris nullus existat: ne sic quidem animis concidere debemus.* Cur autem sic quoque bene sperare debeant, statim subjicit. Sed ita legendum, ut dixi, constare opinor ex iis quae antecesserunt. Sunt enim illa plane his gemina: *Ἐὶ ταῦτα μὲν γυγνίσκοντο ἐν ἕτερον κερῶν, τὰς δὲ ποταμοὺς ἀπορονομήσει εἶναι.* & paulo supra: *Εὶ δὲ δὴ τὰς μὲν μάλιστα γυγνίσκοντο, ἐπὶ δὲ οὐκ ἐν ἡμῖν Τισαφέρνης ἔγχετο, εἰδ' βασιλεὺς ἀπορονομήσει, τὰς δὲ ἀθροιστοί.* Quae qui diligenter inter se contulerit, spero fore, ut mihi assentiatur.

C A P U T. XVI.

Gregorii Nazianzeni loci duo, partim e Luciano, partim ex Aristophane expressi.

SCITUM est notare & animadvertere, quomodo prae illi ecclesiae Patres, quorum & pietas ac sanctimonia, &

eruditio atque eloquentia admirabilis fuit, e profanis scriptoribus accepta multa in meliores usus converterint: ut nos quoque ad illorum exemplum studia nostra dirigere ac conformare conemur. Quapropter proponam duos locos, in quibus Gregorius Nazianzenus, de cuius laudibus mihi tacendum puto: tum quia notissimus est: tum quia nullum tam sublime verborum genus reperire possum, quod non longe infra ipsius dignitatem jaceat: is igitur in oratione & eo qui laudat, & eo qui laudatur dignissima, qua Magni Basilei laudes deprædicat, duos impuros quidem, sed disertos scriptores imitatus videtur. Principium enim divinae illius orationis hoc est: Ἐμοῦ αἴψα πικρίας ἐμὴν ὑποψίους ἢ λόγων αἰεὶ ἀσυνείθεος ἡ μίμνος Βασιλέως, & quae sequuntur. Eodem autem modo exorsus in Demonaeste laudando Lucianus: Ἐμοῦ αἴψα μὲν δὲ καὶ ἐργασίῳ τὸ πικρῶτατον ἀμύνησθαι ἵστασθαι ἀνθρώπων λόγους καὶ μίμνους ἀξίως. ut fortasse non longe a vero aberraturus sit, si quis sanctissimum eundemque eloquentissimum virum a summe impio, sed culto tamen ac polito scriptore, aliquid sumptisse credat. Alter quidem locus quem ex eadem oratione subijciam, ex Aristophane manifesto expressus est. Nam cum inveheretur Gregorius in pravam quandam consuetudinem, quae jam tum in ecclesiam irrepserat, utinamque ad aetatem nostram non pervenisset, ut homines in ecclesiasticis muneribus nunquam exercitati, quique nullum in inferioribus ordinibus sui periculum fecissent, primo statim pedatu, per gratiam & malas artes, ad summum in ecclesia episcoporum munus promoverentur (*): probari sibi ait nauticam legem, quae gubernatores futuros, prius diu remigare, ac deinde proretas esse jubet, quam eis in puppi sedere & clavum tenere permittat. Ἐπειδὴ, ἴσθι, ἢ καὶ τὸν νόμον, εἰς τὴν πᾶσαν ἀρχήν ἐκχωρήσας τῶν τῶν κυβερνήτην, καὶ καθῆναι ἐπὶ τῶν ἀσώτων ἀρχῶν, καὶ πικρῶτατον τὸ ἴμασθῆναι, ἄνευ ἐπὶ ἢ οὐκ ἔστιν ἐπιβίβει, μετὰ τὴν πικρῶτατον τῶν πικρῶτων ἡλασσαν, καὶ τὴν ἢ ἀνίμνος ἀξίως ἴσθι. Aristophanis autem surge haec ex Equitibus:

Ἐπίτῳ χεῖρῳ ἀσῶτα ἡσίοσθαι, καὶ ἐν πικρῶτατον ἐκχωρήσας.
 Καὶ ἐπὶ τῶν ἀσώτων ἀρχῶν, καὶ τὴν πικρῶτατον ἀξίως ἴσθι.
 Καὶ τὴν πικρῶτατον ἀσῶτα ἡσίοσθαι.

No

(*) Scioppius Rhetor. Exerc. p. 17. tanquam novum loquendi genus reprehendit, ad episcopi munus promovendi. Certe ante Plinianum & Suetonium nemo sic locutus reperitur.

Notat autem & Theon in scholiis ad eum Aristophanis locum, ex eo illa Gregorium, quem tamen nominatim non appellat, hausisse. Videlicet ut apes etiam ex amaris herbis ac floribus educunt aliquid quo ad mel conficiendum utantur: sic & talia ingenia etiam ex improbiſſimis ſcriptoribus aliquid quod profit, excerptunt.

C A P U T X V I I.

Virgilii IV. Aeneidos locus non recte a Servio explicatus.

MIRIFICUS homo interdum eſt Servius in ſenſis Virgilii explicandis: & quamvis inter Grammaticos merito ſemper habitus eſt primae claſſis: eſt tamen, ubi de tuenda illa opinione non nimis ſollicitus videtur. Vel hos ex quarto Aeneidos verſus, quibus Dido verens, ne ſoror ſua ex illo immoderato retinendi Aeneae ſtudio, ſuſpicaretur fore id quod evenit, ut ipſa ejus abitum ſerre non poſſet, ita eam affatur:

*Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre ſoror potero.*

eos igitur verſus quam abſurde interpretatur? Hanc enim ſententiam illorum eſſe dicit: *Si ſciſſem abitum Aeneam, non tantum diligerem. Si non dilexiſſem, minus dolerem. Si potui, autem, pro, ſi potuiſſem. Et ſic eſt dictum, ut,*

Omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi.

ac ſi diceret, nihil mihi novum contingeret. Hanc Servius: quibus vix a ſententia Virgilii excogitari poſſa quicquam alienius puto. Ego hoc Didonem ſentire exiſtimo: Non eſt, quod metuas, ſoror, ne ego hunc etſi acerbisſimum dolorem, ſi ſe obduret Aeneas, perferre non poſſim. Cum enim eum dolorem ſperare, id eſt, exſpectare potuerim, neque me ipſa illius jam jamque imminentis exſpectatio ad quidquam in me durius conſulendum adegerit: quam acerbiter forti animo exſpectare potui, eandem magno ac forti animo, ſi neceſſe fuerit, perferam. Sed tamen de ultimo ejus retinendi ratio

nem intentatam relinquam; tribue hoc mihi, ut ad eam adeas, eique, si potes, persuadeas, ut discesum suum usque eo saltem differat, dum tempestas commodior sit ad navigandum. Neque vero leve argumentum est quod utitur Dido, ut ostendat se dolori perferendo fore, quod ejus expectationem tulerit. Metus enim imminentium acerbisimum vehementius interdum homines afficit, quam ea ipsa quae timentur, ubi postea contigerunt. Pueros videmus in verberum metu nusquam quiescere, nusquam consistere, velle patriam & parentes relinquere, qui tamen postea verberati conquiescunt. Vidi ego patrem, qui, cum aegrotantis filii prope deploratam salutem esse, a medicis audisset, caligandus fuit, de sibi manus adferret. Idem hodie multos jam annos filio superstes & vivit, & hilare vivit. Ita plerumque, quae ne eveniant, horrescimus, ea cum evenerunt, acquiescimus. Quae de re elegantissima disputatio est apud Xenophontem libro tertio de institutione Cyri. Qui igitur imminentis mali expectationem fortiter tulit, is id quoque ipsum quod metuitur, fortiter laturus videtur. Et hoc argumento utitur Dido.

CAPUT XVIII.

Hecyrae Terentii locus exponitur. Donati hiatus expletur.

TERENTIANS: Laches, cum praesentiam uxoris, & suam, filio & nurui odiosam esse credens, rus cum ea migrare statuisset,

odiosa, inquit, haec est aetas adolescentulis.

E media aequum est excedere. postremo jam non fabulae

Sumus, Pamphile, senex atque anus.

ubi vere & recte Donatus ait, eum allusisse ad principium fabularum, quae pueris narrari solent: quarum pleraeque ita incipiant. Animadverti autem tale quiddam extare & apud Aristophanem, *μὲν εἰς γὰρ*. ubi etiam Theon notat, plerisque fabulis earum quae domi narrari solent, hoc esse principium: *τίς εἰς καὶ*. & tale

male esse illud Platonis in Phaedro: *Fuit olim quidam formosus puer.* Neque ab his abludit illud ex Andria,

Atticus quidam olim navi fracta.

Itaque Simo, qui omnia illa ficta esse autumaret, *Fabulam*, inquit, *inceptat.* Sed &, nisi me valde fallit animus, apud Donatum hoc loco ea ipsa Graeca verba legerentur, nisi librariorum inciticia obstitisset. Nunc enim ita legitur: *Haec duo nominavit — caput indicat & inceptionem hujusmodi fabularum.* At in quibusdam veteribus hoc modo: *Haec duo nomina — CAPUS indicant inceptionem hujusmodi fabularum.* Ego in illa lacuna puto fuisse ΓΕΡΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΥΣ. Cum autem P Latinum eandem formam habeat quam Graecorum *rho*, si quis duarum tantum litterarum ordinem mutet, ex illo CAPUS faciet ΓΡΑΥΣ. Ita omnia perspicua erunt. At illi fecerunt ex GAPUS, primum CAPUS, deinde CAPUT. Nos vero hic concludamus hoc caput.

C A P U T X I X.

Si telum manu fugit, e XII. Tabulis, ab Homero desumptum, ut & philosophiae definitio.
Hadriani Turnebi laus.

SI telum manu fugit. His verbis in lege XII. emisit teli significata erat imprudentia: ut in tertio de Oratore scriptum est. quae tralatio, cum a Crasfo tantopere commendetur: egoque eam a patre eloquentiae Homero fluxisse animadverterim: facturus operae pretium videor, si id indicarim. Ille igitur libro Iliados quinto Diomedis cum Phegeo Daretis filio pugnam describens, cum priorem ictum Phegei irritum fuisse dixisset; subjicit, non idem Diomedis evenisse, neque ei irritum telum manu fugisse, sed defixum esse in pectore Phegei:

Τὸ δ' ἔτι ἄλλο βίλον ἔκφυγε χερσὶ,
ἀπ' ἔκλει τῶν μετρηζέων.

Sic & Iliados octavo dicit habenas fugisse e manu Nestoris:

Νίσσας δ' οὐ χερσὶν φέγει ἵπτα σφαλάντων.

(*) quod ita reddidit vetus poëta Livius:

Mea puera, quid verbi ore profugit tuo?

Attexam huic observationi aliam valde dissimilem: quidpi enim mihi quoque *Τυραννίδων* aliquando liceat? utinam quidem vere ac serio possem. Sed ut qui divinas Aristotelis ac Platonis virtutes imitari non poterant, hujus gibbum, illius quoddam oris in loquendo vitium imitabantur, ut aliqua saltem in re tantorum virorum similes essent: ita ego, quando ad illam infinitam multiplicis doctrinae copiam quae in Turnebo fuit, adspirare non ausim, licentiam quandam illius in dissimilibus rebus conjungendis hoc loco imirabor. Veteres igitur Critici, qui omnia quae a philosophis dicerentur, ab Homero manasse contenderent: ipsam philosophiae finitionem, quae a nonnullis eorum tradita est, Homericam esse dicebant. Diomedem enim *ἀμνημονεύς* philosophum intelligi, cui Minerva omnem caliginem, quae mortales hebetat visus, ex oculis aufert, ut & deos & homines noscat.

Ἄλλως δ' αὖ τοι ἀπ' ἐφθελμῶν ἔλονται, ἢ σφῆτι ἐπέων,
Ὅφρ' αἰ γινώσκῃς ἑμὲ γῆρας, ἢ δὲ καὶ ἀνδρα.

Ex eo igitur loco sumpsisse illos, quod dicerent, *philosophicam & divinarum & humanarum rerum scientiam esse.*

C A P U T X X.

Scriptores veteres, non recentes publice explicandos & sequendos. Quintiliani praefatio libri sexti emendatur.

ME puero magna cum cura exponebantur in scholis Institutiones oratoriae M. Fabii Quintiliani, accurati admodum & exquisiti Rhetoris, neque quisquam satis bonus dicendi magister habebatur, qui non in illis vel praecipue

(*) Ante haec verba in Editione Augustana extitit Homericum:
καὶ ἐν ἑσπερίᾳ ἔμελλε εἰδέναι;

cipue auditores suos exercere solitus esset. Mutata postea ratio est: cumque annosis illis, & ipsa vetustate venerandis arboribus neglectis, succrevisent inutiles rami: juvenusque laboris fugitans, insulos quosdam libellos, & omnium prope liberalium artium, & omnium philosophiae dispendiosa (*) partium compendia, pro pinguibus illis veterum latifundiis adamare coepisset, ex illo vidimus omnia

In pejus ruere & retro sublapsa referri.

Neque ullum lapsis prope rebus certius remedium est, quam ut vetus illa consuetudo revocetur, & expulsis istis novitiis indoctae arrogantiae magistris, a priscis illis, quos *endo caelo*, ut ita dicam, merita locarunt, vera & solida eruditio repetatur. Quod etsi, ut aetatis meae tempus est, vivo me eventurum, sperare non audeo, posteris tamen, si quid mei ad posteros perveniet, contentatam opinionem meam relinquam: neque committam, ut ego quoque unus ex eo numero, qui vetustatem contemnunt, videri queam. Nunc ejus quem nominavi Rhetoris praefationem in librum sextum, a quibusdam inveteratis librariorum erroribus vindicare conabor. Deplorat autem in ea homo disertissimus sane dolenter ac copiose uxoris & duorum filiorum mortem: ex qua tantum hausert doloris, ut se, nedum instituta studia persequi, etiam eis superstitem esse posse miretur. Sed de uxore haec ipsius verba sunt: *Quae nondum expleto aetatis unde vigesimo anno duos enixa filios, quamvis acerbissimis raptis satis, felix decessit. Ego vel hoc uno malo sic eram afflidus, ut me jam nulla fortuna posset efficere felicem. Paul post autem de filiis: Liberis tamen superstitibus oblectabar: & quod nefas erat, sed optabat ipsa, me salvo, maximos cruciatus praecipiti via effugit. Quo nullo modo inter se cohaerere, vel caecus aliquis viderit. Sed tota hujus periodi posterior pars loco suo mota est: ad uxorem enim pertinet: legendumque hoc modo: *Felix decessit, & quod nefas erat, sed optabat ipsa, me salvo, maximos cruciatus praecipiti via effugit. Ego vel hoc uno malo, & cetera. Deinde, Liberis tamen superstitibus oblectabar. Mihi filius minor quintum egressus**

(*) Transpone sic. *partium dispendiosa.*

annum, ut in malis agerem, prior alterum ex duobus erit lumen. Sed hic quoque mendum subest: neque dubium quin totum illud, ut in malis agerem, delendum sit. In meo vetere libro ita legitur: *Mihi filius minor quintus egressus annuum in malis nec augere prior alterum e duobus eruit lumen.* Ex quo liquido perspicitur error librarii: qui quatuor voces, in malis nec augere, huc transtulcrit e periodo quae statim sequitur: *Non sum ambitiosus in malis, nec augere lacrimarum causas volo.* Paulo post, ubi vulgo est, ostenderit, liber meus habet ostenderet, haud dubie melius. Et, ut quaedam leviora omittam: haec certe contemnenda non sunt. In vulgatis libris ita legimus: *Nam quo ille animo, qua medicorum admiratione, mensum oculo valetudinem tulit? ut me in sum premis consolatus est? quam etiam deficiens, quamque non tunc ipsum illum alienatae mentis errorem circa solas litteras habuit?* At in meo praecclare: *Quam etiam deficiens, jamque non noster, ipsum illum alienatae mentis errorem circa solas litteras habuit?* Nihil pote elegantius. Illud enim non noster significat, eum jam in potestate mortis fuisse. Sequitur haud ita, multo post: *Te omnium sine Atticae eloquentiae candidatum superstes parens tantum id poenas amittit?* Quibus in verbis illud Atticae plane redndat ac friget. Liber meus pro eo habet acutis: unde non dubito, quin legendum sit, ac rotis. Superfunt adhuc quaedam in quibus lima opus est. ut illud, *Tum si qua minus fuerint effecta iis quae levius afficti coepimus, imperitiae aut fortunae remittantur.* Illa imperitia huc ab imperitio aliquo invecata est. Legendum simpliciter, *Fortunae remittantur.* Paulo post: *Boni autem consulere nostrum laborem vel propter hoc certum est.* Liber vetus, *cecum est.* Ego lego, *aecum est.* ita enim scribebant pro *aequum*: ut *acam*, pro *aqua*. Ad ipsum siquem ita legitur: *Nos miseri, sicut facultates patrimonii nostri, ita hoc opus aliis paramus, aliis relinquemus.* Pro *paramus*, lege, ex auctoritate libri veteris, *praeparamus.*

M. ANTONII MURETI

VARIARUM LECTIIONUM

LIBER XIX.

CAPUT I.

De Baccho bimatre. Martialis versus reprehensus.

MORDACIUS fortasse, quam justius irrisit Martialis poetam quendam, qui Jovem non patrem modo, sed & matrem Bacchi vocaverat: quod eadem ratione Semele quoque, ut ipsi quidem videtur, pater Bacchi vocari queat.

*Qui potuit, inquit, matrem Bacchi dixisse Tonantem,
Ille potest Semelen dicere, Prifce, patrem.*

Neque enim eadem ratio est. Nam patris quidem proprium est, generare in alio, ut ex Aristotele didicimus: quod Semele neque fecerat; neque facere potuerat: matris autem, conclusum fetum visceribus suis fovere, & suo tempore parere: quae omnia, ut quidem se habet fabula, praestiterat Jupiter. Itaque eleganter ingeniosissimus poeta Ovidius, inter cetera epitheta, quibus Bacchum ornat, eum etiam *bimatrem* vocat: quod duas matres habuerit, Semelen, & Jovem: unde & Graeci eum *Διός* nominant. Extat & versiculus veteris cujusdam poetae Graeci, qui ob id & masculum Jovis uterum, & ipsum Jovem Bacchi tum patrem, tum matrem fuisse ait:

Ἄριστοι γὰρ ἐὶ λέχουσι πατὴρ ἢ μήτηρ.

Neque alia ratione Heraclides Ponticus eundem Jovem Palladis & patrem, & matrem vocat. Sed. sacpe Martialis,

lis, dum false aliquid & aculeate diceret, quam id iuste ac merito faceret, non curavit.

CAPUT II.

In Quintiliano poetarum versus aliquot nitore suo redditi.

APUD M. Fabium libro octavo citatur versus veteris poetæ, quo quidem de Achillis morte ita quaerens inducitur:

Ferro ane fato virtus Argivum occidit?

Sed in antiquis quibusdam libris pro *virtus* legitur *metus*. in meo *moecus*. Ego una littera mutata, legendum censeo, *moerus*: ut expresserit Tragicus ille, quisquis est, illud Homericum (*) — *moeros* enim dicebant pro *metis*: ut in illo Virgilio,

Dividimus moeros, & moenia pandimus urbis.

Sic *moenire*, pro munire: *coerare*, pro curare, in multis adhuc veteribus monumentis legitur. Emendabo de eodem oleo & opera locos quosdam ejusdem Rhetoris e capite tertio libri noni, in primisque versum veteris Tragicæ qui hoc modo circumfertur:

Quam magis aerumna viget, tam magis ad maleficiandum urget,

cum legendum sit e vetero libro,

Quam magis aerumna urget, tam magis ad maleficiandum viget.

FR

(*) Lacuna, que est in Editione Augustana, sic supplenda est IL. III. 217. Τὸν δὲ Αἰὼν ἔγωγε κωλύω, ἔπος Ἀχαιοῦ.

Est enim trochaicus. Paulo autem inferius locus est mirabiliter deformatus, hoc modo: *Ex Graeco vero translata vel Sallustii plurima: quale est, vulgus amat fieri: vel Horatii, Nam id maxime probat hoc Ciceronis. Et mutatio casus: ut, nec longe invidit avenae.* Haec si quis, ut vulgo edita sunt, intelligere potuerit, idem bonus Sphingi interpret fuerit. In vetere libro ita legi: *Vel Horatii, N. I. S. P. Ciceronis nec longae invidit avenae.* neque ulla dubitatio est quin ita legi debeat:

— — nec illi

Sepostii ciceris, longaeque invidit avenae.

Paulo post, ubi citatur versus Horatii,

Hunc & intonsis Curium capillis.

pro *intonsis* veteres libri habent, *incomptis*. in eodem illo capite; ubi vulgo ita scriptum est, *Hanc rerum conjunctam diversitatem Caelius* ~~μεμβρολο~~ *vocat: non Caelius in veteribus, sed Caecilius legitur. Recte est enim Caecilius Rhetor, cujus & hic ipse, & Plutarchus saepe meminit, & Dionysius Longinus principio elegantis illius Commentarioli* ~~αρι ψυς~~.

C A P U T I I I.

Athenaeus libro octavo saepius castigatus. Chrestomathia & Ecloga quid?

ET tam multa sunt in Athenaeo, quae elegantis ingenii homines ad ipsum legendum alluciant: & tam multa rursum, quae eis, ne voluptate illa pura ac liquida frui possint, impedimentum objiciant; ut mihi gratiam ab eis initurus aliquam videar, si ex immensa quadam copia eorum, quae jam pridem in eum notavi, nonnulla interdum his libris inspergam: interea dum ab aliis melior & integrior illius editio adornatur. Hodie igitur, cum mihi ex octavo ipsius libro quiddam petendum esset, neque id tam facile, quam putaram, reperire possem, fatius putavi totum librum percurrere, & in transcurso colligere, si qua essent, quae illius studiosis jucunda fore arbitraretur.

trarer. Primum igitur in historia, quae ex Posidonio affertur, de Tryphonis militibus subito incurfu maris absorptis, ubi Sarpedonis milites, re audita, accurrisse dicuntur: cum vulgo ita legatur: Καὶ οἱ αὖτ' Ἰ Σαρπηδῶνα ἀκέραιους πλὴ συμφορῶν, ἐπιλήθοντες, τοῖς μὲν τ' ὑπερμαχίον ἐπιρροῖσι ἐφάθησαν, ἰχθύων δ' ἀφροσύνας ἀπλοῦς ἔκλυον, καὶ ἔθυσαν Ποσειδῶνι προσκαίον. in veteribus pro ἐφάθησαν legitur ἐφείσθησαν: quod verbum nihili est: & quod quidam ex eo facere voluerunt ἐφείσθησαν, ideoque dixerunt illos hostium corporibus pepercisse: non dubito, quin animadversuri sint lapsos esse se, si locum paulo diligentius inspiciant. Omnino autem vulgata scriptura hoc quidem loco verissima est, ut intelligamus, eos ex hostium interfectorum spectaculo voluptatem cepisse: sitque ἐφάθησαν a verbo ἐφάθημεν. Nam ἐφείσθησαν si quis legat, neque veteres libros habebit auctores, & ne sic quidem emendata fuerit oratio. Paulo post autem in narratione Hegesandri de admirabili quadam copia piscium, quae bis quotannis, ex lacu Bolyce, statis temporibus in flumen Olynthiacum influere dicitur, voces aliquot in excusis libris desiderantur. Quare totum locum, ut in veteribus extat, apponam: Κατὰ δὲ τ' εἰρησελεύθῃ, καὶ ἰλαροβελιῶν, λίγυσι οἱ ἐπιχρῶσαι, διὰ πύματι ἢ Βολύα πλὴ δάπυραι Ολύθη κατὰ τ' κερὸν τῆσι, ἀπλοῦσι πλῆθ' ἰχθύων ἐκ τῆς λίμνης εἰς τ' Ολυθιακῆν ἀναβαίνουσι ποταμῶν. ἔτι δὲ βροχῶς, ὅτε μάλιστα κρύπτουσι τὸ σφύρον. ἀπ' αὐτῶν ἔπει ποσὺν ἔρχεται πλῆθος ἰχθύων, ὅτε τὸς φασαίους, & cetera. Quam multa omiserint librarii, & quid eis errorem objecerit, etiam tacente me, omnes vident. Sed & in iis quae paulo infra citantur, e libro quinto Chryssippi *de voluptate*, omisae sunt per incuriam voces duae. Legendum enim καὶ δυνάμεις βροχίους, καὶ στυμιαστικῶν. In Sardanapali epitaphio, etsi veteres quoque libri habent λίανωται, malim tamen λίανωται. Improbi autem versus, quibus Alexis homines ad intemperantiam cohortatur, trochaici duo sunt ita legendi, & ita distinguendi:

Πῖσι, παῦσι, θνητῶς ἢ βίῃ. ἰλίῃ ἢ ἐπὶ γῆ ἡρώσι.
 Ὁ θάνατος δ' ἀθάνατός ἐστι, ἡ δ' ἀπάξ ἡς δάπυρη.

Statim autem, Sotionis fide, citantur versus quidam ejusdem argumenti ex ejusdem poetae Afotodidascalo: quam fabulam is qui loquens inducitur, negat se unquam vidis-

se,

se, quamvis mediae comoediae dramata plus octingenta legerit, eorumque eclogas fecerit. ubi *eclogas* vocat *excerpta* quaedam ex eis fabulis, memoriae causa, quae insigniora viderentur. Tales *eclogae* hodieque ex amissis Polybii & aliorum libris reperiuntur. Inde apud Cicero-
nem *eclogarii*. Easdem & *ξενομοιείαι* vocabant: quales hodie extant ex Strabone. Et inde Cicero Turannium vocat hominem *ξενομοῦν*. Hoc non notassem, nisi alios in eo lapsos esse vidissem. In eis autem ipsis versibus cum ita legatur,

Τίτβαζι κερκῆ. γαρῆς ἕδν ἔδιν.

legendum puto,

Θίτβαζι, Μάιν. γαρῆς ἕδν ἔδιν.

Manes servile nomen olim fuit. In eisdem, ubi vulgo est *φύξιν εἰ δαίμων*: melius videtur quod in veteribus legitur, *βόξιν εἰ δαίμων*. Jam in illa parodia Chryssippi cum vulgo ita legatur, *καὶ ὃ ἐγὼ κερκῆς εἶμι*, pro *κερκῆς*, in vetere libro est *κερκῆς*. Ego autem legendum puto *κέρως*. Multa leviora omitto properandi studio, & laboris, ut verum fatear, vel odio, vel taedio. Neque tamen illud omitram, quod in lepidissimis versibus quibus parastus, ut opinor, aliquis de divitibus quibusdam cupediariis conqueritur, qui excandefaciebant annonam, & ita purgabant macellum; ut nullum lautius opsonium aliis reliquum fieret, legendum est, *ἀπώλης ἀναψίνεσαι*, non, ut vulgo, *πώλης*: ita enim metri ratio postulat. Id si cui levius videbitur, quod ego quoque fateor, at hoc certe non omnino negligendum; postremum eorum versuum sententiam vulgo non satis intelligi. Nam illud, *Γάμοι δ' ἄνθρωποι καὶ ποτὶ νεανίστοις ἔσονται*: hoc significat, nuptialia convivia, & adolescentum comotationes desuisse celebrari: ex quo illi divites omnia ad se trahere coeperant. Estque illud *ἕσονται* simile illi Catulliano, *Sed haec prius fuere*: & illi Plautino, *Fuit Phronesium*: & illi Virgiliano, *Fuit Ilium*: Et ut *ἕσονται* praeteream, in illo dicto Stratonici, *ἀνθρώποι*, jucunda allusio est ad illam usitatam vocem, *ἀνθρώποι λαοί*: cujus lepos in Latino sermone sentiri non potest. Illud quoque praetereans monebo, longe plurimos Machonis de Stratonici dictis versus male vulgo pro soluta

luta oratione accipi. Subjiciam autem & quae citantur e libro primo Chariclis *ἐπεὶ δὲ κρείττω ἀγῶν*, ut in veteribus libris leguntur: quoniam ea aliter ab aliis tentata video: *Γομαίικος δὲ ἀγῶνας, ἔφη, Ἀθηναίωντος Ἑλλῶσι, Κορίνθιοι δὲ Ἰουλιανός, Ἀθηναῖοι δὲ Ἰουλιανός. οἱ ἕς τῶντων πλεονεμελοῖα, ἡρωγύδωσαν Δακεδαιμόνιοι, ἱπποκρίτων ἄς παρ' αὐτοῖς ἀγῶνας ἡρωγύδωσαν*. In illa longa historia Diphili de piscibus; ubi ad Bacchum piscem ventum est, ita est in libris vetustis: *Βάκχῳ δὲ χυλῶ, πολυχυλῶ, ἑκατό Τερῶ ἢ δὲ χυλῶ, ἀππῶ, βρομάδης*. At a vulgatis voces aliquot absunt. Sed & morosi illius senis, qui omnia sibi conformatis ad imminuendum nominibus appellari volebat, quod sibi eo modo minorem sumptum facere videretur, ejus igitur verba ipsa quoque diminuta & decurtata vulgo leguntur. Legenda autem sunt hoc modo:

Ἐπιζῶντα μο. τὰς ἐπὶ ἐχθρῶ μοι κίβησι
ἐχθρῶ. ὄψον δ' ἐὰν λίγης ἴππον, ἡλῶ
Ὀψάριον. ἔδον γὰρ ἀππῶμοι πολῶ.

In versibus autem, quos cantabant, qui coronae stripem colligebant, & alia multa depravata sunt, & hic versus:

Θεοί, γένετο μετὰπικτος ἢ κίβη.

eum legendum sit,

Θεοί, γένετο πῶν' ἀμικαθῆ ἢ κίβη.

Ubi de verbo *ἀμικαθῆ* quaerit Ulpianus, qui verbum illud irridebat, ait emptum videri *ἐκ γῆς ἀμικαθῆ*. Quod qui interpretatus est, *Ex terra subulca*, equidem quid sibi voluerit, nescio. Illud scio, legendum esse, *ἐκ γῆς Σοβῆρα*. Cujusmodi autem mulieres in Subura olim habitaverint, & quae illic tum vitae, tum sermonis elegantia fuerit; nemini ignotum est. Paulo post autem una vocula corrupta, ne trochaicus Epicharmi intelligatur, impedito est. Ita enim habent libri editi:

Τὰ ἐπὶ δὲ δὴ ἀμικαθῆ ἔλεγον, οἰκιστὴν ἀμικαθῆ.

cum legendum sit,

Τὸ αὐτὸ δὲ αἰσῆς ἔλεγον, αἷς ἰγὼν ἀσχετῶς.

Unum si praeterea addidero, finem faciam. Desinero enim, quam deficere malo. In parodia sane eleganti, quae ad ipsum finem libri legitur, ita editum est:

αἰσῆς πρὸς οἶον
 Τῶν συμποσίων, ἔδη σὺ κ' εἶχ' ἀπολείπει;
 Αὐτὸν. ὃ δὲ ἀχθῆ) αἰσῆς ὃ γῆιν.

quod mutilum esse qui non sentiat, nihil sentiat. Legendum autem hoc modo:

αἰσῆς πρὸς οἶον
 Τῶν συμποσίων, ἔδη σὺ κ' εἶχ' ἀπολείπει;
 Οὐχ' ἀπολείπει αὐτὸν; ὃ δὲ ἀχθῆ) αἰσῆς ὃ γῆιν.

ἀπολείπει αὐτὸν, est excalceare se. Xenophon Anabases libro quarto, εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἀπολείπει. Longe aberravit a sententia, qui ita vertit: *Hunc jam cur a metu non libertas?* Neque tamen eum aut accuso, aut infector: cum alia tam multa egregie praestiterit. Sed arduum ac difficile est, sine veterum librorum ope Athenaeum interpretari.

C A P U T I V.

Reffens Cicero Graecos reprehenderit, quod Laborem, & Dolorem una voce πόνον appellare dixerit.

M. Tullius quamquam φιλόλοος & erat, & haberi volebat, Graecorum tamen nationi nonnunquam subiniquus videtur: non tantum, ubi causae serviens eorum fidem in testimoniis elevat, levitatem infectatur, instituta deridet: sed etiam cum Romanam linguam verborum copia non Graecae parem modo, sed etiam superiorem facit: quod tam longe abest a vero; ut mihi ipsae chartae, in quibus id scriptum est, erubescere videantur. Quid libro secundo Tusculanarum, cum Graecos negat sua lingua laborem a dolore distinguere, annon aperte calumniatur? Neque φιλόλοος est doloris amans, sed laboris. At πόνον interdum etiam dolorem vocant, & laborare dicunt

cunt eas corporis partes, quae dolent. Non igitur idem & Latini faciunt? Unde igitur sunt illa?

Laborat e dolore misera.

&

Quae laborantes utero puellas.

& qui laborat podagra, certe non ita laborat, ut Marius cum aestu magno ducebat agmen. Sed cujus potius in hanc rem quam ipsius Ciceronis testimonio utamur? Eius igitur verba sunt e secundo de finibus: Quos, dum immortales, ille, cum omnes artus ardere viderentur, cruciatus perfererat? nec tamen miser esse, quia summum id malum non erat: tantummodo laboriosus videbatur. Nonne eum, qui maximo dolore cruciatur, laboriosum vocat? Videat ergo, si hoc nomine in Graecos volet esse durior, ne castitiae suae securim talis ac tantus patronus infligat. Facere in eo quoque mihi videtur injuste, quod accubationem epularem melius a Latinis *convivium*, quam a Graecis *συνειση*, aut *συνειση* nominari iudicat. Contra enim appellatio Latina habere quandam intemperantiae significationem videtur: quasi tum demum vivant homines, cum cibum capiunt: neque sit inter eos, praeterquam in epulis, ulla vitae communio. At Graeci *una vivere* dicunt, eos etiam qui negotia sua inter se communicant, qui crebro una sunt, qui una militant, una philosophantur: convictum denique multis aliis in rebus quam in vino & epulis intelligent: non ut Latini, qui *convivere*, ut hoc verbo utar, eos demum dicunt, qui una tanquam ad idem praesepe pascuntur; quasi nihil sit aliud *convivere*, quam *συνειση*. Elegantius illi, qui aliud esse viderunt, quam bibere, aliud una vivere. Itaque communionem epularum ab eo, ut Varro ait, coagulo, quo convivia continentur, nominarunt: vitae conjunctionem ad alia graviora & magis seria reservarunt. Haec si cui confidentius dixisse adversus Ciceronis sententiam videbor; cogitet, quam multa ab eo adversus Platonem, Aristotelem, Theophrastum, aliosque veteres dicta sint. Numquam haec vel dissentendi, vel ingenii exercenda libertas in litteris vituperata est.

C A P U T V.

Xenophontis locus quarto Anabaseos emendatus.

APUD Xenophontem libro quarto anabaseos, Graeci quibus praecerat ipse Xenophon, cum in Armenia & multis aliis difficultatibus confictati essent, & paene obriquisissent ac congelassent frigore, nivisque vi tantum non obruti ac sepulti forent; ignem tandem construxisse dicuntur: cumque ad fovenda corpora oleum deesset, multis se ac variis chrisimatis, quod ibi repererant, generibus perunxisse. *Chrisma* autem illud fuisse ait Xenophon *εύνοια, η̄ σακχαριών, η̄ αμυγδαλίνοι οίαι τῶν πιερῶν, η̄ τερβινθίνω*. At cetera quidem genera non ignota sunt: e sesamo, ex amygdalis amaris, ex terebintho. unum quod primo loco ponitur, plane absurdum videtur, *εύνοια*, quod Romulus vertit *suillum liquamen*, eumque secutus unus ex eruditissimis hujus aetatis, hoc uno, ut opinor, loco fretus, chrisimatis nomine etiam animalium adipem significari tradidit. Quid autem, quaeso, commune habet adeps suillus cum sesamino, amygdalino, aut terebinthino chrismate? Nam ocreas quidem suas, (si quas ex corio ocreas habebant) & calseamenta adipe suillo inungere ad ignem, ut ea mollirent, poterant: artus vero suos, cum suppeteret aliorum copia, tam tetro, & tam spurco unguine illinere, cujus turpitudinis fuisset? Equidem affirmare ausim, locum depravatum esse, & pro *εύνοια*, legendum aut *εὐάνια*, ita enim vocabant liquorem ex lilio expressum, quem & *anthinon* Galenus vocat: aut si cui libeat propius vulgatae scripturae vestigiis insistere, una litterulâ mutata, *θυμία*, a thyia arbore, quam, ob eximiam quandam odoris suavitatem, summe a veteribus commendari, notius est, quam ut confirmari debeat.

C A P U T V I.

*Quintilianii libro sexto de Rifu, loci plurimè
& emendati, & explicati.*

MACULOSUS est procul dubio Fabii locus e capite tertio libri sexti, ubi de dictis Ciceronis ita scribit: *Utinam Quintus, & libertus ejus Tiro, aut alius quisquis*
Hb
fuit.

fuit, qui tres hac de re libros edidit, parcius dictorum numero indulgissent. Neque dubium est, quin legendum sit, ut in veteribus, *Utinamque libertus ejus Tiro*. Neque enim libros illos quisquam unquam ad Q. Ciceronem retulit. Paulo infra eum locum haec in veteribus libris ita leguntur: *Afferit autem summam rei difficultatem; primum, quod ridiculum dictum plerumque falsum est, semper humile, saepe ex industria depravatum. Falsum, non, ut vulgo, falsum: neque quidquam verius, quam illic falsum legi oportere. ut & illud hoc modo: Neque hoc ab ullo satis explicari puto, licet multi tentaverint, unde risus; qui non solum facto aliquo dictore, sed interdum quod etiam corporis tactu arcescitur. Hoc enim ipsum est, quod negat a quoquam satis explicatum, Unde risus: id est, quae sit risus origo. Sequitur paulo post: Erumpit enim etiam inivitis saepe, nec fultus ope, nec vultus modo ac vocis exprimit confectioem, sed totum corpus vi sua concutit. ubi tres illae voces, nec fultus ope, redundant. Barbara quaedam enunciatio effecerat, ut nec fultus pro nec vultus scriberetur. Quae corrupta scriptura fulta est postea ope alicujus, qui de suo addidit illud ope. Sic saepe feritas invalit in locum veritatis: fenus in locum Veneris: aliaque ad eundem modum. Quod autem subjungit, ridiculo saepe maximarum rerum momenta verti: concordat cum Horatio, cujus illud est:*

——— *ridiculum acri*

Fortius ac melius magnas plerumque secat res.

In eodem capite ita legendum est: *Et Catullus cum dicit,*

Nulla in tam magno est corpore mica salis.

non hoc dicit, nihil in corpore ejus esse ridiculum. Vulgo detracta negatio Fabium ipsum ridiculum facit. Et, ut nonnulla praetermittam, in quibus ipse mihi nondum satisfacio, hoc certe ita legi debet: *Ludere nunquam velimus: longeque absit propositum illud, potius amicum, quam dictum perdendi. male enim vulgo, perdidit. Omitfam satis multa: spicilegio enim loci esse aliquid volo: duo tantum ex eodem capite notabo, quae mihi videntur minime negligenda. In editis libris legimus, *Emphasi*
Li.*

Livius dixit, ferro cotem Attium Navium incidisse. Et notum quidem est, historiam illam de cote a Navio incisa extare apud Livium libro primo. Sed quaero, quam tandem hic Fabius emphasim videat: aut quid omnino historia haec ad id quod hic agitur pertineat. Neque puto, id quemquam videre posse; nisi qui ita perspicax sit, ut id etiam quod nusquam est, videat. In veteribus membranis meis hoc modo: *Emphasi A. Villius dixit; ferrum in cotem incidisse.* Hoc nec verius; nec melius quitquam. Subjungam (*) unum item locum: deinde iter hoc dividam. Libri circumforanei ita habent: *Seu fictis novis verbis. Simile est, quod παραρρησις dicitur. At meus recte & vere: Seu ficti notis verbis similes: quod παραρρησις dicitur.* Hoc si quis forte non satis intelligit; consulat Atheneaeum.

C A P U T V I I.

Male ominatis verbis uti. Horatius, & Terentius illustrati. Versus Ennii numeris restituti.

DIXI alias de consuetudine veterum addendi nonnunquam litteram D ad voces quarum ultima littera vocalis esset, praesertim si sequeretur statim alia vox, quae a vocali inciperet: legendumque ideo apud Horatium; *maled ominatis Parcite verbis.* Cum autem & alii vidisse se testati sint; & ipse viderim vetustos quosdam libros; in quibus est *malen ominatis*, visum est, ut monerem; non tamen propterea legendum; *male nominatis.* Certe enim *nominare verba* nemo dixit, qui recte emendateque loqueretur: sed potius, *malen ominatis.* Modo enim littera D; modo littera N, ad vitandum hiatus utebantur. Sic cum rectum sit *atqui & alioqui*, sequente tamen vocali, *atquin*, & *alioquin* apud veteres saepe reperias: Et inde est illud Plauti:

*O Callicles, o Callicles, o Callicles;
Quatin animo mea commendavi bona?*

Et

(*) *Subjungere*, pro addere, non est Ciceronianum. Vide Scio-pium de Selo Hist. p. 160.

Et fuisse quandam earum litterarum mutuam functionem, ostendit Donatus in illud ex Phormione,

Quia non rete accipitri tenditur, neque milvio.

Legitur, inquit, & Tennitur. habet enim N littera cum D communionem. Et certe hodieque vulgus Tiburtium, Interamnatium, & aliorum quorundam, pro ND, duplex N plerumque pronunciat. Hoc igitur non indignum visum est observatione. Sed quoniam paulo infra eum locum citat Donatus versus quosdam e sexto Satyram Ennii, quos prope integros in fabulam suam transtulerit Terentius: sique vulgo perturbati ac mendosi leguntur, describam eos ita, ut legendos puto. Sunt igitur hi:

Quippe sine cura, laetus, lautus cum advenis,

Exertis malis, expectito brachio,

Celfus, alacer; lupino expectans impetu,

Quam mox alterius obligurrias bona:

Quid censes domino esse animi? pro divam fidem.

Dum ille cibam tristis servat, tu ridens voras.

CAPUT VIII.

Phormio Terentiana e Demosthene illustrata.

SI quis eadem de re iterum iudicio experiri velit; notum est, eum exceptione rei iudicatae repelli: & inde ortum est illud, *Actum, ajunt, ne agas.* Recteque id Terentianus Phormio Demiphoni objicit his verbis:

At tu, qui sapiens es, magistratus ad:

Judicium de eadem causa iterum ut reddam tibi:

Quandoquidem solus regnas: & soli licet

Hic de eadem causa bis iudicium adipiscier.

Eodem enim jure Athenienses uti solitos, ut pleraque in jure civili Romano ab eis sumpta sunt, vel hic Demosthenis locus indicat ex oratione adversus Leptinem: *οἱ οἶκον ἔχοντες δὲ πάλιν τοὺς αὐτοὺς οὐκ ἔχοντες ἴσως ἀδικεῖν, ὡς ἔστιν ἔνθα, ὅτι Ἀλκιβιάδης, ὅτι αὐτὸς τοῦτον ἕδον ἔσται.* & Andocides in oratione adversus Alcibiadem: *αὐτὸς τε καὶ τοὺς ἄλλους*

ἀπαρροδίοντι δὲ αὐτῷ ἔ αὐτῷ μὴ ἔξωσθαι διαλέσθαι. Sed & quod subjicit Demipho, non necessario ducendam orbam ei qui genere proximus sit : sed licere ei per legem, si id malit, dotis datione defungi, ejusdem oratoris testimonio confirmatur: apud quem ea ipsa lex extat in oratione adversus Macartatum: *Τὴν ἐπίκληρον ἔ ἰγγυτάτω ἀνδρίαν, ἢ αὐτῷ ἔχον. ἰάν ἢ μὴ ἔχῃ ἢ ἰγγυτάτω γένους, ἢ μὴ ἀνδρῶν, ἢ ἀρχῶν ἐπιταγῆσιν αὐτῷ ἔχον, ἢ ἀνδρῶν.* Neque vero illud temere dictum est,

abduce hanc. minas quinque accipe.

Ra enim pecunia constituta erat legibus, quam darent egentibus puellis, quo facilius elocarentur, qui eis proximi erant, si nollent eas ducere, ut Harpocration ex Dinarcho docet. Puto autem, haec nonnihil ad Terentium illustrandum pertinere.

C A P U T I X.

Plauti e Captivis versus e Graeco desumpti.

SALTARE non hilaritatis modo est, sed immodicae & profusae cujusdam hilaritatis. *Salire* autem ac *palpitare* videtur *cor*, in maximo ac vehementissimo metu. Itaque venuste Tyndarus apud Plautum in Captivis, cum illum suum honestissimum dolum, quo herum ex servitute eduxerat, patefactum videret, jamque sibi magnum malum imminere auguraretur: cor suum objurgat, quod in tanto periculo saltitet. Verba autem illius haec sunt, ut quidem in emendatis libris legantur:

*Quis quiescis dieredum cor meum? i, ac suspende te.
Tu susfultas. ego misor. vix adsto prae formidine.*

Verisimile autem mihi fit, effectum esse illum Plauti locum e veteri Comico Anaxandride, cujus hi versus citantur apud Athenaeum in illa pulcherrima parte libri xv. quam a me Lutetiae acceptam Gulielmus Canterus publicavit. Sed versus Anaxandridae, de quibus dicere coeperam, hi sunt:

M. A. MURKETT.

ὁ πονηρὸς καρδία,
 καταμαρτυροῦν ὡς εἰ μόνον ἔσμεν εὖ.
 Οὐκ ἔστι δὲ ἀδύνατον, ἐὰν ἴδῃς διδύκωμεν.

O cor improbisimum,
 Ut corpore ex toto unicum gaudes malis;
 Salis enim simulac timentem videris.

Paulo autem ante eos versus inepte scriptum est: κατὰ τὴν
 τῆς ἐκ τῶν ψήφοις γενομένης ἀγωνίας πικρὰ καὶ καρδία ἐπιδη-
 λώτως συμβαίνει: quæ vitiosa scriptura imposuit etiam ho-
 mini eruditissimo, qui nuper Athenæum interpretatus
 est. Legendum autem, ἐκ τῶν φήσοις. Ac libet, ante-
 quam manum de tabula tollam, emendare locum Xeno-
 phontis et Symposii, qui eodem in libro ab Athenæo ci-
 tatur, sed neque in optimis Xenophontis exemplaribus,
 neque apud Athenæum emendate legitur: legendus autem
 est hoc modo: Δίχα μὲν γυναικίαι, ἀλλὰ πῶς ἔσται νόμος
 τῶν αὐτῶν ἡσυχία, ὡς αὐτὸς ἡ Νικηφόρος πῶς τῆς, ἔστι Κριτιβύλης,
 αὐτὸς μὲν πῶς καὶ ἀποδοξία. αὐτὸς τῶς αὐτῶν ἔστι.

CAPUT X.

Cicronis epistola, I. ad Atticum locus contra Simeonis Bosii sententiam & emendatus, & explicatus.

QUI eo sibi placent, quod antiquiores & meliores li-
 bros nacti sint, in eoque se jactant; ridicule mihi face-
 re videntur. Neque enim magis ingenii aut eruditionis
 laus est, in bonum librum incidere; quam prudentiæ,
 cum agrum fodias, reperire thesaurum. Et quamquam
 veteres libri multum opis afferunt ad optimos scriptores
 purgandos, non tamen in eo posita sunt omnia. Nam
 cum eorum nullus prope ita emendate scriptus sit, ut
 non multis erroribus scateat; sæpe evenit, ut quod ve-
 rum ac rectum est, non ex uno describendum sit, sed
 multis inter se collatis, quasque mutuas operas tradenti-
 bus colligendam: in quo multos sæpe falli videmus. Id
 puto nonnunquam contigisse Simeoni Bosio, quamquam
 homini erudito, ingenioso, diligenti, cujus opera &
 studia nuper epistolæ Cicronis ad Atticum multo, quam
 prius, emendatores prodierunt. In ipso enim operis
 vestibulo, id est, epistola prima libri primi, cum ad lo-
 cum

cum ab aliis frustra saepe tentatum, jamque prope depositum ac desperatum venisset; plurimum ille quidem ad illius emendationem, & veteribus libris, & ingenio fretus contulit: neque tamen eum persanavit, & a vera illius sententia, nisi me vehementer fallit animus, aberravit. Id num temere, an secus (*) judicem; res ipsa indicium faciet. Dixerat Cicero, de iis qui tunc consulatum peterent, Caesarem quidem certum putari; sed quis illius collega futurus esset, ambigi: Thermum enim cum Silano contendere: neque satis constare, utrius futura esset victoria. Addit deinde, suis rationibus maxime conducere, ut Thermus fiat cum Caesare: eum enim curatorem esse viae Flaminiae: quae absoluta, magnam ei gratiam in vulgus conciliatura sit: ex quo consequitur, duras partes ejus fore, qui cum ipso contendere voluerit. Quare sibi minime optandum esse, ut Thermus in annum suum recidat. Sed praestat Ciceronis verba recitare, ita ut a Bosio ingeniosissime emendata sunt: nam ut in libris antea editis leguntur, nimium quantum absunt a veritate. Totus igitur locus hic est: *Nostris rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Caesare, nemo est enim ex iis qui nunc petunt, qui, si in nostrum annum reciderit, firmiter candidatus fore videatur: propterea quod curator est viae Flaminiae quae tum erit absoluta sane facile. tum libens Thermum Ciceri consul acciderim.* Haec ita homo eruditissimus interpretatur: *Neminem putabat Cicero suo anno Thermo praelatum iri, in consulatus petitione: verebaturque, ne is sibi consulatum praeriperet. qua de causa cum pro certo crederet, eum consulem factum iri, optabat illum sibi socium adjungi, ut uterque consul fieret eodem anno. Thermum, inquit, si consul factus ero, libens mihi collegam adjungam: hoc est, non inique tulero; immo gaudebo, Thermum consulem mecum fieri.* Haec ille, quae mihi (quod bona ipsius venia dictum sit) longissime abesse a Ciceronis sententia videntur. Primum enim dixerat Cicero, suis rationibus maxime conducere, Thermum cum Caesare fieri. Ergo volebat eum recidere in annum suum. At collega Ciceronis esse non poterat, nisi cum eo una peteret. Deinde quid minus optabile erat petenti consulatum, quam ha-

(*) Hoc jure reprehendit Vavasfor de vi & usu verb. p. 172. Dicendum erat, *recte, an fecerit.*

habere firmisimum competitorum? Nam ut quisque minime firmos competitors habet, ita facillima illi via ad consequendum honorem patet. Quid autem intererat Giceronis. Thermum potius quam alium quempiam sibi facium adjungi? Nam dum ipse anno suo fieret, quis secum fieret, non laborabat. Postremo verbum illud *accuderim*, contentionem potius quamdam in petendo honore, quam conjunctionem in gerendo significat. Hoc dicere videtur: Non libenter cum Thermo concurrerim, quasi que arietaverim: ne ille forte sit firmior. Si enim cicer, & lupinum in eodem mortario cudantur ac tundantur, periculum fieri videtur, utrum sit firmius. Eodemque modo, si duo iisdem comitiis petant, explorari videtur, uter sit firmior. Nunc dicam, & quomodo in Cicerone legendum putem, & cur putem. Primum igitur ordo duarum vocum *sane facile*, non idem est in omnibus libris. In plerisque enim est, *facile sane*. Deinde vocem *Consul*, fatetur ipsemet integram in codice Torneiano non legi, sed abesse ab eo duas ultimas litteras. Ego autem hoc amplius dico, a plerisque vetustis libris tres ultimas litteras abesse: & *Con* tantum legi. Unde fit, ut, prima littera mutata, legendum arbitrer, *non*. Quare totum locum hoc modo, & lego, & interpretor: *Nostris rationibus maxime conducere videtur, Thermum fieri cum Caesare*. tunc enim mihi verendum non erit, ne cum eo petere necesse habeam: quod mihi difficile ac molestum foret. *Nemo est enim ex iis, qui nunc petunt, qui si in nostrum annum reciderit*, (recident autem ii videlicet, qui hoc anno repulsam ferent) *firmior candidatus fore videatur*. ita ut verendum sit, ne dejiciat eos, qui secum in petitione concurrent. *Propterea quod curator est viae Flaminiae, quae tum erat absoluta facile*. Via autem *Flaminia* in Urbem ex Gallia venit: & Gallia plurimum in comitiis potest. Quare homines ex Gallia venientes ad comitia, qui prius cum luto & salebris in via *Flaminia* luctari solebant, iis difficultatibus expediti, libenter eum qui illam munierit, suffragiis suis adjuvant. ideoque *sane tum libens Thermum Ciceri non accuderim*. id est, non libens cum eo contenderim ac concurrerim in consulatus petitione. Hanc enim interpretationem probavit vir summa dignitate praeditus, Paulus Foxius, Archiepiscopus Tolosanus, qui nunc regius in urbe Legatus est, cujus iudicium, & auctoritas, quae

apud

apud summos Principes in maximi momenti negotiis merito plurimum valet, non minus apud homines eruditos, propter multiplicem ipsius & exquisitam in omni genere laudandarum artium doctrinae copiam, valere debet.

C A P U T X I.

Sacrum pro populi salute in domo Consulis fiebat quotannis, idque Atheniensium exemplo.

OCOULTUM quoddam sacrum antiquitus in Consulis domo quotannis ab ipsius Consulis uxore, pro salute populi, unde & *Damium* vocabatur, fieri solitum, in quod maribus ingredi non liceret, omnes sciunt: cujus etiam violati tam saepe Cicero Clodium accusat. Sed ejus sacri originem Graecam esse, fortassis non aequè multi sciunt. Monebo igitur, Athenis quoque in consuetudine positum fuisse, ut quotannis in domo ejus, qui eo anno rex esset, ejusdem generis sacrum quoddam fieret ab uxore regis. In hac autem urbe Consules ipsi quoque quasi annui quidam reges erant. Hoc quod dixi de Atheniensibus, si quis, unde sit, quaerat, reperiet apud Demosthenem in oratione adversus Neeram.

C A P U T X I I.

Cicero accusationum in Verrem libro I. emendatus, & contra eruditi sententiam interpretis explicatus.

APUD Ciceronem libro primo accusationis in Verrem, id est, eo, qui male vulgo numeratur tertius, haud longe a principio ita legitur: *Accessi enim ad invidiam judiciorum levandam, vituperationemque tollendam: ut cum haec res pro voluntate populi R. esset judicata, aliqua ex parte, mea diligentia, constituta auctoritas judiciorum videretur postremo, ut esset hoc judicatum, ut finis aliquando judiciariae controversiae constitueretur.* Eum locum vir eruditus, cujus extant Commentarii in primam partem orationum Ciceronis, aperte corruptum esse dicit: & postquam in omnem partem diu multumque versavit, postremo ita emendandum esse judicavit: *Accessi enim ad invidiam judiciorum levandam, vituperationemque*

tollendam: & cum haec res pro voluntate populi R. esset iudicata, ut finis aliquando iudiciariae controversiae constitueretur: postremo ut cum esset hoc iudicatum, aliqua ex parte, mea diligentia, constituta auctoritas iudiciorum videretur. Quam ipsius, ne graviore verbo utar, minime necessariam mutationem, quidam secutus est, qui, ut quidque deterrimum erat, ita id facillime amplectebatur. Nihil autem opus fuit illa tanta ordinis inversione. Nam si ubi est, ut esset hoc iudicatum, pro ut legas utus, locus integer futurus est. Hoc enim dicit Cicero: si de Verre ex voluntate populi R. iudicatum fuerit, iudiciorum auctoritatem aliqua ex parte constitutum iri: quae tum fluctuabat, propterea quod multa iudicia aperte pecunia corrumpebantur: & postremo, (ut de Verre iudicatum sit) fore, ut finis iudiciariae controversiae constituatur: siue enim damnetur, penes ordinem senatorium mansura iudicia: siue absolvatur, neminem honeste recusaturum, quo minus ad equites transferantur. Quae autem adferuntur ad illius mutationis necessitatem ostendendam, piget refutare; ita levia & nugatoria sunt.

CAPUT XIII.

Ciceronis in Verrinis locum e Graeco scriptore desumptum videri.

PULCHERRIME dixit Cicero in priore actione in Verrem; arbitrari se, nisi iudicia repetundarum severius excernerentur, fore, uti nationes exterae legatos ad populum R. mitterent, ut lex de pecuniis repetundis iudiciumque tolleretur. *Si enim, inquit, iudicia nulla sint; tantum unumquemque ablaturum putant, quantum sibi ac liberis suis satis esse arbitretur. Nunc quod eiusmodi iudicia sint, tantum unumquemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, praetoribus, iudicibus satis futurum sit.* Id autem etsi Ciceroni ipsi per se facile in mentem venire potuit: non arbitror tamen longe erraturum, si quis putet haustum esse e Demosthene, si modo ejus est eandem adversus Theocrinem, quod ego quidem non puto. Sed eam orationem quicumque scripsit, ait eos qui accusandi provinciam suscipiunt, deinde autem pecunia corrupti, institutam accusationem deserunt, vehementer

nocere reipublicae. Improbos enim homines, qui alioqui tantum raperent, quantum sibi satis futurum esset, tanto plus rapere, cum intelligant, ejus quod rapuerunt, partem aliquam accusatoribus dandam. Verba disertis & copiosi oratoris, sive ille Demosthenes, sive Dinarchus est, haec sunt: οἴδετε ὅτι οἱ βυλιόδρομοι πρὸς τὴν ἀσπίδα, ἐν ταῖς ἐπιπέδοις τῆς ἀγορᾶς τὸ μέγεθος διότι, ἐξ ἀνάγκης μείζων ἀσπίδα πρὸς τὴν ἀσπίδα ἀρπάζουσι, ἵνα μὴ μέγιστον αὐτοῖς, ἀλλὰ τῆς πόλεως ἔχουσι ἀσπίδα.

C A P U T . X I V .

T. Livii loci aliquos e M. Tullio expressi.

IMITATUR interdum Ciceronem Livius, & quidem ita manifesto, ut quilibet etiam mediocriter in Cicerone versatus, id perspicere facile possit. Sed tamen id plerumque rectius & occultius facit. Illius autem prioris generis exemplum luulentum est libro quadragesimo, ubi Perseus apud patrem queritur de insidiis, quibus vita ipsius a fratre Demetrio petebatur. Ciceronis haec sunt e tertio libro Casilinarum: *Ego sum ille consul, P. C. cui non forum, in quo omnis aequitas continetur, non campus consuleribus auspiciis consecratus, non curia, summum auxilium omnium gentium, non domus, commune perfugium, non lectus ad quietem datus, non denique haec sedes honoris, sella, cuxulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit.* Persei autem haec: *Cui non sollemne iustrate exercitus tui, non detursus militum, non domus, non epulae, non nox ad quietem data naturae beneficio mortalibus, tuta est.* Quoniam autem ejusmodi locorum collationes, mihi olim adolescentulo, non voluptati modo, sed & utilitati fuerunt: puto fieri posse, ut & aliis non displiceant. Qua spe fretus, alterum item subjiciam. Cicero in Divinatione, cum Siculos a Verre quodammodo atheos factos esse diceret (ita enim certe vocari poterant, qui prope jam nullos amplius deos haberent) hoc ipsos ita querentes facit, *Sese jam ne deos quidem in suis urbibus, ad quos confugerent, habere: quod eorum simulacra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset.* Hoc ita imitantur legati Ambra-
bro

bro XXXVIII. *Templa tota urbe spoliata ornamentis: simulacra deum, deos immo ipsos convulsos ex sedibus suis ablatos esse: parietes postesque nudatos. quos adorent, ad quos precentur & supplicent Ambracienses, non superesse.*

CAPUT XV.

Ejusdem Livii locus castigatus.

UT sana & integra videntur saepe numero in optimis quibusque scriptoribus, quae vitiosa sunt, & vitiosa: ita non raro fit, ut quae non intelliguntur, cum omni vitio careant, vitiosa tamen & corrupta videantur. Periculosum autem negotium sanis medicinam facere: multaque hoc modo a parum cautis corrumpantur, specie corrigendi. Quale est quod nunc proferam ex libro Livii XXVI. ubi P. Scipio, capta Carthagine, cum virtutem militum collaudasset, addidit: *Quaquam omnibus omnia deberet, praecipuum tamen muralis coronae decus ejus esse, qui primus muros ascendisset profiteretur, qui se dignum eo duceret dono.* Quae verba vir eruditus, cum putaret vitii aliquid continere, ita scripsit in scholiis ad Livium suis: *Mendum subesse puto in voce, ascendisset, & legendum, ascendisse se profiteretur. Nam subdit, Duo professi sunt.* Atqui, o bone, non ejus voluerat esse eum honorem Scipio, qui primum ascendisse se diceret: hoc enim nemo erat in exercitu, quin posset, si satis erat ipsum dicere: sed ejus qui primus ascendisset. Jubebat igitur profiteri eum, qui se dignum eo duceret dono: ut vere id, an falso profiteretur, militum testimonio planum fieret: Itaque veterem & receptam scripturam retinere satius fuit. Verum ubi plura nitent, non est quod quenquam paucae offendant maculae, quas aut incuria fudit, Aut humana parum cavit natura.

C A P U T X V I.

Condemnandi & Judicandi verbum, Graecorum more, in accusationibus etiam a Latinis adhiberi. Advertere, quid sit. Livius iterum purgatus.

CONDEMNANDI verbum non de iudice modo, sed & de accusatore, qui reum peregit, dici, nemo est, opinor, quin sciat: idque & post ab aliis, & jam pridem ab eruditissimo Budaeo notatum est. Sed *judicare* quoque dici, non eum modo qui pronunciat, & sententiam fert, verum eum quoque qui accusat, & diem alicui dicit, id non ita vulgo notum esse arbitror. Indicabo igitur locum Livii ex eodem libro xxvi. ubi *judicare* dicitur accusator. Verba Livii sunt: *Tum Sempronius perduellionis se judicare Cn. Fulvio dixit: diemque comitiis ab C. Calpurnio praetore urbano petit.* Utuntur autem & Graeci, eodem sensu, verbo *κρίνω*. Lycurgus in oratione adversus Leocratem: *εἰ μὲν ἀπογγυλά διακρίνω δικαίως, καὶ κρίνω ἀσπίδῳ ἀπὸν, καὶ τὰς νόμους καὶ τὰ ἴδη καὶ τὰ πρῆτα.* Sed & paulo post, *κρίνω*, accusationem vocat. Addam quasi porismatis loco, pauca quaedam ex eodem libro Livii, quae melius in veteri libro meo, quam in vulgatis leguntur: *Multitudo tantum cum aeris crepitu, qualis in defectu Lunae silente nocte cieri solet, edidit clamorem, ut averteret, etiam pugnantium animos. Legendum adverteret. & eo modo saepe advertendi verbo utitur Tacitus. Mox: Si Aetoli pacem cum Philippo facerent, foederi adscriberent, ita ratam eorum pacem. Melius in meo: Ita ratam fore pacem. Haec ut levia esse fateor, praestat tamen emendate quam depravate legi.*

C A P U T X V I I.

Livius rursus emendatus locis aliquot e veteri libro.

LIVII verba haec sunt ex ipso principio libri xxi. *In parte operis mei licet mihi praefari quod in principio summae totius professi plerique sunt rerum scriptores, bellum maxime memorabile omnium quae unquam gesta sint, me scripturum.* ubi an alios quoque scriptores intelligat, nescio: Thucydidem certe intelligit, qui principio operis sui, ait se sperare, bellum id, quod scribere ingre-

ingreditur, *μῆλα π' ἴππων ἔξ ἀφρολογότατον ἔσσυλον ἰδύσει.*
 Et quod noster causas affert, cur tale fuerit, ille quo-
 que alter exponit, cur tale fore opinetur. Quod autem
 ait adeo variam belli fortunam, ancipitemque Martem
 fuisse, *ut propius periculo fuerint, qui vicere:* id Silius
 prope ad verbum in poëma suum transtulit:

— propiusque fuerit periculo
 Quis superare datum —

Sed in meo vetere Livio legitur, *Ut propius periculum fuerint.* idque fortasse rectum est. Livius quidem saepe hac constructione utitur: ut libro IV. *Propius est fides.* Et libro XXV. *propiusque inopiam erant obsidentes, quam obsessi.* Et libro XXVIII. *Ut propius fastidium ejus sim; quam desiderium.* Et libro XXXV. *Major gloria Scipionis: & quo major, eo propior invidiam.* Et libro XLIV. *propiorque gladiatorum armorum usum.* Notum est; & alios primae classis scriptores saepenumero ita loqui. Talia enim sunt illa Ciceronis: *Proxime Pompejum sedebam.* & *Proxime deos accessit Clodius.* Et illud Sallustii: *In dextro latere, quod proximum hostes erat.* ubi tamen vulgo adversus veterum librorum fidem legitur, *Proximum hostibus.* Sed apud Sallustium quidem hujus generis exemplorum copia est. Quod autem paulo post in Livio ita legitur, *Ut appareret omnibus, majus eum, quam quod gereret, agitare in animo bellum:* vox omnibus in eodem vetere libro non apparet. Quod *pueritiam Hannibalis* dicit: necesse est, Hannibalem, moriente patre, non minorem octodecim annis fuisse: ut merito credi possit, calumniam esse, quod de ipsius impudicitia traditur. *Barcinæ* autem factioni libenter spiritum detraxerim, *Barcinamque* vocaverim, a *Barca*, quod *Amilcari* cognomen fuit. Sed & ubi vulgo *auspiciis regulorum* legitur, sine controversia melius est in veteribus, *aucupiiis:* ut intelligamus, eum regulorum amicitias aucupari solitum esse. Elegantissima autem Hannibalis descriptio, olet aliquid ex descriptione Catilinae Sallustiana. Hanc quidem Livianam Silius carmine pereleganter expressit. Hoc tamen, quod de Hannibale dixit Livius, eum *principem proelium inire, ultimum confecto proelio excedere* sili-

solitum, Silius ad Tagum accommodavit, cui hoc tribuit, quod fuerit

Primus inire manu, postremus ponere bellum.

CAPUT XVIII.

De Horatio Coclite Senecae narratio, ab aliis praetermissa.

OBSERVATIONE dignum arbitror, quod cum Pi Horatius Cocles in ponte sublicio solus impetum hostium excepisset, rescissoque ponte, incolumis transisset ad suos, gratus erga tantam virtutem populus Romanus fuit: & praeter statuam aheneam in comitio positam, tantum ei agri, quantum uno die circumarasset, dedit: cum in modicis opibus necesse esset, modica esse magnarum virtutum praemia. Sed illud quoque memoratu dignum est, eum illud ipsum quantumcunque praemium accipere noluisse: non quod aspernaretur, ut parum: sed quod inutilem reip. civem esse duceret, qui ob operam publice navatam opulentior esse aliis civibus vellet: ac non potius in ipsa recte facti conscientia, & in caritate ac benevolentia civium suorum satis sibi magnum praemium poneret. Hoc tamen neque a Livio, neque a Dionysio, neque a Plutarcho ponitur: quin potius ii omnes ita loquuntur, ut ab eo acceptum fuisse praemium significant. Seneca tamen, alios videlicet auctores secutus, aliter narrat: cujus verba subjiciam e capite septimo, libri septimi de Beneficiis: *Illam alteram possessionem agnoscat: hanc nolet habere, nisi poterit. emittetque illam vocem, quam Romanus imperator emisit, cum illi ob virtutem & bene gestam remp. tantum agri decerneretur, quantum arando uno die circumire posset. Non est, inquit, vobis eo opus cive, cui plus opus sit, quam uni civi.* Haec Seneca: qui quanquam Coclitem non nominat, & cum de quo loquitur, quod in Coclite mirum videri potest, Romanum imperatorem vocat, *Coclitem* tamen intelligere videtur. Sed & in veterum Galliae regum Annalibus egregia facta perexiguus olim praemiis decorata legimus: non quod minoris fieret virtus: sed quod avidiores tunc homines gloriae, minus avidi pecuniae forent: gloriam-

que

que suam contaminari ac pollui crederent, si quod aliud praemium acciperent, nisi tam leve: ut appareret, eos non id quaesivisse. Sic antiquis temporibus victores sacrorum certaminum, non auro ac gemmis nitentem, sed pineam aut oleaginam coronam ferebant: quae virtutis non praemium, sed indicium esset. Nostra aetas virtutem gratis colere desit: versaque vice, exigua hodie lenonibus praemia videntur, quae olim exercituum ductoribus nimis magna visa essent.

CAPUT XIX.

Adire manum alicui. Plautus locis aliquot explicatus.

UT alia permulta proverbialia male interpretatus erat is, qui tot eorum millia congeserat, ita hoc quoque, quod saepe utitur Plautus, cum *aditam manum* dicit ei, qui, cum jam sibi quippiam accepturus videretur, postea frustra habitus ac delusus est. Idque eo mirabilius est, quod diligenter sub uno adspectu posuit eos, ut opinor, omnes locos, in quibus eo proverbio usus erat Plautus: quae vel una res potuit eum ad veram illius intelligentiam manu ducere. Sed hoc condonari fortasse facile potest homini caetera polyhistori, & magis interdum laboranti, ut multa scriberet, quam ut accurate scriberet. Is igitur eo inter caetera lapsus est, quod putavit legendum esse, *addere manum*, non *adire manum*. Cum vel unus locus, quem ipse quoque citat, ex Poenulo, facile eum admonere potuerit erroris sui:

Quo pacto pulchre avarae Veneri adii manum.

Fallitur etiam in eo, quod putat proverbium ductum ab iis, qui in aliis irridendis, manu ad aurem admota, imitantur auriculas asini. Cum enim constet, dici debere, *adire manum*, non *addere*: nemo non videt, eam, quam ille ratus est, proverbii originem esse non posse. Sed longe deterius novus Plautinus interpres, qui nec vidit quidem, quid proverbio indicaretur. Cum enim *venisset* ad illum versum ex Aulularia,

Ita illis impuris omnibus adii manum.

his verbis eum interpretatus est: Ita cum illis sceleratis congressus sum, & ita ab illis discessi scilicet, vel ita illos impure tractavi. Quid sit adire manum alicui, ex aliis exemplis cognoscere licebit. Sic igitur idem Plautus in *Casina*: Quid nunc? satis lepide aditast vobis manus merito? id est, Quid nunc? satisne lepide tractati a nobis estis? Idem in *Poenulo*: Eo pacto avarae Veneri pulchre adii manum. id est, Eo pacto avaram Venerem pulchre tentavi. Οὕτω τῆ φιλαργύρη Ἀφροδίτη πολλὰ ἐμίλησεν. Οὕτω τῆ φιλαργύρη Ἀφροδίτη πολλὰ ἰχνησάμην. Idem in *Persa*: Ut me intricis conjecisti? quomodo de Persa manus mihi adita est? Quidam existimant, adire manum, esse suppliare, apud Plautum. Sed haec interpretatio non bene procedit in omnibus locis. Haftenus ille. In quo praeter cetera hoc miror, quod illam interpretationem, quam secundo loco ponit, dicat non bene procedere in omnibus locis. Videtur enim significare, eam alicubi faltem ferri posse, sed non semper. Ego autem dico, quocumque eam loco adhibueris, semper insulsam & ineptam fore. Sed neque quidquam excogitari potest, cur adire manum alicui sit *χεῖρὸς αἰ*, aut *ἐμίλησεν αἰ*. Quaerendum igitur aliquid melius. Et mihi quidem ita videtur: adire manum alicui, dici eum; qui quod illi, tanquam in manum traditurus ostendat: cumque ille manum ad id capiendum porrexerit, suam ipse manum retro trahat, eumque inanem atque hiantem destituat. Nunc videamus, ecquid illa interpretatio in omnes Plauti locos conveniat. In *Aulularia* hoc dicit Euclio: Veneram in macellum; & multa licitatus eram: ita ut piscatores & lanii lucri se aliquid ex me corrasuros esse sperarent. At ego nihil emi: & sic eis adii manum. In *Casina* Cleostrata ita insultat & villico & seni: Quid nunc? an non lepide ludibrio habiti estis, idque merito vestro, cum inhiaretis Casinam, eamque jam a vobis teneri putaretis? At ille noster eo quoque in loco, Adire, inquit, manum alicui, proprie est, ad eum accedere, cum eo congredi & colloqui, cum eo agere. Tacere praestabat, quam haec tam aliena dicere. In *Poenulo* autem leno, Venus, inquit, ut avara est, plures assidue a me hostias expectabat: ideoque litare me nolebat. et ego ne profecari quidem extra volui: eamque hiantem reliqui: & sic ei adii manum.

In Persa itidem leno: Quomodo, cum ex illo asstimulato Persa. magnum lucrum sperarem, tu dolis tuis me in magnum infortunium coniecisti? Haec, nisi valde fallor, multo accomodatiora sunt ad Plauti locos, quam quae illi commenti sunt. Sed de hoc alii judicabunt.

CAPUT XX.

Cicero in Maniliana emendatus & illustratus.

VITIOSUS, ut mea fert opinio, locus hic est e principio orationis pro lege Manilia: *Nunc cum & auctoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandum esse voluistis, & quae sequuntur.* Cur adducar, ut ita existimem, haec causa est. *Mandare honores, recte & usitate dicitur: mandare auctoritatem honoribus, neque quisquam dixit, neque qui dicat, pro sano loquatur.* Et tamen necesse est, hoc admittamus, si vulgatam scripturam retineamus. Non dubito igitur, quin legendum sit, *Quantum vos honoribus mandandis esse voluistis.* Auctoritatis enim tantum in se esse dicit, quantum populus esse voluit, cum ei honores illos mandavit, quibus auctoritas illa parva ac comparata erat. Nam illud quoque, *voluistis esse mandandum*, illepide & ineleganter diceretur. Erit igitur simile illi, quod est sub principium orationis pro Balbo: *Auctoritatis tantae, quantam vos in me esse voluistis.* Paulo post autem, ubi de Pompeii laudibus dicere ingreditur, *Hujus, inquit, orationis difficultius est exitum quam principium invenire.* quae sententia semper mihi visa est efficta ex Lyfia: qui principio ejus orationis, quam habuit adversus Eratosthenem, qui unus e triginta Tyrannis fuerat, ita scribit: *ὅτι ἀξιοδία ποῦ διὰ ἀπορίαν οὐκ ἔστιν ἀπορίαν διὰ τὴν πρῶτην καὶ καύτην λέγειν.*

*Xenophontis locum in Cyrî Pædia imitatus
Sallustius.*

U T I L I S S I M U M præceptum est adolescentibus, qui exercere se cum aequalibus suis volunt ad facultatem aliquam firmitus comparandam, ne eos potissimum delignant, quibus se superiores esse cognoscunt: sed quo quisque maxime excellit, eo illum potissime provocent: lucta, saltu, cursu, cum eis contendant, qui horum quodque optime facere præsentur. Illud enim, ostentare se cupientium est: hoc eorum, qui progredi quotidie longius, & semetipsis meliores fieri studeant. Itaque Cyrus, ut est apud Xenophontem, cum inter Medos jam paulo grandior educaretur, non iis quae apud Persas didicerat, sed iis quae melius in Media discerentur. Medorum pueros provocabat. Neque recusabat, quò minus ad tempus ab eis vinceretur, eisque ridiculo esset, dum eò paulatim perveniret, ut iis ipsis illos artibus quibus pollebant, aut adaequaret, aut etiam anteiret. Qua de re verba Xenophontis haec sunt: *Καὶ ὅσα Ἀθηναίωνται καθάκις ἤλιντε ποὺς ἀμύλας, ἢ αὐτῶν κρείσσων ἢ δὲ ἂν, ταῦτα σπουδαίτω τὰς ξυνοίτας, ἀπὸ αὐτῶν δὲ ἴδου ἑαυτῶν ἤλιον ὄντα, ταῦτα ἐξέρχεται, φάσκον κρείσσων αὐτῶν ποιήσει.* Hunc autem Xenophontis locum imitatus, ut videtur, erat Sallustius in ornando celebrandoque Pompejo, quod e Vegetio cognovimus, cujus haec sunt e libro primo de re militari: *De exercitio Pompeji Magni Sallustius hoc memorat: Cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis veste certabat.* Hoc Sallustianum praetermissum est ab iis qui fragmenta Sallustii collegerunt. ut & hoc ex libro secundo historiarum, quod apud Agellium extat: *Sardinia in Africo mari, facie vestigii humani, in orientem, quam in occidentem, latior prominet.*

CAPUT XXII.

Sallustii in Catilinario locum e Sophocle expressum videri.

QUOD ait C. Caesar apud Sallustium in oratione, qua dissuadet, ne conjurationis deprehensi interficiantur, in *luctu atque miseris, mortem acerrimarum requiem, non cruciatum esse*: idem prope dicit apud Sophoclem Antigonæ his verbis:

Ὅστις ᾗδ' ἐὼ κελαιῖνος, εἰς ἑὺν, κεραιε
Ζῆ, κῆς εἰδ' ἐχθ' ἀποφῶναι ἀπέδ' φησὶ;

Ut fortassis illinc hausisse vel Caesar, vel Sallustius videri queat. Eos ego Sophoclis versus ita Latine reddidi:

*Nam quisquis, ut ego, in plurimis vivit malis,
Quidni ille mortem esse in lucro putet sibi?*

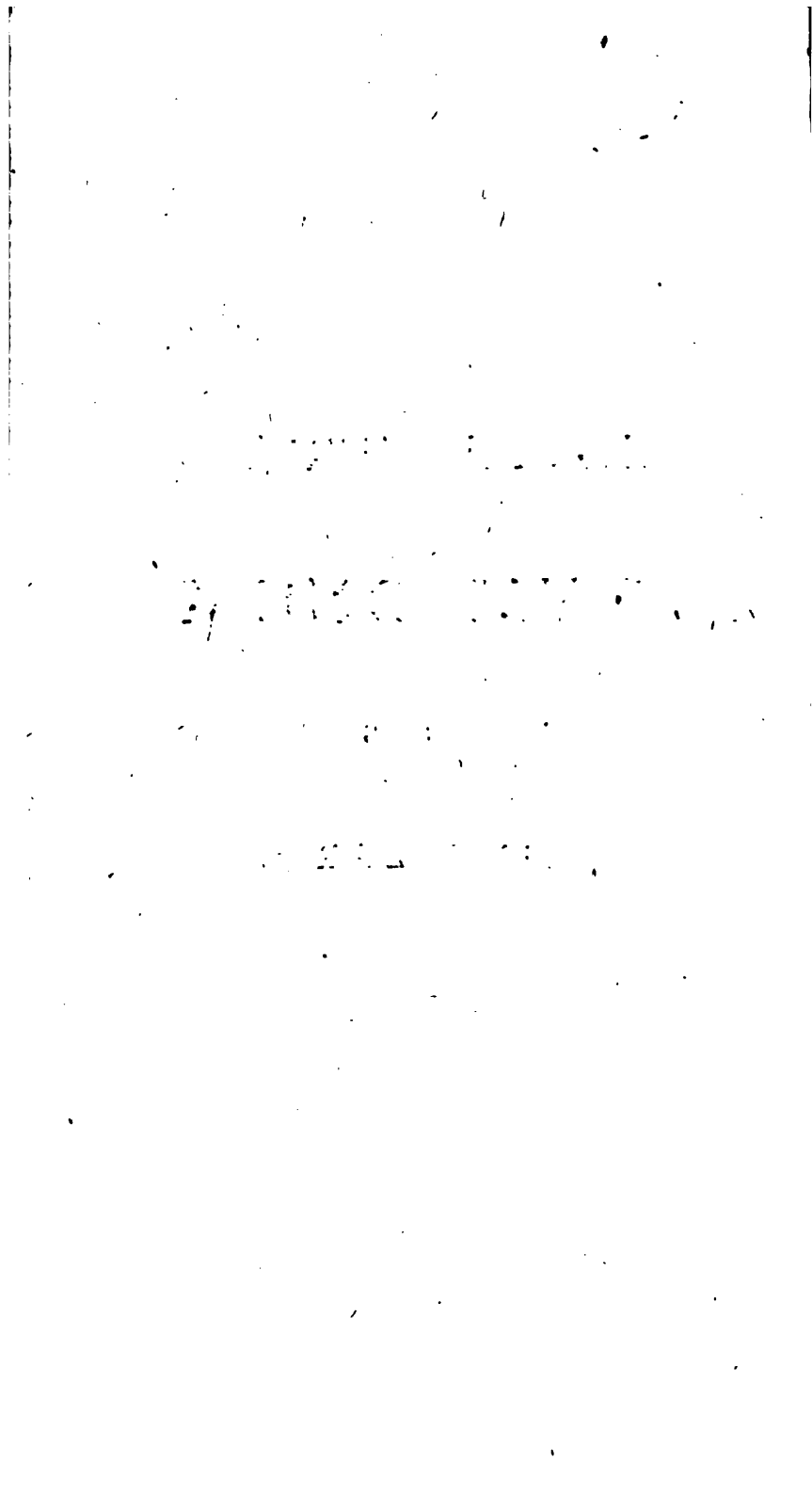
F I N I S.

M. ANTONII MURETI
OBSERVATIONUM

J U R I S

LIBER SINGULARIS.

M. ANTONII MURETI,
 JURISCONSULTI ET CIVIS ROMANI,
 OBSERVATIONUM

JURIS
 LIBER SINGULARIS,

CAPUT I.

*Defuncto reo, solutaque poena, quae ad heredes non
 pertinet, quis de re pecuniaria iudex cognoscere
 debeat. Emendata in eam rem L. Defuncto
 eo. D. de pub. jud.*

NOTUM est, quaedam esse crimina, ob quae, praeter eam poenam, quae nisi ab ipso reo exigi non potest, cujusmodi est relegatio, deportatio, damnatio in metallum, & similes, eripitur etiam convicto & condemnato pecunia scelere parta: quam, eo mortuo, etiam heredes exigi solent. exempli causa, in crimine repetundarum non tantum infamia, exilium, poena capitalis interdum reo irrogatur, sed & pecunia auferitur, quae expilatis provincialibus reddatur. illam igitur poenam certum est periri, defuncto reo, l. 3. D. de publ. judic. quam enim poenam exigas ab eo qui jam mortuus est? praeter pauca quaedam crimina, in quibus & accusatio mortuo jam reo institui potest, & a mortuo, quantum natura patitur, exigitur poena, ut cum cineres, & ossa eruuntur; ac projiciuntur in mare, cum cadaver ipsum suspenditur, cum memoria damnatur, statucae deji-
 ciantur, nomen e factis eraditur; sed pecunia, accusato in reatu mortuo, exigi etiam ab heredibus solet. Quae-
 ritur ergo, defuncto reo, extinctaque ea poena, quae ad heredem devenire nullo modo potest, apud quem iudicem de re pecuniaria agi debeat. Et vulgo putant, non

apud eum qui cognoscere instituerat de crimine, sed apud eum cujus de causis pecuniariis notio est, idque probari censent *l. defuncto eo. D. de publ. judic.* quan etiam Graeci eo modo interpretantur. sed mihi plane contra videtur. Constat enim, ab iisdem antiquitus aestimatum licet, qui de repetundarum crimine cognoverat. & vero quis, quanti sit aestimanda lis. cognoscere melius possit, quam is ipse qui totum crimen cognovit? Immo vero eam ipsam legem *Defuncto eo*, puto id dicere, si emendate legatur. Nam quomodo nunc legitur, nullam videtur idoneam sententiam continere. Censeo igitur legendum hoc modo: *Defuncto eo, qui reus fuit criminis, & poena extincta, quicumque in causa criminis extincti debuit cognoscere, ejus de pecuniaria re cognitio est. Prodebet is, lego debuit.* Ubi legitur *Curius*, lego *ejus*. quae mutationes neque contortae ac violentae sunt, & ad veram sententiam eliciendam necessariae videntur.

CAPUT II.

Servum nec relegari, nec deportari. Emendata in eam rem lex.

Quemadmodum *exilii* nomen in libris nostris saepenumero mitius accipitur, & relegationem tantum significat: ut quoties exilium temporarium dicunt: non enim, si proprie loqui velimus, potest quisquam ad tempus exulare, neque omnino ad tempus capite minui: sic & nomen relegationis aliquando durius ac gravius accipiendum est: ita ut deportationem significet. Et ita intelligi debet: *l. Hos accusare. §. omnibus autem. D. de accus. & inscript.* quod & Accursius notavit. Alioqui ne ea quidem relegatio quae in perpetuum est, inter capitales poenas numeratur *l. Capitalium. D. de poenis.* Quare inepto ad id quod agebatur exemplo Jurisconsultus usus esset. Deportatio igitur capitalis quidem poena est, sed in servos non venit. Nam quomodo eum capite minues, qui caput non habet? aut quomodo bona, civitatem, libertatem adimas ei, qui neque quicquam habet in bonis, neque civis, neque liber est? Nihilo secius ne *relegatio* quidem proprie dicta servile esse supplicium potest. Duriora enim & acerbiora supplicia in servos constitui solent: non molliora, cujusmodi *relegatio* est. Et cum relegatus retineat

civitatem, potestatem patriam, bona, testamentifactionem; quis non videt, hæc in servum convenire non posse? Quod etiam, si fingamus, servum relegari posse, id est, alio amandari, & urbe provinciave prohiberi, beneficium istud fuerit, non poena, amovere eum ab oculis domini, eique fugiendi necessitatem imponere, quod servi sæpius quam domini voluissent, suapte sponte faciebant: & poenæ loco eum genere quodam libertatis donare. Itaque si cui servili admisso proposita fuisset relegatio, nihil arbitrator cupidius facturos fuisse omnes servos, quam ut in eam poenam quam primum inciderent. Neque opus fuisset accusatore: ipsi se ultro detulissent, atque indicassent, vehementerque recusassent, si quis ipsos defendere, & tam optandam condemnationem impedire voluisset. Adversari tamen videtur huic sententiæ l. 2. D. *Qui & a quib. man. lib. non fiant*: ubi ita legimus: *Servo competere libertas non potest, si relegatus moratus sit in urbe.* Quid enim apertius, quam ibi relegati servi mentionem fieri? Obstat & *Lex 2. C. de sepul. violato.* cujus hæc verba sunt: *Si servus in demoliendis sepulchris fuerit deprehensus: si id sine domini scientia jaciatur, metallo addicatur. Sin vero domini auctoritate vel jussione urgetur, relegatione plectatur.* Ad nodum hunc solvendum Accursius ea comminiscitur, quorum vel meminisse pigeat. Ego ad l. 2. *Qui & a quibus*, ita respondeo: Relegatis dies plerumque aliquot ad componendas res suas dabantur, præscribebaturque iis certus dies intra quem excedere deberent. quodsi per contumaciam diutius mansissent, neque sententiæ paruisent, relegatio in deportationem mutabatur. l. 4. D. *de poenis.* Deportatorum autem bona fisco, ut notum est, applicabantur. Hoc igitur dicit jurisconsultus, si quis relegatus, in urbe per contumaciam moratus sit, ac deinde servo suo libertatem dederit, eam dationem non valere: neque competere libertatem servo, qui jam una cum ceteris bonis fiscalis effectus est. Deportatus enim manumittere non potest. l. 2. D. *de interd. & releg. & deport.* Sed & ad illam constitutionem de sepulchro violato aequè facilis responsio est. Non enim legendum est, *si servus*, ut vulgo, sed, *si quis*, ut in Codice Theodosiano. Quodsi quis dicat, hac mutatione nihil effici: cum domini mentio, quæ statim sequitur, aperte ostendat de servo agi: respondeo, non

ejus qui sepulchrum demōstratus est, dominum; sed dominum sepulchri accipi debere. Neque me movet, quod Graeci hoc aliter interpretantur: quos ipsos saepe labi, & magno iudicio adhibito legendos scio. Haec ego non tanti esse duxissem, ut in hos libros referrem, nisi etiam Brissonium in libro singulari *de adulteriis* ad hunc scopulum impigisse vidissem.

CAPUT III.

Emendatur rescriptum M. Antonini, & L. Veri, in L. 1. D. de quaestionib. Accursii error.

IN L. 1. D. de quaestionibus, vulgo ita legitur: *Divi fratres Laeliano Longino rescripserunt, de servo heredum non esse habendam quaestionem in res hereditarias: quamvis suspectum fuisset, quod imaginaria venditione dominium in eo quaesivisse heres videretur.* ubi Accursius comminiscitur, servum illum ex alia causa, quam hereditaria, heredum communem fuisse, & venditionem exponit emptionem: quorum quidem mihi nihil probari potest. Neque dubito, quin locus corruptus sit; a quo, non dico: fortassis enim antiquior error est, quam ut librariis tribui debeat. Sed moveor primum, quod cum servum heredum dixerit, mox unius tantum heredis mentionem faciat. Deinde, quod in hunc aut in illum torqueri servos quid sit; scio: at servum torqueri in res hereditarias quid sit, plane non video. Nam si hoc quaeretur, utrum, jacente adhuc hereditate, & mora aliqua controversia super rebus hereditariis, servus hereditarius ea de causa in quemlibet eorum, qui instituti sunt heredes, torqueri posset: sine ulla dubitatione responderem posse torqueri. *l. Hoc quod placet. C. eodem tit.* Neque enim videretur torqueri in caput domini: cum heres ante aditam hereditatem heres non sit. *l. 2. D. eod. tit. l. liber homo. D. ad l. Aquil.* Adde quod genus hoc loquendi, *suspectum fuisset quod videretur*, homini Latinae linguae intelligenti non suspectum esse non potest. Venditionem denique pro emptione qui accipiat, etiam album pro nigro, accepturus videtur. Neque sum nescius, ubi venditio est, necessario esse emptionem, & contra; esseque unum & eundem contractum emptionis & vendi-

conditionis. sed certe aliud est emere, & aliud vendere. Ne plura: multa hic esse, quae emendatione indigeant, arbitror: & totum hunc locum ita legendum censeo: *Divi fratres Laeliano Longino rescripserunt, de servo hereditario non esse habendam quaestionem in emptorem hereditatis, quamvis suspectum, quod imaginaria venditione dominium in eo quaesivisse videretur. Spero hanc mutationem eruditibus & intelligentibus probatum iri: de ceteris non laboro.*

CAPUT IV.

Demonstratur incogitantia eorum, qui libros Pandectarum concinnarunt.

MULTA insignia vestigia impressa sunt in libris Pandectarum ejus. incogitantiae, qua usi sunt ii quibus eos Justinianus concinnandos mandaverat: & reperiuntur tamen, qui eos pertinaciter defendant, quasque non ipsi modo caeci sint, sed & aliis quoque eruere oculos velint, contendunt, nihil in eis libris repugnans, nihil frustra repetitum posse reperiri. Sed utriusque generis tam multa notata sunt ab hominibus eruditissimis, ut non modo stulti, verum etiam impudens jam sit, ulterius in illa jam pridem labefactata & profligata opinione velle persistere. Ac quoniam eo plerumque decurrunt, cum idem sine causa saepius indicatum ostenditur, ut dicant, unam eandemque sententiam interdum ad diversos juris articulos pertinere, ideoque necessario saepius repetendam fuisse: libet unum eis objicere, in quo certe hoc perfugio uti non queant. Nam si sub eodem titulo, ejusdem Jurisconsulti, eadem verba ex eodem libro sumpta, bis posita esse ostendas, valde durum frontem habeat oportet, si quis id quoque certo, & vero judicio, non supina quadam negligentia factum esse contendat. Sub titulo igitur *de re judicata*, legis sextae principium hoc est: *Ulpianus libro sexagesimo sexto ad edictum: Miles qui sub armata militia stipendia meruit, condemnatus, eatenus qua facere potest, cogitur solvere. Lex autem* 18. sub eodem titulo haec est, *Ulpianus libro LXVI. ad edictum: Miles qui sub armata militia stipendia meruit, condemnatus, eatenus, quatenus facere potest, cogitur*

tur solvere. Concurrant hic omnes columnarii magistri, & capita inter se conferant, nunquam, quanquam acuti sunt, ullam idoneam causam, cur haec tam exiguo interjecto spatio repeterda fuerint, comminiscuntur. Eodem modo peccatum est in l. *si constant.* § *si vir.* & in l. *quodsi vir.* D. *sol. matrim.* simile quiddam meminisse videor notatum & ab Antonio Augustino, etsi id nunc reperire non possum. Nec non illud quoque magni stuporis indicium, quod, quae verba, sub tit. *ad leg. Jul. de vi publica,* ad finem l. *qui dolo malo,* citaverant ex Ulpiano lib. LXVI. *ad edictum,* eadem repetunt sub illo titulo, qui proxime sequitur, & tribuunt Scaevolae libro quarto *regularum.* Video tamen hoc posterius excusari aliquo modo posse,

CAPUT V.

Unde ductum videatur dictum illud Ulpiani: Heri servus, hodie liber.

FERENDI non sunt, qui cum ab egestate ad pinguiorem fortunam repente pervenerunt, ita delicias faciunt, ac si a puero in magnis opibus educati forent. Cujusmodi multos non semel vidimus, qui cum paucis ante diebus, panem cibarium, & caepas cum sale, & allia in deliciis haberent, neque nisi festis diebus vinum, idque aut aescens, aut mucidum, aut fugiens, biberent: confestim nullo suo merito divites facti, omnia fastidiebant, ad omnia nauseabant: ut ego quidem videre mihi videor asinos, qui diu lappis ac tribulis & verberibus pasci, repente immutati, coliculos praeduros, lactucas non satis teneras esse quererentur. Neque ullos videas, qui saepius in ore nobilitatem habeant, qui plebem, cujus ipsi nuper faex erant, insolentius despiciant, qui magis indignentur, secum quemquam ex aequo loqui. Quia enim, ut & vere, & urbane scripsit Aristoteles, nondum didicerunt divites esse, omnem divitiarum, & illius subitae nobilitatis fructum, in contumelia & superbiloquentia positum putant. Talium insolentiam cum coërcendam ac comprimendam diceret Ulpianus in l. *Praetor edixit.* D. *de injuriis.* *Neque enim ferre, inquit, debet Praetor heri servum, hodie liberum, conquerentem, quod dominus*

ei convictum dixerit, vel quod leviter pulsaverit. ubi illud, *heri servum, hodie liberum*, urbanissime dictum est, & simile illi, quod Cicero in Philippicis citat, e vetere quopiam mimographo,

Mode egens, repente dives.

Utrumque autem effectum videtur ex illo lepidissimi poetæ Aristophanis:

Ἄ τις ποῦ εἶλε, κίππος δ' ἰσχυρῆτος.

Eodem respexit & Seneca declamator lib. 3. *Cum prodiero repente dives, dicent omnes: Quis est iste quem magna fortuna non decet?* Sed & hæc prope omnia, & aliquot ejusdem generis alia notavit doctissimus Cujacius in novellam vi. ut perparum afuerit, quin ego, ubi primum id animadverti, totum hoc caput deleverim. Quia tamen jam pridem scripseram, perire nolui.

CAPUT VI.

Gordiani rescriptum, vulgo male acceptum, explicatur.

PESSIME accipitur ab Accursio, & ab illa sordidorum Interpretum colluvie rescriptum Gordiani, quod legitur libro quinto Codicis sub tit. *De pactis conventis, tam super dote, quam super donatione ante nuptias, & paraphernio*, in hæc verba: *Pactum dotale quo matrem convenisse cum patre tuo proponis, ut si in matrimonio defuisset, tibi & fratribus tuis dos restitueretur, si stipulatio ex persona vestra, cum in potestate patris constituti non essetis, minus legitima intercescit: defuncta ea in matrimonio, actionem vobis quaerere non potuit, sed si obligatione verborum rite intercedente, dotis petitionem habere potuisti, maxime si adhuc vinculis potestatis patriæ non attingeris, petitionem exequi non prohiberis.* Fingunt enim dotem constante jam matrimonio datam; & eos filios, de quibus reddenda dote mater pacta dicitur, cum dos daretur, jam emancipatos fuisse. Quæ utraque commenticia sunt & nugatoria. Si enim jam emancipati erant, cur illud in extremo ab Imperatore additur, *Maxime si adhuc vinculis potestatis patriæ non attingeris.* Nisi forte somniant, hunc, qui pridem emancipatus fuerat, postea casa aliquo recidisit in potestatem patris. Quod cum
vix

vix fieri posse constat: & absurdum sit talia comminisci: praefat, veram facti(*) speciem proponere, quae omne n. scrupulum eximat. Est autem haec: Mulier cum ei nuptura esset, ex quo jam antea naturales liberos suscepserat, in danda dote, pacta est, si in matrimonio decederet, eam filiis communibus restitutum iri. Postea nupsit; atque eo modo liberi, qui prius in potestate patris non erant, in ea esse coeperunt. Moritur mater. Queritur, an filii actionem ad dotem repetendam adversus patrem habeant? Et respondet Imperator, si minus intercesserit legitima stipulatio ex persona ipsorum, id est, nisi ipsimet stipulati sint a patre, dotem sibi eo casu restitutum iri: quod facere legitime poterant, cum in eius potestate non essent: ex materno pacto eos habituros non esse actionem. Sed si stipulatio ex parte ipsorum interposita est, maxime, id est, ita demum eos habere actionem adversus patrem, si jam ex illius potestate exierint. Nam si adhuc in potestate sint, nemini dubium est, inter eos & patrem iudicium constare non posse. In eo igitur rescripto si minus, idem valet, quod, nisi; & maxime, idem, quod, utique: ut saepe alias. Neque reticendum est, ubi legitur *attingeris*, media littera detracta, legendum videri, *attineris*. Sic enim & apud Tacitum, *vinculis servitutis attingeri*, & apud eundem, *attineri custodia publica*.

CAPUT VII.

Illudere, ludificari, ludibria habere.

ILLUDERE, *ludificari, ludibria habere*, saepe post antiquos turpitudinis & obscenitatis significationem habent: ut apud Graecos *ἰπείζω, ἰπαρίζω, ἠπαρίζω*. Suetonius in Tiberio: *feminarum quoque, & quidem illudrium, capitibus quantopere solitus sit illudere*. Tacitus: *tradunt plerique eorum temporum scriptores, crebris ante exitum diebus illuisse pueritiae Britannici Neronem*. Sic in lib. *Judicum* cap. xix. *Quod cernens homo, adduxit ad eos concubinam suam, & eis tradidit illudendam, & ἔγιντο αὐτῷ, ἃ ἐπαρίζω αὐτῷ ἄλλο τὰ ἴδια*. Quod Latinus Interpres modeste reddidit, *tota nocte eos illa adusos fuisse*, dicens. Terentius Eunuchus:

(*) Veram scripsimus pro *veram*, quod in editione August. est.

Quin

Quin etiam insuper scelus postquam ludificatus est virginem.

Idem Hecyra:

*Sed quam decenter me non posse diutius
Habere, eam ludibrio haberi, Parmeno.*

quem in locum Donatus, *Honesto*, inquit, verbo & pleno pudoris usus est, & nove, pro vitari. Ita hoc postremo utuntur & Jurisconfulti, ut Paulus in *l. si quis servum. D. de injuriis*. *Si quis*, inquit, *servum meum vel filium meum ludibrio habeat, licet consentientem, tamen ego injuriam videor accipere.* Sed his verbis tum demum utebantur, cum talia, non amoris causa, sed contumelias faciebant. Nam quae per amorem fiebant, mitius accipiebantur. Atque eo pertinet illa Terentiani adolescentis excusatio. Terent. *Eunucho*, act. 5.

*usum hoc fecit non me contumelias
Fecisse causa, sed amoris.*

CAPUT VIII.

Emendatae Institutiones Justiniani.

IN Institutionibus Justiniani, sub titulo *de hereditibus instituendis*, ita legitur: *Est tamen casus, in quo nec cum libertate utiliter servus a domina veris instituitur, ut constitutione divorum Severi & Antonini taxetur, cujus haec verba sunt: Servum adulterio maculatum non jure testamento manumissum ante sententiam, ab ea muliere videtur, quae rea fuerat ejusdem criminis postulata, rationis est. Quare sequitur ut in eundem a domina collata heredis institutio, nullius momenti habeatur.* Eadem constitutio legitur in *l. 48. D. de hered. instit.* qua ex collatione discimus vocem **HEREDIS** redundare, quod & per se patere poterat: & in extremo legendum, *nihil momenti habeat*. quod cum librarius scripsisset per sigla, hoc modo, **N. M. H. ita** exposuerunt, *nullius momenti habeat*. Sed Accursius ostendit, se usum Institutionum libro in quo omnia ad verbum ita scripta essent, ut in *Placitis*, nisi quod illic *accusatum* legitur, non ut hic *maculatum*. Cetera ergo eodem modo utrobique legenda sunt, sed hoc postremum: *accusationis* aliquid habet non tantum in verbis, verum etiam in sententia. Nam Accursius *macu-*
la-

latum quidem legit: sed *accusatum* interpretatur, neque dissimulat, esse alios libros in quibus legatur, *accusatum*, cujusmodi ego quoque unum habeo: &, ne dicam dolo, rectam ac veram esse eam scripturam puto. Eruditissimus tamen hujus aevi Jurisconsultus illam alteram tuetur fretus auctoritate Graecorum, qui ita interpretantur, *ἰσχυρὰ ὄντα τῆ ἀποκρίσεως*: & quod alioqui pugnaret haec constitutio cum l. reos. C. ad legem Juliam de adult. Sed mihi quidem mirum videtur, quomodo dici possit, manifesto teneri adulterii servum pendente adhuc judicio. An forte jam de flagitio ita constiterat, ut dubium non esset, quin mox damnandus foret, neque quicquam restabat aliud, nisi ut ferretur sententia? Immo vero evenire poterat, ut absolveretur: quo ipso casu non tamen convalesceret institutio, quae a principio inutilis fuisset. Nota est enim Catoniana regula. Quomodo autem absolvi poterat, si jam flagitii compertus erat? nisi forte quomodo absolutus olim dicitur Cloelius, cum Bonae Deae sacra violasset. Et tamen tum quoque res judicata, pro veritate haberetur. At si legamus, *accusatum*, dicat aliquis, certe pugnabit haec constitutio cum l. reos C. ad l. Jul. de adult. Quomodo igitur efficiemus, ne lex 48. D. de hered. instit. cum eadem illa l. reos, manifesto pugnare dicatur? Sed verius est, nullam inter eas esse pugnam. Quamvis enim simul marem, & feminam ejusdem adulterii ab eodem reos fieri lex Julia non finit: a diversis tamen eos eodem tempore postulari non vetat: l. denunciatio. § quæritur. D. eodem tit. quare non dubito, quin, quomodo in Pandectis legitur constitutio Severi & Antonini, eodem plane modo in Institutionibus legenda sit.

CAPUT. IX.

Emendata lex, Praetor ait? D. de edendo.

DESSE aliquid videtur in l. Praetor ait. D. de edendo. Vulgo enim ita legitur: Praetor ait: *argentariae mensae exercitores rationem quae ad se pertinet edant adjecto die & consule. Hujus edicti ratio acquirisima est. nam cum singulorum rationes argentarii conscribant, aequum fuit, id quod mei causa confecit, meum quodammodo instrumentum mihi edi.* Certe enim ratio, quae subjicitur, non cohaeret cum iis edicti verbis quae antecesserunt. Sed vix quem-

quemquam dubitaturum arbitror, quin in edicto ita legi debeat: *Rationem cuique quae ad se pertinet.* Ita enim pulchre cohaerebunt omnia. Quod confirmare pluribus verbis, hominis esset otio & abundantis & abutentis.

CAPUT XL.

Ostenditur vera lectio l. Juris Gentium, D. de pactis, contra Accursium.

In l. *Juris Gentium* §. *dolo malo*. D. *de pactis*, ita vulgo legitur: *Sive autem ab initio, dolo malo pactum factum est, sive post pactum aliquid dolo malo factum est, nocebit exceptio propter haec verba edicti, neque fiat.* Quaerit autem Accursius, ubi sint verba illa edicti, & respondet, ea non extare. Ego autem existimo sigla, quibus singulae voces significabantur, coaluisse in unam vocem; & antiquitus scriptum fuisse, N. Q. P. C. E. *Fiat*, id est, *Neque quo fraus qui eorum fiat*, quae verba edicti paulo supra recitata erant. Paulo autem infra eum locum, ubi legitur; *Et generaliter quotiens pactum a jure communi remotum est, servari hoc non oportet, nec legari.* aberrare a re proposita Accursium existimo, propter vitiosam scripturam. legendum enim non, *legari*; quis enim unquam audivit *pactum legari*? sed additis duabus litteris *allegari*.

CAPUT XI.

Depravatus locus in Institutionibus de nuptiis restituitur.

In elegantissimo libello Institutionum, sub titulo de nuptiis, ubi docemur, quomodo liberi, qui naturales tantum fuerant, legitimi effici possint, locus est jam pridem corruptus, quem a nemine tot eruditissimorum hominum, qui tanto studio ad eos libros illustrandos incubuerunt, purgatum esse demiror. Vulgo autem legitur hoc modo: *Nec non is, qui a muliere libera procreatus, cujus matrimonium minime legibus interdictum fuerat, sed ad quam pater consuetudinem habuerat, postea ex nostra constitutione, dotalibus instrumentis compositis in po-*

estate patris efficitur. Quod & aliis liberis, qui ex eodem matrimonio postea fuerint procreati, similiter nostris constitutio praebuit. Quid enim, quaeso, est, quod Justinianus, non ei modo, qui ante contractum matrimonium procreatus fuerat, sed iis quoque, qui post matrimonium suscepti essent, sua se constitutione tribuisse, ut legitimi fierent, gloriatur? Annon hi sine ulla constitutione legitimi sunt? Quae res ita commovet hominem sane eruditum, sed interdum ingenio suo praefidentem, ut in commentario suo ita ad eum locum scripserit: *Hoc ridiculum fuit adscribere, cum sua sponte satis intelligatur. Veteres libri, quod si alii qui ex eodem: ut casum significet, de quo in l. nuper, C. eodem tit. nimirum, ut quamvis liberi ex matrimonio contracto nulli suscepti sint, quod ex verbis superioris legis requiri sane videbatur, nihilominus tamen filiorum familias jus adipiscantur.* Haec ille, de cuius sententia & emendatione non agam pluribus: certe quidem, cum satis multos veteres Institutionum libros viderim, nullum reperi, in quo ita legeretur, ut ipse legi ait. Neque tamen hac quidem in re fidem ipsius in dubium voco. Ego id tantum discriminis animadverti, quod in eorum quibusdam vox, *similiter*, alio loco posita est. Ita enim habent, *quod & similiter aliis*: quid hoc, dicit aliquis, interest? Permultum. Etenim si unicum litterulam mutaveris, loci vitium prorsus omne sustuleris. Legendum enim: *Quod ei, similiter aliis*, & cetera. Hoc autem dicit, se illi qui ante nuptias natus erat, sua constitutione tribuisse, ut aequè legitimus esset, atque ii, qui postea ex eodem matrimonio procreati forent. Sed quia in Latino sermone Graecam dicendi formam adhibuerat, ea res non Latinis modo, sed ipsi quoque Theophilo errorem objecit. Dictum est autem *similiter aliis*, ut Graeci dicerent, *ἰσὸς αὐτῶν ἀδελφῶν*. id est, ex aequo cum aliis: eodem plane modo, quo qui postea geniti essent. Talia sunt apud Tacitum, *similiter quinque viris*, *ἴσως τοῖς πέντε*: apud Horatium, *convenienter naturae*, *ἰσολογικῶς τῇ φύσει*, & ejus generis alia. Sic in §. ceterum, de legit. agnat. suc. cession. Laudamus quidem Praefores suae humanitatis, *ἰσὸς αὐτῶν ἀδελφῶν* ἢ *ἰσὸς ἀδελφῶν* φιλαδελφίας, similè illi ex sacrosancto Evangelio: *Laudavit Dominus villicum iniquitatis, ἰσὸς αὐτῶν ἢ ἰσὸς ἀδελφῶν*.

CAPUT XII.

Quomodo legenda videatur Lex XIII. D. de probationibus, eademque illustrata.

SEMPER suspectam habui scripturam legis XIII. D. de probationibus. semper ita legendum existimavi, ut subjiciam: idque eo magis, quod ipsa quoque cetera exemplaria variare animadverti. Lego igitur eam hoc modo: *Cum de statu hominis quaereretur, Caesar noster in haec verba rescripti: Et durum & iniquum est, cum de statu alicujus quaeritur, & diversae professiones proferuntur, ea potissimum stare quae nocet, sed causa cognita, veritatem excuti oportet, & ex eo potissimum anno computari, ex quo praecipuam fidem, in ea re constare credibilius videtur.* Tria sunt hic, in quibus a pervulgatis libris discedo. Primum, quod lego, *cum de statu*, ubi vulgo, *cum de aetate*. Alterum, quod in rescripto Principis lego, *quaeritur*, non, *quaereretur*. Sed hoc quidem ipsa orationis *causa* exigit. Tertium, quod ad finem lego, *anno*, non, ut vulgo, *annos*. ut computari simpliciter dictum sit, pro eo quod est *rationem iniri*. Sententiam autem hanc esse arbitror. Movebatur alicui quaestio status, id est, libertatis, aut civitatis, quo in genere quaestionis libri censuales, & professiones maximam auctoritatem obtinebant: majorem etiam, quam testes, *L. census. D. hoc tit.* In hoc igitur iudicio proferebantur diversae professiones. Actor quasdam proferbat, ex quibus constare videbatur reum professum non esse. Reus alias, in quibus scriptum erat, eum professum esse. Certe autem qui negligentia, aut dolo malo professi non essent, ii sibi aut civitatem, aut libertatem abjudicasse videbantur. Ut enim, si servus volente domino census esset, hoc ipso fiebat liber: ita liber, qui dolo malo profiteri ac censerī noluisset, libertate multabatur. Itaque incensū olim publice vendi solebant. Res nota est ex Cicerone pro Caecina, in Topicis, pro Archia. In hoc igitur, de quo dicere coeperam, iudicio dubitatur, Utrius potius tabulis standam esset? Et videri poterat eis standum, quae reo nocerent: ne monumentorum publicorum subverteretur auctoritas. Nam etiam si apud aliquos censors professus esset, nihil hoc ei pro-

derat, si apud alios idem facere neglexisset. Respondet tamen Imperator, nimis hoc durum & iniquum videri: veritatem igitur diligenter excutiendam: & ex eo potissimum anno computandum, ex quo credibilis foret veritatem tabularum publicarum incorruptam manere. Multis enim modis interdum corrumpebantur: ut improbitate, aut negligentia vel magistratuum, vel ministeriorum, ut in bellis aut seditionibus, cum interdum ipsa civitatum archia & tabularia incenderentur. Insigne autem & luculentum exemplum, quoque maxime videtur hoc rescriptum illustrari, extat apud Ciceronem, in ea quam modo citavi oratione, pro Archia poeta.

CAPUT XIII.

Quod genus legati fuerit olim, *Partitio*.

ANTIQUITUS genus quoddam legati erat, quod vocabatur *partitio*. Ejus formula haec fuit: *Maevius heres meus cum Titio hereditatem meam partito, dividito*. Et si quidem testator non adscriperat, ex quota parte, dimidia intelligebatur: sin certa pars adscripta erat, servabatur, quod expressum erat. Ulpianus *tit. 24. § l. no-men. § partitionis. D. de verb. signif.* Is qui hoc modo capiebat partem hereditatis, vocabatur legatarius *partiaris*. Tunc autem, ipso jure, heres integra hereditatis onera sustinebat: neque creditores hereditarii ullam actionem adversus legatarium *partiarium* habebant. sed quia iniquum videbatur, gravari heredem in totum, cum re & effectu heres tantum esset ex parte, inter heredem & legatarium interponebantur stipulationes partis & pro parte, hoc modo. Ex parte legatarii. Quanta pecunia ex illa ad te hereditate venerit, aut pervenerit, vel, Quanta pecuniam ex illa hereditate ceperis, ejus totam partem me tibi daturum esse spondes? Ex parte autem heredis hoc modo. Pro qua parte hereditatis legatum ceperis, pro ea aes alienum, & si quid acri alieni loco est, soluturum tibi spondes? § *post hoc Senatusconsultum. Instituit de fidei om. hered.* Ulpianus *tit. 25*. Itaque dabantur invicem actiones ex stipulatu ad partem hereditatis obtinendam, & ad onera hereditaria communicanda. In illis autem stipulationibus verbum, *venire*, aut, *pervenire*,

nire, aut capere, intelligendum est cum effectu, id est, aere alieno deducto, l. nomen. cum l. sequens. de verbor. significat. Sed erant tamen certa quaedam onera, quae solus heres sustinebat, ut sumptus funeris, cujus nulla pars conferebatur a legatario partiaro. Nam legatarius non aliter contribuit ad funus, quam si aliunde non sit, unde testator fuerebatur. *l. & si quis. §. 1. D. de relig. & sumpt. fun.* Item si testator jusserat emi aliquos servos ab herede, & manumitti; pretia illorum non deducebantur. Et causa est, quia illi ita liberati, non erant liberti ejus, qui partem hereditatis legati nomine acceperat, sed solius heredis. Et ut commodum, quod jure patroni, ex eis consequeretur heres, non communicabatur cum legatario: ita ne onus quidem esse commune debebat. Cum secundum naturam sit, ut is onus sentiat qui sentit & commodum, Et ita rescripsit D. Adrianus, *l. si quis servum. §. ult. De legat. 2.* Aliud dicendum est, si cui legata sit pars bonorum, Ex eo enim legato, ut aliud aes alienum deducitur, *l. subsignatum. §. bona. de verb. significat.* ita & pretia eorum, qui necessario empti ac manumisi sunt ab herede, *l. cum autem. D. de legat. secundo,*

CAPUT XIV.

Ad l. primam, de operis novi nuntiatione.

REMISSIONEM a praetore sine ulla causae cognitione impetrat is, cui novum opus nuntiatum est, sive jure, sive injuria nuntiatum sit, idque aequissimum est. Nam neque nuntiatori, neque ei qui novum opus facit, ulla in eo sit injuria. Huic injuria fieret, si in vicini potestate esset, pro sua libidine eum, ne opus faceret, impedire. Nuntiatori autem, si quid ejus juri remissio praedjudicaret. Nunc nihil de eo diminuitur. Obtena enim remissione potest uterque justa sua apud praetorem exponere: & tenet nuntiatio, quatenus justo nuntiatum est. Remissio autem utilis est reo, quoniam eatenus tantum cogetur opus restituere, quatenus ipsi non licuit. At si remissionem petere neglexisset, & suo jure fretus, in opere faciundo perseverasset: etiam si injusta fuisset nuntiatio, non prius audiretur postea, quam restituisset,

quicquid operis post nuntiationem factum esset. Neque enim debuit ipse quodammodo sibi jus dicere: sed aut pacisci cum adversario, aut offerre satisfactionem, aut praetoris opem implorare, quam sibi promptam ac paratam esse sciret. Est tamen, cum impune nuntiatio negligi potest, ut si nuntiet servus, si pupillus, sine tutoris auctoritate. Et tunc quidem inutilis & supervacanea remissio est. potest enim nuntiatio insuper haberi, etiam non petita remissione. De fructuario quaestum est, eum quid valeret nuntiatio ab eo facta: & num impune possit ei non pareri. Ac, si quidem procuratorio nomine nuntiet, quin valeat nuntiatio, nemini unquam dubium fuit. Sed quid si suo nomine, id est, tanquam fructuarius, nuntiet? Et distinguendum est. Aut enim ejus ipsius praedii dominus, in quo ususfructus constitutus est, novum opus facere vult: & hoc casu fructuarius ei novum quidem opus nuntiare non potest. itaque si nuntiaverit, nihil necesse habebit dominus petere remissionem ejus nuntiationis quae ipso jure nulla est: quo sensu remissio inutilis fore dicitur: sed habet fructuarius aliud remedium jure proditum: vindicabit enim a domino proprietatis usumfructum suum: aut vicinus aliquid facit in suo, quo minuatur jus ejus praedii quo fructuarius fruitur: & hoc casu variatum est ab antiquis. Julianus fructuario etiam vindicationem servitutum dabat, cui consequens erat, ut daret & nuntiationem, & quidem suo nomine. Alii, qui ei ut praedii, sic & servitutum vindicationem negarent, dicebant, eum, nisi procuratorio nomine, nuntiare non posse: posse tamen ab hoc quoque vindicare usumfructum suum. Juliani sententia simplicior erat, & aequitate nitetur. Contraria tamen recepta est: ut quae & melius apta esset ex principiis juris civilis, & aequo conservet fructuario jus suum. Haec mihi veniebant in mentem, conferenti legem primam, de operis novi nuntiatione, cum *l. unica de remissionibus*: et sic sciebam, ejus, cui plurimum tribuo, aliam esse sententiam. Cui si mea haec non probentur, ego quoque ~~non probentur~~ me, non invitatus fatebor. Sed & in eadem illa *l. unica*, ubi legitur, *detentionem*, putabam legi posse aut *defensionem*, aut *retentionem*, ut minus ~~in~~ veteri scriptura recederetur.

CAPUT XV.

Emendatus Ulpian. l. si hereditas. de testam. tut.

VERRA sunt Ulpiani in *l. si hereditas. de test. tut.* Qui filium & ex eo nepotem habebat, si nepoti tutorem dederit, habet disceptationem, an aliquo casu non sit utilis datio. Ita enim legitur in optimis libris: cum in per-vulgatis legatur, an aliquo casu sit utilis datio. Certo autem vulgata scriptura planior & apertior est, neque enim hoc dubitationem habet, num casu aliquo evenire possit, ut illa tutoris datio non sit utilis: cum vel caeco perspicuum sit, si nepos ille, ayo mortuo, in potestatem patris recidat, inutilem fore: sed num aliquo casu possit esse utilis. Elegantius tamen legi puto, ut Florentiae est. hoc enim dicit, annon evenire possit aliquo casu, ut datio sit utilis. Ponendum est autem, utrumque fuisse in potestate: alioqui enim omnis dubitatio tolleretur. Deinde Ulpianus casum illum, de quo dubitari poterat, exponit his verbis: *Us puta, si proponas filium vivo patre decessisse, & nepotem ex eo successisse vivo avo.* Tum exponit suam super proposita quaestione sententiam: quam & Pomponio probari ait, his verbis: *Et fortius dicendum est, tutelam quaque lege Junia Velleja confirmatam. nam & Pomponius libro sextodecimo ex Sabino scripsit, valere tutoris dationem. Cum enim confirmatum sit testamentum, consequenter tutoris quoque datio valebit in eo testamento scripta, quod valet.* Accursius autem mirifice laborat, in concipienda specie facti. Magnas enim difficultates exoriri videt, sive uterque, sive alter tantum, sive neuter institutus esse dicatur. Diu autem luctatus, postremo eo devenit, ut Azonem sequutus dicat, institutum esse filium, ei autem substitutum nepotem. Quod vulgo sequuntur & alii: quantum quidem ex iis qui illos testantur audio. Nam ego quidem non usque eo stultus sum, ut qui semel eos ex bibliotheca mea exturbaverim, rursus in eorum somniis, aut emendis, pecunia, aut legendis, tempore abuti velim. Sed mihi quidem Accursii sententia hoc loco probari non potest. Nam testator qui filium superstitem haberet, nepotem impune praeterire potuit, qui nondum ei erat heres suus. Quod-

si cum tamen patri substitutum esse dicamus, ejus substitutionis haec videlicet sententia erit. Si filius meus me vivo morietur, tum nepotem qui mihi ex eo est, instituo, eique, si mortis meae adhuc tempore pupillari aetate erit, Maevium tutorem do. Quo casu neque de testamento, neque de tutoris datione, quin per se valeat, dubitari potest. Et tamen casus aliquis ponendus est, in quo utrumque in dubium vocari potest, propter illa verba Jurisconsulti, *dationem confirmatam, & confirmatum testamentum*. Nam quod ita interpretantur, *confirmatum*, id est, non ruptum, vel *confirmatum*, id est, conservatum, mihi quamvis magni auctores non probant. *Confirmari* dicuntur ea, quae per se non valent: ut tutor datus a matre, ut datus a patre filio emancipato. Ut quae rescissione egent, hoc ipso intelliguntur valere: ita quae confirmatione, hoc ipso non valere. At illa substitutio, illaque tutoris datio, per se subsistebat. Ita igitur existimo. Testator, instituto filio, nepoti quem ex eo habebat, tutorem dat. Si filius patri superstes sit, valet testamentum: sed tutoris datio nulla est. Quo enim tutorem filiofamilias? Sed accidit, ut praemoriatur filius. Videre potest utrumque corruiere. Nam & nepos quasi agnoscendo rumpit id testamentum, in quo praeteritus est: & rupto testamento, quicquid in eo scriptum est irritum est. Sed auxilio est lex Julia Velleja, quae ut multos alios rumpendi casus abstulit, ita hunc quoque. Voluit enim eos, qui vivo testatore, in locum suorum heredum ab eo institutorum succedunt, testamentum non rumpere, sed ex eo ipso testamento heredes esse: l. Gallus §. sequenti, de lib. & post. ubi ita lego: *Sequenti parte, succedentes in locum liberorum non vult lex rumpere testamentum*. Et ita interpretandum est, Ut si & filium, & nepotem, & pronepotem habeas, mortuis utrisque, nepos instituti succedens in sui heredis locum, non rumpat. Cur ita legendum putem, alio loco pluribus disseram. Nunc persequar verba Ulpiani, in quibus vulgatam scripturam Florentinae antepono: legoque hoc modo: *Idem est ubi nepos vel heres institutus sit, vel nominatim ex hereditibus*. Dicit enim, hoc quoque casu neque rumpi testamentum, & dationem valere.

F I N I S.

M. A. N.

M. ANTONII MURETI

I N

CICERONIS CATILINARIAS

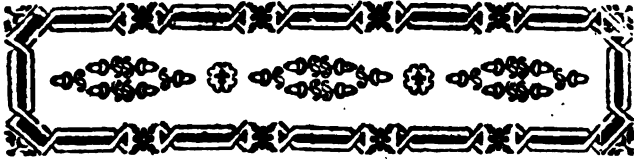
COMMENTARIUS.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

100 EAST EAST
CHICAGO, ILLINOIS 60607

1980

M. ANTONII MURETI

A D

LEONARDUM MOCENICUM,

PATRICIUM VENETUM, ORATIONUM CICERO-
NIS IN CATILINAM EXPLICATIO.

M. ANTONIUS MURETUS

LEONARDO MOCENICO,

ANTONII PROCURATORIS F. PATRI-
CIO VENETO,

S. P. D.

QUOD me saepe in quotidiano sermone,
Leonarde Mocenice, deplorantem au-
dire potuisti; magna inest in veterum
scriptis & deperatio, & difficultas. qua-
rum utramque qui pro sua virili parte tolle-
re moliantur, operamque ad eam rem studiosis hominibus
profidentur suam; ii mihi & labores suos collocare fru-
struosius, & ad exsruendam sibi nominis immortalitatem
firmiora, & solidiora fundamenta jacere videntur, quam
qui

qui hunc emendandi, ac declarandi laborem, tanquam
 & pleniorē molestiarum, & abjectiorem quodammodo,
 atque humiliorem refugientes, scribendis Latina, Grae-
 cave lingua orationibus, aut poematis, ejusdemque ge-
 neris aliis, sua nomina posteritati commendare malunt.
 Primum enim cum e veterum monumentis, tanquam ex
 optimis, & pinguibus pascuis, quae ad saturandos hu-
 manitate animos pertinent, omnia colligantur: profecto
 qui & evellere noxias herbas, quae in eis, cultorum
 negligentia, pullularunt, & excisis, si quae iter impe-
 diunt, sentibus, aditum ad ea faciliorem efficere ni-
 tuntur, negari non potest, quin praeclare omnino de
 humano genere mereantur. si quidem ut qui aut parum
 puris, aut ad conficiendum difficilibus utuntur cibis,
 integritatem valetudinis firmitatemque virium adipisci
 vix queunt: ita qui aut parum emendatos libros, aut pa-
 rum ad intelligendum faciles versare coguntur; nae illi
 valde bono ingenio sint oportet, si aut ullum sermonis
 leporem, aut ullam exquisitioris doctrinae elegantiam
 consequuntur. Quam multa barbara vocabula, quam
 multa vitiosa genera loquendi, propter librorum cor-
 ruptionem, usurparunt ii, qui se nostra, patrumque
 memoria Ciceronianos dici volebant? quantularum re-
 rum ignorantia, quantas tenebras saepe in omne disci-
 plinarum genus iniecit? magna enim, Mancenice, fecun-
 ditas erroris est: & ut morbi quidam a pusillis princi-
 piis profecti, paulatim per corpus omne serpunt: ita
 parva interdum macula erroris, paulatim progressa
 longius, integra optimorum scriptorum monumenta cen-
 taminat. Deinde non est sane expectandum, ut,
 omisso

omisso Cicerone, Virgilio, ceterisque veteribus, la-
gantur ii, qui temporibus nostris aliquid eadem lingua
in eodem genere scripserint. qui si aliquid afferunt non
haustum a veterum fontibus, prope reprehenduntur: sin
improbo labore hoc consecuti sunt, ut in scriptis suis nihil
non e priscis illis imitatum, & effectum appareat; nemo
tamen est, qui non illos potius ipsos priscos evolvere,
sibi que proponere ad imitandum velit. itaque ejusmodi
scripta, tanquam vina levia, quam diu mustea sunt,
ipso novitatis sapore paulisper placent; iterum aut sae-
pius gustata fastidiuntur. in promptu exempla sunt.
Bembi, Navagerii, Molsae, Lampridii aut versus,
aut orationes, quotusquisque hodie legit? & tamen
aut illi nostra aetate proxime antiquorum gloriam acces-
serunt, aut nemo unquam accessurus est. at contra
si qua iidem ad illustrandos veterum libros pertinentia
listeris prodiderunt; qualia nonnulla Bembus elegantis-
sime scripsit, ea plus plusque in dies studiosorum ho-
minum manibus conteruntur. sed quid de his loquor?
possum nominare nonnullos (*), qui abhinc sexaginta
ferè vixere annos, quorum poemata, orationes, epi-
stolas, cum propter perversum, & inepta affectatione
corruptum loquendi genus, quod aetas illa extulerat,
sine risu hodie nemo legat: eorundem tamen scripta quae-
dam, quibus lux aliqua vetustis scriptoribus affertur, om-
nibus vigent. denique, quem sola sermonis elegantia,
suavitasque commendat, is aetatem ferè liber non pot-
est: at ex quo fructus aliquid, utilitatisque percipitur,

Hic

(*) Intellige Jo. Baptist. Pium, Marinum Becichemum,
utrumque Beròaldum, &c.

Hic meret aëra liber Sosis, hic & mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat aevum.

Ego autem, Mocenice, quae cupiditas in optimo quoque maxime viget, navandi studium suum utilitati publicae, & nominis sui ad posteros propagandi, ab ea nunquam me abhorruisse confiteor: quam ad rem cum illud mihi, de quo ante dixi, quasi compendiarium esse iter viderem, progressus sum in eo quoad potui, & progredi porro, si vita suppeditaverit, cogito. ergo alia alias: nuper autem quatuor Ciceronis in Catilinam orationes tum vindicavi a multis mendis, quae in eis libreriorum vitio insederant; tum, addita brevi declaratione, faciliores ad intelligendum effeci. hunc parvum laboris mei fructum venire in hominum manus ornatum commendatione tui nominis volui. primum, quod ipsi libro, parum ex me auctoritatis habituro, multum ex te -accessurum dignitatis ac gratiae intelligebam: in quo, quaecunque aut ad amplitudinem nominis, aut ad devinciendas amicitia hominum voluntates valent, summa esse omnia animadverto. nam sive generis claritatem requirimus; cui tandem, qui Veneti imperii nomen audiverit, Mocenicae gentis splendor ignotus est? quae quidem gens, ut ne annalium memoriam replicem, neque eos commemorem, quos domi forisque spectata virtus, concordibus suffragiis, ad hujus reipub. fastigium evexit; illud integritatis, illud justitiae, illud incorruptae severitatis exemplar, Aloisium Mocenicam, equitem, tuum, Leonarde, avum protulit: quo viro nemo unquam in hac civitate, qui, cum pauciora peteret, plura consequeretur honoris insignia, inventus est. ipsa pro eo
pren-

prensabat virtus; ipsa ei viam ad omnes honoris gra-
 dus, non appellandis, non rogandis, non officiose salu-
 tandis civibus; sed gloriosis, admirandis, immorta-
 litate dignis edendis operibus muniebat. neque vero pas-
 sa resp. est, tantum lumen exteris principibus incogni-
 tum latere: sed quonquam fidelissimis illius, sapientis-
 simisq. consiliis nixa, non libenter ab amplexu eum
 suo dimitteret: mandandis tamen ei plurimis, honorifi-
 centissimisque legationibus, facultatem dedit, famam
 suae per omnes terrarum oras disseminandae. qui cum
 omnes in eam opinionem adduxisset, ut quicquid ipsi,
 non dicam denegatum, sed non ultro delatum fuisset,
 idem virtuti denegatum videretur; filio suo, patri tuo,
 Leonarde, iisdem virtutibus praedito, facile atque ex-
 peditem iter ad procuratoriam, id est, ad eam qua
 nulla summae propior est, dignitatem reliquit, sive igitur
 generis claritatem requirimus, ea tibi longe maxi-
 ma divinitus contigit: sive te ipsum, nulla ratione gene-
 ris habita, intuemur, ea videmus in te, quae vel ab-
 jectam, obscuramque familiam erigere, atque illustra-
 re possent. non enim te aut gentis tuae nobilitas tumi-
 dum, aut opum affluentia insolentem facit: sed illam
 quidem incitamentum, hanc vero instrumentum exer-
 cendae virtutis esse ducens, ita te geris, ut dignitate
 par summis, humanitate, & affabilitate nihilo superior
 irasimis esse videaris. quo fit, ut tota urbe nemo sit, qui
 non omnia tibi successa (*) cupiat, qui te non amet, non
 in.

(*) Soloecum loquendi genus, quod haust e Ciceronis
 filii epistola ad Tironem, XVI. 21.

528 P R A E F A T I O:

*in sinu, non in oculis ferat: qui non & optet, & augu-
retur fore, ut te eodem plane, quo avus olim, itinere
gradientem, iisdem resp. quibus illum prosecuta est,
honoribus prosequatur. primum igitur e tuo, ut dixi,
nomine auctoritatem libro meo quaerere aliquam volui.
deinde, cum plurimis, manifestissimisque indiciis, me
tibi non vulgariter carum esse cognoscerem; volui ego
quoque vicissim, qualemcunque poteram, animi er-
ga te mei significationem dare. Vale. Venetiis, a.
d. VI. id. Octobris. MDLVI.*

I D E M L E C T O R I .

*S I QUA in ipsis Ciceronis verbis emendata reperies;
quorum in explicatione mentio facta non sit; ea e vetu-
stis exemplaribus emendata esse scito.*

M. PORCII L. LICII

Sed et de Cicerone et de Salustio...
 Ceterum et de Cicerone et de Salustio...
 (est enim...)
 tos imperatoribus...
 Ceterum et de Cicerone et de Salustio...
 fuisse, non...
 dum namque...
 capitulum...
 imperatoribus...
 dem: ac, fuisse...
 fuisse, scilicet...
 Ciceroni autem...
 tum Alibi, non...
 fuit: Ceterum...
 magno esse...
 datur, cum...
 Porcii Licii...
 duo, qui se...
 cerentur; cum...
 Cicerone rebus...
 ram consules...
 manifesto...
 posterum...
 lam in M. Porcii...
 oratione pro...
 cum illa...
 oratione liquido...
 falsum est, quod...

L I

uo.

orationem Cicero, aut aliam quampiam habuisset, certe quidem aliquot diebus post commissam consulis rempub. Catilinam in eam vocem denique erupisse (*), ut diceret, si quod incendium in fortunas suas excitatum esset: id se non aqua, sed ruina restincturum. id enim jam pridem, id est, aliquot diebus ante comitia consularia, Catoni iudicium minitanti ac denuntianti Catilina responderat. quod ipse Cicero in oratione pro Murena testatum reliquit. Quodsi Sallustium ipsum, & accuratum eum primis hominem, & illorum temporum aequalem, tamen alicubi lapsus videmus: exacuenda profecto nobis ingenii scies est: neque ut quicque a quoque veterum proditum fuerit, ita protinus recipiendum est: sed conferenda alia cum aliis, & ad Ciceronis praecipue auctoritatem, tanquam ad Lydium lapidem, singula diligenter examinanda. Nunc ad rem. Dicta est haec oratio a Cicerone consule, senatum habente in templo Jovis Statoris, VI. id. Novemb. ut infra probabitur. qua quidem oratione ostendit, patefacta jam esse omnibus scelerata Catilinae adversus rempub. consilia: ipsique suadet, vel potius imperat, ut ex urbe exeat, quo & civitatem liberet metu, & ipse se liberius hostem P. R. profiteri queat. Genus igitur causae iudiciale non est, ut falso Coelius Curio putat. non enim in senatu iudicia exercebantur. sed ne deliberativum quidem est, quid ita? quia enim non deliberat Cicero, neque sententiam dicit, neque aut suadet quicquam senatui, aut disuadet: sed Catilinam increpat, objurgat, exagitat: jubet denique, ut cum reipub. salute, sua vero peste ac pernicie ex urbe proficiscatur. Quid igitur? fatendum profecto est, non omnes Ciceronis orationes, nedum omnia quae ab oratore tractantur, ad tria illa per vulgata causarum genera posse revocari. Ipse autem orationis *καταληξίς* plenus est *δυνάμει*, *πρεσβύσει*, *επιδοκίμει*, *μεγαλοφρονείας*. itaque quaecunque de illo genere a veteribus prodita sunt, ea hic mirabiliter observata reperiemus.

Quousque tandem] Non putarat, ut videtur, Cicero, Catilinam eo die in senatu affueurum. sed cum eum, praeter

(*) *Erumpere in vocem, prorumpere in verba, cadente Latinitate dici coepit.* Vide Cellarium Cur. Posterior. p. 195.

ter spem, adessee vidisset, subita indignatione commotus, in haec verba prorupit.

Quousque tandem] Sapienter admodum considerat hanc partem Quintilianus lib. 9. cap. 2. cujus haec verba sunt: *Simplex est, sic rogare:*

Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris?

Figuratum autem, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi: Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? & Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? & Patere tua consilia non sentis? & totus denique hic locus quanto magis ardet, quam si diceretur: Diu abuteris patientia nostra: & Patere tua consilia. Hermogenes quoque apostrophen, & interrogationem adversarii, *αὐτὸς τίς (φωδὲται* vake commendat. *χῆμα δὲ (φωδὲται*, inquit, *τὸ κατ' ἀποροφῆναι, οἷον, παρὰ σοὶ κρατῆρας, ἀρχὴν, καὶ τὸ ἀρῆξιμον αὐτῶν, καὶ ἡ ἰράνησις; ἢ ἢ ἀποροφῆναι ἀποροφῆναι, ἀποροφῆναι ἰπ, καὶ ἔχει αὐτὸς τῆ (φωδὲται καὶ ἀποροφῆναι π.* Idem ille, quem supra nominavi, Quintilianus libro 8. congeriem verborum ac sententiarum idem significantium ad amplificationem pertinere ait. ejus autem vix usquam pulchrius aut illustrius exemplum reperias. neque non illud ad granditatem ac vehementiam pertinet, quod *ἀπλάως* fere *ἀπλάως*, aut etiam incisus, quas Graeci *κρήματα* nominant, utitur, sed & numerum si quis consideret, videbit, nullum adhiberi potuisse aptiorem. Atque id, discentium gratia, in aliquot membris minutatim consideremus. **QUOUS, QUE TAND;** ABD: jambi tres sunt: qui pes quantopere sit ad infectationem accommodatus; vel nomen ipsum indicio fuerit. sequuntur duo paeones *αὐτοπροφῆναι*, **TE RE CATI, LINA PATI:** quem pedem, totumque adeo paeonicum dicendi genus Aristoteles, Demetrius, Hermogenes, ceterique dicendi magistri summopere commendant. eos excipit finis choliambi, **ENTIA NOSTRA:** qua clausula saepe etiam in inferioribus usus est: ut, *horum omnium ora, VULTUSQUE MOVERUNT:* &, **HIC TAMEN VIVIT:** & **TELA VITAE.** paeones autem cum *αὐτοπροφῆναι*, cum *αὐτοπροφῆναι*, tum dactyli, tum dochimi, ita sparsi sunt per totam orationem, ut sublimem quandam, & plenum dignitatis efficiant sonum. Sed jam ad alia veniamus.

Abutere] Abutitur aliena patientia, qui ea, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam utitur.

Patientia nostra] & senatus, & consulum: sed consulum magis. Sed tamen senatus quoque nimiam patientiam notat: quod non satis severe decrevisset, nihilque aliud, quam committendam consulibus rempub. censuisset. quae de re ita ipse in Murenæ defensione: *Congemuit senatus frequens: neque tamen satis severe pro rei indignitate decrevit. nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant: partim, quia timebant.*

Eludet] Quasi afflictis, prostratisque nobis insultabit. Verbum gladiatorium. illud quoque annotandum, quod de furore & audacia, quasi de re quapiam animata, locutus est. recte enim admonet Fabius, *miram ex eo sublimitatem oriri, cum rebus sensu carentibus actum quandam & animos damus.*

Quem ad finem] Similis prope est exclamatio Thesæi apud Euripidem in Hippolyto:

Ὁὐκ οἶς ἀφραδῆς πῦ ἀσπίδων φρεσὶς;
Τὶ τέλει τάλαντος, καὶ ἡρώς ἀφραδῆς;

Sese effraenata] In uno libro vetere, *effraenata sese*: sed illud magis placet. illam enim ipsam *ἄσπιδος*, quae fit οἶς τῆς τῶν φρεσῶν ἀσπίδος, ad vehementiam pertinere, Demetrius, & alii prodiderunt. eodem etiam pertinet tralatum illud epitheton, *effraenata*.

Effraenata iactabit audacia] Vide, ut literam A, quae, ut ait praeter ceteros Halicarnasæus in lib. de compositione, plurimum habet soni, iccircoque grandem admodum orationem efficit, crebram adhibeat. & ut hujus loci sublimitatem magis intelligas; conferto eos, in quibus orationis sonum Cicero ipse de industria deprimit: qualis est paulo post; *Cupio, P. C. me esse clementem: cupio in tantis reipub. periculis non dissolutum videri. illa vero etiam subtiliora, ac tenuiora: Parvum atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem fuisse meministi.*

Iactabit audacia] Spondeus, & dochimus. Ultima enim pro longa habetur. Miror autem, qua ratione motus Petrus Ramus, homo & ingeniosus, & eruditus, dixerit, disputari hoc loco caput deliberationis de moræ

Catiline, eamque sententiam fuisse Catonis, Luculli, & quorundam aliorum optimatum. nunquam enim profecto ad senatum de interficiendo Catilina relatum est: ac ne de aliis quidem conjuratis, nisi cum jam Catilina ex urbe profectus esset.

Nihil te] Hanc orationis conformationem Demetrius epianaphoran vocat, cum ab eadem voce plura seu membra, seu incisa incipiunt. congerit autem M. Tullius ea omnia, quae Catilinam commovere debuerant; quibus cum nihil commotum esse miratur. In veteribus libris, sublata particula, *ne*, legitur, *Nihil te nocturnum*, &c.

Nocturnum praesidium palatii] Periculosis temporibus praesidium palatio imponi solebat: quod illud qui occupasset, urbem facile in potestate habiturus videbatur.

Nihil urbis vigiliae] Decreverat enim senatus, ut per totam urbem vigiliae haberentur, iisque minores magistratus praesent. Sallustius.

Nihil timor populi] Nam & tumultum senatus decreverat, ut est apud Dionem, & Cicero ipse, ut Plutarchus, Appianus, Dio, ipsemet denique in Murenae defensione narrat, ad indicandam periculi magnitudinem, comitiorum die, loricated in campum descenderat.

Nihil consensus] Ita legit Quinctilianus. in duobus tamen veteribus libris scriptum video, *concursum*.

Nihil hic munificentissimus] Templum Jovis Statoris dicit.

Nihil horum omnium] Cum omnes te ingredierent averfati, eam partem subfelliorum, ad quam tu accesseris, reliquerunt.

Patere tua consilia] Enumeravit signa omnia quibus id facile colligi posset. subest autem vis argumenti a consequentibus, hoc modo: Nisi tua consilia paterent omnibus, non impositum esset palatio praesidium, non haberentur per totam urbem vigiliae, non conspirarent omnes boni, non hi de omnes, tanquam hostem, averfarentur. Fiant autem haec omnia: Tua igitur consilia omnibus patent.

Constrictam teneri] Quasi de immani quadam, & rabiosa fera locusus est.

Quid proxima, quid superiore] ἀνάκλιτος, ἀνώγειον, & in verbis ἀποκρίσιμος.

Quos convocaveris] Eorum nomina e Sallustio peti possunt,

sunt. sed decrevi hoc loco congerere, & sub uno adspetu ponere nomina eorum omnium, quos ego quidem ab antiquis scriptoribus repererim, tanquam conjugationis particeps, nominatos. Sunt autem hi. I. L. Sergius Catilina, praetorius. II. C. Manlius. III. M. Porcius Cato, senator. IV. C. Marcellus. V. P. Cornelius Lentulus Sura, praetor. VI. P. Autronius. VII. P. Cornelius Ser. F. Sylla: quem tamen Cicero integra oratione purgat. VIII. Ser. Sylla, Publii, quem modo nominavimus, frater. IX. L. Calpurnius Bestia, trib. pl. Scio, hunc ad Appiano *L. Sestium* vocari. ita enim scribit: *Ἀδελφὸν δὲ Σέστον τὸν διμωρῶν ἀκαλαρίας ἔχοντα ἐπὶ κέρει ἀποκτείνω, καὶ κρηττοῦ τῷ Κικέρωνι, ὡς ἀπὸ θεῶν, καὶ πολλοῦ κέρους, ἐξ ἧς τὸ πάλιν ἐν ἐδίῳ δευτέρῳ διαμαρτυροῦμαι.* ac nō quis alium quempiam esse suspicetur, Sallustii in eadem sententiam verba apponam: *ut L. Bestia trib. pl. concione habita, quereretur de actionibus Ciceronis, bellique gravissimi invidiam optimo consuli imponeret.* Sed cum Bestia Calpurniorum cognomen fuerit, puto, mutatis duabus litterulis, corrigendum esse Appiani locum, ut pro, *Σέστον*, legatur, *Βερίων*. X. C. Cornelius, eques R. eājus filius postea P. Syllam accusavit. XI. L. Varguntejus, senator. XII. Q. Annius, senator. XIII. M. Fulvius Nobilior. XIV. Q. Cadius, homo quaestorius, alictor notissimus, in quem est ille versiculus, *Et talis Curius pereruditus!* Aseonius. apud Appianum corrupte legitur, *Κάδριον Σαίτιον*, pro, *Κάδριον Κούριον*: hinc rem decexit Fulviae Fulviae Cicero. Sallustius. Quae propositi Curio constituta erant indicii praemia: sed Caesar, *non daretur*, effecit. Suetonius. Quod autem Sallustius numerat eum inter illos, qui erant ordinis senatorii, ait, ut Appianus, narrat, eam, ob vitae turpitudinem, a censoribus senatus motum fuisse. XV. M. Claudius Marcellus. XVI. C. Cornelius Cethegus, quem Appianus praetorem fuisse dicit, sed falso, ut puto. XVII. C. Cistius Longinus, senator. XVIII. M. Ate, ut Sallustius eum vocat, Q. Caeparius Tarracinenis. XIX. A. Fulvius senator. hō vel a parte suo, vel certe ipse iustus, interfectus est. Sallustius, Dio, Valerius. XX. T. Valerius Cratichus, huius, & legati Allobrogum data sunt indicii praemia. Sallustius. XXI. Q. Manlius Cato. XXII. P. Umbrius, homo liberius. XXIII. Longinus, hō, ut est

est in veteribus libris, Tongilius. xxiv. Publicius. xxv. Munacius. xxvi. P. Gabinius Capito. xxvii. L. Stacilius. xxviii. P. Furius. xxix. P. Silius Nucerinus. xxx. C. Flaminius. xxxi. Septimius Camers. xxxii. Marcium quendam Plutarchus nominat. xxxiii. L. Vetusius, qui multos indicavit, & impune habuit. Dio. xxxiv. C. Julius, qui a Catilina in Apuliam missus est. Sallustius. xxxv. Sempronia, scelerata mulier, D. Bruti uxor. xxxvi. M. Aulanius, tribunus militum C. Antonii, Cicero pro Sextio. xxxvii. C. Antonius consul suspectus fuit. xxxviii. M. Licinius Crassus suspectus fuit. xxxix. C. Julius Caesar suspectus fuit. Suetonius, Plutarchus, Appianus. xl. Cn. Calpurnius Piso prioris tantum conjurationis particeps fuit. nam antequam iniretur posterior, ipse interfectus fuerat in Hispania. Sallustius, Asconius, Suetonius.

Senatus hoc intelligit]. Omnes veteres libri, *Senatus haec intelligit*. atque ita emendandum est. Illud autem majori animadvertione dignum, esse hic integram senarium jambicum,

Senatus haec intelligit: consul videt.

& quidem aliquanto meliorem eo, quem ex oratione in Pisonem annotavit Fabius:

Pro di immortales, hic quis illuxit dies?

At jambicos quidem vel sexcentos e Ciceronis scriptis posuit aliquis minimo negotio colligere. neque fortasse mirandum. *magnam enim partem*, ut ipse ait, *ex jambis nostra constat oratio.* οὐδὲ ἴαμβος, ait Demetrius, οὐ τῶν ἀνθρῶν ἀλλ' ἁπλοῦς, οὐδὲ ἴαμβος οὐδὲ ἴαμβος ἀνθρῶν, ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρῶν. Aristoteles autem li. 3. de arte dicendi, οὐδὲ ἴαμβος, inquit, οὐδὲ ἀνθρῶν οὐδὲ ἴαμβος οὐδὲ ἴαμβος. οὐδὲ ἴαμβος οὐδὲ ἴαμβος οὐδὲ ἴαμβος. idem etiam confirmat eo τὸν ἀνθρῶν οὐδὲ ἴαμβος οὐδὲ ἴαμβος. ideoque Flaccus vocat jambum *Alternis aptum fermionibus*. Quid, quod heroicis quoque non paucos in Cicrone, aliisque antiquis scriptoribus reperias? atque adeo haud ab re fuerit, aliquot indicare, ne cui forte hoc audentius, quam verius, protulisse videamur. Orationis pro Archia principium est: *Si quid est in me*
in.

ingenii, iudices; quod sentio quam sit exiguum: aut si qua exercitatio dicendi,

In qua me non inficior mediocriter esse

Verfatum. Nonne videtur poetam poetice velle defendere? at hic quidem, quod in media periodo est, minus fortasse sentiat. quid hic ex oratione ad Quirites post reditum? Denique omnes, qui vestris maximis beneficiis, honoribusque sunt ornati, producti ad vos ab eodem, non solum ad me conservandum vos cohortati sunt, sed etiam rerum mearum gestarum

Auctores, testes, laudatoresque fuerunt.

& pro Plancio: *Victoriae nostrae graves adversaries paratos:*

Interitus nullos ultores esse videbam.

& lib. 1. Academicarum quaestionum: *quae*

Cum sunt dicta, in conspectu consedimus omnes.

& 4. Tusculanarum: *Illud animorum, corporumque dissimile est, quod animi valentes*

Morbo tentari non possunt: corpora possunt.

& 5. *Hoc loco multa ab Epicureis disputantur:*

Haeque voluptates singillatim extenuantur.

Sed nihil admirabilius, quam integrum distichon, quod lib. 3. de Oratore annotavi. Ita enim loquitur Crasus: *Ac mihi quidem veteres illi majus quiddam animo*

Complexi, plus multo etiam videri videntur,

Quam quantum nostrorum ingeniorum acies

intueri potest, &c. Ponam etiam aliquot exempla ex aliis scriptoribus: ne quis eos hac in parte Cicerone fuisse diligentiores putet. Sallustius: *Alii autem equites illos,*

Cnaei Pompei veteres, fidosque clientes,

voluntate ejus Pisonem aggressas. Livius lib. 7. *Pugnarum haud procul*

Porta Collina est, totius viribus urbis.

Idem eodem libro: *Ipsa ubi illuxit, in radicibus montium extendere aciem coepit*

Sedulo, ut aduersus montes confisteret hostis.

at hoc quidem rarum in Livio non est. Quid plura? M. Cato, cum oratione simplicissima de agris iudicium faceret, heroicum effugere non potuit. ejus verba sunt: *Vinea est prima, si vino multo fiet. secundo loco hortus irriguus: tertio salictum: quarto oletum: quinto pratum: sexto campus frumentarius: septimo silva caedua:*

Octavo arbastum: nono glandaria silva.

Vereor, ne paulo quam pro re, longior fuerim. sed tamen, quod omnes artis rhetoricae magistri tantopere clamant, vitiosissimum esse, versum in oratione soluta facere, iemel mihi faciendum putavi, ut prolatis exemplis ostenderem, ne ipsos quidem qui hoc praecipiant, perpetuo id praestare potuisse.

Hic tamen vivit] Proponit haec tanquam repugnantia: senatui, & consulibus aperta esse nefaria Catilinae consilia, & ipsum tamen vivere. Si quidem oportebat, eum a senatu hostem judicari, deinde a consule comprehendi: tum more majorum de eo supplicium sumi. at orator, omisissis iis, quae in medio erant, *καὶ αὖτε ἀποκαταστασθεὶς*, a primo ad ultimum transiit.

Vivit] Reprehendit se ipsum, quod non satis dixerit; qui vivere modo eum dixerit. itaque addit alia graviora.

In senatum venit] Erat enim praetorius.

Fis publici consilii particeps] Quid autem vel indignius, vel exitiosius, quam consilia quae capiuntur ad conservandam rempub. cum iis ipsis, qui de ea opprimenda cogitant, communicari?

Notat, & designat oculis] Videt hic multos improbos, & sibi consiliorum societate conjunctos. videt multis partibus plures bonos, ac fortes cives, & amantes reip. distinguit igitur alios ab aliis obtutu: & nostrum, qui remp. salvam cupimus, unumquemque oculis designat ad caedem: non secus atque ii, qui sacrificare cogitant, designare oculis solent: e toto grege pecudes ad sacrificia destinatas.

Nos autem viri fortes] *οὐκ ἀσθενῶντες*. non enim in cautione, sed in animi magnitudine, ac praesentia posita est fortitudo.

Ad mortem te] Proponit id, quod probare vult: oportuisse videlicet jam pridem, consulis jussu, interfectum esse Catilinam. tum explicat exempla, quibus id efficitur. postremo ad propositum se refert, atque concludit, idque iis verbis: *Quo ex S. C. confestim interfectum esse te, Catilina, convenit.*

Duci] Hoc verbo proprie utebantur in condemnatis, in addictis, in iis, quibus a magistratu manus injecta esset. Terentius: *Ducent damnatum domum.* Cicero in Rullum: *Ego is consul, qui concionem meam? quibus ple. perhorrescam? saepe & sine causa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum sit, si eris. pl. duci iussisset?* Et in XII. tabulis: *Asi qui ei endo iure im. addit. & secum duciso.* & notum est verbum illud usitatum in auctionibus, *Ducatis licet.* Sic libro secundo accusationis: *Si petis, ducas,* non enim approbo sententiam Hotomani, qui exponit hoc de in jus ducendo. nam id exagitat in Verre Cicero, quod cum debitores, qui solvendo non erant, a creditoribus domum duci solerent: Verre iussu interdum petitores a debitoribus ducerentur, quia, & genus illud loquendi, quo uxorem domum ducere aliquis dicitur, a coemptione ortum puto.

Jussu consulis] Sed poteratne consul imperare, ut quisquam ad mortem duceretur? poterat, ubi ei S. C. commissa erat res.

Jam pridem] Statim ut S. C. illud factum est.

Machinaris] Nulla hic, quod quidam ajunt, est metaphoræ ab architectis. imò vero hæc ipsa est propria significatio verbi.

An vero vir amplissimus] Argumentum a minore. in quo, ut erudite annotat Fabius, non solum totum totum, sed etiam partes partibus comparantur. Nam Catilina Graccho, status reip. orbi terrarum, mediocri laboratione medi. & incendiis, & vastatione, privati consulis comparatur. Historiam autem diffuse narrat Vellejus, Plutarchus, Appianus.

P. Scipio] P. Cornelius Scipio Nasica Serapio, ejus, qui optimus vir a senatu judicatus erat, nepos, qui censor porticus in Capitolio fecerat, filius; pronepos autem Cai. Scipionis, celeberrimi viri; P. Africani patris; nepos autem Tiberii consobrinus, Patenculus.

Pontifex Maximus] Primus omnium, virtutis causa, absens Pontifex M. factus.

Privatus] Video, interpretes conturbari, quod idem & pontifex M. & privatus esse dicatur. in eo autem nulla repugnantia est. pontificatus enim magistratus non est. quare nihil prohibet eundem & pontificem maximum esse, & privatum. nisi forte quis putet, omnes honores, qui a populo mandantur, esse magistratus. quod longe abest a vero. nam pontificatum, magistratum non esse, vel hinc licet intelligas, quod, nisi morte, non finiebatur. ac magistratus nullus erat huiusmodi. nem in Sylla, & Caesare, dictatoribus perpetuis, alia quaedam ratio est. Item duos magistratus simul gerere poterat nemo. at nihil vetabat, qui pontifex maximus esset, eum vel praetorem, vel consulem fieri, vel alium eiusmodi honorem capere. Ramus aliter hoc explicare conatus est: ita enim scribit: Privatum esse, & cum imperio esse, contraria sunt: aut sacerdotes tum imperium non habuere. Primum, quod ait, sacerdotes tum non habuisse imperium, cur illud, tum, addiderit, nescio. numquam enim sacerdotes imperium habuerunt. nisi forte respexit ad religionis nostrae pontifices: quod non puto. Deinde quod illa, tanquam contraria, opponit, privatum esse, & cum imperio esse; mea quidem sententia, fallitur. valdeque miror, etiam Fr. Hotomanum, Jurisconsultum, in explanatione prioris actionis in Verrem idem tradidisse. Ego vero multos reperio, & qui privati, essent tamen cum imperio: & qui imperium non habuerunt, neque tamen essent privati. Ca. Pompejus, quo tempore contra Sertorium missus est, privatus erat: ut Cicero aperte testatur in decima Philippica, & tamen cum Imperio confidari. et contra censors privati, opinor, non erant, qui contra imperium non habebant, ut tribuni plebis quidem. itaque non pro imperio summovebant populum, sed blande, hoc modo: *Sed vobis videtur, deestis, Quirites.* Verus igitur erat illud, privatos esse, quicunque magistratum non gererent.

Nam illa] Signam hanc praeteritorem vocant. historia ex Livio petenda est.

Q. Servilius] Q. Servilius, in Livio, & vetustis libris.

Non estis studium] quod Graeci quo verbo dicunt,

μηδεν εστιν

Ma-

Manu sua] *ἰσχυρισμῶς*. ut, *Vocemque his auribus hausi. Occidit*] *Ἰσχυρισμῶς*. ut, *Occidi, occidi, iudices.*

Fuit, fuit] *ἰσχυρισμῶς*. ut, *Occidi, occidi, iudices.* & *Nos, nos, dico aperte.* & *Demosthenes, αἰὲν ἴσως, αἰὲν ἴσως ἰσχυρισμῶς, ἰσχυρισμῶς ἰσχυρισμῶς.*

Habemus enim S. C. in te] *Susplicabar*, particulam, *enim*, delendam esse. nunc eam video abesse a veteribus libris. Quae autem esset hujus S. C. vis, *Sallustius* docet.

Decrevit quondam] Aliud exemplum: quod *pete* ex iis, quos supra nominavi, *Vellejo*, *Plutarcho*, *Appiano*, etiam ex *Cicerone VIII. Philippica.*

Quondam] undecim annis post interfectum *Ti. Gracchum*.

L. Opimius] a quo *vina Opimiana* dicta sunt. *Plinius*, *Vellejus*. erat autem privatim inimicus *C. Graccho*: unde factum illius minor secuta est auctoritas: ipsius autem *S. C.* quo de hic agitur, verba in *VIII. adversus Antonium* scripta sunt: *Quod L. Opimius consul. verba: fecit de repub. D. E. R. I. C. ut L. Opimius consul. temp. defenderet.*

Seditionum suspiciones] *Artificiose* extenuatio. non enim erant suspiciones: sed plane *seditiones*, & quidem *turbulentissimae*. Sic supra de *Tiberio; statum resp. mediocriter labefactare cupientem.*

M. Fulvius] *M. Fulvius Flaccus*, quem *C. Gracchus* in locum *Tiberii fratris III. virum* nominaverat, sociumque regalis potentiae assumpserat.

Cum liberis] quorum alter dimicans cecidit, alter in carcere interfectus est.

Simili S. C. C. Mario] *Historiam* narrant *Cicero* pro *Rabirio* perduellionis reo, & *octava in Antonium*, *Livius lib. 69.* *Vellejus* posteriori volumine, *Plutarchus* in *Mario*, *Appianus lib. I. alii,*

L. Saturninum. trib. pl. & C. Sexvium mors a resp. pub. poena remota est?] *Locus* hic sine dubio corruptus est. ideoque, ut fit, aliter ab aliis citatur. *Budaeus* in *Pandectas* legit: *mors, ac resp. poena remota est?* in quodam libro vetere scriptum est, *mors a resp. pub. quae nie scriptura in eam opinionem adduxerat, ut putarem legendum, mansura resp. ac fortassis ne nunc quidem eam conjecturam rejicerem, nisi alia se postea, quae mi-*

hi visa est firmior, obtulisset. De tribus antiquis libris, qui olim Dominici Grimani Cardinalis fuere, nunc in hac civitate, una cum multis aliis optimis & pulcherrimis libris, a collegio sodalium divi Antonii, honestissimorum, atque omni humanitate praedictorum hominum, ad publicam utilitatem expositi, studiosè aservantur: de tribus igitur illis in eo, qui optimus est, locus hic ita legitur: *Num unum diem postea L. Saturnium trib. pl. & C. Servilium praet. reip. poena remorata est?* quod ego ut vidi, qui Servilium illis temporibus praetorem fuisse meminissè, videremque etiam, ad nomen Saturnini additum esse nomen magistratus, in quo ille tum fuisset: dubium non habui, quin illud, *praetorem*, omnino recipiendum foret. Recordabar loci ex octava Philippica, qui me magis etiam in sententia confirmabat. ita enim ibi scribitur: *C. Mario, L. Valerio, consulibus, senatus remp. defendendam dedit. L. Saturninus trib. pl. Glauciu praetor est occisus.* Quoniam autem scio, saepe commissum esse a librariis veteribus, ut has notas R. P. & P. R. quarum altera *remp.* altera *populum Romanum* indicabant, inter se confunderent, earumque alteram pro altera ponerent: planè statui, totum hunc locum ita legi debere: *Num unum diem postea L. Saturninum, trib. pl. & C. Servilium, praetorem populi Romani, poena remorata est?* Vocem, *mors*, additam puto ab aliquo, qui declarare vellet, quod poenae genus illos consecutum fuisset. Ut autem *praetor reip* nunquam, ita *praetor populi Rom.* saepe a Cicero dicitur: ut in illo nobili loco e quinto accusationis: *Stetit soleatus praetor populi Rom. cum pallio purpureo, tunicaque talari muliercula nixus, in littore.* Hac tamen de mea opinione eruditorum, & ingeniosorum hominum iudicium facio. nam non injuria forte suspicetur aliquis, simpliciter legendum: *C. Servilium praetorem:* ut sine causa litteras P. R. a librariis geminatas fuisse opinemur hoc modo, P. R. P. R. Ille quoque locus e Rabiriana: *Omnes tribunos pl. praeter Saturninum, praeter Glauciam:* ita emendandus videtur: *Omnes tribunos pl. praeter Saturninum, praet. praeter Glauciam:* ut jam pridem admonuit, qui nuper, magno studiosorum moerore, Bononiae excessit e vita, vir optimus, & de litteris optime meritus, Sebastianus Corradus.

At nos] Idem ille, quem dixi; perbonus liber, *At vero nos*. quod plenus, & sonantius videtur.

Vicesimum jam diem] Rotundare numerum voluit. erat enim hic tantum duodevicesimus dies post factum S. C. ut notat Alconius. Sic in Pisonem pro triginta sex annis, quadraginta dixit. sic ceptumviri dicebantur, cum essent centum & quinque. sic Euripides, & Virgilius, Græcos mille navibus ad oppugnandam Trojam venisse dicunt, quas Homerus MCLXXXVI: Dio. MCC. scholiastes Euripidis mille centum & septuaginta fuisse affirmat.

Hebescere aciem] quasi de gladio dixit. est autem metaphora.

Hujusmodi] Veteres libri, *ejusmodi*.

Veruntamen inclusum] lidem, *verum inclusum*. utrumque melius.

Tanquam gladium in vagina reconditum] Haec jam non metaphora est, sed *similitudo*. In veteribus libris non est vox, *gladium*; neque dubium est, quin ab aliquo inepto inculcata fuerit. itaque deleatur.

Confestim] lidem libri, *statim*. at hoc parvi refert.

Interfectum esse te, Catilina, convenit] Vereor, ne aliquid in his verbis insit viti. primum quod, seu verbum, *convenit*, media correpta legas, non convenient tempora, quod etiam Silvius vidit: seu producta, ut ipse vult; quaeram, ecquis unquam, qui aliquem modo Latinae linguae sensum haberet, ita locutus fuerit, ut diceret, *convenit statim id fecisse*, pro eo quod est, *statim id fecisse oportuit*. Ego vero, *arguimus civis*, utrovis modo, nedum indignum Cicerone, sed etiam plane barbarum esse loquendi genus censeo. ut si quis dicat, Multum laborem capere convenit eos, qui de gloria comparanda cogitant: quidvis eum facere potius, quam Latine loqui putem. meus quidem hic sensus est. si qui aliter opinabuntur, ii si, prolatis exemplis, erroris me coarguerint; non committam, ut etiam pertinaciae congerere possint. Est omnino quidam locus apud Terentium in Heautontimorumenos, qui fallere homines minus perspicaces queat. ibi enim senex ille se ipsum puniens ita loquitur: *Non convenit, qui illum ad laborem impulerim, Nunc me ipsum fugere*. Sed ibi alia ratio est. comparantur enim duo ibi inter se, haec, *impulisse filium ad laborem*, &, *ipsum laborem fugere*: quorum alterum al-

teri

teri convenire, atque consentaneum negat. Moveor etiam, quod in uno libro vetere, pro, *convenit*, scriptum video, *cum venit*. qua de scriptura quam conjecturam fecerim, dicam: non quod ea mihi plane probetur: sed ut alius quispiam, ea reprehensa, meliorem aliquam proferat. venit igitur mihi in mentem cogitare, si forte ita legendum sit: *Quod quidem senatusconsultum confestim interfectum te esse, Catilina, cum velis; vivis, & vivis, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam.*

Vivis: & vivis, non ad deponendam] Et repetitione verbi, *vivis*, quasi amentata validius contorquetur oratio: & illud quoque ad vehementiam aptissimum, quod statim verbum par pari, contrarium contrario reddidit.

Cupio, P. C.] Nunc demum ad patres orationem convertit. ideoque multo leniore, ac remissiore dicendi genere utitur.

Cupio, P. C. me esse clementem] Hoc dicit ad deprecandam, amoliendamque a se opinionem crudelitatis, ad quam superior oratio vergere videbatur.

Cupio, P. C. me esse clementem] Cupio, inquit, eam moderationem tenere, ut neque crudelitatis famam subeam, (quod fieret, si statim ad extrema remedia decurrerem) neque rursus in tanto, ac tam atroci reipub. periculo dissolutus, ac negligens habear. sed plane, dum, crudelitatis opinionem refugiens, diem ex die duco, neque me satis pro rei magnitudine severe gero, fit, ut ipsi mihi mea haec non jam elementia, sed inertia prorsus, ac nequitia videatur.

Inertiae, nequitiae.] Haec duo conjunxit etiam inferius. Non est vehementius severitatis ac fortitudinis invidia, quam inertiae, ac nequitiae, pertimescenda. *Inertia* autem hic non stultitiam significat, ut quidam exponit, sed dissolutionem ac remissionem animi, *adversus sui iudicium*. *Iners* enim est, qui nihil agit, qui non movetur. Ovidius: *Nec quicquam, nisi pondus iners*. itaque in sequenti oratione, *inertissimos homines fortissimis viris* opposuit. Atque idem propemodum, hoc quidem loco, valet *nequitia*. est enim *nequam*, qui nulli rei utilis est: & ejusmodi habitus *nequitia*. neque ulla hic metaphora est a libidine, quod quidam putarunt.

In Etruriae faucibus] *Faefulis. fauces* autem dicit ingressum: ut aibi, *fauces macelli*.

In senatu videmus] *Alii, videtis*: atque ita in veteribus libris legitur.

Si te jam, Catilina, comprehendi] Versus Phaleucius.

Si te jam] Hoc dicit: Si te jam interfecero; non est, cur verear, ne quisquam me ob eam rem crudelitatis accuset. nondum tamen id faciam: sed expectabo, dum scelus tuum ita omnibus cognitum, patefactumque sit, ut ne tui quidem similibus, qui te defendere audeat, quisquam reperiat.

Credo] Ironiae nota.

Ne non hoc] *Veteres libri, ne hoc*. sed particula, in qua est negandi vis, & a Quintiliano citante hunc locum ponitur, & ad sententiam necessariam videtur.

Factum esse dicant] *dicat*, ex veteribus libris, & ex Fabio.

Verum ego hoc] *Libri vet. Veruntamen ego hoc*.

Certa de causa] Eam causam copiose explicat in oratione, quae proxime hanc sequitur.

Cum jam nemo] Vitavit obscoenitatem soni, de qua in Oratore praecipit interposita vocula, *jam*.

Etenim quid est] *προτιγγενδῶν* ad enarranda ea, quae de Catilina compererat.

Si illustrantur, si erumpunt] *Illustrantur*, ad noctis tenebras retulit: *erumpunt*, ad privatae domus parietes.

Muta jam istam mentem] Non cohortatur eum ad sanitatem: quod se frustra facturum sentiebat: sed ait, nihil esse, quod in urbe manens, de caede atque incendiis cogitet: quare aliud ei consilium esse capiendum, & in Manliana castra exeundum.

Luce sunt claviora] *ἰσχυρότερον*.

Quae etiam mecum] *Quidam veteres libri, quae jam mecum*.

Meministine, me ante diem XII. Calend. Novemb.] *ante diem XII. Cal. Novemb. &, XII. Cal. Novem.* utraque oratione idem dies indicatur. idemque in ceteris perpetuo tenendum.

Ante diem XII. Calend. Novemb.] Magnam nobis lucem hic locus afferet ad hanc historiam subtiliter intelligendam: quam profecto & Sallustius, & ceteri mirabiliter confuderunt. Ac primum sciendum est, in hunc diem pri-

primo edicta fuisse comitia consularia. sed cum pridie ejus diei Cicero Catilinae consilia ad senatum detulisset: factum est S. C. ne postero die comitia haberentur: ut de iis rebus in senatu agi posset. nam aliter comitiali die senatus haberi non poterat. postridie igitur, id est, ut ait Plutarchus, ipso comitiorum die, Cicero frequenti senatu Catilinam excitavit, atque eum de iis rebus iussit, si quid vellet, quae ad se allatae essent, dicere. tum ille dixit, *duo corpora esse reip. unum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite: huic, cum ita meritum esset, caput se vivo non desuturum. His auditis, decrevit senatus, ut viderent consules, ne quid resp. detrimenti caperent.* Haec sumpta sunt e Mureniana. Jam igitur cum Asconius dicat, diem, quo haec habita oratio est, a commissa consulibus rep. duodevicesimum fuisse: profecto, si quis rationem dierum ineat, videbit, eam, ut nos diximus, habitam VI. id. Novemb. hac autem in parte aliorum errata persequi piget.

Fore in armis] collecto in Etruria exercitu.

Dixi ego idem] Aliquot, ut opinor, diebus interjectis.

In ante diem V. Cal. Nov.] In quem diem, ut conjicio, dilata fuerant comitia.

Cum multi principes civitatis] Unum ex iis fuisse suspicor M. Crasum. eum enim Catilina, missis litteris, admonuerat, ut ex urbe discederet: magnam enim caedem fore. quas litteras, una cum aliis eodem argumento ad alios scriptis, Crasus M. Marcello, & Scipione Metello comitatus, intempesta jam nocte ad Ciceronem attulit: ut & illum admoneret instantis periculi, & se suspicione exsolveret, in quam propter Catilinae familiaritatem venerat. Eas omnes Cicero postridie in senatu recitavit. Auctor Plutarchus, qui in eo fallitur, quod tum demum mandatam consulibus rep. putat.

Non tam sui conservandi] non tam propter suam, quam propter reip. salutem.

Quid cum te Praeneste] Hac de re nihil, quod quidem meminero, ab historicis proditum est.

Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas] Quasi per gradus haec ad id, quod summum est, progreditur oratio. magnum est enim, quicquid agat Catilina, scire Ciceronem: majus, quicquid molitur: longe maximum vero, quicquid cogitet.

Quod ego non modo audiam, sed etiam videam] Pro eo quod est: Nihil agis, non modo quod ego non audiam, sed quod non etiam videam. sic pro Coelio: *Haec genera virtutum non solum in moribus nostris, sed vix jam in libris reperiuntur.* & pro Roscio Amerino: *Qui tantum facinus commiserunt, non modo sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt.*

Noctem illam superiorem] Non ita, ut opinor, locutus esset, si proximam noctem indicare voluisset.

Dico te priori nocte] Annota genus loquendi usitatum his, qui ad senatum aliquid deferrent. Sic & in oratione in toga candida: *Dico, P. C. superiore nocte cujusdam hominis nobilis, & valde in hoc largitionis quaestu noti & cogniti domum Catilinam & Antonium cum sequestribus suis convenisse.*

Inter falcarios] Alii quomodo exponant, obscurum non est. ego vicum fuisse urbis puto, qui hoc nomine diceretur: in quo M. Leccae domus sita esset. huic autem loco germanissimus est alius in oratione pro Sylla. observandus interim ordo Ciceronis: qui primo rem, ut est, proponit: deinde confirmat, ex Catilinae silentio: tum demum ad amplificationem progreditur artificiose. amplificatio enim, nisi explicata, & confirmata re, locum habere non potest.

Si negas] Veteres libri, *si negabis.* & paulo post, *qui tecum una fuerunt.*

Quam remp.] In libris veteribus, contrario ordine: *In qua urbe vivimus? quam remp. habemus?*

Qui de meo] *Idem libri, qui de nostrum omnium interitu.*

Urbis atque adeo orbis] *unquam.*

Fuisti igitur] Haec omnia subtilius cognosci possunt e Sallustio, & ex oratione pro Sylla.

Reperti sunt duo equites R.] Magna in his duobus nominandis scriptorum dissenso. Sallustius C. Cornellum, equitem R. & L. Varguntejum senatorem nominat: in quo dissentit a Cicerone, qui utramque equitem fuisse ait. nam de C. quidem Cornelio omnis dubitatio tollitur ex oratione pro Sylla. Dio duos dicit: sed neutrum nomine appellat. Plutarchus Marcium, & Cethegum vocat: de quorum priore nihil alibi reperio, sed Plutarchum falli constat: cum aperte Cicero C. Cornellum
unum

unum ex iis fuisse affirmet. quāquam enim Cethego quoque idem & praenomen, & nomen fuit: tamen hunc C. Cornelium, quo de hic agitur, facile probari potest, non esse C. Cornelium Cethegum. utd ita? quod Cethegus quidem in carcere strangulatus est. At hic adhuc vivebat, quo tempore Cicero P. Syllam, ipsius filio accusante, defendit. Omnium autem foedissime labitur Appianus: tribus enim manifestis erroribus, in hac re tradenda, se ipsum involvit. primum in tempore: ait enim hoc consilium initum esse, cum iam Catilina ex urbe discessisset. deinde in his duobus nominandis: ait enim fuisse P. Lentulum, & Cethegum. non dixisset autem Cicero duos equites, si ex iis unus P. Lentulus praetor fuisset. illud vero palmarium, quod Cethegum quoque praetorem fuisse tradit, ut, si hunc sequare, neuter eorum eques R. fuerit: nedum uterque, ut Cicero dicit. non fuisse autem Cethegum praetorem, ex eo intelligitur, quod quae religio servata est in Lentulo, ut magistratu cogereur abdicare se, antequam ei cervices frangerentur, eandem profecto senatus in Cethego retinisset. quod ubi lectum, aut cui unquam vel fando auditum est? ac vereor interdum, ne mea in ejusmodi scripturibus reprehendis ab aliquo culpetur audacia. Quod si id obtrectandi studio facerem, egomet ipse me temeritatis impudentiaeque damnarem. nunc cum investigandae, atque eruendae veritatis desiderio incensus faciam, pro qua summus philosophorum, non aliena tantum, sed sua etiam cuique, si res ferat, evertenda esse placita pronuntiavit: neminem puto aequum rerum aestimatorem fore, qui mihi non id laudi potius, quam vitio adscribat. etenim sive eos merito accusi: quis me propterea vituperandum duxerit? sive injuria: prodeat aliquis, qui eadem opera & culpa illos, & errore me liberet. nam quemadmodum ait Aeschines, privatorum inimicitias multa in republi. corrigi: ita in litteris quoque plurima, litterarum hominum, non inimicitias quidem, sed modestis, & ab omni contumelia remotis disensionibus corriguntur.

Vixdum etiam coeli vestro dimisso] Fulvia enim media nocte ipsamet ad Ciceronem profecta, hoc ei indicavit. Plutarchus, Sallustius.

Exclusi eos] Illi autem exclusi ita clamantur pro fortibus, ut rem prope proderent. Plutarchus.

Quae cum ita sint] Argumentationis summa est: Si omnia tua consilia nota sunt, exire debes. Sunt autem nota, tibi igitur est exendum. annotata autem, ut haec tota pars tum brevibus membris, tum incis, tum etiam iis, quae incis breviora sunt, contineatur: quod dicendi genus ad imperandum, & ad perterrefaciendum aptum esse, tradit Demetrius.

Magna diis immortalibus] Hoc & ad pietatis significationem injicit, & ad quandam orationis dignitatem.

Atque huic ipsi Jovi] Non quod hic ipse Jupiter non sit in numero deorum immortalium: sed cum a ceteris, honoris causa, separat. Sic apud Aristophanem, *J Zē ēē Jovī.* & apud Homerum, *Ἰὼνός τε καὶ ἑὸν ἄλλοις ἰσοὶ πλάροισι.* & apud Virgilium, *Reliquias Danaum, atque immitis Achilli.*

Statori] Hujus appellationis causam e Livio & Plutarcho petes.

Non est saepius in uno homine] Non Ciceronem, sed Catilinam significari puto

Salus summa] Harum dictionum utramlibet sustuleris, orationem, meo quidem animo, elegantiorē effeceris. sunt tamen ambae in veteribus libris.

Quam diu mihi] Dissimilia pericula dissimile praesidium requirunt. quam diu me privatim petisti, insidias tuas a meo capite privato praesidio depuli. nunc aperte universam remp. petis. quare alia ratione coërcendus es.

Consuli designato] Cal. enim Jan. interficere me meditabare.

Proximis comitiis] habitis a me: quibus designati sunt Silanus, & Murena.

Et competitores tuos] Quod, te rejecto, incubuisse ad eos populi voluntatem videbas.

Interficere] Lib. vet. *occidere.*

Amicarum praesidio] Descendi, inquit, in campum cum firmissimo praesidio fortissimorum virorum, & cum illa lata, insignique lorica, non quae me tegetet: (etenim sciebam, Catilinam non latus aut ventrem, sed caput, & colum solere petere) verum ut omnes boni animadverterent, & cum in metu, & periculo consulem viderent, id quod est factum, ad opem, praesidiumque meum concurrerent. Idem narrant Dio, & Plutarchus.

Petisti] Verbum gladiatorium. unde illud, *Non te peto, piscem peto.*

Remp. universam petis] Duæ sunt amplificandi rationes contrariae. una, cum posita re quapiam tota, partes illius enumerando persequimur: ut hic, cum *rempub.* dixisset, addidit *templa deorum immortalium, tecta urbis, & cetera:* cui simillimus locus est principio orationis tertiae: altera, cum a partibus ad totum progredimur: ut in *Pisonem: Oculi, supercilia, frons, vultus denique totus.*

Quare quoniam id] Locus hic in libris manuscriptis, paulo aliter quam in impressis legitur. nempe hoc modo: *Quare, quoniam id quod est primum, quod hujus imperii, disciplinaeque majorum proprium est, facere nondum audeo.* utra lectio melior sit, alii judicent.

Id quod est primum] ut te interfici jubeam. est enim hoc primum, id est, potissimum & praesentissimum remedium.

Exhaurietur] Metaphora a navi. est autem *exhauriendi* verbum valde proprium in sentina; ut e secunda agraria constat.

Exhaurietur ex urbe tuorum comitum] Veteres libri hoc amplius: *Exhaurietur ex urbe, tuo discesu, tuorum comitum, &c.* quae verba cur repudianda sint, non video.

Consul hostem] Ubi res tantum narranda est, propria nomina aptiora sunt: ut, *Discedit a Melino Cluentia.* at, ubi permovendi animi, tunc accommodatiora sunt ea, quae apponuntur ad nomen: ut, *Nubit genero socrus,* quanto vehementius, quam si diceretur, *Nubit Melino Sasia:* &, *Exire ex urbe consul hostem jubet,* quanto fortius, quam si diceretur, *Exire ex urbe Cicero Catilinam jubet?*

Non jubeo] Ne poterat quidem. nulla enim lex erat apud veteres Romanos, quae ullum maleficium exilio multaret. sed in exilium ibant, qui legis multam sufferre in civitate nolebant. Cicero pro *Caccina.*

Quid est enim, Catilina] Quasi deposita consulis persona, suavis personam suscipit: ut (quod postea dicit) videatur, non odio, sed misericordia Catilinae commoveri. suadet igitur, ut ex urbe exeat: quod vita ei suavis esse non possit, ubi oderit omnes, odio sit omnibus,

ubi infamia flagret, ubi aere alieno sit obrutus, ubi nefaria ipsius de disperditione reip. consilia omnibus nota sint. at hæc simulata suatio longe amarissimam Catilinae infectationem continet.

Qui non oderis] Est enim, ut dicitur, *parens odii metus*.

Quae nota] Patet, metaphoram esse ab iis notis, quae pecudibus, aut mancipiis inuruntur. in veteribus tamen libris legitur, *Quae nota domesticae turpitudinis in ista vita tua non inest?*

Ab oculis] Illi enim ad libidinem duces sunt: ut alibi diximus. Catilinae autem flagitia ita nota sunt omnibus, ut explicanda non sint.

Ad libidinem facem praetulisti] *Facem* quidam exponit scorta, inepte. *facem* enim proprie dicit: quod doctus ire ad amicas solent. unde est divinum illud epigramma Valerii Aeditui ad puerum, qui eunti ad amicam, praeferebat facem:

*Quid faculam praefers, Phileros, qua nil opus nobis ?
Ibimus, haec lucet pectore flamma satis
Istam nam potis est vis saeva extinguere venti,
Aut imber coelo candidus praecipitans.
At contra hunc ignem Veneris, si non Venus ipsa,
Nulla est, quae possit vis alia opprimere.*

Valerius de servo Antonii: *Quod ab eo, cum ad stuprum iret, laternam praelatam contenderent*

Domum vacuum fecisses] Suspiciose significat, eam ab ipso necatam.

Alio incredibili scelere] vel quod filium occiderit; ut est apud Sallustium: vel quod filiam suam, ex adulterio susceptam, in matrimonium duxerit: quod ei obicit Cicero in oratione, quam habuit in toga candida. Plutarchus eum, praeter parricidium fratris, ait, filiae suae virgini vitium obtulisse.

Proximis idibus] Cur tandem idibus? Intelligendum est, quo tempore facta haec conjuratio est, magnum in urbe aes alienum fuisse. cum igitur Catilina tabulas novas polliceretur, multi hac spe ducti ad conjurationem sese adungebant. huic malo Cicero singulari quadam providentia occurrit. proposuit enim tabulas auctiorari-

as: id est, quibus eorum qui aere alieno obruti erant, bona venalia proscriberentur; ut, si dissolvere ipsi, quae debebant, nollent, ex auctione conficeretur, unde creditoribus fieret satis. ita fraudandi spe sublata, solvendi necessitas consecuta est. has tabulas significat se propositurum idibus Novem. ideoque tunc sensurum Catilinam, sibi fortunarum suarum ruinam imminere. tantum enim aeris alieni contraxerat, ut eum fortunis omnibus exui necesse esset.

Difficultatem] ἀμεινω, ἀμυχανω.

Potesne tibi hujus vitae haec lux] Multo melius in antiquis libris: quorum] alii habent, *Potesne tibi hujus vitae lux: alii, Potesne tibi haec lux, Catilina, aut hujus caeli, &c.*

Pridie Kal. Jan.] M. Aemilio Lepido, L. Volcatio Tullo cos. cum P. Autronio, & P. Cornelio Sylla cos. designati, ambitus poenas dedissent; inque illorum locum L. Aurelius Cotta, L. Manlius Torquatus suffecti essent: Catilina, qui, repetundarum reus a P. Clodio Pulchro factus, consulatum petere prohibitus esset, indignatione, & odio in rempub. accensus, cum Autronio & Sylla, (certe quidem cum Autronio) aliisque nobilibus viris, consilium inivit interficiendi ad Cal. Jan. novos consules, restituendique consulatus iis, qui abdicare coacti erant, occupatamque rempub. pro sua libidine moderandi. id consilium inivit circa nonas Decemb. ejus rei causa, pridie Cal. Jan. Catilinam Cicero ait in comitio stetisse cum telo: tum, ut opinor, cum abeuntes magistratu consules, ad populum, e rostris, ex more, verba facerent. Postridie, cum M. Crassus, qui & ipse conjuraverat, mutato, ut creditur, consilio, non affuisset: ideoque C. Julius Caesar, ipse quoque ejus conjurationis particeps, signum, quod convenerat, non dedisset, (erat autem signum, ut togam de humero dejiceret) res ulterius progressa non est: sed dilata in nonas Febr. Tum quoque aliquod amicum P. R. numen effecit, ut Catilina, priusquam armati convenissent, signum daret. id P. R. saluti fuit. Haec e Sallustio, Afconio, Suetonioque collegi.

In comitio] Comitium, locus erat propter senatum, quo coire equitibus & populo Romano licebat. Afconius.

Fortunam reip.] Libri veteres, *fortunam P. R.* idque verius videtur. ita enim Cicero saepissime locutus est. *Fortunam* veteres, ut puto, nihil aliud quam divinam voluntatem vocabant. Signum autem ejus rei est, quod Alcman eam *Justitiae sororem*, *Providentiae autem filiam* esse dixit. etsi hoc alio transferri posse video: ut dicamus, justis ac providis hominibus omnia prospere succedere. Sed profecto non ea, quae ratione ac consilio provisa, administrataque essent, ad fortunam referebant. imo ea potius, quorum causae ignorarentur, quaeque quasi divinitus cecidisse viderentur. quod & ab Aristotele lib. 2. de principiis, tradita fortunae definitio ostendit. itaque *rationem* poetae, id est, humanam prudentiam, *fortunae* opponunt. Horatius: *Ut nemo quam sibi sortem seu ratio dederit, seu fors objecerit.* itidemque Deo. Ovidius: *At tu seu ratio te nostris appulit oris, Sive deus; regni commoda carpe mei.* cumque *daemonis* nomen apud veteres Graecos idem valeret, quod Dei: ita ut Plato supremum illum Deum, qui hanc universitatem rerum architectatus est, *daemona* appelleret: eodem iidem nomine fortunam intelligebant: unde fortunatos *eudaemonas*, infortunatos *cacodaemonas* nominabant. Fortunam igitur, & perfectam sapientiam, & mentem, atque animum mundi, & fatum, & Deum cum dicerent, nominibus modo variatis, unam eandemque rem indicabant. de sapientibus loquor. vulgarium enim, & stultorum scio longe aliam fuisse sententiam. itaque recte apud Homerum *Δε Βουλή*, id est, Jovis consilium, exponitur fatum, & recte haec duo a Virgilio conjuncta sunt,

Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum.

Atque hac de re ita vir eruditissimus, M. Varro apud Ciceronem loquens inducitur: *Partes autem mundi esse omnia, quae insunt in eo: quae Natura sentiente teneantur, in qua ratio perfecta insit, quae sit eadem sempiterna. nihil enim valentius esse, a quo intereat. Quam vim animum esse dicunt mundi, eandemque esse Mentem, Sapientiamque perfectam: quem Deum appellant, omniumque rerum, quae sunt ei subjectae, quasi Providentiam quandam, procurantem caelestia maxime; deinde in terris ea quae pertinent ad homines; quam interdum Necessitatem*

tem appellant: quia nihil aliter possit, atque ab ea constitutum sit, intervenire: quasi fatalem & immutabilem continuationem ordinis sempiterni. nonnunquam quidem eandem Fortunam, quod efficiat multa improvisa, nec opinata nobis, propter obscuritatem, ignorationemque causarum. Haec non tantum eruditissima, sed etiam sanctissima verba Varronis si quis attente consideraverit, facile perspiciet, sapientum hominum, qui antiquis temporibus floruerunt, eam, quam dixi, de fortuna fuisse sententiam. Ergo ita pingebant eam, ut globum pedibus ipsius subjicerent: quo significarent, totam hanc globosam mundi molem deo subjectam esse. in ejusdem altera manu gubernaculum ponebant, in altera Copiae cornu: quod a Pindaro acceptum, Plutarchus, Dio Chrysofostomus, & Lactantius prodiderunt: nimirum indicantes, omnium esse rerum gubernatorem Deum, eundemque bonorum omnium largitorem; ut Hesiodus loquitur, *ἀντὶς ἰάναι*. Atque hoc sensu recte dictum videri potest a Sallustio, *Fortunam in omni re dominari*: recte a Cicerone, *magnam Fortunae esse vim in utramque partem. nos enim, & cum prospero flatu ejus utimur, ad optatos exitus pervenire; & cum illa reflavit, affligi.* neque vero ita haec intellexisse aut Ciceronem, aut Sallustium existimo: sed, ut saepe fit, sapientius, quam sentiebant, locutos. Demosthenes autem, non orator modo summus, verum etiam philosophus, omnem prorsus rerum humanarum relictionem ac gubernationem Fortunae tribuit: *Μεγάλη ἡδὲ βροτῶν, καὶ θεῶν ἡ ἐξουσία ἐστὶν ἐν τῇ τύχῃ ἀνθρώπων.* Quid autem Fortunae nomine intelligat, ipse paulo post docet. cum enim dixisset, si quis sibi optionem daret, malle se Atheniensium fortunam, quam Philippi: causam subjiciens, cur eo sit animo, ait plura videre se in Atheniensibus, quae ad conciliandam deorum benevolentiam valeant, quam in Philippo: *καὶ ἡδὲ πλείους ἀφορμὰς αἰετὸν τὸν πνεῦμα τῶν θεῶν ἀνοίγει ἔχει ἐν τῇ τύχῃ αὐτοῦ, ἢ ἐν τῇ.* Ecquid videtur aperte profiteri, se fortunae prosperitatem in divina benevolentia ponere? Quodsi, quisquis est qui verficulum illum fecit, *τὴν τὴν θεοῦ προγυμνῶν, εἰς ἀβυθία,* quem Cicero ita interpretatus est, *Vitam regit Fortuna, non sapientia*; eum, inquam, quicumque fecit, si ita intellexit, ut ego intelligo, nae merito illum Theophrastus in Callisthene commendavit: ipsumque Theo-

phraftum injuria & Plutarchus, & alii incesendum eo nomine, atque exagitandum putarunt. hoc enim dicere voluit, res humanas non humana, sed divina providentia, gubernari: omnesque hominum deliberationes inanes esse atque irritas, nisi eis voluntas divina comitetur. Quid enim? nonne quotidie videmus, quae sapientissime cogitata viderentur, pessime oedere? quodsi callidissima exercitatisimorum hominum consilia eventus plerumque deserit: tamenne pertinaces erimus, & in humana prudentia momenti aliquid positum esse dicemus? commovere nos deberet vel illa sepulchralis sapientissimae Cyprorum reginae inscriptio,

Σοφὴ μὲν ἦν, ἀνὰ πάρος ἐκ Δωροῦ.

Sapientem se fuisse praedicat, sed infortunatam. filiae enim turpitudinem, & filiorum mortem acerbissimam viderat: ipsaque se, malis victa, inusitato mortis genere peremerat. Timotheum Atheniensem (quem alii Cononis filium, Ulpianus rhetor Cononis patrem facit) & multis victoriis, & statua in foro posita insignem, pictor quidam effinxerat dormientem, & retia tenentem manu. adstabat dormienti fortuna, quae castella, urbesque plurimas in ea retia demitteret. aegre tulisse picturam illam Timotheus fertur, & gloriatus esse, illas victorias, non fortunae beneficio, sed sua sibi virtute partas. quaevis, quid consecutum sit? ne unam quidem est, posteaquam illam vocem edidit, victoriam consecutus. Voluit videlicet deus hominis arrogantiam compescere: & ostendere, ejusmodi res a sua munificentia, non ab humana virtute, sapientiae proficisci. nam & ob hoc ipsum quae *Fortuna*, eadem alio vocabulo *Nemesis* dicitur. Video autem, quaeri posse, si fortuna, ut nos dicimus, eadem & divina providentia est, qui factum sit, ut eam multi omnibus conviciis infecuti sint, & caecam, injustam, inconstantem, ac volubilem vocaverint. cui quaestioni non difficiliter occurri potest. Etenim nemo est, qui nesciat, optimis plerumque viris maximas in vita difficultates ac molestias objici: exilia, vincula, egestatem, morbos, orbitatem, contemptum, odia, illorum proprium quasi patrimonium esse. ac contra improbissimos ac nefarios homines saepe numero
affue-

affluere divitiis, florere honoribus, abundare iis omnibus quae suavem vitam efficiunt, inter clientum adulatorumque turmas, sine ullo prope molestiae morfu, totum vitae spatium conficere videmus. hinc illae in fortunam querelae hominum nescientium, ea omnia divina consilio fieri, & habere verissimas causas, partim subtiliter explicatas a theologis, partim etiam in arcanis divinitatis abditas, ac reclusas. non igitur caeca fortuna: *dei enim oculus*, ut dicitur, *videt omnia*: sed caeci potius ipsi, qui non viderent, deum datam a se bonis, ac fortibus viris nolle otiosam desidere virtutem, ideoque dare ei ubi se exercent. Quid enim attinuerat, munire fide, armare fortitudine, ac patientia Regulum, si in viola ei, aut in rosa moriendum fuisset? Quorsus Herculi invictum illud corporis & animi robur, si in umbra ei fuisset, atque in otio consensendum? Mollia, planaque itinera dedignatur virtus ardua, salebrosa, atque aspera concupiscit. Exercenti suos deus omni acerbissimum genere vult, ut habeat, quod in eis remuneretur. neque enim esse aut praemium sine victoria, aut victoria sine certamine, aut certamen sine adversario potest. malis autem interdum opes, honores, imperia permittit, ut hoc ipso argumento intelligant boni, non esse in his rebus positam virtutis mercedem: longeque praestantiora esse ab illo suis laboribus praemia constituta. Quod autem inconstantem eam, & volubilem dicunt: magis etiam indicat, eam nihil aliud, quam dei voluntatem, esse: quae non ipsa quidem mutabilis est: sed assidua rerum humanarum mutatione, ac vicissitudine condocet nos, ne quid in eis firmum, aut stabile putemus

*ῥῆμα μὲν ἢ βελαντι, ῥῆμα δὲ βελαντι χαλιπῆσι,
ῥῆμα δὲ ἀεζαλον μινύθῃ, ἢ ἀεζαλον αἰξῆν
Ζεὺς ὑπερβαρύνει, ἢ ἐπίσταται δάμναται γαῖαν.*

Video, plus hac de re verborum factum esse, quam institutae descriptionis ratio postulabat. sed me paulo proVectum a portu longius, in altum postea subitus quidam disputationis aestus abduxit. quod si hoc quasi diverticulum lectoribus non inamoenum fuerit, cur excusare hoc debeam, non est. cui minus placere a principio

coe.

coeperit, et liberum erit. paginas aliquot transilire. Otinino, scribenti ad te, Leonarde Mocenice, exfurgendum aliquando altius, & ex illo philosophiae, cujus tu praecipue studio caperis, locuplerismo penam splendidius aliquid depromendum fuit.

Fortunam P. R.] de qua extat perelegans Plutarchi libellus.

Auf non multa post commissa] Libri veteres, aut non multa postea commissa: atque ita emendandum est. duabus enim de causis illa omittere se dicit; quod & nota sint, & multa alia postea Catilina commiserit.

Quoties tu me designatum] Libri veteres, *Quoties tu me designatum, quoties consulem interficere conatus es?* melius omnino, quam quomodo impresum est.

Petitiones] ἰμωλαίς, verbum gladiatorium, ut ante dixi.

Corpore effugi] Duobus modis vitare petitionem adversarii licet: ut aut objectu & oppositu alicujus rei, istum repellas, aut declinatione corporis, irritum redas. hoc posterius vocabant, *corpore effugere*.

Nihil agis, nihil assequeris] *Assequi* est ἰμωχῶν. quod plane hoc loco non convenit. itaque legendum suspicor, *Nihil agis, nihil sequeris, nihil moliris.* est autem, *nihil sequeris, nihil tibi proponis.*

Quoties jam, quoties jam tibi extorta est] Elegantius videtur, quomodo scriptum est in antiquis libris: *Quoties tibi jam, quoties jam extorta est sica ista de manibus?* ut sit similis repetitio illi Demosthenicae, ὅς ἐστιν, οὐκ ἔστιν, ἡ ἀρετὴ, Ἀθηναίων, &c.

Initiata sacris] Sententia est: ita te geris, ut vovisse videaris alicui deo, te sicam illam in consulis corpore defixurum. hac enim Cottam primo, & Torquatum, deinde me consulem saepe jam e medio tollere conatus es.

Venisti paulo ante in senatum] *Venisse eum in senatum, ait Sallustius, aut dissimulandi causa, aut sui expurgandi, sicuti jurgio lacesitus foret.* quibus in verbis, saepe cogitavi, quid sibi vellet illa vox, *jurgio.* nunc in libro manu scripto, quem mihi Franciscus Capellius, patricius Venetus, honestissimus adolescens, dono dedit, non valde illo quidem bono, sed tamen, cuicumodi est, in eo scriptum video: *sicut jurio lacesitus foret:* unde conjicio, pro, *jurgio, legendum, injuria.*

Quid, quod omnes consulares] Particula, *quid,* in ve-

teribus libria hoc loco non reperitur, neque sane repeti debet. tale quiddam infra quoque notabimus.

Servi mehercle mei] Magnum atque excellens hujus loci artificium est. confert enim se cum Catilina, ita ut se quidem ingenuae cujusdam humanitatis, Catilinam vero superbae cujusdam, & non tolerandae plenum crudelitatis ostendat. deinde quod servos cum civibus comparat, profiteturque, pluris a se servos suos fieri, quam a Catilina cives, mirifice ad struendum odium valet. necesse est enim, ut exardescat auditor, & in eum indignatione incitatus feratur, a quo se minoris fieri audit, quam ab alio servos. neque non illud, *domum meam*, magna cum vehementia dictum est. *Domum*, inquit, *eam*, *cujus ipse dominus sum*; in quam non modo servus, sed nulli omnino homini, extra me unum, quicquam juris est; servorum causa relinquerem: tu urbem, quo civium animos expleas, relinquendam non putabis?

Servi mehercle mei] Argumentum ex minori, id est, ex minus verisimili. vix enim credibile est, quenquam tantum tribuere servis suis, ut propter eos suam sibi domum relinquendam putet. quod tamen hic tanquam verum ponitur. Si igitur id quod minus credibile videtur, est: deberet esse & id, quod majori probabilitate nititur.

Si me isto pacto metuerent] Libri veteres, *metuerent atque odissent*: & paulo post: *Tu tibi urbem relinquendam non arbitraris?* de quo alii judicent.

Et si me meis civibus] Alterum argumentum indidem ductum, unde superius: Ego, inquit, si vel injuria odio me esse civibus scirem, urbem relinquerem. quid te facere oportet, qui justissimum in te omnium odium agnoscis?

Atque offensum] Libri veteres, *atque insensum*. neque dubium est, quin ita scribi debeat.

Si te parentes] Hoc a pari ductum videri potest. Par ratio est parentum & patriae. At si te parentes metuerent, atque odissent, secederes. idem igitur facere debes, cum te metuat, atque oderit patria.

Quae tecum, Catilina] Longe pulcherrimum exemplum ~~κατασκευασίας~~, quam vel *conformationem*, vel *personae fictionem*. Latine vocare possumus. Porro & hoc, & alterum, quod in hac ipsa oratione reperiemus, & illud Appii Caei in oratione pro Coelio, puto ad imitationem

Pla-

Platonis efficta esse, qui hoc modo leges in Critone, veteres Athenienses pro patris mortuos, in Menexeno loquentes introduxerat.

Nullam jam tot annos] Quod duo membra ab eadem voce incipiunt, anaphora est. quod totidem in eandem vocem desinunt, epanaphora. quod variatur casibus oratio, *pe te, sine te, tibi uni, tu non solum*, polyptoton. in illis autem, *negligendas, evatendas, porfringendas*, homoeoptoton. haec annoto subinvitus, ut his satisfaciam, qui, explicare artificium nihil putant esse aliud, quam figuras indicare. atque haec semel attingere satis est: si enim quoties aliqua figura occurrit, toties eam nominare velimus, nihil aliud agendum fuerit.

Multorum civium necis] Mutos admodum elves Syllanis temporibus Caecilina interfecerat? ut testatur Dio lib. 7. & Aconius exponens orationem in toga candida, ubi ex eis nominat Q. Caecilium, M. Voluminium, L. Tantalum. M. etiam Marii Gratidiani, summe popularis hominis, qui ob id bis praetor fuit, caput abscissum, per urbem sua manu tulerat: sed praestat, his de rebus omnibus, Q. Ciceronis in commentario de petitione consulatus verba recitare. *Hunc negliges quidem, (de Caecilina loquitur) natum in patris egestate, educatum in sororis stupris, corroboratum in caede civium: cujus primus ad remp. aditus in equitibus R. occidendis fuit. nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titianorum, ac Tanniorum, ac Tanusiorum capita demebant, Sylla unum Catilinam praefecerat: in quibus ille hominem optimum, Q. Caecilium, sororis suae virum, equitem R. nullarum partium, cum semper natura, tum etiam aetate jam quietum, suis manibus occidit. Quid ego nunc dicam, petere eum tecum consulatum, qui hominem carissimum populo Rom. M. Marium inspectante populo Rom. virgis per totam urbem ceciderit, ad bustum egerit, ibi omni cruciatus lacerarit, vivo, stanti, collum gladio sua dextera secuerit, cum sinistra capillum ejus a vertice teneret: caput sua manu tulerit, cum inter digitos ejus rivi sanguinis fluere? qui postea cum histrionibus, & cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinoris adjutores haberet: qui nullum in locum tam sanctum, & tam religiosum accessit, in quo non, etsi in aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecori-*

ris suspitionem relinqueret: qui ex curia Curios, & An-
nios, ab atris Sopalas, & Carvilius, ex equestri ordine
Pompilius, & * Cneos sibi amicissimos comparavit: qui
tantum habet audaciae, tantum naquitiae, tantum deni-
que in libidine artis, & efficacitatis, ut parentum prope
in gremiis praetextatos liberos constupravit. Haec, &
alia multa Quintus. Fratrem etiam interfecit, ut ait
Plutarchus. interfecit quoque filium, ut antea diximus.
Sed quae de horrendo supplicii genere, quo Maritus
Gratidianus peremptus est, apud Julium Firmicum le-
guntur, ea, quando non ita pervulgata sunt, haud ab
re fuerit apponere. Praetorio, ait Firmicus, viro, mi-
nori scilicet Mario, qui iudicio omnium bene meritus de
republica videbatur, Syllana iussione, elisa sunt prius cru-
ra: deinde dejecta de statu corporis brachia, humerum
tenus dissoluta ceciderunt: tortio amputata lingua vocem
reliquit in faucibus: ad postremum, omni corporis parte
mutilata, oculi, qui fuerunt spectatores & superstites,
egeruntur: & in iam angusto corpore, a nefario patriae
carnifice, tot sunt inventa supplicia: & vix anima tantis
vulneribus erogata est: cum hinc inde membris fluentibus,
minusatim spiritus carperetur.

Tibi vexatio, direptioque sociorum] Africam dicit:
quam Catilina miseris modis divexaverat. vide Asconium.

Tu non solum ad negligendas] Negligit leges, ac quae-
stiones, qui earum metu a peccando non continetur. eas-
dem perfringit, qui cum in iudicium adductus, manifesto
teneatur, aliqua tamen via elabitur. Catilina autem pri-
mum accusatus fuerat: repetundarum, Lepido, & Tullo
cos. atque absolutus per praeviationem accusatoris
P. Clodii: deinde etiam caedis, consulibus Caesare, &
Figulo, ut est apud Dionem; & tunc quoque absolutus.
Hoc quoque ipso tempore interrogatus erat lege Plautia
ab L. Paulo: Sallustius.

Evertendas] Veteres libri, evincendas.

Si vorus, ne opprimar] Hoc orationis genus Hermo-
genes ἔχρη ἀλάμμεται vocat.

Quid, quod tu te ipse in custodiam] Hac de re ita
Dio libro 37. ἢ τῷ Κικελῶνι ἀπὸ τῆς ἐπιπέρας, ὅπως δὲ μὴ
φύγη σὺ, παρεῖλε. μὴ ἀσυνδίδακτον δὲ οὐκ οὐκ τὸ φερού-
μενον, πᾶσι τῷ Μάρκῳ τῷ κρατῆρι τὸ δίκαιον ἰσχυρῶς ἐπιπέρας,
ἵνα οὐκ ἐπιπέρας ἴσχυρῶς ἐπιπέρας ἴσχυρῶς ἐπιπέρας
ἐπιπέρας

αἰτιολογῆναι ἰσχυρῶς ἢ ἀπολαβεῖν. Haec Dio : quem errare, ex hoc loco aperte cognoscitur : non enim apud Metellum praetorem, sed apud Marcellum diversatus est Catilina.

Apud M. Lepidum] qui consulatum cum Volcatio gesserat.

Id responsum] Libri veteres, *id responsum*.

Ad Q. Metellum praetorem] Q. Caecilium Metellum Celerem dicit: qui, biennio de more interjecto, consulatum postea cum L. Afranio gessit.

Virum optimum] Ironiam esse, annotat Fabius lib. 9. & sane, quomodo idem Catilinae sodalis, & vir optimus esse potuisset?

M. Marcellum] Constat, non esse eundem, quem paulo post, *virum fortissimum* vocat: id est, eum, pro quo extat oratio ad Caesarem. opinor, hunc M. Marcellum illius C. Marcelli, quo de in Sextiana defensione mentio est, patrem fuisse. quam in sententiam, aut potius conjecturam, adluxit me Paulus Orosius, qui libro sexto historiarum ita scribit: *Motus etiam in Pelignis ortus a Marcellis patre & filio, per L. Vestium proditus, patefacta Catilinae conjuratione, quasi succisa radice, compressus est: & de utroque, per Bibulum in Pelignis, per Ciceronem in Bruttis vindicatum est.*

Quem tu videlicet] Haec omnia *explicite* accipienda sunt.

Et si hic ordo sibi placere decreverit] Veteres libri, *Et si hic ordo placere decrevit*: quae mihi *improbis* nescio quo modo venustior videtur. Verbum autem, *placere*, usitatissimum erat in senatusconsultis. Qua de re si quis ambigit, legat Senatusconsulta illa, quae sunt in epistolis Coelii ad Ciceronem.

Non referam] Et ex hoc, & ex aliis, sed ex hoc potissimum loco colligo, verum non esse, quod ait Dio, senatusconsulto ex urbe abire jussum esse Catilinam. senatusconsultum enim, nisi referente Cicerone, fieri non potuit. at is aperte, se relaturum, negat.

Adolescenti optimo, P. Sextio] P. Sextio Gallo, quaestori C. Antonii consulis, pro quo extat Ciceronis oratio.

M. Marcello] Hic ille est, ut ante dixi, quem postea apud Caesarem defendit Cicero.

Cum tacent, clamant] Tale est illud e divinatione, *etiam si tacent, satis dicunt*. & illud Catulli, *Nequicquam tacitum cubile clamas*.

Neque hi solum] Non solum senatores, sed & equites, ceterique cives, qui circumstant senatum, silentio significant, placere, ut tu in exilium proficiscaris.

Usque ad portas prosequantur] Mos antiquus erat, prosequendi eos, qui in exilium abirent. Sic in oratione, quae proxime hanc sequitur: *Vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum, egredientem urbe, profecuti sumus.* Sic apud Euripidem Hippolytus,

Ἦρ', ὃ ἦτοι μοι πᾶσι γῆς ἐμῆλας,
 Προσείπασ' ἑμῶν, ἢ ἀποπέμψασαι χερούς.

Quaquam quid loquor] Reprehendit se ipsum, quod tam multis verbis cohortatus fuerit Catilinam, ut in exilium proficisceretur. ait enim, id nullo modo ab eo expectari oportere.

Utinam tibi istam mentem dii immortales] Cupiditates, quae in hominum mentibus enascuntur, itemque consilia quae capiuntur, a diis immitti, multi veterum crediderunt. Hinc in poetarum scriptis videmus, heroes omnia de consilio alicujus dei facere: Agamemnona Junoni, Achillem, Ajacem, Diomedem, Ulyxem, Jasonem Palladi, Paridem Veneri, alios denique aliis deis obtemperare. etiamque ut quisque deus cuique homini bene aut male consultum cuperet, ita putabatur bonum, aut malum consilium ei dare, profuturas aut nocituras cupiditates in animum illius immittere. cujus rei exempla ab iisdem poetis innumera peti possunt. & ex hac sententia dictum est a Virgilio,

*Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
 Confusam eripuit mentem.*

& a Catullo,

*Quis Deus tibi non bene advocatus
 Vaecordem parat excitare rixam?*

& a Cicerone in Miloniana, *Hic dii immortales, ut supra dixi, mentem dederunt illi perditio, ac furioso, ut huc faceret infidias.* Alii contra, ipsas cupiditates, ceterasque affectiones animi deos esse autumarunt. quae utraque dogmata Virgilius hic versibus complexus est:

Nu

Dine

ius horribilis belli ac nefarii periculum depellatur. & libro 3. accusationis: *Metuisti, ne aes alienum tibi cresceret, si HS. VI. millibus tibi constarent ea, quae tu facile posses vendere HS. CC. millibus? fuit tanti: mihi crede. haberes, quod defenderes.* hoc enim significat: Usque eo tua intererat id facere, ut recusandum tibi non fuerit, quominus id in tabulas referres, vel cum eo periculo, ne tibi aëris alieni paululum accresceret. nam si fecisses, haberes saltem nunc, quomodo te defenderes. & in eodem libro: *Falsabit se, & in his equitabit equuleis: Eri, pecuniam solvi. credo, etiam tabulae proferentur. est tanti. cedo tabulas. dilue sane crimen hoc Calidianum; dum ego tabulas adspicere possim.* hoc enim dicit: Tam valde arbitror, ad causae meae commodum pertinere, ut tu tabulas proferas: ut non recusem, quominus, iis prolatis, crimen hoc diluas: dummodo ego eas adspicere possim. Nam quod Hotomanus, homo & probus, & insigniter eruditus, putat, priore illo loco, tale aliquid aut deesse, aut subaudiendum esse: Si meherecule haec duo verba scribi iussisses, **FUIT TANTI**, mihi crede, haberes, quod defenderes: hoc autem posterius exponit, **EST TANTI**, tanti sunt venditi, hoc pretium est, quo empti sunt: neminem puto esse, qui non videat, quantopere utraque harum declarationum & falsa, & absurda sit.

Dummodo ista tua privata sit calamitas] Puto, vocem, tua, expungendam esse. non enim de calamitate Catilinae loquitur, sed de ea, quam sibi impendere auguratur, si Catilina ipsius iussu in exilium ierit. ut sit sensus: dummodo ista calamitas, quam ego accipiam ex invidia, quae mihi constabitur, si tu meo iussu in exilium ieris, privata sit, & a reip. periculis sejuncta, non recusato, quominus eam subeam, hac conditione, ut tu in exilium eas, hujusmodi autem sententiae multum & ad benevolentiam, & ad comparandam auctoritatem valent: quae indicant animum de publica tantum utilitate sollicitum, & dum reip. consulat, nihil de suo privato periculo laborantem.

Neque enim Catilina is es] Quicumque sese a flagitiis abstinere, vel iudicio id faciunt, vel affectu. iudicio il, in quibus ratio, id est, superior illa pars animi, iracundiam vincit, ac domat cupiditatem. horum duplex ratio

est. partim enim, cum oblatas sibi nequiter agendi occasiones vident, relinquunt eas, vel gaudentes hoc ipso, vel certe sine ulla molestia. atque ii ex habitu id faciunt. alii rationi quidem obtemperant: sed tamen retorquent, ut dicitur, oculos ad ea, quae omittunt, & relinquunt ea, ut Homerus loquitur, ἀπορροί αυ. hos Aristoteles ἰσχυροί, Latini *continentes* vocant. Eorum quoque, quos affectus quidam in officio continet, bipertita itidem divisio est. alii enim pudore ac verecundia sibi moderantur: ut ingenui, ac liberaliter educati adolescentibus, qui cum saepe tententur vehementissimis cupiditatibus, incitantibus, atque extimulantibus ipsos ad carpendas omnis generis voluptates, non illi quidem, quod adhuc temperantes sint; si quidem neque prudentia in juvenilem aetatem cadit: & sine prudentia, earum, quae in agendo cernuntur, virtutum nulla consistit) sed cum sibi proponant eam turpitudinem, eamque infamiam, quae e disoluntione, ac nequitia existit, & remittuntur cupiditati suae, &, si quando vincantur, deprehensi erubescunt. ideo dictum est a veteribus, *verecundiam esse optimam custodem adolescentiae*. alii contra, servili homines ingenio, metu tantum mali abstinent a male faciendo: ut servi in comoediis, ut ii qui eo tantum non peccant, quod horrent acerbitates suppliciorum, quae sunt legibus in facinorosos homines constituta. sub quod genus includendi sunt etiam ii, qui tantum, ne in morbos incidant, scortari, helluarive parcunt. Cum igitur, ut a principio repetens, summam dicam, tria sint in animo, quae peccare prohibeant, pudor, metus, & ratio: nullum horum trium Cicero quicquam unquam in Catilina valuisse ait. eleganter autem turpitudinem pudori, periculum metui, furorem rationi, singula singulis opposuit: post ad unum verbum omnia revocavit.

Ac si mihi inimico] Hoc quoque orationis σχῆμα ἀλλομερῶς ἐστ. sive mihi conflare invidiam, sive laudi meae servire vis, egredi debes.

Conflare] Metaphora ducta a metallis.

Sermones hominum] fere in malam partem sumitur. Cicero in epistola ad Varronem: *Dabimus sermonem iis, qui nesciunt, nobis, quocumque in loco simus, eundem cultum, eundem victum esse. quid refert? tamen in sermonem incidemus.* Idem lib. 4. accusacionis: *In sermonem*
 h. v.

hominum, atque in tantam vituperationem veniret. Idem pro Flacco: *Ne Laelius ex his rebus, quas suscepit gloriae causa, putet aliquid oratione mea sermonis in sese, aut invidiae esse quaesitum.* sed & apud Graecos eodem modo: ut Pindarus dicit, *sermones esse invidis pro cibo.*
ἄλλοι δὲ λόγοι φθονηαῖον.

Quanquam quid ego te invitem] Unus liber vetus, *Quanquam quid eo te invitem.* unde dubium non habeo, quin totus locus ita legi debeat: *Quanquam quid eo te invitem, quo jam sciam esse praemissos, qui tibi ad Forum Aurelium praestolarentur armati? sciam, pactam & constitutam esse cum Manlio diem? quo etiam aquilam illam argenteam, &c. Eo, in castra Manlii.* eo enim suorum multitudinem Catilina praemiserat. ac temperare mihi non possum, quin Sallustii verbis, quibus hoc ipsum exponitur, leviter, ut opinor, depravatis, opem ferre studeam. sunt autem haec: *Postremo, ubi multa agitantibus nihil procedit, rursus intempesta nocte conjurationis principes convocat per M. Porcium Leccam: ibique multa de ignavia eorum questus, docet, se Manlium praemisisse ad eam multitudinem, quam ad capiendam arma paraverat.* Haec postrema verba ita legi debere censeo: *Docet, se ad Manlium praemisisse eam multitudinem, quam ad capiendam arma paraverat.* Non enim Manlium ad multitudinem; sed contra, multitudinem ad Manlium praemiserat.

Esse praemissos] Ipse enim, sperans Ciceronem ea nocte interfectum iri, proxima nocte ex urbe exiturum esse se confirmaverat,

Ad forum Aurelium] Qui forum Aurelium exponunt tribunal Aurelium, labi puto. Potius crediderim, ut *Forum Julium, Forum Cornelium, Forum Sempronium, Forum Appii,* ita *Forum Aurelium* oppidum fuisse haud procul ab urbe: quod vel illa verba e sequenti oratione demonstrant: *Aurelia via profectus est. si accelerare volens, ad vespertam consequentur.*

Diem] ad quam in castris esse deberes.

Quo etiam aquilam illam argenteam] Romanorum legionum proprium signum fuisse aquilam, constat. cum autem legio divideretur in decem cohortes; prima cujusque legionis cohors semper suscipiebat aquilam: ut est apud Vegetium. erat autem *aquila* parvum facel-

lum, sive, ut Cicero hic loquitur, *sacrarium*: in quo incrat aquilae effigies, vel argentea, ut hic videmus, vel aurea. id facellum hastae impositum ex inferiori parte acutae, quo in terram defigi posset, portabat is, qui *aquilifer* dicebatur. narrat Dio lib. 40. aquilas autem illas divino cultu affici solitas esse, & ea quae modo recitavi, indicant, & Ciceronis hoc loco verba confirmant.

Aquilam istam] quam bello Cimbrico C. Marius in exercitu habuisse dicebatur. Sallustius.

A cujus altaribus] Hic inter calamo notatos, & formis excusos libros parva quaedam discrepantia est. illi enim habent: *A cujus altaribus saepe istam impium dexteram ad caedem civium transtulisti.*

Improborum manum] Libri veteres, *impiorum manum.*

Neque aulies virum bonum] Amare dictum. quasi nihil ei sit bonorum virorum adspectu, alloquiove molestius.

Labores tui] De Catilinae patientia, videnda sunt ea, quae Sallustius narrat.

Facere humi] Et qui de nocte grasantur, & qui furtivos sequuntur concubitus, saepe jacere humi, & sub dio pernoctare coguntur. Ovidius de amante, & milite:

*Pervigilant ambo: terra requiescit uterque:
Ille fores dominae servat, at ille ducis.*

Utriusque igitur rei causa, ad ponendum humi corpus, exercitatum dicit esse Catilinam.

Somno maritorum] Ovidius:

*Neque maritorum somnis utuntur amantes,
Et sua, sopitis hostibus, arma movent.*

A consulatu repuli] Patefacto ambitu, quo tu ad me deiciendum utebare.

Lactocinium patius, quam bellum] In ipso enim bellis nomine videtur auctoritatis aliquid inesse: vix ut bellum dici debeat, quod a privato, aut ab exale infertur. *Bellum* tamen dictum est, quod Spartacus fecit: & *bellum* quoque intelisse patriae dicitur Coriolanus. Sed hic de-
pro-

proprietas vocabuli Cicero loquitur. nam ipse nec paulo post *bellum* vocat.

Nunc ut a me] Explicaturus, cur Catilinam ejicere potius, quam interficere malit, novo quodam quasi principio. utitur.

Percipite, quaeso] Unus liber vetus, *Percipite quae dicam, & ea penitus animis vestris, rationibusque mandate.*

Quae mihi vita mea] Hujusmodi sententiae sunt, quae orationem moratam efficiunt. talis est infra: *Hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam, &c.*

Evocatores] Quae vis hujus vocabuli sit, alii e Servio grammatico retulerunt.

Servorum] Servos tamen postea rejiciebat Catilina: eoque nomine a Lentulo apud Sallustium reprehenditur.

Maclari] Usum quendam hujus verbi, paucis, ut arbitror, notum, quem ante hos decem annos annotavi, & publice docui, cum etiam tum adolescentulus, *Lisini*, quod Pictonum oppidum est & humaniorum litterarum, & juris civilis studiiis florentissimum, Amphitruonem Plautinam enarrarem; tradere hoc loco institui: simulque locum Plautinum, a quibusdam, qui eum non intelligebant, corruptum, declarare. *Maclare igitur hostiam* alicui deo, usitate dicimus: ut,

Coslicolum regi maclabam in littore taurum.

At *maclare deum* quempiam aliqua *hostia*, minus saepe usitatum illud quidem, sed tamen a veteribus dictum esse constat, atque inde jocandi occasionem arripuit Plautus: apud quem Mercurius, assumpta Sosiae forma, cum Amphitruonem advenientem ludificaretur, & a foribus repelleret; multis ultro citroque jactis conviciis, ad postremum ita eum alloquitur: *Sacrufico ego tibi.* eumque miratus Amphitruo subjunxisset, *Qui?* respondet ille: *Quia enim te maclto infortunio*, ubi locus est, ut dixi, e vocabuli ambiguitate quaesitus. nam cum *maclare aliquem*, interdum sit, ei sacrificare; ad hanc verbi notionem Mercurius respiciens, ei se sacrificaturum pollicetur. at postea illudens, pro *hostiae* nomine, ponit vocem, *infortunio*. quid autem sit, *maclare aliquem infortunio*, nemo nescit. Hoc qui non intelligebant, corruerunt & versum, & sententiam, adjectis duabus voculis,

lis, hoc modo: *Sacrufico ego hunc tibi Juppiter. Ejusdem autem locutionis exemplum est in interrogatione in Vatinius: Cum inaudita, ac nefaria sacra jufceperis, cum inferorum animas elicere, cum puerorum extis deos manes mactare soleas. at extra hos duos locos, haud fcio, an ullum praeterea illius exemplum in veterum fcriptis reperiat.*

Quid tandem impedit te?] Argumentum ab enumeratione partium per remotionem, hoc modo: Quod Catilinam non interficis: oportet te aut more majorum, aut legibus, aut invidiae metu impediri. at neque mos majorum, neque lex ulla, neque invidiae metus impedire te debet. nihil igitur caufae est, cur eum non interficias potius, quam emittas. Propositio tanquam certa, & confessa ponitur. afsumptionis, quae tripertita est, fingulae partes adhibitis rationibus confirmantur. itaque procederet argumentatio, nisi Cicero poftea ostenderet, praeter has tres, aliam quandam subesse caufam, cur Catilinam emittendum sibi potius, quam e medio tollendum putet.

At perfaepe] Confirmat primam partem afsumptionis, per locum a minore, hoc modo: Quod privatos homines in hac repub. non vetitum est facere, id multo animofius facere debet is, cui commiffa resp. est. at faepe etiam privati perniciofos cives morte multarunt. multo magis igitur idem tibi faciendum est. licet autem annotare oratoris artificium, qui, cum & in hac oratione, & in quibuscunque aliis in hanc fententiam difputavit, unum modo nominaverit Scipionem Naficam, qui privatus (fi modo unquam fapiens privatus est) feditiofum civem interfecerit: hoc loco tamen, augendi atque amplificandi caufa, perfaepe id a privatis hominibus factum esse dicit.

An leges] Confirmatio fecundae partis. Hoftes civium jura tenere non debent. Catilina hofis est. non igitur debet frui beneficio earum legum, quae de civibus R. latae funt. Leges autem Valerias, Porcias, & Sempronias dicit.

An invidiam] Tertia pars afsumptionis duabus rationibus confirmatur: quarum prior est: Qui fummis populi beneficiis ufus est, is, ubi populi falus agitur, nullam recufare invidiam, nullum fubterfugere periculum debet. tu a populo, quae maxima exfpectari beneficia

poterant, consecutus es. non est igitur, cur in illius salute conservanda ullam invidiam, aut ullum periculum extimescas.

Praeclaram vero] Ironia.

Per te cognitum] Novum.

Nulla commendatione] Nullis imaginibus.

Tam mature] Omnes enim honores suo anno consecutus est: quod, ante ipsum, novo homini contigerat nulli.

Ad summum imperium] Consulatum. quamvis enim praetores collegae consulum erant, iisdemque auspiciis creabantur: tamen praetores minus imperium habebant, majus consules.

Per omnes honorum gradus] Quaesturam, aedilitatem majorem, praeturam,

Sed si quis est] Secunda ratio. Si, invidiae metu, Catilinae parcis: nihil agis. in eandem enim invidiam, aut etiam majorem, ex inertia, atque ex fortitudine vocaberis.

Cum bello vastabitur] Amplificatio per enumerationem consequentium belli

Invidiae incendio] Primum sine ulla figura dixerat, *arsura testa*: deinde quod in illis proprie dixerat, figurate ad se ipsum transtulit.

His ergo] Emendandum est ex veteribus libris, *His ego*. ita enim recte continuatur, & cohaeret cum superioribus, hoc modo: Si mecum ita resp. loquatur: ego his sanctissimis ipsius vocibus pauca respondebo. alioqui esset *ἀναγλωτίζω*, non illud quidem vitiosum, neque Ciceroni inusitatum: sed praestat, veterum librorum auctoritatem sequi.

Qui idem sentiunt] Libri veteres, *Qui hoc idem sentiunt*. & ita emendandum videtur.

Ego, si hoc optimum] Dissolutio propositae argumentationis: quae quidem propositionibus duabus, earumque rationibus continetur. prior propositio: Ego, si id e rep. fore judicassem, Catilinam, nulla interjecta mora, morte multassem. Ratio. non enim metuerem, ne illam tam pulchrum facinus invidia sequeretur. quod si aliter caderet; tamen gloriam eam potius, quam invidiam ducerem. Altera propositio: Sed fatius esse duco, ut emittatur. Ratio. Quoniam, eo interfecto, video fo-

re, ut hoc malum reprimatur tantum paulisper: egesto autem, & profligato cum suis, ut in perpetuum comprimat.

Invidiam virtute partam] Potestne virtus invidiam parere? atqui si invidia aut odium est, aut quoddam odium: virtutem autem etiam vitiosi amant: (qua de re à nobis alio in libro disputatum est) quomodo e virtute potest invidia existere? Sed tamen & Pindarus alicubi queritur, & exempla docent, & communis omnium vox (quam ego quidem pro oraculo habendam esse duco) clamat, *pulcherrimis factis invidiam plerumque comitari*. Demus igitur nos aliquantisper huic cogitationi: est enim res digna cognitu. hujusemodi autem disputationes qui non amant, praetereant. ego, quando hic, ut poetae loquuntur, *menti calor incidit*, sequar eum, quocumque ducet: & vel mihi, ut dicitur, *canam*, & *Musis*, vel iis, quibus paulo *φιλοσοφικώτερον* ingenium est, serviam: quae ramque, quae sit origo invidiae, quae natura: qui, quibus, & quas ob res invideant: tum quae sint ea, quae quasi cursum invidiae sistant. atque hinc ordior. Omnes affectus ab ingenito cuique sui ipsius amore proficiscuntur. hic unus quasi fons ceterorum omnium est. quia enim amat se quisque, iccirco quae sibi bona esse, vel scit, vel putat, ea & absentia desiderat, & objecta persequitur, eorumque tum adeptione, conservatione, amplificatione gaudet, tum contrariis rebus offenditur. Malorum autem contraria ratio est. Atque hoc quidem principium disputationis ponatur a nobis, sumaturque hoc loco, quasi concessum. longiorem enim orationem requirit. Cum igitur sibi quisque carissimus sit, sit, ut se omnibus bonis ornatum, ac florentem videre cupiat: acreque ferat, si quid ejus generis in alio videat, quod in se desideret. Haec origo, quaeque radix invidiae est. Dolent autem, aut quod ipsi careant eo, quod alius habeat; aut quod alius habeat id, quo ipsi careant. interestque inter haec: nam qui dolet, quod ipse careat; dolet malo suo: qui quod alius habeat, alieno bono. Itaque ea demum invidia est, non quod tu careas: sed, quod alius habeat, dolere. Quodsi progrediatur affectus hic etiam longius, ut doleas, id boni esse alii, quod tibi quibque sit; haec jam non invidia est, sed illa, quam Graeci *φθόνος*, Cicero *obtruncationem* vocat. Non igitur

tur invidus est, qui alium formosum, valentem, opulentum, eruditum, *καλοφίλον* videns, dolet, se quoque talem non esse: hac enim ratione omnes invidi essemus: sed cui hoc ipsum per se aegre est, quod haec in alio sint, is demum est invidere censendus. neque vero proprie invidia odium est: sed est tamen quiddam odio affine. Nam & odisse homines sceleratos dicimur, quibus non invidemus: & odium vel ex metu, vel ex injuria accepta, opinata, expectata, vel ex opinione aliqua pravitatis, & sceleris nascitur: cum invidia longe alios habeat fontes: & odium interdum laudabile est; invidia nunquam: & qui odit, male esse vult: qui invidet, non male; omnino, sed aliquanto minus bene, ut si domus in vicino posita aedium tuarum luminibus officiat, non eam quidem funditus excisam, sed illam tantum partem, quae tibi molesta est, sublatam velis. quanquam in hac similitudine hoc dissimile est: quod invidus is, quae nihil ipsi officiant, alienis prosperitatibus affligitur. invidiam tamen odium quoddam plerumque comitatur, ideoque ipsum invidiae nomen interdum pro odio ponitur. ac quoniam imminutio boni, malum quodammodo est, alienis malis gaudere invidus dicitur: unde illud poetae,

Risus abest, nisi quem visi fecere dolores.

elegantemque Bio, quendam, qui hoc morbo laborabat, ridentem conspicatus, *Huicque*, inquit, *boni quid contigisse dicam, an alii cuiquam aliquid mali?* Optimus tamen & dicendi, & sentiendi magister, Aristoteles ita distinguit, ut aliud *φθόνος* vocet, aliud *ἰπικαρικόν*. Cum autem invidia dolor quidam sit, & dolor omnis fodicet, atque exedat cum in quo est; merito dicitur, ipsam invidiam esse supplicium sibi. Nunc qui, quibus, & propter quae ferè invident, strictim explicemus. Invident igitur, non qui sua sorte contenti sunt: (nam etiam poetae, in quorum scriptis longe verissima omnium affectuum expressio est, cum amoribus suis secure fruuntur, negant se vel Jovi invidere) sed qui semper majus aliquid requirunt, quales praecipue sunt ambitiosi, atque avari. illi enim, quicquid ad gloriam, hi quicquid ad opes accedit alienas, sibi quodammodo detrahi credunt. invident etiam fere inferiores superioribus: unde dictum est, *Summa*
petit

petit livor. non tamen iis, qui longo intervallo superiores sunt: ut diis, aut regibus. neque procul remotis, ut Scythae Persis. sed & ejusdem artificii homines inter se. unde est apud Hesiodum, *Figulus figulo*: quod tamen ita intelligendum est, si gloriam ex eo studio, aut pecuniam aucupentur. alioquin enim similitudo studiorum amotis potius causa est: nonnunquam etiam superiores inferioribus: ut Crassus & ceteri nobiles crescenti adhuc Ciceronis gloriae invidabant. & novis potius, quam nobilibus: juvenibus potius, quam aetate provectis. ut enim ignis exoriens plurimum fumum, ita maximam invidiam gloria exoriens exultat. quo pertinet Themistoclis dictum, qui adolescens dicebat, ex eo se intelligere, nihil dum a se splendide gestum, quod nondum invidiae dente peteretur. magnam etiam invidiam facit ostentatio sui: verique scripsit Euripides, *τι σμυρὸν* esse omnibus odiosum, & aequales aequalibus, & nobiles nobilibus, omninoque pares paribus ideo facile invident, quia aut antevertere ipsi aliis volunt, aut, ne alii sibi antevertant, timent. & iis, qui tradita sibi potentia immodice utuntur. cujusmodi invidiam in Catillinae causa Cicero metuebat. Omnino autem invident aut felicitatem, aut partem aliquam felicitatis. quocirca sapienter Pindarus, *καί ποθεν αὐτὴν ἐπιφέρει φθῶν*. vereque vulgo dici solet, tribus ex optimis rebus tres pessimas oriri: e veritate odium, e familiaritate contemptum, e felicitate invidiam. invident autem non tam virtutem, quam praemia virtutis, ut opes, honores, imperia. nemo enim suam fortitudinem invidit Regulo, aut Decii: at Ciceronis consulatus maximam invidiam habuit. Ac tum maxime accenditur invidia, cum genere, aut ejusmodi re aliqua superiori gloria ab inferiore praeripitur. itaque haec interdum vel exiti causa est, ut Gobriae filio contigit. non igitur *ἀπὸ τοῦ* invidiam parit virtus: sed virtus gloriam; invidiam gloria. Vitatur autem invidia, si te modeste & aequabiliter cum aliis geras, nunquam te illis, ut ait Comicus, antepohens: minuitur etiam, si non omnia tibi uno quasi tenore procedant. aegre ferunt enim homines, aut unum prae ceteris excellere, aut uni, quasi fortunae filio, omnia prospere succedere. Saepaque sapientes viri in fecundissimis rebus aliquid sibi evenire incommodi optarunt. hoc est enim, quod dicitur, *invidiae sanguinem*
mit.

mittere. Terminatur autem sine dubio quidem morte; unde illa,

*Pascitur in vivis livor: post fata quiescit.
& — diram qui contudit Hydram,
Comperit invidiam supremo sine domari.*

Sed & confirmata jam, & ad summum perducta gloria invidiam extinguit. Sic enim & aucto jam igne fumus evanescit: & Sol ad summum caeli evertus minimam umbram efficit. Quamlibet multa, aut innumera potius, possem in hoc argumento dicere sed, haec ipsa, verior, ne nimium multa sint. quae tamen quoquo modo accipientur a lectoribus, *juvat*, ut ait poeta, *indulsi se furori.* nunc ad Ciceronis verba redeamus.

Crudeliter, & regie] Regum crudelitas, & superbia apud Romanos prope in proverbium abierat. Cicero pro Rabirio Postumo: *Regum autem sunt haec imperia, Animadverti, & dicto pare: &, Praeter rogatum si querare: & illae minae,*

Si te secundo lumine hic offendero,

Morere. qui versus, ut hoc, quasi praeteriens, admoneream, ex Euripidis Medea conversus est: quod ante me nemo annotavit. Idem secunda in Rullum: *Non privatorum insaniam, sed intolerantiam regum esse discitis.* & in eadem: *Hoc quantum iudicium, quam intolerandum, quam regium sit, quem praeterit?*

Malorum omnium] Quidam libri veteres, *malorum hominum.* quod etsi a nonnullis rejici video, mihi tamen non displicet.

Diu jam] Totum triennium.

Ex tanto latrocinio] Unus liber vetus, *nausfragio.*

In venis atque in visceribus] Allegoria, quam statim adhibita pulcherrima similitudine explicat, & exornat. qua quidem in similitudine, resp. corpori, conjuratio febrili, Catilinae supplicium potui aquae gelidae comparatur.

Quare, P. C.] Conclusio est.

Praetoris Urbani] L. Valerii Flacci. erant autem hoc anno praetores, hic ipse, quem dixi, L. Valerius Flaccus, Q. Pompejus Rufus, Q. Caecilius Metellus Celer,

ler, C. Pontinius, C. Sulpicius, C. Cosconius, P. Cornelius Lentulus Sura. Octavi nomen nondum reperi-
nam, quod Appianus Cethegum nominavit, dixi antea,
cur mihi minus verissimile videatur.

Malleolos] Vide Vegetium.

Cum summa reip. salute] Quidam veteres libri, *Cum reip. salute*, quod multo melius videtur.

Tum tu] Particula, *tum*, in comprecationibus ut-
bantur. Plautus,

Quid si fallis? Tum Mercurius Sotiae iratus fiet.

Idem,

Id ego si fallo, tum te summe Jupiter

Quaeso, Amphitruoni ut semper iratus fiet.

& in iurejurando, *Si sciens fallo, tum me Diespiter sal-
va urbe, arceque*, &c. & in foederibus, *Tum tu Die-
spiter populum Rom. sic ferito, ut ego hunc porcum ho-
die feriam.*

M. ANTONII MURETI

A D

LEONARDUM MOCENICUM,

P. V. SECUNDAE ORATIONIS IN CATILINAM
NAM EXPLICATIO.

UM multa sunt alia, quae in veteribus dicendi magistris admirari, & libere ut loquar, non satis probare soleo, Leonarde Mocenice: tum illud inprimis, quod iidem homines & multo longius, quam par erat, fines oratoriae facultatis protulerunt, & eandem postea multo breviorē, multoque angustiorē, quam ipsius natura fert, ambitu, quasque gyro concludere, ac constringere voluerunt. nam cum ita late patere oratoris officium tradidissent, ut ex omni artium numero nullam relinquerent, qua non instructum esse eum, atque ornatum oportere dicerent, neque praeclarum illud nomen eloquentis cuiquam tribuendam putarent, nisi qui idem & grammaticus esset, & dialecticus, & earum rerum quae in naturae obscuritate positae sunt, intelligens, & gubernandae reipubl. & gerendi belli peritus: eundemque esse vellent & musicum, & geometren, & arithmeticum, & astrologum, & medicum, & architectum: nulla ut res esset caelo, terra, mari, de qua non ille copiosissime disputare, atque ornatisime posset: iidem postea, tanquam illius tantae liberalitatis suae poenitentes, quasi angustissimo quodam ergastulo, ita tribus causarum generibus totam illius tam late patentem, diffusamque vim coercuerunt. in quibus illud primum est, quod admirer: si quis Euclidis, Ptolemaeive scripta nunquam legisset, cui tandem impedimento id ei ad dicendum putarint fore: aut qui minus eloquentem futurum, si qui nunquam neque cantare, neque saltare didicisset, nam si, quod aliquando accidit, ut C. Sulpicius, de lunae defectione disserens, exercitum L. Pauli confirmareo, iccirco astrorum rationem oratori esse necessariam dicimus:

mus: & quia de faciendis portubus, architectum; quia de livoribus, & tumoribus in corpore interdum aliquid dicit, medicum esse eum volumus: eadem ratione dicamus sane, debere eum bonum coquum esse, bonumque futorem: quod in tanta rerum varietate accidere aliquando possit, ut de cibis ei sit aliquid, calceamentisque dicendum. Magnum vero oratori negotium imponimus: si, ut ei aliquid in sermone de hujus aut illius artis instrumentis, operibusve, aut de ipsa etiam efficiendi ratione occurrat: ita eum mittemus ad magistros, & nisi quam artem didicerit, nunquam de ea verbum unum facere patiemur. ac profecto, si ista omnia in oratore sunt, mirum est, cur non ad canendum tibiis, ad obliganda vulnera, ad aedificanda navalia, disertis homines adhibeantur, & cur non oratoribus resp. tanquam Delphicis gladiis, ad omnia, quae sunt in civitate necessaria, utatur. Est autem operae pretium cognoscere, quo potissimum argumento istud gloriosum dogma confirmet. De omnibus, inquit, rebus dicere, oratoris officium est. non potest autem quisquam ea dicendo tractare, quae cognita perfectaue non habeat. omnium igitur artium scientiam animo comprehenderit, oportet, is qui oratoris munus sustinere meditetur. O plumbeum, ut dicitur, pugionem. quis enim hoc tibi concesserit, nisi quem ista magnorum nominum infatuaverit auctoritas, omnibus de rebus oratoris esse officium dicere? sophistarum hoc fuit, ponere jubere quod quisque vellet: quod nemo unquam, qui orator haberetur, factitavit. Quando autem potest accidere, ut orator dicere debeat, quadrari possit circulus, nec ne possit, aut ecquid ullam habeat quadrati latus cum diametro proportionem? At haec ipsa si tractanda susceperit, multo tractabili ornatius, quam ipsi artifices solent. Sane vero. mortuos, credo, excitabit, & mutis rebus sermonem dabit, & similiter cadentibus, & similiter desinentibus canoram numerosamque efficiet orationem: facileque, si id facere voluerit, effugiet & risus hominum, & infaniae famam. Consputaretur mehercule, ut opinor, & faxis, lutoque peteretur, si quis in corona tractandis ejusmodi rebus ornatum ullum adhibere oratorium vellet. De justis, injustis, utilibus, inutilibus, honestis, turpibus, dicere oratoris officium est: non de quadratis, & circulis, de conis, & pyrami-

dibus disputare. Itaque praeclare Aristoteles, ut solet, Rhetoricen in iis modo vertari ait, *ὅτι δὲ τεχνῶν μὴ ἔχουσι, ἢ ὅτι δὲ βυλλόμεθα*: iis videlicet in rebus, quae sunt in communi quadam intelligentia positae: & de quibus, nemo est, qui non, natura duce, utcunque judicare se posse confidat. hoc enim plane mihi quidem innuere videtur, cum ait, illam esse *ὅτι τοῦτου πινῆ, ἢ πρὸς τρεῖς πρὸ ἀπάντων ἐστὶ γινώσκου*. Deinde, si maxime oratori accidere interdum posse fateamur, uti iis de rebus verborum aliquid faciat, quae ad alias facultates, aut scientias (*) pertinent: non tamen ex eo efficietur, ut ad oratoris nomen tuendum necessaria sit omnium artium cognitio. Ac mihi cogitanti, quae tandem istius erroris origo esse potuerit; ut aliarum multarum stultissimarum opinionum, ita hujus quoque videntur Stoici principes, quasque procreatores fuisse. qualem enim illi suum sapientem esse dixerant, qui solus formosus esset, solus liber, solus rex, solus dialecticus, solus eloquens, solus denique omnia, ut etiam, quamvis nunquam soleas fecisset, sutor tamen esset inprimis bonus: talem prope isti praeclarum illum suum e Platonis rep. oratorem effinxere. quam vanitatem secutus Vitruvius, multo ille quidem modestius, sed tamen aut talem, aut certe non multo alium architectum informavit, atque illi oratorem fecerant. quod idem non tantum in poeta, aut in imperatore facile probari queat: verum etiam, si ad istud exemplum progredi, & omnes artes paulatim commiscere libeat, eo tandem, diis juvantibus, veniamus, ut bonum musicum esse oporteat, qui bonus cerdo evadere cogitet. Sed ut mittamus cetera, illud certe convenire nullo modo potest, ut & omnibus de rebus dicere sit oratoris; & totum illius officium contineatur tribus causarum generibus, demonstrativo, deliberativo, & judiciali. neque vero mihi quisquam Aristotelis hoc loco auctoritatem objiciat: nam ille primum non, ut i li, omnia quae in rerum natura sint, oratori ad dicendum subjecta esse voluit: deinde multo verius, multoque sapientius locutus est: non enim tria genera causarum, aut controversiarum, sed *τρία εἶδη τῆς ῥητορικῆς*, aut *τρία ἔβου τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν* dixit. quod si quis

(*) Rectius scripsisset, *disciplinas*. Nam Ciceronis locus, de Orat. I. 14. de Senect. 21. ubi *scientiae* sic dici videtur, aliter accipit Gesnerus Thef. L. L. Adde J. M. Heusingerum Observ. Antibarb. p. 428.

quis putat idem cum illo altero esse, longe errat. ego autem, si quis quaerat ex me, quo in genere causae, aut controversiae sit ea oratio, qua quotannis olim eos, qui pro patria occubuerant, Athenis laudari mos erat: plane respondebo, in nullo. nulla enim ibi neque causa, neque controversia est: neque quicquam de quo quisquam controversetur. & tamen e Platonis Aristotelisque doctrina vere dici potest, esse *ἡδὲ τινδωντῶν ἰστορικῶν λόγῳ*. Tu vero qui oratorem Hippiam quendam *καταδοῦν* facis; quaero ex te, cum ille de corporum caelestium motibus, de fulguribus, de terrae motibus disputabit: (quando haec quoque ad munus illius pertinere vis) in quo istorum trium generum eum versari dices? neque enim tum laudabit, neque vituperabit, neque suadebit, neque dissuadebit, neque accusabit, neque defendet. at ne longius exempla repetamus: (tempus est enim, ut, his omissis, ad ea veniamus, quae instituto nostro adjunctiora sunt) haec in Catilinam orationes, praeter postremam, quae sane deliberativa dicatur, sub nullum ex illis tribus generibus includi queunt. non sub iudiciale: neque enim habentur in iudicio. non sub demonstrativum: nam in demonstrativo sola audientium voluptas quaeritur: totumque illud genus ad pompam, & ad ostentationem comparatur. non sub deliberativum: in priore enim, ut vidimus, nulla deliberatio est. quin id tantum agebat Cicero, ut exiret Catilina, quo ipse postea cum senatu deliberare de rep. posset neque enim praesente eo deliberare, aut discernere utile fuisset. hac autem, quam nunc explicare aggredimur, itemque tertia, nihil aliud agit, quam ut exponat populo ea, quae gesta sunt, eumque confirmet, ac bene sperare jubeat. ne quaeramus igitur, hae orationes quo in causae genere sint, aut in quo statu: sed ista relinquamus iis, qui eo progressi sunt stultitiae, ut, editis libris, non tantum in epistolis Ciceronis, verum etiam in comoediis Terentii, & genus causae, & statum requirant. Nunc Ciceronem ipsum audiamus.

Tandem aliquando] Perterrefactus superiori oratione Catilina, ex urbe sese, intempesta nocte, cum paucis, ut ait Sallustius; cum trecentis, ut ait Plutarchus, conjuratis eduxerat. postridie Cicero, cum senatum habiturus esset, interim dum senatores convenirent, hanc orationem ad populum e rostris habuit.

Tandem aliquando] & ad tarditatem, & ad difficultatem

tem indicandam valet. Cur autem hinc potissimum Cicero exorsus est? primum, quia nullo pacto facilius poterat, statim a principio, populi benevolentiam sibi adjuvare, quam modesta sui, & praeclari, & recentis beneficii commemoratione. omnes enim, qui oppressi aliquo metu fuerunt, amant eos, quorum opera se metu ac periculo levatos intelligunt. ac si ii, qui suavem aliquem nuntium afferunt, etiam si ipsi nihil ad ea, quae nuntiant, contulerunt, tamen ita grati solent esse, ut eos plerumque evangelis prosequamur: quam accepta ejus oratio esse debet, qui & ea nunciat, quae maxime cupimus, & eis conficiendis ipsemet praefuit? primum igitur, ut dixi, hoc principio benevolentiam quaesivit sibi. deinde fuit etiam alia causa, cur eo uteretur. nam cum essent, qui Catilinam non ejici, sed interfici debuisse contenderent: ipseque consilii sui causas publice reddere pararet: merito, qua de re in prima orationis parte disputaturus erat, eam sibi rem initio proponendam putavit.

Furentem audacia] Annota ordinem dicendi plane mirabilem. Audacia immoderata, & projecta furiosos quodammodo eos, in quibus est, efficit. quibus autem quasi conceptus in visceribus aestuat furor, si crebro spiritum ducere, atque anhelare consueverunt. itaque apud Virgilium, Sibyllae sacro furore correptae non vultus, non color unus,

*Non comptae mansere comae: sed pectus anhelum,
Et rabis fera corda tument.*

Quocirca praeclare Cicero, cum dixisset, *Catilinam furentem audacia*; subjunct, *scelus anhelantem*. Qui autem ad scelus tanta aviditate properat, ut anhelet: hunc nunquam conquiescere, sed aliquid perpetuo machinari necesse est. ergo addidit, *pestem patriae nefarie molientem*. postremo, ut ostenderet, Catilinam inibi fuisse, ut jam jamque exequeretur sua scelerata consilia, addidit, *vobis, atque huic urbi ferrum, flammamque militantem*.

Vel ejecimus] Quia pro imperio, minis, conviciis, objurgationibus usi sumus.

Vel emisimus] Quia non nolentem, imo ipsam suapte sponte exire meditantem.

Vel ipsum egredientem] Ejicimur nolentes, emittimur volentes: sed utrumque ab alio. egredimur autem ipse per nos. ejectus igitur Catilina. volebat enim exire, donec Ciceronem oppressisset. vel potius emisus, qui enim sua omnia consilia erui e tenebris, & e privatae domus parietibus in lucem erumpere videret, in urbe tuto esse posse se non putabat. Vel potius neque ejectus, neque emisus est, sed per se egressus. nihil enim erat ei longius, quam ut esset in Manlii castris.

Prosecuti sumus] Qua de consuetudine a nobis superius dictum est. non tamen ita hoc dicit, quasi re vera Catilinam prosecutus fuerit: sed tantum hoc genere loquendi significat, nullam exeunti ei vim adhibitam fuisse.

Abiit, excessit, evasit, erupit] Non est congeries idem significantium: sed crescit veluti per gradus oratio.

Excessit] Plus est, quam abiit. ut,

Omnibus idem animus scelerata excedere terra.

Evasit] Tanquam eo ex loco, in quo jam sine periculo versari nequiret.

Erupit] Cum impetu quodam, & alacritate animi gressientis pervenire in Manlii castra.

Moenibus ipsis intra moenia] Quod periculum longe gravissimum est: ubi mali vis intus inclusa grassatur. &, cum a muniendo moenia dicta sint; muniti esse moenibus adversus eos, qui intra moenia sunt, non possumus.

Hujus belli domestici] Vox, hujus, & a quibusdam aliis veteribus libris abest, & ab illo, quem ante dixi, optimo.

Sine controversia] Non est, ut quidam exponit, ne ipso quidem Catilina repugnante. sed idem valet, quod paulo post, *sine dubio*: & infra: *sine dubitatione*. *Loquens*.

Non enim jam inter latera] Dele illud, enim. nam neque est in vetustis libris, & corrumpit orationis dignitatem.

Non jam inter latera] Ut magis intelligatur depulsi a cervicibus civium periculi magnitudo; breviter revocat in memoriam aliquot audacia facinora Catilinae.

Inter latera] Ut pridie Kal. Jan. Lepido & Tullo eos. cum ille in comitio cum telo fuit.

Non in campo] Ut quo die ego mihi ab illo metuens, Joricatus in campum descendi.

Non

Non in foro, non in curia] Cum, illo praesente, neque judicia tuto exerceri, neque senatus tuto haberi posset.

Non dentque intra domesticos parietes] Ut nuper, cum ille duos misisset, qui me in lecto meo interficerent.

Loco ille motus est] id est, de statu dejectus. quem enim locum sibi quisque ad dimicandum cepit, is & a Graecis *τόπος*, & a Latinis *status* dicitur. unde Ciceroni in controversiis forensibus *status* vocatur, in quo primum insistit quasi ad repugnandum congressa defensio. Quanta autem cum in omnibus rebus, tum praecipue in re militari vis sit ordinis, nemo nescit. saepe enim parvae, sed ordinatae copiae magnas, sed confusas, incompositasque vicerunt. at ordo in exercitu servari non potest, nisi quisque locum suum teneat, neque eo se moveri patiat. ideo olim capitis poena constituta erat in *locum*. nam qui prior loco movetur, magnam spem victoriae adversario praebet. quemadmodum igitur, ubi loco motus est hostis, certa propemodum, & explorata victoria est: ita ait Cicero, Catilina ex urbe depulso, civibus jam non amplius de victoria esse dubitandum. libet autem recitare duos veterum scriptorum locos, quibus intelligatur, magno & intrepido milites animo mori male, quam ut se loco moveri sinant. eorum unus est Sallustii, sub finem libri de conjuratione Catilinarum, his verbis: *Sed confecto proelio, tum vero cerneret, quanta audacia, quantaque vis animi fuisset in exercitu Catilinae. nam fere quem quisque vivus pugnandi locum ceperat, eum, amissa anima, corpore tegetat.* Alter est Plauti ex Amphitruone;

*Hostes crebri cadunt: nostri contra ingruunt,
Vicini vi feroces.*

Sed in fugam se nemo tamen convertitur:

Neque recedit loco, quin statim rem gerat.

Animam amittunt prius, quam demigrent loco.

Jacet, ubi steterat, quisque, atque ordinem obtinet.

atque hi versus aliquanto aliter leguntur in Plautinis libris: sed male. expressum autem esse e Plauto Sallustii locum, haud injuria fortasse aliquis suspicetur.

Bellum justum] quod vere, ac proprie belli nomine censeri possit.

Perdidimus] ἀπολίτισται.

Quod vero non cruentum] Quod me non interfecit, interficiendumve curavit.

Vivis nobis] me vivo.

Quod ei ferrum] Allegoria. significat enim, Quod ei, ne caedem in urbe faceret, restitimus.

Quod incolumes cives] Quorum sanguinem cogitatione jam exorbuerat.

Quod stantem urbem] De cujus everfione, ac difperditione cogitabat.

Affictum] quasi ad humum dejectum.

Perculsum] *Percellere* est evertere, & ad terram dejicere. unde proverbium rusticorum, quo *plaustrum percullisse* dicuntur, qui negotium aliquod everterunt, ac perturbarunt. meminit Donatus in Eunuchum. & eo usus est Plautus in Epidico: *perii, plaustrum perculli*. quo loco Erasmus ineptissime legit, *Austrum perculli*.

Et retorquet oculos] Expresfit gestum eorum, qui inviti aliquid relinquunt. itaque hominem auri minime cupidum ita expresfit Horatius:

*Quisquis ingentes oculo irretorta
Spectat acervos.*

Ex suis faucibus] Metaphora est ab immanibus feris.

Quae quidem laetari mihi videtur] Liber vetus, *quae quidem laetari minus videtur*. est autem valde frequens Cicero in ea figura, ut sensum tribuat rebus inanimatis. Sic pro Marcello: *Parietes ipsi*. Sic pro Plancio: *Quorum honoribus agri, prope dicam, ipsi, montesque favent*. & in agrariis: *Tecta atque agri*.

Evomuerit] Metaphora ab aegrotis, qui saepe vomitu recreari, ac relevari solent.

At si quis est talis] Nunc ingreditur ad declarandam rationem consilii sui: cur non interficiendum potius, quam emittendum, esse Catilinam duxerit. artificiose autem facit, ut non modo non improbet, sed magnopere etiam laudet eorum sententiam, qui eum interfici debuisse dicebant: & tamen ab omni reprehensione se liberet. Tale enim dilemma afferri adversus Ciceronem poterat:

Aut

Aut conjuravit Catilina, aut non conjuravit. Si conjuravit, interficiendus fuit. si non conjuravit, ne ejiciendus quidem. huic ita respondet, ut illum interfici debuisse fateatur. sed ostendat tamen, magis e rep. fuisse, ut emitteretur.

Quales esse omnes oportebat] Nam, si omnes tales essent, tum demum, Catilinam interficere, nihil periculi fuisset.

Exultat & triumphat] ostentat, jactatque se, & quodammodo magnifice se infert. Triumphat autem, quasi communi omnium hoste devicto.

Non comprehenderim] in vincula duci non juserim.

Interemptum] Libri veteres, *interfectum*. aliquis nihil interesse dixerit. mihi hoc, quod est in veteribus, longe melius videtur.

Sed quam multos] Triâ hominum genera ponit, in quorum invidiam incurfurus erat, si Catilinam interfecisset. unum eorum, qui, ipsum Catilinae inimicum esse, propterea quod eum in consulatu acerbum competitorum habuerat, putabant. ideoque, quae ab ipso deferrentur non credebant, quod ab odio proficisci existimarent. alterum eorum, qui ita stulti erant, ut non putarent, aut etiam ut defenderent. tertium denique improborum hominum, qui Catilinae conatibus, & inceptationibus favebant.

Ac si sublato illo] Quamvis, inquit, videbam, quanta mihi impenderet invidia, si Catilinam morte multassem: tamen si judicassem fore, ut resp. morte illius omni periculo defungeretur; facile contempsissem omne non invidiae modo, verum etiam vitae periculum.

Judicarem] Pro, *judicassem*. enallage temporum.

Invidiae meae] qua mihi invideretur, non qua ego aliis inviderem. Sic infra: *Invidiae meae levandae causa*. Utroque autem modo dici *invidiam*, ipsemet docuit quarto Tusculanarum. ego vero video, multa quoque alia nomina a veteribus eo modo usurpata esse. *Utilitas enim mea* saepe quidem est ea, quam ego percipio: sed interdum ea quoque, quae ex me percipitur. Terentius Eunucho:

— in ea re utilitatem, ego faciam, ut cognoscas meam.

Cicero ad Tironem: *Utilitatibus tuis possum carere: te valere, tua causa primum volo: tum mea, mi Tiro. Sic negligentia tua, qua tu negligeris: & odium tuum, quo te alius prosequitur. Terentius:*

Nam neque negligentia tua, neque odio id fecit tuo.

Sic *insidiae alicujus*, non quas ipse tendit, sed quae ipsi tenduntur. Cicero pro Coelio: *Quod in alicujus agreris periculo non praetermitteret, id homo eruditus in insidiis doctissimi hominis dissimulandum putaret?* multa his consimilia reperiet, si quis accurate observare voluerit.

Verum etiam vitae] Convenit cum eo, quod in senatu dixerat, patriam sibi vita cariorem esse.

Quam vehementer] E contrario intelligendum.

Tongilium] Omnes, quos ego quidem viderim, libri veteres, *Tongilium*.

Tongilium mihi eduxit] Illud, *mihi*, ad sententiam nihil, ad sermonis elegantiam, &, ut ita dixerim, urbanitatem longe plurimum adjungit. Sic infra, *Qui mihi accubantes in conviviis. & pro Murena, Apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos. Terentius Phormione: Qui mi, ubi ad uxores ventum est, tum fiunt senes.*

In praetexta] Imberbem videlicet adolescentulum. praetextam enim ferebant usque ad annum aetatis XVII.

Calumnia] Ita reperio etiam in calamo exaratis libris. neque tamen dubium est, quin ea vox aut omnino redundet, aut aliquo modo corrupta sit. ego certi nihil pronuntiare audeo.

Publicum, & Munatium] Iterum repetendum est verbum, *eduxit*.

Reliquit, quos viros] Ita emendandus est locus hic e veteribus libris: *relinquit quos viros? quanto alieno aere? quam valentes? quam nobiles?* illa autem duo verba, *vos videtis*, neque in vetustis exemplaribus leguntur, & sine dubio, addita sunt ab aliquo inepto, qui, deesse quippiam, errore ductus, opinaretur.

Itaque ego illum] Locum hunc depravatum esse constat. ego autem partim veterum librorum auxilio, partim etiam conjectura nixus, confido fore, ut eum & corrigam, & declarem. Sententia igitur Ciceronis haec est:

Ma-

Magnopere contemno eos omnes, qui cum Catilina exierunt, totumque adeo Catilinae exercitum: sed, qui e sociis ejus in hac urbe manserunt, eos demum metuendos esse duco. Cur exercitum contemnam, in causa sunt primum legiones Gallicanae, in quibus magnum est populo Romano praesidium constitutum. deinde hic delectus, quem habuit Metellus in agro Piceno. & Gallico. praeterea copiae, quae quotidie a nobis comparantur. magnos etiam mihi animos illud facit. quod totum Catilinae exercitum video e terribiliorum hominum colluvione esse conflatum. Sed hos demum, qui manent in urbe, cum tamen sint nefaria illa societate implicati, nobis esse arbitror pertimescendos. Haec, nisi me vehementer fallit animus, Ciceronis sententia est. quod magis patebit, ubi sublata erunt aliquot menda, quae adhuc huic loco tenebras offuderunt.

Ex Gallicanis legionibus] Emenda e libro vetere, *Et Gallicanis legionibus*. non enim dicit, exercitum Catilinae esse ex Gallicanis legionibus; sed contemnere se Catilinae copias, legionibus Gallicanis, id est, propter legiones Gallicanas, seu fretum auxilium legionum Gallicanarum. Gallicanas autem dicit, ut opinor, quae in Gallia, in hibernis dispositae essent.

Et cum hoc delectu] Dele particulam, *cum*. abest enim a veteribus libris, & sensum corrumpit.

Q. Metellus] Misi sunt praetores, Q. Pompejus Rufus Capuam, Q. Metellus Celer in agrum Picenum: hisque permisum, uti pro tempore, atque periculo exercitum compararent. Haec Sallustius. e quibus constat de delectu, quem habuit Metellus in Piceno. de Gallico autem, e Dione cognoscitur: qui narrat, cum senatus provincias decrevisset consulibus Macedoniam, & Galliam: Ciceronique Macedonia, quae lucrosior erat, obtigisset; Ciceronem sponte eam concessisse C. Antonio, ut hominem magno aere alieno, ob idque non alienum a suspitione conjurationis, oblata lucri spe, ad bonas partes adduceret. ac ne ipsum quidem in Galliam ivisse, sed, cum sibi sumpsisset urbis custodiam, eo Q. Metellum misisse. Atque hoc est, quod Cicero tam saepe a se provinciam reip. causa praetermissam fuisse, jactat.

Ex his copiis] Ita etiam in veteribus legitur. neque tamen dubito, quin legi debeat, *Et his copiis*.

Quae a nobis] Decreverat enim senatus, uti consules delectum haberent. Sallustius.

Ex agresti luxuria] id est, ex agrestibus luxuriosis. metonymia.

Ex rusticis mendiculis, & decoctoribus] Vocem, *mendiculis*, in nullo vetere libro reperio: quin omnes, quos mihi quidem videre contigerit, nihil habent hoc loco aliud, nisi, *ex rusticis decoctoribus*.

Decoctoribus] De hujus verbi vi copiose diseruit Burdaeus in Pandectas.

Vadimonia deferere] καταλιπὼν τὴν ἡμέραν. *Vadimonium deferere*, est, quem in diem tu alium, aliusve te vadatus fuerit, eum diem non obire. in desertores autem vadimonii, poena infamiae constituta erat: & in eorum bona creditores a praetore mittebantur.

Edictum praetoris] Ex eo enim cognoscent omnium fortunarum suarum ruinam, ob deserta vadimonia. est autem argumentum a minori.

Qui fulgens purpura] Significat senatores esse. soli enim senatores purpuream tunicam lato clavo insignem ferebant.

Video, cui Apulia] C. Julium in Apuliam Catilina miserat, ut est apud Sallustium. Sed hic locus de eo intelligi non potest. constat enim, Ciceronem loqui de quibusdam, qui adhuc in urbe erant.

Attributa] a Catilina, tanquam imperatore, assignata.

Qui habeat Etruriam] Non Manlium dicit, (ille enim jam pridem ab urbe profectus fuerat) sed alium quempiam nobis ignotum.

Qui agrum Picenum] Ne hic quidem Septimius Cameris intelligi potest.

Qui sibi has urbanas] Cethegum, Statilium, Casium, Gabinium, ceteros.

Superioris noctis] Non intelligit eam noctem, quae proxime antecesserat. neque enim conveniret, quod statim subjungit, *Patefeci in senatu, hesternis die*.

Uno mehercule] Complexio a minori.

Quid enim mali] Generalis propositio, quam postea enumeratione partium amplificat.

Testamentorum subjector.] Ut Graecis υποβιβαστής, ita Latinis, *subjicere*, est interdum, falsum, & adulterinum quippiam veri ac germani loco supponere. inde *testamen-*

torum subjectores, qui & *testamentarii*, dicuntur, qui quasi artem quandam factitant supponendi falsa testamenta pro veris. ad quod exemplum, arbitror, librarios istos, qui, lucelli sui causa, ut lectorem inducant hiantem, ineptissimis libris veterum scriptorum nomina praepone- re non verentur, *librorum subjectores* eleganter vocari posse.

Circumscriptor] qui inducendi, ac circumveniendi ho- mines, quasi artificium quoddam tenet. hoc quoque a Graecis sumptum, quibus *επιχαίρων* interdum valet, *de- cipere*.

Nepos.] Cur nepotes vocabant nequam & disolutos homines? opinor, quod qui pueri, patre mortuo, in avi tutelam veniunt, tales evadere consueverint. nam & in- dulgentiores patribus fere sunt avi: &, si severi esse ve- lint, facile propter aetatis imbecillitatem a pueris patrio metu solutis contemnuntur.

Quae caedes] De caedibus, deque stupris a Catilina fa- ctis superiore commentario diximus. exponuntur autem a Q. Cicerone in libello de petitione consulatus, a Sal- lustio, ab Asconio.

Alios ipse amabat.] Q. Tullius ait, *eum tantum ha- buisse in libidine artis, & efficacitatis: ut parentum prope in gremiis praetextatos liberos consupravit.*

Verum etiam ex agris] hoc est, quod supra, agrestem luxuriam, & decoctores rusticos dixit.

Atque ut ejus diversa studia.] Duo dissimilia vitia in Catilina esse dicit, gladiatoriam in tractandis armis, obe- undisque facinoribus audaciam, & scenicam in omni li- bidine levitatem, ac nequitiam. quod admirabile videri queat. Mollitiam enim, & infractionem animi affert li- bido, qua nihil est armorum tractationis, & audaciae magis alienum. ideoque Venerem admonet Homericus Jupiter, ne interponat se in res bellicas: sed Marti, & Palladi earum procurationem relinquat:

Οὐ τοι, τίκων ἔργον, διδὼν πολιορκία ἔργον.
Ἄλλὰ σὺ γ' ἰμυρίσταν ματιέχον ἔργον γάργερον.
Ταῦτα δ' Ἄρει θεῷ, καὶ Ἀθηνῆν πάριζο μελέεσσι.

Omnino tamen compertum est, homines bellicosos, & armorum studio addictos in Venerem proclives esse: quod signi-

significare voluerunt poëtae, cum fixerunt, deditum esse Veneri Martem, & saepe se in illius gremium *Rejicere*, aeterno, ut ait Lucretius, *devictum vulnere amoris*. qua de re ita Aristoteles libro secundo de republ. εἶπε γὰρ ἰ μνηλογίαις πρῶτον, ὅτι ἀλλοίως συζώσεται τὸ Ἄρσιν πρὸς τὴν Ἀφροδίτην. ἢ γὰρ πρὸς τὴν Ἐρμῖνον ἠμιλίαν, ἢ πρὸς τὴν Ἐρμῖνον φάειν) ἠρπασαμένης πάντες οἱ τοῦτοι. atque ea fortassis causa fuit, cur armatam Venerem Spartani colerent: quod Pausanias lib. 3, prodidit. Herculem, quem unum longe bellicosissimum fuisse accepimus, eundem, traditum est, longe salacissimum fuisse, ut *una nocte quinquaginta virginum mellitam*, ut Pindarus loquitur, *herbam totonderit*. isque ad duodecim notos decimus tertius additur illius labor,

Τὸ τριπλάκιον, τίος λυγρὸν ἔσχω αἶθλοο.
Μυροῦντι πινυκίον, ξυλιξῆς κέραι.

Ejus autem rei causa facile reddi potest. nam quae roboris efficientia sunt, integritas partium corporis, copia sanguinis, spirituum, innati caloris; eadem omnia ad movendam Veneris appetentiam valent. Porro quod hic Cicero de diversis Catilinae studiis dicit, id vel optime ex oratione pro Coelio, quale sit, intelligi potest.

Atque idem] Catilina, inquit, quamvis omnes scelerum levitate, nequitiaque superaret, fortis tamen habebatur a suis, propterea quod diuturna stuprorum ac scelerum exercitatione ad ferendos labores occalluerat. Sed immeritissimo laus illa ei tribuebatur: cum instrumenta virtutis in scelere ac nequitia consumeret.

Asuesfactus frigore, & fame] Vide, num rectius legatur, *frigori, & fami*.

Ab his istis suis sociis] Macularunt hunc locum barbari illi, ac sordidi magistri, qui, patrum memoria, glosas in scholis ad singula verba dictare soliti erant. in duobus veteribus libris legitur, *Fortis ab istis praedicabatur*; quomodo sine dubitatione corrigendum est.

Industriae subsidia, atque instrumenta virtutis] Omnibus bonis male uti possumus, praeterquam virtute: ait Aristoteles libro primo de arte dicendi. quod tamen adhibita aliqua moderatione intelligendum est. etenim felicitas neque virtus est, & est bonum: neque tamen quisquam

quam felicitate aut bene, aut male uti potest. utimur enim non ipso fine: sed iis, quae ad finem dirigunt, id est, iis, quae ἀγαθὰ nominantur. cujusmodi sunt opes, divitiae, imperia, integritas virium, forma, ceteraque Stoicorum ἀρετὰ. ejusmodi bona in Catilina erant firmitas corporis, patientia algoris, inediae, fitis, insomniae: quibus ille omnibus ad scelus, & ad libidinem abutebatur.

In libidine, audaciaq.] Refert ad illam, quam supra dixerat, stuprorum, & scelerum exercitationem.

Consumerentur] Libri veteres, *consumeret*. & ita emendandum est.

Hunc vero] Sententia est: Si ceteri conjurati, duces suum secuti, ex urbe exierint, beati erimus, fortunata erit resp. praeclara erit laus consulatus mei. Sed animadvertite, quam eleganter figuraverit hanc secundam partem: & quanto eam pulchriorem, repetitis exclamationibus, reddiderit.

Si sui fuerint comites secuti] Duo libri veteres, *Si secuti erunt sui comites*. qui numerus mihi quidem magis probatur.

Nisi caedes, nisi incendia] Scribe, iisdem libris auctoribus, *Nisi caedem, nisi incendia*. *Caedes* enim unum est ex illis nominibus, quae priore numero, multitudinis significationem habent. ἀπομυθεῖν, ut meminisse videor, grammatici vocant. Sic igitur locutus est & aliis locis, & paulo infra: *Eruclant sermonibus suis caedem bonorum, atque urbis incendia*.

Obligurierunt] Unus e veteribus libris, *obligurierunt*, idque fortasse verius est. nam *obliguriendi* verbum non memini alibi legere.

In vino] Peracto jam convivio, sublatisque epulis, pocula tamen relinquebantur, quibus mutuo inter se certantes eonviviae, aut jocos hilarabant animum, aut aleam ludebant, aut aliquid faciebant ejusmodi. id itaque tempus indicatur his loquendi generibus, *in vino; in joco, atque vino; in vino, atque alea*. Terentius, — *vel here in vino quam immodestus Fuisli*. Catullus, *Marrucine Afni, manu sinistra Non belle uteris in joco, atque vino*.

Comesationes] Vetus liber, *comesfutores*. placet.

Essent illi quidem desperandi] Nihil enim ab aleatoribus,

bus, scortatoribus, comesatoribus neque privatim, neque publice utile sperari potest.

Sed tamen essent ferendi] Domestica enim illa turpitudine & infamia saltem rempublicae non attingeret.

Ebrius] Omnes ad unum libri veteres, *ebrios*. quod valde probo. ut enim dormiens vigilantem, ita ebrius sobrius opponitur.

Qui mihi accubantes] Praeclarum exemplum *inimicitiae*, sive subjectionis.

Vino languidi] Nam, ut ait poeta, ut *Venus enervat vires, sic copia vini*.

Confecti cibo] Placet omnino mihi haec scriptura. sed tamen in quodam libro vetere est, *conferti cibo*. quod ne ipsum quidem displicet.

Sertis redimiti] Coronatos, & unguentis odoratis perfusos coenitasse olim eos, qui luxuriosius epulabantur, docuimus in commentario Catulliano.

Nulla est enim natio] Sic ad finem primae agrariae: *Nullum externum periculum est: non rex, non gens ulla, non natio pertimescenda est. inclusum malum, intestinum, ac domesticum est.*

Inferre possit] Libri veteres, *facere possit*.

Unius virtute] Cn. Pompejum Magnum intelligit: de cuius virtute lege orationem pro lege Manilia.

Intus insidiae sunt] Sic in defensione Murenarum: *Intus, intus est, inquam, equus Trojanus: a quo nunquam, me consule, dormientes opprimemini.*

Quae sanari poterunt] Unde allegoria ducta sit, constat. huc autem pertinent versus Nasonis:

*Cuncta prius tentanda. sed immedicabile vulnus
Ense recidendum est: ne pars sincera trahatur.*

& ille locus ex octava Philippica: *In corpore si quid ejusmodi est, quod reliquo corpori noceat, uri, secarique patimur, ut aliquid membrorum potius, quam totum corpus intereat. sic in reip. corpore, ut totum saluum sit, quicquid est pestiferum, amputetur.*

Ea quae merentur] ultimum supplicium.

At etiam] Non deerant, qui invidiam Ciceroni conficere cupientes, quererentur de nimia illius potentia, quod civem R. claris ortum majoribus, magnis in reip.
bo

honoribus functum, vi & minis in exilium misisset. eam nunc a se multis rationibus amovere conatur.

Paruit. quid hesterno die] Jam pridem animum meum tenuis quaedam suspicio pupugerat, vitii aliquid in his verbis subesse. vix enim satis dispicere poteram, quorsus haec interrogatio pertineret. ergo dum impresos libros cum manu scriptis accurate, atque attente confero; reperi in eo, quem jam antea dilaudavi, omnium, quorum ego quidem copiam habuerim, longe optimo libro eam scripturam, quae omnem mihi scrupulum exemit, planeque visa est omni mendo vacare. Sic igitur in eo totus hic legitur locus: *Simul atque ire in exilium iussus est, paruit, quievit. Hesterno die, cum domi meae pene interfectus essem, senatum in aedem Jovis Statoris convocavi: rem omnem ad patres conscriptos detuli. quo cum Catilina, & cetera.* Jam opus esse non puto, ut eam ullis rationibus confirmem, ac constituam. Stat enim ipsa per se; neque non probari cuilibet docto & intelligenti existimatori potest. aliter fortasse iudicabit alius. ego, ut de meo sensu aperte atque ingenue confitear, vel hoc uno emendato loco, videor mihi operam navasse, quod in hac oratione purganda elaborarim.

Cum domi meae] Non, hesterno die pene interfectus: sed, hesterno die senatum convocavi: cum domi meae pene interfectus essem.

In aedem] Senatum haberi non potuisse, nisi in templo, notius est, quam ut confirmari debeat.

Vehemens ille consul] Praedicatione istorum, qui Catilinam eiectionem queruntur.

Homo audacissimus] ut admirabilius videatur eum reticuisse. & ut constet, id non metu, sed conscientia effectum. Sic in Oratore: *A nobis, homo audacissimus, Catilina in senatu accusatus obmutuit.*

Ubi fuisset] In optimo illo libro hae duae voces non leguntur. & sane, eas si quis sustulerit, nihil, ut opinor, neque de sententia, neque de orationis vehementia detraxerit.

Quid in proximam constituisset] Ita emendavi, lisdem libris auctoribus: cum antea legeretur, *in proxima. proximam* autem dicit, non eam quae antecesserat, ut falso credidit Silvius: sed eam quae proxime secutura erat, in quam constituerat Catilina se exiturum.

De-

Descripta] distributa, divisa. ut V. in Antonium: *Quorum ipsorum bona, quantacunque erant, statim suis comitibus, compotoribusque descripsit.*

Docui] Libri veteres, edocui.

Cum cunctaretur] iidem libri omnes ad unum, cum teneretur.

Cum secures, cum fasces] Catilina enim sibi & nomen, & ornamenta dignitatis consularis, in castra Manlii proficiscens, asumpserat, ut ait Dio. Appianus autem non idem enucleatius declarat ἰ μὲν δὲ (de Catilina loquitur) ῥαῦθαι πρὸς τὴν πλείωναι, ὅς τις αἰθροῦσται, καὶ φασί μάλιστα αἰθροῦσται, καὶ ἐκ τῶν Μανλίων ἐχθρὸν στρατηλάτην.

Cum aquilam illam] De qua superiore commentario diximus.

In exilium eiciebam] Non est in exilium ejici dicens, qui suapte sponte in bellum ingresus est. in bellum autem jam ingresus erat Catilina. non igitur in exilium ejectus est.

Manlius iste centurio] Non dubium est, quin de Manlio loquatur. Sed tamen, quod in uno libro vetere scriptum video: *Etenim, credo, iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit*: adductus sum in eam opinionem, ut putem, vocem, *Manlius*, glossema esse alicujus, qui declarare vellet, quinam ille centurio esset. eo magis, quia in Ciceronis scriptis saepe hoc modo peccatum esse animadverti. paucos proferam locos, e quibus de ceteris conjectura capiatur. Cicero pro M. Coelio Ruffo: *Idem, cum audiat, esse legem, quae de seditiosis consceleratisque civibus, qui armati senatum obsederint, magistratibus vim attulerint, temp. oppugnarint, quotidie quaeri jubeat: legem non improbet, crimen, quod versetur in judicio, requirat. cum audiat nullum facinus, nullam audaciam, nullam vim in judicium vocari: sed adolescentem illustri ingenio, industria, gratia, accusari ab ejus filio, quem ipse in judicium & vocet, & vocarit: oppugnari autem hunc opibus meretricis: Atradini illius pietatem non reprehendat, muliebrem libidinem comprimendam putet, vos laboriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidem otio liceat esse. hunc locum qui cogitate leget, facile videbit, Atradini nomen delendum esse: & irrepsisse ex aliquo glossemate. item in eadem oratione: *Nemo hunc M. Coelium in illo aetate flore vidit*,*

dit, nisi aut cum patre, aut mecum. expungendum est Coelii nomen. & in Pisonem: Cum tamen ille, qualiscunque est, qui est ab uno te improbitate victus, Gabinius, collegit ipse se. Gabini nomen ex eodem fonte manavit, ex quo superiora illa fluxerunt

Masiliam] Hunc enim rumorem Catilina, & qui ab eo erant, dissemnarant. Phocenses, quod Cyro servire nollent, ut ait Eustathius Thesalonicensis, reliquerunt patrias sedes, cumque in Galliam venissent, ibi Masiliam condiderunt. ea civitas a Cicerone, Livio, Strabone, Valerio Maximo, Justino, aliisque scriptoribus mirifice commendatur, tanquam quae omnis virtutis, atque humanitatis domicilium fuerit. Athenaeus tamen libro duodecimo narrat, Masilienses impudicos, & masculae Veneri deditos fuisse. unde & Plautus *mores Masilienses* eo sensu in Casina dixit. neque id valde absurdum videri debet. nam & apud Cretenses, & apud Lacedaemonios, quorum utriusque sanctissimis, ac severissimis legibus usi putantur, puerorum tamen amores probo non ducebantur. Erant autem Masilienses valde amici populo Rom. cui rei vel id indicio est, quod cum Annibal in Italiam exercitum duceret, petissentque a Gallis Romani per legatos, ne ei per urbes suas transitum darent, soli ex omnibus Masilienses eam legationem benigne audierunt. his de causis cives R. qui in exilium ibant, Masiliam fere se conferebant. Sic L. Stipio Asiaticus fecit: ut est in oratione pro P. Sextio: sic T. Annius Milo, ut est apud Dionem libro quadragesimo: sic denique Catilinarii Catilinam facturum esse aiebant.

Non improbum, sed timidum] *Non improbum, sed miserum*, & legit Priscianus, & habent omnes veteres libri: ut cogitare nequeam; quid secuti sint, qui pro, *miserum, timidum* scribere maluerunt.

Est mihi tanti] id est, si Silvium sequare, tam parvi facio, ut sit ironia: sed illa declaratio ineptissima & alienissima est. hoc enim dicit Cicero, se, si res ita ferat, invidia sua falsa atque iniqua velle emere Catilinae discessum. de hoc loquendi genere etiam supra aliquid diximus.

Nunquam ego] Qui nobis asseveranter aliquid mali praedicunt, eos fere nobis male cupere opinamur, cum igitur pro certo affirmaturus esset Cicero, Catilinam tri-

duo, in armis fore: aliquid sibi praemuniendum, ac praefulciendum putavit, ne in hanc opinionem incideret. eo magis, quod, illum, invidiae metu, optare, ut id contingeret, poterat aliquis suspicari. hanc figuram Graeci rhetores *ἀντιπροσέχου* vocant.

Multoque magis illud timeo] Non timeo, inquit, ne mihi invidiosum sit, quod Catilinam eiecero. nam neque eieci: & si eiecissem, desperatum, ac nefarium hominem eiecissem. sed illud metuo, ne mihi invidiae sit, quod eum emissem, quem summo supplicio afficere debueram.

Sed cum sint homines] Redit ad id, quod initio proposuerat: causam fuisse, cur Catilinam non interficeret. argumentaturque a minori, hoc modo: Cum Catilina ex urbe profectus sit, accusor, quasi eum eiecero. ergo multo magis accusarer, si eum interfecissem.

Quamquam isti] Significat, has querelas manare ab hominibus male affectis in rempub. & non alienis a conjuratione.

Verentur] Cupiunt enim, eum quam primum cum exercitu ad urbem accedere. & metuunt, ne consilium mutet.

Tam misericors] Fingebant enim, se miserari Catilinam casum, tanquam injuria eieci, & in falsam invidiam vocati.

Ille autem] Argumentum a minore.

Sed cur tam diu] Transitio est. satis, inquit, superque de Catilina locuti sumus. dicendum jam est de his, qui magis pertimescendi sunt. qui, cum sint nefario illo conjurationis foedere implicati, tamen in urbe manserunt.

Exponam enim vobis] Hac brevi propositione, & benevolentiam sibi comparat, cum ostendit, se sanare male, quam ulcisci: & docilem auditorem facit, exponens aperte, ac dilucide, quibus de rebus ingrediatur dicere. attentum ipsa necessitas, & magnitudo periculi reddit.

Unum genus] Sex generibus hominum Catilinae copias conflatas esse dicit: de quibus singulis ordine videbimus. Primi sunt, locupletes, obaerati, amantes possessionum. his id consilii dat, ut, divendita aliqua parte possessionum, dissolvant ea, quae debent. quod ut etiam cogantur facere, tabulas auctonarias propositurum se esse profitetur.

Dis-

Dissolvi] Liberari alieno aere.

Species] Afferunt enim divitiae aliquid dignitatis. & cum omnibus, tum maxime locupletibus expedire videtur, nullos in repub. motus excitari Cicero XIII. Philippica: *Bonos cives primum natura efficit: adjuvat deinde fortuna. omnibus enim bonis expedit, salvam esse rempub. sed in iis, qui fortunati sunt, magis id apparet.*

Ac fidem acquirere] Vetus liber, ad fidem acquirere. quod melius videtur: ut sit, detrudere aliquid de possessione, & acquirere aliquid ad fidem.

Sacrofanctas] ut eas nemo violare, aut etiam attingere audeat.

Tabulas novas] Eas enim Catilina, ut est apud Sallustium, pollicebatur.

Tabulas novas] In tabulis argentariorum perscribatur, quid cuique quisque acceptum, expensumve ferret. Catilina igitur, qui videret magnum in civitate aes alienum esse, pollicebatur, se publice incensurum omnes argentariorum tabulas, ita ut nemo, quod aeris alieni antea contraxisset, persolvere cogeretur. Tabulas novas Graeci vocant *επιπίστους*, id est, ut Plutarchus exponit, *χρῆσι ἀποπληκῶ*, ut Laërtius, *λίτταν επιπίστου πρὸς πρῶτον*: quam primus Athenis instituit Solo.

Verum auctionariae] *Παρεὶ ἀυξήδουλας*. de tabulis autem auctionariis superius dictum est. eas a se propositas esse, eamque rem reip. saluti fuisse, Cicero lib. 2. de officiis non obscure indicat.

Certare cum usuris fructibus praediorum] Convenerant enim cum foeneratoribus, ut eorum praediorum, quae pignori pro sorte & usuris acceperant, fructus pro usuris colligerent. Eveniebat autem, ut, quoniam usurae, sive simplices, sive in fortem redactae, longe majores essent, quam ut eas praediorum fructus aequare possent, Catilinarii semper in annum elapsum debitores manerent: ob eamque causam e sequentis anni fructibus sumendum esset: unde fructus usuris pares esse possent, quaeque cum iis comparari atque contendere. quod ideo stultissimum esse affirmat, quoniam ad extremum omnes sequentium annorum fructus prioribus annis debebantur: itaque proprietas ipsa, aere alieno onusta, creditoribus addicebatur. Vendi igitur praedia & possessiones oportebat. quod tamen Catilinarii, quoniam amore possessionum tenebantur,

tur, facere volebant. Ita locum hunc declarat Fr. Hotomanus: cujus sententiam cum mirifice probarem, visum est etiam mihi, ut ex ejus libro de usuris tantum ad verbum describerem, quantum ad illustrandam Ciceronis sententiam necessarium judicarem.

Uteremur] De hoc loquendi genere dixi lib. I. commentariorum de finibus.

Deduci de sententia] Cum viderint, prolatis tabulis auctionariis, imponi sibi solvendi necessitatem.

Quam arma laturi] Quid ita? propterea quod divites non facile opponunt se in discrimen vitae: cum contra ii, quibus peculii nihil est, facile adducantur ad quolibet periculum adeundum. cui rei confirmandae aptissimum est illud, quod de quodam Luculli milite narrat Horatius libro secundo sermonum, epistola secunda.

Alterum genus] In secunda quasi cohorte Catilinae legionis ponit eos, qui, cum aere alieno obruti essent, ad honores tamen, & imperia quoquo modo pervenire cupiebant. ideoque studebant novis rebus, quod facile cererent, se, quia rep. nunquam ea, quae optabant, consecuturos.

Id, quod conantur] ut reip. facies immutetur.

In victo populo] Sic pro Plancio, *populum Rom. vocat principem populum, & omnium gentium dominum, atque victorem*: quibus etiam verbis utitur, v. r. in Antonium.

Praesentis] Non est intelligendum, sceleris praesentis: sed deos ipsos praesentis. ut apud Terentium: — *non tu hunc habeas plane praesentem Deum?* & apud Virgilium: *Nec tam praesentis alibi cognoscere divos.* quo etiam respexisse videtur Horatius: *Praesenti tibi maturos largimur honores.* praesentis autem pro, praesentes, antiqua scribendi ratio.

In cinere urbis, atque in sanguine civium] Quoniam supra saepe dixerat, eos de caede tantum & incendiis cogitare.

Conscelerata] Idem erat, *scelerata*. sed juncta verba grandem efficiunt orationem.

Fugitivo alicui, aut gladiatori] Servorum enim, & gladiatorum magna in exercitu Catilinae vis fuit. ergo si ille, quod optabat, consecutus fuisset, sine dubio tradidisset honores, mandassetque imperia, non iis qui votis tantum ipsi favissent, spectatoresque se otiosos praebissent;

sent; sed iis quorum in bello gerendó virtutem & industriam expertus esset.

Tertium genus] Duo priora genera erant eorum, qui favebant quidem conjurationi, sed ita tamen, ut arma non caperent, neque ad exercitum proficiscerentur. haec, quae nunc enumerat, eorum sunt, qui in exercitu erant.

Tertium genus est] Totum hunc locum, ut est in veteribus libris, proponam: multó enim magis mihi arridet, quod in eis legitur, quam quod in impresis: *Tertium genus est aetate jam effoetum, sed ramentum exercitatione robustum: quo ex genere iste est Manlius, cui nunc Catilina succedit.*

Ex iis coloniis, quas Fesulis Sylla constituit] Sylla victoria potitus, milites, quorum erat auxilio usus, magnis est & muneribus, & honoribus profecutus. nam e gregariis etiam militibus alios senatores fecit, alios ita divites, ut regio victu, quod ait Sallustius, atque cultu aetatem agerent. praeterea in multa Italiae oppida militum suorum colonias deduxit, interque eos civium domos, agrosque partitus est. De militum numero non convenit. Is, qui scripsit epitomen Livii, XLVII. Appianus XXIII. tantum legiones ponit: quodam etiam loco, non nisi centum viginti hominum millia. Deduxit autem nonnullos eorum Fesulas, ut ex his orationibus intelligitur: alios Capuam, ut e secunda agraria constat: alios in alia oppida. sed quod de Capua dixi, admonet me, ut conjecturam quandam meam proferam de loco Plinii, ubi hoc ipsum, ut puto, dicitur: sed depravatio aliquot vocum impedimento est, ne intelligatur. ejus verba sunt, capite 6. libri 14. *Falernus ager a ponte Campano laeva petentibus urbanam coloniam Syllanam nuper Capuae contributam incipit.* Quae quidem verba, puto, ad hunc modum corrigenda esse: *Falernus ager a ponte Campano, laeva petentibus urbem a colonia per Syllam Capuae constituta incipit.* Ex illis igitur militibus multi, qui, largius suo usi, in inopiam ex abundantia decidissent, veterum rapinarum memores, nihil aliud, quam bellum civile, cupiebant. ii nacti Manlium ducem, qui ipse quoque sub Sylla strenue militaverat, Catilinae partes insequerantur.

Quas Fesulis Sylla constituit] Puto, vocem, *Fesulis*, delendam esse, non enim plures colonias Sylla Fesulis

constituerat. ac suspicor, errori occasionem praebitam e similitudine, quae est inter hunc locum, & alium quen-
dam e sequenti oratione, ubi Cicero de P. Furio loquens,
Qui, inquit, est ex iis colonis quos Fesulas L. Sylla de-
duxit. imperiti enim, qui ibi *Fesulas* nominari viderent,
hic quoque nominandas putarunt.

Inspersis repentinisq. pecuniis] Natura autem com-
paratum est, ut qui subito, & praeter spem ad magnas
pecunias pervenerunt, ii & jactent se ob eas insolentius,
& eis intemperantius abutantur.

Aedificant] Familiam magnam alere, & multum aedi-
ficare, certissima est ad paupertatem via.

Dum praediis, lecticis] Emenda e libro vetere: *Dum*
praediis lectis, familiis magnis, conviviis apparatus dele-
gantur.

Nonnullos agrestes] Quos supra vocavit *rusticos de-*
coctores.

Homines tenues] Ita eleganter vocantur pauperes. Ci-
cero pro Roscio Amerino: *Quodsi accedis eodem, ut te-*
nus antea fueris? & paulo post: Is, qui antea tenuis
fuerit; an is, qui postea factus sit egentissimus. & in
eadem: Occiso Sex. Roscio, primus Ameriam nuntiat
Manlius Glaucia quidam homo tenuis.

Quartum genus] Primum genus, obaerati, amantes
possessionum. Secundum, obaerati, honorum cupidi.
Tertium, Syllani milites. Quartum, urbani decoctores.
Quintum, scelerati, sicarii, parricidae. Sextum, im-
puri, & impudici.

Vadimonis, judiciis, praescriptionibus bonorum] Prae-
clarus ordo. primum enim vadatur creditor debitorem.
Si debitor vadimonium deseruerit, iudicium adversus eum
datur: mittiturque creditor in possessionem. Si per tri-
ginta dies bona possessa fuerint, proscribuntur.

Insufficientes] ad negandum iis, quibus debent, exer-
citos. mala nomina.

Primum, si stare non possunt] Cum dixerit, *primum,*
videbatur additurus, deinde. est igitur *divergens.*

Si stare non possunt, corrumpunt] id est, si ita oppressi
sunt, ut retinere statum & fortunas suas non queant;
subeant infamiam, patiantur sua bona proscribi, exant
e-civitate. sed ira, ut nullum incommodum e ruina ipso-
rum, non modo ad civitatem, sed ne ad vicinos quidem
perveniat.

Vivere honeste] locum & statum in civitate obtinere.
Perire turpiter] in bello contra patriam.

Postremum autem] Vox, *postremus*, duplicem habet sensum. nam & id quod ultimo loco ponitur, *postremum* dicimus; & homines dissolutos, abjectos, nequitiae ac libidini deditos, non absque (*) elegantia, *postremos homines* nominamus. Cicero: *Ut postremi homines alienis pecuniis locupletarentur*. Idem: *Nihil scitote esse posterius, nihil nequius*. Hoc igitur est quod hoc loco dicit, genus illud hominum, quo de agit, non tantum numero postremum esse, verum etiam genere ipso, atque vita.
Immo vero de complexu] Non obscure innuit, eos libidinis causa amari.

Pexo capillo] Mollitiem significat. itaque e contrario Horatius:

*Hunc, & incomitis Curium capillis
 Utilem bello tulit, & Camillum
 Saeva paupertas.*

Aut imberbes] vel aetate, vel artificio. pathicos.

Aut bene barbatus] compta, & delibuta unguentis barbula. Barbam aluerunt Romani usque ad annum ab V. C. quadringentesimum quinquagesimum quartum, quo tempore primum e Sicilia tonsores in urbem adduxit P. Licinius Mena: ut est apud Plinium libro 8. ideoque tam saepe Cicero veteres illos barbatus vocat. pro Murena: *Apud illos barbatus*. pro Coelio: *Aliquis mihi ab inferis excitandus est ex barbatis illis*. pro Sextio: *unum te aliquem ex barbatis illis*. Tunc radi coeperunt. itaque multo ante Scipionis Africani aetatem, & ipsa Scipionis aetate, non senes modo, verum etiam adolescentes radebantur. Ipse autem Africanus (credo, propter mollitiem quandam) primus radi quotidie instituit: ut idem Plinius auctor est. quin etiam, cum reorum mos esset barbam promittere, ipse tamen, die sibi a tribuno pl. ad populum dicta, radi non desuit. Postea increbuit consuetudo, ut barbam alerent juvenes, raderent senes: ut cognoscitur ex A. Gellio. Cicero igitur hoc loco, *bene bar-*

(*) *Abique*, pro sine, soli Comici dicunt, non Cicero, Caesar, Livius, &c. Vide Vorkium de Latinit. merito susp. p. 78. Legitur quidem bis terve apud Ciceronem in vulgaribus libris. Sed ibi e MSS. sine reponendum esse, docet Fr. Oudendorp. ad Cic. de Inv. I. 16.

barbatus cum dicit, homines adolescentulos significat. Sic ad Atticum: *Concurfabant barbatusuli juvenes.*

Monicatis & talaribus] Quorum utrumque mulieribus permisum, viris vel maxime indecorum habebatur. Vide Gellum cap. 12. lib. 7.

Ac tritis] Hae duae voces absunt a nonnullis veteribus libris: & delendae videntur.

Velis] Togarum laxitatem, & tenuitatem significat.

Antelucanis] a prima nocte ad auroram usque productis.

Cantare & psallere] Idem est *cantare* & *psallere*. Quocirca, ne inepte bis idem dixerit, corrige, ut est in omnibus veteribus libris: *Cantare & saltare.*

Veruntamen quid sibi] *συνεργησάντες.*

His praesertim jam noctibus] tam longis, tamque frigidis.

In conviviis nudi saltare] Et saltare ipsum per se probro ducebatur apud Romanos: & saltare in convivio nudum, summae infamiae vertebatur. Cicero pro Dejotaro: *Quid deinde furcifer? quo progreditur? ait, hac laetitia Dejotarum elatum, vino se obruisse, in convivioque nudum saltavisse. quae crux huic fugitivo potest satis supplicii afferre? Dejotarum saltantem quisquam, aut ebrium vidit unquam? & paulo post: Qui igitur adolescens, nondum tanta gloria praeditus, nihil unquam nisi severissime & gravissime fecerit, is ea existimatione, eaque aetate saltavit? imitari potius, Castor, avi tui mores disciplinamque debebas, quam optimo & clarissimo vira fugitivi ore maledicere. quodsi saltatorem avum habuisses, neque eum virum, unde pudoris pudicitiaeque exempla peterentur: tamen hoc maledictum minime in illam aetatem conveniret, fieri autem potest, ut hac in parte Cicero imitatus fuerit locum quendam Demosthenis et tuncunda Olynthiaca; ubi cum vehementissimus ille, & tractandorum animorum peritissimus orator exponeret, cujusmodi homines in comitatu suo haberet Philippus: ostendissetque, nullum illic esse bonis viris locum; addit: *λοιπὸν δὲ περὶ αὐτῶν εἶπαι λέγει, καὶ χόλας, καὶ τοῦτους ἀνθρώπους, αἷς μισθώσιντες ἐρχομένης παύσεως, οὐ γὰρ εἶναι ἐκείνῳ ὄψεσθαι ὑμῶν ἀσχημάτων. Δῆλον δὲ, ὅτι ταῦτ' εἶναι αἰσθητὰ. καὶ γὰρ ὡς ἐξήρηθη τοῦτους ἀπὸ φιλανθροῦ, ὡς πολὺ τῶν θανατωτικῶν ἀπὸ λυγρῶν ὄψεσθαι, Καθίαν ὁμοίαν τῶν δημοσίων, καὶ τοῦτους ἀνθρώπους, μάλιστα γολοῖαν, καὶ πομπῆς ἀσχητῶν ἀσχημάτων, οὐκ οἷς τὰς συνήθεις ποιήσιν ἵστικον ἢ μάλιστα ὄψεσθαι, οὐκ οἷς ἀσχητῶν, καὶ περὶ αὐτῶν ἔχει.**

Scortatorum] Omnes veteres libri, *scortorum*. quod verius puto.

Cohortem praetoriam] quam ipse praetor, id est, imperator, perpetuo circa se habeat.

Tam praeclaras] Ironia.

Confesto, & saucio] Apposite. haec enim verba in gladiatoribus usitata sunt.

Naufragorum] everforum fortunis omnibus, ab omni & re, & spe derelictorum.

Ejectam] Hoc verbum proprie in naufragis dicitur.

Urbes coloniarum, & municipiorum] Nihil temere affirmare velim: sed, quod suspicer, id considerandum aliis, judicandumque proponam. *Urbes coloniarum*, aut *urbes municipiorum*, Latine dici non puto. neque, ut arbitror, ejus locutionis ullum aliud exemplum reperietur. iccircoque pro, *urbes*, legendum censeo, *vires*.

Tumulis] *Tumulus* a tumendo est. ubi enim tumet terra, ibi tumulus dicitur. Sed in quibusdam veteribus libris hoc loco legitur, *cumulis*: quod fortasse verius sit: ut *cumulos silvestres* vocet illam rusticorum hominum temere coacervatam, atque accumulatam manum.

Si, inquam, his rebus] Vox, *inquam*, abest a vetustis libris.

Contendere] conferre, comparare. Sic pro Roscio Amerino: *Quicquid tu contra dixeris, id cum defensione nostra contendito*.

Denique aequitas] Libri veteres, *hinc denique aequitas*. atque ita emendandum est.

Quemadmodum jam antea dixi] Ubi hoc antea dixit? Nusquam. itaque mihi quidem dubium non est, quin corrigendum sit ita, ut est in libro vetere: *Vos, quemadmodum jam ante, vestra tecta custodiis, vigiliisque defendite*. ut intelligatur, quemadmodum jam ante fecistis. sic ad finem orationis sequentis: *In vestra tecta discedite: & ea, quanquam jam periculum est depulsum, tamen aequae; ac priori nocte fecistis, custodiis, vigiliisque defendite*.

Mihi, ut urbi] *mihi consultum, ac provisum est*, pro eo, quod est, ego consului, ac providi, Graecum loquendi genus, quale illud e Divinatione: *Magno studio mihi a pueritia est elaboratum*.

Potestate tamen in vestra] vobis obtemperabunt: nihil

adversus vestram voluntatem molientur, vigilantia, consiliisque nostris circumclusi, ut se contra remp. commovere non possint. In quodam vetere libro est: *Potestate tamen nostra continebuntur*. quam scripturam rejicio. illo enim altero modo saepe locutus est Cicero: ut in Antonium: *Ne provinciam depapuletur, ne delectus habeat: sit in S. P. Q. R. potestate. facile vero huic denuntiationi parebit, ut in patrum conscriptorum, atque in vestra potestate sit, qui in sua nunquam fuerit. & in eadem: Non in vestra potestate, non in senatus esse Antonium.*

Q. Metellus] Dixi supra.

Aut opprimeret] Primum est, hostem, si possis, opprimere. si id non possis, *ἢ ἄσπιλον, φασί, πλῆν*, conandum est, ut efficias, ne quid ille noccat. horum alterutrum dicit a Metello effectum iri.

Constituendis, maturandis, agendis] Praeclarus ordo. nam, ut ille ait, *antequam incipias, consulto; & ubi consulueris, mature factio opus est.*

Solutior] *Severus, & solutus* sive *disolutus* apud Ciceronem opponuntur.

Sentiet] Verbum usitatum in comminando. Terentius: *Sentiet, qui vir siem.*

Esse carcerem, quem vindicem] Carcer igitur ad puniendos homines nefarios aedificatus est. idem etiam in oratione pro Sylla: *Quis de C. Cethego, atque ejus in Hispaniam profectio, ac de vulnere Q. Metelli Pii cogitatur, cui non ad illius poenam carcer aedificatus esse videatur?* & multo apertius, postrema oratione in Catilinam his verbis: *Vincula vero, & ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarii sceleris inventa sunt.* Sed tamen Ulpianus affirmat, carcerem ad continendos, non ad puniendos homines haberi debere. quid igitur? dicendum est, aliam Ciceronis temporibus, aliam iis, quae postea consecuta sunt, consuetudinem hac in re observatam fuisse.

Nullo tumultu] Quidam exponit, sine ullo militum delectu. quod manifesto ineptum est. *nullo igitur tumultu*, nulla commotione populi, nulla concertatione, *ἀνεπίστατος.*

Me uno togato] Hoc est, quod postea jactavit illo invidioso versiculo, *Cedant arma togae.* porro, ut hanc quasi appendiculam adjiciam, consulares viri, etiam cum

pu-

publice ibatur ad saga, togati tamen esse confueverant. Cicero in Antonium: *Equidem, P. C. quanquam hoc honore usi, togati solent esse, cum est in sagis civitas! statui tamen, a vobis, ceterisque civibus, in tanta atrocitate temporis, tantaque perturbatione pop. R. non differre vestitu.*

Ut ne quis bonus intereat] Liber vetus, ut neque bonus quisquam intereat. atque ita corrigendum est.

Vos omnes jam salvi] Dele particulam, jam, eodem illo libro auctore.

Deorum immortalium significationibus.] Tales videlicet quasdam significationes dicit, qualis est ea, quam ipsi datam commemorat Dio: nempe cum in Ciceronis domo virgines Vestales sacra solennia ex more pro populi salute facerent, longissimam ex ara emicuisse flammam. Dionis verba sunt: *Και πια παρὰ τῆ δαιμονίου ζουεῖα ἰλασθε ἀμὲ τῆ ἰσ λαβόν, ἐν ἰσρὸν ἐσ τῆ εἰσὶα αὐτῆ ἰσρὶ τῆ ἀσικασθῆσαν ἰσρὶ τῆ δῆμυ ποισθῆσαν, τὶ πῦρ ἐπὶ ποισθῆσαν παρὰ τὶ εἰσὶα ἀσθ.* idem etiam, & multo quidem copiosius, narrat Plutarchus: sed uterque hoc contigisse ait, cum jam Lentulus abdicare se praetura coactus esset.

Non procul, ut quondam solebant] E vulgi opinione dixit. vulgares enim putant, caelestia numina ab aliis locis longius, ab aliis propius abesse, cum tamen neque procul, neque prope recte dicitur in deo. si quidem utraque harum vocum significatur locus. in loco autem esse nihil, nisi corpus, potest. at divina natura expers est corporis. alioqui (quod vel cogitare sit nefas) esset aliquid simplicius deo: cum omne corpus e materia. & forma sive effectione constet. praeterea, si deus corporatus esset, non esset infinite potens. haberet enim partes. & earum partium, vel uniuscujusque infinita esset potentia: ex quo efficeretur, ut & partium inter se, & cujuslibet partis cum toto eadem potentia esset: quod absurdissimum est: vel singularum partium potentia finita; quo posito, consequeretur, totius quoque potentiam esse finitam. nam e finitis infinitum constitui non potest: ut praeclare disputatur in libris de motu. Non est igitur corporeus deus: ideoque neque procul, neque prope esse dicens est: sed ut nullo tempore, ita nullo etiam loco circumscriptus. At Cicero, ut orator, magis ad popula-

pularem sententiam, quam ad elimatam philosophorum disputationibus veritatem, orationem suam accommodavit. quod idem facere omnes oportet, qui verba facere ad populum, & imperitae multitudinis animos dicendo regere ac tractare meditantur.

Ab extero hoste] Libri veteres, *externo*.

Venerari] *Venerari*, est orare: quod & *veniam petere* dicitur. Plautus:

Est deus. veneror, ut nos a summa ex hac miseris eximat.

Virgilius:

*Multa movens animo, nymphas venerabar agrestes,
Gradiumque patrem, Geticis qui praesidet arvis,
Rite secundarent visus, omenque levarent.*

Idem etiam adorandi verbo indicatur.

M. ANTONII MURETI

A D

LEONARDUM MOCENICUM,

P. V. TERTIAE ORATIONIS IN CATILINAM EXPLICATIO.

ADMIRABILIS quaedam, ac prope divina vis est, Leonarde Mocenice, hominis eloquentis: meritoque sapientissimus poeta scripsit Euripides, nihil esse, quod ferro, quin idem oratione confici possit. Quodsi unquam ullum tempus fuit, cum id manifesto perspici posset; tum profecto apertissime declaratum est, cum sceleratas Catilinae in patriam machinationes, nefariaque consilia fretus eloquentiae viribus Cicero dissipavit. ac mihi quidem saepenumero in summos homines, quos Romana olim resp. plurimos protulit, intuenti, aliorumque facta cum aliis, quam possum, accuratissime conferenti, prorsus ita videtur, plus uni Ciceroni urbem Romam, quam omnibus, quotquot bellica virtute fines protulerunt imperii, debuisse. nam ut in corporibus nostris externum calorem, externumve frigus propulsare ac defendere facile est: ubi autem intus contractum frigus, aut in venis ac visceribus conclusus calor labefactat eas partes, quibus vita praecipue continetur, remedium ei malo adhiberi, nisi ab homine perito, atque exercitato, non potest: sic in ratione gerendae reipub. debellare hostes externos, & quod illi mali civibus tuis moliebantur, id in ipsorum capita convertere, si minus facile est, ejusmodi tamen est, ut humanis viribus effici posse videatur: at ubi ipsae inter se disident reipub. partes, & quidem ita disident; ut quibus in tota civitate plurimum animi, atque audaciae est, ii conjuncti ac confociati inter se, obstinatissimo animo, pestem ceteris, atque exitium machinantur: deum profecto, Mocenice, deum quendam, non hominem, esse oportet, qui in tanto, tamque ancipiti discrimine statum civitatis integrum, atque incolumem praestet.

stet. ea vero laus cui potius, quam Ciceroni, tribuenda sit, neminem video. unus enim latentem adhuc atque occultam conjurationem singulari providentia, vigilantiaque deprehendit, ac protulit: manantem, serpentemque paulatim longius, comprescit: fractos ac debilitatos metu propter inusitatam periculi magnitudinem civium animos confirmavit: indormientem tantis rebus excitavit senatum: eadem voce & securitatem bonis, & terrorem improbis attulit: collegam suum labi conjurationis infectum, sponte deposita, oblataque illi provincia, ad bonas partes adduxit: & ut quae sanari poterant, summo adhibito studio, sanare conatus est, ita quae insanabilia videbantur, ea, omni periculo, atque omni invidia pro nihilo habita, animose ac fortiter amputavit. itaque earum rerum ergo, primus meritisimo eum honorem consecutus est, ut pater patriae diceretur. Ac si quis est, qui horum praestantissimorum operum laudem ab eloquentia removens, ad alias quasdam virtutes referre malit: ut ei nos illud dabimus, nunquam hominem quamlibet in dicendo copiosum, atque ornatum, haec tam praeclara effecturum fuisse sine aliis plurimis, maximisque virtutibus: ita ipse, nisi valde iniquus sit, nobis hoc concedat, necesse est; nunquam haec tam feliciter a quoquam dirigi, gubernarique potuisse, cui, ceteris instructo animi bonis, graviter ornateque dicendi facultas defuisset. Hanc ego ad facultatem, Mancenice, vias commonstrare conor iis, quibus in hac urbe cordi sunt honestarum artium studia. nam etsi non sum ita nescius mei, ut eloquentem esse me putem: tamen, quod a prima aetate dedi me studiose ad exercitationem dicendi: & magna cum cura pervolutavi eorum scripta, qui aut disertis fuisse ferebantur, aut ea praecepta libris suis complexi esse, quibus orationis copia pararetur: videor posse, quo ipse non pervenerim, nihilominus, eo qua perveniendum sit, aliquo modo indicare. certe quidem sedulo praesto, quod possum, & quod mihi senatus auctoritate munus injunctum est, ei ut ne desim, viribus opibusque omnibus elaboro quoniam autem multi saepe ita mecum egerunt primarii homines, ut dicerent, se cupidos quidem esse cognoscendi ea, quae a me dicerentur: sed, ne ad me tam saepe, quam vellent, ventitarent, negotiis impediri: si subscevi temporis aliquid sumerem ad ea ipsa, quae quotidie traderem, man-

danda litteris, gratum id multis, atque optatum fore: morem illis hac quoque in parte gerere volui: & ad meos pristinos labores hoc quoque scribendi onus adjeci. Quod utinam tam utile sit aliis, quam a me, solo obsequendi amicis desiderio, sine ulla ambitione susceptum est. quamquam enim non eam me sapientiam consecutum prae me fero, ut gloriam spernam: tamen ea nostris temporibus copia est vel eruditorum hominum, qui meis luminibus obstruant; vel malevolorum, qui omnem iudicii laudem in vituperandis aliis positam putent: ut iudicaturus sim, mecum praeclare actum, si ita caream gloriae fructu, ut ne obrectatorum quidem aculeos sentiam. Nunc, quando de quatuor Ciceronis in Catilinam orationibus duas interpretati sumus, pari duas reliquas studio persequemur.

Remp. Quirites] Hanc orationem alii scripserunt habitam esse non. Decemb. ipsis: qua in re, non magno negotio, manifesti erroris convinci queunt. Etenim ea, quae proxime hanc sequitur, habitata est in senatu nonis Decemb. quod epistola prima libri secundi ad Atticum Cicero ipse testatur. Haec autem biduo ante habitata fuerat, ut indicant verba illa e sequenti: *Is & nudus tertius in custodiam cives R. dedit, & supplicationem mihi decrevit; & indices hesterno die maximis praemiis affecti.* Constat igitur, hanc habitam esse III. non. Decemb. Continetur autem quatuor praecipuis partibus. primum enim brevi exordio populum, & sibi conciliat, & attentum ac docilem reddit. deinde narrat, quem in modum a se patefacta atque oppressa conjuratio fuerit, quidque super ea re decretum a senatu. hanc narrationem sequitur amplificatio, quae constat commemoratione prodigiorum, quibus haec conjuratio praeiudicata fuerat; & comparatione illius cum ceteris civilibus intestinisque bellis. Postremo brevi peroratione commendat se liberosque suos populo R. & se in suscepta defensione reip. etiam deposito magistratu, constantissimum fore pollicetur. Cetera, quae ad arguendum pertinent, suis locis singillatim commemorabimus.

Remp. Quirites] Uno reip. nomine cuncta quodammodo reliqua continentur. sed est haec ratio quaedam amplificandi, quam supra quoque tetigimus: ut cum totum aliquid proposueris, partes etiam enucleatius persequare.

Bona,

Bona, fortunas] *Bonorum* nomine facultates, id est, τὰ βέλτιστα, indicantur. neque sane alia vis subest nomini *fortunarum*. duo igitur idem valentia, augendi gratia posuit.

Laboribus, consiliis, periculisque meis] Omnes libri veteres ἀποδίδωσι, *laboribus, consiliis, periculis meis*. sic & in superiori oratione: *Nunc, si L. Catilina consiliis, laboribus, periculis meis circumclusus, &c.*

Ex flamma, atque ferro] e caede atque incendiis. hypallage.

Ex faucibus fati] Metaphoram a feris ductam esse constat. *fatum* autem vocat interitum, ut infra: *Neque tanto ante exitii, ac fati diem reip. denuntiasset*. idemque Graecis in usu est, qui κείνην, & πέρην, & ἄνευ pro morte dicunt. etiamque μεταμύθησι, ut in illo versiculo,

Ἄφικται ἐν τῷ τῆς μεταμύθησι κείνην.

Quae harum vocum usurpatio unde mihi mansisse videatur, aperiam. *Fatum* re vera significat consilium voluntatemque divinam, qua omnia ex omni aeternitate ita constituta sunt, nihil ut accidere possit, quod non deus infinito ante tempore praesciverit: & quidem certo ac praefinito praesciverit. nefariae enim impietatis esset dicere, dei scientiam aut non omnium esse, aut incertam esse, ac fluctuantem. Quod tamen non ita accipiendum est, ut, quod quidam scelerati faciunt, malorum causas referamus in deum. nam ut medicus, qui certo praenoscit, aegrotum ex hac aut illa infirmitate periturum, non tamen aegroti mortis causam afferre dicendus est: ita deus, quamvis hunc aut illum flagitiosum fore praecognoscit, minime tamen in causa est. ut ille flagitiosus evadat. cavendum est etiam diligentissime, ne Stoicorum vesania insequamur, aut aliorum, qui spoliatas omni libertate hominum mentes servitute devincire conantur, tolluntque e rebus omnibus casum, & quicquid de rebus futuris affirmatur, negaturve, id definite verum, aut definite falsum esse confirmant. quod longissime abest a vero. Etenim permulta sunt, quae antequam fiant, vel fieri, vel non fieri possunt: estque ita plane libera hominum voluntas; ut nemo invitus bonus fiat, nemo invitus malus. alioqui enim frustra virtutibus praemia, fru-

frustra vitis supplicia constituerentur. Sed tamen & ea ipsa, quae eam naturam habent; ut & hoc; & illo modo evenire possint, certo praenoscuntur a deo: & quamvis liberum erat Catilinae, conjurare in patriam, vel non conjurare: deus tamen, conjuraturum illum, ex omni aeternitate praesciverat. Dei autem scientia nullam necessitatem rebus imponit. nam, ut vere, & sapienter ab hominibus eruditissimis, iisdemque sanctissimis dictum est, modus cognitionis non immutat naturam rei cognitae. Ac deus quidem uno prorsus modo praenoscit omnia: neque tamen omnia uno eodemque modo eveniunt. nam, ut insistamus in exemplo proposito, non minus certo sciebat deus fore, ut Catilina bellum faceret patriae; quam fore, ut aleretur, ut cresceret, ut somnum caperet, ut quotidie ad senium magis accederet. aliter tamen haec contigerunt, & aliter illud. nam haec, etiam ipso Catilina invito, allatura erat naturae necessitas: illud in ipsius voluntate, atque arbitrio positum fuit. Hunc igitur rerum ordinem in mente divina constitutum, proprie accepto *fati* nomine significari ajo. Credebant autem veteres, quo temporis puncto quis nasceretur, eo ipso fataliter constitui de morte atque interitu ipsius: quod indicat hic versiculus Manilii,

Nascentes morimur: finisque ab origine pendet.

& illud Senecae: — *primusque dies Dedit extremum.* atque hac potissimum in re vim fati elucere arbitrabantur. inde factum opinor, ut morti, atque interitui, *fati* nomen tribuerint. Quod autem hic annotat Silvius, *fati* nomen non accipi pro morte naturali, sed tantum pro morte violenta, longe falsissimum est. Imo vero violentam mortem qui oppetunt, *praecipere*, aut *praecoccupare fata*, & *praeter fatum mori* dicuntur: & ita accipiendus est locus ille e secunda Philippica: *Multa autem impendere videntur praeter naturam, praeterque fatum.* & versus ille Virgilii,

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

Et si non minus] *Et si*, positum videtur pro, quod si.

na apud Terentium Phormione: *Et si tibi res sit cum eo lenone. ubi Donatus, Et, inquit, modo non connexiva, sed inceptiva particula est.*

Et si non minus] Argumentum a pari. Paria sunt condere urbem, & conditam servare. Is qui urbem condidit, in deorum numerum relatus est. igitur & is, qui eandem servavit, in honore & apud vos, & apud posteros esse debet.

Jucundi atque illustres] *Illustres dies* sunt sancti, atque honorati, quosque quotannis, ob memoriam alicujus rei, celebramus, ac colimus. eorum partim sunt *jucundi*, ut ii quibus nati, aut a magno aliquo periculo liberati sumus: quidam etiam *acerbi*, ut apud Virgilium:

*Famque dies, n̄ fallor, adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic dii voluistis) habebo.*

non frustra igitur haec duo conjunxit.

Quibus conservamur] Natalem suum quisque quotannis celebrare consueverat: etiamque natalem eorum, quos amabat. Tibullus:

*Est qui te, Cherynthe, dies dedit. hic mihi sanctus,
Atque inter festos semper habendus erit.*

Horatius:

*Qui dies mensem Veneris marinae
Findit Aprilem,
Jure solennis mihi, sanctiorque
Pene natali proprio: quod ex hac
Luce Maecenas meus affluentes
Ordinat annos.*

Sed & eos dies colebant, quibus e magno aliquo discrimine crepti forent, ut Horatius Kalendas Martias: quod eo die, casu arboris, adductus quidem in periculum vitae, sed tamen liberatus fuisset: quod ipse testatur his versibus:

*Voveram dulces epulas, & album
Libero caprum, prope funeratus*

Ar-

Arboris i&u.

*Hic dies anno redeunte festus,
Corticem adstrictum pice dimovebis
Amphoræ funum bibere institutas
Consule Tullo.*

Illum, qui hanc urbem condidit] Romulum urbis conditorem fuisse, confirmata multorum saeculorum consensu opinio est. neque tamen defuerunt e vetustis scriptoribus, qui Romam multis fuisse ante Romulum aetatibus dicerent. quæ de-re vide Solinum capite 2. polyhistoris.

Romulum] Abest *Romuli* nomen ab uno antiquo lib. quo fit, ut, peccatum esse hic in eodem genere arbitrer, quo multis in aliis locis, quos supra indicavi: ac plane censeam glossæ esse.

Ad deos immortales] Historia e Livio, & aliis nota est. Ennius:

*Romulus in caelo cum dis genitalibus ævum
Degit.*

Horatius:

— *hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit.*

Idem:

*Romulus, & Liber pater, & cum Castore Pollux,
Post ingentia facta, deorum in templa recepti.*

Scipio apud Ciceronem: *Deficere sol hominibus, extinguique visus est, cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetravit.* ei flaminem adjecit Numa, quem *Quirinalem* vocavit. instituta etiam festa, quæ *Quirinalia* dicta sunt, aut alio nomine *festa stultorum*. celebrabantur autem XIII. Kal. Mar. ut constat e secundo fastorum Ovidii, & e veteri Calendario, quod vir singulari quodam Dei opt. max. in aetatem nostram beneficio ad illustrandam, & eruendam e veteribus monumentis antiquitatis memoriam natus, haud ita pridem in lucem edidit Paulus Manutius.

Debet dies is] Lege, ut est in veteribus libris: *Esse apud vos, posterosque vestros in honore debet is, qui*
Qq 2 can.

eandem hanc urbem, &c. non enim de die loquitur, sed de se ipso: ac se ipsum cum Romulo tacite confert.

Nam totius urbis] Optimus liber: *Nam toti urbi*. placet.

Tectis omnibus] Omnes libri veteres hoc amplius, *templis, delubris, tectis omnibus, ac moenibus.*

Rejecimus] Idem omnes libri, *dejecimus.*

Principio] Narratio est.

Paucis ante diebus] Hic vicesimus quartus a Catilinae profectioe erat dies.

Semper vigilavi] Narrationem credibilem fieri, rhetores docent, si non tantum quomodo quicque contigerit, verum etiam quibus de causis ita contigerit, explanetur. hoc igitur mirabiliter Cicero facit. expositurus enim, quem in modum patefacta, & quasi e tenebris ac latibulis eruta conjuratio esset; prius proponit causam, quae id effecerit, nempe singularem quandam, ac perpetuam vigilantiam, ac providentiam in repub. suam. Simul autem haec modesta officii sui praedicatio, ac commendatio, non dici potest, quantum ad conciliandos auditorum animos valeat.

Insidiis] Quidam libri veteres, *periculis.*

Salvi esse] Annota, quod sit officium ejus, cui commissa resp. est: nempe, ut, sopitis, ac quiescentibus ceteris, ipse pro salute publica vigilet, quasque excubias agat. Homerus:

Οὐ καὶ πάντων βλαφέρος ἄδρα γυμνάσει,
ἃ λαοὶ τ' ἐπιπυρέσθαι; ἢ τίνα μίμηται.

Quam in sententiam multa praeclara diligenter ab Erasmo in proverbii collecta sunt.

Quod vivus egressus est] Omnes libri veteres, *quod vivus exierit.*

Conjuratorum] Ut *juratus*, qui juravit; *injuratus*, qui non juravit; sic & *conjuratus*, qui conjuravit. similia quaedam indicavi in annotationibus Terentianis.

Remansissent] Quidam veteres libri, *restitissent.*

Furore ac scelere esse inflammatus] Sic locutus est & libro quinto accusationis: *Ipse inflammatus scelere ac furore, in forum venit.*

Propter incredibilem magnitudinem sceleris] Magna enim

enim scelera non temere credi, neque levi conjectura pendii solent. immo quo atrociora sunt, eo ad faciendam fidem pluribus & certioribus notis coarguenda sunt: ut praecclare disputatur in oratione pro Sex. Roscio Amerino.

Oculis] Additum ad majorem *tristitiam*. Sic infra: *Ut eos pene oculis videre possemus.*

Itaque ut comperi legatos Allobrogum] *Allobryges*, gens Galliae potentissima, ait Apollodorus. Polybius autem per *i* scribit *Allobrigas*. Charax vero per *o* *Allobrogas*: quae scriptura Latinis usitatissima est: nam Graeci quidem plerique omnes scribunt *Allobrigas*. Dicebatur eis jus ab iis praetoribus, quibus Gallia Narbonensis obtigerat: ut testatur Strabo lib. 4. Ii tum legatos Romam miserant, questuros de avaritia magistratuum suorum: quos Lentulus per P. Umbrenum ad conjurationis societatem pertrahere molitus est. sed illi, cum simularent se ei consilio favere, totam rem tamen ad Q. Fabium Sangam detulerunt. unde dictum est ab Horatio,

Novisque rebus infidelis Allobrox.

Historiam fusissime narrant Sallustius, Plutarchus, Appianus: quorum scripta cum terantur omnium manibus; nullum esse operae pretium puto, integras paginas, quod alii fecerunt, ex eorum libris describere.

Belli transalpini] *Bellum* in ulteriore, *tumultum* in citeriore Gallia dicit. inter haec autem vocabula quid intersit, discas e Cicerone VIII. Philipp.

Ad suos cives] Animadvertite, totam regionem Allobrogum, *civitatem* vocari. Sic apud Sallustium: *Itaque Q. Fabio Sangae, cujus patrocinio plurimum civitas utebatur, rem omnem, uti cognoverant, aperiant. sic & omnes Helvetii, civitas una.* Caesar: *Apud Helvetios longe nobilissimus. & ditissimus fuit Orgetorix. Is, M. Messalla, & M. Pisone cos. regni cupiditate inductus, congregationem nobilitatis fecit, & civitati persuasit, ut de finibus suis cum omnibus copiis exirent.*

Eodem itinere] Redeuntes enim in Galliam, iter per Etruriam facturi erant.

Vulturcium] T. Vulturcium Crotoniensem.

Litteras] Quarum exemplum infra videbimus.

Hesterno die] Sub noctem, opinor. ita enim in oratione pro Flacco: O nox illa, quae pene aeternas huic urbi tenebras attulisti: cum Galli ad bellum, Catilina ad urbem, conjurati ad ferrum, & flammam vocabantur: cum ego te; Flacce, caelum noctemque contestans, flens flentem obtestabar: cum tuae fidei optimaе & spectatissimae salutem urbis & civium commendabam. tu, tu, Flacce, praetor, communis exitii nuntios cepisti: tu inclusam in litteris reip. pestem deprehendisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia ad me, & ad senatam attulisti. quae tibi tum gratiae sunt a me actae? quae a senatu? quae a bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortissimo viro, quenquam bonum putaret unquam non salutem, verum honorem ullum denegaturum?

Et C. Pontinium] Francisci Capelli liber, *Pomptinum*: quomodo etiam in quibusdam impresis scriptum esse video. Sed opinor, litteram, p, sine causa inculcatam a veteribus librariis. nam illi eodem modo *somnum* pro *somno*, *dampnum* pro *damno*, *dampnare* pro *damnare* scribebant.

Fortissimos, atque amantissimos reipub.] Utrumque necessarium erat: alterum, ut possent exsequi ea, quibus opus erat pro rep. alterum, ut vellent.

Ad pontem Milvium] Is est haud procul ab urbe in Etruriam tendentibus. Martialis:

A ponte rediit Milvio.

Ex praefectura Reatina] Italiae oppida partim coloniae erant, partim municipia, partim praefecturae. Sex Pompeji de praefecturis verba sunt: *Praefecturae eae appellantur in Italia, in quibus & jus licebatur, & iudiciae agabantur, & erat quaedam earum respub. neque tamen magistratus suos habebant: in quas legibus praefecti mittebantur quotannis, qui jus dicerent. quarum genera fuere duo: alterum, in quas solebant ire praefecti quatuor sex virum pro populi suffragio creati erant in haec oppida, Capuam, Cumas, Casilium, Vulturum, Puteolos, Suessulam, Ardeam, Aratim: alterum quas praetor urbanus quotannis in quatuor loca miserat legibus: ut Fundos, Formias, Caere, Penasrum, Alicas, Privernum, Anagninam, Praefilonem, Reate, Saturniam,*
Nur-

Nursiam, Arpinum, aliaque complura. Haec, ut dixi, Sex. Pompeji verba sunt, sed miserandum in modum depravata: neque mihi quidem apparet, quomodo corrigi debeant. Tuum profecto, tuum, Paule Manuti, excellens ingenium, spectatamque illam, illam tuam in emendandis optimis quibusque scriptoribus iudicii acrimoniam & locus hic, & totus prope Sex. Pompejus requirit.

Quorum opera] Emenda e veteribus libris: *Quorum opera utor assidue in rep. praesidio cum gladiis miseram.* ut sit, *miseram praesidio:* non autem, *in praesidio respub.*

Interim tertia fere vigilia exacta] *Vigiliarum,* in quas nox a veteribus distribueretur, meminit & Julius Pollux libro primo. sed earum ratio planius explicatur a Suida, qui ait, *vigiliam,* id est, *φουλακία*, esse quartam partem noctis. *Tertia* igitur *vigilia* fere exacta, est, quatuor fere horis antequam dilucesceret.

Improbissimorum] Omnes libri veteres, *improbissimum.* idque melius videtur.

Cimbrum Gabintum] Hunc infra vocat *P. Gabinium* & Sallustius quoque *P. Gabinium Capitonem*, equitem *R. Cimbrum* autem, cognomen esse arbitror: neque enim inusitatum erat, ut unus haberet plura cognomina. Nominatur autem & *M. Tullius Cimber* lib. 12. epistolarum, & secunda Philippica, inter Caesaris interfectores, & *Caninius* quidam *Cimber* xi. Philippica.

Nihil dum suspicantem] Quidam libri veteres, *Nihil dum tale suspicantem.*

Accersitur] Omnes veteres libri, *accersitus est.*

P. Statilius] Lege, *L. Statilius:* nam & ita est in antiquis libris, & ita vocat Sallustius, & ipse Cicero paulo infra in hac ipsa oratione.

Praeter consuetudinem] Notat Lentulum, ut pigrum, & somnolentum. Sic infra: *Non mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Casii adipem,* &c. Dio quoque, *ἰ λειπυλῶ,* inquit, *ἡντι ἰπυρῆς* *λῶ.* itaque Catilina apud Sallustium ita loquitur: *Scitis equidem, milites, seordia atque ignavia Lentuli quantum ipsi nobisque cladem attulerit.*

Cum vero summis] Dele particulam, *vero.* temere enim, & contra veterum librorum fidem inculcata est.

Referri] Optimus liber, *referrem.*

Senatum frequentem] in aedem Concordiac.

C. Sulpicium] Hac de re Plutarchus: *Γαίος δὲ Σουλπίσιος,*

οἱ δ' ἄρα παρὰ τὴν ἐπιπέδου ἀκρίβειαν ἀποφασίζουσιν, ὅτι καὶ τὸν ἐπὶ αὐτῇ βίαν, ἢ ἄλλω, πλεῖστον δὲ ξίφην, ἢ μωχάλειον δὲ πλοῦτος ἀπέστανε.

Sine Gallis] ut singulis seorsum interrogatis, cognosceretur, ecquid eorum indicia inter se concinerent.

Jussu senatus] Aliter enim consuli fidem publicam dandi jus non erat, ut cognoscitur e Rabiriana.

Tum ille dixit] Optimus liber: *Tum ille, cum vix se ex magno timore recepisset, dixit, a P. Lentulo, &c. melius sine controversia, quam quomodo impresum est.*

Ut se vorum] Catilina enim, ut narrat Sallustius, feruitia repudiabat. id Lentulo displicebat. hunc autem locum Ciceronis, ne suspicari quidem possum, cur quidam depravatam esse existimarint.

Omnibus ex partibus] Duodecim opportunis urbis locis incendium excitare constituerant: ut Sallustius auctor est: at centum, si Plutarchum sequare. dederant etiam negotium nonnullis obsidendorum aquaeductuum, & interficiendorum, si qui, ut fit, ad extinguenda incendia accurrissent.

Caedemque infinitam] Nulli omnino civi, praeterquam Pompeii liberis, parcere decreverat Lentulus. Plutarchus.

Praesto esset ille] Catilina.

Exciperet] a venatoribus sumptum.

Equitatum] Eo enim Galli etiam hodie plurimum valent. idque, ut veterum testimonia praetermittam, confirmavit is, quo olim domestico praeceptore pater tuus, Leonarde, vir clarissimus, usus est, decus Graeciae, Marcus Musurus in elegia, quae ante Platonem legitur, his versibus:

Καλοεργάτων Κιλίκων θύει δούδ',
ἴσχυος κειτάντων ἀρώσει εἰδησίους.

Ex fatis Sibyllinis] Quidam liber vetus, ex libris Sibyllinis, ac infra quoque ubi legitur: *Nihilne secum esjet de fatis Sibyllinis locutus*: idem ille liber habet, de libris Sibyllinis. atque ita plane legendum puto.

Ex libris Sibyllinis] Hac de re Sallustius: *Eadem Galli fatentur: ac Lentulum dissimulans eam coarguunt, praeter litteras, sermonibus, quos ille habere solitus erat, ex libris Sibyllinis regnum Romae tribus Cornelii portendi:*

Cin-

Cinnam, atque Syllam antea, se tertium esse, cui fatum (liber manuscriptus habet, fatatum) esset urbis potiri, praeterea ab incenso Capitolio illum esse XX. annum, quem saepe ex prodigiis haruspices respondissent bello civili cruentum fore. Plutarchus autem, de Lentulo loquens, τὰς, inquit, ἀντι τῆ φύσει τιῆται, κιναικμίτοις ὑπὸ τῆ Καπιλίᾳ ἀστυδιθήσειον ἰλιπίσι κιναις ψάδιμύτοις, κὲ γρῆσι, ἔπη πτωλασμένα κὲ χρεσμός ἀδδῆσι, οἷς οἱ τῶν Σιβολαίων, ἀστυδιθῆσι, σιμμερίους ἔπαυ τῆ Ρώμα Κορνυλίος πρῶσι μοιάρχης. οἱ δὲ οὐ μὲν πῶ πτωλασμένηαι τὸ χρεῖον, Κίτιοσι πὲρ Σύνθῆαι τρέτη δὲ λοιπῶ Κορνυλίῳ οἰσίνῳ φήρασι τὴν μοιάρχῆσι ἡσεν τ δαιμόσια. Idem etiam apud Appianum legitur.

Fatalem] ut ipse ab haruspibus acceperat.

Post virginum absolutionem] Asconii Pediani in orationem in toga candida verba sunt: Fabia, virgo Vestalis, causam incesti dixerat, cum ei Catilina objiceretur: eratque absoluta. Haec Fabia, quia soror erat Terentiae Ciceronis; ideo sic dixit, Etiam si culpa nulla subeset: ita et suis pepercit, et nihilo levius inimico summi opprobrii turpitudinem objecit. Haec Asconius, ac libet ostendere, quanti publice intersit, in veterum scriptorum libris, ut nunc loquimur, imprimendis summam diligentiam adhiberi. haec enim quae modo recitavi, Asconii verba, quod in omnibus impressis libris perperam distincta sunt, hunc errorem objecerunt aliquot eruditissimis hominibus; ut traderent, hanc Fabiam, quod Terentiae soror esset, ideo absolutam fuisse. quo quid cogitari poterat ineptius? sed, ut eo, unde digressi sumus, revertamur, locum hunc de virginum absolutione ad illam Fabiae absolutionem referunt. de quo ut addubitem, facit, primum quod nullo argumento probari potest, hunc decimum ab absoluta Fabia annum fuisse. deinde quod vix videtur virginum absolutionem dicturus fuisse Cicero, si de una tantum virgine absoluta sermo esset. amplius igitur quaerendum, nam nunc quidem nihil fati probabile occurrit.

Post Capitolii autem incensionem] L. Scipione & C. Norbano cos. custodum negligentia Capitolium conflagravit; quod a Q. Catulo postea Hortensio & Metello cos. restitutum est.

Saturnalibus] Plutarchus: κὲ πρῶτὸ μὲν ἀρῆσι οὐδὲ τὴν ἱππῆσιον μῆσι τῆ Κορνυλῶν. De Saturnalibus autem praestat Macroebii

crobil verba subicere: Apud majores nostros Saturnalia die uno fiebantur, qui erat A. D. XIV. Kal. Jan. sed postquam C. Caesar huic mensi duos addidit dies, sextodecimo coepta celebrari. Ea re factum est, ut, cum vulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnullique a C. Caesare inserto die, & alii veteri more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur. licet & apud veteres opinio fuerit, septem diebus peragi Saturnalia: si opinio vocanda est, quae idoneis firmatur auctoribus. Novius enim probatissimus Atellanarum scriptor, ait:

Olim expectata veniunt septem Saturnalia.

Mummius quoque, qui post Novium, & Pomponium diu jacentem artem Atellaniam suscitavit, Nostri, inquit, majores velut bene multa instituerunt, ita hoc optime: a frigore fecere summo dies septem Saturnalia. Sed Manlius ait, eos, qui se, ut supra diximus, Saturni nomine, & religione descenderant, per triduum festos instituisse dies, & Saturnalia vocavisse. unde & Augustus, hujus, inquit, vel opinionem secutus, in legibus judiciariis triduo ferias servari jusfit. Musurtus, & alii, uno die, id est, XIV. Kal. Jan. fuisse Saturnalia crediderant. Quorum sententiam Fenestella confirmat, dicens, Aemiliam virginem XV. Kal. Jan. esse damnatam. quo die si Saturnalia agerentur, nec causam omnino dixisset. Deinde adjecit: Sequebantur eum diem Saturnalia. mox ait: Postero autem die, qui fuit XIII. Kal. Jan. Liciniam virginem ut causam diceret, jussum: ex quo ostendit XIII. Kal. profestum esse. Haec Macrobius. recirco autem conjurati Saturnalia ad faciendam caedem constituerant: quoniam civitas tum tota vino, atque hilaritati dedita facillime videbatur opprimi posse: secundum id quod a Virgilio dictum est:

Invadunt urbem somno vinoque sepultam.

Nullus autem dies tanta hilaritate peragebatur, quanta dies Saturnaliorum. unde lepidissimus poeta Saturnalia optimum dierum vocat.

Cethego nimirum id longum] Erat enim Cethegus praecipiti admodum, ac temerario ingenio. unde & Cicero
infra

infra dicturus est, *C. Cethegi furiosam temeritatem*. quod his verbis confirmat Sallustius: *Inter haec parata, atque delecta, Cethegus semper querebatut de ignavia sociorum. illos, dubitando, & dies prolatando, magnas opportunitates corrumpere. facto, non consulto, in tali periculo opus esse, seque, si pauci adjuvarent, languentibus aliis, impetum in curiam facturum. Natura serox, vehemens, manu promptus erat, maximum bonum in celeritate putabat.*

Tabellas] In ceratis tabulis scriptitasse veteres, notum est. eas tabulas, ubi ad aliquem scripturi erant, lino obligabant, deinde annulo suo obsignabant. Plautus:

*Phoenicium Calidoro amatori suo
Per ceram, & linum, litterasque interpretes
Salutem mittit.*

Signum cognovit] Mos veterum erat, ubi aliquem litteris ab ipso scriptis premere, ac convincere volebant, antequam eas resignarent, jubere, ut signum cognosceret. cujus rei aliquot testimonia collegit Petrus Victorius in variis lectionibus.

Quae sibi legati eorum praecepissent] Ita est in libris veteribus. sed nihilo fecius legendum censeo, *recepissent. recipere* autem hoc loco est, polliceri.

Qui paulo ante aliquid de gladiis] Omnes libri veteres, *Qui paulo ante aliquid tamen de gladiis ac fisis, &c.* quae scriptura sine dubio praeclara est. Illud enim, *tamen*, eam vim habet, ut significet, Cethegum, cum in manifesto scelere teneretur, tamen primo dixisse aliquid, purgandi, excusandique sui gratia: at, recitatis litteris, fractum, ac debilitatum animo conticuisse.

Introductus Statilius] Emenda, ut est in veteribus libris: *Introductus est Statilius. cognovit & signum, & manum suam.* prius enim, signum cognosci oportebat, deinde manum, resignatis jam litteris. sic etiam infra: *Perturbatus Lentulus, tamen & signum, & manum suam cognovit.*

Notum signum] Veteres, ut nunc quoque fit, in annulis signatoriis, quas cuique libitum erat, imagines exprimendas curabant. Saepissime tamen imagine alicujus praestantis viri in signando utebantur. Sylla dictator traditione

ditione Jugurthae semper signavit. Intercatiensis quidam, cujus patrem Scipio Aemilianus ex provocatione interfecerat, cum hoc ipsum sibi gloriosum duceret, quod pater suus cum tanto viro dimicans, interfectus fuisset, signasse postea dicitur ejus pugnae effigie: vulgato Scilonis Praeconini sale, quidnam fuisse facturum eum, si Scipio a patre ejus interemptus esset. Scipio, superioris Africani filius imagine patris sui. Divus Augustus primo sphinge, mox imagine Alexandri Magni, postremo sua, quam expreserat Dioscorides. atque hac etiam infecuti principes signare perseveraverunt. Maecenas rana. nostris temporibus, Viglius Zuichemus, praestantissimus jurisconsultus, Pallade signavit. vidi aliquot Erasmi epistolas, quae omnes signatae erant Termino, additis duabus vocibus, *nulli cedo*: non sine suspicione arrogantiae. sic hic P. Lentulus Sura. imagine avi sui, viri clarissimi, in signando utebatur.

Imago avi tui] De hoc plura in sequentis orationis explicatione dicemus.

Qui amavit unice] *ἠμῶν πατρίδος*. amavit unice patriam, quam tu inflammare ac diripere cogitabas. amavit unice cives suos, quos tu crudelissime trucidatos in patriae cinere sepelire voluisti.

Quae quidem te] propter exempli domestici memoriam.

Atque ille quidem primo negavit] se velle quicquam de his rebus dicere.

Surrexiss] ad dicendum. stantes enim dicebant: ut alibi notavimus.

Per quem] Nempe per P. Umbrenum.

Quanta vis conscientiae esset] Cicero pro Milone: *Magna vis est conscientiae, judices: & magna in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiserint: & poenam semper ante oculos versari putent, qui peccarint.*

Qui sim, ex ep] Apud Sallustium, hoc litterarum Lentuli exemplum ita relatam est: *Qui sim, ex eo, quem ad te misi, cognosces. fac cogites, in quanta calamitate sis: & memineris, te esse virum: consideres, quid tuae rationes postulent: auxilium petas ab omnibus, etiam ab infimis.*

Cogno.

Cognosces] Omnes veteres libri, ex eo, quem ad te misi, scies.

Cura, ut vir sis] ut constanter maneat in incepto: & factam tibi a senatu, qui te hostem judicavit, injuriam magno animo persequare.

Quem in locum sis progressus] Jam enim tibi pedem referre integrum non est.

Quid jam tibi sit necesse] Nempe, ut aut moriaris, aut vincas.

Etiā infimorum] Servos intelligit, quos Catilina, ut diximus, repudiabat.

Ac mihi quidem] Difficile est, ait Ovidius, crimen non prodere vultu. hoc autem de genere argumentorum ita ipse in Partitionibus: *Est etiam genus argumentorum aliud, quod ex facti vestigiis sumitur: ut telum, cruor, clamor editus, titubatio, permutatio coloris, oratio inconstans, tremor, & eorum aliquid, quod sensu percipi possit.*

Sed ipsi a se viderentur] Emendandum e veteribus libris: *Ut non jam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.*

Indiciis expositis atque editis] Sic supra: *Toto jam indicio exposito, atque edito.*

De summa reip.] Hoc loco omnes, quorum quidem ego copiam habui, libri veteres habent: *De summa reip. salute.* inepte omnino. sed hoc tamen visum est testatum relinquere, ut magis intelligeretur, non sine causa factum esse a me, quod bis jam in hoc ipso loquendi genere vocem, *salute*, a librariis temere adjectam suspicatus sum.

De summa reip.] Oportebat enim eum, qui senatum habebat, referre aut infinite de rep. aut de singulis rebus finite. Auctor Varro.

Dictae sunt a principibus] ab iis, qui primi sententiam rogati sunt. de ordine autem rogandi sententias ita Varro scripsisse, Gellius refert: *Singulos debere consuli gradatim: incipique a consulari gradu: ex quo gradu semper quidem antea primum rogari solitum, qui princeps in senatum lectus esset. Tum autem cum haec scriberet, novum morem institutum refert per ambitionem, gratiamque, ut is primus rogaretur, quem rogare vellet, quæ haberet senatum: dum is tamen ex gradu consulari esset.*

Jama

Jam qui princeps senatus legi soleret, discemus e Livio, cujus c xxvii. historiarum libro verba sunt: *Senatus lectioem contentio inter censores de principe legendo tenuit. Sempronii lectio erat. Ceterum Cornelius morem traditum a patribus sequendum agebat; ut qui primus censor ex iis, qui viverent, fuisset, eum principem legerent. is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, cui dii sortem legendi dedissent, ei jus liberum eosdem dedisse deos, se id suo arbitrio facturum: lecturumque Q. Fabium Maximum: quem tum principem Romanæ civitatis esse, vel Annibale iudice victurus esset. Cum diu certatum esset verbis, concedente collega, lectus a Sempronio princeps in senatu Q. Fabius Maximus consul. Hæc Livius. sed quod ait Varro, semper antea primum rogari solitum, qui princeps senatus esset: id non semper verum fuit. nam, ut alibi idem Gellius scribit, *Alias primus rogabatur, qui a cens. princeps in senatum lectus fuerat; alias qui designati consules erant. atque hoc posterius apud veteres in consuetudine positum fuisse, multis testimoniis probari potest. Cicero V. in Antonium: Sed qui ordo in sententiis rogandis servari solet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis. A Bruto igitur consule designato, more majorum, capiamus exordium. Idem VI. in eundem Antonium, de Bruto ipso loquens: An ille non potuit, si Antonium consulem, si Galliam Antonii provinciam iudicasset, legiones Antonio, & provinciam tradere? domum redire? triumphare? primus in hoc ordine esse, quoad magistratum iniret? Sallustius: Tunc D. Junius Silanus, primus sententiam rogatus, quod eo tempore consul designatus erat, &c. Appianus autem non modo ita fieri solere confirmat, verum etiam cur fieri soleret, exponit. ejus verba sunt: Σιλανὸς μὲν δὲ ἀγῶν ἔλαβη, ὅς ἐς τὸ μίαν ἡρῶ ὑπατάειν. ἃ δὲ τὸ Ῥωμαίους ὁ μίαν ὑπατάειν, ἀγῶν οὐσίῃ γράμῃ, ὡς αὐτὸς (αἶμα) πολλὰ ἔκρυπτον ἐρησάμενος, ἃ αἰ τῶν διβυλίαν π, ἐξ ἑλαβήσαντο ἡθροσάμενος αὐτὸ ἵκταν.* Neque tamen Silanus, sed Q. Catulus tum princeps senatus erat.*

A principibus] Versus hic est octonarius jambicus longe optimus.

Sine ulla varietate] Nondum igitur constitutum erat de supplicii genere: qua de re postea varise sententiæ fuerunt.

Per-

Perſcriptum] Perſcribebantur primum Senatusconſulta: deinde ad aerarium deferebantur.

Collegae meo, C. Antonio] Multi libri veteres, *Atque aſiam viro forti, collegae meo, laus impartitur.* unde dubium non habeo, quin illud, *C. Antonio*, gloſema ſit.

Quod eos, qui hujus] *C. Antonius* conſul, propter aeris alieni magnitudinem, & propter Catilinae familiaritatem, non alienus putabatur a conjuratione. poſtea tamen adverſus Catilinam miſſus eſt. Unde cum poſtea damnatus eſſet, iviſetque in exilium, Catilinariae factionis homines, laetantes, male ei eveniſſe, qui Catilinae fidem, ut ipſi putabant, fregerat, Catilinae ſepulcrum ornarunt floribus, ac conventu, epulisque celebrarunt. Narrat Cicero in oratione pro Flacco.

P. Lentulus, cum ſe praetura] Quomodo praetor erat Lentulus, tam ſenex? intelligendum eſt, hanc ipſius ſecundam praeturam fuiſſe. cum autem lege Cornelia eundem magistratum capere, niſi interjecto decennio, non liceret: veriſimile eſt, cum primam praeturam geſiſſe L. Licinio Lucullo, & C. Aurelio Cotta eoſ. Eo magis, quod interjecto ex more biennio, conſul fuit, una cum Cn. Aufidio Oreſte. cum igitur jam conſularis, a cenſoribus Gellio & Lentulo, qui ſeveriſſimam cenſuram egerunt, probri gratia, ſenatu motus eſſet, exacto legitimo tempore, ad recuperandam ſenatoriam dignitatem, denuo praeturam petierat, quam tunc gerebat. id memoriae prodidit Dio, cujus verba ſunt: *Συρίπρωτος ἦ αὐτῷ τὰ μάλιστα, καὶ μὴ ἐν τῇ Ῥώμῃ, ὅ, καὶ ὑπαὶ, καὶ ὁ Λοῦτῦλος ὁ Πύπλος, ὁ μετὰ τὴν ὑπατείαν ἐν τῇ γερουσίᾳ ἐκπιπεί. ἔπειτα γὰρ ἦδ, ὡς τὴν βουλὴν ἀναλάβῃ.* Idem etiam teſtatum reliquit Plutarchus his verbis: *Τὸς ἦ ὑπολοφῶντος ἐν τῇ πόλει, ἔ' ἀποθυμῆσαι ὑπὸ τῇ Κατλίνα, συνῆγε, καὶ παραβῆναι Κορνήλιο Λέντολο Σῦρα ἐπιύλασσε, ἀντὶ ἧσθε μὴν ἐνδῆξε, βαβιωκάς ἢ Φαύλος, καὶ δὲ ἀεὶ λυγροὺς ἐξαλλομένους τῆς βουλῆς πῶτερον. τίτις ἦ ἔπειτα γὰρ τὸ δέειρον, ὡς ἴθ' ἐπὶ τοῖς ἐξυπαρχῆς ἀναπυμένους τὸ βυλλῶπυρὸν ἀξίωμα.* atque hinc intelligendam eſt, quod ait Salluſtius, cum Romae conſulare imperium habuiſſe.

In cuſtodiam tradere] Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tunc aedilis erat; Cethegus Q. Cornificio; Statiſius C. Caefari, Gabinium M. Crasſo, Caeparius, pauſo ante

ante ex fuga retractus; Cn. Terentio senatori traditis sunt. Sallustius.

[*M. Caeparium*] In vulgatis Sallustii codicibus hic Q. Caeparius vocatur. Ita enim ibi legitur: *Igitur, confirmato animo, vocari ad sese jubet Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, itemque Q. Caeparium Tarracinensem, qui in Apuliam ad concitanda servitia proficisci parabat.* At enim in illo, quem mihi, ut ante dixi, Fr. Capellius, Bernardi F. probus ac studiosus adolefcens, dono dedit, ita legitur: *Vocari ad sese jubet Lentulum, Statilium, Gabinium, itemque quendam Caeparium Tarracinensem, &c.* itaque nulla in eo appellando inter Ciceronem & Sallustium discrepantia est.

[*In Q. Manlium Chilonem*] Mihi vero minime displicet doctissimi hominis, Silvii conjectura, qui hunc *Magium*, non *Manlium*, vocatum putat.

[*Novem hominum poena*] Novem illos intelligit, quos modo nominavit: Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, Cassium, Caeparium, Furium, Magium, & Umbrenum. neque tamen illi omnes postea interfecti sunt: sed tantum Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius, Caeparius. ceteri, ut opinor, comprehendi nequiverunt. Cicero pro Sylla: *Sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis, atque confosis, incensione urbem, internecone cives, vastitate Italiam, interitu temp. liberavi.* Et paulo post: *Domicilium imperii, quinque hominum amentium ac perditorum poena redemi.* Idem Sallustius quoque testatur.

[*Atque etiam supplicatio*] De hac supplicatione ita ipse loquitur Philippica II. L. Coita, *vir summo ingenio, summaque prudentia, rebus iis gestis, quas tu reprehendis, supplicationem decrevit verbis amplissimis: eique illi ipsi, quos modo nominavi, consulares, senatusque cunctus assensus est. qui honos post conditam hanc urbem habitus est rogato ante me nemini.* Idem in epistola ad Catonem: *Tu idem mihi supplicationem decrevisti togato, non, ut multis, rep. bene gesta, sed, ut nemini, conservata.* Idem multis aliis locis commemorat: fuit enim, ut notum est, admodum *ἐπιεικής*. Quintilianus quoque lib. 2. *Num igitur, inquit, negabitur deformem Pyrrhi pacem Caecus ille Appius dicendi viribus diremisse? aut non divina M.*
Tul-

Tullii eloquentia & contra leges agrarias popularis fuit, & Catilinae fregit audaciam, & supplicationes, quæ maximus honor victoribus bello ducibus datur, in toga meruit? Putabatur autem supplicatio esse praerogativa triumphi, ut e Catonis epistola cognoscitur.

Si cum ceteris conferatur] Omnes libri veteres, si cum ceteris supplicationibus conferatur. quod valde placet.

Ut quæ religio] Religio est, valet, vereor, non audeo, vito aliquid, tanquam in quo sit quippiam mali ominis. Terentius:

Tum quod dem ei, recte est. nam; nihil esse, mihi religio est dicere.

Ut quæ religio] Commendat senatum, ex comparatione ejus, quod a C. Mario factum fuerat. C. Mario tantum commissa erat a senatu resp. nihil nominatim de Glaucia decretum erat. At senatus non tantum mihi rempub. commisit: sed etiam nominatim decrevit, ut Lentulus in custodiam traderetur, quo decreto, videtur eum condemnasse. Glaucia praetor erat. Lentulus, patefactis indiciis, & confessionibus suis, non modo praetoris jus, verum etiam civis amiserat. C. tamen Mario religio non fuit, Glauciam interficere. Nos ut ea religione liberaremur, voluit senatus, Lentulum praetura se abdicare.

C. Glauciam] De hoc, primo commentario dictum est.

Nunc quoniam, Quirites,] Confirmat nunc, exposita tota re, animos populi: ostenditque, quanti publice interfuerit, Catilinam ex urbe pelli: nunquam enim futurum fuisse, ut haec tam facile reprimerentur, si ille in urbe remansisset.

Sceleratissimi] quoniam a civibus in patriam.

Periculosisimique] quoniam domesticum, ac intestinum.

Spes atque opes] Quidam libri veteres, spes, opesque.

P. Lentuli somnum] De hoc, & de Cethegi temeritate jam diximus.

*Nec L. Casii adipem] stoliditatem ipsius, atque inertiam significat. qua de re Alconius: *Casium, inquit, qui iners, ac stolidus tum, magis quam improbus, videretur, post paucos menses in conjuratione Catilinae esse apparuit, ac cruentissimarum sententiarum fuisse auctorem.**

Jam ad ceteras res] Jam ad certas res, omnes libri veteres. & ita emenda.

Neque vero cum aliquid mandaverat] Homines acres, atque in agendis rebus exercitati, obire ipsi potius omnia, quam mandare aliis, solent: quo nomine Philippum etiam alicubi commendat Demosthenes. notus est apologus, qui est apud Gellium, de castita.

Exitium, ac sati diem] Veteres libri, exitii, ac sati diem. quod probo.

In temp.] Iidem omnes libri, in republica. quod placeat. non enim pendet a nomine, conjuratio: sed respondet ei, quod paulo ante dictum est: in privata domo.

Fatis otio] Sic primo de officiis: Neque enim in republica periculum fuit gravius unquam, nec majus otium. ita enim recte emendavit hunc locum Petrus Victorius.

Quonquam haec omnia] Haec ~~conspiciuntur~~ quaedam est ad explicanda ea, quae de prodigiis, ac significationibus deorum immortalium dicturus est. Harum ego, inquit, rerum omnium tantum minister fui: dii immortales ipsi duces, atque auctores fuerunt. id probat duobus argumentis: primum, quod tantarum rerum gubernatio vix humani consilii esse videatur: deinde, quod illi multis, iisque apertissimis signis voluntatem suam patefecerint.

Nam, ut illa omittam] Cicerone consule, multa prodigia facta sunt, quibus periculum reip. portenderetur. Et ita exponit Julius Obsequens: M. Cicerone (in impressis libris inepte legitur, M. Cefone) C. Antonio Cos. Fulmine pleraque decussa. Sereno, * Vaguntejus Pompejus de caelo exanimatus. Trabs ardens ab occasu ad caelum extenta. Terrae motu Spoletum totum concussum, & quaedam cortuerunt. Inter alia relatum, biennio ante in Capitolio lupam Remi & Romali fulmine ictam. Signum Jovis cum columna disjectum, haruspicum responso in foro repositum. Tabulae legum aeneae, litteris liquefactis. ab his prodigiis Catilinae nefaria conspiratio coepta. & paulo post: Lupi in urbe visi. nocturni ululatus flebiles canum auditi. simulacrum Martis sudavit. fulmen tota urbe pervagatum pleraque deorum simulacra decussit, homines exanimavit. Et Dio: ἐπὶ μὲν δὲ ταῖς ἰσχυραῖς αἰετῶσι καὶ τῇ δὲ πύρρι καὶ τῷ αἰετῶσι ἐπιπέσει. ἐν δὲ τῷ Καπιτωλίῳ ἀνδράσι πικρὰ καὶ ἀπὸ πικροῦ ἐπιπέσει. ἡ δὲ ἀγία

ῥῆτα ἀλλὰ π, κὶ Διὸς ἐπὶ κίονῃ ἰδρυμένῃ, οἷον τὴ περ Λυκαίωνος
 οὐ π τῷ Ῥώμῃ, κὶ εὐν τῷ Ῥωμῶν ἰδρυμένη ἔπειτα, πὶ π χερσὶ
 ῥῆτα τῶν τελευτῶν, ἐς αἷ οἱ νόμοι ἐπιχρῆσθαι, συνεχθῆναι, κὶ ἀμω-
 δῶν ἰσθῆναι. τὰ π αὖν ἀλλὰ ἐξιδύοντο, πῆς μάλιστα τελεωμένοι, κὶ
 τῷ Διὶ ἀγαλλῶν μάλιστα πῆς πὶ ἀστυλας, κὶ πῆς πῆς ἀγροῦ
 βλάτοι, ὅπως αἱ συνωμοσίαι, ἐφ' αἷ ἐπαρτίοντο, ἐκφάνοντο, ἰδρυ-
 θῆναι ἐψηφίσαντο. Sed ea omnia nemo melius, nemo co-
 piofius persecutus est, quam Cicero ipse longe pulcherr-
 rimis versibus, quos recitat Quintus lib. I. de divina-
 tione.

Ut terrae motus, ceteraque] Omnium librorum vete-
 rum auctoritate permotus, ita locum hunc emendandum
 censeo: *Ut terrae motus relinquam, ut omittam cetera,*
quae tam multa, &c.!

Canere] praedicere. ductum a vatibus. sic locutus est
 & in illis, quos ante dixi, versibus:

*Haec fore, perpetuis signis, clarisque frequentans,
 Ipse deum genitor caelo terrisque canebat.*

Neque praetermittendum, neque relinquendum] *Pras-*
termittimus ea, quae ne attingimus quidem; *relinquimus*
 jam suscepta. fieri etiam potest, ut duo idem valentia
 junxerit, ut Terentius:

Neque boni, neque liberalis functus officium est viri.

Cotta & Torquato cos] Teneri non possum, quid hoc
 loco versus Cicéronis, quibus haec continentur, propter
 mirificam ipsorum pulchritudinem, adscribam:

*Nunc ea, Torquato quae quondam & consulé Cotta,
 Lydius ediderat Tyrrhenae gentis haruspex,
 Omnia fixa tuus glomerans determinat annus.
 Nam pater altitonans, stellanti nixus Olympo,
 Ipse suos quondam tumultos, ac templa petivit,
 Et Capitolinis injecit sedibus ignes.
 Tum species ex aere vetus, generosaeque Natae
 Concidit, elapsaeque vetusto numinis leges:
 Et divum simulacra peremit fulminis ardor.
 Hic silvestris erat Romani nominis atrix*

Rt 2

Mat.

*Martia. quae parvos Mavortis semine natos
 Uberibus gravidis vitali rore rigabat:
 Quae tum cum pueris flammato fulminis ictu
 Concidit, atque avulsa pedum vestigia liquit.
 Tum quis non, artis scripta & monimenta volutans,
 Voces tristificas chartis promebat Etruscis?
 Omnes civili generosa stirpe profectam
 Vitare ingentem cladem, pestemque monebant;
 Vel legum exitium constanti voce ferebant:
 Tempa deumque adeo flammis, urbemque jubebant
 Eripere, & stragem horribilem, caedemque vereri.*

Haruspices ex tota Etruria] Cicero de divinatione: *Etruria autem de caelo tacta scientissime animadvertit; eadem interpretatur, quid quibusque ostendatur monstris, atque portentis. quocirca bene apud majores nostros senatus, tum cum florebat imperium, decrevit, ut de principum filiis sex singulis Etrusiae populis in disciplinam traderentur: ne ars tanta, propter tenuitatem hominum, & religionis auctoritate abduceretur ad mercedem atque quæstum. & paulo post: Etrusci autem, quod, religione imbuti, studiosius, & crebrius hostias immolabant, extorum cognitioni se maxime dederunt, quodque, propter aeris crassitudinem, de caelo apud eos multa fiebant, & quod, ob eandem causam, multa inusitata partim ex caelo, alia ex terra oriebantur; quaedam etiam ex hominum, pecudumve conceptu, & satu; ostentorum exercitatisimi interpretes extiterunt. Idem lib. 2. de legibus: Prodigia, portenta, ad Etruscos, & haruspices, si senatus jus sit, deferunt. Etruriaque principes disciplinam doceto. ubi deleta particula, quae conjungendi vim habet, legendum censeo, ad Etruscos haruspices. Vide & Valerium Maximum cap. 1. lib. 1.*

Fata ipsa flexissent] Virgilius tamen negat, fata flecti posse:

Desine fata deum flecti sperare precando.

At Servius e libris haruspicinae, quos composuisse dicitur Tages, fata decem annis quadam ratione differri posse: immutari penitus non posse. De hoc argumento extat

tat dialogus Luciani, qui inscribitur, *Zēis ἐπιλογίῃ*, non infestivus ille quidem, sed caute legendus. manifesta enim semina impietatis continet.

Ludi per decem dies] Bella ratio placandi deos. admirabilis profecto illorum temporum caecitas fuit. quasi vero dii, itidem ut parvi pueri, ferias actiones oderint, & averferentur, ludos & spectacula diligant.

Idemque juserunt] Hac de re Ciceronis versus hi sunt:

*Atque haec fixa gravi fato, ac fundata teneri,
Ni post excisum ad columen formata decore
Sancta Jovis species claros spectaret in ortus:
Tum fore, ut occultos populus sanctusque senatus
Cernere conatus posset, si solis ad ortum
Conversa, inde patrum sedes, populi que videret.
Haec tardata diu species multumque morata,
Consule te, tandem celsa est in sede locata.
Atque una fixi ac signati temporis hora
Jupiter e celsa clarabat sceptris columna,
Ac clades patriae ferro flammaque parata,
Vocibus Allobrogum, patribus, populoque patebat.*

Hic quis potest esse] Argumento a rebus effectis concludit, totam hanc universitatem deorum providentia gubernari: eosque Romani imperii praecipuam curam agere. hujusmodi autem sententiae, ut docet Hermogenes, orationem splendidam, & illustrem efficiunt.

Et ea a perditis civibus] Plures veteres libri, & ea per cives. quod probo.

Ut cum hodierno die] Errat igitur Dio, qui id contigisse ait, cum Cicero concionem haberet. ita enim scribit: *Καὶ ταῦτα ἐν τῷ δήμῳ ἰσθίως ἤρην, καὶ μάλιστα ἐπιπέδῃ τῆς Κεκίρου· δημηγορῶντες πρὸς αὐτῶν, τὸ ἀγαλλῆναι τὸ τῷ Διὶ ἴσιν πρὸς τὸ Καπιτώλειον πρὸς αὐτὸν τὸ καιρὸν τῆς σακλασίας ἀποδρῆσαι, καὶ κατὰ τῆν ὑφίστασιν τῶν κριταίων, αὐτῶν πρὸς τὴν ἀνατολῆν, καὶ αὐτῶν τὴν ἀνατολῆν βλίπτον ἀντιπρὸς. ἐπιπέδῃ δὲ οὐκ αἰσίου (συνομοσίου πρὸς ἐπιλογίαν) ἐκ τῆς τῷ ἀγαλλῆναι πρὸς αὐτῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτῶν τῶν φωνηθῆναι (υἱὸν αὐτοῦ, τὸ πρὸς αὐτῶν ἰμαζαλίον, καὶ τὸν τὴν αὐτῶν λαβῶναι δι' ἐργῶν κριταίων ἰσθίως).*

In aedem Concordiae] ubi habiturus erat senatum. auctor Plutarchus, & ipsemet cum in aliis locis, tum in oratione pro Sextio, & in secunda Philippica.

Huic tantae audaciae consilium esset ereptum] Divinitus, opinor, ad conservandam hominum inter se societatem comparatum est, ut, in quibus est audacia, eos mente ac consilio carere, in quibus astutia & calliditas viget, eis fere ad obeunda facinora audaciam, praesentiamque animi deesse videamus. haec enim utraque conjuncta si grassarentur, nulla profecto esset tanta vis, quae obistere nefariorum hominum conatibus posset. atque hujus rei causae etiam naturales reddi queunt. nam in quibus magna admodum est sanguinis copia, ii natura audaces sunt, & ad excipienda vulnera projecti, sed simplices fere, & incauti: contra in quibus minus quidem sanguinis est, sed purioris ac subtilioris; ii timidiores quidem sunt, sed astutiores. itaque qui nascuntur in regionibus frigidis, propter eam, quam dixi, causam, audacia valent, astu non valent: ut Scythae, ut Germani, ut Helvetii. qui in calidis, timidi sunt, sed callidi: ut Afri, ut Hispani, ut magna pars Graecorum. adde, quod roboris ac confidentiae comes est audacia, debilitatis ac diffidentiae astutia. ideo & in bestiis non vulpes modo, sed & araneus leone aut elephanto multo callidior est: & in hominum genere mulieres fere astutiores viris.

Ad omnia pulvinaria] Supplicationes interdum huic, aut illi deo, interdum *ad omnia pulvinaria*, id est, omnibus diis, constituebantur. Ibant per urbem coronati pueri, matronae, virgines, nonnunquam etiam lauream manu tenentes, canebantque hymnos compositos in laudem deorum, ac decernebatur supplicatio vel ad avertendum aliquod malum, quod aut premeret, aut immineret: vel ob rem bene ac feliciter gestam.

Ad omnia pulvinaria] Sic XIV. in Antonium: *M. Cornutus, praetor urbanus, supplicationes per dies L. ad omnia pulvinaria constituit.* Livius: *Obsecrantque circa omnia pulvinaria dii. Pulvinaria autem erant lecti, qui sternebantur in templis, cum convivium diis apponebatur, quod sacrificii genus lectisternium, aut epulum, unde epulones, aut dapem vocabant.* Suetonius in Caesare: *Ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est: sedem auream in curia, & pro tribunali, tensam & ferculum Circensi pompa, templa, aras, simulacra juxta Deos, pulvinar, flaminem, lupercos, &c.* Cicero de eodem loquens: *Quem is majorem honorem consecutus erat, quam*

ut haberet pulvinar, simulacrum, fastigium, flaminem? Domitianus, cum se deum esse significare vellet, uxorem post divortium reductam, dicebat, *vocatam in pulvinar suum.*

Supplicatio] Qua de ita loquitur ipse, XIV. in Antonium: *Mihi consuli supplicatio, nullis armis sumptis, non ob caedem hostium, sed ob conservationem civium, novo & inaudito genere decreta est.* Porro senatus, decernenda hac supplicatione, Catilinam cum suis, non in civium, sed in hostium numero habendos judicavit. nunquam enim in civili bello supplicatio decernebatur.

Illos dies] Multorum dierum fuisse hanc supplicationem significat. quot autem fuerit, non constat.

Etenim recordamini] Contendit hanc conjurationem cum iis, quae antecesserant, disensionibus civilibus: eamque multo atrociolem ac periculosiorem fuisse demonstrat. Simulque confirmat, quod modo dixerat, nunquam justiores honores diis immortalibus habitos: nunquam enim temp. e majori periculo ereptam fuisse.

Eas, quas audistis] ut secessiones plebis in Sacrum montem, in Aventinum.

Sed & eas, quas vosmet ipsi] ut quas ipse mok commemoraturus est.

L. Sylla P. Sulpicium] Haec historia cognosci potest e libro 77. epitomes Livianae, e L. Floro, libri tertii cap. 21. ex Appiani libro primo de bellis civilibus, e Plutarcho in Sylla, & in Mario. sed qui eam & diffuse fati, & terse imprimis atque eleganter explicatam videre avert, legat Vellejum in posteriori volumine.

Custodem hujus urbis] Hoc dicit propter bellum Cimbricum. Vide librum LXVIII. epitomes Livianae.

Cn. Octavius cos.] Vide eosdem, quos paulo supra citavi.

Collegam suum] C. Cornelium Cinnam.

Omnis hic locus] forum.

Clarissimis viris interfectis] De quibus, praeter eos, quos nominavi, vide etiam Ciceronem principio libri 3. de oratore.

Sylla] *Vir, ut ait Paterculus, qui neque ad finem victoriae satis laudari, neque post victoriam abunde vituperari potest. & alibi, Sylla, inquit, adeo dissimilis fuit bellator, ac victor, ut, dum vincit, justissimo lenior;*

post victoriam, audito fuerit crudelior. Post victoriam, descendenti in forum Syllae, ut auctor est Seneca, populus gladio summovebatur. de crudelitate ipsius vide Valerium Maximum libri noni capite secundo.

[Quanta diminutione civium] Apud Sacripotum, apud Collinam LXX. amplius millia Sylla concidit. bellum erat. Quatuor millia deditorum civium in via publica interfuit iussit. isti tot in pace, non plures sunt? Quis autem illos potest computare, quos in urbe passim, quisquis voluit, occidit? donec, admonente Fuffidio, vivere aliquos aebere, ut essent, quibus imperaret; proposta est ingens illa tabula, & ex ipso equestris ordinis flore, ac senatu, duo millia electi, qui mori juberentur. Haec Florus; cujus verba vel ob id recitanda duxi, ut recto distinguerem. nam quomodo in impressis libris leguntur, intelligi non queunt. senatorum autem capita ad Servilium lacum appendebantur unde Cicero pro Roscio Amerino: Multos, inquit, caesos, non ad Thrasimenum lacum, sed ad Servilium vidimus. quem locum quia interpretum alii a se non intelligi fatentur, ut Silvius; alii inepte exponunt, ut Latomus; alii, ut Saxonijs, Hottomanus, nihil aliud afferunt, nisi illud ex Festo, lacum Servilium Romae a conditore Servilio nominatum fuisse: operae pretium puto esse, aliquid ei lucis afferre. de hoc igitur lacu, Julii Firmici e libro primo matheos verba sunt: Visne aliquid tibi, quia in Syllanis temporibus immoramur, de lacu Servilio referam? in quo multorum senatorum capita, ad ostentationem immanissimi facinoris, sectis cervicibus pependerit. Seneca autem in libro singulari de divina providentia: Videant, inquit, largum in foro sanguinem, & supra Servilium lacum (id enim proscriptionis spoliarium est) senatorum capita, & passim vagantes per urbem percussorum greges, & multa millia civium Romanorum uno loco post fidem, imo per ipsam fidem, trucidata. Horum locorum collatione, quantopere Ciceronis verba illustrentur, nemo, ut opinor, non videt.

[Disensit M. Lepidus] Cum impedire, ne Sylla in campo Martio sepeliretur, (qui honos regibus tantum, ante Syllam. tributus fuerat) & acta illius rescindere conaretur. Livius lib. 60. Appianus lib. 1. de bellis civilibus, Plutarchus in Pompejo, Florus lib. 3. cap. ult.

Q. Catulo] Hic est Catulus ille, qui Ciceronem patrem patriae nominavit: quique tum erat princeps senatus, atque adeo civitatis.

Non iam ipsius interitus] An, quod ipse civis feditio: fus ac reip. inutilis foret? Apud Plutarchum quidem certe Sylla eum hominem omnium nequissimum vocat. ita enim alloquitur Pompejum, cujus ille opera consul prior renunciatus erat: *Πῶς γὰρ ἐξ τούτων ἡσυχία, καὶ ἡσυχία Καίλης ἔπειτα ἀρίστη, Λίπιδος δὲ πικρῶν κρημνῶν ἀποδιχθέντων ἀσύντητοι ὑπάρκον, οὗ δὲ δῆλον ἔστι τὸ ὄφελος ἀπὸ τῆς ἀσυνουσίας*; ac Plutarchus ait, eum, Sylla mortuo, statim aperte cepisse insinuare se in eam ipsam potentiam, quam Sylla in civitate obtinuerat. sed verba, quibus hoc Plutarchus declarat, absurdissime conversa sunt ab illo nescio quo, qui Pompeji vitam Latine interpretari voluit. an, ut Catulo gratificetur, ita loquitur? neque enim ejusdem hominis erat, qui Catulum laudasset, dicere, Lepidi mortem reip. iustum attulisse. atque animadvertere, quam considerate loquatur. non enim prorsus negat, Lepidi mortem iustuosam fuisse: agit enim ad populum: & Lepidus tenuiorum se propugnatores adversus Syllanos haberi voluerat: sed negat, eam tam iustuosam fuisse, quam ceterorum.

Atque illae disensiones] Omnes veteres libri: *Atque illae tamen omnes disensiones.* quod perspicue verum est. eadem autem verba paulo infra repetit.

Commutandam] Quod alii penes senatum, alii penes populum esse rerum summam volebant.

Atque illae tamen] Duplex hic comparatio est. Superiores illae disensiones ad commutandam tantum, haec conjuratio ad extinguendam remp. pertinebat. Illae dijudicatae sunt non reconciliatione concordiae, sed interfectione civium: haec oppressa est, salva urbe, salvisque omnibus bonis.

Quibus pro tantis rebus] Haec peroratio est, qua cives orat, ne hujus beneficii memoriam ex animis suis effluere patiantur: nullum se aliud ab eis praemium postulare. deinde, quasi jam tum prospiciens eas calamitatum tempestates, quibus ipse postea iactatus est, commendat eorum fidei salutem suam. ad extremum confirmat, se qualis fuerit consul, talem etiam privatum in tuenda rep. fore.

Eandemque diem intelligo] *Dies* hic idem valet, quod tempus: ut in Divinatione, *biduo breviorē diē.* quod

autem hic dicit Cicero, tale est: *intelligo, eandem diem, id est, idem tempus, propagatum esse, & ad salutem urbis, & ad memoriam consulatus mei*: quod quidem tempus spero aeternum fore. itaque quam diu stabit urbs, tam diu recordabuntur homines, uno tempore duos in hac rep. extitisse cives, &c. Se autem, & Cn. Pompejum significat.

Quo quidem mihi libeat ascendere] Nam nullus est magistratus superior consulatu, praeter dictaturam. hanc autem optare, boni civis non esset. non enim fere dicebatur dictator, nisi periculosisimis resp. temporibus.

Virtute, non casu] Interdum enim etiam pravi homines casu aliquid praeclarum & memorabile perficiunt: sed postea redeunt ad ingenium: atque hoc ipso indicant, id virtute gestum non esse. unde Cicero de L. Trebellio loquens, qui, cum aliquando bonus civis fuisset, postea se ad Antonium contulerat; *Quis, inquit, est, qui hunc non casu existimet recte fecisse?*

Quoniam jam nox est] Hanc orationem habitam esse sub noctem, Plutarchus quoque testatur.

M. ANTONII MURETI

A D

LEONARDUM MOCENICUM,

P. V. QUARTAE ORATIONIS IN CATILINAM
EXPLICATIO.

I praemiis tantum, Mocenice, & iis praemiis, in quibus praecipuam felicitatis partem vulgaris opinio constituit, ad bene merendum de humano genere praestanti homines ingenio adducerentur: multos, ut opinor, & certe, ab instituto virtutis itinere animadversa superiorum aetatum exempla revocarent. nam si replicare memoriam temporum, & antiquitatis monumenta excutere velimus; deprehendemus, unaquaque in rep. eos fere, quorum plurima in eam extabant, maximeque beneficia, omni scelere laceratos, omni crudelitate raptatos, omni acerbitatis genere divexatos fuisse. quod quamvis ita exploratum est & tibi, & iis omnibus, qui operae aliquid in antiquitatis cognitione posuerunt, vix ut confirmationis indigeat: tamen, ut, si qua esse potest, dubitatio eximatur, aliquot, quae mihi nunc in mentem veniunt, illustria ejus rei exempla subjiciam. Primae autem in hac cogitatione occurrunt illae omnium laudandarum artium, ipsiusque adeo humanitatis parentes, Athenae: quam optimis studiis deditam, refertam assidue, atque, ut ita dixerim, foetam eruditissimis hominibus civitatem cui unquam insigniter adjuvare, impune licuit? non illa Miltiadem, Cimonem, Themistoclem, Aristidem, Aeschinem, Demosthenem, quorum omnium summis erat usae beneficiis, in exilium pepulit? non illud probitatis, modestiae, integritatis, sapientiae specimen, Socratem veneno necavit? & constituto adversus impios, ac prave de rebus divinis sentientes supplicio eum potissime affecit, qui unus ex omnibus ad veram dei cognitionem proxime accesserat? sed Romana resp. quanto ceteras omnes magnitudine virium, atque imperii amplitudine superavit; tanto majorem nobis, atque ampliore hujus generis exemplorum copiam

sub-

subministrat. cujus in historiam quisquis ingreditur, is in ipso quasi vestibulo illum ipsum urbis parentem, Romulum, senatorum manibus crudelissime discerptum, ac dilaniatum videt. quodsi tam horreni facinoris immani atrocitate spectata, intro tamen ire perrexerit, non longe progressus, obvium habebit Collatinum, ob inanem popularis suspicionis auram (*), in exilium proficiscentem ea ex urbe, quam ipsa magna ex parte dominatu regio liberarat. Atque ut Coriolanum tacitus praeterat, Marcum certe Camillum, haud facile dixerim, militarine virtute, an fide, justitiaque majorem, & mirabitur, & miserabitur eadem calamitate percussum. Scipionem vero illum, de quo vere scripserat Ennius, nullam ei statuam, nullam columnam a populo Rom. erigi posse, quae magnitudini rerum ab ipso gestarum responderet, quis est, qui, cum intellexerit eo post tot tamque insignes victorias redactum, ut exilium sibi suapte sponte consciverit, non debilitetur, ac concidat animo; planeque judicet, nullam iis attingendam esse reipub. partem, qui commodo ac tranquillitati suae consultum velint? Quid jam illos turbines, illas procellas, illas tempestates civilium disensionum commemorem? quibus non unus aut alter praecclarus, & salutaris reip. civis percussus est: sed ipsi acervi, ipsa millia immortalitate dignorum hominum nefariis consceleratissimorum latronum manibus trucidata jacuerunt. O acerbum illud, & vel Romani nominis hostibus miserabile spectaculum; cum pasim per vias immantium gladiatorum in principes civitatis debacchabatur furor: cum qui aliquando reipubl. praesidio fuerant, eis nullum in civitate praesidium reperiebatur: cum quorum eloquentia ipsis gloriae, aliis admirationi, reipub. salutis fuerat, eorum ex illis ipsis rostris, e quibus tam saepe concionati erant, incisus cervicibus, capita sanguinolenta pendeabant. sed ut haec mittamus, quibus satis dolenter deplorandis, alicujus eorum, qui tunc occubuerunt, opus esset ingenio: Ciceronis casus, totiusque vitae factatio, quem non, qui in juvanda patria commodum suum, aut aliquod ejusmodi praemium sequatur, a reip. tractatione deterreat? cujus enim unquam hominis vel plura, vel majora merita populus Romanus habuit? at ille tamen,

cui

(*) Non dubito, quin Muretus scripserit: *ob inanem popularis auroe suspicionem.*

tui senatus togato supplicationem decreverat, quem Q. Catulus, princeps senatus, quem M. Cato, quem multi alii parentem patriae meritissimo vocaverant, cui L. Gellius coronam civicam a rep. deberi dixerat, quid non postea calamitatum, indignitatum, acerbitatum in ea, quae ipsius consiliis stabat, civitate perpesus est? ipse in exilium ab homine teterrimo pulsus, direpta bona, vexata uxor, vexati liberi, domus incensa: quicquid denique meruerat Clodius, Cicero pertulit: & eas ob ipsas res pertulit, quibus nulla satis ampla praemia poterant inveniri. Quocirca si sola, ut initio dixi, praemiorum expectatione praeclari viri ad virtutem, & ad juvandum genus hominum adducerentur: multi sine dubio, cognitis aliorum casibus, a proposito abducerentur. Sed est profecto, Mecenice, est major quaedam vis, quae tibi, ac tui similibus persuadeat, virtutem non modo detractis omnibus praemiis, verum etiam propositis omnibus supplicis, esse expetendam: pulchrum esse adjuvare cives suos, & omnes curas, omnes cogitationes, omnes vigilias in reipub. salute defigere; nullum ejus causa periculum, nullam invidiam, nullam dimicationem defugere: cives beneficiis affecti si quid praemiorum retulerint, non repudiandum: sin parum grati, parumque memores fuerint, quid denique nos reip. non quid alii nobis debeant, cogitandum. saepe enim ex te audivi, cum diceres, gratulari te tibi, & magnam gratiam debere omnium rerum moderatori deo, quod ea in rep. natus esses, in qua varendum non esset, non modo ne quisquam ob virtutem in invidiam vocaretur, sed ne vel minimis in reip. beneficiis sua praemia denegarentur: sed tamen si vixisses illis temporibus, & optionem tibi deus tulisset, Ciceronis fortunam ab urbe conservata exulantis, fortunae Caesaris, in eadem oppressa dominantis, antepositurum fuisse. Ac plane ita est, ut dicam: gratuita profus, non mercenaria est virtus: neque praemiorum mercedibus ad recte agendum excelfo homines ingenio, sed ipsa dignitate, atque honestate ducuntur. aut si quando de aliquo praemio cogitant, de gloria, deque immortalitate nominis cogitant: cujus splendore capti & incensi, omnia quae aspera, molesta, difficilia perpesu, impatientia (*) creduntur,

(*) *Impatientis* non barbara vox est, sed Ciceronis de Fin. II. 17. ubi vide Davissium.

tur, vel non sentiunt, vel despiciantur ducunt. neque vero M. Tullius, cum de conjuratis supplicium sumeret, non jam tum cogitatione praecipiebat eas tempestates, quibus postea vexatus est. Sed animus & a natura praeclare conformatus, & sapientiae praeceptis adversus omnes vel fortunae, vel hominum injurias confirmatus, multo pluris ducebat eam pulchritudinem, eamque gloriam, quae in conservanda patria esset, quam omnes acerbitates, quas ipsi postea perditorum hominum inflammata odio rabies objicere posse videretur. Hanc ipsius rationem ac sententiam fuisse, cum alia multa, cum haec, quam explicare ingredimur, oratio manifesto declarat.

Vide, P. C.] Hanc orationem qui dicunt habitam esse VII. id. Decemb. eorum errorem Cicero ipse coarguit, qui, eam nonis habitam esse, libro secundo ad Atticum scribit. est autem in deliberativo genere. suadet enim patribus, ut fortiter atque animose decernant. cumque duae contrariae sententiae sint, una D. Silani, qui conjuratos ultimo supplicio afficiendos esse censebat; altera C. Caesaris, qui ab eis mortem removebat, ceterorum suppliciorum omnes acerbitates sententia sua complectebatur: non improbat ille quidem sententiam Caesaris, sed tamen non obscure ad illam alteram inclinatur, eamque senatui approbare conatur. Quoniam autem multi erant, qui Ciceroni ipsi metuentes, amplexabantur mitiorem sententiam: iccirco ipse statim a principio, cum maxima significatione caritatis erga patriam suae, orat, obtestaturque eos, ut omni alia cogitatione omisssa, nihil aliud, quam salutem dignitatemque publicam, sibi in decernendo proponant.

Jucunda in malis] Hoc ideo dicit; quoniam in magnis malis vix quicquam est, quod proprie jucundum dici queat.

Data] fataliter concessa. Terentius, - est istuc datum

Profecto mihi, grata ut sint, quae facio, omnia.

Non solum fortiter, sed etiam libenter] Fortiter, ut Aristoteles docet, est, sine molestia: libenter, cum voluptate.

In quo omnis aequitas] quoniam in foro judicia exercebantur.

Consularibus auspiciis] Comitia enim, nisi auspiciato, non habebantur.

Non curia] ubi habebatur senatus.

Non domus, commune perfugium] Hac de re ita Cajus jurisconsultus libro primo ad legem XII. tabularum: *Plerique putaverunt, nullum de domo sua in jus vocari licere: quia domus tutissimum cuique refugium, atque receptaculum sit. eumque qui inde in jus vocaret, vim inferre videri.* Vide & orationem pro domo sua.

Haec sedes honoris, sella curulis] In optimo illo libro, omnibus litteris aperte perscriptum est: *Haec sedes honoris, id est, sella curulis: ex quo, non est obscurum, quid suspicari aliquis possit. ego tamen, hoc quidem loco, ~~in~~.*

Ego multa tacui] Videtur de multis potentibus intelligere, qui in suspicionem conjurationis vocabantur, Cras-
sio, Caesare, aliis.

Etenim si P. Lentulus] Contraria hic, tanquam paria, comparantur.

Omnes deos, qui huic urbi praesident] Unaquaeque urbs suos quosdam habere putabatur deos, quorum in tutela esset. ideoque Romani cum obsiderent aliquam urbem, jamque inibi essent, ut eam caperent, prius deos illos certo quodam carmine evocabant: quod aut aliter urbem capi posse non crederent, aut, etiamsi posset, nefas existimarent, deos habere captivos. eademque de causa, & deum, in cujus tutela urbs Roma esset, & ipsius urbis Latinum nomen ignotum esse voluerunt. Vide Macrobi-
um libro tertio Saturnaliorum.

Relaturos gratiam] Populariter magis, & usitate, quam vere, & proprie loquitur. primum enim, *refertur gratia* ei, qui aliquid fecit. at vero urbem ab eo, quod imminabat, periculo, non Cicero, sed Jupiter ipse servaverat. ita enim scriptum est in superiori oratione: *Quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sum ferendus. ille, ille Jupiter restitit: ille Capitolium, ille haec templa, illo hanc urbem, ille vos omnes salvos esse voluit.* deinde *refert gratiam*, qui beneficium accepit. non potest autem Deus beneficium ab homine accipere. quare ne gratiam quidem referre dicendus est.

Si quid obtigerit] ~~est~~ *Conspicuis.*

Neque enim turpis mors] *Gravis mors*, legisse videtur hoc

hoc loco Fabius cap. 4. libri 6. nisi forte, ut fit, memoria lapsus est: quod & puto.

Turpis mors forti viro] Nam ea demum turpis est mors, quam qui oppetit, debilitatur, ac frangitur animo, ignaveque, & muliebriter se gerit. quod uti venire viro forti non potest. fortitudo enim in mortis despicientia vel maxime cernitur.

Neque immatura consulari] Nam immatura mors ea dici solet, quae interrumpit institutum ad gloriam cursum. at consulatum qui adepti erant, il, quem majorem honorem optarent, non habebant. hanc autem hujus sententiae partem repetit etiam secunda oratione in Antonium.

Neque misera sapienti] Quia sapiens perpetuo beatus est. videtur autem, si quis hanc orationem bene penitus introspiciat, multo de se arrogantius loqui, quam oportet. plane enim subest hic syllogismus: Neque turpis mors viro forti potest accidere, nec immatura consulari, nec misera sapienti. Ego & fortis sum, & consularis, & sapiens. Mihi igitur neque turpis mors potest accidere, neque immatura, neque misera.

Fratris carissimi] Q. tamen Cicero, si Plutarcho habenda est fides, fratrem exauebat ad sumendum de conjuratis supplicium.

Qui mihi videtur amplecti] Omnes, quos mihi quidem videre licuerit; veteres libri ab impressis discrepant. ita enim in illis legitur: *Quem mihi videtur amplecti respub. tanquam obsidem consulatus mei.* quam ego scripturam omnino veram esse arbitror. cur autem *obsidem consulatus sui* filium vocet, haec causa est. Qui liberis carent, eos, verisimile est, de salute publica minus sollicitos esse, quam quibus sunt liberi. nam hi non minus liberorum causa, quam sua, salvam rempublicam velle debent: nisi omnem exuerint humanitatis sensum, ut illam repudient *νεγλιφουσι*, quae ingenerata est non hominibus modo, verum etiam feris, eaque de causa, ut alibi retulimus, eunuchi apud Masilienses non fiebant, nisi qui & uxorem, & liberos haberent. Parvulus igitur Ciceronis filius, qui patri maxime cordi erat, quasi obses erat reip. qui confirmaret, patrem nihil gesturum, nisi quod videretur saluti fore.

Gener] C. Calpurnius Piso. hic enim tum Tulliam in

matrimonio habebat: quae postea Craspedi, deinde Do-
labellae nupsit. Quod autem Coelius Curio hunc, quo
de hic agitur, Craspedem esse credit, aperte errat.

Nobiscum] Quidam libri veteres, *vobiscum*: quod ut
proberem, adducor iis verbis, quae statim subjicit: *etiam-
si vis aliqua me oppresferit.*

Non Ti. Gracchus] Hae historiae quibus ex locis peti
possint, supra indicavimus.

C. Mummium] Magna inter scriptores in hoc nominan-
do varietas. alii *Nonium*, alii *A. Nonium*, alii *Nummi-
um*, alii *Mummium* vocant. quarum appellationum quae
verissima sit, illi sollicitius viderint, qui, vel quod abun-
dent otio, vel quod aliud praestare non queant, quasi
hac una in re omnis eruditio sita sit, ita nihil aliud agen-
dum putant. mihi consilium non est, in talibus *φλοσιάνω*
τε, *εὐ ἀπολογίαν* diutius immorari.

Haec omnia] Enumerat multa praecipua facta jam
adversus Catilinariorum: & tamen ita refert, ut liberum esse
vellet senatoribus, tanquam re integra, sententiam dicere.

Statuendum vobis ante noctem est] Tum quia periculum
erat, ne noctu aliquis tumultus excitaretur, ut per vim
eriperentur ii, qui in custodiam dati erant: tum quia se-
natum ante noctem dimitti oportebat. Varro enim apud
Gellium docet, *senatusconsultum ante exortum, aut post
occafum solem factum, ratum non fuisse: opus etiam cen-
sorium fecisse existimatos, per quos eo tempore senatuscon-
sultum factum esset.* Seneca autem lib. i. de tranquilli-
tate vitae: *Majores, inquit, nostri novam relationem post
horam decimam in senatu fieri vetabant.* ideo Cicero ali-
cubi nocturna Antonii senatusconsulta exagitat. In haec
tamen florentissima Venetorum rep. senatus in multam
noctem plerumque producitur.

Video duas adhuc] D. Junius Silanus, primus sententiam
rogatus, quoniam, ut diximus, consul designatus erat, in
eos, qui in custodiam traditi essent, & praeterea in L. Cas-
sium, P. Furium, P. Umbrenum, Q. Anniun, si deprehensi
forent, ultimum supplicium decreverat. et omnes assensu
sunt, usque ad Ti. Neronem, qui, ut ait Sallustius, de
supplicio, praesidiis additis, referendum esse censuit: ut au-
tem ait Appianus, censuit, eos in custodiis habendos, donec
Catilina bello profugatus foret: ut tunc tota res accura-
S 2

tius cognosceretur. Caesar autem, ubi ad eum ventum est, morte eos afficiendos negavit: sed publicanda bona, ipsos per municipia dispersiendos, & perpetuo in vinculis habendos censuit. addidit alia, quae hic a Cicerone ponuntur: tantumque valuit dicendo, ut nonnulli ex iis, qui priore loco sententiam dixerant, eam, ipsius oratione permoti, mutaverint: inter quos ipse Silanus, si Sallustio credas, pedibus se in sententiam Neronis iturum esse dixit: sin Plutarchum & Suetonium sequare, profusus est, se ultimi supplicii nomine, non mortem, sed vincula intelligere. Caesari assensu sunt omnes usque ad Catonem, qui gravissima oratione ita disseruit, eos morte esse multandos, ut in eandem sententiam reliquos omnes adduxerit. Caesaris & Catonis orationes leguntur illac quidem apud Sallustium: sed non iisdem, ut puto, verbis, quibus ab illis habitae sunt. Ut autem illud, quasi praeteriens, admoneam, illius, qua utitur Cato, principium ad verbum e Demosthene expressum est. Sallustii verba sunt: *Longe mihi alia mens est, P. C. cum res, atque pericula nostra confidero, & cum sententias nonnullorum ipse mecum reputo. Illi mihi disseruisse videntur de poena eorum, qui patriae, parentibus, aris atque focis suis bellum paravere. res autem monet, cavere ab illis magis, quam, quid in illos statuamus, consultare.* Demosthenis autem a principio tertiae Olynthiacae: *Οὐχὶ ταῦτα παροιστοῦσθε μοι γινώσκοντες, ὅτι ἀδελφεὶ Ἀθηναίων, ἵστανται οἱ τὰ πρῶτα ἀποβλέψοντες, καὶ ὅταν εἰς τὰς ἀγορὰς ἔξωσιν. Τότε μὲν καὶ λόγους ἀπὸ τῶν προαγορευθῶσθε φησὶν ἵστανται ἰσχυροτέρως, τὰ δὲ πρῶτα οἱς τὰτα ἀποβλέψοντες, ὅταν, ὅταν μὲν παροιστοῦσθε ἀπὸ ἀσπίδος κινῶντες, οὐκ ἔστιν ἄλλο.*

Alteram C. Caesaris] Praetoris designati.

Qui mortis poenam removit] Credebatur enim conjunctioni affinis esse.

Non esse supplicii causa constitutam] Ita illis temporibus credebatur, at nobis longe aliter persuasum est: qui e divinis litteris accepimus, primi hominis culpa, totum genus humanum, alioquin futurum immortale, morti obnoxium effectum esse.

Sed aut necessitatem naturae] qua quicquid compositum est, id aliquando dissolvatur, necesse est.

Aut sapere ac miserarum quietem] id est sapere

Κακῶν μίσητον φέρωνον ταμίζονται.

ait Euripides.

Sapientes nunquam inviti] Cum enim causas rerum intelligant, non inviti naturae parent:

Fortes etiam] ut Codrus, rex Atheniensium, ut Curtius, ut Decii.

Habere videtur ista res] propter poenam, quae proponebatur: ut, si quis eorum vincula rupisset, totum municipium in hostium loco haberetur.

Eripit etiam spem] *Spes exules alit*: ait Euripides in Phoenissis. eandem Pindarus senis altricem vocat. circumfertur & versiculus ἀλλὰ ποῦ;

Αὐτὴ ἀποχὴν ἀφ' ἑσέ: ἵνα τῆς ἰακίδου.

Apud inferos] Plerique veterum in ea sententia fuerunt, ut crederent, ea; quae de inferis dicerentur, nihil esse aliud, quam fabulas ad terretandos imperitorum animos confictas. ipsamque ita sensisse Ciceronem demonstravimus in annotationibus Horatianis. atque hac ipsa de re haec Democriti verba referuntur: Ἔστι θανάτου φόβος διόλου ἢ ἰδὸς πύθωνος, καταδίδεται δὲ τῆς ἐν τῷ βίῳ κακοπραμοσύνης. πῶς τῆς βασιῆς ἔστιν ἐν νεκροῦσι καὶ φόβος πάλαι πορῶν, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς πλάττου μεθυστικότητος ἔστιν.

Nunc, P. C.] Contentio duarum sententiarum inter se, altera popularior, & tutior, consuli: altera consuli periculosior, sed salutarior reipub. Vincat igitur utilitas publica.

Hanc is in repub. vltim, quae popularis habetur, stutus est] Ciceronis ex oratione pro Sextio verba sunt: *Duo genera semper in hac civitate fuerunt eorum, qui versari in repub. atque in ea se excellentius genera studuerunt: quibus ex generibus alteri se populares, alteri optimates & habent, & esse voluerunt. Qui ea, quae faciebant, quaeque dicebant, multitudini jucunda esse volebant, populares: qui autem ita se gerebant, ut sua consilia optima cuique probarent, optimates habebantur.* Caesarem autem popularem fuisse, per plurimos e Suetonio locis intelligi potest.

Utilitas reipub. vindicat] Libri veteres, partim vendicat, partim vindicat. mihi, libere ut loquar, neutrum

probatur: planeque legendum cenfeo, *vincat*. ut respexerit ad illud dictum Curionis in causa transpadanorum, *Vincat utilitas*.

Obsidem] quae confirmet, cum ita popularem fore, ut tamen semper sit bonarum in rep. partium. sic pro Coelio: *Habes a M. Coelio resp. iudices, duas accusaciones vel obsides periculi, vel pignora voluntatis*.

Concionatorum] eorum qui omnes ventos concionum colligere consueverunt.

Video de istis] Notat quempiam e senatoribus, qui, ut popularis haberetur, eo die venire in senatum noluerat: ejusque stultitiam ostendit, qui vereatur judicare de iis, quos multis jam praesudiciis condemnarit. ei autem ex contentione anteponit Caesarem, quem re vera popularem esse dicit, id est, studiosum salutis publicae.

Cives R. Cethegum & Lentulum] *Cethegi & Lentuli* nomina in plerisque veteribus libris non leguntur: & sane delenda sunt. non enim magis de his duobus loquitur, quam de ceteris, qui in custodiam dati erant.

Fam hoc nemini dubium est] Argumentum ab antecedentibus.

Legem Semproniam] latam a C. Graccho, ne injus populi quisquam civis Romanus morte multaretur. at ea lex nihil pertinet ad conjuratos. amiserunt enim jura civium, cum eos hostes judicavit senatus.

Qui autem reipub.] Argumentum a repugnantibus.

Jusu populi] Causae fervens, hoc dicit. neque enim populi jusu interfectus est Gracchus.

Ipsum largitorem Lentulum] Hoc vitium largitionis in Lentulo alicubi notat etiam Sallustius.

Se jactare] popularem auram captare.

Quamquam, P. C.] Quia lenitatis mentionem injecerat, ideo reprehendit se ipsum: affirmans, nullam in tanti sceleris atrocitate vindicanda metuendam esse crudelitatis famam: ac tum demum ipsos in patriam crudeles fore, si in eis, qui de illius incendio ac vastitate consilia iniierunt, puniendis remissi ac misericordes esse voluerint.

Videor enim mihi] *Yuvimenon* aptissima ad senatorum animos inflammandos.

Purpuratum] Praetorem, aut consulem.

Etenim quaere] Argumentum ab exemplo ficto.

Mihi vero importunus] Non tantum, inquit, abesse mi-

hi videbitur a crudelitate, si quis ab ejusmodi seruo poenas quam acerbissimas sumpserit: verum etiam si quis id non fecerit, is mihi dentem importunus ac ferreus esse videbitur.

Nisi vero cuiquam L. Caesar] Hac ipsa de re ita commemorat secunda oratione in Antonium: *L. Caesar, avunculus tuus, qua oratione, qua constantia, qua gravitate sententiam dixit in sororis suae virum, vitricum tuum?*

Sororis suae virum] P. Lentulum Suram.

Cujus avi jussu consularem interfectum] Locus hic, cum aliter antea legeretur, emendatione indigere visus est. Hieronymo Ferrario, homini erudito inprimis, ac diligenti; qui in eo libro, quo Ciceronis Philippicas emendavit, hunc quoque locum pronuntiavit ita scribendum esse, ut in hisce libris legitur. sed ego hanc ipsius correctionem, libere ut loquar, nullo modo probare possum. primum, quod valde recedit ab antiquorum codicum fide. deinde, quod M. Fulvius Flaccus, de quo hic agi constat, non P. Lentuli ejus, qui princeps senatus fuit, sed L. Optimii jussu interfectus est. quod si remp. senatus Optimio commiserat: tamen senatus jussu, non autem P. Lentuli jussu, interfectus hac ratione Fulvius diceretur. praeterea vix mihi persuadere possum, Ciceronem ita locutum esse, *cujus avi jussu consularem interfectum*. dixisset potius, ut opinor, *hominem consularem*. non quia *consularis* aliquando etiam sine adjectione dicatur: sed quia hoc loco, nescio quo modo, vix satis e Ciceronis consuetudine dictum videtur. at haec in conjectura posita sunt. illud vero ita firmum, ut convelli non possit; quod quae in omnibus antiquis libris, etiamque in plerisque impressis scriptura est, ea ita praeclaram sententiam efficit, ut vel tacita coarguere possit temeritatem nostram, si quicquam mutandum, aut movendum putemus. ita igitur in eis scriptum video: *Nisi vero cuiquam L. Caesar, vir fortissimus, & amantissimus reip. crudelior nudiustertius est visus, cum sororis suae, feminas lectissimas, virum praesentem, & audientem vita privandum esse dixit: cum avum jussu consularem interfectum, filiumque ejus impuberem, legatum a patre missum, in carcere necatum esse dixit.* hic nihil est, cur quisquam, mutando, aut corrigendo, ingeniosus videri velle debeat. Dixit enim L. Caesar, P. Lentulum, sorore

ris suae virum, vita privandum esse: idque confirmavit hoc argumento, quod avus quoque suus, multo minus atroci scelere infectus, tamen jussu Opimii confalis interfectus fuisset. avus autem maternus L. Caesaris fuerat M. Fulvius Flaccus: nam ejus filiam L. Caesar, hujus Lucii pater, in matrimonio habuerat. quocirca, rejecta Ferrarii opinione, censeo veterum librorum auctoritatem esse insequendam.

Filiumque ejus impuberem] Duodeviginti annos natum, specie excellentem. alter autem major natu, dimicans ceciderat.

Quorum quod simile fuit factum?] Elegantius, ut est in veteribus libris, detracto verbo: *Quorum quod simile factum?* ut simile sit illi ex Adeiphis: *Nullum hujus simile factum.*

Largitionis voluntas] cum C. Gracchus agros dividere, & frumentum plebi dare institueret.

Et partium quaedam contentio] quod alii populares essent, alii optimates.

Atque illo tempore hujus avus Lentuli] Meminit Cicero octava Philippica, & Valerius cap. 3. lib. 5.

Videamini] Veteres libri, *videamur.*

Sed ea, quae exaudio] Erant, qui dicerent, etiam si senatus fortiter decrevisset, vereri se tamen, ne aliquis e caede conjuratorum in urbe tumultus oriretur; ad quem comprimendum Cicero fati praesidii non haberet eam subsidionem ipse nunc elevat: ostenditque, tantum omnium aetatum atque ordinum in hac causa esse consensum, nihil ut tale sit extimescendum.

Ordinis consiliique] Libri veteres: *Ordinis, auxilii, consiliique.*

Ex multorum annorum disensione] propter Sempronias, & Cornelias leges de judiciis. lege Asconium.

Evoctos] lege Aurelii Cottae.

Tribunos aerarios] Non magistratus, sed ordinis nomen est: ut ex Asconio colligitur. eorum munus erat, attributam pecuniam militibus dare.

Scribas] Horum munus erat, acta publica scribere, & apparere magistratibus. est autem hoc quoque ordinis nomen. Cicero: *Quae pars operae, aut opportunitatis in scriba est; cur ei non modo merces tanta detur; sed cur cum eo tantae pecuniae partitio fiat? Ordo est honestus.*

flus. quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? est vero honestus: quod eorum hominum fidei tabulae publicae periculisque magistratum committuntur. Distributi erant in aliquot decurias, quarum in aliqua locum sibi emere confueverant, qui scribae fieri volebant. Aemilius Probus in vita Eumenis ait, scribae munus multo esse apud Graecos honorificentius, quam apud Romanos. nam apud nos, inquit, re vera, sicut sunt, mercenarii scribae existimantur. at apud illos contra, vix ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide, & industria cognita: quod necesse est, omnium consiliorum eum esse participem.

Frequentasset] ad fortiendas, ut opinor, iater se procurationis suae partes.

Sua virtute fortunam civitatis] Multi liberi veteres: qui fortuna sua hujus civitatis jus consecuti: idque verum esse arbitror: nam, *consequi jus civitatis*, probe & iustitate dicitur: *consequi fortunam civitatis*, nescio, an usquam legatur.

Civitatis jus] Qui enim iustam, plequamque libertatem assequerentur, simul & liberi fiebant, & cives Romani, ut qui manumittebantur vindicta.

Qui modo tolerabili conditione sit] Servorum quasi gradus erant: & aliorum melior, aliorum deterior conditio: ut atriensium, & ordinariorum melior, quam vicariorum & mediastinorum.

Ad communem salutis voluntatem] Quidam veteres liberi: ad communem salutem voluntatis.

Lenonem quendam Lentuli] Sallustius: Dum haec in senatu aguntur, & dum legatis Allobrogum, & T. Vulturcio, comprobato illorum indicio, praemia decernuntur: liberti, & pauci ex clientibus Lentuli, diversis itineribus, opifices, atque servitia in vicis ad eum eripiendum sollicitabant: partim exquirebant duces multitudinum, qui pretio tempus vexare soliti erant. Cethegus autem per nuntios, familiam atque liberos suos lectos, & exercitios orabat in audaciam, ut, grege facto, cum telis ad sese irrumperent. Appianus: *Αὐτὰ δὲ Λέντου ἐξ ἑσπέρης τῆς πρὸς τὴν ἑξελάνθηρος χειροτόχου πολλὰς ἀποστασίους, καὶ ὀπίσθιας ὁδῶς ἀποστῆσαι ἐπὶ τὰς τῶν κρατηγῶν οἰκίας, ὡς τὰς διατίτας ἐξαρπάζουσαν.* Idem etiam narrat Dio.

Occlusis tabernis] ut cum itur ad faga: cum tumultus est in civitate: in luctu publico.

Incensis] Erat autem futurum, ut incenderentur, si conjurati, quod moliebantur, efficere potuissent.

Obsesa facibus] Personae fictio ad animos commovendos efficacissima.

Illum ignem Vestas] de quo vide Ovidium in Fastis, & Plutarchum in Numa.

Omniibus est parata] Euripides :

Ἐπειὸς ἀνὰ κρητὸν ἐπέλε].

Vestris decretis] Quid intersit *senatus decretum*, ac *senatusconsultum*, e Sex. Pompejo cognosce.

Sit Scipio] Africanus superior: de quo vide Livium lib. 30.

In Africam redire, atque ex Italia decedere] *Ἰν ἀφρικὴν ἐπίστειν.*

Qui duas urbes] Vide Florum lib. 2. de iis autem qui postea nominantur, vide Plutarchum in parallelis.

Anteponatur omnibus] De eodem in oratione pro Decio-
taro ad Caesarem: *Tanto ille superiores vicerat gloria,
quanto tu omnibus praestitisti.*

Ut illi qui absunt] Huc pertinet dictum Pompeji, quod refertur lib. 1. de officiis.

M. ANTONII MURETI
S C H O L I A
I N
T E R E N T I U M.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY DEPARTMENT

11

M. ANTONIUS MURETUS
 JACOBO SURIANO,
 PATRICIO VENETO,

S. D.

 QUIDNAM esse causae dicemus, Jacobe Suriane, cur, cum omnium voluntas, ipsa duce, atque impellente natura, dirigatur ad bonum, tam pauci tamen ex hominibus ea, quae vere bona sunt, consequantur? tibi quidem in primis facile id ad explicandum fuerit; qui cum ceterarum artium scientia perpolitus es, tum in philosophiae studio ita excellis, ut cetera quidem tibi communia cum multis, hujus tua quodam modo propria possessio videatur. sed tamen, quia nos quoque neque unquam alieni a philosophia fuimus, & nunc maxime, vel voluntate nostra, vel rebus ita ferentibus, philosophamur; quae nobis hac de re cogitantibus veniebant in mentem, ea breviter hoc loco, & strictim aperiemus. Quoniam igitur, quae naturalia sunt, in toto genere sunt; & haec boni appetitio naturalis est: fit, nullius ut hominis ita fit depravatus animus, quin vel ad id, quod bonum est, vel ad id, quod ipse bonum putat, consilia, cogitationesque omnes dirigat suas. quibus autem impediuntur plerique a magnarum praeclararumque rerum adeptione, ea quatuor fere esse animadverto. alii enim iudicio labuntur, idque dupliciter; ut aut, pravis opinionibus impediti, praetermissis rebus vere bonis, inanes quasdam, minusque fructuosas amplexentur; aut, cum recte statuerint, quid sequi debeant, aliis tamen id, quam quibus oportet, quaerere insistant viis: alii constantiam, perseverantiamque non retinent; sed cum & ad ea, quae

quas bona sunt, initio animum adjecerint, & eas in-
 gressi sint vias, quae, quo ipsi tendunt, ferant; postea
 tamen vel difficultate rerum deterriti, vel sua levitate
 distracti, convertuntur alio, & vel ignaviae sese dant,
 vel certe urgere id, quod principio sibi proposuerant,
 desinunt: alii denique, cum & vere judicent, & satis
 constanter in eo quod instituire, pertendant, virium
 tamen imbecillitate & inopia, consequi ea, quae vo-
 lunt, non queunt, harum omnium rerum graviora ex-
 empla ex omnibus vitae partibus sumere est: sed ego
 nunc illud exponam, quod me hoc tempore in hanc
 cogitationem deduxit; ut in eo explicando, ad id,
 quod mihi proprie propositum est, mea paulatim dela-
 batur oratio. cum enim mecum, Suriane, in animo re-
 puto, qui fiat, ut hac tempestate tam pauci sint, in
 quorum aut sermone, aut scriptis liceat imaginem ali-
 quam antiquae illius Romanae orationis agnoscere; re-
 perio; huic quoque malo eas, quas ante dixi, subesse
 causas. Primum ita agresti aliquot ingenio reperias,
 ut, quas in facienda, excolendaque oratione sumitur,
 omnem perire operam putent: alios, qui, quamvis in or-
 nate loquendi ratione studium ponendum non negent;
 non in Latina id tamen, Graeca ve lingua, sed in ea,
 qua vulgo utimur, fieri censeant oportere, atque illos
 quidem merito possit quilibet, ut amentes aliquos, stu-
 pidosque, contemnere: horum vero perversa opinio ita
 jam per omnem Italiam pervagata, quasi profemi-
 nata est, ut innumeros praeclaro juvenes ingenio, a
 studio earum linguarum, quibus omnis humanitas,
 omnis doctrina elegans, omnis antiquitatis memoria
 continetur, abduxerit; periculumque perro sit, ne, si
 hoc malum radices agat, quas semper propria Italo-
 rum laus fuit, ut soli ex omnibus Latina oratione pe-
 rite ac scienter uterentur, eam qui sustineant, non
 multi in Italia reperiantur. Alterum vitium est, quo
 transalpini multi (fatendum enim est) laboramus: quod,

cum

cum in Latini sermonis elegantia excellere pulchrum putemus, non tamen fere callemus, quo ad eam itinere contendere oporteat: itaque de nostris pauciores habemus, (*) quam vellem, extiterunt, qui se ad Ciceronis, Terentii, Caesaris imitationem componerent. pervolutabant sine ullo discrimine omnes omnium scriptorum libros, & ex omnium commistione varium quoddam & multiforme pro suo quisque ingenio dicendi genus effingebant: pulchrique sibi ac beati videbantur, si eam consequerentur facultatem, ut de rebus propositis verba fundere, animique sui sensus qualicumque orationis genere ad alios perferre possent. ergo in Gallia, Germanique, qui coleriter & expedite Latine loquerentur, (si hoc modo est Latine loqui) innumeros; qui bene ac diserte, vix unum aut alterum, haud ita pridem reperire potuisses. Nam illud quoque, quod tertio loco posui, nostrum non paucis impedimento est. Semel rectam viam ingressi, vel relanguescimus, vel, mutabilitate quadam, minimis plerunque momentis ab ea deducimur. Indecorum esset, de me ipso praedicare me: sed hoc sine ulla vanitate affirmare possum; quo minus aliquam loquendi scribendique facultatem consequeretur, horum mihi trium nihil obstatisse. semper Latini sermonis puritatem magnum quoddam & praecclarum bonum esse duxi: semper eam ex illorum, quos supra nominavi,isque finitimorum scriptis, velut e purissimis fontibus, hauriendam sum gatus: neque me vel debilitavit laboris metus, vel a suscepto studio ingenii mobilitas avocavit. vires mihi, ne id, ad quod toto pectore ferebar, consequeretur, defuerunt. quod potui, in eo me continui, ut illorum, qui hac laude flourerant, libros diligenter evolverem: quo virtutes illorum aliqua ex parte, si minus exprimere imitando, at

ccr.

(*) *Habemus* de loco, vel re, dicitur, non de tempore. Vide Cellarium Cur. Poster. p. 362.

certè intelligendo consequi, & demonstrare olim adolescentibus meliori natis ingenio possem. ac, quoniam Ciceronem summo tot aetatum consensu primas sine controversa tenere, ab ipso autem Cicerone Terentium optimum Latinitatis auctorem nominari videbam, incredibile studium in ejus poëtae fabulis collocavi, ut etiam, crebro repetita lectione, aut verbum ediscerem. nuper igitur, cum eas Paulus Manutius, vir eruditissimus, & in hac Latine loquendi facultate omnium judicio singularis, denuo typis suis descriptas emittere pararet; egit mecum pro familiaritate nostra, ut eas accurate recognoscerem, adhibitisque veteribus libris, judicioque etiam meo, perpurgarem ab iis mendis, quibus illas aliorum quorundam negligentia, inscitia, audacia contaminasset. faci libens; tum ut obtemperarem auctoritati hominis de me optime meriti; tum ut aliquid navarem assidue, quo studiosorum labor minueretur. non audebam hoc dicere, nisi mihi conscius essem, vera loqui. tantum effeci, quantum si alius post me quispiam effecerit; erit, cur sibi serio, qui hujus poëtae studiosi sunt, gratulentur. Hunc meum laborem ad te potissimum, Jacobe Suriano, mitto, tibi que dedico, tum eximia tua praesbantiq; virtute ac eruditione commotus, tum, quoniam, ex quo in hac urbe veterum scripta interpretari, constituto mihi publice stipendio, coepi, tota me vestra domus admirabili quodam amoris ardore complexa est. erit autem hoc munus tibi fortasse minus utile; qui jam dudum in philosophiae penetralia repositus, non ita saepe demittis animum ad haec levioris operae studia: Hermolao quidem, & Georgio, fratribus tuis, modestissimis, studiosissimisque adolescentibus, non inutile fore confido. Vale.

M. ANTONII MURETI

ARGUMENTORUM, ET SCHOLIORUM
IN TERENCE LIBER.

IN VITAM TERENCE

Africani vocem divinam] Antea legebat-
tur, voce divina. ego hoc Latini sermonis
consuetudinem pati non puto: neque enim
ulliqua res, sed aliquam rem inhiat dicimus.
Plautus, — inhiat aurum, ut devoret. ita-
que ratus sum, sine periculo posse mutari.
Sic paulo infra, cum in omnibus libris legeretur,
adit in Graeciam in terram ultimam: ausus sum prius illud, in, expungere: quod & versum corrumperebat, &
orationis, ut ego quidem arbitror, puritatem. terram
enim Graeciam, & terram Italianam, & similia veteres
saepe dicebant.

fusus ante Caecilio recitare] Pro Ceris, quod nomen
nihil est, & tamen hoc loco in omnes libros irrepsit,
Caecilium reposui, fretus auctoritate Busebii, qui hoc ty-
pum, quo de hic agitur, narrat in chroniciis. Caecilia
autem poetam Comicum accipio.

Consularibus ludis] Consularium pudorum nulla alibi,
quod sciam, mentio. Consualibus, non, consularibus,
legendum forte sit. sunt autem Consuales ludi sicut cum
Circensibus, sive Romanis.

*Idem instat tragediae, Odysseam ad imitandum co-
moediae*] Alter sentit Aristoteles, cujus auctoritate facili-
ter hujus grammatici opinio praeponderatur. eius verba
sunt, *Ομοίως δὲ (ὡς τὸ γὰρ, ἢ ἐν τῷ, ἀπὸ ἐπὶ τῷ μίμωμι καὶ
τραγωδίας ἰμῖται) οὕτως καὶ τῷ πρὸς κομηδίας ἐπιμιμῶντι
ἐπιμιμῶντι, ὃ ἔστιν, ἀλλὰ τὸ γὰρ ἄλλοις τραγωδίας ἰμῖται
μυθολογίας ἀλλοτρῶν ἢ καὶ αἰτιῶν ἰδίως τῶν Ὀδυσσεῦς οὐκ ἔστι
μυθολογίας, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν παραβολῶν.*

Ne quisquam in alterum carmen transiret, lege lata, siluere] In aliis, lata lege fuerunt. inest.
hoc enim significat, siluisse poetas, id est, desistere, cives

nominatim proscindere, cum lex illa lata esset. atque hoc ipsum est, quod ait Flaccus,

— *lex est accepta, chorusque
Turpiter oblituit, sublato jure nocendi.*

Prorsae orationis] *Prorsam orationem* qui dicunt, facere imperite puto. *prorsum* antiqui rectum vocabant: unde *prorsi limites* apud Festum. eoque vocabulo in hunc sensum reperio usum Senecam in his versibus ex Troade,

*Et qui venatum prorsus aspiciens diem,
Tepidum rubenti Tigrin admisceat frusto.*

Sed & *Prorsam* vocabant deam, quae rectos foetus educeret: de qua locum hunc A. Gellii libro XVI. ita scriptum in veteribus libris videre memini: *Hujus periculi deprecandi gratia arae statuae sunt Romae quibus Carmentibus, quarum altera Postverta nominata est, Prorsa altera: a recti, perversique partus & potestate, & nomine. nunc autem ibi quoque corrupte legitur, Prosa. quia igitur, prorsum, ut dixi, rectum est, iccirco solutam orationem prorsam nominarunt; quod essent in ea voces recto fere ordine, &, ut naturae ferret impetus, collocatae. contraque versum dixerunt, in quo esset orationis genus, ut Cicero loquitur, versum atque mutatum.*

Latinae fabulae primo a Livio Andronico scriptae sunt ad cunctas res, etiam cum recentius idem poeta, & actor fabularum suarum fuisset] In aliis libris, *cum etiam tum recentius idem & poeta etc.* locus aperte corruptus est: quem equidem ita legendum censeo: *Latinae fabulae primo a Livio Andronico scriptae sunt; cum, etiam tum ad cuncta recentibus, idem & poeta, & actor fabularum suarum fuisset.* ut hoc significet, ideo eundem & poetam, & actorem fuisse, quod Romani etiam tum ad ejusmodi omnia rudes essent. vide Livium lib. VII.

Nam ludorum quatuor sunt species] Difficile dictu est, hoc loco, non multis in verbis quam multa peccata sint. primum, quatuor tantum ludorum genera, sive, ut iste nescio quis loquitur, *species*. ubi igitur Florales? ubi Romani? ne ceteros persequendo sim longior. deinde Apollinares ludos numerat inter eos, qui ad curam aedilium

curulium pertinerent. falso. extant apud Livium, & Macrobius carmina Marci vatis, quae eos ad praetoris urbani curam pertinuisse demonstrant: *Apollini censere vendos ludos, qui quotannis communiter Apollini fiant. iis ludis faciendis praesit is praetor, qui jus populo plebique dabit summum.* idem confirmat M. Tullius oratione decima in Antonium; ubi de Bruto loquens, *Qui, inquit, cum praetor urbanus esset, urbe caruit, jus non dixit, cum omne jus populi R. recuperasset: & paulo infra: Qui ne Apollinarios quidem ludos, pro sua, populique R. dignitate apparatus, praesens fecit, ne quamviam patefaceret sceleratorum hominum audaciae.* errat etiam in eo, quod Megalenses magnis diis consecratos fuisse arbitratur. non enim Megalenses, sed Circenses, sive Romanos Conso & magnis diis, ex Asconio; Megalenses autem magnae deum matri sacros fuisse, ex Livio & aliis cognoscitur. Nam quod Antonius Goveanus a *Megalensibus Megalesia* distinguere, Megalenses autem eosdem cum Romanis facere voluit; aequae in utroque falsus est. Locus est Ciceronis ex oratione de responsis aruspicum: *Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri majores ante templum in ipso Matris magnae conspectu Megalensibus fieri celebrarique voluerunt, qui sunt more institutisque maxime casti, solennes, religiosi: quibus ludis primum ante populi consessum senatui P. Africanus iterum consul ille Major dedit, ut eos ludos haec lues impura pollueret, quo si quis liber aut spectandi, aut etiam religionis causa accesserat, manus offerebantur: eo matrona nulla adit propter vim consessumque servorum. Ita ludos eos, quorum religio tanta est, ut ex ultimis terris accersita, in hac urbe confederit, qui uni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, ut vocabulo ipso & appetita religio externa, & Matris magnae nomine suscepta declaratur, hos ludos servi fecerunt, servi spectaverunt, tota denique hoc aedili servorum Megalesia fuerunt.* hunc locum totidem verbis citat Goveanus; & ex eo colligit, a *Megalensibus* alia esse *Megalesia*, quod Cicero *Megalesia* Megalensibus celebrari solita dicat. deinde tradit ludos Megalenses eosdem esse, qui Circenses, Romani, magni nominantur. quae cum dicit, non animadvertit, in quam difficiles sese rerum absurdissimarum laqueos induat. non abutar pluribus argumentis, neque commit-

T t

tam,

tam, ut mea oratio, hunc veluti patentem alienae reprehensionis nata campum, juveniliter in eo exultare videatur. tota res uno verbo confici potest. nam si ludi Megalenses committebantur prid. id. Apr. ut ex Livio constat; ludi autem Romani pridie Kal. Sept. ut e priorae actione in Verrem cognoscitur, quis est usque eo hebes, qui non videat, ut iidem sint Megalenses & Romani, nullo modo fieri posse? Ego vero, ne dicam dolo, vocem illam, *Megalensibus*, e Ciceronis loco, quem paulo supra recitavi, & expungendam puto, & e glossemate aliquo in ordinem Ciceronis verborum irrepisse suspicor. Sunt igitur eadem *Megalesia* cum *Megalensibus*, neque dicta sunt *Μεγάλην μητέρα*, ut hic grammaticus negatur, sed a Magna matre, cui dicata erant: cumque initio *Megalensia* dicerentur, detricta, ut saepe fit, littera, *Megalesia* nominata sunt. Itaque Festus, *Megalesia*, inquit, ludos Matris magnae appellabant.

Μεγάλην μητέρα] Antea legebatur conjuncte, *μεγαλειάν*, quam vocem nusquam apud probatos auctores reperiri arbitror.

Diverbiis (& canticis) Ita emendavi, conjectura tantum adductus, cum partim librorum, *de authenticis*, partim, *deverbiis authenticis*, haberent.

Adnotandum sane puellarum &c.] Falsum est, quod hoc loco admonet Donatus, puellas liberales nusquam in palliata loqui. loquitur in Heautontimorumenno Antiphila, in Curculione Planesium, in Epidico virgo illa, Stratiphoclis soror. pluribus exemplis nihil opus est.

Nihil ergo secus factum est.] In alijs *secus*, in alijs *socius*: ego *sequius* legendum puto. Valet autem *sequius*, minus bene, aut minus bonum. neque est, cur dubitetur de integritate loci illius apud Livium libro 11. *Invitasti*, inquit, *quod sequius sit, de meis civibus loquor*. Sic Afranius apud Sospitrum: *Sin, id quod non spero, ratio talis sequius ceciderit.*

IN ANDRIAM TERENCE
ARGUMENTUM.

CHREMES, & Phania fratres Athonienſes fuerunt. eorum, Chremes profecturus in Aſiam, Paſibulam filiolarum, quam tam unicam habebat, fratris fidei credidit. profecto eo, contingit, ut in Graecia magni bellorum motus excitarentur. quos fugiens Phania, cum, impoſita ſecum in navim puella, ad fratrem iter cepiſet, vi tempeſtatis fracta navi, apud Andrum inſulam eiectus eſt. ibi applicat ſe ad Andrium quendam, hominem haud magna in re, a quo tamen benigne humaniterque exceptus, non ita multo poſt moritur. Hoſpes Andrius relictæ apud ſe puellæ commutat nomen, & pro Paſibula Glycerium nominat: cumque per aliquot annos eam cum filia Chryſide, pari utranque ſtudio, educaviſet, decedit ipſe quoque de vita. Chryſis, quæ ſe & orbam, & inopem videret, abrepta ſecum Glycerio, Athenas navigat: ubi, cum aliquamdiu vitam ſana telaque toleraviſet, ad poſtremum adoleſcentium blanditiis, & poſſicitationibus viſta, quaerſtum corpore facere incepit. Ventitabat ad eam inter ceteros Pamphilus, Simonis filius, probus, & liberali præditus ingenio adoleſcens; qui non Chryſidis ille quidem, ſed ipſius Glycerii mirifico quodam amore percuffus, primus; ſolusque corpus cum ea commiſcuit, fidemque jam gravidæ dedit, eam ſibi uxorem fore. Suſceperat & poſtea Chremes aliam filiam, Philumenam nomine, eamque (jam enim nubilis erat) Pamphilo, bona adoleſcentis impuſſus fama, collocare cupiebat. Quid multa? ulero ad Simonem venit, cum eo negotium conficit. Inſcio Pamphilo, de communi ſenum ſententia, faciundis nuptiis conſtituitur dies. Adhuc hæc erant: cum Chryſis moritur. ibi primum Simo de filii amore cognovit. nam dum ambo una in funus prodiſſent; accidit, ut, poſta in ignem Chryſide, Glycerium ſe, præ doloris impatientia, eodem conjectura videretur. Accurrit Pamphilus, eamque mediam amplexus, ita conſolari coepit, ut plurimas mirimeque dubias totius rei ſignificationes daret. Itaque venit ad Simonem poſtridie Chremes; conditionem renunciat: compertiſſe ſe, Pamphilum peregrinam illam habere

in uxoris loco. nescius, ex se. natam esse eam, quam ita contumeliae causa peregrinam nominaret. gaudere, ea re intellecta, Pamphilus: dolere contra, ac ringi Simo. advenit interea dies, qui nuptiis initio fuerat praestitutus. Simo, veteratoria quadam calliditate, simulandas sibi, ad pertentandum filii animum, nuptias statuit: hoc cogitans, si abnueret filius, veram sibi objurgandi illius causam fore; quae ad eum diem nulla satis iusta fuerat: sin annueret; facile se, quod vellet, a Chremete impetraturum; atque ita vero nuptias, diis adjuvantibus, factum iri: praeteriens igitur apud forum, securo jam, & nihiltale metuenti filio, Pamphile, inquit, abi domum, ac deos comprecare: uxor tibi ducenda hodie est. hoc dicto, velut improvise quodam jaculo, sauciatus adolescens, quid ageret, aut quid consilii caperet, nesciebat: cum ad eum Davus, vafro admodum, ac versuto ingenio servus, animadversa senis astutia, accurrit. Erat tum una cum Pamphilo Charinus, qui adolescens miro quodam amore Philumena incensus, frustra saepe tentatis illius nuptiis, ad postremum audito eam eo die nupturam Pamphilo, in summam desperationem adductus, eum orabat, si se salvum vellet, ut vel eam ne duceret, vel saltem nuptiis dies aliquot produceret. Pamphilus eum sua quidem causa bono esse animo, atque omnia ad impediendas nuptias moliri jubebat: se, quantum in se esset, effecturum, ea ut ne daretur sibi. adveniens, ut dixi, Davus Charinum, jam spei plenum, abire ad ambiendos senis amicos jubet: deinde seorsum Pamphilo conjecturas suas aperit, persuadetque, ut patri dicat, se paratum esse uxorem ducere: nam eo pacto, inquit, & patri omnem iurgandi occasionem praecideris, & non erit tamen verendum, ne nuptiae fiant: nunquam enim Chremes tibi, semel repudiatq; filiam suam iterum commissurus est. haec ita de servi consilio acta, longe aliter cecidere, ac putabantur. exorat enim Chremetem Simo. ita res in veterum nuptiarum discrimen adducitur. forte eo ipso die Glycerium exactis temporibus puerum peperit. cum puerum Davus, cum aliter nuptias disturbare non posset, pro foribus aedium Simonis ab ancilla collocandum curat. in eum cum incidisset Chremes, & e Pamphilo natum esse cognosset, rursus abducit animum a nuptiis. turbae maximae concitantur: donec advenit Crito Andri-

us, qui, quod Chryfidi genere proximus fuisset, ad cer-
 rendam illius hereditatem Athenas venerat. ejus inter-
 ventu Chremes filiam agnoscit. ita, summa omnium lae-
 titia, Charino Philumena, Glycerium Pamphilo nubit.

S C H O L I A.

Modos fecit Flaccus Claudii.] In aliis, quos quidem vi-
 derim, omnibus, *Flaccus Claudii filius*, quod equidem
 concoquere non possum. neque enim cum pater alicujus
 notandus erat, nomine eum, sed praenomine, aut certe
 cognomine notabant. verbi causa, non ita ut dicerent,
M. Tullius Cicero Tullii F. certe enim, si Tullius est,
 Tullii filius sit, necesse est, aut jure naturae, aut jure
 civili. Sed hoc modo, *M. Tullius, M. F. Cicero.*
 quomodo igitur retineri potest scriptura haec, *Flaccus
 Claudii filius*? nondum enim adduci possum, ut assenti-
 ar homini doctissimo, Antonio Augustino, qui *Claudium*
 veteribus non nomen modo, sed praenomen quoque fuis-
 se ait. deinde, ut in gente Valeria, & Horatia *Flacci*
 cognomen fuisse notissimum est: ita in Claudia fuisse non
 puto. postremo hunc *Flaccum*, quisquis est, civem Ro-
 manum natum fuisse, non est credibile, cum ignominiosa
 esset apud Romanos scenarum artificiorum tota fere
 tractatio: sed aut servum alicujus civis R. aut certe li-
 bertum: quorum utrovis posito, illud, *Claudii filius*,
 stare non potest. Delevi igitur vocem *filius*, eo fidenti-
 us, quod in ceterarum fabularum inscriptionibus, nullus
 omnino est, qui eam habeat, antiquus liber.

Actus primi Scena prima.] *Scena* quid sit, notum est
 omnibus. quod autem actus fabularum partimur in sce-
 nas, aliamque *primam scenam*, aliam *secundam*, & sic
 deinceps dicimus; quam perite & intelligenter id fiat,
 quaerendum puto. equidem, libere ut dicam, gramma-
 ticorum hanc, non poetarum, esse partitionem arbitror:
 neque credo, *scenam* pro parte actus, apud ullum proba-
 tum scriptorem, si grammaticos excipias, legi. itaque
 neque apud Plautum ulla *scenarum* mentio est; & in Te-
 rentii fabulis aliter ab aliis distinguuntur: & in veteribus
 Terentii libris, etiam impressis, neque prima, neque se-
 cunda, neque ulla omnino scena nominatur.

Sed iis quas semper, &c.] Donatus adnotat, fidem &

taciturnitatem artes vocari. recte; artes enim antiqui & vitia, & virtutes vocabant. Terentius Adelphis: — *primarum artium magi principem*. Salustius: *Quae utraque is artibus auxerat, quas supra memoravi*. plures locos congerere me memini ad hanc rem, in scholiis, quas olim Luteciae in hunc poëtam edidi. animadverto autem, Aristotelem quoque nonnunquam τῶν ἀρχῶν nomine virtutes etiam amplecti, ut cum ait in secundo *Ἠθικῶν* τῶν ἀρχῶν δι' αἰσῶν μὴ τὸ τῶν ἀλλῶν τίχων ἔχον ἐὸν συνειρημέναι, καὶ αὐτὸ τὸ εἶδεναι.

Nam istaec commemoratio] Demosthenes περὶ ἐρασίων τὸ δὲ τῶν ἰδίων ἀρχῶν ἀναμνησκόμενος, ποταρὸν δὲν ἕρσιον ἐστὶν τὸ εἶδεναι.

Liberius vivendi fuit potestas. nam antea] *Fuit*, in hoc versu monosyllabum est: & in quarta sede pes ille, qui Creticus dicitur. Seio autem, super hoc pede, ecquid in jambicum carmen reciperetur, an minus, varias eruditorum hominum & fuisse, & esse sententias. ego, antequam hac de re statuam, quid in quaestione versetur, etiam atque etiam considerandum puto. Nam si hoc quaeritur, data quibusdam hominibus in Terentio, & Plauto addendi, detrahendi, invertendi, mutandique licentia, possint ne omnes illorum poëtarum jambici versus ita componi, ut nusquam in eis Creticus reperiatur: facilis & expedita res est. ipse mehercules jambus, si hoc concedatur, ex eo ipso, cui nomen dedit, versuum genere moveri queat. Sin hoc agitur, nulla importuna & temeraria mutatione concessa, multi ne sint in utroque horum poëtarum versus, quorum dimensio explicari sine Cretico non queat: ego vero innumerabiles posse proferri arbitror. Proferam paucos, ex quibus de ceteris conjectura capiatur.

Ex Andria:

Futuras esse audivit, sed ipse exit foras.

Goveanus particulam, *sed*, delere ausus est. parum considerate. poterat alio confugere, & dicere, pronomem, *ipse*, interdum priorē correpta enunciari. Ex eadem,

Nihil propter hanc sēntē sed est, quod succenset tibi.
Quidnam est? puerile est. quid est? nihil. quin dic, quid est.

*Bonum ingenium narras adolescentis. optimum.
Ejus morte ea ad me lege redierunt bona.
Adeon' impotenti esse animo, ut praeter civium.*

Piget plura, vel ex hac ipsa, vel ex aliis fabulis colligere: sunt autem innumera. nunc pauca ponam ex Plauto:

*Non omnes possunt olere unguenta exotica.
Tu tibi istos habeas turtures, pisces, aves.
Qui scis, an tibi istuc eveniat prius, quam mihi?
Quo modo occepistis, bibite, pergraecamini.
Tace, atque abi tu rus, ego ire in Piraeum volo.*

male autem in hoc versu vulgo legitur, *abiturus*. porro verbum *abi*, posteriore correpta enunciatur, ut & aliis apud eundem, & apud hunc quoque poetam sat multis locis. atque haec e principio Mostellariae deprompta sunt omnia. quodsi quis ceteras fabulas excutiat, non dici potest, quam multa sit deprehensurus, quae sine violentis, ut ita dixerim, mutationibus Creticum effugere non possunt. video & Anacreontem hoc pede in versibus suis usum: cujus illud est:

*τίσιν μοι κ' Ἀφροδίτη.
ὡς πάλιν θύλας χορδαίων.*

Et illud,

τίς ἢ ἀφροδίτης μεθύσσει.

Sed & multis aliis locis eundem pedem adhibuit.

Quod plerique omnes.] Priscian. libro XVIII. admonet, hanc loquendi rationem manasse ab Atticis: eos enim ita loqui solitos, πλείους δὲ πάντες τὸν λόγον ἀήρατοι. Sic & in Heautontimorumenno, — dixi pleraque omnia.

Huc vicinia.] Sic in Phormione, hic vicinia. Nonius tamen, & Priscianus, & Charisius, huic vicinia, legunt: certeque in quatuor manu scriptis libris, quibus usus sum, huic vicinia aperte legitur.

Perduxere illuc secum.] Perducuntur, ait Donatus, necessitate coacti. Confirmat hanc interpretationem Ascinius,

nus, qui in locum illum ex primo accusationis, *Ilenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: Lenones, inquit, sunt scortorum, perductores etiam invitarum perfonarum. Perductorum nomine usus est & Tertullianus in apologetico, his verbis: Nam si qui forte vere de sterilitate Christianorum conquæri possunt, primi erunt lenones, perductores, aquarioli, &c.*

Quis heri Chrysidem habuit?] Honestè dictum, pro, quis cum Chryside rem habuit. Ita intelligendum est illud e nono epistolarum, *Sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erabuit, cum esset objectum, habere eum Laida: Habeo, inquit, Laida, non habeor a Laide.* nam & Graecos ita nonnunquam loqui constat. Lucianus: *Τὸν εὐνοπιῶν, Θῆν, τὸν Ἀμφικλῆα, ὅς ἐστι πάλαι μὲν Ἀβρῆτιον ὄνομα,* & cetera.

Nam qui cum ingeniis confliscatur ejusmodi] Consentunt libri. non video tamen, quomodo versus stare possit. Si haberem libros, qui me adjuvarent, libenter hoc modo legerem,

Nam qui confliscat cum ingeniis ejusmodi.

si quidem verbo, *confliscio*, usus est & in Phormione.

Honestà oratio est.] In quibusdam libris, *honestà ratio est.* sed hanc scripturam & veteres libri, & ipsa carminis ratio, & Latine loquentium consuetudo confirmat. Cicero enim, quem studiosè fecisse constat, ut multas loquendi formulas ab hoc poëta desumptas in sua scripta transferret, hac ipsa saepe usus est. unius nunc loci venit in mentem, qui est in secundo de officiis: *Dictu quidem est proclive: itaque vulgo loquuntur, sese in beneficiis collocandis, mores hominum, non fortunam sequi. honestà oratio est: sed quis est tandem &c.*

Hoc quia fit? Si. omnes qui amant] In dimetiendo versu, *qui*, non eliditur: sed ita permanet, ut in illo Virgilio,

Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

ejus autem generis apud hunc poëtam satis multa sunt.

Neque tu hoc dicas tibi non praedictum] Ita est aperte in meo manu scripto, & in altero eorum, qui in Antoniana hujus civitatis bibliotheca aservantur: estque haec vera hujus loci lectio, quicquid interpres de tribus negationibus commiscatur.

Audivi, Archillis, jam dudum: Lesbiam adduci jubes.] Goveanus de suo addit particulam, *quod*, hoc modo, *jam dudum quod Lesbiam adduci jubes*, videlicet quia putavit hos omnes versus jambicos esse. sed falsus est. sunt enim omnes trochaici, quadrati catalectici, praeter postremos duos, qui sunt jambici quadrati acatalectici.

Uxorem decrevit dare sese in hodie] In aliis, *decrevat*. sed & meus manu scriptus habet, *decrevit*; & is, qui in hac urbe abhinc annos septuaginta septem impressus est: cujus ego posthac testimonio cum utar, veterem Venetum nominabo. qui quidem liber, etsi, ut illa erant tempora, mendis innumerabilibus scatet; tamen ita multa, ita praeclara veteris scripturae vestigia retinet, incredibile ut mihi auxilium attulerit ad locos per plurimos corrigendos. *Decrevit* autem, quin hoc loco melius sit; dubitare non oportet: loquitur enim non de primo illo consilio, quo nuptiae in hunc diem constitutae fuerant: (tunc enim non esset, cur diceret, — *non me oportuit praeficisse me ante?* quippe qui id satis multo ante cognosset, ut e multis hujus fabulae locis colligitur) sed de secundo, quod patrem subito, atque ex tempore cepisse arbitratur. cum haec jam scripsissem, animadverti in libro quoque manuscripto Bernardini Lauredani, *decrevit*, non *decreverat*, legi.

Adeon' hominem invenustum] *Invenustum*, hoc loco accipere debemus, in rebus amatoris infortunatum, & infelicem: quomodo, & Graeci interdum dicunt, ἀναφρόδην. Lucianus, ἐγὼ δὲ τῆ ἀπῶς ἀναφρόδότης εἰμι οἷς τὰ ἔρωτικὰ. τῆ δὲο γῶν, ἕς μάλιστα ὑπερηγάπησα, τὸν Διόφον, τῆ δὲ Τάκισθον, ἃ μὲν ἀποδιδοῦναι μετ' ἐγὼ μισῶ, ἃ δὲ ὑπὲρ ἑθάρου ἀπῶλεται. & *venustus* interdum est ἢ ἐν τοῖς ἔρωτικῶς ἀδαιμονία. Terentius, *quis me est fortunatior, venustatisque adeo plenior?* ubi tamen Nonius legit *vetustatis*: sed falso, ut puto.

Pro deum, atque hominum, nullon' ego] Dimeter est jambicus, quales etiam duos paulo supra octonariis admiscuit.

scuit. in aliis legebatur, *Pro Deum, atque hominum fidem, nullon' ego*: quo modo si legas, versus stare non potest. neque tamen ausus essem illud, *fidem*, expungere, nisi primum vidissem abesse a meo manu scripto; deinde meminissem, eodem modo locutum hunc ipsum poetam in Phormione, — *Pro deum immortalium*,

Negat Phanium hanc sibi cognatam esse Demipho?

ubi etiam consimilem e Ciceronis oeconomico citat interpretelocum, *Quid igitur, pro deum immortalium, primum eam docebas, quaeso?*

Hoc incertum quorsum accidat.] Quorsum cadat. *accidere* enim vetere Latina lingua est cadere. ut, cum dicimus, *accidere ad genua*. Ennius,

Caesa accidisset ad terram abiecta trabes.

Quaeso aedepol, Charine, quoniam id fieri, quod vis, non potest: velis id, quod possit.] Fuit haec sententia summi philosophi Aristotelis, de quo apud Stobaeum haec leguntur: *Ἀριστοτέλης εἶπεν, ἰκανὴ μὲν γὰρ τὰ περὶ τῶν θεῶν βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι, ὅτι γίνεσθαι*.

Neque pol consilii locum habeo, neque auxilii copiam] Hunc versum, ut in omnibus libris repereram, ita reliqui, summa ipsorum consensione permotus: puto tamen ita legendum, *Neque pol auxilii locum habeo, neque consilii copiam*. nam & Charinus hoc ordine proposuerat, — *auxilium, consilium expetens*. & ipsa versus ratio, ut ita legas, exigere videtur.

Egomet continuo ad Chremem] *Libertus meus, Ego me continuo ad Chremem*: quod mihi quidem multo venustius videtur.

Qui se sciret non deserturum] Unum habeo librum veterem, in quo scriptum est, *qui se sciret non deserturum*.

Num immemores discipuli?] Alii emendant, *Num immemores discipuli?* ego nihil mutandum censeo: in tertia enim hujus carminis sede esse pedem, qui proceleumaticus dicitur: ut in illis,

Cupio

*Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.
Non fiet: hoc modo sine te exorem. scilicet.
Ita faciam, quid? quid aliud volui dicere?*

nam quod Joachimus Camerarius & hunc pedem, & amphimacrum ab jambico excludit; mihi quidem multis de causis non placet. eas causas tunc explicabo, cum Plautum a me emendatum in publicum emittam: quod, si vita suppeditabit, cito fore confido.

Adhuc, Archillis, quae asolent, quaeque oportet] In veteribus, oportent. Sunt autem hic aliquot versus, quorum dimensionem explicare ex veteribus libris non potui, ex ingenio nolui.

Tibi videor esse, quem tam aperte] In aliis, *Tibi videor, quem tam aperte*. Goveanus intellexerat, doesse aliquid ad versum; feceratque, *Tibi videor ego, quem tam aperte*, &c. quod ego reposui, in veteribus libris summa consensione reperitur.

Amantium irae, amoris integratio est] Ita est in libris manuscriptis: in vetere tamen Veneto, *reintegratio*. apud Servium in Eclogam secundam legitur, *redintegratio*. hanc autem sententiam ita expressit Plautus:

*Verum irae, si quae eveniunt forte hujusmodi
Inter eos, rursus si revertum in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se, quam prius.*

Sed & apud Aelianum libro secundo de varia historia legisse videor quiddam ab hoc loco non nimis alienum. id est hujusmodi: *Pausaniae Agatho poeta in amoribus, ac deliciis fuit. ventitabat autem saepe uterque eorum una ad Archelaum regem, qui & Musarum erat studio deditus, & a rebus amatoris minime alienus. hic cum illos inter se crebro disidentes videret, contemptui esse amatorem amato autumabat. quodam igitur die, quaeeso, inquit Agatho, quod ingenium tibi est, qui homini uni ex omnibus maxime te diligenti tam frequenter irasceris? ego dicam tibi, o rex, inquit ille. non enim ista facio, vel quod Pausaniae parum cupiam, vel quod agresti sum, efferoque ingenio. quin si mihi vel aliunde, vel ex ipso poetices studio aliqua assectum, quibus hominum tentantur animi, cognitio est,*
cam

eam ego demum summam esse voluptatem amantibus duco, cum e disensione in gratiam cum iis quos amant, redeunt: exploratumque habeo, nihil ipsis accidere posse jucundius. hanc igitur voluptatem saepe Pausaniae impertior, qui ei frequenter irascor. non modico enim gaudio perfunditur, cum me sibi statim conciliari videt. id gaudium non persensceret, si amor in eum meus uno quasi tenore, & sine ulla ejusmodi offensione procederet. Haec Agatho; quae rex non mediocriter laudasse perhibetur.

*Insuperante hoc, atque invito Pamphilo] Insuperante se-
ne, Pamphilo autem invito. hoc visum est admonere, quoniam sunt, qui ut unquam ad Pamphilum referant: quo nihil fieri ineptius potest.*

Hocce credibile est, aut memorabile] Horum primorum versuum rationem explicare difficile est. quidam, magna in mutando licentia usi, fecere jambicos octonarios. ego veterem scripturam cum fide proponere, ut erat, malui.

Hic, ubi opus est, Non verentur:] Similis est sententia Plauti in Epidico:

*Plerique homines sunt, quos, cum nihil refert, pudet:
ubi pudendum est,
Ibi eos deserit pudor.*

Quis homo istuc? Davos. Davos? Davos omnia] Divine hunc versum jam pridem restituerat homo ingeniosissimus, Antonius Goveanus, qui, etiam si praeterea aliud nihil praestitisset, est tamen, cur ei Terentii amatoris multum se debere fateantur.

Ut quisimus ajunt: quando, ut volumus, non licet] Circumfertur apud Graecos senarius, ex quo hic expressas videtur:

Ζῶμεν δ' οὐχ ὡς ἡλόρον, ἀλλ' ὡς δωάμεθα.

Optume hospes] Mirum est, quantulae res quantum interdum eruditibus hominibus negotium exhibeant. antea cum hic locus ita legeretur,

Optume hospes pol Crito antiquum obtines:

Εἰρά:

Erasmus, qui verum non constare animadverteret, contra omnium librorum fidem, ex, *optume*, fecit; *opportune*; quo nihil minus opportunum cogitari poterat. Goveanus, & librorum veterum, & Donati auctoritate neglecta, addidit, *morem*: hoc modo,

Morem optume hospes pol Crito antiquum obtines.

ego, unica litterula adjecta, (quae quam facile a librariis omitti potuerit, nemo non videt: saepe enim in hoc genere peccarunt, cum litteram, quae geminanda erat, semel tantum ponerent) ea igitur adjecta, locum (uti mea fert opinio) emendavi.

Nae istam multimodis tuam inveniri gaudeo] Vocem antiquam, *multimodis*, quae nusquam in vulgatis libris apud hunc poetam legebatur, primus ego, ni fallor, in veterem quasi possessionem restitui, de qua & similibus Cicero in oratore: *Sed quid ego vocales? sine vocalibus saepe brevitatis causa contrahebant, ut ita dicerent, multimodis, vasargenteis, pasfcrinibus, testifraetis.* & in tercio de oratore citatur hic veteris poetae versus,

Multimodis sum circumventus, morbo, exilio, atque inopia.

Hac autem ipsa voce saepe usum Lucretium, notius est, quam ut collectis exemplis patefieri necesse sit.

IN EUNUCHUM TERENTII ARGUMENTUM.

CIVIS quidam Atheniensis filiam, cui Pamphilae, & filium, cui Chremeti nomen erat, habuit. ex his Pamphilam adhuc infantulam praedones rapuere e Suis, & mercatori cuidam Rhodio vendidere: qui, Rhodum advectam, meretrici, quam amabat, dono dedit. haec ut ceptam puellam pari cura ac studio, cum Thaide filia coepit educere: nemo ut esset, qui non utranque ex ipsa genitam esse arbitraretur. Thais, quae grandiuscula erat, cum ad eam aetatem pervenisset, ut viris placere posset;

set; maternam, ut sit, vivendi rationem insecuta, cum hospite quodam Athenas venit, qui eam postea moriens heredem reliquit. interea miles Thraso nomine, ad eam adjecit animum, cumque cum ea per aliquod tempus consuevisset, in Cariam profectus est. Thaidis mater per eos dies vitam cum morte commutaverat, fraterque ipsius Pamphilam venalem proposuerat, sperans eam, quod & formosa esset, & fidibus sciret, praeclare a se venditum iri. forte accidit, ut eo ipso tempore Thaidis amator miles esset Rhodi: qui, harum omnium reum inscius, Pamphilam emit; ut esset, quod amicae, Athenas reversus, dono daret. Thais, profecto milite, aliam conditionem quaesierat, adjunxeratque sibi Phaedriam, adolescentem Atheniensem, Lachetis filium. inaudiverat interim etiam aliquid de Pamphila; jamque cum fratre ipsius Chremete aliquoties collocuta, eo pervenerat, ut non dubiis indicis intelligeret, sororem illius esse, quae secum in maternis aedibus educata foret. Summopere cupiebat igitur occasionem sibi aliquam dari, qua Pamphilam suis restitueret, eodemque facto & puellam summo afficeret beneficio, & propinquorum illius amicitia fortunam constabiliret suas. Redit miles: sed cum cognosset de amore Phaedriae, puellam se, nisi eo repulso, daturum negat. Thais, quid ageret, nescire: nam & Phaedriam amabat ex animo, & Pamphilae recipiendae gratia quidvis sibi faciendum putabat. tandem, cum speraret, se postea facile consilium suum ei ipsi, cujus animum offenderet, probaturam, Phaedriam, ut militi gratificaretur, excludit. postmodum accersito ei, atque aegre ferenti, tandem se purgat, multisque precibus ab eo impetrat, ut, per biduum, priores partes habere Thrasonem sineret: ubi primum eripuisset puellam, nihil sibi cum illo amplius fore. Phaedria, ut hujus bidui molestiam aequiore animo ferret, rus sibi abeundum esse statuit: itaque abiens, mandat Parmenoni, ut eunuchum & Aethiopsam ad Thaidem, cui eos emerat, duceret. Pamphilam, cum ex aedibus Thrasonis ad Thaidem deduceretur, conspicatus in via Phaedriae frater natu minor, Chaerea, ita ejus amore flagrare coepit, nihil ut pensi haberet, dum ea potiretur: neque prius conquievit, quam, ejus rei causa, ad Thaidem pro eunucho deductus est. quid plura? Thaide ad cenam sum milite profecta, virgini a Chaerea per vim

victum

vitium offertur. ut hae undique mirabiles, donec, tota re patefacta, Thais a Lachete in fidem & clientelam recipitur, Chaerea agnitam Pamphilam duxit uxorem, Thrafo diu illusus, tandem in amoris meretricii partem, Gnathonis parasiti opera, admittitur.

S C H O L I A.

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis Quam plurimis.] Jam pridem admonuit Aemilius Ferretus; *quam plurimis*, hoc loco duas esse dictiones: sensumque esse; si quisquam est, qui suum studium eo referat, ut bonis potius, quam ut plurimis placeat, &c. deest igitur particula, *potius*; ut in illo Plauti ex Rudente:

— *certum est moriri, quam hunc pati lenonem in me grassari.*

sic etiam saepe loquuntur Graeci. Homerus, ἄντις ἔργου ἢ βούλομαι ἰταυρίων, ἢ πρὸς πᾶσι. Idem, βούλομαι ἔργῳ λαὸν εὖ ἡμεῖται, ἢ ἀπολύεται. Alexander in epistola ad Aristotelem: ἔργῳ δὲ βουλομένων ἂν τοῖς πρὸς τὴν ἀρετὴν ἰταυρίων, ἢ τοῖς δουρίων, διαφέρων. contra quae hic particula deest, ea saepe aliis in sermone Latino locis redundat. Cicero in divinatione: *Tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potius, quam abs te defensos, esse malunt?* Plautus Stichus:

Si manere hic sese malint potius, quam alio nubere.

Terentius Adelphis:

Quin, quicquid possem, mallet auferre potius in praesentia.

Ulpianus: *Si actor malit dominum potius convenire. Palladius de infitione: Malo operam ejus expectare potius, quam timere.*

Existimavit esse, sic existimet] Ex glossenatae alicujus barbari, & inepti magistri, irreplebat in hunc versum vox, *sciat*: hoc modo, *sic existimet, sciat*. id collegi pri-

primum ex vetere libro Veneto, & quatuor manu scriptis, quibus usus sum. in quibus erat omnibus,

Exislimavit esse, sic existimet, sciat, praesumat.

ut appareret, primum verbum Terentii esse, reliqua duo ex eodem fonte manasse. hoc tantum discriminis animadverti, quod in vetere Veneto, pro *existimavit*, perperam legitur, *existimat*. sed & in libro viri clarissimi, Petri Bembi, locus hic totus ita scriptus, uti eum nos commendavimus, legitur.

Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita
Here] Continuatam esse hanc Parmenonis orationem non dubito: ideoque interjecta personarum nomina sustuli. libet versus apponere, quibus hunc locum expressit Horatius:

Porrigit irato puero cum poma, recusat.

Sume, catelle. negat. si non des, optat. amator

Exclusus qui distat? ait ubi secum, eat, an non,

Quo rediturus erat non arcesitus, & haeret

Invisis foribus: nec nunc, cum me recet ultro,

Accedam? an potius mediter finira dolores?

Exclusit, revocat. redeam? non, si obsecret. ecce

Servus non paulo sapientior: O here, quae res

Nec modum habet, neque consilium, ratione modoque

Tractari non vult. in amore haec sunt mala: bellum,

Pax rursus. haec si quis, tempestatis prope ritu

Mobilia, & caeca stultantia sorte, labores

Reddere certa; sibi nihilo plus explicet, ac si

Insanire paret certa ratione, modoque.

sed & Perlius:

Quidnam igitur faciam? ne nunc, cum accersor, & ultro
Supplicet, accedam? &c.

— *Utinam esset mihi*

Pars aequa amoris tecum.] Simile est votum illud Theocriti:

Εἰδ' ὄραλοι πικρῶτα ἐν' ἀμφότεραις ἔρασι
 Νῶν.

Fi.

Vident, ossum, & cibus quid faciat alienus?] Hic quoque secutus sum auctoritatem Petri Bembi, quam nemini docto, atque intelligenti aspernari fas puto. in libris tamen, quos vidi, omnibus erat, vel *ocium*, vel *otium*. vocem *ossum*, Fl. Charisius interpretatur. de loci sententia assentior iis, quae prodidit, homo eruditissimus, P. Victorius in libris variarum lectionum.

Sed Parmenonem ante ostium Thaidis tristem video) Verbum non constare, omnes, ut opinor, vident. ego verbar, ne Terentius scripsisset, *Sed Parmenonem ante ostium meretricis tristem video*: posteaque ad nomen, *meretricis*, apposita esset glossa, *Thaidis*: quae deinde irreptisset in verbum.

Qui mihi nunc uno digitulo forem aperis fortunatus] Illic quoque versus non constat. constabit autem, si legas hoc modo:

*Qui mihi nunc uno digitulo forem aperis fortunatus,
Nae tu istam saxo calcibus saepe insultabis frustra.*

idque ego verum esse arbitror. eodemque modo corrigendum esse verbum ex *Heautontimorumenos*, qui cum vulgo ita legitur,

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis graviter crepuere fores?

ita legendus videtur:

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis graviter crepuit foris?

omnino tamen veteres libri cum vulgatis consentiunt.

Cum in cellulam ad te patris penum omnem] Hanc lectionem, & libro quinto Priscianus agnoscit, & consentiens librorum veterum confirmat auctoritas.

P. jubeas ne? C. jubeo, cogo, atque impero.

P. Nunquam defugiam auctoritatem. sequere. C. di voriant bene] *Defugere auctoritatem*, quid sit, video etiam ab eruditis hominibus ignorari. valet autem, cum ipse rei alicujus faciendae auctor fueris, ejusque eventum interce-

peris, id inficiari postea, & fateri nolle, eam auctore te factam. liquido constare hoc, propositis exemplis, potest. Plautus:

Suspende, vinci, verbera: auctor sum, sino.

M. Si auctoritatem postea defugeris;

Ubi dissolutus tu fies, ego pendeam.

hoc enim significat: si tu postea inficiari volueris, te harum mihi rerum auctorem fuisse. Cicero pro Sylla: *Itaque attende jam, Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem consulatus mei.* id est, quam non recusem, quominus ea, quae me consule, in opprimenda conjuratione gesta sunt, ea me auctore omnia gesta esse dicantur. haec illius orationis cum sit vis, puto, hoc quoque loco, illud, *nunquam defugiam auctoritatem*, non a Parmenone, sed a Chaerea dici, personarumque nomina ita distingui oportere:

P. *Jubes ne? C. jubeo, cogo, atque impero.*

Nunquam defugiam auctoritatem. P. Sequere. di vortant bene.

ut interroganti seruo, ita respondeat Chaerea: Ego vero jubeo, cogo, atque impero: neque unquam recusabo, quominus tu, quicquid hujus factum erit, auctore atque impulsore me factum esse dicas. tum servus: sequere, inquit, di vortant bene. nam haec quoque postrema verba non tam Chaerae cupido ac confidenti conveniunt, quam servus dubio animi, & inceptions tam periculose eventum extimescenti.

Labore alieno magnam partam gloriam,

Verbis saepe in se transmovet, qui habet salem,

Qui in te est.] Antea, *qui habet salem, Quod in te est.* sed fieri nullo modo potest, quin aut legendum sit, *salem qui*, (quomodo & libri veteres habent, & Priscianus legit) aut certe, *salem quod.* neutro enim genere *salem*, recto casu, apud veteres dicebatur: ejus rei praeter ceteros auctor est Charisius,

— *Fac periculum in litteris;*

Fac in palaestra, in musicis: quas liberum

Scire aequum est adolescentem, solertem dabo.] Hinc sciri pot-

potest, quibus olim studiis liberi adolescentes instituerentur. haec autem ipsa ponit Aristoteles, additque praeterea pingendi artem. ejus verba sunt ex VIII. *πολιτικῶν*. ἐν τῷ τρίτῳ κείνῳ, ἀπὸ τῶν δὲ ἀνάγκῃ, γράμματα, καὶ μουσική, καὶ ποσειδῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἵκται γυμναστική.

Omnia prius experiri verbis, quam armis, sapientem decet] A. libris impressis aberrat vox, *verbis*. qua tamen detracta, claudicat versus. in meo manu scripto, & in duobus Antonianis erat, *Omnia prius experiri consilio, quam armis, sapientem decet*. at illud versus ratio non patiebatur. *Verbis*, est in vetere Veneto, & in manu scripto, cujus mihi copiam fecit honestissimus, & omni liberali doctrina politissimus adolescens, Bernardinus Lauerdanus. Si cui tamen illud, *consilio*, magis arridet, poterit ita legere, ut & in quibusdam impressis,

Consilio omnia prius experiri, quam armis, sapientem decet.

Aufugisti? Ch. hera, factum. Th. fatin' id tibi placet?

Ch. Non. Th. credin te impune habiturum?] In aliis, *credin te impune abiturum?* ego cur hoc maluerim, in causa est, quod infra quoque Terentium ita locutum video, si quidem istuc impune habueris.

Quae, cum amatore suo cum cenant, liguriunt] Hic certe est Creticus primo loco. sed eum ut effugeret Goveanus, legit hoc modo,

Cum amatore suo quae cum cenant, liguriunt.

neque animadvertit, se eodem recidere. verbum enim, *ligurio*, secundam syllabam producit. Horatius:

Semesor pifect, tepidumque ligurierat jus

neque desunt eruditi homines, qui r littera geminata scribendum censeant.

Quae futura exempla] Notum est ex Platone, tria esse poenarum genera, *εὐλαστῶν*, *πυρρῶν*, *πασιδουρῶν*: de quibus est etiam aliquid apud Gellium. ex iis intelligi potest, quid hoc, & similibus locis *exempli* nomen valeat.

feat: itemque, quam proptie inscripta sit illa altera fabu-
la, *ἑαυτὸν προαρούμενος.*

— *nunc minatur porro sese, id quod moechis solet]*
Quid autem id est, quod deprehensis moechis fieri so-
lebat? dixi equidem alibi: sed hic quoque non omitten-
dum videtur. insperso cinere calido, nates eis depila-
bant: immittebantque in sedem raphanos. Aristophanes
Κεφάλως π' ἔ, ἢ ἰαφαιδιδῆ γα κωδῆμενός σου, τίφρα τὸ πλῆθ',
ἔξει πᾶ γυμνῶν λίγην, τὸ μὲ ἰαφασακτος ἄους, ubi inter-
pres, ἔτω, inquit, τὰς αἰλόνας μίχουε ἡκίζωτο. ἰαφαιδιδῆς
λαμβάνοντες, κρηθισσὸν εἰς τὸς ἀσάντας τῶπων. ἢ παραπύλλου-
τις αὐπὸς, τίφρα. ἡρημὸν ἐπίπασον, ὑσάντους ἰαφάσις ἐραζέμα-
ου. Lucianus de Peregrino: εἰ Ἀρμενία μίχάσις αἰλόας μί-
λα. πᾶσις κληγῆς ἔλαβι, ἢ τέλος κρητῶ. πῦ τίφρα αἰλόμειος,
δίφρα, ἰαφαιδιδῆ τῆς κρητῶ βιβυμῶσι.

An in Astu venit] Eadem voce usus est & M. Tulli-
us in secundo de legibus: *Vestri Attici, prius quam eos*
Theseus demigrare ex agris, & in Astu, quod appella-
tur, omnes se conferre iussit, &c.

Satis credo. nihil est Thaide hac frater tua dignius]
Hunc versum quidam sine causa mutare voluerunt:
quod nescirent, vocem, *nihil*, etiam producta posteriore
syllaba enunciari. Exemplum autem est & apud Ovidium:

Morte nihil opus est, nihil Icarotide tela.

Si in platea hac te offendero post unquam; quod dicas
mih] Ex glossemate aliquo in ordinem verborum Ter-
rentii defluerant voces duae, *nihil est*; quas cum aliis
de causis, tum quia versum manifeste corrumpabant,
sustuli. est autem particula, *quod*, ita posita, ut in illo
Plauti:

Quod ile gallinam, aut columbam se sectari, aut simiam
Dicat; perisistis, nisi usque ad mortem, multatis male.

de quo, aliisque similibus commemoravi quodam loco in
Catullum. Sed & Terentius ipse supra ita locutus est:

Sane, quod tibi nunc videatur esse, hic nebulo magnus est.

& Cicero in Pisonem: *Nam quod votis iste, tantummodo*
im-

improbis, crudelis, olim furunculus; nunc vero etiam rapax, quod sordidus, quod contumax, quod superbus, quod fallax, quod perfidiosus, quod impudens, quod audax esse videatur, nihil scitote esse luxuriosus, nihil libidinosus, nihil posterius, nihil nequius.

Hunc comedendum & deridendum vobis praebeo. Cl. placet] Quia facile suspicor, fore permultos, qui me a pervulgata hujus loci lectione recessisse mirentur: iccirco hanc emendationem meam diligenter mihi constituendam, ac constabiliendam puto. ante me igitur ita in impressis pene omnibus legebatur:

Hunc comedendum, & deridendum vobis propino.

atque ego mirabar equidem, qua ratione dictum esset, *propinare aliquem comedendum*: cum in ipso *propinandi* verbo, bibendi sit, non comedendi, significatio. nam si solum illud alterum fuisset; poterat fortasse ita dictum videri, *propinare aliquem deridendum*, ut apud Demosthenem, ἀρπίνου τῶν Ἑλλάδων. & apud Euripidem in Rhaeso:

Ἑλλῆσιν ἡρώς ἀρπίνου, τὸ ἐν μίρῳ.

certe quidem, *comedendum propinare*, fatis lepide dici non posse opinabar. viderat hoc nescio quis, qui libros Sebastiani Gryphii, anno MDXLIV. impresos, correxerat: itaque in illis scriptum reperias:

Hunc comedendum, & bibendum vobis propino.

at cum oportet valde imperitum dimetiendorum versuum fuisse: profecto enim, si aliquid in hoc genere valuisset, poterat digitis, ut ille ait, & aure deprehendere, multum, ea mutatione facta, ad legitimam versus mensuram desiderari. movebat ipsa me quoque metri ratio: *propino* enim brevem habet primam syllabam, longam secundam. Martialis:

*Quod nulli calicem tuum propinas,
Humane facis, Herme, non superbe.*

ergo si quis id verbum retineat, erit jambus in trochaico
V v 3 ver.

verfu: quod ita absurdum est, valde ut mirer, quid adducere potuerit insigniter eruditum hominem, Camerarium, ut affirmaret, id interdum fieri posse. neque tamen quicquam hoc loco movere ausus essem sine veterum librorum testimonio. quatuor, cum haec scriberem, ad manum habebam calamo exaratos libros. in iis omnibus scriptum erat:

Hunc comedendum, & deridendum vobis praebeo.

Itaque sustinendam amplius sententiam non putavi: sed, omni dubitatione remota, reponendum id verbum, quod & orationis concinnitas, & metri ratio, & totum, librorum veterum consentiens auctoritas comprobaret. ac fieri fortasse possit, ut quispiam, ne hanc emendationem recipiat, Donati interpretatione moveatur; qui hoc verbum explicans, *Facete, inquit, dixit, ut parasitus, & quasi de convivio loqueretur.* ita enim legendum est. sed eam ipsam si quis accurate consideret, videbit, ad praebendi nihilo minus, quam ad propinandi, verbum posse accommodari. praebere enim apte admodum in epulis convivisque dicitur. Cicero ad Q. Fratrem: *Sponsalia Craspedi praebui. quin & eum qui praebet, pro epuli domino, dixisse Horatium, homines eruditissimi affirmant, qui ita legunt illud e primo sermonum:*

*E quibus unus aet quavis aspergere cunctos,
Praeter eum qui praebet, aqua.*

non, ut vulgo legitur,

Praeter eum, qui praebet aquam.

IN HEAUTONTIMORUMENON TERENTII ARGUMENTUM.

CHREMES Sostratae uxori gravidae praeceperat, si puellam pareret, ut eam statim interficeret. fuit haec immunitas in veterum moribus, ut, cum fera nulla sit, quae foetus suos non diligit, ipsi, quos atere nollent liberos, eos recens natos aut interficere, aut exponere fas putarent. Sostrata puellam enixa, (ut est maternus semper
ani-

animus clementior) vitam ei adimere non sustinuit: sed pauperulae cuidam anui Corinthiae, Philterae nomine, exponendam dedit: etiamque, muliebri quadam superstitione, anulum de digito detractum suo, iussit, ut una cum puella exponeret. id, quod tum stulte factum videri poterat, postea puellae salutis fuit. ejus enim annuli ope tandem agnita est a suis. anus acceptam puellam, Antiphilam nominat, educatque ut suam. eam, cum adolevisset, anusque illius filia putaretur, Menedemi filius, Clinia perdit amare coepit; prope jam ut pro uxore haberet. quod ubi rescivit pater, ita violenter tulit, ut filium, asfiduitate jurgandi, clam, militatum in Asiam abire coegerit. tum vero qui sibi amorem iniquo animo tulerat, multo iniquiore ejusdem absentiam ferre coepit. itaque ut de se supplicium absenti filio daret, qui eum saevitia sua exegisset ex aedibus, aedes, supellectilem, familiam vendit, praeter, qui servi ad opus ruri faciendum utiles erant: ingentemque sibi agrum comparat, ubi a prima luce ad noctem non servos modo exerceret, verum etiam, homo sexagenarius, senectutem miseris modis excruciet suam. profecto Clinia, Philtere, quae ut dixi, Antiphilae putabatur mater, extremum vitae diem morte confecit. Clinia, cum jam menses tres abfuisset, amicae desiderio reversus, non ausus est patri se in conspectum dare, antiquam illius asperitatem veritus: sed ad Clitiphonem, Chremetis filium, divertit; quicum magna ipsi a puero familiaritas intercesserat. Clitipho, sodalis reditu laetus, Syrum & Dromonem servos (jam autem advesperascebat) in urbem, ad accersendam Antiphilam, mittit. exposuerat eo ipso die Menedemus Chremeti, quanto sibi desiderio esset filius: parum ut abfuerit, quin Chremes, cum primum de reditu Cliniae accepit, mitteret, qui ei nunciarent. continuit tamen se in diem posterum, quod ita magis e re illius fore censeret. Syrus, summa servus & audacia, & astutia, qui Antiphilam tantum accersere iussus esset, etiam Bacchidem adduxit. erat haec meretrix procax, potens, sumptuosa, nobilis, cujus se amore haud ita pridem irretierat Clitipho. quo autem res Chremetem lateret, hoc consilium capiunt, ut Bacchidem quidem amicam Cliniae, Antiphilam vero unam de illius ancillis esse simularent. postridie mane Chremes ad Menedemum diluculo proficiscitur; & rediisse Cliniam

nunciat. ille gaudio amens, filium jamjam videre, jamjam amplecti, jamjam ei se suaque omnia permittere cupiebat. at Chremes, cave, inquit, faxis: istoc enim modo & te, & eum, & rom una perdidideris tuam. simul ei ostendit, quot incommoda capturus sit, si tam molli esse se, tamque infracto animo ostenderit. Cliniae amicam (eam enim Bacchidem existimabat) non jam pauperulam esse, aut parvo contentam, ut antea: sed sumptuosam, gemmis atque auro collucentem, cum familia numerosissima. (*) una, inquit, mihi nox tantum non paupertatem attulit; nedum tu te easque oneri ferundo fore, si te illi perpetuo sumptibus suppeditare oporteat. quin tu ita potius agito. humane quidem & comiter excipito filium: istud tamen tam impotens illius desiderium occultum habeto. tum si ille, quod amicaedet, ut habeat, machinam adversum te aliquam struet, falli te finito. ita & eum commodius retinebis apud te, & sumptuum facies minus. haec Chremes, nescius (ut sunt humana) oculatum foris esse se, caecum domi. interea enim meditabatur Syrus, decem minas, quas Bacchidi pollicitus erat dare, eas quomodo illi a Chremete ipso conficeret. jamque inibi erat, cum eum Chremes arreptum blande compellat, hortaturque aliquam ad Menedemum fallaciam moliat. iniecit in sermone Syrus mendacium a se pro tempore confictum; anum Corinthiam, Antiphilae (ita enim putabatur) matrem, mille drachmarum mutuo (†) accepisse a Bacchide: ea mortua, puellam pro pecunia illa arrhaboni relictam. dum haec aguntur, anulum suum agnovit Solstrata, ejusque indicio, Antiphilam filiam suam esse cognovit. gaudio exiliens, omnem rem defert ad virum; qui, ea leviter objurgata, repertam tamen filiam, ipse quoque gavisus est. jam omnia in tranquillo erant; absque Bacchide fuisset. sed & illi quoquo modo decem excudendae erant argenti minae; & periculum erat, ne aliqua eam Chremes filii amicam esse rescisceret. ibi Syrus audax confilium init, quomodo & utrique seni rem, ut erat, peteret, & commode se e tam impedito negotio expediret. primum igitur Chremeti, Repperi, inquit, quomodo

(*) *Numerosus*, pro multis; non dixit melior aetas in oratione soluta.

(†) Imo, *mutuum*. Veteres enim dicebant, *pecuniam mutuum sumere*, vel *accipere*, non *mutuo*. Vide Gronovium de Pecun. Ves. III, 1.

do argentum a Menedemo eripiam. dicemus ei, Bacchidem hanc tui Clitiphonis amicam esse: orabimusque, ut eam domi suae dies aliquot esse patiatur, teque id celatum velit. porro Clinia filiae tuae, quae modo reperta est, formam sibi complacitam esse dicet, eamque petet uxorem. Quid tum? pecuniam, inquit, petet a patre suo, qui novae nuptae ornamenta coemat: eam pecuniam numeraturus est Bacchidi. jam autem ad Menedemum, Syri hortatu, transferat Bacchis: & eo pompam omnem suam traduxerat. Chremes primo non satis consilium illud probare. at illam certe, inquit Syrus, pecuniam, pro qua filia tua opposita erat pignori, quin dissolvas, facere honeste non potes. Ego vero, inquit Chremes, & libenter quidem. Immo vero, inquit Syrus, dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat. ita enim facilius credit Menedemus, eam illius esse. Sit ita sane. numeratur a patre Clitiphoni pecunia, quam ad meretricem perferret. interea tota res detegitur. indignari Chremes, & fremere, & minitari, se omnia atrocissima exempla editurum. tandem, cum prius Antiphilam Cliniae collocasset, partim Menedemi, partim uxoris precibus delentus, ignoscit. Clitipho se, relictis meretriciis amoribus, uxorem ducturum pollicetur. Cum autem ceterarum fabularum argumentum uno die contineri soleat; hujus, non nisi biduo explicari potest.

S C H O L I A.

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique] In aliis illud, *denique*, cum sequentibus conjungitur, hoc modo;

*Fodere, aut arare, aut aliquid ferre. denique
Nullum remittis tempus.*

ego fidem habeo Cicroni, qui in primo de finibus citans hunc locum, facile ostendit, *denique*, finem periodi esse. & alioqui scio, aliis quoque locis hac voce ita usum Terentium.

Aut enim me, quantum hic operis fiat, poenitet] Impressi, ut opinor, omnes, praeter eos, quos, aliquot abhinc annos, ediderat Manutius:

At enim, dices, ne quantum hic operis fiat poenitet.
mirpr autem, ne Goveanum quidem ipsum vidisse, detracto
V v 5

tracto verbo, *dices*, multis partibus venustiore orationem fieri: recepto autem, versum constare non posse.

Si quid laboris est, nollem. sed istuc quid mali est? Neque constat versus, neque sententia mihi quidem satis aperta est. cum aliud, hoc quidem tempore, nihil possem, quod in veteribus libris erat, cum fide proponere, satis habui. Sunt qui putent legendum, *Si cui labori est, nollem.* hoc sensu: Si quem tibi laborem, ac molestiam affert hujus rei explicatio, ac patefactio, nollem e quidem urgere te, ac tibi molestus esse.

Aetate me putavis, & sapientia,] In aliis:

Et aetate putavit me, & benevolentia.

quae lectio neque inconcinna est, & veterum librorum testimonio adjuvatur: in quibus tamen perpetuo scribitur, *benivolentia.* ego Petri Bembi auctoritatem, ac testimonium sequi malui.

Victum exerceant suum] Dionysius Lambinus, homo commemorabili doctrina, parique probitate praeditus, censet hoc loco legendum, *victum exarcirent suum.* Sed in libro Petri Bembi, non tantum, ut in aliis, *exerceant*, legitur, verum etiam adscripta est ad latus explicatio quaedam hujus vocis, quae scripturae illius integritatem confirmet. multum autem ejus libri valere debet auctoritas. est enim ita antiquus, ut Angelus Politianus, qui multos veteres libros viderat, testatus sit, omnium cujusque generis librorum, quos ipse unquam vidisset, eum sibi antiquissimum videri. quod ego ipsius Politiani manu scriptum legere memini.

Quam iniqui sunt patres] Miror, quid sibi voluerint, qui actus principium hoc loco fecerunt. cum enim, Chremete solo ingresso domum, Clitipho in proscenio remanserit, nemo profecto non videt, eorum dumtaxat, quibus comica ratio non penitus ignota est, non modo novum actum, sed ne novam quidem (si ita loquendum est) scenam hoc loco esse posse.

Astutus, nae ille haud scit, quam mihi nunc furdo narret fabulam] Contemptum hunc paternarum admonitionum mirifice expressit Theocritus; apud quem pastor quidam, cum, aetatem a se non metui, indicare vellet, ait
canti

tanti eam a se fieri, quanti a liberis patrum matrumque verba fiunt. versus hi sunt,

Τῷ δὲ θεῷ φέρωντος ἐγὼ τίαντα μελιδαίαν,
Ὅσων ἐρῶτα πικρῆς μέλαν, εἰ μὲν πικρῆς ἐκείνη.

Nam Clinia hic, etsi is suarum rerum satagit, attamen.] Nescio quo modo factum est, ut hic versus meam diligentiam fugerit. ita enim emendandus fuerat, ut est in quibusdam impressis, & in omnibus calamo notatis:

*Nam hic Clinia, etsi is quoque suarum rerum satagit, attamen
Habet, &c.*

— *verum interea, dum sermones caedimus.]* Genus hoc loquendi ductum esse a Graecis, admonet Priscianus libro XVIII. eos enim ita dicere solitos, *κῆρτος λόγος*, aut *κῆρτος ἱέρως*.

Non oportuit relictas. portant quid rerum.] Ita saepe loquebantur veteres, cum magnam rei alicujus vim, aut copiam indicare vellent. Sic in Andria: *Di boni, boni quid porto?* & in hac ipsa fabula,

Modo pitisfando quid vini absumpsit mihi?

Plautus in Epidico:

*Tum captivorum quid ducunt secum? pueros, virgines,
Binos, ternos alius quisque: fit concursus per vias.*

Cicero in Verrem: *Quid lacrymarum putatis ipsum profudisse Neronem?*

*Nam disciplina est iisdem, munerarier
Ancillas primum, ad dominas qui affectant viam.]* Praeceptum hoc ita complexus est Ovidius in arte:

*Sed prius ancillam captatae nosse puellas
Cura fit. accessus molliet illa tuos.
Hanc tu pollicis, hanc tu cernumpe rogando:
Quod cupis, ex facili, si volet illa, feres.*

Enim-

Enimvero revicere nequeo. multimodis injurios] Hic quoque, *multimodis* ut legas, ipsa versus ratio cogit. quod neminem antea animadvertisse, mirum est.

Clit. Quid ago nunc? Clin. tu ne? quod boni] In aliis omnibus, *tu ne? quod boni est.* mirumque, quam suo more, id est, quam inepte, quamque ridicule locum hunc interpretentur litteratores. illius igitur nobis sententia, quam ante nos nemo tradidit, aperienda est. dicturus erat Clinia continuata oratione: *tu ne? quod boni datur modo, frueri, dum licet. nam nescias, Ejus sit potestas posthac, an nunquam, tibi.* Sed cum, eo loqui exorso, pergeret abire Syrus, interruptit illius orationem Clitipho, & Syrum inclamavit: deinde ad Cliniam conversus, *dic modo verum,* inquit. at Syrus indignabundus, *age,* inquit, *modo: hodie sero, ac nequicquam voles.* tum demum Clinia interruptam orationem persecutus est.

Tibi erunt parata verba, huic homini verbera] Venuste, *huic homini,* dixit, cum se ipsum designaret. sic apud Plautum in Epidico:

Quid verba facimus? homini huic opust quadraginta minis, Sic Demea Adolphis:

Vin' tu huic seni auscultare? & apud Sophoclem Ulyses:

Ἐξήκω γὰρ τῆδ' ἑὸν ἀνδρῶν ἢ τριῶν ἴσθ.

& apud Euripidem Admeti pater:

Μὲ θνήσκ' ἰσθ' ἔσθ' ἀνδρῶν, ἢ τῶν ὅσων εἶμι.

Lucifcit hoc jam: cesfo pultare ostium] In omnibus libris, praeter Manutianis, locus hic inepte & scriptus, & interpunctus erat, hoc modo: *Lucifcit: hoc jam cesfo pultare ostium* &c. quae sit autem vis hujus orationis, *lucifcit hoc jam,* dixi quodam loco in commentario in Catullum.

Quam ea nunc instructa pulchre ad perniciem fiet,] Loquendi ratio a Plauto, ut videtur, accepta; cujus est versus ille, Bacchidibus:

Omnia ad perniciem instructa domus optime, atque optime,

Confilia adolescentes: & tibi perdere] Versus constare non videtur: suspicor legendum, *adulescentes*: & ita scripsisse veteres, cum vellent secundam hujus nominis syllabam producere.

Somnum hercle ego. hac nocte oculis non vidi meis] Suspicor, fuisse in Graeco Menandri, ἴπνον οὐκ ἴδοντες. si quidem ἴπνον ἴδοντες, eodem sensu, pure admodum ac proprie dicitur. Aristophanes Vespis:

ἴπνον δ' ἴδοντες τῆς νυκτὸς οὐδὲ πικρὰ λυγρὰ.

Ne nos inter nos congruere sentiant] *Claudeo*, pro, *claudio*; dictum a veteribus legimus: sed & *viveo*, pro, *vivo*; & *diceo*, pro, *dico*, usitata aliquando fuisse, constat ex Nonio, apud quem citatur illud ex Naevio:

tibi, dum vivebo, fidelis ero.

ubi tamen vulgo male legitur, *videbo*, & item illud ex eodem: *Primum quod dicobo, recte: secundum quod dicebo, eo melius*. ita necesse est, *congrueo*, hoc loco, non, *congruo*, dictum fuisse a Terentio, intelligamus. nam, nisi *congruere* legas, syllaba, quae proxime ultimam est, producta, ut verius constet, non assequeris.

Disfolvi me, ociosus operam ut tibi darem] In aliis, *Disfolvi me ocjus, operam ut darem tibi*. sed, quin ea vera scriptura sit, quam nos ei, quae vulgo recepta est, anteposimus, cur dubitetur, causa non est. primum J. Pierius, spectatae eruditionis, acerrimique iudicii fenerator, affirmat, eam esse in optimo illo Romano libro. est & in altero eorum, qui olim Dominici Grimani cardinalis fuere; nunc in hac urbe, in coenobio sodalium Antonianorum aservantur. sed & Bernardini Lauredani antiquus eam confirmat liber: & Terentius ipse alibi eodem modo locutus est:

Nos ociosi operam dabamus Phaedriae:

Hoc autem loco potissimum libet pusillum quiddam, neque tamen contemnendam, cum studiosis communicare. id est super ratione scribendae vocis, *ocium*; quam video ab alijs per *l*, ab alijs per *c* litteram scribi. ac jam pri-

pridem Pierius, quo nemo unquam subtilius, nemo accuratius istius generis minima maxima perscrutatus est, in optimis illis, bonaeque frugis plenissimis annotationibus in Virgilium fuis, quid hac de re sentiret, aperuit. nam cum in Romano libro versum illum ita scriptum esse dicat,

Parthenope studiis florentem ignobilis oct,

aliis tamen locis omnibus eo ipso in libro *otium* affirmat legi. profert etiam inscriptiones antiquas, librosque veteres aliquot, in quibus ea vox per *t* litteram legatur. ego tantum Pierio tribuo, ut cum antea *ocium* & *negocium* scribere consuevissem, idque verius putarem; postea, sola ipsius auctoritate motus, a mea consuetudine disceserim. neque tamen, quid sentiam, dissimulandum puto. marmora, numismata ve antiqua, quae hanc, aut illam scripturam confirmarent, mihi quidem inspicere adhuc non contigit. libros veteres nonnullos vidi, in quibus *otium*; multis partibus plures, in quibus *ocium* scriberetur. adcoque nunc ipsam, de quatuor manuscriptis Terentii libris, quos habeo, in duobus *otium*, in aliis duobus *ocium* perpetuo scribitur. habeo & Salustium satis antiquum, in quo nunquam aliter, quam *ocium*, & *negocium* legas. Ciceronis autem quotquot vidi veteres libros, in eis eodem modo scriptum animadverti. Paulus quidem Magnolus, magna homo doctrina, diligentia etiam admirabili, cum Ciceronis libros de officiis accuratissime cum antiquis exemplaribus contulisset, testatum reliquit, se in antiquis omnibus *ocium* & *negocium* per *c* litteram reperisse. movet me quoque vehementer Donati auctoritas, qui in locum illum ex Erucho,

Suspitiones, inimicitiae, induciae:

Induciae, inquit, sunt pax in paucos dies: vel quod in diem dentur, vel quod in dies octum praebeant. quae si posterior notatio vera est, dubitationem res amplius nullam habet. quin etiam si vera non sit, credibile tamen est, Donatum aliquam probabilitatem secutum: quae nulla fuisset, si ipsius temporibus, *inducias* per *c*, *ocium* autem per *t*, scribere eruditi consuescent. piget super re
tam

tam tenui plura verba facere: neque sane magnopere laboro, utra opinio recipiatur. non enim in eo positas esse, ut ille dicebat, Graeciae fortunas, satis intelligo. cum tamen eruditissimi olim homines de singulis litteris singulos libros scripserunt memorentur; non est cur ego, qui praeclare mecum agi duco, si per illorum vestigia repere liceat, has disputationes mihi parum decoras putem.

S. *Garris. C. haec facta ab illo oportebant, Syre.*] Antiquae dictum, ut in *Andria*, — *quas asfolent, quaeque oportent.*

Nec cum malefacere crederem mi impunius Licere) In aliis, *malefacerem*. nemo autem non videt, una a nobis detracta litterula, quam commodum, quamque apertum sensum effecerit, qui obscurus antea, & perturbatus fuerat.

Quid istuc quaeso? qui istuc mos est, Clitipho? ita ne fieri] Qui hunc versum temere immutarunt, nesciebant videlicet, *fieri*, prima producta, saepe apud veteres positum esse. id ergo exemplis confirmandum est. Terentius,

Credebam. minime. scite poteras fieri.

Injurium est: nam si esset, unda fieret.

quem in locum etiam a Donato hoc ipsum notatur:

Argento opus esse, & id quo pacto fieret.

plura ponerem, nisi haec satis esse ad rem docendam arbitrarer. apud Plautum autem quam multa ejusmodi exempla sint, sciunt, qui poetam illum accurate legerunt.

Atque ejus amicam subagitare. vel here in vino quam immodestus] Ne quis hoc me loco quicquam mutasse parum considerate putet; testificor, in quatuor libris calamo exaratis ita scriptum reperisse me, ut excudendum curavi. quomodo autem antea legebatur, in *convivio*, ita qui leget, magnum faciet, si versus rationem explicare poterit. quomodo nos legimus, quadratus est hypercatalecticus. in *vino* autem ita dictum est, ut apud Catullum,

Marrucine Asini, manu sinistra

Non belle uteris in joco, atque vino.

— imo si scias.

Hoc vide, quod inceptet farinus] In aliis, *Vah vide.* sed

sed ita, ut ego emendavi, legitur in libro Lauredani, in duobus Antonianis, & in vetere Veneto. hoc autem genere loquendi usus est & supra, in hac ipsa comoedia:

Hoc vide: in mea vita tu tibi laudem is quaesitum, scelus.

Mane, mane. quid est, quod tam a nobis graviter crepuere fores?] De hoc loco quid suspicer, jam ante dixi: legendum videlicet, *crepuit foris*. alioqui enim versus iusto longius excurrit. veteres tamen libri ita habent, ut ipsi edidimus.

Nisi me animus fallit, hic profecto est annulus, quem ego suspicor.] Cum Chremes & Syrus in profcenio remanserint; non sane video, quomodo hic principium actus esse possit.

Sustulisti. Sy. si sic factum est domina, ergo heru' damno auctus est.] In aliis omnibus hoc modo:

Sustulisti. So. sic est factum. Sy. domina, ergo herus damno auctus est.

quae quidem mihi scriptura se ipsam refellere videtur. nam si dicenti viro, *sustulisti*, respondeat *Softrata, sic esse factum*; primum inutiles se mendacio obligabit: neque enim filiam sustulerat ipsa, sed exponendam dederat. deinde quomodo illa convenient, quae ab eadem postea dicuntur:

Minime. sed erat hic anus Corinthia haud impura: ei dedi

Exponendam. sed nolo in re certa argumentis abuti. etenim inrelligentes admonere satis est: de ceteris non laboro. illud modo teneatur, quomodo nos edidimus, ita in omnibus ad unum, quos quidem ipsi vidimus, calamo notatis libris legi.

Nisi fallit me animus, haud multum a me aberit infortunium] Haec, cum in aliis separentur, in meo manu scripto continentur cum superioribus: neque causa est, cur separari debeant.

Nihil est. triumpho, si licet me latere lecto abscedere] Hoc loco, utrum, neque satis scio, neque, si sciam, dicere ausim; alterutrum quidem sine dubio necesse est; ut aut solus ex iis, qui versum hunc hactenus interpretati sunt,

sunt, recte sentiam, aut solus errem. nam ceteri omnes, latere, ut verbum accipiunt: ego nomen esse statuo. ac illi quidem quam sententiam efficiant, non est obscurum. ego vero ita intelligo: ut hanc suam Syrus emungendi pecunia Chreinetis inceptionem cuidam gladiatorio certamini comparet. in quo se cum illo depugnare oporteat. sicut autem primum illud est gladiatorii, ut antagonistam feriat: quod si non possit, proximum est, ut saltem bene tegat latus suum, nullaque plaga accepta, abscedat e pugna: ita Syrus primum sibi illud fuisse dicit, ut senem argento circumduceret. sed cum rem in eum locum deductam videat, magnum ut periculum sit, ne omnia fiant palam, nihil esse ait, quod jam senem quasi ferire pecunia illa cogitet: triumphare se, ac putare secum praeclare actum iri, si ex hac pugna, latere tecto, possit abscedere: id est, si ita possit evadere, nihil ut ex eo, quod jam factum est, nanciscatur mali.

Tu jortasse, quid me fiat, parvi curas] In aliis, *parvi pendis*. ego omnium veterum librorum consensum secutus sum.

— *jus summum saepe summa malitia est*]

In meo manu scripto, *summa injuria est*.

Sed pater egreditur. cave, quicquam admiratu' sis,

Qua causa id fiat: obsecundato in loco;

Quod imperabit, facito; loquitur paucula.] Antea praeposito ordine legebantur hi versus, in hunc modum:

Qua causa id fiat, obsecundato in loco.

Sed pater egreditur. cave, quicquam admiratu' sis:

Quod imperabit, facito; loquitur paucula.

nullus autem sensus illo modo extorqueri poterat: qui nunc & optimus est, & vel pueris perspicuus. ita meminisse solem; cum in academia Parisiensi libros de divinatione publice interpretarer, emendatum a me esse locum quendam ex primo eorum librorum, qui, ut est in impressis libris, nullo modo intelligi potest. versus sunt Accii, quos ibi Cicero citat:

*Cum jam quieti corpus nocturno impetu
Dedi, sopore placans artus languidos:
Visum est in somnis, pastorem ad me appellere,
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Pecus lanigerum eximia pulchritudine,
Praeclarioremque alterum immolare me.*

sunt autem legendi hoc ordine:

*Visum est in somnis, pastorem ad me appellere
Pecus lanigerum eximia pulchritudine:
Duos consanguineos arietes inde eligi,
Praeclarioremque alterum immolare me.*

Mihi nunc, relictis rebus, inveniendus est] In aliis, relictis omnibus; non male. Sed, in omnibus manu scriptis quod repereram, id repraesentandum curavi. est autem ita locutus & in Andria:

Herus me, relictis rebus, jusfit Pamphilum &c.

Nam te scientem faciam, quicquid egero.] Ita est in meo manu scripto, & in vetere Veneto. est autem dictum, *te scientem faciam*, pro, te consulam, te certiorum faciam.

In illum nil potest: nam exuperat ejus stultitia omnia haec] Nihil muto. volo tamen indicare, quid in veteribus libris repererim. in meo manu scripto aperte legitur:

— *nam exuperat ejus astutia omnia haec.*

in libro Lauredani legitur quidem, *stultitia*; sed aut eadem, aut certe alia non minus antiqua manu emendatum, *astutia*. in uno etiam Antonianorum eadem varietas ad marginem libri annotatur. videbunt alii, cequid ironia illa venustatis habeat.

Sponsae vestem, aurum, atque ancillas opus esse: argentum ut dares) Ita emendavi e meo manu scripto: cum ab aliis abesset particula, *atque*; versusque iccirco claudicaret.

Quenquam ne animo tam comi esse, aut leni putas] Ita plane est in vetere Veneto. a manu scriptis abest particula,

-cula, *ne*. *ne* quid tamen disimulem, & in vetere Veneto, & in manuscriptis Ita legitur: *cōi*: quod utrum valeat, *comi*, an ut in aliis, *communi*, satis liquido affirmare non possum.

Quot incommoda tibi in hac re capies, nisi caves?] Ita emendavi ex omnibus antiquis libris: cum antea contra rationem versus legeretur:

Quot incommoditates in hac re accipies, nisi caves?

Quid hoc, quod volo] In aliis, *quod rogo*. sed, *volo*, est in omnibus veteribus. valet autem, cupio; ut non voluntatem modo, sed desiderium etiam declaret. sic in Andria:

— *si* eventiat, *quod volo*,
In Pamphilo ut nil sit morae, restat Chremes.

Quam pudet: neque, quod principium incipiam ad placandum, scio] In impressis omnibus, *quod principium inveniam*; sed in omnibus antiquis, *quod principium incipiam* idque lepidius videtur.

Quam volo. S. nunc laudo te, gnate. Cl. Archonidis filiam] In aliis, *nunc laudo, gnate*. Goveanus senserat, abesse aliquid a versu. itaque addiderat ad finem, *volo*. hoc modo: *Archonidis filiam volo* sed repugnant veteres libri. hoc, quod ego posui, scriptum est in libro Lauretani, & in vetere Veneto. *Archonidis* autem legendum est, producta syllaba, *ni*: ut tale sit, quale illud apud Sidonium,

Orchestra quatit alter Euripidis.

IN ADELPHOS TERENTII ARGUMENTUM.

MITIO, & Demea, duo dissimillimo fratres ingenio fuere. ille urbanam vitam secutus est; hic rusticam: ille coelebs vixit; hic uxorem duxit: ille ingenio lenissimo; hic asperissimo: ille mitis etiam in alienos; hic saevus etiam in suos: ille etiam in ira placidus; hic etiam contra iram ferox. Erant Demeae filii duo: ex quibus

natu majorem Aeschinum sibi adoptavit Mitio, eumque secum in urbe liberalissime, indulgentissimeque educavit: minorem Ctesiphonem ruri secum severe inprimis, ac restricte habuit pater. Aeschinus multas meretrices, patre ad omnia connivente, adamavit; multa convivia celebravit; quae denique juvenus fert, ea omnia non libere modo, sed etiam licenter exercuit. postremo usque eo progressus est. in virginem pauperulam quidem, sed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Sofrata vidua sancte secum, & pudice, ut poterat, educabat; noctu temulentus cum incidisset, vim ei attulit, gravidamque fecit. venit postea ad matrem filius, veniam petens, pollicensque, se puellam uxorem ducturum. ea fide data, & ignotum est, & tacitum. Ctesipho, cum in urbem interdum ventitaret, ipse quoque citharistriae cujusdam amore correptus est. totam ejus rei famam, ne qua emanaret; ac perveniret ad Demeam, in sese Aeschinus transferebat. tandem, cum leno, puellae dominus, aut pecuniam sibi, quanti ea erant, vellet in manum dari, aut se eam alii venditurum minitaretur; adductus in summam desperationem Ctesipho, jam de relinquenda patria cogitabat. cum Aeschinus, re intellecta, qui nullo neque pudore teneretur, neque metu, domum lenonis per vim ingressus est, & ipsum, & familiam contudit pugnis, puellamque per vim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota urbe rumor. venit Demea, Mitionem objurgat, inclamat, testatur deos atque homines, quod disolutus, quod intemperans, quod vinosus, quod fortator, quod nullius bonae rei Aeschinus foret, omnem in Mitione uno haerere culpam: diis gratias agere, quod ille saltem, quem ipse ruri haberet, frugi, ac temperans esset; rei studeret, & famae, illarum rerum nihil ne cogitaret quidem: tantum videlicet interesse inter suam & fratris disciplinam. placat hominem, quantum in se est, Mitio: jamque se ab eo expediverat, cum supervenit aliud, quod majores etiam tumultus excitaret. raptam ab Aeschino citharistriam, perfertur ad matrem Pamphilae. quae quidem Pamphila ita erat ad parandum vicina, ut jam e dolore laboraret. quid faceret misera? mutatum Aeschini animum, se vero, filiamque suam proditas per summam perfidiam, ac desertas putabat. Getam servulum, qui pauperem familiam solus

ut

ut poterat, alebat, mittit ad Hegionem, puellae cognatum, jubetque ei rem, ut erat, exponere. interea audierat Demea, suum quoque Ctesiphonem in raptione affuisse. jamque totus in fermento, ut ajunt, erat; cum ei Syrus, servus vaferrimus, mendacium aspergit: venisse quidem rure Ctesiphonem, sed venisse objurgatum Aeschinum; multa ei medio foro mala dixisse, deinde rediisse rus in praefecturam suam. lacrumare gaudio Demea, & gratulari sibi, quod unum saltem haberet, in quo extaret paternae severitatis exemplum. dum rus redit, incidit in Hegionem, a quo de constuprata per vim ab Aeschino Pamphila intelligit. denuo commotus, dum fratrem, ut in eum iram evomeret, quaerit, obviam habuit mercenarium a villa, ex quo sciscitatus de filio, accipit, non esse ruri. redit ad Syrum; a quo ei rursus novum mendacium, velut offa in os, ne latraret, objicitur. quaerit, ubi fratrem reperire posset. id vero ita indicavit Syrus, ut infelix senex, dum illius verbis fidem habet, nequicquam omne oppidum perreptaverit. interea Mitio omnium ab Hegione certior factus, ipsemet ad mulieres profectus, jacentes jam & afflictas crexerat, labantes & dubias confirmaverat, tristitia ac moerore confectas recreaverat, pollicitus, se Aeschino Pamphilam uxorem daturum. venit Demea. clamor, jurgium, convicia. etiam eo praesente, servulus quidam Ctesiphonem per imprudentiam nominat. ille cum subito per vim in aedes irrupisset; quem jam pridem putabat ruri fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique, eum accubantem cum amica, & suaviter potitantem deprehendit. ibi vero tanta iracundia incitatus est, ut arderet. satis diu vociferatus cum esset, tandem placida & composita Mitionis oratione eo perducitur, ut deposita vetere saevitia, benignus, affabilis, lepidus esse meditetur. itaque ipso non permittente tantum, sed etiam jubente, puerpera domum traducitur: fiunt nuptiae; lenoni numeratur argentum; Mitio ipse Sophronam ducit uxorem; Hegioni datur, unde vivat; Syrus una cum Phrygia uxore manumittitur. cum Mitio, ceterique omnes, sed tamen praecipue Mitio; illam tantam, tam insperatam, tam subitam mutationem admiraretur; gravi & cordata (*) oratione claudit fabulam Demea; si omnia profundere, si in omni libidine ac

ne-

(*) *Cordata oratio*, verecor, ut Latine dicatur.

nequitia vivere, si totam rem helluationibus, scortationibus, largitionibus consumere libeat, nihilo id sua magis, aliquanto etiam minus, quo sibi minus aetatis super sit, quam aliorum, interesse: sin corrigi se in loco, & modice coërceri, atque admoneri velint, eum esse se, qui id praestare possit. permittuntur ei omnia. ita fabula concluditur.

S C H O L I A.

Adelphi Terentii] In omnibus antiquis libris non *Adelphi*, sed *Adelphoe* legitur. idque ego, ne quid dissimulem, verius puto.

Acta ludis funebribus L. Aimilii Paulli.] Ita est summo consensu in antiquis libris: ut valde mirer, qua stultitia quidam alii ex *funebribus* fecerint, *funeralibus*, & *L. Paulli* nomen sustulerint.

Q. Fabio Maximo, P. Cornelio Africano] Horum uterque *L. Aimilii* filius fuit: sed ille a *Q. Fabio Maximo*, hic ab *Africani* superioris filio adoptatus.

Aedilibus curulibus.] Hoc perspicue falsum est: quod ante me an quisquam animadverterit, nescio; nemo quidem certe tradidit. falsum autem esse, ita doceo. primum, quod nusquam reperietur, ludos funebres pertinuisse ad aedilium curam: praeterquam apud grammaticum illum, quisquis est, cujus ante *Terentium*, sub *Donati* nomine, quisquiliae quaedam haud magni pretii leguntur. is autem eadem videlicet eruditione, eodemque judicio illud tradere potuit, quo, quatuor esse ludorum species, & *Megalenses* fuisse magnis diis consecratos; & *Apollinares* pertinuisse ad curam aedilium: quae quam vera sint, suo loco diximus. deinde si hi duo fratres simul aedilitatem illam majorem gessissent, aliqua profecto tam inusitatae rei ab historicis facta mentio esset, praecipue a *Paterculo*, qui hujus generis aliquot exempla subtiliter, & accurate annotavit. Sed quid argumentis opus est? unicum satis est ad praecedendum omnem dubitandi occasionem. *P. Cornelius Aimilianus*, quo de hic manifeste agitur, nunquam aedilis fuit: immo vero annum agens XXXVI, cum aedilitatem peteret, consul creatus est. auctor is, quem modo nominavi, *Paterculus*. corruptum esse locum, ostendi; ideoque asterisci notam apposui. nunc quo modo ei medicina faciend

sit,

fit, si potero, ostendam. in uno Antonianorum reperio: *Q. Fabio Maximo, P. Cornelio Africano aedilibus curulibus, quos fecere.* inde suspicor, expungendas esse voces illas, *aedilibus curulibus*, legendumque hoc modo: *acta ludis funebribus L. Aemilii Paulli, quos fecere Q. Fabius Maximus, P. Cornelius Africanus.* ita confirmat hanc opinionem Donatus, ut vix ulla dubitatio relinquatur, is enim in ~~αλαγμύσις~~ in Hecyram, de Hecyra ipsa loquens: *Postremo, inquit, data est ludis funebribus L. Aemilii Paulli, quos fecerunt Q. Fabius Maximus, & P. Cornelius Africanus.* quanquam autem non id mihi consilium est, hoc quidem tempore, ut ea, in quibus grammatici erraverint, persequar; tamen injecta a me Donati mentio facit, ut quiddam, quod ille in iis, quae praefatus est in hanc fabulam, dixit, praetermittere silentio non queam. ejus igitur verba sunt: *Hanc dicunt ex Terentianis secundo loco actam, etiam tum rudi nomine poetarum: itaque sic pronunciatam, Adelphoe Terentii, non Terentii Adelphoe: quod adhuc magis de fabulae nomine poeta, quam de poetarum nomina fabula, commendaretur.* Haec Donatus: quae si vera sunt; omnes propemodum, quas hodie habemus, Terentii fabularum inscriptiones falsas esse oportet. Si quidem Heautontimorumenos acta inscribitur *Ti. Sempronio, M. Juventio cos. Eunuchus, M. Valerio Messalla, C. Fannio Strabone cos.* eodemque anno, sed non iisdem ludis, *Phormio: Adelphoe vero L. Anicio Gallo, M. Cornelio Cethego cos.* ut, si ordinem temporum servare libeat, non secunda, sed quinta potius collocanda sit. aut igitur errat Donatus, aut sunt, ut supra dixi, omnes illae inscriptiones repudiandae.

Eam commorientes Plautus fecit fabulam.] Varro tamen commorientes Plauti esse non putabat. ejus e primo de comoediis Plautinis haec verba referuntur: *Nam nec gemini, nec leones, nec condalium, nec anus Plauti, nec bis compressa, nec Boeotia unquam fuit: neque adeo αχρυσός, neque commorientes: sed M. Acutici.*

Ego illam facile vero omitto] Ita emendavi e manuscriptis libris; cum antea legeretur, *Ego illam hercle vero omitto.* versus autem quomodo constet, non video, nisi legas, — *qui te fratrem habeam quidem*

Hera, lacrimas mitte, ac potius, quod ad hanc rem

opu'porro est, prospice] Ita est in veteribus libris; non, ut in aliis, *consule*.

Quapropter quoquo pacto tacito est opus] in aliis, *celato est opus*: sed versus non constabat. hoc quoque ex veteribus libris emendatum est.

— *finerem illum? aut non sex totis mensibus*

Prius olsecissem, quam ille quicquam coeperit?] Ita perspicue legitur in meo manu scripto, & alioqui scripturam hanc agnoscit, & approbat Priscianus.

— *tuum ne filium?*

(*Abigam hunc rus*) *jam dudum aliquid ruri agere arbitror.*] Alii illud, *abigam hunc rus*, faciebant dici a Demea. inepte. id enim secum de Demea ipso musitat servus. porro praeterquam quod in meo manu scripto ita plane legitur, idem etiam ex Donati interpretatione non obscure colligi potest.

ACTUS QUARTI SCENA III.

Ego hanc actus quinti scenam primam esse duco. abire enim Demea quaesitum fratrem, Syrus forbillatum cyathos: itaque scena vacua remanet infra autem, ubi dicitur esse principium actus quinti, id verum esse non potest, cum Aeschinus in scena maneat.

Propter suam impotentiam se semper credunt negligi] Donatus admonet, in quibusdam libris legi, *se semper credunt calvier*. Valet autem id verbum idem, quod, falli ac circumveniri.

Perii, horresco semper, ubi pultare hasce occipio fores miser] Ultima dictio hujus versus, quae in aliis deorat, in omnibus veteribus legitur. qui autem tollunt, *fores*, & contra veteres libros faciunt, & corrumpunt versus, qui quadratus jambicus esse debet.

Non clamas? non insanis? M. non. malim quidem] Alii illud, *malim quidem*, faciebant dici a Demea, aut nullo sensu, aut inepto. Dicitur a Mitione: & habet hunc sensum: malim quidem, si fieri possit, aliter esse: sed quando quod factum est, infectum fieri non potest, aequo animo fero. tale aliquid cum dicere pararet, impeditur a Demea.

Ita vita est hominum] Comparatio Platonica. *καὶ ὅτι ἡ βίη ἐστὶν ὡς τὸ πλοῦτος, ὡς ἡ πτωχὸς*

ἦ, ἢ βαλόντι χρεῖσθαι κελός τις πωῖσιν. Plutarchus cō. τῶ
 ἐπὶ δὴ θυμῷ.

Hei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem,
 aut querar? Alii omittebant illud, quid agam? quod
 tamen & est in antiquis libris, & agnoscitur a Donato,
 & ad versum necessarium est.

IN PHORMIONEM TERENCEII ARGUMENTUM.

CHREMES & Demipho fratres Athenienses erant.
 Chremes Athenis uxorem divitem, ac bene dotatam du-
 xerat Nausistratam. & ex ea susceperat filium Phaedria-
 am. habebat Nausistrata, praeter ceteras opes, opima
 praedia in Lemno. eo igitur Chremes quotannis, ad ea
 locanda, capiendosque fructus, commeabat. dum illic
 residet, pauperulae cujusdam mulieris amore corrup-
 tus, eam quoque ducit uxorem; & ex ea suscipit filiam
 Phanium: ac, ne res emanaret; commutato nomine,
 Stilphonem se Lemni vocari jubet. detrahebat autem e
 fructibus praediorum uxoris Atheniensis, quantum satis
 esset ad illam alteram una cum filia nutriendam: deinde
 Athenas reversus, aut calamitatem, aut vilitatem, aut
 tale aliquid causabatur. Erat Demiphoni filius Antipho.
 Cum igitur Phanium quindecim jam haberet annos; con-
 veniunt inter se Chremes & Demipho, ut Chremes qui-
 dem & Lemniam uxorem, & Phanium Athenas clancu-
 lum adduceret; Demipho vero Phanium filio suo uxore
 daret. ejus rei causa proficiscitur in Lemnum Chre-
 mes. eodem tempore accidit, ut Demiphoni quoque iter
 esset in Ciliciam. abeuntes ambo, Getae (is Demipho-
 nis servus erat) filios committunt suos. profectis seni-
 bus, Phaedria se statim citharistriae cujusdam amore im-
 plicat. Sed hoc erat incommodi, quod, qui a lenone
 amaret, quod daret, nihil habebat. interea uxor e Lem-
 no, quae, propter paupertatem, viri diutius forte, quam
 solebat, morantis adventum expectare non posset, con-
 scensa navi, Athenas una cum filia, & nutrice ipsius
 venit. quaerunt Stilphonem. frustra. Athenis, qui quen-
 quam eo nomine nosset, reperiebatur nemo. ibi mater
 (tanta eam aegritudo ceperat) moritur. ei funus una
 X x 5 cum

cum nutrice procurantem Phanium cum aspexisset Antipho, subito amore illius exarsit. venit ad nutricem postulans, ut ejus sibi copiam faceret, obsecrans. illa se nisi puellam uxorem duceret, facturam negat. illi, cum & quidvis facere cuperet, & patrem absentem vereretur, parasitus Phormio hoc consilium dedit. lex erat Athenis, ut orbas puellas, qui eis genere proximi essent, ducere; aut, si id nollent, dotem eis dare cogentur. ego, inquit parasitus, simulabo, me patri virginis amicum fuisse, ideoque causam illius suscipere: vocabo te in iudicium, tanquam illius cognatum, tecumque lege agam, ut eam ducas. tu ita te defendes, ut mihi facilem victoriam praebeas: ita condemnabere. sic fiet, ut & tu potiaris tua, & patre reverso, paratam excusationem habeas. ita fiunt omnia, ut parasitus suaserat. confectis jam nuptiis, eodem die ambo redeunt senes. turbari uterque: ille, quod filius indotatam uxorem se absente duxisset: hic, quod vereretur, ne, erepta sibi hac collocandae filiae occasione, tota res fieret palam. eo ipso die, leno, citharistriae, quam Phaedria amabat, dominus, nisi sibi pro ea triginta minae darentur, venditurum se eam, minitabatur. ad eas conficiendas hanc fallaciam Geta confingit: ait senibus, se cum Phormione collocutum: Phormionem vero, si sibi dotis triginta minae darentur, paratum eam uxorem accipere, quam duxisset Antipho. eam pecuniam Demipho a Chremete sumptam numerat Phormioni. is eam Phaedriae; Phaedria lenoni pro amica tradit. cum haec jam confecta essent, agnoscitur Phanium. ibi vero senes gaudere, quod, quas nuptias ipsi facere moliebantur, eae ipsis absentibus, atque inscientibus factae essent. sed dolebant, sibi perisse triginta minas. eas dum a Phormione, primo blanditiis, postea etiam per vim eripere conantur: Phormio, qui jam de duabus Chremetis uxoribus, deque tota re intellexerat, inclamat Naufisfratam, eique aperit omnia. Illa, cum aliquandiu de viro conquesta esset, tandem placatur, filiique ipsius iudicio omnia se permissuram pollicetur.

S C H O L I A.

Minu' multo audaciter, quam laedit, laederet.] Primum ab imperitis factum erat ex *audaciter, audacter*: deinde interjecta particula, *nunc*, ad fulciendum verbum. ego, quod in meo manu scripto libro perspicue scriptum erat, id reposui. adverbium autem, *audaciter*, etiam a Cicerone usurpatum fuisse, alibi docui ex Prisciano.

Est tibi res sit cum eo lenone.] Ita quidem aperte legit Donatus: sed in omnibus tamen libris veteribus, *Quod si tibi res sit*: quae lectio nihilo, ut ego quidem arbitror, deterior est.

Ita ne tandem uxorem duxit Antipho injussum meo?] Alii omnes hic faciebant principium actus secundi. quam inepte, nemo non videt. neque enim scena remanet vacua. neque dubitandum, quin ibi sit principium secundi actus, ubi a nobis constitutum est.

Nam, ni ita eum existimassem, nunquam tam graves.

Ob hanc inimicitias caperem in vestram familiam,

Quam is aspernatur nunc tam illiberaliter] In horum verbum secundo, particula, *ob*, ut videtur, est extra verbum. in eodem autem, *nostram*, pro, *vestram*, alii scripserant, putantes, id, quod sequitur, *Quam is aspernatur*, ad familiam referri. falso. ad ipsam enim puellam refertur. neque vero se Phormio cognatum puellae esse fingebat. *vestram familiam*, aperte legitur in antiquis.

— nam tua

Praeterierat jam ducendi aetas] Ita emendavi ex veteribus libris; cum in aliis esset, *ad ducendum*.

Hei metuo lenonem, ne quid suat. suo capiti] Profecto nunquam quisquam satis attente veteres inspexit libros. hoc adeo pa ex re venit in mentem mihi. ego abhinc triennium, cum primum haec scholia divulgare meditarer, Terentii fabulas cum plurimis calamo exaratis voluminibus, quam potui, diligentissime contuli. praecipue autem unum, quod adhuc habeo, quia ceteris emendatus videbatur, ita diligenter inspexi, liquido ut me jurare posse arbitrarer, nihil in eo, quod quidem alicujus momenti esset, non accuratissime excusum. sed cum postea eundem librum evolverem, valde equidem opinio-
ne

negligenda deprehendi: tum hunc locum, quem nunquam antea intellexeram, illius ope percepi. cum enim in aliis omnibus eodem modo scriptum sit,

Hei metuo lenonem ne quid suo suat capiti:

folus hic meus, quem dico, ita habet:

Hei metuo lenonem, ne quid suat. suo capiti.

qua e scriptura horum verborum sententia, quae antea latuerat, facile comprehendi potest. *Suere* enim apud Latinos, ut apud Graecos *ῥάπτω*, interdum valet idem, quod, aliquid, quod alteri damnosum sit, struere ac machinari. cum igitur dixisset Antipho, se metuere, ne quid leno *suere*, id est, ne quid dolose moliretur, addit, *suo capiti*: quorum verborum ea vis est: quae quidem res ipsi lenoni vortat male, atque in ipsius caput recidat. Ita autem loqui solitos veteres, exempla indicabunt. Demosthenes in Aeschinem: *ἂ σοι τῆς τοῦ στίβοι κερψύου οἰς κεφαλῆς*. Terentius Hecyra:

Aliquid tulisse comminiscuntur mali.

Capiti atque aetati illorum! morbus qui auctu' fit.

Coelius ad Ciceronem: *Te ad IX. Kal. Jun. subrostrani, quod illorum capiti fit, disparant periisse*. Cicero ipse, libro VIII. ad Atticum: *Multa, inquam, mala cum dixisset: suo capiti, ut ajunt. quo quidem loco, quin ad hunc Terentianum Cicero respexerit, mihi dubium non est.*

Do. Neque ego, neque tu] In eodem illo libro, hoc non a Dorione, sed a Phaedria dicitur: ut sit sensus: *neque ego quicquam efficere potui, neque tu poteris.*

Fieri miserum, qui me dudum, ut dixti, adjurit comiter?] Qui legebant, *adjuverit*, non animadvertabant, verum *ἀπορησίου* fieri. ut autem hic *adjurit*, pro *adjuverit*, dictum est, sic apud Ennium, *adjuro*, pro, *adjuvera*:

O Tite, si quid ego adjuro, curam ve levaso.
ubi vulgo perperam legitur, *adjuto*.

Nam hanc conditionem si cui tulero extraneo.] Ita est in an-

antiquis omnibus. at alii fecerant; *extrario*, quam vocem ego quidem Latina (*) non puto.

Huic mandes, qui te ad scopulum e tranquillo inferat.] Nihil addidi, nihil detraxi, nihil immutavi: sed, quod in meo vetere libro erat, quia sine ulla dubitatione verum putabam, quam potui, fidelissime expresi.

Interea amici, quod polliciti sunt, dabunt.] Hunc quoque locum e meo illo libro emendavi: cum in alios omnes, e glossamatē aliquo, irrepsisset vox, *argentum*: quae ita deformabat versum, ut valde mirer, ne Goveanum quidem eam sustulisse.

— *curialis vernula est, qui me vocat.*] Hic mihi auxilio fuit vetus Venetus: nam in ceteris omnibus hae omnes voces desiderabantur.

Sed hinc concedam in angiportum hunc proximum.] Ita legendum esse, admonet Priscianus: & ita legitur in meo manu scripto, & in uno Antonianorum.

Heus, quanta haec mea paupertas est, tamen] Ita legendus est hic locus ex libro Petri Bembi, & ex libro Bernardini Lauredani.

In jus? omnivero si porro esse odiosi pergitis,] Quid de illo, *in jus*, faciam, nescio. nam & versum pede uno, quam par est, longiorem facit: & tamen neque repetitio illa invenusta est, & legitur in omnibus antiquis libris.

Vel oculum exculpe. est, ubi vos ulciscar probe] Ita emendat Bembus. in omnibus tamen antiquis reperio, ut in impressis,

— *est, ubi vos ulciscar, locus.*

Qui nominat me?] Ita est in libro Lauredani, & in duobus Antonianis, melius, & magis ad antiquorum consuetudinem, quam, ut in aliis, *Quis*.

— *quid nunc obticisti?*] In meo, & in uno Antonianorum, pro, *obticisti*, legitur, *obstupuisti*.

Exequias Chremati, quibus est commodum ire, hem tempus est.] Ita erat in duobus Antonianis. in aliis, *jam tempus est*: sed hoc versus ratio repudiat.

Singillatim, qualis in istum fuerim?] Ita correxi e meo libro, & ex illo Lauredani. nam in aliis erat, *qualis in hunc fuerim*: neque ita lepide, & contra rationem metri. *Singillatim* autem pro, *singillatim*, qui dicunt, errant.

I N

(*) Latina esse, ostendimus ad Rutil. Lup. l. p. 41.

IN HECYRAM TERENTII
ARGUMENTUM.

PAMPHILUS, Phidippi e Sostrata uxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. is cum aliquando noctu ad eam temulentus iret, in Philumenam, Lachetis, & Myrrhinae filiam, incidit, eamque in via per vim compressit. atque ita effugit, ut neque ipse eam, neque puella ipsum cognoscere potuerit. in illa autem lucta etiam annulum ei detraxit, eumque Bacchidi dono dedit. paulo post pater eum, tum ut a meretricio amore averteret, tum ut praesidium suae senectuti pararet, ad uxorem ducendam perpulit. contigit, ut ea ipsa uxor ei daretur, quam ipse constupraverat: gaudente admodum puellae matre, quae, quia sola conscia erat filiam e stupro gravidam esse, quam primum eam collocare properabat: ut, si forte post aliquot menses pareret, nuptiis, quem admodum saepe fit, obtegeretur stuprum. cecidit res longe aliter, ac putabatur. etenim Pamphilus, qui invitissimus adjecisset animum ad rem uxoriam, quique avellere se derepente a Bacchidis amore non posset, ita dormiit cum uxore, ut eam ne attigerit quidem. Bacchis, quod, ea viva nunquam se uxorem ducturum, saepe ei promiserat Pamphilus, nonnullam sibi ab eo factam injuriam putans, multo ei minus, quam solebat, placida & obsequens esse coepit. eo factum est, ut Pamphilus ei se paulatim subduxerit, quamque prius spernebat uxorem, ejus mirificum quendam amorem animo conceperit. interea quiddam accidit, ut iter Pamphilo in Imbrum esset. profecto eo, Philumena, quae intumescere sibi uterum sentiret, cum aliorum, tum socrus inprimis suae conspectum refugiebat: tandem cum in eo esset, ut celare vix posse amplius videretur, sumpta occasione, per sacrificandi speciem, ad matrem se, unam omnium rerum consciam, confert. post dies complusculos mittit Sostrata, qui eam accerferent. respondetur, aegrotam esse. it, ut eam saltem videret. non admittitur. Phidippus accusare uxorem, & dicere, haec omnia illius culpa contingere. illa contra excusare se, & culpam deprecari: nullius se rei consciam esse, cur sua consuetudo nurui odiosa esse debeat. interea redit Pamphilus. atque

que ita fors tulit, ut quo die ipse Athenas appulit, eo ipso, Philumena partu levaretur. cum igitur, videndi cupidus. (aegrotare enim acceperat, & ita amabat, ut qui vehementissime). subito ad eam ingressus esset, perperisseprehendit. ibi eum Myrrha exentem profecuta, lacrumans, obtestari coepit, quando ea res nihil ipsi nocitura esset; ne reciperet quidem uxorem, si ita videretur: sed tamen ne famam illius proderet. ita se facturum recipit. cum igitur neque vellet uxorem recipere, neque rursus veram afferret causam: suspicati sunt senes, eum, Bacchidis adhuc amore impeditum, ea de causa ab uxore abhorreere. accersitam itaque Bacchidem objurgat Phidippus. ea, cum se illi purgasset, jubetur ad mulieres ingredi, & eis quoque illam suspicionem adimere. ingreditur, anulum habens in digito, quem olim Philumenae ereptum, sibi dederat Pamphilus. is annulus effecit, ut, viciatam esse ab ipso Pamphilo Philumenam, cognosceretur. Lætus Pamphilus & uxorem & filium recipit.

S C H O L I A.

Ita me di bene ament, haud propterea te rogo, ut] Ita reperio in omnibus antiquis libris. Donatus tamen legit, *amabunt*: quod si recipias, aut delenda erit vox, *te*, aut non constabit versus.

At noli Parmeno] Consuetudinem hanc ineptorum hominum, qui flamam ardentem, ut dicitur, in ore potius, quam quicquam secreti, continerent, & tamen simulant, nolle ea quae sciunt, detegere, atque orari volunt: festivissime expressit Lucianus in convivio: cujus verba, quoniam & leporis plena sunt, & huic Terentii loco plane gemina, ascribere non gravabor.

Colloquuntur autem inter se Lucinus, & Philo: e quibus cum Lucinus dixisset: *ἔγω δ', ἀπαγα, εἴτε ἂν π ποιῶσαν σπασίμι.* ita excipit Philo: *Θερίστη ταῦτα, ἢ Λυκίτι. ἀλλ' ἔτι γὰρ σὺς ἐμὸν, ἔτι π ποιῶν ἔχρη. ἀνεραβῶς γογγύσασαι, πρὸς πλείον ἐπισημῶντι σὶ σπασί, ἢ ἐμὸν ἀκῶσαι. καὶ μοι διπλοῖς, σὶ ἐπισημῶσαι τῶν ἀκῶσῶντων, καὶ σὺς κίσιά πνα, ἢ σὺς ἀνδρῶντων ἡδίας ἂν σπασίτων ἐκῆσαι πάντα σπασίτων ἀμυθῶ. σὶ γὰρ ἐπισημῶ ἀπακῶσῶσαι τῶν, ἔτι ἰάσις με ἀντικῶν ἀπλοῦσι, ἀλλ' ἔχους καὶ παρεκλογίσις, καὶ διήση. π' ἀγῶ ἡνύψωσαι σὺς σὶ σὶ τῶ*

τῶ μίση. ἤ, οἱ γὰρ θεοὶ, ἀπίστοι ἀλλ' αὐτὰ πιστοῖσσι. σὸ δὲ
 μὴ λίγα. Δο. μηδὲν αὐτὸς ἔργον, διαγνώσκω ἦδ', ἰστίστρε ἔγω
 αὐθιμίη. ἀλλ' ἔπαις μὴ αὐτὸς ποικίλος ἰστίς. Φι. οἱ μὴ πιστοῖσσι
 αὐτὸς ἐγὼ ἐπαλιπύσμα Λυκίου, αὐτὸς δὲ ἀμύμονος ποιητικὸς αὐτὸς, ἢ
 φησὶν αὐτὸν ἀπίστον, ἢ τὸ ἴδιον ἐμὸς δῖον.

Aedeppi nae nos aequae sumus omnes invisae viris.] Duas
 voces, *iniquae*, &, *omnino*; quae in aliis erant, eo sustu-
 li, quod neque erant in ullo vetere libro, & corruppe-
 bant versum. huic autem querelae, qua utitur Sostрата,
 affinis est illa Creusae apud Euripidem Iome:

Τὰ δὲ γυναικῶν δουρῆν αὐτὸς ἀπίστοις,
 Κ' ἐν ταῖς κρυφαῖσι αἱ γυναικῶν μεμολυμένην,
 Μισέμιθ'. ἔγω δουρῆσι πιστότατος.

Quid ais? an venit Pamphilus? venit. diis gratiam habeo.] Ita emendavi ex uno Antonianorum. nam, quo-
 modo erat in ceteris, *diis habeo gratias*, versus efficie-
 batur acatalecticus, quem catalecticum esse, ut ceteros,
 multo verisimilius est.

Omnibus nobis ut res dant sese, ita magni atque humi- les sumus.] Eandem nimirum habent sententiam versus illi, quos pronunciat Ulysses Ὀδυσ. ε. et si eos, qui phi-
 losophantur, alio trahunt:

Τοῖσδε δὲ νόσθε ἐπὶ ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
 Οἷον ἐκ' ἡμερῶν ἀγῆσι πατρὸς ἀνδρῶν π θειῶν τε.

Quod faciendum fortasse sit postidea, hoc nunc si feceris.] Ita est in quibusdam veterum. alii, ignoratione anti-
 quae vocis, fecere, *post, idem*.

Jam aetate ea sum, ut non fiet peccato mihi ignosci aequom.] Mihi peccato, id est, mihi, si quid peccave-
 rim. nam ut *juratus est*, qui juravit, ita *peccatus*, hoc
 quidem loco, qui peccavit, id est, ὁ ἡμερῶν. simili-
 ter locutus est Quintilianus libro VI. *Qui vero judicem
 rapere, & in quem vellet habitum animi posset perducere,
 quo dicto, flendum, & irascendum esset, rarius fuit.*
 ibi enim, *quo dicto*, valet, ἢ *λίαντος*.

— *equidem plus hodie boni*

Feci imprudens, quam sciens, ante hunc diem unquam]
 Sententia Plautina ex Captivis:

— *saepe jam in multis locis*

Plus insciens quis fecit, quam sciens, boni.

DE METRIS TERENCEIANIS.

TERENTII versus duorum generum sunt; jambici, & trochaici. neque autem jambus in trochaicum, neque trochaeus in jambienum admittitur. Jambicus initio fiebat e solis jambis, ut,

Quid hoc novi est? quid ira nunciat Deum?

& apud Terentium; si modo ita legendum est,

Amantium irae, amoris integratio est.

Terentianus ait, eos in tragoediis, propter nimiam *typho-
tum levitatem, culpari*. ego tamen Graecos poëtas saepe admodum usos reperio, ut Sophoclem:

πάλα κωμωδῶντι, ἢ μιμνήσκων.
ἴσ' ἔργον ἴσιν, ἰνίπαι δ' ὅτι χέρι.
ὄν' ἀλλοτ' ἀλλοι, ἐμπροσθ', ἐρηλατῶν.

& Aeschylum:

ἰγὰ δ' ἀπολμῆς αἶμα συγγενῆ θιόν.
ἀπαι ἢ νεχῆς, εἰς πε ἀν ἴσιν κρητῆ.

& Euripidem:

ἔκπῳσι αἶμα. παῖς ἴτ' ἄρ' ἀπολμῶν.
ἄλλων, ὡς ἔλαλε τίσις οἰδῶν.

Postea admixtus est alternis spondeus, & omnes pedes, qui illi temporibus sunt aequales: in quibus est & proceleumaticus. tribrachys etiam, quod jambo temporibus par est, recipitur. Creticus, quamvis uno tempore longior, tamen ipse quoque receptus est. Jambici integri, id est, ἀκραιοληκτικῶ, semper ultimus pes est jambus. nam claudi versus, id est, σκέζοντι, an in Plauto sint, alio loco viderimus: in Terentio quidem non sunt. ne in Graecis quidem aut comicis, aut tragicis usquam: itaque qui locum illum ex Aeschylo ita scripserunt,

ἴσ' οὔτι φωνῆν, οὔτι τε βροτῶν μερῶν,

& illum, & alios plurimos, dum corrigere volunt, depravarunt. recte enim erat in Aldinis:

ἴσ' οὔτι φωνῆν, οὔτι τε μερῶν βροτῶν.

Ultimus igitur semper jambus est. ceteris locis magna libertas. non tantum enim jambus, & tribrachys, ve-

rum & spondeus, & omnes spondeo temporibus pares, quolibet alio loco, a Latinis quidem comicis, tragicisque veteribus, sine ullo discrimine ponuntur. Creticum & proceleumaticum raro quidem, sed nonnunquam tamen invenias. jambicorum autem haec fere discrimina sunt. dimeter catalecticus:

Dato, mox ego huc revertar,

dimeter acatalecticus:

Verebar, quorsum evaderes.

trimeter acatalecticus:

Posta cum primum animum ad scribendum appulis.

tetrameter, sive quadratus catalecticus:

Sati' pol' proterve me Syri promissa huc induxerunt.

tetrameter, sive quadratus acatalecticus:

Nihil est. triumpho, si licet me latere testis abscedere.

tetrameter, sive quadratus hypercatalecticus:

Atque ejus amicum subagitare. vel hanc in vino quam immodestus. qui pentametros jambicos faciunt, nugantur. itaque hic quoque locus in Aeschylō depravatus:

Ἐπιπέτα κλίμας ἄπασσι, τίμαδ'

erat enim recte in Aldinis:

Ἐπιπέτα κλίμας ἄπασσι, τίμα δ' τι.

Trochaicorum apud Terentium haec fere ratio. trochaicus quolibet loco ponitur: ut in jambico jambus, praeter jambum, proceleumaticum, Creticum admittuntur iidem omnes pedes, qui in jambicum. trochaicis autem utitur fere octonariis, sive quadratis catalecticis:

Quicquid ego hujus feci, tibi prospexi, & stultitiae tuae.

Ubi te vidi animo esse omisso, & suavia in praesentia

Quae essent, prima habere, neque prospicere in lon-

gitudine,
Cepit rationem, ut neque egeres, neque ut haec posses
perdere.

Interdum autem apud hunc postam ultima praecedentis versus syllaba principium est insequentis. atque ita de Terentii versibus breviter a nobis disputatum sit.

M. A. N.

M. ANTONII MURETI

I N

CATULLUM

COMMENTARIUS.

1917

M. ANTONIUS MURETUS
 BERNARDINO LAUREDANO,
 ANDREAE F. PATRICIO VENETO,

S. P. D.

 RAESTANTIUM poëtarum, Bernardine
 Lauredane, adolescens clarissime, neque
 magna unquam copia, & semper magna laus
 fuit. Copia ne fuerit, id in causa est;
 quod in ceteris facultatibus, nemo est, duntaxat eorum
 qui hebeti penitus ingenio non sunt, qui non, adhibito
 labore, si minus excellere, at certe ad mediocritatem
 aliquam pervenire se posse confidat; in hac, nisi ab
 iis, quos ipsa quodam modo natura ad eam finxerit,
 labore, diligentia, vigiliis effici nihil potest. Ea ipsa
 res in hominum animis admirationem peperit poëtarum,
 obstupefactis videlicet hominibus, cum viderent, alios
 sponte quadam, & propensione naturae, sine ullo labore ea
 fundere, quae cum omnibus eloquentiae luminibus in-
 terlita, tum sparsa multifariam eruditionis variae no-
 tis, non tantum dulci sono tenerent aures, sed etiam

omni genere affectuum, intimos audientium sensus, cogitationesque tentarent; alios contra ingenuarum artium scientia perpolitos, nulla tamen diligentia, aut diuturnitate studii consequi posse, ut aliquo inter poetas numero ac loco haberentur. Ut autem omni elegantis doctrinae tractatione, ita hujus quoque virtutis praestantia, longe supra ceteros Graecorum hominum ingenia floruerant. Romani & serius attigerunt poeticam, & coluerunt negligentius, & minime longo tempore in recte scribendorum poematum via perstiterunt. si quidem cum a rudibus apud eos poetica profecta principiiis, tandem per multos gradus ad Virgilium pervenisset; quo ego homine nihil statuo fieri potuisse divinius; ita postea coepere ingenia in deterius labi, ut mirum sit, quanta, quam brevi tempore, sit consecuta mutatio. Hispani poetae praecipue & Romani sermonis elegantiam contaminarunt, & cum inflatum quoddam, & tumidum, & gentis suae moribus congruens invexissent orationis genus, averterunt exemplo suo ceteros a recta illa, & simplici, in qua praecipua poetarum sita laus est, & in quam superiores omni studio incubuerant, imitatione naturae. itaque fere post Augusti tempora, ut quisque versum maxime inflaverat, sententiam maxime contorserat, eo denique modo locutus fuerat, quo nemo serio soleret loqui, ita in pretio haberi coepit. Quin etiam fucatus ille splendor, & adulterina eloquentiae species ita nonnullorum, qui verae eloquentiae gustum non habent, occaecavit animos, ut his quoque temporibus extiterint Hispani duo,

homines ceteroque & in primis eruditi, & scriptis editis nobiles; quorum alter Lucanum Virgilio, alter Martialem Catullo antepone veritus non est. quorum ab utroque ita dissentio, ut, si quis deus potestatem mihi optionemque faciat, non dicam Virgilii, cui videor injuriam facere, si eum ullo modo cum ceteris comparem, sed Ennii alicujus, aut Furii, quam Lucani, multo similem in scribendo esse me malim; inter Martialis autem & Catulli scripta tantum interesse arbitrer, quantum inter dicta scurrae alicujus de trivio, & inter liberales ingenui hominis jocos, multo urbanitatis aspersos sale. neque vero negaverim, multa in Martiale quoque non inscianter dicta reperiri: sed profecto deteriorum longe numerus major est. Latinae quidem orationis nativa illa, minimeque quasi pigmentis infuscata germanitas in Martiale nulla est, in Catullo praecipua. Iis de causis cum ab illo altero, nescio quo modo, semper abhorruissem, Catullum contra nunquam non mirabiliter amavi: itaque legebam eum adolescentulus studiose, magnamque operam ad lepores illius intelligendos conferebam; nihil tamen minus cogitans, quam fore unquam, ut in eum commentarios scriberem. sed, cum haud ita pridem venissem in Italiam, & ut eam regionem aspicerem, qua qui aequo animo carent, mihi quidem antiquitatis memoriam satis colere non videntur, & mœbercule, verum ut dicam, cum alios eruditos homines, sum Paulum in primis Manutium ut cognoscerem, quod in ejus scriptis mihi videbat animadvertisse ex-

presfas quasdam excellentis doctrinae, eximiaeque probi-
tatis notas; mihi que divina quadam virgula contigis-
set, ut non pedem pene prius in hac civitate pone-
rem, quam in amicitiam ipsius familiaritatemque in-
simam admitterer; ipseque aliquot diebus post, de
meis sermonibus collegisset, quantopere me ejus poëtae
scripta caperent; Quin tu, inquit, M. Antoni, quae
in hoc genere notasti, ea in publicum profers, fru-
ctumque laboris tui cum ceteris antiqua illa naturae
atque humanitatis lege communicas? ibi tum ego cum
et longe aliarum virium opus illud esse dixissem, et
protulissem alia multa, quae mihi ad eam cogitatio-
nem suscipiendam sane quam incommoda essent; eaque
ipse amice admodum refutare pergeret; (nosti autem
divinam hominis illius in dicendo suavitatem) non
prius destitit, quam me impulit denique, sibi ut re-
ciperem, me id primo quoque tempore esse facturum.
Neque vero diu fidem meam liberare distuli; ut qui in-
ter varias occupationes, homo alioqui laboris non ni-
mium tolerans, hoc tamen, quidquid est, trium men-
sum, aliquanto etiam minore, spatio absolverim. Nunc
haec vigilias meas, Bernardine Lauredane, multae
sunt causae, quamobrem tibi dicatas velim. Natus
es ex ampla cum primis et nobili familia, et ex qua
et Venetae civitatis lumina extiterunt, quorum clarita-
tem nulla unquam inobscurabit oblivio. Praeterea est
hoc generi vestro prope fataliter datum, ut ametis lite-
ras, hominesque earum scientia exultos benignitate ve-
stra comprehendatis. Non longe abierimus: pater ipse

tuis, vir, ut omnes norunt, omni egregiae virtutis laude cumulatisimus, ita literarum amore incensus est, ut ea, qua ubique plurimum valet, auctoritate & gratia permagnam optimorum librorum, signorum, nominatumque veterum, ceterorumque antiquitatis monumentorum copiam ex universa Europa diligentissime collegarit. itaque, ut augusta quaedam Musarum aedes, ita domus vestra Venetiis ab eruditis hominibus frequentatur. Haec cum magna sint, ut certe sunt; tamen ex te ipso possunt innumerabilia magis propria tuae laudis argumenta desumi: ingenium excellens, acre ac indefesum literarum studium, optimarum artium cognitio tanta, quantam tu cum paucis aliis in istam aetatis viriditatem cadere posse docuisti: tum, quod praecipuum est, ita composisti mores, ut juvenus tua multorum senectutis exemplo esse possit. Vel his superioribus mensibus, cum ad M. Antonii Trivisani, principis optimi, propinqui tui, luctuosam bonis omnibus mortem, funebri laudatione honestandam unus ex omni Venetae nobilitatis flore delectus es; quanta, deum immortalem, orationis & gravitate, & copia, quanta omnium, qui aderant, non approbatione tantum, verum etiam admiratione dixisti? ut jam tum sperare non dubie senatus populusque Venetus coeperit, quae tam diserte in alio laudares, ea te aliquando re atque operibus praestitutum. Igitur cum eam orationem in publicum emisisses, nemo repertus est, qui non in caelum tolleret; aut, si qui postea fuerunt, qui eam clanculum extenuarent verbis, eos satis constat vel crassitudine ingenii, ne illius pul-

chritadinem pervideant, vel, ne pro dignitate commendent, veteri morbo perpetuae in omnes bonos invidias impediri. Accessere his prope quotidiani mecum Pauli Manutii de tua laude sermones; in cujus tu viri ore plane habitas. ita enim frequenter, ita cupide de te loquitur, ut mihi nunquam omnino, quam cum de te dicere ingressus est, facundior esse videatur. Attigi breviter ea, quae me, ut hunc librum tuo nomini potissimum inscriberem, impulerunt. Nunc a te, adolescens ornatissime, etiam atque etiam peto: primum, ut munusculum hoc non ex sua magnitudine, sed ex meo tibi gratificandi animo ponderes: deinde, ut, si quando eorum rationem inibis, quos eximiae tuae virtutis admiratio adjunxit tibi, me quoque, si videtur, eorum adscribendum numero existimes. Venetiis, idibus Oct. MDLIV.

M. ANTONII MURETI

I N

C A T U L L U M

C O M M E N T A R I U S .

A D C O R N E L I U M .

[*Quo i dono*] Quis hic *Cornelius* fuerit, diu,
 multumque dubitatum est. dubitandi autem
 nulla fuisset occasio, si in veteribus libris
 haec, quae nunc in omnibus legitur, inscrip-
 tio fuisset, *C. Valerii Catulli ad Corne-
 lium Nepotem libellus*. sed profecto &
 haec, & ceterae, quae sunt singulorum epigrammatum,
 factae sunt, non ab ipso poeta, sed vel a grammaticis,
 vel a librariis. cui rei si nihil aliud, certe illud indicio
 est, quod multae in eis absurdissimae, & ab auctorum
 sententia alienissimae reperiuntur. Neque de hoc tantum
 libro loquor. idem in Tibullo, Propertio, odis Horatii,
 a quolibet non imperitissimo homine animadverti potest.
 Utinam quidem, quae deberet, ea in tractandis veterum
 monumentis & servata esset a superioribus, & hodie ser-
 varetur religio. simpliciora haud dubie omnia, & inte-
 griora legerentur. nunc, dum quisque, pro suo arbitra-
 tu, addit, delet, immutat, fiunt ex non integerrimis vo-
 luminibus manu scriptis impressa viciosissima. Neque
 vero improbo, magnopere etiam laudo, qui modeste con-
 jecturas suas proponunt: certorum audaciam non appro-
 bo. At de his satis. Quod hic *Cornelium Nepotem* in-
 telligi ajunt, mihi quoque probatur. *Cornelium* quidem
 ipsum magnifice de Catullo sensisse, ex eo liquet, quod
 in vita Attici cum *L. Julium Calidum* a poematum suavi-
 tate ita laudaret, ut eum ceteris aetatis suae omnibus an-
 teponeret, *Lucretium* modo, & *Catullum* excipendos
 putavit. *Lepidum*] modeste commendat munus suum,
lepidum enim parvis tantum in rebus dicimus, utpote
 quod ductum sit *λεπὸς τῆς λεπίδος*: *λεπίς* autem *λεπὸς ἢ λεπυρῆ*.
Arida] ita legendum esse ex testimonio *Servii*, alii quic-
 que annotarunt. *Pumice expolitum*] pellibus, ut nunc
 fit,

fit, libri etiam olim obtegebantur: eoque pumice poliri, ac levigari solebant. Ovidius,

*Nec fragili geminae poliantur pumice frontes:
Hirsutus passis ut videre comis.*

Verbum ipsum poliendi ductum est ἀπό τῆς πόλιος; quod urbana omnia politiora esse soleant. *Nugas*] alibi *ineptias* vocat,

*Si qui forte mearum ineptiarum
Lectores eritis.*

Unus Itolorum] nam etsi alii quoque scripsere historias, nemo tamen aggressus est id, quod tu, omnis aevi memoriam unius libelli explicatione complecti.

Tribus chartis,] brevi libello. *Juppiter.*] admirantis est, eandemque vim habet, quam Graecorum Ἡρόδοτος sic alibi,

Juppiter, ut terfii lumina saepe manu.

Laboriosus] laboriosus homo, industrius, & φιλόσοφος. *laboriosus* etiam, impeditus, qui se ex molestia aliqua explicare non potest. Cicero, *Quid nobis duobus laboriosius, juvices? laboriosus locus,* in quo multum laboratur. Gallus poematis,

Durum rus fugite, & laboriosum.

citat Nonius. Hic tamen ipse versus apud Gellium, sub *Calvi* nomine, leviter immutatus citatur. Hic autem *chartas laboriosas* dicit, μεγάλη καὶ ἀνεπίδηστος ἢ καὶ ἐπιμελεία ἀπαιτούμενη. *Quaecunque quidem.*] hujus versus altera pars desideratur. Quod autem vulgo legitur, *Ora per virorum*, additum est a Joviano Pontano, ut & alia nonnulla in hoc libro: quod & Palladius indicat, & aperte ex hoc ad ipsum Sannazarii epigrammate cognoscitur:

Doctus ab Elysia redeat si valle Catullus,

Et trahat ingratos Lesbica sola choros;

Non tam mendosi maerebit damna libelli,

Gestiet officio quam Joviane tuo.

Ille tibi amplexus, atque oscula grata referret,

Mallet & hos numeros, quam meminisse suos.

amicum Sannazarium, & venuste. sed Catullus mallet profecto, ut opinor, suos. Ego, etsi non video, quid apri-

ut appingi potuerit; satius tamen dico, esse lacunas in bonis libris, quam easdem cujusquam ingenio expleri.

AD PASSEREM LESBIAE.

Passer] Politianus, levi, aut nullo potius argumento ductus, obscœnam quiddam hujus passeris nomine obtegi credidit. in quo, merito, ut mihi quidem videtur, a Sannazario, aliaque derisus est. Narrat quidem Festus, *passer* nomine vocatam in mimis obscœnam partem virilem, a passerum videlicet salacitate: sed hic tam multa sunt, quae nisi de ave intelligi non queunt, ut nihil tale liceat suspicari. Quo fit, ut magis admiret, quod audio, Benedictum quoque Lampridium, hominem aliqui eruditissimum, rareque cujusdam in pangendis versibus elegantiae, hanc Politiani sententiam in omni sermone approbare solitum fuisse. Facere etiam imperite pu- to, qui illud Martialis,

*Sic forsas tener ausus est Catullus
Magna mittere passerem Maroni,*

perinde accipiunt, ac si ab historico, non a poëta, ductum esset. Primam illam, *forsas*, satis indicat exem- plum hoc esse ex genere eorum, quae poëtae apte ad rem- propositam saepe comminisci solent: qualia sunt illa,

*Fratri in Aeneae sic illum funere dicunt
Egressum castris pulcher Iule tuis:*

&

*— Teucer Salamina, patremque
Cum fugeret, tamen uda Lyaeo
Tempora populea fertur vinxisse corona.*

& innumerabilia ad eundem modum. Qua in re tanta est eorum licentia, ut saepe etiam assè aliis pugnancia con- fingant.

*— Quod erat longissima, ait Ovidius, nunquam
Thebais Hæctoreo nupta resedisset equo.*

at ille alter narrat impurae libidini indulgere solitos servos,

Hæctores quoties sederat uxor equo.

Dein-

Deinde non erat sane tam magnus Maro, quo tempore haec scripta sunt, ut iudicium illius Catullus requirere, aut vero de eo quidquam cogitare deberet. quippe, si Crinitum ipsum sequamur, cum Catullus migravit e vita, P. Maro Cremonae studiis operam dabat, vixque annum aetatis duodecimum impleverat. Non est autem dissimulandum, in quibusdam libris illud, quod est paulo infra, *Lugete o Veneres*, esse principium epigrammatis; in aliis hoc totum de pasfere continenter legi. ego, cum, quod pro certo affirmem, non habeam, labor tamen, ut putem duo esse epigrammata, quorum priore vivum adhuc pasferem alloquitur: posteriore eundem mortuum deflet. *Deliciae*] *παιδιον*. *Primum digitum*:] summam digiti partem. ita Terentius *primam fabulam*, & *ultimam plateam* dixit: ita M. Tullius *primoribus labris gustare*, & *extremis digitis attingere*. *Appetenti*] apprehendere cupienti, *ἰπποκρίων* Homer. — *ἰ παιδὶ ἐπίτῳ παιδίον* *ἔκταρ*. *Cum desiderio*] cum puellae ipsi, (eam enim *desiderium suum* vocat] aliquam animo aegritudinem sentienti, libet earum & amabile quiddam joculari, atque ex tuorum lusu. festivitate aliquod doloris sui solatium quaerere, efficereque, ut, tecum lusitando, ardor ille animi acquiescat. *Tum*,] interim dum ipsa ita jocatur. *Gravis*] *grave*, proprie est *τὸ βαρὺ*; sed per translationem significat, quidquid molestum est, ut Graecis *δυσκόλῳ*. *Ardor*] ille doloris quasi morsus. Est autem valde apta tralatio. nam & *urere*, interdum valet molestiam exhibere. Terentius Eunucho, *uro hominem*: & in eadem fabula, — *te ut male urat*. Horatius,

*Uris enim splendore suo, qui praegravat artes
Infra se positas.*

Tecum ludere, sicut ipsa, possem] utinam, inquit, sicut ipsa tecum ludendo doloris sui ardorem mitigat. possem ego quoque eadem conditione tecum ludere, & talibus lutiunculis levare curas, quibus conficior. In hoc autem versu nihil mutavimus, sed veterum librorum scripturam, temere, ut visum est, ab aliis loco motam, reposuimus. *Possem*] subaudi *utinam*. Sic saepe apud Graecos Euripides, ut Oreste, *μήλοισι τῶν ἀγῶν ἠέτοιμα χερσὶν τιπυρίων ἀπορίμενα τίττω*. & Phoenissis, *χαρὴν γαστέρας ἔφα*

clare disputat Aristoteles libro primo de sapientia. ideo oculorum in exprimenda vi amoris crebra fit mentio. Plautus quidem, *oculis amare*, pro eo quod est singulariter amare, & *oculis sumum ostium*, *oculis sumum*. que hominem pro carissimo dixit. *Mellitus*:] sic infra,

*Mellitos oculos tuos, Juventi. &
Surripui tibi, dum ludis, mellite Juventi.*

Ita Graeci, quidquid suave, & amabile est, *μολιππος* vocant. *Pipilabat.*] hoc verbi neque usquam, opinor, legitur: & si legeretur, tamen analogia videretur exigere, ut scriberemus *pipillo*, sicut, *focillo*, *titillo*, *cantillo*. vidit hoc accuratus homo, & diligens, Avancius, sensitque ea causa legendum, *pipulabat*. mihi neutrum valde probatur: potiusque, si conjecturas locus sit, cum eruditissimo, acersimique iudicii viro, Paulo Manutio legendum censuerim, *pippiebat*. *At vobis male fit*] particula, *At*, male precantibus convenit. *Virgilius*,

*At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis. Tibul.
At te, qui puerum donis corrumpere es ausus,
Rideat assidue uxor inulta dolis.*

Noster vero,

*At vobis mala multa di deneque
Dent, opprobria Romuli Remique.*

O factum male.] ita dicebant, ubi quid infelicitate evenerat: contraque in rebus laetis, *O factum bene*. utriusque exempla apud Plautum, & Terentium crebra sunt. Itemque, ubi aliquid nunciatur, quod nolumus, *Male narras*; at in prosperis nunciis, *Bene narras*, dicere assuevimus. *O malae tenebrae*, *Vestra*,] in aliis, *O miselle passer*, *Tua*. sed illam verioremi puto. *Turgiduli*] instantur enim oculi lacrumando. *Tibullus*,

Et tua jam fletu lumina fessa tumens.

FASELI LAUS, ET DEDICATIO.

Faselus] commendat faselum, quo diu usus fuerat, eumque Castoris ac Pollucis numini consecrat. Est autem carmen e meris Jambis: ut admirari liceat tantum lepore

rem in tanta numerorum necessitate. talia nonnulla sunt & in Priapeis: quorum, vereor, ne magna pars ex hoc ipso fonte fluxerit. habet enim Catullus *ymnion* quiddam, quo se, etiam tacitus, prodit. detorsit hoc totum epigramma in Sabinum quendam incertus aliquis auctor, non sane invenuste, hoc modo:

*Sabinus ille, quem videtis hospites,
Ait fuisse mulio celerrimus;
Nec ullius volantis impetum cisi
Nequisse praeterire, sive Mantuam
Opus foret volare, sive Brixiam.*

parcam cetera ascribere: sunt enim in promptu.

Faselus,] *Campanum navigium est*, ait Nonius. Plura nihil necesse: Baifii enim scrinia, ut ille ait, compilare hoc loco nolumus. *Faselus ille*] dicitur & femineo genere. Ovidius, — *ventis discordibus acta faselus. Celerrimus.*] Graeca constructio, qualis in illo Virgillii, — *sensit medios delapsus in hostes.* & in illo Horatii — *patiens vocari Caesaris ultor.* Aristoph. *νεοδυμνος, ἰς φη-
ρον ἄνω;* notavit hoc & Thomas Linacer. *Trabis,*] *navis.* hypallage. Virgilius, — *vastumque cava trabe currimus aequor.* Horatius, — *ut trabe Cypria Myrtoum pavidus nauta secet mare Sive palmulis*] ita pene commendat navim quandam suam Ovidius,

*Sive opus est velis, minimam bene currit ad auram:
Sive opus est remo, remige carpit iter.
Nec comites volucris contenta est vincere cursu:
Occupat egresfas quamlibet ante rates.*

Palmulis,] *remis.* Virgilius, *Littus ama, & laevas stringat, sine, palmula cautes. Minacis Adriatici.*] Horat. — *improbo Iracundior Adria. Negat negare,*] *affirmare ac testificari* ait. duae igitur negationes affirmant, ut & supra, *neque nequisse.* at olim, ut apud Graecos, magis etiam negabant. Lucillius libro satyrarum XVII.

*Cetera contemnit, & in usura omnia ponit
Non magna, proprium vero nil neminem habere.*

id est, neminem quidquam, aut nihil quenuquam habere proprium. Varro Bimargo, *Qui non modo ignorasse se clamat, sed omnino omnes heroas negat nescisse.* Idem lib. II. de vita pop. Rom. *Qua abstinentia viri mulieresque Romanae fuerint, quod a rege munera eorum nemo voluerit accipere.* id est, negat scisse, & nemo voluerit. *Rhodum ve nobilem,*] sive ob colosum, sive ob mercaturas. *Horridam ve Thraciam,*] & a frigore, & ab incolarum immanitate. *Trucem ve Ponticum finium.*] eum intelligit, qui olim Axenus, postea Euxinus vocatus est. In illo autem, *Propontida*, ultimam syllabam, propter principes dictionis, quae subsequitur, literas, Graeco more produxit: frustra se torquent, qui versus causa, *Propontidem*, legere se ajunt. sic paulo infra, *Et inde tot per impotentia freta:* milleque aliis locis. *Nam Cytorio in iugo.*] significat contextum esse ex arboribus e monte Cytoro caesis. *Loquente saepe sibilum edidit coma.*] ajunt, vitiosum esse, semel susceptam metaphoram non perducere ad extremum, neque in ea insistere, sed ab una ad aliam transire. hic vero, talium praeceptionum securus, tres hoc versu metaphoras permiscuit. nam & *comam* dixit pro frondibus, & *comam loquentem*; & postremo *sibilum* a serpentibus mutuatus est. Simili libertate supra in carmine ad passerem, cum *ardorem* pro dolore dixisset, quod ab igne sumptum est, addidit epitheton, *gravis*, ductum non ab igne, sed ab iis corporibus, in quibus est pondus. cumque ignem restinguere, & quae gravia sunt, levare dicamus, ipse aliunde accessit verbum, *acquiescat.* & paulo ante in hoc ipso carmine idem permisit sibi: *Neque ullius natantis impetum trabis Nequisse praeterire, sive palmulis Opus foret volare, sive lintheo. natare enim aquatiliam est, ire terrestrium, volare alitum. Sibilum,*] id quod Theocritus vocat *ψιθυρισμόν.* *Cytore buxifer.*] Virgilius, *Seu juvat undantem buxo spectare Cytorum.* *Ultima ex origine,*] id est, a prima origine. sic enim Virg. — *prima repetens ab origine pandam.* Et Ovidius, — *primaque repetens ab origine mundi.* sic Terentius *extremam amoris lineam* vocavit, quae prima etiam dicitur. idque quoniam, ut philosophi docent, idem quodammodo est primum, & ultimum. Cicero, *pueritiae memoriam recordari ultimam.* Virgilius,

— isque parentem

To Saturne refert: tu sanguinis ultimus auctor.

Imbuisse.] imbueri proprie est tingere, aspergere. Virgilius,

— illius aram

Saepe tener nostris ab ocellibus imbuet agnus.

Idem, — sanguis novus imbuit arma.

inde transfertur ad alia Horatius, *Literulis Graecis imbutus, iacens arti Cuilibet.* Varro Agathone, *Virgo de convivio abducatur ideo, quod majores nostri virginis acerbae aures Veneris vocabulis imbui noluerunt.* M. Tullius in Hortensio: *Uti qui purpuram volunt, suffiunt prius lanam medicamentis quibusdam: sic literis, talibusque doctrinis ante excoli animos, & ad sapientiam concipiendam imbui, ac praeparari decet.* in quo exemplo notandum est etiam verbum, *sufficere*, aliter positum, quam vulgo solet. *Aequore]* *aequer maris.* Virgilius, — *longum maris aequor arandum est. Aequor terrae.* Cicero, *Babylonii in camporum potentium aequoribus habitantes.* &, quod, haud scio, an quisquam adhuc annotaverit, *aequor caeli.* Accius Atreo:

*Sed quid tonitru turbida torvo
Concussa repente aequora caeli
Sensim? sone e?*

Impotentia,] aestuosa. *Laeva, sive dextera]* omisit alterum, sive. usitatus enim erat, sive laeva, sive dextera. sic Horatius, *Cantamus, vacui, sive quid urimur.* Idem,

*Quo non arbiter Adriae
Major, tollere, seu ponere vult frata.*

Idem, — & *Sthenelus sciens Pugnae, sive opus est imperitare equis, Non auriga piger.* *Juppiter,*] ventus. quidam enim philosophorum, ut Anaximander, & Stoici, putant, nihil aliud esse ventum, quam agitatum aëra, aut quendam aëris veluti fluxum. qua in sententia est etiam is, cujus est liber ad Alexandrum de mundo. aërem porro ipsum antiqui vocabant *Jovem.* Horatius,

— *manet sub Jove frigido Venator. Idem, Quod latus mundi nebulae malusque Juppiter urget. Ennius, Aspice hoc sublimè candens, quem vocant omnes Jovem. Idem, Istic est is Juppiter, quem dico, quem Graeci vocant Aërem, qui ventus est, & nubes, Imber postea, Atque ex imbre frigus ventus, post fit aër demuo.*

Pedem,] velum. synecdoche. Facere pedem etiam dicitur pro, vela facere. Virgilius,

*Una omnes fecere pedem, pariterque finistros,
Nunc dextros solvere sinus.*

Plautus *Menaechmis* remiges ipsos videtur vocasse *navales pedes*: *Aservatote hoc, sultis, navales pedes. Litrabalibus diis,] nempe iis, quos ait Virgilius, Glauco, & Panopeae, & Inoo Melicertae. Novissimo.] hoc verbum refugisse Ciceronem annotat Gellius. falso: eo enim & in libris de oratore, & in oratione pro Q. Roscio comoedo usus est, & in epistola ad Octavianum, si modo ea epistola Ciceronis est: quod non puto. *Lacum,] Benacum. Senet.] antiquum verbum. Pacuvius Periboea, — corpusque meum sali Maerore, errore, macere senet.**

Aëtius,

*Jam jam stupido Thesfala somno
Pectora languentque senentque.*

eleganter autem, quod proprium est animalium, ad rem inanimam transtulit. *Gemelle Castor, & gemelle: Castoris:] hi enim dii sunt navigantibus maxime propiti.* Horatius,

*Clarum Tyndaridae fidus ab intimis
Quasfas eripiunt aequoribus rates.*

vide Theocritum Dioscuris.

A D L E S B I A M.

Vivamus.] admonitu mortis, puellam ad fruendas secum voluptates cohortatur. Est autem hoc argumentum poëtis perfamiliale. Virgilius,

*Pene merum, & talos: pereat, qui crastina curat.
Mors aurem vellens, vivite, ait, venio.*

Tibullus,

*Interea, dum fata finunt, jungamus amores:
Jam veniet tenebris mors adoperta caput.*

Propertius,

*Dum nos fata finunt, oculos satiemus amore.
Nox tibi longa venit, nec reditura dies.*

Martialis,

Vivamus: mortem fallere nemo potest.

Idem,

*Frange toros, pete vina, rosas cape, tingere nardo:
Ipse jubet mortis te meminisse deus.*

Actius Sincerus,

*Ah genus imprudens hominum, quid gaudia differs?
Falle diem: mediis mors venit atra jocis.*

Horatius autem ea in re pene immodicus est. sed & scite admodum Bacchis Plautina hoc ipso argumento ad senem utitur,

*Non tibi venit in mentem, amabo, si, dum vivas, tibi
benefacias, Jam pol id quidem esse haud perlonginquum?
neque, si hoc hodie amiseris, Post mortem id eventurum
esse unquam? Porro hunc sermonem inter pocula usitatum
fuisse, indicat Lucretius his versibus:*

*Hoc etiam faciunt, ubi discubere, tenentque
Pocula saepe homines, & inumbrant ora coronis;
Ex animo ut dicant, brevis est hic fructus homullis.
Jam fuerit: neque post unquam revocare licebit.*

Vivamus.] vivere saepe dicunt poetae pro eo, quod est, genialiter vivere; & vitam eam demum vocant, quae voluptaria est. Martialis,

*Non est, crede mihi, sapientis dicere, vivam:
Sera nimis vita est crastina: vive hodie.*

Zz 3

Idem,

Idem,

*Non impudenter vita, quod reliquum est, petit,
Cum fama, quod satius est, habet.*

Caecilius Hymnide,

Sex menses mihi sati sunt vitae: septimum Orco spondeo.

Lucillius,

Vivite lurcones, comedones, vivite ventres.

Varro πρὸ φιλοσοφίας,

*Properate vivere, pue: ae, quas finit aetatula ludere, esse,
amare, & Veneris tenete bigas. Soles occidere.]* argu-
mentum a dissimili. non ut Soli, ita & hominī fas est,
ubi semel occidit, in vitam redire. Lucretius,

*— nec quisquam expergitus extat,
Frigida quem semel est vitae pausa secuta.*

*Lux,] vita. Virgilius, — quae lucis miseris iam dira
cupido? hinc carentes luce, & caecos lumine pro mortuis
poëtae dicunt: & lumina, aut lucem relinquere, mori.*
Virgilius,

Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat.

Ennius,

Postquam lumina sis oculis bonus Ancu' reliquit.

quem versum pene totam usurpavit Lucretius inquiring. (*)

Lumina sic etiam solis bonus Ancu' reliquit.

Novius, — *ubi bipedes volucres lino linquant lumina.*

Nox.] mortem indicat, quam & Graeci poëtae *νοστή*
interdum vocant, & *χάλασος ὕπνου*. est enim, ut docent
Homerus, & Virgilius, — *consanguineus Lethi Sopor.*
sed & Orpheus ad Somnum,

Αὐτοκασιγνήτης δ' ἔπος λίδης θανάτου τι.

Virgilius, *Olli dura quies oculos & ferreus urget.*

Somnus: in aeternam clauduntur lumina noctem.

(*) Inquit non ponitur, nisi post unum alterumve verbum. La-

Lucretius, — *unus Homerus,*
Sceptra potitus, eadem aliis sopitu' quiete est.

Horatius, *Ergo Quintillium perpetuus sopor*
Urget? Propertius,

Nox tibi longa venit, nec reditura dies.

quae omnia loquendi genera fluxere a falsa illa opinione,
 qua imbuti erant multorum animi, eadem nos in causa
 mortuos fore, qua dormientes sumus. Lucretius,

Tu quidem ut es lecto sopitus, sic eris, aevi
Quod superest, cunctis privat' doloribus aegris.

Anaxagoras dicebat, duarum rerum cogitatione posse nos
 intelligere, quales post mortem futuri essemus: somni,
 & ejus temporis, quod nostrum cujusque ortum antecessit. In
 divinis quoque literis (sed longe alia de causa) mors saepe
 somni ac quietis nomine afficitur. unde & a nostrae reli-
 gionis hominibus sepulcreta Graeco vocabulo, quod a
 dormiendo inflexum est, *νεμεσηια* nominantur *Ne scia-*
mus, Aut ne qui malus] Putabatur enim fascinatio eis
 rebus nocere non posse, quarum vel nomen, vel nume-
 rus ignoraretur. nostrates quidem rustici, poma in novel-
 lis arboribus crescentia numerare, hodieque religioni ha-
 bent.

A D F L A V I U M.

Flavi.] ex eo quod Flavius amores suos detegere no-
 lebat, colligit eum laborare in vili aliqua morbo saque
 meretrice: tamenque ad id, quidquid est, libere detegen-
 dum invitatur. *Non viduas,*] non expertes Venereorum
 lusuum. Ovidius,

Cur ego tot viduas exegi frigida noctes?

Veteres saepe nuptialibus vocabulis ad omne libidinis ge-
 nus abutebantur. Martialis,

Nolito fronti credere: nupsit heri. Idem, — *ne Talas-*
sonem:

Indicas manibus libidinosis:

Et fias sine femina maritus. Plautus, — *haec quidem*

ecaster quotidie viro Nubit, nupfitque hodie, nubit mox noctu, nunquam ego hanc Viduum cubare fieri. nam si haec non nubat, lugubre Fame familia pereat. Demosthenes quoque Aeschinis matrem meretricem fuisse indicans, dicit eam solitam *ἄνοιαν τοῖς περὶ τὴν πόλιν γάμοις.* *Nequicquam tacitum cubile clamat.*] *ἰσχυροῦς*, quale illud Ciceronis in Verrem, *si tacent, satis clamant.* & in Catilinam, *cum tacent, clamant.* Frustra, inquit, cubile tuum tacitum est, utpote inanimum. Ipsum enim, quamvis tacitum, clamat, id est, multis indicijs patefacit, te non pernoctare solum. Quae autem ea indicia sint, statim aperit. *Sertis, ac Syrio fragrans olivo.*] nam in hac quoque palaestra luctaturi, prius odorato aliquo oleo corpora perungere solebant, ut hac ratione & libidinis excitaretur ardor, & ceter ille sudantium membrorum halitus depelleretur. Horatius,

*Quis multa gracilis te puer in rosa
Perfusus liquidis urget odoribus,
Grato Pyrrha sub antro?*

Syrio.] e Syria praecipui odores afferebantur. infra,

*Fragrantem Asfyrio venit odore domum. Tibullus,
Non soror Asfyrios cineri quae dedat odores.*

Argutatio,] creber ille succus & identidem velut ingemiscantis lectuli sonus. nam *argutare* est tenui quodam sono aurem ferire. Propertius,

Illa mihi totis argutat noctibus ignes.

& ab ejusmodi sono *argutam illicem* vocavit Maro, id est, *ἰδὸν, ἢ λασίον ἢ ψευδίζουσαν.* Nam, *ni praevaleret ista.*] locum hunc integrum non esse constat. & video fuisse, qui ex ingenio emendare conati sunt: quos, quia neque quidquam adferunt magnopere probandum, & valde ab usitata scriptura recedunt, non sequor. quid, si quis ex tribus versiculis faciat duos, hoc modo:

*Nam cur tam latera exfusa pandas,
Ni tu quid facias ineptiarum?*

exhausti enim nimia Venere, crebro, ut Plautino verbo utar, pandiculari solent. in hoc autem libro tam multa impressa sunt alienae audaciae vestigia, ut versus unus facile additus esse possit. quod tamen, ut in re dubia, propositum a me, non etiam affirmatum velim. liber calamo exaratus, qui penes me est, habet, *Nam in ista pte valet nihil tacere.* unde erant ex amicis meis, qui conicerent legendum,

Nam ista in parte valet nihil tacere.

Latera.] ea enim pars immoderato coitu insigniter laeditur. unde est illud in Priapejis,

*Defecit latus, & periculofam
Cum tusfi miser expuo salivam.*

& alibi — *usque dum mihi Venus jocosae molle ruperit latus.* Martialis,

*Tu tenebris gaudes: me ludere teste lucerna,
Et juvat admissa rumpere luce latus.* Juvenalis,

*nec queritur, quod
Et lateri parcas, nec, quantum jusfit, anheles.* *Ad caelum vocare.*] antiqua locutio. Cicero in iis legibus, quas ipse sciscit, II. de legibus, *Et oculos, quos endo caelo merita vocaverint.* ita enim & in quibusdam libris legitur, & ego legendum puto.

A D L E S B I A M.

Quaeris.] infinitatem quandam bassiorum a Lesbia petit. *Bassiationes.*] sic infra *osculationem* dixit. talia sunt apud Plautum, *amatio, tactio*: apud Ciceronem *debitio*; aliaque id genus. *Libysfae.*] talia sunt illa Virgillii — *vel qualis equos Threissa fatigat Harpalice.* &

Inter quos Phoenissa recens a vulnere Dido.

Idem etiam a nomine *Libs*, inflexit *Libysfida*:

Horridus in jaculis, & pelle Libysfidis ursae.

Laserpitiferis.] Cyrenaeus ager herba laserpitio abundat. vide Plinium lib. XIX. *Jovis aestuosi,*] Ammonis,

cujus templum aestuosis admodum arenosisque extractum est locis. vide Lucanum lib. nono, Q Curtium lib. IV, Herodotum lib. II *Et Batti,*] qui Cyrenen condidit. *Cum tacet nox,*] unde & *conticinium* dicitur. *Furtivos,*] occultos. *furtum* vocabant, quidquid occulte fieret. Tibullus, — *Veneris per dulcia furta* Virgilius, — *neque ego hanc abscondere furto Speravi, ne finge, fugam.* Idem, — *hic furto fervidus instat.* cum de caede, & strage nocturna loquatur. *Vident.*] nam & *caeli oculos* pro sideribus dicimus: unde est mellitissimum illud Platonis poemata, quo, cum puerum suum, cui nomen erat Stella, de nocte in caelum suspicientem videret, ipse caelum fieri optat, ut pluribus eum oculis obtueri queat. versus quoque, propter singularem ipsorum molliam, ascribam:

Ἀστὲρ εὐκλειπὲς Ἀεὶ ἰμὸς. οἷσι γυνοῦται
Ὀυρανὸς, ὡς πολλοῖς ὀφθαλμοῖς εἰς τὸ βλεῖται.

id est,

Stella meus, stellas dum suspectis, ipse utinam sim
Caelum, oculis ut te pluribus aspiciam.

eleganter quoque Papinius, cum Achilles, puellae in modum ornatus, noctu in agris Deidamiae pudicitiam eriperet, ita jucundum ait fuisse hoc spectaculum sideribus, ut etiam riserint.

— *risit chorus omnis ab alto*
Astrorum, & tenerae rubuerunt cornua lunae.

Curiosi.] verbum hoc fere semper in reprehensione ponebant. Cicero: *nam ut Terentianus Chremes non inhumans, qui novum vicinum non vult*

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique:

sic isti curiosi, quos offendit noster, minime nobis injucundus labor. Plautus Sticho,

Nam curiosus nemo est, quin sit malevolus.

Nec

Nec mala.] de hoc aliquid supra tetigimus. *Malam* autem *linguam* eodem sensu dixit & Virgilius,

— *baccare frontem*

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro. & hic noster supra, *Aut ne quis malus invidere possit.*

A D S E I P S U M.

Miser Catulle.] a Lesbia sperni se videns, se ipsum ad eam vicissim spernendam cohortatur. *Scelestā, te ne? quae tibi manet vita?*] habui puer librum veterem, in quo memini versum hunc ita scriptum esse, *Scelestā, quae nunc, quae tibi manet vita?* neque tamen illam alteram scripturam improbandam puto. *Cui labella mordebis?*] in Venereis deliciis, illud quoque numeratur, labella, inter basiandum, teneris morsuunculis leniter stringere. itaque Flora meretrix, cui cum Cn. Pompejo stupri consuetudo fuerat, ita eum commendabat, quod nunquam ab eo potuisset non morfa discedere. Plutarchus: *Φλάκων δὲ τὴν ἰταίρων ἴφασμα, ἣδη ἀριστοτέρων ἴσως, ἰστορικῶς αἰὲ μνημονεύειν τῆς γενεαίτης αὐτῆς ὡς τὴν Πομπηίου ὀμιλίαν, λίγυσμα, αἷς ὅσῃ ἔν, ἐκείνη σωματικωταμίην, ἀδύκτως ἀπλοῦ.*

Plautus Pseudolo:

Iocu', ludus, sermo suavis saviatio,
Compressiones arctae amantum compares,
Teneris labellis molles morsuunculae,
Papillarum horridularum oppresuunculae. Horatius:

— *sive puer furens*

Impresst memorem dente labris nosam.

A D V E R A N N I U M.

Veranni.] de Veranii ex Hispania reditu, & sibi, & ipsi gratulatur. *Antistes,*] qui alios omnes antecedit. videtur ductum a militia: ut sit quasi *ἀντιστήτης*, aut *ἀντιστάτης*. *Millibus trecentis,*] longissimo intervallo. & venuste: quasi de itinere aliquo sermo esset. *Trecenta* autem dicebant pro quathlibet multis. Sic infra,

Quare

*Quare aut hendecasyllabos trecentos Expecta. &
Quos simul complexa tenet trecentos.*

Applicansque collum,] id est, collum ad te molliter plicans, & inflectens. Hunc gestum ita expressit Horatius, *Cum fragrantia detorquet ad oscula Cervicem.*

Suaviabor.] mos antiquus fuit, qui hodieque in Italia viget, abeuntes ac redeuntes amicos exosculari. oculos autem praecipue petebant osculo; quod ii sunt, ut ait Cicero, *quasi fenestras quaedam animi: eosque* (ait Plinius) *cum osculamur, animum ipsum videmur attingere.* Horatius:

*Qui nunc Hesperia sospos ab ultima
Caris multa sodalibus,
Nulli plura tamen dividit oscula,
Quam dulci Lamiae.*

Q Cicero Tironi: *Ego vos ad III. cal. videbo; tuosque oculos, etiam si te veniens in medio foro videro, disuaviabor.*

DE V A R I S C O R T O.

Varus.] Quintilium Varum Cremonensem dicit, hominem belli, pacisque artibus clarissimum, qui postea in Germania cum tribus legionibus caesus est. *Ut mihi tum repente visum est,*] quantum ego ex primo illo aspectu judicare potui. *Bithynia,*] ex qua ego haud ita pridem redieram, cum praetore Memmio illuc profectus. *Nec praetoribus.*] puto locum hunc non vacare mendo. neque enim plures praetores in unam provinciam mittebantur. fortasse legendum sit, *quaestoribus.* *Cur quisquam caput unctius referret,*] cur quisquam, propter lucrum in provincia factum, quidquam adjiceret ad solitum vitus cultusque splendorem. Olim elegantiores homines odoratis unguentis caput perfundere solebant. Horatius:
— *coronatus nitentis Malobatro Syrio capillos.*

Martialis,

Si sapias, Asyrio semper tibi crinis amomo Splendeat.

Plautus Casina,

— *unde hic, amabo, unguenta olent? St. oh, peri.*

Manifesto miser teneor. cesso caput pallio obtegere?

Prae-

Prætor,] C. Memmius Gemellus. *Quod illic Natum dicitur ære,*] pecunia, quam in provincia quaefiisse diceris. Eadem autem figura dixit, *æs natum*, qua, *parere pecuniam*, aut *parere divitias*, dicimus. *Homines,*] id est, servos. ita enim nonnunquam eos peculiariter nominabant: quodque nos vulgari lingua utentes, hujus aut illius *hominem* dicimus, cum servum, aut certe famulum indicamus, id Latine quoque probe admodum dicitur. Cicero, *Hominem P. Quintii deprehendis in publico: conaris abducere: non patitur Alphenus. Beatiorum,*] divitiarum. *beatos* enim vocabant, qui abundarent opibus. Plaut. *Poenulo, Aurum in fortuna invenitur: natura ingenium bonum. Bonam, ego, quam beatam, me esse, nimio dici mavolo.* sic & Graeci nonnunquam homines copiosos *δαίμονας* vocant. Euripides,

Πλῆτε δ' ἀποφθίοντες ἀδινούς γάρμοι.
Τῆς μὲν γὰρ δ' ἀγνοῖαν αἰεὶ ἄβροτοί,
Μᾶλλον ἢ κηδέσκει τοῖς δαίμονας.

Non possem,] ex pecunia, quam in provincia collegissem. *Parare,*] emere. Cic ad Att. *Cogito trans Tiberim hortos aliquot parare.* Atque inde intelligendum est illud Terentii, non satis a quoquam adhuc, quod sciam, animadversum, *Vah? quenquam ne hominem posse in animo instituere, aut Parare, quod sit carius, quam ipse est sibi?* in adoptione enim, de qua ibi sermo est, genus quoddam emptionis intercedebat. Inde &, *reparare*: quod est, nummis ex venditione conflatis aliquid aliud emere. Horatius,

Vina Syra reparata merce.

quo modo hoc verbum saepe a jurisconsultis accipi, primus docuit Fr. Duarenus lib. I. anniverfariarum. *Cinaediorem,*] molliorem, & improbiorem. *Serapis.*] hic Aegyptius deus etiam Romae templum habebat. In quibusdam est, *ad Serapis*: quod non displicet: ita enim dicebant, *ad Cereris, ad Dianae, & similia*; cum subintelligerent, *templum. Mane mane.*] Prius adverbium est, posterius verbum. Est autem admodum jucunda *παρηγορία*. *Istud, quod modo dixeram,*] id est, quantum attinet ad istud, quod modo dixeram. *Fugit me ratio.*] haec

haec locutio est ejus, qui aliud dixit, aliud dicere voluit. Plautus Amphitruone, *Mer. Amphitruonis te esse ajebas Sofiam. Sos. peccaveram. Nam Amphitruonis socium nae me volui esse dicere. Mer. Scibam equidem nullum esse nobis, nisi me, servom Sofiam. Fugit te ratio. Sos. utinam istuc pugni fecissent tui. Cinna.*] is est, qui Smyrnam, de qua infra agetur, novem annis elaboravit. eundemque puto esse, cujus epigrammata citantur a Nonio; quae quidam apud Gellium, ut illepidam, calumniatur. *Quam mihi pararim.*] quam si ipse mea eos pecunia emerim.

AD FURIUM, ET AURELIUM.

Furi, & Aureli.] per Furium & Aurelium, quasi nuncium remittit Lesbiae. *Comites Catulli*] significat se ab eis valde amari. est enim magni amoris indicium, velle cum aliquo longum ac periculofum iter, ipsius causa, suscipere. Sic Horatius:

*Septimi Gades aditure mecum, &
Cantabrum indoctum jaga ferre nostra, &
Barbaras Syrteis, ubi Maura semper
Aestuat unda.*

Cum horum tamen utroque graves postea inimicitias gessit, eosque acerbissimis versibus insectatus est, tum quod ipsum ut mollem notasent: tum quod puerum ipsi carum Aurelius quidem tentasset, Furius vero etiam constuprasset. *In extremos Indos,*] in extremas Indiae oras. Sic & apud Horatium,

Impiger extremos curris mercator ad Indos.

Littus ut longe.] ita est in libris Aldinis, melius, puto, quam in aliis, *Longe ubi littus:* nam particula *ut*, in epigrammate quoque ad Coloniam, eodem modo usus est. *Longe resonante*] *πολυλοισε.* *Sagittiferosque Parthos.*] annotandus est choreus in secunda sede Sapphici, ut & paulo post,

*Pauca nunciato meae puellae. & alibi,
Ocium Catullo tibi molestum est.*

id ex posterioribus solus, quod sciam, imitari ausus est divinus poeta, Michael Marullus. Sappho autem, quae nomen huic generi veruum dedit, saepe admodum id fecerat. *Septemgeminus*,] qui septem ostiis exit in mare. Virgilius,

Et septemgeminum turbant trepida ostia Nili.

Sic idem *centumgeminum Briarea* a centum manibus, & *tergeminum canem*, Cerberum dixit. *Colorat*,] limo, cujus magnam copiam secum trahit *Monimenta*,] tropaea. *Gallicum Rhenum*.] epitheton addit, ad discrimen Rheni Bononiensis. *Horribiles*,] *hospitibus feror*, ut eos Horatius vocat. *Ultimos* autem, *divisos toto orbe*, ut Virgilius loquitur. infra quoque *ultimam Britanniam* vocat. Horatius,

Serves iturum Caesarem in ultimos Orbis Britannos.

Trecentos.] hyperbole. *Velut prati Ultimus flos*] *ultimos prati flores* vocamus qui sunt proxime viam. si autem fere aut viatorum pedibus, aut curruum praetereuntium rotis obteri solent. Respicit autem Catullus ad vetus proverbium, quo, cum, aliquid plane perisise, indicare volebant, dicebant, *Tam perisise, quam extremam jabam*. Vide Festum.

I N A S I N I U M.

Marrucine Asini.] cum in veteribus libris aperte legeretur, *Marrucine Asini*; nescio qua ratione moti eruditi quidam, illius loco substituerunt, *Inter cenam Asini*; ut ex Palladii interpretatione cognoscitur; qui etiam hoc ipsum sibi valde placere ait. mihi quidem, ne quid dissimulem, non placet, tum aliis de causis, tum quia poeta ipse indicat furta haec non tam inter cenam fieri solita esse, quo tempore, vix est, ut quisquam patiat sibi linteam suum eripi, quam peracta jam cena, cum, sublati epulis, joculari convivae inter se, & majoribus poculis poscere consueverant. id enim tempus non obscure innuit, cum ait, *In joco atque vino*: ut & infra, *Reddens mutua per jocum atque vinum*. Marrucinos quidem popu-

los Italiae esse constat. itaque nihil video, cur veterem scripturam mutare oporteat. non enim, si de hoc Asinio, qui Marrucinus fuerit, nihil alibi proditum est, iccirco a veterum librorum fide recedi par est. *Salsum*,] urbanum. *Fugit te*,] erras. *Quamvis sordida*,] id est, admodum sordida. Sic Plautus *Menaechmis*,

*Solet joculari saepe mecum illo modo:
Quamvis ridiculus est, ubi uxor non adest.*

id est, nihil eo magis ridiculum ne optari quidem potest. Quo autem vicio notatur hic Asinius, eodem *Martialis* *Hermogenem* quendam notat, de quo ita scribit,

*Ad cenam Hermogenes mappam non attulit unquam:
A cena semper rettulit Hermogenes.*

Mutari.] id est, qui ait cupere se furta tua vel talento redimere. *Mutare* autem, pro eo quod est emere, aut vendere, antiqui saepe dicebant. *Columella*: *Porcus lactens aere mutandus est*. Idque Graecorum exemplo, apud quos saepe hoc ipso modo ponitur verbum *ἀλλάττω*. eo autem id fit, quia antiquissima ratio contrahendi, ut *Aristoteles*, & *jurisconsulti* docent, *permutatio* est. quin ipsum *permutationis* nomen commune est omnibus, ut prudentes loquuntur, *contractibus*. tantum enim valet Latine *permutatio*, quantum *Aristoteli* *ἀλλάττω*. ideoque numeratur inter eos *contractus*, quibus proprium nomen inditum non est. Sed iis de rebus a nobis & magis suo loco, & copiosius disputatum est in *commentariis*, quos in *quintum Ethicorum* scripsimus. *Disertus puer*.] in aliis, *Disertus pater*: mihi, etsi non sum nescius, *patrem leporum ac facietiarum*, Latine admodum dici, & nomen, *disertus*, cum generandi casu, ita rarum esse, ut fortasse vix usquam alibi legatur, tamen nescio quo modo prius illud venustius videtur. *Sudaria fetaba*,] ex lino fetabo, quod optimum in *Hispania* crescit ad fluvium *Tarraconem*.

A D F A B U L L U M.

Cenabis.] Fabullum ad cenam invitat, ea lege, ut Fabullus quidem cenam secum afferat, ipse autem nihil suppeditet praeter unguentum. Sciendum autem est, veteres floribus redimitos, unguentisque delibutos cenitasse, ubi se liberalius invitare decreverant: tum voluptatis causa, tum quod crederent odoris ebrietatem impediri. Nonnunquam etiam, ut est apud Festum, aviculas quasdam corollis suis alligabant; quarum & cantu assiduo, & crebris rostri unguumque puncturis efficeretur, ne ipsi inter potandum obdormiscerent. Horatius:

*Cur non sub alta vel platano, vel hac
Pino, jacentes sic temere, & rosa
Canos odorati capillos
Potamus uncti? Idem:
Huc vina, & unguenta, & nimum brevis
Flores amoenae ferre jube rosae.*

ceterum hujusmodi convivatorem, qui unguentum modo praeberet, alicubi irridet Martialis, hoc versu:

*Unguentum, fateor, bonum dedisti
Convivis here, sed nihil scidisti.
Res falsa est, bene olere, & esurire.
Qui non cenat, & ungitur, Fabulle,
Hic vero, mihi mortuus videtur.*

Paucis diebus.] intra paucos dies. Hoc modo etiam Propertius locutus est,

*Tu quoties aliquid conabere, vita, memento
Venturum paucis me tibi luciferis.*

Sale,] facetiis. *Plenus sacculus est araneorum,*] id est, pridem inanis est. Afranius apud Festum, *Tamne arcula tua plena est araneorum?* Plautus *Aulularia*, — *anne quis aedes auferat?* Nam hic apud nos nihil est aliud quaestus furibus: Ita inaniis sunt opulettae atque araneis.

Meros amores,] ita lego, non, ut alii, *meos amores:* & de ipso unguento hoc dictum accipio.

AD C. LICINIUM CALVUM.

Ni te plus oculis.] non est, cur ambigatur, ad poëtam Calvum, an ad oratorem scriptum fuerit hoc carmen. idem enim C. Licinius Calvus C. Licinii Macri filius, & poëta, & orator clarus fuit: ex quo imperiti duos, unum poëtam, & alterum oratorem, faciunt. *Odio Vatiniano*] Macrobius lib. II. *Lapidatus a populo Vatinius, cum gladiatorum munus ederet, obtinuerat, ut aediles edicerent, ne quis in arenam, nisi pomum, misisse vellet. forte iis diebus Cascellius jurisconsultus, consultus a quodam, num nux pinea pomum esset, si in Vatinium misurus es, inquit, pomum est.* Cicero Interrogatione in Vatinium: *Odio enim tui; in quo etsi omnes, propter tuum in me scelus, superare debeo; tamen ab omnibus pene vincor, &c.* Hinc intelligi potest, cur dicat poëta *odium Vatinianum*. eo autem libentius id facit, quod Vatinium Calvus ipse acerbissimis orationibus insectatus erat: qua de re infra quoque agetur. *Munus,*] fortasse, quod ipsum in causa aliqua defenderis. *Sylla.*] de Sylla grammatico nihil alibi legere memini: tantum reperio fuisse Cornelium quendam Epicadum, Syllae libertum; qui, fieri potest, ut, cum sibi de more patroni nomen asumpsisset, etiam ipso ejusdem cognomine a populo afficeretur. *Literator.*] ita vocabant grammaticos, id est, poëtarum interpretes. Alii distinguebant ita, ut dicerent, tantum intereres inter *litteratum*, & *litteratorem*, quantum inter *grammaticum*, & *grammatistam*. vide Suetonium in libello de claris grammaticis. *Non est mi male; sed bene ac beate.*] gaudeo enim, quod labores tuos tam bellis muneribus pensari videam. Ironia est. *Sacrus.*] Festus: *homo sacer is est, quem populus judicavit ob maleficium: neque fas est eum immolari: sed, qui occidit, parricidii non damnatur. nam lege tribunicia prima cavetur, si quis eum, qui plebiscito sacer sit, occiderit, parricida ne sit. ex quo quisvis homo malus atque improbus sacer appellari solet.* Afranius Fratribus, — o. *sacrum scurram, & malum.* Turpilius Demetrio,

*Etiam me irrides, pessume, & sacerrume? Plaut. Poenulo:
Venditque has omnes, & nutricem, & virgines,
Praesenti argento, homini (si modo lenus est homo)
Quantum hominum terra sustinet, sacerrumo.*

sic igitur dixit *sacrum libellum*, ut Virgilius *sacram auris famem*, &, — *sacras depellere tedas*.

[*Saturnalibus, optimo dierum.*] nullum enim alium diem veteres tanta hilaritate celebrabant. is dies erat xiv. cal. Jan vide Macrobiū. *Non, non hoc tibi.*] jocosē se Calvo par pro pari(*) redditurum, & vicissim quasi struem quandam pes morum poëtarum ipsi misurum minatur. *Non, non.*] eleganter geminata negatio. Sic Propertius,

Non, non humani sunt partus talia dona.

Interdum etiam aliquid interponcbant. Cicero lib. x. ad Atticum, *Non sunt ab obsequio nostro, non: habent suas radices*. ita enim erudite hunc locum emendat Manutius, qui etiam in eo explicando multa similia exempla colligit. *Salve,*] derisor. *Sic,*] impune.

Nam si luxerit,] id est, ubi primum dies apparere coeperit. Particula, *si*, hoc loco non conditionem, sed tempus indicat. Sic Virgilius,

*Heu quantum inter se bellum, si lumina vitae
Attigerint, quantas acies, stragesque ciebunt.*

- Idem,

*Praeterea si nona diem mortalibus alnum
Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem,
Prima citae Teptris ponam certamina clasfis.*

lucere autem valet, diem esse. Cicero ad Att. *Catilina*, *si judicatum erit meridie non lucere, certus erit competitor.* Idem pro Sex. Roscio, *occisus est a cena rediens, nondum lucebat, cum Ameriae scitum est.* Pro Cluentio, *ante noctem mortuus, & postridie, antequam luceret, combustus est.* Plautus Milite,

*Prius quam luçet, asunt: rogitant, noctu an fomnum
ceperim.*

Non-

(*) Muretus deceptus est prava lectione Teren. i. Eun. III. r. 55. *Par pro pari referto.* ubi meliores libri habent, *Par pari referto.* Vide Beattiejum.

Nonnunquam etiam dicebant, *lucet hoc*, aut *lucescit hoc*, cum videlicet caelum, aut inane illud spatium intelligerent. Plautus Amphitruone,

Eamus, Amphitruo. lucescit hoc jam. Idem Curculione, Quid tu, Venerin' pervigilare te vovisti, Phaedrome? Nam hoc quidem edepol haud multo post luce lucebit.

Idem Milite,

Vigila, expergiscere, inquam: lucet hoc, inquam.

Terentius Heautontimorumeno,

Lucescit hoc jam: ceso pultare ostium

Vicini, &c. Hunc autem postremum locum ita interpungendum esse, primus me, ante hoc biennium, admonuit vir omni elegantis doctrinae genere politissimus, Adrianus Turnebus, regius Luteciae Graecarum literarum professor. *Caesios, Aquinos, Suffenum.*] de *Caesio* nihil memini legere. *Aquinum* quidem M. Tullius in Tusculanis nominat, ut poetam insigniter malum. de *Suffeno* inferius agetur.

A D A U R E L I U M.

[*Commendo.*] hunc puerum postea Aurelius corrumpere conatus est; unde graves inter eum, & Catullum inimicitiae extiterunt. [*Occupati.*] ocioforum enim hominum hic morbus est. [*Bonis, malisque*] & formosis, & deformibus. [*Attractis pedibus,*] diductis, divaricatis. [*Patente porta,*] τῆς ἀνεῳχθῆ. *Portam* autem dicit, ut indicet, pathicum fuisse Aurelium, &, ut Aristophanes loquitur, *ἐπιπυρρῶτο*. In Priapejis,

*Jam primum stator hic libidinosus,
Alternis & eundo, & exeundo,
Porta te faciet patienterem.*

[*Percurrent raphanique, mugilesque.*] alludit ad supplicium, quo olim Athenienses afficiebant pauperes in adulterio deprehensos. eis enim depilabant nates cinere calido, deinde etiam raphanos praegrandes in podicem

immittebant. hanc poenam vocabant *μυγίλιος*, *μυγίλιος*. Mugiles autem etiam interdum ad hanc rem adhiberi solitos, indicat Juvenalis,

— *quosdam moechos & mugilis intrat.*

atque ita hunc locum recte ex interprete Aristophanis interpretatus est Parthenius.

AD AURELIUM, ET FURIUM.

Paedicabo.] Furius & Aurelius de Catullo, tanquam effeminato, & impudico, ob molliciem carminum, fenserant. id nunc eis irascitur, negatque, poetarum mores & scriptis spectari oportere. eadem excusatione, utitur Ovidius,

*Crede mihi, distant mores a carmine nostri.
Vita verecunda est, Musa jocosam mihi.*

& Martialis,

Lasciva est nobis pagina, vita proba est.

& notum est illud in Voconium,

Lascivus versu, mente pudicus eras.

Male marem,] mollem & effeminatum. *mares* enim vocabant fortes. Horatius,

Et maribus Curiis, & decantata Camillis.

A D C O L O N I A M.

O Colonia.] de genere ipso carminis ad finem disputabimus: valde enim inepta sunt, quae hoc loco a ceteris afferuntur. nunc quidem argumentum epigrammatis, quantum in nobis erit, conjectura comprehendere studeamus. Coloniam (fortasse oppidum haud procul Verona, quod hodieque nomen illud retinet) alloquitur: &, ut mihi videtur, de duobus agit: quorum alterum ipsi Coloniae subdiosum fuisse significat, cum ait, *Quem cupis &c.* neque tamen ita infensum, ut eum vellent cives insigniter laedere: idque ex eo intelligitur, quod vereri eos ait, ne ille, quisquis erat, irredivivus in palude recumberet. at-

que eum quidem videtur praesentem sistere, quasi ob-
 jicere, ut de ponte praecipere agatur; cum ait, *En salire
 paratum habes.* Agi autem postea, non de eodem, sed
 de alio quopiam, vel id satis argumento est, quod, quasi
 novam quandam narrationem exorsus, ait, *Quendam mu-
 nicipem meum &c.* absurda enim plane fuerint haec, si ad
 eum referantur, de quo paulo ante, & quasi ipsi Colo-
 niae noto, dixerat, *Quem cupis;* & quasi praesente, *En
 salire paratum habes.* agit igitur de alio quodam, eoque
 Veronensi: quem, cupere se ait, de ponte deturbari: id-
 que, magni muneris loco, sibi a Colonia concedi petit.
 quod certe non faceret, si de eo ageret, quem ipsa
 suapte sponte Colonia, ut initio dictum est, dejicere cu-
 piebat. *Ludere*] ita est in quibusdam libris: egoque ita
 malo, quam, ut in aliis, *laedere.* ludibrii enim potius,
 quam atrocis contumeliae causa, comparatum hoc fuisse,
 indicant illa, *salire;* &, *sed vereris inepta;* &,
Munus hoc mihi maximi da Colonia risus. *Crura*] sub-
 llicas dicit, sive columellas ligneas, quibus pons fulcie-
 batur. *Ponticuli*] quo modo *ponticulum* vocat, quem an-
 tea *pontem longum* dixerat? an (*) quod parum latus esset,
 an quod infirmus? *Totus irredivivus,*] ita ut extrahi
 postea non queat. *Sic tibi.*] ejusmodi obsecrationibus
 uti solemus, ubi aliquid petitori sumus. *Ex tua libidine,*]
 arbitrato tuo. *In quo vel Salisubfuli.*] ita latus, firmus-
 que, ut etiam possit Martis sacra peragentes Salios susti-
 nere. *Salisubfulum* vocat Martem. Pacuvius,

Pro imperio sic Salisubfulus vestro excubet.

Municipem meum,] Veronensem. *Ut,*] qua parte. *Ut
 puella,*] *delicior tenello hoedo:* quantum tanta teneritas
 potest in puellam convenire. Significat enim ita delica-
 tam esse, ut tamen sit in ea roboris ad rem gerendam,
 quantum in puella est satis.

Nec se sublevari ex sua parte,] assentior tuis, qui hoc
 ad Venereos lusus referendum putant. *In fossa Ligeris.*]
fossam vocare videtur ipsum alveum fluminis. *Ligeris*
 autem, fluvius Galliae. Alii legunt, *In fossa Liguri,*
 aut *Liquis.* amplius igitur quaerendum est. *Separata,*]
 excisa. Politianus legebat, *expertata,* aut, quod ma-
 gis

(*) Duplex *an,* pro *si*rum, *an,* non usitatum est veteribus.

gis suspicor, *supernata*: ut esset metaphora ducta ab iis, quibus, in morem pernarum fuillarum, femina excisa sunt. Marullus autem, qui, quasi dedita opera, omnes Politiani emendationes irridebat, hanc exagitavit hoc epigrammate,

*Quid separatam, insane, supernas, rogo,
Alnum Catulli nobilem?
Plebi ociosae scilicet risum parans,
Oblitus, ut soles, pedis.*

non putavit igitur Marullus, in hoc versu, quarto loco spondaicum recipi posse: in quo falsus est, ut infra docuimus. usitatam tamen lectionem sequendam puto. Si *pote solidum.*] recte emendavit Victorius hunc locum, cum antea legeretur, *Si potest olidum*: magnumque putarent fecisse se, qui causas exquirebant, cur Catullus *olidum veternum* nominasset. *Supinum animum,*] stuporem illum, torporemque animi.

Nunt, uti recepimus, de genere ipso carminis disferemus. Est igitur genus quoddam hexametri, ex heroico effictum: sed molle, enervatumque, describendisque rebus tantum ludicris, non etiam seriis & gravibus, aptum. Priapejum Censorinus vocat: ponitque hoc exemplum,

Hunc lucum tibi dedico, confectoque, Priape.

& addit, tertium pedem pro dactylo Creticum esse debere: alioqui enim hexametrum heroicum fore. Quod tamen non perpetuo verum est. Diomedes vocat angelicum, a Stesichoro repertum, additque exemplum,

Incidit patulum in specum, procumbente Priapo.

Terentianus autem Maurus, qui asperitatem grammaticarum praeceptionum inusitata quadam numerorum suavitate condivit, ita de hoc genere versus disputat:

*Hexametrum pedibus cernes constare receptis.
Qui tamen heroum factis indignus habetur.
Nanque tome media est versu non apta severo:
Fitque soluta magis, quoties spondaeus inest pes*

A a a 4

Ter

*Tertius & quartus. non hunc * incolumem ergo,
Sed de commatibus tradunt constare duobus.
Ipse enim sonus indicat esse hoc lusibus aptum.
Et ferme modus hic datur a plerisque Priapo,
Inter quos cecinit quoque carmen tale Catullus.
Hunc lucum tibi dedico, consacroque, Priape,
* Quae domus tua Lampfaci est, * quaque Priape.
Nam te praecipue in suis urbibus colit ora
Hellepontia, ceteris ostreosior oris.
Et similes plures sic conscripsi. se Catallum
Scimus.*

haec verba optimi ac festivissimi grammatici apposuimus,
ut ex eis intelligeretur, quanta esset hujus versus cum
heroico affinitas: tanta ea quidem, ut Virgilius quoque in
hoc genus interdum incidat, non in Bucolicis modo,

*Quod nunquam veriti sumus, ut possessor agelli;
aut Georgicis,*

Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?

sed in ea etiam, quae una Graeciae factum retundit,
Aeneide,

Troas, reliquias Danaum, atque immitis Achilli.

Ut tamen versus hic insigni aliqua nota ab heroico distin-
gueretur: receptum est, ut, primo quartoque loco, pro-
spondaeo choreus, jambus ve; tertio, Creticus pro da-
ctylo poneretur. Quoniam autem Terentianus admonet,
hortorum deo cecinisse Catullum hujus generis versus:
extantque inter Virgilianos lusus nonnulli, quos eruditi
homines Catullo tribuunt, & nos quoque nunquam alicer
credidimus: ascribemus eos, tum ut, quasi postliminio,
ad auctorem redeant suum; tum ut cursim a nobis non-
nulla in eis, quae ceteros fugete, annotentur.

P R I A P U S

*Hunc ego juvenes locum, villulamque palustrem,
Tectum vimine junceo, caricisque manipulis,*

Quor-

Quercus arida, rustica conformata securi
Nutriti: magis, & magis ut beata quotannis.
Hujus nam domini colunt me, deumque salutant,
Pauperis tuguri pater, filiusque *
Alter assidua colens diligentia, ut herba
Dumosa, asperaque a meo fit remota sacello;
Alter parva ferens manu semper munera larga.
Florido mihi ponitur picta vere corolla
Primitu, & tenera virens spica arista:
Luteae violae mihi, luteumque papaver,
Pallentesque cucurbitae, & suave olentia mala,
Uva pampinea rubens educata sub umbra.
Sanguine hanc etiam mihi (sed tacebitis) aram
Barbatus linit hirculus, cornipesque capella:
Pro queis omnia honoribus haec necesse Priapo
Praestare, & domini hortulum, vineamque tueri.
Quare hinc, o pueri, malas abstinete rapinas.
Vicinus prope dives est, negligensque Priapus.
Inde sumite. semita haec deinde vos feret ipsa.

Hunc ego] putabatur hic deus, quibus in agris statu-
 retur, colereturque, eis foecunditatem afferre. Hoc igitur se facere praedicat, additque causam, nempe quod ab agelli dominis diligenter ac religiose colatur. Ad postremum admonet pueros, ne quid ex eo agro furentur, cui sit & dominus pauper, & ipse diligens additus custos: indicatque eis agrum vicinum, unde commodius eripere aliquid possint; quod & dominum divitem habeat, & negligentem Priapum. Porro Priapum Orpheus deorum antiquissimum esse dicit: videturque eundem cum Sole, ac Baccho facere. Dicitur est autem *νηπιος* vel quasi *νηπιος*, id est, clamosus, propter clamores, qui in Bacchi sacris excitabantur, vel quasi *νηπιος* *το* *αριον*, ut annotat interpres Theocriti. *Magis, & magis ut beata quotannis,*) ita ut assidue posterior annus prioris fertilitatem vinceret. *Primitu.*] antiquum adverbium, quale apud Plautum, *fimitu*. Qui autem vocem hanc, ut insolentem, aspernati, ejus loco substituerunt, *primitiae*, depravarunt versum. *Sanguine hanc, &c. aram*] in aliis, *Sanguinea arma*, contra metri legem. Hunc autem locum ex ingenio emendavimus: neque sane dubitavimus, quin omnes intelligentes homines nobis sint as-
sen-

senfuri. Sic & Graeci *μισθωρον βουαί* dicunt *ἀρὰ* & *ἱερωαί*. Sed tacēbitis.] hoc inserit, quia, legibus XII, sacra facere peregrinis diis, nisi qui publice asciti essent, non licebat. Haec necesse] in aliis, hoc necesse: contra grammatices regulas. Addemus & aliud ejusdem argumenti: quod ipsum quoque Catulli esse, eruditis hominibus ita judicantibus assentimur.

P R I A P U S.

Ego haec, ego arte fabricata rustica,
 Ego arida, o viator, ecce populus,
 Agellulum hunc, sinistra, iute quem vides,
 Tuor, malasque furis arceo manus.
 Mihi corolla picta vere ponitur:
 Mihi rubens arista sole fervido:
 Mihi virente dulcis uva pampino:
 Mihique glauca duro oliua frigore.
 Meis capella delicata pascuis
 In urbem adulta lacte portat uhera:
 Meisque pinguis agnus ex ovilibus
 Gravem domum remittit aere dexteram.
 Tenerque, matre mugiente, vaccula
 Deum profundit ante iempla sanguinem.
 Proin' viator huc deum vereberis,
 Manumque seorsum habebis. hoc tibi expedit.
 Parata nanque crux, sine arte mentula.
 Velim pol, inquis. at pol ecce, villicus
 Venit; valente cui revulsa brachio
 Fit ista mentula, apta clava dexteræ.

Sinistra,] e regione agelli ad sinistram sita. *Tuor.]* antique, pro tueor. *Malas manus.]* sic Tibullus,

*Quid fraudare juvat vitem crescentibus uvis,
 Et modo nata mala vellere poma manu?*

Mihique glauca.] in aliis, *Mihi glauca dura cocta oliua frigore.* in Aldinis, *Mihi glauca duro cocta oliua frigore.* in quibusdam veteribus, *Mihi glauca duro oliua frigore.* unde apparet vocem, *cocta*, additam ab aliquo, qui versum mutilum perficere vellet. sed, cum e mēris jam

jambis carmen hoc sit, praestare opinor, ut legamus, *Mihique glauca, & illud, cocta, repudiemus. Adulta.] distenta. Agnus ex ovilibus.] Virgilius, — ab ovilibus imbuet agnus. Gravem domum remittit aere dexteram.] Virgilius,*

Non unquam gravis aere domum mihi dextra redibat.

Tenerque] ita legendum, non, ut in aliis, *teneraque.* carmen enim, ut ante dixi, est ex solis jambis. Neque est, quod cuiquam perturbata generibus videri debeat oratio, qui meminerit, *unum ovem, non unam ovem, veteres protulisse.* Praeterea nomina, quae *er* syllaba finiuntur, veteribus, maximam partem, communia fuerunt. non ea tantum, quae generibus variari non possunt, *uber, celer, & similia, sed alia quoque. pauperem feminam dicimus, cum tamen pauperam dicere liceat.* Terentius,

*Quae sese inhoneste optavit parere hic divitias
Potius, quam in patria honeste paupera vivere.*

ita enim locus ille legendus est, ex veteribus libris, & ex Prisciano. Cato II. originum, *Itaque res uber fuit, antequam vastassent regiones.* Naevius de bello Punico,

*Fames acer augetur hostibus. Ermius,
Aestatem autumnus sequitur, post acer hiems hunc.*

at utrobique *acris* dici poterat. *Pueram* nonnunquam dicebant. Livius Odyssea,

Mea puera, quid verbi ex tuo ore profluit?

quo versu interpretatus est illum Homericum,

Τίνος ἴσως, ποῦτος ἐσ' ἄνθρωπος φήσας ἴσως ἰδίωτος;

At *puerum* tamen utroque genere efferebant. Naevius secundo belli Punici,

Prima incedit Cereris Proserpina puer.

Seorsum habebis] continebis, ne quid praeripias. In
seorsum autem est synaeresis, qualis in illo Virgilii,

Una eademque via funguisque animusque sequuntur.
& in illo Propertii,

Eosdem habuit secum, quibus est elata, capillos.

Sine arte mentula.] in veteribus, *Parata nanque crux*
* *arte mentula*. itaque alii fecerunt, *Parata nanque*
crux & arte mentula: in quo illud, &, redundare, nemo
non videt: alii, *Parata nanque crux est arte mentula*:
sed hos ipsa versus ratio coarguit. nos, quod reposui-
mus, verum esse arbitramur. *At pol*] repetitio ejusdem
verbi valde irrifioni conveniens. Est autem jocus ele-
gans, sed obscoenus. cum enim diceret viator, se nihil
metuere, aut appetere etiam usitatum illud supplicium;
illudens deus, longe alio eum, quam putabat, modo ac-
ceptum iri respondet.

A D A U R E L I U M.

Aureli.] irascitur Aurelio, quod puerum, quem, ut
ex superioribus intelligitur, ipse ejus fidei commiserat,
corrumpere molitur. *Pater esuritionum*] significat eum
fordide & tenuiter convivari, ita ut cenae ipsius non ce-
nae vocandae sint, sed *esuritiones*. *Cenae patrem* voca-
bant *in iudicio*, quem etiam Cicero *dominum epuli* vo-
cat. Horatius,

In primis Lucanus aper leni fuit austro
Captus, ut ajetat cenae pater.

Nonius eum & *dominum convivii*, & *dominum*, sine ulla
additione, vocari solitum admonet. *Non harum modo.*] haec gradatio familiaris est huic poëtae. Sic infra,

O, qui flosculus es Juventiorum,
Non horum modo, sed quot aut fuerunt,
Aut posthac aliis erunt in annis. &
Disertissime Romuli nepotum,
Quot sunt, quotque fuere, Marce Tulli,
Quotque post aliis erunt in annis.

Experiris.] in antiquis codicibus *experibis*, quod non temere rejiciendum est. ita enim multa veteres dixere agendi voce, quae nunc tantum ea, quae patiendi est, efferuntur: & contra. Quin hoc quoque ipso alicubi utitur Plautus. *Tangam te prius.*] est genus figurae, quod Graeci *μίσωσις*, Latini *imminutionem* aut *extenuationem* vocant. eo qui uti volunt, ubi quis alium percusserit, pupugerit ve, aut insigniter etiam laeserit, *tetigisse* dicunt. ea causa est, cur nonnunquam ipsum *tangendi* verbum idem valeat, quod percutere, pungere, laedere. Terentius Eunucho, *Quo pacto Rhodium tetigerim in convivio.* id est, acerbo aculeatoque dicto quasi pupugerim. Propertius,

Quem tetigit jactu certus ad ossa deus.

ubi etiam videtur ducta tralatio a sagittariis, qui *tangere* dicuntur, ὄνο δ' ἔχειν ἰσχυράισιν. Plautus Pseudolo,

Si neminem alium potero, tuum tangam patrem.

id est, eum multabo hoc damno, emungam eum hac pecunia. idem Poenulo,

Quia cernit amare, hominem volt leno tangere.

Catullus supra,

— *velut prati*
Ultimus flos, praetersunte postquam
Tactus aratro est.

Graeci quoque *αἰψάμενοι γυναικός* dicunt eum, qui mulierem quampiam depereat: quo modo & Latini dicunt *amore percussus*. Virgilius,

Quarum sacra fero ingenti percussus amore. Lucretius,
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor.

Si id faceres satur.] sic Martialis,

Denique paedica Mamuriane satur.

etenim, cum saturi, & deliciis affluentes homines ista conquirunt, minus mirum est: at, si idem faciant inopes,

pes, & famelici, id vero indomitae libidinis signum est. *Dum licet pudico.*] *impudicos* vocabant, qui parte aliqua corpora sui alienam libidinem exceperissent: *pudicos*, qui nihil tale perpesi essent. in Priapejis,

*Fraeditum tibi ne negare possis,
Si fur venaris, impudicus ibis.* Plautus *Amphitruone*,
*Ego tibi istam hodie scelesto comprimam linguam. S. haud
potes. Bene pudicoque aservatur.*

Et *pudicas virgines* vocabant, quarum nemo pudicitiam delibasset. Plautus *Curculione*,

— *jam ne ea fert jugum?*
Tam a me pudica est, quasi soror mea sit. & paulo post,
At illa est pudica, neque dum cubitat cum viris.

A D V A R U M.

Suffenus.] vereor, ne *Fufenum* hoc loco, non *Suffenum*, legere oporteat. sic enim & apud Livium pro *Fufetio* vulgo legitur *Suffetius*. (*Urbanus.*) *urbani* nonnumquam dicuntur, qui doctis dictis victum aucupantur, quos & ab assectandis divitibus *scurras* vocabant. itaque *urbani* nomen saepe idem, quod *ridiculum*, valet. *Horatius*,

*Maenius, ut, rebus maternis atque paternis
Fortiter absumptis, urbanus coepit haberi,
Scurra vagus, non qui certum praesepe teneret.*

Plautus *Triummo*,

*Nihil est profecto stultius, nec stolidius,
Neque mendaciloquius, neque argutum magis,
Neque confidentiloquius, neque perjurius,
Quam urbani assidui cives, quos scurras vocant.*

Cicero in Bruto: Tu elegans, tu solus urbanus. Idemque longe plurimos facit versus.] propria, ac pene perpetua malorum poetarum nota. *Sic,*] negligenter. *Uti fit,*] ut fieri solet. *In palimpsesto,*] in charta deleticia, id est, ex qua deletum est aliquid, ut aliud denuo scri-

beretur. Cicero Trebatio, *Nam quod in palimpsesto ; laudo equidem parsimoniam : sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris : nisi forte tuas formulas. non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas.* Locus autem ille Ciceronis in vulgaribus libris, vocularum aliquot interposito, depravatus est. *Haec cum legas*] ubi carmina illa tam diligenter, tamque eleganter ornata legere incipias. *Tum bellus ille, & urbanus Suffenus,*] tum Suffenus ille, qui antea tam bellus, tamque urbanus videbatur ; *Unus caprimulgus, aut fofor Rurjus videtur.*] ita inelegantes, & illepidos versus facit. *Aut si quid hac re.*] facete adhibet rei nomen, quasi scurras hominum nomine satis dignos non putet. Sic Cicero Verrem, *importunum animal* vocat. *Tritius.*] infalse legunt alii, *tristius.* In quo risi equidem non mediocriter & Parthenium, & Guarinum : qui cum viderent in scurras, homines ad risum factos, nullo modo tristitiam convenire ; *tristesque homines* vulgari Italorum lingua vocari scirent homines nequam, ac nullius bonae frugi ; hoc loco, *tristius*, idem, quod pejus, valere dixerunt. *Tritius* legendum est. Scurrarum enim est, tritos esse atque exercitatos in omni genere rerum agendarum, omninoque minime fatuos, ut qui & sibi ex aliena fatuitate victum colligant, & omnibus se omnium negociis immisceant : ut praelare describit Plautus eo ipso, quem paulo ante citavimus, loco.

Neque idem unquam.] beati sunt, qui suo contenti sunt. Quod igitur ait, *nunquam aeque esse beatum Suffenum, atque cum versus facit*, significat videlicet, eum nunquam sibi magis placere, nunquam sibi magis satisfacere. Porro eum omnibus in rebus verum illud est, suum cuique opus placere ; tum nusquam verius, quam in ratione scribendorum carminum. id & hoc tempore experimur ; quo se homines ita imperiti, ut in ipsa syllabarum ratione saepe peccent, non poëtas modo tamen, sed etiam illustres poëtas inscribere audent : & celeberrimi olim scriptores memoriae prodiderunt. nam & apud Platonem Socrates, cum admirari se dixisset, quod Cephalus, qui opes suo ipse sibi labore pepererat, immodice eas tamen non amaret, hac comparatione usus est, ἄσπις ἢ οἱ ποιηταὶ καὶ οὐκ αὐτῶν ποιηταί, ἢ οἱ πατέρες τῶν πάλαι ἀγαπῶσι, ταύτην τὴν δὴ ἢ οἱ χερσὶν αὐτῶν αὐτῶν αὐτῶν, αἱ ἔργα ἰαυ-

ἰουστῶν, quem locum Aristoteles in quartum de moribus ad Nicomachum transtulit: qui cum dixisset, eo propensiores esse ad liberalitatem eos, qui opes a parentibus accepissent, quam qui eas industria quaesissent sua, quod illi inopiam nunquam experti essent; addit statim aliam causam, inquit, ἢ πάντες ἀγαπῶσι μῦθον τὰ ἔργα αὐτῶν, ἀσπίρ οἱ ἄριστοι, ἢ οἱ κοινῶν. idemque hoc etiam apertius ponit nono eorumdem librorum, his verbis, πῶς γὰρ τὸ εὐκοῖν ἔργον ἀγαπᾷ μῦθον, ἢ ἀγαπᾷεσθε αὐτὸ ὅτι ἔργον ἰσχυρῶς γινώσκουσιν. μάλιστα δ' ἴσως τῶν αὐτῶν τῶν κοινῶν συμβαίνει. ἐπιπροκαταίει γὰρ ὅτι τὰ εὐκοῖνα ποιήματα, εἰρηναίως, ἀσπίρ τίθηται. sed & M. Tullius Tusculanarum disputationum libro quinto, cum de Dionysio tyranno loqueretur, *Muscorum vero, inquit, perstudiosum acceperimus; poetam etiam tragicum, quam bonum, nihil ad rem. in hoc enim genere nescio quo pacto magis, quam in aliis, suum cuique pulchrum est. Adhuc neminem cognovi potestam. (Et mihi fuit cum Aquino amicitia) qui sibi non optimus videretur. Sic se res habet: te tua, me delectant mea.* & libro secundo ad Q. fratrem: *non mehercule quisquam μουσικώτατος libentius sua recentia poemata legit, quam ego te audio. Nimirum idem omnes fallimur.*] gravis sententia, & ab optimis quibusque auctoribus maximopere celebrata. *Idem fallimur.*] eadem in re fallimur. Horatius, *Ut scriptor si peccat idem liberior. Suffenum,*] Suffeni similem, ad sua vitia conniventem, nimium amantem sui. Quo modo autem quisque se ipsum amare debeat, praeclare disputat Aristoteles libro nono de moribus. *Sed non videmus.*] respicit ad fabulam Aesopicam, quae his verbis apud Stobaeum explicata legitur, *Ἄϊσαντος ἔφα, διὰ τῆς αὐτῶν ἐμῶ φέρειν, τὸν μὲν ἰσχυροῦς, τὸν δ' ὀπίσθεν. ἢ εἰς μὲν τὸν ἰσχυροῦς ἀποσπῆται τὸ ἔργον ἀμφοτέρωθεν, εἰς δ' τὸν ὀπίσθεν τὸ ἰουστῶν. διὸ οὐδὲ κερδοῦμαι αὐτῶν.*

A D F U R I U M.

Furi, cui neque.] iratus Furio Pifaurensi, quod is juvenio puero, quem ipse diligebat, stuprum obulisset, paupertatem illius falsissimo jucundissimoque versu infectatur. *Neque servus.*] talem quempiam describit Lucilius his versibus, qui sunt apud Nonium,

Cui

*Cui neque jumentum est, nec servus, nec comes ullus.
Bulgam, & quidquid habet numorum, secum habet ipse:
Cum bulga cenat, dormit, lavit: omnis in una
Spes hominis bulga: hac devincta est cetera vita.*

Nec cimex, nec araneus.] facete, ut omnia deesse dicat, ea quoque deesse dicit, quae usum nullum habent, quaeque non habere potius quilibet, quam habere, praepotet sibi. *Nec ignis.]* summam paupertatem notat, quippe & Tibullus, cum paupertatem a se non depreceatur, hanc tamen exceptionem adhibet, ut sibi focus perpetuo luceat.

*Me, inquit, mea paupertas vitae traducat inertis;
Dum meus assiduo luceat igne focus.*

In aedibus quoque senis illius Plautini, qui in summis opibus summa inopia laborabat, tamen ignis fuisse dicitur, sed quem ipse abiciens extinguere imperat. & vero quoniam locus ipse Plauti, ubi hoc agitur, depravatus est, neque adhuc a quoquam, quod sciam, animadversus; dabunt mihi, opinor, lectores hanc veniam, ut, paulisper digrediens a re proposita, auctori optimo opis aliquid afferam. locus igitur in impressis libris sic habet:

*Cave quenquam alienum in aedeis intromiseris.
ST Quid si quisquam ignem quaerit? Eu. extingui volo;
Ne causae quid sit, quo te quisquam quaeritet.
Nam, si ignis vivet, tu extinguere extemplo.*

at in calamo notatis haec omnia continenter ab Euclione dicuntur, multo sane rectius:

*Cave quenquam alienum in aedis intromiseris.
Quod quisquam ignem quaerat; extingui volo,
Ne causae quid sit, cur te quisquam quaeritet.
Nam, si ignis vivet, tu extinguere extemplo.*

Occasionem vero praesidentibus hominibus depravandi loci dedit ignorata vis particulae, *Quod*; qua hic senex indicat, si quis, ut inter vicinos assoleat, ignem quaerere

se dicat, nihilo magis ea de causa, velle ipsum intromitti, immo velle etiam ignem extinguere, ut omnis ejusmodi tolleretur occasio. atque hoc non tam verbis exprimi, quam prolatis exemplis pateferi potest. Plautus ipse *Afinaria*,

*Alienum hominem intromittat ad se neminem.
Quod ila aut amicum eum, aut patronum nominet,
Aut quod ila amicae amatorem esse praedicet,
Fores oclusae sint omnibus, nisi tibi.*

& uno versu interjecto,

*Aut quod ila dicat peregre allatam epistolam,
Ne epistula quidem sit ulla in aedibus.*

Idem Milite, qui etiam locus in impresis depravatus est:

*Quemque a milite hic videritis hominem in nostris tegulis,
Extra unum Palaestrionem, hunc deturbatote in viam.
Quod ille gallinam aut columbam se sectari, aut simiam
Dicat, peristis, nisi usque ad mortem multatis male.*

Ovidius quoque eodem modo locutus videtur,

*Ille quod est virgo, quod tela Cupidinis odit,
Multa dedit multis vulnera, multa dabit.*

Et quidam in *Priapeis*,

*Quod sim ligneus, ut vides, Priapus,
Et falx lignea, ligneusque penis,
Prendam te tamen, & tenebo prensam.*

ita enim & in veteribus, & in *Gryphianis* legitur.

Est pulchre tibi.] pulchrum nonnunquam valet beatum. Cicero pro Murena: Praetor quoque ne se pulchrum ac beatum putaret. Idem, de natura deorum: Propone ante oculos deum nihil aliud in omni aeternitate cogitantem, nisi, mihi pulchre est, & ego sum beatus, &c. Sole, & frigore, & esuritione.] sol exsiccat, frigus contrahit, esuritio extenuat. Pituita.] diaeresis, ut cum silvam tribus syllabis dicimus: nam pituita naturaliter trisyllabum est. Horatius,

Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

Purior salillo.] summam veteres puritatem tribuebant salii. Ovidius,

*Mica salis puri pacificabat heros. Idem,
Far erat, & puri lucida mica salis. Horatius,
— purum & sine labe salinum. Idem, — cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum.*

Et sestertia.] scio, Badaeum reprehensum esse a multis, quod *sestertia* & *sestertios* distinxisset, tradidissetque singula sestertia valere mille sestertijs numis. at ego eos, qui *sestertia* & *sestertios* pro eodem accipiunt, longe ipsos errare arbitror. nam quis tandem credat, Furium hunc non plus sibi optare solitum a diis, quam centum sestertios? multo vero divitior fuisset, si monetae nostrae tres aureos numos, aut paulo amplius habuisset. infra quoque, in epigrammate,

Aut sodes mihi redde decem sestertia Sibo;

credimus, postquam, si decem modo ei sestertios, id est, aurei nunci minus tertiam partem, dedisset, tantillae pecuniae rationem habiturum fuisse? quid, apud Horatium, ubi Philippus Vultejo,

*Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit, persuadet, uti mercetur agellum.*

qualem tandem illum agellum fuisse dicemus? nempe minorem eo, de quo est apud Martialem:

*Donasti, Lupe, rus sub urbe nobis:
Sed rus est mihi majus in fenestra.*

& eo, de quo Cicero:

*Fundum Varro vocat, quem possim mittere funda:
Ni tamen exciderit, qua cava funda patet.*

certe enim talem fuisse oportet: cujus pretium essent quatuor decim sestertii.

AD JUVENTIUM, PUERUM.

O qui flosculus.] conqueritur cum Juventio, quod Furium, mendicum pene hominem, potissimum elegerit,
Bbb 2 cul

cui se attrectandum, floremque aetatis suae fruendum daret. Idem argumentum est epigrammatis alternis imparibus numeris facti, cujus principium est,

Nemo ne in tanto potuit populo esse, Juventi.

Porro hoc commune vitium esse puerorum omnium, qui sibi conscii sunt alicujus elegantiae, ut ex amatoribus suis vilissimum fere quenque & abjectissimum amplectentur, ex Aristophanis equitibus annotat amoenissimi homo ingenii, eruditionisque summae, Petrus Victorius Variarum lectionum lib. XXII. cap. XI. ubi multa disserit, quae valde pertinent ad percipiendam hujus carminis venustatem. *Flosculus.*] praecipuum Juventiae familiae ornamentum. Quod in quaque re pulcherrimum, purissimumque est, id *floris* nomine indicatur. sic Theocritus Hyla, Argonautas vocavit *divinum heroum florem*. sic honestissimus ille adolescens, qui amatorios divini Platonis versus divine interpretatus est, puriorem illam animae partem, quae basiendo attrahitur, *florem spiritus* nominat:

*Dum semihulco suavio
Meum puellum suavior,
Dulcemque florem spiritus
Duco ex aperto tramite.*

sic Plautina quaedam vetula generosum vinum *florem Liberi* vocat. sic ab Ennio Cethegus elegantissime dictus est

Flos inlibatus populi, suadaeque medulla.

Simonides in epigrammate, quo Sophoclem laudat,

Ἐπίθης γρηὺ Σοφοκλῆς, αἴθε' αἰδέω.

Plautus Casina, *Ea tempestate flos poetarum fuit.*
Lucanus, *Tunc flos Hesperiae, Latii tum sola juvenus
Concidit.* Catullus infra,
Ego Gymnasi fui flos, ego eram decus olei.
Et alibi, *Flos Veronensium depereunt juvenum.*

sed & apud Ciceronem saepissime. *Mallet delicias mihi*
de-

dedisfes, Quam isti.] hoc vel injurato facile credi potest. Terentius,

*Verum illud verbum est, volgo quod dici solet,
Omnes sibi melius malle esse, quam alteri.*

A D T H A L L U M.

Cinaede Thalle.] rationem horum versuum Diomedis verbis explicabo. *Septenarium,* ait ille, *versum Varro fieri dicit hoc modo. cum ad jambum trimetrum syllaba, & pes additur, fit tale,*

Quid immerentibus nocet? quid invides amicis?

Similis in Terentio,

Nam si remittant quippiam Philumena dolores.

& in Plauto saepius tales reperiuntur. Sed & apud Graecos, ut

Ὡς ἄδραμα, καὶ τίτραμα, καὶ βύλαμα χορῶσι.

Citat & tales Nonius ex Varronis satyra, quae inscribitur, ὡς ἄδραμα καὶ τίτραμα. Cinaede Thalle.] rapacitatem, commune ἢ πείραμα vitium, in Thallo quodam exagitat. *Vel anseris medullula.]* imitatus est hoc nescio quis in Priapejis,

*Quidam mollior anseris medulla
Furatum venit huc amore poenae.*

Vel hinnula tenella.] sic supra, *tenellulo hoedo delicatior* puellam dixit. *Cum dia mater.]* Tethys videlicet, quae eadem est cum mari. *Mater* autem dicitur, quod, ex Thaletis Milesii sententia, principium ceterarum omnium rerum aqua sit. Notum vero est, Platoni quoque primam illam rerum materiam, *matrem* vocari. Sed & Homerus,

Ὀκεῖαν τε θῆον γένεσσι, καὶ μητέρα Τηθύω.

Et eadem de causa cecinisse creditur Pindarus, Ἄλκιον μὲν ἴδμεν. *Alites.]* fulices intelligit, quae fugientes e mari,

mari, cantu suo tempestatem jam jamque imminere indicant. Cicero Prognosticis,

*Cana fulix itidem fugiens e gurgite ponti
Nunciat horribiles clamans instare procellas,
Haud modicos tremulo fundens e gutture cantus.*

Catagraphonque linum,] linteum variis figuris notatum, & depictum. *Reglutina*.] facete: si quidem etiam vulgari joco furum manus visco esse illitas dicimus. *Conscribillent*.] aptum omnino est hoc verbum ad sententiam. nam & Plautus *virgis dorsum scribere* eodem modo dixit: & ipsum sive *conscribillandi*, sive *conscribellandi* verbum (utroque enim modo legitur) antiquum, & Varroni quoque usitatum esse, ex Nonio constat. sed repugnare videtur syllabae modus. itaque alii hoc loco legunt, *configillent*. ego interponere me in istam disensionem non audeo, donec veterem aliquem librum, qui me adjuvet, viderim. *Insolenter*] insolens enim, & inusitatum erit tibi tam tenero, tamque delicato, verberibus caedi. *Aestues*.] *aestuare* dicuntur, qui in aliquam difficultatem adducti, neque quid agant, neque quid consilii capiant, sciunt. *aestuare* etiam est, fluctuum in morem, modo huc, modo illuc agi. Horatius,

Aestuatur, & vitae disconvenit ordine toto.

Et *aestuare*, calore. Plaut. — *nunc dum scribitis aestuatur.*

A D F U R I U M.

Furi.] urget adhuc Furi paupertatem, cujus villulam, quae ei, ut verisimile est, unica erat, dicit non eo incommodam esse, quod ad hujus aut illius venti statum opposita sit, sed, quod omni vento deterius est, quod opposita sit pignori pro tanta pecunia, ut nihil jam sit, cur eam Furius suam dicere debeat. jocatur autem in ambiguitate vocabuli, *opposita*. *Villula nostra*.] aut legendum *vestra*, aut ex sua persona dicit, quod tamen de Furio intelligi cupit. *Ad millia quindecim & ductura*,] subaudiendum, H-S.

AD PUERUM SUUM.

Minister vetuli puer Falerni.] hic una voce a Graecis αἰνοποῖος, a Latinis *pocillator* dicitur, aut, ut hic, *minister*. nam & in hac re *ministrandi* verbum proprie admodum ponitur. Cicero *Frumentaria*: *Cum in eis convivii symphonia caneret, maximisque poculis ministraretur. Ingere mi.*] aut notandus est dactylus in prima fede: aut pro, *ingere*, legendum, *inger*. *Calices amariores,*] meraciores, & vetustioris vini, in quo sentitur amarus quidam sapor. Erat autem haec a Graecis ducta consuetudo, procedente convivio, poscendi majoribus assidue, & meracioribus poculis. cujus consuetudinis sive Alexander Aphrodisiensis, sive quis alius auctor est eorum problematum, quae sub ipsius nomine circumferuntur, & meminit problemate LXXX, & causas quasdam probabiles reddit. *Ut lex Postumiae jubet magistrae.*] in convivii olim mos erat, talorum jactu unum aliquem creare, qui praescriberet, quantum quisque, & quo modo temperatum biberet. cum Graeci συμποσίωρον, aut etiam βουκόλιον, rem vero, id est, potestatem ipsam, ἀρχουσίαν vocabant. Horatius *regnum vini, & bibendi arbitrum* dicit.

*Nec regna vini sortiēre talis. & alibi,
— Quem Venus arbitrum Dicet bibendi?*

Varro *modimperatorem*. *Magistros* etiam eos, & hanc ludicram dignitatem *magisterium* nominabant. Cicero de senectute: *Me vero & magisteria delectant a majoribus instituta, & is sermo, qui more majorum a summo adhibetur magistro in poculo.* Postumiam igitur eodem sensu *magistram* vocari intelligo. *Ebriosa acino.*] de hoc loco vide Gellium cap. xx. lib. vii. *Thyonianus.*] nomen Liberi patris, a Thyone matre ipsius; quae & Se-mele dicitur.

AD VERANNIUM, ET FABULLUM.

Pisonis comites.] jocatur cum Verannio, & Fabullo; indicatque, ipsos, Pisonem in Hispaniam secutos, nihilo plus lucri fecisse, quam ipse lucri fecerat, Memmium

in Bithyniam secutus. *Vappa*,] homine nihili. *Patet*.] verbum valde proprium in hac ratione tabularum; ut & verbum *referendi*, quo statim utitur. Cicero pro Roscio comedo: *Non habere se hoc nomen in codice accepti, & expensi relatum confitetur, sed in adversariis patere contendit. Expensum*.] jucunde, & *πῦρ ἀσχεδῆς*. id enim, quod expensum est, non in lucro, sed in damno potius ponitur. sed videlicet indicat, in eorum tabulis nihil patere praeter expensum; lucri eos nihil omnino fecisse. *Refero datum lucello*.] significat, se quoque nihil lucri fecisse; itaque in tabulis suis nihil patere, praeter ea quae ipse Memmio praetori dederat; eaque lucri locum occupare.

I N M E M M I U M.

O *Memmi*.] nisi me valde animus fallit, poeta hic non ex sua persona loquitur, sed imitatur vocem alicujus, qui a Memmio praetore turpitudinem hanc passus fuerat. nam neque credendum est, generosae hominem indolis tantam suo corpore spurcitiem pertulisse; neque, si eo usque processisset impudentiae, tamen fuisse tam prodigiose stultum, ut eam notam sibi ipse versibus suis inurere voluerit. *Trabe*.] quam *irabem* dicat, notum est. eandem & *columnam*, & *pyramidem* vocabant, ut in Priapejis,

*Nimirum tibi falsa res videtur
Astans inguinibus columna nostris. & alibi,
Accedit istis impudentiae signum,
Libidinoso tensa pyramis nervo. & palum. Horatius,
Obscenoque ruber porrectus ab inguine palus.*

Nam nihilo minore *verpa* *Es fartus*] significat, Memmium quoque eodem modo acceptum ab alio quoque aequae bene, atque ipse erat, peculiatore. *Verpam* autem vocabant eam partem a verrendo. In Priapejis,

*Quae quot nocte viros peregit una,
Tot verpas tibi dedicat salignas.*

Pete nobiles amicos.] haecenus ex aliena, nunc ex sua per-

persona loquitur. I nunc, inquit, quisquis es, & te ad nobiles amicos applicato, a quibus tam pulchra facinora edi videas. *At vobis mala multa di deaque Dent.*] contra Plautus Poenulo,

— o, multa di tibi dent bona,
 Quom hoc mi obtulisti iam lepidum spectaculum.
 & in eadem fabula,

*Di deaque vobis multa bona dent, cum mihi
 Et bene praecipitis, & bonam praedam datis.*
 & rursus,

Multa tibi di dent bona, cum me saluum esse vis.

Opprobria Romuli, Remique.] ita eos vocat, quod factorum suorum turpitudine veteribus Romanis, ipsisque adeo urbis fundatoribus dedecori esse viderentur.

I N C A E S A R E M.

Quis hoc potest videre.] indignatur, Mamurram Formianum stulta Caesaris, cum quo stupri consuetudinem habebat, liberalitate ad tantas pecunias venisse, ut solus aliquot provinciarum opes possidere videretur. De hujus opibus, & luxuria vide Plinium lib. xxxvi. Est autem memorabile, quod narrat Tranquillus, ita leni Caesarem fuisse ingenio, ut, cum sibi perpetua his versibus imposta esse stigmata intelligeret, tamen Catullum satisfacientem sibi (id est, testibus praesentibus affirmantem, poenitere se, quod ea scripsisset: hanc enim esse vim in his rebus verbi, *satisfacio*, satis ex Amphitruone Plauti, & Terentii Adelphis, & Cicerone pro Roscio comoedo intelligi potest] eadem die adhibuerit cenae, hospitioque patris ipsius, sicuti consueverat, uti perseveraverit. *Comata Gallia.*] ita omnem transalpinam Galliam nominabant. *Cinaede.*] notum est illud,

*Ecce Caesar nunc triumphat, qui subegit Gallias.
 Nicomedes non triumphat, qui subegit Caesarem.*

Romule.] hoc nomine saepe utebantur in eos, quos significare volebant dissimillimos esse Romuli, multum.

que ab illius praestanti virtute abesse. auctor declamationis illius in Ciceronem, quae tribuitur Sallustio, *Orote, Romule Arpinas*. Persius, -- *num Romule caeves? Superfluens.*] ita vocantur, qui, ut vulgo loquimur, continere se in sua pelle prae superbia non queunt. atque hoc vitium in juvenibus notatum puto ab Homero, cum eos dixit esse *πειρηλας*. etsi non sum nescius, Graecos grammaticos longe aliter hanc vocem interpretari. sed de hoc alias. metaphora est a vasis nimium plenis. *Dionaeus.*] Venerius. Decria autem est una litera e diphthongo, propter metrum. rectum enim erat, *Dionaeus*, Virgilius,

Sacra Dionaeae matri, divisque ferebam.

Ducenties, aut trecenties.] id est, ducenties, aut trecenties centena millia H-S. ducenties autem efficiunt monetæ Venetæ aureos numos 588 235. & praeterea marculos quadraginta: trecenties, 382 353. aureos numos, octo marculis minus, ea ratione, ut sestertios quidem singulos quaternis marculis, aureos autem singulos tricenis quaternis grosfulis aestimemus. *Sinistra,*] stulta, & praepostera. nam & Graeci saepe *σκαπὸν* pro stulto dicunt. sic & Horatius,

— o ego laevus,

Qui purgor bilem verni sub temporis horam.

Expatravit,] libidinibus absumpsit. *Patrare*, honestum olim verbum, postea ad obscœnitatem tralaturnum fuisse, indicat Fabius libro octavo. Quo autem sensu, ex Boethio de definitione intelligitur; qui *patratiōem esse ait fractæ Veneris lacrymas*. itaque Persius oculum molliiter ac libidinose natantem, *patrantem* vocavit. — *patranti fractus ocello*. quod id videlicet, in re Venerea, perficientibus eveniat. Juvenalis,

— oculosque in fine trementes.;

Helluatus est?) de Caesare ipso loquitur. *Praeda Pontica.*] superato Pharnace Mithradatis, aut, ut ego in tribus perveteribus aereis nomismatis Graece insculptum animadverti, Mithradatis filio. de quo notum est illud Caesaris, *Veni, vidi, vici.* *Ibera.*] superatis in Hispania

bia Petrejo, & Afranio. historia satis nota est. *Hunc.*] ἀρωτηματικῶς, & cum indignatione legendum est: *Hunc* cine, tantum belluonem, Galliae, & Britannia timent? *Quid hunc (malum) fovetis?*] apostrophe ad populum Romanum. *Uncta,*] pinguis, opulenta, & copiosa.

A D A L P H E N U M.

Alphene.] Alphenum, (nescio an jurisconsultum, illum Ser. Sulpicii discipulum, cujus frequens & in Pandectis, & in aliis scriptis veterum mentio est) ut in ratione colendae amicitiae perfidiosum, accusat; minaturque fore, ut dii tandem meritas ab eo violatae fidei poenas exigant. Facile autem crediderim, etiam carmen infra positum, cujus principium est, *Desine de quoquam*, ad hunc ipsum Alphenum pertinere. *Nec facta impia.*] expressisse videtur versum Homeri,

ὃ γὰρ χίρλα ἔργα θεῶν μάλιστα φίλιον.

Tute jubebas animam tradere,] tu ipse jubebas, ut tibi animam traderem; id est, ut me totum ad te amandum darem. *At di meminerunt.*] in meo illo libro, cujus bonitatem nunquam tantopere perspexi, quam cum hac scriberem: (eo autem magis meminini, quod eo utens, totum Catullum, etiam tum puerulus, saepe relegendo edidiceram) in eo igitur versus hic ita scriptus erat, *Si tu oblitus es, at di meminere, at meminit Fides.* quae lectio quanto sit elegantior, nemo non videt. *Fides.*] hanc quoque inter deos numeratam fuisse, omnes jam sciunt.

A D S I R M I O N E M, P E N I N S U L A M.

Peninsularum.] gaudet, gratulaturque sibi, e Bithynia in insulam Sirmionem reversus. *Sirmio* autem putatur esse in agro Veronensi, quem hodie Gardae lacum vocant. ibi possessiones habuit Catullus. *Ocelle.*] locum hunc summa elegantia tractat Petrus Victorius, variarum lectionum lib. ix. cap. ix. eodem autem modo Citheronem montem in Phoenissis Euripides *Dianae oculum* vocat,

cat, & apud eundem Andromacha filium, quem e Pyrrho susceperat, vocat *oculum vitae suae*.

Uterque Neptunus.] mare superum, & inferum significat. *Vix mi ipse credens,*] nam, quae nimio opere optamus, difficillime credimus. inde sunt illa,

*Teneon' ego te, Antiphila? &
Vera ne te facies, verus mihi nuncius offers,
Nate dea?*

& similia. *Thyniam.*] ut *Syriam*, & *Asyriam*, ita *Thyniam*, & *Bithyniam* pro eodem saepe dicebant. neque sum nescius, aliam *Syriam* esse, aliam *Asyriam*: sed a poetis haec nomina confundi ajo.

O quid solutis.] quinque, meo quidem animo, supra quam dici potest, pulcherrimis versibus exponit voluptatem, qua perfunduntur ii, qui ex longa laboriosaque peregrinatione reversi domum, omnia ibi quieta, & composita reperiunt. Et *solutas* autem *curas*, ut hic, & *solutum curis animum*, ut saepe Cicero, & simpliciter, *solutum animum* pro libero, & quieto dicimus; ut in his pulcherrimis Varronis versibus; qui quoniam apud Nonium depravati leguntur, ascribam equidem eos ita, ut emendandos puto.

Varro *ἀθεσουργία, ἢ πρὸς γαστήριον.*

*Non fit thesauris, non auro pectus solutum.
Non animis demunt curas, ac relligiones
Persarum montes, non atria diviti' Crass.*

Salve o venusta Sirmio.] mos erat, ut qui primum ingrederentur regionem aliquam, ad eam ve ex intervallo reverterentur, religiose eam salutarent: idque, quoniam cuique loco suum quendam genium praeesse arbitrabantur. itaque Pythagorici ob id aliis locis fortunatiores esse rebantur: prout videlicet cum cujusque loci genio cujusque hominis genium conveniret. Virgilius,

*Ignarus, genium ne loci, famulum ne parentis
Esse putet. Idem,
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, & geniumque loci, primamque deorum
Tellurem, nymphasque, & adhuc ignota precatur*

Flu-

Flumina. Ovidius,
Cadmus agit grates, peregrinaeque oscula terrae
Figit, & ignotos montesque, agrosque salutat.

& quidam apud Menandrum,

Ἰατὴρ, ὃ φίλον γῆ, διὰ ζείνου πικρῆ σ' ἰδίῳ

Αναίχομαι. & servus quidam Plautinus, Bacchidibus,

Herilis patria salve, quam ego biennio
Postquam in Ephesum abii, conspicio lubens.

& alter in Sticho,

Salvete Athenae, quae nutrices Graeciae.
O terra herilis patria, te video lubens.

Lydiae lacus undae.] undas Benaci *Lydias* vocat a similitudine quadam: nam ut Pactolus, ita Benacus quoque aureas arenas volvere dicitur. forte etiam *Lydias* vocat Etruscorum ditioni subditas, quod a Lydis Etrusci originem ducunt.

A D I P S I T H I L I A M.

Adjuvato,] antique, pro *addito.*

I N V I B E N N I O S.

O furum optime balneariorum.] *fures balnearios* vocabant, qui furrupere solerent vestimenta eorum, qui lavatum ierant. hi autem capitali supplicio afficiebantur; cum ceteris dupli tantum poena proposita esset. cuius rei multas causas reddit Aristoteles in problematis. Primum, quod facillimum est in balneis furari. quare, ne magna illa efficiendi facultas cuiquam occasionem peccandi daret, voluit legislator quasi ex adverso opponere majoris poenae metum. Deinde, si quis tuum aliquid e domo tua furrupuerit, jam tua, ex parte aliqua, culpa est; qui non vel fores occluseris, vel quoquo modo parum tibi spectatae fidei hominem aedium tuarum aditu prohibueris. at balneator, velit, nolit, omnes sine discrimine in balneas recipere cogitur. merito igitur lex plus ei opis afferre debuit. Adde, quod, qui convicti
 sunt

funt furti alicujus alio in loco non ita celebri admiffi, poſtea tamen interdum ſeſe ad bonam frugem recipiunt, omnique ſtudio moliuntur efficere, ut maculam illam inſequentis vitae continentia deleant: at hi, qui pravitatem ſuam toti populo patefactam vident, abjecta omni ſpe, fore, ut illud famae diſpendiam ulla unquam ratione farcire poſſint, ne conantur quidem animum ad bonas partes adducere: itaque merito, tanquam depoſiti penitus, deſperatique, a corpore rei publicae excinduntur. Praeterea, ut qui publice egregium aliquid facinus obeunt, plus praestant reip. quam qui privatim; ideoque majoribus praemiis honorantur: ita qui publice ſcelus aliquod obeunt, inſignius laedunt civitatem, quam ſi eodem ſe, aliquibus in latebris, contaminarent: neque factio tantum, verum etiam exemplo nocent: quare & gravioribus eos ſuppliciiis affici par eſt. Addit & alias quasdam, quibus, ne nimium excrescat oratio, recensendis ſuperſedebimus. Lepide autem *optimum furem* dixit Catullus, cum callidiſſimum, & furaciſſimum ſignificet: quaſi ulla in vitiis bonitas eſſe poſſit.

SAECULARE CARMEN AD DIANAM.

Dianae ſumus in fide.] ludis ſaecularibus, pueri puellaeque Apollinis ac Dianae laudes canere conſueverant. In eum igitur uſum hymnus hic factus eſt, quo Dianae laudes continentur. Tres ejusdem generis hymni apud Horatium leguntur. De his autem ludis multa admodum digna cognitu collegit Politianus in miſcellaneis. *In fide,*] in tutela, in clientela. *Integri.*] nam & ipſa virgo eſt; utque ſemper virgo eſſe poſſet, recens nata, obtinuit a Jove. unde apud Ovidium Daphne,

*Da mihi perpetua, genitor cariffime, dixit,
Virginitate frui: dedit hoc pater ante Dianae.*

quo loco dubium non eſt, quin Ovidius Callimachum exprimere voluerit, apud quem Diana ipſa ita loquitur,

Δίς μὲ παρθενίῳ μίθριον ἄνευ φιλιάων.

Quin & Socrates apud Platonem in Cratylo, cum varias
caus-

causas tradat, cur haec dea Graece Ἄρπημι nominetur, illam primam ponit, quod ἀρπημι integrum valeat. & incorruptum; ideoque recte illi hoc nomen tribui, διὰ τῆς τῆς παρθενίας ἐπιθρημίας. Deposivit,] enixa est. ἀπὸ τῆς κώλων, Callimachus. Deposivit autem antiquae, pro deponit. Priscianus lib. x. Antiqui, inquit, & posivi pro tulisse inveniuntur.

Plautus in Vidularia,

Nunc apud sequestrum vidulum posivimus.

Appulejus in primo Hermagoræ, *Et cibatum, quem jocundum esse nobis animadvertent, eum apposiverunt. Prope Deliam olivam.*] de Latonæ partu varia antiqui scriptores literis prodiderunt. Sunt, qui dicant ab ea in Delo Apollinem Dianamque uno partu editos. Cicero in Verrem, *Si in pueritia non iis artibus & disciplinis institutus eras, ut ea, quae literis mandata sunt, disceres atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisset, potuisset accipere id, quod est proditum memoriae ac literis? Latonam ex longo errore, & fuga, gravidam, & jam ad pariendum vicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperisse: qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur.* Atque ea sententia plurimos assertores habet. unde Latonam Orpheus Ὀρφεὺς ἰδὺμπαρῶν, Ovidius gemeliparam vocat. Alii Apollinem & Dianam ne eodem quidem loco, nedum eodem partu, editos esse ajunt, sed Dianam quidem in Ortygia, Apollinem vero in Delo. idque ex Orphæo ipso colligunt:

Γαίματι Φοῖβόν τε, καὶ Ἄρπημι ἰοχίμαρον,
Τῆν μὲν ἐν Ὀρτυγίῃ, τὴν δὲ κρηναῖῃ ἐνὶ Δέλφῳ.

sed & Homerus,

Καίρι μὲν αὖτ' Ἄρπημι, ἐνὸς πίετις ἀγλαὰ τίματα,
Ἀπόλλωνα τ' ἄνακτα, καὶ Ἄρπημι ἰοχίμαρον,
Τῆν μὲν ἐν Ὀρτυγίῃ, τὴν δὲ κρηναῖῃ ἐνὶ Δέλφῳ.

Rursum alii Ortygiam & Delum eandem esse dicunt. Ovidius, — *tempusque fuit, quo navit in undis,*
Nunc sedet Ortygie: ubi aperte Ortygiam, Delum

vocat. Strabo quoque *Delum* olim *Ortygiam* vocatam admonet. distinguuntur tamen in iis, quos citavimus, Orphei, & Homeri versibus; & Strabo ipso libro XIV, aliam quandam a *Delo Ortygiam* describit, ubi de nonnullorum sententia ait Dianam & Apollinem natos esse. Neque minus habet dubitationis, ad quam arborem Latona pepererit. Catullus hic *olivam* nominat; in eademque sententia sunt Strabo, & Hyginus. at *pal-
mam*, ait Plinius, in Delo, Apollinis & Dianae natalibus nobilem conspici. idque Homerus, Theognis, Callimachus comprobant. interpres quoque Apollonii, *Mos*, inquit, *parturientium est, proxima quaeque apprehendere, ut sic dolores aliqua ex parte sublevent: sic Latona palmam apprehendit.* interpres Iliados Homericæ utranque arborem ponit, & *pal-
mam* videlicet, & *olivam*: idemque etiam Ovidio placuit, cujus illud est,

*Illic incumbens cum Palladis arbore palmae,
Edidit invita geminos Latona noverca.*

at Plutarchus in Pelopida, & in libro de defectu oraculorum, *Delo*, qui Boeotiae mons est, accolae Apollinis & Dianae ortum sibi vindicare ait; illic esse Apollinis Gyraei aedem, ad cujus posteriorem partem duos fontes fluere aqua dulcissima, plurima, frigidissima; quorum alterum *pal-
mam*, alterum *olivam* vocari. Euripides autem in Hecuba, duas arbores e terra extitisse in Delo, *pal-
mam*, & *laurum*; cum ibi Latona partu levaretur. *Montium domina.*] sic Horatius,

Montium custos, nemorumque virgo. & ipsa apud Callimachum Iovem alloquens, *Δὲ Ν μοι ἔπει πάρινα.* & paulo post, *Οὐρανὸν εὐχόμε Tu Lucina.*) eadem est *Juno Lucina*, & *Diana Lucifera*, ut ex hoc loco cognoscitur, & ex Cicerone II. de natura deorum. Sic Horatius,

*Sive tu Lucina probas vocari, Seu genitalis
Diva. Idem, Rite maturos aperire partus
Lenis Ilithyia tuere matres.*

Hesiodus tamen, & Pindarus, & Callimachus aliam a Diana *Ilithyian* faciunt: immo vero parienti Latonae ait Pausanias *Ilithyian* affuisse; cum ex Hyperboreis ad eam
par-

parturientem accurrisset. Servius, *Dianam* ipsam matrici obstetricis munus praestitisse. Apud Callimachum Diana sibi datum ait a fatiis, ut parientibus opituletur, quod ipsa sine ullo materno dolore edita fuerit. Contra Homerus, totos novem dies laborasse Latonam, donec Iris partu eam levatura, inscia Junone, adveniret. Sed quis in fabulis firmum aliquid, aut constans requirat? *Potens trivialis.*] eadem enim est cum Hecate, quae in trivis colebatur. Virgilius,

*Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes.
Potentis autem epitheton ei proprium est. Idem,
Voce vocans Hecaten; caeloque ereboque potentem.*

Notho lumine,] *luceat enim aliena luce,* ut ait Cicero. Unde & mulos ejus vehiculo dabant; quod ut mulus non suo genere, sed equis creetur, sic ea foliis, non suo, fulgore luceat. auctor Festus. *Tu cursu dea menstruo.*] unde & *mensis* ipse ductus est, ἀπὸ τῆς μῆνης. *Rustica agricolae.*] Callimachus,

ὄδῃ δὲ καὶ ἀμυδῆς πρὸ Ἰλίου ἀγρότου,
Κείνοισι δ' αὖ μὲν ἄρουρα φέροι τείχεσσι.

hoc autem non sine ratione physica dictum est. humori enim praest Luna, quo omnia nutriuntur. *Sis, quocumque tibi placet.*] erudite, & eleganter explicat hunc locum Petrus Victorius Variarum lectionum lib. XIII, cap. II. *Bona ope.*] sic infra,

Salve, teque bona Juppiter auctet ope.

Sospites.] *sospitare est bona spe afficere, aut bonam spem non fallere.* Festus. *Sospitenti, servent.* Ennius *Menalippa, Regnumque vestrum sospitent, superstientque.* Nonius.

CAECILIUM ACCERSIT.

Poetae tenero.] Caecilium Novocomo Veronam accersit. *Dicas.*] chartae enim tabulaeque quodam modo loqui videntur. *Lariumque littus,*] lacus Larii ripam.

Ccc

In

Incohatam Dindymi dominam,] Incohatum a Caecilio
poëma de Cybele. *Interiorem edunt medullam.]* sic
Virgilius,

— est mollis flamma medullas. Catullus ipse infra,
— *cujus me magnus edebat amor.* Virgilius,
Nec te tantus edat tacitam dolor. Cicero,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.
Horatius, — si, quod
List animum, differs curandi tempus in annum.

quæ exempla congesti, ut magis perspiciatur hujus verbi in talibus exprimendis elegantia. *Sapphica Musa.]* Sapphicam Musam vocat Sappho ipsam, quam Graeci poëtae, propter suavitatem versuum, *decimam Musam* esse dixerunt.

IN ANNALES VOLUSII.

Annales Volusi.] sive hoc verum est argumentum, sive fictum, nihil falsius dici potuit in annales Volusianos. sed, quia ceteri interpretes hujus carminis sensus fati non sunt assecuti, faciendum est mihi, ut illius argumentum explicem. Catullus, ut in amore saepe accidere solet, puellæ suæ iratus erat, coeperatque in eam versus jambicos scribere: quorum illa aculeos extimescens, Veneri ac Cupidini voverat, si Catullus sibi restitutus foret, se pessima pessimi poëtae scripta igni daturam. quod votum suum cum mitigato jam ipsi aperisset, ridens Catullus, Volusianos annales, ut ipsa voti religionem solvatur, cremandos esse ait. ejus autem libri incipiam alio etiam loco notat, affirmans, usum illius, nisi in complicandis scõbris, nullum fore. *Annales Volusi.]* suspicatus sum aliquando, horum annalium mentionem fieri a Seneca, lib. xiv. epistolarum, his verbis: *Et paucorum versuum liber est, & quidem laudandus, atque utilis, annales Volusii. scis, quam non decori sint, & qui vocentur.* Haec autem postrema verba huc referebam, ubi eos Catullus *chartam caçatam* vocat. sed tamen hoc non valde asseveranter affirmaverim. etenim apud Senecam, *Tamusi*, non *Volusi*, legitur. *Restitutus.]* re-

conciatus, non, ut alii exponunt, reversus ex Bithy-
nia: sic & infra,

Quod te restituis Lesbia mi cupido.

Tardipedi deo,] Vulcano: qui eo claudus fingitur, quod
flamma trepido (sustim) motu tendens quali claudicare
videatur. *Inselivibus.*] quae dicantur *inselivites arbores*,
vide Macrobius. *Nunc a caesuteo creata ponto.*] Vene-
rem invocat, ut libro comburendo asit, puellamque
voti religione liberet. Ut autem dea illa e mari enata
fuerit, copiose enarrat Hesiodus *Theogonia*. *Quae san-
ctum Idalium.*] enumerat multos locos Veneri sacros,
more veterum, qui in diis appellandis celebrandisque
solebant multa ipsorum epitheta congerere, ac percensere
locos, quibus ipsi praesent: quod in Homeris praeci-
pue, Orpheique hymnis animadverti potest. *Urisque
apertis,*] plana ac pacente sitos loco: In quibusdam scri-
ptis libris, *Santos*, non *Uris*, legitur: suntque, qui
populos Cypri fuisse dicant. ego de *Aeriis* nihil reperio.
Uriae oppidi meminit & Homerus in Boeotia, ou' *Ἰρία
Ἰλίων:* & Dionysius, qui *Unium* vocat: & Herodotus
in Polyminia, & Strabo, & Stephanus, & alii: sed cum
eo nomine variis diversis locis oppida fuisse reperiam: il-
lud nunc non repetere potui, ecquod illorum Veneri sacrum
fuerit. *Dyr. hactium: Adriaticam,*] quod illuc di-
vertere solent, qui per Adriaticam navigassent. *Ac-
ceptam facere.*] verbum sumptum ab argentariis, qui *ac-
ceptam*, *redditamve pecuniam facere* dicuntur, cum in ta-
bulas suas referunt, eam sibi solutam fuisse. *Pleni ru-
ris.*] ita legendum, non, ut vulgo, *turis*: atque hoc
recte ex veteribus libris emendavit Palladius. *Rus autem*
pro rusticitate dicit, ut supra, *Idem insacoto est insacitor
rure*. Sic ancilla quaedam, apud Plautum Truculento,
servum, a quo rustice excipiebatur, *rus mertum* esse dicit.

A D C O N T U B E R N A L I E S.

Salax taberna:] ministatur & verbera, & multo foedius
aliquis contubernalibus quibusdam, qui puellam, quae
ab ipso aufugerat, detinebant. *Taberna,*] *contuberna*
tabernam pro ipsis contubernalibus ponit itaque, quod
Ccc 2 addit,

addit, *Vosque contubernales*, quasi expositio quaedam est ejus, quod praeceserat. *Contubernales*, ait Festus, *dicuntur a tabernis, quae fiebant ex tabulis. unde & tabernacula sunt dicta, licet ex tentoriis, & pellibus fiant. A pileatis nona fratribus pila.*] indicat, quos contubernales alloquatur; eos nempe, qui tabernam haberent ad pilam nonam a Castorum templo, quod in foro ad lacum Juturnae fuit, a Castore tantum nominari solicum: estum ipsi, tum Polluci sacrum foret. Castorem autem & Pollucem *pileatos fratres* vocat, quod eis, utpote Laconibus, eo ornatu statuae ponerentur. *Hircos,*] ita foedos, ut eorum congressum puellae omnes aequae, atque hircorum, refugere, atque aspernari debeant. *Nanque totius vobis frontem tabernae scipionibus scribam.*] estum scipionem proprie dicimus baculum, quo infirmiores intercedendum niti solent: tamen hic *scipiones* eos vocat, e quibus merces in taberna appenderentur. eis igitur ait se scripturum contubernalibus frontem, id est, ita valide percussurum, ut cicatrices imprimantur. *Puella nanque, quae*] in aliis, *Puella nam, modo quae e meo sinu fugit. quae lectio mihi quidem magis probatur. Boni beatique.*] ironia. *Pufilli,*] abjecti, & contemptae sortis. *Et semitarii,*] qui plerumque vulgaria modo scorta, & in semitis prostantia consecemini. in aliis, *sellularii.* *Tu praeter omnes*] hos versus temere ab aliis loco motos e veteribus libris hic reposuimus. Hic autem, quisquis est, Egnatius unus videlicet ex illis contubernalibus fuit: qui quod, se formosum putans. puellam praeter ceteros assectaretur, ei quoque poeta praeter ceteros irascitur. *Une*] Priscianus libro quinto, de nomine, unus, loquens, *De rufus,* inquit, *vocativo quia quidam dubitant, Eaper, doctissimus antiquitatis perscrutator, ostendit hoc usum Catullum, & Plautum. Catullus,*

Tu praeter omnes une de capillatis.

Plautus in Fribolaria,

O amice & multis, at mihi une Cephalio.

Egnati, opaca quem bonum facit barba, Et dens, &c.] qui nihil habes, quo bonus, id est, formosus, videri queas, praeter opacam barbam, & dentium candorem multa urinae fricatione quaesitum.

AD CORNIFICIUM.

Male est, Cornifici.] conqueritur cum Cornificio, qui ipsum, in magno dolore animi positum, ne allocutione quidem ulla solatum accesserat. *Et magis magis.]* ita est in meo manuscripto, aliisque veteribus: & sic quoque Catullus alio loco locutus est,

Post, vento crescente, magis magis increbrescunt.

ut, quin haec vera lectio sit, dubitari non oporteat.

Allocutione.] proprie admodum. Varro, *Allocutus mulieres ire ajunt, cum eunt ad aliquam locutum, consolandi causa.* ita enim eum locum Varronis, ope veteris libri, emendavit Victorius, cum in aliis legeretur, *consulendi.* *Sic meos amores?*] post hunc versum, equidem non dubito, quin aliquid desit, sine quo insequentium versuum sententia explicari non queat. sunt tamen quidam in primis eruditi homines, qui putent fieri posse, ut nihil desideretur: exponantque ad hunc modum: adhibuisse quidem Cornificium Catullo consolationem aliquam, sed & brevem, & ejusmodi, ut lamentationi alicui, quam consolationi, similior videretur: hanc autem orationem concisam esse, & ~~incomparabilem~~, ad indicandam vim & magnitudinem doloris: ut intelligamus, *Sic meos amores?* id est: siccine meos amores a te parvi fieri, ut meliorem mihi consolationem nullam afferas? quid enim tandem a te allatum est? *Paulum quilibet allocutionis,* atque id quoque ipsum *moestius lacrumis Simonideis.* excelluisse autem Simonidem poetam in tractatione rerum tristium, cum aliunde, tum ex Fabii testimonio intelligi potest. Sunt, ut dixi, qui hunc locum ita interpretentur. ego deduci de sententia non possum: omninoque deesse aliquid existimo.

I N E G N A T I U M.

Egnatius.] ineptiam Egnatii exagitat; qui cum de candore dentium, quem sibi spurcissime parabat, ut de magno aliquo bono, magnopere se amaret, ejus ostentandi causa, saepe, nulla occasione, ridebat, aut ea

etiam excipiebat risu, quae lacrymis potius excipi par foret. Eodem morbo Alexis comicus mulieres quoque laborare ait lepidissimis versibus, quos e Clemente Alexandrino Petrus Victorius in libros suos transtulit: quos, quoniam nondum satis emendatos puto, ita proferam, ut legi oportere arbitror: neque me id etiam cum bona ipsius Victorii gratia facturum esse diffido. sunt autem trochaici octonarii catalectici:

Εὐφραῖς ἐδίδοξ' ἔχει; ἐξ ἀνάγκης δὲ γελᾷ.
 Ἰνα θιωρῶσιν οἱ παύοντες, τὸ πρῶ' αἰετὸν ἐκάλει φέρει.
 Ἐὰν ἢ μὴ χαίρη, γελᾷσι διατελοῖ τὸν ἡμίονον,
 Μοῖρῆτις ἑλοῦσθ' ἔχουσι λιπὸν ὅσ' οἷς χεῖλαισι,
 Ὅσα τῶ' χρόνῳ στερῆν', αἷ' π' βάλει', αἷ' π' μὴ.

Renidet,] ridet. *Renidere* dicitur, quidquid hilarem aliquam speciem prae se fert. quo sensu transfertur etiam ad inanimata. *Seu ad.*] hujus *εὐφροσύνης* rara admodum exempla reperiri puto. *Seu ad rei ventum est Subsellium,*] sive quis eum amicus in gravi aliqua causa periclitans advocatum adduxit sibi. quis autem locus alienior a risu, quam iudicium? *Cum orator excitat fletum,*] cum ad eam orationis partem ventum est, in qua orator, velut habenas eloquentiae laxans, omnia permiscet affectibus. ita ut saepe e corona astante ii quoque, ad quos nihil res attinet, lacrumare cogantur; eo, inquam, tempore, quo subsellia ceterorum gemitu, plangituque resonant, *renidet ille.* Addit etiam, quod sit absurdus: *Seu pii ad rogum filii Luzetur; orba cum flet unicum mater.*] in singulis autem verbis inest pondus. nam & nullus acerbior luctus est, quam ob amissum filium; & in eo minus sibi matres, quam patres, temperant: idque praecipue, si lugeatur & pius, & unicus, & eo maxime temporis puncto, quo miserae matres ista sibi tantopere dilecta ora flammis feralibus depasci vident: in quo tanti ejulatus excitari solent, ut ipsa pene saxa perumpat dolor. At Egnatius, dum dentes ostendat, istis rebus non valde movetur. itaque in tam moesto spectaculo, lamentantibus ceteris, *renidet ille.* ac denique, *Quidquid est, ubi-
 cunque est, Quodcumque agit, renidet. hunc habet mor-
 bum.*] *morbos* vocabant pravitates quasdam animi, con-
 suetudinesque vitiosas. Cicero in Verrem, de signis

Venio nunc ad islius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici ejus, morbum, & insaniam; ut Siculi, latrocinium. Apposite autem id verbi adhibuit poeta, quo in amicorum vitis uterentur; qui & se amicum esse Egnatio simulet, & admonere eum, quasi amice, velit. *Quare monendus est mihi.*] haec de eo locutus est: nunc ad eum orationem convertit, inquam, *Bone Egnati, &c.*] subest autem vis argumenti *ὅτι ἰδιώτης*, hoc modo. Etiam si oriundus eses ex aliqua earum gentium, quae tibi dentium candorem sine ulla spurcicia comparant: tamen, ita frequenter, ac nulla occasione eos retigere, ineptum eset. quanto igitur id ineptius est, cum originem ex ea gente hominum ducas, quae tibi non horret quotidie urina confricare gingivas, ut dentes efficiat candidos? *Si urbanus eses*] id est, in urbe natus. *Aut parvus Umber*] videtur frugalitatem & parsimoniam Umbri tribuere. contra tamen eorum luxus a multis idoneisque scriptoribus incensitur. *Aut obesus Etruscus,*] e copiosis videlicet, frequentibusque sacrificiorum epulis, quibus ea gens plurimum dedita fuisse dicitur. *Aut Lanuvinus ater.*] in aliis, *acer. Ut meos quoque attingam.*] Verona enim est ex Italia transpadana. *Lavit.*] ita dicebant veteres, non, ut nunc, *lavat.* Virgilius, — *lavit improba teter Ora cruor.*

Nam risu inepto.] ob id etiam Graeci, quos significare volunt insigniter fatuos, *ἄγενοιλαβο* vocant. *Celtiberia in terra.*] antiquae additum, *terra.*

A D R A V I D U M.

Quaenam te mala mens.] hujus versus postrema syllaba a principe subsequenti absumitur. *Agit praecipitem.*] cum enim meos amores attentare audes, tum videris ultro in ipsam meorum versuum aciem incurrere, teque in eos praecipitem dare. *Quis deus.*] a diis enim iratis mala consilia in hominum mentes immitti putabant. Cicero pro Milone, *Hic dii immortales, ut supra dixi, mentem dederunt illi perditio, ac furioso, ut illi faceret infidias. aliter perire pestis illa non poterat.* Aut ad eorum sententiam respicit, qui affectiones, quibus agitur animus, *deos* vocabant. in Graecorum enim commentariis reperio, *dei* nomen quinque fere modis usurpari solere,

ut modo sapientes homines, modo reges ac potentes deos vocemus, modo elementa, modo fatum, modum etiam facultates animi, ipsasque illius agitationes. quo etiam respexit Virgilius,

— *dii ne hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale, an sua cuique deus fit dira cupido?*

Ut pervenias in ora vulgi?] ut meis verbis traductus ad infamiam, nobilis, & decantatus evadas? Haec autem locutio, *venire in ora*, & in vicio, & in laude etiam ponitur. Livius libro 11. *timorem injecit, ne in ora hominum pro ludibrio abiret.* Propertius,

*Crede mihi; magnos aequabunt ista triumphos
Indicia; & venies tu quoque in ora virum.*

I N A C M E N.

Acme illa.] indignatur, Acmen ausam esse a se decem millia pro mercede concubitus poscere. *Turpicula.*] Cicero 11. de Oratore, *Gravitas honestis in rebus severe, jocus in turpiculis, & quasi deformibus ponitur.* *Formiani*] Septimii, ut infra, *Acmen Septimius suos amores. Propinqui.*] advocandos ait esse amicos puellae, & medicos ad eam curandam: furere enim & atra bili percitam esse. *Nec rogare, Qualis sit, solet haec imaginofum.*] id est, speculum de forma sua consulere non solet. id enim si faceret, quamvis sana non est, cognosceret tamen deformiorem esse se. quam ut tantum poscere debeat. *Imaginofum* autem vocat speculum, a redendis intuentium imaginibus.

I N Q U A N D A M.

Adeste hendecasyllabi.] hendecasyllaborum opem implorat, ad extorquenda pugillaria, sibi a meretrice quadam subrepta. ac primum quidem eam conviciis persequitur, ad postremum etiam blanditiis tentat. *Quot estis.*] id est, quotquot estis. sic supra, *Et quantum est hominum venustiorum*, pro, quantum quantum est. sic saepe apud Ciceronem, *quo modo*, pro quoquo modo, &

& *cujusmodi*, pro *cuiusmodi*. sic *quot calendis* Plautus, & *nos quotannis*, pro eo quod Varronem *quotquot annis* dicere solitum tradunt: quam Varronis consuetudinem imitatus videtur Horatius illo versu,

*Non si trecentis, quotquot eunt dies,
Amice places illacrymabilem Plutona tauris.*

Vestra] scribendis vobis quasi dicata. *Turpe*,] turpiter. *Myrmice*.] pari figura *formicinum gradum* dixit Plautus Menaechmis. *O lutum*.] eodem modo servus quidam in Perfa lenonem, *lutum lenonium* vocat. hac quoque contumelia Cicero in Pisonem usus est. *Quod si non aliud pote est*.] si nihil, inquit, aliud possumus, saltem incutiamus ei ruborem. etsi hoc propter ipsius impudentiam difficile erit. *Ferreo*.] impudentiam significat, ut apud Aristophanem *σκληρὸν αἶμα*. sic & apud Ovidium,

— *duri puer oris, & audax*. Cicero quoque pro P. Quintio, eodem sensu, *durissimo ore esse* eos ait, qui praesente Roscio gestum agere conarentur. Idem valet, quod statim additur, *canis*: nota enim est ejus bestiae impudentia: unde & Homericum illud *καυὸς ἄτης*, & *Cynicorum* appellatio fluxit. sed & apud Terentium Eunucho & *canis*, & *os durum*, impudentiam significant; ut pridem in eam fabulam scripsimus.

I N A C M E N.

Salve] enumerat multa in Acme, quae parum ventura sint. tum urbane admodum admiratur, in facetos usque eo esse homines, ut eam non modo bellam putent, sed etiam cum Lesbia comparare audeant. *Nec belio pede*.] brevitatis pedis in puellis laudatur. Ovidius,

Pes erat exiguus. pedis haec aptissima forma est.

Contra Virgilius de rustica, — *spatiosa prodiga planta*. Horatius, *Depygis, nasuta, brevi latere, ac pede longo*. Aristoteles quoque (si ejus sunt *πὺ ποσσὶ γυναικῶν*) longum latumque pedem roboris. brevem mollitiei notam esse affirmat: virisque illum, hunc mulieribus esse aptiorem.

Nec nigris ocellis.] *nigros oculos* antiqui in non minima pulchritudinis laude ponebant. Horatius,

*Et Lycum nigris oculis, nigroque
Crine decorum. Idem,
Spectandum nigris acuis, nigroque capillo.*

Pindarus Pythiis *ἰλικύπιδες* Venerem vocat, Hesiodus Thegonia *ἰλιγυβάφαιρον*. Homerus primo Iliados Chryseida *ἰλικύπιδες κέρων*, idemque in hymno Castorum Musas *ἰλικύπιδες* nominat. *Nec longis digitis.*] contra Propertius de Cynthia,

*Fulva coma est, longaeque manus & maxima toto
Corpore, & incedit vel Jove digna joror.*

Nec ore sicco.] significat eam frequenter spueri: quod cum omnibus, tum puellis praecipue indecorum est. sic Juvenalis *nasum siccum* vocavit ejus mulieris, quae non laepe emungeretur.

I N F U N D U M.

O funde noster.] mos antiquis fuit, ubi quid scripserant, convocare amicos, eisque illud, quidquid erat, recitare, ac ipsorum judicio subicere, antequam ederetur. Cum igitur Sextius orationem quandam scripsisset; eamque recitaturus, lautum amicis aliquot convivium apparatusset; ait Catullus, se, sumptuosae cenae (sed hoc joco dictum accipio) cupiditate motum, venisse una cum reliquis, ibique, audienda illa oratione, tantum contraxisse frigoris, ut postea necesse habuerit, valerdinis causa, in suburbanam villam ad dies aliquot secedere. Agit igitur gratias fundo, in quo pristinam firmitatem recuperarat; seque postea nihil tale admistrum pollicetur. *Seu Sabine, seu Tiburs.*] erat videlicet fundus hic in utriusque regionis confinio; ideoque utrius esset, ambigebatur. *Nam te esse Tiburtem*] Tiburtinae regionis summa amoenitas fuit: ita ut Horatius & nobilissimis quibusque Gracciae civitatibus eam anteponat, & alio loco eam sedem senectuti optet suae. itaque magno in pretio erant Tiburtina praedia. quo fit, ut Ca-

tullus fundum suum dicat. ab iis, qui sibi gratificari velint, Tiburtem, Sabinum ab aliis nominari. ad dignitatem enim fundi putabat pertinere, ut Tiburs potius, quam Sabinus, diceretur. *Tiburs.*] *Tibur* a *Tiburno* nomen accepit. Virgilius,

Fratris Tiburni dictam cognomine gentem.

quo loco vulgati codices pro, *Tiburni*, male habent, *Tiburti*. cum tamen & Servius *Tiburnum* agnoscat; & Pierius in Romano codice, *Tiburni*, affirmet legi, & *Tiburni* Priscianus quoque meminerit. sed &, cum mihi, odas Horatii Luceciae publice interpretanti, Petrus Gallandius, Latinarum literarum professor regius, homo optimus, & eruditissimus, Horatium perveterem utendum dedisset, eumque una ego, & flos Galliae, Adrianus Turnebus evolveremus, animadvertimus, in eo locum hunc aperte ita scriptum esse,

*Quam praeceps Anio, & Tiburni lucus, & uda
Mobilibus pomaria rivis.*

neque dubitavimus, quin ea vera scriptura esset: cum tamen in impresis omnibus, *Tiburti*, legatur. *Autumant,*] dicunt. *Non immerenti quam mihi meus venter.*] alii, *vertitur mens*: alii, *verenti mens*: alii, *vertitur mensa*: alii, *meratur mens*. quorum nullum recipi potest. Dionysius Lambinus, homo eruditissimus, mihiq; summe amicus, ait, se vidisse librum, in quo esset, *vorax venter*. ego, cum in meo manuscripto reperissem, *meus vertet*, suspicatus sum, legendum, *meus venter*. *Ocy-mo.*] ita legendum, non, ut in aliis, *ocio*. *Grates ago.*] locutio poetica; qua tamen Cicero sexto de rep. usus est. *Grates*, inquit, *tibi ago*, *summe Sol.* Livius libro v. *plena omnia templa Romanarum matrum, diis grates agentium, erant.* *Depreor,*] *recuso.* *Recepto.*] antique, pro recepero. Virgilius,

Cetera, qua jusso, mecum manus inferat arma.

poëta quidam vetus apud Ciceronem de officiis,

Quod

*Quod ni Palamedis perspicax prudentia
Istius percepset malitiosam audaciam. Pacuvius,
Haud finem quicquam profari, priusquam accepero,
quod peto.*

Non mi, sed ipsi Sextio.] jocus *κατὰ ἄκρον*, Plauto valde usitatus.

DE ACME, ET SEPTIMIO.

Acmen Septimius.] exponit blanditias, quas sibi invicem dicebant, faciebantque Septimius, & Acme: eaque, *ἡρασιμαίον*, nihil esse beatius scribit. *Caspio.]* a parte totum. *σπινθηρόν.* *Hoc ut dixit, Amor sinistra, ut ante Dextra, sternuit approbatione.]* cum Septimius ardorem amoris in Acmen sui verbis aperuisset; Cupido, ait Catullus, utrinque sternuens, quae ab eo dicta erant, comprobavit. Incertum autem est, ex utra parte prius sternuisse Amorem dicat. sunt enim, qui ita distinguant,

- *Amor sinistra, ut ante*
- Dextra, sternuit approbatione.* alii ita,
- *siniſtra ut ante, Dextra sternuit approbatione.*

Porro veteres *sternutationem* medium quoddam omen esse arbitrabantur, id est, quo modo boni aliquid, modo mali portenderetur: ut annotant interpretes Theocriti in locum illum ex *Thalysiis*,

*Σπινθηρὰ μὲν ἕσπετος ἐπίπταρον . ἢ ἢ ὁ δουλὸς
Τέσων ἱρῶ Μυρτιάς, ἔσσι εἴησιν αἴγας ἕρω).*

saepius tamen in bonam partem accipiebatur, praecipue si dextrorsum quis sternuisset, ut in VII. Iliados annotat Eustathius. itaque & Odysseae XIV. Penelope e sternutatione Telemachi, gaudio perfunditur, quem in locum idem interpres satis multa ad hanc rem pertinentia congerit: & apud eum, quem supra nominavi, Theocritum in *Holenes epithalamio* ista ponuntur:

Ὀλας γαμβρ', ἀγαθὸς πε ἐπίπταρον ἐρχομένη πε

De Σπέρμα. sed & illud Propertii non alienum est,

*Num tibi nascenti, primis, mea vita, diebus,
Aridus argutum sternuit omen Amor?*

quem in locum plura dicemus, cum eum poetam interpretabimur. *Ab auspicio bono profecti,*] ductis a tam bono auspicio amoris sui principii. *Mutuis animis amant, amantur.*] Summa in amore felicitas, invicem aequè amari. eum amorem Plautus *cultu optimum* vocat.

*Is amabat meretricem natam Athenis Atticis,
Et ila illum contra: qui est amor cultu optimus.*

hoc etiam est, quod de se & puero suo Theocritus apud posteros praedicari optat, fuisse videlicet duos homines, qui se, aequa veluti lance, mutuo amaverint; fuisseque runc homines plane aureos, cum, qui amaretur, vicissim amaret.

Ἀθάλας δ' ἐφίλωνεν Ἴον Ζυγῶ. ἦ. ἦ. τίτ' ἴσον
Σπέρματι πάλαι ἀνδρῶ, αὐτ' ἀντιφίλων' ὁ φίλοισι.

Huc pertinet & illud Bionis,

— ἄλλοι δ' εἰς ἑκαταμῆον σπασσῶν.

AD SE IPSUM DE ADVENTU VERIS.

Jam ver.] carmen hoc in Bithynia factum esse opinor; cum illuc Memmium praetorem secutus esset.

Egelidos tepores,] moderatos illos calores, quorum fotu omnia vegetantur. *Egelidum* est tepidum, ut in illo optimo, sed in multis libris depravato, Ovidii versu,

Et gelidum Borean, egelidumque Notum

Caeli furor,] horrificus ille stridor ventorum tumultuantium. *Aequinoctialis Zephyri*] sub vernum aequinoctium flantis. *Nicaeas*] urbs est Bithyniae, quae olim ab insigni agri ubertate Olbia dicebatur. qui eam *Prusadā* vocant, errant videlicet de male intellectis, depravatisque Plinii verbis. *Ad claras Asiae volemus urbes.*]

Tro-

Trojam, inter ceteras; quo ad inferias fratri solvendas profectus est.

AD PORCIUM, ET SOCRATIONEM.

Porci, & Socratio.] indignatur, Porcio, & Socratio-
ni Veranium, & Fabullum a Pisone posthaberi. Socra-
tionis nomen Graecum est, non Romanum. forsitan li-
berti alicujus nomen fuerit. *Pisonis frabies,*] qui Pisoni
prurientem illum libidinis ardorem excitatis. *Famesque*
mundi,] in aliis, *famesque Memmi.* *Priapus,*] libidi-
nosus, qualis Priapus a poetis fingitur. *Lauta.*] *Lauti-*
tia, ait Festus, *epularum magnificentia* * *alii a lavatione*
dictum putant: quia apud antiquos hae elegantiae, quae
nunc sunt, non erant, & raro aliquis lavatur. Cogit-
andum autem, num in illis Festi verbis tale aliquid de-
sit, a Graeco λαύτω: ut prius Graecam, postea Latinam
ejus verbi originem tradat. qui manuscriptos libros ha-
bent, de hac mea conjectura judicabunt. Quoniam au-
tem verba quaedam Phavorini leguntur apud Gellium,
quibus mirifice aperitur, quod *lautum convivium* veteres
dixerint, ea quoque ipsa ascribam: *Praefecti popinae,*
atque luxuriae negant cenam lautam esse, nisi, cum liben-
tissime edis, tum auferatur, & alia esca melior, atque
amplior succenturietur. is nunc flos cenae habetur inter
istos, quibus sumptus & fastidium pro facetiis procedit;
qui negant ullam avem, praeter ficedulam, totam comese
oportere: ceterarum avium, atque altilium nisi tantum
apponatur, ut a ctuniculis inferiori parte saturi fians;
convivium putant inopia sordere: superiorem partem avium
atque altilium qui edant, eos palatum non habere: si pro
portione crescit luxuria, debere & epulas crescere. Vide-
te, quid relinquitur, nisi ut delibari sibi cenas jubeant,
ne edendo defatigentur: quando stratus auro, argento,
purpura, amplior aliquot hominibus, quam diis immor-
talibus adornatur. De die.] de nocte, quam de die, in-
dulgere Genio, tolerabilius habebatur. diem enim agen-
dis rebus, noctem curandis corporibus, hilarandoque ani-
mo impendi volebant. itaque Catonem quoque ipsum
largius se ac prolixius de nocte invitare solitum accepi-
mus. quo nomine cum a quodam reprehenderetur; Cice-
ro, qui tum forte aderat, debueras, inquit, illud adje-
cere,

cere, cum totos dies aleam ludere: cum illud videlicet ex contrario indicaret, homini, qui totos dies susceptis pro republica curis laboribusque traduceret, noctem liberam concedi oportere. *Quaerunt in trivio vocationes,*] stant in triviis expectantes, dum se aliquis ad cenam vocet. *Vocare,* antiqui saepe sine ulla adiectione dicebant, cum, *ad cenam,* subintelligerent. Catullus ipse supra, *Qui tunc vocat me, cum malum legit librum.* Parasitus quidam apud Plautum Stichus,

Negare nulli soleo, si quis me vocat.

quo loco male quidam libri habent, *esum vocat,* contra veterum librorum fidem, & rationem metri. *Vocatores* quoque nominabant servos, quorum opera in vocandis convivis uterentur. Quod in quibusdam libris, *vorationes,* legitur, operarum vicio factum est, non quod quisquam locum ita immutandum putarit.

A D J U V E N T I U M.

Mellitos.] neminem fore arbitror, qui non potius horum versuum suavitatem admiretur, quam cujusquam in eis explicandis indutriam requirat.

A D M. T U L L I U M.

Disertissime.] agit gratias M. Tullio; quod ob beneficium ab eo acceptum, divinare non possumus: nam, qui ad fundum Tiburtem hoc loco confugiunt, nihil aliud, quam inscitiam patefaciunt suam.

A D L I C I N I U M.

Hesternus.] epigramma hoc est ad Calvum, de quo supra egimus. *Ut convenerat esse.*] ubi uterque nostrum ad cenam condixerat. *Esse enim hoc loco expono,* cibum capere. *Nec somnus tegetet quiete ocellos.*] hac locutione infra quoque usus est, *Piger iis, labante lingua. re, oculos sopor operit.* *Semimortua*] propter illam mentis agitationem, dormiendique difficultatem. *Poëma.*] Varro Parmenone; *Poëma est λέξις ὑπόμνηστος,* id est, verba plura modice in quandam coniecta formam. itaque etiam disti-

distichon, epigrammation, vocant poema. poësis est perpetuum argumentum e rhythmis, ut Ilias Homeri, & annales Ennii. poëtice est ars earum rerum. Despuas,] contempnas. Ocelle,] ita saepe vocabant eos, quibus blandiebantur. exempla apud Plautum satis crebra sunt. Nemesis.] haec enim dea fastum & arrogantiam punire credebatur.

A D L E S B I A M.

*Ille mi par esse.] beatum esse ait, quicumque Lesbiae aspectu, & alloquio frui possit. post castigat se ipsum, affirmans, tales cogitationes non nisi ex ocio nasci: additque gravem sententiam; ocium multis regibus, multisque urbibus exitii causam fuisse. Secundae strophes ultimus versus desideratur. is autem qui vulgo legitur, Quod loquar amens, non Catulli est, sed Parthenii: ideoque cum sustulimus. hoc enim perpetuo tenere decrevimus, ut ne quid alienum veterum scriptis scientes admisceamus. alioqui enim rejiciendus ille versiculus non erat; cum ad sententiam mirifice quadret. Libet autem hoc potissimum loco singularem gratiam inire ab iis omnibus, qui antiquitatis studio, & delicatorum versuum suavitate capiuntur. Etenim, cum Dionysii Longini libellum *mei versus*, qui nondum a quoquam editus est; hortante eodem, qui me ad haec scribenda impulit, singularis doctrinae, eximiaeque virtutis viro, Paulo Manutio, Latine interpretari coepissem, ut eodem tempore optimus liber & Graecus, & mea opera Latinus factus ederetur; cum alia in eo sane plurima deprehendi digna, propter quae liber ipse communi omnium elegantium hominum desiderio expetatur, cum oden suavissimam poëtriae Sapphus, quam iis, qui proxime antecesserunt, versibus maxima ex parte Catullus expressit. quis autem est, duntaxat eorum, qui aliquem literarum, atque humanitatis sensum habent, qui non summam voluptatem capiat, mulieris in hoc genere longe post homines natos praestantissimae, & poëtae Latinorum omnium mollissimi versibus invicem comparandis? eam autem oden, cum locis aliquot depravata esset, versusque ipsi permisti, confusique invicem essent, jam antequam liber in meas manus veniret, emendaverat, distinguerat.*

xeratque homo & Latinarum & Graecarum literarum cognitione excellens, Franciscus Portus; qui idem cum in aliis optimis utriusque linguae scriptoribus, tum in Aeschylō multa felicissime emendavit, quae adhuc in omnibus impressis libris depravata circumferuntur. eum igitur inmerita laude fraudare nolui. Sed jam neminem esse arbitror, qui non decimam illam Musam audire gestiat.

Φαίνεται μοι κῆν' ἴσος ἦτοισιν
ἔμοι' αἴθερ, ὅς τις ἰσότητος τοῖς
ἰζάνοις, καὶ πλασίοι ἀδὺ φανέ-
σας ὑπὸ κῆν,

καὶ γλυκύσας ἰμοίριον, τί, μοι τὰς
κρηδίας οὐ εἴθεσις ἐπίσταται.
αἰετὶ δὲ σὺ, βρογγίον ἔμοι' ἦδ' αὐδῆς
ἔδδ' ἴθ' ἔχει.

ἀλλὰ κρημνὸν γλυκύσας ἴαγ', αἰετὶ δὲ λιπῆος
αὐτίκῃ καὶ πύρε ὑπερδιδόμωκεν.
ὀμώπασται δ' ἔδδ' ἴραμοι' βορμῶ-
σιν δ' ἄχρῆ μοι'

καὶ δ' ἰθὺς ψυχρῆς χύται· ἄξιμος δὲ
πῶσται αἰρεῖ· χαλκωτοῖα δὲ πῶσται
ἔμοι' πῶσται δ' ἰλίγῃ Νόισται
φαίνομαι ἄπικας.

AD SE IPSUM DE STRUMA, ET VATINIO.

Quid est Catulle?] secum indignatur, homines indignissimos, Nonium cognomento Strumam, & Vatinium, illum quidem ad aedilitatem, praeturamve (non enim memini quidquam hac de re certi proditum esse) illum etiam ad consulatum pervenisse: idque ita iniquo animo fert, ut nihil causae esse dicat, cur non a vita potius recedat, quam ut ista spectacula videat. *Per consulatum.*] solebant enim per ea jurare, quae carissima haberent. *Pejerat.*] per consulatum jurare intolerabilis arrogantiae esset: at in pejerando etiam aliud flagitium est. Fuit autem P. Vatinius consul una cum Q. Fusio Caleno: valdeque errant hoc loco omnes interpretes, qui, quae de Caninii consulatu dicta sunt, ea ad Vatinium referunt. sed erroris sui ducem atque auctorem habent Macrobius, qui, in percensendis Ciceronis jocos, *Vatinium*

ubique pro *Caninio* nominat: si tamen impressi libri vacant mendo.

DE QUODAM, ET CALVO.

Risi nescio quem.] Calvus exiguae staturae fuit, sed acer & vehemens in dicendo. is in controversia quadam, ne propter corporis parvitatem minus conspicuus esset, imponi se supra cippum iusserat; ut est apud Senecam. Ait igitur Catullus, valde risisse se, quod, cum Calvus mira orationis vehementia in Vatinius dixisset, quidam e corona, admiratus in tantulo corpusculo tantam eloquentiae vim latere, sublatis manibus, *Di magni*, dixerit, *salicippium disertum*; respiciens videlicet ad id, quod paulo ante narravimus. Ridendi autem occasionem cepit poeta ex eleganti novitate vocis, quam ille, quisquis fuit, a saliendo in cippum, urbane admodum, venustaque confinxerat. Cum autem alii monstra quaedam vocabulorum in hunc locum invexissent, eaque barbare, & insulse interpretati essent; primus Paulus Manutius animadvertit, & hic, & apud Senecam, *salicippium*, eo quo diximus sensu, legi oportere. *In corona.*] ita vocabant multitudinem, quae in forum confluebat. Cicero, *Non enim corona confessus vester cinctus est, ut solebat. Vatiniiana crimina.*] ex oratione Calvi in Vatinium, citat haec verba Seneca libro xvi. epistolarum. *Factum esse ambitum scitis: & hoc vos scire, omnes sciunt. Manusque tollens.*] gestus admirantium. Cicero ad Caesarem, *fustulimus manus & ego, & Balbus. tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quid non fortuitum, sed divinum videretur.* & in Academicis, *Hortensius autem vehementer admirans: quod quidem perpetuo, Lucullo loquente, fecerat, ut etiam manus saepe tolleret,*

Othonis caput.] hos quidem versus, nisi Sibylla, ut ille ait apud Plautum Pseudolus, legerit,

Interpretari alium posse reor neminem.

omnino constat, fragmenta esse diversorum epigrammatum, sed ita lacera, ut non sperem unquam intellectum iri. vetat autem Hippocrates, desperatis adhibere medicinam.

A D C A M E R I U M.

Oramus.] exponit, quantopere se, quaerendo Camerius, defatigaverit; rogatque eum, tum ut, ubi sit futurus, indicet, tum ut amores detegat suos. In magna autem parte horum versuum spondaeus secundo loco ponitur: quod cum quibusdam videretur absurdum, ditiosum est a veterum librorum fide, varietate mutata quam plurima. ego veterem scripturam, quantum in me fuit, reposui. *In minore campo,*] qui ad campum Martium fuisse dicitur. *In circo*] circum maximum intelligo. *Te in*] litera e non eliditur. *Omnibus tabernis,*] quae in foro dispositae erant. *In templo.*] Capitolium dicit. *In Magni simul ambulatione,*] in porticu Pompejana. *Femellas.*] iocose. Sciebam te magnum esse assectatorem feminarum, in quibus aliqua esset formae elegantia. itaque ex ejus nodi omnibus de te percontabar. *Sic tantum*] nulla longiore utens oratione, quoniam videlicet te videre properabam. *Camerium mihi*] indicat, subintelligendum. *Quaedam,*] illudens mihi, simulque occasionem quaerens, qua mihi pectoris sui candorem & pulchritudinem ostenderet. *Non custos si fingar ille Cretum,*] non si Daedalus fiam. custodem autem Cretum vocat, quod ei Minos proficiscens adversus Athenienses, regni custodiam commiserit. ita enim a quibusdam, sed non valde idoneis auctoribus, traditum est. an potius *Talum* dicit? hunc enim tantae celeritatis fuisse ajunt, ut totam Cretam uno die pedibus obiret. quod tamen equidem ausquam adhuc reperire potui, nisi apud eos, qui ita hunc Catulli locum interpretantur. ego, quae de Talo apud scriptores *επιλόγου* compati, afferam: deinde suum cuique iudicium relinquam. Huic igitur toto corpore aereum fuisse accepimus, praeter tuberculum quoddam in imo calcaneo, tenui membranula tectum; qua dirupta, mors ei fataliter constituta esset. hunc Jupiter raptae Europae, & in Cretam abductae dono dedit, qui insulae custos foret, terque totam insulam obiret: die, an mense, an anno, nihil diserte ab Apollonio expressum est, quo loco narrat, quem in modum hic Argonautas, a Colchica expeditione redeuntes, ne in Cretam, ut volebant, appellerent, prohibuerit. ejus e libro quarto haec sunt:

cundo, & Valerius Flaccus libro quarto Argonauticon .
meminit & Pindarus Pythiis. *Quos junctos,*] quorum
omnium conjunctam celeritatem. *Mihi dicaris,*] mihi
dederis. Virgilius,

— *propriamque dicabo.*

& in tribus verbis praetoris, *Do, dico, addico:* est enim
a *dicando*, non a *dicendo*: quod nostri jurisconsulti pa-
rum intelligere videntur: *Quaeritando.*] antiquum ver-
bum. Plautus Menaechemis,

*Hodie in Epidamnum venit cum seruo suo,
Hunc quaeritatum geminum germanum suum.*

Si linguam] si amores tuos mihi celare perges, priva-
bis te gaudiorum tuorum longe maximo fructu. crescunt
enim gaudia, quae cum amicis communicantur. Tibul-
lus tamen,

Qui sapit, inquit, in tacito gaudeat ille sinu.

Verbosa gaudet.] contra Tibullus,

— *celari vult sua furta Venus.*

Vel si vis] si vis, inquit, per me licet, alios omnes
celatos habeas, dum unus ego sim tuarum voluptatum
consciens.

A D C A T O N E M.

O rem ridiculam.] ad quem e Catonibus scriptum hoc
carmen fuerit, sciri posse non puto. neque vero magni
interest. hoc modo teneatur, ad eum, qui se Uticae in-
terfecit, non pertinere. neque enim, ut cetera *omittam*,
suspicio haec in illius severitatem cadit *Trujantem,*] *]*
ficulam suam in puellae vaginam intrudere molientem.
Dionae,] Veneri, aut Veneris matri. *Protelo.*] simile
quiddam narrat Appulejus libro IX de pistore; qui pue-
ram formosum cum uxore deprehenderat.

IN MAMURRAM, ET CAESAREM.

Pulchre convenit.] Caesaris & Mamurrae amicitiam exagitat, affirmans, eam non aliunde, quam ex vitiorum similitudine, conglutinatam. *Urbana altera, & illa Formiana.*] fortasse, quod Caesar in urbe, Mamurra Formiis aetatis suae teneritudinem alienae libidini prostituert.

AD COELIUM DE LESBIA.

Coeli.] memoriae proditum ab Appulejo est, puellam, quae in amoribus ac deliciis huic poëtae fuit, quamque ipse Lesbiam nominaverit, Clodium illam, P. Clodii sororem, fuisse; cujus a fratre primum delibata pudicitia, universae postea juventutis Romanae libidini exposita prostitit. Ejus igitur consuetudine cum M. Coelius diu, multumque usus fuerit; assectior eruditissimo homini, Victorio, qui carmen hoc ad M. Coelium refert. *Glubit.*] ad Veneream turpitudinem potius, quam ad fortunarum spoliationem, referri puto. *Magnanimos*] ex contrario intelligendum.

D E R U F A.

Bononiensis Rufa.] Rufam quandam, ut mendicam, & ut fellatricem, notat. *Ipsa carpere e rogo cenam.*] epulas in rogam conjicere solebant: locumque, in quo illae comburerentur, *culinam* vocabant. auctor Festus. Extremae autem mendicitatis signum est, quod hic affert poëta. & tale est illud Terentii,

E flamma te cibum petere posse arbitror.

Semiraso] ex igne.

Num te leaena.] ad quem scribatur hoc carmen, sciri non potest. sed &, fragmentum potius esse, quam epigramma integrum, existimo.

IN NUPTIAS JULIAE, ET MANLII.

Collis o Heliconii.] Manlii, puto, ejus, ad quem infra elegiam scribit, & Juliae nuptias ode elegantissima celebrat, eisque a diis immortalibus fausta omnia precatur.

Est autem hoc carmen quidem nupriale, neque tamen proprie epithalamium. nam epithalamia canebantur a virginibus, cum jam nova nupta in lecto viri collocata esset; ut, eo primum illud proelium committente, effringenteque illud virginei pudoris veluti vallum, clamor, qui nonnunquam a virginibus in eo conflictu edi solet, exaudiri non posset. in quem usum, etiam nuces pueris spargi solebant; quibus illi colligendis intenti, tumultu & strepitu omnia implerent. At hoc versu & puellae ipsae admonentur, ut canant; & tota nuptialis pompa describitur, ut, quemadmodum ante dixi, epithalamium esse vix possit: nisi quis, epithalamii nomine latius accepto, omne nuptiale carmen significari putet. Principio igitur Hymenaeum, deum nuptiarum praesidem, invocat; eumque orat, ut his nuptiis felix ac propitius assit. Quae de Hymenaeo traduntur, quia pervulgata sunt, piget ascribere. *Qui rapis.*] *Festus, Rapi simulatur virgo ex gremio matris: aut, si ea non est, ex proxima necessitudine, cum ad virum traditur: quod videlicet ea res feliciter Romulo cecidit. Idem, Rapi etiam fax solet in nuptiis, qua praelucente, nova nupta deducta est, ab utriusque amicis; ne aut uxor eam sub lecto viri ea nocte ponat, aut vir in sepulcro comburendam curet: quo utroque mors propinqua alterius utrius captari putatur. O Hymenae Hymen.*] haec cani solebant, cum in domum viri nova nupta deduceretur. vide Plautum *Casina* meminit & Terentius *Adelphis. Cinea tempora.*] redimitus floribus deus hic, & facem gestans pingebatur. Theocritus, epithalamio Alonidis:

Ἐξείσι λαμπρῶσι πῶτος ἐπὶ φλαῖς Ὑμναῖος,
καὶ τίθει ἕξενίπασσι γαμήλιον.

Suave olentis] hoc vocabulo usus est & in carmine illo in Priapum,

Pallentesque cucurbitae, & suave olentia mala.

sic Virgilius *suave rubentem hyacinthum, & suave rubentem m. vicem* dixit. *Flameum cape,*] quo nymphae caput amicis, ad pudorem indicandum. Festus, *Flameo amicitia dicitur, omnis boni causae; quod ea assidue utebatur su-*

minica, id est, flaminis uxor, cui non licebat facere divortium. Luteum.] colorem hunc fuisse in nuptiis usitatum, auctor est Plinius. *Pelle humum pedibus,*] falsa. sic Horatius,

Nunc est bibendum, nunc pede libero

Pulsanda tellus. Spineam.] recte emendavit hunc locum ante hos L. annos Parthenius, cum antea legeretur, *pineam.* e *spina* enim alba nuptiales taedas fieri solitas, & Festus testatur, & Plinius: idque quoniam in Sabinarum raptu, qui felicissime cessit, talibus etiam taedis pastores usi erant. *Nanque Julia.*] aequè pulchram esse dicit Juliam, atque erat Venus, cum ad Paridem, subitura formae iudicium, venit. Fabula omnibus nota est. *Cum bona alite.*] Vetustè addidit, *cum:* ut & infra,

Transfer omine cum bono.

usitatus enim haec sine praepositione dicuntur. Horatius,

Mala soluta navis exit alite. Idem,

— mala ducis avi domum,

Quam multo repetet Graecia milite. Tibullus,

Fulserit hic niveis Delius alitibus.

Bona cum lona.] haec figura, quam Cornificius *traditionem* vocat, huic scriptori, & Plauto per familiaris est. Sic infra,

Dux bonae Veneris, boni

Conjugator amoris.

multisque aliis in hoc ipso poematis locis. *Floridis velut.*] elegantissima comparatione exornat pulchritudinem Juliae, similem ipsam esse dicens myrto tenellae; quam paulatim asurgentem, nymphæ summo studio nutriant. Et apparet, hac comparatione poetam ipsum delectatum, quam infra repetierit, cum de Ariadna loqueretur,

Quales, inquit, Eurotae progignunt flumina myrtos,

Aura ve distinctos educit verna colores.

Hoc autem ex Homero sumpsit, apud quem Ulysses Nauficaam tenerae & procerae assimilat palmae. locus est Odysseae vi.

Δίλη δὴ ποτὶ τῶν Ἀπόλωνος παρὰ βορρῆ
 Φοίβεος τῶν ἔργων ἀνιχνεύμενον ἵκνεται.

id est,

*Talem equidem tenero surgentem germine palmam
 Deli olim, Phoebi ante aras, vidisse recorder.*

Myrtus Asia,] quod videlicet in Asia, propter regio-
 nis calorem, arbor haec felicissime proveniat. Neque
 est, quod quenquam moveat syllabae modus. sic Home-
 rus Iliados II.

Ἀσία δὲ λεγμένη, καὶ τὸν ἀμφὶ ἴσθη. sic Maro,

— & quae Asia circum

*Dulcibus in pratis rimantur stagna Caystri. & alibi,
 — sonat amnis, & Asia-longe*

Pulsa palus. Sic, cum *Arabes & Italos* prima correpta
 enunciemus, *Arabiam & Italiam* prima producta dici-
 mus. Biennio fere, postquam hic commentarius primum
 editus est, scripsit ad me Romæ Dionysius Lambinus,
 homo mihi & propter doctrinae praestantiam, & propter
 suavissimos mores eximie carus, esse illic quosdam homi-
 nes eruditos, qui cum ceteroqui perhonorifice de me
 sentirent, hoc loco diligentiam meam requirerent, qui
 ab *Asia regione*, non ab *Asia palude*, *Asiam myrtum*
 dici putassem, neque saltem ea vidissem, quae hac de re
 pervulgati Homerici ac Virgiliani interpretes tradidissent.
 ego autem, quod de me bene sentiant, gratiam habeo:
 quod me, hoc quidem loco, reprehendant, facere injuste
 puto. nam illam ipsam paludem in Asia esse constat: &
pratum illud *Asium*, ut sunt qui a terra Asia nominatum
 opinentur. idque & Eustathius testatur, & is, cujus sunt
 scholia in Homerum. Est autem mihi quoque, nisi fal-
 lor, liberum, in sententiarum varietate, id sequi, quod
 maxime probabile videatur. *Hamadryades,*] nymphae
 ita dictae, quod cum arboribus & nascantur, & intere-
 ant. Hinc est, quod Aeneas, cum sanguinem ex arbo-
 re, cujus ipse ramos vulserat, stillantem vidisset, nym-
 pharum pacem petiisse se ait, veritus nimirum, ne earum
 ali-

aliquam in arbore læsisset. Eadem interdum & *Naiades* dicuntur. Ovidius,

*Naiada vulneribus succidit in arbore factis.
Illa perit. fatum Naiados arbor erat.*

Nutriunt humore.] spondaeum pro dactylo posuit, ut saepe supra in Phaleuciis. infra quoque in carmine de Atti saepe longam unam duabus brevibus mutat. Est autem haec vera Aldinorum Gryphianorumque codicum scriptura, quam alii temere repudiarunt. *Thespiae Rupis Aonios specus.*] Heliconem ipsum dicit. *Nympha.*] haec est vetus scriptura. aut igitur Aganippen ipsam *nympham* vocat; aut *nympham* pro lympha more veterum dixit. sic enim & apud Virgilium eruditi legunt, *Dant famuli manibus nymphas.* *Dominam.*] ita vocabantur, quae conveniebant in manum, id est, matresfamilias. vide Nonium. Sed & patresfamilias, *domini* vocabantur. M. Brutus de officio, (citat Priscianus) *itaque patresfamiliae domini sumus.* Terentius Heautontimorumenos,

— *domina, ergo herus damno auctus est.*

Ut tenax edera.] comparatio & aptissima, & usitatissima. Festus, *Edera vincit, ad quodcumque se applicat: ideoque eam flammis Diali neque tangere, neque nominare fas erat Sed ne annulum quidem ei gestare solidum licebat, aut aliquem habere in se nodum. Integras,*] intactae, innuptae, *ἄφρα.* *Quibus advenit Par dies,*] quibus, suo cuique tempore, eadem obeunda erunt sacra. *In modum,*] concinne, *ἀρίστως.* Sic infra,

Ite, concinite in modum.

Bonae Veneris,] honestae, & legitimae. *Tremulus,*] senex. *Zonula*] de hoc ritu, alio jam loco diximus. Versus autem, qui proxime sequuntur, ita scripti sunt in omnibus, quos ego quidem viderim, libris: *Te zirrens cupida novos Captat aure maritos.* idque tanquam integrum, omnes interpretantur, puellas videlicet metuentes, ne in malos maritos incidant, cupide auscultare, cum parentes de adoptando sibi genero aliquo verba faciunt.

ciunt. Ac memini equidem, L. Memmium Fremiotum, nobilissimum, summoque praeditum ingenio adolescentem, cum hoc carmen una evolveremus, mihi dicere, & totam hanc sententiam magnopere frigidam, & subitam illam numerorum commutationem sibi valde inconcinnam, valdeque a lepore hujus poetae alienam videri; neque dubitare se, quin locus corruptus esset. quod cum mihi quoque haec scribenti venisset in mentem; cepissemque, mehercule ipsius Memmii causa paulo accuratius, de hoc toto cogitare; reperisse videor, quo modo minima mutatione locus integer fiat. Ita igitur legendum puto,

— tibi virgines
 Zonula solvunt sinus,
 Te timent: cupida novos
 Captat aure maritus.

ut sensus sit: dum vesper instat, quo tempore Hymenaeus canit, & puellae in maritorum domos perducuntur, solent, trepidare ipsas, metuentes primam illam congregationem: maritos contra, quibus omnis mora longa sit, quibusque longum videatur, dum sint cum amoribus suis, stare attentis auribus, cupidissimeque expectare, dum illud quasi Venerei conflictus classicum audiatur. Porro quod, *novos maritus*, antique pro, novus maritus, dictum est; eam fuisse depravandi loci occasionem puto. Quanquam autem non dubitabam, quin ex collatione, omnes nihil lepidiores homines assensuri essent; tamen & usitatam lectionem, & illius interpretationem apposui, si quis forte sic quoque eam tenere mallet. *Fero*,] ardenti. *Floridam*.] ἀρρηγία, ἀρρηγίον, forma atque aetate integra. *Dedis*.] plus quiddam est *dedere*, quam *dare*. *Damus* etiam recepturi: *dedimus* ea dum, quae volumus accipienti propria ac perpetua fieri. *Parens Stirps dicier*.] jurisconsulti enim tradunt, parentes nusquam certos esse, nisi in nuptiis. At Telemachus ille Homericus ne sic quidem. *Parens stirpe*.] sic locutus est & Virgilius,

— pulchra faciat te prole parentem.

Quae tuis careat sacris.] qui caelibes sunt, eos verisimile est minus sollicitos esse de rep. quam eos, qui & uxo-

uxores, & liberos habent, in quibus quodam modo ipsi periclitentur; quorumque omnium salutem in salute publica intelligant contineri. unde in multis civitatibus resp. caelibibus committi non solebat. Apud Masilienses quidem, quorum civitas optime temperata olim fuisse perhibetur, timuchi esse non poterat, nisi qui & uxorem haberent, & liberos. fieri potest, ut idem Romani observaverint in iis, quos praesides in provincias mitterent. Atque haec, etsi tantum conjectura nituntur, tamen aptiora, ni fallor, sunt ad hunc locum, quam quae de patrepatrato, & fecialibus Guarinus, & qui eum secuti sunt, attulerunt. *Virgo adest.*] id est, mox proditura est. *Ingenus pudor.*] nihil est, quod magis juvenutem deceat, quam honestus pudor. itaque & M. Cato dicebat, *placere sibi juvenes, qui erubescerent, non qui palleferent*: & Diogenes verecundum illum ruborem, *colorem virtutis* esse dicebat: & Pythias, Aristotelis filia, interrogata, qui sibi color videretur pulcherrimus, eum respondit, *qui in ingenuis ex pudore enasceretur*. *Virginem pudorem, virginalemque verecundiam* in scriptis veterum legimus. *Flet.*] flere solent virgines, ubi e domo paterna in mariti domum abducuntur: quod totum lacrymarum genus fictum esse, Catullus ipse alio loco dicturus est. *Herculeia.*] *Herculei* cujusdam meminit Sallustius secundo historiarum, *Occurrere duci, & proelium accendere, adeo uti Metello in sagum, Herculeio in brachium tela venirent*. atque hic videlicet est, qui Sertorium secutus, tandem caesus est a Q. Metello: cujus meminit & Frontinus in strategematis. Sed haec, cum ex Julia familia esset, ex Herculeia non poterat. An igitur *Herculeiam* dicit nobilissima stirpe ortam, & cujus majores ad ipsam usque Herculem gentis primordia referrent? Vix crediderim. plane autem in meo vetere libro legitur omnibus literis, *Arunculeja*. sed tamen ab Arunca oppido, *Aruncana* potius diceretur. itaque *Vario*,] variis floribus picto. *Stare.*] hoc verbo utitur, ut vividum ac vegetum indicet florem. *In mala Deditus vir adultera.*] quod nunc *studere alicui rei, & alicui rei deditum esse*, dicimus; id veteres *studere in aliqua re, & in aliqua re deditum esse*, dicebant. Cato, *Poëticae artis honos non erat. si quis in ea re stude-*
bat,

bat, aut sese ad convivia applicabat, grasfator vocabatur. Lucretius,

Et simul in pugnae studio quod dedita mens est.

Lenta vitis.] sic Virgilius,

Lenta quibus torno facili superaddita vitis.

Asfitas] prope *sitas*. *O cubile.]* verborum ordo paub est perturbator: quo factum est, ut nonnulli locum hunc non carere vicio suspicati sint. ita autem digere nca sunt, ut intelligantur. *O cubile,* quot bona omnia veniunt lectulis candido pede: (*pedem autem vocat,* quo fulcitur lectus; ut supra,

— *veteris pedem grabati*)

& quae bona omnia veniunt tibi. Gratulatur autem & cubili, & lectulis consciis atque arbitris futuris nuptialium lufuum. sic Propertius, — *o tu*

Lectule deliciis facte beate meis.

Citat fragmentum huic loco simile Priscianus ex Attici da, poëta vetere, in Hymenaeo, quod tale est,

Felix lectule talibus Sole amoribus,

Constat autem & materiam eandem esse, & idem carminis genus: ut parum absit, quin ego hoc quoque Catulli carmen *Hymenaeum*, non, *epithalamium*, inscribendum putem. *Gaudia, quae gaudeas.]* *ἑλευσθησὶ*, ut in illo Virgilii,

— *hunc, oro, sine me furere ante furorem.*

Tollite o pueri faces.] describit nunc puellam egredientem domo. Quinque autem facibus utebantur in nuptiis; quod is numerus quasi symbolum quoddam sit nuptiarum, ut qui ex primo impari, & primo pari, tanquam ex mare, & femina, constet. Plura, si libet, vide apud Plutarchum in problematis. *Eas qui praeferebant, dadu-*
chi

chi a Graecis, a Latinis fortasse olim *pueri lauti* dicebantur. id suspicor ex versiculo Plauti, qui est in Curculione, ubi servus adolescenti eunti de nocte ad amicam, *cereumque manu ferenti* ita dicit, *Tute tibi puer es-lautus, lucas cereum.* Quin & suspicor id olim ominosum habitum fuisse, creditumque, qui novae nuptae luxifent facem, eos postea nihili fore. nam apud eundem poetam Casina, Olympio Chalino, conservo ac rivali suo, ita minitans inducitur,

*Primum omnium huic lucebi novae nuptae facem:
Postilla ut semper improbus, nihilique fis.*

Flameum.] quo, ut diximus, nuptae amiciebatur caput. *Neu diu taceat*] pueros admonet, ut de more Fescenninos versus canant. Iis autem versibus, summa verborum licentia & lascivia factis, convicia quaedam in sponfos joculariter spargi solebant. unde & statim poeta tum puero concubino Manlii petulantius quodam modo insultat; tum Manlium ipsum, ut nimis in pueros proclivem, notat, tum nuptam admonet, ne se in re Venerea viro difficilem praebet: alioqui fore, ut ipse delicias aliunde petitem eat: quam totam verisimile est Fescenninorum versuum materiam fuisse. *Nec nuces.*] & maritus ipse nuces pueris spargebat, tam ea, quam diximus, causa, tum ut se puerilia omnia relinquere ostenderet; (unde est illud Virgilii,

Sparge marite nuces)

& ipsius concubinus, ut ex hoc loco colligitur, indicans, se amplius puerile illud pasurum non esse. *Thalasio.*] hunc invocabant in nuptiis. vide Livium libro 1. & Plutarchum problematis. Hic pro ipso matrimonio ponitur. *Sordebant tibi villicae.*] tu, inquit, nuper villicarum dissuaviari te cupientium oscula, pro innata formosis omnibus superbia, refugiebas, & amore domini ferox, & formae bono: at nunc certe istos animos demittes: cum & dominus ad nuptias animum adjecerit, & tonderi te jusserit: quod indicio est, te ei amplius in deliciis non fore. Porro comam nutrire olim pueri delicati solebant. Horatius,

Aut

Aut teretis pueri, longam renodantis comam.

Et Martialis, inter cetera, quae ad pueri pulchritudinem faciunt, exigit, ut *molles et colla flagellent comae*. Atque hinc videlicet Synesius sophista scripsit *cinaedos esse pueros omnes, qui alerent comam*: tondebantur autem uxores ducentibus dominis: aut alioqui cum ipsi jam exolefcerent: quod interdum munus novae ipsae nuptae obibant. Martialis,

*Flammae texuntur sponsae: jam caeda parata est.
Tondebit pueros jam nova nupta tuos.*

Fere autem comae libamina dicabant alicui deo, ut multis ex Martiale & Papinio locis cognosci potest. *Cinarius.*] ita tonsores vocabant; quod unum de ministeriis eorum esset, calefactis in cinere calamistris torrere ac vibrare crinem. eo nomine Afranius comoediam quandam inscripsit suam. Flavius Sospiter, *Muliebre*, inquit, *ministerium Cinarius dicitur: nam Cato in originibus, Mulieres, inquit, nostrae capillum cinere ungitabant, ut rutilus esset crinis. Male abstinere te,*] ita fallax esse, ut abstinere non possis. *A tuis glabris,*] a pueris tuis, quorum genae cruraque nulla adhuc lanugine violantur. *Scimus haec tibi quae licent, Sola cognita.*] occupatio est. poterat enim Manlius dicere, se ab omni Venere illicita abstinuisse; neque ullam esse legem, quae vetaret, quo minus ipse arbitrio suo ex pueris suis caperet voluptatem. neque enim veteribus turpe habebatur, primum illum ineuntis aetatis ardorem in servis libertisve suis consumere; neque hoc numerabant inter inbonefios amores. Plautus Curculione,

*Ita tuum conferto amorem semper, si sapiis,
Ne, id, quod ames, populus si sciat, tibi sit probre.*

& paulo post, *Dum te abstineas nupta, vidua, virgine Ingenua, & pueris liberis, ama quod lubet*. atque hoc etiam affirmat Plutarchus, ubi causas reddit, cur ingenui pueri bullam gestarent. At Catullus, etiam si hoc, inquit, nondum ducta uxore, tibi licuisse novimus, nunc tamen marito jam eadem amplius non licent. *Tempus.*]

annota tempus etiam priore numero pro parte capitis dici, contra quam Sosipater putat. Sic Cornificius libro IV. ad Herennium: *Et dubitanti Graccho, quid esset, naque tamen locum, in quo constiterat, relinquenti, percussit tempus. Anilitas.*] ita Varro Eudaemonibus dixit *juvenilitatem*. Idemque de liberis educandis, *Velim mehercules, inquit ipse, usu magno puerilitatis formulam audire. Omnia omnibus annuit.*] sic puto melius legi, quam *annuat*: utcunque hoc malit Avancius. Jucunde autem exprimit naturam senum; in quibus caloris naturalis inopia imbecillitatem, imbecillitas tremorem efficit, ita ut caput perpetuo motitantes, omnia omnibus annuere videantur. *Transfer limen pedes.*] nove dictum pro, *fer pedes trans limen*. Ominosum autem putabatur; vel ingrediendo, vel egrediendo limen tangere. Ovidius,

*Omina sunt aliquid. modo cum discedere vellet,
Ad limen digitos constitit ista Nape.*

ideoque summus poetarum, equum illum fatalem in limine substituisse dicit:

-- *quater ipso in limine portae*

Substitit. Praecipue autem id in novis nuptis religioni habebant. Plautus,

Sensim super attolle limen pedes nova nupta.

Lucanus in secundo,

Tralata vetuit contingere limina planta.

Causas ex Servio, & Plutarchi problematis require.

Aureolos pedes,] pulchros. *λευροῦ* enim vocabant, quidquid pulchrum esset. At Homerum Tethyn ab argenteis pedibus *ἀργυρέων* nominat. *Raflem,*] politam, *ῥαφίον.* Forem] Plautus Milite,

— *ecce autem commodum aperitur foris.* Ovidius,
— *custos in fore nullus erat.* Idem,
Difficilem moto cardine pande forem.

Tyrio,] purpura Tyria instrato. *Immineat tibi,*] in te,
E e e tan

tanquam in præda aliqua sua, defixus, nusquam a te oculos dimoveat, sed vultu ipso indicet impotens desiderium tui. *Flama sed penita magis.*] significat, eum majore etiam nuptæ amore ac desiderio carpi. *Penitum* vocabant veteres, quod intimum esset: unde & *penum*, & *penates deos* dixerunt. Plautus *Asinaria*,

— age quæso hercle usque ex penitis faucibus.
: Idem Persa, *Furtivam advectam ex Arabia penitisfima.*

Mitte brachiolum teres Prætextate puellulæ.] *Festus*, *Patrimi & matrimi prætextati tres nubentem deducunt: unus, qui facem præfert e spina alba, quia noctu nubebant: duo, qui tenent nubentem. Vos unis senibus.*] idem *Festus* admonet, *pronubas adhiberi solitas, quas semel tantum nupsissent. Bonæ feminae.*] antiquæ, & populariter. Plautus,

Bona femina, & malus masculus hic te volunt.

Cicero, *tuæ uxoris, bonæ feminae, locupletis quidem certe. Collocate.*] *collocare* proprie dicuntur in lecto pronubæ novam nuptam. *Alba parthenice.*] de *parthenice*, & *papavere* vide *Plinium*. *Bona te Venus.*] *ingressus* maritus, nihil veritus eorum, qui aderant, oculos, uxorem in lecto collocatam, ipsis inspectantibus, presule, ut verisimile est, deosculatus fuerat: ob quod tam lepidum factum, poëta ei propitiâ *Venerem* precatur. *Quod cupis, capis.*] *Paronomasia. At marita.*] videtur nuptam admonere, ut occulat ardorem amoris sui, licet pulcher omnino conjugalis ille amor, honestusque sit. neque sane video, quis alius sensus ex his verbis elici queat: sed profecto, ne quid dissimulem, totus hic locus mihi valde suspectus est. *Abit dies.*] *diem* dicit pro tempore. jam enim nox erat. *Perge, ne remorare.*] hæc ad sponsum potius, quam ad sponsam, dici videntur. *Ille pulvis Erythrei.*] *pulvis*, antiquus genitivus est. in *Erythrei*, autem detrita est una e diphthongo litera, metri causa. sic supra *Dioneum* dixit pro *Dionæo*. Qui hunc versum ita legebant, *Ille pulveris Erythraei*, miror, ubi habuerint aures.

Torquatus volo parvulus.] tale est illud,

— si quis mihi parvulus aula
Luderet Aeneas, qui te tantum ore referret.

volo autem hic valet, opto, & cupio: ut cum Cicero dicit, volo tibi deos hanc rem fortunare: volo tibi hanc rem feliciter evenire: de qua hujus verbi notione scriptissimus pridem in Andriam Est autem hic *ὑπερίπαιστος* infantuli longe suavissima. *Similis patri.*] Horatius,

Laudantur simili prole puerperae.

Hesiodus inter ceteras ferrei saeculi calamitates eam quoque ponit, quod nulla sit in liberis parentum similitudo,

οὐδὲ πατρὸς παιδῶν ἰμοῖοι, ἢ πὶ παιδῆς.

etsi illud, *ἰμοῖοι*, scio aliter quoque exponi posse. idemque sanctissimus poeta, quo loco percenset eas commo- ditates, quibus dii cumulant homines iustos, ait, eorum uxores similia parentibus pignora parere,

τίτιστα δὲ γυναικὸς ἰοικέτω τίτιστα γυνῶσι.

Telemacho,] Ulyssis filio ex Penelopa. *Penelopaeo.*] Penelopen ex Homeri praedicatione omnes ita castam fuisse credunt, ut ejus nomen, non mulieris jam, sed pene ipsius pudicitiae putetur. sunt tamen, qui eam impudicissimam fuisse tradant, prociisque ordine omnibus fecisse copiam sui: quod & Homerum subindicasse ajunt, cum eam tendendo arcu vires eorum tentasse nar- rat. ita quidem arcum illum intellexit, quicumque au- ctor est longe urbanissimi hac de re epigrammatis, quod inter lusum Priapejos legitur. interpretes Theocriti alicubi asferit, (*) Pana filium esse Penelopes ex omnibus procis, unde & nomen illud invenerit, quod videlicet ex permi- sto eorum omnium semine concretus foret. Alibi autem narrat, quod etiam turpius est, Mercurium convertisse se in formam hirci: ejus libidine inensam Penelopen cum eo commiscuisse corpus, eoque satum editum Pana. Sed Catullus eam, quae in plures probatur, sententiam

in

(*) *Asferit* pro dicit, affirmat, minus Latinum esse, docet Sci- oppius de Scil. Hist. p. 194

insequitur. *Claudite ostia virgines.*] ita fere concluditur Helenes epithalamium a Theocrito,

Χαίροις, ὦ νύμφα, χαίροις ἑπίθερι γαμβρῆ.
 Λατὸ μὲν δία, λατὸ κυροτέρῳ ἕρωτι
 Εὐπείσιω, Κύπρις ἢ Δία Κύπρις ἴσον ἔραδ'
 Ἀθάλῳ, Ζῆς ἢ Κρονίδας Ζῆς ἀφίτην ἔλθειν,
 Ὡς ἐξ ἑπιπυργῶν εἰς ἑπιπυργίδας πάλιν ἔλθῃ.
 Εὐδὲρ' εἰς ἀθάλῳ τίθειν φιλότιμα πύργους,
 Καὶ πόθον.

Munere assiduo,] assiduo Veneris usu.

CARMEN NUPTIALE.

Vesper adest.] carmen hoc ejusdem argumenti est cum superiore. Principio autem poeta ex sua persona loquitur: postea vero pueri & puellae alternis canunt. *Vesper,*] cujus exortu novae nuptiae in virorum domos perducere solebant. Interim autem canebatur *Hymenaeus*. *Vix tandem.*] omnis enim mora longa cupienti. ex opinione hoc igitur, non ex veritate, dictum est: ut illud,

Jam tandem Italiae fugientis prendimus oras.

Cernitis innuptae.] juvenes primo excitavit: nunc ad puellas convertitur; easque aemulatione excitat. *Aethereos,*] alii, *eos*, quod recipi non potest, cum hic de noctis adventu agatur. alii, *optatos*, alii, *Oetaeos*, ut sic simile illi,

Sparge marite mucus: tibi deserit Hesperus Oetam.

atque horum alterutrum haud sane repudiaverim.

Noctifer.] hesperus. *Exiluisse.*] de puellis ipsis loquitur. quas non temere exiluisse ait: esse enim ipsis negotium cum juvenibus ita ad canendum paratis, ut ad eos victoria spectare videatur. *Non facilis.*] juvenes loquuntur: ajuntque, non facilem sibi victoriam fore: cum puellae summa cura meditatae sint, quod canant, ipsi vero se negligenter dissoluteque gesserint. *Hespero,* quae

caelo.] accusant puellae Hesperum, qui puellam a complexu matris abstrahat, eamque ardenti juveni tradat in manum. *Complexu matris*] ~~mito~~ per repetitionem. *Hespero, qui caelo.*] respondent juvenes contra, nullum esse sidus Hesperii fulgore jucundius, qui exoriens confirmet pacta a parentibus inita. Versus ille, *Quod pepigere viri, vereor, ut sit fatis emendatus. Hesperus a nobis*] puellas loqui constat. sed post hunc versum septem plus minus desiderantur. Illud autem, *At lubet innuptis*, manifesto a juvenibus dicitur. *Ut flos in septis.*] elegantissima comparatio, qua contendunt puellae, inutiles esse virginibus nuptias. *Dum intacta manet, dum cara suis est.*] prius, *dum*, valet quoad posteriorius, usque eo. Fabius libro IX. *Florem,*] ~~malisda minus.~~ Pindarus. *Ut vidua.*] contraria comparatio, qua contendunt juvenes, nihil virgini esse optabilius nuptiis. *Vidua.*] Horatius,

*Et vitem viduas ducit ad arbores. Idem,
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos.*

Vidua autem ajunt jurisconfulti vocari eam etiam, quae nunquam nupsit. *At tu ne pugna.*] hoc ab utrisque communiter cani videtur.

DE GALLIAMBO.

Antequam eruditissimum poemata de Cybele & Atti enarrare incipiam, non erit, ut arbitror, alienum de ipso genere versus aliquid dicere. quam enim minime pervulgata sit illius ratio, non id tantum ostendit, quod ejus ignoratione, multis locis depravatum hoc carmen fuerat; sed illud multo magis, quod Michaël Marullus, Georgius Anselmus, M. Antonius Flaminus, at qui viri? quorum unusquisque propius a summorum poetarum aberat, quam a mediocrium, laude, cum hujus modi quaedam scribere aggressi essent, seseque totos ad imitationem Catulliani poematis contulissent, (neque enim aliud habebant, quod sibi proponerent ad imitandum) propter exemplaris ipsius corruptionem saepe peccarunt. Neque hoc dico, quod quidquam de praestantissimorum hominum gloria detractum velim; sed ut acuum studiosorum

adoleſcentum attentionem ad intelligenda ea, quae de hac re tradere inſtitui: conſiliumque meum iis approbem, quibus haec diſputatio vel longa nimium, vel etiam penitus ſupervacanea videretur. Dictus eſt igitur *Galliambus* a Gallis Cybeles ſacerdotibus, qui in hujus deae ſacris eo plurimum uterentur: qua de cauſa & *μακρῶς*, & *ἀσυνλόγητος* vocatus eſt, ut tradit Hephaeſtione. Idem & Terentianus docet, & Martialis ſubindicat his verſibus,

*Nec diſtat mihi luculentus Attis
Molle debilitate Galliambon.*

ſit autem ex anapaeſto, jambis duobus & ſyllaba, quale ſit,

Vice veris & Favoni.

quibus adduntur rurfum anapaeſtus & jambi duo. Exempli cauſa,

Vice veris & Favoni glacies reſolvitur.

interdum etiam, ut verſus celerior ſit, in penultimum locum tribrachys pro jambo recipitur. His de rebus, Diomedis, grammatici optimi, verba ponam, ſed aliquot locis a me emendata: ut intelligent, ſi qui laborem capere voluerint conferendi: *Galliambicum metrum eſt, quod apud Moecenatem tale eſt,*

*Ades, inquit, o Cybelle. Simile eſt illi,
Vice veris & Favoni.*

Inferius comma ſuperiori ſimile eſſet, niſi amiſiſſet ultimam ſyllabam,

— *ſera montium dea.*

Galliambum aliud ex ipſo factum ei ſimillimum eſt, niſi quod, ut enervatius fieret, & mollius, tertia ab ultima ſyllaba in duas breves geminata eſt, & factum tale,

Latus horreat flagello, comitum chorus ululet.

*ſi eſſet ſic, — comitum chorus ululet; eſſet illi ſimile,
— ſera*

— *fera montium dea. ceterum quod enervatius diximus, simile est illud neotericum, quod est tale,*

Rutilos recide crines, habitumque cape viri.

Hactenus Diomedes. Citantur & a Nonio ex Varrone, hujus modi versus, ut Marcipore,

Spatula extravit omnes Venerivaga pueros.

ubi licenter mediam syllabam dictionis, *Venerivaga*, producere videtur. & ex ejusdem Eudaemonibus,

Phrygios per os sa cantus liquida canit anima.

Non est autem ignorandum, primo loco pro anapaesto poni posse spondaeam; ut,

Sectam meam executae duce me, mihi comites.

idem quarto etiam loco conceditur,

Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.

primo etiam, recipitur proceleumaticus,

Ubi capita Maenades vi jaciunt hederigerae.

idemque in quarto licet,

Dea magna, dea Cybelle, dea domina Dindymi.

eadem ratione tribrachys in secundo jambi vicem subit,

Simul haec comitibus Attis cecinit nova mulier.

Atque haec suavissimus grammaticorum, Terentianus Maurus, ostendit; qui, quamvis paulo aliam viam iniecit dimetiendi hujus carminis, eodem tamen recidit. ejus verba sunt:

Sonat hoc subinde metro Cybeleium nemus.

Nomenque Galliambis memoratur hinc datam,

Tremulos quod esse Gallis habiles putant modos;

Adeo ut frequenter illum prope ab ultimo pedem,

Mago quo sonus vibretur, studeant dare tribrachyn.

Anapaestus esse primus, spondaeus & solet:

Duo post erunt jambi, tribrachys ve subicitur.

Linguitque comma primum catalecticam brevem.

Paritibus & trochaei duo comma posterum,

E e e 4

Tri.

*Tribrachys ve continebunt, super atque semipes.
Serasse quae Catullum probat ipse tibi liber,
Super alta vestis Attis celeri rate maria.*

Haec Terentianus: qui, miror, cur primi commatis catalecticam brevem esse dicat. longam enim esse constat. Sed & alias pedum mutationes antiqui recipiebant, nihil fere curantes, dum temporum numerus retineretur. exempli causa,

*Γαλλὰι μαρτῆς ἰρήνης φιλόθροσι δρομῶδις,
Αἰς ἵππα παταγοῖται, καὶ χαλκῆσι κρόταλλα.*

horum enim versuum posterior penitus similis est illi,

Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo.

prior, par temporibus, syllabis admodum dispar. Tantum habui de Galliambi legibus dicere: nunc, quando ipse quoque hymnum in Liberum patrem eo carminis genere lusi, ascribam illum; si qui forte tanti nostra esse ducet, ut legenda sibi arbitretur.

GALLIAMBUS (*) IN BACCHUM.

*Hedera comam revinctus Bromium patrem cano,
Bromium, Euliyum, Lyaeum, puerum, semorigenam,
Ope cujus alma vitis nova munera peperit,
Nova munera, apta curas animis procul agere.
Pater o, pater bicornis, trieterice, cryphie,
Eleleu, giganticida, tibi cymbala quatimus,
Tibi spargimus capillum, tibi carmina canimus,
Tibi verticem rotamus, tibi per juga gradimur.
Nemora ipsa mota nostris tibi cantibus ululant.
Eucæ, dator quietis, placide dator animi,
Ubique tu moraris, bona ibi Venus habitat,
Habitant tenelli Amores, jocus, & lepor habitat:
Fidiumque, cornuumque strepitu omnia resonant:
Alacres vigent choreae. mala tristitia procul,
Inamabilesque curae rapido pede fugiunt.
Date pocula huc ministri, plenos date calices,*

Ani-

(*) De hoc Mureti Galliambo vide P. Burmannum Sec. ad Propert. III 15. 1.

Avida ut liquore dño mihi pectora repleam.
Scelus esset ore sicco sacra mystica facere.
Vah, vah, pater lychnita, quibus ignibus agitor?
Mihi mille jam ante ocellos nova lumina radiant.
Viden', ut nemus citato procul impete rapitur?
Humus ut tremens frequenti salit acta tripudio?
Novus unde clangor aures modo cornuum ferit?
Procul o, procul profani: deus ecce, deus adest
Maculosa terga lyncum, & tigrum celeripedum
Tenero domans flagello, posito premens jugo.
Rubicundus hunc magister, satyrique capripedes
Agili gradu insequuntur, thiasusque mulierum,
Evoe pater, frementum, metuende Basfareu,
Ter-o, & quater beatum tua qui orgia sequitur,
Thyrsum inquiete dextra quatiens hedericomum.
Simul atque pulchra Cadmi te filia peperit,
Peperit, sed ante tempus, Jovis igne saucia,
Pater ipse te alligatum, proprio in femore tulit,
Mala ne noverca caelo te praecipitem ageret.
Dedit inde te fovendum nymphis memorivagis,
Juga quae per alta Nysae propero pede volitant.
Quae ibi canque tu puellus loca dexter adieras,
Ubicunque sesfitaras, nova germine tenera
Feriebat arbor auras redimita pampinis:
Ubicunque lustraras, nova flumina temeti
Placido viam secabant fluitantia sonitu.
Quid jam Indiam subactam tibi maxime memorem?
Quid ve Penthei, aut Lycurgi scelerata facinora,
Nova quid ve monstra Etrusco natitantia pelago?
Tua per tropaea eunti neque enim modus fuerit.
Tibi Tmolus, & Cithaeron, tibi Nysa subdita est:
Tua musici, & poetae unanimes sacra celebrant:
Tuo eis liquore tactis simul ac capita calent,
Numeris repente susus subito omnia resonant.
Sine te nihil venustum est, nihil est hilarificum.
Tu animis acerba sassis curarum onera abigis,
Adimis pudorem ineptum, secreta patefacis,
ineunda pellis omnes ad proelia Veneris.
Obitis quiete molli, quibus obtegis oculos.
Agedum pater, agedum rex, agedum aetheris decus,
Ades usque, nosque clemens oculo aspice placido.

DE BERE-CYNTHIA, ET ATTI.

Quae de *Atti* a variis scriptoribus, Diodoro, Pausania, Eusebio, Arnobio, Augustino, Ovidio, aliisque varie scripta sunt, congerere, infiniti, &, ni fallor, legentibus non nimium jucundi laboris foret: praesertim cum ea jam omnia alii plerique studiose diligenterque collegerint. quocirca satis habebō, poematis hujus argumentum breviter indicare. id est ejus modi: Cum *Attis* in nemus *Cybelae* sacrum venisset, magna comitum stipatus manu, furore correptus, virilia amputavit sibi. idem fecere ceteri quoque, qui cum eo venerant. tum per aliquod tempus, ut mos sacrorum ferebat, tumultuati, obdormierunt. expergefactus *Attis*, cum ad se redisset, coepit lamentari conditionem suam, etiamque de repetenda patria cogitabat: cum *Cybele*, objecto leone, cum ita perterrefecit, ut ab ultimo littore, quo jam processerat, iterum in nemoris opacitatem compulerit: ubi omne reliquum vitae spatium exegit. Porro haec *Catulli* narratio non convenit cum iis, quae de *Atti* alij tradiderunt. sed ne alii quidem inter se conveniunt. fieri potest, ut vel alios scriptores secutus sit, qui nunc non extant, vel tractatam ab aliis fabulam suo ipse quodam modo tractare voluerit. *Devolvitur,*] abscidit, ita ut in terram devolverentur. *Pondera,*] testiculos. *Acuto filice,*] *Samia* testa. eam enim ad hoc ministerium adhiberi solitam, notum est. *Sine viro,*] sine ea parte, qua viri sumus. *Citata,*] facete mutat genus; quod *Attis* mas amplius non esset. *Leve tympanum,*] alij, *breve croतालον*, quod non improbo. Si, *leve tympanum*, legas, dicendam erit *tympanum* prima correpta, ut & apud *Homerum*,

ἢ κροτάλον, τυμπάνου τ' ἰαχῆ, οὐκ τι ἄλλοις αἰλῶν.

Leve tympanum,] alij; *tympanum*, *tubam*. ego in *Cybeles* sacris *tubam* adhibitam non puto. haec autem repetitio nescio quid habere lepidius videtur. *Tua initia,*] *initia*, sacra ipsa dicuntur: sed hic significat ea, quae adhibentur in sacris. *Terga tauri cava*] *tympanum*. *terga* autem, pro *tergora*. *Gallae,*] *Gallos* vocari *Cybeles* sacerdotes, nemo nescit: at hic *Gallas* vocat, quod, erepta virilitate, mulieribus potius, quam viris, annumerandi

randi essent. *Pecora.*] quod neque viri amplius, neque verae mulieres; essent.] *Hilarate herae citatis*] *heram* vocat Cybelen, cujus animum vult a comitibus suis, hac illac currendo, exhilarari. alii legebant, *Hilarate aere concitatis*: contra rationem metri. ego autem vidi hoc totum carmen jam pridem scriptum manu excellentis in omni genere honestarum artium viri, Octavii Panthagathi: in quo cum alia multa ingeniose admodum emendata erant, tum hic locus ita scriptus, ut eum ipsi edidimus. magis etiam mihi placuit haec emendatio, postquam animadverti, Petrum quoque Victorium eam retulisse in libros suos. *Ubi cymbalum.*] haec omnia Cybeles & Bacchi sacris communia erant. vide Strabonem libro x, & Euripidem in Bacchis. *Faciunt,*] rotant. *Thiasus,*] cohors ipsa quae Attin secuta erat. *Sine Cerere,*] incenatae. *Fugientem eum,*] soporem. *Pasithea.*] haec una est e Gratiis, Somni uxor. apud Homerum enim Iliados xiii, Juno cum Somno agens, ut Jovem sopiat, eam se illi, pro praemio, uxorem daturam pollicetur:

Ἄν' ἴθ' ἰδῶ καὶ σὺ Σακίτων πλὴν ἰσλοπέριον
 Δάσκου ἐπιμίμναι, τῆ σὺν κελεύειν ἄριστον,
 Πασίτην, ἣν αἰὼν ἰμείραται ἕκαστα πάσης.

id est,

*At tibi ego e Charitum florentum aetatibus unam
 Connubio jungam stabili, propriamque dicabo
 Pasitheat, quae omnes una tecum exigat annos.*

Miseriter,] miserabiliter. sic Laberius,

Mens incorrupta miseriter corrumpitur.

Ita infra, *puriter.*

— *si vitam puriter egi.*

ita veteres multa, *parciter, saeviter, inimiciter, torviter, praeclariter,* & alia, quorum exempla sunt apud Nonium. *properiter* etiam ait olim dictum fuisse; & citat Catulli locum,

Animula miserula properiter abit.

sic

sic Ennius, *prognariter*, vi. annalium,

— *audite parumper*

*Ut, pro Romano populo prognariter armis
Certando, prudens animam de corpore mitto.*

sic Cicero, *audaciter*, pro Sex. Roscio, *Multa scelera-
te, multa audaciter, multa improbe fecisti*. ita enim leg-
git eum locum Priscianus libro xv, ubi negat, *faciliter
& difficiliter* dici: quorum de altero nihil affirmo: *diffi-
ciliter* quidem, & *perdifficiliter* apud Ciceronem legun-
tur. *Gymnastis*.] prima correpta legendum est. *Querend-
um est*,] deploranda est mea conditio. *Ego mulier?*] *ego*
ne mulier jam sum, quae antea adolescens, ephebus,
puer fueram? quae inter aequales meos omni juvenilium
exercitationum genere florueram? *Flos*,] ornamentum.
Decus olei,] luctae. hypallage. *Tepida*,] ex eorum,
qui me invisebant, multitudine, & frequentia. *Calere*
enim dicuntur loca, quae frequentantur. Octavianus
Augustus in epistola ad Tiberium, *Lusimus enim per
omnes dies, forumque aleatorium calefecimus. Mihi flo-
ridis corollis*.] indicat, multos sibi amatores fuisse. *Mae-
nas*.] ita vocabantur Cybeles & Bacchi sacerdotes, *magis
non possunt*. *Roseis ut hic labellis*.] statim ut poenitere se
aperte dixit. *Geminas deorum ad aures*.] versum hunc,
libere ut dicam, adulterinum esse suspicor: primum,
quod, eo detracto, nihilo deterior, aliquanto etiam,
ut ego quidem puto, melior sententia est. cum enim de
una Cybele agatur, illud, *deorum*, subalienum videtur.
deinde, *geminas aures*, ociosum plane est epitheton.
postremo, *nova nuncia*, neque hoc loco satis apte, ne-
que omnino Latine dici puto. *nuncius* enim masculo ge-
nere dicitur, non *nuncium* neutro. Scio citari ex Tibul-
lo, & Lucretio locos; sed quos si quis accurate confi-
deret, videbit nihil facere ad probandum id, quo de agi-
tur. Eruditi homines, & veteribus libris instructi, hoc
quale sit, judicabunt. *Functa juga*.] Cybeles enim cur-
rum leones trahunt. *Agedum, inquit*.] in quibusdam,
*Agedum, inquit, age ferox, hunc, agedum, aggre-
dere ferox*. quae scriptura mihi quidem magis probatur.
Caede terga cauda.] hic enim mos est leonum sese ad
iram excitantium. *Semper, omne vitae spatium*.] pleo-
nas.

nasmus. *Dea magna.*] concludit poëta precatione, qua Cybeles a se iram amolitur, eamque orat, ut in alios potius furorem immittat suum.

DE NUPTIIS PELEI, ET THETIDOS.

Quod initio dixi, hæc inscriptiones, quæ in impresis libris leguntur, ab ipsis auctoribus non esse factas, vel ex eo intelligere licet, quod libellum hunc *Argonautica* vulgo nominari videmus; deceptis videlicet hominibus imperitis, eo quod Catullus a descriptione expeditionis Colchicæ exordium ducit, neque animadvertentibus id eum facere, ut commodius ingrediatur ad celebrandas Pelei nuptias, qui præcipuus hujus poëmatis veluti scopus (*) est. itaque jure optimo a viris eruditissimis adulterina illa inscriptio repudiata est. Descripturus igitur Pelei nuptias, primum narrat, Peleum tunc Thetidis amore irretitum fuisse, cum ad vellus aureum una cum ceteris Græciæ principibus navigaret. Qua in re suo quodam jure ab aliorum poëtarum narratione discedit. Nam Orphei (si modo ejus sunt *Argonautica*, quæ nomen ipsius prae se ferunt) Apollonii, Valerii Flacci, Claudiani, & aliorum testimonio, quo tempore profecti sunt Argonautæ, non modo Thetidem duxerat Peleus, sed etiam Achillem ex ea susceperat, jamque Chironi educandum tradiderat. Sed non est a poëtis aut constantia, aut historiae fides nimium subtiliter exigenda. *Peliaco.*] ad Pelion enim Thesaliæ montem aedificata est Argo. Diodorus v. Bibliothecæ, unde & Πηλίας Ἄργω ab Apollonio dicitur. *Pinus.*] non, quod e pinu contextam hanc navem fuisse constet: sed, more poëtico, *pinum* pro qualibet arbore apta conficiendis navigiis nominat. alioqui enim Orpheus eam ex *piceis*, *quercubus*que compactam fuisse dicit,

ἢ χαροπὸν ποτὶ χόσμη γαργύρις ἔλξατο νῆα
'Ἄργω' πύκνῃσι τ' ἄδῃ θύσι προσηυθίσασα.

id est,

*Ac placidos laeti in fluctus deducite navem
Et piceis Argo, & quernis trabibus compactam.*

At

(*) Melius est Latinum *conflictum*, vel *propositum*.

At idem alio loco *faginam* eam fuisse ait. Quin cum Euripides *ἄβυρον* dixisset, Ennius *abietem* vertit, cujus sunt illa,

*Utinam ne in nemore Pelio securibus
Caesa accidisset abiegnata ad terram trabes:
Ne ve inde navis inchoandae exordium
Cepisset, quae nunc nominatur nomine
Argo, qua vecti Argivi delecti viri
Petebant illam pellem inauratam arietis
Colchis, imperio regis Peliae per doctum.*

Valerius autem cum *robora*, *pinosque* ad eam conficiendam adhibuisset, paulo post vocat eam — *pressam regibus alnum*. Sed nihil apud poëtas isto figuræ genere usitatus. Alexander Cornelius, ut est apud Plinium, *arborem eonem appellavit, ex qua facta esset Argo, similem robori viscum ferenti, quae nec aqua, nec igni posset corrumpi*. Sunt qui hanc primam navem fuisse autemenc: alii eam, quae a Danao facta est, ut est apud interpretem Euripidis. *Argo* autem vocatam, vel quod *ἀργον* *celerem* veteres dixerint, unde & *lethargum* eum, qui celeriter oblivisceretur: fuerit autem navis haec insigni celeritate: quo fit, ut eam Varro *citiremem* vocet: vel quod eam Argus quidam aedificaverit. in astrum tandem conversa est. *Phafidos ad fluctus*.] hic fluvius ex Armenia fluens, Colchida, Ponti regionem, alluit. *Et fines Aeaetaeos*.] Colchida ipsam, ubi tum Aeaetes regnabat, Medae pater. *Cum lecti juvenes*.] florem heroum cum Iafone navigasse ait Theocritus. *Argivae robora pubis*,] ex omni Graeca juventute robustissimi. *Ausi sunt*,] quod ante eos nemo ausus fuerat. *Vada salsa*,] mare. *πρωϊοισι*. *Cita puppi*.] videtur alludere ad id Argus etymon, quod supra attulimus. *Auratam pellem*] *πύργου Νηρο*, Euripides: *Νηρο χρίσας*, & *χρυσον κώας*, Orpheus, & Apollonius, ejus videlicet arietis, quo Phryxus mare trajecerat. Varro lib. II. de re rustica, figmentum hoc ad pecudum caritatem refert. ejus verba sunt: *De antiquis illustrissimus quisque pastor erat, ut ostendit Graeca, & Latina lingua, & veteres poëtae, qui alios vocant πολύερας, alios πολυμίλας, alios πολυμήτας, qui ipsas pecudes, propter caritatem, aureas ha-*

habuisse pelles tradiderunt, ut Argis Atreus, quam sibi Thyestem subduxisse queritur; ut in Colchide Aeaetes, ad cuius arietis pellem profecti regio genere dicuntur Argonautae; ut in Libya, ad Hesperidas, unde aurea mala, id est, secundum antiquam consuetudinem, capras, & oves, quas Hercules ex Africa in Graeciam exportavit. ea enim sua voce Graeci appellarunt μῆλα. Neque desunt, qui vellus illud, libellum fuisse tradant, quo auri facienda ratio contineretur. Simonides in hymno, quo Neptunum celebravit, purpurei illud coloris fuisse dixit, quo a marinis purpuris, in traiectione illa, aspersum fuisset. *Avertere.*] hoc verbo dolus quidam saepe indicatur. Virgilius,

Quo regnum Italiae Libycas averteret oras.

Licinius Macer pro Tuscis, (citat Priscianus) *Quos oportuit amissa restituere, hinc etiam reliquias averterunt.* Cicero Frumentaria, *Quid, si doceo, te non minus domum tuam avertisse, quam Romam misisse decumarum nomine? Diva quibus.*] Pallas. Virgilius,

— *Pallas, quas condidit arces,*

Ipsa colat. Athenis in arce colebatur. *Ipsa.*] Miner-
vam ipsam una cum Argo manus operi admovisse, ajunt
poëtae. *Currum,*] navem. catachresis. *Illa rudem,*
intactam. *Cursu.*] metaphora. *Prima.*] vide Plinium
cap. LVI. lib. VIII. *Amphitriten,*] mare, *πρωτὴ τῆ ἀμφι-
τριτῆς τῆ γῆς.* Poëtae Neptuni uxorem esse dicunt. *Emer-
sere feri.*] Apollonius deos ipsos superos, nymphasque
Peliadas, Argus novitatem, heroumque praestantiam ad-
miratos fuisse dicit:

πάντες δ' ἔχρησθη λάσσαν θύοι ἄμπε κείνη
ἤνα, καὶ ἠμιδιῶν αἰθρῶν μέγιστον, οἱ τίτ' ἀρίστη
πέπτοι ἐπιπλαστικοῦ. ἐπ' ἀκροτάταισι δὲ τυμφαί
Πηλιάδης κρηόφου ἐγῆμιον εἰσαράσσει
ἔργον Ἀθηναίης Ἴταλίδου, ἣδ' ἐν αὐτῆς
ἔρωσι χείρῳ ἐπιχευδύοις ἔργον.

Nutricum tenus,] mammarum tenus.

Tum

Tum Thetis humanos.] cum tamen eos valde averfaretur: cupiebat enim e Jove gravida fieri, quae refponfum accepiffet a Proteo, filium e fe procreatum iri majorem eo, (quicumque is tandem efferet) a quo procreatus foret. vide Ovidium xi. *Metamor.* quin & Jupiter ipfe, ejus amore correptus, voti eam compotem feciffet, nili a Prometheo instantis periculi admonitus efferet. quam etiam ob caufam, liberatum e Caucafo Prometheum, narrat Lucianus. cum Apollonius contra, Jovem quidem a Themide admonitum, Prometheum vero Herculis beneficio liberatum fuiffe dicat, idque etiam ipfe Prometheus apud Aefchylum ita vaticinetur fore. *Pater ipfe,*] Nereus. *O nimis optato.*] ingrefurus ad canendas Pelei nuptias, ceteros Argonautas, ab eis digrefurus, falutat, feque eorum laudes verbis fuis celebrarurum pollicetur. *Nimis optato.*] hinc exprefum eft illud Virgilianum,

Magnanimi heroes, nati melioribus annis.

O bona mater.] Argo ipfam intelligit, cujus velut utero diu inclufi latuerunt Argonautae. *Teque adeo eximie.*] cum alios heroes faepe compellabo, tum te, o Peleu, eximie, ac praeter ceteros. *Taedis felicibus,*] felici matrimonio. *Pulcherrima Neptunine,*] pulcherrima natarum Neptuni. Tale eft apud Theocritum & Callimachum *Quaeribus*, apud Virgilium *Nerine Galathea*. Porro de Thetide, fuerit ne, quod hic ait Catullus, Neptuni five Nerei filia, Achillisque mater, non fatis inter veteres convenit. Homerus Thetidis filium, Nerei nepotem Achillem facit: eaque a plurimis recepta fententia eft. alii, e quibus eft Aristoteles, Thetidem eam, quae Achilli mater fuerit, Chironis centauri filiam fuiffe ajunt: Daimachus Philomelam vocat Achillis matrem, quae ipfa Actoris filia fuerit. Staphylus libro tertio rerum Thefalicarum narrat, Chironem, Pelei gloriae velificari volentem, accerfiffe ad fe Philomelam Actoris Myrmidonis filiam, deinde eam famam diffeminaffe, conftituiife deos Thetidem Peleo uxorem dare: foreque, ut ad nuptias, non fine magna vi imbrum ac tempeftatum venirent. ipfe autem, qui fapientia, rerumque caeleftium intelligentia vigeret, eum nuptiis diem dictum effe con-

finxit, quo prospiciebat fore, ut magna vis procellarum
existeret: cumque postea eo ipso die Philomelam Peleo
collocasset; factum, ut homines nupsisse ei Thetiden
crederent. *Tethys.*] Tethys ex Oceano Doridem, Do-
ris ex Nereo Thetidem sustulit. *Oceanusque pater.*] *Antiqui deos omnes, patres vocarunt. sic Jupiter,*
πῶς αἰθῆρ ἢ οὐρανός: sic *Apollo pater, Liber pater,*
Neptunus pater, Vulcanus pater, Mars pater, ceterique
ad eundem modum. Lucillius in deorum concilio:

Ut nemo sit nostrum, quin pater optimus divum:
Ut Neptunus pater, Liber, Saturnus pater, Mars,
Janus, Quirinus pater nomen dicantur ad unum.

sed *Oceanum* praecipue, quod, ut alio loco diximus,
aquae rerum omnium tribuerent principatum. *Quae simul.*] *simul* atque advenit optatum illud tempus faciendis nuptiis
constitutum. *Dona ferunt prae se,*] quibus novam nu-
ptam munerarentur. *Grauinonisque domos, ac nitentis*
platrisea.] haec sunt vetustae scripturae, de calamo no-
tatis libris, miserabiliter depravata vestigia. Petrus Vi-
ctorius suspicatur priorem partem ita legendam, *Crano-*
nisque domos. posteriorem vero nonnulli restituere co-
nati, legunt, *& moenia Larisfasa.* ego neutram conje-
cturam improbo; & tamen, dum meliores libros nactus
fuerim, nihil de hoc loco affirmare audeo. *Rura colit*
nemo.] feriabantur omnes, propter nuptiarum celebra-
tem. *Ipsus at sedes.*] describit magnificentiam appara-
tus aedium Pelei. *Recessit.*] interiorem partem aedium
significat. sic Seneca,

In multa dives spatia discedit domus:
Arcana in imo regia recessu patet.

Locum autem hunc imitatus videtur Virgilius sub finem
primi Aeneidos:

At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivia lectis.
Arte laboratae vestes, ostroque superbo,
Ingens argentum mensis, caelataque in aturo
Fortia facta patrum, &c.

Pulvinar geniale,] fectus genialis. *Haec vestis.*] in veste, qua stratus erat lectus genialis Thetidos, multas heroum figuras fuisse dicit, atque inter ceteras, Thesei linquentis Ariadnam: unde sumpta occasione digreditur ad eam sive fabulam, sive historiam fufissime explicandam. *Diae,*] Naxi. *Necdum etiam seseque sui.*] vigilet, an dormiat, nescit. non credit se esse compotem sui: nondum credere audet, quod videt, insperatae rei novitate stupefacta. *Saxea ut effigies.*] summa vis est in hac comparatione. primum enim, quod bacchanti Ariadnen comparat, significat, eam & vultu, & totius corporis gestu rabidum quandam concitatae mentis ardorem prae se tulisse. quod autem addit, *saxeam effigiem,* tantam vim doloris fuisse indicat, ut diu neque movere se potuerit, neque in ullam vocem erumpere. omnis enim immodica affectio & eripere vocis usuram, & omnium corporis partium functiones impedire ad tempus solet. atque hoc nimirum est, quod Nioben poetae, cum filios suos Apollinis & Dianae sagittis confosos videret, obriuisse in lapidem fabulantur. *Immemor at juvenis.*] videtur alludere ad eorum sententiam, qui ajunt, Bacchi numine effectum esse, ut Theseus oram solvens, Ariadnes penitus oblivisceretur: itaque, quod eam reliquerit, oblivione tantum, eaque divinitus immissa, non ingrato animo, effectum. Vide Theocritum Pharmaceutria, & in eum commentarios. *Et magnis curarum fluctuat undis.*] hunc locum imitatus videtur Virgilius,

Saevit amor, magnoque irarum fluctuat aestu.

Strophio.] Nonius, *Strophium*, inquit, est *fasia brevis, quae virginalem tumorem cohibet papillarum.*

Turpilius Philopatro,

*Me miseram, quid agam? inter vias epistola excidit mihi.
Infelix inter tuniculam atque strophium collocaveram.*

Luctantes.] ita legendum videtur, non, ut in aliis, *luctantes*. *luctantes* autem expono paulatim intumescentes, &, ut veteres loquebantur, *fororiantes*, quaeque enitentes ad strophium repellendum. *Salis,*] maris sic
Vir-

Virgilius, — *Spumas salis aere ruebant. & alibi, — cam-
pos salis aere secabant.*

Alludebant,] identidem percutiebant. Tale est illud
Tibulli,

Ima videbatur salis illudere palla.

Externavit,] extra se posuit, sive, ut Nonius inter-
pretatur, dementem fecit. Hoc verbo infra etiam usus
est. *Illo tempore, quo tempore,]* *ἡμετέρας.* sic Cice-
ro: *ejus temporis, quo dixit. Theseus,]* varias de hac The-
sei profectioe sententias enumerat Plutarchus in ipsius
vita: quas illinc repetat, qui volet. *Et littoribus Piraei,]*
poëtica licentia utens, ab historiae fide recedit, non enim
ex Piraeo, sed ex Phalero solvit Theseus. neque Piraeus
illis temporibus navale erat, sed curia. navale autem,
antequam Themistocles imperaret, non fuit, auctor Pau-
sanias. *Injusti regis,]* grave est, ait Plutarchus, *disertae
civitati, & in qua Musarum studia vigeant, inimicum fie-
ri. nunquam enim desit Minos in Atticis theatris male
audire, omnibusque vexari probris: neque eum vel Hesio-
dus adjuvit, qui regno dignissimum, vel Homerus, qui
Jovis familiarem vocavit, quominus obtinuerint tragici,
qui de palpito scenaque multam ei asperserunt immittis vio-
lentaque naturae infamiam. eadem fere de Minoe Plato
in dialogo, quem de ipsius nomine inscripsit. Gortynia,]*
Gortyn, urbs in Creta. *Crudeli peste coactam,]* ipsum
deorum numen conspirasse cum Minoe ad ulciscendam
caedem Androgei videbatur: eodem enim tempore &
bello, & fame, & pestilentia affligebantur Athenienses:
responsumque est oraculo, non aliter ea desitura, quam
si Minoi fieret fatis. Vide Plutarchum, Diodorum, Eu-
sebius. *Electos juvenes,]* septenos quotannis juvenes,
ac totidem puellas; idque per annos novem: quos non-
nulli forte duci, alii a Minoe deligi solitos ajunt. *Cecro-
pnam,]* regionem Atticam. *Dapem dare]* varias super
hac re sententias refert Plutarchus. *Funera nec funera,]*
figura Graeca. ita enim illi *ἄδρα δῶρα, ἀγάριος γάμος,* &
similia. sic Cicero *insepultam sepulturam,* sic Ovidius
injusta justa, sic quidam vetus tragicus, *innuptas nuptias,*
sic Ennius *artem inertem,* cujus est illud, — *quae scis,*

In vulgum vulgas, artemque expromis inertem.

Nava levi.] ea navis postea, ex voto, quotannis De-
 Ion ab Atheniensibus mittebatur. vide Platonem princi-
 pio Phaedonis. *Superbas,*] magnificas: ut, — *aulaeis*
jam se regina superbis. Quales Eurotae.] de hac com-
 paratione dixi supra in carmine de nuptiis Manlii. *Curis*
hominum.] sic infra de Venere, *Quae dulcem curis miscet*
amaritiam. Hinc est, quod Musaeus *ἁλιότατος* vocat
ἑρπύων ἀλίητος. *Quaeque regis Golgos.]* Golgos oppidum
 est in Cypro Veneri sacrum. hic *Golgos* numero multi-
 tudinis dicit. Pene autem conversus est hic versus e
 Theocriti Syracusanis,

Δίωρον, ἢ Γολγὸς πρὸς Ἱθάκην ἐφίλασσε.

Cum autem & hic, & supra, Phaleucis in Volusium,
 Colchos pro *Golgos* legeretur, primus utrunque locum
 emendavit vir clarissimus, Hermolaus Barbarus. *Aut*
mortem oppeteret.] ita legendum, non, *oppeteret.* neque
 enim *mortem oppetere* dicitur, nisi qui moritur deinde,
oppetere mortem. Latine dicitur: at certe, *oppetere prae-*
mia laudis, quid sit, non video *Non ingrati, tamen*
frustra.] non ingrata fuisse superis Ariadnes vota, illud
 indicat, quod Theseus victoria potitus est ipsa tamen
 spe sua frustrata est: neque enim, quod optabat, conti-
 git ei, posse aetatem una cum Theseo exigere. *Suspen-*
dit vota.] neque enim audebat aperte pro Theseo vota
 facere: ne ipsa de se indicio esset patri. *Robur,]* trun-
 cum. *Errabunda regens.]* Virgilius,

Caeca regens filo vestigia.

Flexibus.] ambages & dolos *testi* vocat Virgilius. *Frustra-*
retur.] frustra haberet, deciperet. de hoc verbo vide Gel-
 lium. *Inobservabilis error.]* Virgilius,

— & *inextricabilis error.*

A primo carmine,] ab instituto celebrandarum nuptia-
 rum Pelei. *Consauguineae,]* sororis, Phaedrae *Diae,]*
 Naxi: etsi multas alias insulas, quae *Diae* dicerentur,
 enumerat interpretes Theocriti Pharmaceutria. *Dulci de-*
vin-ta lumina somno.] sic Theocritus de somno, *ἡδὺν*
ἔπιπνευσα ἀλλὰ φάσμα δεινῆ. alii, *devicta,* ut sit simile illi Ho-
 merico,

— μελαῖα διδραμήνους ὕπνου.

Devota perjuria,] execranda, & diris obnoxia. Ad hunc autem locum respexit Tibullus, his verbis,

*Gnosia, Thesene quondam perjuria linguae
Flevisti ignoto sola relicta mari.
Sic cecinit pro te doctus Minoi Catullus,
Ingrati referens impia facta viri.*

Nunc jam nulla.] sic Ovidius,

Nunc quoque nulla viro, clamabo, femina credat.

Praegestit,] valde gestit, valde cupit. Lucillius,

Quantum haurire animus Musarum e fontibus gestit.

Germanum,] Minotaurum. *Crevi,*] judicavi: *Pro quo dilaceranda,*] quantopere horribile veteribus fuerit, cadavera lacerari a feris, hinc existimari potest, quod ejus rei formidinem, apud Homerum, proponit Hector ignavis,

Οἱ ἢ κ' ἔργον ἀπείδηται μάλιστα πτώσασθαι νεότης,
Οὐχ οἱ ἄρμιοι ἔσσοι) φρονέει κούρας, ἰδὲ κούρας.

& de Achille,

— αὐτὸς δ' ἰλάσσει τὰχὺ κούρην, Οἰωνοῖσι πε πᾶσι.

Nec injecta.] Cicero II. de legibus, *Siti dicuntur ii, qui conditi sunt: nec tamen eorum ante sepulcrum est, quam justa facta, & corpus incensum est. Et quod nunc communiter in omnibus sepulcris ponitur, ut humati dicantur, id erat proprium tum in iis, quos humus injecta contereget: eumque morem jus pontificale confirmat. nam prius quam in os injecta gleba est, locus ille, ubi crematum est corpus, nihil habet religionis: injecta gleba, tum & ille humatus est, & sepulcrum vocatur, ac tum denique multa religiosa jura complectitur.* Haec verba Ciceronis ipsa ascripsi, ex quibus, quid sit, terram injicere, intelligi posset. Frequens enim est ejus rei apud auctores optimos mentio. *Quaenam te*] usitatum est, ut quorum immanem crudelitatem execramur, eos e rupibus,

efferis ve animalibus, aut etiam e mari natos esse dicimus. Virgilius,

*Nunc scio quid fit Amor. duris in cotibus illum
Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes
Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt.*

Et apud eundem Dido, Aeneam alloquens,

*Nec tibi diya parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus; Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.*

Tibullus vero, cum iis, qui Veneris furta non celassent, atrocem Venerem minitaretur fore, ita scripsit,

*Nam fuerit quicumque loquax, is sanguine natam,
Is Venerem e medio sentiet esse mari.*

& alibi, cum dominam a nimia severitate abducere niteretur,

*Nam te, inquit, nec vasti genuerunt aequora ponti,
Nec flammam volvens are Chimæra fero,
Nec canis anguinea redimitus terga catena,
Cui tres sunt linguae, tergeminumque caput,
Scyllaque virgineam canibus submissa figuram,
Nec te conceptam saeva leuena tulit.*

Notum est & illud Homericum,

— γλαυκὰ δὲ σ' ἴππῃ θάλασσα.

Quae Syrtis.] Virgilius,

*Quid Syrtis, aut Scylla mihi, quid vasta Cheryddis
Profuit?*

Si tibi] eodem pene modo de Minoe, apud Virgilium, queritur Scylla,

*Me ne inter comites, ancillarumque catervas,
Me ne alias inter famularum munere fungi,*

*Conjugis atque tuas (quaecumque erit illa) beatas
Non licuit gravidos penso devolvere fufos?*

Saeva quod horrebas.] Priscum parentem exponunt Cecropem: saeva autem praecepta, legem, quam ille tulisse de certa legitimaque maris ac feminae conjunctione dicitur. ego, cur ista tam longe petenda sint, cur ve lex illa ita saeva dicatur, ut eam Theseus horrere debuerit, exputare equidem non queo. itaque, ἀμφοτέρων τῆ συνήθησιν, ita hunc locum interpretor. Si connubia nostra tibi cordi non erant, pro eo quod horrebat animus recordatione eorum, quae olim pater meus crudelissime imperaverat civibus tuis, nempe ut florem suae juventutis Minotaurum devorandum mitterent, ob idque nolebas tam saevi, tamque importuni hominis filiam tibi uxorem adjungere: at certe me, ut tibi famulae loco essem, abducere; non, cujus beneficio viveres, eam feris discerpendam relinquere debuisti. Candida permulcens.] pedes tibi abluens. Est autem πῆδος, a ministerii vilitate. Sed quid ego] ἱπποκρίτους. Audiae,] praeditae a natura. Mortalis.] vehementius quiddam & ἐπιερπηλάστρας dixit, quam si hominem dixisset. Sic nimis.] allevamentum quoddam doloris est, in rebus adversis tuis, habere, qui te conquerentem audiant, & si minus juvare possint, tamen aliqua tui miseratione moveantur. Id quoque sibi Ariadna ereptum esse conqueritur. Juppiter.] stulta, sed hominibus usitata consuetudine, optat, quae facta sunt, infecta esse. Tale est illud,

*οὐδ' ἄραλ' Ἀργῆς μὴ διαπῆδῶσαι σκιάθῃ
Κόλπον ἐς αἴαν.*

Enimvero non votis corriguntur praeterita, sed futuro consilio diriguntur. Notum est illud Agathonis,

*Μόνυ γὰρ αὐτῷ τῆ θεὸς περιούσιος,
Ἀγόνων πικρῶν, ἴσας αὖτ' ἢ παραγμίνας.*

id est,

*Una hac enim re etiam deus privatus est,
Infecta facere, facta quae sunt, ut queat.*

Gnosha Cecropiae.] Virgilius,

*Felix heu, nimium felix, si littora tantum
Nunquam Dardaniae tetigissent nostra carinae.*

Crudelia consilia.] *consilia* ita dixit, ut Graeci φρονιμα: quo nomine saepe naturam & ingenium cujusque significant. *In nostris requiescet sedibus hospes.*] hunc forte versum imitatus fuerit Virgilius illo,

Quis novus hic nostris successit sedibus hospes?

Idaeos ne petam montes?] de patria ne repetenda cogitem? *Ida* enim mons Cretae est. *At gurgite lato.*] at latum & metuendum mare interjectum, patriam meam ab hac insula dividit. *Quem ne ipsa reliqui?*] id est, ejus ne, quem ipsa reliqui? sic Terentius *Andria*,

Quem ne ego vidi ad vos afferri vesperi?

Plautus *Mostellaria*,

*Qua pefsume modo? quae ne jam subducta erat
Tuto in terram? Idein Milite,
Quem ne ego servavi in campis Cuticlandaniis?*

Hoc qui non intelligebant, fecerunt hoc loco, *quem ne ipsa reliqui*: & paulo infra, *Qui ne fugit*, aut, *Qui refugit*, pro, *Qui ne fugit*. *Prætereo litus.*] ubi litus prætereo, nihil video præter solam, ac desertam insulam, sine ullo recto: neque tamen ex ea egredi possum, undique præcludente iter mari. *Eumenides.*] has deas esse credebant, Nocte genitas, quae homines atrocibus turpificatos vitiis ulciscerentur. *Diras ultrices* vocat Virgilius. Eadem & *Erinnyes* dicuntur: Epimenidesque eas Saturni filias facit: Euripides videre ipsas ait omnia; cujus est illud ex Oedipo Coloneo, τὰς πάντας ἰδέσθαι Διὸς θυγατέρας. Ipsae de justitia sua multa apud Aeschylum praedicant: se videlicet nemini bono irasci, sed a sceleratis tantum meritas poenas exigere. Vinum ad earum sacrificia non adhibebatur: quae & iccirco νεφέλαι dicebantur. Niebant autem media nocte, ut ex Aeschylo intelligitur. Plura vide apud Aeschyli & Sophoclis interpretes. *Angui-*

guinea capillo.] ἰφίτου λονήμους eas Orpheus in hymnis vocat. *Quae quoniam vere.*] eas demum detestationes valere arbitrabantur, quibus quis vero, magnoque, non levi aut simulato dolore motus alium defixisset. tum vero nullam expiandi rationem esse existimabant. Horatius,

*Diris agam vos. dira detestatio
Nulla expiatur victima.*

Sed quali.] locus hic, si diligenter animadvertas, confirmat id, quod supra tetigimus, non ingrati animi vitio, sed, oblivione a diis objecta, fecisse Theseum, ut Ariadnam relinqueret. ipsa enim precatur deos, ut quali se mente reliquit Theseus, tali etiam funestet suos. Vota autem Jovi probata esse, infra dicitur. Cum ergo Theseus oblivione domum suam postea funestaverit, confequitur, ut oblivione quoque antea deseruisset Ariadnam. Sed idem magis etiam ex illis versibus constat, qui infra leguntur,

— *qualem Minoidi luctum
Obtulerat mente immemori, talem ipse recepit.*

ut jam dubitandum non sit, quin hanc sententiam Catullus infecutus fuerit. *Invito numine,*] quod non libenter & Aegeum morte, & Theseum luctu, utrumque immerentem, afficeret. *Quo tunc & tellus.*] sumptum ex Homero. *Dulcia signa,*] candidum velum. *Ereptum,*] liberatum. sic supra,

— *ego te in medio versantem turbine leti*

Eripui. Castae divae,] Palladis, quae Atheniensium praeses erat. *Reddite in extremo*] neque enim ad patrem venit Theseus, nisi jam adultus, multisque editis praeclaris facinoribus nobilis. Vide Plutarchum. *Cantem terra.*] mos antiquorum in luctu. *Incendia,*] doloris mei ardorem. *Dicat,*] indicet. *Itonis.*] Palladem intelligit, quam Apollonius *Itonida*, Bacchylides *Itoniada* nominat. Itonus Thesalus fuit, Amphictyonis filius, qui urbem quandam Thesaliae a se Itonem nominavit, ubi dea haec colebatur. Cum autem Ito, sive

Fff 5 Iton

ἢ τῆν μὲν αὖ προσώδης ἄθλοισι πύξιν
 μουσαμίνην ἔχουσαν ἐὼ χειρῶν δίχα,
 ἄλλαν δὲ δαμνίλους διαφίρειν περὶ γυμνασίου.

Tortis serpentibus.] Euripides Bacchis, Baccho recens nato Parcas coronam e serpentibus imposuisse narrat: indeque receptum, ut se maenades quoque serpentibus coronarent. φαίαντις τι δεσφύτων τειθέαις, ἴδου ἄγχι θυροσφίφοι μαινάδες ἀμφιβαλλόμεναι πλοκίμοις. Plutarchus quoque Olympiada, magni Alexandri matrem, grandes serpentes contrestantem manibus, thiasos celebrare solitam refert. *Orgia.*] ita vocabantur mysteria quaedam, quae, nisi ab initiatis, aut spectari, aut audiri fas non erat. id vel ex hoc Penthei & Bacchi colloquio, apud Euripidem, intelligi potest:

Πεν. τί δ' ἔργε' ἐν τῷ ἰδίῳ ἔχουσί σοι;
 Διο. ἄρρητ' ἀβακχάτοις οἰδίῳ βροτῶν.
 Πεν. ἔχῃ δ' ἔνεστι τίτι θυγατρὸς πατρός;
 Διο. Οὐ θέμις ἀπύσαι σ', ἴα δ' ἄξι' οἰδίῳ.

Cistis.] cistis ferebantur Orgia. Tibullus,

Et levis occultis conscia cista sacris.

Theocritus Bacchis,

Ἰερόν δ' ἐν κίβητι μουσαμίνην χερσὶν ἰλοῖσται.

Profani,] βίβαλοι, ἀμοσχεύματα, ἀτίλιαι.
Plangebant alii,] hunc locum imitatus Ovidius,

*Quacunq; ingrederis, clamor juvenilis, & una
 femineae voces, impulsaque tympana palmis,
 Concavaque aera sonant, longoque foramine buxus.*

Talibus.] tandem e longa egressione sese recipiens, ad institutum redit. Dixerat, multos mortales e tota Thesalia convenisse, ad spectandum nuptiarum apparatus. eos nunc ait, cum oculos animumque fatiasent spectandis rebus pulcherrimis, discessisse quenque ad se, & locum adventantibus diis dedisse. *Hic qualis.*] discedentes Thesalos undis crescentibus; paulatimque longius receden-

dentibus comparat. Comparatio sumpta ex IV. Iliados. *Zephyrus*.] pro quolibet vento *Zephyrum* dixit. alioqui enim, mane Zephyrum non flare, quod tunc nimium longe sol ab occidente ablit, docet Aristoteles Problematis. *Cachinni*.] *cachinnos* vocat undas maris, quae paulatim diffunduntur in longum. ita enim os quoque ridentium hominum diffundi, atque extendi solet. Aeschylus,

Ω δὲ αἰθῆρ, ἐν πύχθυροι ποταῖ,
Ποταμῶν τε πηγῶν, ποταμῶν τε ποταμῶν,
Αἰετῶν γίλασμον, κυμαῖος τε γῆ.

Nantes a luce.] in aliis, *variantes luce*. *Ad se quisque*,] in suas quisque aedes *Princeps*,] primus. *Chiron*,] centaurus, de quo supra diximus. *Domus risit*.] sumptum ab Hesiodo, qui *ridere* ait *domum Jovis*, canentium Musarum dulci voce conspersam:

— γλαῖ δὲ τε δῶκε πικρὸς
Ζηρὸς ἱερὸτάκω, θῆν ἐπὶ λαοκρίσῳ
Σειδομένη. sic & Theognis,
Πᾶσι μὲν ἐπλήθη δῶκε ἀπαρσιῶν
Ὀδῶς ἀμβροσίης, ἰγίλασσι δὲ γαῖα πικρῆ.

Peneos,] Thesfaliae fluvius. *Nereidum*,] alii, *Naiadum*, alii, *Nesfonidum*. libri manu scripti, *Minosium*. divinect alius. mihi quidem non liquet. *Non vacuus*.] libri veteres, *Nonacrios*. *Sorore Flamati Phaethontis*.] populo *Solerti corde Prometheus*.] cum enim jam liberaverat Hercules, sagittis interfecta aquila, quae jecur illius depascebatur. narrat Apollonius libro secundo, Valerius Flaccus libro quinto. Quod autem *solerti corde Prometheus* nominat, exprimit epitheta, quae Graeci ei tribuunt, modo *ἀγκυλομήτην*, modo *πολυμήτην* vocantes. Hesiodus,

Ὅτι μὲν ἔκαπτετο Προμηθεὺς ἀγκυλομήτης.

Oppianus,

— ἱαπτιῶ γένε πολυμήτῳ Προμηθεῖ.

ipse quidem apud Aeschylum sibi tribuit artium omnium inventionem. & idem etiam de eo dicitur apud Platonem

in Protagora. Sciendum autem est, Prometheum a poetis deum haberi: unde & hic Catullus eum inter deos recenset, & apud Aeschylum Vulcanus eum vocat *πυρρην* *θεόν*: & ipse de se loquens,

Ἰδὲ δὲ μὲ, inquit, οἷα πρὸς θεῶν πύργῳ ἴδω.

Quin etiam colebatur in Academia una cum Vulcano, & Minerva: ut Apollodorum, & Lyfimachiden scripsisse ait interpretes Sophoclis. *Extenuata vestigia,*] vinculorum videlicet, quibus ad Caucasum alligatus fuerat. *Poenae,*] quod Jovem decepisset in distribuendis carnibus, quod viros, mulieresque effinxisset, quod surripisset ignem Vulcani & Minervae, eumque hominibus tradidisset. Fuit autem filius Iapeti ex Themide, quae eadem & Terra est, ut ex Aeschylo cognoscitur. Clymenes tamen eum filium fuisse, ejusdem poetae interpretis alio loco tradit. *Inde pater divum*] Postremo venisse ait Jovem, Junonemque, ac ceteros superos deos, praeter Phoebum, qui solus in caelo relictus est, & Dianam, quae in montibus suis mansit, neque tanti fecit Peleum, ut ejus nuptias sua praesentia cohonestaret. Quod autem ad Apollinem attinet, ideo eum removisse videtur ab his nuptiis Catullus, quia futurum erat, ut ipse Achillem interficeret: qua in re sapientius fecit, quam Aeschylus, qui affuisse deum illum, etiamque carmen nuptiale cecinisse dixit, quo Peleo & Thetidi fausta omnia praediceret: ideoque Thetidem, interfecto filio, de vanitate ac perfidia Apollinis querentem facit. videtur enim occasionem quaesivisse, qua in diis exempla levitatis & mendacii ostenderet: quo nomine merito a Platone reprehenditur, extremo secundo de republica libro. Plane tamen Homerus quoque libro ultimo Iliados, eum affuisse, dicit. *Unigenamque simul cultricem in montibus Idae.*] reliquit, inquit, te quidem, o Phoebe, in caelo solum: *cultricem vero Idae,* id est, Dianam, *unigenam,* id est, quae uno eodemque partu tecum genita est, reliquit in montibus, ubi propter venationis studium assidue versari solet. Satis autem mirari non possum, quid adduxerit hominem eruditissimum, Petrum Victorium, ut hoc loco legat, *Unigenamque simul cultricem montis Itonis;* & Palladem exponat. Primum enim, causae

fac nihil confingi potest, cur Palladem eas nuptias aspernatam fuisse dicamus, ex quibus prognatum Achillem omni postea studio foverit. Deinde, ut Itonem urbem Minervae sacram fuisse antea docui, ita vellem indicari mihi, quo loco ejusdem nominis mons fuisse dicatur. Postremo, quod caput est, *sordrem unigenam Phoeni*, Minervam accipere nullo modo possumus: sed Dianam tantum: quippe cum illa, ut omnes norunt, e Jovis cerebro enata sit, hanc Latona uno eodemque partu cum Apolline ediderit. itaque hoc loco Victorii, ceterarum rerum accuratissimi hominis, diligentiam, ut ingenue fatear, requiro. *Infirmo motu*,] propter senectutem: qua de causa, postea quoque dicit, *tremulum corpus. Purpurea ora*,] purpureo limbo. Parcas autem triformes, & Erinnyas necessitatis gubernatrices esse, ait apud Aeschylum Prometheus, Jovemque ipsum eis subjicit. *Laeva colum.*] nullus unquam pictor nentes mulieres tam scienter expinxit, quam Catullus his versibus. *Persidiae quod post nulla aequet aetas.*] cum carmen illud, quod in his nuptiis Apollo cecinisse dicitur, postea Thetis persidiae arguisse dicatur. *Currite ducentes*] Virgilius,

Talia seclū, suis dixerunt, currite, fufis.

Expers terroris.] fortem significat: *ἄφοβος γὰρ ἦν ὁ ἀνδρῶν*, ait Aristoteles. *Qui persaepe vago.*] pedum celeritatem Homerus Achilli peculiariter tribuit. Theon quoque eum a Chirone ad eam rem studiose exerceri solitum scribit. *Flamea*,] flammae instar, qua nihil celerius est, rapida, & incitata. *Perjuri Pelopis vastabis tertius heres*,] Agamemnon, Pelopis ex Atreo nepos. Tertium autem dixit, puto, quia duos heredes habuit Pelops, Atreum, & Thyesten. *Cum tremulo incanos.*] solvere capillum mulieres Trojanae in suorum funeribus solebant. Virgilius,

Et circum Iliades crinem de more solutae.

Incanos autem dixit, valde canos. Idem alibi, *Smyrnam incana diu saecula pervolvent.* Sic *infrastrum avium* dicimus. *Variabunt*,] lividis ictuum notis distinguunt. *Unda Scamandri.*] tangit fabulam, quam enarrat Homerus

rus Iliados lib. XXI. huic autem loco similis est praeditio Neptuni apud Papinium:

*Quem tu illic natum Sigaeo in pulvere, quanta
Aspicias victrix Phrygiarum funera matrum:
Cum tuus Aeacides tepido modo sanguine Teucros
Undabit campos, modo crassa exire vetabit
Flumina, & Hecloreo tardabit junere currus.*

Tepefaciet.] sic infra, *Omentum in flamma pingue liquefaciens. Percussae virginis,*] Polyxenae, quae ad Achillis cenotaphium caesa est. Vide Euripidem Hecuba, aut Senecam Troade. *Fors,*] deus. *Neptunia solvere vincla.*] muros a Neptuno extractos. *Felicia,*] *τῆς Κροχίας. Praesertes nunquam ante.*] quandiu homines pietatem coluerunt, dii cum ipsis familiariter crebro versari solebant: at ex quo, pietate neglecta, vitiis inquinata sunt omnia, videri se ab eis amplius noluerunt. *Annua dum festis.*] bene animadvertit Guarinus, hoc de ludis Olympicis intelligi non posse, quippe qui annui non fuerint. sed nimirum, cum Cretes apud se natum esse Jovem dicerent, credibile est, ejus natalem annuis ludis celebrare solitos esse. eoque respicere Catullum puto. *Saepe vagus liber*] ad hunc locum intelligendum, vide, quae disputantur a Macrobio, libro primo Saturnaliorum, quo loco Bacchum & Apollinem unum eundemque deum esse demonstrat. *Rhamnusia virgo,*] Nemesis. *Contingi lumine claro,*] aperta in luce videri.

A D O R T A L U M.

Etsi me asfiduo.] receperat Ortalo, se Callimachi elegiam de coma Beronices expresurum Latinis versibus, eique misurum. id igitur se, quamvis multis ex fraterna morte doloribus praepeditum, praestitisse dicit, ne rei sibi ab amico mandatae immemor videretur. *Mens animi.*] ita legendum est, non, ut alii inepte legunt, *Mens hominum.* Plautus Cistellaria, *Nullam mentem animi habeo: ubi sum, ibi non sum.* Idem Epidico, *pavor terreat mentem animi.* Sic *ingenium animi* dixit poeta quidam vetus, quem citat Cornificius libro secundo ad Herennium, *Sin in verendum animi ingenium possides.* Sic & Virgilius,

lius, *amentem animi Didonem*. *Alloquar?*] recordatione mortis fraternae, tantum dolorem animo sentit, ut, ejus magnitudine, per aliquot versus abducatur a re proposita. *Daulias*.] fabula ex Ovidio nota est. *Ut misjum*] ne putes tua dicta ita ex meo animo effluxisse, ut malum e gremio virginis solet. *Sponsi*.] proci, ut apud Horatium, *Sponsi Penelopes*. *E gremio*] nec mulieri, nec gremio credi oportere, proverbium est: quod & illa incerti & levis animi est; & plerumque in gremio posita, cum in oblivionem venerint exurguntium, decidunt. Festus.

DE COMA BERENICES.

Omnia qui magni.] si Callimachi carmina, e quibus haec expressa sunt, ad nos pervenisent; neque in his intelligendis laboraremus, & ex duorum, sua utriusque lingua, optimorum poetarum collatione, insignem quandam, plenamque utilitatis caperemus animo voluptatem. juvaret Graeca cum Latinis componere, inspicere non in singulis modo vocibus, sed in figuris etiam luminibusque orationis, in ipsa ratione numerorum, ac denique in tota structura poematis, quam apte & scienter Graeci poetae, in hoc genere inter suos facile primi, vim ac leporem, Latinorum poetarum sine controversia politissimus assecutus fuisset. Quam commoditatem quando sive fatum nobis, sive quo alio nomine appellari placet illud, quidquid est, quod in his rebus valet, eripuit; illudque praeterea accessit mali, ut his quoque, sicut ceteris, Catulli versibus valde magnam labem importarit vetustas: spero equidem, in his difficultatibus, quanto facilior lapsus est, tanto mihi, sicubi offendero, paratorem apud bonos veniam fore. Hujus autem poematis hoc fere argumentum est. Ptolemaeus cognomento Euergetes Berenicen, seu Beronicen, (utroque enim modo nomen hoc scriptum reperio) Ptolemaei Philadelphi ex Arsinoe priore filiam, sororem suam, in matrimonio habuit. neque enim ea conjunctio inhonesta Aegyptiorum legibus habebatur. ea recens ducta, contigit, ut expeditionem adversus Assyrios susciperet. in quam cum proficisceretur, voviste crinem suum Veneri Berenice dicitur, si sibi vir suus spes, victorque rediret domum. cujus devotionis suae cum, re praeclare a Ptolemaeo gesta, convictam se judicio

elo deorum immortalium videret, quo se religione exolveret, crinem rite in Veneris aede appendit. is cum postredie repertus non foret; magnoque, ob eam rem, rex reginaque in moerore essent; Conon, mathematicus ea tempestate excellens, persuasit ipsis, crinem deum numine sublatum in caelum, & in sidus conversum fuisse: idque Callimachus, qui principem illum, propter singulare bonarum artium studium, numinis loco habebat, hoc poemate complexus est. Principium autem continet insignem commendationem Cononis, a praestanti caelestium rerum scientia. *Ut Triviam.*] Lunam. *Sab Latmia saxa,*] ad deosculandum Endymionem, qui illic ab ipsa sopitus esse dicitur. *Idem me ille Conon.*] versus Graeci duo reperuntur apud Theonem commentariis in Aratum, quos quatuor versibus hoc loco Catullus expressit. nam cum dixisset Aratus, ad Virginis sidus sparsas esse stellas alios quos, quae nomine carerent, addit ille, quem modo nominavi, interpres, *οἱ δ' ἑλακότες αὐτὰς λέγουσι, Κόνων ἢ μεταρρηπυγὸς Πτολεμαίου χαρίζομαι. Βερονίκης ἀλκυονίδος ἐξ αὐτῶν ἠρωτικῶν. τὸν δὲ Καλλίμαχος πεφασίαι,*

*Ἦ δὲ Κόνων μ' ἔβλεψεν ἐν ἤσθι τ' Βερονίκης
Βίροχου, ἐν κείνῃ κέσθι ἴθιαι θείαις.*

Dulcia nocturnae,] impresas collo, labrisque dentium notas, aliaque ejusmodi. *Est ne novis nuptis.*] expositurus dolorem, quem Berenice ex viri abitu cepit, primum interrogat, vero ne, an falso lacrumetur puellae, cum deducuntur ad viros: & num grave ipsis sit, sua virginitate spoliari. deinde respondet, fictum esse totum illud lacrumarum genus: idque ex eo colligit, quod Berenice magnam vim querelarum, marito discedente, profudit. si enim nocturnos illos confictus odio haberent puellae, nunquam tantopere doluisset Berenice; sibi, absente viro, soli cubandum fore. Ac, quoniam id paulo lascivius dictum videri poterat, addit aliam causam illius doloris, negatque doluisse illam, quod a viro, sed quod a fratre carissimo sejungeretur. *An ne parentum.*] tale quiddam dixit & in posteriore nuptiali carmine. *Fuerint.*] e verbo, *juverint*, posterius, v, detractum est: sicque, commissione vocalium, primam syllaba brevis effecta. *Dissidium.*] separationem corporum hoc loco indicat. Cicero

pro domo sua, *Deflevi conjugis miseræ disfidium, liberorum carissimorum solitudinem, fratris absentis amantissimi, atque optimi casum. Idem in Antonium, Ipse autem amore ardens, confirmabat, quod desiderium tui disfidii ferre non posset, se in exilium esse iturum Magnanimam*] Hyginus libro secundo Astronomico, *Hæc Beronice*, inquit, *nonnulli cum Callimacho dixerunt, equos alere, & ad Olympia mittere consuetam. Alii dicunt hoc amplius, Ptolemaeum Beronice patrem, multitudine hostium perterritum, fuga salutem petisse: filiam autem, sæpe consuetam, insiliisse in equum, & reliquam exercitus copiam instituisse, & complures hostium interfecisse, reliquos in fugam conjecisse: pro quo etiam Callimachus eam magnanimam dixit. Anne bonum oblita es facinus.*] illud videlicet, quod modo ex Hygino retulimus. Subindicat autem, ex illo facinore, fratrem ipsius amore esse correptum. *Quo non fortius ausit alis.*] quo facinore nullum fortius, majoris ve animi, a quoquam alio suscipi queat. *Alis enim, ait Priscianus libro XII, antiquissimi pro alio protulerunt. Atque ibi*] post hoc distichon, aliquot versus disiderantur, quibus, ut suspicor, Beronice vota exequatur poeta. *Quis ego pro factis,*] id est, quae quoniam ita contigerunt, ut tu a diis poposceras; tuaque illa devotio convicta, & commissa est. *Digna ferat.*] quod caput tuum si quis inaniter adjurare ausus fuerit, meritas poenas violatae religionis luat. *Sed qui se ferro*] quo modo ego, quae mollis sum, & tenera, ferro resistere potuissem, cum montes quoque ipsi ferro excindantur? *Ille quoque everfus*] montem Atho significat, ab exercitu Xerxis excisum. Ceterum locus hic varie legitur, varieque exponitur: a nonnullis hoc modo,

*Ille quoque everfus mons est, quem maxima nata
Progenies Phthiae clara supervexitur.*

sive exponunt, maximam natu Phthiae progeniem, populos ejus montis verticem incolentes, qui diutissime vivant, ob idque Macrobbii vocentur. Athos enim modo Thraciae, modo Macedoniae, modo Phthiae, id est, Thesalicae tribuitur. Alii legunt,

*Ille quoque everfus mons est, quem maximum in oris
Progenies Phthiae clara supervehitur.*

exponuntque claram progeniem, ipsum Xerxis exerci-
tum. in verbo autem *supervehitur*, esse enallagen tem-
porum, ut sit praefens pro praeterito. Nec desunt, qui
legant — *maximum in orbe*. Omnino depravatus locus
est, neque, nisi antea purgatus fuerit, satis commode,
vel a me, vel a quoquam alio explicari potest. *Cum
Medi.*] historia ex Herodoto, Plinio, Justino, Probo,
aliisque notissima est. *Quid facient crines.*] complexio
a majori. *Juppiter ut Chalybon omne genus pereat.*] ver-
sum hunc prius restituit Angelus Politianus, e scholiis
in Apollonium, ubi locus hic e Callimacho citatur,

— Χαλύβων ὡς ἀπέλοιτο γένος.
Γενίους ἀντίκωλον τῶν φωνῶν ἀμμοῦ ἰφθίμων.

apud Politianum tamen *καλόθεν* pro *γενίους* legitur, sed ma-
le. videndum quoque, num prior versus ita legi possit,

Ἐὼς πάτερ, ὡς Χαλύβων πᾶν ἀπέλοιτο γένος.

Chalybes autem Scythiae populi sunt ad fluvium Ther-
modontem, dicti a Chalybe, Martis filio: qui ferrum,
ferrique usum primi invenerunt. hinc est, quod Scythi-
am Aeschylus vocat *αἰῶν σιδηρομήτορον*. Virgilius,

*India mittit ebur, molles sua tura Sabaei,
At Chalybes nudi ferrum.*

Abjunctae.] depravatum esse locum hunc, nemo non
videt. cum autem & veteres libri nihil opis afferant, &
conjectura omnis periculosa sit; parce omnino hos ver-
sus, & timide attingam. Extarent Graeca Callimachi;
facilla omnia & expedita essent. at hoc optare est. Quan-
tum igitur in tantis tenebris videre possum, hic sensus
est: Comae sorores, eae nempe quae in reginae capite
remanferant, lugebant mea fata, quae paulo ante a suo
confortio abjuncta essem: cum ales equus Chloridos,
quae Zephyri uxor est, (de hoc autem equo nihil alibi
reperite potui) obtulit se mihi. Arsiniae: (id siome-
ut-

urbis est, quam Ptolemaeus Philadelphus a se conditam, fororis nomine insignierat) idque, *Memnonis Aethiopsis unigena*, id est, Aurora, quae unum Memnonem ex Tithono genuit, *impellente aëra natantibus pennis*, (ita enim hoc postremum in veteribus nonnullis legitur) id est, exoriente. Haec attuli, quia, ut verum fatear, nihil aprius excogitare potui: non quod ipsi mihi magno opere satisfaciunt. si quis vel ingenio, vel eruditione majore instructus, quod facillimum est, vel meliores libros nactus, veriora protulerit, gratulabor. Pegasus quidem, excusso Bellerophonte, Aurorae a Jove dono datum, narrat interpretes Homeri in VI. Iliados: si quid hoc forte ad rem facit, etenim in tam depravato loco, haud sane video, qua via insistere oporteat. *Zephyritis.*] Chloris. *Famulum,*] equum ipsum. *Grata Canopaeis.*] hic quoque versus Oedipum quempiam desiderat. Nam quod nonnulli de Venere hoc intelligunt, quae in Aegypto colatur, manifesto alienum est. *Scilicet.*] nimirum, ne unum tantum sidus esset in caelo, e puellae temporibus decerptum, nempe corona Ariadnes: sed ego quoque eum numerum auferem. *Uvidulam a fletu*] madentem lacrimis, quas, quod a regina divellerer, profuderam. *Ad templa deum.*] in caelum. *In antiquis,*] inter antiqua sidera. *Diva.*] Venus. *Virginis,*] quam alii Erigonen, alii Astraeam esse dicunt. indicat autem locum, quo posita est coma, enumeratione vicinorum siderum. *Callisto juncta Lycaoniae.*] ad Ursam, in quam versa est Callisto Lycaonis filia. hoc autem sidus & plaustrum quoque, & septem triones vocant. Porro Proculus quoque ad finem Sphaerae, *comam* numerat inter signa ad septem triones vergentia. *Booten.*] qui & arcturus, & arctophylax dicitur. *tardum* autem vocat, quod sero admodum occidat. *Sed quanquam.*] quanquam, inquit, cum honorem assecuta sum, ut noctu quidem vestigia me deorum caelo incedentium premant; interdum autem, una cum ceteris stellis, Tethyos gremio, id est, mari excipiar: tamen laetitiam ex his rebus tantam non capio, quantum dolorem ex eo, quod haerere amplius in dominae capite non possum. *Pace tua.*] quia arrogantius videri poterat, quod dictura erat, se non tanti facere siderum consortium, ut non mallet adhuc in dominae capite haerere: iccirco prius Nemesin deprecatur. *Non s*

me infestis.] non, si scirem fore, ut me; ob hoc dictum, sidera indignata discerperent. *Evolvam.*] diaeresis. *Quicum ego.*] quae me, quandiu virgo fuit, multis unguentorum millibus perunxit. *Omnibus experts,*] intacta. *Experts* autem cum sexto casu conjunxit, more veterum. Plautus,

Eo te more expertem factam adveniens offendi domum.
idem:

Ea res me domo expertem facit.

Nunc vos.] novas nuptas orat, ut ne ante conjugibus faciant copiam sui, quam, in ipsius honorem, partem unguenti aliquam libaverint. *Libare* autem hic valet spargere; ut,

Dixit, & in mensa laticum libavit honorem.

Onyx,] vas unguentarium ex onyche gemma. *Sic magis.*] sic magis ac magis in dies vobis cum viris vestris conveniat; magisque assidue invicem ametis. *Tu vero regina.*] tandem ad reginam se convertit; suadetque, ut non ociosis ac inanibus votis, sed largis muneribus adducat Venerem; ut se e caelo rursum in caput, a quo abscissa fuerat, redire patiatur. *Festis luminibus,*] diebus festis *Venerem sanguinis expertem,*] Venerem Paphiam, cujus aram sanguine maculari nefas erat. itaque tunc tantum ei, floribusque fiebat. Virgilius,

*Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Laeta suas, ubi templum illi, centumque Sabaeo
Ture calent arae, fertisque recentibus halant.*

Utinam coma regia fiam.] utinam, inquit, rursum redeam in caput reginae, fulgeatque Bootes sive Arcturos proximus Erigoneae, ut (*) priusquam ego in sidus converterer, interjicererque inter ipsum & Erigonen. Postremus autem versus, ut a nobis scriptus est, ita legitur in veteribus libris: etiamque ratio ipsa, ut ita legatur, necessario postulat. quo magis mirandum est, quid cogitarit Politianus, cum hunc locum adhibita industria corrumpere-

(*) Ut delendum videtur.

ret, collectis, si diis placet, multis locis, quibus plannum faceret, a Graecis interdum Oarionem pro Orione dici: quasi id ageretur. itaque merito incidit in aculeos reprehensorum; praecipue Marulli, qui quodlibet vadi-
monium, ut dicitur, potius deseruisset, quam ullam exag-
itandi illius occasionem. ejus igitur illa sunt,

Oarionem pro Erigone citat Ecnomus. unde?
Non facit ad mores virga, sed Oarion.

& hoc item alterum,

Quaeris, qua niteat docto coma parte Catullo?
Proximus Arcturo fulgor & Erigonae est.
Virginis, & saevi contingens nanque Leonis
Lumina, Collisso juncta Lyconiae,
Fleat in occasum, tardum dux ante Bootem,
Qui vix sero alto mergitur Oceano.
Quae tu si relegens, ubi sit coma regia, quaeris,
Ecnome, aquam medio quaeris in Oceano.
Quamvis, quid relegas, vitii miser, invidiaque
Obrutus? ingentis candor inesse solet.
Ergo dum omnia conturbas, dum credere doctis
Negligis, & per te nil sapit ipse tamen,
Fecisti Oarionem ex Erigone; ex Arcturo
Hydrochoum. jam quod monstrum erit ipsa coma?

Hinc autem videri potest, illustres homines, quique ma-
gnum nomen habent in literis, quanto periculo peccent.
effecit enim Politiani auctoritas, ut nullus jam, quod
sciam, extet liber impresus, in quo non, rejecta vera
lectione, nothus ille, & suppositicius versus legatur,

Proximus Hydrochoo fulgeat Oarion.

AD JANUAM IMPUDICAE CU-
JUSDAM MULIERIS.

O dulci, jucunda viro.] dialogus est, quo ad scelo-
ratas libidines nescio, cujus mulieris decedendas, janua
medium illius cum popularibus aliquot loquentem, easque
ipsis indicantem facit. Tantum est. non enim puto in
hu-

hujus modi historiis cognoscendis multam operae collo-
candum. Stultum est, quae ita scripsit Catullus, ut ne-
rum quidem, nisi a paucis, quibus haec res cognitae es-
sent, voluerit intelligi, ea se quenquam hodie credere
conjectura assecuturum. pauca igitur quaedam cursim an-
notabimus: de historia quidem ipsa suum cuique iudicium
relinquemus. non enim eo haec legimus, ut sciamus,
quae tandem illa fuerit, a qua haec tam pulchra edita
sint facinora; quis ve aut senex ille Balbus, aut invali-
dus filius, aut officiosus pater, aut ceteri denique par-
ticipes hujus tam honestae societatis; quos, ne tum
quidem, cum viverent, cognoscere, ulla laus erat: sed
ut animadvertamus, si qua mihi, quae ad Romani ser-
monis elegantiam facere videantur, hoc igitur agamus.
Postquam est.] alii, *postquam es.* ego *januam maritiam*
dici posse non arbitror. *Non, ita*] *janua* loquitur.
eodem autem modo Propertius libro primo, *januam*
quandam de dominae suae impudicitia querentem facit.
Nec peccatum a me.] post hunc versum pentameter desi-
deratur. itaque concurrerunt emendatores, ut ad mul-
ctam muscae; &, quod quisque potuit, attulerunt. alius,

Verum istaec potius janitor ipse facit. alius,
Verum istis me auctorem esse facit populus. alius,
Verum isti populo di mala multa ferant.

Guarinus ait, vidisse se librum veterem, in quo esset,

Verum isti populo janua quid reficit.

at ex hoc nulla idonea sententia exprimi potest. Ego,
inane spatium relinquere, quam inanes versus ponere,
facius duxi. *Non satis est.*] viatores loquuntur. deinde
janua, Qui possum? &c. tum illi rursus, *Nos volumus,*
&c. Sicula.] *sicula*, gladii genus est, ex quo ad imminu-
tionem inflectitur *ficula*. hic autem eam *ficam* intelligit,
qua natura munivit mares; quaeque una sine periculo le-
gis Corneliae gestari potest, cum comparata non sit inter-
ficiendorum hominum causa. *Ne quaerendum aliunde*
foret.] imprudentis patrisfamilias esset, rogare utendum
foris, id quod ipsi praesto est domi. *Zonam solvere vir-*
gineam.] puellae virginitatem adimere. Homerus *Odyss-*
seae A.

ἄρα δὲ παρθένος ζώνου, ἠγὼ δὲ ὄντια ἔχθου.

Theocritus,

ἄρα δὲ αἰ μίτραν, ἢ αἰ λίγα ἴνταυτο ἄρα.

Musaeus,

Ὡς εἰ μὲν ταῖτ' εἶπεν, εἰδ' αἰτίας ἀνοκτο μίτραν.

unde & ἀμίτρας vocabant innuptas. Callimachus,

Πάσις οἰήσας, πάσις ἴν παιδὸς ἀμίτρας.

quem in locum interpretes, μίτρας, inquit, ἰζώνοντο, αἰ ἄρα, ὅταν ἴμαθον διαπυθιδιδα. *Egregium narras.*] rursus viatores loquuntur. *Minxerit in gremium.*] sic Persius,

Patriciae immetat vulvae.

Urinam etiam genitalem, pro semine Plinius dicit.

Atqui.] januae verba sunt. *Solam consiliis.*] Manutius suspicatur legendum, *consciolis*: egoque assentior, *Ne tollat rubra supercilia.*] gestus minantium, isque, ut suspicari licet, ei, quo de hic agitur, familiaris.

A B M A N L I U M.

Quod mihi fortuna.] pulcherrima omnino haec elegia est, atque haud scio, an ulla pulchrior in omni Latina lingua reperiri queat. nam & dictio purissima est: & mihi quadam affectuum varietate permixta oratio: & tot ubique aspersa verborum ac sententiarum lumina, ut ex hoc uno poemate perspicere liceat, quantum Catullus ceteris in hoc genere omnibus praestare potuerit, si vim ingenii sui ad illud excolendum contulisset. primum enim, quod Manlius in duris atque acerbis rebus suis, ea, quae sibi solatio forent, ab ipso potissimum petere voluerit, gratam sibi esse affirmat illam amicitiae significationem. cum autem ille duorum generum munera peteret, Musarum videlicet, & Veneris; ostendit, neutrum a se praestari posse; quod e fratris sui morte tantum dolorem hauserit, ut earum rerum studia ipsi penitus ex animo occeserint. postremo, beneficia a Manlio apud se posita

cle

elegantissimis verbis commemorat; eique fausta feliciaque omnia a diis immortalibus comprecatur. *Epistolarum.*] ita Pacuvius *prologium*,

Quid est? nam me exanimasti prologio tuo.

A mortis limine vestitum.] sic Virgilius Culice. — *cum de Restitui superis lesi jam limine ab ipso. Vestis pura*] quae dabatur annum fere agentibus decimum sextum. *Futurum cum aetas.*] elegans juventutis descriptio. Eratosthenem autem dixisse tradunt, primam illam viriditatem aetatis, *ver vitae esse*; corroboratam aetatem, *constitutamque, aestatem, & autumnum*; quibus senectutem, quasi *hiemem* quandam succedere. *Quae dulcem.*] sic supra, *Sancte puer, curis* &c. Plato quoque Amorem *γλυκύπικρον* nominat. *Huc una e multis.*] e multis librorum capis, unam tantum, eamque exiguam, mecum convehendam curare soleo, cum huc commigro. *Non possum reticere.*] vehementissima amoris sui expressio. cum enim vi doloris oppresus, poetica studia penitus abjecerit; negat tamen facere se posse, quin accepta a Manlio beneficia verbis, ad perpetuandam ipsius gloriam, exequatur. *Saeculis obliviscentibus,*] clarorum hominum res gestas, nisi quibus Musarum cantus accesserit, perpetua oblivione sepelientibus. Apposite autem Musas ad illustrandum Manlium invocat; quippe quarum proprium est, praestantium virorum famam ab injuria mortalitatis asserere. Horatius,

Dignum laude virum Musa vetat mori.

Tibullus,

*Quem referent Musae, vivet, dum robora tellus,
Dum caelum stellas, dum vehet annis aquas.*

Theocritus,

*αὐτὸν τῶν Μουσῶν κέρως μάλα, αὐτὸν ἀειδοῦν,
ὕμνοι ἀθανάτους, ὕμνων ἀθάνατον κλίμα ἀειδοῦν.*

Duplez,] dolosa, versuta. sic Horatius,

Nec cursus duplicis per mare Ulysses!

Ggg 5

Amas

Amathantia,] Venus. sic supra,

— quaeque *Amathunta,* quaeque *Galgos.*

Corrueris,] prostraverit. Annotandus autem est usus hic verbi, *corruo*, non admodum frequens eo tamen ad eundem modum usus est alicubi Lucretius. Lambinus meus, cujus ego doctrinam & iudicium plurimum facio, hunc versum ita legit:

Scitis, & in quo me exercuerit genere.

aitque se vidisse veterem librum, in quo esset, *exhortueris*: unde ipse eam, quam dixi, conjecturam facit. in meo quidem, qui scriptus est centum & eo amplius ab hinc annos, omnibus literis aperte legitur, *corrueris*. *Trimaeria rupes,*] Aetna. *Malia,*] a Maliaco, ut opinor, situ. *Thermopylis,*] tractus montanus est, qui mediam Graeciam dividit, calidis balneis nobilis. *Qualis in aetis,*] lacrimas ex oculis suis profluentes rivo comparat: quem quidem riyum ita describit, ut eum oculis subijcere videatur. *Qui cum de pronâ,*] qui cum praecipue devolutus est per pronam vallem. Est autem tmesis in verbo, *devolutus*. *At velut,*] quale auxilium est ventus secundus, agitatis jam diu nautis, & de salute sua desperantibus; tale mihi Manlius fuit. *Is clausum*] campum, quem latissimum habebat, mihi patefecit, secumque communem esse voluit. *Arguta,*] brevi. Hanc autem, quam sibi a Manlio datam fuisse dicit, Lesbiam esse non arbitror, sed aliam quampiam: idque praecipue ex fine hujus elegiae colligo. *Protesilaeam,*] Laodamiae comparat puellam illam, cujus sibi usum concesserat Manlius: simulque more suo digreditur ad Laodamiae fabulam explicandam. ea uxor Protesilai fuit, quae cum maritum suum primum ex omnibus Graecis in bello Trojano ab Hectore interfectum esse audisset, nimio illius desiderio contabuit. Sunt, qui dicant, viri umbram ei se in somnis obtulisse, inque illius complexibus ipsam emortuam. Alii, obtinuisse Protesilaum, ut ex inferis, ad visendam uxorem, reverteretur: cumque eam reperisset adjacentem imagunculae, qua viri mortui vultum exprimentum curaverat, petiisse, ut ne sibi amplius su-

per-

perstes esse vellet: tum ipsam, acta per pectus hasta, sibi mortem attulisse. Quod autem tam brevi tempore, marito suo frui, ipsi licuerit, Catullus deorum iram in causam fuisse dicit, quibus ante nuptias sacra rite perpetrata non forent. *Acerba cinis.*] sic Calvus,

*Cum jam fulva cinis fuerit. Idem,
Forfitan hoc etiam gaudeat ipsa cinis.*

Quae nempe.] rursum, recordatione fraternae mortis, a re proposita abducitur. *Focos.*] in aliis, *deos.* Tanto te *absorbens.*] epiphonema est, quo confirmat id, quod antea dixerat, conjugium videlicet illud Laodamiae vita, aequae animae dulcius fuisse. Quaerens autem occasionem admiscendi varias fabulas, iisque eruditionis quasi spargendis seminibus exornandi opus suum, ait, amorem Laodamiae profundorem fuisse palude quadam, quae erat in Thesalia, sed postea siccata est, Herculis opera: sumptaque occasione, ad Herculis res gestas modice attingendas digreditur. *Barathrum.*] hic simpliciter pro voragine ponitur. erat autem proprie locus Athenis, in quem scelerati dejiciebantur, ut apud Lacedaemonios in Ceadau. *Quae ferunt Graeci.*] Hercules, cum ad Stymphalias aves interficiendas, jussu Eurysthei proficiscens, in Thesaliam venisset, paludem quandam, quae ex collectis Penei aquis efficiebatur, siccavit, cum, separatis Ossa & Olympo montibus, qui ante contigui erant, exitum fluvio dedisset in mare: sicque ejus regionis hominibus campi ad Peneum pinguisissimi & feracissimi copiam effecit. narrat Diodorus libri v. tangit etiam Lucanus libro vi. *Siccari:*] tanta enim vis aquarum fuerat, ut nondum penitus ad siccitatem perductum sit solum, sed quotidie paulatim siccetur. *Emulsa palude,*] exhaustis aquis. *Montis medullis,*] interioribus partibus. eadem figura, *terrae viscera* dixit Ovidius. *Falsiparens,*] qui falso habebatur Amphitryonis filius, cum re vera Jovis satu editus foret. *Stymphalia monstra.*] proditum est, *Stymphalidas* in Arcadia aves fuisse, quae humana carne vescerentur, quas sagittis Hercules confecerit. Pisander autem Camireus, non interfectas quidem eas ab Hercule, sed crotalorum sonitu fugatas tradit. Sane ea pars Arabiae, quae deserta est, tum feras alias educit, tum aves, quae Stymphalida

dea

des nominantur, nihilo erga homines pardis & leonibus mitiores. eae, si quis capere ipsas conetur, involantes, rostrisque tundentes insidiantium corpora, facile eos interficiunt. tanta quippe sunt duritiae rostri, ut, quaecunque tegendo corpori ferrea, aerea ve adhibentur, ea facile perfodiant. at, si quis dentis, crassisque arborum corticibus corpus munierit, haud aliter Stymphalidum rostra ab ejusmodi veste retinentur, quam a visco alae avicularum solent. Eae corporis magnitudine gruibus, figura ac specie ibidibus comparari queunt: nisi quod firmiora rostra, neque, ut ibes, adunca habent. Haec, aliaque de his ipsis avibus nonnulla Pausanias in Arcadicis, nonnulla etiam Strabo libro octavo, & Diodorus libro quinto. *Stymphalia.*] *Stymphalus* oppidum Arcadiae est. Homerus,

Στῆμφαλὸν τ' ἄχευ, καὶ Παρρησίας ἱερὸν ἔσθ'.

Imperio deterioris heri,] Eurysthei. Quo modo autem Juno, decepto Jove, illud assecuta fuerit, ut fatali necessitate Hercules Eurystheo parere cogeretur, elegantissime narrat Agamemnon apud Homerum Iliados libro XIX. *Pluribus ut caeli.*] ut Hercules, Eurysthei iussa executus, juxta Apollinis, & Minervae oracula, deorum numerum auget. *Hebe nec longa*] *Hebe*, juventutis dea, Junonis filia, diis prandentibus ex aequo omnibus ministrabat: cum Ganymedes Jovis tantum minister esset. ea Herculi, in deos relato, nupsisse dicitur. *Sed tuus altus amor.*] rursus ad Laodamiam rediens, ait, amorem ipsius erga virum palude illa altiorem fuisse. *Quod divum dominum,*] alii, *Qui te non domitum:* alii, *Qui divum domitum.* ego (neque enim dissimulare sustineo) nullum idoneum sensum ex hoc versu elicere possum. *Nam neque tam carum.*] hoc significat, nusquam esse tantum amoris ardorem, quantum in ingeniis muliebribus: ceteras tamen omnes mulieres a Laodamia fuisse hac in parte superatas. Ornatus autem, & majoris expressionis gratia, ait, amorem tantum non esse, quo avus nepotem sibi ex unica filia, in extrema jam senectute susceptum diligit; neque eum, quo columbae mares suos prosequuntur, aut si qua alia avis est, quae etiam impotentius amare dicatur, quantus est amor mulierum in viros suos.

ubi

ubi eos vere & ex animo amant. *Seri,*] *μαρτυρο*. tales autem longe carissimi esse consueverunt. *Qui cum divitiis.*] qui vix tandem in lucem editus, ubi primum heres ab avo suo scriptus est, efficit, ut gentilis, qui sperabat, hereditatem ad se devolutum iri, ob idque impium gaudium ex imminente senis morte capiebat, eique, tanquam vulturius aliquis, imminebat, gaudere desinat, inani se expectatione delusum videns. *Testatas,*] a testibus obsignatas. *Tabulas.*] eo nomine intelligebant testamentum in quacunque materia scriptum. *Gentilis.*] *gentiles* qui dicantur, recte explicat Cicero in topicis. Errat autem hoc loco Guarinus, qui *gentilem*, affinem interpretatur. *Suscitat,*] depellit. *Vulturium.*] *Vulturios*, aut *sorvos*, per jocum, hereditatum captatores vocabant. *A cano capite,*] avi sui. *Multivola.*] videtur hoc loco idem valere, quod, impotens in amore, sive immoderate amans: quod tamen mihi quoque duriusculum videtur. *Sed tu*] Laodamiam alloquitur. *Aut nihil.*] nunc, omisa Laodamia, ei puellam illam, de qua superius egerat, confert. *Stultorum more.*] stultum enim est, conari ad muliebrem libidinem coercendam. Propertius,

*Tu prius & fluctus poteris ficcare marinos,
Ataque mortali deligere astra manu,
Quam facere, ut nostrae nolint peccare puellae.*

Saepe etiam Juno.] si Juno, quae dearum maxima est, creberrima tamen mariti adulteria perficere cogitur: multo magis ego, qui homo sum, debeo puellae meae peccata aequo animo ferre; cum illa praesertim & raro peccet, & non mecum, sed cum alio nupta sit. *Omnivoli,*] omnium formosarum mulierum amore flagrantis. *Atqui nec divis.*] in quibusdam libris, post hunc versum desideratur pentameter: in aliis scribitur ad hunc modum,

Ingratum tremuli tolle parentis onus.

quem versum alii varie exponunt: ego nullam hinc loco idoneam sententiam ex eo posse exprimi puto. *Quare illud satis est.*] videtur hoc dicere; satis sibi esse, si hoc a puella praeter ceteros habeat, ut ipsa eos sibi dies candido lapillo signandos putet, quibus cum ipso deli-

delicias facere possit. *Hoc tibi.*] tandem redit ad Manlium; eumque, carmen concludens, optimis omnibus prosequitur. *Et qui principio*] hic quoque versus varie legitur: neque ego quidem illius sententiam satis assequi possum. *Lux mea.*] Lesbiam, opinor, intelligit: quam ab illa altera diversam esse, ex eo colligo, quod paulo ante eam, de qua tam multa in hoc poemate dixerat, *dominam* nominavit.

I N R U F U M.

Noli admirari.] tetrum illum, virulentumque odorem, qui ex alis, pro temperaturae nimirum victusque ratione, ab aliis gravior, ab aliis minus gravis affiatur, & Graeci scriptores *ρεῖος*, & Latini *caprum*, *capram*, *hircum*, ab ejus videlicet animalis graveolentia, vocant. Rufum igitur quempiam, hominem ista odoris foeditate praeter ceteros insignem, exagitat poeta; aitque, mirum non esse, si eum puellae omnes aspernentur ac refugiant, neque ullis muneribus perducere queant ad faciendam ei copiam sui: quippe gestari ab eo truce[m] quandam bestiam sub alis, quam horreant illae, ita ut cubare cum ea omnino non possint. Possit autem aliquis suspicari, haec scripta esse in M. Coelium. ei enim Rufo cognomen fuit. &, cum ambo amarent Clodiam, fieri potest, ut e rivalitate ad inimicitias venerint. nam infra, ab hoc ipso Rufo ereptam sibi Lesbiam, queritur. *Labefactes.*] impellere, & quasi de pudicitiae gradu dejicere moliaris, *Pelluciduli lapidis*,] unionis. *Mala fabula.*] *fabulam* vocabant quidquid esset in ore populi, sive verum id, sive fictum foret. *Mala valde est bestia.*] Plautus Bacchidibus,

Magis illectum tuum, quam lectum, metuo: mala est bestia. Idem Poenulo,

*Tenebis me arte, mea voluptas: male ego metuo milvius:
Mala illa bestia est, ne forte me auferat pullum tuum.*

Interfice.] facete: quasi de animali sermo esset. Nonius tamen admonet, *interficere*, & *occidere*, veteres etiam ad inanima transtulisse. Cicero Oeconomico, *Nulla modo facilius arbitror posse neque herbas crescere, & interfici, neque terram ab sole percoqui.* Virgilius, *fer*

Fer stabulis inimicum ignem, & atque interfice meses.

Lucillius,

Durum, molle vocas, fragmenta interfici pants.

DE INCONSTANTIA FEMINEI AMORIS.

Nulli se dicit.] significat, muliebribus in amore blanditiis nullam esse adhibendam fidem. Tibullus,

*Esti perque suos fallax juravit ocellos,
Junonemque suam, perque suam Vererem,
Nulla fides inerit.*

Circumfertur & senarius Græcus; qui ait, mulieri credendum non esse, ne mortuae quidem: Veneris autem prae-
cipue asseverationibus nullum inesse pondus, tam saepe dicunt poëtae, ut me locos conferre cogitantem ipsa multitudo deterreat. *Petai.*] proprie admodum: nam & proci a *petando*, id est, a *petendo* dicuntur. Ovidius,

*Multi illam petere: illa averfata petentes. Virgilius,
Multi illam magno e. Laëio, totaque petebant
Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, &c.*

Dicit, sed mulier.] videtur imitatus distichon Callimachi, quod in omnibus impressis libris corrupte legitur: debet autem ita legi:

Ἐπιπέτοι· ἀπὸ λίγῶν ἀλυσίαι, τὸν δὲ ἴσον
ὄραται μὴ δύσῃσι· κατ' ἰσὺς ἀφαιρέτων.

In venta, & rapida aqua.] lepide duas res elegit, quae perpetuo fluant, eamque naturam habeant, ut in eis imprinere nihil possit.

A D V I R R O N E M.

Si cui, Virro.] Virronem alloquens, in rivalem ipsius, quem Rufam fuisse verisimile est, false jocatur. *Sacer,*] execrandus, refugiendus, horribilis. *Aemulus,*] rivalis:
nam

nam & rivalitatem ipsam, *aemulationem* vocant. *Exer-
cet.*] subagitat. *Amorem,*] puellam ipsam. *Mirif-
e est actu.*] lego, *Mirifico est astu,* & *οιρανιστις* dictum ac-
cipio. *Ulciscitur.*] quasi quodam supplicio afficit de
hujus verbi proprietate vide Asconium. *Ambos,*] se,
& illam.

A D L E S B I A M.

Dicebas quondam.] in hoc epigrammate nullas fere
meas partes esse arbitror, nisi ut, quid inter *amare,* &
bene velle intersit, aperiam. hoc enim patefacto, cetera
perspicua erunt. *Amandi* igitur verbum latius patet:
neque enim, si quis amet, continuo illud sequitur, ut
etiam bene velit: cum tamen *bene velle*, nisi qui amet,
non queat. ita saepe propter eam, quae ex corporum
commitione efficitur, voluptatem, intemperans aliquis
meretricem amare potest; cui tamen bene, *an male sit*,
non laboret. & vero cumbestias, tum etiam res inanimas,
ut cibum, potumque, ut signa tabulasque egregii operis,
amare, ait Aristoteles, dicimur: quibus tamen nemo fa-
nus *bene velle* nos dixerit. ait igitur Catullus, fuisse ali-
quod tempus, cum ipse non tantum amaret Lesbiam,
ut vulgus amicam solet, voluptatis videlicet suae causa,
verum etiam ut patres liberos, generos ve amant; qui
non delectatione aliqua, aut emolumento suo, amorem
in eos dirigunt; immo vero totam illam, qua eos com-
prehendunt, benevolentiam, ipsorum commodis atque
opportunitatibus metiuntur. tum nempe, cum ipsius
blanditiis inductus in fraudem, se quoque vicissim amari
ab ea crederet: ex quo autem levem fallacemque cogno-
verit, amare quidem nihilo minus, aliquanto etiam ma-
gis, sed tamen deposuisse ex animo veterem illam pater-
nam benevolentiam, qua eam complecti solebat. *Cogit
amare magis.*] qui enim semel amoris laqueis capti, ir-
retitique sunt, ii, si puellae suae alium quoque aliquem
placere sentiant, eo acrius incenduntur. itaque mere-
tricum mos est, iis, quos retinere in amore cupiunt,
rivalem aliquem apponere. Ovidius,

*Dum cadat in laqueos, captus quoque nuper amator
Se solum thalamos sperat habere tuos.*

Pest.

*Postmodo rivalem, partitaque foedera lecti
Sentiat. has artes tolle, senescit amor.*

hac arte usam fuisse Lesbiam, hoc loco apertissime indicatur. contraque Propertius, non malus ipse quoque harum rerum magister, suadet juvenibus, ad domandam puellarum superbiam, duas simul amare.

*Aspice, uti caelo modo sol, modo luna ministrat.
Sic etiam nobis una puella parum est.
Altera me cupidis teneat, foveatque lacertis:
Altera, si quando est, non finat esse locum:
Aut, si forte irata meo fit facta ministro,
Ut sciat esse aliam, quae velit esse mea.
Nam melius duo defendunt retinacula navem,
Tutius & geminos anxia mater alit.*

sed & Ovidium idem praecipere memini.

IN INGRATUM.

Define.] in Alphenum, ut supra admonui, factum esse carmen hoc suspicor. continet autem communem quere- lam de perfidia ingratoque animo eorum, qui se amicos esse simulant. quod ipsum indicare volens Socrates, saepenumero dicere solebat, *ἢ φίλος, ἢ ἰδὸς φίλος*. sed, ut res ipsa nimium usitata est, ita de ea tam frequentes sunt in sapientum hominum scriptis querelae, ut in eis recen- sendis ocio abuti pigeat.

IN GELLIUM.

Gellius audierat.] recte & vere admonet Panthenius, hunc esse *Gellium* illum, quem M. Tullius in extrema oratione pro Sextio probris omnibus lacerat, quemque in *Vatiniana seditiosorum omnium nutriculum* vocat. *Patrum.*] qua ratione quisque ad sua vitia connivet, eadem fit, ut parentes filiorum vitia pervidere non possint. ut enim vere tradit Aristoteles, sunt filii, quaedam veluti partes eorum, a quibus sunt procreati. at patrui, qui & fratrum filios, pene tanquam ex se genitos, amant, & tamen isto vitioso affectu carent, peccata eorum severius

plerumque castigant. hinc est, quod ait Catullus, *patrum objurgare solere*, &c. Perſius,

*Cum ſapimus patruos. Horatius,
— ne ſis mihi patruus, oro. Idem,
— metuentes patruae verbera linguae.*

Cicero pro Coelio, & qui in reliqua vita mitis eſſet, & in hac ſuavitate humanitatis, qua prope jam delectantur homines, verſari perſeunde ſoleret, fuiſt in hac cauſa pertriſtis quidam patruus, cenſor, magiſter. Si quis delicias diceret, aut faceret.] ſi quis aut laſciva uteretur oratione, aut vitam ipſam nequiter inſtitueret *Delicias facere*, interdum eſt irridere. Plautus Menaechmiſ,

*— eia, delicias facis,
Mi Menaechme: quin amabo is intro?*

hic autem eſt indulgere libidini: quod aliter veteres, nequam facere, dicebant. Plautus Pœnulo,

*Amare velle ſe, atque obſequi animo ſuo,
Locum ſibi velle liberum praeberier,
Ubi nequam faciat clam, ne quiſ ſit arbiter.*

Perdeſſuit,] cum eam prius adulterio contaminaveſſet, poſtea neglexit, rejecitque a ſe, & libidinem ſuam in ipſam patrum, ejus maritum, contulit. *Patrum reddidit Harpocratem,*] patruo ſilentium impoſuit. *Harpocrates*, deus Aegyptiorum, qui & ſilentio praeerat, & ſilentio colebatur. vide Politiani Miſcellanea. *Verbum non facies.*] ſubſeſt obſcenitas. obturatur enim os *ὄνομαστος*, ut, velint nolint, tacere cogantur. ſimile eſt illud Martialis,

Si te prendero, Gargili, tacobis.

I N L E S B I A M.

Hac eſt.] qui intellexerit, quae dicta ſunt in epigrammate, *Dicebas quondam*, nihil hic magnopere deſiderabit.

AD SE IPSUM.

Si qua recordanti.] ingratum Lesbiae animum videns, se ipsum solatur conscientia integritatis suae. deinde hortatur se ad amorem illius projiciendum ex animo. quod quoniam ope humana vix videtur fieri posse; deorum potestremo, ad eam rem efficiendam, auxilium implorat. *Quin te animo affirmas.*] in aliis, *obfirmas. Astringisque,*] qui tam diu disolute vixeris. *Reducisque,*] qui tam diu a recte vivendi via aberraveris. *Diis invicis,*] an, desinis, diis invicis: an, esse diis invicis miser? *Una salus,*] una ex his malis emergendi via. Tale est illud, *Una salus victis, &c. Sive id non pote, sive pote,*] *ἀνὴρ δύναται, ἢ ἀδύνατός ἐστι.* *Pote* enim valet *δύναται, non pote, ἀδύνατος.* sicut autem & *δύναται* est id, quod fieri potest; & *δύναται* = *ποῦναι*, is, qui efficere aliquid potest: ita hoc nomen a Latinis utroque modo usurpatum reperias. id quoque animadvertendum est, & *potis*, & *pote* in quolibet genere dici. ea omnia exemplis plana fiunt. *potis*, communi genere. Lucretius,

Quis potis est dignum palanti pectore carmen

Condere, &c. Ennius,

Quis potis ingentis oras evolvere belli?

potis, in neutro. Catullus supra,

Qui potis est? inquis.

ibi enim illud valet, *ποῦναι ἢ οὐ δύναται οὐκ*; Lucretius,

Nec potis est cerni, quod casum lumine fertur.

potē, in communi. Catullus,

Quantum qui pote plurimum perire. Propertius,

Qua pote quisque, in ea conterat arte diem.

pote, in neutro. Cicero, *hospes, non pote minaris.* Dicitur & *potes*, numero multitudinis. Plautus Poenulo, *Apagesis, negoti in muliere quantum una est. si vero duae, Sat scio, maximo uni populo, quoi lubet, plus facis dare Potes sunt.* *Potis* etiam de pluribus loquentes dicebant, nisi vitiosa scriptura est. Ennius,

Spero, si speres quiddam prodesse potis sunt.

*Si vestrum est misereri,] hoc enim & Epicurei, & multo Epicureis doctiores Peripatetici negabant. Stoici autem ne in sapientem quidem hominem ista cadere dicebant, nedum in deum. Pestem perniciemque.} pestem πεσὴν τὴν πνικίαν, a quo fonte etiam est antiqua vox, *pestifum*: perniciem vero a *pernecando* dictam puto. itaque *pestem* vocabant, quidquid rem aliquam sive animatam, sive inanimam *pestifundaret*, quasque *prosterneret*. Sallustius, *Et, si pestis certa adesset, mansurum potius, &c.* Cicero, XIII. Philipp. *Nimirum recte veneficum appellas, a quo tibi praesentem pestem vides comparatam.* Virgilius,*

— *lentusque carinas*

Est vapor, & toto descendit corpore pestis.

& paulo infra,

— *servatae a peste carinae.*

ubi *pestem* vocat *flamam*, quae naves depopularetur. Idem lib. IX.

In partem, quae peste caret.

cum de turri loquatur.

A D R U F U M.

*Rufe mihi frustra.] amicam, ut suspicari licet, sibi ab hircoſo illō Rufo ereptam conqueritur. Credite amice.] ita reposuimus ex veteribus libris, cum in aliis male, ut puto, legeretur, *cognite amice*. etenim quae *cognoscimus*, semper vera sunt: quae *credimus*, plerunque falsa. usitatam tamen lectionem video aliquo modo posse defendi. *Frustra?*] *ἰκανήματα*. nam ea demum proprie *frustra esse* dicuntur, quae neque commodum, neque detrimentum afferunt. *Magno cum pretio]* *μεγάλῳ τίμῳ*. Cicero: *Non sine magna mercede.* Callimachus,*

Ὅτι καὶ τὸ ἀλατῶδες, ὅτι καὶ τὸ εὐχρῆστος ἵαλιον,
Ἀφίτην, ποδῶν τῶν τοῦ ἰδῶν μεγάλῳ.

D E G A L L O.

Gallus habet fratres.] Gallum quendam, ut nefariorum inter suos libidinum quasi ~~coegit~~, & administrum, notat. *Gallus homo est bellus.*] belli homines nonnunquam dicuntur, qui aliis libenter obsequuntur: & *belle dicere*, qui, quae alii velint, loqui student. Cicero, *omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit: fatetur se non belle dicere, non ad voluntatem loqui posse.* pulchreque Martialis,

*Bellus homo, atque idem magnus vis Cotta videri.
Sed qui bellus homo est, Cotta pusillus homo est.*

Plane enim pusilli & abjecti hominis est, ad aliorum quasi nutus se accommodare. denique *belli homines* sunt, quos Aristoteles III. de moribus *ἀπίμωνες* vocat. *Cum puero ut bello.*] filio unius fratris. *Bella puella,*] uxor alterius fratris. *Gallus homo est stultus,*] qui non cogitet, idem sibi quoque fieri posse. *Monstret.*] doceat, suadeat. Virgilius,

Ergo es si conserve manum pudor, iraque monstrat.

Idem,

Monstrat amor verus patriae.

Patru adulterium.] nove, pro adulterio quod puer faceret cum patru uxore. *Quod pure impura,* &c.] id est, quod tu quoque, spurci homo impurique oris, puram puellam disuaviatus es.

I N L E S B I U M.

Lesbius.] cum Lesbia Clodia sit, ut alio loco diximus, Lesbium quoque P. Clodium, fratrem ipsius, esse arbitror, a quo & hanc & ceteras sorores constupratas fuisse notum est. id magis ut suspicer, facit additum *pulchri* nomen: hoc enim cognomine fuisse Clodium omnes sciunt: ut poeta in ambiguitate vocis joculari voluisse videatur. ita enim & Cleero jocans eum *pulchellum puerum* vocat. re vera autem pulchrum fuisse tradit Plutarchus. *Sed tamen hic pulcher.*] non recuso, inquit, quo minus

Hhh 3

pul-

pulcher hic me cum tota mea gente, pro suo arbitrio, vendat, si tres amatores reperire potuerit, qui ipsum vel osculari velint. Innuere videtur, eum quoque fuisse *ὄχι γλαυκοειδισμωπιῖ*: ut omnes eum, quamlibet pulchrum, tamen propter eam turpitudinem osculari refugerent. Videtur autem respicere ad veterem consuetudinem, qua interdum ob certa delicta totae familiae publice vendebantur.

A D G E L L I U M.

Quid dicam.] eandem notam inurit Gellio, sed foedius, & apertius. *Clamant.*] indicant. *Virronis.*] in aliis, *unctoris.* in nonnullis etiam, *victoris*, sed inepte, ut puto. *Tenta.*] *tendere* in obscenis est, unde & *tentigo.* Martialis,

Ulcus habet, Priami quod tendere possit alutam.

Appul. libro 1. *Arcum & ipse meum tetendi.* unde & deorum vehiculum, *tensam*, non *tentam*, nominarunt; ne turpe verbum sonaret in sacris. auctor Diomedes. hoc eo cupidius adscripsi, quia vulgo, male, ut opinor, scribitur *ihensa*. Servius tamen in primum Aeneidos, *ihensam* ut scribamus, praecipit, sed, quantum mea quidem opinio fert, inepte. *Medis.*] *Misum* Siculi & Tarentini in *aidia*, a situ videlicet, vocant. inde in obscenis versibus tam frequens hujus vocis usus est. Martialis, *Lambebant medios improba lingua viros.* *Sero.*] genitale semen intelligit.

A D J U V E N T I U M.

Nemo ne.] vide, quae diximus in explicatione epigrammatis,

O qui flosculus es Juventiorum.

Pisauri.] oppidum est in Umbria. *Inaurata pallidior statua.*] aurum suapte natura pallidum est: cujus rei causam rogatum Diogenem, respondisse ferunt, non inaurata pallere, cum tam multos habeat insidiantes sibi. *Cassius supra,*

Quan-

Quanto saepe magis; fulgore expalluit auri.

Cordi est.] sic infra,

Parva mei mihi sunt cordi monumenta sodalis.

Cordi est, honeste dictum, animo sedet. Lucilius libro XXVI.

Et quod tibi magnopere cordi est, mi vehementer displicet. Idem, Si tibi porro iccirco isthaec res cordi est, quod tere utilem. Nonius.

A D Q U I N T I U M,

Quinti.] Quintium rogat, ne sibi aut amicam, aut certe tale aliquid praeripiat. *Seu quid carius est oculis,*] id est, ac carius etiam eo, si quid est oculis carius.

I N L E S B I A E M A R I T U M.

Lesbia.] falluntur saepe homines in judicandis rebus, ignoratione causarum: dum quod ex causa quapiam effectum est, id, vel inscientia, vel affectu aliquo occaecati, ad aliam referendum putant. neque enim sua quaedam, certa que rebus omnibus definita causa est: immo vero & una eademque causa variarum saepeque pugnantium rerum efficientiam in se cohibet: & eadem res ex variis, etiamque a se invicem disidentibus causis effici potest. In hoc genere fallebatur Lesbiae maritus; qui cum ipsam multa de Catullo, irato animo dicere videret, totus gestiebat gaudio, ratus ex his maledictis suam sibi postea Lesbiam totam fore, neque amplius Catullo daturam delicias, quem jam ita vehementer exosum haberet. At Catullus longe aliter ratiocinatur. Si Lesbia, inquit, serio deposuisset amorem mei, tum me ne nominaret quidem: nunc cum mihi tam saepe male dicat, hoc ipso indicat, ita uri se, ut tacere non possit. Quod autem hic de Lesbia dicitur, id ~~quod~~ de toto talium mulierum genere affirmari potest. *Mule,*] fatue. Sunt, qui *Mulum* hoc loco; ut nomen proprium viri acceperunt: quos ego ipsos mulos fuisse arbitror.

D E A R R I O .

Chommoda.] omnia, quae ad hujus epigrammatis intelligentiam pertinent, studiose diiigenterque collegit Angelus Politianus capite XIX. Miscellaneorum.

I N L E S B I A M .

Odi, & amo.] *odisse* se ait mores, & ingenium Lesbiae, *amare* autem formam illius, & venustatem. hoc ipsum argumentum pereleganter tractavit Marullus his versibus,

*Odi te, mihi crede, quantacunque es:
Odi, confiteor, Camilla sed, quam
Et odi, & magis in dips, magisque
Velim odisse; sequi, atque amare cogor.
Sic me amor retrahit tuus, trahitque:
Sic, quem saevitia fugas proterva,
Tam rarae revocas decore formae.*

I N Q U I N T I A M , E T L E S B I A M .

Quintia.] Quintiam quandam, etsi satis bene conformato corpore, formosam tamen negat esse; quod insulsa sit. *Multis,*] multorum judicio. *Nulla in tam magno est corpore mica salis.*] significat, deesse illi *κατασκευασμένη* illud, &, ut Graeci quoque loquuntur, *ἀλαμπία*, sine quo friget forma, quamlibet alioqui bona. hujus loci meminit Fabius libro VI. quem reprehendit Parthenius, sed corrupto, ut apparet, libro usus. Vide Erasmmum in Adagio, *Salsugo non inest illi*, & Victorium variarum lectionum libro XII. capite XIII. *Sal* aut *sale* vocabant urbanitatem. Terentius,

— *qui habes sale, Quod in te est.*

Afranius Compitalibus,

— *ut, quidquid loquitur, sal merum est.*

Veneres,] omnem leporem. sic Fabius libro XI. *Isocratam omnes dicendi Veneres consecratum fuisse* dicit.

DE SUO IN LESBIAM AMORE.

Nulla potest.] commendat amorem in Lesbiam suum. *In amore suo,*] in amore ipsius: Sic veteres saepe loquebantur. Cicero VI. de rep. *Graves enim dominae cogitationum libidines infinita quaedam cogunt, atque imperant: quas quia expleri, nec satiari ullo modo possunt, ad omne facinus impellunt eos, qui illecebris suis incenduntur. Suis, dixit pro, ipsarum. Ex parte mea.*] τ' ἑρῶς μέγας. dixi supra.

I N G E L L I U M.

Quid facit is, Gelli.] Gellium hunc prodigiosae admodum libidinis fuisse oportet, qui matrem, sororem, patrum uxorem, patrum ipsum, aliasque praeterea cognatas puellas unus contaminaret. *Non ultima Tethys.*] aqua marina veteres flagitia expiari putabant: quod etiam Cicero pro Sex. Roscio indicat. & notus est Euripidis versus,

Θάλασσα κλύει πάντα τ' ἀνθρώπων κρη,

id est,

Mortalium mala omnia abluit mare.

significat igitur, nullo modo, ac ne universi quidem maris aqua posse Gellii facinora expiari. Vide Coelium Rhodiginum capite XLIV. lib. VI.

I N E U N D E M.

Gellius est tenuis.] mirandum non esse ait, si Gellius exili & attenuato sit corpore, utpote qui immodico Veneris usu maciem non contrahere non possit. Porro & Venere insigniter extenuari corpora medici docent: & fere etiam, qui macilenti natura gracilesque sunt, libidinosiores esse consueverunt: cum adeps contra frigidos & ad Venerem ineptos efficiat. itaque Propertius se, quamvis exili corpore, strenuum tamen in hac militia esse profitetur his versibus:

Hhh 5

Sed,

*Sed, tibi si exiles videor tenuatus in artus,
Falleris. haud unquam est culta labore Venus.
Percontare, licet. Jaepe est experta puella
Officium tota nocte valere meum.*

Tam bona mater,] tam officiosa, tamque obsequens,
quaeque subternere se ipsi filio non recuset. Eadem
figura vocat Aristophanes Pluto *γεννησιν κραινας*, qui sine
nunis facerent copiam sui. *Tamque valens.] valentes*
aut *fortes* puellas vocabant corpore solido ac succi pleno,
quaeque viderentur alacriter posse — *tauri*, ut ille ait,
iuventis in Venerem tolerare pondus. Plautus *Casina*,

— *obsecro, ut valentula est? Idem Milite,*
— *ecquid fortis visu est tibi? & paulo infra,*
Quid is? ecquid fortis? P. abi sis hinc: nam tu quidem
Hercule fuisset scitus emisarius,
Qui consecrere, qua mares, qua feminas.

Idem *Bacchidibus*,

Sed Bacchis etiam fortis tibi visa est? P. rogas?
Ni nactus Venerem essem, hanc Junonem dicerem.

I N E U N D E . M .

Nascatur magus.] hoc quoque epigrammate, quod in
quibusdam libris male cum praecedente connexum legi-
tur, detestatur nefariam Gellii cum matre libidinem;
aitque, ex eorum concubitu magum aliquem nasci oportere,
si Persarum religio vera sit, qui ejusmodi corporum
committiones licitas esse censent: adeoque bonum magum
existere non posse, nisi quem a filio compressa ediderit
mater. Xanthus in *Magicis* narrat, magos matribus, filia-
bus, sororibus committeri solitos esse, eosque concubi-
tus habuisse legitimos. auctor *Clemens* libro III. ~~cap.~~
Quae ad hanc rem faciunt. ex utriusque linguae scripto-
ribus studiose collegit *Coelius Rhodiginus* capite XVII.
libri X.

I N G E L L I U M .

Non ideo.] praecclarum hoc epigramma est, & mirabili
quodam artificio factum ad invidiam concitandam. ejus
autem

autem haec sententia est. Sperabam equidem, Gelli, te mihi in misero hoc meo in Lesbiam amore fidum fore. Quid ita? an quod ullam in te unquam scintillam honestatis aut fidei perspiciere potuissem? minime vero. praecelare noveram, ingenium tuum esse ejusmodi, ut a designandis in dies novis sceleribus abstinere non posses. Quid igitur? animadverteram videlicet, ut eximios artifices exquisitis tantum edendis operibus, ita te quoque non popularibus istis usitatisque, sed horrendis tantum, & quae nemo alius imitari auderet, patrandis facinoribus oblectari solere: itaque non in quaslibet mulieres, sed in matrem, in sororem, ceterasque, a quibus reliqui homines duce natura abhorreat, libidine abuti tua. Quod igitur meam hanc neque matrem tibi esse, neque sororem videbam; nihil a te mihi metuendum esse arbitrabar. Cogitabam quidem, me tibi magno usu amicitiae esse conjunctum; fierique posse, ut ea te turpitudine, quae est in prodendis amicis, ad imponendam mihi hanc injuriam adduceret: sed tamen accuratius cogitanti, ea res nondum satis turpis esse ad te permovendum videbatur. ita enim jam consuetudine tritum est, in amicos perfidiose se gerere, ut id non satis dignum videretur eo, qui nullum in se scelus suscipere, nisi palmarium, vellet. At tu, ne videreris ullam unquam scelerate agendi occasionem praetermississe, eam ipsam consuetudinem nostram satis tibi magnam causam violandi mei esse duxisti, ut ostenderes, quibus rebus ceteri etiam improbi homines ab injuria avocari solent, iis te omnibus ad faciendam injuriam incitari.

IN LESBIA M.

Lesbia mi dicit semper male.] ejusdem pene argumenti est cum illo superiore, *Lesbia mi praesente viro*. Porro, quod hic Catullus iram in muliere, & convicia signum esse amoris docet, idem alicubi affirmat Propertius,

*Nimirum veri dantur mihi signa caloris:
Nam sine amore gravi femina nulla dolet.*

[*Quo signo? quasi eadem.*] in aliis, *Quo signo? eadem totidem*, ut in, *signo*, postrema vocalis non elidatur.
Quod

Quod autem Gellius libri VI. capite XII. verbum *deprecor*, hoc loco valere ait, detestor, execror, depello, abominor, mihi quidem nullo modo probari potest. neque enim dubium est, quin hoc Catullus dicat, se quoque vicissim Lesbiae male precari, & tamen illius amore flagrare: quo modo & Gellius ipse exponit. ea vero sententia quomodo effici possit, verbo hoc, ita ut ipse vult, accepto, equidem haud video.

I N C A E S A R E M.

Nil nimium.] summum suum. Caesaris contemptum duobus verticulis indicat. *Utrum sis albus, an ater homo.*] hunc locum citat Quintilianus libro XI. suppresso, ut saepe fit, auctoris nomine. est autem proverbium ad contemptum indicandum valens, & Ciceroni, & aliis citatum.

I N M E N T U L A M.

Mentula moechatur.] impurum quendam, quem ficto nomine, opinor, ob partis obscenae magnitudinem, Mentulam vocat, ac fortasse Mamurram ipsum. nam & cinaedum fuisse, notum est: & de eo supra loquens, scripsit,

*Ut ista vestra diffututa mentula
Ducenties comesset, aut trecenties:*

sed sive eum, sive alium quempiam, ut mollem, & alienarum uxorum corruptorem, hoc disticho incescit. *Ipsa olera olla legit.*] videtur vulgare dictum fuisse in eos, qui cum ad aliorum libidinem antea prostitissent, aut etiam prostarent, quaerent ipsi quoque, ubi libidinem exercerent suam. tale est, *Tute lepus es, & pulpamentum quaeris.*

I N S M Y R N A M C I N N A E.

Smyrna.] commendat poemata Cinnae; quod ipse *Smyrnam* inscripserat; in eoque perpoliando totos novem annos elaborarat. Fieri potest, ut ad hanc commendationem respexerit Horatius in epistola ad Pisones, cum pra-

praeciperet, *duratura poemata in novum annum premenda esse*. Porro hunc Cinnam esse, qui in tumultu illo, quem Antonius in Caesaris interfectores concitaverat, necatus est errore populi, ob similitudinem nominis ipsius cum uno e conjuratis, admonet Victorius: idemque proponit duos versus sumptos e Servio, quos eruditus ille grammaticus ex hoc Cinnae poematae citarat. sunt autem hi,

*Te matutinus flentem conspexit Eous.
Et flentem paulo vidit post hesperus idem.*

Millia cum interea.] hic versus intelligi non potest, nisi in vetere aliquo libro insequens, qui temporum injuria amisus est, reperiatur. sed & ante hunc ipsum, in veteribus libris tantum spatii est, quantum uni, quod minimum sit, disticho scribendo sit satis. has plagas sanare ipsi non possumus. non enim vates, aut harioli sumus. procul autem a nobis absit tantus furor, ut imitemur, quod, malo exemplo, alii quidam fecerunt: quibus religio non fuit, ubi quid deerat, haec sacrosanctas venerandae antiquitatis reliquias, admittis ineptiis suis, intolerabili audacia, contaminare. Licuerit fortasse diis, (ut in fabulis est) cum humerum Pelopis Minerva depasta esset, veri loco eburneum apponere: nobis certe non licet, ubi veros bonorum poetarum versus absumpsit vultus, alios a nobis confictos eorum loco substituere. docui supra, hoc a Parthenio in versibus Sapphicis factum fuisse: idem (ut incitata semel audacia non novit modum: multisque; ut iterum peccare audeant, satis argumenti est semel peccasse) hoc etiam loco fecit, pentametrumque suum Catulli versibus immiscuit. id ipse factus ni esset: hodie fortasse versus ille sine ulla dubitatione Catullo tribueretur. itaque verba ipsius ascribam: *Hic quum manifeste desit pentameter versus, ac, ejus subtractione, sensus poetae sit imperfectus; nemini bono viro arrogans, aut impudens, sed potius pium atque officiosum factum meum videri debet, si meo civi, Catullo, de patria nostra bene merito, versum meum, hoc in loco, quousque suum poeta inveniet, mutuabo: immo etiam, si poetae placuerit, benigne donabo. omnia enim amicorum inter bonos cives sunt communia. suppleatur itaque hic Catulli nostri locus hoc modo,*

Vilia

*Vilia cum interea quingenta Hortensius uno
In pede stans fixo carmina ruciat hians.*

*hoc mihi faciendum quoque fuit superius, ubi Adonium
versum vetustate abolitum Sapphicis supplevi.*

Apae ista officia, Partheni; non placent. nemo, opinor, sanus bonos libros isto modo juvari velit. ut in signis, ita in scriptis quoque veteribus, si quam labem importaverit vetustas, mutila potius ipsa nos, quam a recenti aliquo artifice interpolata, delectant. At, tanquam unum insanisse non esset satis, accessit alius, qui spatium hoc ita impleret,

*Millia cum interea quingenta Hortensius uno
Accipit autumnno versuum ab Antinacho.*

Mihi ita videtur; quae in bonis auctoribus desunt, ut e libris veteribus, adhibita ope ingeniosorum, exercitatorumque hominum, suppleantur, omni studio laborari oportere: sin minus, *et Adonium, quoniam, et alii*: cavendum quidem certe esse, ne quid alieni admisceatur. *Atracis.*] in aliis *Athests.* ego, etsi nihil affirmo, malim tamen, *Atracis*: pro eo, quod verba illa, *penitus mittetur*, fluvium aliquem longinquum, non autem finitimum, & in propinquo situm, exposcere videntur. *Incana,*] valde cana. *et Antinacho* autem, quod hominum proprium est, tribuit temporis. *At Volusi annales.*] hujus quoque versus reliqua pars in veteribus libris desideratur. Sunt qui legant, *At Volusi annales Paduam morientur ad ipsam.* in quo etsi veteres libros auctores habere se dicunt; mihi tamen non probant; qui *Paduae* nomen barbarum esse, & veteribus incognitum arbitrer. alii, *Patavi morientur ad urbem*: quod reciperem, si veterum librorum testimonio niteretur. *Parva mei*] hujus quoque versus extrema dictio, quae esse debeat, incertum est. abest a veteribus libris, quos ego quidem viderim. itaque itum est in varias sententias, aliis legentibus, *poetae*, aliis, *sodalis*, aliis, *laboris*: quam postremam scripturam Petrus Victorius in duobus veteribus libris vidisse se dicit. ego, quid fugiam, ut ille dicebat, habeo; quid sequar, non habeo. illud, *laboris*, etsi Victorio probatur, *mihi*,
ut

ut verum fatear, non placet. Inconcinna enim videtur subita illa e commendatione Cinnae ad laudem sui operis transitio. *sodalis*, reciperem, si quid probare possem, a quo veterum librorum abesfet auctoritas. non enim magnum est, quod adfert Victorius, *parva monumenta* vocari vix posse, carmina tanto studio, per tantum tempus elaborata. scimus libros bonitate, non mole, spectari, exiguasque gemmas ingentibus saepenumero colosis anteponi. *Antimacho*.] tumidum hunc & inflatum Horatiani interpretes poetam fuisse ajunt; qui bellum Thebanum scribere ingresus, ante quam Thebas duces perduxisset, viginti quatuor volumina confecerit.

AD CALVUM DE QUINTILIA.

Si quidquam] commendat Calvi officium, pietatemque in deploranda puellae Quintiliae, quam vivam adamaverat, praepropera morte; aitque, si quis in umbris, eorum, quae hic geruntur, permanet sentus, non tam dolere ipsam, quod ante diem extincta fuerit, quam gaudere eo amoris testimonio, quod ediderit Calvus. haec ipsa de re Propertius,

*Hoc etiam docti confessa est pagina Calvi,
Cum caneret miserae funera Quintiliae.*

Mutis sepulcris] *sepulcrorum* nomine, eos ipsos, qui e vita excesserunt, intelligit *ἄφωνοι*. *Mutos* autem vocat, quod antiqui *filentes* pro mortuis etiam dixere, *vade & regna filentia*, inferos, & *flicernium*, cenam, quae silentibus poneretur. sic infra,

Et mutum nequidquam alloquerer cinerem.

Propertius,

Sed frustra mutos revocabis Cynthia manes,

IN AEMILIUM.

Non, ita me dii ament.] deformitatem, graveolentiamque oris in Aemilio quodam exagitat, quem cinaedum fuisse quod ait Parthenius, unde id colligat, nescio. cinae-

cinaedico quidem vultu non fuit. elegantes oportuisset esse amatores, qui tam pulchellum puerum in deliciis haberent. *Non, ita me dii amant.*] idem prope principium epigrammatis Graeci, cujus incertus est auctor:

Τὸ πάρος, καὶ ἀσφατὸς τωτὸν θείδρι σὺ ἔζω.

Utrum ne.] haec vera est veterum librorum scriptura Terentius Adelphis,

— *di vestram fidem,*

*Utrum ne studio id sibi habet, an laudi putat
Fore, si perdidit gnatum?*

Ploxemi.] Transpadanum vocabulum erat. eo significabant capsam. Porro oportuit ea latitudine esse gingivas, in quibus fesquipedales dentes infiderent. utrunque ridiculi causa ὑπερβολικῶς dictum. *Esse,*] *videri.* *Atque asino,*] ad agendum videlicet asinum molarium. In nonnullis legitur, *atque asinus.* quod si recipias; exponendum erit, ita ut asinus: ut ipse scilicet Aemilius in pistrino subeat asini molaris vicem.

I N V E C T I U M.

In te, si in quenquam.] infulsam Vectii loquacitatem notat. *In te, si in quenquam.*] quaecunque, inquit, in verbosos fatuosque dicuntur, ea in te omnia dici queunt. Simile fere orationis genus est apud Terentium Heautontimorumeno,

*In me quidvis harum rerum convenit,
Quae dicta sunt in stultum.*

Ista cum lingua.] particula, *cum*, in his locutionibus, tacitam quandam significandae indignationis vim habet, quae percipi facilius, quam exprimi, potest. Terentius Eunucho,

— *abi hinc, quo dignus es,
Cum donis tuis tam lepidis.*

Idem

Idem Adelpis,

— ut te Syre cum tua
 Monstratione magnus perdat Juppiter.

Si usus veniat tibi.] ridicule. quasi harum
 rum usus aliquis incidere possit. *Culos*, & *trigone*
 gere *cercolipas*.] *cercolipas* vocat obscenas pa-
 les, ficto ex cauda & pinguitudine vocabulo.
 autem dicit, significans id, quod Perhus
 hoc verū,

Cum morosa vago singultiet inguine vena.

Quod autem Politianus legit, *crepidas carbatinas*, mul-
 tis de causis non placet: primum, quia est contra fidem
 veterum exemplarium: deinde, quid habent commune
 crepidae carbatinae cum ea parte corporis, quae paulo
 ante nominata est? insulsum plane fuerit ista jungere.
 itaque doctissimi homines, cum hanc, quam nos sequi-
 mur, scripturam approbasent, illam Politiani, summo
 consensu, repudiarunt: ac praeter ceteros Marullus,
 qui, ut & homo Graecus, & supra modum Politiani
 odio imbutus, distichon scripsit, quo acerbè atque ama-
 rulente ait, Politianum Vectio pro *cercolipis carbatinas*
 dedisse, quod suum sibi munus ab eo praeripi nollet.

*Lingere carbatinas vult Vectio Eucromus, ipse
 Ut possit trepidas lingere cercolipas.*

Si nos.] si decrevistī, inquit, nos omnes miserimis
 modis perdere, taedioque ac molestia plane conficere,
 nullo id modo facilius, quam dicendo apud nos, con-
 fequi potes.

A D J U V E N T I U M.

Surripui tibi.] ita venustum hoc epigramma est, ut,
 ipsa si velit Venus, venustius eo efficere quidquam non
 queat. difficultatis autem nihil omnino habet: quocirca
 neque nos in eo explicando diutius immorari necesse est.
Vestrae saevitiae,] ferocitatis illius, vobis omnibus,

qui formosi estis, innatae. Tale est illud Ovidii, — *haec vestra libido est. Guttis, absterfisti.*] ita est in veteribus libris. Quod autem hic Juventius fecisse dicitur, ut, quasi ad delendam balii notam, os sibi multa aqua prolueret, digitisque omnibus confricaret, id puella quaedam apud Theocritum facere se, atque etiam basium, nolenti sibi a puero rustico impresum, expuere dicit.

Τὸ ἄργυρον μὲν κλαίω, καὶ ἀντιπύρον τὸ φίλαμφο.

Commistae lupae.] perinde ac si lupa te aliqua recens a coitu, & ex illo ardore libidinis, spumanti adhuc ore, disuaviata esfet.

DE COELIO, ET QUINTIO.

Coelius Aufilenum.] Coelium & Quintium fratres fuisse ait Parthenius: male omnino: e diversis enim familiis fuisse nomina ipsa indicant. *Quod dicitur.*] vulgare dictum fuisse indicat. *Cui,*] utri. *Nam tua nobis.*] erat & alia ratio, cur Quintio favere non posset. amabat enim ipse quoque Aufilenam; earumque, ut ex aliis locis intelligi potest, etiam data pecunia, ad partes suas perducere moliebatur.

INFERIAE AD FRATRIS TUMOLUM.

Multas per gentes.] fratris manibus hoc carmine inferias solvit. *Inferias* autem vocabant sacrificia in eorum, qui vita excesserant, honorem; in quibus interdum nonnulla, quae grata ipsis fuissent, comburere, mactare quoque hostias, aut etiam captivos homines solebant. *Ave, atque vale.*] sic apud Virgilium Aeneas — *salve aeternum mihi maxime Palla, Aeternumque vale.*

A D C O R N E L I U M.

Si quidquam.] fidem & taciturnitatem suam Cornebio cuidam pollicetur. *Illorum jure sacratum,*] eorum quasi sacramento adactum. Metaphora a re militari. Est autem hic ἀπαγγελῶν, quale in illo Terentii, *In iis poeta hic nomen proficitur suum. Harpocratem.*] supra diximus.

AD A. S. I. L. O. N. E. M.

. *Aut sodes.*] Sileo quidam, quantum hinc colligi potest, pollicitus erat puellae; effecturum se, ut ipse puella quam posuimus: eoque nomine ab eo decem sestertia, id est, decemnumorum millia acceperat: deinde autem urgentem ipsum iustitiamque, a ferocitate repudiabat. peria igitur ab eo poeta, ut vel pecuniam reddat, vel suam illam, si leno esse vult, deponat ferocitatem.

AD QUENDAM DE LESBIA.

. *Credis me potuisse,*] in his verbis nihil videt, in quo explicando magnopere laborare oporteat. *Sed tu cum caupone.*] indicat hunc, quisquis est, saepe in caupona versari, ac, cum caupone ipso perpetuam, varios de hoc aut illo sermones comminisci solitum fuisse, interdum nullo pacto verisimiles, planeque monstruosos: quale erat hoc, quod Catullum puellae, quam plura oculis amabat suis, male dixisse fingebat. Porro quem, *cauponem* dicimus, antiqui *cuponem* vocabant, a *cupa* videlicet, quod vas vinarium est: quin & mulierem quoque, quae cauponiam exerceret, vocabant *cupam*: unde & nomen Virgiliano poemati, quod hodie vulgo *cosa* dicitur: cum, *cupam* dici debere, ex Flavijs Sospitro constat.

IN DOMENYOLAM.

. *Mentulam.*] Romanum illum, quem Mentulam vocabat, ait ad positae facultatis iudicium contendere, sed rejici a iudicibus, quosque de monte ipso sacro, quem ille conscendere conetur, praecipitem dari.

DE PUERO, ET PRAECONE.

. *Cum puero bello.*] somnosum quendam puerum a praeconis consuetudine revocare cupiens, ait homines, qui tam frequenter eum cum praecone videant, nihil posse aliud cogitare, quam velle ipsum pudicitiam suam ei, qui eam pluris dicitur, addicere: notum enim est, praecones vendendis incautione rebus adhiberi.

A D L E S B I A M.

Si quidquam.] gratulatur sibi de reconciliato Lesbiae animo; idque eo sibi gratius esse ait, quo minus speraverat fore. nam & in rebus laetis, & in tristibus ea nos praecipue, quae insperantibus accidunt, movent. *Refers te.*] hac locutione usus & Propertius,

*Sic mihi te referas levis; ut non altera nostro
Limine formosos intulit ulla pedes.*

Hujus epigrammatis tres postremi versus mihi valde suspecti sunt. ita enim varie leguntur, ut appareat, eam varietatem non aliunde, quam ex corrigere volentium temeritate, extitisse.

I N C O M I N I U M.

Si Comini.] tantum odium populi in Cominium esse dicit, ut nemo sit, qui non eum a feris discerni dilaniarique cupiat.

A D L E S B I A M.

Fucundum.] epigramma hoc elegantiae multum habet, difficultatis nihil.

A D A U F I L E N A M.

Aufilena.] insectatur Aufilenam, quod cum promississet, se ei potestatem sui corporis facturam esse, eoque nomine pecuniam accepisset, postea tamen eum ludificabatur, neque unquam volebat in rem praesentem venire. *Bonas.*] quae neque faciunt copiam sui, neque a quoquam, ea causa, pecuniam accipiunt. *Amicae.*] irrisum. *Quod nec das.*] dare dicitur mulieres, quae se substerunt viris. Graeci quoque hoc sensu dicunt *μυζήσαντες*. *Et fers.*] munera videlicet. *feri* autem pro aufers. *Ingenuae.*] ejus, quae nullo rustico pudore, a praestands, quam semel dederit, fide absterreatur.

A D A U F I L E N A M.

Aufilena.] una de praecipuis nuptiarum laudibus est, ab omni illicita Venere abstinere. prae ceteris tamen detestanda est earum libido, quae se non illicitis tantum,

verum etiam incestis coitibus commaculant: quod facere Aufilenam ait Catullus, quae se patruo subjiciebat suo. *Fratres*] patruorum enim filios, *fratres patruales* vocamus. Quare iidem Aufilenaë & filii, & fratres patruales erant.

IN NASONEM.

Multus homo.] hoc epigrammate turpem aliquam libidinem Nasoni objici constat: quae tamen cujusmodi sit, non intelligere me, ingenue fateor.

AD CINNAM.

Consule Pompejo.] ne hic quidem me pudebit fateri, hos quatuor versus a me non intelligi. Possem, quae ab aliis afferuntur, refellere: possem ipse quoque, si liberet, aliquid eorum exemplo confingere. malo simpliciter id, quod est, dicere: neque facere, quod isti, qui dum integra, corrupta, facilia, difficilia, nusquam haesitantes, sine ullo discrimine interpretantur, imperitis fortasse docti, doctis quidem & intelligentibus imperiti atque audaces videntur. sed nimirum caecorum oculis tantundem intempesta nocte, quantum vel meridie, luces. accuset in his locis insciam meam alius, dum ipse, quod probemus, afferat. gaudebimus.

IN MENTULAM.

Firmano saltu.] Mentulam, de quo superius egimus, id est, ut suspicor, Mamurram, ait non falso haberi divitem, qui saltum habeat pulcherrimum, & fructuosissimum. eundem tamen ita sumptuosum esse, ut tantos fructus, quos ex illo saltu capit, exuperet sumptibus: itaque in tantis divitiis perpetuo tamen egere. Pro *Firmano* autem, in nonnullis legitur, *Formiano*. & *Firmani*, & *Formini*, populi sunt Italiae. utrum verius sit, haud facile dixerim. quin enim *Formianus* quoque penultima brevi dici queat, dubitari non oportet. *Qui*] saltus. *Nequicquam.*] frustra, inquit, haec tam multa possidet. homo enim libidinosus. *Fructus sumptibus exuperat.*] Quo fit, ut in tantis divitiis, omnia tamen ei deesse videantur.

I N E U N D E M.

Mentula habet.] hoc quoque versu ejusdem divitias exagitat, negatque eum, divitiarum causa, pluris fieri oportere; cum hominis nomine indignus, praeter obscenae partis magnitudinem, nihil habeat, quo in aliquo numero poni queat.

A D G E L L I U M.

Saepe tibi.] difficile est in tam depravatis versibus, quid verum sit, videre. si quis tamen conjecturae locus est, ita suspicor. Gellius, propter impositas sibi Catullianis versibus notas, coeperat ipse quoque vicissim Catullum, non tam metuendus, quam ipsa assiduitate molestus hostis, quacunque ratione poterat, laedere. Catullus, ut hanc a se molestiam depelleret, saepe cogitasse se dicit, de carminibus quibusdam, quae ex Callimacho verterat, dono ad eum mittendis, quibus ipsius anirus mitigaretur: quem laborem cum sibi frustra sumptum esse videat, intelligatque nulla ratione placari Gellium posse; hoc se fidere ait, quod tela Gellii ejus generis sunt, ut facile vitari queant; at illa, quibus ipse Gellium fixit, eam vim habent, ut in omnem posteritatem nefarias ipsius libidines propagatura sint. Primi versus postrema vox desideratur. *Tela infesta.*] in aliis, *Infestum telis icere musca caput.* qui versus neque inconcinuus, neque a sententia alienus est; sed, quod in his rebus unum considerari oportet, Catulli non est. hunc autem, quem nos reposuimus, in libris veteribus legi, ipsi quoque, qui eum rejecerunt, confitentur. Porro si, ubi veteres libri aut deficiunt, aut scripturam parum probabilem habent, tamen, eorum auctoritate neglecta, aliquid de suo attexere temeritatis est; ubi perspicue in eis probabile aliquid & idoneum legitur, consulto alia quacreré, & nova veteribus, adulterina germanis, falsa veris anteponere, cujus insaniae esse dicemus? Haec habui, quae in Catullum scriberem: quae si studiosis hujus poetae placebant; erit, quod mihi gratuler: sin mihi; nunquam me tamen, praestitisse ea, quae potui, & morem gessisse voluntati amicorum, qui hortati me sunt, ut hoc munus susceperem, poenitebit.

M. A. N.

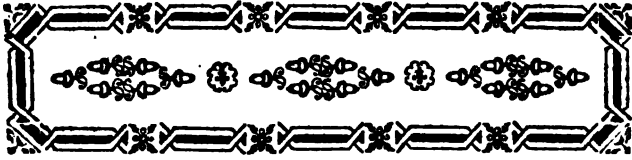
M. ANTONII MURETI

I N

T I B U L L U M

S C H O L I A.

M. ANTONIUS MURETUS
 TORQUATO BEMBO
 P E T R I F.

S. D.

MAGNA felicitate mihi carere videor, Torquate Bembe, quod non ita mature in Italiam venerim, ut patrem tuum, virum immortalitate dignissimum, videre, atque alloqui possem. nam & incredibilem quandam voluptatem hausissem ex illius herois aspectu, qui aut solus, aut praecipue effecerat, ut ne haec aetas superioribus saeculis invideret: & effecissem, nisi valde fallor, ut ipse me, pro humanitate illa, qua complectebatur omnes, in quibus esset aliqua non alieni a Musis ingenii significatio, non usquequaque sibi despiciendum putaret. Nunc, quando id, quod cuperem, consequi nullo modo possum: certe quidem id, quod proximum est, sedulo facio: colo, quacunque ratione licet, memoriam illius: & cum in omni sermone, tum in scriptis meis, libentissime facio, ut eum laudem, qui mihi neque a me, neque a quoquam satis laudari posse unquam videtur. neque vero ita sum amens, ut ad gloriam ipsius quicquam meo testimonio posse adjici censeam. Sed ita plane judico: ut deus, qui nullius praeconio indiget, laudari se tamen ab hominibus vult: sic beatas illas mentes, in caelum receptas, & cum deo conjunctas, gaudere,

dere, cum se a nobis coli ac celebrari vident. ergo perinde ac si hujus rei sensus ad Petrum ipsum Bembium perventurus sit, ita de ipsius admirabili doctrina, singulari eloquentia, ceterisque virtutibus, quoties occasio est, praedico. quod sive ita est, gaudeo: sive ipse me fallo, tamen hunc errorem, qui me tantopere delectat, mihi eripi nolim. Equidem non solum quae ille nobis monumenta ingenii sui plurima ac pulcherrima reliquit, accurate pervolutare, verum etiam imagines corporis ipsius studiose contemplari soleo: magnamque ex eis oblectationem capio: quod illae mihi ipsum ante oculos constituere videantur. Jam si aut depictam in tabula, aut marmore expressam, aut in aere, argento ve insculptam Petri Bembi imaginem prope divino cultu afficere solitus sum: quid me tibi facere par est, Torquate Bembe, quem nobis divinus ille vir vivam & spirantem tum corporis, tum multo magis ingenii ac virtutum suarum imaginem reliquit? Itaque ut intelligas, te a me tanti fieri, quanti aequum est & talis viri filium, & talem filium, qui paternae gloriae praeclare omni ex parte respondeat: mitto ad te muneri Tibullum, hoc est, eum poëtam, quem pater tuus felicissime expressit, emendatum a me, & brevibus scholiis illustratum, qui tibi testimonium aliquod sit incredibilis observantiae erga te meae. Parvum munus, fateor: sed & a magno animo proficiscitur; & majora alia subsequuntur, si hoc tibi non ingratum fuisse cognovero. Vale. Non. Maj. MDLVIII. Patavio.

M. ANTONII MURETI

I N

T I B U L L U M

S C H O L I A.

I N E L E G I A M I.

DIVITIAS *alius.*] Utrunque genus complexus est. divitiae enim partim in rebus mobilibus consistunt, partim in rebus soli. e mobilibus autem aurum nominavit *κατ' ἕξοχον*. Pindarus:

Ἄριστον μὲν ὕδωρ. ἰ δὲ
 χρυσὸς αἰθέρωντος ἑσθῆ
 ἀπὶ διασπίται ἰο-
 κῆ μὲν γὰρ ἕξοχα πλῆθον:

id est:

*Aqua est optima res quidem.
 Aurum at, ignis ut ardens
 Noctē relucet atra, in-
 ter opes quoque magnanimus sic
 Splendet.*

Me mea paupertas.] ego pauper sane sim; dum & fruar ocio, neque arcta inopia premar. *Ipse seram.*] oblectabo me agricultura, passione, & amore. *Ipse seram.*] apparet, hunc poetam elegantiam quandam putasse esse in ejusdem syllabae continuata repetitione, ut supra, *Me mea*: & nunc, *Ipse seram.* & mox, *Poma manu*: & infra, *multa tabella*: &, *sicca canis*, & tam multis locis denique, ut constet, hoc non casu, sed dedita opera factum. *Rusticus & facili.*] aliter *facilem manum*, & aliter paulo infra *facile lutum*. neque ullam vocem habent Graeci, quae huic plane respondeat. *Nec spes.*] deae nomen est. *Nam veneror.*] causa, cur sperare debeat, agriculturam sibi fructuosam fore. colo enim, inquit,

quit, deos. Fuit hæc pietas in veteribus, ut cum ceteris in rebus, tum in hoc præcipue studio, quibus divinus cultus neglectui non esset, iis omnia prospere succësura crederent. itaque Virgilius,

*In primis venerare deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, bastis operatus in herbis.*

& Horatius,

*Cælo supinas si tuleris manus,
Nascente luna, rustica Phidile,
Si ture placaris, & horna
Frugæ lares, avidaque porca:
Nec pestilentem sentiat Africum
Fœcunda vitis, nec sterilem seges
Rubiginem, aut dulces alumni
Pomifero grave tempus anno.*

& eodem pertinere arbitror proverbium, quod est apud Varronem libro primo de re rustica, *Dii facientes adjuvant. facientes enim accipio eos, qui rite operantur sacris: ut in illo, Cum faciam vitula: & Erasmus, qui multo aliter interpretatus est, falsum puto. Seu stipes.] non dubium est, quin Terminum dicat, de quo Ovidius,*

*Termine, sive lapis, sive es defossus in agro
Stipes ab antiquis, tu quoque numen habes.*

Sed tamen illud quoque superstitionis hominibus in consuetudine positum fuisse accepimus, temere oblatos in via lapides, stipitesque venerari. Xenophon: *ἢ τὰς ἀπὸ ἰερῶν, ἢ τὰ βουρῶν, ἢ τὰ ἀπὸν τῶν θείων ἰδίοις κρημῶν, τὰς δὲ ἢ λίθους, ἢ ξύλα τὰ τεχόντων, ἢ θυσίᾳ σέβειν.* & ineptus quidem scriptor, non tamen omnino inutilis, Appulejus: *Neque enim justius religiosam moram viatori objecerit aut ara floribus redimita, aut spelunca frondibus inumbrata, aut quercus cornibus onerata, aut fagus pellibus coronata. vel enim colliculus septimine consecratus, vel truncus dolamine effigiatus, vel cæspes libamine humigatus, vel lapis unguine delibutus.* Propertius:

Et quicumque sacer, qualis ubique, lapis.

Flo-

Florida ferta.] quae significant deum esse.
Libatum agricolae.] Varie legitur hic versus: a quibusdam hoc modo,

Libatum agricolam ponitur ante deum. ab aliis,
Libatum agricolae, ponitur ante deum. ab aliis,
Libatum agricolae ponitur ante deos.

ego autem lego,

Libatum, agricolae ponitur ante deo.

& deum agricolam expono eum, qui praestit agrorum cultui; id est, Liberum patrem, de quo infra:

*Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
 Et teneram ferro sollicitavit humum.*

si quidem Osirim & Bacchum eundem esse constat. & alibi:

*Illa deo sciet agricolae pro vitibus uvam,
 Pro segete spicas, pro grege ferre dapem.*

ponendi autem verbum hac in re & Graecis & Latinis mire usitatum est. Catullus:

*Mihi corolla pisca vero ponitur, Horatius:
 Hic vivum mihi cespitem, hic
 Verbenas pueri ponite, turaque.*

& in epigrammatis Graecis:

Τὸν Δίῳ προσμαίωρον ἀνέχεσθαι;

neque tantum Δίῳ dicunt, verum etiam ἀνέχεσθαι: unde ἀνέχεσθαι. neque est, quod quisquam, propter vocem, ante, de hujus scripturae veritate dubitet. sic enim & Plautus:

Bonum ante ponam prandium praeferibus.

si quis tamen agricolae deos legat, & exponat, Liberum, Liberam, Cererem, Panam, ceteraque ruris numina; non repugnaverim. nam & infra ita locutus est,

Redditus agricolis grãtia cœlitibus.

Hostia parva] in quibusdam libris, *magna*: quod non displicet: ut, pro agri exiguitate, hæc quoque magna hostia esse dicatur. *Jam modo non.*] *modo non*, est, *μῆτις*: essi sunt, qui aliter sentiant.

Sed canis aestivos ortus vitare sub umbra Arboris.] totidem prope verbis in quodam epigrammate Alcaeus:

— *λαίλας θάρσος ἰπὸ πλατύσῃ
καί μιν ἀμυγδαλοῖσιν φύγῃ κνωῖς.*

Parva seges] suspicabar hoc distichon ita legendum:

*Parva seges satis est: satis est, requiescere lecto
Si licet, & solito membra levare toro.*

sed non ausus sum recedere a vetustis libris.

Securum sumens, igne juvante, sequi.] in aliis libris, *imbre juvante sequi*. utrunque ferri potest. nam & imber, & ignis hieme fomnum conciliant. illud etiam de imbre, convenit cum illo Sophocleo;

— *ἰπὸ τῆς
Ποντῆς ἀνέρας ψευδοῦς ἔδδυσεν ἄρσι.*

& cum eo, quod est infra,

*Nam neque tum pluviae, nec stragula picta soporem,
Nec sonitus placidae ducere posses aquae.*

Capiti] libri veteres, *capite*. & ita legendum puto.

I N E L E G I A M I I.

Adde merum.] in quibusdam libris, *vinoque graves compefce dolores*: in aliis, *vinoque novos compefce furores. Neu quisquam.*] in hoc versu quidam, *perfusum*, quidam, *percutsum*, legunt. Seneca quidem in Troade, *percutsum deo Maennadem*, dixit: ego tamen, quod hic in libris veteribus *perfusum* repereram, nihil immutare volui. *Dum requiescit amans.*] libri veteres, *amor*: &

tertio abhinc versu, iidem libri, *janua fulta. Cum possi florida ferta darem.*] Morem hunc amantum fuisse, notum est, spargendi mero, & ornandi floribus amicarum fores. Propertius:

Et mihi non desunt turpes pendere corollas. Ovidius:

At tu non laetis detracta corona capillis,

Dura super tota limina nocte jace. Plautus:

— *agite, bibite festivae fores,*

Potate, sive mihi volentes propitias.

Blandaque compositis abdere verba notis.] scio fuisse, qui adversus hanc emendationem, seu iudicio, seu *διὰ τὴν ἀσχηματισμένην ἢ παρὰ τὸν νόμον*, multa dixerint. sed profecto praeclara illa est: *δὲ ἢ ἢ τ' ἀλλοτρίῳ λίγαν*, ut ait Plato. hoc enim non obscure significat poeta, alienae uxoris amatorem invenire, monstrante Venere, quo modo cum ea, etiam viro praesente, impune colloquatur. componere enim ipsos inter se notas quasdam, quibus utantur verborum loco, atque hoc modo abdere blanditias, quas sibi tum invicem dicunt. sed hoc nullo ex loco melius intelligi potest, quam ex his Ovidii versibus, qui sunt ex elegia quadam, qua amicam monet, quomodo se in coena gerere debeat, cui coenae etiam vir ipsius erat interfuturus.

Me specta, nutusque meos, vultumque loquacem.

Excipe furtivas, & refer ipsa, notas.

Verba superciliis sine voce loquentia dicam.

Verba leges digitis, verba notata mero.

Cum tibi succurret Veneris lascivia nostrae,

Purpureas tenero pollice tange genas.

Si quid erit, de me tacita quod mente loquaris;

Pendeat extrema mollis ab aure manus.

Cum tibi, quae faciam, mea lux, dicam ve, placebunt:

Versetur digitis annulus usque tuis.

Tange manu mensam, tangunt quo more precantes,

Optabis merito cum mala multa viro.

hujusmodi notas, absque ulla dubitatione, hoc versu significat Tibullus.

Nec vetat obscura surgere nocte timor.] eos, qui nocturnas formidines expavescunt, facile liberari hoc morbo,

bo, si amare oceperint, exemplo suo indicat Ovidius: *cujus haec sunt: (de amore autem loquitur.)*

*Ille per excubias custodum leniter irò
 Monstrat: inoffensos dirigit ille pedes.
 At quondam noctem, simulacraque vana timebam:
 Mirabar, tenebris si quis iturus erat.
 Risit, ut audirem, tenera cum matre Cupido;
 Et leviter, fies tu quoque fortis, ait.
 Nec mora: venit amor: non umbras nocte volantes,
 Non timeo striclas in mea fata manus.*

En ego cum tenebris.] qui cum hoc loco elegiam Propertii e libro tertio, cujus principium est, *Nox media*, conferre voluerit, non minimam, ni fallor, e collatione capiet voluptatem. *Securum in tenebris.*] hic versus legitur ille quidem in nonnullis vetustis libris: sed in aliis lacuna est. in quibusdam etiam legitur,

*Praesidio noctis sentio adesse deam. at in aliis,
 Ille deus certae dat mihi signa viae.*

ut si quis, commotus illa tanta varietate, de mendo suspicetur, me quidem socium sit habiturus.

Provocat orbe nives.] ita est in veteribus, non, ut in aliis, *convocat*. *Ter cane.*] ternario numero in rebus divinis utij solitos veteres, etiam ex Aristotele didicimus: cujus illa sunt libro primo de caelo: *μυρία δὲ τὸ μὲν ἔσ' ἐν, γρημμὴ, τὸ δ' ἐπὶ δύο, ἐπίπυλο, τὸ δ' ἐπὶ τρία, σῆμα, καὶ παρὰ ταῦτα εἰς ἑπὶ ἄλλο μίγαθ', διὰ τὸ τὰ τρία πάντα εἶναι, καὶ τὰ τρία πάντα. καὶ ἵππερ γὰρ φασὶν οἱ Πυθαγόρειοι, τὸ πᾶν καὶ τὰ πάντα τοῖς τριῶν ἔσονται. πάλαι δὲ καὶ μίσει, καὶ ἄρχῃ τ' ἀεθλοῦ ἔχει τὸ πᾶν. ταῦτα δὲ τὸ τὸς τριάθ'. διὰ παρὰ τῆς φύσεως ἀλλοτρίως εἶναι νόμος ἐκείνους, καὶ ὡς τοῖς ἀρεταῖς γρημμὴ τ' εἶναι τὸ ἀεθλοῦ τῶν.* *Ille licet.*] per me licet, ille triumphans in urbem invehatur; dum modo ego ruri ociosus te frui possim. *Et in solito.*] alii, & *in solo*. placet. *Et in culta*] alii, & *in nuda*. ut sit sensus: etiam in nuda humo mollis mihi fuerit somnus, si, te amplexus, dormiam. *Non ego tellurem.*] in veteribus libris, distichon, quod hic sequitur, antecedit. *Despuit in molles* & *sibi quisque sinus.*] ad avertendam Nemesim. *idem*

etiam ad fascinationes avertendas valere arbitrabantur.
Theocritus:

Ὡς μοὶ βασιλευσὶ δ', τοῖς οἷς ἰμὸν ἱπποῦ κήλωνι

Callimachus:

Δαίμον, ἢ κήλωνι ἱπποῦσι γυναικί;

& quidam in epigrammatis:

Ἐς βασιλῶν τοῖς κήλων ἀπίπτει.

IN ELEGIAM III.

Ibitis Aegeas.] ad M. Valerium Mesallam Corvinum scribit, qui cum Augusto consul fuerat, qui postea de Gallis triumphavit. Videntur autem haec scripta, cum Mesalla ex consulatu in Macedoniam proficisceretur. *Ab-jiineas avidas.*] varia hujus versus scriptura est. in aliis, *mors precor atra*: in aliis, *mors modo nigra*: in aliis, *mors violenta*. neque multum interest, quae recipiatur. *Rettulit e triviis.*] lego, *Rettulit & trinis*. & ad sortes refero. veteres tamen libri cum vulgatis consentiunt. *Tamen est deterrita nunquam.*] utrum dicit, eam *deter-ri*, id est, revocari non potuisse, quin fieret: an, ut desperatam, quae spem abjecit, dicimus, ita *deterritam*, quae terrorem deposuerit, hoc loco intelligemus? quod si est, singulare, opinor, hoc sensu fuerit verbum. *Illa tua toties sistra.*] ita est in libris veteribus, non, ut in pervulgatis, *aera*. Ovidius quoque hanc scripturam confirmat, qui, ad hunc locum respiciens, ita cecinit, in carmine, quo hujus poëtae mortem deflevit:

*Quid nos sacra juvant? quid nunc Aegyptia profunt
Sistra? quid in vacuo secubuisse thoro?*

Menstrua tura.] alii, *mascula*. sed nihil necesse est, contempta veterum librorum auctoritate, quicquam movere. *Fac lapis.*] Versum hunc in antiquis quibusdam libris ita scriptum reperio,

Fac lapis inscriptus flet super ossa mea.

Tum niger in turba.] iidem libri, *in porta. Tentare.*] ita plane dictum, ut a Graecis *πειράσθαι*. Lucianus in dialogo, quo de hoc ipso Ixione agitur: *μὲν δὲ πειράσθαι πᾶσι*; & alibi: *συγγνωστὸς δὲ, εἰ κελόν σὲ ἄλλως ἔσται πειράσθαι*. Ixionis autem fabula petenda est e secundo *ἐκ* Pythiorum Pindari. neque enim tantum appetiisse Junonem, sed & primus, de quo quidem extet in Graecorum historiis, caedem perpetrasse memoratur, occiso per summam perfidiam socero suo. Virgilius eum capiti imminentis, & jamjam lapsuro similis saxi metu cruciari ait; suo quodam jure, quod ab aliis de Tantalo dicitur, ad hunc, & ad Lapichas, & ad Pirithoum transferens. *Porrectusque novem.*] Virgilius VI. Aeneidos, Homerus *ὄδωσ. λ.* ejus autem jecur Virgilius ab uno, Homerus a duobus vultu-ribus carpi ait: at Demetrius in Pindarum, a serpentibus. *Tantalus est illic, & circum, stagna.*] & circum Tantalum, stagna sunt. *Tantalum* Plato, quasi *καλάντω*, dictum ait. Porro & de peccato ejus, & de supplicio admodum discrepantia prodita sunt literis. ego de utroque, quae in memoriam venient, huc conferam. Sunt, qui dicant, eum a Jove patre admissum ad epulas deorum, quae ibi arcana audierat, cum hominibus communicasse: ideoque detrusum ad inferos, & damnatum hac poena, ut in aëre pendens, aeterno metu imminentis capiti lapidis torqueretur. Euripides:

Ὁ δὲ κεφάλῳ, καὶ ἐπιπέζῳ τόχῃ,
 Διὸς πειρατῆς, ὡς λέγουσι, Τάνταλον,
 Κοινοῦ δὲ ὑπερτίμωνος δουρατῆρος πίτρου,
 Ἄϊου πατρὸς, ἐν πῆλ ταύτην δίκην,
 Ὡς μὲν λέγουσι, ἴπ θροῖς, ἀήρῳ δὲ δῶ,
 Κοινῆς τροπικῆς ἀξίωμα ἔχων ἴσον,
 Ἀπέλωτον ἔχει γλώσσω, αἰχίῳ ἴσον.

De hoc saxo Cicero de finibus: *Mors, quae, quasi saxum Tantalum, semper impendit.* & Lucretius:

*Nec miser impendens magnum timet aëre saxum
 Tantalus, ut fama est, cassa formidine torpens.*

& Plato: *ἡ ἐπιπέδη τῆς κεφαλῆς τῷ λίθῳ τανταλοῖα.* Pin-
 da-

darus quoque in Olympiis hoc ipsum Tantali supplicium agnoscit: sed hanc causam fuisse ait, quod ipse ambrosiam & nectar furatus, compotioribus suis communicaverit. ajunt, & Alcaeam, & Alemanem, & Archilochum hujus lapidis mentionem fecisse. qui allegorice ista interpretantur, alii metum mortis, ut Cicero; alii metum deorum, ut Lucretius, significari putant: alii Tantalum physiologum diligentem fuisse dicunt, qui Solis praecipue naturam accuratissime contemplaretur: ideoque dictum Solem capiti ipsius impendere. nam Solem quidem ipsum multi ex veteribus, Anaxagoram secuti, lapidem glebam ve ignitam esse credebant. hanc postremam sententiam Euripides ipse aperte confirmat in choro quodam ex eadem fabula, ubi Solem *πτερον*, & *βῆλος* nominat. Tradita & haec de Tantalos fabula: fuisse canem quandam aureum, eundemque animatum, (ut minus mirum sit, quod de Talo in Catullum diximus) eum templo Jovis in Creta custodem additum fuisse: quem cum furripuisset Pandareus Miletius, aservandum dedisse Tantalos: mistum deinde a Jove Mercurium, qui canem reposeret: sed negasse Tantalum, eum penes se esse: ob id igitur detrusum ad inferos, ipsiusque capiti impositum Sipylum montem: eumque esse lapidem illum, de quo supra diximus. neque defunt, qui, quod Pelopem filium mactaverit, diisque epulandum apposuerit, ad inferos detrusum esse dicant. sed de supplicii genere, plurimos astipulatores invenit Homeri narratio, quam hic quoque Tibullus insequitur. quae, quia etiam vulgo notissima est, nihil esse, cur a me pluribus verbis explicetur, puto. *Et Danaï proles.*] De Danaidibus cetera pervulgata sunt: illud visum est non indignum, quod annotaretur; cum, unam modo ex eis Hypermetram fratri ac viro suo Lynceo pepercisse, traditum sit, esse tamen, qui hanc ipsius laudem cum Bebryce sorore communem faciant, & eam quoque Hippolyto pepercisse dicant. hoc reperit apud Eustathium, Dionysii interpretem. *Tunc veniam subito.*] contra consuetudinem Romanorum, qui, peregre cum redirent, adventus sui nuncios praelittere ad uxores solebant. auctor Plutarchus. sed hic ideo subito venire vult, quod repentino adventu suo majus gaudium puellae objectum iri videt.

IN ELEGIAM IV.

Sic umbrosa.] miratur, qui fiat, ut obscenum deum formosi pueri diligant, ad eumque ultro accedant, qui neque forma, neque corporis cultu ipsos ad se allicere posse videatur. est & in Virgilianis lusibus carmen, quo deus ipse idem admirans inducitur: &, longa oratione multis aliis causis remotis, ad postremum concludit, eos, quo supplicio proposito absterri debuerant, ejus ipsius desiderio captos venire. extremi versus hi sunt:

*Nimirum apertam convolajis ad poenam,
Et vos id ipsum, quod minamur, invitat.*

Sic ego. tum Bacchi.] in quibusdam veteribus: *Sic ego: sic Bacchi.* ab iis autem abest pentameter, qui sequitur. neque ego sane, eum Tibulli esse, praestare auctum. *Bacchi proles.*] Bacchi igitur filius est praeclarus iste & virginalis deus. atque ita esse, confirmat etiam versus Antipatri Sidonii:

— τὰς ἰ Νείων
Ἰππὸν ἰσχυρὸν τὰς ἰνὸν Βαχχίαν.

Orpheus Bacchum, Solem, & Priapum eundem facere videtur. Theocriti scholiastes ait, Priapum esse Naidis, aut Chiones nymphe, & Bacchi filium: at alios eum cum Baccho eundem facere. Diodorus Sículus & Pausanias Baccho & Venere genitum esse tradunt. Apud Lucianum reperio, eum esse Veneris filium: sed, si etiam Bacchi, nae ille patrem suum haudquaquam paterne accepit, quem, Lampfaci hospitio exceptum, noctu hasta illa sua confodere voluerit. at constat, eum Luciano non esse Dionysi filium. *Armatus curva.*] hic versus, ut dixi, abest a quibusdam libris: atque in eisdem scriptum est ad marginem, *Fragm.* Ego autem facile mihi persuaserim, non unum modo, sed & plures versus hoc loco desiderari. etenim quae respondet Priapus, non pertinent ad id, quod ex ipso quaesierat Tibullus. vehementer itaque suspicor, versus aliquot, quibus paulo liberius quippiam, & paulo magis ex hujus dei consuetudine dictum esset, hoc loco esse omisos.

O fu-

O *fuge*.] homines, qui militarem Venerem colunt, quique natura sunt a foedo puerorum amore *δέλωτοι*, in omnibus, quorum aetas *πρὸς ἀπέλωσι* idonea est, facile causam aliquam reperiunt, cur ipsos ament. eodemque modo *φιλόγωνοι* cujusque prope modum generis mulieres persequuntur: neque ulla est paulo adolescentior, quae non ipsius *ἀλμυρίν π. κῆ κινητικὸν* habere videatur. itaque Socrates (quem tamen abfuisse a nefando amore voluit: neque ego dissentio) ingenue confitetur, omnes pueros, qui certae cujusdam aetatis sint, sibi formosos videri. verba ejus sunt in Charmide: *Ἐμοὶ μὲν ἔν, ὃ ἰταίρη, ἔστιν ταῦματιν. ἀπὸ τῆς ἡδὲ λυσιπύρου εἰμὶ σὺν τῆς ἡλίας. σχιδὸν ἡδὲ πῶς πάντες οἱ. ὡς τῆ ἡλικία ἡμεῶν φαίνονται.* libro autem de rep. v. idem etiam fusius explicat his verbis: *Ἀλλὰ δὲ ἰσοκράτης ἢ ἀριστοτέλης ἀποκρίσας, ἔπαινον οἱ ὡς ἄρα τὸν φιλόσοφον κῆ ἰσοκράτην ἀμαρτάνει δίκασαι πῶς κῆ κινῆσαι, δικασίτης αἰεὶ οἶμαι ἰπποκράτους πῶς κῆ τὸ ἀπαράδεικτον. ἢ οὐκ οὕτω ποιῶντι σὺν τῆς ἡλίας; ὃ μὲν, ἔπαινον, ἰπποκράτης κληθείς, ἰπποκράτης ὑπὸ ἡμῶν. τὸ δὲ πῶς γροῦσι, βασιλικὸν φασι οἶμαι. τὸν δὲ δὲ διὰ μέγεθος τῶν, ἰσοκράτους ἔχον. μιλίας δὲ, ἀριστοτέλης ἰδὸν. λυσιπύρου δὲ, ἡμῶν παιδὸς οἶμαι. μιλαγγέλου δὲ, κῆ τὸ ἰσοκράτης οἶμαι πῶς αἰεὶ ποιῶν οἶμαι, ἢ ἰσοκράτης ἀποκρίσας οἶμαι πῶς ἀριστοτέλης τῶν ἀριστοτέλης, ἔπαινον ἡμῶν; κῆ ἐπὶ λόγῳ πάντας ἀριστοτέλης ἀριστοτέλης πῶς κῆ πῶς φασι αἰεὶ πῶς, ὡς μιλίας ἀποκρίσας τῶν ἀριστοτέλης ὡς ἄρα.* Ovidius quoque in elegia quadam, eodem se modo erga mulieres affectum fatetur. ejus elegiae principium est, *Non ego mendosus.*

Hic, quia fortis adest.] Ovidius:

*Sive aliqua est oculus in me dejecta modestos;
Uror; Et infidiae sunt pudor ille meae:
Sive procax aliqua est; capior, quia rustica non est;
Spemque dat, in molli mobilis esse thoro.*

Longa diis molli.] multi hanc sententiam expresserunt poëtae: quorum primus fuisse videtur Choerilus:

Πῶς οὐκ αἰεὶ ἰσχυρὸς ἴσχυρος ἰσχυρῶν.

Lucretius:

*Nonne vides, etiam guttas in saxa cadentes
Humoris, longo in spatio pertundere saxa?*

Kkk 3

Ovi.

Ovidius :

Gutta cavat lapidem.

quem quidem cur tantopere abjiciat P. Victorius, ut etiam Choerilo inferiorem faciat, miror. nam ille ipse, quem ex contentione tanto superiorem videri vult, Lucretius eandem sententiam, libro primo, non multo ornatius extulit:

Stillicidi casus lapidem cavat,

Neque nunc disputo, uter melior poeta sit: sed tamen indignum videtur, quenquam de Ovidio ita contemptum loqui. Propertius quoque hoc ipsum ita cecinit:

*Sed tamen obscura teritur rubigine mucro
Ferreus, & parvo saepe liquore flex.*

Transiet aetas.] *transiet*, pro transibit: & contra analogiam, & contra consuetudinem. *Quam cito non segnis.*] si particula, *non*, referatur ad nomen *segnis*; falsum erit, quod dicitur. dies enim neque stat, neque remeat. sin ad verba; falsum erit epitheton, *segnis*. sin ad utrunque; tamen, nisi locus aliter distinguatur, suberit vitium vel maximum. vox enim, *cito*, cum standi verbo cohaerere nullo modo potest. *Cito* aut *tarde* moveri aliquid dicitur: *cito* quidem stare, aut quiescere aliquid; qui dicat, is non philosophiae modo, sed omnino communis sensus expertus esse videatur. distinguendum igitur est hoc modo:

*At si tardus eris, errabis: transiet aetas
Quam cito? non segnis stat, remeatque dies.*

ut significet, aetatem citissime transire, diem autem segnem non esse, sed volatilem; neque stare unquam, sed perpetuo fluere; neque unquam redire, sed irrevocabilem, atque irreparabilem esse. *Venturam admittat.*] portendat. est autem verbum augurale. Plautus: *Impetratum, inauguratum est: quovis admittunt aves.* dicitur & *addicere*. Livius: *Aves semel atque iterum non addixerunt.*

IN ELEGIAM V.

Ipse procuravi.] apto verbo usus est, & sumpto ex augurum disciplina. sic apud Ciceronem, *procurare mensura*. sed illud notandum, primam hujus verbi syllabam etiam brevem esse posse. *Deveneranda.*] *venerari* est precari, ut in *Catilinarijs* docui. *deveneranda* igitur erit, deprecanda, &, ut veteres in his rebus loquebantur, averruncanda. sed in plerisque libris veteribus, pro, *falsa*, legitur, *sancta*. *Veneri.*] quidam libri veteres, *Triviae*. *Et juvet in tota.*] *Martialis*:

Usfit amatorem Nemesis lasciva Tibullum,
In tota juvit quem nihil esse domo.

Et pudet, & narrat.] ex hoc versu, non video, quae commoda sententia elici possit. quidam legunt,

Et dominae narrat scire nefanda meae.

ut, *nefanda*, accipiamus nefandas artes, quibus puellam ad eum devovendum ac desigendum uti, illa altera diceret. *Non facit hoc verbis,*] sic alibi:

Forma nihil magicis utitur auxiliis.
Sed corpus totigisse nocet, sed longa dedisse
Oscula, sed femori conseruisse femur.

Escasque sepulcris.] ita melius videtur, quam, ut in aliis, *herbasque*: ut sit simile illi *Catulliano*,

Uxor Meneni, saepe quam in sepulcretis
Vidistis ipso carpere e rogo coenam.

IN ELEGIAM VI.

Quid tibi saevitias.] alii, *Quid tibi saeve puer. An gloria magna est.*] simile illud *Virgilii*,

Egregiam vero laudem.

& quidam in epigrammatis Graecis:

Τὶ πάλιν οἱ ἴδιαι ἀνδρα καταβλάσκει, ἢ ἢ τὸ σαρκεῖο
 Διότι οὐκ ἐπὶ ἰσότητι ἀλλοι ἐχθροὶ κεφαλῆς;

Immerito proprias.] in aliis, *In proprias merito* : in aliis, *immerito pronas*. ego locum corruptum esse exiitimo. *At quae fida fuit nulli.*] ita est, summo consensu, in veteribus libris, non, ut in pervulgaris, *Nam quae fida fuit*. constat autem, amissos aliquot versus, quibus exponeretur, castae mulieres, & uno viro contentae, quas commoditates in senectute ex constantia illa sua & fidelitate perciperent.

I N E L E G I A M V I I .

Hunc cecinere.] Natalem Mesfallae, & ejusdem victoriae celebrat. *Non sine me.*] hoc distinctionem quidam non ineruditi homines ita legendum putant:

*Non sine me est tibi partus honos per bella. Pyrenos
 Testis, & Oceani littora Santonici.*

Carnoti & Flavi.] ita est in meo vetere libro : at in alio quodam, *Carnoti*. neque tamen mihi dubium est, quin legi debeat, *Carnuti*. sunt enim *Carnuti* populi Aquitaniae, quos alluit Liger. Strabo: τὸ πᾶν δὲ ἐπιφαστικῶς ἐπὶ τῷ τῶν Ἀρριετων, ἢ τῷ τῶν Καρνῶτων, ἢ οἱ ἀμφὸν ἐπιχθῆεις ἢ Λαύραε οἰεῖ τῶν Ὀκεανῶν ἕξουσιν. sed cur Tibullus mox ex Aquitania, tanta pernicitate, in Cilicium, aliasque regiones tantopere ab Aquitania distitas (*) evollet, haud equidem facile dixerim. *Taurus alas Cilicas.*] inepte in aliis libris, *Taurus arat Cilicas*. & inventi sunt tamen, qui hanc scripturam reciperent, dicerentque hypallagen esse. *Quid referam, ut volitet.*] Syri columbas, quod in tutela Veneris essent, violare nefas putabant. iidemque piscibus (an omnino, an certo quodam piscium genere?) abstinabant: eosque in deorum loco habebant: quod ab iis Venus, Typhonem fugiens, servata esset. Xenophon libro primo de expeditione Cyri: μὴ δὲ ταῦτα Κύριος ἰβηλικῶν ταύρων πύραυλος, παρασκευασθεύσων, ἐπὶ τῶν Χαλκῶν κατασφῶν, ἵστα τὸ εὖρος πλάγος, πλάγος δὲ ἴσ-

(*) *Distitas*, pro disjunctas, barbarum est. Vide Scioppium de Vul. Hist. p. 106. & Cellarium Cur. Poster. p. 215.

ἰχθύων μερῶν καὶ σκῆτων, ὡς οἱ Σύροι θεοὺς ἐκρίνον, καὶ ἀδικεῖν ἐκ
 αὐτῶν, ἰδί τοῖς μελεσιγῆς. Cicero: *piscem Syri venerantur.* Ovidius:

*Terribilem quondam fugiens Typhona Dione,
 Tunc cum pro caelo Juppiter arma tulit:
 Venit ad Euphraten, comitata Cupidine parvo:
 Inque Palaestinae margine sedit aquae.
 Populus, & cannas riparum summa tenebant:
 Spemque dabant salices, hos quoque posse tegi.
 Dum latet, insonuit vento nemus. illa timore
 Pallet, & hostiles credit adesse manus.
 Utque sinu tenuit natum, succurrite nymphae,
 Et diis auxilium ferite duobus, ait.
 Nec mora: profiluit. pisces subiere gemelli:
 Pro quo nunc dignum fidera numen habent.
 Inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis,
 Ne violent timidi piscibus ora Syri.*

Diodorus Siculus alias causas affert. quod enim dea Der-
 ceto sese in stagnum quoddam Ascaloni urbi vicinum
 conjecerit, ibique in piscem conversa fit, id (*) propterea
 Syros eis piscibus abstinere, eosque pro diis colere: co-
 lumbis autem eundem honorem tribuere, propter Semi-
 ramin, quam in columbam esse conversam fabulentur.
 atque harum fabularum utranque leviter tangit Ovidius
 libro iv. Metam. At Diodorus, non columbis modo,
 sed omnino avium generi omni parci, divinosque hono-
 res tribui ait a Syris: quod ab avibus eam, quam proxime
 nominavi, reginam altam esse opinentur. Aegyptios
 quoque piscium esum in rebus illicitis ducere, auctor est
 Herodotus. & Juvenalis inter animalia, quae ab eis co-
 lantur, piscem nominat. Lucianus in Jove Tragoedo
 Asyrios columbae sacrificare ait: & in venustissimo li-
 bello ἀπὲ τῆς Συρίας θεῶ, ἰχθύων, inquit, χερῶν ἰδὲ νομίζου-
 σι, καὶ ἕως ἰχθύων ψάλλουσι. καὶ ἄριστος τὴν μὲν ἀλλὰ σπύριον, καὶ
 περιεργὸν ἢ μόνον ἢ σπύριον, ἀλλὰ σφίον ἄδδ ἰρή. τὸ δὲ καγιό-
 ρηνα, διὰ τὴν αὐτῆς κωσίδαχ, Δερκετῶν καὶ Σιμιθρῶν αἰτία. ἐν
 αὐτῷ, ὅτι Δερκετὸν μερῶν ἰχθύων ἔχει. τὸ δὲ, ὅτι Σιμιθρῶν πύλ-
 ος ἐστὶν αἰτία. *Arida nec pluvio.*] ἐμβεβα, ὑπέμ. Pau-
 fa-

(*) Pleonasmus, id propterea, haufit ex Terentii Andr. II. 5. 3.
 id propterea nunc hunc venientem sequor. Sed ille versus adulterinus
 est, Bentejo jadic.

fanias in Atticis. *Pectora tristitiae.*] malle[m], *laetitiae*, si alicujus antiqui codicis accederet auctoritas. *Sed varii flores.*] offendit Osirim eundem esse & Bacchum.

I N E L E G I A M V I I I.

Non ego celari] ita exercitatum ac tritum dicit esse se in rebus amatoriis, ut vel ex nutibus facile intelligat, quasque augeretur, quis adolescens cujus puellae amore ardeat: quare non esse, cur amorem suum abscondere nitatur Marathus: se enim facile perspicere, cum mirifico quodam Pholoes amore torqueri. Hunc Marathum amabat Tibullus: ut versus ille indicat,

Eheu quam Marathus lento me torquet amore.

sed eo usus erat aspero, ac difficili. hac igitur elegia, credo, ut velificetur sibi, ac puerum ipsum hoc genere obsequii molliat, hortatur Pholoen, ut ei parcat, neque tam pulchro puero amatorem ullum, quamvis divitem, anteposendum putet. *Non ego celari.*] idem de se praefitetur Propertius:

*Non me Chaoniae vircant in amore columbae
Dicere, quos juvenes quaeque puella domet.
Me dolor & lacrymae merito fecere peritum.
Atque utinam posito dicar amore rudis.*

Nec mihi sunt fortes.] Ovidius:

*Non ego Phoebe datas a te mihi mentiar artes:
Nec nos aëriae voce monemur avis.*

& paulo post,

Ufus opus movet hoc.

Quid tibi nunc molles.] haec videtur hisce versibus subesse sententia. Quid tibi prodest, o Marathè, tantum studium posuisse in forma excolenda; ut Pholoen tui amore incenderes? contra enim cecidit. neque illa tui, sed tu ipsius amore correptus es. itaque ipsa jam tibi, etiam si incompta, atque inornata venerit, placet. *Si non aera repulsa sonent.*] aeris enim tinnitu credebant fieri, ut ne magicorum carminum sonus ad lunam perveniret: eamque, hoc modo, laborantem adjuvari. *Sed corpus tetigisse.*] potius igitur ea jam erat Marathus.

[sed

sed ipsa post superba facta erat. *Aspera barba.*] liber vetus, *hispidus.* *At Venus invenit.*] non perfacile est videre, horum quatuor versuum sententia quo modo cum ceteris cohaereat. videtur autem hoc dicere: Si forte metuat sibi Pholoe, ne a divite amatore illo sene deferatur, si se Maratho quoque facilem praebuerit; Venerem ipsam invenisse modis, quibus ipsa clam cum puero delicias facere, &, ut Plautus loquitur, caput collimare possit. *Non lapis hanc.*] mulier illa, quae neminem habet, quicum se noctu oblectet, quaeque hieme longas illas noctes viduas exigit; etiam si lapillorum ac gemmarum vim maximam habeat, voluptatem tamen ex eis nullam capit. *Luteo*] aut crasis est, aut legendum, ut in quibusdam veteribus, *luso.*

IN ELEGIAM IX.

Quid mihi.] ruptam sibi a puero fidem conqueritur: & ei, qui illum, muneribus captum, abduxerat, male precatur. *Petituras*] si nihil vicii subest, secundam syl- labam produxit, praeter consuetudinem. *Nec tibi celanti fas sit peccare.*] nec possis ita peccare, ut lateas. *fas* enim est *divari.* *Paranti sit deus.*] si clam peccare pa- res, praesto sit deus ille, qui dolos occultos esse non patitur. *Permisit leno.*] liber calamo exaratus, *permisit saeva.* ego legendum suspicor, *permisit saepe.* *Ista haec persuadet.*] ista tua facies tam deformis ei persuadet, ut se comat, tantumque in cultu corporis studium ponat, ut tibi bella videatur? scilicet, ut foedo, ac podagrico seni placeat, ita se comit. aut igitur cum interrogatione legendum est, aut e contrario intelligendum.

IN ELEGIAM X.

Quis fuit.] bellum detestatur: pacem autem commen- dat, & ejus commoda enumerat. *At nobis aerata.*] post hunc versum, videtur aliquid deesse.

IN LIBRUM II.

Quisquis adest.] Ambarvalis sacrificii descriptio est. *Vos quoque.*] hi versus varie leguntur. alii legunt, *disce- dite*

dite ab aris, quæ tulit: alii, discedat ab aris, cui tulit: alii, discedite ab aris, cui tulit. meus vetus liber hæc a parte mutilus est. scripturarum autem, quas protuli, ea, quæ primo loco posita est, mihi maxime probatur. *Extruet arte casas.*] puerilis ludicri genus. Horatius:

Aedificare casas, plostello adjungere mures.

Idem alibi:

Aedificante casas qui sanior?

Fumosos Falernos.] mire dictum. quasi *vinum* non neutro, sed masculino genere diceremus. *Madere.*] *madidos*, aut *uidos* vocabant ebrios; contraque *ficcus*, sobrios. sic & Graeci *μεθυσταίους* ebrios dicunt. *Dux pecoris hircus: auxerat hircus oves.*] quo modo, quæso, hircus oves auxerat? capras potius credidissem. scio a Graecis interdum *μήλας* capras vocari. sed nihil ad rem. quid igitur? nimirum unius litterulae mutatio hæc effecit absurditatem. (*) neque enim, *auxerat*, legendum est, sed *duxerat*. *Vos celebrem cantate deum.*] locum hunc, multis in libris depravatum, primus ita legendum esse, ut nos edidimus, admonuit pater tuus, Torquate, vir omni virtute ornatissimus, Petrus Bembo, in eo libello, quem de Virgilio culice scripsit. *Matris lascivo.*] in aliis, *Martis*, inepte. ipsam autem noctem *matrem* *siderum* vocat.

I N E L E G I A M I L

Dicamus bona verba.] natalem aut suum, aut Cherinthi celebrat. *Dicamus b. v.*] Summa enim diligentia cavebant, ne sibi eo die vel imprudentibus vovula excideret ulla, in qua mali ominis aliquid inesset. versum autem hunc ita distinguendum putarim:

Dicamus bona verba (venit natalis) ad aras.

Lingua fave.] ἢ σίγα, ἢ ἄφρονος φάσις. *Fam reor hoc ipsos.*] puto, hoc votum tuum deos edidicisse, qui tam saepe illud ex te audierint. quoties enim sacra facis, nihil prope ab eis aliud petis. hunc versum, visum est mihi,

(*) *Absurditas*, barbarum vocabulum.

hi, ut exponerem: propterea quod Cyllenium quendam Veronensem foede in eo declarando lapsum videbam.

IN ELEGIAM III.

Rura tenent.] dolet abesse se a puella sua, quae rusticum ierat. *Cornute.*] in aliis libris, *Cherinihe.* *Ipsa Venus latos.*] libri veteres, *laetos.* quod placet. significat enim, agros dominae suae praesentia hilarari. *Pavit & Admeti.*] hac de re ita Apollinem ipsum alio loco commemorantem facit:

*Me quondam Admeti niveas pavisse juvencas,
Non est in vanum fabula ficta jocum.
Tunc ego nec cithara poteram gaudere sonora,
Nec similes chordis reddere voce sonos:
Sed pellucenti cantus meditabar avena,
Ille ego, Latonae filius atque Jovis.*

Sequitur autem Tibullus Rhiani, veteris poetæ Graeci, & Callimachi μυθολογίας, qui Apollinem sponte Admeto serviisse tradunt, ipsius amore captum. nam alii ajunt, eum damnatum a Jove hac poena ob interfectos Cyclopas: ut Euripides, apud quem Apollo ipse ita loquitur:

Ω' δέμεν' Αδμήτην, εὖ οἷς ἴτλην ἐγὼ
Θέσπεο γράψας αἰείμας θύες παρ' αὐτῷ.
Ζεὺς γὰρ κρυπτικὸς πάνδη τὸν ἱμερόν, αἴψῃ,
Ασπληκτοῖον, φέρτοισιν ἱμβραλὸν φλόγα.
Οὐδ' ἠὲ χολαίαις, τύπτοις δὲ πυρὸς
Κταίω Κουκλαπῆς, καὶ με θυτάειν σπυγῆς
Θυτῶ παρ' ἀνδρῶ τῶν δ' αὖτοι' ἠνάγκασται.
Ἐλθὼν δὲ γαίω τῆδ' ἰβυφύρωι ξίφει.

Est autem hic ille Admetus Pheretis filius, cui cum fatales anni expleti essent, Apollo a Parcis obtinuisse dicitur, ut ipsius morti mora aliqua produceretur, si quis seperiretur, qui pro eo mori vellet. tunc igitur neque Pheres, grandis natu pater, neque jam exacta aetate mater Clymene, neque denique quisquam amicorum reperi- tus est, qui non suam, quam alienam, vitam servare mallet. sola uxor Alcestis ea in virum fuit caritate ac fide,

fide, ut se sponte pro eo ad mortem obtulerit. sed & eam ipsam postea Hercules liberavit. ex eo coeptum ei vulgo cani Athenis σκῆλιον quoddam, cujus alii Alcaeum, alii Sappho, alii Praxillam Sicyoniam auctorem esse dicebant. cujus principium hoc fuit:

Αδμήτη λέγειν ἃ τάρη μνηστῶν, τοὺς ἀγαθοὺς φίλοι,
Τῶν δουλῶν δ' ἀπίχου, γυνὴς, ἣν δουλῶν ὄλομα χείρα.

Haec autem uxor ei Apollinis beneficio venerat. cum enim Pelias pater nuptias illius proposuisset ei, qui leonem & caprum ad eundem currum jungeret; id ei Apollo ipse confecit. *Tauros.*] Callimachus, non tauros, sed equas jugales.

Φοῖβον ἢ νόμιον κικλήσκωμεν, ἔξ ἴπ κείνου
Ἐξ ἔτ' ἰπ' Ἀμφροσῶ ζώνυκτας ἱερῶν ἰπποῶς,
Ἡΐβη ὑπ' ἕρση κικαυμῖνος Αδμήτιο.

Ipsa deus.] post hunc versum desideratur pentameter. nam illi, qui in variis libris leguntur,

*In nemora, & pastas inde referre domum: aut,
Creditor ad multatram constituisse prius: aut,
Et potum pastas ducere fluminibus:*

adulterini sunt. hic postremus, qui trium minime ineptus est, in vetere quodam lib. scriptus est ad marginem, cum hac additione, *Versus Aurispae. Lacteus & mistus.*] non dubito, quin legendum sit, *mists*: ut ad coagula ipsa referatur. *Delphica Pytho.*] *Pytho* aut *Pythos*, (utroque enim modo dicitur) urbs Phocidis, Apollini sacra, quae alio nomine Delphi vocatur, & qui vicinum agrum incolunt, Delphi. ac Pytho quidem, aut, quod ibi discerentur futura; aut, quod ibi serpens Pythos contabuerit: Delphi autem a Delphyne: id enim nomen serpenti illi fuit, quem sagittis Apollo interfecit. Dionysius:

Τῆ παρὰ Πυθῶν θοῖον πίδα, ἣχι δεξιῶν
Δελφῶν τριπόδιον θῖν πῶπιον ὄλομα.

Fabula nunc ille est.] olim non homines modo, sed ipsi quoque dii aperte Veneri serviebant: neque cuiquam amare pudor erat. nunc qui amorem colit, vulgi fabula est. at quem puellae suae amor ad ossa tetigit, mavult amare, & a vulgo contemni, quam sine amore deus esse. haec quoque praeterissem silentio, nisi vidissem, alios quosdam longissime ab horum versuum sententia, quae tamen satis aperta est, aberrasse. *Fabula.*] in omnium ore ac sermonibus versatur. Horatius:

*Heu me: per urbem, (nam pudet tanti mali) -
Fabula quanta fui.*

Geminare pericula.] nam ipsa per se navigatio periculosa est. at geminatur periculum, ubi bellum geritur mari. *Quas femina Coa.*] Plinius libro quarto, de Cea insula loquens: *Ex hac, inquit, profectam deliciae feminis vestem, auctor est Var.* Idem libro xi. *Telas (de bombycibus loquitur) araneorum modo texunt, ad vestem luxumque seminarum, quae bombycina appellantur. prima eas redordiri, rursusque texere invenit in Cea mulier Pamphila, Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatae rationis, ut denudet feminas vestis.* Ex his Plinii locis iudicavit Hermolaus Barbarus, ubicunque apud poetas *Coarum* vestium mentio est, *Ceas*, non *Coas*; legi oportere. ego nihil temere asseveraverim. nam & Hermolai auctoritas magna est, & argumenta, quibus utitur, firma: neque tamen librorum veterum, quae contra stat, contemnenda consensio; praesertim cum, bombycas etiam in Co insula nasci, idem Plinius tradat. Adde, quod Aristotelis verba sunt e quinto *αὐτὴ ζῶν ἰστέρας* 'Εὐ ἢ τὴν ζῶν ἢ τὰ βομβύκια ἀναλίθει ἢ γαυαμῶν πρὸς ἀναπνεύσιμα; καὶ ἀπειρὰ ὑφαίνουσι. ἀρῶν ἢ λίγῃ ὑφαίται ἐν Κῶ Παμφίλῃ Λατῶν θυγάτηρ. sed Hermolaus apud Aristotelem quoque, ἐν Κῶ, non ἐν Κῶ, legendum esse censebat. *Nota loquor.*] aliquem notat, qui, cum aliquando servus fuisset, postea divitiis fretus, ad regiam potentiam pervenerat. *Nemesis qui abducis.*] ita emendavi e meo vetere libro: cum inepte antea legeretur, *Nemesis quae ducis.*

I N E L E G I A M I V.

*Sed Venus ante alias.] liber vetus, ante alios. placet.
Sed precium si grande feras.] idem prope cecinit Antipater
Thesalonicensis in quodam epigrammate, his versibus:*

Ἦν μὲν γὰρ τὸ χαίροντα φέρει φίλον, ἢν δούρατος
Ἐν αἰσῶν, ἢν κύνων οὐ κερθίσιος δίδει).

id est,

*Nam precium si grande feras, nec janitor ullus,
Nec vincitū rigidas stat canis ante fores.*

I N E L E G I A M V.

*Phoebe fave.] Mesfallinum celebrat, cooptatum in
collegium XV. virorum, ad quos cura librorum Sibylli-
norum pertinebat. Tua templa.] Sibyllinos enim libros,
duobus auratis forulis condiderat Augustus sub Palatini
Apollinis basi. Suetonius. Ad tua sacra.] liber calamo
exaratus, ad tua templa. Chartas vatis.] Sibyllae li-
bros. Haec fore credebat.] Sibylla, utpote futuri con-
scia, jam tum credebat Romam fore, cum adhuc fuma-
ret Troja. Cūm moestus.] Aeneas. Fundaverat.] alii,
formaverat: alii, firmaverat. Sed tunc pascebant.] con-
fer cum hoc loco, quae scribit Propertius principio libri
quarti. Impiger Aenea.] hae sunt sortes, quas Aeneas
Sibyllam dedisse dicit. Lauros vescar.] laurum enim co-
medebant vaticinaturi. quod jam pridem annotaverat Lu-
dovicus Coelius.*

*Quicquid Amalthea.] pendet e superioribus, usque
ab illis versibus:*

*Phoebe sacras Mesfallinum sine tangere chartas
Vatis; & ipse, precor, quid canat illa, doce.*

nunc addit, non tantum doce eum, quid canat Sibylla
Cumana; verum etiam, quicquid Amalthea, Marpesia,
ceteraeque dixerunt. ac quemadmodum exposuerat, quid
Cumana cecinisset: sic hoc loco exponit, quid ceterae
dixerint: atque, eas complexas esse versibus suis prodigi-
a, quibus bellorum civilium tumultus, ceteraeque ca-
la-

lanitates portenderentur. Sciepdam autem est, libros istos Sibyllinos, qui Romae aservabantur, non unius Sibyllae opus, sed e plurimam Sibyllarum carminibus concinnatum quiddam fuisse. *Amalthea.*] Amaltheam & Cuthanam eandem ex Varrone facit Laetantius, & eam ipsam ait Demophilen, aut Hierophilen vocari, ut appareat. Tibullum alios auctores secutum. Marpesa autem Soloniae & Cyri temporibus fuit. *Quaeque Albana.*] *Albanam* videtur dicere, quam alii *Albuneam*, genere Tiburtem: *Perluerisque*] putarim legendum, *perluterisque*.

IN ELEGIAM VI.

Ad latus ille voles.] antea legebatur, *ad latus ire voles.* ego; (verum enim fatebor,) conjectura tantum fretus, (nam veteres libri hac quidem in parte cum vulgatis consentiebant) scribendum curavi; *ad latus ille voles*, neque mihi ullo modo dubitandum videtur, quin ita legendum sit. *Est mihi grata tuba est.*] alii, *Et mihi facta tuba est.* ego, ip. veterum librorum discrepantia, eam scripturam secutus sum, quae mihi probabilior visa est. *Scilicet extinctas.*] legendum puto; *Si licet. Lena vetat miserum Phryne.*] sic antea legebatur. Sed ego, quanquam vetustis libris repugnantibus, statui legendum *Phryne*. eodem modo corruptum est nomen hoc alieub' apud Propertium: ut suo loco dicetur.

IN LIBRUM III.

Martis Romani.] Dialogus est ipsius poetae cum Mutae sane quam elegans. Cum calendis Martiis (qui dies hodiernus est) ad mulieres munera mitti soleant, dicite, quo modo potissimum Neeram meam debeam munerari. Tum illae: Mittito ei versuum tuorum libellum, omni diligentia exornatum atque expolitum. At postea: Immo vero vos ipsae ite, ac librum ad eam perferite, meque apud ipsam in quam maxima gratia ponite. *Versibus illa tuis.*] ita legendum est, non, ut antea, *meis*. Mutae enim ipsae loquuntur. *Si nostri mutua cura est.*] si, pro, an, more Graeco. *Vir quondam, nunc frater.*] id quo modo acciderit, conjectura fati assequi non queo; ut, qui antea vir fuerat, nunc sit frater; idemque speret,

quæ nunc soror est, aliquando conjugem fore. nisi forte id est, quod unum venit in mentem: Tibullum (ipsum enim esse arbitror, qui se ficto nomine Lygdamum vocat) & hanc Neaeram, quaecunque tandem est: nam hoc quoque nomen commentitium est: eos igitur fratrum aut sororum filios fuisse. Notum est autem, & eos, qui fratribus sororibus ve editi sunt, *fratres* vocari; & inter eos olim & legitimas & iustas fuisse nuptias. Hanc igitur sororem suam videtur Tibullus aliquando in matrimonio habuisse: deinde casu aliquo intervenisse dissidio. Sperabat autem Tibullus, nuptias denuo conjugatum iri, idque toto pectore cupiebat. Hoc probabilis asserre nunc quidem nihil possum.

IN ELEGIAM II.

Qui primus.] tantum dolorem esse dicit, quem capite suo & Neaerae dissidio, ut mortem sibi ex eo imminere praesentiat: *Tot mala perpesae.*] versus hic in quibusdam veteribus libris ita legitur,

*Tot mala perpesae tot superesse meae: in aliis,
Tot mala perpesae taedia natae meae.*

ego hoc posterius verum puto: & ita expono. Non est mihi pudor vera loqui, ac fateri, natum esse in animo meo vivendi taedium, ex quo tot perpesus sum mala. *Dolor huic & cura.*] nihil horum verborum sententia, ut mihi quidem videtur, apertius, sed tamen sunt, qui etiam media in luce offendant, locumque hunc, non intelligendo, corrumpant. hoc igitur dicit. Dolor & cura, quam concepit ex Neaera conjugis erepta, fuit ei causa perire, id est, causa pereundi.

IN ELEGIAM III.

Quid prodest.] negat sibi quicquam distracto a Neaera esse posse jucundum: seque mori cupere, si spes sit, fore, ut illa redeat. *Quid prodest.*] quid prodest, tam saepe petisse a diis, ut tecum vitam exigeret liceret, si sed nunc non datur? *Non opibus.*] praeterea sententia, cui similis est illa Varronis,

Non

Non fit thesaurus, nec cura pectus solutum.

Sed in verbo, *levantur*, est homonymia. alio enim modo *levari mentes*, dicimus, & alia, *curas*.

IN ELEGIAM IV.

Di meliora.] deestatur somnium, quo visus sibi erat audire ex Apolline, Neaeram alterius viri amore captam esse: ipsiusque dei verbis eam admonet, ne quod ejusmodi consilium capiat. *Desinite in votis.*] suspicor legendum, *Desinite in vantis.* *Divi vera monent.*] in oraculis, & in extispiciis veritas laest, non in somniis. *Venturas nuncia sortis.*] non, vera nuncia, ut inepti exponunt: sed, exta nuncia venturae sortis, vera monent. *Tuscis.*] notum est, quantopere ea gens omni divinarum rerum intelligentia credita sit excellere. *As natum in curas.*] ita est in meo vetere libro: & melius videtur, quam quod in aliis legitur, *Et vanum metuens.* *Fam nox aetherium.*] describit tempus illud, quo vera somnia videri solent: ut e Theocrito & Horatio alibi docuimus. *Sollicitas deficit ante domos.*] qua hora ego nodum somnum videram, ea hora in domibus sollicitis, id est, quas incolunt navi, & industrii homines, nemo amplius dormit. *Myrrea.*] ita legendum est, non, ut in aliis, *myrtea*. Horatius:

Myrreum nodo cohibente crinem.

Diversasque suas.] lego, *Diversasque suis.* *Hoc alium.*] ita emendavi e meo vetere libro: cum in aliis legeretur, *ac alium*, est autem simile loquendum. In Horatiano,

— *alium sapiente bonoque.*

& illi, *Qui species aliter veris.* ita enim legendum esse docuit nuper homo eruditissimus, Dionysius Lambinus.

IN ELEGIAM V.

Laudandae deae.] videtur exprimere voluisse epithetorum, quod Graeci tribuunt Persephonae. Hesiodus:

Ἰσθμίου Ἰσθμίου, Ἰσθμίου Ἰσθμίου.

Homerus Ἰσθμίου Ἰσθμίου Ἰσθμίου Ἰσθμίου.
Κιλλήνιος Ἰσθμίου Ἰσθμίου Ἰσθμίου.

Graeci tamen grammatici; aliter id nomen interpretantur.

Cum cecidit fato.] eodem illo anno cum se natum significaret Ovidius, hoc eodem versu usus est. ita enim scribit:

*Editus hinc ego sum; nec non, ut tempora moris,
Cum cecidit fato consul uterque pari.*

Parcite pallentes umbras.] sic supra, — pallida Diis
aqua. In aliis, umbras. & sic Virgilius: Pallentes um-
bras Erebi. At vobis.] inepte in aliis legebatur, As-
que mihi. ego mei veteris libri scripturam repraesentandam curavi.

IN ELEGIAM VI.

Illaque si qua est.] illi veteres, illaque sic qua ego
legendum puto, illaque sicca. Tu puer & liquidum.]
malim; Tu puer huc liquidum.

IN LIBRUM IV.

Vires negat aer.] quidam veteres libri, necat.

M. ANTONII MURETI

I N

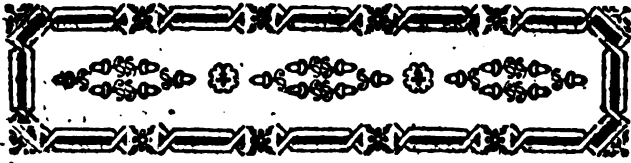
PROPERTIUM

SCHOLIA.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

1950

M. ANTONIUS MURETUS

FRANCISCO GONZAGAE,

FERDINANDI F.

S. D.

NON injuria dubitatum est a veteribus, Francisce Gonzaga, adolescens praestantissimo, Tibullo ne, an Propertio deferendus esset inter Latinos poëtas elegiae scribendae principatus. nam ut insunt in utroque permulta, quae eos vulgarium numero exemptos in edito atque eminenti statuunt loco: sic propriae quaedam extant & elucent in utroque virtutes, quibus uterque alterius palmam ambiguum facere videatur. Summa in Tibullo elocutionis elegantia, & proprietas: summa in Propertio eruditionis poëticae copia, & varietas: in isto Romana prope omnia, in hoc pleraque transmarina. illum, nativa quaedam & incorrupta Romani sermonis integritas, in media urbe natum & altum esse, perspicue ostendit: hunc praeter cetera, forma & character ipse dicendi in Graecorum poëtarum scriptis assiduissime versatum esse demonstrat. cumque a sapientissimis viris traditum sit, duo esse praecipua poëticae distiçionis ornamenta, τὸ εὐκρίδης, & τὸ εὐκρινὸς, illo

illo Tibullus, hoc Propertius excellere videtur: mollior ille, & delicatior; nervosior hic, & accuratior. illo magis oblectere: hunc magis, ut opinor, admirere. illum iudices simplicius scripsisse, quae cogitaret: hunc diligentius cogitasse, quid scriberet. in illo plus naturae, in hoc plus curae, atque industriae fuisse perspicuae. Quae cum ita se habeant, perdifficile est discernere ac constituere, utet alteri praestet: maior si praecipua laus poetarum in imitatione consistit: mihi quidem videtur Tibullus variorum illorum fluctuantis animi motus, quibus amantes agitari solent, melius imitatus esse. Sin, ut quicque ad optimum proxime accedit, ut ipsum quoque optimum iudicandum est: crediderim saepe, veterum illorum Graecorum, ac praecipue Callimachi, Propertium haud paulo similigrem fuisse: qua etiam fiducia ipse se Romanum Callimachum vocare ausus est. sed haec ut ut sunt, neque nostrum est, neque cuiusquam hominis prudentis: & considerari, quae se re veteres illi, quorum fuit & doctrina major, & iudicium acutius; non liquere pronunciarunt, & ea cum ceteris quicquam consilire, & iterum secundum alterutrum dare. Satis fuerit, utrunque studiose ac diligenter evolvere, utriusque virtutes accurate perpendere, utriusque sibi ad imitandum proponere; si quando forte nos ad tentandum idem poematis generis aut voluntas adduceret, aut naturae impetus feret; quae ego omnia, Franciscus Gonzaga, quantum quidem in me fuit, summo studio adhaerens facitavi. non enim facile concesserim multis, qui huius poemata aut saepius, aut accuratius legerint, aut vero plus operae posuerint in eorum virtutibus imitando exprimendis. Haec quoque autem in me iure nihil illis, quae studia poetica foventur, alectritas defertur; animusque sibi maiorem graviorum, & hoc aetate dignorum otium invidiose vendicavit; temperare mihi tamen non passus; qui saepe eos in manibus habeam; horisque subsecivis graviorum studiorum aspe-

ritatem hoc quasi condimento amoenitatis mitigem ac molliam. quin etiam, ut non occupationes tantum meae, verum remissiones quoque animi afferant aliquid utilitatis hominibus: confero studium non mediocre ad libros rarum: perpurgandos, & ad locos, si quos mihi forte intelligere videor, qui non ita sint omnibus pervii, explicandas. tale igitur quiddam his diebus in Propertio praestitum: & cum admirabili desiderio tenerer insinuandi me aliqua in amicitiam tuam, iter mihi ad eam praemunire hoc manuscula volui. Ut autem a te cognosci expererem, ne vivam, si me aut divitiae, quibus abundas, aut generis tui claritas, aut quicquam denique praestet maximas tuas; & jam nunc omnium sermone celebratissimas virtutes incitavit. nam opulentorum, qui honesta studia spernant, non modo ambire, ac persequi, sed aspernari etiam, ac refugere amicitias solent, non semel expertus, nihil esse ejusmodi hominibus $\Phi\epsilon\tau\iota\kappa\alpha\tau\epsilon\rho\nu$: generis autem nobilitas in iis demum habet aliquid gloriandum, qui faciunt id, quod tu; hoc est, in iis, qui omni ope moliantur efficere, ut ne minus ipsi splendoris posteris suis tradidisse, quam a majoribus accepisse, videantur. itaque colunt te quidem homines, & observant, ut magni illius Ferdinandi Gonzagae, sapientissimi, fortissimi, fortunatissimi imperatoris, filium: sed multo te, mihi crede, impensius colunt, quod eam de viam ingressum, ut potius in ea jam longe progressum vident, in qua si, ut spes minime dubia est, persiteris, non ille apud posteros tot videtur, tot optimis spoliis, tot tropaeis, quam te filio, clarior sit futurus. sed illius quidem res gestae cum aliorum monumentis celebrabuntur, tum praecipue scriptis Antonii Possevini, familiaris tui, eruditissimi hominis, & ad conscribendam historiam facti, tradentur memoriae hominum sempiternae: tuas autem hoc loco pluribus persequi nolo: tum, ne modum epistolae excedam; tum, quod mihi veniunt in mentem Euripidis versus:

Αἰσώμενος δ' εἰ γὰρ αἱ τρεῖς τῶν
Μουσῶν τὰς αἰσώσας, ἰὰν αἰσῶν' ἄγαν.

*Id tantum te orabo, ut, cum a philosophiae studiis, in quibus te quotidie Bernardinus Tomisanus, singulare Patavini gymnasii decus, exercet, relaxare animum voles, Propertianae lectioni temporis aliquid tribuere ut graveris: in qua si comitem tibi, ut facturum auguro, Hippolytum Capilupum, Episcopum Fanensem (*), incredibili & virtute, & doctrina hominem, assumpseris, habebis; qui tibi possit ea, quae a me vel omis-
sa, vel non satis intellecta sunt, unus optime omnium interpretari. Vale. Patavii, Kal. Sext. MDLVIII.*

(*) In Editione prima, & sequenti, post Fanensem, de, legitur: quod deleri.

M. ANTONII MURETI

I N

P R O P E R T I U M

S C H O L I A.

I N E L E G I A M I.

MILANON. J. Admirabilis est hominum in fovendis erroribus pertinacia. scilicet præclarè ageretur cum rebus humanis, si ad hæc modo nostræ leviora studia id pertineret, neque in rebus maximi momenti magno omnium malo quotidiè cerneretur. Hoc mihi nunc ex eo venit in mentem, quod sæpe inadvertenti evenire, ut optimos quoque scriptores maculæ quaedam errorum occupent, in eisque insideant, quæ cum postea inveneruntur, quasi ædificata opera respiciuntur a librariis: vix ut illa sit cuiusquam eruditæ hominis affectu tantæ, quæ illos ad eas purgandas, & eluendas possit adducere. Ejus rei exempla utinam ne tam multa suppeterent: sed hoc id, quod se nunc offert, indicasse contenti, plura persequi abstinemus. *Milanionem* hæc loco impetitus aliquis pro *Milaniense*, & paulo infra *Philum* pro *Phylaco* scripserat. Quis tum eruditus non admoneat, quomodo utranque nomen scribi oporteret? aut quis hodie est omnium, tinctus modo atque imbutus litteris, cui vel obscurum id, vel ambiguum sit? Cedo tamen sibi Propertii unum, in quo non depravata illa scriptura permanferit. Nihil negotii fuerit, ejusdem generis alia enumerare perplurima, ita manifesta, ita perspicua, ita testata, ut, quod in his assidue librarii peccant, non negligentia, non inficitia sibi, sed prudentes, scientes, ea, quæ vitiosa esse constat, amplectari atque approbare videantur. Sed quod attinet ad fabulam, quæ his versibus a Propertio tangitur, sciendum est, in ea tractanda, non satis concordare ac concinere inter se aut poetas, aut poetarum interpretes. quod enim alias sæpe, idem hic quoque contingit: ut, cum

lippae & Martis, sive Milanionis, filius, qui Thebana bella puer admodum petiit. Ergo de hujus grammatici sententia, Parthenopaei pater quidem est Milanion; mater autem non Atalanta, sed Menalippa. At Stätius lib. iv. Thebaidos aperte hujus ipsius Parthenopaei matrem Atalantam facit Iasii filiam: patrem autem Laëtantius interpretatur non Milaniosum, ut Servius, sed Meleagram vocat. nisi forte dicamus, eandem Menalippam & Atalantam, eundem Meleagram & Milanionem vocari. sic enim est idem Paris & Alexander, eadem Cassandra & Alexandra. At Diodorus Parthenopaei matrem Atalantam esse ait Schoenei filiam. Hyginus autem cum Laëtantio faciens eum genitum esse dicit matre Atalanta Iasii filia, patre Meleagro. Arcadicam Stätius venatricem, ac Dianae comitem fuisse dicit, idemque confirmat Aelianus: & scholiastes Theocriti ait eam mistendis arcu sagittis praestitisse: cum illam alteram sola pedum pernicitas nobilitaverit. At Oppianus Atalantam Schoenei filiam venatricem, & jaculatricem eximiam fuisse ostendit libro xi. ἀκοντιστῆρος, his versibus:

Σχοινῶν ἀστὴν ἢ κλυτὴν θυγατέρα Ἀταλάντης.
 Θορκοῦ φίλον ἀκοντιστῆρα ποσειδῶν. Ἐρπον. κρημ.

Hippomenem in leonem, Atalantam Schoenei filiam in leonem mutata esse, canit Ovidius. At Hyginus, parum ipse sibi constans, Atalantae Schoenei filiae, & Meleagro: Palaephatus Atalantae & Milanionis id contigisse narrat, sed saepe alias monui, non esse quaerendam in mendacis veritatem. Sic cum Scyllas duas fuisse prodigium sit, alteram Nisi, alteram Phorci filiam, quorum illam in avem, hanc in monstrum marinum conversam esse fabulantur: non defuerunt tamen poetae, qui, quae de Phorci filia traditur, id ad Nisi filiam referrent; ut aperte colligitur e scholiaste Euripidis in Hippolytum. sed multo apertius e Virgilio in Ciri: cujus haec sunt:

*Impia prodigiis ut quondam exterruit amplis
 Scylla, novosque avium sublimis in aëre caetus,
 Videtis, & tenui conscendens fidere penna,
 Carruleis sua lecta supervohitaveris alis:*

Hanc

Hanc pro purpureo poenam scelerata capillo,
 Proque patris solvens excisa funditus urbe.
 Complures illam, & magni Messalla poetæ
 (Nam verum fateamur, amat Polyhymnia verum)
 Longe alia perhibens mutatam membra figura:
 Scyllæum monstra in saxum conversa vocari.
 Illam esse, ærumnis quam sæpe legimus Ulyssi,
 Candida succinctam latransibus inguina monstris,
 Dulichias venasse rates, & gurgite in alto
 Deprensos naugas canibus lacerasse marinis.

atque hanc sententiam idem poëta secutus est in eclogis:
 quo in loco frustra se quidam eruditi homines torquent.
 [Ile etiam Hylæi.] idem etiam innuit Ovidius hoc versu:

Sensit & Hylæi contentum faucibus artum.

apud Aelianum nihil tale reperio: Hylæum quidem ipsam
 & Rhoecum sagittis ab Atalanta confixos lego. *Velo-*
cem.] indocte Volscus eandem putat esse hanc, & illam
 Catulli pernicem puellam. nam Catullus, ut dictum est,
 de Schoeneide loquitur: at hic de Arcadica sermo est.
 quam ipsam quoque agilem fuisse, testatur Aelianus: cu-
 jus verba quoniam in impressis libris depravata sunt,
 quomodo corrigenda suspicer, admonebo. Ita igitur vul-
 go leguntur: *ἰσχυροὶ δὲ αὐτὰς τὰς πύδας, καὶ ἐκ αὐτῶν διέφυγον ἔτι θηρίων, ἔτι ἰππευδίων αὐτῇ ἀγῆστοι, θυγαῖς δὲ Ἰλίουσσιν,*
καὶ αὐτὰς αὐτῶν κρηλαβῆς. ego autem
 lego: *ἰσχυροὶ δὲ αὐτὰς τὰς πύδας, καὶ ἐκ αὐτῶν διέφυγον*
ἔτι θηρίων, ἔτι ἰππευδίων αὐτῇ ἀγῆστοι. θυγαῖς δὲ Ἰλίουσσιν,
καὶ αὐτὰς αὐτῶν κρηλαβῆς. nihil autem obstat, quominus de
 eodem oleo & opera aliquot ex eadem narratione locos,
 qui corrupti videntur, quomodo emendandos putem, ad-
 moneam: ut meo labore, quantum quidem in me est,
 aliorum minuat labor. ubi ergo legitur, *καὶ αὐτὰς αὐτῶν κρηλαβῆς*
ἔτι θηρίων ἢ ζῴων, legendum arbitror, *καὶ αὐτὰς αὐτῶν κρηλαβῆς ἢ*
ζῴων. nativam enim, non fucō quaesitam, pulchritudi-
 nem Atalantæ tribuit. & paulo post: *καὶ δὲ ἔτι αὐτὰς ἀγῆστοι*
γίνονται αἰῶνι; αὐτὰς ἔτι κρηλαβῆς; ἢ τὴν ἀγῆστοι αὐτῶν κρηλαβῆς
παλαιῶν κρηλαβῆς; lego: *καὶ δὲ ἔτι αὐτὰς ἀγῆστοι γίνονται αἰῶνι, ἔτι ἢ*
κρηλαβῆς ἢ τὴν ἀγῆστοι αὐτῶν κρηλαβῆς παλαιῶν κρηλαβῆς. & ad
 finem, ubi legitur, *καὶ αὐτὰς αὐτῶν κρηλαβῆς*, legendum credide-
 rim,

IN PROPERTIUM SCHOLIA. 911

rim, *non ulla est dicitur.* Non ulla.] ita emendavi e veteribus libris: cum antea inepte legretur, *non nullas. Fallacia.*] *vixit.* Et facite illa meo.] & facite, ut ipsa me vehementius amet, quam ego ipsam. *Citeinis.*] legendum, *Cytacinis.* Scholiastes Apollonii, *Κύρα, πάλαι Κολχιδε.* Stephanus: *Κύρα, πάλαι Κολχιδε, παρὰ τοὺς Μυθολογιστάς.*

IN ELEGIAM II.

[*Et fecit indociles.*] nove dixit, *indociles vias, ἀδίδακτος.* *indocilem* enim usitatus dicimus eum, qui doceri non potest: quam rem ipsam, quae doctrina non comparatur. sed Achilles Staius Laucanus mihi confirmavit, se veterem librum habere, in quo scriptum sit, *Ut veniant-ederae:* & paulo post, *Surgat ut in solis:* & in hoc versu, *Us fecit indociles.* quam scripturam rejiciendam non puto. *Non sic Leucippis.*] fabula est apud Theozritum in Dioscuris, apud Ovidium quinto fastorum, apud Hyginum: sed nemo est eorum, qui non ab alia aliqua in parte disenciat. *Non Idas.*] de Marpissa Eueni filia auus est olim Idas cum Apolline certamen suscipere. Homerus Iliados I. *Ne sim tibi villior istis.*] ne minoris apud te sim, ob ista, quae modo dixi. *Uni si quia placet.*] satis est culta, quae uni placet. nam, pluribus ornare se, prostituerum est.

IN ELEGIAM III.

[*Sic ait.*] liber vetus: *Hic ait.* ut sit, *hic*, pro, tunc. *Interdum graviter.*] libri calamo exarati, *Interdum leviter.*

IN ELEGIAM VI.

[*As tu seu mollis.*] locum hunc a Beroaldo non intellectum, declaravit Coelius Rhodiginus libro quarto lectionum antiquarum.

IN ELEGIAM VII.

[*Dum tibi Cadmeae.*] prope simile principium est elegiae Ovidii ad Macrum:

Carmen ad iratam iam tu perducis Achillem.

Evolasse.] Beroaldus testatur, in antiquis libris partim, *evoluisse*, partim, *id evolasse*, legi. quarum scripturam ego quidem utramlibet huic vulgatae facile anteposuerim. Sed quod Volscus admonet deos hic intelligi, non Venerem, & Cupidinem, sed poetas ipsos: id, mea quidem sententia, tale est, ut, si fatuis & insulis declarationibus praemium aliquod positum esset, id Volscus, hac una fretus, sine controversia, suo jure, diis hominibusque plaudentibus, ablaturus fuisse videatur.

I N E L E G I A M V I I I .

Tunc dicitur.] Cynthiam, cum quodam, qui ex praetora in Illyriam proficiscobatur, ite meditantem, debortatur, ne id faciat. mox, se ei, quod voluerat, persuasisse, laetatur. sed hunc praetorem ex Illyria reversum postea coluit Cynthia. vide elegiam quandam e libro secundo, cujus principium est, *Praetor ab Illyricis. Virgilius.*] quarum exortu aperiuntur *maris. Ne ve inimica mess.*] ne ve cogar pro te navigante vota facere, quae tamen adversos & resistentes ventos nihil moveant. *Vacuam patiaris arena.*] alii libri, alique veteres: *Vacuam patietur in ora.* ut verbum, *patietur*, referamus ad undam ipsam. quod mihi quidem paulo magis arridet. nam illud alterum non satis intelligendo consequi possum. *Oricos.*] portus Epiri. Hecataeus apud Stephanum: *Μορὴ ἢ Βεσπυρὸς ἄλλοις, πορὴ ἢ Οὐραγοὶ ἄλλοις. Et dicam, Autaricis.*] Autarici & Hyllaei, populi Illyriae.

I N E L E G I A M X .

O jucunda quies.] Gallus cum puella, cujus recenti amore inarserat, nocte quadam collurus, arbitrum delictis suis, primisque cum ea velitationibus adhibuerat Propertium. quo e spectaculo tantam se voluptatem hausisse dicit: vix ut, quamvis multa jam nocte, abstrahi posset: utque nunc quoque in illius noctis memoria jucundissime acquiescat. ergo, ut praemium amico atque quod persolvat, defert ei operam suam ad multa amantibus utilia, quorum se peritum esse profitetur. ad extremum
etiam

etiam ei aliquot conservandi amoris praecepta tradit. *Vestris conscius in lacrymis.*] non desunt, qui legendum putent:

Affueram vestris conscius inlecebris.

lacrymarum tamen, eadem in re narranda, infra quoque mentio est:

*Vidi ego te toto vinctum languescere collo,
Et flere injectis, Galle, diu manibus.*

Cum te complexa.] ita videtur dixisse, *complexa puella*, ut,

Expertae metuens jurgia saevitiae.

Utrunque autem etiam Ciceronis exemplo confirmari potest. in oratione pro Sex. Roseio: *Scelestum, dii immortales, ac nefarium facinus, atque ejusmodi, quo uno maleficia ac scelera omnia complexa esse videantur.* Idem pro Balbo: *Cujus igitur audita virtus dubitationi locum non daret, hujus praesens, experta, atque perspecta, obtrectatorum voce laedetur?* Atque in his loquendi generibus nimium religiosi sunt quidam nostri temporis homines: ita ut interdum etiam veterum scripta corrumpere audeant: sicut illi contra eam, quae nunc est, consuetudinem aliquid dixisse videantur. quale est, quod designarunt in ipso principio elegantissimi libelli, quem scripsit Q. Cicero de petitione consulatus. id enim cum ita legeretur in omnibus ad unum antiquis libris: *Etsi tibi omnia suppetunt, quae consequi ingenio, aut usu aut diligentia possunt:* inculcata est ab istis vox, *homines:* ne illud consequi, ~~possunt~~, ut erat, positum videretur. Atqui si librorum consensus, quam nemo unquam sapiens contemnendam putavit, nihil istos movebat: recordari certe eos par fuit, *assequendi verbum*, eodem illo modo usurpatum esse a M. Tullio: *cujus haec sunt e secundo libro accusationis: Ac ne forte ea, quae remota de medio, atque erepta vobis sunt, omnia ita condita fuisse, atque ita abdite latuisse videantur, ut hac diligentia, quam ego a me expectari maxime puto, nihil horum inv-*

figari, nihil assequi potuerit: &c. Quamvis labentes; duae causae erant, cur discederem: quod & dormire cupiebam, & media jam nox erat. at utranque facile superabat ea, qua, spectandis lusibus vestris, perfundebar, voluptas. *Et mediis caelo.]* ad medium caeli provectis Luna ruberet.] est ne ita dicbam, *ruberet*, ut, — *Veni ruberet aurea Phoebe?* equidem nihil tale intelligendum putarim. sed ne Volscio quidem accesserim, qui rubescere ait Lunam, cum appropinquat dies. mihi sane palefcere potius videtur. opinor igitur, iccirco hoc verbo usum poetam, quod multi e veteribus ignea esse credebant corpora caelestia: eamque opinionem poetae ferre insequuntur. ruber autem est ignitorum color. *Equis.]* alii a mulis, alii a juvenis ejus bigas trahi ajunt. *Quando contemnitur.)* fuit tempus, cum vix putabam, vocem, *quando*, hoc sensu a veteribus acceptam legi. legitur tamen, sed non saepe. Plaut.

Haec urbs Epidamnus est, dum haec agitur fabula.
Quando alia agetur, aliud fiet oppidum. Idem:
Juventus nomen fecit Peniculo mihi:
Ideo quia mensam, quando edo, detergeo.

I N E L E G I A M X I.

Ecquid.] profecta ad aquas Cynthia, atque illic deficiente, metuit, ne ipse ex animo illus excidat, ne ve se alius quispiam in ejus amorem insinuet. quare eam, ut illa loca relinquat, hortatur. ordo autem verborum, quod est paulo perturbatior, fefellit interpretes. cum igitur indicabo. *Ecquid cura subit te, o Cynthia, cessantem mediis Bais abducere, id est, abducendi, exigendi, noctes memores nostri? Et modo.]* exponit, quod antea dixerat, cessantem. ita, inquit, ociosam & vacuum, ut totos dies mireris modo ac contempleris viciniam mare, aliud praeterea nihil negotii habeas. sed quod illa maria Epiro, id enim Thesproti regnum est, *subdita esse dicit:* equidem, id quomodo accipiendum sit, non assequor. nam neque ea, quae a Beroaldo & Volscio dicta sunt, placent: neque mihi quicquam, quod plane approbem, venit in mentem. *Abducere.]* ita est in meo vetere libro, non, ut in aliis, *adducere. E nostris carminibus.]*
a k

a lectione meorum carminum, quae tuam mei memoriam confirmarent. erat autem erudita haec puella, ut multis e locis intelligimus. mirificeque veribus Propertii capiebatur. unde est illud:

*Nam mea cum recitat, dicit, se odisse beatos.
Carmina iam sancte nulla puella colit.*

Atque utinam] utinam potius aut navigando, aut natitando ocium fallas, quam aures alienis blanditiis praebeas. *Magis*.] potius. *Aut teneat*.] aut lympha facilis cedere alternae natitantis manui, teneat te in unda tenui clausam. *Natitantis*.] alii, *Teutantis*: & meras ineptias afferunt. meus vetus liber habet, *natantis*: unde conjecturam feci, legendum esse, *natitantis*. *Manu*.] anti-que, pro, manui. sic alibi:

*Nec mirum: cum sit Jove digna, & proxima Ladae,
Et Ladae partu.*

rursusque alibi:

Tantaleae poterit tradere poma manu.

Attulerint nostri:] interpunctum unum perperam collocatum, & una littera mutata, sententiam hujus versus corruperant: qui a nobis ex antiquis libris integritati restitutus est. *An mihi sit major*.] in aliis libris, *An mihi non major*: quo nihil ineptius.

IN ELEGIAM XII.

Quid mihi.] Accusabatur desidia ab aliquo amicorum, qui etiam desidiae illius causam conferebat in amorem Cynthiae: eo enim Propertium frangi, ac dissolutum effici, & ab agendis rebus abduci. Respondet ipse, multum abesse, ut ita sit: Cynthiae enim non tantum corpore distractam a se, verum animo quoque ab alienata esse. tum queritur, quod neque eam praesentem alloqui, neque ad ullam aliam amandam applicare animum possit. *Quod faciat*.] hic versus varie legitur in vetustis libris. sunt, in quibus hoc modo:

*Quod faciat nobis conscia Roma moram. in aliis,
Quod faciat nobis Cynthia Roma moram.*

ego autem suspicabar ita legendum:

Quod faciat nobis Cynthia amore moram?

hanc autem e vocum similitudine elegantiam confectus est etiam in elegia quae proxime sequitur:

Certus & in nullo quaeris amore moram.

Quantum Hypanis.] ex opinione sua, & amatorie loquitur. *Hypanis.]* duo sunt hoc nomine fluvii; unus in India, ad cujus ripam sunt formicae, quae effodiunt aurum; alter in Scythia. *Eridano.]* non eruditis modo, quibus haec omnia notissima sunt, sed neminem esse credo tam in litteris hospitem, cui notum non sit *Eridanum* a Graecis dici, quem Latini *Padum* vocent. *de hoc tamen* fluvio, qui sit, ubi sit, aut omnino sit, nec ne sit, mirum quantum inter se antiqui scriptores discrepant: aliis eum cum Pado eundem esse, aliis eundem cum Rhodano, aliis in Padum, aliis in Rhodanum influere, aliis in Venetia, aliis in Iberia, aliis in Scythia fluere, aliis etiam, quorum sunt Herodotus, & Strabo, nusquam omnino esse dicentibus. Pausanias Eridanos agnoscit duos, in Gallia unum, alterum in Attica. *Lecta Prometheis.]* *Promethea* iuga Caucasum dicit. creditus est autem is quoque mons herbarum ad incantationes potentium ferax. Seneca in *Medea:*

*Congerit in unum frugis infausta mala,
Quaecunq; generat invius saxis Erix,
Quae fert operis hinc perpetua jugis
Sparsus cruore Caucasus Promethei.*

Coelius autem Rhodiginus dum in hoc loco explicando nova quaedam afferre vult, attulit non nova tantum, verum etiam aliena, & absurda.

I N E L E G I A M XIII.

Tu quod saepe soles.] laetaberis, inquit, & quodam modo insultabis mihi, quod, distractus a Cynthia, amo-
res

res amplius non exerceam. *Certus & in nullo.*] bis repetenda negatio: in nullo amore certus, in nullo amore quaeris moram. *Et primo lapsus.*] lapsus ab illo constantiae gradu, quem prius obtinebas. *Adire.*] quidam alii, amore. ego, amare. *Vidi ego.*] supra: *O jucunda quies. Non sic Aemonio.*] fabula est apud Homerum libro xi. Odysseae, & apud Lucianum in dialogis marinis. ac suspicari fortasse confidentior aliquis possit, Propertium hoc loco aut memoria lapsum, aut nominum similitudine deceptum esse. is enim Enipeus, cujus amore flagavit Tyro, non in Thesalia est, sed in Peloponneso. in Thesalia autem non Enipeus, sed Enifeus fuit, ab hoc alius: ut cognoscitur ex octavo Strabonis libro. ac, ne quis forte, Beroaldum secutus, putet, utrunque Enipeum dici; & Propertium, more poetis non inuitato, uni eorum tribuisse, quod esset alterius; apud Strabonem autem Enifeum pro Enipeo vitiose legi: sciat, hoc ipsum discrimen Enipei & Enisei e Strabone annotatum esse ab Eustathio. *Nec sic caelestem*] Hercules in caelum receptus, Heben duxit uxorem. itaque apud inferos, non Herculem ipsum, sed ejus tantum simulacrum Homericus Ulysses sibi visum esse ait:

Τὸν δ' οὐ μὲν εἰσποίησαν βίην Ἑρκαλεῖον,
 Εἰδύλον. αὐτὸς δ' οὐ μὲν ἀθανάτουσι θεοῖσι
 Τίρατι) εἰς Θυλῆς, καὶ ἔχῃ κρημίσφορον Ἥρω,
 Παιδὸς Διὸς μεγάλου, καὶ Ἥρας χρυσοπέδιλου.

Flagrans amor.] ac ferio quidam flagrans. neque ullus unquam amator verius ardere dictus est. *Et Ledre partu.*] pro, partui, antique. *Gratior una tribus.*] Leda ipsa, & Helena, & Clytaemnestra: ut praeclare exposuit Beroaldus.

IN ELEGIAM XIV.

Saepe ego multa.] queritur de perfidia Cynthiae: quod, cum ipse in magnum discrimen adductus sit, illa nihil omnino de eo laboret, neque quicquam remittat de pristino colendae formae studio. se tamen unquam illius amorem ex animo depositurum negat. Quod autem fuerit periculum, in quo tum constitutus erat poeta, divi-

nare fas non est. nisi (*) illud quidem constat, urbem reliquisse, & mare conscendisse. *At non sic libet* Homerus Odyf. s. *Alphesiboea.*] ita vocabant omnes elegantioris formae puellas: quæsi, quæ reperirentur in eos, qui ipsis boves darent dotis nomine. eo enim potius solitos uti antiquissimos in aestimandis rebus, non in introducto usu numerorum, indicat vel illud *ἡρακλειδῶν* — *ἡρακλειδῶν ἡρακλειδῶν*. at hic nomen proprium est. Historiam autem, quam hic tangit Propertius, diffuse enarravit Pausanias in Arcadicis: nisi quod apud eum fractum ab Alphesiboea interfectorum nulla mentio. *Hypsipyle* Ovidius in epistolis, Papinius libro VI. interpres Pindari in Nemea. *Hospitio.*] ut *servitium* pro servo dicimus, sic *hospitium* hic pro hospite accipimus. *Euadne.*] hoc initio lanira dicebatur. sed ut Alphesiboeas vocatas dotem, quæ, propter pulchritudinem, reperirentur in dotem: (uxores enim a viris, non, ut nunc, viros a uxoribus, dotem accipere mos erat) ita hæc *Euadne* dicta est, quod bene dotata esset a Capaneo conjugio. *ἱφιδίης* enim vocabant nuptialia munera. Hanc Iphidis filiam fuisse, ait interpres Pindari: & ob id Iphias ab Ovidio vocatur. Hyginus tamen Phylaci filiam facit. *Muta prius*] nihil temere affirmaverim: sed, si quis *muta* conjecturam antiquus liber adjuvet, libenter pro, *muta*, legerim, *muta*. ut significet, prius fore, ut flumina cœcitate, & sine ullo strepitu labantur in mare, quam ipse Cynthiam amare desinat. *Labentur.*] veteres libri, *labantur*. & melius convenit cum eo, quod sequitur, *dusserit*.

I N E L E G I A M X V.

At merito.] libri veteres, *Et merito. Ah pereat.*] Quo modo, *pereat*, si jam pridem *periiit*? sed videlicet tale est, quale illud,

Illi sub terris fiant mala multa puellae. &c.

I N E L E G I A M X V I I I.

Hoc pro continuo.] Gallum, qui Hylam puerum habebat in deliciis, exemplo Herculis monet, ne eum inco-mitatum vagari sinat. *Crudelis Minyis.*] magnum hic ver-

(*) Scrib. *ne illud quidem.*

versus mihi negocium exhibuit: neque sane adhuc in ejus
 sententia eruenda mihi ipse satis facere potui. Ascanium
 lacum in Bithynia esse, haud procul ab eo loco, ubi
 raptus esse Hylas dicitur, e Strabonis libro XII. notum
 est. sed quaeso, quid tum postea? cur is lacus Minya-
 rum dux fuisse, aut, quod etiam absurdus est, fore di-
 catur? Beroaldus pro, *dux erit*, videtur legisse, *dixe-
 rit*: ita tamen ut utranque scripturam agnoscat. sed il-
 lud, *dixerit*, ita interpretatur, Ascanium lacum, post
 amissionem Hylae dixisse hoc Minyis, fortunam crudelem
 saepe imprudenti amanti occurrere. quae expositio mihi
 quidem insigniter frigida videtur. Equidem, quae mihi
 pridem conjectura in mentem venerat, eam ne nunc qui-
 dem, cur rejicere debeam, video. suspicabar autem,
 pro, *Ascanius*, legendum, *Aesonius*. crudelem autem
 vocari Jasonem, pro eo quod Herculem, amissione pueri
 exanimatum, & ejus reperiendi desiderio huc illuc va-
 gantem, nihil miseratus, reliquerit, & inceptum iter,
 deserto eo, sit persecutus. sed tamen ne sic quidem satis
 cohaeret sententia. denique habeo librum ab eruditissimo
 homine, Francisco Porto, cum multis veteribus diligentis-
 sime collatum: in quo notatum est ipsius manu, esse an-
 tiqua quaedam exemplaria, in quibus hoc loco lacuna est,
 cum his litteris, *Fragm.* quod si est, *Ἐπιπέριος* plane ul-
 cus hoc fuerit. *Thiodamanteo*.] Callimachum & Apollo-
 nium sequitur, qui Hylam Thiodamantis filium faciunt.
 alii enim aliter. est autem operae pretium cognoscere,
 puer hic, qui tantopere heroi fortissimo carus & accep-
 tus fuit, quo modo in ipsius manus pervenisse dicatur.
 ea de re ita memoriae proditum est. Hercules cum De-
 ianiram, Oenei filiam, duxisset uxorem, Calydone dege-
 bat. quodam die accidit, ut Cyathus puer, Architelis
 filius, qui Oeneo pocula ministrabat, Herculi, manus
 abluturo, aquam eam, quae abluendis pedibus comparata
 erat, insciens infunderet. indignatus Hercules pugno eum
 interfecit. quam ob caedem profugus, cum una cum
 uxore se in viam dedisset, ad Euenum fluvium Nesso
 centauro mortem attulit: ut & Archilochus narrat. dein-
 de progrediens, in Dryopiam venit. est autem ea gens
 rapinis ac latrociniiis dedita, contermina Mileensibus, ut
 est apud Pherecydem in tertio. ibi cum Hylus filiolus,
 quem secum ferabat, esuriret, Lycas autem paedagogus

procul relictus esset, a Thiodamante, in quem inciderat, Hercules paucillulum cibi petere occcepit. regat ille. commotus Hercules, abreptum interfectumque unum e bobus ipsius cum sacrificasset, epulabatur. Currit prope in Dryopum urbem Thiodamas, evocatosque eos adversus Herculem educit. tum in eam necessitatem Hercules adductus est, ut uxorem quoque armaverit. quam etiam in pugna vulnus accepisse propter mammam ferant. Sed tandem superior effectus Hercules, Thiodamante interfecto, filium ejus Hylam abduxit, eumque in deliciis habuit. *Ascanio.*] hic quoque libentius legerim, *Aesonia. Nanque ferunt.*] Hinc incipit enarrare fabulam de Hylae raptu, quam varie tractant Theocritus *ιδολ. 17.* Apollonius libro primo, Valerius Flaccus libro III. eandem etiam proxime M. Antonius Flaminius in elegia quadam ita eleganter ac suaviter descripsit, ut mihi quidem cum antiquis illis merito comparari posse videatur. *Hunc dno festati.*] hoc de duobus Boreadis ab alio nemine, quod sciam, traditum est. itaque puto Propertii inventum esse ad exornandam fabulam. *Jam Pandioniae.*] desinant Boreadae Hylan persequi: cum enim abreptura sequitur Dryas. Hanc autem nympham Flaccus Dryopen vocat. Apollonius nomen ipsius non exprimit. Theocritus, non ab una, sed ab omnibus ejus loci nymphis raptum Hylan esse dicit. Onasus historicus, dum aquam haurire vellet, in fontem decidisse, ibique submersum esse. *Ab dolor.*] versus hic abest a quibusdam veteribus libris. & vereor, ut aut Propertii sit, aut satis emendate legatur. *Hic erat Arganti Phlegre*] omnino ita est in plerisque omnibus veteribus libris. neque tamen adduci possum, ut eam scripturam probem. Orpheus quidem Arganti montem nominat, ad quem raptus sit Hylas:

— ἀμφὶ δὲ κλισίῃς

Ἀργάνῃς κλισίῃσι, Βαθυπέτρῃσι τε κλισίῃσι.

sed Phlegram in his regionibus nusquam reperio, neque usquam omnino, nisi in Italia ad Cumas, & in Thracia ad Pallenen. Strabo libro XII. Argantium montem ait Cio, seu Prusiadi Imminere, ubi raptum esse a nymphis Hylan fabulantur. celebrari etiam a Prusiensibus sacra quaedam, in quibus per montes huc illuc currant,

&

& Hylae nomen inclament. sed homo ineptissimus, Vol-
fcus, fretus illo, quem modo recitavi, Orphei versu,
quasi pro suo jure imperat, ut Strabonem corrigamus,
Arganthumque, non *Arganthonium* montem apud eum
legamus. in quo est, cur inscitiam ipsius misericordia,
audaciam odio prosequamur. Equidem Strabonis scriptu-
ram non omnino emendatam esse existimo, sed tamen ita
leviter depravatam, ut, una littera addita, corrigi possit.
Αργανθώνιος enim, non *Αργανθώνιος ἄρθ*, legendum puto.
quin & hunc versum Propertii ita legendum censuerim,

Hic erat Arganthoni sub vertice montis.

neque me fugit, apud Stephanum *Αργανθών*, non *Αργανθών*
legi: unde etiam hic, vir clarissimus, Hermolaus Barba-
rus, *Argathonei*, non *Arganthoni*, legendum pronun-
ciavit. sed movent me cum alia, tum Arrianus, qui Ar-
ganthonen nympham nominat. omnem autem dubitatio-
nem tollit, nisi magnopere fallor, Apollonius, qui hunc
ipsum montem *Arganthonium*, id est, *Αργανθώνιος*, nomi-
nat:

*Τῶμ' ἄρ' οἷγ' ἀφίχεται Κισιῶν ἦτα γαίης,
Ἄμφ' Αργανθώνιος ἄρθ, ἀρχαῖς τε Κισίω.*

Thyniacis.] Thynia enim, seu Bithynia cõntermina est
Myfiae. Arrianus ait, Arganthones nymphae filios fuisse
Thynum & Myfum, a quorum altero Thynia, ab altero
Myfia nomen accepit.

IN LIBRUM SECUNDUM.

Theseus inferis.] deest, *quale*. ut sit, quale caput
testatur fuisse Pirithoum inferis Theseus, Patroclum
superis Achilles. cur autem ille inferis, hic superis? an,
quod & Pirithous, & Theseus apud inferos sunt? Virgi-
lius:

— *sedet aeternamque sedebit*
Infelix Theseus. Horatius:
Nec Lethea valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

Achilles autem ad superos propter virtutem evehctus est.

Ixioniden.] Pirithōum, Ixionis ex Dia filium. quo modo igitur & ipse, & Theseus a Virgilio *diis geniti* vocantur?

Diis quanquam geniti, atque invicti viribus essent.

sed Thesei quidem patrem habitum Neptunum, Pirithoum autem Jovis nepotem fuisse constat. Ixion enim Jovis filius. *Menoetaden.*] Patroclum Menoetii filium. Menoetius autem Pelei frater: ut non amicitia tantum, sed cognatio quoque inter Achillem & Patroclum intercesserit. variae autem fuerunt de horum aetate sententiae, quas collegit Politianus cap. XLV. miscellaneorum. Ceterum Lucianus, juniorem, & ab Achille adamatum fuisse Patroclum, jucundo magis, quam verecundo argumento, ex ipsis Homeri versibus colligit, in dialogo, qui inscribitur ἱρωτικῆ *Sed neque Phlegraeos.*] neque Callimachus poterat grandia poemata conscribere, neque ego possum. hoc autem vitio datum Callimacho ab *invidis*, ipsemet testatur elegantissimis versibus, quos ascribere non gravabor:

Ὁ φθὸν⊕ Ἀπόλλων⊕ ἰπ' ἑαῖα λάθε⊕ ὄϊον,
 Οὐκ ἔγνω⊕ τ' αἰεὶδν, ἢ εἰ ὄϊα κιντ⊕ αἰεὶδν.
 Τὸν φθὸνον ὁ πῶλον πωδὶ τ' ἔλασιν, ὀδὶ τ' ἵαπων.
 Λουρεῖα ποταμοῖο μίλας ῥό⊕, ἀλλὰ πῶ πολλα
 Δύκωτα γῆς, καὶ πολλὰν ἰφ' ὕδατι σερφετὸν ἔλατ.
 Δίω δ' ὄϊα κιντ⊕ κιντὸς ὕδατι φορέωσι μίλασιν,
 Ἀλλ' ἢ πῶ καθαροῖ τῶ, καὶ ἀχρεαστ⊕ αἰετῶν
 Πίδακ⊕ ἐξ ἱερῆς ὀλίγα λιβαῖς, ἄκροι αἰωνοί.

I N E L E G I A M I I.

Jupiter ignosco.] in aliis, *ignoro*. ut sit: nescio, cur olim tam multas rapueris, cum hanc antiquis omnibus formosiozem in terra relinquis. *Ischomache.*] alii Deidamian, aut Hippodamian vocant. *Mercurio Sais.*] καὶ χρῶθ̄ intelligendum, *qualis*. fabula autem, quam hic tangit Propertius, mihi prorsus ignota est. nam quod *Saisdem* Minervam interpretantur, multis de causis non placet. primum, quod nusquam alibi lectum est, Minervam cum Mercurio corpus commiscuisse: immo vero eam summo consensu ἀεικλίθων̄ faciunt. deinde, quod
 etfi

etsi Saitica praefectura Minervae sacra est, dea tamen ipsa non *Sais* ab Aegyptiis dicitur, sed *Nesth.* adde, quod jam Cynthiam cum Minerva contulerat, illo versu,

Aut cum Dulichias.

plane in meo vetere libro, non *Sais* legitur, sed, *sanctis.* falsam declarationem, ut opinor, confutavimus. veram aut alii, aut fortasse nos ipsi olim reperiemus.

IN ELEGIAM III.

Qui nullum.] initio sibi ipsi quodam modo insultat, quod qui diceret, se ab omni amore plane liberum esse, denuo sese in eosdem laqueos induat. deinde excusat se ipsum: quod neque posuit naturae suae pugnare, neque tam Cynthiae forma, quam aliis raris & eximiis docibus, inductus sit ad ipsam amandam. *Et quantum Aetio*] cum tribus veteribus poetriis Cynthiam comparat. sunt autem haec, Sappho, Corinna, & Erinne. quarum de prima nihil dicere necesse est. non enim potest illa cuiquam ignota esse, nisi qui litteras nesciat. de duabus autem aliis, quoniam non aequae notae sunt, aliquid commemorare haudquaquam alienum fuerit. Corinnae igitur duae fuerunt: una Thespia, altera aut Thebana, aut Tanagraea. utraque poetica laude insignis, haec quidem ita, ut Pindarus quinque vicibus tradatur. sed Pausanias id factum putat, quod Pindarus Dorica lingua caneret, quae non satis intelligeretur ab Aeolibus, illa autem Aeolica. neque non illud ad conciliandam victoriam profuisse tradit, quod mulier esset omnium per id tempus formosissima. Erinnen autem Sapphonis aequalem & sociam fuisse accepimus, quae poema scripserit, quod *Colum* vocavit, partim Aeolica dialecto, partim Dorica, trecentis versibus constans, tanta felicitate, ut eam cum Homero ex aequo contulerit antiquitas. obiit autem virgo, annos habens undeviginti. ac, ut de Homeri, ita de hujus quoque patria ambigitur. sunt enim, qui Teiam, sunt qui Teliam, sunt qui Lesbiam, sunt qui Rhodiam faciant. *Turpia perpesus.*] Theocritus:

Τὰν ἀγίαν χ'ὼ μάλιστα ἀπ' Ὀήρουσ ἀγε Μελάμπευς
 Ἐς Πύλον· αἰ δὲ βίαντες εὖ ἀγαρίησιν ἐκλήρη
 Μαιτιεὺς ἢ Ζαρηεσσα περίφρονος Ἀλφεισβίας.

tab.

tangit & hanc sive fabulam, sive historiam, sed paucis, Homerus libro undecimo Odysseae. quam e Graecorum commentariis uberius ac fusius explicatam proponere instituit. Tyro, Salmonei filia, mortuo patre, in Deionei patris tutela fuit, qui eam Cretheo in matrimonium dedit. Interjecto aliquo tempore, cum ipse quoque Leioneus excessisset e vita, Iphiclus, qui ejus in Phylacorum, quae ad Tyronem pertinebant (*), occupavit. Neleus Tyronis filius, ut maternas injurias ulcisceretur, si quis Iphicli boves (erant autem illae eximia pulchritudine) abduxisset, filiam suam, cui nomen erat Pero, praestanti virginem forma, ei se uxorem daturum pronuntiavit. difficile id factu omnibus videbatur. nam & bubulci robustissimi, & ferocissimi canes Iphicli armenta servabant. sed Bias, Amythaonis filius, qui miro ejus puellae amore teneretur, fratri suo Melampodi, vati peritissimo, ut id negotium susciperet, persuasit. hic, etsi non erat nescius fore, ut caperetur, profectus est tamen, fraternae voluntati cupiens obsequi. captus igitur, & Iphiclo traditus, deinde in carcerem conjectus, diligenter aservabatur. qui autem ei ministraret, vir quidam una cum uxore est attributus: quorum ipse viro quidem facili & comi, sed muliere molesta & aspera utebatur. Cum ergo ibi diu delituisset, quodam die vermium supra tectum strepitum ac stridorem quendam audiit. erat autem ita purgatis auribus, ut intelligeret ac perciperet etiam ea, quae a bestiis dicerentur. sensit itaque, eos vermes significare inter se, trabem sibi jam corrosam & exesam esse. quare ruinam metuens, simulat sibi male esse, ita ut consistere non posset. petit igitur, ut vir quidem anteriorem (†), mulier vero posteriorem lectuli sui partem apprehenderet, ipsumque ita ambo extra domunculam ferrent. quod eis facere aggressis, cum & vir, & totus prope lectus extra tectum esset, derepente collapsa trabs mulierem obruit, atque enecavit. servatus vir, rem totam ex Melampode cognitam defert ad Phylacum, Iphicli

(*) Apud semibarbaros, qui nunc Latine scribant, frequens est. Haec ad me pertinent, pro, haec mea sunt. Veteres aliter loqui, docet Vossius de Vitiis sermon. VIII. p. 399.

(†) Anterior, vox cadentis Latinitatis. Vide Cellarium Cas. Inst. p. 155.

patrem. is eam Iphiclo enunciat. Iphiclus hominem ad se accersitum, quis esset, quoque consilio boves subreptum venisset, interrogat. is omnia illi, ut erant, indicat. Tum Iphiclus, Et domum, inquit, liber ac solutus redito; & tecum boves, quas petis, abducito, si rationem mihi aliquam, qua liberos procreare valeam, indicaveris. Melampus cum illum bono animo esse iussisset, caelis rite hostiis regiones captandis auguriis divisit. advolans aves omnis generis, praeter vulturem. Vates ex omnibus, ecqua ratio esset conficiendi Iphiclo liberos, sciscitatur. illis se ullam tenere negantibus, venit postremo vultur: ac primum profert causas, quae Iphiclo, ne generaret, impedimento erant. Phylacum patrem, olim ipsi puero quadam de causa iratum, persecutum esse eum stricto gladio. sed cum eum comprehendere nequisset, gladium in pyrum quandam silvestrem impegisset. ipsum autem gladium postea crescentis arboris cortice obtectum & involutum, simul & arborem ipsam, & eam partem, qua lateret gladius, indicavit: affirmans, timorem ea ex re conceptum, jam tum Iphiclo sterilitatem attulisse. iret igitur, & rupto cortice gladium educeret, rubiginemque illius e vino per decem dies Iphiclo potandam daret. hoc remedio usus Iphiclus generandi potestatem recuperavit. Melampus, acceptis bobus, domum reversus, fratri eas tradidit. qui cum eas Neleo, dotis nomine, dedisset, puellam, quam amabat, accepit. *Surripuisse.*] surripere voluisse. *Quem non lucra.*] non enim lucri causa eas abducere volebat. *Pero formosa.*] *Ἐπέμπε Ἀργείων,* ait Homerus.

IN ELEGIAM IV.

Non per Medeae.] *Citeis* Medea est. ne igitur bis eandem continenter nominaverit, malim legere,

Non Perimedea gramina cocta manu:

quo modo & Beroaldus in quibusdam vetustis libris legi ait. *Permedes* autem veneficae intignis meminit Theophrastus Pharmaceutria:

Φάρμακον τοῦτ' ἔστιν ἡμεῖς χερσὶν μῆτις ἢ Κίχνης,
μῆτις ἢ Μυδίας, μῆτις ἑσθλῆς Περμεδίδος.

est-

estque haec eadem, quae ab Homero vocatur Agamede:

Ἡ τίσι φέρουσα εἶδεν, ἴσα πρὶν Διῶν χθονί.

I N E L E G I A M V I.

Non ita complebant.] de meretricibus, quae hic nominantur, multa jucundissima leguntur apud Athenaeum libro XIII. quibus referendis, brevitatis causa, superse-
deo. unum de *Phryne* praeterire non possum, quam Beroaldus & Volscus *Phyrnen* inepte nominant, neque historiam, quae hic a Propertio tangitur, vident. eam vero exponit Athenaeus his verbis: *ἐκλήτοι δὲ ἐφ' ἧρα ἡ Φρυγία, ἣ ἰπποχρεῖτο ταχεῖς τὰς Θύβας, ἰὰν ἰππηγάσων Θερσίαι· Ἀλιξάνδρος μὲν κωτίσκαψεν, αἰτίσθη δὲ Φωκίη ἢ ἰταλῶν.*

Me soror.] versus hic antea ita legebatur:

Me soror, ὅ cum qua dormis amica simul.

neque animadvertent, qui hanc scripturam sequebantur, mendum inesse in verbo, *dormis*, vel in puero scutica dignum. *dormit*, & in meo vetere libro legitur, & omnino legendum est. hoc autem dicit: Et soror tua laedet me, & amica, cum qua simul ipsa dormit.

I N E L E G I A M X I.

Quicumque ille fuit.] quo modo Amor pingatur, & causas, cur ita pingatur, summa elegantia exponit. Sed hanc elegiam perfecte intelligere qui studet, legat Alexandrum Aphrodisiensem problemate LXXXVII. *Evolat e nostro.*] certe quidem versus hic integer non est. nam quid est *Evolat e de nostro pectore*? fortassis igitur ita legendus sit:

Evolat, heu, nostro quoniam de pectore nusquam.

I N E L E G I A M X I I I.

Nec sic Electra.] vocem, *suum*, quam indoctus aliquis hoc loco infererat, quaeque in omnes prope libros propagata versum corrumpebat, ejeci, & expunxi.

IN ELEGIAM XV.

Quae tibi terra.] sic Tibullus:

*Muneribus meus est captus puer, at deus illa
In cinerem, & liquidas munera vertat aquas,*

uterque autem sumpsit ab Homero:

Αἰὲρ ὁμοῖον μὲν κείνῳ, ἴδιον δὲ γαῖαν γένουσι.

IN ELEGIAM XXI.

Cui fuit.] ait, se, relicto amore matronarum, contulisse se ad amandas eas, quae minore negotio faciunt copiam sui. & colligit multa argumenta, quibus harum amorem tutiorem ac jucundiolem esse concludat. eadem de re quaedam sunt apud Horatium libro primo sermonum.

IN ELEGIAM XXVI.

Extremo venit.] puto legendum, *veniet.*

IN ELEGIAM XXVIII.

Quaeris cur veniam.] mutilam esse hanc elegiam, finemque illius desiderari, cum diu suspicatus essem, postea veterum librorum indicio deprehendi. sunt, qui eam, quae proxime sequitur, cum hac continuent, unamque ex duabus faciant: quos valde errare arbitror.

IN ELEGIAM XXXI.

Non Amphiareae] depravatum esse versum hunc, constat. nam ab *Amphiarao* neque *Amphiaratae*, neque *Amphiareae* deduci potest. numeri praeterea non constant. in meo vetere libro legitur:

Amphiratae nil profunt tibi fata quadrigae.

unde si quis vocem, *tibi*, sustulerit, quae versum *ἀπεργίαιον* facit, veram, ut opinor, scripturam restituerit. *Aut Capanei magno.*] eodem libro auctore hic reposui

vocem, *magno*, quae ab imperitis detracta numeros cor-
ruperat. *Nec minor his animis.*] in his verbis mendii
aliquid latere suspicor.

I N L I B R U M I I I .

Callimachi manes.] Callimachi & Philetæ manes invo-
cat, ut sibi assint in scribendis elegis. tum commendat
se ipsum, qui princeps apud Latinos hoc poematis genus
excoluerit: immortalemque famam suam fore augura-
tur. hos autem poetas etiam alibi conjunxit:

*Tu satius memorem Musis imitere Philetan,
Et non inflati somnia Callimachi.*

Philetæ.] huic secundas partes in elegia tribui solitas,
ait Fabius. eum ita exili corpore fuisse prodit Athenæ-
us, uti necesse habuerit pilas plumbeas ad pedes gestita-
re, ne subverteretur a vento. mortuum autem e labore,
quem capiebat in studiis, & e molestia, quam contra-
xit, cum fallacis & captiosæ Stoicorum conclusiuncu-
lae, quam Græci *ψαδίστρα*, Cicero *mentientem* vocat,
disolutionem reperire non posset. *Primus ego.*] simile
illi Lucretiano,

Avia Meridum.

& illi Horatiano,

*Libera per vacuum posui vestigia princeps,
Non aliena meo pressis pede.*

& mox,

— *Parios ego primus iambos
Ostendi Latæ.*

Sacerdos.] sic Horatius:

— *carmina non prius
Audita, Musarum sacerdos,
Virginibus puerisque canto.*

Itala per Grajos.] Romano ore ea, quae Graecis tantum tractata fuerant, celebrare. *Orgia.*] poetæ enim sacri sunt Baccho. *Choros.*] nam in Bacchi sacris choros agebant. supra:

Egit ut euantes dux Ariadna choros.

Tenuastis.] secuti sunt enim *ἄεθρον ἰσθμίου*. unde alibi, non inflatum Callimachum dixit, & angustum ei petus tribuit. *Exactus.*] *ἰσθμίου*. Ovidius:

Non exacta satis, rudibus simillima signis.

Quid frustra.] quasi curru invehens, & alios pones sequentes respectans, hæc dicit. *Non datur.*] via currere, id est, via qua curri possit. *Carminis interea.*] in antiquis libris hæc a superioribus distincta ac separata sunt. *Orpheu.*] negat, mirum esse, si carmina, quae ipse Bæcho & Apolline propitiis scribit, a puellis colantur: cum carminibus Orpheus feras & flumina, Amphion lapides, Polyphemus etiam rudis & agrestis musicus Galatæam mouerit; nedum puellas, quarum tenerum est, & flexibile ingenium.

IN ELEGIAM II.

Ergo Musarum.] vox, ergo, quo pertineat, non sane video, deque illius integritate subdubito. nulla tamen discrepantia in veteribus libris.

IN ELEGIAM III.

Oneratos Caesaris axes.] libentius legerim, *onerato Caesaris axe*. *Pacis amor deus est.*] duas causas recedit, cur in bellum ire nolit: quod Amorem colat, qui deus est pacis: etsi sibi quidem cum domina pacem non esse ait: & quod alloqui magnarum opum, quae in bello parari solent, cupidus non sit.

IN ELEGIAM IV.

Majoremque timens.] in meo vetere libro est, *Majoremque metuens*: deinde alia manu emendatum, *timens*: ego autem, si quod in illa depravata scriptura veritatis vestigium est, libentius, detractis tribus litteris, legere:

Majoremque metu servus habere fidem.

ut sententia haec sit: timere servos interdum, ne mali nunciis apportandis dominos ad iram incitent. *ἰσχυρῶς ἰδὲ τῆς τῆς αἰγυπτιακῆς*, ait Aristoteles, ideoque sapienter mentiri, & ea dicere, quae dominis placitura norint. Igitur ipse reprehendit, aitque, plus in servo homine esse fidei debere, quam metus.

IN ELEGIAM V.

Sunt Agamemnonias.] hisce quatuor versibus fabulae quaedam obscurior continetur. nam de hoc sive Argynno, sive Argynno (quamvis enim apud Pollucem *Ἀργυνοί*, legitur, *Ἀργυρούς* tamen legendum crediderim) de eo igitur nihil aliud reperio, nisi eum fuisse Agamemnoni in deliciis, quod & hic indicatur, & in Cephiso submersum. alii inepta quaedam, & a se temere conficta afferunt: quod ego facere non institui. illis religio erat ut quam haerere, & fateri quicquam a se non intelligi: mihi contra religio est, quicquam, quod me non intelligere intelligam, interpretari. sed quaecunque illa tandem fabula est, quam ego mihi quidem ignotam esse fateor, suspicor equidem, hos quatuor versus alieno loco positos esse, atque hinc delendos, & reponendos statim post illud distichon,

*Natura insidians pontum substravit avaris.
Ut tibi succedat, vix semel esse potest.*

Hi enim incipit commemorare multos, qui in aquis perierunt: quo exemplum hoc quoque pertinere existimavi. *Terra parum fuerat.*] Horatius:

IN PROPERTIUM SCHOLIA

*Ne quisquam deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras, si tamen impiae
Non tangenda rates transfiliunt vada.*

In mare cui soli.] lego, *solum*: ut significet, dolos ubique ei profuisse, praeterquam in mari.

IN ELEGIAM VI.

Offensa.] ita reposui e veteribus libris: cum Berbal-
dus temere pro, *offensa*, scribi iussisset, *inversa*: est
autem *offensa*, irata.

IN ELEGIAM IX.

Et cui cognomen Corvus habere dedit.] hunc M. Vale-
rium, qui a corvo adjuatore cognomen invenit, cum in
omnibus antiquis libris *Corvinus* vocetur, eruditi quidam
nostrae tempestatis homines, & in Romanae historiae co-
gnitione cum primis exercitati, *Corvum*, non *Corvinum*,
vocari jubent: quod in vetustis lapidibus ita nomen hoc
scriptum reperiatur. ego autem nunquam de istis rebus
magnopere contendam: tantum, quod eos aliquando in
familiari sermone admonui, id hoc quoque loco propo-
nam: cum videlicet ab antiquis poetis sperre *Corvinum*
vocari. Claudianus in Eutropium: *Agmina Brutorum
& Corvorumque catervae.* ubi profecto ut ad Brutum il-
lum, qui reges ejecit, respicit, ita ad illum quoque Cor-
vinum, qui primus hoc cognomine affectus est. quod si
quis Claudiani auctoritatem levem ac despiciendam pu-
tat, valde ille quidem a me dissentit: sed tamen alium
proferemus, quem qui contempserit, is se haud dubie
magnum antiquitatis contemptorem ostenderit. M. igitur
Manilius, qui unus profecto pro censum lapidibus
est, homo eruditissimus, qui Augusti temporibus vixit,
aperte eum *Corvinum* vocat, his versibus:

*Et cum militia volucris Corvinus adeptus
Et spolia, & nomen, qui gestat in alite Phoebum.*

eodem etiam pacto mutarunt regis cujusdam Albani nomen, eumque pro *Tiberino Tiberium* nominarunt, freti auctoritate Eustathii Thesalonicensis. Ego autem qui Graecos homines saepe in Romanis nominibus falli videram, haud scio, an plus in hac re tribuendum sit uni Eustathio, quam omnibus antiquis libris, & Ovidio denique ipsi, cujus haec sunt:

*Cumque patris regnum post hunc Tiberius haberet,
Dicitur in Tuscae gurgite mergus aquae.*

Sed tamen his de rebus nunquam cuiquam valde contendendum putarim. Atque haec in praesentia sint satis. nam ut neque ultimum librum attingerem, & in ceteris essem restrictior, id mihi causae fuit, quod & in hunc poemam, & in Tibullum, si quando aliquis mihi deus otium fecerit, justos commentarios paro.

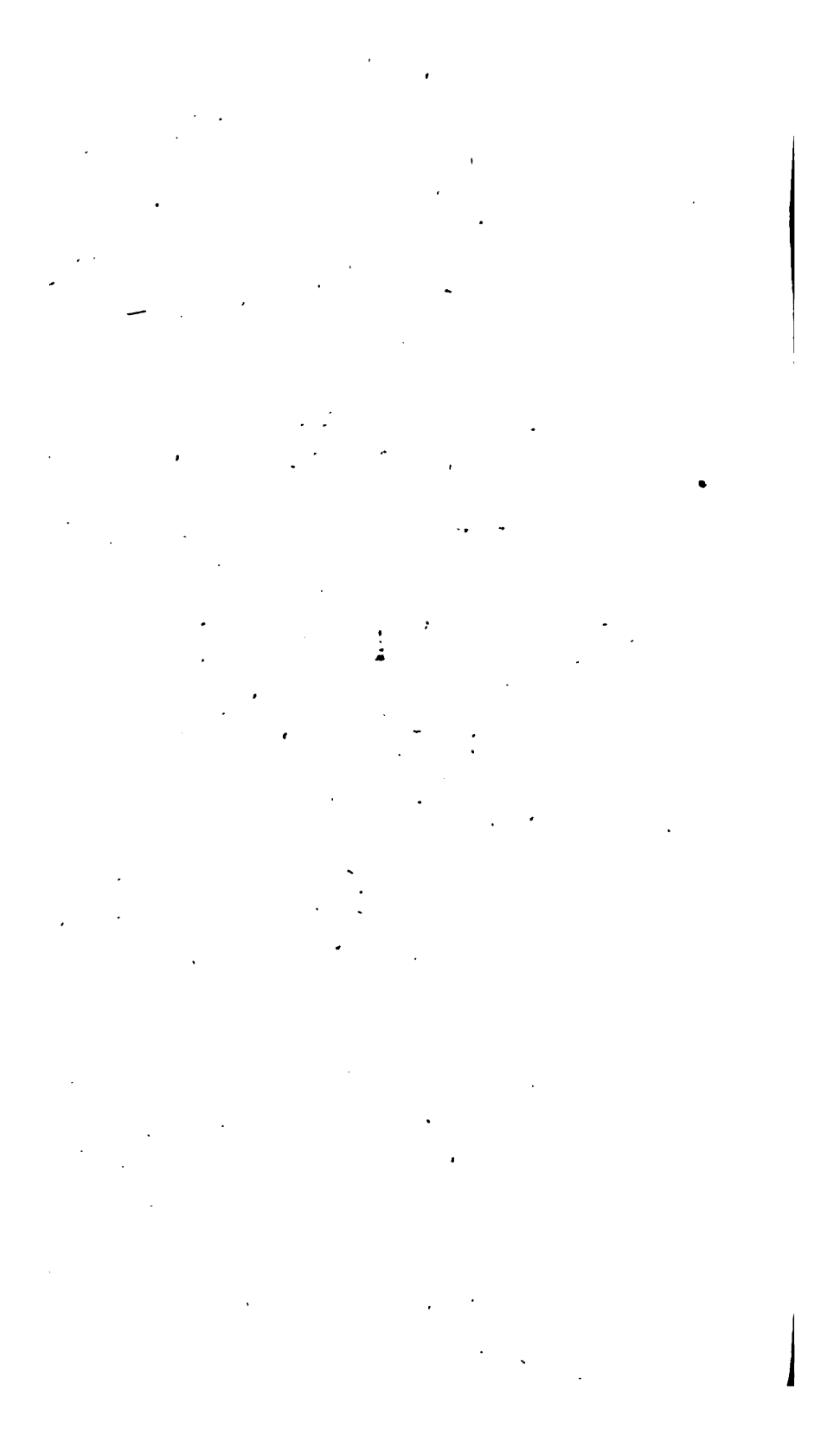

M. ANTONII MURETI

I N

H. O R A T I U M

S C H O L I A.

M. ANTONIUS MURETUS
JOANNI AVANSONIO,

REGII AUGUSTIORIS CONSILII PRAESIDI,
INVICTISSIMI GALLIARUM REGIS HENRI-
CI AD SUMMUM PONTIFICEM LEGATO,
VIRO CLARISSIMO,

S. D.

INGRATI animi vitio, Joannes Avansoni, vir clarissime, nullum equidem unquam vitium tetrius, aut naturae hominis alienius duxi. ingratos autem semper existimavi non eos modo, qui, provocati beneficiis, gratiam referre studerent nullam: quod mihi ferarum superare immanitatem videtur: sed omnes omnino, qui, quibus in viris aliquam virtutis exuperantiam animadvertissent, non eos omni observantia colere, omnibus modis ornare, omni denique genere praedicationis celeberrimos efficere contenderent. Divinum enim bonum, ut a Platone, ejusque discipulo Aristotele. accepimus, honor

Nnn 4

est:

est: Deoque iccirco primum cum tribuere oportet ipsi, tum iis, in quibus aliqua divinae naturae expressè elucet similitudo. neque vero dubitandum est, quin deus graviter, ut ita dixerim, ferat, cum aut se dissimiles honore affici, aut similibus honorem meritis non deferri videt: qua in re par culpa est adulatorum, & eorum qui cognitam alienae virtutis praestantiam silentio tegunt. cum autem omnis virtus laudabilis, amabilesque facit eos, in quibus est, tum ea praecipue, quae foras patet (*), projectaque est, totamque se ad alienas utilitates porrigit: quo in genere iustitiam imprimis, liberalitatemque ac beneficentiam ponimus. quibus tu cum semper ita florueris, ut omnem gratiam atque auctoritatem tuam nunquam non libentissime contuleris ad juvandos eos quibus in ipsis causa esset aliqua, cur juvari deberent: mirum non est, si ita te litterarum studiis exculti homines certatim ornant, ut in te laudando propriam sibi quandam ipsi gloriam quaerere videantur. Equidem, de me ut dicam, cum in Gallia essem, cognosceremque multorum & litteris, & sermonibus, unum esse te in aula principis, qui praeter ceteros ingeniosissimorum, mihiq; conjunctissimorum hominum causam susciperes, qui eos omni studio complecterere, qui eis ad regis ipsius notitiam tua com-

mu-

(*) Rectius scripsisset, foras spectat, ut Cicero, quem imitatur, apud Non. Marcell. p. 373. *Iustitia foras spectat.* Et projecta tota est, atque omnis. Est etiam in his verbis imitatio alterius loci Ciceroiani ap. Nonium p. 299. *Quae virtus praeter ceteras totam se ad alienas utilitates porrigit.* atque explicat. Mox illa, ut in te laudando, &c. expressa sunt ex his Cicero ad Div. V. 12. *Neque ego sum ita dignus, ut me laudando gloriare nec enim commendari velim, qui non solum, ut me laudando propria ingenii gloria consequatur.*

*mendatione iter aperires, amabam te jam tuam incredi-
 biliter: quique nullum a te unquam beneficium acco-
 pissem, eorum tamen quos amabam, & virtutis tuae
 causa, vel plurimum tibi debere me arbitrabar. ita-
 que cum Romam ions, in illam nobilissimam legatio-
 nem, qua nunc fungeris, per hanc urbem iter fecis-
 ses: ubi primum te hic esse audiui, nihil antiquius
 habui, quam ut te viderem, manumque illam deoscu-
 larer, quam in adjuvandis eruditis hominibus semper
 occupatam, nunquam defatigatam fuisse intollebam.
 ibi quam tu me humaniter exceperis, quam comiter
 allocutus fueris, quam prolixè detuleris quicquid a
 te mea causa fieri posset, & memini, Avansoni,
 decus & praesidium litterarum, & ea magis me-
 mini, quod recordatio sive rusticitatis, sive super-
 biae, quam in aliis quibusdam expertus fueram, hu-
 manitatis illius tuae memoriam mihi jucundiorē fa-
 cit. Est vero ad conciliandos hominum animos poten-
 tissima res, comitas, affabilitasque sermonis. nun-
 quam, mihi crede, postea desii cogitare, quae mihi
 potissimum esset ineunda ratio testificandi aliqua in
 parte scriptorum meorum, quam magnifice sentirem de
 maximis tuis, praeclarissimisque virtutibus, etsi satis
 exploratum habebam, minime omnium te, aut meo,
 aut cujusquam testimonio indigere. nam, quae, per
 Deum immortalem, pars aetatis tuae non ea fuit cla-
 ritate ac splendore, ut illustrare potius illa alios,
 quam aliena luce illustrari debere videatur? Qui pri-
 mum natus es ea ex gente, qua nulla inter Atrobrogas,
 ne quid amplius dicam, vel antiquior, vel omni
 genere ornamentorum cumulatior reperiri potest. Quis*

enim nescit, e Sammarcellorum familia, tanquam e fertilissimo quodam praestantium hominum seminario, innumerabiles viros belli pacisque artibus clarissimos exitisse? Testis Ravenna, quae memorabili illo proelio duos e tuis fortissime pro patria dimicantes mirata, prius tandem ultimum edentes spiritum vidit, quam ullam dantes fracti, aut defatigati periculis animi notam. patre vero tuo quem unquam Allobrogum senatus habuit, aut justitia & aequitate, aut consilio & prudentia, aut divinarum humanarumque legum cognitione & scientia superiorem? cujus tu per vestigia ingressus, in itinere, quod ad veram gloriam ducit, ea celeritate properasti, ut altero & vicefimo aetatis tuae anno, Senis, qua tum in civitate juris civilis studia praecipue vigeant, a Philippo Decio, longe clarissimo per id tempus legum antistite, dignus iudicatus fueris, cui utriusque juris publice interpretandi facultas amplissima tribueretur. cujus rei fama cum ad Francisci regis optimi maximi aures pervenisset: nullam ille moram interponendam putavit, quin eos honores in te transferret, quibus antea pater tuus, vir clarissimus, summa erat omnium approbatione perfundus. At Henricus, ne qui omni genere laudis omnes supersturgens erat omnium aetatum principès, liberalitate superari a patre videretur, collatos in te ab eo honores nova ipse dignitate cumulavit: libellorumque te supplicum in aula magistrum esse voluit sibi. Ex quo autem patris morte ad regium culmen erectus est, quem tandem ille finem fecit ornandi tui, aut quam rem majoris momenti, seu bello, seu pace, gesfit, in qua te non in partem suorum consiliorum perpetuo admiserit? qui quam-

ti te faciat, -vel ex eo intelligi potest, quod sanctioris consilii sui praesidem inprimis esse te iussit: deinde ad summum Pontificem misit, qui suam in urbe totius orbis terrarum nobilissima personam sustineres. Haec ego, Avansoni, pauca de multis laudis tuae argumenta perstrinxi: de quibus, aliisque innumerabilibus si uberius ac copiosius commemorare instituerem, librum, non epistolam, scribere necesse haberem. ac erit aliquod fortasse tempus, cum mihi plus ocii sumere licebit ad res tuas majore, ut ait Horatius, plectro concinendas. nunc autem eum ipsum, quem modo nominavi, Horatium ad te mitto, diligenter a me emendatum, auctumque (non enim audeo dicere, illustratum) annotationibus quibusdam meis. quae si tibi tantopere placebunt, quanto te opere ipsius Horatii scriptis delectari scio, praeclare mihi collocasse operam videbor. sin, quod metuo, nihil admodum in eis inerit dignum, quod ad te mitteretur: peto tamen a te, ut hoc exiguum observantiae in te meae pignus tantisper aequo animo accipias, dum ea perpolio diligentius, quae praesenti tibi promissa, brevi me in tuo nomine editurum esse confido. Vale. Venetiis. Cal. Oct. MDLV.

I D E M S T U D I O S I S.

BERNARDINUS Lauredanus, adolescens clarissimus, nullum neque finem, neque modum facit de vobis omnibus bene merendi. is cum accepisset, Horatium mihi esse in manibus, non tantum librum suum veterem mihi perbenigne utendum dedit: verum etiam hanc poëtae

tae ipsius vitam, nunquam antea impressam, obtuli, missam ad se, ut aiebat, e Flandria usque, ab Antonio Morillono, antiquorum monumentorum homine studiosissimo, qui eam descripserat ex antiquissimo volumine, quod Gandavi asservatur. Eam ego lectam, dignam judicavi, quae ederetur, etsi Petro Crinito probam non fuisse intelligebam. sed de Crinito ipso alius est dicendi locus. fuit enim antiquarum rerum neque tam acer aestimator, neque tam diligens indagator, quam nonnullis creditur. Vos interim accipite Horatii vitam, eunque, cujus eam munere habetis, ut par est, amitt.

Q. HORATII FLACCI

V I T A

E VETUSTISSIMO CODICE DESCRIPTA.

HORATIUS Flaccus, Venusinus, patre, ut ipse tradit, libertino, & exactio-
 ctore; ut vero creditum est, falsamentario,
 cum illi quidam in altercatione exprobrasset,
Quoties ego vidi patrem tuum brachio se emungentem?
 Bello Philippensi excitus a M. Bruto imperatore tribu-
 nus militum meruit, victisque partibus, venia impetrata,
 scriptum quaestorium comparavit, ac primo Moecenati,
 mox Augusto insinuatus, non mediocrem in amborum
 amicitia locum tenuit. Moecenas quantopere eum dilex-
 erit, fatis monstratur illo epigrammate:

*Ni te visceribus meis, Horati,
 Plus jam diligo, tu tuum sodalem
 Nimio videas strigiosorem.*

sed multo magis extremis, tali ad Augustum elogio: *Hora-
 tii Flacci, ut mei, esto memor.* Augustus epistolarum quo-
 que ei officium obtulit. hoc ad Moecenatem scripto signi-
 ficat: *Ante ipse sufficiebam scribendis epistolis amicorum:
 nunc occupatissimus & infirmus. Horatium nostrum te cupio
 adducere. veniet igitur ab ista parasitica mensa ad hanc re-
 giam, & nos in epistolis scribendis adjuvabit.* Ac ne re-
 cufanti quidem, aut succensuit quicquam, aut amicitiam
 suam ingerere desit. Extant epistolae, e quibus, argu-
 menti gratia, pauca subjeci: *Sume tibi aliquid juris apud
 me, tanquam si convictor mihi fueris. recte enim, & non
 temere feceris: quoniam id usus mihi tecum esse volui, si
 per valetudinem tuam fieri possit.* Et rursus: *Tui qua-
 lem habeam memoriam; poteris ex Septimio quoque nostro
 audire. nam incidit, ut illo coram fieres a me tui mentio.
 neque enim, si tu superbus amicitiam nostram spreveristi,
 ideo nos quoque a te sperare possimus.* Practerea saepe eum, in-
 ter alios jocos, purissimum penem, & homuncionem lepi-
 dis.

fragi jus habebant. deinde quod ad indicandam comitiorum levitatem, & inconstantiam, epitheton hoc accommodatissimum visum est: de qua Cicero pro Murena, & pro Plancio copiosissime disputat. *Tergeminos* autem honores accipio, quaesturam, tribunatum plebis, aeditatem majorem, praeturam, consulatum, censuram.

— nec *Polyhymnia*

Lesbom refugit tendere barbiton.] *Polyhymniam* *πυργουδωρος* dixit & Ovidius:

Disfensere deae, quarum Polyhymnia coepit Prima.

& alias:

*Finierat voces Polyhymnia. dicta probarunt
Clioque; & curvae scita Thalia lyrae.*

quo fit, ut hoc loco nihil mutandum putem.

Sublimi feriam sidera vertice] Achilles Statius, Lusitanus, homo mihi, propter singularem doctrinam, eximiamque probitatem, longe carissimus, mihi retulit, in libro, quem penes se perbonum, perque veterem habet, versiculum hunc ita legi:

Sublimis feriam sidera vertice.

ut nomen, *sublimis*, ad ipsum referatur Horatium. quod quale sit, alii judicabunt. mihi quidem minime improbitur.

I N O D E N I I I.

Audax Iapeti genus.] Videtur expressisse epitheton *αἰκνυρότης*. quod ei apud Aeschylum a Vulcano tribuitur:

Τῆς ἀεικεύλου Θίμιδος αἰκνυρότητι πῦρ.

facit autem hoc Horatius libentissime, ut qui Graecos poetas (quod aliis praecipit) nocturna, diurnaue versasset manu, cum loquendi complures modos, tum praecipue deorum, heroumque epitheta ab eis sumat. sic fu-

pra vocavit augurem Apollinem, id est, *μῦθος*, & ridentem Venerem, id est, *φιλομυθῶ*

Expertus vacuum Dædalus æra.] *Vacuum æra* sumptus a Pindaro, *ἰκέρων δὲ αἰθίρας*.

Nil mortalibus arduum est.] Similis est Oppiani sententia, principio libri quinti:

Ὅς οὐδὲν μέγιστον αἰμύζωνον, δὴν' οὐδ' αἰθίρῃ
Μυθεῖ κρυμῖν, οὐ κρύπτει αἰὲν ἀράωντα θηλάσσοθ.

I N O D E N I V.

Ad P. Sextium consulem] Omnino depravata est haec inscriptio. Optimus interpretum Porphyrio, *consularem*, non *consulem*, legit. ego legendum arbitror, *Ad L. Sextium consularem*. fuit autem L. Sextius consul una cum Cn. Calpurnio Pisone, anno ab v. c. DCCXXI.

Fam te premet nox, fabulaeque manes.] Qui pro, *manes*, hoc loco legunt, *inanes*, ipsi profecto sunt plane inanes. ille autem nescio quis, qui se Jovem, ut ajunt, lapidem jurare paratum ait, ita scripsisse Horatium, eo minus mihi fidem facit, quod hominibus jurandi cupidus, & jusjurandum sibi ultro deposcentibus, scio id temere deferendum non esse. tale est hoc Horatii, quale illud Persii:

— *cinis, & manes, & fabula fiet.*

Omnino enim apud veteres, etiam qui immortales esse animos non inficiabantur, majorem tamen partem, fabulosa putabant, quae de inferis dicerentur. Cicero in Catilinam: *Itaque, ut aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos ejusmodi quaedam illi antiqui supplicia impiis constituta esse voluerunt: quod videlicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescendam.* ac ne quis cum aut servisse causae, aut de aliena magis, quam de sua sententia, locutum putet, libro primo Tullianarum disputationum, hoc est, eo libro, quo vel maxime immortalitatem animi stabilire ad constituere conatur, supplicia tamen inferorum, tanquam poetarum ac pictorum portenta, deridet.

Nec cursus duplicis per mare Ulyseji.] *Cursus duplicis* exponunt, itionem, & reditionem. ego illam abram veterum interpretum sententiam malo: ut nomen *duplicis*, referatur ad Ulysem: quem minime simplicem fuisse accepimus, sed versutum & fraudulentum. *ita* autem *duplices* eleganter dicuntur. Catullus:

*Nam mihi quam dederit duplex Amathuntia curam,
Scitis.*

Euripides in Rhefo:

— φιλῶ λέγων

Τ' ἀλαθῆς αἰὲς, κ' ἔ' διπλῆς πύρον' αἰέτῃ.

& paullo post:

Τοιούτῃς οἴμι κ' αὐτίς, δίτῃς λέγων

Τίμων κίλλῳ, κ' ἔ' διπλῆς πύρον' αἰέτῃ.

Ad Numatium Plancum.] Pertinaciter errarunt librarii, ut & hoc, & aliis in hoc poeta locis *Numatium* pro *Muratium* perpetuo scriberent. Est autem hic *L. Muratius Plancus*, qui cum M. Aemilio Lepido consul fuit.

Bimaris ve Corinthi.] ἀμφικλάειον, ut docui capite septimo libri primi Variarum lectionum.

Plurimus in Junonis honorem

Artum dicet equis Argos, ditisque Mycenae.]

Haec quoque epitheta de Graecis poetis sumpta sunt. *artum* enim *equis Argos*, est ἵππιον. Euripides in Iphigenia in Tauris:

Ὅταν δ' εἰς Ἑλλάδι, ἵππιον ὄ' Ἄργος μάλιστα.

& ἵππιόντων. Theocritus:

Αὐτὸς ἵππὸς μάλιστα πολλὰ θεῶν ἐξέστη' ἀγρίων

Ἄργου οὐ ἵππιότα κίμωλια.

Dicit

Dites autem *Mycenas* vocat πολυχρύσευ. Sophocles in *Electra*:

Θείας Μυκῆνας τις πολυχρύσευ ἔραυ.

Larissam, patientem *Lacedaemona* cur dixerit, nemini ignotum esse arbitror. *Larissam* autem *ἔριπταμ* accipio, ἰεραβύλαμ. *Homer.*

Οὐδ' εἶπ' ἐν ᾧ στή ἰεραβύλαμ βοιωτικῆν
Καρπὸν ἰθαλάμωτο.

Et praeceps Anio, & Tiburni lucus.] Jam pridem admonui, *Tiburni*, hoc loco, non, ut antea, *Tiburii*, legendum esse. sic emendandus est etiam locus *Papinii* e silva, qua *Tiburtinum* *Manlii* laudat. ubi enim vulgo legitur,

— *illa recubat Tiberinus in umbra.*

veteres, etiam impressi, libri habent,

illa recubat Tiburnus in umbra.

Teucer Salamina, patremque.] Hac de re ita commemorat *C. Vellejus* posteriore volumine: *Teucer non receptus a patre Telamone, ob segnitiam non vindicatae fratris injuriae, Cyprium impulsus, cognominem patrie suae Salamina constituit.* de oraculo autem, quod sibi ab *Apolliae* datum dicit, ita ipse apud *Euripidem* in *Helena* loquitur:

Ὅση ποὺς εὐίλαμ' ἀν' ἔραυ πῆρον
Εἰς γλῶ ἰθαλάμω κέρας, ἢ μ' ἰθαλαμῶ
Οἰκῶν Ἀπέλλων, ἴσχαμ' ἰθαλαμῶ
Σαλαμῶνα ἡἴρωσ' ἐ' αἰσὶ χέρας πάτρας.

I N O D E N I X.

Vides ut alta.] Non dubium est, quin imitatus fuerit versus illos *Alcaei*, qui apud *Athenaeum* lib. x. leguntur: quod & alii quidam annotarunt: qui me hoc labore eos recitandi levassent, si in eis recte distinguendis plusculum vel diligentiae vel artis adhibuissent. Sunt autem hi:

Ἵτοι μὲν δ' Ζεὺς, ἐν δὲ ἔραυ μίτρας
Σοφῶν, πεπύρωσ' ἢ ὑδάτων ῥοαί.

Κάβαλε τὸν χιμῶν'. ἐπὶ μὲρ πηλὴς
 Πόρ, εὐ ἢ κίρῳς εἶον ἀφ' Ἰλίου
 Μελιχρόν.

In eorum autem versuum primo scio me a ceterorum scriptura recedere. nam apud Athenaeum quidem legitur, εὐ ἢ κίρῳς. quae vox quid significet, illi viderint qui eam retinuerunt. in libris Henrici Stephani, praestanti adolescentis ingenio atque doctrina, legitur, εὐ ἢ κίρῳς, ad sensum aptissime, ad versus rationem parum apte. quamvis igitur κίρῳς, pro κίρῳς, alibi non legerim; ipsa me tamen metri ratio adducit, ita ut legendum putem. primum enim κίρῳς pro κίρῳς dici posse, omnes sciunt. cum autem Aeoles ο pro α saepe ponant, ut cum ἄρῳ vocant, quam ceteri Graeci ἄρῳ, & ἰνίλῳ, quam alii ἰνίλῳ: quid ni potuerit Alcaeus, qui Aeolice scripsit, ex κίρῳς facere κίρῳς? quam sententiam illud quoque adjuvat, quod Etymologici auctor κίρῳς πικρὸν τὸ ἰρῳ dictum esse tradit. ut fit κίρῳς, quasi κίρῳς. Aperui opinionem meam, qua cedam, si aut qui κίρῳς legunt, sensum; aut qui κίρῳς, versum explicare potuerint.

I N O D E N X I.

Tu ne quaesieris (scire nefas) &c.] Nefas hoc loco valet αἰδίαται, ut & infra,

*Durum: sed levius fit patientia,
 Quidquid corrigere est nefas.*

ponitur & eodem sensu a Cicerone in quodam loco ex Timaeo.

I N O D E N X I I.

Quem virum, aut heroa.] Expressit illud Pindari e secundo αἶδα Olympiorum:

Αναξίθερμυγος ὄρωι,
 Τίνα θεῶν, τίη ἥρωα,
 Τίον δ' αἰδοῖα κελαιότονον;

Quis

Quid prius dicam solitis parentum Laudibus?] Hunc locum quo modo ceteri exponant, videre est. ego leviter depravatam esse, & ita corrigendum puto:

*Quid prius dicam? solitis parentem
Laudibus, qui res hominum, ac Deorum,
Qui mare, & terras, variisque mundum
Temperat horis.*

ut Jovem ipsum *parentem* nominet. ei autem loco, *Qui mare & terras*, &c. germanissimus est ille ex libro tertio:

*Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, & urbes, regnaque tristia,
Diyosque, mortalesque turmas
Imperio regit unus aequo.*

*Nec viget quidquam simile, aut secundum:
Proximos illi tamen occupavit Pallas honores.*] Negat quidquam esse secundum Jovi: & Pallada tamen proximos illi honores occupasse. nimirum quia aliud *secundum* est, aliud *proximum*. *secundum* est, quod statim sequitur; *proximum* etiam, quod longe remotum est. Itaque Nonius, *proximum*, inquit, dicebant veteres, non solum *adhaerens*, & *adjunctum*, verum etiam longe remotum, si tamen inter duo discreta nihil medium extitisset. Virgilius *Aeneidos lib. v.*

Proximus huic, longo sed proximus intervallo.

Hunc equis, illum superare pugnis Nobilem.] Sic alibi:

*Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis.*

Utrobique autem expressit versum Homericum ex undecimo *Odysseae*,

Κάστωρ δ' ἰππέδων, καὶ πύξ ἀγῶνι Πολυδάμει.

Illam autem,

*Defluit saxis agitatus humor.
Concidunt venti, fugiuntque nubes.*

*Et minax (sic Di voluerit) ponto
Unda recumbit.*

expressa videntur ex illis Theocriti, in Dioscuris:

Αἴψα δ' ἀπαλῶν τ' ἄντροι, λιπαρὴ δὲ γαλάτῃ
Αρπίλαγος, ριφίλας δὲ διδραχμῶν ἕκαστος ἄσπας.

I N O D E N X I V.

O navis.] Aliud agebat Quintilianus, cum tradidit, et hac ode populum R. navis nomine intelligi. multa enim hic sunt, quae nullo modo ad populum R. referri queant. Sed non est inusitatum, magnis interdum viris ejusmodi nonnulla excidere.

Tu, nisi ventis Debes ludibrium, cave.] *Debes ludibrium,* Graecum loquendi genus est: ita enim illi *ἔδωκε, ἐφλισκάνει γέλωτα, & ἐφλισκάνει μωρίας, & similia.* Lucianus in Jove tragoedo: ἐὼ παλὴ δὲ οἰκοῖν ἀπολῆσθαι ἐα, ἢ πῶ φονία ἰδιώτης, ἢ μισοβάρβαρος, ὅτι γέλωτα ἐφλισκάνει δὴ τῦτο ἐὼ ταῖς σπουδαίαις. Euripides Alceſtide:

Αἰὶδ' ἄρ', αἰνῶ. μωρίας δ' ἐφλισκάνεις.

Idem Iphigenia in Tauris: δὲ' ἐξ ἰδός

Κακὰ σπουδαίη, μωρίας τ' ἐφλισκάνεις.

I N O D E N X V I I.

Nec Martiales hoedilia lupo.] Nihil mutandum est. Ionicum enim ἀπὸ μωρίας pro choriambis posuit, more veteribus non inusitato, pedes *ισοχρόνους* alios pro aliis utpandis.

I N O D E N X V I I I.

Nullam, Vare, sacra.] Hoc quoque Alcaei est: *μηδὲ θεὰ φουδίσσης ἀσπίδος ἡρώος ἀρπίλας.* in quo tamen *ἡρώος*, non *ἡρώος*, metri causa legendum puto.

Quis post vina.] Apud Nonium versus hic ita legitur: *Quis post vina gravem militiam, aut pauperiem crepat?* neque dubium est, quin ita legi debeat. Sic & alias locutus est Horatius: *Sulcas et vineeta crepat mera.*

At ne quis modici.] Multa in hanc sententiam apud Theognidem leguntur: quorum haec conclusio est denique:

Οἶνον πικρότερον πικρὸς, κρείσσον ἢ δὲ νε σῶτον
Πίνῃ ἐπισημίνας, εἰ κρείσσον, εἰδ' ἀγῶνις.

Vinum autem immoderate sumtum nocere, indicavit & Lucilius, cujus haec sunt e libro xxx.

*Scito etenim bene longinquum mortalibus morbum
In vino esse, ubi qui invitavit dapnifilius se.*

I N O D E N X X I I.

Non eget Mauri jaculis.] Mauris jaculis, legendum esse & Acro affirmat, & veteres libri comprobant.

Sive facturus per inhospitalem Caucasum.] ἀπίστευτον vocat. Aeschylus. interpretes autem ipsius admonent, τὸ αἶμα τὸ αἰκνύοντες.

Terminum curis vagor expeditus.] Expeditis, legendum est, ex Porphyryone, & antiquis libris.

I N O D E N X X I I I.

Nam seu mobilibus veris inhorruit Adventus foliis.] Hanc scripturam agnoscunt & veteres interpretes. neque tamen repudianda videtur haec, quae in antiquis quibusdam reperitur libris:

*Nam seu mobilibus vitis inhorruit
Ad ventum foliis.*

I N O D E N X X V I I.

*Vino & lucernis Medus acinaces Inmane quantum dis-
crepat?] Ακινάκτες,* ait Julius Polhux, Περσικὸν ξιφίδιον π τὸ
μαρὸν ἀσχηματιστόν. Hesychius autem, Ἀκινάκτες, δένρον Περσικόν,
ξίφος. Idem etiam Suidas, idem incertus auctor Il-
belli περὶ χυμῶντων ἰατρικῶν. Si igitur omnium consensu,
Persarum gestamen est, cur Horatius *Medum*, non Per-
sicum, acinacem vocat? nimirum, quia hosce populos,
propter ipsorum vicinitatem, antiqui scriptores plerun-

que confundere solebant. Sic Xerxen Javenalis *Medæ* vocat:

Aut persosfus Athos, opotique flumina Medo.

quem tamen Persam fuisse constat. & Catullus,

Cum Medi irrupere novum mare.

cum tamen de Persis proprie intelligat. ac illud ipsam bellum, quo profigatus est Xerxes, Hocrates in Panathenaico Περσικὸν πολέμιν vocat: at Aristoteles τὴν Μεδίαν, cujus verba e secundo libro πολιτικῶν libet recitare, ut, quoniam, nisi fallor, leviter depravata sunt, quomodo emendanda, videantur, admonëam. Sunt igitur hæc: ὁ ναυαρχίας ἦν ὁ εἰς Μεδίαν ὁ δὲ μὲν ἀπὸ θησαυρῶν, ἀφ' ἑκατοντάων, ubi homo doctissimus, Sepulveda, ναυαρχίας legendum putat: quod mihi quidem minime probatur. legendum autem arbitror, ναυαρχίαι: tum quia sententia melior efficitur; tum quia Hocratem eadem de re loquentem, hoc ipso verbo usum esse video, in Panegyrico: ἡδὲ μὲν τῶν ναυαρχίαν ἡμῶν τῶν καλῶν κρητῶν. ταῦτα δὲ τῶν ἑκατοντάων πόλις αἰτίας ἦν. & in Panathenaico: οἱ δὲ ἱππῆες Θυμακλῆα, ἔργολογῶσιν ἀπὸ αἰτίας ἀπὸ δέξασιν, ἡ τὸ τῶν ναυαρχίας ἦν τῶν ἀπὸ αἰτίας, ἡ τὸ αἰτίας τῶν κρητῶν κρητῶσιν.

Immane quantum discrepat.] Simile exemplum citat Nonius in dictione *Infantum*, e secundo libro historiarum Sallustii; *Immane quantum animi exarsere.*

I N O D E N XXVIII.

Occidit & Pelopis genitor.] Hoc argumentum, quo aequo animo ferendam esse mortem, ex eo demonstrat, quod multi præstantiores viri eam jam oppetierint, copiosissime tractat Lucretius lib. III.

*Hoc etiam tibi tute interdum dicere possis:
Lumina sic etiam Solis bonus Ancus reliquit,
Qui melior, quam tu, multis fuit, improbe, rebus.*

totum locum videat, qui volet: est enim & longissimus, & supra quam dici potest, longe pulcherrimus. Sed princeps Homerus eo argumento usus fuerat: cujus illa sunt ex Iliados φ.

Ἄλλα φίλῳ θάνατ' ἐνὶ θυῷ. πῆ ὀλοφύριμα ἔταυε.
 Κατ' ἔπειτα καὶ Πατρὸς αἰῶν, ὅπερ οἷο παλαιὸν ἀμείνων.
 Οὐχ ἰσθμῶς, αἰῶν κ' ἀγῶν, κελύξ' ἢ μίσησ' ἢ τι,
 Πατρὸς δ' εἰμ' ἀγαθῶς, θάνατ' ἢ μὲν ἔγχετο μῆτηρ.
 Ἄλλ' ἐπὶ τοῖς κρήσιν θάνατ' ἐνὶ θυῷ καὶ μάλιστα κρηταῖα
 ἔσονται, ἢ ἄλλοι, ἢ δούλοιο, ἢ μίσησ' ἢ ἄλλοι.

IN ODEN XXXIV.

— insignem attenuat Deus,

Obscura promens.] Hanc sententiam sumpsit, ut opinor, ab Hesiodo, sub principium ἔργων:

Ραῖα μὲν γὰρ βελίαί, ραῖα δὲ βελίαίνω χαλίπτη,
 Ραῖα δὲ ἀεζήλων μινυθῆ, καὶ ἀηλων αἰξί.
 Ζῶς ὑψιβρεμέτης, ὅς ἐσπερτα δάμναται ταίη.

Idem etiam valet, quod Hecuba loquitur apud Euripidem in Troadibus:

Οἷόν τι εἴ θείων. ὡς τὰ μὲν περγύρα' αἶψα
 Τὰ μηδὲν ὄψω, τὰ δὲ δευδύτ' ἀπώλισσω.

IN ODEN XXXVII.

Nunc est bibendum.] Alcacus apud Athenaeum lib. x.

Νῦν χρὴ μεθίσκειν, καὶ πνα σὺς βίω
 Πίνειν, ἔπειθ' ἔπειθ' ἀπὸ Μύρασιλ.

profecto enim, quamvis apud Athenaeum legitur ποιῶν, tamen constat legendum, πίνων. quod mirum est non animadvertisse eos, qui ante me hoc annotarunt. nam quod male distinxerunt versus, quoquo modo ignosci poterat, si saltem hanc tam insignem mendam fustulissent.

I N L I B R U M I I.

I N O D E N V.

*Nondum subacta ferre jugum valet
Cervice.*] Eadem metaphora usus est & Plautus in Cur-
culione:

— *Famne ea fert jugum?*
Tam a me pudica est, quam mea si soror fiet.

I N O D E N V I L.

— *non ego sanius*
Bacchabor Edonis.] Quidam emendare hunc locum vo-
luit, scribendumque admonuit, *Hedonis*, non *Edonis*.
inepte. Ἠδωνοὶ enim, non, ut ille putavit, Ἠδωνοὶ populi
illi Thraciae vocantur. neque solet Horatius in tertia
horum carminum sede jambum, sed spondeum ponere.

I N O D E N I X.

— *desine mollium*
Tandem querelarum.] Graeca constructio est, ut recte
admonet Porphyrio; non, ut alii vaticinantur, hypalla-
ge. Homerus:

Ἄμ' ἄγε λῆν' ἔειπες, μὲν δὲ ξίφος ἔλατο χαρπύ.

I N O D E N X.

Rectius vives.] Quoniam hic Horatius ostendit, tutis-
simam esse eorum vitam, qui mediocritatem retinent:
libet apponere quae in hanc sententiam divinae, ut omnia,
Aristoteles III. πολιτικῶν scripsit: καὶ οὐδὲν οὐκ ἐπιθυμῶν
οἱ εἰσι (loquitur autem αὐτῷ ἡ μίσην) μέλιτος ἢ πλεονεξίας.
ἀπὸ γὰρ αὐτῶν ἢ ἀδικημάτων, ὡς περὶ οἱ πτωχοὶ, ἐπιθυμῶσιν, ἢ πρὸς
τῶν ἰσχυρῶν, καὶ γὰρ ἢ πλεονεξίας οἱ πτωχοὶ. καὶ γὰρ οὐκ ἐπιθυμῶσιν
ἐπιβουλεύειν, μὲν δὲ ἐπιβουλεύειν, ἀκροῦτος ἀφ' ἑαυτοῦ. ἀφ' οὗτος ἡ
λαὸς ἐξέτατο Θεοκλίδης,

Πολὴν μίσησιν ἄχρητον μίσην δίλω αὐτῶν πάλαι εἶπεν.

I N O D E N X I I I .

Dulci laborum desipitur sono.] Non dubium est, quin hoc loco respexerit ad variam significationem verbi *λαο-αῖνον*: ut & alibi,

Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.

ibi enim, *fefellit*, est *λαο.* & alibi,

— *fallentis somita vitas.*

I N O D E N X V I .

Non enim geras.] In eandem sententiam extant ver-
sus Varronis:

Non fit thesauris, non auro pectus solutum.

Non animis demung curas ac religiones

Persarum montes, non atria diviti Crassi.

Longa Tithonum minuit senectus.] Ea de causa Cle-
archus apud Athenaeum libro primo ait, *Melanthium*
quendam in optando sapienterem Tithono fuisse, nam
Tithonus cum immortalitatem optasset, neque illud addi-
disset, ut ne unquam senesceret, senio confectus, & vo-
luptatum omnium privatus usu, in thalamo languebat:
Melanthius vero, quo voluptatibus iis, quae gustatu per-
cipiuntur, melius frui posset, colum sibi gruis optavit.
hoc autem posterius votum etiam Philoxeni Eryxii fuis-
se, idem Athenaeus paulo supra dixerat. sed in impres-
sis libris mendum est, non difficile illud quidem ad tol-
lendum, ejusmodi tamen, ut imperitiorum fallere aliquem
possit. legitur enim, *Μελάνθιος τὸν Ἐρύξειδον*, cum legi debeat,
Μελάνθιος τὸν Ἐρύξειον. ita autem legendum esse constat ex
Aristotele, tertio Ethicorum, ubi hoc ipsum ejusdem
votum exponitur.

I N O D E N X V I I .

Nec dis amicum est.] De hoc loquendi genere scripti
cap. XII. lib. II. Var. lect.

I N O D E N X V I I I .

Trahunt honestae purpuras clientae:] Ita legendum esse, non, ut antea, *clientes*, admonuit me Charifrus lib. I. cujus haec verba sunt: *Clientis communis est. invenimus tamen & clientam apud Afranium in Pompea: Interitua tua clienta. & apud Horasium:*

*Nec Laconicas mihi
Trahunt honestae purpuras clientae.*

I N O D E N X X .

Superne, nascunturque leves.] *Superna*, non *superne*, legendum esse, & metri ratio, & veteres libri probant. est autem figura loquendi Graeca.

I N L I B R U M I I I .

I N O D E N I I .

Dulce & decorum est pro patria mori.] Tyrtaeus:

Τισυάρεται δ' ἄλλοι ἐπὶ σφραγίσσι ποσσίν
Ἄνδ' ἀγαθόν, αἰεὶ ἢ πατρίδι κρηναίῃσιν.

& Casfandra apud Euripidem in Troadibus:

Τρωίς δὲ κείνου εἶδ', τὸ ἄλλοισι κλίος,
Ἵπὲρ πατέρων ἴθυσαν.

Mors & fugacem persequitur virum.] Simonides:

Ὁ γὰρ αἰ γάτατος ἔφικε ἐν τῷ φερόμεθον.

I N O D E N I I I .

*Ter si resurgat murus athenaeus
Auctore Phoebō]* In libro Achillis Statii est, *Ductore Phoebō*, non male, ut videtur. nam sic & Graeci, τοῦ θεοῦ ἀλαίον. & Virgilius,

Instant ardentes Tyrii. pars ducere muros.

& ipse Horatius alias,

— *potiore ductos Alite muros.*

I N O D E N I V.

*Vos Caesarem altum, militia simul
Fefas cohortes abdidit oppidis.*] In eodem optimo opti-
mi & doctissimi hominis libro,

Fefas cohortes reddidit oppidis.

Cui simile illud videri potest, .

*Quis te redonavit Quiritem
Dis patriis, Italoque caelo?*

— *qui Lyciae tenet
Dumeta.*] Tenet, est, ἀμφοτέρως..

*Testis mearum centimanus Gigas
Sententiarum*] In quibusdam veteribus, *Gyas*: de quo
amplius quaerendum puto. vide quae scripsi cap. XIII.
libro VI. Var. lect.

I N O D E N V I.

Motus doceri gaudet Ionicos

Matura virgo, & fingitur artubus.] In libro Achillis
Statii, & *frangitur artubus.* & in eodem paulo post,
Cui dones improvisa raptim Gaudia. non, ut in aliis,
impermissa.

I N O D E N V I I.

Voces audit adhuc integer.] In eodem libro, *voces
spernit adhuc integer.*

I N O D E N X I.

Quae velut latis equa trima campis.] Henricus Ste-
phanus, utriusque linguae peritissimus adolescens, *cujus
ego*

ego e singulari ingenio, placidissimisque moribus, sextum jam mensem, incredibilem in hac urbe haurio suavitatem, jam pridem indicavit Anacreontis locum, e quo hic Horatii expresus videretur.

I N O D E N X V I I

Per memores genus omne fastus.] In aliis libris, *fastus*, in aliis, *fastos*, eodem tamen sensu, legi, & affirmare ipsi possumus, & jam pridem testatum reliquerat Priscianus.

I N O D . E N X V I I I .

Festus in pratis vacat ocioso
Cum bove pagus.] Nihil video esse causae, cur quicquam hoc loco mutetur. in Achillis tamen Statii libro ita legitur:

Festus in pratis vacat ociosa
Cum bove pardus.

Idque non alienam sententiam habet ab eo quod statim sequitur,

Inter audaces lupus errat agnos.

I N O D E N X X I X .

Fam clarus occultum Andromedes pater
Ostendit ignem.] Expresum ex illo Alcaei:

Τίγγε κούρωται οἶνος, τὸ δ' ἄερος ἀειπίλλε].
 Ἄδ' ἄερα χαλαρῶς, πῦρτα δὲ δὴ δ' ἰσὸς κείρωται.

Fam pastor umbras] Hi quatuor versus in libro Achillis Statii aliquanto secus, forte etiam aliquanto melius, quam in pervulgatis, leguntur: nempe ad hunc modum,

Fam pastor umbras cum grege languido,
Rivumque fessus quaerit, & horrida
Dumeta silvarum, caret qua
Ripa vagis taciturna ventis.

I N L I B R U M I V.

I N O D E N I I.

Monte decurrens velut annis.] Non absimilis est Homericam illa comparatio, qua Ulyssis orationem hibernis nivibus confert, Iliados III.

Αἰὲν ὅτι δὴ ῥ' ὄππῃ τοι μεγάλῳ ἐν εὐρίῳ ἴσῃ,
 Καὶ ἴσῃ νεφέλαισι ἰοῦντο χιμῆρισι,
 Οὐκ αἶν' ἴπῳ Ὀδυσῆϊ ἰερίῃσι βροτῆσι αἴθερος.

Qua notam duxit, niveus videri.] Talia sunt illa,

Et vultus nimum lubricus aspici.

& illa Theocriti, ἡλλε ἰδέξ, διδάς ἰδῶν, & similia.

I N O D E N V I.

Rite crescentem face noctilucam.] Expresit epitheton *νοκπλάμῃ*, quod apud Dionysium Halic. in quibusdam Simonidis verbis legitur. cujus me rei admonuit vir doctissimus, Achilles Staius, Lusitanus.

I N O D E N V I I.

Quis scit, an adjiciant.] Euripides Alcestides

Βροτῆσι αἴθερος κρημνοῦ ἰφίλιταί.
 Ἐὐδὴ ἰσθμῶν ἕπει ἰξοπίστῃται,
 Τῷ αὐτῷ μίθῃσιν εἰ βῶσιταί.

I N O D E N X I I I.

Quo fugit Venus, heu? quo ve color decens?] In libro Achillis Staii, calor.

I N O D E N X I V.

Diluviem minitatur.] In quibusdam veteribus, *meditatur*: quod mihi quidem nescio quo modo venustius videtur.

Te non paventis funera Galliae.] Libet hoc loco duo gravissimorum auctorum testimonia proferre, quibus singularem quandam imperterriti & invicti periculis animi magnitudinem in gente nostra ex omni antiquitatis memoria viguisse intelligatur. ac primum quidem Aristotelis est, qui tertio de moribus ad Nicomachum affirmat, τὰς Κελτὰς μὴ εἰσρούς, μήτε κύματα φοβεῖσθαι. Alterum autem Aeliani, qui libro duodecimo de varia historia de Gallis ita commemorat: Ἀθηναίων δὲ ἐγὼ αἰθρὰ φιλοκαυδοσύτης εἶπα τὰς Κελτὰς. Ἐ ἀσμεῖται οὐκ ἰσχυρῶς ποιεῖσθαι τὰς ἀνθρώπους, τὰς δὲ ἀποθνήσκουσιν ἐν τῷ πολέμῳ κελῶς. καὶ μέγιστον δὲ ἰσχυροτέρους ἀλλὰ καὶ πρόπαντα ἐγείρουσιν. ἀμφὶ ἐπὶ τοῖς πεπερημένοις σπονδοφόροι. καὶ ἰσχυροτέρους αὐτοῖς ἢ ἀπὸ τῶν δειλοτέρων Ἑλλήνων. ὅπως δὲ αἰσχροὶ νομίζουσι τὸ φεύγειν, ὡς καὶ ἐν οἰκίῳ κροτολιδοσίνων, καὶ ἐμπότισσιν πολλὰς δειλοτέρους ἀλλὰ καὶ προσημαρῶν αὐτῶν προσημαρῶν ὑπὸ τοῦ τῶν πολλῶν δὲ ἰσχυροτέρων τῶν Ἑλλήνων ἰσχυροτέρων. οἷσι δὲ καὶ εἰ ὅτε λαμβάνοντες ἐμπότισιν τοῖς κύμασι, καὶ τὴν φρενὴν αὐτῶν ἀσθενεῖται, γοῶν τὰ ξίφη, καὶ τὰ δόρατα ἀσθενεῖται, αἷμα οὐκ ἔφουσται διατῆροι, ἢ ἀσθενεῖται.

I N E P O D O N.

Cur *Epodos* liber hic vocetur, non equidem satis intelligo. ac vidi veterem librum, in quo hic quintus odarum liber inscribatur. quae ad hanc inscriptionem confirmandam afferuntur a grammaticis, levia sane sunt, & hujusmodi, ut nullo negotio refelli queant.

I N O D E N I I.

Vel hoedus ereptus lupo.] Plutarchus libro secundo *συμπροσιακῶν* tradit, earum pecudum, quas lupo momorderit, carnem quidem teneriorem, ac delicatiorē fieri: lanam autem corrumpi, ac contrahere id vitium, ut postea pediculos gignat. hinc intelligi potest, cur *ereptus lupo hoedum* Horatius dixerit: quod interpretes parum, ut videtur, animadverterant.

IN EPISTOLA S.

IN EPISTOLAM I.

Fervet avaritia.] Vide quae scripsi capite quarto libri primi Variarum lectionum.

Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.] Respexisse videtur ad Theognidis versus, quibus per mare, per saxa fugiendam esse pauperiem monet:

Ἦν δὲ καὶ φάροντες ἢ ἐς μετακλίτια πόντου
 Πιπίζε, ἢ πτερῶν, λυγρῶν, κατ' ἠλιβόταν.

*Olim quod vulpes aegrotō cauta leoni
 Respondit, referam: quia me vestigia terrent,
 Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.*] Locum hunc, ut opinor, e Lucillio acceperat Horatius, e cujus xxx. libro hi versus apud Nonium reperiuntur:

*Quid sibi vult, quare fit, ut intro versus, ut ad te
 Spectent atque ferant vestigia se omnia prorsus?*

IN EPISTOLAM II.

Semper avarus eget.] Nulla est divitiarum tanta vis, quae explere animum hominis avari queat: quam in sententiam extant praeclari versus Varronis ex Eumenidibus:

— denique avarus

*Quis sanus? cui si stet terra, & traditus orbis,
 Furando tamen, ac morbo stimulatus eodem,
 Ex sese ipse aliquid quaerat, cogatque pecuniae.*

& apud Aristophanem est, ἀπείρων εἶναι πλεονεξίαν, καὶ πλεονεξίαν ἔχειν ἢ μάστιγος ἢ μάστιγος ἢ μάστιγος πάντων. & Theognis, seu quis alius: sunt enim qui Soloni tribuant:

Πλείους δ' οὐδὲν πέρμα πικροτέρων ἀνδρῶν καίτοι.
 Οἱ δ' οὐδ' ἡμῶν πλείους ἔχουσι-βίαι,
 Δικλαστοὶ ἀπείδουσι.

Præclare autem Aristoteles primo Politicorum, 'hujus
 P P P

angustiae causam aperuit. Hominum enim quidam divitias, ut finem, appetunt; quidam ut instrumenta vivendi. illi ne fatiari possint, eo fit, quia finis ipsius infinita est appetitio: hi autem iccirco facile explentur, quia nulla est neque ars, neque facultas, quae infinita vel multitudine, vel magnitudine instrumenta desideret.

Ira furor brevis est.] Idem, & totidem paene verbis dixit nobilissimus philosophus, Themistius in oratione quam scripsit de amicitia. *ἰρὰ δὲ οἰμωγῆς, ὡς ἀπὸ μόνου ἐλεγχόματος εἶναι.* & antea Ennius, ut est apud M. Tullium, *iram insanitiae initium* dixerat. quin & Aristoteles secundo Topicorum, *Si, inquit, odium iram sequitur, odium pars quaedam furoris est: nam & iram in furoris genere ponimus.*

— *animum rege.*] Animum ita dixit, ut Graeci *ψυχή*. significat autem ea vox *irae principium*. Diogenes Laertius in Zenone: *ὁ δὲ θυμὸς ἰσὺς ἐστὶν ἀπειροψύχου.*

IN EPISTOLAM III.

Quanta conveniat Numatius.] Depravatus locus. ita autem restituendus est:

Quam te conveniat Munatius.

hoc enim significat, cupere se scire, serio ne Munatius cum ipso in gratiam redierit, & ecquid cum, ut amicorum mos est, alloquatur.

IN EPISTOLAM V.

Quo mihi fortuna, si non conceditur uti?] Lego,

Quo mihi fortunae, si non conceditur uti?

& vero, cur ita legi debeat, multae sunt causae: quae minimo negotio videre intelligentes possunt.

IN EPISTOLAM VI.

Quidquid sub terra est, in apricum proferet aetas: Desodiet, condetque nitentia.] Sententiam hanc videri potest sumpsisse a Sophocle, apud quem ita loquitur Ajax:

Ἄπειθ' ἰ κρυφῶς, κἀναιδέματις χρέος
 Οὐκ εἴ' ἀήλα, καὶ φανίται πρόβληται.

Si virtus haec una potest dare.] Antiquus Bernardini
 Lauredani, adolescentis clarissimi, liber, *Si virtus hoc
 una potest dare.* neque dubium est, quin ita legi debeat.

*Mercedur servum, qui dicitur nomina, saevum
 Qui fodiat latus.*] Legendum suspicor,

— *laevum.* *Qui fodiat latus.*

*Si, Mimnermus uti censet, sine amore jocisque
 — Nil est jucundum; vivas in amore jocisque.*

Magna hujus poëtae apud veteres fuit auctoritas: quod
 sibi ostendit Horatius:

*Discedo Alcaeus puncto illius: ille meo quis?
 Quis, nisi Callimachus? si plus apposcere visus,
 Fit Mimnermus.*

sed & Propertius:

Plus in amore valet Mimnermi versus Homero.

versus autem quibus ea sententia efficiebatur, qua de hie
 mentio est, eos apud Stobaeum reperisse videor:

Τίς ἢ τις, καὶ ἢ περὶ αἶδα χροῆς Ἀφροδίτης;
 Τίθαιβη, ἐν' ἔργῳ μακρῶν ποταμῶν μέλοι.

IN EPISTOLAM VII.

Houd male Telemachus.] Locus est *Odus* 2. ubi cum
 Menelaus longum cum Telemacho sermonem ita elusisset,

Καὶ τίτι σ' εἰ πῆμψα, δῖον δὲ τίσι ἀγλαὰ δῖον,
 Τρεῖς ἴκους, καὶ δίφρον ἔδξον.

interjectis aliquot versibus, respondet Telemachus:

Δῶροι δ' ὅτι κτ' μοι δίδεις, κημέλιον ἔστω.
 Ἴππους δ' εἰς Ἰθάκην ἢ εἰς ἄλλοι, ἀλλά σὺ αὐτῶν
 ἐργάζεαι λείψω ἀγαθῶν· σὺ γὰρ πάλαι αἰσῶσαις
 Εὐρύτου, ἢ οἰοῦμαι λωπὸν πολὺν, οὗ ἢ ἀντικρυστῶν,
 Πυροῖ τε, ζῆναι τ' ἢ δὲ δρυφοῖς καὶ λάκκοις.
 Ἐν δ' Ἰθάκῃ οἷτ' ἀεὶ δρυφοῖς δίδεις, αὐτῶν τε λησῶν
 Λιγυβοῦτος, καὶ μῶλαι ἐπιχρησῶντες ἰκθυόσασσι.
 Οὐ γὰρ πρὸς ἡσῶν ἰκθυόσασσι, ἢ δὲ δολοῦμαι,
 Διὸς ἀλλ' ἐκκλίναται. Ἰθάκῃ δὲ τε καὶ κίερα πικρῶν.

IN EPISTOLAM XII.

Si ventri bene, si lateri est.] Dicitum hoc videtur de Metrodori sententia, qui summum bonum definebat forma corporis affectione, & explorata spe, semper ita fore ut est apud Ciceronem quinto Tusculanarum disputationum. Id autem docuerat philosophus ille in libro, quem inscripserat, *ἑστὶ τὸ μάλιστα εὖναι τὸ σῶμα ἢ ἄλλο αἰσῶσαις αἰσῶσαις δίδακταις τ' εἰς τὸ πρῶτον.* idque ita sua lingua expresserat, ut diceret, τίλος ἀγαθῶν εἶνα τὸ σῶμα ἢ ἄλλο αἰσῶσαις αἰσῶσαις, καὶ τὸ αἰσῶσαις πάντως (sed forte melius legeretur αἰσῶσαις πάντως) πρὸς ἡσῶν. Auctor Clemens Alexandrinus libro II. *πραγματίων.*

IN EPISTOLAM XV.

— non hercule miror,

Ajebat, si qui comedunt bona.] Ita est aperte in libro Bernardini Laureyani: & ita in impressis paene omnibus legebatur, multis annis antequam Petrus Victorius, homo doctissimus, Variarum lectionum libros edidisset.

IN EPISTOLAM XVI.

Vir bonus, & prudens audebit dicere, Penitenti, Rexor Thebarum, quid me perferro, patrique Indignum coges?] Superiore anno estubratu *est* annotationum in varios auctores libellos duos: quos cum edere cogitarem, accidit quiddam, ut eos ad tempus aliquod premere satius ducerem. Quoniam igitur, quando eos editurus sim, aut potius, editurus nec ne sim, ne ipse quidem, si quis roget, satis explorare scio, libet inter-
con.

Communicare cum studiosis caput primum prioris libri: quo hos ipsos Horatii versus aliqua ex parte interpretar. in eo igitur ita scriptum est:

*Vir bonus, & prudens audebit dicere, Pentheu,
Rector Thebarum, quid me perferre, patique
Indignum coges? Adimam bona: nempe pecus, rem,
Lectos, argentum. tollas licet. In manicis, &
Compedibus saevo te sub custode tenebo.
Ipse Deus, simul atque volam, me solvet, opinor.
Hoc sentit, moriar. mors ultima linea rerum est.*

His versibus Horatius exprimere, quasque ante oculos statueret voluit eam animi libertatem, quam veteres philosophi, ac Stoici praeter ceteros, in omnibus sapientibus, neque praeterea in quibusquam aliis, esse dicebant: qua fieret, ut illi tyrannorum minas, imperia, potentiam pro nihilo putarent, ac libere iccirco apud eos, intrepideque loquerentur: quippe qui praecclare intelligerent, ea modo fortunae ludibria, in quibus ipsi nullam beatae vitae partem ponerent, a tyrannis eripi posse: bona animi, quae ipsi non summa tantum, sed sola etiam vere bona ducerent, firmiora esse, quam ut ullam ejusmodi vim reformidare deberent: vincisci posse corpora; animos nullis vinculis coerceri: mortem denique, cujus metu ceteri homines fanda infanda omnia & paterentur, & facerent, ipsi sibi nunquam refugiendam, nonnunquam etiam ultro accersendam, semper quidem aquisissimo animo subeundam putarent. Hoc igitur Horatius exprimere cum vellet, praestantissimi poetae Euripidis locum sibi ad imitandum proposuit, eumque leviter inflexum, & immutatum, apte admodum, scienterque ad id, quod docere instituerat, accommodavit. Quibus enim verbis scenicus ille philosophus, ut eum veteres nominarunt, Liberum patrem, cum Pentheum alloqueretur, utentem fecerat, hisdem noster hic quemlibet sapientem adversus tyrannos uti posse docuit: ipsumque in ea re explicanda retinuit Penthei nomen, ut, quem ipse cujus poetae locum imitatus esset, posteris indicaret. Ipsa igitur Euripidis verba ponam: qua ex re duplicem utilitatem studiosos percepturos esse confido: quod & Horatii locum intelli-

gent, & ejus exemplo discant, quo modo in Graecorum poëtarum lectione versari, eosque in usum suum convertere debeant. Euripides Bacchis:

Διο. εἶδ', ἦ, τί παθεῖν δεῖ. τί μοι τὸ δαιμόν ἐξέστη;
 Πει. πρῶτον μὲν ἄβρῶν βίβραρον τιμῶν σέσω.
 Διο. ἰσθὲς ἢ κλάσμενος. τῷ θεῷ δ' αὖτις ἤρω.
 Πει. ἔπειτα θυρεὶν τοῖδ' ἀποδίδου εἰς χερσῶν.
 Διο. αὐτίς μ' ἀφαισὸς. τίδ' ἄρα Διόνυσος φερέω.
 Πει. σιγῆταισί τ' ἴδεν σῶμα σου φολαξέω.
 Διο. λίσσ' μ' ἢ δαίμων αὐτίς, ὅπως ἔγω ἄλλω.

Admirari autem licet, quanto & ingenio, & judicio Latinus poëta, quae inflectere ad institutum suum non poterat, ea praetermiserit, aliaque eorum loco accommodata ad significandum id, quod volebat, interposuerit. quod eodem modo facere omnes debent, qui veterum scripta cum laude imitari volunt.

IN EPISTOLAM XVII.

[*Si pranderet olus patientes.*] Diogenes Laërtius in Aristippo: παρῶνται πρὸς αὐτοῦ λαχάνα πλείους Διογένης Ἰασπῆς ἢ φησὶ, εἰ τοῦτο ἔφαθες ἀποφθίμω, αἶψα αὖ πρῶτον αὐτὰς ἴδουσθε. ἢ ἢ, ἢ ἢ, ἢ ἢ, αἶψα ἔδωκε ἀνθρώπους ἀμύλων, αἶψα αὖ λαχάνα ἔπλωσε.

[*Omnia Aristippum discunt color, & status, & res.*] Laërtius de eo: ἢ ἢ ἰσθὲς ἀμύλων ἢ τόπος, ἢ χρεῖα, ἢ ἀσώματα, ἢ πᾶσι ἀδείκνυται ἀμύλων ὑπερβολῶν.

IN EPISTOLAM XIX.

[*Exiguæque ignis simulet textore Catanem.*] In quibusdam veteribus, pro *textore* . legitur *tesquore* . ignota quidem mihi vox: sed videant alii, credible sit, an minus. *tesquorem* pro *squalore* dixisse Horatium. id enim quodam non ineruditis homines suspicari video.

IN EPISTOLAM DE ARTE
POETICA.

Poteram facile superfedere hoc labore annotandi quicquam in epistolam de arte poetica: tot enim eruditi homines in eam scripserunt, scribuntque quotidie, ut ea brevi pauciores aliquanto versus, quam interpretes, habitura videatur. Accedit huc alia causa, quod is, quem saepe jam nominavi, Achilles Staius, Lusitanus, mihi homo conjunctissimus, omnique elegantis doctrinae genere affatim excultus, suos in eandem commentarios propediem editurus est, tanta diligentia atque accuratissime confectos, ut facile confidam, omnes homines judicatos, non frustra cum post tot alios in eandem incubuisse eorum. suspensio igitur, ut ajunt, brachio eam percurrere satis habebit, & veluti dicitur causa, pauca quaedam annotare: quae an alii jam notaverint, nescio. non enim sane nisi per-admodum paucorum scripta legi. sed cum omnes, qui tractamus litteras, iisdem fere utamur libris; fieri nullo modo potest, ut non eadem animadvertantur a pluribus. itaque mirari soleo, cum quidam ventosi homines conquetuntur, ea notare alios, quae ipsi quoque antea viderint: in eoque ita disputant, gravem sibi, minimeque tolerandam injuriam fieri: nullam esse rationem, quae ipsis quoque in mentem venerint, ea dicere alios sine honorifica ipsorum appellatione. atque operae pretium est quorundam ea in re cognoscere mentiam. deprehensi (*) enim sunt, qui cum legisent commentariolum quem proximo superiori anno in Catullum edidi, missis ad amicos litteris me accusarent, quod quaedam afferrem ut mea, quae ipsi plus triginta jam annos in libris suis notata haberent. quasi vero magnopere mihi laborandum fuerit, quid in libro suo notasset is, quem ego natum mehercule nesciebam: sed, ut ad rem, si quid ab aliis dictum, tacito ipsorum nomine, attulero, testificor id me eo facere, quia, quod bona ipsorum venia dictum sit, quicquid mihi datur otii, soleo non paulo libentius in veterum quam in recentiorum scriptorum lectione consumere: non quod hos contemnam, sed quod

(*) Deprehensi sunt, minus proprie pro, reperti sunt.

a quibus ipsi didicerunt, ab iisdem volo ego quoque, si liceat, discere.

Telephus & Peleus.] Quaedam scitu digna attulit in hunc locum Victorius lib. XIV. Variarum lectionum, quibus hoc addo, fabulam illam, in qua mendicus Telephus ita magnifice loquens inducebatur, Euripidis fuisse, ut testatur interpres Aristophanis in locum illum e Nubibus:

Τήλεφος εἶπα Μυρὸς φάσκων,
 Ἐκ πηλοῦ
 Γνώμης πρώτης Παρτελίου:

mendicum etiam fuisse eum affirmat Timocles in jambicis quibusdam, quibus ad omnes paene calamitates, propositis magnorum virorum exemplis, rationem quandam minuendi doloris tradidit. ita enim scribit:

Παχέστερον αὐτῷ ἐργασμένον ἢ Τήλεφα
 Γνώμην, ἢ ποτὶ πένον ἴσον φέρει.

De mendicitate autem Pelei commemorabo ea, quae apud eundem interpretem legi: simul enim loco cuidam ex odis, ubi ejusdem mentio est, lucis aliquid offerretur. Peleus igitur continentissimus fuisse proditur. cumque aliquando contigisset, ut Hippolyte, Acasti uxor, eum adamasset, neque potuisset blanditiis ad explendam cupiditatem suam adducere, calumniata est eum apud virum, quod sibi vim afferre voluisset. Quod cum Acastus rescivisset, comprehensum eum, in solitudinemque perductum, ac spoliatum armis dimisit, fore dicens, si iustus esset, ut e periculo evaderet. cum autem in eum irruere pararent ferae, miserunt ei Dii per Mercurium ensen a Vulcano fabricatum; atque ita servatus est. Narratur & alio quodam modo. Peleus cum infidiis exceptum Phocum fratrem una cum Telamone in patria interfecisset, exsulatum iit in Phthiam ad Eurytum, Actoris filium: a quo expiatus est. illinc eum ad venationem apri Calydonii profectus esset, in Eurytom incidit, eumque nolens interemisse. Rursum igitur ex Phthia fugiens, locum ad Acastum venit: ab coque expiatus est. Aegydamia vero, Aca.

Acasti uxor, ejus amore capta, cum eum, qua praeditus erat temperantia, ad faciendum adulterium pellicere ne quisset, tentatam se ab eo, apud virum mentita est. at is, quem expiarat, interficere quidem noluit: sed duxit eum ad venationem in montem Pelion, ibique sopitum relinquens, cum prius enssem ipsum sub stercore bubulo occultasset, domum revertitur. ille vero somno solutus, neque reperto ense, parum absuit, quin interficeretur a Centauris: sed Chironis ope servatus est.

— ut sibi quivis

Speret idem, sudet multum, frustra que laboret,

Ausus idem.] Eadem sententia usus est Socrates in Panathenaico: qui cum dixisset se illo compto orationis genere non usurum, quo fuerat. usus adolescens, *αἰμαί,* inquit, *ὡς ἄπαντες μὲν αἰ ἐλπίζοιεν, ἢ βυλαθῶν, ἰδὸς δ' αἰ ἐπιθῶν ἰαδίας, πλὴν ἔ ποιοῦν ἰδιότων, ἐ σφίδες ἀσσεχόντων τὸν νοδῶ.*

Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.] Quandoque hic valet quodcumque, ut & Petrus Victorius admonuit. sic & alias apud hunc ipsum scriptorem accipitur: ut,

Et quandoque potentior

Largis muneribus riserit aemuli,

Albanos prope te lacus

Ponet marmoream sub trabe Cypria.

& libro iv.

Concines majore poeta plectro

Caesarem, quandoque trahet ferocos

Per sacrum clivum merita decorus

Fronde Sicambros.

Ut qui conducti plorant in funere, dicunt,

Et faciunt prope plura dolentibus ex animo.] Comparisonem hanc sumpsit ex Lucillio, ex cujus libro xxii. a Nonio citantur hi versus:

— mercede quae

Conductae fient alieno in funere praeficae,

Multo & capillos scindunt, & clamant magis.

I N S A T Y R A S.

I N S A T Y R A M I X. LIBRI PRIMI.

— *sum paullo infirmior, unus*
Multorum. ignesces. alias loquar.] Unus multorum,
 dixit, pro, unus e simplici plebe. more Graeco, *ὁ μὲν ἑνὸς πολλῶν.*

I N S A T Y R A M X.

— *vetuit tali me voce Quirinus*
Post mediam noctem visus, cum somnia vera.] Vera esse
 somnia, quae post mediam noctem fiunt, affirmat & Theocritus. qui cum dixisset,

Νοκτὸς ἐπὶ κείνου λάχης ἑσπέρη, ἰγγόδι δ' ἔειπεν.

addit paullo post,

Ἐὐπὶ τῆ ἀφρονίᾳ πικρῶν ἰθὺς ἔειπεν.

Verficulos natura magis factos, & cunctis
Mollius.] Factos, valet, exquisite, ornatos, ut &
 Graeci *σπιρικέλιους.*

I N S A T Y R A M I I I. LIBRI II.

Mater te appello.] Principium est versus e vetere qua-
 piam tragoedia, quod ponitur & a Cicerone in oratione
 pro Sextio. primo autem libro Tusculanarum disputationum
 etiam reliquum versus ponitur:

Mater te appello, quae curam somno suspensam levas,
Neque te mei miseret. surge, & sepeli natum.

Ne quis humas se velit Ajacem, Atrida, vetas cur?
Rex sum.] Ostendi supra in epistolis locum quendam
 expresum ex Euripidis Bacchis. possem hoc loco
 idem facere, & adscribere Sophoclis ex Ajace maltho-
 phoro

phoro versus, e quibus hic Teucris & Menelai dialogus expressus est, sed quia multi versus huc transferendi fuerent, satis habeo locum indicasse, ex quo eos, qui volet, petat.

IN SATYRAM IV.

Mutilus & viles.] In manuscripto Bernardini Lauretani, etiamque in impressis, quos ego quidem viderim, omnibus, aut *mutilus*, aut *mitulus* legebatur.

Murice Bajano.] Tales quidam versus Antiphanis, aliorumque veterum poetarum, apud Athenaeum libro primo leguntur, quos cum iis conferre, neque inutile; neque injucundum fuerit.

IN SATYRAM VI.

— *terrestria quando*

*Mortales animas vivunt fortita: neque ulla est
Aut magno; aut parvo leti supra: quae bene circa
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus:*

Vive memor, quam sis aevi brevis.] Quam orationem hic Horatius tribuit minimo animalculo (*), muri, eandem tribuit Euripides fortissimo heroum Herculi, quem in Alceftide ita loquentem facit:

Τὰδ' οὖν ἀκούσας, ἢ μὲν ἴσως ἄλλος,
Εὐφραίνει σμυτῶν, πῆτι, τὸν καὶ ἡμίονον
Βίον λογιζέσθαι πῶς αἰὶα τ' ἔσται.]

IN SATYRAM VII.

Duceri, ut nervis alienis mobile lignum.] In hoc versu explicando, piget dicere, quam caecutiant interpretes, quamque nihil afferant dignum, in quo vel refellendo ponatur opera. est autem intelligendum, vocari ab Horatio *nervis alienis mobile lignum*, id quod Graeci vocant

(*) *Animalculum*, forma incognita veteribus.

cent *ἀνθρώπων*. Eo autem nomine vocabantur exigua quaedam simulacra hominum ita compacta, ut inferis quibusdam, sive nervis, sive fidiculis, singulae earum partes alligatae essent. itaque ut quis nervos illos traxerat, modo caput motitare, modo brachium porrigere, aut contrahere, modo vibrare oculos statua videbatur. quicumque tamen auctor est, *Ἰσοκράτους* illius libelli, qui de mundo ad Alexandrum inscribitur, unico istaec omnia funiculo solita fieri tradit. ejus verba sunt: *ὅμοιος ἢ καὶ οἱ νευρωμένοι μίαν μέγαν ἐπισημασμένοι, ποιοῦσι καὶ ἀγγεῖα, καὶ χοῖρα, καὶ ζῶον, καὶ ἄμυν, καὶ ὀφθαλμοί. ταῦτα ἢ ἐκ πάντων τῶν μέσων μεταί πρὸς ἀσπίδας*. ubi annotandum, ipsos quoque qui tales statuas vulgo *εἰς* circumferrent, *νευρωμένους* vocari.

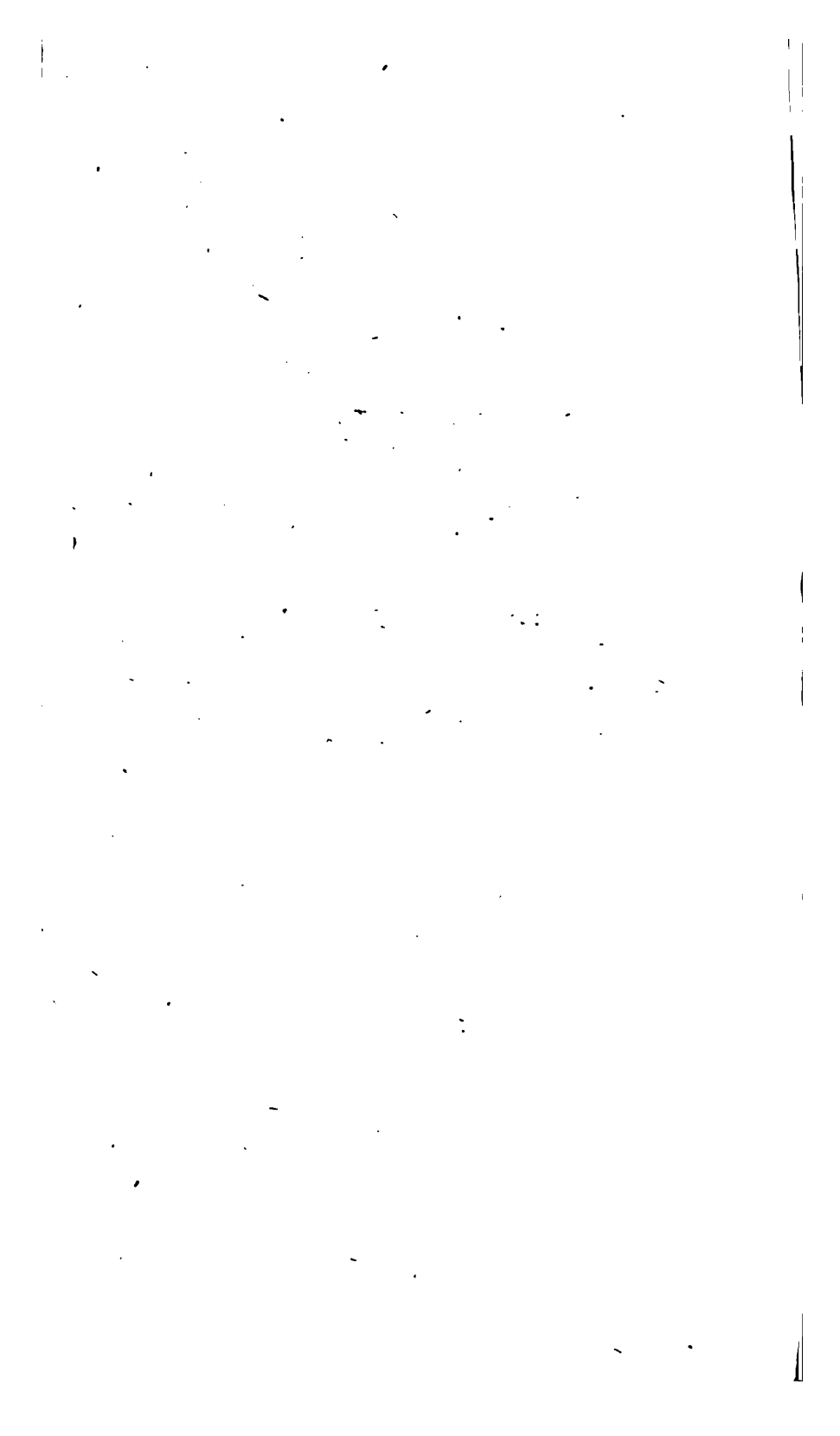

M. ANTONII MURETI

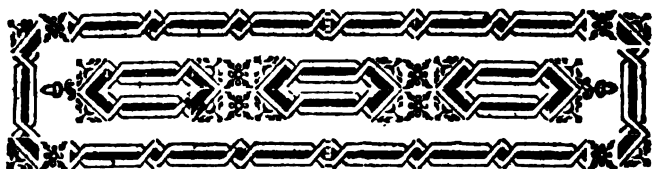
I N

CICERONIS PHILIPPICAS

S C H O L I A.

P R A E F A T I O.
M. ANTONIUS MURETUS

S. P. D.

ADRIANO TURNEBO.

CUM ex Italia, octavo post anno, in Galliam mihi esse redeundum viderem, iudicavi fore, ut mihi vitio verteretur, si ex regione copiosissima, & bonis omnibus abundantissima, in qua tot annos versatus essem, redirem ad meos inanis aliqua re exquisita & visenda, qua possem ἀντιφιλοσοφῶν εὖ eos, qui, tam longo intervallo, saluum venisse, ut sit, gratularentur. quanquam igitur toto peregrinationis meae tempore studiosissime feceram, ut veteres bibliothecas, quae illis plurimae, ac pulcherrimae sunt, excuterem, bellissimum quodque, quod suo tempore ad usum hominum depromerem, conditurus: tamen ultimis illis diebus, quibus Romae fui, majori etiam studio ad eam rem incubui: insita & usitata hominibus consuetudine, ardentiori affectu tractandi atque amplectendi ea, quibus se paulo post carituros vident. Saepe autem audiveram commendari ab hominibus eruditissimum quoddam perantiquum Philippicarum M. Tullii, quod aservaretur in bibliotheca Vaticana, non in majore quidem illa & augustiore, quas, pontificum beneficio,

ficio, quotidie fere, statis horis patere ad communem studiosorum omnium utilitatem consuevit: sed in abdita quâdam, & non ita omnibus pervia, quae a sacerdotibus divi Petri superioribus annis coëcinnata, postea, sive negligentia hominum, sive fraude, exhausta prope jam & exinanita esset. sed anxium me ac sollicitum habebat, quod cum antea multa per me, multa per amicos expertus essem, ut eum librum inspicere, eorum triduum aut quatrimum arbitrato meo uti possem: nunquam successerat: semperque casus aliquis, cum jam jamque id quod optabam consecuturus viderer, conatus omnes meos eluserat. statui tamen, antequam ab incepto desisterem, semel etiam experienda omnia esse, & quasi munitam aliquam arcem diu frustra obsedissem, prius quam re infecta discederem, omnibus simul machinis, omnibus operibus ad murum admois, tentandam irruptionem. quid quaeris? puncto temporis obtigit, quod totum prope biennium nequicquam speraveram. non modo enim mihi eximium illum librum inspicere licuit, quod ego ipsum posuissim in magni beneficii loco: sed etiam permisum est, ut eum necum auferrem, domique haberem, data prius fide, eum, quod longissimum esset, ante septimum diem redditum ac restitutum iri. Tum vero, tanquam longo tempore collectam sitim explere cupiens, ita eum avide perlutare, & cum iis qui ab eruditissimo ac diligentissimo viro, Hieronymo Ferrario emendati erant, conferre coepi, ut me, quanquam graviter aegrotare coeperam, non valetudinis ratio, non cibi potionis ve necessitas, non ille ipse omnium domitor (ut eum poëtae Graeci vocant) a tam dulci occupatione posset somnus abducere. praeclare autem mihi constetit operae meae fructum non enim facile crediderit quisquam, quam multa in his orationibus mutila, quam multa scemere addita, quam multa corrupta ac depravata legerentur in omnibus aliis libris, quae hujus ope expleta, refecta, se-

nata & integritati suae restituta sunt. Librum autem ipsum credo equidem ante hos septingentos annos exaratum esse. quod & ipsa litterarum conformatio ostendit plerisque locis gemina ei quae in Pandectis Florentinis, & in Terentio Petri Bembi visitur: & scribendi ratio, quam ἐξδοξασθῆαι vocant, eadem plane quae in iis, quos modo nominavi, libris, & praeterea in antiquissimo illo epistolarum Ciceronis, cujus exemplum abhinc triennium divulgavit P. Victorius. quam quidem cum ex aliqua parte exprimendam curaverim, non tamen sum ausus perpetuo id facere, ne nimia illa novitas (si quidem nova dicimus etiam ea, quae cum vetera sint, diu ab oculis & ab usu hominum abfuerunt) lectoribus & moram objiceret, & molestiam pareret. ut taceam, quod quaedam in eis libris inesse judico, errore potius, & vitio illorum temporum, quam ratione, & auctoritate superiorum recepta. cujus generis sunt einptus, sumptus, & similia per litteram p: in quo ita immoderata fuit aetas illa, ut sollempnia, & sompnum, & temptare, plerique omnes tum scriberent. Sed & illud ex eodem fonte fluxisse puto, quod litteras multas inter se commutabant: cum apsum, & optineo, contraque scribtura, & obtare, saepe in eorum libris legatur. in eundem numerum incluserim, avieris, pro, abieris: & Bolumniam pro Volumnia, ejusdemque generis innumera. Nam illud quale esse dicam, nescio, quod lathrones, & lathrocinia prope semper scribebat is, cujus manu ille Philippicarum liber scriptus est. Ne illa quidem exprimenda duxi, adficere, adponere, conligere, conlega, inlustris, & talia, aut aecum, relicuum, locuntur, cottidie: quae tamen non ejusdem generis, cujus illa, esse duco: aut illa, immemoriā, pro, in memoriā, suomast, pro summa est, & similia: etsi haec quidem non plane aspernanda censeo. At haec leviora sunt. illud majoris momenti: quod locos amplius tre-

centos in omnibus aliis libris deprayatos, a nobis emendatos videbit, quisquis hanc editionem cum aliis conferre voluerit. Tibi autem, *Adriane Turnebe*, vi optime & doctissime, hunc laborem meum inscribere quasique consecrare placuit, tum, ut extaret monumentum aliquod veteris amicitiae nostrae, tum, ut liber ipse hoc nomine studiosis omnibus gratior ac commendatior foret. Et sane sive quaerendus erat amicus de me bene meritus, cui hoc munusculum daretur, neminem ordinis nostri videbam, cui plus deberem: sive deligendus iudex, qui de his rebus existimare unum omnium optime posset, nullum reperire poteram, cui justius id deferretur, quam tibi. Non enim aut obscurum, aut ambiguum est, inter omnes qui hodie litteras tractant, ad quem ex hominibus nostris primae sine controversia deferantur. Vale, meque, ut facis, amare perge. Lutetiae. id. Mart. anno MDLXII.

M. A. M U R E T I
 IN CICERONIS PHILIPPICAS
 S C H O L I A.
 I N O R A T. I.

GRAECUM *etiam verbum.*] Quidam hoc loco infererant Graecam vocem *ἀπορίας* ego summa fide optimi ac veterrimi libri scripturam expressi: quid autem de hoc loco sentirem, indicavi jam pridem, cap. 15. libri II. variarum lectionum.

Summa constantia.] Non improbo equidem quod de hoc loco homini eruditissimo ac diligentissimo, Ferrario visum est: sed tamen, cum voces illae, quae inter has interjectae legebantur, ab optimo libro, sine ulla suspitione liturae, abessent, cur non eas expungerein, causae nihil esse sum ratus.

Nisi collega absuisset.] Vetus scriptura est, *Nisi collega absuisset*: non est autem dubium, quin veteres, qui summo studio fugiebant asperitatem loquendi, quonquam, *absum*, aut interdum *apsum*, *abes*, *aberam*, dicerent: *afui* tamen, non, ut nunc, *absui*, & scriberent, & pronuntiarent. Sic in epistola ad Curionem: *Ego te absuisse tam diu a nobis.* & alibi: *Et afui proficiens in Graecum.* Ignorata autem haec scribendi ratio multis mendis bonos scriptores contaminavit. Qualia & multa alias, & nuper unum, apud Tacitum animadverti, cum ejus annales ego & Jacobus Cananus, Ferrariensis, vir optimus & doctissimus, animi causa una evolveremus. Ubi enim legitur: *Piso, quanquam adfuturum se dixerat Caesar, ob id magis agendum censebat*: sine controversia legendum est, *afuturum*.

Nam cum serperet in urbe.] Optimus liber, *in urbem*. quod & verum puto. etsi, geminatis sine causa, consequentis vocis principibus litteris, hanc varietatem extitisse, non injuria fortasse aliquis suspicetur.

Agri Rhegini.] *Regini*, constantissime scriptum est in libro veteri, sine ulla aspirationis nota: idque magis e Latina consuetudine videtur.

Non quo me ad tempus occursum non putarem.] *Alī,* occursum putarem. perperam. hoc enim dicit, non eam sibi fuisse causam suscipiendae tantae celeritatis, quod aliter se ad tempus occursum non putaret: sed quod reip. quam primum gratulari cuperet.

Multi autem impendere videbantur.] *Vetus liber,* impendere videntur.

Hujus tamen dici.] *Tamen,* positum est pro *faltem,* aut, si nihil aliud, ut saepe alias. quod qui non viderant, sustulerant vocem illam, ut redundantem.

Hannibal.] Ita omnes, quos ego quidem viderim, veteres libri. quorum consensum potius sequor, quam Graecos, qui ex hoc, ut ex aliis multis nominibus, aspirationem detrahunt.

Qui hoc ei diceret] Hoc melius esse, vidcrat & Ferrarius: cujus conjecturam optimi libri auctoritas confirmavit.

Ut decernerentur supplicationes mortuo?] *Antea,* mortuorum, male. de uno enim Caesare loquitur. neque satis Latina oratio erat, quomodo antea legebatur.

Nihil dico cui.] In vetere libro, *qui.* Sed scribendi ratio antiqua est: ut in illo Virgilii: — *qui non risere parentes.* Sic infra, *aecum,* pro, *aequum:* & *locuntur,* pro, *loquuntur.*

Ut cujus sepulchrum] *Liber vetus,* *sepulchrum.* Sic & *lachrimas* saepe in eo scriptum videas. puto autem hoc non superioris periodi membrum esse, sed plenam & absolutam comprehensionem, quae per indignationem effertur, hoc modo: Ut cujus sepulchrum nusquam extet, ubi parentetur, ei publice supplicetur? Ego vero, & cetera.

Dicendi periculum] Ita etiam in optimo libro scriptum est. Sed alia manu ex, *dicendi,* factum est, *dicedendi:* nimirum ab aliquo, qui pro, *dicendi,* hoc loco substitueret, *discedendi,* & stultitiam suam ejus libri auctoritate tegere in animo haberet.

Quod idem non facere potuit] *Antea* legebatur: *Quod idem facere non potuit:* neque sane aliter est in optimo illo libro, quam in pervulgatis. Si quis tamen sententiam accurate consideret, spero ei conjecturam nostram probatum iri. jam quantum inter sit inter haec duo, *potuit non facere,* &, *non potuit facere,* qui per se non videt, legat Aristotelem *mei ignorantis.*

Quod

Quod est lautius] Ita melius, quam, ut antea, *laudatius*. *Lautos* autem vocabant honestos ornatosque cives. Terentius,

Omnes in lauta re, & bene parte aucta putant.

Negligimus ista] Vetus liber, *neclegimus*.

Es nimis antiqua & stulta ducimus] Ita & Graeci loquuntur. Lucianus:

Λουκιανὸς πρὸ ἑγγραφοῦ, πολλοὶ τι, μᾶλλον τι εἰδὲ.

eadem ratione *ἀρχαίους* vocant homines simplices & minime malos. Plato in Hippia minore: *ἡ ἀρχαίων εἰς τὴν ὀδυσσείᾳ*. ubi parum vidit Ficinus, qui *ἀρχαίους* interpretatus est, *seniorem*. Cicero pro Sex. Roscio: *Homines antiqui, qui ex natura sua ceteros fingerent, crediderunt.*

Ut sic irascatur, ut civi] Si omnes etiam minimas mutationes minutatim persequi, & in earum ratione reddenda immorari velim, liber conscribendus fuerit iis ipsis, quas emendavi, orationibus major. mihi autem cum per se molestum est ea scribere, quae lectorem neque magno opere doceant, neque ulla voluptate permulceant: tum, ut in tribuendis beneficiis, ita in his quoque rebus videtur diligens illa & accurata subductio angustii & exilis animi esse. Odiosus sit etiam amicus, qui amico neque dare nisi ad calculum, & quicquid dederit, referre in libros rationum velit. Insigniores igitur modo locos notare animus est: qualem hunc esse ita confidimus, ut neminem nos iniquum industriae nostrae iudicem ejuratos profitemur.

Sed iidem illi ita mecum] Vetus liber, *ita mecum locuntur*. Sed verbum id ab alio potius quopiam suppositum, quam a Cicerone positum crediderim.

Credo enim vos nobiles homines] Quidam homo eruditus, in libro, quem inscripsit Lexicon Juris civilis, affirmavit, *nobilem* a veteribus vocatum esse neminem, nisi plebejum: in quo valde fallitur. Nullo enim discrimine & patricii & plebeji, quorum patres, avi, majores clari atque honorati fuissent, *nobiles* vocabantur. nam lo-

cus Afconii, ex quo id aperte colligi dicit, nullo plane modo ipsius sententiam adjuvat. Sed ne quis scrupulus relinquatur, proferam locos aliquot, qui manifesto doceant, *nobiles* etiam patricios dici. primum igitur, ne longius abeam, videmus hic P. Cornelium Dolabellam *nobilem* vocari. In Miloniana ita de Clodio scriptum est: *Homo enim nobilis in suis monumentis equitem R. occiderat.* ac ne quis cavilletur, eum adoptione plebejum factum: Clodia certe ipsius soror ad plebem non transierat: quae in M. Coelii defensione *nobilis* appellatur. totum locum describam, ut emendetur: nam in vulgatis libris depravatus est. *Vicinum adolescentulum aspexisti. candor hujus te, & proceritas, vultus, oculique perculerunt. saepius videre voluisti: nonnunquam in iisdem hortis. vis, o nobilis mulier, illum filium familias, patre parco ac tenaci, habere tuis copiis devinctum? non potes & in eadem oratione: Res est omnis in hac causa nobis iudices cum Clodia, muliere non solum nobili, sed etiam nota* Sic in epistola ad Ap. Claudium: *Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit. & ad Lentulum: In te enim homine omnium nobilissimo familia invidorum vitia perspexi.* Et Sallustius in Jugurtha: *Sylla patriciae gentis nobilis fuit.* Ad haec argumenta si responderit is, qui patricios a nobilium numero excludere voluit, cedam.

Urbe incendio & caedis metu liberata] Haec omnia verba in omnibus libris, qui ante hos editi sunt, desiderabantur.

Quaquam solent domestici depravare nonnunquam] In aliis, *Quaquam nihil est tam sanctum, quod non soleant domestici depravare nonnunquam.* quae tam multa verba unde fluxerint, satis admirari non queo. neque vero video, quid hic loci *sanctitas* habeat: & *violandi*, non *depravandi* verbo in iis quae sancta sunt, utendum putarem. Denique ego veterem scripturam fideliter expressi.

Et metui a civibus tuis] In aliis hoc amplius, *Quam diligere malis.* quae verba cum abessent ab optimo libro, putavi, adjecta esse ab aliquo, qui non animadverteret, hanc quoque particulam pendere ex illo quod antecessit, *Gloriosum putes.*

Parem ceteris] Antea, *parem cum ceteris:* quod Latini non putant.

Nec

Nec clarus nec tutus quisquam esse omnino potest] Ita conjeci legendum e depravatis veteris scripturae vestigiis: quae proponam: si quis forte ex iis verius aliquid eruere possit. Sunt igitur haec: *Nec clarus nec unctus quisquam esse omni potestate*. Ac fieri sane potest, ut de tribus postremis litteris duae priores appingendae sint principio sequentis comprehensionis, hoc modo: *At populi quidem R. &c.*

Quid populi versus?] Nimis profecto audacter corruperant hunc locum, qui pro *versus*, scripserant *concursum*. neque enim cuiquam paulum modo versato in veteribus historis obscurum esse potest, quemadmodum olim populus subitis & fufis ex tempore versibus animum erga magnos viros suum testari soleret.

Qui his ludis] Sive hoc a me, sive a librariis peccatum est, legi debet, *Qui suis ludis*. & ita in veteribus libris legitur.

Tribueret absenti] Ita in illo omnium optimo libro scriptum reperi, & postea, *leniret*: non, ut in aliis, *tribuerit*, &, *lenierit*. qui autem habent aures oratoriis numeris asuetas, non ambigent, utro modo mollius ac suavius cadat oratio.

Quibus est ipse carissimus] Vocem, *ipse*, delet Ferrarius: idque se facere ait, omnibus antiquis libris auctoribus. ego eam in illo, qui mihi dux fuit ad hasce emendationes, reperi: neque tollendam iudicavi.

I N O R A T. I I.

Quonam meo fato] Librarii errore factum puto, ut in optimo illo libro, pro, *fato*, *facto*, legatur.

Cum ipsi recordemini] Vetus liber, *recordamini*. idque verum censeo. ita enim saepe optimos scriptores locutos animadverti. quod autem Ferrarius conjunctim legit, *vobiscum*, mihi quidem nullo modo probatur.

Non virtutis spe] Ita melius, quam, ut in aliis, *specie*. *Virtutis* enim *spes* in illa aetate commendatur. Cicero de rep. *O Fanni, difficilis causa, laudare puerum. non enim res laudanda, sed spes est.*

Qui cum hoc tempore stent cum gladiis] Antea legedatur, *hoc isto tempore*: quod quidem ita ineptum est, (ignoscant optimi & doctissimi hominis, Ferrarii manes)

ut refutatione non indigeat. Vetustissimi libri scriptur. est, *Qui cum oc ipfumo tempore flent cum gladiis in con- fpectu fenatus.* unde collegi, legendum, *hoc ipfo tem- pore.* Venerat in mentem & alia conjectura, non inepte fortassis legi poffe: *Qui cum nunc ipfum (o tempora) flent cum gladiis in conffectu fenatus.* ut propter indigni- tatem rei interjeciffet illud, *o tempora.* Utrum igitur melius fit, alii iudicabunt.

Quo me tulle convincas?] In aliis, *convincas.* Sed hoc noffrum quanto melius fit, quantoque elegantius, qui non videat, hebes admodum fuerit.

Cujus quidem te fatum firuti C. Curionem manet] Not habeo dubium, quin legi debeat ita, ut in optimo libro scriptum est: *Cujus quidem tibi fatum, ficuti C. Curionem manet.* Sed nescio quomodo fit, ut quicquid paulo lon- gius ab ufitata loquendi confuetudine difcedit, id quorundam aures protinus repudient.

Quoniam id domi tuae est] Non fatis fcio, quid hoc esse dicam, quod in optimo libro legitur: *Quoniam id domus tuae est.* nifi quicquid est, vifum est tamen ut ad- monerem.

Ma. Glabrioni, Ma. Lepido] Inopia librariorum hic peccatum est: quod ea nota carerent, qua Manii praeco- men exprimitur. eorundem errore admisfum est, quod statim fequitur, *L. Vulcacio:* vera enim fcriptura, *Vul- catio.* Haec addo fubinventus. Sed nolo, quantum id quidem a me praefitari potest, cuiquam de meis libris errandi occasionem objici.

Putate tum] Alii, *Putatote eum.* hoc quod nos fcrip- fimus, e veteri libro expreffum est.

Nihil referas, referas ad eos] Quanto fit hoc melius, quam quod antea legebatur, *Nihil refers, ad eos refr:* qui per fe vident, me monitore non egent: qui non vi- dent, eis non laboro. Itaque talia plurima fcians prudens praetermitto: quod mihi, credo item ceteris, nihil aeque displiceat, quam charta verborum plena, rerum inanis.

Confenfiffe] Vetus liber, *confenfiffent.* mihi, ne quid difsimulem, non nihil fufpectus est locus.

Operis fubfecivis] Harum duarum vocum in optimo iffo libro ne tenuiffimum quidem veffigium est: quod ta- men librarii culpa factum puto.

Navis appuliſet] Qui, *navi,* mahuerat, non cogita- rat,

rat, *navis*, quarto casu dictum esse, pro, *naves*. nam quod de omnium veterum librorum consensu dixerat, falsum est. Sed non habeo necesse omnia singillatim persequi.

Ad recuperandam libertatem] Jusseram scribi, *reciperandam*: ut in vetere libro est: sed librarii non paruerunt. Porro ut, *optimus*, & *optumus*: *lacrima*, & *lacruma*: sic *reciperare*, & *recuperare*, veteres nullo discrimine dixerunt.

Se aemulum mearum laudium extitisse] Ne quis quid librariorum infimulet: testor, hanc veteris libri scripturam esse.

Sed tamen haec est summa] Liber vetus, *haec summas*. sic alibi saepissime.

Ne cui negent] Hoc quoque loco in vetere libro legitur, *ne qui negent*: antiqua scribendi ratione, de qua jam diximus.

In hujus me tu consilii societatem, &c.] Vel caeco, ut ajunt, apparet, quanto hoc loco melius sit quod nos, quam quod alii ediderunt.

Vide quaesone hereas] Ut *heres*, ita *hereo*, sine diphthongo in veteribus monumentis constanter scriptum legitur.

De summa republica dissentientis] Ita *optimus* liber, non, ut alii, *de re dissidentes*. Sic saepe veteres loquebantur, ut *summam rem*, aut *summam rempublicam* dicerent: pro quo nunc imperiti, *summam reipublicae*. Virgilius: *Quo res summa loco Panthu?* Plautus in Mercatore: *Ubi loci res summa nostra est publica?* Idem in Miliite glorioso:

*Is publice legatus Naupactum hinc fuit
Magnai reipublicae gratia.*

quem locum foedissime corrupit Joachimus Camerarius: felicissime restituit Gabriel Faërnus Cato libro septimo originum: *Multa me dehortata sunt huc venire: anni, aetas, vox, vires, senectus. verum enimvero cum tantam rem publicam agi arbitrarer.*

Ille singularis vir] Ingeniosissimi hominis, Ferrarii conjecturam liber omnium optimus comprobavit.

Ne nomen quidem perscripsi] Vetus liber: *Q. Fusi, honestissimi equitis R. sui que amicissimi, quem palam heredem semper factitabat: ne nominat quidem: te, quem*

numquam viderat, aut certe numquam salutaverat, fecit heredem. quae scriptura si recte distinguatur, videatur fortasse vera. Sui quisque utatur iudicio. mihi quidem, quod in vetere libro legitur, minime displicet.

Cui concessisti ut in te quae vellet diceret] Alii, ut non modo in te, quae vellet, sed in quem vellet, diceret. optimi quique & vetustissimi libri a nobis faciunt.

Ut populi Romani tanta mercede] Ita omnibus litteris scriptum est in illo numquam satis laudato libro. est autem ita dictum, tanta mercede, ut apud Catullum, magno cum pretio atque malo. exempla crebra sunt apud optimos utriusque linguae auctores.

Sumfisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti] Aliud si nihil in hac oratione emendassem, quam hunc locum, operam tamen praeclare a me positam iudicarem. quis est enim eorum, qui has litteras tractant, cui unquam venerit in mentem, cum aliter legendum esse, quam ita uti vulgo ante nos legebatur? Sumfisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. quae tamen scriptura quam prava, quamque vitiosa sit, spero cognituros esse omnes, qui totam rem accurate consideraverint. Hoc enim ait Cicero, Antonium, ubi primum togam puram, seu quod idem est, virilem sumfit, (quod fieri solitum, cum pueri ad annum XVII pervenisent, omnes sciunt) primo quidem proficis se ad libidinem omnium, & quasi diabolarem, aliquam meretriculam, omnes omnium impuritates corpore suo excepisse: postea vero, repudiatis ceteris, uni Curioni monegerum atque obsequentem fuisse, uni fecisse copiam sui, cum ab eo prope in uxoris loco haberetur. Primum illud tempus notat, cum ait, Sumfisti virilem, quam statim muliebrem togam reddidisti. Quae enim mulieres vulgo patebant, venalemque habebant pudicitiam, cae, ignominiae causa, ut ab aliis internoscerentur, togam ferebant, non, ut matronae, stolam. Horatius:

— quid inter-

Est in matrona, ancilla, pecces ne togata? Idem:

— atque etiam melius per saepe togatae.

at de matrona loquens, stolam nominat:

— quid

— *quid vis tibi? nunquid ego a te
Magno prognatum depono consule cunnum,
Velatumque stola, mea cum conferbuit ira?*

& in eadem Satyra,

Ad talos stola demissa, & circumdata palla.

Sed & adulterii damnatae impudicitiam profiteri cogebantur, & togam gestare. unde est illud Martialis:

*Coccina famosae donas, & hianthina moechae.
Vis, magae quae meruit, mittere? mitte togam.*

& illud ejusdem:

*Thelyn viderat in toga spadonem:
Damnatae Numa dixit esse moecham.*

Cum igitur *toga* meretricum esset, matronarum *stola*: constat, ad exprimendum illud tempus, quo Antonius meretricum more prostabat, *stolae* nomen aptum non esse. at postea ubi tanquam nupsisse Curioni dicitur, & apposite inprimis, & false adhibitum est *stolae* vocabulum. *Sed cito*, inquit, *Curio intervenit, qui te a meretricio quaestu abduxit, & tanquam stolam dedisset, in matrimonio stabili & certo locavit.* Est autem hic locus in eo libro, qui nobis ad has emendationes dux fuit, ita ut eum ipsi edidimus, plane ac sine ulla vel minima literae suspitione scriptus.

Domu sua ejecit?] Et *domu*, & *domo* dicebant. Sed temeritas hominum omnia quae paulo minus videbantur usitata mutantium, priori illi vix ullum in veterum scriptis locum reliquit. Infra quoque oratione XIII. ita scriptum est: *minaretur dominis, notaret domus, divisurum se urbem, palam suis polliceretur.*

Sestertium sexagies] In vetustis libris, *sexagiens*, *quotiens*, *totiens*, ceteraque ad eundem modum, per *n* litteram summo consensu scripta videas: ut interdum veniat in mentem subvereri, ne illo modo melius sit, quam quomodo nunc scribimus. Sed rursus scrupulum objicit, quod in aliis quoque dictionibus video veteres, sive grammaticos, sive libentarios libenter fecisse, ut inter *litteras e* & *s* interjicerent *n*, si quando illud *e*, suapte natura

tura longum esset. ut cum *thesaurum* pro *thesauro* scribebant. At contra *mesam* & *mesem* pro *mensa* & *mense* in antiquis marmoribus legere memini. Et sane eo modo Graeci *Οσμινος* vocant, qui est Latinis *Hortensius*: multaque alia ad eundem modum efferunt. Amplius igitur cogitandum, si cui modo ea res tanti est.

Tui discidis] Ita optimus liber: ut a *discindendo* ducatur.

In ultimam Galliam ex Aegypto] Vetus liber, *ex Aegypto*: eadem videlicet ratione, qua *Purrhum*, & *Bruges*, & *Sullam*, & talia priscos illos dixisse accepimus.

Aude dicere te prius ad patrem tuum venisse, quam ad me] In eodem libro est, *ad parentem tuum*.

Tu a me observatus] Credo equidem hoc rectum esse: sed quia dubitare adhuc nonnullos video: proponam scripturam veteris libri, corruptam illam quidem: sed quis praestare ausit, neminem ex ea quicquam *melius* excogitaturum? In eo igitur, pro *observatus*, legitur *ovatus*.

Exsequi cladem illam, fugamque] Ita scribebant veteres, non ut nunc, *exequi*. Sed & Romae in Capitolio multos vidi perantiquos lapides, in quibus scriptum est, *Q. Fabius Maxsumus*.

Omnem sobolem juventutis] Ita melius putavi, quam quod erat in vetere libro, *sobulem*. non putarim autem, multum interesse, *sobolem* quis, an *subolem* dicat. scio enim, has litteras saepe alteram in alterius locum substitui solitas. *Marmura* interdum scribebant, non *marmora*: & *robor* pro *robur*. sic in vetustissimis quibusque libris saepius *epistulam* & *adulescentem*, quam *epistolam* & *adulescentem* legas.

Ut igitur in seminibus] Locum Demosthenis. ex quo hunc expresum putarem, indicavi cap. 19. libri secundi variarum lectionum.

Quid autem mali non vidimus? Liber vetus: *quid autem mali vidimus?* quod fortassis verum sit, & ita dictum, ut illud in Verrem: *Quid lacrimarum putatis ipsum profudisse Neronem?* & illud ex Andria: *Dii boni, boni quid porto?* & in heautontimorumenno: *portant quid rerum?*

Sequebatur rheda cum lenonibus] Nondum fatis, **verum**

rum ut fatear, constituere potui, de hujus loci lectione, Victorione potius, an Ferrario asfentiendum putem. Magna utriusque eruditio, magna diligentia & accuratio, magna exercitatio in veterum scriptis: sententiae suae rationes uterque probabiles affert: & nescio quomodo melius uterque, quantum ego quidem judicare possum, reprehendit aliena, quam confirmat sua. Cum igitur in dubio esfet animus, optimum factu esse duxi, veteris libri scripturam, ut erat, proponere. quanquam si alterius utrius sententiam probare necesse sit, aliquanto equidem libentius Victorio accesferim.

Rejesta mater] Vetus liber: *recta mater*.

Licuitne mihi] Ita legendum conjecerat Ferrarius: cuius conjecturam confirmavit antiquus liber.

Quam nequam hominem] Alii, *quem hominem*. Sed hoc multo melius.

Tum sibi non hanc, quam nunc male tueretur, sed M. Pisonis domum, ubi habitaret, legerat] Haec omnia cum in omnibus impresis libris desiderarentur, a me illius optimi, atque antiquissimi ope restituta sunt.

Negotium publicum gerens] Hoc loco in optimo libro scriptum est, *negocium*. ego tamen *negotium*, mutatâ vetere sententia, malo.

Cum omnia metu tenerentur] Haec quoque in omnibus aliis editionibus omisa erant.

An tu illa in vestibulo rostra] Ita melius, opinor, quam ut antea, *illa vestibula, rostra*.

Pro tricliniis popinae sunt] Ut aliquid hoc loco deesse suspicer, facit, quod in optimo libro scriptum est hoc modo: *Pro conclavibus popinae triclinisfent*. itaque ideo asteriscum addidi.

Clavis ademit.] Hunc locum explicavit Victorius capite secundo libri secundi variarum lectionum.

Dixisset, credo, aliquando avus tuus se & consulem & Antonium] Ita judicavi legendum: cum in vetere libro esfet, *sed & consulem & Antonium*. Nam illud *sed* putavi eadem ratione scriptum esse, qua *med* pro *me* saepe apud Plautum legitur.

Testamento, ut dicebas ipse, filius] Haec veteris libri scriptura est: nisi quod, *dicevas*, habet, pro *dicebas*. Ferrarium autem, qui *testamenti* mavult legere, nihil moror.

Ad praedes tuos] Recte judicarat Ferrarius ita legendum. & ita in optimo libro legitur.

Quin in his ipsis temporibus] Delendum est illud, *in*, auctore eodem illo libro.

Tamen quem erat aequissimum] Hic quoque unus est ex iis locis, ex quibus de bonitate atque integritate illius E-bri, quo usus sum, existimari facile potest.

Funeri tyranni, si illud funus fuit] Idem significat, quod superiori oratione, cum *insepultam sepulturam* dixit, & paulo infra, cum *semustulatum Caesarem*. Confer autem hunc locum cum aliis editionibus. facile, quid a nobis praestitum sit, intelliges.

Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumeratilibus chirographis loquar?] Haec ipsa verba reperiri habes in ea pagina quae proxime sequitur. Neque dubitasti ea hinc tollere atque expungere, si iudicio meo potius uti, quam veteris libri auctoritati parere voluisses. nam mihi quidem hoc loco plane otiosa & supervacanea videntur. eo magis quod plerique omnes veteres libri hac in parte mutili & depravati reperiuntur. quod & Ferrarius testatum reliquit.

In ejus tetrarchia unum] Vox, *unum*, aberat ab aliis libris: & in eisdem male scriptum erat, *tetrarchiam*. Hunc autem locum explicat Victorius cap. 23. libri tertii variarum lectionum.

Sine nostra] Ita aperte scriptum est in optimo libro: ut inanem esse conjecturam Ferrarii appareat.

Cum tua quid interest] Non libenter facio, ut operam meam venditem: sed idem facere non possum, quin lectorem admoneam his & talibus locis, ut hanc editionem cum aliis conferat: quo magis intelligant omnes, non frustra a me librum illum, quo usus sum, tam saepe laudari.

Cum etiam Capuam coloniam deducere conatus es] In aliis omnibus libris vox *coloniam* desiderabatur.

Illinc abieris, vel potius paene non abieris] Ita iudicavi legendum e corruptis verae scripturae vestigiis, quae haec erant: *illim cavieris, vel potius paene eis habueris*.

Cum hac in manum latione tua] Haec scriptura est veteris libri: quam corruptam esse sentio: quomodo emendanda sit, dispicere equidem non queo.

Litterae, cura] Ita est in optimo libro: ut constet, vehementer falsos esse eos, qui hoc loco crediderunt legendum *litteratura*: & id nomen pro eruditione acceperunt.

I N O R A T. I I I.

C*ertus autem dies*] Mihi quidem nihil est exploratius, quam hanc sententiam e Demosthenis Philippicis expressam esse: sed nunc non succurrit locus.

Nec optantibus] Manifesto falsum est, quod in alijs legitur, *nec opinantibus*. quid enim est aliud, *nec opinantibus*, quam *nec cogitantibus*?

Quis enim unus fortior, quis amicio] Melius, quam ut antea legebatur: *Quis enim unus fortior ac amicio*. Sed haec si, ut ante dixi, singillatim persequi cupiam, longus sim.

Cujus etiam natura pater] Alii, *naturalis pater*, quod an Latine (*) satis dicatur, subdubito. Illo autem altero modo locutus est Terentius:

Natura tu illi pater es, consiliis ego.

Lautissimi, & plurimi, & honestissimi] Quod duae postremae voces a vetere libro absent, librarii esse culpam existimavi.

Locupletis quidem certe] Vetus liber, *locuplentis*. quod quidem magis confirmat id quod supra dixi de adverbis *toties, quoties, & similibus*.

Bambalio quidam] Minime negligenda sunt, quae de hoc nomine disputat Victorius capite quarto decimo libri septimi decimi variarum lectionum.

Ut tibi Julia natus ignobilis videatur] Ita plane scriptum est in optimo libro, cujus auctoritas apud me quidem longe plurimum valet. neque tamen rationem ullam dispicere possum, qua hanc scripturam tuear. Octavianus enim, de cujus nobilitate hic agitur, non Juliam, sed Attiam, ut notum est, matrem habuit. Itaque aut *Ju-
liae*

(*) Latinum esse, docet Gronovius ad Liv. Epit. LI.

liae nepos, aut, ut Ferrario visum est, Juliae filia natus, aut, quod mihi aliquando in mentem venerat, Julia prognatus legendum videretur. Verum enimvero totam rem accuratius consideranti, ita optime & facillime purgari videtur locus hic posse, si pro natus legamus nata. quo autem argumento movear, ut ita credam, ex his quae subjiciam intelligetur. Octaviano ignobilitatem objecerat Antonius. eam Cicero modis omnibus removere conatur, atque ostendere, Octavianum neque paterna, neque materna stirpe ignobilem esse. Ad paternam quod attinet: patres Octavianus habuit duos, natura C. Octavianum, adoptione Caesarem. Ab hoc quidem posteriore ignobilis haberi non poterat. quid enim Caesare nobilior? Itaque hoc primo argumento Cicero utitur: idque, quia satis per se notum erat, uno verbo concludit, cum ait: *Ignobilitatem objicit C. Caesaris filio.* Sed & priorem illum nobilem fuisse confirmat ex eo, quod, si vita suppeditasset, consul erat futurus. quod & Suetonius testatur his verbis: *Decedens Macedonia, prius quam confiteri se candidatum consulatur posset, morte obiit repentina.* Inde transit Cicero ad matrem Octaviani, eamque nullo modo ignobilem fuisse confirmat. Exagitaverat eam Antonius, primum ut Aricinam. Hoc repellit Cicero, primum ita, ut municipium illud honestissimum esse, semperque fuisse doceat, neque ulla re inferius Tusculo, unde ipse Antonius uxorem habuerit Fadiam. ad postremum etiam addit, L. Philippum, & C. Marcellum, clarissimos viros, illum Aricinam uxorem, hunc Aricina natam habere. Ac ne quis putaret, Attiam in municipio suo ignobilem fuisse, docet, eam quoque utraque stirpe nobilem esse. Natam enim patre quidem, non Bambalione quopiam, aut divifore, sed M. Attio Balbo, homine praetorio: matre vero Julia C. Julii Caesaris sorore, id est, ex eadem gente, ex qua matrem suam esse gloriaretur Antonius. Addit & alia, sed quae necesse non sit persequi: hoc enim tantum docere volui, cum de Attia hic agatur, nata, non natus, legendum videri.

Et ante diem] Hic erratum est a librariis nostris. scribendum enim est, & *in ante diem.*

An ulla contumelia est] Hic quoque nescio quid eis in
me-

dium secuti erant, modo quae, modo quem, modo quae, quidvis denique potius, quam quod oportebat, scriberent. quod etiam ab eo qui veterem illum librum, quo usus sum, descripsit, in hac oratione saepissime factum est. at mihi quidem difficile non fuit errorem illius animadvertere, neque opus magno ingenii acumine ad intelligendum, quem in modum ea, quae ipse in eo genere peccarat, corrigenda essent. Non eadem ubique ratio: neque tam expedita & facilis ad emendationem via. Sunt enim quidam loci, qui, cum eandem ipsius erroris maculam similis librorum aspersisset inscitia, non modo minus perspicacium fugerunt oculos, sed ab acutissimis hominibus, qui cum mendam viderent, manus ei tollendo admovere tentarunt, magis etiam sunt contaminati. qualem mihi nuper unum sane insignem homo incredibili doctrinae copia, ingenio vero singulari ac prope divino praeditus, Jo. Auratus indicavit. Est autem is apud Ciceronem libro secundo de divinatione, ubi de Sibyllinis versibus ita scriptum est: *Non esse autem illud cormen furentis, cum ipsum poema declarat, (est enim pergis artis & diligentiae, quam incitationis & motus) ut pro ea quae ἀρραχὴ dicitur, cum deinceps ex primis versibus litteris aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennienis, quae Ennius fecit. id certe magis est attentis animi, quam furentis.* Quis non ad hunc usque diem ascensus est praestantis viri, amicissimi mei, Pauli Manutii iudicio, qui totum illud, *quae Ennius fecit*, inducendum, ut praecedentis verbi declarationem, putaverat? Non ita ille, cujus aciem nulla talis unquam erroris caligo hebetarit, Auratus. vidit enim, hoc ipsum fuisse, quod et illorum Ennii versuum primis litteris connexum esse, *Q. Ennius fecit.* Nam quod veteres poetae Graeci nunquam fecerant, ut quasi metuentes sibi a plagiaris, nomen suum interfererent poematis suis, (inde enim illi sunt, *Θιόνιδε ἔστι ἴκη, & ἢ τίδ' ἑκονλίδα, & Μῦθος τίδ' Ἰσπάρου, τίς δὲ δίκαια φρονῶν, & ejusdem, Μῦθος ἢ Ἰσπάρου, μὴ φίλον ἰξανάω*) id igitur Ennium elegantiori quadam, & minus pervulgata ratione fecisse. quomodo & Plautinarum fabularum nomina praetexta esse iis versibus, quibus explicatur earum argumentum, videmus.

Et spem recipendae] Alii addiderant, libertatis. frustra. ad remp. enim refertur.

Quod

Quod si id ante facere] Ita putavi legendum: cum in vetere libro esset, *fit*. Saepe enim litteram *i* pro *d* in eo postam videas, ut in his, *illut*, *aliquit*, *aput*, & similibus.

Ex omnium saeculorum memoria] Haec est scriptura vetustissimi libri: quam cum repudiaret Ferrarius, aliud egisse eum puto.

M. Antonii reditam] Vetus liber, *tuum M. Antoni reditum*, mihi tamen quod impresum est, magis probatur.

Reperit] Alii, *ceperit*. utrumque ferri potest.

Ut exercitum invictum ex paternis militibus conficeret] Alii, cum in quibusdam veteribus libris reperissent, *ex panis militibus*, putarant legendum, *ex Hispanis*. inepte. illud quoque dubium non est, quin, *conficeret*, melius legatur, quam ut illi legebant, *conduceret*. Sed haec & talia spero, etiam tacente me, omnes facile cognituros.

Praeclare & loco Quirites] In aliis, *praeclara & luculenta*. utrum melius sit, dubitaturum arbitror neminem.

Arcesitae] Ita plane est in vetere libro: non, ut in aliis, *accersitae*: ut hoc quoque non nihil eorum opinionem adjuvet, qui *arcesso*, non *accerso*, dicendum putant.

Septemdecim dies] Alii, *decem & septem dies*: quod Latine dici non puto.

Quod ab iis actum diceretur] Alii, *quod ei egissent*, aut *quod ab iis actum diceretur*. mihi quae in vetere libro non erant, visa sunt redundare.

Ad urbem futurum] Melius, quam quod ediderunt alii, *ad urbem venturum*.

Ad urbem, vel in urbem potius] Totum hoc, *vel in urbem potius*, aberat ab aliis libris: quod tamen mirifice ad sententiam pertinet.

In pecuniis locupletium] Hic quoque vetus liber habet, *locuplentium*.

Et animos hominum] Ita vetus liber: non, ut alii, & *animos molliet*.

Ad nostrum civem mittimus] Alii omnes libri hoc loco mutili erant. Sed talia piget particulatim annotare: ita multa sunt. quod intelliget, quisquis hos libros cum alijs conferre voluerit.

Familiam ducit] De hoc loco quiddam dixi in libris variarum lectionum.

Quoniam est magnus illa aetati] Ablativus antiquus, quem qui non agnoscebant, scripserant, *illi aetati*.

Quemcumque magistratum petet] Ita conjeci legendum: cum in vetere libro esset, *quem cumquem acpetet*. iudicavi enim, fuisse in vetustioribus, *quemcumque mag petet*. quod autem alii scripserant, *quacumque appetet*, manifesto falsum est.

Ut haberi per leges liceret] Hic quoque conjecturae aliquid datum est. nam in vetere libro erat, *per ut haberi leges liceret*.

Longe sane diversa est] Ita melius visum est, quam, ut alii ediderant, *Longissime diversa*. In vetere quidem libro legitur, *longissime diversa*.

Omnium * atque factorum] Suspicio deesse vocem, *dictorum*.

Qui de legione secunda & XXXV] Dele illud, &, auctore optimo libro. notae autem illae triginta quinque milites, non trigesimam quintam legionem significant.

Quae si erunt sine mora, matureque decreta] Hunc locum corruerat Ferrarius, cum in libros, a quibus duae voces aberant, incidisset.

I N O R A T. V.

Quantam populo R. laudem, quantam gloriam] Duae postremas voces, cum in aliis omnibus desiderarentur, e vetustissimo libro addidi.

De quo gravissimum & severissimum iudicium] Duae quoque illae, & *severissimum*, ab aliis omnibus abierunt.

Dubitate quid agatis. At non cadunt haec in Antonium] Alii, *Dubitatis? an non cadunt haec in Antonium?* Sed si quis dubitet, quin id quod nos edidimus, melius ei ut placeam, non laboro.

In forum insinuandi] Alii, *introtundi*: quod non improbo. Sed veteris libri scripturam exprimere volui.

Nun etiam armorum interpretes erimus?] Conjecturam tantum ductus hoc immutavi. nam in vetere est, ut in aliis, *querimus*.

Calebant in interiore aedium parte] Verbum, *calebant*, quo nullum elegantius, aut aptius huic loco reperiri poterat, alii omnes omiserant.

S. C. numquam facta] Ita melius, quam, ut in aliis, *tanquam facta*.

Avet animus] Alii, *pavet*. sed hoc malo.

Num, quod caput est, leges nostras moresve novit?] Lege, ut in vetere libro, *quod maximum est*. Sed hoc quoque ab aliis omnibus omisum erat.

Conjectum] Alii, *collectum*. sed ita legendum, ut nos veterem librum secuti scribendum curavimus, etiam *Victorius* acute conjecerat.

Em causam] Alii, *haec causa*. *Em*, autem, pro *hem*, aut *en*, saepe in Terentio Petri Bembi, & in antiquissimo libro epistolarum Ciceronis, qui Florentiae est, legitur. Sic & infra: *Em ad quem legatos mittamus*.

Illam impuritatem coeni fuisse] Ita plane legendum, ut est in optimo omnium libro: & in iis praeterea, qui ab Andrea Navagerio V. C. emendati circumferuntur.

Nunc vero cur abrogandas censeam, quas judico non rogatas?] Ferrarius deleverat particulam, *cur*, & pro, *vero*, substituerat, *non*. Sed non viderat, hoc Cicero- nem dicere, nihil opus esse, eas leges abrogari, quae ne rogatae quidem essent.

Post conditam urbem] Haec verba alii omnes praetermiserant.

I N O R A T. V I.

Iustitium edisi] Ita optimus liber. neque causa ulla est, cur magis probetur, *indici*.

Ne dilectus habeat] Ut semper in antiquissimo epistolae codice, & fere semper in Pandectis Florentin- his, ita in eo etiam libro ex quo haec emendata sunt, semper hoc nomen per *i* litteram, non per *e*, in prima syllaba scribitur.

Quo vinolentia] Alii, *violentia*. Vetus liber, *vinolentia*.

Tanquam pestifera flamma] Hoc loco in vetere libro *flama* legitur. quomodo saepe scriptum in aliis libris veteribus videre memini.

Summa in reip. merita] Alii, *sua*. inepte: cum sta- tim sequatur, *eorum*.

Novi violentiam] Liber vetus, *vinolentiam*. quod ta- men hoc quidem loco non placet.

Horam eximere nullam] Omnino assentior Ferrario,

molliorem hanc & magis perspicuam loquendi rationem videri. Sed tamen, ne plane acquiescam, impedit veterum librorum consensus, quibus in omnibus ita locus hic legitur: *Horam exhibere nullam in tali cive liberando, sine scelere non possumus*. quoniam enim sententia ex illis verbis elicere nullam queo, non temere tamen puto esse, quod omnes veteres librarii, quasi compacto, ita scripserunt.

Sententiam dicere?] Cum haec verba in aliis libris desiderarentur, fuit, qui conjectura fretus, addito verbo, *esse*, sententiam expleverit.

Non otio suo] Haec quoque ab aliis omisita, a nobis restituta sunt.

Plancum qui omnibus sententiis] Aberat & hinc *Planci* nomen: quo tamen detractio, sententia explicari non potest.

Nequitia est, scelere] Alii pro, *scelere*, scripserant, *scelus est*. ut huic vulneri quasi cicatricem obducerent. Mihi semper religio fuit talia audere. In veteri libro post vocem, *scelere*, parva quaedam lacuna est.

Num quisnam est vestrum] Alii scripserant, *num quispiam*: & probam vocem; ac cum aliis, tum *Ciceroni* ipsi usitatam ex hoc loco exturbaverant.

Patronum dicere auderet?] Alii, *turem*. Sed meliorem esse scripturam nostram, res ipsa, ut ita dixerim, clamat.

Quem censorem?] Alii, *quem Caesarem?* quod plane inciprum puto

Extorquebit illis res ipsa publica] Vetus liber, *res ipsa* P. Suspicio legendum, *res ipsa*, & illud, *publica*, in lucendum.

I N O R A T. VII.

R*evirescere*] Ita optimus liber; non, ut in aliis, *reviviscere*.

Sed ut condiciones ferret, leges imponeret] Ne quis Ferrario assentiat, temere affirmanti, duas postremas voces in nullo libro vetere extare: testificor, eas in illo omnium optimo legi.

Idem quasi providi cives & senatores] Hic quoque Ferrarius frustra se torquet, & in media luce ipse sibi te-

tenebras objicit. integra enim est vulgata scriptura: & eam antiquissimi libri confirmat auctoritas:

Suscipiunt ut patris patrocinium] Ita plane legitur in eodem illo libro: non, ut in aliis, *suscipiunt partis patrocinium*.

Quos quidem a se primum numerare possunt] Quiddam ad hunc locum pertinens notavit Victorius capite ultimo libri duodecimi variarum lectionum.

Populares habebantur] Melius, quam ut in aliis, *populares appellabantur*. etsi hoc Ferrarius in omnibus veteribus libris legi ait. vellem, de iis tantum locutus esset, quos ipse viderat.

In resp. salute desigoret] Quod in aliis legebatur, *configeret*, ineptum esse crediderim ad hoc, quo de agitur, deestrandum.

Devinxit] Alii, *conjunxit*. periodus autem, quae proxime hoc verbum sequitur, argumento esse potest, liberis, quem nos dilaudamus, quanto praestet eis omnibus, quos Ferrarius viderat.

Item autem illustratur consulatus] Affinis sententia illi Horatiana:

*Nam convivatoris, uti ducis, ingenium res
Adversae nudare solent, celare secundae.*

Periculose dico] Insigne exemplum *periculose dico*.

Inconstantia, levitate, mobilitate] Hic certe levitatis nomen ita accipitur, ut apud eos qui probe locuti sunt, accipi negat Gellius.

Quid cum Brutum omine quodam] Verus liber, *homine quodam*. Sed hic error frequens est in veteribus libris.

Liberati regio dominatu videbatur: multo postea gravius &c.] Quatuor voces hoc loco, quae in aliis editionibus nusquam apparebant, veteris libri ope restitimus.

Eum qui Mutinam, coloniam firmissimam &c.] Hic quoque locus mutilus circumferebatur: ut intelliget, qui hanc editionem cum aliis conferre voluerit.

Non quaret urbe expulsos?] Ita emendavi, duabus litteris de meo additis. nam in vetere erat, *quaeret ur expulsos*.

Bellum obvolutum] Hic quoque non nihil conjecturae datum. vetus enim scriptura est, *bellum ovolutum*.

: *Vacuum omni metu*] Quid melius excogitarem, non habui: cum in vetere libro scriptum esset, *vaquos- ni metu*

Prospectientia] Hoc vocabulo posthac auctiores erunt ii libri, quibus Ciceronianae voces ordine dispositae continentur.

Consilium intelligi desuisse] Antea, *consilium intelli- gendi desuisse*: quod loquendi genus barbarum puto.

Praedicam] Multo melius convenit cum aliis verbis, quae hic posita sunt, quam quod antea legebatur, *praedicabo*.

Coamentari] Cum verbum hoc in optimo libro sine littera *g* scriptum vidissem, initio judicavi librarii erro- rum esse. post, tota re mecum diligentius considerata, in eam opinionem adductus sum denique, ut certo statu- am errare eos, qui aliter scribunt: ita enim mihi persuas- deo, cum *amenta* dicantur ea, quibus ad ligandum uti- mur, & *coamentore* nihil sit aliud, quam *colligare*, litte- ram *g* temere huc ab imperitis hominibus importatam esse.

Frequentissimi] Vetus liber, *frequentissimi*. Sed & *unei* pro *uni*, & *vei* pro *vi* nonnumquam in eo scriptum legitur quae scribendi ratio Romae in vetustis marmori- bus frequentissima est.

In gradibus Concordiae steterunt] Optimus liber, *fede- runt* malim tamen, *steterunt*.

Oppugnant, iis pacem etc] Idem liber conjunctim, *oppugnantis*. ex quo cum alii fecissent, *oppugnantes*, coacti postea, pro *esse*, scripserunt *habere*: ut constaret orationis *exordia*. meam conjecturam spero probabili- orem visum isti.

Magna pax Antonio cum iis: his item cum illo] Alii, *Magna pax Antonio cum eisdem? his cum illo?* Sed ho- spitem in Latino sermone esse oporteat, si quis, utrum verius atque elegantius sit, dubitet.

L. Nasidio] Vetus liber, *L. Vifidio*

At vero excitati, erecti] ita est in libro vetere: non, ut in aliis, citati.

Quibus de rebus refers, P. Servilio assentior] Mirum videri poterat, Ciceronem tota hac oratione nihil dixisse de his, quae ad senatum relata erant: cum haec postrema verba in aliis libris, magno librorum flagitio, nulla essent.

I N O R A T. V I I I.

Vicit *L. Caesaris amplissimi viri*] Haec est veteris libri scriptura, quam qui repudiarunt, parum considerate fecerunt.

Ut & luctu sororis moveretur, &c.] Per Ferrarium non stetit, quo minus hic locus mutilaretur, detractis aliquot verbis, quae tam Ciceronis sunt, quam reliqua oratio.

Ut milites fiant sine vi, sine multa?] Alii, *sine tumultu*. inepte. multari enim interdum necesse erat, qui, militiam detrectantes, profiteri ac nomina dare volebant.

Mutina obsidetur. ne hoc quidem bellum est?] Nescio quid esse dicam, quod in optimo libro locus hic ita deformatus legitur: *Mutine dominaretur seturna opsidetur; ne hoc quidem bellum est?*

Consulem fortissimum virum] Melius quam ut in aliis, quo fortissimum virum.

Praesertim cum illud esset aetatis.] Hoc quoque venustius quodammodo videtur, quam quod in aliis legitur, *cum esset illius aetatis*.

Qui consuli armatus obsistit, designatum cos. oppugnat] Misere depravatus erat hic locus in aliis omnibus libris, in quibus ita legebatur: *qui armatis consulem designatum oppugnat*.

Primum non modo non in disensione & discordia civium] Alii omiserant duas voces, quibus detractis sententia explicari non potest. Hoc enim dicit: bellum hoc civile esse quintum ordine: sed cetera omnia fuisse in disensione civium: hoc primum esse, in quo omnes cives non modo non dissentiant, sed etiam mirabiliter consentiant ac concordent.

Ad aquas usque & Puteolos] Alii, *ad aquas usque Puteolanas*. Sed nostra melior. ita enim *aquas* sine ulla adiectione dicebant, ut alibi, *Me unum feci ex iis, qui ad aquas venissent*.

Viderunt enim ex mendicis) Ne quem moveat Ferrarius, affirmo, eam, quam nos edidimus, vetustissimi libri scripturam esse.

Immo aliae causae justae: haec necessaria est] Multae sunt belli causae justae quidem, sed non necessariae. at depulsio servitutis non justa solum, sed etiam necessaria

ria est: in aliis libris legebatur: *immo alia causa justa ac necessaria est.* subesse mendum, viderat & Ferrarius: quo modo tollendum esset, videre non potuerat. neos quidem, sine veteris libri ope, potuissent.

Atque vis eum te esse, qui semper pacem optaris] Quam hoc elegans? quam Cicrone dignum? at quod antea legebatur, quam frigidum? ita enim legebatur: *Atqui es, qui semper pacem optaris.*

Et utiles, & e rep. civis] Alii, *& utiles reip. civi.* quod nos edidimus; melius esse, si quis neget, aut invidia non careat, aut iudicio careat.

Non enim civis omnis] Liber vetus: *non enim omnis civis.* atque ita imprimiti iusseram.

Ut membrum aliquod] Melius, quam quomodo alii, *ut aliquid membrorum.*

Facinorosum] Ita est in libro vetere: ne quis erratum a librariis putet.

Expugnari] Perperam in aliis legebatur, *expagnare.*

Melior fiat Antontus] Graecorum more dixit, pro eo quod est, potentior: ut apud Horatium, *Tydidis melior pater.* &, *Cervus equum pugna melior.*

Per quem lata est urbs ea] Melius, quam, ut in aliis, *sublata.*

Rore ut omnes] *ἀναγλυτο.* quod alii ut fugerent, contra fidem veterum librorum addiderant verbum, *putabam.* sed quae stultitia est, ea emendare velle, quae constat veteres illos, ornandae orationis causa, interdum de industria confectatos?

Quaquam mihi quidem nullum] Redundant voces duae quae ab aliis adjectae sunt: neque ullum earum est in vetere libro vestigium.

Us ab Alexandria] Saepe ita veteres vocabant, quam nos nunc *Alexandriam:* & *Dareum,* quem nos *Darium.*

Se renuntiaturum senatui] Corruperant alii sententiam, additis duabus vocibus, hoc modo: *Se non ante renuntiaturum senatui.*

Se ipse repudiandus] Optimus liber: *Sed ipse est potius repudiandus.*

At quam modesta mandata? ferrei sumus, &c.] Alii vocem unam in duas divulserant, scripserantque hoc modo: *At quam modesta mandata fert? ii sumus &c. Sed haec, ne vivam, si non ita multa sunt, ut admonere piget,*

geat: praesertim cum veniat in mentem, posse alicui sermonem dari, me id iactandi mei, atque aliorum insectandi causa facere, a quo tamen longissime absum. Sed vereor rursus, si tacuero, ne quis me gloriolam quaesisse dicat. ex eo libro, qui jam aliorum opera satis emendatus esset. Utinam igitur, si qui hoc forte dicent, quod id certius faciant, capiant laborem hujus editionis cum aliis conferendi.

His etiam praemia postulet] Legendum, postulat. & delenda interrogationis nota. *Lyfiade*. legendum, *Lyfiade*. *Otiosus videlicet esse mavult*] Alii scripserant, *malo*. & putarant haec verba esse Antonii: cum ab ipso Cicrone dicantur. nondum tamen plane perpurgatus videtur hic locus.

Est enim annus] Optimus liber, *Est enim jam annus*.

Et tu acta Caesaris defendis] Haec omnia omiserant alii, scripserantque tantum, & *tua*. Ferrarius tamen mendosum esse locum viderat.

Etiam seducere] Ita positum, ut in illo Terentii,

Post Pamphilus me solum seducit foras.

inepte autem scripserant alii, *reducere*.

Aut mors proposita victo] Quanto hoc melius, quam quod in aliis legitur, *exposita*?

Aut cogitare, aut facere, aut dicere] Horum trium quod primo loco est, alii omnes omiserant.

Quam captivi frugi] Optimus liber, *quam captivi servi frugi*. In ea autem oratione quae proxime sequitur, et si satis multa a nobis emendata sunt, (quod ex collatione intelligi cupimus) tamen quod omnia erant ejusmodi, ut dubitationis nihil habitura viderentur, nulla eorum quasi recensione opus esse duximus.

I N O R A T. X.

Quas enim ipse mihi partis sumseram, eas praecepit oratio tua] Ita optimus liber. quanquam autem Ferrarius id quod in aliis libris legitur, sibi valde placere ait, tamen aut ego nihil video, aut hoc nostrum multo nitidius est, multoque concinnius.

Quod

Quod mihi maximam admirationem movet] Nihil necesse haberem testari, hanc esse scripturam vetustissimi libri: nisi Ferrarius falso affirmaret, in omnibus veteribus libris legi: *quod me maxima admiratione movet.*

Di meliora, inquit] Hoc responso nihil vehementius, nihil ad rem accommodatius cogitari potest. At quod in aliis legebatur, *D. Brutus melior est, inquit*: ita erat languidum, ut jaceret. E talibus locis de illius libri bonitate existimari licet.

Hoc vero Q. Fufi cupio sine offensione] Alii, *cupio*, mutant in *copiosus*: deinde cum pendere ac nutare orationem viderent, quasi tibicinem, quo ea fulciretur, addiderant verbum, *quaero*: cum recte in veteribus libris legatur, *queri*.

Quo Si C.] Ita habet optimus liber: recte & vere: quicquid dicat Ferrarius.

Bonis oblectandis] Si Ferrarius eum librum vidisset, quem nos divina quadam virgula nacti sumus, non dixisset, in omnibus veteribus libris legi *bonos*.

Quid tibi, quod sibi quisquam velit, non relinquetur?] Vividum hoc, ut ita dixerim, & vegetum orationis genus: at illud alterum abjectum & enervatum: *qui tibi vult obrectare, non relinquetur.*

A C. Antonii scelere] Ita emendavi: cum in veteri libro legeretur, *a Catonis scelere*.

Perditores] Melius, quam, ut in aliis, *proditores*. *servare* enim & *perdere* adversantur.

Exercitum & respectum pulcherrimum] Duas voces et hoc loco aliorum vel negligentia vel audacia sustulerat.

A primo ore Gruetius] Ita plane scriptum est in praeclearo illo libro.

Etsi ne C. quidem Antonii] Alii, *etsi ne illa quidem Antonii*. vetus liber, *Etsi nec quidem Antonii*

Voluisse eum, non iter fecisse diceret] Vide Victorium cap. 17. libri XXIII.

Extrufimus] Alii, *exclusimus*. Sed hoc sine controversia melius. non nihil autem hic conjecturae datum: nam in veteri legebatur *extruimus*

Certus. si modo erat ullus, exercitus] Ita plane scriptum est in optimo libro. nam ceteri quidem omnes foede admodum depravati erant. lege autem caput 12 libri 15. variarum lectionum Petri Victorii. juvabit enim videre,

dere, quam prope singularis ille vir ad veram scripturam conjectura sua accesserit.

Summa virtute, gravitate, constantia] Gravitate hoc loco carebant alii omnes libri.

Atqui hujus animum] Vetus liber, *atquin hujus animum*. non est autem dubium, quin prisci illi & *atquin*, & *alioquin*, ubi vocalis sequebatur, scribere soliti essent.

Ne illorum simulatio] Etsi hoc verum videtur, non tacebo tamen, discrepare ab hac veteris libri scripturam, nam quod hic *simulatio* legitur, in illo est, *aemulatio*.

Horum obsit ignavia] Alii, *horum sit ignavia*. Sed utrum melius sit, quis non videt?

Quod si immortalitas] Homerica sententia, quam erudite, ut solet, tractavit Victorius capite undecimo libri 15.

Non est viri, minimeque Romani] Præclare, *at frigidum* quod in aliis legebatur, *Non est nostrum, nominisque Romani*. emendata sunt & in sequentibus alia sane plurima. Sed properanti multa necessario praetermittenda sunt.

I N O R A T. X I.

Magno in dolore] Qui hoc loco addiderant verbum, *sumi*, inepte fecerant, sententiamque corruperant.

Nocturnus introitus Smyrnam] Quod Ferrarius admonet in quodam vetere libro legi *Zmyrnam*, sane in vetustissimo illo legitur *Sdmyrnam*, quod idem valet.

Ponite igitur ante oculos] Indicavi locum Aeschini, unde hunc expressum putarem, capite decimo libri octavi variarum lectionum.

Miserior igitur qui suscipit in se scelus] Platonicum est in Gorgia: Πά. οὐ αἴμα βέλαιο ἢ ἀδικεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀδικεῖν; Σα. βέλαιον ἢ τοῦ αἵματος ἢ ἕτερον, οὐ γὰρ ἀσυγκρίτως ἐστὶ ἀδικεῖν ἢ ἀδικεῖσθαι, ἰσχυρὸν αὖ μᾶλλον ἀδικεῖσθαι ἢ ἀδικεῖν. Sed & multis aliis locis idem dicit.

Quid in cive de Dolabella judicandum?] Ita excudi jussi: cum in vetere legeretur: *quid in cive de Dolabella judicandi?*

Ulcisci cupit] Alii, *ulciscetur*: liber vetus, *ulciscupitur*. Sed duae postremae litterae alia quadam manu adjectae videntur.

Aliquando fuit meus] Vocem, *amicus*, quod a vetere libro aberat, expunxi, ratus redundare.

Qui ex aedilitate consulatum petit] Male in aliis legatur, *qui ex aedilitate ad consulatum*. quanquam ita esse in omnibus libris veteribus ait Ferrarius. sed videlicet non omnes viderat.

Quanquam leges eum non tenent. propter eximiam, credo, dignitatem] Ita liber vetus. in aliis autem deformatus erat hic locus in hunc modum: *quanquam leges eum non tenent. credo, dignitate*.

Pro alieno se aere &c.] Hunc locum Ferrarius cum emendare se putaret, depravavit, nos veterem scripturam in locum suum restitimus: cum eandem in optimo libro reperissemus.

Quem ultae videntur furiae debitorum] Clarissimi & praestantissimi viri, Ubaldini Bandinelli conjecturam confirmat optimus & antiquissimus liber.

Praeterii, T. Annium Cimbrum] Alii, *Caninium Cimbrum*. vetus liber, praeteriit *Annum Cimbrum*. Sed facile intelligi potest, eam litteram, qua praenomen indicabatur, errore librarii conjunctam esse cum ea voce, quae proxime antecedebat.

Quid enim atrocius potuit, quid severius de genere?] Alii, *decernere*. vetus liber, *de genere*: ex quo conjecturam feci, legendum, *de genere*.

Gesta & confecta sunt] Ita aperte scriptum est in libro vetustissimo. nam ab aliis etiam calamo exaratis, sed multo minus veteribus, absunt duae illae voces, & *confecta*.

Duas tamen tribus solas tulit] In aliis, *duas tantum tribus tulit*.

Cur committis Caesar, &c.] Hic locus in aliis omnibus libris ita depravatus erat, ut intelligi non posset.

Imperatorem & ducem C. Caesarem. Imperium C. Caesaris belli necessitas &c.] Hic quoque unus est ex iis locis, qui facile os obstruere superbis istis & fastidiosis alienae industriae vituperatoribus possunt.

Ad virum fortissimum] Hujus orationis reliquum, itemque magna pars sequentis in optimo illo exemplari desideratur.

Sed quasi per caliginem] Vide Victorium capite 14. libri 13. variarum lectionum.

Posteriores enim cogitationes] Euripidis est: *αὐτὸς ἴσχυρος*.

Tam gravissimis tamque multis] De mendo suspicor: sed sine vetere libro nihil affirmare audeo.

Mustelas Saxasve contemnere] Ita plane habet optimus liber. quod eo moneo, ne quem Ferrarii dubitatio moveat.

Tam facinerosi] Hoc quoque loco per *e* litteram, non per *o*, in vetere libro vox haec scripta legitur.

Juventutem omnem ex tota Italia excivimus] Nonius Marcellus hoc loco legit, *excussimus*: omninoque ita in optimo libro sine ulla litura aut interpolatione scriptum est.

Meo semper periculo] Vocem, *semper*, ab omnibus veteribus libris abesse ait Ferrarius. sed est in eo, qui unus instar est aliorum omnium.

Sed ii proficiantur] Hanc quoque satis inconsiderate sustulit: nam & est in libro omnium optimo, &, si jurandum est, mehercule supervacanea non est.

Non duo praetores] Ita vetus liber: & paulo post: *Non duo designatos tribunos*. Sic & in epistolis: *Praetor duo nos loquitur isto modo nemo*. & apud Virgilium:

*Si duo praeterea tales Idaea tulisset
Terra viros.*

Is enim sum] Cogit me Ferrarius, ut hoc quoque loco testatum relinquam, ne littera quidem una plus minusve a me editum, quam ut in optimo libro scriptum videbam.

Cum omnes actiones horum mensum] Corruptit hunc locum Ferrarius. nam quo modo eum ipsi edidimus, & in optimo libro legitur, & in iis qui ante Ferrarium editi erant, legebatur. nisi quod *mensum* scripsimus, ubi alii, *mensum*. putavimus enim nihil esse, cur a veteris libri auctoritate recederemus. Sic & in epistola ad Ap. Claudium: *Prope jam undecim mensum provinciam factam esse gaudebam*. & ad Trebatium: *Nam primorum mensum litteris tuis vehementer commovebar*.

Vobiscum nec animo certe est, nec corpore] Quod reliquum est hujus orationis in optimo exemplari non erat.

I N O R A T. XIII.

A principio] Statim a principio hujus orationis in aliis omnibus libris peccatum erat.

Consceleratisque] Plenius & vehementius, quam quod in aliis erat, *sceleratisque*.

Dulce enim etiam nomen] Ab aliis aberat vox etiam: quae tamen necessaria est.

Nam nec privatos focos] Homerus:

Ἀφύπνε, ἀήμιος, ἀστράς ἱερῶν ἰαῶν, ὄς πάλιν ἔσται, ἰπιδμίου ἐκρούετης.

Auctorem ipsum jure caesum fatemur] Ita est in veteri libro. & melius, certe quidem mollius, ac numerosius, quam quod Ferrario placuit.

Sive faciebat, sive simulabat] In aliis omnibus libris tres voces hoc loco desiderabantur.

Remississet] Male in aliis legebatur, *dimississet*

Petisum] Ita liber vetus. alii *petisum*. alii *pedisum*.

Quod cum Antonio fecerimus &c.] Quicquid & hic, & aliis locis, quos silentio transii, mutatum est, optimo illo libro auctore mutatum est.

Est omnino fortium virorum] Pulcherrima & dignitatis plenissima sententia, quae in aliis omnibus libris depravata erat, vetustissimi illius ope a nobis restituta est.

Etiamne, si erit, cum id fecero, serviendum] Alii, fuerit: quod plane ineptum puto. vetus liber, fuerit: unde conjeci legendum, *si erit*.

Si libera rep. possis] Insulsum est, quod alii ediderant, *Si liberare rep. possis*.

Pacemque patiamur] Ita plane est in veteri libro: & mihi quidem multo magis arridet, quam quod alii scripsere, *potiamur*.

Sin otium incolumibus iis &c.] Hic quoque locus summa fide ex eodem illo libro descriptus est.

Ac mea quaedam officia in illum] Vocem, officia, temere sustulerat Ferrarius.

Quos potui amplissimos] Ita dictum, ut illud:

Quod

Quod habui summum pretium persolvi tibi.

Tales futuros in rep. Antonios] Duas hinc voces alii nimis negligenter omiserant, vel nimis audaciter tulerant.

Praetereo quimo] Nihil causae erat, cur Ferrarius imo mutaret in omnino.

O rem acerbam] Et vero quidem acerbam. etenim et hanc vocem in optimo illo libro reliqua omnia rierunt.

Dumque de singulis sententiis breviter disputo, P. C. adhuc fecistis, me attente audiat] Est homo eruditissimus, qui post verbum *disputo*, addendum suspicatur, *peto*: cujus conjectura mihi quidem valde probatur.

Quem tamen temperantem fuisse serunt Isauri balneatorum] Jocus est in voce *temperantem*, cum enim dicere deatur *αἰσχροῦ*; ad balneatorum munus respicit, quorum aquam temperare. Horatius:

Quo Chium pretio cadum

Mercemur, quis aquam temperet ignibus.

Prius undis flamma] Hoc ipso proverbio usus est post ea Augustus: cum significare vellet, se numquam filium in urbem revocaturum. quod his verbis narrat Dio BR0 XV. *πρὸ δὲ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκκαλεῖσθαι τὸν Αὐγούστου, ἡν ἠκούσθη τὴν ἰστορίαν αὐτοῦ, ἵκετο ἰπὸ τοῦ ἑδῆ ἄδου μὴ ἵκετο, ἀλλὰ ἦν ἡντιθέτως.*

Unde Antoniorum hec facta &c.] Alludit ad illud ex cetero tragoedia: — *ubi*

Nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam.

I N O R A T I O N E X I V.

Non justae belli internecini notae] Ita melius videtur, quam *iniustae*.

Propudium illud] Mihi quidem ita certa videtur haec conjectura Ferrarii, ut dubitationi nihil esse loci existimem.

An si quis Hispanorum] Ita plane legendum: non *at*. eodem autem modo depravatus est locus quidam libro

